

จตุตถคากายตถวณณนา

อถวณณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนือความ จตุตถคากาย แห่งคากาที่ ๔

(มยา) อันข้าพเจ้า (วจุจเต) จะกล่าว

พรรณนาเนือความแห่งคากาที่ ๔

[๒๙๑] จตุตถคากายั ๗ มาตาศิปตุอุฏฐานนุติ มาตาศิปตุนุ อุกุฏฐนุ ๗ ปุตุตทการสุสชาติ สมปทานะ จตุตถั ๗ กम्मณี ฉฎฐัติปิ วทนุติ ๗ ยถา ปุพุเพ สุจันณานิ กตวา ตั ปจจเวกขตีติ เอตถ ตนุติ ตานีติ พหุตถะ เอกวจนวเสนตถะ คหิโต เอวมิหาปิ ปุตุตทการานนุตยตถะ คเหตุพุโพติ ทสเสตุ ปุตุตทานุจ ทารานนุจชาติ อฎฐกถายั วุตตัม ๗ สงคโหติ สงคหณั ๗ อนากุลาติ อากุลภาววิริหิตา ๗ กम्मนุตาติ กมมานะ ๗ เอตนุติ ยณจ มาตาศิปตุอุฏฐานัน โย จ ปุตุตทการสุส สงคโห เย จ อนากุลา กम्मนุตา อิหิ อุฏฐานาติ ติวริหิ กम्मัม อุตตมัม มงคณุติ คณุหาหิ เทวเตติ อยเมตถ สงเขโป ๗ อยนุเตวตถะ วิตุถาโร ๗

จตุตถคากายั (วินิจโย ปณุเทเตน เวทิตพุโพ) ๗ “มาตาศิปตุอุฏฐานนุติ มาตาศิปตุนุ อุกุฏฐนุ ๗ “ปุตุตทการสุสชาติ (ปท) สมปทานะ จตุตถั (โหติ) ๗ (เกจิ อัจริยา) “กम्मณี ฉฎฐัติ (โหติ)” อิติปิ วทนุติ ๗ ยถา (อฎฐกถาจิเยน) “ปุพุเพ สุจันณานิ กตวา ตั ปจจเวกขตีติ เอตถ (วากเย) “ตานุติ “ตานีติ พหุตถะ เอกวจนวเสน อตถะ คหิโต, เอว (ปณุเทเตน) อิหาปิ “ปุตุตทการานัน” อิติ (ปเท) อตถะ คเหตุพุโพติ ทสเสตุ “ปุตุตทานุจ ทารานนุจชาติ (วจน อฎฐกถาจิเยน) อฎฐกถายั วุตตัม ๗ “สงคโหติ สงคหณั ๗ “อนากุลาติ (ปทสุส) “อากุลภาว-วิริหิตา” อิติ อตถะ ๗ กम्मนุตาติ กมมานิ เอว ๗ “เอตนุติ (ปทสุส) “(ตุวิ) ‘ยั จ มาตาศิปตุ-อุฏฐานัน โย จ ปุตุตทการสุส สงคโห เย จ อนากุลา กम्मนุตา, อิหิ อุฏฐานาติ ติวริหิ กम्मัม อุตตมัม มงคณุ (โหติ)’ อิติ คณุหาหิ เทวเตติ (อิติ อตถะ) ๗ อัย เอตถ (จตุตถคากายั) สงเขโป ๗ อัย ตู เอว เอตถ (จตุตถคากายั) วิตุถาโร ๗

(วินิจโย) อ.การวินิจณัย จตุตถคากายั ในคากาที่ ๔ (ปณุเทเตน) อันบัณทิต (เวทิตพุโพ) พึงทราบ ๗

อุปภูทนต์ อ.การบำรุง มาตาปิตุห์ ซึ่งมารดาและบิดา ท. มาตาปิตุอุปภูทนต์
 ชื่อว่ามาตาปิตุอุปภูทนต์ ๗ “ปุตตทวารสุสชาติ (ปท) อ.บทว่า “ปุตตทวารสุส” ดังนี้
 จตุตถติ เป็นจตุตถติวิภคติ (โหติ) ย่อมลง สมุททาเน ในสัมปทาน ๗ (เกจิ อาจารย์ยา)
 อ.อาจารย์ ท. บางพวก วทนต์ติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า “จภูจ อ.จภูจวิภคติ (โหติ) ย่อมลง
 กมฺมฺนิ ในอรรถกรรม” อิติปิ ดังนี้บ้าง ๗ (วจน) อ.คำ “ปุตตทานญจ ทารานญจชาติ
 ว่า “ปุตตทานญจ ทารานญจ” ดังนี้ (อฏฺฐกถาจารย์) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตต์
 กล่าวแล้ว อฏฺฐกถายํ ในอรรถกถา ทสฺเสตุํ เพื่ออันแสดง อิติ ว่า “อตฺโถ อ.เนื้อ
 ความ (อฏฺฐกถาจารย์) อันพระอรรถกถาจารย์ คหิตฺโต ถือเอาแล้ว พหฺวตฺเต ใน
 อรรถแห่งพหฺวจนะ “ตานิติ ว่า “ตานิ” ดังนี้ เอกวจนวเสน ด้วยสามารถแห่งเอก
 วจนะ “ตฺนฺติ ว่า “ต” ดังนี้ เอตฺถ (วากฺเย) ในพระประโยคนี้ “ปฺพฺเพ สุจฺฉินฺณานิ
 กตฺวา ตํ ปจฺจเวกฺขตีติ ว่า “ปฺพฺเพ สุจฺฉินฺณานิ กตฺวา ตํ ปจฺจเวกฺขตี” ดังนี้ ยถา
 จันฺโต, อตฺโถ อ.เนื้อความ “ปุตตทวารานฺติ ว่า “ปุตตทวาราน” ดังนี้ (ปญฺหฺติเตน)
 อันบัณฑิต คเหตุพฺโพ ฟิงฺถือเอา อิทฺปิ (“ปุตตทวารสุสชาติ ปท) ในบทว่า “ปุตต
 ทวารสุส” ดังนี้ แมฺนี้ เหว จันฺนํ” อิติ ดังนี้ ๗ สงฺคหณฺ อ.การสงฺเคราะห์ สงฺคโหติ
 ชื่อว่าสังคหะ ๗ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “อาภุคฺภาววิริหิตา อันเว้นแล้วจาก
 ความเป็นแห่งการงานอันอาภุค” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อนาภุคฺลาติ ว่า
 “อนาภุคฺลา” ดังนี้ ๗ กมฺมาหิ เหว อ.การงาน ท. นั้นเทียวกมฺมฺนฺตาติ ชื่อว่ากัมมันตะ ๗
 (อตฺโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “เทวเต ตุกฺก่อนเทวตา (ตฺว) อ.ท่าน คณฺหาหิ จงถือเอา
 อิติ ว่า ‘มาตาปิตุอุปภูทนต์ อ.การบำรุงซึ่งมารดาและบิดา ยํ ใด จ ด้วย สงฺคโ
 อ.การสงฺเคราะห์ ปุตตทวารสุส ซึ่งบุตรและภรรยา โย ใด จ ด้วย กมฺมฺนฺตา อ.การ
 งาน ท. อนาภุคฺลา อันไม่อาภุค เหว เหล่าใด จ ด้วย, กมฺมํ อ.กรรม ติวริํ อันมี
 อย่าง ๓ อิทฺติ อุปฺภูทนต์านํ มีการบำรุงเป็นต้นนี้ มงฺคลํ เป็นมงฺคล อุตฺตมํ อันสูงสุด
 (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เอตฺนฺติ ว่า “เอต” ดังนี้
 เป็นต้น ๗ สงฺเขโป อ.ความสังเขป เอตฺถ (จตุตฺถคาถาย) ในคาถาที่ ๔ อยํ นี้ ๗ ต
 ส่วนว่า วิตฺถาโร อ.ความพิสดาร เอตฺถ (จตุตฺถคาถาย) ในคาถาที่ ๔ นี้ อยํ เหว
 นั้นนํเทียวก ๗

บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยในคาถาที่ ๔

การบำรุงมารดาบิดา ชื่อว่ามาตาศิปตอุปปุฏฐาน. คำว่า “**ปุตตทารุส**” เป็นจตุตถวิภัติติ ลงในสัมปทาน. อาจารย์บางพวกกล่าวว่า “เป็นฉัฐฐีวิภัติติ ลงในอรรถกรรม” ก็มี. ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาว่า “**ปุตตทานญจ ทารานญจ**” ดังนี้ เพื่อจะแสดงว่า “ในบทว่า ‘**ปุตตทารุส**’ แม่นี้ พึงถือเอาเนื้อความว่า ‘**ปุตตทาราน**’ เหมือนในประโยคนี้ว่า “**ปุพเพ สุจิณฺณานิ กตฺวา ตํ ปจฺจเวกฺขติ**” ท่านถือเอาความในอรรถแห่งพหูวนะว่า “**ทานิ**” ด้วยสามารถเอกวจนะว่า “**ตํ**” ฉะนั้น. การสงเคราะห์ ชื่อว่าสังคหะ. บทว่า “**อนาถุลา**” ได้แก่ อันเว้นจากความเป็นการทำงานอาภูล. การงานทั้งหลายนั้นแล ชื่อว่ากัมมันตะ. บทว่า “**เอต**” ดังนี้เป็นต้น ความว่า เทพดา ท่านจงถือว่า ‘การบำรุงมารดาบิดา ๑ การสงเคราะห์บุตรและภรรยา ๑ การงานอันไม่อาภูล ๑ กรรม ๓ อย่าง มีการบำรุงเป็นต้นนี้ เป็นมงคลอันสูงสุด’ ดังนี้. ความสังเขปในคาถาที่ ๔ นี้เท่านี้. ส่วนความพิสดารในคาถาที่ ๔ นี้ ดังต่อไปนี้.

๑๑. มาตาศิปตอุปปุฏฐานกถา

มาตาศิปตอุปปุฏฐานกถา อ.วจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งการบำรุงซึ่งมารดาและบิดา

(มยา) อันข้าพเจ้า (วุจฺเจเต) จะกล่าว ฯ

กถาว่าด้วยเรื่องการบำรุงมารดาและบิดา

[๒๙๒] มาตา นาม ชนิกา ฯ ปิตา นาม ชนโก ฯ เตสุ มาตาว ทุกกรกัริกา, ตสุมา สกลชมพูที่ปราชฺฐนํ มาตุ ทุกกรกัริกตฺตํ ปกาเสนฺเตน โสณฺปนฺนํทิวฺหยาตาปสฺสฺวเตน ภควตา สตฺตตินิปาเต โสณฺนนฺทชาตเก อีมา คาถา ภาสิตา

อากงขมานา ปุตตผลํ เทวตาย นมสฺสติ

นกุขตฺตานิ จ ปุจฺจติ อุตฺตํวจฺจรานิ จ ฯ

ตสุสา อุตฺติ นหตตาย	โหติ คพฺภสฺสวฏฺกโม
เตน โทหพิณี โหติ	สุหทา เตน วุจฺจติ ฯ
สํวจฺฉริ วา อุํ วา	ปริหริตฺวา วิชยติ
เตน सा ชนยฺนฺตีติ	ชเนตฺตี เตน วุจฺจติ ฯ
ถนฺกฺชีเรน คีเตน	องฺคปาวฺรณฺเนน จ
โรทนต์ ปฺตตฺ โตเสติ	โตเสนฺตี เตน วุจฺจติ ฯ
ตโต วาตาดเป โฆเร	มมฺมํ กตฺวา อุทฺกฺขติ
ทารกํ อปฺปชานนฺตํ	โปเสนฺตี เตน วุจฺจติ ฯ
ยณฺจ มาตุ ธนํ โหติ	ยณฺจ โหติ ปิตุทฺธนํ
อุภยมเปตสฺส โคเปติ	อปี ปฺตตสฺส เม ลียา ฯ
เอวํ ปฺตตฺ อหํ ปฺตตฺ	อิติ มาตา วิหณฺณติ
ปมตตํ ปรทาเรสุ	นิสฺสิเว ปตฺตโยพฺพเน
สายํ ปฺตตํ อนายนฺตํ	อิติ มาตา วิหณฺณตีติ ฯ

(อิตฺถิ) อ.หญิง **ชนิกา** ผู้ยังบุตรให้เกิด **มาตา** นาม ชื่อว่ามารดาฯ (ปุริโส) อ.บุรุษ **ชนโก** ผู้ยังบุตรให้เกิด **บิดา** นาม ชื่อว่าบิดา ฯ **เตสุ** (มาตาปิตุสุ) มาตาว อ.- ในมารดาและบิดา ท. เหล่านั้นหนา -มารดาเทียว **ทฺกฺกรการิกา** เป็นผู้กระทำให้กิจอันบุคคลกระทำได้โดยยาก (**โหติ**) ย่อมเป็น, **ตสุมา** เพราะเหตุนั้น **อิม่า คาคา** อ.คาคา ท. เหล่านี้ **ภควตา** อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **โสณปณฺทิตฺว** หยตาปสฺสฺยเตน ผู้เป็นดาบสชื่อว่าโสณบัณฑิตเป็นแล้ว **ปกาสเนน** ผู้เมื่อประกาศ **มาตุ** ทฺกฺกรการิกตฺตํ ซึ่งความที่ แห่งมารดา เป็นผู้กระทำให้กิจอันบุคคลกระทำได้โดยยาก **สกลชมฺพฺทีปราชฺชนํ** แก่พระราชาในชมพูทวีปทั้งสิ้น ท. **ภาสิตา** กล่าวแล้ว **โสณ-** **นทฺชาตเก** ในโสณนั้นทชาตก **สตุตฺตนิปาเต** ในสัตตตนิบาต **อิติ** ว่า

“(มาตา) อ.มารดา **อากฺขมานา** เมื่อหวัง **ปฺตตผลํ** ซึ่ง ผลคือบุตร **นมสฺสตี** ย่อมนอบน้อม **เทวตาย** ต่อเทวดา **จ** ด้วย **ปุจฺจติ** ย่อมถาม **นทฺชตฺตานิ** ซึ่งฤกษ์ ท. **จ** ด้วย **อุตุ-** **สํวจฺฉรานิ** ซึ่งฤดูและปี ท. **จ** ด้วย,

ตสฺสา (มาตุยา) เมื่อมารดานั้น นหตตาย อาบแล้ว อุตุมฺหิ
 ในเพราะฤดู อวภฺกโม อ.การก้าวลง คพฺภสฺส แห่งสัตว์ผู้
 เกิดแล้วในครรภ์ โหติ ย่อมมี, เตน เพราะเหตุนั้น (มาตา)
 อ.มารดา (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียก โทหฺพิณี
 ว่าโทหฺพิณี (หญิงแพท้อ), เตน เพราะเหตุนั้น (ปณฺฑิตฺเตน)
 อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียก สฺหทา ว่าสฺหทา (หญิงผู้มีใจดี),
 (สา มาตา) อ.มารดานั้น ปรีหริตฺวา บริหารแล้ว (คพฺภ) ซึ่ง
 ครรภ์ สํวฺจจฺริ วา สิ้นปีหนึ่งหรือ อนุํ วา หรือว่าสิ้นปีอัน
 หย่อน วิชยติ ย่อมคลอด, เตน เตน เพราะเหตุนี้ ๆ สา
 (มาตา) อ.มารดานั้น (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อม
 เรียก ชนยฺนุตี ชเนตฺตตี ว่าชนยฺนุตี ชเนตฺตี (ผู้ยังบุตรให้
 เกิด),

มาตา อ.มารดา ปฺตุตฺตํ ยังบุตร โรทฺหนฺตํ ผู้ร้องให้อยู่
 ฅนฺกฺชีเรน ด้วยน้ำนมจากถัน จ ด้วย คีเตน ด้วยเพลงขับ จ
 ด้วย องคฺปา วุรเณน ด้วยเครื่องกกคืออวัยวะ จ ด้วย, เตน
 เพราะเหตุนี้ (สา มาตา) อ.มารดานั้น (ปณฺฑิตฺเตน) อัน
 บัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียก โตเสนฺตี ว่าโตเสนฺตี (ผู้ยังบุตรให้
 ยินดีหรือผู้ปลอบโยนบุตร),

ตโต ในลำดับ วาตาทเป ครั้นเมื่อลมและแดด โฆเร แรงกล้า
 (มาตา) อ.มารดา กตฺวา กระทำแล้ว มมฺมํ ซึ่งความหวั่น
 ไหว อุกิภฺขติ ย่อมแลดู (ปฺตุตฺตํ) ซึ่งบุตร ทารกํ ผู้เป็นทารก
 อปฺปชานฺนุตี ผู้ไม่รู้ชื่อ, เตน เพราะเหตุนี้ (สา มาตา)
 อ.มารดานั้น (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียก
 โปเสนฺตี ว่าโปเสนฺตี (ผู้เลี้ยงดู),

ธนํ อ.ทรัพย์ มาตุ ของมารดา ยํ ไต โหติ มีอยู่ จ ด้วย, ธนํ
 อ.ทรัพย์ ปิตุ ของบิดา ยํ ไต โหติ มีอยู่ จ ด้วย, (มาตา)

อ.มารดา โคเปติ ย่อมคุมครอง (ต) อุกยมปิ (ธ) ซึ่งทรัพย์
 แม่ทั้งสองนั้น เอตสฺส (ปุตฺตสฺส) เพื่อบุตรนั้น (จินฺตเนน)
 ด้วยอันคิด (อิตติ) ว่า “อปี เอกกี (สพฺพธฺน) อ.ทรัพย์ทั้งหมด
 สียา พิงมี ปุตฺตสฺส แก่บุตร โน ของเรา ท.” (อิตติ) ดังนี้ ๕

มาตา อ.มารดา (ปุตฺต) ยิงบุตร สิฺกฺขาเปฺนฺตี เมื่อให้ศึกษา
 อิตติ ว่า “ปุตฺต ดูก่อนบุตร เอวํ อ.อย่างนี้ ปุตฺต ดูก่อนบุตร
 อทฺถํ อ.อย่างโน้น” อิตติ ดังนี้ วิหฺมฺยฺมฺติ ย่อมเดือดร้อน อิตติ
 ด้วยประการฉะนี้, ปุตฺเต ครั้นเมื่อบุตร ปุตฺตโยพฺพเน เป็น
 ผู้มีความเป็นหนุ่มอันถึงแล้ว (สนฺหฺเต) มีอยู่, มาตา อ.มารดา
 ซาหิตฺวา รู้แล้ว ปุตฺตํ ซึ่งบุตร ปมฺตฺตํ ผู้มัวเมาแล้ว ปฺร-
 ทาเรสุ ในภรรยาของบุคคลอื่น ท. นิสฺสีเว ในเวลาค้าคิน
 อหายนฺตํ ผู้ไม่กลับมาอยู่ สายํ ในเวลาเย็น วิหฺมฺยฺมฺติ ย่อม
 เดือดร้อนใจ อิตติ ด้วยประการฉะนี้” อิตติ ดังนี้ ๕

สตรีผู้ยังบุตรให้เกิด ชื่อว่ามารดา. บุรุษผู้ยังบุตรให้เกิด ชื่อว่าบิดา. บรรดามารดาบิดา
 เหล่านั้น มารดาเท่านั้น เป็นผู้ทำกิจที่ทำได้ยาก, เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า
 เป็นดาบสชื่อว่าโสณบัณฑิต เมื่อจะประกาศความที่มารดาเป็นผู้ทำกิจที่ทำได้ยาก แต่
 พระราชาในชมพูทวีปทั้งสิ้น จึงกล่าวคาถาเหล่านี้ไว้ในโศณนันทชาดก สัตตตินิบาต
 ว่า

“มารดา เมื่อหวังผลคือบุตร ย่อมมอบน้อมเทพดา ถามถึงฤกษ์
 ฤกษ์ และปีทั้งหลาย. เมื่อมารดาอาบแล้ว ในเพราะฤกษ์, สัตว์เกิด
 ในครรภ์ ย่อมก้าวลง, เพราะเหตุนั้น มารดา ท่านจึงเรียกว่า
 ‘โทหฺพินี’, เพราะเหตุนั้น ท่านจึงเรียกว่า ‘สุหฺทา’, มารดานั้น
 ถนอมปีหนึ่งหรือหย่อนปีหนึ่งแล้วจึงคลอด เพราะเหตุนั้น
 ท่านจึงเรียกว่า ‘ชยฺมฺติ, ชเนตฺติ’. มารดาปโลบโยนบุตรผู้
 ร้องให้ด้วยน้ำนม ด้วยเพลงขับ และด้วยเครื่องกกคืออวัยวะ,
 เพราะเหตุนั้น ท่านจึงเรียกว่า ‘โตเสนฺติ’. แต่เนิ่น เมื่อลมและ
 แดดแรงกล้า มารดาทำความหวั่นใจ คอยแลดูบุตรผู้ยังเป็น

ทารก ไม่เตี้ยงสา, เพราะเหตุนั้น ท่านจึงเรียกว่า ‘ไปเสนหฺติ’.
 ทรัพย์ของมารดาอันใดมีอยู่ และทรัพย์ของบิดาอันใดมีอยู่,
 มารดา ย่อมคุ้มครองทรัพย์แม่ทั้ง ๒ นั้นไว้เพื่อบุตรนั้น ด้วย
 หวังว่า ‘เออ ก็ ทรัพย์ทั้งหมดนี้ ควรเป็นของบุตรเรา’. มารดา
 เมื่อให้บุตรสำเหนียกว่า ‘อย่างนี้ลูก อย่างโน้นลูก’ เป็นต้น
 ย่อมเตือนตร้อน ด้วยประการฉะนี้, เมื่อบุตรถึงความเป็นหนุ่ม
 แล้ว มารดา รู้ว่าบุตรมัวเมาในภรรยาของผู้อื่น ในเวลาค้าคิน
 ไม่กลับมาในเวลาเย็น ย่อมเตือนตร้อน ด้วยประการฉะนี้.

[๒๙๓] ตตถ **ปุตฺตผลนฺติ** ปุตฺตสงฺขาตํ ผลํ ๕ **นมสฺสตีติ** ปุตฺโต เม อุปฺปชฺชตฺติ เทวตาย
 นมการํ กโรติ อายาจติ ๕ **ปฺจฺจตีติ** “กตเรณ นกฺขตฺเตน ชาโต ปุตฺโต ทีฆายุกุ
 โหติ กตเรณ อปฺปายุกุติ เอวํ นกฺขตฺตานิ จ “ฉนฺนํ อุตฺตํ กตฺรสมฺมํ อุตฺตุมฺหิ
 กตฺรสมฺมํ จ วสฺเส ชาโต ทีฆายุกุ กตฺรสมฺมํ อปฺปายุกุติ เอวํ อุตฺตสฺวจฺจรานิ จ
 ปฺจฺจตีติ ๕ **อฺตุสฺตีติ** ปฺปฺเป อุปฺปนฺเน อุตฺตุมฺหิ นหตฺตาย ๕

ตตถ (ปะเทสุ) “**ปุตฺตผลนฺติ** (ปะทสฺส) “ปุตฺตสงฺขาตํ ผลํ” (อิตติ อตุโถ) ๕ “**นมสฺสตีติ** (ปะทสฺส)
 “ปุตฺโต เม อุปฺปชฺชตฺติ เทวตาย นมการํ กโรติ อายาจติ” (อิตติ อตุโถ) ๕ “**ปฺจฺจตีติ** (ปะทสฺส)
 “กตเรณ นกฺขตฺเตน ชาโต ปุตฺโต ทีฆายุกุ โหติ, กตเรณ อปฺปายุกุติ เอวํ นกฺขตฺตานิ จ
 “ฉนฺนํ อุตฺตํ กตฺรสมฺมํ อุตฺตุมฺหิ กตฺรสมฺมํ จ วสฺเส ชาโต ทีฆายุกุ กตฺรสมฺมํ อปฺปายุกุติ เอวํ
 อุตฺตสฺวจฺจรานิ จ ปฺจฺจตีติ” (อิตติ อตุโถ) ๕ “**อฺตุสฺตีติ** (ปะทสฺส) “ปฺปฺเป อุปฺปนฺเน อุตฺตุมฺหิ นหตฺตาย”
 (อิตติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ผล ซึ่งผล **ปุตฺตสงฺขาตํ** อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าบุตร”
 (อิตติ) ดังนี้ **ตตถ (ปะเทสุ) “ปุตฺตผลนฺติ (ปะทสฺส)** แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บท
 ว่า “ปุตฺตผล” ดังนี้ ๕ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**กโรติ** ย่อมกระทำ **นมการํ** ซึ่ง
 การนอบน้อม **อายาจติ** คือว่า ย่อมอ้อนวอน เทวตาย ต่อเทวดา **อิตติ** ว่า ‘**ปุตฺโต**
 อ.บุตร **อุปฺปชฺชตฺติ** ของจงเกิด **เม** แก่ข้าพเจ้า’ **อิตติ** ดังนี้” **อิตติ** ดังนี้ (ปะทสฺส) แห่งบท
 “**นมสฺสตีติ** ว่า “นมสฺสตีติ” ดังนี้ ๕ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**ปฺจฺจตีติ** ย่อมถาม

นภขตุตานิ ซึ่งฤกษ์ ท. เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า ‘**ปุตฺโต** อ.บุตร **ชาโต** ผู้เกิดแล้ว กตเรน นภขตุเตน โดยฤกษ์ไหน **ทีฆายุก** เป็นผู้มีอายุยืนยาว **โหติ** ย่อมเป็น, (**ปุตฺโต**) อ.บุตร (**ชาโต**) ผู้เกิดแล้ว กตเรน (**นภขตุเตน**) โดยฤกษ์ไหน **อปฺปายุก** เป็นผู้มีอายุน้อย (**โหติ**) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ จ ด้วย **อุตุสํวจฺจราหิ** ซึ่งฤดูและปี ท. เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า ‘(**ปุตฺโต**) อ.บุตร **ชาโต** ผู้เกิดแล้ว **ฉนฺหนํ อุตุหนํ กตรสฺมึ** **อุตุมฺหิ** **กตรสฺมึ** จ **วสฺเส** ใน- แห่งฤดู ท. ๖ หนา -ฤดูไหนด้วย ในปีไหนด้วย **ทีฆายุก** เป็นผู้มีอายุยืนยาว (**โหติ**) ย่อมเป็น, (**ปุตฺโต**) อ.บุตร (**ชาโต**) ผู้เกิดแล้ว (**ฉนฺหนํ อุตุหนํ**) **กตรสฺมึ** (**อุตุมฺหิ** **กตรสฺมึ** จ **วสฺเส**) ใน- แห่งฤดู ท. ๖ หนา -ฤดูไหนด้วย ในปีไหนด้วย **อปฺปายุก** เป็นผู้มีอายุน้อย (**โหติ**) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ จ ด้วย” อิติ ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**ปุจฺจตีติ** ว่า “**ปุจฺจติ**” ดังนี้ ๗ (**อตฺโถ**) อ.อรรถ (**อิตฺติ**) ว่า “**ปุปฺเป** ครั้นเมื่อระดู **อุปฺปนฺเน** เกิดขึ้นแล้ว, **นหฺทาตาย** ชื่อว่าอาบแล้ว **อุตุมฺหิ** ในเพราะฤดู” (**อิตฺติ**) ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**อุตุสึตี** ว่า “**อุตุสิ**” ดังนี้ ๗

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “**ปุตฺตผลํ**” ได้แก่ ผล กล่าวคือบุตร. บทว่า “**นฺมสฺสตี**” ความว่า ย่อมทำการนอบน้อม คืออ้อนวอนต่อเทพดาว่า ‘ขอบุตรจงเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้า’. บทว่า “**ปุจฺจติ**” ความว่า ย่อมถามฤกษ์ทั้งหลายอย่างนี้ว่า ‘บุตรเกิดด้วยฤกษ์ไหน จึงมีอายุยืน ? โดยฤกษ์ไหน จึงมีอายุสั้น ?’ และถามฤดูและปีอย่างนี้ว่า ‘บรรดาฤดูทั้ง ๖ บุตรเกิดในฤดูไหนและในปีไหน จึงมีอายุยืน ? ในฤดูและปีไหน จึงมีอายุสั้น ?’. บทว่า “**อุตุสิ**” ความว่า เมื่อระดูเกิดขึ้นแล้ว ชื่อว่าอาบในเพราะฤดู.

.....
คพฺภสฺสาตี คพฺภะ นิพฺพตฺตฺนสฺตฺตฺสฺส ๗ **อวุกฺกโมตี** โอฺกฺกนฺตี นิพฺพตฺตี โหตี
กฺุจฺฉิมฺหิ คพฺภโ ปตฺติฏฺจตีตี อตฺโถ ๗

“**คพฺภสฺสาตี** (**ปทสฺส**) “คพฺภะ นิพฺพตฺตฺนสฺตฺตฺสฺส” (**อิตฺติ** **อตฺโถ**) ๗ “**อวุกฺกโมตี** (**ปทสฺส**)
“**โอฺกฺกนฺตี** **นิพฺพตฺตี** **โหตี**” (**อิตฺติ** **อตฺโถ**), “**กฺุจฺฉิมฺหิ** **คพฺภโ** **ปตฺติฏฺจตีตี** **อตฺโถ** ๗

(**อตฺโถ**) อ.อรรถ (**อิตฺติ**) ว่า “**นิพฺพตฺตฺนสฺตฺตฺสฺส** แห่งสัตว์ผู้บังเกิด **คพฺภะ** ในครรภ์” (**อิตฺติ**) ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**คพฺภสฺสาตี** ว่า “**คพฺภสฺส**” ดังนี้ ๗ (**อตฺโถ**) อ.อรรถ (**อิตฺติ**) ว่า “**โอฺกฺกนฺตี** อ.การก้าวลง **นิพฺพตฺตี** คือว่า อ.การบังเกิด **โหตี** ย่อมมี,

อตฺโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า “คพฺโภ อ.สัตฺว์ผู้เกิดแล้วในครรรภี ปติภูจาทิ ย่อมตั้งอยู่ เฉพาะ กุจฺฉิมฺหิ ในท้อง” อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อวุกฺกโมติ ว่า “อวุกฺกโม” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อวุกฺกโม” ได้แก่ การก้าวลง คือการเกิด ย่อมมี, อธิบายว่า “ครรรภีย่อมตั้งใน ท้อง.

.....
อิธ “ติณฺณํ โข ปน ภิกฺขเว สนนฺิปาตานิ คพฺภสฺส โอฺกฺกนฺหิตฺติ โหตีติ มหาตณฺหา-
สงฺขยสฺสฺเต วุตฺตนเยนตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ

(ภควตา) อิธ “อวุกฺกโมติ ปเท) “ติณฺณํ โข ปน ภิกฺขเว สนนฺิปาตานิ คพฺภสฺส โอฺกฺกนฺหิตฺติ
โหตีติ มหาตณฺหาสงฺขยสฺสฺเต วุตฺตนเยน อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ

อตฺโถ อ.เนื้อความ อิธ (“อวุกฺกโมติ ปเท) ในบทว่า “อวุกฺกโม” ดังนี้ (ภควตา)
อันพระผู้มีพระภาคเจ้า เวทิตพฺโพ พึงทราบ วุตฺตนเยน โดยนัยอันถูกกล่าวแล้ว
มหาตณฺหาสงฺขยสฺสฺเต ในมหาตณฺหาสงฺขยสฺสฺตร อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท.
ปน ก็ โอฺกฺกนฺหิตฺติ อ.การก้าวลง คพฺภสฺส แห่งสัตฺว์ผู้เกิดในครรรภี (ปัจจุยานํ) แห่ง
ปัจจยฺ ท. สนนฺิปาตานิ ผู้ประชุมกัน ติณฺณํ โข สามแล โหตีติ ย่อมมี” อิติ ดังนี้ ฯ

ในบทว่า “อวุกฺกโม” นี้ พึงทราบเนื้อความโดยนัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ใน
มหาตณฺหาสงฺขยสฺสฺตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะปัจจยฺ ๓ อย่างประชุมกันแล สัตฺว์เกิด
ในครรรภีย่อมก้าวลง”.

.....
เตนาติ เตน คพฺเณน สา โทหพินฺนี โหตี ฯ เตนาติ ตทา ตสฺสา กุจฺฉิมฺหิ
นิพฺพตฺตสฺสฺเต สินฺโห อุปฺปชฺชติ เตน การณฺเณ สฺสุหทาติ วุจฺจติ ฯ เตนาติ เตน
การณฺเณ สา ชนฺยนฺตฺตีติ จ ชเนตฺตีติ จ วุจฺจติ ฯ ถนฺกฺขีเรนาติ ถณฺณสงฺขาเตน
ชฺชีเรน คีเตน จ ฯ องฺคปาวูรเณนาติ ถนฺนฺตเร นิปฺชฺชาเปตฺวา สรีรสมฺมุสฺสํ
ผราเปนฺตี องฺคสงฺขาตปาวูรเณน จ ฯ

“เตนาติ (ปทสฺส) “เตน คพฺเภณ สฺมา (มาตา) โทหฬิณี โหติ” (อิตติ อตุโถ) ๕ “เตนาติ (ปทสฺส) “ตทา ตสฺสา (มาตุยา) กุจฺฉิมฺหิ นินฺพพตฺตสฺสฺเต สินฺโห อฺปฺปชฺชติ, เตน การณฺณ (สฺมา มาตา ปณฺฑิตฺเตน) ‘สุหฺทาติ วุจฺจติ” (อิตติ อตุโถ) ๕ “เตนาติ (ปทสฺส) “เตน การณฺณ สฺมา (มาตา ปณฺฑิตฺเตน) ‘ชนฺยฺนฺตฺติ จ ‘ชเนตฺตฺติ จ วุจฺจติ” (อิตติ อตุโถ) ๕ “ถนฺกฺขีเรนาติ (ปทสฺส) “ถณฺณสงฺขาเตน ขีเรณ คีเตน จ” (อิตติ อตุโถ) ๕ “องฺคปาวุเรนฺนาติ (ปทสฺส) “(ปฺุตฺต) ถนฺนฺตเร นินฺชฺชาเปตฺวา สรีรสมฺมุสฺสํ ฝรฺาเปนฺตี อํคสงฺขาตปาวุเรนฺณ จ” (อิตติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “สฺมา (มาตา) อ.มารดานันฺ โทหฬิณี เป็นหญิงแพ้ทอง โหติ ย่อมมี เตน คพฺเภณ เพราะสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์นั้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เตนาติ ว่า “เตน” ดังนี้ ๕ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ตทา ในกาลนั้น สินฺโห อ.ความรัก นินฺพพตฺตสฺสฺเต ในสัตว์ผู้เกิดแล้ว กุจฺฉิมฺหิ ในทอง ตสฺสา (มาตุยา) ของมารดานันฺ อฺปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น, เตน การณฺณ เพราะเหตุนั้น (สฺมา มาตา) อ.มารดานันฺ (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียก ‘สุหฺทาติ ว่า ‘สุหฺทา” ดังนี้ ๕ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “เตน การณฺณ เพราะเหตุนั้น (สฺมา มาตา) อ.มารดานันฺ (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียก ‘ชนฺยฺนฺตฺติ จ ว่า ‘ชนฺยฺนฺตฺติ’ ดังนี้ด้วย ‘ชเนตฺตฺติ จ ว่า ‘ชเนตฺติ’ ดังนี้ด้วย” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เตนาติ ว่า “เตน” ดังนี้ ๕ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ขีเรณ ด้วยน้ำนม ถณฺณ-สงฺขาเตน อันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าน้ำอันเกิดแล้วแต่ถัน จ ด้วย คีเตน ด้วยเพลง ขับ จ ด้วย” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ถนฺกฺขีเรนาติ ว่า “ถนฺกฺขีเรณ” ดังนี้ ๕ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ปฺุตฺตํ ยํบุตร นินฺชฺชาเปตฺวา ให้นอนแล้ว ถนฺนฺตเร ในระหว่างแห่งถัน สรีรสมฺมุสฺสํ ยังสัมผัสแห่งสรีระ ฝรฺาเปนฺตี ให้แผ่ไปอยู่ (ปฺุตฺตํ โตเสติ) ชื่อว่ายังบุตร ย่อมให้ยินดี อํคสงฺขาตปาวุเรนฺณ ด้วยเครื่องกกอันอัน บัณฑิตกล่าวแล้วว่าอวัยวะ จ ด้วย” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “องฺคปาวุเรนฺนาติ ว่า “องฺคปาวุเรนฺณ” ดังนี้ ๕

บทว่า “เตน” ความว่า ด้วยสัตว์เกิดในครรภ์นั้น มารดานันฺ จึงเป็นหญิงแพ้ทอง. บทว่า “เตน” ความว่า ในกาลนั้น ความสินฺหาในสัตว์ผู้เกิดในทองของมารดานันฺ ย่อมเกิดขึ้น เพราะเหตุนั้น ท่านจึงเรียกว่าสุหฺทา. บทว่า “เตน” ความว่า เพราะเหตุนี้ มารดานันฺ ท่านจึงเรียกว่าชนฺยฺนฺตฺติ และ ชเนตฺติ. บทว่า “ถนฺกฺขีเรณ” ความว่า

ด้วยน้ำนม กล่าวคือน้ำอันเกิดแต่ถัน และด้วยเพลงขับ. บทว่า “**อญคปาวุรณฺเห**” ความว่า และเมื่อให้บุตรนอนในระหว่างถันแล้ว ยังสัมผัสแห่งสรีระให้แผ่ไป ชื่อว่า ย่อมปลอบโยนด้วยเครื่องกก กล่าวคืออวัยวะ.

โตเสตีติ สญญาเปนฺตี หาสติ ฯ **มมฺมํ กตฺวาติ** อโห ปุตุตฺสฺส เม อุปริ วาโต ปหฺรติ, อาตโป ผรตีติ เอวํ มมฺมการํ กตฺวา สนิทฺุเรน หทฺเยน อุทิกฺุชติ ฯ **อุภยฺมฺเปตฺสฺสาติ** อุภยฺมฺปิ ตํ ฐนํ เอตฺสฺส ปุตุตฺสฺส อตฺถาย อญฺเฆสํ อทฺสฺเสตฺวา สารคฺพฺภาทีสุ มาตา โคเปติ ฯ **เอวํ ปุตุตฺ อหุํ ปุตุตฺตาติ** อนฺุพาล ปุตุตฺ เอวํ ราชฺกุลาทีสุ อปฺปมตฺโต โหหิ อหุญจ กมฺมํ กโรหีติ ลิกฺุชาเปนฺตี อิติ มาตา วิหฺมฺยติ กิลมฺติ ฯ ปุตุเต ปตฺตโยพฺพเน ตํ ปุตุตํ นิสฺสิเว ปฺรทาเรสุ ปมตฺตํ สายํ อนาคจฺจนฺตํ ฌตฺวา อสฺสุปฺนฺเณหิ เนตฺเตหิ โอลเณนฺตี วิหฺมฺยตีติ ฯ

“**โตเสตีติ** (ปทสฺส) “สญญาเปนฺตี หาสติ” (อิติ อตฺโถ) ฯ “**มมฺมํ กตฺวาติ** (ปททฺวยสฺส) “อโห ปุตุตฺสฺส เม อุปริ วาโต ปหฺรติ, อาตโป ผรตีติ เอวํ มมฺมการํ กตฺวา สนิทฺุเรน หทฺเยน อุทิกฺุชติ” (อิติ อตฺโถ) ฯ “**อุภยฺมฺเปตฺสฺสาติ** (ปทสฺส) “อุภยฺมฺปิ ตํ ฐนํ เอตฺสฺส ปุตุตฺสฺส อตฺถาย อญฺเฆสํ อทฺสฺเสตฺวา สารคฺพฺภาทีสุ มาตา โคเปติ” (อิติ อตฺโถ) ฯ “**เอวํ ปุตุตฺ อหุํ ปุตุตฺตาติ** (วจนฺสฺส) “อนฺุพาล ปุตุตฺ เอวํ ราชฺกุลาทีสุ อปฺปมตฺโต โหหิ อหุญจ กมฺมํ กโรหีติ ลิกฺุชาเปนฺตี อิติ มาตา วิหฺมฺยติ กิลมฺติ” (อิติ อตฺโถ) ฯ ปุตุเต ปตฺตโยพฺพเน ตํ ปุตุตํ นิสฺสิเว ปฺรทาเรสุ ปมตฺตํ สายํ อนาคจฺจนฺตํ ฌตฺวา อสฺสุปฺนฺเณหิ เนตฺเตหิ โอลเณนฺตี วิหฺมฺยตีติ ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิติ) ว่า “(ปุตุตํ) ยังบุตร สญญาเปนฺตี เมื่อให้ยินยอม (ปุตุตํ) หาสติ ชื่อว่ายังบุตรยอมให้ยินดี” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “โตเสตีติ ว่า “โตเสตีติ” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรธ (อิติ) ว่า “กตฺวา กระทำแล้ว มมฺมการํ ซึ่งความรักใคร่ เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า ‘อโห โอ วาโต อ.ลม ปหฺรติ ย่อมพัด อุปริ ในเบ็องบน ปุตุตฺสฺส แห่งบุตร เม ของเรา, อาตโป อ.แดด ผรติ ย่อมแผ่ไป’ อิติ ดังนี้ อุทิกฺุชติ ชื่อว่าย่อมแลดู หทฺเยน ด้วยหัวใจ สนิทฺุเรน อันแนบสนิท” (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “มมฺมํ กตฺวาติ ว่า “มมฺมํ กตฺวา” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรธ (อิติ) ว่า “มาตา อ.มารดา อทฺสฺเสตฺวา ไม่แสดงแล้ว ตํ ฐนํ

ซึ่งทรัพย์นั้น อุกฤษฏ์ แม่ทั้งสอง อัญญา (ชานัน) แก่ชน ท. เหล่าอื่น โคเปติ ย่อมคุ้มครอง สารคฤภาทีสุ (จาเนส) ในที่ ท. มีห้องอันมั่นคงเป็นต้น อตุถาย เพื่อประโยชน์ เอตสุส (ปุตตสุส) แก่บุตรนั้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสุส) แห่งบท “อุกฤษฏ์เปตสุสชาติ ว่า “อุกฤษฏ์เปตสุส” ดังนี้ ๓ (อตุถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “มาตา อ.มารดา (ปุตต) ยังบุตร สิขยาเพนตี เมื่อให้ศึกษา อิตติ ว่า ‘ปุตต ดูก่อนบุตร อหุทพาล ผู้บอดเขลา (ตุ) อ.เจ้า อปฺปมตฺโต เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ราชกุลาทีสุ (กุเลส) ในตระกูล ท. มีราชสกุลเป็นต้น เอวํ อย่างนี้ โหหิ จงเป็น จ ด้วย, (ตุ) อ.เจ้า กโรหิ จงกระทำ กมฺม ซึ่งการงาน อหุ โน้น จ ด้วย’ อิตติ ดังนี้ วิหญญติ ชื่อว่าย่อมเตือนร้อน กิลมตี คือว่าย่อมลำบาก อิตติ ด้วยประการฉะนี้, ปุตเต ครั้นเมื่อบุตร ปตฺตโยพฺพเห เป็นผู้มีความหนุ่มอันถึงแล้ว (สหเต) มีอยู่, (มาตา) อ.มารดา อยตุวา รู้แล้ว ตํ ปุตตํ ซึ่งบุตรนั้น ปมตฺตํ ผู้มัวเมาแล้ว ปรทาเรสุ ในภรรยาของบุคคลอื่น ท. นิสฺสิเว ในเวลาค่าคืน อนาคตฺจฺนตํ ผู้ไม่มาอยู่ สายํ ในเวลาเย็น เหตุเตหิ มีนัยน์ตา ท. อสุสฺปนฺนเถหิ อันเต็มแล้วด้วยน้ำตา โอลเณหตี แลดูอยู่ วิหญญติ ชื่อว่าย่อมเตือนร้อน (อิตติ) ด้วยประการฉะนี้” (อิตติ) ดังนี้ (วจนฺสุส) แห่งคำ “เอวํ ปุตต อหุ ปุตตาทิ ว่า “เอวํ ปุตต อหุ ปุตต” ดังนี้ ๓

บทว่า “โตเสติ” ความว่า เมื่อยังบุตรให้ยินยอม ชื่อว่าปโรปโยน. สองบทว่า “มมฺม กตฺวา” ความว่า ทำความรักใคร่อย่างนี้ว่า ‘โอ ลมพัต แดดเสตตเบ็องบนลูกของเรา’ คอยดูอยู่ด้วยทั้งดวงใจอันแนบสนิท. บทว่า “อุกฤษฏ์เปตสุส” ความว่า มารดา ไม่แสดงทรัพย์แม่ทั้ง ๒ นั้น แก่ชนเหล่าอื่น ย่อมคุ้มครองไว้ในสถานที่ทั้งหลายมีห้องมั่นคงเป็นต้น เพื่อประโยชน์แก่บุตรนั้น. คำว่า “เอวํ ปุตต อหุ ปุตต” ความว่า มารดาเมื่อให้บุตรสำเหนียกว่า ‘ลูกผู้โง่เขลา เจ้าจึงเป็นผู้ไม่ประมาทในสกุลทั้งหลายมีราชสกุลเป็นต้นอย่างนี้, และจงทำการงานอย่างโน้น’ ชื่อว่าย่อมเตือนร้อน คือลำบาก ด้วยประการฉะนี้, เมื่อบุตรถึงความเป็นหนุ่ม, มารดารู้ว่าบุตรนั้น มัวเมาในภรรยาของผู้อื่นในเวลาค่าคืน ไม่กลับมาในเวลาเย็น มีนัยน์ตาทั้ง ๒ คลอดด้วยน้ำตา มองหาบุตรอยู่ ชื่อว่าย่อมเตือนร้อน ด้วยประการฉะนี้แล.

[๒๙๔] อุโกปิเจเต “พฺรหฺมา ปุพฺพทฺเวหา ปุพฺพทฺจาจรียา อหุเนยฺยยาติ จ วุจฺจฺนฺติ ฯ ยถา หิ มหาพฺรหฺมโน จตฺสฺส กาวนา อวิชฺหิตา โหนฺติ, ตถา มาตาปิตฺตฺนํ ปฺตฺเตสฺส จตฺสฺส กาวนา อวิชฺหิตา ฯ กุจฺฉิตฺตสฺมิณฺหิ ปฺตฺเต กทา นุ โข ปฺตฺตํ อโรคฺ ปสฺสิสฺสสามาติ เตสฺส เมตฺตจิตฺตํ อุปฺปชฺชติ ฯ

อุโก อปิจ เอเต (มาตาปิตโร ปณฺทิตฺเตน) “พฺรหฺมา” (อิตฺติ จ) “ปุพฺพทฺเวหา ปุพฺพทฺจาจรียา” (อิตฺติ จ) “อหุเนยฺยยาติ จ วุจฺจฺนฺติ ฯ ยถา หิ มหาพฺรหฺมโน จตฺสฺส กาวนา อวิชฺหิตา โหนฺติ, ตถา มาตาปิตฺตฺนํ ปฺตฺเตสฺส จตฺสฺส กาวนา อวิชฺหิตา ฯ กุจฺฉิตฺตสฺมิ หิ ปฺตฺเต “(มยฺ) กทา นุ โข ปฺตฺตํ อโรคฺ ปสฺสิสฺสสามาติ เตสฺส (มาตาปิตฺตฺนํ) เมตฺตจิตฺตํ อุปฺปชฺชติ ฯ

อปิจ อีกอย่างหนึ่ง (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. อุโก ทั้งสอง เอเต เหล่านั้น (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต วุจฺจฺนฺติ ย่อมเรียก “พฺรหฺมาติ จ ว่า “พรหม” ดังนี้ด้วย “ปุพฺพทฺเวหาติ จ ว่า “บุรพเทพ” ดังนี้ด้วย “ปุพฺพทฺจาจรียาติ จ ว่า “บุรพาจารย์” ดังนี้ด้วย “อหุเนยฺยยาติ จ ว่า “อหุไนยบุคคล” ดังนี้ด้วย ฯ หิ เหมือนอย่างว่า กาวนา อ.กาวนา ท. จตฺสฺส ๔ มหาพฺรหฺมโน อวิชฺหิตา เป็นภาวะอันทำมหาพรหมไม่ทรงละทิ้งแล้ว โหนฺติ ย่อมเป็น ยถา ฉนฺไต, กาวนา อ.กาวนา ท. จตฺสฺส ๔ มาตาปิตฺตฺนํ อันมารดาและบิดา ท. อวิชฺหิตา ไม่ละทิ้งแล้ว ปฺตฺเตสฺส ในบุตร ท. ตถา ฉนฺตฺนํ ฯ หิ จจริงอยู่ เมตฺตจิตฺตํ อ.จิตตวงประกอบแล้วด้วยเมตตา เตสฺส (มาตาปิตฺตฺนํ) ของมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น ปฺตฺเต ในบุตร กุจฺฉิตฺตสฺมิ ผู้ไปแล้วในท้อง อิตฺติ ว่า “(มยฺ) อ.เรา ท. ปสฺสิสฺสสาม จักเห็น ปฺตฺตํ ซึ่งบุตรน้อย อโรคฺ ผู้ไม่มีโรค กทา นุ โข ในกาลไรหนอแล” อิตฺติ ดังนี้ ฯ

อีกอย่างหนึ่ง มารดาบิดาทั้ง ๒ นั้น ท่านเรียกว่า “พรหม บุรพเทพ บุรพาจารย์ และอหุไนยบุคคล” เปรียบเหมือนทำมหาพรหม ย่อมไม่ละภาวนาทั้ง ๔ ในหมู่มสัตว์ ฉนฺไต, มารดาบิดาก็มิได้ละภาวนาทั้ง ๔ ในบุตรฉนฺตฺนํ. จจริงอยู่ เมื่อบุตรอยู่ในท้อง, มารดาบิดาเหล่านั้น เกิดเมตตาคิดขึ้นในบุตรว่า “เมื่อไรหนอ พวกเราจึงจักได้เห็นลูกน้อย ไม่มีโรค ?”.

ยथा ปเนส มนุโท อุตฺตทานเสยฺยโก อุกาทีหิ ทฏฺโฐ ทุกฺขเสยฺยาย วา ปีฬิตฺโต
โรทติ, ตทา ตสฺส สทฺทํ สุตฺวา เตสํ การุณฺณํ อุปฺปชฺชติ ฯ อาชาวิตฺวา วิชาวิตฺวา
กีฬนกาเล ปน โสภนียวยสฺมี วา จิตฺกาเล ปฺตฺตกํ โอลเกตฺวา เตสํ จิตฺตํ มุทฺกํ
โหติ อาโมทิตฺตปฺปโมทิตฺตํ ตทา เนสํ มุทิตา ลพฺภติ ฯ

ปน หนึ่ง เอโส (ปุตุโต) อ.บุตรนั้น มนุโท อ่อนเยาว์ อุตฺตทานเสยฺยโก นอนหงาย
อุกาทีหิ (สตุเตหิ) ทฏฺโฐ ผู้อันสัตว์ ท. มีเส้นเป็นต้นกัดแล้ว วา หรือว่า ทุกฺข-
เสยฺยาย ปีฬิตฺโต ผู้อันการนอนเป็นทุกข์ บีบคั้นแล้ว โรทติ ย่อมร้องให้ ยथा ใน
กาลใด, ตทา ในกาลนั้น การุณฺณํ อ.ความกรุณา อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น เตสํ
(มาตาปิตุหนํ) แก่มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น สุตฺวา เพราะฟัง สทฺทํ ซึ่งเสียง ตสฺส
(ปฺตฺตตสฺส) ของบุตรนั้น ฯ ปน หนึ่ง จิตฺตํ อ.จิต เตสํ (มาตาปิตุหนํ) ของมารดา
และบิดา ท. เหล่านั้น มุทฺกํ เป็นจิตอ่อนโยน อาโมทิตฺตปฺปโมทิตฺตํ เป็นจิตทั้งบันเทิง
แล้วทั้งเบิกบานแล้ว โอลเกตฺวา เพราะแลดู ปฺตฺตกํ ซึ่งบุตรน้อย อาชาวิตฺวา
วิชาวิตฺวา กีฬนกาเล ในกาลเป็นที่วิ่งมาวิ่งไปเล่นได้ วา หรือว่า จิตฺกาเล ในกาล
เป็นที่ดำรงอยู่แล้ว โสภนียวยสฺมี ในวัยอันงาม, ตทา ในกาลนั้น มุทิตา อ.ความ
บันเทิง เนสํ (มาตาปิตุหนํ) อันมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น ลพฺภติ ย่อมได้ ฯ

หนึ่ง ในกาลใด บุตรนั้นยังอ่อน นอนหงายอยู่ ถูกสัตว์ทั้งหลายมีเส้นเป็นต้นกัด หรือ
ถูกการนอนเป็นทุกข์บีบคั้น ร้องให้อยู่, ในกาลนั้น ท่านทั้ง ๒ ก็เกิดความกรุณาขึ้น
เพราะได้สดับเสียงบุตรนั้น. หนึ่ง ในเวลาบุตรวิ่งมาวิ่งไปเล่นได้ก็ดี ในเวลาบุตรดำรง
อยู่ในวัยงามก็ดี ท่านทั้ง ๒ ก็มีจิตอ่อนโยน บันเทิง เบิกบาน เพราะมองดูบุตรน้อย, ใน
กาลนั้น ท่านทั้ง ๒ ย่อมได้ความบันเทิง.

.....
ยथा ปเนส ทารภรณํ กตฺวา วิสฺสุ เเคหิ อชฺฐมาวสตี, ตทา เนสํ สกฺโกติทานิ โน
ปฺตฺตโก อตฺตโน ฆมฺมตาย ยาเปตฺตุนตี มชฺฌตฺตตา อุปฺปชฺชติ, ตทา เนสํ อฺเปกฺขา
ลพฺภติ ฯ

ปน หนึ่ง เอโส (ปุตุโต) อ.บุตรนั้น กตฺวา กระทำแล้ว ทารภรณํ ซึ่งการเลี้ยง
ซึ่งภรรยา อชฺฐมาวสตี ย่อมอยู่ครอง เเคหิ ในเรือน วิสฺสุ ต่างหาก ยथा ในกาลใด,

ตทา ในกาลนั้น (เตสั มาตาปิตุณั) มชฺฌตตทา อ.ความที่ แห่งมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น เป็นผู้มิตนในท่ามกลาง อุปุชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น เหนสิ (มาตาปิตุณั) แก่ มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น อิติ ว่า “อิทานิ ในกาลนี้ ปุตุตโก อ.บุตรน้อย โหน ของเรา ท. สกุกุติ ย่อมอาจ (อตุตทาวั) ยาเปตุ์ เพื่ออัน ยังอัถภาพ ให้เป็นไป ฐมฺมตาย ตามธรรมดา อตุตโท ของตน” อิติ ดังนี้, ตทา ในกาลนั้น อุปุชฺชา อ.ความวางเฉย เหนสิ (มาตาปิตุณั) อันมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น ลพุกุติ ย่อม ได้ ๫

อนึ่ง ในกาลใด บุตรนั้นทำการเลี้ยงภรรยา แยกครองเรือน ในกาลนั้น ท่านทั้ง ๒ ก็ เกิดความมริยัสถ์ขึ้นว่า “บัดนี้ ลูกน้อยของเรา อาจเพื่อจะเลี้ยงได้โดยธรรมดาของ ตน”, ในกาลนั้น ท่านทั้ง ๒ ย่อมได้ความวางเฉย.

.....

เอวนเตสั ปุตุเตสฺส ยถากาลั จตุพพิชฺสสาปิ พุรหฺมวิหารสฺส ลภนโต พุรหฺมสทิส- วุตฺติตาย เต พุรหฺมาติ วุจฺจนฺติ ๫

เต (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต วุจฺจนฺติ ย่อมเรียก “พุรหฺมาติ ว่า “พรหม” ดังนี้ เตสั (มาตาปิตุณั) พุรหฺมสทิสวุตฺติตาย เพราะความที่ แห่งมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น เป็นผู้มีความประพฤดิอันเช่นกับด้วย พรหม ลภนโต เพราะได้ พุรหฺมวิหารสฺส ซึ่งพรหมวิหาร จตุพพิชฺสสาปิ แม้อันมี อย่าง ๔ ยถากาลั ตามกาล ปุตุเตสฺส ในบุตร ท. เอว ด้วยประการฉะนี้ ๫

มารดาบิดาทั้ง ๒ เหล่านั้น ท่านเรียกว่า พรหม เพราะท่านมีความประพฤดิเช่นกับ พรหม เพราะได้พรหมวิหารในบุตรทั้งหลายครบ ๔ อย่างตามกาล ด้วยประการฉะนี้.

.....

ยถา ปน ชีณาสวสงฺฆาตา วิสุทฺธิทเวา พาลชเนหิ กตัม อปรารั อคเณตฺวา เอกนฺเตเนว เตสั อนตฺถหานี อตุตฺถูปตฺตติณฺจ อากงฺขนฺตาว หิตฺสฺชาย ปฏฺวิปชฺชนฺติ ทกฺขิณฺเยยฺตาย จ เตสั การานั มหปฺพลานิสฺสํสํตัม วหนฺติ, ตถา เตปิ ปุตุตานัม อปรารั อคเณตฺวา เอกนฺเตเนว เตสั หิตฺสฺชาย ปฏฺวิปชฺชนฺตา ทกฺขิณฺเยยฺยา หุตฺวา เตสั

อตตนิ กตการานํ มหปฺผลานิสีสฺสํ วนฺหฺติ, ตสฺมา เต เทวสทิสฺสุตฺติตาย เทว
นาม ๕

ปน เหมือนอย่างว่า วิสุทฺธิเทวา อ.วิสุทฺธิเทพ ท. ขีณาสวสงฺฆาตา อันอันบิณฑิต
กล่าวแล้วว่าพระขีณาสพ **อคณฺเฑว** ไม่คำนึงถึงแล้ว **อปฺราริ** ซึ่งความผิด **พาล-**
ชเนหิ กตํ อันชนพาล ท. กระทำแล้ว **อากงฺขนฺดา** ว หวังอยู่เที่ยว **อนตฺตฺตฺตฺตฺ** จ
ซึ่งความเสื่อมแห่งความฉิบหายมิใช่ประโยชน์ด้วย **อตฺตฺตฺตฺตฺ** จ ซึ่งการเกิดขึ้น
แห่งประโยชน์ด้วย **เตสํ (พาลชนานํ)** แก่ชนพาล ท. เหล่านั้น **เอเกนฺเตน** เอ
โดยส่วนเดียวนั้นเที่ยว **ปฏฺิพชฺชนฺติ** ย่อมปฏิบัติ **หิตฺสุชาย** เพื่อประโยชน์เกื้อกูล
และความสุข จ ด้วย **วนฺหฺติ** ย่อมนำไป **เตสํ (พาลชนานํ)** การานํ **มหปฺผลา-**
นิสีสฺสํ ซึ่งความที่ แห่งสักการะ ท. ของชนพาล ท. เหล่านั้น เป็นของมีอานิสงส์มาก
(อตฺตฺตฺ) **ทกฺขิณฺเอยฺยตาย** เพราะความที่แห่งตนเป็นทักษิโณยบุคคล **ยถา** ฉันท,
เตปิ (มาตาปิตร) อ.มารดาและบิดา ท. แม้เหล่านั้น **อคณฺเฑว** ไม่คำนึงถึงแล้ว
อปฺราริ ซึ่งความผิด **ปฺตฺตฺตฺ** ของบุตร ท. **ปฏฺิพชฺชนฺติ** ปฏิบัติอยู่ **หิตฺสุชาย** เพื่อ
ประโยชน์เกื้อกูลและความสุข **เตสํ (ปฺตฺตฺตฺ)** แก่บุตร ท. เหล่านั้น **เอเกนฺเตน** เอ
โดยส่วนเดียวนั้นเที่ยว **ทกฺขิณฺเอยฺยา** เป็นบุคคลผู้ควรแก่ทักษิณา **หฺตฺวา** เป็นแล้ว
วนฺหฺติ ย่อมนำมา **เตสํ (ปฺตฺตฺตฺ)** **อตฺตฺนิ กตการานํ มหปฺผลานิสีสฺสํ** ซึ่งความที่
แห่งสักการะ ของบุตร ท. เหล่านั้น **อันบุตรกระทำแล้ว** ในตน เป็นของมีอานิสงส์มาก,
ตสฺมา เพราะเหตุนั้น **เต (มาตาปิตร)** อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น **เทวา** นาม
ชื่อว่าเทพ (**เตสํ มาตาปิตฺตฺนํ**) **เทวสทิสฺสุตฺติตาย** เพราะความที่ แห่งมารดาและ
บิดา ท. เหล่านั้น เป็นผู้มีความประพฤติ อันเช่นกับเทพ **ตถา** ฉันทนั้น ๕

เหมือนอย่างว่า วิสุทฺธิเทพกล่าวคือพระขีณาสพ ได้คำนึงถึงความผิดอันพวกชน
พาลทำแล้ว หวังแต่ความเสื่อมไปแห่งความพินาศและความเกิดขึ้นแห่งความเจริญ
ปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขแก่พวกเขาโดยส่วนเดียวแท้ๆ, และย่อมนำความที่สักการะ
ทั้งหลายของพวกเขามีผลานิสงส์มาก เพราะเป็นทักษิโณยบุคคล ฉันท; มารดาบิดา
แม้เหล่านั้น ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ไม่คำนึงถึงความผิดของบุตรทั้งหลาย ปฏิบัติเพื่อ
ประโยชน์สุขแก่บุตรเหล่านั้น โดยส่วนเดียวเท่านั้น เป็นผู้สมควรแก่ทักษิณา นำความ
ที่สักการะของบุตรเหล่านั้นอันเขาทำแล้วในตน มีผลานิสงส์มาก; เพราะฉะนั้น ท่าน

ทั้ง ๒ เหล่านี้ จึงชื่อว่าเทพ เพราะเป็นผู้มีความประพฤติดังเทพ.

.....

ยสุมา จ ปุตฺตา เตสํ วเสน ปจฺมํ อญฺเฆ เทเว ชานิตฺวา ปฏิปชฺชนฺตา ปฏิปตฺติ-
ผลํ อธิคจฺจนฺติ, ตสฺมา อญฺเฆ สฺมมฺติอุปฺตฺติวิสุทฺธิเทวา ปจฺฉาเทวา นาม ๙
มาตาปิตโร ปน อญฺญเทเวหิ ปจฺมํ เตสํ อุปการวฺนฺตตาย ปุพฺพเทวาติ วุจฺจนฺติ ๙

ยสุมา จ ปุตฺตา เตสํ (มาตาปิตุณ) วเสน ปจฺมํ อญฺเฆ เทเว ชานิตฺวา ปฏิปชฺชนฺตา
ปฏิปตฺติผลํ อธิคจฺจนฺติ, ตสฺมา อญฺเฆ สฺมมฺติอุปฺตฺติวิสุทฺธิเทวา ปจฺฉาเทวา นาม ๙
มาตาปิตโร ปน อญฺญเทเวหิ ปจฺมํ เตสํ (มาตาปิตุณ) อุปการวฺนฺตตาย (ปญฺหิตฺเตน)
“ปุพฺพเทวาติ วุจฺจนฺติ ๙

จ อนึ่ง ปุตฺตา อ.บุตร ท. ชานิตฺวา รู้แล้ว อญฺเฆ เทเว ซึ่งเทพ ท. เหล่าอื่น
ปจฺมํ ก่อน วเสน ด้วยสามารถ เตสํ (มาตาปิตุณ) แห่งมารดาและบิดา ท. เหล่านี้
ปฏิปชฺชนฺตา ปฏิบัติอยู่ อธิคจฺจนฺติ ย่อมได้รับ ปฏิปตฺติผล ซึ่งผลแห่งการปฏิบัติ
ยสุมา เพราะเหตุใด, ตสฺมา เพราะเหตุนี้ สฺมมฺติอุปฺตฺติวิสุทฺธิเทวา อ.สมมติ
เทพ อุปตฺติเทพ และวิสุทฺธิเทพ ท. อญฺเฆ เหล่าอื่น ปจฺฉาเทวา นาม ชื่อว่าปัจฉา
เทพ ๙ ปน ส่วนว่า มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. (ปญฺหิตฺเตน) อันบัณฑิต
วุจฺจนฺติ ย่อมเรียก “ปุพฺพเทวาติ ว่า “บุรพเทพ” ดังนี้ เตสํ (มาตาปิตุณ) อุปการ-
วฺนฺตตาย เพราะความที่ แห่งมารดาและบิดา ท. เหล่านี้ เป็นผู้มียุการะ ปจฺมํ
ก่อน อญฺญเทเวหิ กว่าเทวดาเหล่าอื่น ท. ๙

อนึ่ง เพราะบุตรทั้งหลายรู้จักเทพเหล่าอื่น ด้วยสามารถท่านทั้ง ๒ เหล่านี้ก่อน แล้ว
ปฏิบัติอยู่ ย่อมได้รับผลแห่งการปฏิบัติ; เพราะฉะนั้น สฺมมฺติเทพ อุปตฺติเทพ และวิ
สุทฺธิเทพเหล่าอื่น จึงชื่อว่าปัจฉาเทพ. ส่วนมารดาบิดา ท่านเรียกว่าบุรพเทพ เพราะ
ท่านเป็นผู้มียุการะก่อนกว่าเทพเหล่าอื่น.

.....

ยสุมา ปน เต ชาตกาลโต ปฏฺจาย เหวํ นิสิตฺว เหวํ ติฏฺฐจฺจติ จ อยฺนฺเต ตาโตติ
วตฺตพฺโพติ จ อาทินา คาเหนติ สิग्ขาเปนฺติ, อถาปรภาเค อญฺเฆ อาจริยา

หตุถิสิปฺปาทีนึ สิกฺขาเปนฺติ, อญฺเฆ สรณสึลานึ เทนฺติ, อญฺเฆ ปพฺพาเซนฺติ, อญฺเฆ พุทฺธวจนฺ อุกฺคณฺหาเปนฺติ, อญฺเฆ อุปสมฺปาเทนฺติ, อญฺเฆ มคฺคผลฺ ปาเปนฺติ, อิติ สพฺเพเปเต ปจฺฉาจริยา นาม, ตสฺมา มาตาปิตโร สพฺพปฺจมฺ อัจจริยาภาวโต ปุพฺพาจริยาติ วุจฺจนฺติ ฯ

ยสฺมา ปน เต (มาตาปิตโร) ชาตกาลโต ปฏฺจาย “(ตุว) เอวํ นิสฺสึท, (ตุว) เอวํ ติฏฺฐจติ จ “อัย (ปุคฺคโล) เต ‘ตาโตติ วตฺตพฺโพติ จ อาทินา (นเยน ปุตุตฺ) คาเหนติ สิกฺขาเปนฺติ, อถ อปรภาเค อญฺเฆ อัจจริยา หตุถิสิปฺปาทีนึ (สิปฺปานิ) สิกฺขาเปนฺติ, อญฺเฆ (อัจจริยา) สรณสึลานึ เทนฺติ, อญฺเฆ (อัจจริยา) ปพฺพาเซนฺติ, อญฺเฆพุทฺธวจนฺ อุกฺคณฺหาเปนฺติ, อญฺเฆ (อัจจริยา) อุปสมฺปาเทนฺติ, อญฺเฆ (อัจจริยา) มคฺคผลฺ ปาเปนฺติ, อิติ สพฺเพปิ เอเต (อัจจริยา) ปจฺฉาจริยา นาม, ตสฺมา มาตาปิตโร (เตสฺ มาตาปิตฺน) สพฺพปฺจมฺ อัจจริยาภาวโต (ปณฺหิตฺเตน) “ปุพฺพาจริยาติ วุจฺจนฺติ ฯ

ปน หนึ่ง **เต (มาตาปิตโร)** อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านี้ (ปุตุต) ยังบุตร คาเหนติ ย่อมให้ถือเอา **สิกฺขาเปนฺติ** ย่อมให้เรียนเอา **ปฏฺจาย** จำเดิม **ชาตกาลโต** แต่กาลเป็นที่เกิดแล้ว **อาทินา (นเยน)** โดยนัยเป็นต้น **อิติ** ว่า “(ตุว) อ.เจ้า นิสฺสึท จงนั้ เอวํ อย่างนี้, (ตุว) อ.เจ้า ติฏฺฐ จงยึน เอวํ อย่างนี้” **อิติ** ดั่งนี้ จ ด้วย **อิติ** ว่า “อัย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนี้ **เต** อันเจ้า **วตฺตพฺโพ** ฟังกล่าว **อิติ** ว่า ‘ตาโต อ.พ่อ’ **อิติ** ดั่งนี้ จ ด้วย, **อถ** ครั้งนั้น **อปรภาเค** ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก **อญฺเฆ อัจจริยา** อ.อาจารย์ ท. เหล่าอื่น (ปุตุต) ยังบุตร **สิกฺขาเปนฺติ** ย่อมให้ศึกษา **หตุถิสิปฺปาทีนึ (สิปฺปานิ)** ซึ่งศีลปะ ท. มีศีลปะในเพราะข้างเป็นต้น, **อญฺเฆ (อัจจริยา)** อ.อาจารย์ ท. เหล่าอื่น **เทนฺติ** ย่อมให้ **สรณสึลานึ** ซึ่งสรณะและศีล ท., **อญฺเฆ (อัจจริยา)** อ.อาจารย์ ท. เหล่าอื่น (ปุตุต) ยังบุตร **ปพฺพาเซนฺติ** ย่อมให้บวช, **อญฺเฆ (อัจจริยา)** อ.อาจารย์ ท. เหล่าอื่น (ปุตุต) ยังบุตร **อุคฺคณฺหาเปนฺติ** ย่อมให้เรียนเอา **พุทฺธวจนฺ** ซึ่งพระพุทฺธพจนฺ, **อญฺเฆ (อัจจริยา)** อ.อาจารย์ ท. เหล่าอื่น (ปุตุต) ยังบุตร **อุปสมฺปาเทติ** ย่อมให้อุปสมบท, **อญฺเฆ (อัจจริยา)** อ.อาจารย์ ท. เหล่าอื่น (ปุตุต) ยังบุตร **ปาเปนฺติ** ย่อมให้บรรลุมคฺคผลฺ ซึ่งมรรคและผล, **เอเต (อัจจริยา)** อ.อาจารย์ ท. เหล่านี้ **สพฺเพปิ** แม้ทั้งหมด **ปจฺฉาจริยา นาม** ชื่อว่า **ปัจฉาจารย์** **อิติ** ด้วยประการฉะนี้ **ยสฺมา** เพราะเหตุใด, **ตสฺมา** เพราะเหตุนี้

มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา (ปณฺธิเตน) อันบัณฑิต วุจฺจนฺติ ย่อมเรียก
 “บุรพพาจารย์” ดังนี้ (เตสํ มาตาปิตูนํ) สัพพปฺปจฺมํ อจารีย-
 ภาวโต เพราะความที่ แห่งมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น เป็นอาจารย์ ก่อนกว่าอาจารย์
 ทั้งปวง ฯ

อนึ่ง เพราะมารดาบิดาเหล่านั้น ยังบุตรให้ยึดถือ ให้สำเหนียกอยู่ จำเดิมแต่เวลา
 ที่บุตรเกิด ด้วยนัยเป็นต้นว่า “จงนั่งอย่างนี้, จงยืนอย่างนี้” และว่า “คนนี้ เจ้าควร
 เรียกว่า ‘พ่อ’ ต่อมาภายหลัง อาจารย์เหล่าอื่นจึงให้ศึกษาศิลปะทั้งหลายมีศิลปะใน
 เพราะช่างเป็นต้น, อาจารย์เหล่าอื่นให้สรรณะและศีล, อาจารย์เหล่าอื่นให้บรรพชา,
 อาจารย์เหล่าอื่นให้เล่าเรียนพุทธพจน์, อาจารย์เหล่าอื่นให้อุปสมบท, อาจารย์เหล่า
 อื่นให้บรรลุสมรรถผล, อาจารย์เหล่านั้นแม้ทั้งหมด ชื่อว่าปัจฉิมอาจารย์ ด้วยประการดังนี้,
 เพราะฉะนั้น มารดาบิดา ท่านจึงเรียกว่าบุรพพาจารย์ เพราะเป็นอาจารย์ก่อนอาจารย์
 ทั้งหมด.

.....
 ยสฺมา ปน เต ปุตฺตานํ อหุตํ ปหุตํ อภิสงฺขตํ อนฺนปानาถิ อรหฺนฺติ, อนุจฺฉวิกา
 ตํ ปฏฺิคฺคเหตฺตุํ, ตสฺมา เต อหุเนยฺยาติ วุจฺจนฺติ ฯ

ยสฺมา ปน เต (มาตาปิตโร) ปุตฺตานํ อหุตํ ปหุตํ อภิสงฺขตํ อนฺนปानาถิ (วตฺถุ) อรหฺนฺติ,
 อนุจฺฉวิกา ตํ (อนฺนปานาถิวตฺถุ) ปฏฺิคฺคเหตฺตุํ (โหนฺติ), ตสฺมา เต (มาตาปิตโร ปณฺธิเตน)
 “อหุเนยฺยาติ วุจฺจนฺติ ฯ

ปน อนึ่ง เต (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น อรหฺนฺติ ย่อมควร
 อนฺนปานาถิ (วตฺถุ) ซึ่งวัตถุ มีข้าวและน้ำเป็นต้น ปุตฺตานํ อหุตํ ปหุตํ อภิสงฺขตํ
 อันอันบุตร ท. บูชาแล้ว ต้อนรับแล้ว จัดแต่งแล้ว อนุจฺฉวิกา คือว่า เป็นผู้ควร
 ปฏฺิคฺคเหตฺตุํ เพื่ออันรับ ตํ (อนฺนปานาถิวตฺถุ) ซึ่งวัตถุมีข้าวและน้ำเป็นต้นนั้น
 (โหนฺติ) ย่อมเป็น ยสฺมา เพราะเหตุใด, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น เต (มาตาปิตโร)
 อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น (ปณฺธิเตน) อันบัณฑิต วุจฺจนฺติ ย่อมเรียก
 “อหุเนยฺยาติ ว่า “อหุโณยบุคคล” ดังนี้ ฯ

อนึ่ง เพราะมารดาบิดาเหล่านั้น ควรวัตถุมีข้าวและน้ำเป็นต้น อันบุตรทั้งหลายนำมาบูชา ต่อนับ จัดแต่ง คือเป็นผู้สมควรเพื่อจะรับข้าวและน้ำเป็นต้นนั้น, เพราะฉะนั้น มารดาบิดา ท่านจึงเรียกว่าอาหุไนยบุคคล.

.....

เตน วุตตํ ติจจตุกกุงคตุตเรสุ สพรหมกสุตเต “พรหฺมาติ ภิกฺขเว มาตาปิตูนเมตํ อธิวณฺํ ปุพฺพเทวาทิ... ปุพฺพาจริยาติ... อาหุเนยฺยาติ ภิกฺขเว มาตาปิตูนเมตํ อธิวณฺํ ๗ ตํ กิสฺส เหตุ ๗ พหุการา ภิกฺขเว มาตาปิตโร ปุตฺตานํ อาปาทกา โปสกา อิมสฺส โลกสฺส ทสฺเสตาโรติ ๗

เตน (ภควตา) วุตตํ ติจจตุกกุงคตุตเรสุ สพรหมกสุตเต “พรหฺมาติ ภิกฺขเว มาตาปิตูนํ เอตํ (วณฺํ) อธิวณฺํ (โหติ), ‘ปุพฺพเทวาทิ มาตาปิตูนํ เอตํ (วณฺํ) อธิวณฺํ (โหติ), ‘ปุพฺพาจริยาติ มาตาปิตูนํ เอตํ (วณฺํ) อธิวณฺํ (โหติ), ‘อาหุเนยฺยาติ ภิกฺขเว มาตาปิตูนํ เอตํ อธิวณฺํ (โหติ) ๗ ตํ (ปพฺพ) กิสฺส เหตุ (โหติ) ๗ พหุการา ภิกฺขเว มาตาปิตโร ปุตฺตานํ อาปาทกา โปสกา อิมสฺส โลกสฺส ทสฺเสตาโร (โหนฺติ)” อิติ (วณฺํ) ๗

เตน เพราะเหตุนั้น (วณฺํ) อ.คํ อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอตํ (วณฺํ) อ.คํนั้น “พรหฺมาติ ว่า “พรหม” ดังนี้ อธิวณฺํ เป็นชื่อ มาตาปิตูนํ ของมารดาและบิดา ท. (โหติ) ย่อมเป็น, เอตํ (วณฺํ) อ.คํนั้น “ปุพฺพเทวาทิ ว่า “บุรพเทพ” ดังนี้ อธิวณฺํ เป็นชื่อ มาตาปิตูนํ ของมารดาและบิดา ท. (โหติ) ย่อมเป็น, เอตํ (วณฺํ) อ.คํนั้น “ปุพฺพาจริยาติ ว่า “บุรพจารย์” ดังนี้ อธิวณฺํ เป็นชื่อ มาตาปิตูนํ ของมารดาและบิดา ท. (โหติ) ย่อมเป็น, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอตํ (วณฺํ) อ.คํนั้น “อาหุเนยฺยาติ ว่า “อาหุไนยบุคคล” ดังนี้ อธิวณฺํ เป็นชื่อ มาตาปิตูนํ ของมารดาและบิดา ท. (โหติ) ย่อมเป็น ๗ ตํ (ปพฺพ) อ.คํนั้น (โหติ) ย่อมมี กิสฺส เหตุ เพราะเหตุอะไร ? ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. พหุการา เป็นผู้มื่ออุปการะมาก อาปาทกา เป็นผู้บำรุง โปสกา เป็นผู้พอกเลี้ยง ปุตฺตานํ ซึ่งบุตร ท. ทสฺเสตาโร เป็นผู้แสดง อิมสฺส โลกสฺส ซึ่งโลกนี้ (ปุตฺตานํ) แก่บุตร ท. (โหนฺติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตตํ ตรัสแล้ว สพรหมกสุตเต ในสพรหมกสูตร ติจจตุกกุงคตุตเรสุ ในติกนิบาตและจตุกกนิบาต

อังกุตตรนิกาย ท. ๙

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสไว้ในสพรหมสูตร ในติกนิบาต และจตุกกนิบาต อังกุตตรนิกายว่า “ภิกษุทั้งหลาย คำว่า ‘พรหม’ นั้น เป็นชื่อของมารดาบิดา, คำว่า ‘บุรพเทพ’ นั้น เป็นชื่อของมารดาบิดา, คำว่า ‘บุรพาจารย์’ นั้น เป็นชื่อของมารดาบิดา, คำว่า ‘อาหุไนยบุคคล’ นั้น เป็นชื่อของมารดาบิดา, ข้อนี้เป็นเพราะเหตุอะไร ? ภิกษุทั้งหลาย เพราะมารดาบิดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย”.

[๒๙๕] “พรหมมาติ มาตาปิตโร ปุพฺพพจฺจริยาติ วุจฺจเร
อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานิ ปชาย อนุกมฺปกาทิ ฯ

(ภควา อิหิ เวยฺยากรรมํ อโวจ, สตุถา สุกโต อิหิ เวยฺยากรรมํ วตฺวา ตํ อปรํ นิคมนวจนํ อโวจ)

“พรหมมาติ มาตาปิตโร ปุพฺพพจฺจริยาติ วุจฺจเร
อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานิ ปชาย อนุกมฺปกาทิ ฯ

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า (อโวจ) ได้ตรัสแล้ว (อิหิ เวยฺยากรรมํ) ซึ่งคำไวยการณนี้, (สุกโต) อ.พระสุคต (สตุถา) ผู้พระศาสดา วตฺวา ครั้นตรัสแล้ว อิหิ (เวยฺยากรรมํ) ซึ่งคำอันเป็นไวยการณนี้ (อโวจ) ได้ตรัสแล้ว (ตํ นิคมนวจนํ) ซึ่งคำนิคมนั้น (อปรํ) อื่นอีก อิติ ว่า

“มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. อนุกมฺปกา ผู้อนุเคราะห์
ปชาย ซึ่งหมู่สัตว์ (บุตร) (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต วุจฺจเร ย่อม
เรียก “พรหมมาติ ว่า “พรหม” ดังนี้ จ ด้วย “ปุพฺพพจฺจริยาติ
ว่า “บุรพาจารย์” ดังนี้ จ ด้วย “ปุตฺตานิ อาหุเนยฺยาติ
ว่า “อาหุไนยบุคคล ของบุตร ท.” ดังนี้ จ ด้วย ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสคำไวยการณนี้, พระสุคตผู้พระศาสดา ครั้นตรัสคำไวยการณนี้แล้ว ภายหลังได้ตรัสคำนิคมนั้นอื่นอีกต่อไปว่า

“มารดาบิดาผู้อนุเคราะห์ประชา (บุตร) ท่านเรียกว่าพรหม
บุรพาจารย์ และอาหุไนยบุคคล ของบุตรทั้งหลาย”.

.....
ตตถ อาหุเนยฺยาติ อาเนตฺวา หุณิตฺพํ ทูโรตฺปิ อหริตฺวา ผลวิเสสํ อากฺขนฺเตน
คุณฺวเนตฺส ทาทพฺพนฺติ อาหุณฺ อหฺนปนาทึ, ตํ อุปการกฺเขตฺตตฺตาย อรหฺนตีตฺติ
อาหุเนยฺยา ฯ อิทานิ เตสํ พุรฺหฺมาทึภาเว การณฺ ทสฺเสตฺตํ “ตํ กิสฺส เหตุติอาทึ
วฺตุตฺตํ ฯ

ตตถ (ปเทสฺ) “อาหุเนยฺยาติ (ปเท วิคฺคโห ปณฺทิตฺเตน เวทิตฺพโ) ฯ (ยํ วตฺถุ ปฺตฺเตน)
อาเนตฺวา หุณิตฺพํ ทูโรตฺปิ อหริตฺวา ผลวิเสสํ อากฺขนฺเตน คุณฺวเนตฺส (มาตาปิตฺตฺส)
ทาทพฺพนฺติ (ตํ วตฺถุ) อาหุณฺ อหฺนปนาทึ, (เต มาตาปิตโร) ตํ (อาหุณฺ เตสํ มาตาปิตฺตฺน)
อุปการกฺเขตฺตตฺตาย อรหฺนตีตฺติ (เต มาตาปิตโร) อาหุเนยฺยา ฯ (ภควตา) อิทานิ เตสํ
(มาตาปิตฺตฺน) พุรฺหฺมาทึภาเว การณฺ ทสฺเสตฺตํ “ตํ กิสฺส เหตุติอาทึ (วจนฺ) วฺตุตฺตํ ฯ

(วิคฺคโห) อ.วิเคราะหฺ ตตถ (ปเทสฺ) “อาหุเนยฺยาติ (ปเท) ใน- ในบท ท. เหล่านั้น
หนา -บทว่า “อาหุเนยฺยา” ดังนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตฺพโ พึงทราบ ฯ
(ยํ วตฺถุ) อ.วัตถุใด (ปฺตฺเตน) อันบุตร อาเนตฺวา นำมาแล้ว หุณิตฺพํ พึงบูชา
อากฺขนฺเตน คือว่าผู้หวังอยู่ ผลวิเสสํ ซึ่งผลวิเศษ ทูโรตฺปิ อหริตฺวา ทาทพฺพ
พฺง นำมา แม้จากที่ไกล แล้วจึงให้ คุณฺวเนตฺส (มาตาปิตฺตฺส) ในมารดาและบิดา ท.
ผู้มีคุณ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ วตฺถุ) อ.วัตถุนั้น อหฺนปนาทึ มีข้าวและน้ำเป็นต้น
อาหุณฺ ชื่อว่าอาหุณะ, (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. อรหฺนตี ย่อมควร ตํ
(อาหุณฺ) ซึ่งวัตถุอันบุตรพฺงนำมาบูชา นั้น (เตสํ มาตาปิตฺตฺน) อุปการกฺเขตฺตตฺตาย
เพราะความที่ แห่งมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น เป็นเขตแห่งอุปการะ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (เต มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น อาหุเนยฺยา ชื่อว่าอาหุไนย ฯ
อิทานิ ในกาลนี้ (วจนฺ) อ.พระดำรัส “ตํ กิสฺส เหตุติอาทึ เป็นต้นว่า “ตํ กิสฺส
เหตุ” ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วฺตุตฺตํ ตรัสแล้ว ทสฺเสตฺตํ เพื่ออันแสดง
การณฺ ซึ่งเหตุ เตสํ (มาตาปิตฺตฺน) พุรฺหฺมาทึภาเว ในความที่ แห่งมารดาและบิดา
ท. เหล่านั้น เป็นพรหมเป็นต้น ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น ในบทว่า “อาหุเนยฺยา” บัณฑิตพึงทราบวิเคราะห์ดังนี้.

วัตถุใด อันบุตรพึงนำมาบูชา คือเมื่อหวังผลพิเศษ พึงนำมาแม้แต่ที่ไกล ให้ในมารดา บิดาผู้มีคุณ เพราะเหตุนั้น วัตถุนั้น ชื่อว่าอาหุเน ได้แก่ข้าวและน้ำเป็นต้น. มารดา บิดา ย่อมควรซึ่งวัตถุอันบุตรพึงนำมาบูชา นั้น เพราะว่าเป็นเขตแห่งอุปการะ เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าอาหุเนย. บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อจะทรงแสดงเหตุในความที่ มารดาบิดาเหล่านั้นเป็นพรหมเป็นต้น จึงตรัสว่า “**ตํ กิสุส เหตุ**” ดังนี้เป็นต้น.

.....

ตตถ **ตํ กิสุส เหตุติ** ตํ มาตาศิปตฺนํ พุรุหมาทิอิริวจนํ เกณ การณน ๗ พหุการาติ พหุปรการา ๗ การสทฺโท เหตุถ อุปสทฺเทน วินาปิ อุปการตฺถํ วหติ ๗ เตสํ พหุการตฺตํ นานาการโต ทสเสตฺตุ “**อาปาทกาทฺยาทิ วุตฺตํ** ๗

ตตถ (ปเทสุ) “**ตํ กิสุส เหตุติ** (ปทานํ) “ตํ (ปพฺพํ) มาตาศิปตฺนํ พุรุหมาทิอิริวจนํ เกณ การณน” (อิติ อตฺถโ) ๗ “**พหุการาติ** (ปทสฺส) “พหุปรการา” (อิติ อตฺถโ) ๗ การสทฺโท หิ เอตฺถ (“พหุการาติ ปเท) อุปสทฺเทน วินาปิ อุปการตฺถํ วหติ ๗ (ภควตา) เตสํ (มาตาศิปตฺนํ) พหุการตฺตํ นานาการโต ทสเสตฺตุ “**อาปาทกาทฺยาทิ** (วจนํ) วุตฺตํ ๗

(อตฺถโ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**ตํ (ปพฺพํ)** อ.ข้อนั้น **พุรุหมาทิอิริวจนํ** คือว่า อ.ชื่อว่า พรหมเป็นต้น **มาตาศิปตฺนํ** ของมารดาและบิดา ท. เกณ การณน เพราะเหตุอะไร” (อิติ) ดังนี้ **ตตถ (ปเทสุ) “ตํ กิสุส เหตุติ (ปทานํ)** แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้น หนา -บท ท. ว่า “**ตํ กิสุส เหตุ**” ดังนี้ ๗ (อตฺถโ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**พหุปรการา** มี อุปการะมาก” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**พหุการาติ** ว่า “พหุการา” ดังนี้ ๗ หิ ก็ การสทฺโท อ.การศัพทฺ เอตฺถ (“พหุการาติ ปเท) ในบทว่า “พหุการา” ดังนี้ นั้น วหติ ย่อมนำมา อุปการตฺถํ ซึ่งอรรถว่าอุปการะ วินาปิ แม้วัน อุปสทฺเทน จาก อุปศัพทฺ ๗ (วจนํ) อ.คำ “**อาปาทกาทฺยาทิ** เป็นต้นว่า “อาปาทกา” ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **วุตฺตํ** ตรัสแล้ว **ทสเสตฺตุ** เพื่ออันแสดง **เตสํ (มาตาศิปตฺนํ) พหุการตฺตํ** ซึ่งความที่ แห่งมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น เป็นผู้ที่มีอุปการะมาก **นานา- การโต** โดยอาการต่างๆ ๗

บรรดาบทเหล่านั้น หลายบทว่า “**ตํ กิสุส เหตุ**” ความว่า ข้อนั้น คือชื่อของมารดา บิดาว่าพรหมเป็นต้น เพราะเหตุอะไร ?

.....
 ตตถ อาปาทกาติ ชีวิตสฺส อาปาทกา ปาลกา ฯ ปุตฺตานญฺหิ ชีวิตํ เตหิ อาปาทิตํ ปาลิตํ ฆฎฺฐิตํ อนุปฺปพฺนฺเรน ปวตฺติตํ ฯ

ตตถ (ปเทสุ) “อาปาทกาติ (ปทสฺส) “ชีวิตสฺส อาปาทกา ปาลกา” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ ปุตฺตานํ หิ ชีวิตํ เตหิ (มาตาปิตฺตฺวํ) อาปาทิตํ ปาลิตํ ฆฎฺฐิตํ อนุปฺปพฺนฺเรน ปวตฺติตํ ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “อาปาทกา ผู้บำรุง ปาลกา คือว่าผู้เลี้ยงดู ชีวิตสฺส ซึ่งชีวิต” (อิตฺติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทสุ) “อาปาทกาติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้น หนา -บทว่า “อาปาทกา” ดังนี้ ฯ หิ จริงอยู่ ชีวิตํ อ.ชีวิต ปุตฺตานํ ของบุตร ท. เตหิ (มาตาปิตฺตฺวํ) อันมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น อาปาทิตํ บำรุงแล้ว ปาลิตํ เลี้ยงดูแล้ว ปฏฺฐิตํ สืบต่อแล้ว ปวตฺติตํ ให้เป็นไปแล้ว อนุปฺปพฺนฺเรน โดยต่อเนื่องกัน ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อาปาทกา” ความว่า ผู้บำรุง คือเลี้ยงชีวิต. ชีวิตของบุตร ทั้งหลายอันมารดาบิดานั้นบำรุงเลี้ยง สืบต่อให้เป็นไปโดยต่อเนื่องกัน.

.....
 [๒๙๖] ทฺกฺงฺคฺตฺตรวณฺณนายนฺตุ “อาปาทกาติ วฑฺฒกา อนุปาลกา ฯ ปุตฺตา หิ มาตาปิตฺตฺวํ วฑฺฒิตา เจว อนุปาลิตา จาติ วุตฺตํ ฯ โปสกาติ หตฺถปาเท วฑฺฒตฺวา หทยโลหิตํ ปาเยตฺวา โปเสตฺวาโร ฯ ปุตฺตา หิ เตหิ ปุญฺจา ภตา อนุปนาทํหิ ปฏฺฐิตฺตา ฯ

(อฏฺฐกถาจริเยน) ทฺกฺงฺคฺตฺตรวณฺณนายนํ ตฺว “อาปาทกาติ (ปทสฺส) ‘วฑฺฒกา อนุปาลกา’ (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ ปุตฺตา หิ มาตาปิตฺตฺวํ วฑฺฒิตา เจว อนุปาลิตา จาติ (วจนํ) วุตฺตํ ฯ ‘โปสกาติ (ปทสฺส) “หตฺถปาเท วฑฺฒตฺวา (ปุตฺตํ) หทยโลหิตํ ปาเยตฺวา โปเสตฺวาโร” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ ปุตฺตา หิ เตหิ (มาตาปิตฺตฺวํ) ปุญฺจา ภตา อนุปนาทํหิ (อาหารวตฺตฺวํ) ปฏฺฐิตฺตา ฯ

ตุ ส่วนว่า (วจนํ) อ.คำ อิตฺติ ว่า “(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “วฑฺฒกา ผู้ให้เจริญ อนุปาลกา คือว่าผู้เลี้ยงดู” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อาปาทกาติ ว่า

“อาปาทกา” ดังนี้ ฯ หิ จริงอยู่ **ปุตตา** อ.บุตร ท. **มาตาปิตุหิ** อันมารดาและบิดา ท. **วฑฺฒิตา** เจว ให้เจริญแล้วด้วยนั้นเทียว **อนุปาลิตา** จ เลี้ยงดูแล้วด้วย” **อิติ** ดังนี้ (**อฏฺฐกถาจริเยน**) อันพระอรรถกถาจารย์ **วุดฺติ** กล่าวแล้ว **ทฺถงคฺคฺตฺตฺรณฺณนํ** ในทุกนิบาต อังคฺตฺตฺรณิกาย ฯ (**อตุโถ**) อ.อรรถ (**อิติ**) ว่า “**หตฺถปาเท วฑฺฒเตว (ปุตฺตํ) หทยโลหิตํ ปาเยตวา โปเสตาริ** ผู้ ยังมีมือและเท้า ท. ให้เจริญแล้ว ยัง บุตร ให้เต็มแล้ว ซึ่งโลหิตในหทัยเลี้ยงดู” (**อิติ**) ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**โปสกาติ** ว่า “**โปสกา**” ดังนี้ ฯ หิ จริงอยู่ **ปุตตา** อ.บุตร ท. **เตหิ (มาตาปิตุหิ)** อันมารดา และบิดา ท. เหล่านั้น **ปฏฺฐา** ปรนปรีอแล้ว **ภตา** คือว่าเลี้ยงแล้ว **ปฏฺฐคฺคิตา** คือว่า ปรคับประคองแล้ว **อนฺนปนาทํ** (**อาหารวตฺถุหิ**) ด้วยอาหารวตฺถุ ท. มีข้าวและ น้ำเป็นต้น ฯ

ส่วนในอรรถกถาทุกนิบาต อังคฺตฺตฺรณิกาย ท่านกล่าวไว้ว่า “บทว่า ‘อาปาทกา’ คือ ผู้ให้เจริญ ได้แก่ผู้เลี้ยงดู. จริงอยู่ บุตรทั้งหลาย มารดาบิดา ทั้งให้เจริญ ทั้งเลี้ยงดู”. บทว่า “**โปสกา**” ความว่า ผู้ยังมีมือและเท้าให้เจริญ ให้เต็มโลหิตในหทัยเลี้ยง. จริงอยู่ บุตรทั้งหลาย อันมารดาบิดานั้นปรนปรีอ คือเลี้ยง ได้แก่ปรคับประคองด้วยข้าวและ น้ำเป็นต้น.

ทฺถงคฺคฺตฺตฺรณิกาย “**หทยโลหิตนฺตํ** ชีริ ฯ **โลหิตนฺตํ** ชีริภาเวณ ปริณามํ คจฺจตีติ **วุดฺติ** ฯ

(ฎีกาจริเยน) ทฺถงคฺคฺตฺตฺรณิกาย “**หทยโลหิตนฺตํ (ปทสฺส) “ชีริ” (อิติ อตุโถ) ฯ** **โลหิตํ** ชีริภาเวณ ปริณามํ คจฺจตีติ (วจน) **วุดฺติ** ฯ

(วจน) อ.คำ **อิติ** ว่า “(**อตุโถ**) อ.อรรถ (**อิติ**) ว่า “**ชีริ** ซึ่งน้ำนม” (**อิติ**) ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**หทยโลหิตนฺตํ** ว่า “**หทยโลหิตํ**” ดังนี้ ฯ หิ จริงอยู่ **โลหิตํ** อ.โลหิต **คจฺจติ** ย่อมถึง **ปริณามํ** ซึ่งการแปรไป **ชีริภาเวณ** โดยความเป็นแห่งน้ำนม” **อิติ** ดังนี้ (**ฎีกาจริเยน**) อันพระฎีกาจารย์ **วุดฺติ** กล่าวแล้ว **ทฺถงคฺคฺตฺตฺรณิกาย** ในฎีกาแห่ง ทุกนิบาต อังคฺตฺตฺรณิกาย ฯ

ในฎีกาทุกนิบาต อังคุตตรนิกาย ท่านกล่าวว่า “บทว่า ‘ทสฺเสตโรหิตํ’ ได้แก่ น้ำนม. แท้จริง เลือดย่อมถึงการเปลี่ยนไปโดยความเป็นน้ำนม.

.....

ทสฺเสตโรหิติ สเจ หิ มาตาปิตโร ชาตทิวเสเยว ปุตฺเต ปาเทสุ คเหตุวา อरणฺเณ วา นทียํ วา ปปาเต วา ชิเปยฺยํ น เต อิธ โลเก อิกฺขารมฺมณํ ปสฺเสยฺยํ, เอวํ อกฺตวา โปสิตฺตตฺตา เนสํ ตมารมฺมณทสฺสนํ มาตาปิตโร นิสฺสาย ชาตฺนฺติ เต อิมสฺส โลกสฺส ทสฺเสตโร นาม ฯ

“**ทสฺเสตโรหิติ** (ปทสฺส) “สเจ หิ มาตาปิตโร ชาตทิวเสเยว ปุตฺเต ปาเทสุ คเหตุวา อरणฺเณ วา นทียํ วา ปปาเต วา ชิเปยฺยํ น เต (ปุตฺตา) อิธ โลเก อิกฺขารมฺมณํ ปสฺเสยฺยํ, (เตสํ ปุตฺตานํ มาตาปิตฺตฺติ) เอวํ อกฺตวา โปสิตฺตตฺตา เนสํ (ปุตฺตานํ) ตมารมฺมณทสฺสนํ มาตาปิตโร นิสฺสาย ชาตฺนฺติ เต อิมสฺส โลกสฺส ทสฺเสตโร นาม (โหนฺติ)” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “หิ ก็ สเจ ถ้าว่า มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. คเหตุวา จับแล้ว ปุตฺเต ซึ่งบุตร ท. ปาเทสุ ที่เท้า ท. ชิเปยฺยํ ฟิงซ์ไป อरणฺเณ วา ในป่าหรือ นทียํ วา หรือว่าในแม่น้ำ ปปาเต วา หรือว่าในเหว ชาตทิวเส เอว ในวันเป็นที่เกิดแล้วนั้นเกี่ยวไשר, เต (ปุตฺตา) อ.บุตร ท. เหล่านั้น น ปสฺเสยฺยํ ไม่พึงเห็น อิกฺขารมฺมณํ ซึ่งอารมณ์อันน่าปรารถนา อิธ โลเก ในโลกนี้, ตมารมฺมณทสฺสนํ อ.การเห็นซึ่งอารมณ์อันน่าปรารถนานั้น เนสํ (ปุตฺตานํ) ของบุตร ท. เหล่านั้น ชาตํ เกิดแล้ว นิสฺสาย เพราะอาศัย มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. (เตสํ ปุตฺตานํ มาตาปิตฺตฺติ) เอวํ อกฺตวา โปสิตฺตตฺตา เพราะความที่แห่งบุตร ท. เหล่านั้น เป็นผู้ อันมารดาและบิดา ท. ไม่กระทำแล้ว อย่างนั้น เลี้ยงดูแล้ว อิตฺติ เพราะเหตุนั้น เต (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น ทสฺเสตโร นาม ชื่อว่า เป็นผู้แสดง อิมสฺส โลกสฺส ซึ่งโลกนี้ (โหนฺติ) ย่อมเป็น” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง บท “ทสฺเสตโรหิติ ว่า “ทสฺเสตโร” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ทสฺเสตโร” ความว่า ก็ถ้ามารดาบิดาพึงจับบุตรทั้งหลายที่เท้าทั้ง ๒ ข้าง แล้ว เหวี่ยงไปในป่า ในน้ำ หรือในเหว ในวันทีบุตรเกิดแล้วนั้นเกี่ยว, บุตรเหล่านั้น ไม่พึงเห็นอิกฺขารมฺมณํในโลกนี้. การที่บุตรเหล่านั้น เห็นอิกฺขารมฺมณํนั้นได้อาศัยมารดา

บิดา เพราะมารดาบิดาไม่ทำอย่างนั้น เลี้ยงดูไว้ เพราะเหตุนั้น มารดาบิดาเหล่านั้น จึงชื่อว่าเป็นผู้แสดงโลกนี้.

ปชาย อหุคมุปกาทิ อตฺตโน ปุตฺตานํ อหุคฺคหกา ฯ เต หิ ปเรสฺส ปาณํ จินฺหิตฺวาปิ อตฺตโน สนฺตํ ยงฺกิญฺจิจิ จชิตฺวา อตฺตโน ปชฺชํ ปฏิชฺคฺคณฺติ โคปยฺหนฺติ ฯ

“ปชาย อหุคมุปกาทิ (คาถาปาทสฺส) “อตฺตโน ปุตฺตานํ อหุคฺคหกา” (อิติ อตฺโถ) ฯ เต (มาตาปิตโร) หิ ปเรสฺส (สตุตฺตานํ) ปาณํ จินฺหิตฺวาปิ อตฺตโน สนฺตํ ยงฺกิญฺจิจิ (วตฺถุ) จชิตฺวา อตฺตโน ปชฺชํ ปฏิชฺคฺคณฺติ โคปยฺหนฺติ ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “อหุคฺคหกา ผู้อนุเคราะห์ ปุตฺตานํ ซึ่งบุตร ท. อตฺตโน ของตน” (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “ปชาย อหุคมุปกาทิ ว่า “ปชาย อหุคมุปกาทิ” ดังนี้ ฯ หิ จริงอยู่ เต (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น จินฺหิตฺวาปิ แม้ตัดแล้ว ปาณํ ซึ่งชีวิต ปเรสฺส (สตุตฺตานํ) ของสัตว์ ท. เหล่าอื่น จชิตฺวา สละแล้ว ยงฺกิญฺจิจิ (วตฺถุ) ซึ่งวัตถุ อย่างใดอย่างหนึ่ง สนฺตํ อัน เป็นของมีอยู่ อตฺตโน ของตน ปฏิชฺคฺคณฺติ ย่อมประคับประคอง โคปยฺหนฺติ ย่อม คຸ້มครอง ปชฺชํ ซึ่งประชา (บุตร) อตฺตโน ของตน ฯ

บาทคาถาว่า “ปชาย อหุคมุปกาย” ความว่า ผู้อนุเคราะห์บุตรทั้งหลายของตน. ที่ จริง มารดาบิดาเหล่านั้น แม้ตัดชีวิตของสัตว์เหล่าอื่น สละวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นของมีอยู่ของตน ย่อมประคับประคอง ย่อมคຸ້มครองหมู่มสัตว์ (บุตร) ของตน.

เตเนตฺถํ วุตฺตํ ฯ อยฺญจ คาถา โสณนฺนุทฺตาทเกปิ อาคตา ฯ

เตน (ภควตา) เอตฺถํ (“ปชาย อหุคมุปกาทิ วจฺนํ) วุตฺตํ ฯ อยฺ จ คาถา โสณนฺนุทฺตาทเกปิ อาคตา ฯ

เตน เพราะเหตุนี้ เอตฺถํ (“ปชาย อหุคมุปกาทิ วจฺนํ) อ.คำว่า “ปชาย อหุคมุปกาทิ” ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว ฯ จ ก็ อยฺ คาถา อ.คาถา

นี้ อาคตา มาแล้ว โสณนหุชชาตเกปิ แม้นในโสณนันทชาตก ฯ

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำว่า “ปชาย อหุภมฺปกา” นั้น. ก็คานานี้ มาแม้นในโสณนันทชาตก

[๒๙๗] อิติ เตสํ พหุการตฺตํ พุรهماภิภาวสฺส การณํ ทสฺสิตํ, เยน ปุตุโต เตสํ โลกียเณ อูปกาเรณ เกนจิ ปริยาเณน ปริยนตํ ปฏิกาทุํ น สกโกติเยว ฯ ยถิ หิ ปุตุโต เตสํ ปฏิกิริสฺสามีติ ทกฺขิเณ อํสกุญฺเณ มาตฺรํ วาเม ปิตฺรํ จเปตฺวา สพฺพตฺถ ปฺริหริตฺวา เตสํ ตตฺถเณว จิตานํ อุจฺฉานาทีนา อุปฺภุจานํ กเรยฺย, เตปิ สฺส อํสกุญฺเณ นิสินฺหา มุตฺตกรีสํ ฉนฺทเขยฺย, เอวํ โส วสฺสสฺตํ กโรนฺโตปิ น เตว เตสํ ปฏิกาทุํ สกโกติ ฯ อถापิ จกฺกวตฺติรชฺเช ปิตฺรํ จกฺกวตฺติรณฺเณ อคฺคฺมहेสิตฺเต มาตฺรํ จเปยฺย, เอวมฺปิ น เตว สกโกติ ฯ โย ปน อสฺสทฺธิยาทีหิ สมฺปนฺเน มาตาปิตโร สทฺธาสมฺปทาทีสุ จเปติ, โส เอตฺตาวตฺตา ปฏิกาทุํ สกโกติ ฯ

อิติ (ภควตา) เตสํ (มาตาปิตฺนํ) พหุการตฺตํ พุรهماภิภาวสฺส การณํ ทสฺสิตํ, เยน ปุตุโต เตสํ (มาตาปิตฺนํ) โลกียเณ อูปกาเรณ เกนจิ ปริยาเณน ปริยนตํ ปฏิกาทุํ น สกโกติ เว ฯ ยถิ หิ ปุตุโต “(อหํ) เตสํ (มาตาปิตฺนํ) ปฏิกิริสฺสามีติ (จินตเนน) ทกฺขิเณ อํสกุญฺเณ มาตฺรํ วาเม ปิตฺรํ จเปตฺวา สพฺพตฺถ (อวยเวสุ) ปฺริหริตฺวา เตสํ (มาตาปิตฺนํ) ตตฺถ เว (อํสกุญฺเณ) จิตานํ อุจฺฉานาทีนา (กิจฺเณ) อุปฺภุจานํ กเรยฺย, เตปิ (มาตาปิตโร) สฺส (ปุตุตฺส) อํสกุญฺเณ นิสินฺหา มุตฺตกรีสํ ฉนฺทเขยฺย, เอวํ โส (ปุตุโต) วสฺสสฺตํ กโรนฺโตปิ น ตฺ อเว เตสํ (มาตาปิตฺนํ) ปฏิกาทุํ สกโกติ ฯ อถापิ (โส ปุตุโต) จกฺกวตฺติรชฺเช ปิตฺรํ จกฺกวตฺติรณฺเณ อคฺคฺมहेสิตฺเต มาตฺรํ จเปยฺย, (โส ปุตุโต) เอวมฺปิ น ตฺ อเว สกโกติ ฯ โย (ปุตุโต) ปน อสฺสทฺธิยาทีหิ (อหฺมเมหิ) สมฺปนฺเน มาตาปิตโร สทฺธาสมฺปทาทีสุ (หฺมเมสุ) จเปติ, โส (ปุตุโต) เอตฺตาวตฺตา (การณฺเน) ปฏิกาทุํ สกโกติ ฯ

อิติ เพราะเหตุนี้ เตสํ (มาตาปิตฺนํ) พหุการตฺตํ อ.ความที่ แห่งมารดาและบิดา ท. เหล่านี้ เป็นผู้มียุบัติมาก (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า ทสฺสิตํ ทรง แสดงแล้ว การณํ ว่าเป็นเหตุ พุรهماภิภาวสฺส แห่งความเป็นแห่งบุคคลมีพรหม เป็นต้น, ปุตุโต อ.บุตร น สกโกติ เว ย่อมไม่อาจนั้นเที่ยว ปฏิกาทุํ เพื่ออัน

กระทำตอบแทน เตสั (มาตาปิตุหนั) แก่มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น ปริยหุตั ให้มี ที่สุครอบ เยน เกนจิ ปริยาเยน โดยประการอย่างใดอย่างหนึ่ง อุปกาเรน ด้วย อุปการะ โลกิเยน อันเป็นโลกิยะ ๗ หิ ก็ ยทิ ฌิว่า ปุตุโต อ.บุตร จเปตวา วาง ไว้แล้ว มาตริ ซึ่งมารดา อัสกุณฺเฏ บนจะงอยแห่งป่า ทกุชเณ เบื้องขวา ปิตริ ซึ่ง บิดา (อัสกุณฺเฏ) บนจะงอยแห่งป่า วาเม เบื้องซ้าย (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “(อหิ) อ.เรา ปฏิกริสฺสามิ จักกระทำตอบแทน เตสั (มาตาปิตุหนั) แก่มารดาและ บิดา ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ปริหริตวา บริหารแล้ว สพฺพตฺถ (อวยเวสุ) ในอวัยวะ ท. ทั้งปวง กเรยฺย พิงฺกระทำ อุปฺภูจฺาณั ซึ่งการบำรุง อฺุจฺาตนาทินา (กิจฺเจน) ด้วยกิจ มีการอบกลิ่นเป็นต้น เตสั (มาตาปิตุหนั) แก่มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น จิตาณั ผู้ดำรงอยู่แล้ว ตตฺถ เหว (อัสกุณฺเฏ) บนจะงอยแห่งป่าที่นั้นนั้นเทียว, เตปิ (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. แม้เหล่านั้น นิสินฺหาเว นังแล้วเทียว อัสกุณฺเฏสุ บนจะงอยแห่งป่า ท. อสฺส (ปุตุตฺสฺส) ของบุตรนั้น จกฺุเทยฺยํ พิงฺถ่าย มุตฺตกริสฺสั ซึ่งปัสสาวะและอุจจาระ, โส (ปุตุโต) อ.บุตรนั้น กรโหนฺโตปิ แม้กระทำอยู่ วสฺสสฺตึ ลินฺร็อยแห่งปี เหว อย่างนี้ น ตฺ เหว สกฺโกติ ย่อมไม่อาจนั้นเทียว ปฏิกาตุ์ เพื่อ อันกระทำตอบแทน เตสั (มาตาปิตุหนั) แก่มารดาและบิดาท. เหล่านั้น ๗ อถาปิ แม้ ถ้าวา (โส ปุตุโต) อ.บุตรนั้น จเปยฺย พิงฺสถาปนา ปิตริ ซึ่งบิดา จกฺุทฺตริชฺเช ในความเป็นแห่งพระเจ้าจักรพรรดิ มาตริ ซึ่งมารดา อคฺคฺมฺหสิตฺเต ในความเป็น แห่งพระอัครมเหสี จกฺุทฺตฺตฺรณฺเฏ ของพระเจ้าจักรพรรดิไซรั, (โส ปุตุโต) อ.บุตร นั้น (กรโหนฺโตปิ) แม้กระทำอยู่ เหวมฺปิ แม้อย่างนี้ น ตฺ เหว สกฺโกติ ย่อมไม่อาจนั้น เทียว ๗ ปน ส่วนว่า โย (ปุตุโต) อ.บุตรใด จเปติ ย่อมตั้งไว้ มาตาปิตโร ซึ่งมารดา และบิดา ท. สมฺปนฺเน ผู้ถึงพร้อมแล้ว อสฺสทฺุธิยาทิหิ (อธฺมฺเมหิ) ด้วยอธรรม ท. มีความไม่มีศรัทธาเป็นต้น สทฺุธาสมฺปทาทิสฺสุ (ธฺมฺเมสุ) ในธรรม ท. มีความถึงพร้อม ด้วยศรัทธาเป็นต้น, โส (ปุตุโต) อ.บุตรนั้น สกฺโกติ ย่อมอาจ ปฏิกาตุ์ เพื่ออันกระทำ เอตฺตาวตา (การณฺน) ด้วยเหตุ อันมีประมาณเท่านั้น ๗

ดังนั้น ความที่มารดาบิดาเหล่านั้น เป็นผู้มือุปการะมาก พระผู้มีพระภาคเจ้าทรง แสดงว่าเป็นเหตุแห่งความเป็นพรหมเป็นต้น อันเป็นเหตุที่บุตรไม่อาจทำตอบแทน แก่มารดาบิดาเหล่านั้น ให้สิ้นสุดโดยประการใดๆ ด้วยอุปการะที่เป็นโลกิยะได้เลย. ก็

ถ้าบุตรวางมารดาไว้บนจะงอยป่าข้างขวา วางบิดาไว้บนจะงอยป่าข้างซ้าย ด้วยคิดว่า “เราจักทำตอบแทนแก่ท่านเหล่านั้น” ฟังประทับประคองในอวัยวะทั้งปวง ทำการบำรุงท่านผู้ดำรงอยู่บนจะงอยป่าทั้ง ๒ เหล่านั้นแล ด้วยกิจมีการอบกลืนเป็นต้น, แม้มารดาบิดาเหล่านั้น ฟึ่งนั่งถ่ายปัสสาวะและอุจจาระบนจะงอยป่าทั้ง ๒ ของบุตรนั้นแล, บุตรนั้น ถึงทำอยู่อย่างนั้น ตลอด ๑๐๐ ปี ก็ไม่สามารถทำตอบแทนแก่ท่านเหล่านั้นได้เลย. แม้ถ้าบุตรฟึ่งสถาปนาบิดาไว้ในความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ มารดาไว้ในความเป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าจักรพรรดิไซ้, แม้ถึงอย่างนั้น ก็ไม่สามารถทำตอบแทนได้เหมือนกัน. ส่วนบุตรใด ตั้งมารดาบิดาผู้ถึงพร้อมด้วยธรรมมีความเป็นผู้ไม่มีศรัทธาเป็นต้น ไว้ในธรรมทั้งหลายมีความถึงพร้อมด้วยศรัทธาเป็นต้น, บุตรนั้น ชื่อว่าอาจทำตอบแทนได้ ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้.

.....

เตน วุตต์ ทุกนิปาตงคฺคตฺเต มาตาปิตุคฺคณฺสฺสฺสฺเต “ทฺวิณฺหาหิ ภิกฺขเว น สุปฺปฏิการิ วทามิ ฯ กตเมสฺส ทฺวิณฺหิ ฯ มาตุ จ ปิตุ จ ฯ เอเกน ภิกฺขเว อํเสน มาตริ ปฺริหเรยฺย เอเกน อํเสน ปิตริ ปฺริหเรยฺย, วสฺสสฺตายุกุ วสฺสสฺตชีวี โส จ, เนสฺสิ อุจฺจาทน- ปฺริมทฺทหนนหาปนสมฺพาทนเนน เต จ ตตฺถเว มุตฺตกฺริสฺสํ จเชยฺยึ น เตวฺว ภิกฺขเว มาตาปิตฺตฺนํ กตํ วา โหติ ปฏิกตํ วา ฯ อิมิสฺสา จ ภิกฺขเว มหาปจฺฉิยา ปฺหุตฺตตฺต- รตนาย มาตาปิตโร อิสฺสรราชิปจฺเจ รชเช ปตฺติฏฺฐาเปยฺย น เตวฺว ภิกฺขเว มาตาปิตฺตฺนํ กตํ วา โหติ ปฏิกตํ วา ฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯ พหุการา ภิกฺขเว มาตาปิตโร ปฺตฺตฺตฺนํ อาปาทกา โปสกา อิมสฺส โลกสฺส ทสฺเสตารุ ฯ โย จ โช ภิกฺขเว มาตาปิตโร อสฺสทฺเท สทฺธาสมฺพทฺาย สมาทเปติ นิเวเสติ ปตฺติฏฺฐาเปติ ทุสฺสีเล สีลสมฺพทฺาย... มจฺฉริโน จาคสมฺพทฺาย... ทฺุปฺปญฺเฆ ปญฺเฆาสมฺพทฺาย สมาทเปติ นิเวเสติ ปตฺติฏฺฐาเปติ เอตฺตวาทา โช ภิกฺขเว มาตาปิตฺตฺนํ กตญฺจ โหติ ปฏิกตญฺจ อตฺติกตญฺจจาทิ ฯ

เตน (ภควตา) วุตต์ ทุกนิปาตงคฺคตฺเต มาตาปิตุคฺคณฺสฺสฺสฺเต “ทฺวิณฺหิ (ชนานํ) อหิ ภิกฺขเว น สุปฺปฏิการิ วทามิ ฯ (อหิ) กตเมสฺส ทฺวิณฺหิ (ชนานํ) น สุปฺปฏิการิ วทามิ) ฯ มาตุ จ ปิตุ จ (อหิ ทฺวิณฺหิ ชนानํ น สุปฺปฏิการิ วทามิ) ฯ (ปฺตฺตฺโต) เอเกน ภิกฺขเว อํเสน มาตริ ปฺริหเรยฺย เอเกน อํเสน ปิตริ ปฺริหเรยฺย, วสฺสสฺตายุกุ วสฺสสฺตชีวี โส (ปฺตฺตฺโต) จ เนสฺสิ (มาตาปิตฺตฺนํ)

อุจฺฉาทนปริมฺหุทฺทหนฺนหาปนสมฺพาทฺหนน (ปฏฺิซฺชคฺเคยฺย), เต (มาตาปิตโร) จ ตตฺถ เอว (อํเส) มุตฺตกรีสํ จเชยฺยํ, น ตฺถ เอว (ตํ กิจฺจํ) ภิกฺขเว มาตาปิตฺตฺนํ (ปฺตุเตน) กตํ วา โหติ (ปฺตุเตน) ปฏฺิกตํ วา ๗ (ปฺตุโต) อิมิสฺสา จ ภิกฺขเว มหาปจฺฉิยา ปหฺุตสฺตฺตรตฺนายน มาตาปิตโร อิสฺสรราชิปฺจเจ รชเช ปตฺติฏฺฐาเปยฺย, (ตํ กิจฺจํ) น ตฺถ เอว ภิกฺขเว มาตาปิตฺตฺนํ (ปฺตุเตน) กตํ วา โหติ (ปฺตุเตน) ปฏฺิกตํ วา ๗ ตํ (ปพฺพํ) กิสฺส เหตุ (โหติ) ๗ พหุการา ภิกฺขเว มาตา- ปิตโร ปฺตุตฺตานํ อปาทกา โปสกา อิมิสฺส โลกิสฺส ทสฺเสตารो (โหนติ) ๗ โย (ปฺตุโต) จ โข ภิกฺขเว มาตาปิตโร อสฺสทฺเช สทฺธาสมฺปทาย สมฺมาทเปติ นิเวเสติ ปตฺติฏฺฐาเปติ, (มาตาปิตโร) ทุสฺสีเล สีสฺสมฺปทาย (สมฺมาทเปติ นิเวเสติ ปตฺติฏฺฐาเปติ, มาตาปิตโร) มจฺฉริโน จาคสมฺปทาย (สมฺมาทเปติ นิเวเสติ ปตฺติฏฺฐาเปติ, มาตาปิตโร) ทุปฺปณฺเณ ปณฺณาสมฺปทาย สมฺมาทเปติ นิเวเสติ ปตฺติฏฺฐาเปติ, (กิจฺจํ) เอตฺตาวตา (การณฺน) โข ภิกฺขเว มาตาปิตฺตฺนํ (ปฺตุเตน) กตํ จ โหติ (ปฺตุเตน) ปฏฺิกตํ จ (ปฺตุเตน) อติกตํ จาติ (วจนํ) ๗

เตน เพราะเหตุนั้น (วจนํ) อ.คำ อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อหํ อ.เรา น วทามิ ย่อมไม่กล่าว **สุปฺปฏิการํ** ซึ่งการกระทำตอบแทนได้ง่าย **ทฺวินฺหํ (ชานํ)** แก่ชน ท. ๒, (อหํ) อ.เรา (น วทามิ) ย่อมไม่กล่าว (**สุปฺปฏิการํ**) ซึ่งการกระทำตอบแทนได้ง่าย **ทฺวินฺหํ (ชานํ)** แก่ชน ท. ๒ **กตเมสํ** เป็นไฉน ? (อหํ) อ.เรา (น วทามิ) ย่อมไม่กล่าว (**สุปฺปฏิการํ**) ซึ่งการกระทำตอบแทนได้ง่าย **ทฺวินฺหํ (ชานํ)** แก่ชน ท. ๒ **มาตุ** จ คือแก่มารดาด้วย **ปิตุ** จ คือแก่บิดาด้วย, **ภิกฺขเว** ดูก่อนภิกษุ ท. (ปฺตุโต) อ.บุตร **ปริหเรยฺย** พึ่งประดับประคอง **มาตริ** ซึ่งมารดา **อํเสน** ด้วยบำ เเอเกน ข้างหนึ่ง **ปริหเรยฺย** พึ่งประดับประคอง **ปิตริ** ซึ่งบิดา **อํเสน** ด้วยบำ เเอเกน ข้างหนึ่ง, **จ ก็ โส (ปฺตุโต)** อ.บุตรนั้น **วสฺสสตาโยโก** ผู้มีอายุสั้นร้อยแห่งปี **วสฺสสต- ชีวี** ผู้มีชีวิตสั้นร้อยแห่งปี (ปฏฺิซฺชคฺเคยฺย) พึ่งปฏิบัติ **เนสํ (มาตาปิตฺตฺนํ)** ซึ่งมารดา และบิดา ท. เหล่านั้น **อุจฺฉาทนปริมฺหุทฺทหนฺนหาปนสมฺพาทฺหนน** ด้วยการอบกัณ การนวด การให้อาบ และการตัด, **จ ก็ เต (มาตาปิตโร)** อ.มารดาและบิดา ท. เหล่า นั้น **จเชยฺยํ** พึ่งถ่าย **มุตฺตกรีสํ** ซึ่งปัสสาวะและอุจจาระ **ตตฺถ เอว (อํเส)** บนบานนั้น นั้นเทียว, **ภิกฺขเว** ดูก่อนภิกษุ ท. (ตํ กิจฺจํ) อ.กิจนั้น (ปฺตุเตน) **กตํ วา** เป็นกิจ อัน บุตร กระทำแล้วหรือ (ปฺตุเตน) **ปฏฺิกตํ วา** หรือว่า เป็นกิจ อันบุตร กระทำตอบแทน แล้ว **มาตาปิตฺตฺนํ** แก่มารดาและบิดา ท. **โหติ** ย่อมเป็น **น ตฺถ เอว** หามีได้นั้นเทียว, **ภิกฺขเว** ดูก่อนภิกษุ ท. **จ อนึ่ง (ปฺตุโต)** อ.บุตร **มาตาปิตโร** ยังมารดาและบิดา ท.

ปติฏฺฐาเปยฺย พึงให้ดำรงอยู่เฉพาะ **รชฺเช** ในความเป็นแห่งพระราชา **อิสฺสราริพฺจูเจ** อันเป็นความเป็นใหญ่โดยอิศริยยศ **อิมิสฺสา มหาปจฺฉิยา** แห่งแผ่นดินใหญ่ นี้ **ปฺหุตฺตตฺรตนาย** อันมีรัตนะ ๗ เพียงพอ, (**ตํ กิจฺจํ**) อ.กิจนั้น (**ปฺตุเตน**) กตฺ วา เป็นกิจ อันบุตร กระทำแล้วหรือ (**ปฺตุเตน**) **ปฏิกตฺ** วา หรือว่าเป็นกิจ อันบุตร กระทำตอบแทนแล้ว **มาตาปิตุํ** แก่มารดาและบิดา ท. **โหติ** ย่อมเป็น **น ตฺว** เอว หามิได้นั้นเทียว, **ตํ (ปพฺพํ)** อ.ชื่อนั้น **กิสฺส** เหตุ เพราะเหตุอะไร? **ภิกฺขเว** ดูก่อนภิกษุ ท. **มาตาปิตโร** อ.มารดาและบิดา ท. **พหุปรการา** เป็นผู้มียุประการมาก **อาปาทกา** เป็นผู้บารุง **โปสกา** เป็นผู้เลี้ยง **ทสฺเสตาริ** เป็นผู้แสดง **อิมสฺส** **โลกสฺส** ซึ่งโลกนี้ **ปฺตุตฺตานํ** แก่บุตร ท. (**โหนฺติ**) ย่อมเป็น, **ภิกฺขเว** ดูก่อนภิกษุ ท. **จ กิ โย โข (ปฺตุโต)** อ.บุตรใดแล **สมาทเปติ** ย่อมชักชวน **มาตาปิตโร** ซึ่งมารดาและบิดา ท. **อสฺสทุเร** ผู้ไม่มีศรัทธา **นิเวเสติ** ย่อมให้ตั้งอยู่ **ปติฏฺฐาเปติ** ย่อมให้ดำรงอยู่เฉพาะ **สทฺธาสมฺปทาย** ในความถึงพร้อมด้วยศรัทธา, **มาตาปิตโร** ยังมารดาและบิดา ท. **ทสฺสีเล** ผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว **สมาทเปติ** ย่อมให้สมาทาน **นิเวเสติ** ย่อมให้ตั้งอยู่ **ปติฏฺฐาเปติ** ย่อมให้ดำรงอยู่เฉพาะ **สีลสมฺปทาย** ในความถึงพร้อมด้วยศีล, **มาตาปิตโร** ยังมารดาและบิดา ท. **มจฺฉริ** ผู้ตระหนี่ **สมาทเปติ** ย่อมให้สมาทาน **นิเวเสติ** ย่อมให้ตั้งอยู่ **ปติฏฺฐาเปติ** ย่อมให้ดำรงอยู่เฉพาะ **จาคสมฺปทาย** ในความถึงพร้อมด้วยการบริจาค, **มาตาปิตโร** ยังมารดาและบิดา ท. **ทปฺปญฺญ** ผู้มีปัญญาอันโทษประทุษร้ายแล้ว **สมาทเปติ** ย่อมให้สมาทาน **นิเวเสติ** ย่อมให้ตั้งอยู่ **ปติฏฺฐาเปติ** ย่อมให้ดำรงอยู่เฉพาะ **ปญฺญาสมฺปทาย** ในความถึงพร้อมด้วยปัญญา, **ภิกฺขเว** ดูก่อนภิกษุ ท. (**กิจฺจํ**) อ.กิจ (**ปฺตุเตน**) กตฺ **จ** เป็นกิจ อันบุตร กระทำแล้วด้วย (**ปฺตุเตน**) **ปฏิกตฺ** **จ** เป็นกิจ อันบุตร กระทำตอบแทนด้วย **มาตาปิตุํ** แก่มารดาและบิดา ท. **เอตฺตาวตา โข (การณ)** ด้วยเหตุ อันมีประมาณเพียงนี้แล **โหติ** ย่อมเป็น” **อิติ** ดังนี้ (**ภควตา**) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **วุตฺตํ** ตรัสแล้ว **มาตาปิตุคฺคฺนสฺสฺสฺเต** ในมาตาปิตุคฺคฺนสฺสฺสฺตฺร **ทฺกนฺนิปาตงฺคฺคฺตฺเร** ในทุกนินบาต **อํงฺคฺตฺตรนิกาย** ๙

เพราะเหตุฉะนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ในมาตาปิตุคฺคฺนสฺสฺสฺตฺรในทุกนินบาต **อํงฺคฺตฺตรนิกาย** ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวการทำตอบแทนได้ง่ายแก่ทั้ง ๒. ท่านทั้ง ๒ เป็นไฉน? ท่านทั้ง ๒ คือ มารดาบิดา. บุตรพึงประคัประคองมารดาด้วยบ่าข้างหนึ่ง, พึงประคัประคองบิดาด้วยบ่าข้างหนึ่ง, เขามีอยู่ ๑๐๐ ปี เป็นอยู่ ๑๐๐ ปี. และเขา

พึงทำการบำรุงมารดาบิดาเหล่านั้น ด้วยการอบกลิ่น การนวด การให้อาบน้ำ และการตัด, และท่านทั้ง ๒ เหล่านี้ พึงถ่ายบัสสวาระและอุจจาระบนปาดทั้ง ๒ ข้างนั้นนั่นแหละ, ภิกษุทั้งหลาย กิจอย่างนั้น ยังไม่เป็นอันบุตรทำแล้วหรือทำตอบแทนแล้วแก่มารดาบิดาเลย. ภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง บุตรถึงสถาปนามารดาบิดาไว้ในราชสมบัติ อันเป็นอิสริยาภรณ์แห่งแผ่นดินใหญ่นี้ อันมีรัตนะ ๗ ประการมากมาย, ภิกษุทั้งหลาย กิจอย่างนั้น ยังไม่เป็นอันบุตรทำแล้วหรือทำตอบแทนแล้วแก่มารดาบิดาเลย. ข้อนี้เป็นเพราะเหตุอะไร ? ภิกษุทั้งหลาย เพราะมารดาบิดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยงแสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย. ภิกษุทั้งหลาย ก็บุตรใดแล ยังมารดาบิดาผู้ไม่มีศรัทธา ให้สมาทานดำรงตั้งอยู่ในความถึงพร้อมด้วยศรัทธา ยังมารดาบิดาผู้ทุศีล ให้สมาทานดำรงตั้งอยู่ในความถึงพร้อมด้วยศีล ยังมารดาบิดาผู้ตระหนี่ ให้สมาทานดำรงตั้งอยู่ในความถึงพร้อมด้วยการบริจาค ยังมารดาบิดาผู้มีปัญญาทราม ให้สมาทานดำรงตั้งอยู่ในความถึงพร้อมด้วยปัญญา, ภิกษุทั้งหลาย ด้วยเหตุมีประมาณเท่านั้นแล กิจนั้นจึงชื่อว่าเป็นอันบุตรทำแล้ว ทำตอบแทนแล้ว และทำยิ่งแล้ว แก่มารดาบิดา”.

[๒๙๘] ตตฺถ มาตฺ จ ปิตฺ จาติ ชนิกมาตฺ จ ชนกปิตฺ จ ๫ ปริหเรยฺยาติ เอกสฺมี ทกฺขิเณ อํสกุเณ มาตริ จเปตฺวา ปริหริตฺวา ชคฺเคยฺย ๫

ตตฺถ (ปเทสุ) “มาตฺ จ ปิตฺ จาติ (ปททฺวยสฺส) “ชนิกมาตฺ จ ชนกปิตฺ จ” (อิตฺติ อตฺโถ) ๫ “ปริหเรยฺยาติ (ปทสฺส) “เอกสฺมี ทกฺขิเณ อํสกุเณ มาตริ จเปตฺวา ปริหริตฺวา ชคฺเคยฺย” (อิตฺติ อตฺโถ) ๫

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ชนิกมาตฺ จ แก่มารดาผู้ยังบุตรให้เกิดด้วย ชนกปิตฺ จ แก่บิดาผู้ยังบุตรให้เกิดด้วย” (อิตฺติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสุ) “มาตฺ จ ปิตฺ จาติ (ปททฺวยสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านี้หนนา -หมวดสองแห่งบทว่า “มาตฺ จ ปิตฺ จ” ดังนี้ ๫ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “จเปตฺวา วางไว้แล้ว มาตริ ซึ่งมารดา อํสกุเณ บนจะงอยแห่งป่า ทกฺขิเณ เบื้องขวา เอกสฺมี ข้างหนึ่ง ปริหริตฺวา ประดับประคองแล้ว ชคฺเคยฺย พึ่งปรนนิบัติ” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปริหเรยฺยาติ ว่า “ปริหเรยฺย” ดังนี้ ๫

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “**มาตุ จ ปิตุ จ**” ความว่า แก่มารดาผู้ให้กำเนิดและแก่บิดาผู้ให้กำเนิด. บทว่า “**ปริหเรยย**” ความว่า วางมารดาไว้บนจะงอยป่าข้างขวาข้างหนึ่ง แล้วประทับประคองปรนนิบัติ.

.....

ทูกงคุดตฺรฎีกาย **“มาตาปิตุณฺ มาตา ว พหุการตฺราติ ตสฺสาเยว ปธานภาเวน ปฏิภาตพฺพตฺตา ทกฺขินอํสกุฏฺ วนฺหุตีติ วุตฺตํ ๕**

ทูกงคุดตฺรฎีกาย **“มาตาปิตุณฺ มาตา ว พหุการตฺรา (โหติ) อิติ (อาจฺริยา) ตสฺสา เอว (มาตุยา ตสฺสา มาตุยา ปฺตุเตน) ปธานภาเวน ปฏิภาตพฺพตฺตา ทกฺขินอํสกุฏฺ วนฺหุตีติ (วจนฺ) วุตฺตํ ๕**

(วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า **“มาตาปิตุณฺ มาตา ว อ.-แห่งมารดาและบิดา ท. -มารดาเที่ยว พหุการตฺรา เป็นผู้มียุประการมากกว่า (โหติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนั้น (อาจฺริยา) อ.อาจารย์ ท. วนฺหุติ ย่อมกล่าวว ทกฺขินอํสกุฏฺ ซึ่งจะงอยป่าข้างขวา ตสฺสา เอว (มาตุยา) เพื่อมารดานั้นนั้นเที่ยว (ตสฺสา มาตุยา ปฺตุเตน) ปธานภาเวน ปฏิภาตพฺพตฺตา เพราะความที่ แห่งมารดานั้น เป็นผู้ อันบุตร พึงกระทำตอบแทน โดยความเป็นประธาน” อิติ ดังนี้ (ฎีกาจรเยน) อันพระฎีกาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว ทูกงคุดตฺรฎีกาย ในฎีกาแห่งทุกนินบาต อังคุดตฺรนิกาย ๕**

ในฎีกาทูกนินบาต อังคุดตฺรนิกาย ท่านกล่าวว่า “บรรดามารดาบิดา มารดาเท่านั้น มีอุปการะมากกว่า เพราะเหตุนี้ พระอาจารย์ทั้งหลาย จึงกล่าวจะงอยป่าข้างขวา สำหรับมารดานั้นเท่านั้น เพราะมารดานั้น เป็นผู้อันบุตรจะพึงทำตอบแทน โดยความเป็นประธาน”.

.....

อํเสนาติ เอกสฺมี วาเม อํสกุฏฺ ปิตฺรํ จเปตฺวา ปริหเรยย ๕ วสฺสสตายุโกติ วสฺสสตปริมาณายุกอ วสฺสสตายุกกาเล ชาโตติ อตฺถโย ๕ วสฺสสตชีวิติ สกัลลํ วสฺสสตํ ชีวนฺโต ๕ โส จ เนสนฺหติ โส จ ปฺตุโต เตสํ มาตาปิตุณฺ อตฺตโน อํสกุฏฺสุ จิตานํ เยว อุจฺฉาหน... สมฺพาหเนน อุปฺภูจานํ กรเยย ๕ เต จ ตตฺถเววาติ เต จ มาตา-

ปิตโร เตเสวรสฺส อํสกุญฺเฐสุ นิสินฺหาเว มุตฺตกรีสํ จเชยฺยํ ๕ **อิสฺสราริปัจเจ รชฺเชติ**
 จกฺกวตฺติรชฺเช ๕ **สมาทเปตีติ** คณฺหาเปติ ๕ อิมสฺมี สุตฺเต สทฺธาสิลจาคปณฺณา
 โลกียโลกุตฺตรมิสฺสกา กถิตา ๕ ฐมฺมเสนาปติสทิสฺสว ภิภฺขุ เตสุ ปติภฺจจาเปติ
 นามาติ เวทิตพฺโพติ ตพฺพณฺณนानโย ๕

“**อํเสนาติ** (ปทสฺส) ‘เอกสฺมี วาเม อํสกุญฺเฐ ปิตโร จเปตฺวา ปรีหเรยฺย’ (อติ อตฺโถ) ๕ ‘**วสฺส-**
สตายุโกติ (ปทสฺส) “วสฺสสฺตปริมาณายุกอ วสฺสสตายุกกาเล ชาโตติ อตฺโถ ๕ ‘**วสฺสสฺตชีวี-**
ติ (ปทสฺส) ‘สกลํ วสฺสสฺตํ ชีวนฺโต’ (อติ อตฺโถ) ๕ ‘**โส จ เนสนฺติ** (ปททฺวยสฺส) “โส จ ปฺตุโต
 เตสํ มาตาปิตฺนํ อตฺตโน อํสกุญฺเฐสุ จิตานํเวว อุจฺจาทน... สมฺพาหเนน อุปฺภูจานํ กเรยฺย’ (อติ
 อตฺโถ) ๕ ‘**เต จ ตตฺถเววาทิ** (ปททฺวยสฺส) “เต จ มาตาปิตโร เตเสวรสฺส อํสกุญฺเฐสุ นิสินฺหา
 มุตฺตกรีสํ จเชยฺยํ’ (อติ อตฺโถ) ๕ ‘**อิสฺสราริปัจเจ รชฺเชติ** (ปททฺวยสฺส) ‘จกฺกวตฺติรชฺเช’ (อติ
 อตฺโถ) ๕ ‘**สมาทเปตีติ** (ปทสฺส) ‘คณฺหาเปติ’ (อติ อตฺโถ) ๕ (ภควตา) อิมสฺมี สุตฺเต
 สทฺธาสิลจาคปณฺณา โลกียโลกุตฺตรมิสฺสกา กถิตา ๕ (ปณฺทิตฺเตน) ฐมฺมเสนาปติสทิสฺสว ภิภฺขุ
 ‘(มาตาปิตโร) เตสุ (สทฺธาภิษมฺเมสุ) ปติภฺจจาเปติ นามาติ เวทิตพฺโพติ ตพฺพณฺณนानโย ๕

ตพฺพณฺณนानโย อ.นัยแห่งอรรถกถามาตาปิตุคุณสูตรนั้น **อติ** ว่า “(อตฺโถ) อ.อรรถ
 (อติ) ว่า ‘(ปฺตุโต) อ.บุตร จเปตฺวา วางไว้แล้ว **ปิตโร** ซึ่งบิดา **อํสกุญฺเฐ** บนจะงอย
 แห่งป่า **วาเม** ข้างซ้าย **เอกสฺมี** ข้างหนึ่ง **ปรีหเรยฺย** พึงประคัประคอง’ **อติ** ดังนี้
 (ปทสฺส) แห่งบท ‘**อํเสนาติ** ว่า ‘อํเสน’ ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘**วสฺสสฺต**
ปริมาณายุกอ มีอายุมีร้อยแห่งปีเป็นประมาณ (อตฺโถ) อ.อธิบาย **อติ** ว่า ‘**ชาโต**
 เกิดแล้ว **วสฺสสฺตตายุกกาเล** ในกาลแห่งมนุษย์มีอายุมีร้อยแห่งปี’ **อติ** ดังนี้ (ปทสฺส)
 แห่งบท ‘**วสฺสสฺตตายุกอติ** ว่า ‘วสฺสสฺตตายุกอ’ ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า
 ‘**ชีวนฺโต** เป็นอยู่อยู่ **วสฺสสฺตํ** สิ้นร้อยแห่งปี **สกลํ** ทั้งสิ้น’ (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง
 บท ‘**วสฺสสฺตชีวีติ** ว่า ‘วสฺสสฺตชีวี’ ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘**จ ก็ โส ปฺตุโต**
 อ.บุตรนั้น **กเรยฺย** พึงกระทำ **อุปฺภูจานํ** ซึ่งการบำรุง **เตสํ** มาตาปิตฺนํ ซึ่งมารดา
 และบิดา ท. เหล่านั้น **จิตานํ** เหว ผู้ดำรงอยู่แล้วนั้นเกี่ยว **อํสกุญฺเฐสุ** บนจะงอยแห่ง
 ป่า ท. **อตฺตโน** ของตน **อุจฺจาทน** ปริมาณหาปนสมฺพาหเนน ด้วยการอบกลั่น
 การนวด การให้อาบ และการตัด’ (อติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท
 ‘**โส จ เนสนฺติ** ว่า ‘โส จ เนสํ’ ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘**จ** หนึ่ง **เต**

มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น นิสินฺหา นังแล้วเทียว เตสุ เอว
 อัสกุณฺเณสุ บนจะงอยแห่งป่า ท. เหล่านั้นนั้นเทียว อสฺส (ปฺตฺตสฺส) ของบุตรนั้น
 จเชยฺยํ ฟิงถ่าย มุตตกรีสํ ซึ่งปัสสาวะและอุจจาระ' (อิติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่ง
 หมวดสองแห่งบท 'เต จ ตตฺเถวติ ว่า 'เต จ ตตฺเถว' ดังนี้ ฯ (อตฺถ) อ.อรรถ (อิติ)
 ว่า 'จกฺกวตฺตรชฺเช ในความเป็นแห่งพระเจ้าจักรพรรดิ' (อิติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส)
 แห่งหมวดสองแห่งบท 'อิสฺสรธาปิจฺเจ รชฺเชติ ว่า 'อิสฺสรธาปิจฺเจ รชฺเช' ดังนี้ ฯ
 (อตฺถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า 'คณฺหาเปติ ย่อมให้ถือเอา' (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง
 บท 'สมาทเปตีติ ว่า 'สมาทเปติ' ดังนี้ ฯ สทฺธาสิลจาคปญฺญา อ.ศรัทธา ศีล จาคะ
 และปัญญา ท. โลภียโลกุตฺตรมิสฺสกา อันเจือด้วยโลภียะและโลกุตฺระ (ภควตา)
 อันพระผู้มีพระภาคเจ้า กถิตา ตรัสแล้ว อิมสฺมิ สุตฺเต ในสูตรนี้ ฯ ภิกฺขุ อ.ภิกษุ
 ธรรมเสนาปติสทิสฺวา ผู้เช่นกับด้วยพระธรรมเสนาบดีเทียว (ปญฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต
 เวทิตฺพุโพ ฟิงทราบ อิติ ว่า '(มาตาปิตโร) ปติฏฺฐาเปติ ชื่อว่าย่อมยังมารดา
 และบิดา ท. ให้ตั้งอยู่เฉพาะ เตสุ (สทฺธาภิธมฺเมสุ) ในธรรมมีศรัทธาเป็นต้น ท.
 เหล่านั้น" อิติ ดังนี้ ฯ

นัยอันมาในอรรถกถามาตาปิตุคฺคฺนสูตรนั้นว่า "บทว่า 'อัสเสน' ความว่า บุตรฟิงวาง
 บิดาไว้บนจะงอยป่าข้างหนึ่งคือข้างซ้าย แล้วประทับประคอง. บทว่า 'วสฺสสตาโยโก'
 ความว่า มีอายุประมาณ ๑๐๐ ปี, อธิบายว่า เกิดในกาลแห่งคนมีอายุ ๑๐๐ ปี. บทว่า
 'วสฺสสตาชีวี' ความว่า เป็นอยู่ ๑๐๐ ปีเต็ม. สองบทว่า 'โส จ เหนสิ' ความว่า ก็บุตรนั้น
 ฟิงทำการบำรุงมารดาบิดานั้น ผู้ดำรงอยู่บนจะงอยป่าทั้ง ๒ ของตนนั้นแล ด้วยการ
 อบกลิ้น การนวด การให้อาบน้ำ และการตัด. สองบทว่า 'เต จ ตตฺเถว' ความว่า และ
 มารดาบิดานั้น นั้นอยู่บนจะงอยป่าเหล่านั้นแลของบุตรนั้นเทียว ฟิงถ่ายปัสสาวะและ
 อุจจาระ. สองบทว่า 'อิสฺสรธาปิจฺเจ รชฺเช' ความว่า ในความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ.
 บทว่า 'สมาทเปติ' แปลว่า ให้ถือเอา. ในพระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสศรัทธา
 ศีล จาคะ และปัญญา เจือด้วยโลภียะและโลกุตฺระ. ภิกษุเช่นพระธรรมเสนาบดีเทียว
 ฟิงทราบว่า 'ชื่อว่าย่อมยังมารดาและบิดา ให้ตั้งอยู่ในธรรมมีศรัทธาเป็นต้นเหล่า
 นั้น'.

[๒๙๙] อุปุฏฐานัน นาม สกุกาเรน เจว นมกาเรน จ อุปุฏฐานัน ๗ เตน วุตตุ สัพพหุมก-
 สุตเต โสณนันทชาตเก จ

“ตสฺมา หิ เน นมสฺเสยฺย สกุกเรยฺย จ ปณฺทิตโต
 อนฺเนน อโถ ปาเนน วตฺเถน สยเนน จ
 อจฺฉาทเนน นหาปเนน ปาทานํ โทวเนน จาติ ๗

อุปุฏฐานัน อ. การบำรุง สกุกาเรน เจว ด้วยเครื่องสักการะด้วยนั้นเทียว นมกาเรน จ
 ด้วยการกระทำซึ่งความนอบน้อมด้วย อุปุฏฐานัน นาม ชื่อว่าการบำรุง ๗ เตน
 เพราะเหตุนั้น (วจนฺ) อ. คำ อิติ ว่า

“ตสฺมา หิ เพราะเหตุนี้แล ปณฺทิตโต อ. บัณฑิต นมสฺเสยฺย
 จ ฟิงกราบไหว้ด้วย สกุกเรยฺย จ ฟิงสักการะด้วย เน
 (มาตาปิตโร) ซึ่งมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น อนฺเนน
 ด้วยข้าว จ ด้วย อโถ หนึ่ง ปาเนน ด้วยน้ำ จ ด้วย วตฺเถน
 ด้วยผ้า จ ด้วย สยเนน ด้วยที่เป็นที่นอน จ ด้วย
 อจฺฉาทเนน ด้วยการอบกลิ่น จ ด้วย นหาปเนน ด้วยการ
 ให้อาบ จ ด้วย โทวเนน ด้วยการล้าง ปาทานํ ซึ่งเท้า ท.
 จ ด้วย” อิติ ดังนี้

(ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตตุ ตรัสแล้ว สัพพหุมกสุตเต จ ในสัพพหุมก-
 สุตตรด้วย โสณนันทชาตเก จ ในโสณนันทชาตกด้วย ๗

การปรนนิบัติด้วยสักการะ และการทำความนอบน้อม ชื่อว่าการบำรุง. เพราะเหตุนี้
 พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ในสัพพหุมกสูตรและโสณนันทชาตกว่า

“เพราะฉะนั้นแล บัณฑิตฟิงนมัสการและสักการะมารดาบิดา
 เหล่านั้น ด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน การอบกลิ่น การให้อาบน้ำ
 และการล้างเท้าทั้ง ๒”.

.....

ตตถ **นมสุเสยยาติ** นโม กเรยย สายํ ปาตํ อุปปุจฺจํ คนฺตฺวา อิทํ มยฺหํ อุตฺตมํ
 ปุณฺณกฺเขตฺตฺนติ นมการํ กเรยฺยาติ อตฺถโ ๕ **สกุภเรยฺยาติ** สกฺกาเรน ปฏฺิมาเนยฺย ๕
 อิทานิ ตํ สกฺการํ ทสฺเสนโต “**อนฺเนนาติอาทิมาย** ๕

ตตถ (ปเทสฺ) “**นมสุเสยยาติ** (ปทสฺ) “นโม กเรยย, สายํ ปาตํ อุปปุจฺจํ คนฺตฺวา
 ‘อิทํ (ปุคฺคฺลทฺวํ) มยฺหํ อุตฺตมํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ (โหติ)’ อิติ นมการํ กเรยฺยาติ อตฺถโ ๕
 “**สกุภเรยฺยาติ** สกฺกาเรน ปฏฺิมาเนยฺย” (อติ อตฺถโ) ๕ (สฺตฺถา) อิทานิ ตํ สกฺการํ ทสฺเสนโต
 “**อนฺเนนาติอาทิม** (วจนฺ) อาย ๕

(อตฺถโ) อ.อรรธ (อติ) ว่า “**กเรยย** ฟิงฺกกระทำ **นโม** ซึ่งการนอบน้อม, **อตฺถโ** อ.อธิบาย
 อิติ ว่า “**คนฺตฺวา** ไปแล้ว **อุปปุจฺจํ** สู่ที่เป็นที่บารุง **สายํ** ในเวลาเย็น **ปาตํ** ใน
 เวลาเช้า **กเรยย** ฟิงฺกกระทำ **นมการํ** ซึ่งการนอบน้อม อิติ ว่า ‘**อิทํ (ปุคฺคฺลทฺวํ)**
 อ.หมวดสองแห่งบุคคลนี้ **ปุณฺณกฺเขตฺตํ** เป็นบุญเขต **อุตฺตมํ** อันสูงสุด **มยฺหํ** ของ
 เรา (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้” (อติ) ดังนี้ **ตตถ (ปเทสฺ) “นมสุเสยยาติ (ปทสฺ)**
 แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “**นมสุเสยย**” ดังนี้ ๕ (อตฺถโ) อ.อรรธ (อติ)
 ว่า “**ปฏฺิมาเนยฺย** ฟิงฺกต้อนรับ **สกฺกาเรน** ด้วยเครื่องสักการะ” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺ)
 แห่งบท “**สกุภเรยฺยาติ** ว่า “**สกุภเรยย**” ดังนี้ ๕ **อิทานิ** ในกาลนี้ (ภควา) อ.พระผู้มี
 พระภาคเจ้า **ทสฺเสนโต** เมื่อทรงแสดง **ตํ สกฺการํ** ซึ่งสักการะนั้น **อาห** ตรัสแล้ว
 (วจนฺ) ซึ่งพระดำรัส “**อนฺเนนาติอาทิม** เป็นต้นว่า “**อนฺเนน**” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “**นมสุเสยย**” ความว่า ฟิงฺกทำความนอบน้อม, อธิบายว่า
 “**ไปสูบารุง**ในเวลาเย็น **ในเวลาเช้า** ฟิงฺกทำความนอบน้อมด้วยคิดว่า ‘**บุคคลสองท่านนี้**
 เป็นบุญเขตอันยอดเยี่ยมของเรา’. บทว่า “**สกุภเรยย**” ได้แก่ ฟิงฺกต้อนรับด้วยสักการะ.
 บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงแสดงสักการะนั้น จึงตรัสคำว่า “**อนฺเนน**” ดังนี้
 เป็นต้น.

.....
 ตตถ **อนฺเนนาติ** ยาคุภตฺตขาทนีเยน ๕ **ปาเนนาติ** อฏฺุจวิธปानเกน ๕ **วตฺถเณนาติ**
 นิवासนปารูปเนน ๕ **สยเนนาติ** มณฺจปีเณน ๕ **อุจฺจาทเนนาติ** ทฺุคฺคฺนธํ ปฏฺิวิโนเทตฺวา
 สฺุคฺคฺนธกรณฺุจฺจาทเนน ๕

ตตถ (ปเทศุ) “อนุเนหาติ (ปทสฺส) “ยาคุภตตขาทนีเยน” (อิตติ อตฺโถ) ๕ “ปาเนหาติ (ปทสฺส) “อฏฺฐจวิธปานเกน” (อิตติ อตฺโถ) ๕ “วตฺถเนหาติ (ปทสฺส) “นิวาสนปารูปเนน” (อิตติ อตฺโถ) ๕ “สยเนหาติ (ปทสฺส) “มญฺจปีเจน” (อิตติ อตฺโถ) ๕ “อุจฺฉาตเนหาติ (ปทสฺส) “ทุกฺคณฺธํ ปฏฺฏิวิโนเทตฺวา สฺสคณฺธกรณฺณจฺฉาตเนน” (อิตติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ยาคุภตตขาทนีเยน ด้วยข้าวยาคุ ภัตตร และของอัน บุคคลพึงเคี้ยว” (อิตติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทศุ) “อนุเนหาติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “อนุเนน” ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “อฏฺฐจวิธปานเกน ด้วยน้ำปานะอันมีอย่าง ๘” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปาเนหาติ ว่า “ปาเนน” ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “นิวาสนปารูปเนน ด้วยผ้าเป็นเครื่องนุ่งและ ผ้าเป็นเครื่องห่ม” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “วตฺถเนหาติ ว่า “วตฺถเนน” ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “มญฺจปีเจน ด้วยเตียงและตั้ง” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สยเนหาติ ว่า “สยเนน” ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ทุกฺคณฺธํ ปฏฺฏิวิโนเทตฺวา สฺสคณฺธกรณฺณจฺฉาตเนน ด้วยการอบกลิ่นคือการบรรเทา ซึ่งกลิ่นเหม็น แล้วจึงกระทำให้มีกลิ่นหอม” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อุจฺฉาตเนหาติ ว่า “อุจฺฉาตเนน” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อนุเนน” คือ ด้วยข้าวต้ม ภัตตร และของเคี้ยว. บทว่า “ปาเนน” คือ ด้วยน้ำดื่ม ๘ อย่าง. บทว่า “วตฺถเนน” คือ ด้วยผ้านุ่งและผ้าห่ม. บทว่า “สยเนน” คือ ด้วยเตียงและตั้ง. บทว่า “อุจฺฉาตเนน” ได้แก่ ด้วยการอบกลิ่น คือการกำจัดกลิ่นเหม็น แล้วทำให้มีกลิ่นหอม.

[๓๐๐] วิสฺสุทฺธิมคฺคกฺฎีกายนฺตุ อุจฺฉาตานิ อุพฺพตฺตนฺนฺติ วฺตุตฺตํ ๕ นหาปเนหาติ สีเต อฺณฺโห- ทเกน อฺณฺเห สีโตทเกน คตฺตานิ ปริสฺสิจฺจิตฺวา นหาปเนน ๕ ปาทานํ โธวเนน จาติ สีตฺตฺนฺโหทเกหิ ปาทโธวเนน เจว เตนฺลมกฺขเนน จ ๕ จสทฺเทน อิธ อวฺตุตฺตานิ ปรีมทฺทนสมฺพาหนานิ สงฺคเหตฺพฺพานิ ๕

(ฎีกาจารย์) วิสฺสุทฺธิมคฺคกฺฎีกายํ ตู “อุจฺฉาตานิ อุพฺพตฺตนฺนฺติ (วจนฺ) วฺตุตฺตํ ๕ “นหาปเนหาติ (ปทสฺส) “สีเต อฺณฺโหทเกน อฺณฺเห สีโตทเกน คตฺตานิ ปริสฺสิจฺจิตฺวา นหาปเนน” (อิตติ อตฺโถ) ๕

“ปาทาน์ ไรวเนน จาติ (คาถาปาทสฺส) “สีตฺถุโหเทเกหิ ปาทไรวเนน เจว เตลมกฺขเนน จ” (อิติ อตฺถโ) ๕ (ปญฺหิตฺเตน) จสทฺเทน (ภควตา) อิธ (อุปฺทฺตคคาถายฺ) อวฺตฺตานิ ปริมฺทฺทน-สมฺพาหนานิ สงฺคเหตุพฺพานิ ๕

ดู ส่วนว่า (วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า “อุพฺพตฺตํ อ.การไล้ทา อุจฺจนาทํ ชื่อว่าการอบกลืน” อิติ ดังนี้ (ภฺทิกาจริเยน) อันพระภฺทิกาจริเยน วุตฺตํ กล่าวแล้ว วิสฺสุทฺธิมคฺคภฺทิกายฺ ในภฺทิกาแห่งปรกรรมวิเศษชื่อว่าวิสฺสุทฺธิมรรค ๕ (อตฺถโ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “คตฺตานิ ปริสฺสิญฺจิตฺวา นหาปเนน ด้วยการรด ซึ่งร่างกาย ท. แล้วจึงยังบุคคล ให้อาบสีโตทเกน ด้วยน้ำอันอุ่น สีเต ในฤดูหนาว สีโตทเกน ด้วยน้ำอันเย็น อุณฺเห ในฤดูร้อน” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “นหาปเนนาติ ว่า “นหาปเนน” ดังนี้ ๕ (อตฺถโ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ปาทไรวเนน สีตฺถุโหเทเกหิ ด้วยน้ำเย็นและน้ำร้อน ท. เจว ด้วยการล้างซึ่งเท้าด้วยนั้นเทียว เตลมกฺขเนน จ ด้วยการทาด้วยน้ำมันด้วย” (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคาถา “ปาทาน์ ไรวเนน จาติ ว่า “ปาทาน์ ไรวเนน จ” ดังนี้ ๕ ปริมฺทฺทนสมฺพาหนานิ อ.การนวดและการตัด ท. (ภควตา) อวฺตฺตานิ อันอันพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่กล่าวแล้ว อิธ (อุปฺทฺตคคาถายฺ) ในกึ่งแห่งคาถานี้ (ปญฺหิตฺเตน) อันบัณฑิต สงฺคเหตุพฺพานิ พึงสงเคราะห์เอา จสทฺเทน ด้วยจศัพท์ ๕

ส่วนในภฺทิกาปรกรรมวิเสสวิสฺสุทฺธิมรรค ท่านกล่าวว่า “การไล้ทา ชื่อว่าการอบกลืน”. บทว่า “นหาปเนน” คือ ด้วยการรดตัว ให้อาบด้วยน้ำอุ่นในฤดูหนาว ด้วยน้ำเย็นในฤดูร้อน. บาทคาถาว่า “ปาทาน์ ไรวเนน จ” คือ ด้วยการล้างเท้าด้วยน้ำเย็นและน้ำอุ่น และด้วยการทาด้วยน้ำมัน. บัณฑิตพึงสงเคราะห์การนวดและการตัด ที่พระผู้มีพระภาคเจ้ามิได้ตรัสไว้ในคาถาครั้งนี้ ด้วย จศัพท์.

.....

เตน มาตาปีตฺตฺถุณฺสฺสวตฺตวณฺณนายฺ “ปริสฺสุมฺวิโนทนต์ถิ หตฺถปริมฺทฺทเนน หตฺถ-ปาทาทีนํ อากฺกฺขณฺนปฺริกฺกฺขณฺนสงฺขาเตน สมฺพาหเนน อุปฺฏฺจฺจํ กเรยฺยาติ วุตฺตํ ๕

เตน (อฏฺฐกถาจริเยน) มาตาปีตฺตฺถุณฺสฺสวตฺตวณฺณนายฺ “ปริสฺสุมฺวิโนทนต์ถิ หตฺถปริมฺทฺทเนน หตฺถปาทาทีนํ (อวยวานํ) อากฺกฺขณฺนปฺริกฺกฺขณฺนสงฺขาเตน สมฺพาหเนน อุปฺฏฺจฺจํ กเรยฺยาติ

(วจน) วุตต์ ๕

เตน เพราะเหตุนั้น (วจน) อ.คำ อิติ ว่า “กเรยฺย พิงฺกกระทำ อุပ္ภุจัน्हึ ซึ่งการบารุง
หตุถปริมทุทเนน ด้วยการขยำด้วยมือ สมุพาหเนน ด้วยการตัด อากทุฒน-
ปริกทุฒนสงฺขาเตน อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่า การตั้งมาและการตั้งไปรอบ หตุถ-
ปาทาทีนึ (องฺคาน्हึ) ซึ่งอวัยวะ ท. มีมือและทำเป็นต้น ปริสฺสมวิโนทนต์ถึ เพื่อ
อันบรรเทาซึ่งความเมื่อยขบ” อิติ ดังนี้ (อภฺจกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์
วุตต์ กล่าวแล้ว มาตาปิตุคุณสูงสุดตวณฺณนายํ ในอรรถกถาแห่งมาตาปิตุคุณสูตร ๕

เพราะเหตุนี้ ในอรรถกถามาตาปิตุคุณสูตร ท่านจึงกล่าวไว้ว่า “พึงทำการบารุงด้วย
การนวดมือ ด้วยการตัด กล่าวคือการตั้งมาตั้งไปซึ่งอวัยวะทั้งหลายมีมือและทำ
เป็นต้น เพื่อบรรเทาความเมื่อยขบ”.

.....

วิสุทฺธิมคฺคกฺกัฏเฐนํตุ สมุพาหนํ ปริมทุทนนฺติ วุตต์ ๕

(ฎีกาจริเยน) วิสุทฺธิมคฺคกฺกัฏเฐนํ ตุ “สมุพาหนํ ปริมทุทนนฺติ (วจน) วุตต์ ๕

ตุ ส่วนว่า (วจน) อ.คำ อิติ ว่า “ปริมทุทนํ อ.การบีบขยำ สมุพาหนํ ชื่อว่า
การนวด” (อิติ) ดังนี้ (ฎีกาจริเยน) อันพระฎีกาจารย์ วุตต์ กล่าวแล้ว วิสุทฺธิมคฺค-
กฺกัฏเฐนํ ในฎีกาแห่งปกรณ์พิเศษชื่อว่าวิสุทฺธิมรรค ๕

ส่วนในฎีกาปกรณ์พิเศษวิสุทฺธิมรรค ท่านกล่าวว่า “การบีบขยำ ชื่อว่าการนวด”.

.....

[๓๐๑] ตตฺถ คิหิณา นมกาเรนปี มาตาปิตโร อุပ္ภุจาทพฺพา, ปพฺพชิตฺเตน สกฺกาเรเนว ๕
ภิกฺขุณาปี หิ มาตาปิตโร อุပ္ภุจาทพฺพา ว, น เหตุถ โทโส ๕

ตตฺถ (คิหิปปพฺพชิตฺเตสฺส) คิหิณา นมกาเรนปี มาตาปิตโร อุပ္ภุจาทพฺพา, ปพฺพชิตฺเตน (มาตาปิตโร)
สกฺกาเรน เหว (อุပ္ภุจาทพฺพา) ๕ ภิกฺขุณาปี หิ มาตาปิตโร อุပ္ภุจาทพฺพา ว, น หิ เหตุถ
(อุပ္ภุจาทเน) โทโส (โหติ) ๕

มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. ตตถ (คิหิปปุพฺพิเตสุ) คิหิณา อัน- ในคฤหัสถ์ และบรรพิต ท. เหล่านั้นหนา -คฤหัสถ์ อุปฺภูจาทพฺพา พิงฺบารุง นมกาเรนปิ แม้ด้วยนมัสการ, (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. (ปพฺพิเตน) อันบรรพชิต (อุปฺภูจาทพฺพา) พิงฺบารุง สกฺกาเรน เอว ด้วยเครื่องสักการะนั้นเทียว ฯ หิ จริงอยู่ มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. ภิกฺขุหาปิ แม้อันภิกษุ อุปฺภูจาทพฺพา พิงฺบารุง เทียว, หิ เพราะวาทฺโส อ.โทษ เอตถ (อุปฺภูจาทฺ) ในการบารุงนี้ น (โหติ) ย่อม ไม่มี ฯ

บรรดาคฤหัสถ์และบรรพชิตเหล่านั้น คฤหัสถ์พิงบารุงมารดาบิดาแม้ด้วยการนมัสการ บรรพชิตพิงบารุงด้วยสักการะอย่างเดียว. จริงอยู่ แม้ภิกษุพิงบารุงมารดาบิดาแท้. เพราะโทษในการบารุงนี้ ไม่มี.

.....

เตน ตติยปาราชิกเก เกสชฺชกรณวตฺถวณฺณนายํ “สเจ ปน มาตรํ วิหารํ เนตฺวา ปฏฺิษคฺคตฺติ, สพฺพํ ปริกมฺมํ อนามสนฺเตน กาทพฺพํ, ขาทนียํ โภชนียํ สหตฺถา ทาทพฺพํ ฯ ปิตา ปน ยถา สามเณโร เอวํ สหตฺเถน นหาปนสมฺพาทนาทินิ กตฺวา อุปฺภูจาทพฺโพติ วุตฺตํ ฯ

เตน (อภฺจกถาจรฺเยน) ตติยปาราชิกเก เกสชฺชกรณวตฺถวณฺณนายํ “สเจ ปน (ภิกฺขุ) มาตรํ วิหารํ เนตฺวา ปฏฺิษคฺคตฺติ, สพฺพํ ปริกมฺมํ อนามสนฺเตน (ภิกฺขุณา) กาทพฺพํ, (ภิกฺขุณา) ขาทนียํ โภชนียํ สหตฺถา ทาทพฺพํ ฯ ปิตา ปน, ยถา สามเณโร (สหตฺเถน นหาปนสมฺพาทนาทินิ กิจฺจานิ กตฺวา อุปฺภูจาทพฺโพ), (ภิกฺขุณา) เอวํ สหตฺเถน นหาปนสมฺพาทนาทินิ (กิจฺจานิ) กตฺวา อุปฺภูจาทพฺโพติ (วจนฺ) วุตฺตํ ฯ

เตน เพราะเหตุนั้น (วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า “ปน ก็ สเจ ถ้าว่า (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ เนตฺวา นำไปแล้ว มาตรํ ซึ่งมารดา วิหารํ สู้วิหาร ปฏฺิษคฺคตฺติ ย่อมปรนนิบัติไชร้, ปริกมฺมํ อ.ปริกรรม สพฺพํ ทั้งปวง (ภิกฺขุณา) อันภิกษุ อนามสนฺเตน ผู้ไม่ถูกต้อง อยู่ กาทพฺพํ พิงกระทำ, ขาทนียํ อ.ของอันบุคคลพิงเคี้ยว โภชนียํ อ.ของอันบุคคล พิงบริโภค (ภิกฺขุณา) อันบุคคล ทาทพฺพํ พิงให้ สหตฺถา ด้วยมือของตน ฯ ปน ส่วนว่า ปิตา อ.บิดา (ภิกฺขุณา) อันภิกษุ กตฺวา กระทำแล้ว นหาปนสมฺพาทนาทินิ

(กิจจานิ) ซึ่งกิจ ท. มีการให้อาบน้ำและการนวดเป็นต้น สหตฺเถน ด้วยมือของตน
 อุปุฏฐาตพฺโพ พึงบำรุง, สามเณโร อ.สามเณร (ภิกษุหา) อันภิกษุ (กตฺวา) กระทำ
 แล้ว (นหาปนสมุพพาหนาทีนิ กิจจานิ) ซึ่งกิจ ท. มีการให้อาบน้ำและการนวดเป็นต้น
 (สหตฺเถน) ด้วยมือของตน (อุปุฏฐาตพฺโพ) พึงบำรุง ยถา ฉันโด, เอวฺ ฉันนัณ”
 อิติ ดังนี้ (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว เกสชฺชกรณ-
 วตฺถุณฺณนายํ ในอรรถกถาแห่งเกสชฺชกรณวัตฺถุ ตติยปาราชิกเ ในตติยปาราชิก ฯ

เพราะเหตุนั้น ในอรรถกถาเกสชฺชกรณวัตฺถุ ในตติยปาราชิก ท่านจึงกล่าวว่า “ก็ถ้า
 ภิกษุนำมารดาไปยังวิหาร ประณิบัติอยู่ไซ้, อย่าถูกต้อง พึงทำบริกรรมทุกอย่าง,
 พึงให้ของเคี้ยวของบริโภคด้วยมือของตนเอง. ส่วนบิดา ภิกษุพึงทำกิจทั้งหลายมี
 การให้อาบน้ำและการนวดเป็นต้น บำรุงด้วยมือของตน เหมือนอย่างบำรุงสามเณร
 ฉะนั้น”.

[๓๐๒] เอตฺถ จ “อัยฺ เม มาตาติ เคหสิตฺตฺเปเมเน อามสโตปิ ทุกฺกภูเมวาติ ทสฺเสตฺตุ
 “อนามสนฺเตนาติ วุตฺตํ ฯ

เอตฺถ (เกสชฺชกรณวตฺถุณฺณนายํ) จ “อัยฺ (บุคฺคโล) เม มาตา (โหติ)” อิติ เคหสิตฺตฺเปเมเน
 อามสโตปิ (ภิกษุสฺส) ทุกฺกภู เอว (โหติ)” อิติ ทสฺเสตฺตุ “อนามสนฺเตนาติ (วจนฺ) วุตฺตํ ฯ

จ ก็ (วจนฺ) อ.คำ “อนามสนฺเตนาติ ว่า “อนามสนฺเตน” ดังนี้ (อฏฺฐกถาจริเยน)
 อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว ทสฺเสตฺตุ เพื่ออันแสดง อิติ ว่า “ทุกฺกภู เอว
 อ.อาบัติทุกกภูนั้นเกี่ยว (โหติ) ย่อมมี (ภิกษุสฺส) แก่ภิกษุ อามสโตปิ แม้ผู้ถูกต้อง
 อยู่ เคหสิตฺตฺเปเมเน ด้วยความรักอันอาศัยซึ่งเรือน อิติ ว่า ‘อัยฺ (บุคฺคโล) อ.บุคคล
 นี้ มาตา เป็นมารดา เม ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ เอตฺถ
 (เกสชฺชกรณวตฺถุณฺณนายํ) ในอรรถกถาแห่งเกสชฺชกรณวัตฺถุนี้ ฯ

ก็ในอรรถกถาเกสชฺชกรณวัตฺถุนี้ เพื่อจะแสดงว่า “ภิกษุแม้ถูกต้องด้วยความรัก
 อาศัยเรือนว่า ‘ผู้นี้เป็นมารดาของเรา’ เป็นอาบัติทุกกภูอย่างเดียว” ท่านจึงกล่าวว่า
 “อนามสนฺเตน”.

เตน กายัสสัคควณณนาย “สเจ นทีโสเตน วุญหมานัน มาตริ ปสฺสติ, เนว หตฺเถน
 ปรามสิตพฺพา ฯ นาวา วา ผลกั วา กทลิกฺขนุโห วา ทารุกฺขนุโห วา ปุโรโต
 จเปตพฺโพ, ตสฺมี อสฺติ, กาสาวมฺปิ, “เอตฺถ คณฺหาหีติ ปน น วตฺตพฺพํ, คหิตฺเต,
 “ปริกฺขาริ กทฺธมาหีติ กทฺธิตพฺพํ ฯ สเจ ภายติ ปุโรโต ปุโรโต คนฺตฺวา
 สมฺมสฺสาเสตพฺพา ฯ สเจ วุญหมานา ปุตฺตสฺส สหฺสา ขนฺธฺเว วา อภิรุหฺติ หตฺเถ
 วา คณฺหาติ น “อเปหิ มหฺลลิกฺเกติ นิตฺถุนิตพฺพา, ถลั ปาเปตพฺพา ฯ สเจ กทฺทเม
 ลคฺคฺติ, กุเป ปตฺติ, ตตฺร โยตฺตํ วา วตฺถํ วา ปกฺขิปิตฺวา, คหิตฺเต, อุทฺทริตพฺพา,
 น เตวว อามสิตพฺพาติ อยมตฺโถ วุตฺโต ฯ

เตน กายัสสัคควณณนาย “สเจ (ภิกฺขุ) นทีโสเตน วุญหมานัน มาตริ ปสฺสติ, (สา มาตา
 ภิกฺขุณา) เนว หตฺเถน ปรามสิตพฺพา ฯ (ภิกฺขุณา) นาวา วา ผลกั วา กทลิกฺขนุโห วา
 ทารุกฺขนุโห วา ปุโรโต จเปตพฺโพ, ตสฺมี (นาวาทิวตฺถมฺหิ) อสฺติ, กาสาวมฺปิ (ภิกฺขุณา
 จเปตพฺพํ), (ภิกฺขุณา “ตฺว) เอตฺถ (กาสาเว) คณฺหาหีติ (วจนฺ) ปน น วตฺตพฺพํ, (กาสาเว
 มาตรา) คหิตฺเต, (ภิกฺขุณา “อห) ปริกฺขาริ กทฺธมาหีติ (จินฺตเนน กาสาว) กทฺธิตพฺพํ ฯ สเจ
 (มาตา) ภายติ, (ภิกฺขุณา มาตา) ปุโรโต ปุโรโต คนฺตฺวา สมฺมสฺสาเสตพฺพา ฯ สเจ (มาตา
 นทีโสเตน) วุญหมานา ปุตฺตสฺส สหฺสา ขนฺธฺเว วา อภิรุหฺติ หตฺเถ วา คณฺหาติ, (ภิกฺขุณา
 มาตา) น “(ตฺว) อเปหิ มหฺลลิกฺเกติ นิตฺถุนิตพฺพา ถลั ปาเปตพฺพา ฯ สเจ (มาตา) กทฺทเม
 ลคฺคฺติ, กุเป ปตฺติ, ตตฺร (จาเน) โยตฺตํ วา วตฺถํ วา ปกฺขิปิตฺวา, (ตสฺมี โยตฺตาทิวตฺถมฺหิ
 มาตรา) คหิตฺเต, อุทฺทริตพฺพา, น ตฺว เอว (ภิกฺขุณา มาตา) อามสิตพฺพาติ อัย อตฺโถ วุตฺโต ฯ

เตน เพราะเหตุนี้ อัย อตฺโถ อ.เนื่อความนี้ อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า (ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุ
 ปสฺสติ ย่อมเห็น มาตริ ซึ่งมารดา นทีโสเตน วุญหมานัน ผู้อันกระแสน้ำในแม่น้ำ
 พัดไปอยู่ไซ้, (สา มาตา) อ.มารดานั้น (ภิกฺขุณา) อันภิกษุ เนว ปรามสิตพฺพา
 ไม่พึงถูกต้องนั้นเทียว หตฺเถน ด้วยมือ, นาวา วา อ.เรือหรือ ผลกั วา หรือว่า
 อ.แผ่นกระดาน กทลิกฺขนุโห วา อ.ลำต้นแห่งกล้วยหรือ ทารุกฺขนุโห วา หรือว่า
 อ.ท่อนแห่งไม้ (ภิกฺขุณา) อันภิกษุ จเปตพฺโพ พึงวางไว้ ปุโรโต ในที่ข้างหน้า, ตสฺมี
 (นาวาทิวตฺถมฺหิ) ครั้นเมื่อวัตถุมีเรือเป็นต้นนั้น อสฺติ ไม่มีอยู่, กาสาวมฺปิ แม้อ.ผ้า
 กาสาวะ (ภิกฺขุณา) อันภิกษุ (จเปตพฺพํ) พึงวางไว้, ปน แต่ว่า (วจนฺ) อ.คำ อิติ
 ว่า “(ตฺว) อ.ท่าน คณฺหาหิ จงจับ เอตฺถ (กาสาเว) ที่ผ้ากาสาวะนี้” อิติ ดังนี้

(ภิกษุ) อันภิกษุ น วตตพพไม่ฟังกล่าว, (กาสาเว) ครั้นเมื่อผ้ากาสาจะ (มาตรา) อันมารดา คหิตะ จับแล้ว, (กาสาวิ) อ.ผ้ากาสาจะ (ภิกษุ) อันภิกษุ กทตตพพ ฟังตั้งมา (จินตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “(อห) อ.เรา กทตตพพ ย่อมตั้ง ปริภุชาริ ซึ่งบริชาร” อิติ ดังนี้ ฯ สเจ ถ้าว่า (มาตรา) อ.มารดา ภายติ ย่อมกแล้วไซ้, (มาตรา) อ.มารดา (ภิกษุ) อันภิกษุ คนุตวา ไปแล้ว ปุโรโต ในที่ข้างหน้า ปุโรโต ในที่ ข้างหน้า สมสสาเสตพพ ฟังให้หายใจเข้าด้วยดี ฯ สเจ ถ้าว่า (มาตรา) อ.มารดา (นทีโสเตน) วุขมามา ผู้อันกระแสน้ำในแม่น้ำ พัดไปอยู่ อภิรุหิต ย่อมขึ้น ขนธะ บนคอ วา หรือว่า คนุหาคติ ย่อมจับ หตุเถ ที่มีมือ ปุตุตตสส ของบุตร สหสา โดย พลันไซ้, (มาตรา) อ.มารดา (ภิกษุ) อันภิกษุ น นิตถุนิตพพ ไม่ฟังสลัดออก (วเจเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “มหลลิกเก ตุก่อนหญิงแก่ (ตุวิ) อ.ท่าน อเปหิ จงหลีก ไป” อิติ ดังนี้ ปาเปตพพ ฟังให้ถึง ฤเล บนบก ฯ สเจ ถ้าว่า (มาตรา) อ.มารดา ลคคตติ ย่อมติด กทตตเม ในโคลนตม ปตติ ย่อมตกไป กุเป ในบ่อไซ้, (มาตรา) อ.มารดา (ภิกษุ) อันภิกษุ ปกขิปิตวา โยนไปแล้ว โยตุตต์ วา ซึ่งเชือกหรือ วตุถิ วา หรือว่า ซึ่งผ้า ตตฺร (จาเน) ในที่นั้น, (ตสฺมิ โยตุตตาทิวตุถุมหิ) ครั้นเมื่อวัตุถุมหิ เชือกเป็นต้นนั้น (มาตรา) อันมารดา คหิตะ จับแล้ว, อุทฐิตพพ ฟังสาวขึ้น, ตุ ส่วนว่า (มาตรา) อ.มารดา (ภิกษุ) อันภิกษุ น เหว อามสิตพพ ไม่ฟังถูกต้อง นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ (อฏฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตโต กล่าวแล้ว ภายสัสคคควณณนาย ในอรรถกถาแห่งกายสังสัคคสิกขาบท ฯ

เพราะเหตุนี้ ในอรรถกถากายสังสัคคสิกขาบท ท่านจึงกล่าวเนื้อความนี้ไว้ว่า “ถ้า ภิกษุเห็นมารดาถูกกระแสน้ำพัดไป ไม่ควรถูกต้องด้วยมือที่เดียว; ฟังวางแผ่น กระดาน ท่อนกล้วย หรือท่อนไม้ไปข้างหน้า, เมื่อเรือเป็นต้นนั้นไม่มี, แม้ผ้ากาสาจะก็ ควรวางไว้, แต่ไม่ควรพูดว่า ‘จงจับที่ผ้ากาสาจะนี้’, เมื่อมารดาจับผ้ากาสาจะแล้ว, จึง จุตมาด้วยทำในใจว่า ‘เราจตุบริชาร’. ถ้ามารดาแล้วไซ้, ฟังไปข้างหน้าๆ ปล่อยให้. ถ้ามารดาถูกน้ำพัด ขึ้นคอหรือจับมือภิกษุผู้เป็นบุตรโดยเร็วไซ้, ภิกษุไม่ควรสลัดเสีย ด้วยกล่าวว่า ‘จงหลีกไป หญิงแก่, ควรให้ถึงบก’. ถ้ามารดาตกหล่ม ตกบ่อไซ้; ภิกษุ ฟังโยนเชือกหรือผ้าลงไปในที่นั้น เมื่อมารดาจับเชือกหรือผ้าแล้ว ฟังสาวขึ้น, แต่ไม่ ควรถูกต้องเลย”.

[๓๐๓] เตสั เกสชชั กโรโตปี เวชชกมมึ น โหติ, อนามภูจปิณฑปาตาทิทาเนปี สทฐา-
เทยยวินิปาตนั น โหติ ฯ

เตสั (มาตาศิปตุนั) เกสชชั กโรโตปี (ภิกขุโน) เวชชกมมึ น โหติ, อนามภูจปิณฑปาตาทิ-
ทาเนปี สทฐาเทยยวินิปาตนั น โหติ ฯ

เวชชกมมึ อ.เวชกรรม น โหติ ย่อมไม่มี (ภิกขุโน) แก่ภิกษุ กโรโตปี แม้ผู้กระทำ
อยู่ เกสชชั ซึ่งเกสัช เตสั (มาตาศิปตุนั) แก่มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น, สทฐา-
เทยยวินิปาตนั อ.การยังศรัทธาไทยให้ตกไป น โหติ ย่อมไม่มี อนามภูจปิณฑ-
ปาตาทิทาเนปี แม้ในเพราะการให้ซึ่งวัตถุมีอนามภูจปิณฑปาตเป็นต้น ฯ

ภิกษุแม้ทำเกสัชแก่มารดาบิดาเหล่านั้น ก็ไม่เป็นเวชกรรม แม้ในเพราะการให้
อนามภูจปิณฑปาตเป็นต้น ก็ไม่เป็นการยังศรัทธาไทยให้ตกไป.

.....
เตน เกสชชกรณวตถุวณณนายั วุตตัง “สเจ มาตาศิปโตร อิสุสรา โหนติ น
ปัจจาสีสนุติ, อกาตุั วฏฐติ ฯ สเจ ปน รชเชปี ปติภูจिता ปัจจาสีสนุติ, อกาตุั น
วฏฐติ ฯ อนามภูจปิณฑปาโต มาตาศิปตุนั ทาทพโพ, สเจปี กหาปนคณนโก โหติ,
สทฐาเทยยวินิปาตนั นตถิติติ ฯ

เตน (อภูจกถาจริเยน) เกสชชกรณวตถุวณณนายั วุตตัง “สเจ มาตาศิปโตร อิสุสรา โหนติ น
ปัจจาสีสนุติ, (ปุตุเตน) อกาตุั วฏฐติ ฯ สเจ ปน (มาตาศิปโตร) รชเชปี ปติภูจिता ปัจจาสีสนุติ,
(ปุตุเตน) อกาตุั น วฏฐติ ฯ (ภิกขุณา) อนามภูจปิณฑปาโต มาตาศิปตุนั ทาทพโพ, สเจปี
(อนามภูจปิณฑปาโต) กหาปนคณนโก โหติ, สทฐาเทยยวินิปาตนั นตถิติติ (วจนั) ฯ

เตน เพราะเหตุนั้น (วจนั) อ.คำ อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า มาตาศิปโตร อ.มารดาและ
บิดา ท. อิสุสรา เป็นใหญ่ โหนติ ย่อมเป็น, น ปัจจาสีสนุติ ย่อมไม่หวังเฉพาะ,
(ปุตุเตน) อกาตุั อ.อันอันบุตรไม่กระทำ วฏฐติ ย่อมควร ฯ ปน แต่ว่า สเจ ถ้าว่า
(มาตาศิปโตร) อ.มารดาและบิดา ท. ปติภูจिता ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว รชเชปี แม้ใน
ความเป็นแห่งพระราชา ปัจจาสีสนุติ ย่อมหวังเฉพาะ, (ปุตุเตน) อกาตุั อ.อันอัน
บุตรไม่กระทำ น วฏฐติ ย่อมไม่ควร ฯ อนามภูจปิณฑปาโต อ.อนามภูจปิณฑปาต

(ภิกษุณา) อันภิกษุ ทาตพุโพ พึงให้ มาตาปิตุห์ แก่มารดาและบิดา ท., สเจปิ
 แม้ถ้าว่า (อนามัญจปิณฑุปาโต) อ.อนามัญจปิณฑุบาท กหาปนคฺชนโก เป็นของมี
 ราคาหนึ่งกหาปณะ โหติ ย่อมเป็นไซ้, สทุธาเทยฺยวินิปาตณฺ อ.การยังศรัทธาไทย
 ให้ตกไป นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺตํ
 กล่าวแล้ว เกสชชกรณวตฺถุณฺณนํ ในอรรถกถาแห่งเกสชชกรณวตฺถุ ๕

เพราะเหตุนั้น ในอรรถกถาเกสชชกรณวตฺถุ ท่านจึงกล่าวว่า “ถ้ามารดาบิดาเป็นใหญ่
 ไม่ห้วงตอบแทน, ไม่ทำ ก็ควร. แต่ถ้าท่านทั้ง ๒ ดำรงอยู่แม้ในราชสมบัติแล้ว ยังห้วง
 ตอบแทนอยู่, ไม่ทำ ไม่ควร. อนามัญจปิณฑุบาท ภิกษุก็ควรให้แก่มารดาบิดา, แม้
 หากจะมีราคาตั้งกหาปณะ, ก็ไม่เป็นการทำศรัทธาไทยให้ตกไป”.

.....

อกาตุํ น วฏฺฐตีติ เอตฺถ ทฺถกฺกํ วทฺหติ ๕ อยฺยตฺตาวเสนฺว ปเนตฺถ อการปฺ-
 ปฏฺิฏฺเขโป ยุตฺโต น อาปตฺติวเสนํติ คเหตุพฺพนฺติ วิมตฺติวินทฺนี ๕

“(เอเก อาจริยา) ‘อกาตุํ น วฏฺฐตีติ เอตฺถ (วเจเน) ทฺถกฺกํ วทฺหติ ๕ (ฎฺฎิกจาริเยน ตสฺส
 กมฺมสฺส) อยฺยตฺตาวเสน เหว ปนฺ เอตฺถ (วเจเน) อการปฺปฏฺิฏฺเขโป ยุตฺโต, น (ฎฺฎิกจาริเยน)
 อาปตฺติวเสน (เอตฺถ ‘อกาตุํ น วฏฺฐตีติ วเจเน อการปฺปฏฺิฏฺเขโป ยุตฺโต)’ อิติ (วเจเน ปณฺทิตฺเตน)
 คเหตุพฺพนฺติ วิมตฺติวินทฺนี ๕

วิมตฺติวินทฺนี อ.อนุฎฺฎิกาชื่อว่าวิมตฺติวินทฺนี อิติ ว่า “(วเจเน) อ.คำ อิติ ว่า ‘(เอเก
 อาจริยา) อ.อาจารย์บางกลุ่ม วทฺหติ ย่อมกล่าว ทฺถกฺกํ ซึ่งอาบัติทุกกฏ ‘อกาตุํ
 น วฏฺฐตีติ เอตฺถ (วเจเน) ในคำนี้ว่า ‘อกาตุํ น วฏฺฐตีติ’ ดังนี้ ๕ ปนฺ ก็ อการปฺ-
 ปฏฺิฏฺเขโป อ.การห้ามด้วย อักษร เอตฺถ ‘อกาตุํ น วฏฺฐตีติ (วเจเน) ในคำว่า
 ‘อกาตุํ น วฏฺฐตีติ’ ดังนี้ (ฎฺฎิกจาริเยน) อันพระฎฺฎิกจารี ยุตฺโต ประกอบแล้ว
 (ตสฺส กมฺมสฺส) อยฺยตฺตาวเสน เหว ด้วยสามารถแห่งความที่แห่งกรรมนั้น
 เป็นกรรมอันไม่สมควรนั้นเทียว, (อการปฺปฏฺิฏฺเขโป) อ.การห้ามด้วยอักษร (เอตฺถ
 ‘อกาตุํ น วฏฺฐตีติ วเจเน) ในคำว่า ‘อกาตุํ น วฏฺฐตีติ’ ดังนี้ (ฎฺฎิกจาริเยน) อันพระ
 ฎฺฎิกจารี (ยุตฺโต) ประกอบแล้ว อาปตฺติวเสน ด้วยสามารถแห่งอาบัติ น หามิได้’
 อิติ ดังนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต คเหตุพฺพํ พึงถือเอา” อิติ ดังนี้ ๕

อนุฎีกาวิมตฺติโนทนีว “ในคำว่า ‘อกาตุํ น วฏฺฏติ’ นี้ อาจารย์บางพวกกล่าวอาบัติทุกกฎ. ฟังถือว่าการห้ามด้วย อักษรในคำว่า ‘อกาตุํ น วฏฺฏติ’ นี้ ท่านประกอบด้วยสามารถความเป็นกรรม ไม่สมควรเท่านั้น, หาประกอบด้วยสามารถความเป็นอาบัติไม่”.

อนามฎฺฐปิณฺฑปาโตติ อปฺปพฺพชิตฺตสฺส หตฺถโต ลทฺโธ อตฺตนา อญฺเณน วา อคฺคหิตอคฺโค ปิณฺฑปาโตติ สารตฺถทีปนี ฯ

“อนามฎฺฐปิณฺฑปาโตติ (ภิกฺขุณา) อปฺปพฺพชิตฺตสฺส (ปุคฺคฺลสฺส) หตฺถโต ลทฺโธ อตฺตนา อญฺเณน (ภิกฺขุณา) วา อคฺคหิตอคฺโค ปิณฺฑปาโตติ สารตฺถทีปนี ฯ

สารตฺถทีปนี อ.ฎีกาชื่อว่าสารตฺถทีปนี อิติ ว่า “ปิณฺฑปาโต อ.ปิณฺฑปาต (ภิกฺขุณา) ลทฺโธ อันอันภิกฺษุได้แล้ວ หตฺถโต จากมือ อปฺปพฺพชิตฺตสฺส (ปุคฺคฺลสฺส) ของบุคคลผู้มีไชบรรพชิต อตฺตนา อญฺเณน (ภิกฺขุณา) วา อคฺคหิตอคฺโค มียอดอันตนหรือว่าอันภิกฺษุอื่นไม่ถือเอาแล้ວ อนามฎฺฐปิณฺฑปาโตติ ชื่อว่าอนามฎฺฐปิณฺฑปาต” อิติ ดังนี้ ฯ

ฎีกาสารตฺถทีปนีว “ปิณฺฑปาตอันภิกฺษุได้แล้ວจากมือของผู้ไม่ไชบรรพชิต มียอดอันตนหรือภิกฺษุอื่นยังมีได้ถือเอาแล้ວ ชื่อว่าอนามฎฺฐปิณฺฑปาต”.

[๓๐๔] เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน พหุํ จีวรํ อุปฺปนฺนํ โหติ ฯ โส จ ตํ จีวรํ มาตาปิตฺตุนํ ทาตุกาโม โหติ ฯ ภควโต เอตํ อตฺถํ อารโจะสุํ ฯ มาตาปิตโรติ โข ภิกฺขเว ททมาเน กิ วเหยยามิ, อนุชานามิ ภิกฺขเว มาตาปิตฺตุนํ ทาตุํ, น จ ภิกฺขเว สทฺธาเทยยํ วินิปาเตตพฺพํ, โย วินิปาเตยฺย อาปตฺติ ทุกกฏฺฐสฺสาติ จีวรกฺขนฺธเก ปาลี ฯ

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน พหุํ จีวรํ อุปฺปนฺนํ โหติ ฯ โส (ภิกฺขุ) จ ตํ จีวรํ มาตาปิตฺตุนํ ทาตุกาโม โหติ ฯ (ตโต โข โส ภิกฺขุ ภิกฺขุณฺ เอตํ อตฺถํ อารโจะสิ) ฯ (ภิกฺขุ) ภควโต เอตํ อตฺถํ อารโจะสุํ ฯ (ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตตฺวา อนุชานิสฺสุ) ‘มาตาปิตโรติ

(จินตเนน) โข ภิกขเว (ภิกขุมาหิ) ททมานะ, (อห) ก็ วเทยยามิ, (อห) อนุชานามิ ภิกขเว มาตาปิตุโน ทาตุ, น จ ภิกขเว (ภิกขุนา) สทฐาเทยยั วินิปาเตตพพ, โย (ภิกขุ สทฐาเทยยั) วินิปาเตยย, อาปตติ ทุกกภู อสส (ภิกขุโน โหติ)” อิติ จีวรกษนุทธเก ปาลี ฯ

ปาลี อ.บาลี จีวรกษนุทธเก ในจีวรชั้นธกะ อิติ ว่า “ปน ก็ เตน โข สมเยน ในสมัยนั้นแล จีวร อ.จีวร พหุ มาก อุปฺปนฺน เป็นของเกิดขึ้นแล้ว ภิกขุโน แก่ภิกษุ อภยตรสฺส รูปใดรูปหนึ่ง โหติ ย่อมเป็น ฯ จ ก็ โส (ภิกขุ) อ.ภิกษุนั้น ทาตุ-กาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันให้ ตํ จีวรํ ซึ่งจีวรนั้น มาตาปิตุโน แก่มารดาและบิดา ท. โหติ ย่อมเป็น ฯ (ตโต โข) ในลำดับนั้นแล (โส ภิกขุ) อ.ภิกษุนั้น (อาโรเจสิ) บอกแล้ว (เอตํ อตฺถํ) ซึ่งเนื้อความนั้น (ภิกขุโน) แก่ภิกษุ ท. ฯ (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. आरोเจสิกราบทูลแล้ว เอตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ภควโต แต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า (आमहुเตตฺวา) ตรัสเรียกแล้ว (ภิกขุ) ซึ่งภิกษุ ท. อนุชานีสฺส ทรงอนุญาตแล้ว อิติ ว่า ‘ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ภิกขุมาหิ) ครั้นเมื่อเมื่อภิกษุ ททมานะ ให้อยู่ (จินตเนน) โข ด้วยอันคิด อิติ ว่า ‘มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท.’ อิติ ดังนี้แล, (อห) อ.เรา วเทยยามิ ฟังว่า ก็ อะไร, ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (อห) อ.เรา อนุชานามิ ย่อมอนุญาต ทาตุ เพื่ออันให้ มาตาปิตุโน แก่มารดาและบิดา ท., ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ อนึ่ง สทฐาเทยยั อ.สัทธาไทย (ภิกขุนา) อันภิกษุ น วินิปาเตตพพ ไม่ฟังให้ตกไป, โย (ภิกขุ) อ.ภิกษุใด (สทฐา-เทยยั) ยังสัทธาไทย วินิปาเตยย ฟังให้ตกไป, อาปตติ อ.อาบัติ ทุกกภู ชื่อว่า ทุกกภู (โหติ) ย่อมมี อสส (ภิกขุโน) แก่ภิกษุนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

บาลีในจีวรชั้นธกะว่า “ก็ในสมัยนั้นแล จีวรเป็นอันมาก เกิดขึ้นแก่ภิกษุรูปหนึ่ง. ก็ภิกษุนั้นประสงค์จะให้จีวรนั้นแก่มารดาบิดา. ลำดับนั้นแล ภิกษุนั้น บอกเนื้อความนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย. ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเนื้อความนั้นแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้ว ทรงอนุญาตว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุให้ด้วยคิดว่า ‘มารดาบิดา’ ดังนี้, เราจะฟังว่าอะไร ? ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพื่อให้แก่มารดาบิดา; ภิกษุทั้งหลาย แต่ภิกษุไม่ฟังทำสัทธาไทยให้ตกไป; ภิกษุใดขึ้นทำสัทธาไทยให้ตกไป, ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกภู”.

.....

น จ ภิกขเว สทุธาเทยฺยหนฺติ เอตถ เสสญฺญาตีํ เทนฺโต วินิปาเตติเยว ฯ
 มาตาปิตโร ปน สเจปิ รชเช ปติฏฺฐิตา ปฏฺฐเจนฺติ ทาทพฺพนฺติ ตพฺพณฺณนา ฯ

“น จ ภิกขเว สทุธาเทยฺยหนฺติ เอตถ (วจนเ วิวินิจฉัยโย ปณฺธิเตน เวทิตพฺโพ ฯ (ภิกขุ)
 เสสญฺญาตีํ เทนฺโต (สทุธาเทยฺย) วินิปาเตติ เอว ฯ มาตาปิตโร ปน สเจปิ รชเช ปติฏฺฐิตา
 ปฏฺฐเจนฺติ, (ภิกขุณา วตฺถุ) ทาทพฺพนฺติ ตพฺพณฺณนา ฯ

ตพฺพณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งจิวรชณะนั้น อิติ ว่า “(วินิจฉัยโย) อ.การวินิจฉัย
 “น จ ภิกขเว สทุธาเทยฺยหนฺติ เอตถ (วจนเ) ในคำนี้ว่า “น จ ภิกขเว สทุธาเทยฺย”
 ดังนี้ (ปณฺธิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) ฟังทราบ ฯ (ภิกขุ) อ.ภิกษุ เทนฺโต
 เมื่อให้ เสสญฺญาตีํ แก่ญาติที่เหลือ ท. (สทุธาเทยฺย) วินิปาเตติ เอว ชื่อว่า
 ย่อมยังสัทธาไทยให้ตกไปนั้นเที่ยว ฯ ปน ส่วนว่า สเจปิ แม้ถ้าว่า มาตาปิตโร
 อ.มารดาและบิดา ท. ปติฏฺฐิตา ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว รชเช ในความเป็นแห่งพระ
 ราชา ปฏฺฐเจนฺติ ย่อมปรารถนาไซ้, (วตฺถุ) อ.วัตถุ (ภิกขุณา) อันภิกษุ ทาทพฺพ
 ฟังให้” อิติ ดังนี้ ฯ

อรรถกถาจิวรชณะนั้นว่า “ฟังทราบวินิจฉัยในคำว่า ‘น จ ภิกขเว สทุธาเทยฺยา’
 นี้, ภิกษุเมื่อให้แก่หมู่ญาตินอกนั้น ชื่อว่าย่อมทำสัทธาไทยให้ตกไปโดยแท้. ส่วน
 มารดาบิดา แม้ถ้าดำรงอยู่ในราชสมบัติแล้ว ยังปรารถนาอยู่ ภิกษุฟังให้”.

.....
 มาตาปิตฺตุนํ ปน อตฺตโน สนฺตํ ผลํปิ ปุํปํปิ เทนฺเตน หริตฺวาปิ หราเปตฺวาปิ
 ปกฺโกสิตฺวาปิ ปกฺโกสาเปตฺวาปิ ทาทฺตุ วัฏฺฐติ, เสสญฺญาตกาณํ ปกฺโกสาเปตฺวาว ฯ
 ตตฺถ ปุํปํ เทนฺเตน วตฺถุตฺตยปฺพชนฺตถเมว ทาทฺตุ วัฏฺฐติ ฯ มณฺหนตฺถาย ปน
 สิวลิ่งคาทปฺพชนฺตถาย วา กสฺสจิปิ ทาทฺตุ น วัฏฺฐตีติ กุลฺหุสกวณฺณนาโนโย ฯ

“(ภิกขุณา) มาตาปิตฺตุนํ ปน อตฺตโน สนฺตํ ผลํปิ ปุํปํปิ เทนฺเตน หริตฺวาปิ หราเปตฺวาปิ
 ปกฺโกสิตฺวาปิ ปกฺโกสาเปตฺวาปิ ทาทฺตุ วัฏฺฐติ, (ภิกขุณา) เสสญฺญาตกาณํ (เทนฺเตน ปุํคฺล) ๓
 ปกฺโกสาเปตฺวาว (ทาทฺตุ วัฏฺฐติ) ฯ (ภิกขุณา) ตตฺถ (วตฺถุสฺ) ปุํปํ เทนฺเตน วตฺถุตฺตยปฺพชนฺตถ
 เอว ทาทฺตุ วัฏฺฐติ ฯ (ภิกขุณา) มณฺหนตฺถาย ปน สิวลิ่งคาทปฺพชนฺตถาย วา กสฺสจิปิ ทาทฺตุ น

วฏฺฏตีติ กุลทฺฐกวณฺณนาโอย ๕

กุลทฺฐกวณฺณนาโอย อ.นัยอันมาแล้วในอรรถกถาแห่งกุลทฺฐกสิกขาบท อิติ ว่า
 “ปน ก็ (ภิกษุ) มาตาปิตุño อตฺตโน สนฺตํ ผลํปี ปุํปี เทหฺเตน หริตฺวาปี
 หาราเปตฺวาปี ปกฺโกสิตฺวาปี ปกฺโกสาเปตฺวาปี ทาตุํ อ.อันอันภิกษุ ผู้ให้อยู่ ซึ่งผล
 ไม้บ้าง ซึ่งดอกไม้บ้าง อันเป็นของมีอยู่ ของตน แก่มารดาและบิดา ท. นำไปแล้วบ้าง
 ยังบุคคลอื่น ให้นำไปแล้วบ้าง ร้องเรียกแล้วบ้าง ยังบุคคลอื่น ให้ร้องเรียกแล้วบ้าง ให้
 วฏฺฏตีติ ย่อมควร, (ภิกษุ) เสสญฺญาตกาหนิ (เทหฺเตน ปุคฺคลํ) ปกฺโกสาเปตฺวา
 (ทาตุํ) อ.อันอันภิกษุ ผู้เมื่อให้ แก่ญาติที่เหลือ ท. ยังบุคคล ให้ร้องเรียกเที่ยว (วฏฺฏตีติ)
 ย่อมควร ๕ (ภิกษุ) ตตฺถ (วตฺถุสฺส) ปุํปี เทหฺเตน วตฺถุตฺตยปฺพชนฺตญํ เอว ทาตุํ
 อ.อันอันภิกษุ ผู้เมื่อให้ ซึ่ง- ในวัตถุ ท. เหล่านั้นหนา -ดอกไม้ ให้ เพื่ออันบูชาซึ่งหมวด
 สามแห่งวัตถุนี้เที่ยว วฏฺฏตีติ ย่อมควร ๕ ปน แต่ ว่า (ภิกษุ) มณฺทหนตฺถาย
 สิวลิํคาทิจฺชนตฺถาย วา กสฺสจฺปิ ทาตุํ อ.อันอันภิกษุ แม้แก่ใครๆ เพื่ออันประดับ
 หรือ หรือว่าเพื่อประโยชน์แก่การบูชาซึ่งวัตถุมีศิวลึงค์เป็นต้น น วฏฺฏตีติ ย่อมไม่ควร”
 อิติ ดังนี้ ๕

นัยอันมาในอรรถกถากุลทฺฐกสิกขาบทว่า “ก็ภิกษุเมื่อให้ผลไม้ก็ดี ดอกไม้ก็ดี อันเป็น
 ของๆ ตนแก่มารดาบิดา นำไปให้เองก็ดี ให้คนอื่นนำไปให้ก็ดี เรียกมาให้เองก็ดี ให้
 คนอื่นเรียกมาให้ก็ดี ย่อมควร, เมื่อจะให้แก่หมู่ญาตินอกนั้น ให้คนอื่นเรียกมาให้อย่าง
 เตียว จึงควร. บรรดาวัตถุเหล่านั้น ภิกษุเมื่อจะให้ดอกไม้ ให้เพื่อบูชาพระรัตนตรัย
 เท่านั้น จึงควร. แต่ให้แม้แก่ใครๆ เพื่อประโยชน์แก่การประดับหรือเพื่อประโยชน์แก่
 การบูชาวัตถุมีศิวลึงค์เป็นต้น ไม่ควร”.

.....
 อิมํ วิภิกฺกิตฺวา ชีวิสฺสนฺตีติ มาตาปิตุño ทาตุํ วฏฺฏตีติ, เสสญฺญาตีนิ ปน ตาวกาลิก-
 เมว ทาตุํ วฏฺฏตีติ วิมตีวินิโทนี ๕

“(ภิกษุ) ‘มาตาปิตโร’ อิมํ (วตฺถุ) วิภิกฺกิตฺวา ชีวิสฺสนฺตีติ (จินฺตเนน) มาตาปิตุño ทาตุํ
 วฏฺฏตีติ, (ภิกษุ) เสสญฺญาตีนิ ปน ตาวกาลิกํ เอว ทาตุํ วฏฺฏตีติ วิมตีวินิโทนี ๕

วิมตติวิโนทนี อ.อนุฎีกาชื่อว่าวิมตติวิโนทนี อิติ ว่า “(ภิกขุณา) มาตาปิตุหน์ ทาตุ อ.อันอันภิกษุ ให้ แก่มารดาและบิดา ท. (จินตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า ‘(มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. วิภักตินตุวา ชายแล้ว อิม (วตุถุ) ซึ่งวตุถุนี้ ชีวิสุสนหติ จักเป็นอยู่’ อิติ ดังนี้ วัฏฏติ ย่อมควร, ปน แต่ว่า (ภิกขุณา) เสสญญาตีหน์ ดาวกาลิก์ เอว ทาตุ อ.อันอันภิกษุ ให้ เป็นของยี่มนั้นเทียว แก่ญาติที่เหลือ ท. วัฏฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ฯ

อนุฎีกาวิมตติวิโนทนีว่า “การที่ภิกษุให้แก่มารดาบิดาด้วยคิดว่า ‘ท่านทั้ง ๒ จักขายสิ่งของนี้เลี้ยงชีพ’ ย่อมควร. แต่ให้สิ่งของแก่หมู่ญาติที่เหลือ ให้เป็นของยี่มเท่านั้น จึงควร”.

[๓๐๕] ตสฺมา ภิกขุณาปิ ยถาวุตฺตเนน เต อูปฺภจาทพฺพา ว ๗ ปาลิมฺปิ มาตาปิตุ-
อูปฺภจาทพฺพา อวิเสเสน วุตฺตํ ๗ ยมฺปนฺนจฺจกถาจรียเอหิ “ยาว คิหิภาวํ น วิชฺชนฺติ,
ดาว มาตาปิตุอูปฺภจาทพฺพาเนน โปราถํ อิกฺกมุลฺลํ วิโสชฺยมานาติ ปรีโยसानเณ คิหิวเสน
อูปฺภจาทพฺพา วุตฺตํ ๗ ตํ ‘มาตาปิตุอูปฺภจาทพฺพา นาม คิหิวุตฺตนฺติ ทสฺเสตฺตุ วุตฺตนฺติ
ทฏฺฐพฺพํ, น ‘ปพฺพชิตฺเตน อูปฺภจาทพฺพา น กาทพฺพนฺติ ทสฺเสตฺตุ ๗

ตสฺมา ภิกขุณาปิ ยถาวุตฺตเนน เต (มาตาปิตโร) อูปฺภจาทพฺพา ว ๗ (ภควตา) ปาลิมฺปิ
“มาตาปิตุอูปฺภจาทพฺพา (วจนํ) อวิเสเสน วุตฺตํ ๗ ยํ ปน อจฺจกถาจรียเอหิ “ยาว (ปุตฺตา)
คิหิภาวํ น วิชฺชนฺติ, ดาว (มาตาปิตโร เตหิ ปุตฺเตหิ) มาตาปิตุอูปฺภจาทพฺพาเนน โปราถํ อิกฺกมุลฺลํ
วิโสชฺยมานา (อูปฺภจาทพฺพา)” อิติ ปรีโยसानเณ คิหิวเสน อูปฺภจาทพฺพา วุตฺตํ ๗ ตํ (อูปฺภจาทพฺพา
ปณฺชิตฺเตน) ‘มาตาปิตุอูปฺภจาทพฺพา นาม คิหิวุตฺตํ (โหติ)’ อิติ ทสฺเสตฺตุ (เอตํ วจนํ อจฺจกถา-
จรียเนน) วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ, น (ตํ อูปฺภจาทพฺพา ปณฺชิตฺเตน) ‘ปพฺพชิตฺเตน อูปฺภจาทพฺพา น กาทพฺพนฺติ
ทสฺเสตฺตุ (เอตํ วจนํ อจฺจกถาจรียเนน) วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ” ๗

ตสฺมา เพราะเหตุนี้ เต (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น ภิกขุณาปิ
แม้อันภิกษุ อูปฺภจาทพฺพา ว พึ่งบำรุงเทียว ยถาวุตฺตเนน ตามนัยที่ถุกกล่าวแล้ว
อย่างไร ๗ (วจนํ) อ.คำ อิติ ว่า “มาตาปิตุอูปฺภจาทพฺพา อ.การบำรุงซึ่งมารดาและบิดา”
อิติ ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว ปาลิมฺปิ แม่ในบาลี

อวิเสเสน โดยไม่แตกต่างกัน ๗ ปน แต่ว่า ยํ อุปฺภูจฺจานํ อ.การบํารุงใด
 อฏฺฐกถาจริเยหิ อัมพะระอรรถกถาจารย์ ท. วุตฺตํ กล่าวแล้ว คิหิวเสน ด้วยสามารถ
 แห่งคฤหัสถ์ ปรีโยसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ อิติ ว่า “(ปุตฺตา) อ.บุตร ท. น
 วิษนฺหติ ย่อมไม่ละ คิหิภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งคฤหัสถ์ ยาว เพียงใด, (มาตาปิตโร)
 อ.มารดาและบิดา ท. (เตหิ ปุตฺเตหิ) อัมบุตร ท. เหล่านั้น อិณฺมุลล์ ยังมูลค่าแห่ง
 หนี้ โปราณ อัมเก่า วิโสธฺยมาหา ให้หมดจดอยู่ มาตาปิตุอุปฺภูจฺจานเณ ด้วยการ
 บํารุงซึ่งมารดาและบิดา (อุปฺภูจฺจาทพฺพา) พึงบํารุง ตาว เพียงนั้น” อิติ ดังนี้, ตํ
 (อุปฺภูจฺจานํ) อ.การบํารุงนั้น (ปณฺหิตเณ) อัมบัณฑิต ทฏฺฐพฺพํ พึงเห็น อิติ ว่า
 “(เอตํ วจฺหนํ) อ.คำนั้น (อฏฺฐกถาจริเยหิ) อัมพะระอรรถกถาจารย์ ท. วุตฺตํ กล่าวแล้ว
 ทสฺเสตฺตุ เพื่ออันแสดง อิติ ว่า ‘มาตาปิตุอุปฺภูจฺจานํ นาม ชื่อ อ.การบํารุงซึ่งมารดา
 และบิดา คิหิวตฺตํ เป็นข้อวัตรของคฤหัสถ์ (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้,
 (ตํ อุปฺภูจฺจานํ) อ.การบํารุงนั้น (ปณฺหิตเณ) อัมบัณฑิต น (ทฏฺฐพฺพํ) ไม่พึงเห็น
 อิติ ว่า “(เอตํ วจฺหนํ) อ.คำนั้น (อฏฺฐกถาจริเยหิ) อัมพะระอรรถกถาจารย์ ท. (วุตฺตํ)
 กล่าวแล้ว ทสฺเสตฺตุ เพื่ออันแสดง อิติ ว่า ‘อุปฺภูจฺจานํ อ.การบํารุง ปพฺพชิตเณ
 อัมบรรพชิต น กาทพฺพํ ไม่พึงกระทำ’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ๗

เพราะฉะนั้น แม้ภิกษุก็ควรบํารุงมารดาบิดานั้นแท้ โดยนัยที่กล่าวมาแล้ว, แม้ในบาลี
 พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ตรัสไว้โดยไม่แปลกกันว่า “การบํารุงมารดาและบิดา”. แต่การ
 บํารุงใดที่พระอรรถกถาจารย์ทั้งหลายกล่าวไว้ ด้วยสามารถแห่งคฤหัสถ์ในที่สุดว่า
 “บุตรทั้งหลาย ยังไม่ละความเป็นคฤหัสถ์เพียงใด ชำระหนี้เก่าด้วยการบํารุงมารดา
 บิดาเพียงนั้น”, การบํารุงนั้น บัณฑิตพึงเห็นว่า “ท่านกล่าวไว้เพื่อแสดงว่า ‘ชื่อว่าการ
 บํารุงมารดาบิดา เป็นวัตรของคฤหัสถ์’, ไม่ควรเห็นว่า “ท่านกล่าวไว้เพื่อแสดงว่า ‘การ
 บํารุง อัมบรรพชิตไม่ควรทำ’.

.....

อปิจ “ปพฺพชนฺเตน นาม อนณฺเณ ภวิตพฺพนฺตปิ ทสฺเสตฺตุ วุตฺตเมตฺนฺตติ ตสฺมา
 เยน เกนจิปิ มาตาปิตโร อุปฺภูจฺจาทพฺพา ว ๗ มาตาปิตุสฺสุ วิปฺปฏิปชฺชนฺโต หิ ทุกุขํ
 ปไปติ ๗ มิตฺตวินฺทุกาทโย เจตฺถ นิสฺสนํ ๗

อปีจ (อฏฺฐกถาจริเยน) “ปพฺพชฺชนฺเตน นาม อนณฺเณ ภวิตพฺพนฺตปิ ทสฺเสตุํ วุตฺตํ เอตํ (วจนํ) อิติ ตสฺมา เยน เกนจิปิ (ปฺตุเตน) มาตาปิตโร อฏฺฐจาทพฺพา ว ๗ (ปฺตุโต) มาตาปิตุสฺ วิปปฏิปชฺชนฺโต หิ ทุกฺขํ ปปฺโปติ ๗ มิตฺตวินฺทุกาทโย (ปฺตุตา) จ เอตถ (วตฺถุมฺหิ) นิตฺสสนํ (โหติ) ๗

อปีจ อีกอย่างหนึ่ง **เอตํ (วจนํ) อ.คํานัน (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์** วุตฺตํ กล่าวแล้ว **ทสฺเสตุํ** เพื่ออันแสดง **อิติ** ว่า “**ปพฺพชฺชนฺเตน นาม** ชื่ออันบรรพชิต **อนณฺเณ** เป็นผู้ไม่มีหนี้ **ภวิตพฺพนฺตปิ** ฟังเป็น” **อิติ** ดังนี้ **อิติ ตสฺมา** เพราะเหตุนี้ **นิน** มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา **ท. เยน เกนจิปิ (ปฺตุเตน) อันบุตรแม่คนใดคนหนึ่ง** **อฏฺฐจาทพฺพา ว** ฟังบำรุงเที่ยว ๗ **หิ** เพราะว่า **(ปฺตุโต) อ.บุตร วิปปฏิปชฺชนฺโต** เมื่อปฏิบัติผิด **มาตาปิตุสฺ** ในมารดาและบิดา **ท. ปปฺโปติ** ย่อมถึง **ทุกฺขํ** ซึ่งความทุกข์ ๗ **จ** ก็ **มิตฺตวินฺทุกาทโย (ปฺตุตา) อ.บุตร ท. มีนายมิตตวินทุกะเป็นต้น** **นิตฺสสนํ** เป็นอุทาหรณ์ **เอตถ (วตฺถุมฺหิ) ในเรื่องนี้ (โหติ) ย่อมเป็น ๗**

อนึ่ง บัณฑิตพึงเห็นว่า “คํานัน ท่านกล่าวไว้เพื่อแสดงว่า ‘ธรรมดาผู้บวช ฟังเป็นผู้ไม่มีหนี้’ ดังนี้, เพราะฉะนั้น มารดาบิดาอันบุตรแม่คนใดคนหนึ่งควรบำรุงแท้. ด้วยว่า บุตรปฏิบัติผิดในมารดาบิดา ย่อมประสบทุกข์. ในข้อนี้ มีมิตตวินทุกะเป็นต้น เป็นอุทาหรณ์.

๑. มิตตวินทูกวตถุ

[๓๐๖] กสฺสปพฺพทฺฐกาเล กิร พาราณสียํ อสฺสิตโกฏิวิภาวสฺส เสฏฺฐิจิโน ปฺตุโต มิตฺตวินฺทูกอ นาม อโหสิ ทุสฺสีโล อสฺสทฺโร ๗ มาตาปิตโร ปนสฺส โสตาปนฺนา ๗ โส อปรภาเค, ปิตริ กาลกเต, “อมฺม นาวาย โวหารํ กริสฺสามิติ อาห ๗ “ตาท ตวํ เอกปฺตุตโก, อิมสฺมี มเร ชนฺมปิ พหุ, สมฺพุโท อนเภาทีนโว, มา คมิติ ๗ โส คจฺจณฺเวย “น สกฺกา มํ นิวาเรตฺตุนฺติ วตฺวา มาตรา หตฺเถ คหิตฺตปิ หตฺถํ วิสฺสชฺเชตฺวา มาตริ ปหริตฺวา ปาเตตฺวา อนฺตริ กตฺวา นาวาย สมฺพุทฺ ปกฺขนฺทิ ๗ นาวา สตฺตเม ทิวเส มิตฺตวินฺทูกํ นิสฺสาย นิจฺจลา อฏฺฐาสิ ๗ “เอตถ กภาพกฺณฺณี ภวิสฺสตีติ

สลากา วิจารณ์มานา ตสเสว หตเถ ติกขตตุํ ปติ ๗ อถสฺส มนุสฺสา อุพฺมุเป
 ทตฺวา ตํ สมฺมทฺปิฏฺเฐ ชิปีสุ ๗ โส อุพฺมุเปเน คจฺจนฺโต อนฺุพฺมุเพเน เอกํ ทีปํ
 ปตฺวา ตสฺมี เอกํ จตฺตุทฺวารํ นครํ อทฺทส ๗

กิริ ได้ยินว่า กุสฺสปพฺพุทฺธกาเล ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ ปุตุโต
 อ.บุตร เสฏฺฐิโน ของเศรษฐี อสีติโกฏิวิภวสฺส ผู้มีสมบัติอันบุคคลพึงเสวยมีโกฏิ
 แปดสิบเป็นประมาณ พาราณสี ในเมืองพาราณสี มิตฺตวินฺทฺโก นาม เป็นผู้ชื่อว่า
 มิตฺตวินฺทฺกะ ทุสฺสีโล เป็นผู้มึศีลอันโทษประทุรร้ายแล้ว อสฺสทฺโร เป็นผู้ไม่มีศรัทธา
 อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗ ปน ส่วนว่า มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. อสฺส (มิตฺต-
 วินฺทฺกุสฺส) ของนายมิตฺตวินฺทฺกะนั้น โสตาปนฺหา เป็นพระโสตาบัน (อหฺลฺ) ได้เป็น
 แล้ว ๗ อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก โส (มิตฺตวินฺทฺโก) อ.นายมิตฺตวินฺทฺกะ
 นั้น, ปิตริ ครั้นเมื่อบิดา กาลกเต เป็นผู้มึกาละอันกระทำแล้ว (สนฺเต) มีอยู่, อห
 กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมฺม ชฺาแต่แม่ (อหฺ) อ.กระผม กริสฺสามิ จักกระทำ โวหารํ ซึ่ง
 การค้าขาย นาวาย ทางเรือ” อิติ ดังนี้ ๗ (มาตา) อ.มารดา (อหฺ) กล่าวแล้ว อิติ
 ว่า “ตาท ตูก่อนลูก ตฺวํ อ.เจ้า เอกปุตุตฺโก เป็นบุตรน้อยคนเดียว (อสิ) ย่อมเป็น,
 ธนฺมฺปิ แม่ อ.ทรัพย์ อิมฺสมิ ชฺเร ในเรือนนี้ พหุ มีมาก (โหติ) ย่อมเป็น, สมฺมทฺโท
 อ.มหาสมุทร อเนกาทีนโว เป็นที่มีโทษมิใช่หนึ่ง (โหติ) ย่อมเป็น, (ตฺวํ) อ.เจ้า มา
 คมิ ออย่าไปแล้ว” อิติ ดังนี้ ๗ โส (มิตฺตวินฺทฺโก) อ.นายมิตฺตวินฺทฺกะนั้น คจฺฉิ เหว
 เมื่อไปนั้นเที่ยว วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(เกนจิ) อันใครๆ น สกฺกา ไม่อาจ
 นิวารตุํ เพื่ออันห้าม มํ ซึ่งกระผม” อิติ ดังนี้ มาตรา หตฺเถ คหิโตปิ แม่ผู้อัน
 มารดา จับแล้ว ที่มี วิสฺสชฺเชตฺวา สลัดแล้ว หตฺถิ ซึ่งมี ปหริตฺวา ดีแล้ว มาตริ
 ซึ่งมารดา (มาตริ) ยังมารดา ปาเตตฺวา ให้ล้มลงแล้ว กตฺวา กระทำแล้ว อนฺุตริ
 ซึ่งชอง ปกฺขนฺุทิ แล่นไปแล้ว สมฺมทฺ สุ่มหาสมุทร ๗ นาวา อ.เรือ นิจฺจลา มีอัน
 ไหวออกแล้ว อฏฺฐาสิ ได้ดำรงอยู่แล้ว นิสฺสาย เพราะอาศัย มิตฺตวินฺทฺกุํ ซึ่งนาย
 มิตฺตวินฺทฺกะ ทิวเส ในวัน สตฺตเม ที่ ๗ ๗ สลากา อ.สลาก (ชเนหิ) วิจารณ์มานา
 อันอันชน ท. ให้เที่ยวไปอยู่ (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “กาฬกณฺเณ อ.คนกาฬ-
 กณฺเณ ภวิสฺสติ จักมี เอตฺถ (นาวาย) ในเรือนนี้” อิติ ดังนี้ ปติ ตกไปแล้ว ติกขตตุํ
 สามครั้ง หตฺเถ ในมือ ตสฺส เหว (มิตฺตวินฺทฺกุสฺส) ของนายมิตฺตวินฺทฺกะนั้นนั้น
 เที่ยว ๗ อถ ครั้งนั้น มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. ทตฺวา ให้แล้ว อุพฺมุเป ซึ่งแพ อสฺส

(มิตตวิณฑุทุกฺส) แก่นายมิตตวิณฑุทกะนั้น ขิปีสุ โยนไปแล้ว ตํ (มิตตวิณฑุทกํ) ซึ่งนายมิตตวิณฑุทกะนั้น สมุทฺทปิฎฺเจ บนหลังแห่งมหาสมุทฺร ฯ โส (มิตตวิณฑุทโก) อ.นายมิตตวิณฑุทกะนั้น คจฺจนฺโต ไปอยู่ อุสมุเปน ด้วยแพ ปตฺวา ถึงแล้ว ที่ปกั ซึ่งเกาะ เอกั แห่งหนึ่ง อหุปฺพุเพน โดยลำดับ อทฺทส ได้เห็นแล้ว นครั ซึ่งนคร จตุทวารั อันมีประตู ๔ เอกั เมืองหนึ่ง ตสฺมี (ทีปเก) บนเกาะนั้น ฯ

ดังได้สดับมา ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ บุตรของเศรษฐีผู้มีทรัพย์ ๘๐ โกฏิ ในกรุงพาราณสี ได้มีชื่อว่ามิตตวิณฑุทกะ เป็นผู้ทึล ไม่มีศรัทธา. ส่วนมารดาบิดาของเขา เป็นโสดาบัน. ในกาลต่อมา เมื่อบิดาถึงแก่กรรมแล้ว เขากล่าวว่า “แม่ผมจักทำการค้าขายทางเรือ”. มารดากล่าวว่า “ลูก เจ้าเป็นลูกคนเดียว, แม้ทรัพย์ในเรือนนี้ ก็มีมาก, มหาสมุทฺรมีโทษหลายอย่าง, เจ้าอย่าไปเลย”. เขาขึ้นจะไปอย่างเดียว กล่าวว่ “ใครๆ ก็ไม่อาจจะห้ามผมได้” แม้ถูกมารดาจับที่มือไว้ ก็สลัดมือออกตีมารดาให้ล้มลง ทำช่อง แล่นเรือไปสู่สมุทฺร. ในวันที่ ๗ เพราะอาศัยนายมิตตวิณฑุทกะเรือได้หยุด ไม่เคลื่อนไหว. สลากที่ชนทั้งหลายเลือก ด้วยคิดว่า “ในเรือลำนี้ จักมีคนภาพักัณณิ” ก็ตกในมือของนายมิตตวิณฑุทกะนั้นนั่นแลถึง ๓ ครั้ง. ที่นั้น พวกมนุษย์จึงให้แพแก่เขา โยนเขาไปที่หลังมหาสมุทฺร. เขาไปด้วยแพนั้น ถึงเกาะแห่งหนึ่งโดยลำดับ ได้เห็นเมืองๆ หนึ่ง มีประตู ๔ ประตู บนเกาะนั้น.

.....

อุสฺสทนิรโย กิเรโส พหุณฺเณ เนรยิกสตุตฺตานํ กมฺมกรณานุกฺวานญฺจานํ ฯ มิตตวิณฑุทฺสส ปเนตํ อลงฺกตปฺปฏิยตฺตนครั วีย อุปฺภูจาสิ มาตุปฺปหารทานกมฺมพเลน ฯ โส “อิมสมฺมึ นครเ ราชา ภวิสฺสามีติ ปวิสิตฺวา เอกั สิริสา อุกุชิตฺตชฺรจกุกั ปรีเทวนตํ เนรยิกสตุตํ อทฺทส ฯ อถสฺส สีเส ชฺรจกุกั มิตตวิณฑุทฺสส ปทุมั วีย หุตฺวา อุปฺภูจาสิ, อุเร ปญฺจกิกพฺนุชนํ อฺรจฺจนฺตปฺปสาธนํ วีย, สรรีโต ปคฺขมฺรุตํ โลหิตํ จนฺทนวิเลปนํ วีย, ปรีเทวนสทฺโท คีตสทฺโท วีย หุตฺวา อุปฺภูจาสิ ฯ โส ตํ อุปฺคนฺตฺวา “โภ ปุริส จิรั ตยา ปทุมั ชาติตํ, เทหิ เมตฺนฺติ อาห ฯ สมฺม นยิทํ ปทุมั, ชฺรจกุกเมตฺนฺติ ฯ “มยฺหมทาตุกามตาเยวํ วทสีติ ฯ เนรยิก “มยฺหํ กมฺมํ ชีณํ ภวิสฺสติ, อิมินาปี มยา วีย มาตริํ ปหริตฺวา อาคเตน ภวิตพฺพํ, ตสฺมา ทสฺสามิสฺส ชฺรจกุกนฺติ จินฺเตตฺวา “เอหิ โภ, คณฺหิมํ ปทุมฺนฺติ วตฺวา ตนฺตสฺส สีเส ขิปี ฯ มตฺถกํ ปีสฺมานํ วีย ฆมฺติ ฯ

(ตุ้ว) อ.ท่าน เทหิ ขอจงให้ เอตัม (ปทุมัม) ซึ่งดอกประทุมนั้น เม แก่กระผม” อิติ ดังนี้ ฯ (เนรยิกสตุโต) อ.สัตว์ผู้เกิดแล้วในนรก (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สมมุมนะสหายผู้มีฐานะอันเสมอ อิทัม (ปุปฺผัม) อ.ดอกไม้ฉันนี้ ปทุมัม เป็นดอกประทุม (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้, เอตัม (ปุปฺผัม) อ.ดอกไม้ฉันนั้น ขุรจุกัม เป็นจักรอันคม (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ (โส มิตตวินทุโก) อ.นายมิตตวินทุกะนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุ้ว) อ.ท่าน วทสิ ย่อมกล่าว เอวํ อย่างนี้ (ตว) มยฺหํ อทาทูกามตาย เพราะความที่ แห่งท่าน เป็นผู้ใคร่เพื่ออันไม่ให้ แก่กระผม” อิติ ดังนี้ ฯ เนรยิกอ.สัตว์ผู้เกิดแล้วในนรก จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “กมฺมํ อ.กรรม มยฺหํ ของเรา ชีณํ เป็นกรรมสิ้นแล้ว ภวิสฺสตี จักเป็น, อิมินาปี (ปริเสน) อันบุรุษฉันนี้ มาตริ ปหริตฺวา อาคเตน เป็นผู้ตีแล้ว ซึ่งมารดา มาแล้ว มยา วีย ราวกะอันเรา ภวิตพฺพํ ฟิงเป็น, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (อห) อ.เรา ทสฺสามิ จักให้ ขุรจุกัม ซึ่งจักรอันคม อสฺส (ปริสฺสส) แก่บุรุษนั้น” อิติ ดังนี้ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “โภ ดูก่อนท่าน ผู้เจริญ (ตุ้ว) อ.ท่าน เอหิ จงมา, (ตุ้ว) อ.ท่าน คณฺห จงถือเอา อิมํ ปทุมัม ซึ่งดอกประทุมนี้” อิติ ดังนี้ ชิปี โยนไปแล้ว ตัม (ขุรจุกัม) ซึ่งจักรอันคมนั้น สีเส บนศีรชะ ตสฺส (มิตตวินทุกสฺส) ของนายมิตตวินทุกะนั้น ฯ ตัม (ขุรจุกัม) อ.จักรอันคมนั้น ปีสฺมานํ วีย ราวกะว่าบดอยู่ มตฺถกัม ซึ่งกระหม่อม ตสฺส (มิตตวินทุกสฺส) ของนายมิตตวินทุกะนั้น รมติ ย่อมหมุนไป ฯ ตสฺมี ขณฺเ ในขณะนั้น มิตตวินทุโก อ.นายมิตตวินทุกะ ญตฺวา รู้แล้ว ตสฺส (วตฺถุสฺส) ขุรจุกภาวํ ซึ่งความที่ แห่ง วัตถุนั้น เป็นจักรอันคม (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุ้ว) อ.ท่าน คณฺห จงถือเอา ขุรจุกัม ซึ่งจักรอันคม ตว ของท่าน” อิติ ดังนี้ เวทนาปฺตุโต ผู้ถึงแล้ว ซึ่งเวทนา ปรีเทวิ คร่ำครวญแล้ว ฯ อิตโร (เนรยิกสตุโต) อ.สัตว์ผู้เกิดแล้วในนรก นอกนี้ อหฺตฺรธา ยิ หายไปแล้ว ฯ

ปน ส่วนว่า มิตตวินทุโก อ.นายมิตตวินทุกะ อหฺภวิตฺวา เสวยแล้ว ทุกฺขํ ซึ่งความทุกข์ จิริ สิ้นกาลนาน ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น มาตฺตฺปฺปหารทานากุสลนิสฺสนฺหุเทน เพราะวิบากเป็นเครื่องไหลออกแห่งอกุศลคือการให้ซึ่งการตีซึ่งมารดา, กมฺมวิปาเก ครั้นเมื่อวิบากแห่งกรรม ชีเณ สิ้นไปแล้ว, ปหาย ละแล้ว ขุรจุกัม ซึ่งจักรอันคม คโต ไปแล้ว ยถากมฺมํ ตามกรรม อิติ ดังนี้แล ฯ มิตตวินทุกาวตฺถุ อ.เรื่องแห่งนายมิตตวินทุกะ (อาคตัม) มาแล้ว จตฺตุวารชาตกาวณฺณนาย ในอรรถกถาแห่ง

จตุทวารชาดก ทสภนิปาเต ในทสภนิปาต ฯ

ได้ยินว่า ประเทศนั้น ชื่อว่าอุสสทนคร เป็นสถานที่เสวยกรรมกรรมของสัตว์ผู้เกิด
ในนรกเป็นอันมาก. แต่นรกนั้น ปรากฏแก่นายमितตวินทุกะเหมือนเมืองที่ถูกประดับ
ประดาแล้ว ด้วยกำลังกรรมคือการให้การตีมารดา. เขาคิดว่า “จักเป็นพระราช
ในเมืองนี้” จึงเข้าไป ได้เห็นสัตว์นรกคนหนึ่ง มีจักรอันคมทูนอยู่บนศีรษะคร่ำครวญ
อยู่. ลำดับนั้น จักรอันคมบนศีรษะของสัตว์นรกนั้น ได้ปรากฏแก่นายमितตวินทุกะ
เป็นเหมือนดอกปทุม เครื่องจองจำ ๕ อย่างที่อก ได้ปรากฏเหมือนเครื่องประดับอก,
โลหิตที่ไหลออกจากศีรษะ ได้ปรากฏเป็นเหมือนจันทร์เครื่องลูบไล้, เสียงคร่ำครวญ
ได้ปรากฏเป็นเหมือนเสียงเพลงขับ. เขาเข้าไปใกล้สัตว์นรกนั้นแล้ว กล่าวว่า “บุรุษ
ผู้เจริญ ท่านตัดดอกปทุมนานแล้ว. จงให้ดอกปทุมนั้นแก่ผมเถิด”. สัตว์นรกล่าว่า
“สหายเอ๋ย นี้ ไม่ใช่ดอกปทุม, มันเป็นจักรอันคม”. นายमितตวินทุกะกล่าวว่า “ท่าน
กล่าวอย่างนี้ เพราะประสงค์จะไม่ให้แก่ผม”. สัตว์นรก คิดว่า “กรรมของเรา เห็นจัก
สิ้นแล้ว, บุรุษแม่คนนี้ ฟังตีมารดาเหมือนอย่างเรามาแล้ว, เพราะฉะนั้น เราจักให้
จักรอันคมแก่เขา” ดังนี้แล้ว จึงพูดว่า “มาเถิดผู้เจริญ ท่านจงรับดอกปทุมนี้” แล้วโยน
จักรอันคมนั้นไว้บนศีรษะของเขา. จักรนั้นหมุนประหนึ่งบดกระหม่อม. ในขณะนั้น
นายमितตวินทุกะรู้ว่าสิ่งนั้นเป็นจักรอันคม จึงกล่าวว่า “ท่านจงรับเอาจักรอันคมของ
ท่านเถิด” ดังนี้แล้ว ประสบเวทนา คร่ำครวญแล้ว. สัตว์นรกรอกนี้หายไปแล้ว.

ส่วนนายमितตวินทุกะ เสวยทุกข์อยู่ในนรกนั้นสิ้นกาลนาน เพราะผลแห่งอกุศลกรรม
คือการให้การตีมารดา เมื่อวิบากแห่งกรรมสิ้นแล้ว, จึงละจักรอันคมไปตามกรรมแล.
เรื่องนายमितตวินทุกะ มาในอรรถกถาจตุทวารชาดก ทสภนิปาต.

๒. มหาโมคคัลลานวัตถุ

[๓๐๗] อตีเต พาราณสีโย เอโก ปุริโส ภริยาย วจนํ คเหตฺวา อุตฺตโน มาตาปิตโร
มาเรตุกาโม เต ยานเกน เนนโต อฏฺฐิมชฌปฺปตฺตกาเล “อิห จีรา วสนฺติ
โอดริตฺวา คมิสฺสามิตี ปิตู หตฺเถ รสฺมิโย จเปตฺวา โอดริตฺวา คจฺจนฺโต จีรานํ

อุฏฐิตาการิ กตฺวา มาตาปิตโร โปเถสิ ฯ เต จกฺขุพุพฺพลตาย รูปทสฺสนรหิตา
 ปุตุตฺติ อสฺมฺชานนฺตฺตา “ตาท อสุกฺโจรา โน มารฺเหติ ตฺวํ ปฏิกฺกมาหีติ ตสฺเสวตฺถาย
 ปรีเทวีสุ ฯ โส “อิม มยา โปถียมานา มยฺหณฺเวยวตฺถาย ปรีเทวนฺติ อยฺตุตฺติ เม
 กตฺนฺติ จินฺเตตฺตฺวา เต อสฺสาเสตฺวา หตฺถปาเท สมฺพาหิตฺวา “อมฺมตาทา โจรา
 ปลาตาทิ วตฺวา ปฺน อตฺตโน เคะเมว อาเนสิ ฯ โส เตน กมฺเมน ทีฆรตฺตํ
 นีรเย ปจิตฺวา วิปากาวเสเสน อตฺตภาวเสเต โกฏฺฐเกตฺวา สณฺจณฺณโถ มรณํ ปตฺวา
 ปจฺฉิมตฺตภาเว มหาโมคฺคฺลฺลาโน หุตฺวา ตสฺเสว กมฺมสฺส พฺเลน โจเรหิ ปหฺริโต
 ปรีนิพฺพายี ฯ สรภฺงคฺชาตกฺวณฺณนายํ มหาโมคฺคฺลฺลานาวตฺถุ ฯ

อดีต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว เอโก ปุริโส อ.บุรุษคนหนึ่ง พาราณสี ใน
 เมืองพาราณสี คเหตฺวา ถือเอาแล้ว วจฺหํ ซึ่งคำ ภริยาย ของภรรยา อตฺตโน
 มาตาปิตโร มารฺเตกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน ยังมารดาและบิดา ท. ของตน ให้ตาย
 (หุตฺวา) เป็น เนหฺโต นำไปอยู่ เต (มาตาปิตโร) ซึ่งมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น
 ยานเกน ด้วยยานพาหนะน้อย (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “โจรา อ.โจร ท. วสนฺติ
 ย่อมอยู่ อิธ (จาเน) ในที่นี้, (อหํ) อ.กระผม โอตฺริตฺวา ข้ามลงแล้ว คมิสฺสามิ
 จักไป” อิติ ดั่งนี้ อฏฺวีมชฺฌมฺปฺตฺตกาเล ในกาลเป็นที่ถึงแล้วซึ่งท่ามกลางแห่งดง
 จเปตฺวา วางไว้แล้ว รสฺมิโย ซึ่งเชือก ท. หตฺถे ในมือ ปิตุ ของบิดา โอตฺริตฺวา
 ข้ามลงแล้ว คจฺฉนฺโต ไปอยู่ กตฺวา กระทำแล้ว อุฏฐิตาการิ ซึ่งอาการอันตั้งขึ้น
 แล้ว โจรานํ ของโจร ท. โปเถสิ โบยแล้ว มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. ฯ
 เต (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น รูปทสฺสนรหิตา ผู้เว้นแล้วจากการ
 เห็นซึ่งรูป (อตฺตโน) จกฺขุพุพฺพลตาย เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้มิจักษุอันโทษ
 ประทุษร้ายแล้ว อสฺมฺชานนฺตฺตา จำไม่ได้ที่อยู่ ปุตุตฺติ ซึ่งบุตร ปรีเทวีสุ คร่ำครวญแล้ว
 อตฺถาย เพื่อประโยชน์ ตสฺส เอว (ปฺตฺตตสฺส) แก่บุตรนั้นนั้นเทียว อิติ ว่า “ตาท
 ดูก่อนลูก อสุกฺโจรา อ.โจรโน้น ท. โน ยังเรา ท. มารฺเหติ ย่อมให้ตาย, ตฺวํ อ.เจ้า
 ปฏิกฺกมาหิ จงก้าวกลับ” อิติ ดั่งนี้ ฯ โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น จินฺเตตฺตฺวา คิดแล้ว
 อิติ ว่า “อิม (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านี้ มยา โปถียมานา ผู้อัน
 เราโบยอยู่ ปรีเทวนฺติ ย่อมคร่ำครวญ อตฺถาย เพื่อประโยชน์ มยฺหํ เอว แก่เรานั้น
 เทียว, อยฺตุตฺติ (กมฺมํ) อ.กรรมอันไม่สมควรแล้ว เม อันเรา กตํ กระทำแล้ว” อิติ
 ดั่งนี้ เต (มาตาปิตโร) ยังมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น อสฺสาเสตฺวา ให้หายใจคล่อง

แล้ว สมุพาทิตวา นวดแล้ว หตถปาเท ซึ่งมือและเท้า ท. วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่าเป็น “อมมตาดตา ข้าแต่แม่และพ่อ ท. โจรา อ.โจร ท. ปลาดตา หนีไปแล้ว” อิติ ดังนี้ อาเนสิ นำมาแล้ว เคหิ เอว สู่เรือนนั้นเที่ยว อตฺตโน ของตน ปุณฺ อิก ๗ โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น ปจิตฺวา ใหม้แล้ว นิริเย ในนรก ทีฆรตฺตํ สิ้นราตรีอันยาวนาน เตน กมฺเมน เพราะกรรมนั้น (ปุคฺคเลน) โกฎฺเฏตฺวา สยฺจฺจฺญฺนิโต ผู้อันบุคคล ทบแล้ว ให้เป็นจุนแล้ว ปตฺวา ถึงแล้ว มรณฺ ซึ่งความตาย อตฺตภาวเส เต ในร้อย แห่งอตฺภาพ วิปากาวเสเสน เพราะวิปากอันเหลือลง มหาโมคคฺคฺลฺลาโน เป็นพระ มหาโมคคฺคฺลฺลานะ ปจฺฉิมตฺตภาเว ในอตฺภาพอันมีในสุดท้าย หุตฺวา เป็น โจเรหิ ปหริโต ผู้อันโจร ท. ดีแล้ว พเลน เพราะกำลัง ตสฺส เอว กมฺมสฺส แห่งกรรมนั้น นั้นเที่ยว ปรีนิพฺพายิ ปรีนิพฺพานแล้ว ๗ มหาโมคคฺคฺลฺลานวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระมหา โมคคฺคฺลฺลานะ (อาคตฺ) มาแล้ว สรภฺงคฺชาตกาวณฺณนํ ในอรรถกถาแห่งสรภฺงคฺชาตก ๗

ในอดีตกาล บุรุษคนหนึ่ง ในเมืองพาราณสี เชื่อคำของภรรยา ต้องการจะฆ่ามารดา บิดาของตน นำท่านทั้ง ๒ ไปด้วยยานพาหนะน้อย ในเวลาที่ถึงกลางดง จึงกล่าวว่า “พวกโจรอยู่ ณ ที่นี้, ผมจักลงไป” จึงวางเชือกไว้ในมือของบิดา ลงไปทำอาการดูจ พวกโจรตั้งขึ้นแล้ว โบายมารดาบิดา. ท่านทั้ง ๒ นั้น เว้นจากการเห็นรูป เพราะเป็นผู้ เสียจักขุ จำบุตรไม่ได้ จึงคร่ำครวญเพื่อประโยชน์แก่บุตรอย่างเดียวกันว่า “ลูก พวกโจร ชื่อโน้นกำลังฆ่าเราทั้ง ๒, เจ้าจงหนีไปเสีย”. เขาคิดว่า “มารดาบิดานี้ถูกเราโบายอยู่ ยังคร่ำครวญเพื่อประโยชน์แก่เราฝ่ายเดียว, เราทำกรรมไม่สมควร” ดังนี้แล้ว ปล่อย ท่านทั้ง ๒ นวดมือและเท้าแล้ว กล่าวว่า “แม่และพ่อ พวกโจรหนีไปแล้ว” จึงนำกลับมา ยังเรือนของตนตามเดิมอีก. เพราะกรรมนั้น เขาใหม่ในนรกสิ้นกาลนาน เพราะเศษ วิปาก ถูกพวกโจรทบให้ละเอียดแล้วถึงความตายตลอดระยะเวลา ๑๐๐ อตฺภาพ ใน อตฺภาพสุดท้าย เป็นพระมหาโมคคฺคฺลฺลานะ ถูกพวกโจรประหาร ด้วยกำลังแห่งกรรม นั้นนั้นแล ปรีนิพฺพานแล้ว. เรื่องพระมหาโมคคฺคฺลฺลานะ มาในอรรถกถาสรภฺงคฺชาตก.

[๓๐๘] เตสฺย ยถาวุตฺตปาริจิริยาย สมมาปฏิปชฺชโต ปนสฺส สา ปาริจิริยา อุภยโลกहित-
สฺสขาวหา โหติ ๗ เตน วุตฺตํ สพฺรหฺมกสฺสฺสฺเต โสณนนฺทชาตเก จ

“ตาย นั ปาริจริยาย มาตาปีตฺตฺสฺ ปณฺทิตา
 อิเชว นั ปสฺสนฺติ เปจฺจ สคฺเค ปโมทตีติ ฯ

เตสฺ (มาตาปีตฺตฺสฺ) ยถาวุตฺตปาริจริยาย สมมาปฏิปชฺชโต ปน อสฺส (ปฺตฺตฺสฺ) สา ปาริจริยา
 อุกฺขลโลกहितฺตฺสฺชาวหา โหติ ฯ เตน (ภควตา) วุตฺตํ สพฺรหฺมกฺสุตฺเต โสณนฺนทชาตเก จ

“ตาย นั ปาริจริยาย มาตาปีตฺตฺสฺ ปณฺทิตา
 อิเชว (โลก) นั (ปฺคฺคฺล) ปสฺสนฺติ, (โส ปฺคฺคฺโล) เปจฺจ สคฺเค ปโมทตีติ (วจนฺ) ฯ

ปน ส่วนว่า สา ปาริจริยา อ.การปรนนิบัตินั้น อสฺส (ปฺตฺตฺสฺ) ของบุตฺรนั้น
 สมมาปฏิปชฺชโต ผู้ปฏิบัติชอบอยู่ ยถาวุตฺตปาริจริยาย ด้วยการปรนนิบัติตาม
 ที่ถูกกล่าวแล้ว เตสฺ (มาตาปีตฺตฺสฺ) ในมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น อุกฺขลโลก-
 ติสฺชาวหา เป็นเหตุนำมาซึ่งประโยชน์เกื้อกูลและความสุขในโลกทั้งสอง โหติ ย่อม
 เป็น ฯ เตน เพราะเหตุนี้ (วจนฺ) อ.พระดำรัส อิติ ว่า

“ปณฺทิตา อ.บัณฑิต ท. ปสฺสนฺติ ย่อมสรรเสริญ นั (ปฺคฺคฺล)
 ซึ่งบุคคลนั้น อิธ เอว (โลก) ในโลกนี้นั้นเทียว ตาย นั
 ปาริจริยาย เพราะการปรนนิบัตินั้นแล, (โส ปฺคฺคฺโล)
 อ.บุคคลนั้น เปจฺจ ละไปแล้ว ปโมทติ ย่อมบรบทิง สคฺเค
 ในสวรรค์” อิติ ดังนี้

(ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว สพฺรหฺมกฺสุตฺเต จ ในสพฺรหฺมก-
 สุตฺรด้วย โสณนฺนทชาตเก จ ในโสณนฺนทชาตกด้วย ฯ

ส่วนการปรนนิบัตินั้น ของบุตฺรนั้น ผู้ปฏิบัติชอบด้วยการปรนนิบัติตามที่กล่าวแล้ว
 ในมารดาบิดาเหล่านั้น ย่อมนำประโยชน์และความสุขมาให้ในโลกทั้งสอง. เพราะเหตุ
 นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสไว้ในสพฺรหฺมกฺสุตฺรและโสณนฺนทชาตกว่า

“เพราะการปรนนิบัตินั้นแลในมารดาบิดา บัณฑิตทั้งหลาย
 ย่อมสรรเสริญเขาในโลกนี้เอง, เขาละไปแล้ว ย่อมบรบทิง
 ในสวรรค์”

.....

ตตถ ตาย **न्हติ** เอตถ **न्हติ** นิปาตมตตन्हติ ติกงคตตฐฎฐีกายํ วุตตํ ๕ ตาย มาตาศิปตอฎุฎฐากถา ปาริจริยาย ปาริจริยการณชาติ อตโถ ๕ **न्ह** **ปัสสนหติ**ติ อยํ ปุคคโล มตเตยโย เปตเตยโย สคคสวตตนิยํ ปฏิปทํ ปุเรตีติ เอวมาทินา นเยน ตํ มาตาศิปตอฎุฎฐากถา ปณทิตา มนุสสา อิเชว โลเก วณเณन्हติ ๕ **เปจจาติ** ปรโลกํ คนตวา สคเค จิตโต โส มาตาศิปตอฎุฎฐากถา ทิพพสมปตตีหิ อามอทติ อาทิโต ปฎุฎฐาย โมทติ ปโมทติ นานปการโต โมทตีติ ๕

(ฎฐีกาจริเยน) “ตตถ (วจนเส) ‘ตาย **न्हติ** เอตถ (วจน) **न्हติ** (วจน) นิปาตมตต (โหติ)” อิติ (วจน) ติกงคตตฐฎฐีกายํ วุตตํ ๕ “ตาย มาตาศิปตอฎุฎฐากถา ปาริจริยาย ปาริจริยการณชาติ อตโถ ๕ “**न्ह** **ปัสสนหติ**ติ (ปททวยสส) “อยํ ปุคคโล มตเตยโย เปตเตยโย (หุตวา) สคคสวตตนิยํ ปฏิปทํ ปุเรตีติ เอวมาทินา นเยน ตํ มาตาศิปตอฎุฎฐากถา (ปุคคล) ปณทิตา มนุสสา อิเชว โลเก วณเณन्हติ” (อิติ อตโถ) ๕ “**เปจจาติ** (ปทสส) “ปรโลกํ คนตวา สคเค จิตโต โส มาตาศิปตอฎุฎฐากถา (ปุคคโล) ทิพพสมปตตีหิ อามอทติ อาทิโต ปฎุฎฐาย โมทติ ปโมทติ นานปการโต โมทตีติ (อตโถ) ๕

(วจน) อ.คำ อิติ ว่า “ตตถ (วจนเส) ‘ตาย **न्हติ** เอตถ (วจน) ‘**न्हติ** (วจน) อ.- ในคำ ท. เหล่านั้นหนา -คำว่า ‘न्ह’ ดังนี้ ในคำนี้ว่า ‘ตาย न्ह’ ดังนี้ **นิปาตมตต** เป็น สักว่านิบาต (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (ฎฐีกาจริเยน) อ.พระฎฐีกาจารย์ วุตตํ กล่าว แล้ว ติกงคตตฐฎฐีกายํ ในฎฐีกาแห่งติกนิบาต อังคตตตฐฎฐีกาย ๕ อตโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า “ตาย มาตาศิปตอฎุฎฐากถา ปาริจริยาย เพราะการปรนนิบัติ ในมารดาและบิดา ท. นั้น ปาริจริยการณา คือว่า เพราะเหตุแห่งการปรนนิบัติ” อิติ ดังนี้ ๕ (อตโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “มนุสสา อ.มนุษย์ ท. ปณทิตา ผู้เป็นบัณฑิต วณเณन्हติ ย่อมสรรเสริญ ตํ มาตาศิปตอฎุฎฐากถา (ปุคคล) ซึ่งบุคคล ผู้บำรุงซึ่งมารดาและบิดานั้น อิเชว โลเก ในโลกนี้นั้นเทียว นเยน โดยนัย อาทินา เป็นต้น เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า ‘อยํ ปุคคโล อ.บุคคลนี้ มตเตยโย เป็นผู้เก็บกูกแก่มารดา เปตเตยโย เป็นผู้เก็บกูกแก่ บิดา (หุตวา) เป็น ปฏิปทํ ยังข้อปฏิบัติ สคคสวตตติกํ อันยังสัตว์ให้เป็นไปในสวรรค์ ปุเรตีติ ย่อมให้เต็ม’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ (ปททวยสส) แห่งหมวดสองแห่งบท “**न्ह** **ปัสสนหติ**ติ ว่า “न्ह ปัสสนหติ” ดังนี้ ๕ (อตโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “โส มาตาศิปตอฎุฎฐากถา (ปุคคโล) อ.บุคคล ผู้บำรุงซึ่งมารดาและบิดานั้น ปรโลกํ คนตวา สคเค จิตโต

ผู้ไปแล้ว สู่โลกอื่น ดำรงอยู่แล้ว ในสวรรค์ **อาโมทติ** ย่อมบันเทิงทั่ว **โมทติ** คือว่า ย่อมรำเริง **ปโมทติ** คือว่าย่อมปราโมทย์ **โมทติ** ย่อมเปลิดเปลิน **นทานุปการโต** โดยประการต่างๆ **ปฏุจาย** จำเดิม **อาทิตโต** แต่ต้น **ทัพพสมุปตตีหิ** ด้วยสมบัติอันเป็นทิพย์ ท.” (**อิตติ**) ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**เปจฺจจาทิ** ว่า “**เปจฺจ**” ดังนี้ ๕

ท่านกล่าวไว้ในฎีกาทิกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า “บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ‘**หิ**’ ในคำนี้ว่า ‘**ตาย หิ**’ เป็นเพียงนิบาต. อธิบายว่า “เพราะการปรนนิบัติในมารดาบิดานั้น คือเพราะการปรนนิบัติเป็นเหตุ. สองบทว่า ‘**หิ ปสฺสฺสนฺตติ**’ ความว่า มนุษย์ทั้งหลายผู้เป็นบัณฑิตย่อมสรรเสริญเขา คือผู้บำรุงมารดาบิดาในโลกนี้เอง โดยนัยเป็นต้นอย่างนี้ว่า “บุคคลผู้นี้ เกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา ย่อมบำเพ็ญข้อปฏิบัติอันยังสัตว์ให้เป็นไปในสวรรค์”. บทว่า “**เปจฺจ**” ความว่า ผู้บำรุงมารดาบิดานั้น ไปสู่ปรโลกแล้ว ดำรงอยู่ในสวรรค์ ย่อมบันเทิงทั่ว รำเริง จำเดิมแต่ต้น ปราโมทย์เปลิดเปลินอยู่โดยประการต่างๆ ด้วยทิพยสมบัติทั้งหลาย.

[๓๐๗] มาตาศิปตฺตูปฏฺฐาโก จ นาม สตุถารานิ ปสฺสฺสิตโต ๕

จ ก็ มาตาศิปตฺตูปฏฺฐาโก (**บุคคล**) นาม ชื่อ อ.บุคคล ผู้บำรุงซึ่งมารดาและบิดา สตุถารานิ แม้อันพระศาสดา **ปสฺสฺสิตโต** ทรงสรรเสริญแล้ว ๕

ก็ขึ้นชื่อว่าบุคคลผู้บำรุงมารดาบิดา แม้พระศาสดาก็ทรงสรรเสริญ.

ตตุริมานิ วตฺตุนิ ๕

อิมานิ วตฺตุนิ อ.เรื่อง ท. เหล่านี้ **ตตุร** (**ปพฺเพ**) ในข้อนั้น ๕

ในข้อนั้น มีเรื่องเหล่านี้ (เป็นอุทาหรณ์)

๓. มาตาปิตุอุปภูจจากถ

สาวตถึยั กิเรโก เสฏฐิปุตุโต สตุถุ เทสนั สุตวา ปพพิชิตวา ลทฐุปสมปโท ปญจ วสุธานี ฐมมั ปริยาปุณิตวา อุปัชฌายสุส สนุติเก กมมุฎฐานั คเหตุวา เชตวนโต นิภขมม ปจจนุตคามั คนตุวา ตั นิสสาย อรณเณ วิหาลิ ๗ มาตาปิตโร ปนสุส ปพพิชิตกาลโต ปฎฐาย อนุปุพเพน ปริกขีณวิภาวา ปรมการุณยปุตตา กपाल หตุถา ภิกขาย จริตวา ปรเคหภิตตึ นิสสาย วิหรนุติ ๗

กิริ ได้ยันิว่า **เสฏฐิปุตุโต** อ.บุตรของเศรษฐึ **เอโก** คนหนึ่ง **สาวตถึยั** ในเมือง สาวตถึ **สุตวา** ฟังแล้ **เทสนั** ซึ่งพระเทศนา **สตุถุ** ของพระศาสดา **ปพพิชิตวา** บวชแล้ **ลทฐุปสมปโท** ผู้มีอุปสมบทอันได้แล้ **ปริยาปุณิตวา** เรียนเอาแล้ **ฐมมั** ซึ่งธรรม **วสุธานี** ลัณปี ท. **ปญจ ๕** **คเหตุวา** เรียนเอาแล้ **กมมุฎฐานั** ซึ่งกรรมฐาน **สนุติเก** ในสำนัก **อุปัชฌายสุส** ของพระอุปัชฌายั **นิภขมม** ออกไป แล้ **เชตวนโต** จากพระเชตวัน **คนตุวา** ไปแล้ **ปจจนุตคามั** สู่หมู่บ้านชายแดน **นิสสาย** อาศัยแล้ **ตั (คามั)** ซึ่งหมู่บ้านนั้น **วิหาลิ** อยู่แล้ **อรณเณ** ในป่า ๗ **ปน** ส่วนว่า **มาตาปิตโร** อ.มารดาและบิดา ท. **อสุส (ภิกขุสุส)** ของภิกษุั้น **ปริกขีณ- วิภาวา** ผู้มีทรัพย์อันสิ้นไปรอบแล้ **อนุปุพเพน** ตามลำดับ **ปฎฐาย** จำเดิม **ปพพิชิต- กาลโต** แต่กาลเป็นที่บวชแล้ **ปรมการุณยปุตตา** ผู้ถึงแล้ซึ่งความน่าสงสาร อย่างยั **กपालหตุถา** ผู้มีกระเบื้องในมือ **จริตวา** เทียวไปแล้ **ภิกขาย** เพื่อภิกษา **นิสสาย** อาศัยแล้ **ปรเคหภิตตึ** ซึ่งฝาแห่งเรือนของบุคคลอื่น **วิหรนุติ** ย่อมอยู่ ๗

ดังได้สตับมา บุตรเศรษฐึคนหนึ่ง ในกรุงสาวตถึ ฟังเทศนาของพระศาสดาแล้ ได้ บรรพชาอุปสมบท เล้าเรียนธรรม ๕ ปีแล้ เรียนกัมมัฎฐานในสำนักของพระอุปัชฌายั ออกจากพระเชตวันไปยังปัจจันตคาม อาศัยบ้านนั้นอยู่ในป่า. ส่วนมารดาบิดาของ ท่าน จำเดิมแต่เวลาที่ท่านบวชแล้ ทรัพย์สมบัติก็ร่อยหรอลงโดยลำดับ ถึงความเป็น ผู้น่าสงสารอย่างยั มีมือถือภาชนะเทียวขอทาน อาศัยฝาเรือนของชนอื่นอยู่.

.....

โส จ อปรภาเค อตตโน มาตาปิตุณั ทุกขิตถาวั สุตวา “อหึ ทุวาทส วสุธานี อรณเณ วายมนุโตปี มคคผลลاني ปตตุุ นาสกขี, อภพโพ อหึ, กิ เม ปพพิชชาย,

คิหิ หุตฺวา มาตาปิตโร โปเสนฺโต ทานญจ เทนฺโต สคฺคปรายโน ภวิสฺสามิติ
 จินฺเตตฺวา อรณฺญโต นิทฺทมฺม อนุปฺพุเพน สวตฺถิ ปตฺวา “อชฺช สตฺถาริ ทิสฺวา
 ฐมฺมํ สุตฺวา เสฺว ปาโตว มาตาปิตโร ปสฺสิสฺสามิติ เขตวนํ ปาวิสฺสิ ฯ” ตํทิวสํ
 ปน สตฺถา ปจฺจุสกาเล โลกํ โวลเกนฺโต ตสฺส ปจฺจมคฺโคปนิสฺสยํ ทิสฺวา, ตสฺมี
 อาคณฺตฺวา นิสินฺहे, มาตาปิตุโปสฺกสฺสุเตน มาตาปิตูนํ คุณํ วนฺณเณสิ ฯ โส ตํ
 สุตฺวา “อหิ คิหิ หุตฺวา มาตาปิตโร โปเสสฺสามิติ อากโต, สตฺถา ปน ‘ปพฺพชฺชิตฺวา
 สมานอ มาตาปิตูนํ อุปการโก นามาติ วทติ, สจฺหา สตฺถาริ อทิสฺวา คโต
 เอวรูปาย ปพฺพชฺชชย ปริหาเยยฺย, อิทานิ ปนาหิ ปพฺพชฺชิตฺวา เต โปเสสฺสามิติ
 จินฺเตสิ ฯ”

จ ก็ อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก โส (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ นั้น สุตฺวา ฟังแล้ว
 อตฺตโน มาตาปิตูนํ ทฺวชิตฺวา ซึ่งความที่ แห่งมารดาและบิดา ท. ของตน เป็นผู้
 ถึงแล้วซึ่งทุกข จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา วายมนฺโตปิ แม้พยายามอยู่
 อรณฺเย ในป่า วสฺसानิ สิ้นปี ท. ทฺวาทส ๑๒ น อสฺกฺขิ ไม่ได้ आजแล้ว ปตฺตุ
 เพื่ออันบรรลฺ มคฺคผลานิ ซึ่งมรรคและผล ท., อหิ อ.เรา อภพฺโป เป็นผู้ไม่สมควร
 (อมฺหิ) ย่อมเป็น, ก็ (ปโยชนํ) อ.ประโยชน์อะไร ปพฺพชฺชชย ด้วยการบวช เม แก่
 เรา, (อหิ) อ.เรา คิหิ เป็นคฤหัสถ์ หุตฺวา เป็น โปเสนฺโต เลี้ยงดูอยู่ มาตาปิตโร
 ซึ่งมารดาและบิดา ท. จ ด้วย เทนฺโต ให้อยู่ ทานํ ซึ่งทาน จ ด้วย สคฺคปรายโน
 เป็นผู้มัวสรวรค์เป็นไปในเบื้องหน้า ภวิสฺสามิ จักเป็น” อิติ ดังนี้ นิทฺทมฺม ออกไป
 แล้ว อรณฺญโต จากป่า ปตฺวา ถึงแล้ว สวตฺถิ ซึ่งเมืองสาวตฺถิ อนุปฺพุเพน โดย
 ลำดับ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อชฺช ในวันนี้ (อหิ) อ.เรา ทิสฺวา ฝ้าแล้ว
 สตฺถาริ ซึ่งพระศาสดา สุตฺวา ฟังแล้ว ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ปสฺสิสฺสามิ จักเยี่ยม มาตา-
 ปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. ปาโตว ในเวลาเช้าเทียว เสฺว ในวันพรุ่งนี้” อิติ ดังนี้
 ปาวิสฺสิ ได้เข้าไปแล้ว เขตวนํ สู่พระวิหารชื่อว่าเขตวัน ฯ ปน ก็ ตํทิวสํ ในวันนั้น
 สตฺถา อ.พระศาสดา โวลเกนฺโต ทรงตรวจดูอยู่ โลกํ ซึ่งสัตว์โลก ปจฺจุสกาเล ใน
 กาลเป็นที่จัดเสียดเฉพาะซึ่งมีต ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ปจฺจมคฺโคปนิสฺสยํ ซึ่งอุปนิสัย
 แห่งมรรคที่ ๑ ตสฺส (ภิกฺขุสฺส) ของภิกษุนั้น, ตสฺมี (ภิกฺขุมฺหิ) ครั้นเมื่อภิกษุนั้น
 อาคณฺตฺวา มาแล้ว นิสินฺहे นั่งแล้ว, วนฺณเณสิ ทรงพรรณนาแล้ว คุณํ ซึ่งคุณ
 มาตาปิตูนํ ของมารดาและบิดา ท. มาตาปิตุโปสฺกสฺสุเต ในมาตาปิตุโปสฺกสฺสุตฺร ฯ

โส (ภิกษุ) อ.ภิกษุ นั้น สุตฺวา พังแล้ว ตํ (มาตาปิตุโปสกสุตฺตํ) ซึ่งมาตาปิตุโปสก
 สุตฺรนั้น จินฺตฺสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา อาคโต เป็นผู้มาแล้ว (จินฺตฺเนห)
 ด้วยอันคิด อิติ ว่า ‘(อหํ) อ.เรา คิหิ เป็นคฤหัสถ์ หุตฺวา เป็น โปเสสฺสามิ จักเลี้ยง
 มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท.’ อิติ ดังนี้ (อมฺหิ) ย่อมเป็น, ปน ส่วนว่า สตฺถา
 อ.พระศาสดา วทติ ย่อมตรัส อิติ ว่า ‘(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ปพฺพชิตฺว เป็นบรรพชิต
 เทียว สมนฺโห เป็นอยู่ อุปการโก นาม ชื่อว่าเป็นผู้กระทำซึ่งอุปการะ มาตาปิตุหํ
 แก่มารดาและบิดา ท. (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้, สเจ ถ้าว่า อหํ อ.เรา อทิสฺวา
 ไม่เฝ้าแล้วเทียว สตฺถาริ ซึ่งพระศาสดา คโต ไปแล้ว ปรีหาเยยฺยํ พิงเส้อมรอบ
 ปพฺพชฺชาย จากการบวช เอวรูปาย อันมีอย่างนี้เป็นรูป, ปน แต่ว่า อิทานิ ในกาล
 นี้ อหํ อ.เรา ปพฺพชิตฺว เป็นบรรพชิตเทียว (หุตฺวา) เป็น โปเสสฺสามิ จักเลี้ยง
 เต (มาตาปิตโร) ซึ่งมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

ก็ในกาลต่อมา ภิกษุ นั้น ได้สดับว่า มารดาบิดาของตนประสบทุกข์ จึงคิดว่า “เราแม้
 พยายามอยู่ในป่าสิ้น ๑๒ ปี ก็ไม่อาจจะบรรลุมรรคและผลได้, เราเป็นคนอาภัพ, เราจะ
 ต้องการอะไรด้วยการบรรพชา, เราเป็นคฤหัสถ์ เลี้ยงมารดาบิดาและให้ทาน ก็จักเป็น
 ผู้มีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้าได้” ดังนี้แล้ว ออกจากป่า ถึงกรุงสาวัตถีโดยลำดับ คิด
 ว่า “วันนี้ เราเฝ้าพระศาสดา พังธรรมแล้ว ฟรุ้งนี้จักเยี่ยมมารดาบิดาแต่เช้าตรู่” ดังนี้
 แล้ว เข้าไปยังพระเชตวัน. ก็ในวันนั้น พระศาสดา ทรงตรวจดูสัตว์โลก ในเวลาใกล้
 รุ่ง ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งปฐมมรรคของภิกษุ นั้นแล้ว, เมื่อท่านมานั่งแล้ว ทรงพรรณนา
 คุณของมารดาบิดาด้วยมาตาปิตุโปสกสุตฺร. ท่านฟังพระสุตฺรนั้นแล้ว คิดว่า “เรามา
 ด้วยตั้งใจว่า ‘จักเป็นคฤหัสถ์ เลี้ยงมารดาบิดา’, แต่พระศาสดาตรัสว่า ‘บุคคลเป็น
 บรรพชิต ก็ชื่อว่าอุปการะมารดาบิดาได้’, ถ้าเราไม่เฝ้าพระศาสดาแล้วไปเสีย พิงเส้อม
 จากบรรพชาเห็นปานนี้, ก็บัดนี้ เราจักเลี้ยงมารดาบิดาเหล่านั้น ทั้งเป็นบรรพชิต”.

โส ปุณฺทิวเส อตฺตโน ปตฺตํ ยาคุสลาภํ ฆตฺตสลาภญฺจ คเหตุวา คามํ ปวิสิตฺวา
 ยาคุมตฺตานิ อาทาย มาตาปิตุหํ หุตฺวา ปิณฺฑาย สยํ จริตฺวา ฆตฺตกิจฺจํ กตฺวา
 เตสํ วสนฺภูจฺจํ กตฺวา ตโต ปฏฺจาย นิพทุรํ ปฏฺชคฺคตฺติ ฯ โส หิ อตฺตนา ลหฺุชานิ
 ปกฺขิกภตฺตาทินิ เตสํ หุตฺวา สยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ลภมาโน ภูญฺชติ อลภมาโน น

ภุชชติ ๗ ภิกขุ ลภมานทิวสํ ปนสฺส อปฺปํ, อลภมานทิวสํ พหุตรํ ๗ วสุสาวาสิกํ
 อญฺญปิ วา ยงฺกิญฺจ วตฺถํ ลภิตฺวา เตสฺมญฺเวย ทตฺวา เตหิ ปริภุตฺตํ ชินฺณปิโลตฺติกํ
 อคฺคหิ กตฺวา รชิตฺวา สยํ ปริภุชฺชติ ๗ เอวํ โส มาตาปิตุอฺภูจฺจานปฺลิโพเรน
 ปิฬิโต กิโส ทฺพพฺพณฺโณ อโหสิ ๗ ตํ ทิสฺวา ภิกฺขุ ปุจฺฉิตฺวา ตมตฺถํ สุตฺวา ตํ
 วิครหิตฺวา สตฺถุ อโรเจสุ ๗

ปุณทิวเส ในวันรุ่งขึ้น โส (ภิกขุ) อ.ภิกษุ นั้น คเหตฺวา ถือเอาแล้ว ยาคุสลากํ ซึ่ง
 สลากแห่งข้าวยาคุ จ ด้วย ภตฺตสลากํ ซึ่งสลากแห่งภัตร จ ด้วย ปตฺตํ อันถึงแล้ว
 อตฺตโน แก่ตน ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว คามํ สู่หมู่บ้าน อาทาย ถือเอาแล้ว ยาคุ-
 ภตฺตานิ ซึ่งข้าวยาคุและภัตร ท. ทตฺวา ให้แล้ว มาตาปิตุหนํ แก่มารดาและบิดา ท.
 จริตฺวา เทียวไปแล้ว ปิณฺทาย เพื่อบิณฑบาต สยํ ด้วยตนเอง กตฺวา กระทำแล้ว
 ภตฺตกิจฺจํ ซึ่งกิจด้วยภัตร กตฺวา กระทำแล้ว วสนญฺฺจานํ ซึ่งที่เป็นที่อยู่ เตสํ
 (มาตาปิตุหนํ) เพื่อมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น ปฏฺิษคฺคตฺติ ย่อมปรนนิบัติ นิพฺพหุํ
 เนื่องนิตยํ ปฏฺุจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ๗ หิ กิ โส (ภิกขุ) อ.ภิกษุ
 นั้น ทตฺวา ให้แล้ว ปกฺขิกภตฺตาทินิ (อาหารวตฺถุณิ) ซึ่งอาหารวตฺถุ ท. มีปกฺขิก-
 ภัตรเป็นต้น อตฺตนา ลทฺธานิ อันอันตนได้แล้ว เตสํ (มาตาปิตุหนํ) แก่มารดาและ
 บิดา ท. เหล่านั้น จริตฺวา เทียวไปแล้ว ปิณฺทาย เพื่อบิณฑบาต สยํ ด้วยตนเอง
 ลภมาโน เมื่อได้ ภุชฺชติ ย่อมฉัน อลภมาโน เมื่อไม่ได้ น ภุชฺชติ ย่อมไม่ฉัน ๗
 ปน กิ ลภมานทิวสํ อ.วันที่ได้อยู่ ภิกฺขุ ซึ่งภิกษา อสฺส (ภิกฺขุสฺส) ของภิกษุ
 นั้น อปฺปํ เป็นวันอันน้อย (โหติ) ย่อมเป็น, อลภมานทิวสํ อ.วันอันไม่ได้ได้อยู่
 พหุตรํ เป็นวันอันมากกว่า (โหติ) ย่อมเป็น ๗ (โส ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ นั้น ลภิตฺวา ได้แล้ว
 วสุสาวาสิกํ ซึ่งผ้าอันบุคคลพึงถวายแก่ภิกษุผู้อยู่ตลอดกาลฝน วา หรือว่า ยงฺกิญฺจ
 วตฺถํ ซึ่งผ้าอย่างใดอย่างหนึ่ง อญฺญปิ แมื่อนั้น ทตฺวา ให้แล้ว เตสํ เอว (มาตา-
 ปิตุหนํ) แก่มารดาและบิดา ท. เหล่านั้นนั้นเทียว กตฺวา กระทำแล้ว ชินฺณปิโลตฺติกํ
 ซึ่งผ้าเก่าแล้ว เตหิ (มาตาปิตุหนิ) ปริภุตฺตํ อันอันมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น
 ไซ้สอยแล้ว อคฺคหิ ให้เป็นผ้าปะ รชิตฺวา ย่อมแล้ว ปริภุชฺชติ ย่อมไซ้สอย สยํ ด้วย
 ตนเอง ๗ โส (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ นั้น มาตาปิตุอฺภูจฺจานปฺลิโพเรน ปิฬิโต ผู้อันความ
 กังวลในการบำรุงซึ่งมารดาและบิดาบิบนันแล้ว กิโส เป็นผู้ชูปมอม ทฺพพฺพณฺโณ เป็น
 ผู้มีวรรณะอันเศร้าหมอง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗ ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว

ตํ (ภิกขุ) ซึ่งภิกษุ นั้น ปุจฺฉิตฺวา ฅามแล้ว สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความ นั้น วิคฺรหิตฺวา ตีเตียนแล้ว ตํ (ภิกขุ) ซึ่งภิกษุ นั้น อารโหเจสุํ กราบทูลแล้ว สตฺถุ แก่พระศาสดา ๫

ในวันรุ่งขึ้น ภิกษุ นั้นถือเอาสลาภยาคุและสลาภภัตตรอันถึงแล้วแก่ตนเข้าไปบ้าน ถือเอายาคุและภัตตรให้แก่มารดาบิดาแล้ว ส่วนตนเที่ยวบิณฑบาต ทำภักติกจแล้ว ทำที่ อยู่สำหรับมารดาบิดาเหล่านั้น จำเดิมแต่กาลนั้น ก็ปรนนิบัติเนื่องนิตยฺ์ ก็ภิกษุ นั้นให้ บั๊กขิกภัตตรเป็นต้น อันตนได้แล้วแก่มารดาบิดาเหล่านั้นแล้ว, ส่วนตนเที่ยวบิณฑบาต เมื่อได้ ก็บริโภค, เมื่อไม่ได้ ก็ไม่บริโภค. ก็วันที่ได้ภิกษาของท่าน มีน้อย, วันที่ไม่ได้ มีมากกว่า. ภิกษุ นั้นได้ผ้าวัสสาวาสิกหรือผ้าชนิดใดชนิดหนึ่งแม้อื่น ก็ให้แก่มารดา บิดานั้นนั้นแล ทำการปะผ้าท่อนเก่าที่มารดาบิดานั้นใช้สอยแล้ว ย่อมใช้สอยเอง. ท่านถูกความกังวลในการบำรุงมารดาบิดาบีบคั้นอย่างนั้น ได้เป็นผู้ซุบผอม มีผิว พรรณหม่นหมองแล้ว. ภิกษุ ทั้งหลายพบท่าน จึงถาม ฟังเนื้อความนั้นแล้ว ตีเตียน ท่าน แล้วกราบทูลแต่พระศาสดา.

.....

สตฺถา ตํ ปกุโกสาเปตฺวา ชานนุโตปิ ตมตฺถํ วทาเปตฺวา สาธุการํ ทตฺวา อตฺตโน ปุพฺพจริยํ ปกาเสตฺถกาโม “เย เต ตฺวํ ภิกขุ โปเสสิ, กิณฑเต ตฺวยหํ โหนตฺตีติ ปุจฺฉิ ๫ “มาตาศิปโตโร เม ฆนุเตติ ๫ อถสฺส สตฺถา “สาธุ สาธุติ ติกฺขตฺตุํ สาธุการํ ทตฺวา “ตฺวํ มยา คตมคฺเค จิโต, อหํปิ ปุพฺพจริยํ จรณฺโต มาตาศิปโตโร โปเสสิหนฺติ วตฺวา มหานิปาเต สฺวณฺณสามชาตกํ กเถตฺวา “ภิกฺขเว มาตาศิปตฺุโปสนํ นาม ปณฺหิตานํ วโสติ วตฺวา สจฺจานิ ปกาเสสิ ๫ สจฺจปริโยसानเ โส ภิกขุ โสตาปนฺโน อโหสิ ๫

สตฺถา อ.พระศาสดา (ปุคฺคัล) ทรงยังบุคคล ปกุโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว ตํ (ภิกขุ) ซึ่งภิกษุ นั้น ชานนุโตปิ แม้ทรงทราบอยู่ (ตํ ภิกขุ) ทรงยังภิกษุ นั้น วทาเปตฺวา ให้กราบทูลแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ทตฺวา ทรงประทานแล้ว สาธุการํ ซึ่ง สาธุการ ปกาเสตฺถกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันทรงประกาศ ปุพฺพจริยํ ซึ่งความประพฤติ ในกาลก่อน อตฺตโน ของพระองค์ (หุตฺวา) เป็น ปุจฺฉิ ตรีสถามแล้ว อิติว่า “ภิกขุ ดูก่อนภิกษุ ตฺวํ อ.เธอ เปเสสิ เลี้ยงดูแล้ว เย เต (ชเน) ซึ่งชน ท. เหล่านั้นเหล่า ใด, เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น โหนติ ย่อมเป็น ก็ อะไร ตฺวยหํ แก่เธอ” อิติ

ดังนี้ ๕ (โส ภิกษุ) อ.ภิกษุหนึ่ง (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น มาตาปิตโร เป็นมารดาและบิดา เม ของข้า- พระองค์ (โหนติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕ อถ ครั้งนั้น สตถา อ.พระศาสดา ทตฺวา ทรงปรทานแล้ว สาธุการึ ซึ่งสาธุการึ ดิग्ฆตฺตํ สามครั้ง อิติ ว่า “สาธุ อ.ดีละ สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ อสฺส (ภิกษุสฺส) แก่ภิกษุหนึ่ง วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตฺวํ อ.เธอ จิโต เป็นผู้ดำรงอยู่แล้ว มยา คตมคฺเค ในหนทาง อันเรา ไปแล้ว (อสิ) ย่อม เป็น, อหิปี แม้อ.เรา จรฺหนฺโต ประพฤติอยู่ ปุพฺพจริยํ ซึ่งความประพฤติในกาลก่อน ไปเสสี เลี้ยงดูแล้ว มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท.” อิติ ดังนี้ กเถตฺวา ตรัสแล้ว สุวณฺณสามชาตกํ ซึ่งสุวรรณสามชาตก มหาณีปาเต ในมหาณีบาต วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺษเว ตูก่อนภิกษุ ท. มาตาปิตุโปสนํ นาม ชื่อ อ.การเลี้ยงซึ่งมารดาและ บิดา วโส เป็นวงศ์ ปณฺทิตานํ ของบัณฑิต ท. (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ปกาเสสิ ทรงประกาศแล้ว สจฺจานิ ซึ่งสัจจะ ท. ๕ สจฺจปริโยसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ แห่งสัจจะ โส ภิกษุ อ.ภิกษุหนึ่ง โสตาปนฺโน เป็นพระโสตาบัน อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๕

พระศาสดารับสั่งให้เรียกท่านมาแล้ว ทั้งทรงทราบอยู่ ก็รับสั่งให้กราบทูลเพื่อความ นั้น ปรทานสาธุการึ มีพระประสงค์จะทรงประกาศบุพพจริยาของพระองค์ จึงตรัสถามว่า “ภิกษุ ชนทั้งหลายที่เธอเลี้ยงเป็นอะไรแก่เธอ ?”. ภิกษุกราบทูลว่า “เป็นมารดาบิดาของข้าพระองค์ พระเจ้าข้า”. ที่นั้น พระศาสดาปรทานสาธุการึ ๓ ครั้ง แก่เธอว่า “สาธุ สาธุ” แล้วตรัสว่า “เธอตั้งอยู่ในมรรคาที่เราดำเนินแล้ว, แม้เราเมื่อประพฤติบุพพจริยา ก็เลี้ยงมารดาบิดาแล้ว” ตรัสสุวรรณสามชาตก ในมหาณีบาตแล้ว ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าการเลี้ยงมารดาบิดา เป็นวงศ์ของบัณฑิตทั้งหลาย” ดังนี้ แล้ว ทรงประกาศสัจจะทั้งหลาย. ในเวลาจบสัจจะ ภิกษุหนึ่ง ได้เป็นพระโสตาบันแล้ว.

๔. อปรี มาตาปิตุอุปฏฐากาวตถุ

[๓๑๐] อปโรปี ภิกษุ ตเถว มาตาปิตโร ปฏิชคฺคตีติ สพฺพตฺถ วตฺตพฺพํ ๕ สตถาปิสุส สาธุ- การึ ทตฺวา สตฺตกนิปาเต สุตฺนชาตกํ กเถตฺวา สจฺจานิ ปกาเสสิ ๕ สจฺจปริโยसानเ

โสปี โสตาปนโน ๕

(วจน) อ.คำ (ปณฺฑิตเณ) อันบัณฑิต วตฺตพฺพํ ฟิงกล่าว สพฺพตฺถ (จาเนสฺ) ในที่ ท. ทั้งปวง อิติ ว่า “อปโรปี ภิกฺขุ อ.ภิกฺขุ แม้อีก ปฏฺิษคฺคตฺติ ย่อมปรนนิบัติ มาตาศิปโตร ซึ่งมารดาและบิดา ท. ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ๕ สตฺถาปี แม้ อ.พระศาสดา ทตฺวา ทรงประทานแล้ว สาธุการํ ซึ่งสาธุการ อสฺส (ภิกฺขุสฺส) แก่ภิกฺขุนั้น กเถตฺวา ตรัสแล้ว สุตฺนชาตกํ ซึ่งสุตฺนชาตก สตฺตกนิปาเต ในสัตตกนิปาต ปกาเสสิ ทรงประกาศแล้ว สจฺจานิ ซึ่งสัจจะ ท. ๕ สจฺจปริโยสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งสัจจะ โสปี (ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุแม้นั้น โสตาปนโน เป็น พระโสตาบัน (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ๕

บัณฑิตฟิงกล่าวในที่ทุกสถานว่า “ภิกฺขุแม้อีก ก็ปรนนิบัติมารดาบิดา อย่างนั้น เหมือนกัน”. แม้พระศาสดา ก็ประทานสาธุการแก่เธอ ตรัสสุตฺนชาตกในสัตตกนิปาต ทรงประกาศสัจจะทั้งหลาย. ในเวลาจบสัจจะ ภิกฺขุแม้นั้น ได้เป็นพระโสตาบันแล้ว.

.....

อปฺรสุสาปี สาธุการํ ทตฺวา “ภิกฺขุ ตฺวํ โปราณกปณฺฑิตานํ วิสํ ปาเลสิ, โปราณกปณฺฑิตา หิ ตฺริจฺจนโยนินิ นินฺพพฺตฺตาปี มาตาศิปตฺนํ ชีวิตํ อทฺสฺสตี วตฺวา จกฺกนิปาเต นนฺทฺยิมิคชาตกํ อปฺรสุสาปี สาธุการํ ทตฺวา สตฺตกนิปาเต คิซฺม-ชาตกํ ๕

(สตฺถา) อ.พระศาสดา ทตฺวา ทรงประทานแล้ว สาธุการํ ซึ่งสาธุการ อปฺรสุสาปี (ภิกฺขุสฺส) แก่ภิกฺขุแม้อีก วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขุ ดูก่อนภิกฺขุ ตฺวํ อ.เธอ ปาเลสิ ย่อมรักษา วิสํ ซึ่งวงศ์ โปราณกปณฺฑิตานํ ของบัณฑิตผู้มีในกาลก่อน ท., หิ เพราะว่ โปราณกปณฺฑิตา อ.บัณฑิตผู้มีในกาลก่อน ท. นินฺพพฺตฺตาปี แม้บังเกิด แล้ว ตฺริจฺจนโยนินิ ในกำเนิดแห่งสัตว์ไตรจฺจน อทฺสฺส ได้ให้แล้ว ชีวิตํ ซึ่งชีวิต มาตาศิปตฺนํ แก่มารดาและบิดา ท.” อิติ ดังนี้ (วตฺวา) ตรัสแล้ว นนฺทฺยิมิคชาตกํ ซึ่งนันทฺยิมิคชาตก จกฺกนิปาเต ในฉกฺกนิปาต ทตฺวา ทรงประทานแล้ว สาธุการํ ซึ่งสาธุการ อปฺรสุสาปี (ภิกฺขุสฺส) แก่ภิกฺขุแม้อีก (วตฺวา) ตรัสแล้ว คิซฺมชาตกํ ซึ่งคิซฺมชาตก สตฺตกนิปาเต ในสัตตกนิปาต ๕

พระศาสดา ประทานสาธุการแก่ภิกษุแม้รูปอื่นอีก ตรัสว่า “ภิกษุ เธอรักษาวงศ์ของ
โบราณกบัตถิตทั้งหลายไว้ได้, เพราะว่า โบราณกบัตถิตทั้งหลาย แม้บังเกิดใน
กำเนิดสัตว์เดรัจฉาน ก็ได้ให้ชีวิตแก่มารดาบิดา” ดังนี้แล้ว ตรัสนันทียชาดก ในฉก-
กนิบาต. ประทานสาธุการแก่ภิกษุแม้รูปอื่นอีก ตรัสศิขมชาดก ในสัตตกนิบาต.

.....

อปรสุสาปี สาธุการํ ทตฺวา มา ภิกฺขเว อิมํ ภิกฺขุํ อชฺชฌายิตถ ปุราณกปณฺธิตาปี
คุณฺวเสน อญฺญาตกาหฺนปี อุปการํ อกฺสุ อิมสฺส ปน มาตาปีตฺถนํ อุปการกรณํ ภาโรติ
วตฺวา ทุกฺนิปาเต คิขฺมชาตกํ ๕ อปรสุสาปี สาธุการํ ทตฺวา ภิกฺขุํ ปุราณกปณฺธิตา
ติรจฺจนา หุตฺวา ชินฺณเก มาตาปีตโร กุลาวเก นิปชฺชาเปตฺวา มุขตฺถุทฺถเกน
โคจริ อานตฺวา ไปเสสฺสูนฺติ วตฺวา ปกิณฺณกนิปาเต เกทารชาตกํ ๕

(สตุถา) อ.พระศาสดา ทตฺวา ทรงประทานแล้ว สาธุการํ ซึ่งสาธุการ อปรสุสาปี
(ภิกฺขุสฺส) แก่ภิกษุแม้อื่นอีก วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท.
(ตุมฺเห) อ.เธอ ท. มา อชฺชฌายิตถ อายกโทษแล้ว อิมํ ภิกฺขุํ ซึ่งภิกษุนี้,
ปุราณกปณฺธิตาปี แม้อ.บัตถิตผู้มีในกาลก่อน ท. อกฺสุ ได้กระทำแล้ว อุปการํ
ซึ่งอุปการะ (ชนาหฺ) แก่ชน ท. อญฺญาตกาหฺนปี แม้อ.ผู้มีโชฎฐาติ คุณฺวเสน ด้วย
สามารถแห่งคุณ, ปน ก็ อุปการกรณํ อ.การกระทำซึ่งอุปการะ มาตาปีตฺถนํ แก่
มารดาและบิดา ท. ภาโร เป็นภาระ อิมสฺส (ภิกฺขุสฺส) ของภิกษุนี้ (โหติ) ย่อมเป็น”
อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้ว คิขฺมชาตกํ ซึ่งคิขมชาดก ทุกฺนิปาเต ในทุกนิบาต ๕
ทตฺวา ทรงประทานแล้ว สาธุการํ ซึ่งสาธุการ อปรสุสาปี (ภิกฺขุสฺส) แก่ภิกษุ
แม้อื่นอีก วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ ปุราณกปณฺธิตา อ.บัตถิต
ผู้มีในกาลก่อน ท. ติรจฺจนา เป็นสัตว์เดรัจฉาน หุตฺวา เป็น มาตาปีตโร ยัง
มารดาและบิดา ท. ชินฺณเก ผู้แก่แล้ว นิปชฺชาเปตฺวา ให้นอนแล้ว กุลาวเก ในรัง
อานตฺวา นำมาแล้ว โคจริ ซึ่งอาหาร มุขตฺถุทฺถเกน ด้วยจะงอยปาก ไปเสสฺสู เลี้ยง
ดูแล้ว” อิติ ดังนี้ (วตฺวา) ตรัสแล้ว เกทารชาตกํ ซึ่งเกทารชาดก ปกิณฺณกนิปาเต
ในปกิณณกชาดก ๕

พระศาสดา ประทานสาธุการแก่ภิกษุแม้รูปอื่นอีก ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย

อ่ายากโทษภิกษุนี้, แม้โบราณกบัตถิตทั้งหลาย ก็ได้อำปการะแม้แก่หมู่ชนผู้มีใช้
 ญาติ ด้วยสามารถคุณ, ก็การทำอำปการะแก่มารดาบิดา เป็นภาระของภิกษุนี้” ดั่งนี้
 แล้ว ตรัสศิขมชาตก ในทุกนินบาต. ประทานสาธุการแก่ภิกษุแม้อื่นอีก ตรัสว่า “ภิกษุ
 โบราณกบัตถิตทั้งหลายเป็นสัตว์เดรัจฉาน ให้มารดาบิดาผู้ชราอนในรัง แล้วนำ
 เหยื่อมาด้วยจะงอยปากเลี้ยงแล้ว” ดั่งนี้แล้ว ตรัสเกทธารชาตก ในปภิกณณกนินบาต.

.....
 อปรสุสาปิ สาธุการี ทตฺวา “มา ภิกฺขเว เอตํ อชฺชฌายิตถ, โปราณกปณฺฑิตา
 ติรจฺจนา หุตฺวา มาตฺรา วิยฺยุตฺตา สตฺตาหํ นิราหารตาย สฺสุสมานา ราชาเรหํ โภชนํ
 ลภิตฺวา มาตฺรา วินา น ภฺยชิสุสามาติ มาตฺรํ ทิสฺวาว โคจฺรํ คณฺหีสุติ วตฺวา
 เอกาทสฺกนินฺปาเต มาตฺอุปฺสกชาตกํ กเถตฺวา สจฺจานิ ปกาเสสิ ๗ สจฺจปรีโยसानเ
 เตปิ ปญฺจ โสตาปนฺนา ๗

(สตุถา) อ.พระศาสดา ทตฺวา ทรงประทานแล้ว สาธุการี ซึ่งสาธุการ อปรสุสาปิ
 (ภิกฺขุสฺส) แก่ภิกษุแม้อื่นอีก วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท.
 (ตฺมฺเห) อ.เธอ ท. มา อชฺชฌายิตถ อ่ายากโทษแล้ว อิมํ ภิกฺขุํ ซึ่งภิกษุนี้,
 โปราณกปณฺฑิตาปิ แม้ อ.บัตถิตผู้มีในกาลก่อน ท. ติรจฺจนา เป็นสัตว์เดรัจฉาน
 หุตฺวา เป็น วิยฺยุตฺตา พลัดพรากแล้ว มาตฺรา จากมารดา สฺสุสมานา ชุบผอมอยู่
 (อตฺตโน) นิราหารตาย เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้มีอาหารออกแล้ว สตฺตาหํ
 ตลอดวันเจ็ด ลภิตฺวา ได้แล้ว โภชนํ ซึ่งพระกระยาหาร ราชาเรหํ อันควรแก่พระ
 ราชา (จินฺเตตฺวา) คิดว่า อิติ ว่า ‘(มยํ) อ.เรา ท. วินา เว้น มาตฺรา จากมารดา
 น ภฺยชิสุสาม จักไม่บริโภค’ อิติ ดั่งนี้ ทิสฺวาว เห็นแล้วเทียว มาตฺรํ ซึ่งมารดา
 คณฺหีสุ ถือเอาแล้ว โคจฺรํ ซึ่งอาหาร” อิติ ดั่งนี้ กเถตฺวา ตรัสแล้ว มาตฺอุปฺสก-
 ชาตกํ ซึ่งมาตฺอุปฺสกชาตก เอกาทสฺกนินฺปาเต ในเอกาทสฺกนินบาต ปกาเสสิ ทรง
 ประกาศแล้ว สจฺจานิ ซึ่งสัจจะ ท. ๗ สจฺจปรีโยसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ
 แห่งสัจจะ เตปิ (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. แม้เหล่านั้น ปญฺจ ๕ รูป โสตาปนฺนา เป็นพระ
 โสดาบัน (อเหตุ) ได้เป็นแล้ว ๗

พระศาสดา ประทานสาธุการแก่ภิกษุแม้อื่นอีก ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
 อ่ายากโทษภิกษุนั้น, โบราณกบัตถิตทั้งหลาย เป็นสัตว์เดรัจฉาน พลัดพรากจาก

มารดาแล้วก็ซุบผอม เพราะไม่มีอาหารสิ้น ๗ วัน แม่ได้โภชนะอันควรแก่พระราชาก็คิดว่า 'เราทั้งหลายเว้นจากมารดา จักไม่บริโภคนั้น' เห็นมารดาเท่านั้น จึงรับเอาเหยื่อ' ดังนี้แล้ว ตรัสมาตุไปสกชาตก ในเอกาทศกนิบาต แล้วประกาศสัจจะทั้งหลาย ในเวลาจบสัจจะ ภิกษุทั้ง ๕ แม่เหล่านั้น ได้เป็นพระโสดาบัน.

.....

อิติ มาตاپิตุอุปฏฐาโก สตุถารายิ ปลัสสิโต หุตฺวา อตฺตหิตํ ปาปฺณาติ ฯ

มาตاپิตุอุปฏฐาโก (บุคคล) อ.บุคคล ผู้บำรุงซึ่งมารดาและบิดา **สตุถารายิ ปลัสสิโต** เป็นผู้แม่อันพระศาสดาทรงสรรเสริญแล้ว **หุตฺวา** เป็น **ปาปฺณาติ** ย่อมถึง **อตฺตหิตํ** ซึ่งประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน **อิติ** ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ผู้บำรุงมารดาบิดา เป็นผู้แม่อันพระศาสดาทรงสรรเสริญ ย่อมบรรลुประโยชน์ตน ด้วยประการฉะนี้.

๕. สุวณฺณสามวตฺถุ

[๓๑๑] มาตاپิตุอุปฏฐาโก จ นาม วิสปีเตน สเรน วิหุโรปิ มรณทุกฺขโต มุจฺจติ สุวณฺณ-
 สามี วิย ยกฺขสนฺติกํ คโตปิ มุจฺจติ สุตโน นาม ทุคฺคโต วิย รกฺขิตฺตฺฐาเน
 จิตฺตปิ มุจฺจติ นนฺทิมิโค วิย ปาเส พหุโรปิ มุจฺจติ คิฆณฺราชา วิย สุวราชา วิย
 จ พนฺธเนน พหุโรปิ มุจฺจติ นาคราชา วิย ฯ ตตฺรีมานิ วตฺถุณี

จ ก็ มาตاپิตุอุปฏฐาโก (บุคคล) นาม ชื่อ อ.บุคคล ผู้บำรุงซึ่งมารดาและบิดา **วิสปีเตน สเรน วิหุโรปิ** แม่ผู้อันลูกศร อันอาบแล้วด้วยยาพิษ แหว่งแล้ว **มุจฺจติ** ย่อมพ้น **มรณทุกฺขโต** จากทุกข์คือความตาย **สุวณฺณสามิ วิย** รวากะ อ.สุวรรณสามดาบส, **คโตปิ** แม่ไปแล้ว **ยกฺขสนฺติกํ** สู่สำนักของยักษ์ **มุจฺจติ** ย่อมพ้น (**มรณทุกฺขโต**) จากทุกข์คือความตาย **ตุคฺคโต (โพธิสตุโต) วิย** รวากะ อ.พระโพธิสัตว์ ผู้ถึงแล้วซึ่งยาก **สุตโน นาม** ชื่อว่าสุตนะ, **จิตฺตปิ** แม่ดำรงอยู่แล้ว **รกฺขิตฺตฺฐาเน** ในที่เป็นที่อันบุคคลรักษาแล้ว **มุจฺจติ** ย่อมพ้น (**มรณทุกฺขโต**) จากทุกข์คือความ

ตาย **นหุทิมโค** **วีย** **ราวกะ** **อ.**เนื้อชื่อนั้นนทियะ, **พทุโรปี** **แมตติ**แล้ว **ปาเส** ที่
 บ่วง **มัจจติ** **ย้อมพัน** (**มรณทุกฺขโต**) จากทุกฺขคือความตาย **คิษฺมราชา** **วีย** **ราวกะ**
อ.พระยาแรงแจ้ง **จ** ด้วย **สุวราชา** **วีย** **ราวกะ** **อ.**พระยานกแขกเต้า **จ** ด้วย, **พทุโรปี**
แมถูกผูกแล้ว **พนฺธเนน** ด้วยเครื่องผูก **มัจจติ** **ย้อมพัน** (**มรณทุกฺขโต**) จากทุกฺข
 คือความตาย **นาคราชา** **วีย** **ราวกะ** **อ.**พระยาช้าง ๗ **อิมานิ** **วตฺถุณี** **อ.**เรื่อง ท. เหล่า
 นี้ **ตตร** (**ปพฺเพ**) ในข้อนั้น ๗

ก็ธรรมดาบุคคลผู้บำรุงมารดาบิดา แม้ถูกยิงแล้วด้วยลูกศรกำซาบด้วยยาพิษ ย่อม
 พันจากทุกฺขคือมรณะได้ **ดุจสุวรรณสามโพธิสัตฺว์**, แม้ไปสู่นักของยักษ์ ย่อมพัน
 (จากทุกฺขคือมรณะ) ได้ **ดุจพระโพธิสัตฺว์ผู้เข้ญใจชื้อสูตนะ** แม้ดำรงอยู่ในสถานที่อัน
 เขารักษาแล้ว ย่อมพัน (จากทุกฺขคือมรณะ) ได้ **ดุจพระโพธิสัตฺว์ผู้เป็นเนื้อชื่อนั้นนทियะ**,
แมตติในบ่วง **ก็พัน** (จากทุกฺขคือมรณะ) ได้ **ดุจพระโพธิสัตฺว์ผู้เป็นพระยาแรงแจ้งและ**
พระยาแขกเต้า, แม้ถูกผูกด้วยเครื่องผูก ย่อมพัน (จากทุกฺขคือมรณะ) ได้ **ดุจพระ**
โพธิสัตฺว์ผู้เป็นพระยาช้าง. ในข้อนั้น มีเรื่องเหล่านี้ (เป็นอุทาหรณ์)

อตีเต **พาราณสียํ** **โพธิสตุโต** **สุวณฺณสาโม** **นาม** **ตาปโส** **หุตฺวา** **มิกสมฺมตาย** **นาม**
นทिया **ตีเร** **สกุทตฺติเย** **อสุสเม** **วสนฺโต** **อตฺตโน** **อนฺธ** **มาตาปิตโร** **สกุทจฺ**
ปฏฺิษคฺคิ ๗ **ตทา** **พาราณสียํ** **ปิลยกฺโข** **นาม** **ราชา** **มิกมฺสโลเกน** **มาตุ** **รชฺช**
นียยา **เทตฺวา** **เอกโกว** **หิมวฺนตํ** **คนฺตฺวา** **มิเค** **วชิตฺวา** **มฺสํ** **ขาทฺนฺโต** **วิจฺรณฺโต** **ตํ**
จानํ **ปตฺวา** **สามสฺส** **ปานีเยคฺคหณตฺติเต** **มิกปทวลณฺชํ** **ทิสฺวา** **สาขาหิ** **โกฏฺจกํ**
กตฺวา **นีสึยิตฺวา** **สายณฺหสมเย** **มิกคณฺปรีวฺตํ** **สามํ** **อาคนฺตฺวา** **นหาตฺวา** **คจฺจนฺตํ**
ทิสฺวา **วิสปีเตน** **สเรน** **วิชฺฌิ** ๗ **โพธิสตุโต** **ปตฺติตฺวา** **นิปนฺโน** **อปราชการกํ**
ปริเยสนฺโต **มุกฺกํ** **วาชํ** **อภาสิ** ๗ **ราชา** **ตํ** **สุตฺวา** **“อโย** **มยา** **วิชฺฌิตฺวา** **ปาตีโตปิ**
เนว **มํ** **อกโกสตี** **น** **ปริภาสตี** **ปิยวจเนน** **สมฺพุทธีตี** **จินฺเตตฺวา** **ตสฺส** **สนฺติกํ**
คนฺตฺวา **ตํ** **ทุกฺขิตํ** **ทิสฺวา** **สยํ** **ปโรทิ** ๗

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว **โพธิสตุโต** **อ.**พระโพธิสัตฺว์ **ตาปโส** เป็นดาบส
สุวณฺณสาโม **นาม** ชื้อว่าสุวรรณสาม **พาราณสียํ** ในเมืองพาราณสี **หุตฺวา** เป็น
วสนฺโต อยู่อยู่ **อสุสเม** ในอาศรม **สกุทตฺติเย** อันท้าวสักกะทรงประทานแล้ว **ตีเร**

ที่ฝั่ง นทียา แห่งแม่น้ำ มิคสมุมตายน นาม ชื่อว่ามิกสัสมตยา ปฏิกุคฺคิ ปฺรณนินฺนํติ แล้ว มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. อนฺุเร ผู้เป็นคนตาบอด อุตฺตโน ของตน สกุกจํ โดยเคารพ ๕ ตทา ในกาลนั้น ราชา อ.พระราชชา ปิลยฺกโข นาม ชื่อว่า ปิลยักขะ พาราณสี ในเมืองพาราณสี นียฺยาเทตฺวา ทรงมอบให้แล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชชา มาตุ แก่พระมารดา มิคมฺสโลเกน เพราะความโลภในเนื้อของเนื้อ เอกโกว ผู้ผู้เดียวเที่ยว คนฺุตฺวา เสด็จไปแล้ว หิมวฺนฺุตํ สู่ป่าหิมพานต์ วริตฺวา ทรงฆ่าแล้ว มิเค ซึ่งเนื้อ ท. ขาทฺุโตะ ทรงเสวยอยู่ มํสํ ซึ่งเนื้อ วิจรฺนฺุโตะ เสด็จเที่ยวไปอยู่ ปตฺวา เสด็จถึงแล้ว ตํ ฐานํ ซึ่งที่นั้น ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว มิค-ปทวฺลณฺุชฺชํ ซึ่งรอยแห่งเท้าของเนื้อ ปานียคฺคทฺทิตฺตฺเถ ที่ทำน้ำเป็นที่ถือเอาซึ่งน้ำ อันบุคคลพึงดื่ม สามสฺส ของสามดาบส กตฺวา ทรงกระทำแล้ว โกฎฺจกํ ซึ่งชุ่มสาขาหิ ด้วยกิ่งไม้ ท. นิลียิตฺวา ทรงแอบแล้ว ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว สามํ ซึ่งสามดาบส มิคคณฺุปฺริวฺตํ ผู้อันหมูแห่งเนื้อแวดล้อมแล้ว สายณฺุหสมเย ในสมัยเป็นที่สิ้นไปแห่งวัน อาคนฺุตฺวา นหาตฺวา คจฺจนฺุตํ ผู้มาแล้ว อาบแล้ว ไปอยู่ วิชฺฌมิ ยิงแล้ว สเรน ด้วยลูกศร วิสปีเตน อันอาบแล้วด้วยยาพิษ ๕ โพธิสฺตฺโต อ.พระโพธิสัตว์ ปติตฺวา นิปนฺุโน ล้มลงนอนแล้ว ปฺริเยสฺนฺุโตะ แสงหาอยู่ อปฺราธการกํ (ปฺุคฺคโล) ซึ่งบุคคล ผู้กระทำซึ่งความผิด อภาสี ได้กล่าวแล้ว วาจํ ซึ่งวาจา มฺุทกํ อันอ่อนโยน ๕ ราชชา อ.พระราชชา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งคำนั้น จินฺุเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “อโย (ปฺุคฺคโล) อ.บุคคลนี้ มยา วิชฺฌมิตฺวา ปาติโตปิ แม้ผู้อันเรา ยิงแล้ว ให้ล้มลงแล้ว เหว อฺกุโกสติ ย่อมไม่ดำ น ปฺริภาสติ ย่อมไม่บริภาษ มํ ซึ่งเรา สมฺุทาจฺรติ ย่อมประพุดติร้องเรียก ปิยวจนฺุเนน ด้วยคำอันเป็นที่รัก” อิติ ดั่งนี้ คนฺุตฺวา ไปแล้ว สนฺุติกํ สู่สำนัก ตสฺส (สามสฺส) ของสามดาบสนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (สามํ) ซึ่งสามดาบสนั้น ปโรทฺติ ทรงกรรแสงแล้ว สยํ ด้วยพระองค์เอง ๕

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เป็นดาบสชื่อว่าสุวรรณสาม อยู่ในอาศรมที่ท้าวสักกะ ประทาน ไกลฝั่งแม่น้ำชื่อมิกสัสมตยา ในกรุงพาราณสี ปฺรณนินฺนํติมารดาบิดาของตนผู้มีจักษุบอดโดยเคารพ. ในกาลนั้น พระราชาในกรุงพาราณสีพระนามว่าปิลยักษ์ ทรงมอบราชสมบัติให้แก่พระมารดา ด้วยความโลภในเนื้อมฤค พระองค์เดียวเท่านั้น เสด็จไปสู่ป่าหิมพานต์ ทรงฆ่าเนื้อทั้งหลายแล้ว เสวยเนื้อพลางเสด็จเที่ยวไป ถึงที่นั้น ทรงพบรอยเท้าเนื้อที่ทำตักน้ำดื่มของดาบส ทรงทำชุ่มด้วยกิ่งไม้ ซ่อนพระองค์

อยู่แล้ว ทรงเห็นสามดาบซ้อนหม่อมฤคแวดล้อมมาอาบน้ำแล้ว กลับไปในเวลาเย็น จึง
 ยิงด้วยลูกศรอันกำซาบด้วยยาพิษ. พระโพธิสัตว์ล้มลง นอนสอดหาบุคคลผู้ทำผิด ได้
 กล่าววาจาอย่างอ่อนหวาน. พระราชา ทรงสดับวาจา นั้น ทรงดำริว่า “ผู้นี้ แม้ถูกเรา
 ยิงล้มลงแล้ว ยังไม่ตำ ไม่ปรีภษาเรา, กลับร้องเรียกด้วยถ้อยคำอันไพเราะ” ดังนี้แล้ว
 เสด็จไปยังที่ใกล้สามดาบสนั้น เห็นสามดาบสนั้น ประสบทุกข์แล้ว พระองค์เองทรง
 กั้นแสง.

.....

ตทา วสุนฺธรี นาม คนฺธมาทนวาสินี เทวธิดา มหาสตุตฺตสฺส สตุตฺตเม อตุตฺตภาเว
 มาตุญฺจตปฺพุพา ตํ การณํ ฃตฺวา “สจาหํ น ตตฺถ คมิสฺสํ, มม ปฺตุโต สาโม
 มริสฺสติ, ตสฺมี มเต, สามสฺส มาตาปิตโร นีราหารา สฺสฺสิตฺวา มริสฺสนฺติ, ราชาปิ
 ผลิตททโย มริสฺสติ, มยิ ปน คตฺยา, ราชา อสฺสมํ คนฺตฺวา สามสฺส มาตาปิตโร
 อาเนสฺสติ, เต อาคนฺตฺวา สจฺจกิริยํ กริสฺสนฺติ, อหํปิ กริสฺสามิ, เอวํ เม ปฺตุโต
 ซีวิทํ ลภิสฺสติ, มาตาปิตโรปิสฺส จกฺขุณี ปฏฺฐิลภิสฺสนฺติ, ราชาปิ สามสฺส เทสนํ สฺตฺวา
 นคฺริ คนฺตฺวา ทานาทินี กตฺวา ฃมเมเน รชฺชํ กาเรตฺวา สคฺเค อุปฺปชฺชิสฺสตีติ
 จินฺเตตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา อทิสฺสมาเนน กาเยน อากาเส จตฺวา “มหาราช ตฺวํ สาโม
 วีย เต อุกฺโฆ อนฺธโร โปเสหิ, เอวํ, ตยา สฺสฺสติ คนฺตฺพุพา ภวิสฺสตีติ อาห ๗ ตํ
 สฺตฺวา ราชา เต อุปฺภูจฺหิตุํ อสฺสมํ คนฺตฺวา สพฺพํ ตํ ปวตฺตี กเถตฺวา “เตนหิ
 มหาราช อมฺเห ตตฺถ เนถาติ วุตฺเต, ตถา อกาสิ ๗ เต อาคนฺตฺวา

[๓๑๒] “เยน สจฺเจนยํ สาโม ฃมฺมจารี ปุเร อหุ
 เอเตน สจฺจวชฺเชน วิสํ สามสฺส หณฺณตฺตติ-

อาทิกาทิ สตุตฺตหิ คาถาหิ สจฺจกิริยํ อํกฺสุ ๗

ตทา ในกาลนั้น เทวธิดา อ.เทพธิดา คนฺธมาทนวาสินี ผู้อยู่ที่ภูเขาคันธมา
 ทนโดยปกติ วสุนฺธรี ชื่อว่าวสุนฺธรี มาตุญฺจตปฺพุพา ผู้เป็นมารดาเป็นแล้วในกาลก่อน
 อตุตฺตภาเว ในอัฐภาพ สตุตฺตเม ที่ ๗ มหาสตุตฺตสฺส ของพระมหาสัตว์ ฃตฺวา รู้แล้ว
 ตํ การณํ ซึ่งเหตุ นั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อดิ ว่า “สเจ ถ้าวา อหํ อ.เรา น คมิสฺสํ
 จักไม่ไป ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้นไซ้, สาโม อ.พ่อสาม ปฺตุโต ผู้เป็นบุตร มม ของ

เรา มริสฺสูติ จักตาย, ตสฺมี (สามเ) ครั้นเมื่อพ่อสามนั้น มเต ตายแล้ว, มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. สามสฺส ของพ่อสาม นีราหารา ผู้มีอาหารออกแล้ว สฺสูสิสฺตวา ชุบผอมแล้ว มริสฺสูหฺติ จักตาย, ราชาปี แม้อ.พระราชา ผลิตททโย ผู้มีพระหุทัยอันแตกแล้ว มริสฺสูติ จักสวรรคต, ปน แต่่ว่า มยิ ครั้นเมื่อเรา คตาย ไปแล้ว, ราชา อ.พระราชา คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว อสฺสมํ สู่อาศรม อาเนสฺสูติ จัก นำมา มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. สามสฺส ของพ่อสาม, เต (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น อาคนฺตฺวา มาแล้ว กริสฺสูหฺติ จักกระทำ สจฺจกิริยํ ซึ่งสัจจกิริยา, อหฺปี แม้อ.เรา กริสฺสูหฺติ จักกระทำ, ปุตฺโต อ.บุตร เม ของเรา ลภิสฺสูติ จักได้ ชีวิตํ ซึ่งชีวิต เอวํ ด้วยประการฉะนี้, มาตาปิตโรปี แม้อ.มารดา และบิดา ท. อสฺส (สามสฺส) ของพ่อสามนั้น ปฏฺิลภิสฺสูหฺติ จักกลับได้ จกฺขุหิ ซึ่ง จักขุ ท., ราชาปี แม้อ.พระราชา สฺตฺวา ฟังแล้ว เทสนํ ซึ่งเทศนา สามสฺส ของ พ่อสาม คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว นครํ สู่พระนคร กตฺวา กระทำแล้ว ทานาทีหิ (ปุญฺญานิ) ซึ่งบุญ ท. มีทานเป็นต้น (ปุคฺคัล) ทรงยังบุคคล กาเรตฺวา ให้กระทำแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา ธมฺเมเน โดยธรรม อุปฺปชฺชิสฺสูติ จักทรงเกิดขึ้น สคฺเค ในสวรรคต” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น กาเยน มีกาย อทิสฺสูมาเนน อันไม่ปรากฏอยู่ จตฺวา ดำรงอยู่แล้ว อาภาเส ในอากาศ อาท กล่าว แล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่มหาราชเจ้า ตวํ อ.พระองค์ ไปเสหิ ขอจงเลี้ยงดู เต (มาตาปิตโร) ซึ่งมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น อุกฺโภ ทั้งสอง อนฺุเร ผู้เป็นคนตาบอด สาโม วีย รวากะ อ.พ่อสาม, เอวํ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺุเต) มีอยู่, สฺสูติ อ.สฺสูติ ตยา คนฺตฺพฺวา เป็นที่อันพระองค์ฟังไป ภวิสฺสูติ จักเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ราชา อ.พระราชา สฺตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งคำนั้น คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว อสฺสมํ สู่อาศรม อุปฺภูจฺหิตุํ เพื่ออันบำรุง เต (มาตาปิตโร) ซึ่งมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น กเถตฺวา ตรัสบอกแล้ว ตํ ปวตฺตฺติ ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น, (วจน) ครั้น เมื่อคำ อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่มหาบพิตร เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺมุเห) อ.พระองค์ เหน ขอจงนำไป อมฺุเห ซึ่งข้าพระเจ้า ท. ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น” อิติ ดังนี้ (มาตาปิตฺุหิ) อันมารดาและบิดา ท. วุตฺเต กล่าวแล้ว, อกาสิ ได้ทรงกระทำ แล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ เต (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น อาคนฺตฺวา มาแล้ว อภิสุํ ได้กระทำแล้ว สจฺจกิริยํ ซึ่งสัจจกิริยา คาถาหิ ด้วยคาถา ท.

สตตฺถิ ๗ อาทิกาทิ เป็นต้น อิติ ว่า

“อัย สามี อ.พ่อสามนี้ ฌมฺจาริ เป็นผู้ประพตฺติซึ่งกรรม
โดยปกติ ปุเร ในกาลก่อน เยห สจฺเจน ด้วยสัจจะใจ, วิสั
อ.ยาพิษ (กาย) ในกาย สามสฺส ของพ่อสาม หนฺยตฺต
จฺงสฺสฺญหายไป เอเตน สจฺจวชฺเชน ด้วยการกล่าวคำสัตย์นั้น”
อิตติ ดังนี้ ฯ

ในกาลนั้น เทพธิดาผู้อยู่ประจำเขาคันธมาทน์ ชื่อวสุนธรี เคยเป็นมารดาของพระมหา
สัตว์ในอัทภพที่ ๗ รู้เหตุนั้นแล้ว คิดว่า “ถ้าเราจักไม่ไป ณ ที่นั้นไซ้, พ่อสามผู้เป็น
บุตรของเราจักตาย, เมื่อเขาตายแล้ว, มารดาบิดาของพ่อสาม ก็จักไม่มีอาหารชุป
ผอมตาย, แม้พระราชาก็จักมีพระเหตุภัยแตกสวรคต, แต่เมื่อเราไปแล้ว, พระราชา
จักเสด็จไปสู่อาศรม นำมารดาบิดาของพ่อสามมา, มารดาบิดาของพ่อสามนั้นมาแล้ว
จักทำสังจกิริยา, ถึงเราก็จักทำ, บุตรของเราจักได้ชีวิตด้วยอาการอย่างนี้, แม้มารดา
บิดาของเขา ก็จักกลับได้จักษุ, แม้พระราชาก็จักทรงสดับเทศนาของพ่อสามแล้ว
เสด็จไปสู่พระนคร ทรงทำบุญทั้งหลายมีทานเป็นต้น ครองราชสมบัติโดยธรรม แล้ว
จักเกิดขึ้นในสวรรค” ดังนี้แล้ว ไป ณ ที่นั้น มีกายไม่ปรากฏ ยืนอยู่ในอากาศ กล่าว
ว่า “มหาราชเจ้า พระองค์จงทรงเลี้ยงมารดาบิดาของพ่อสามทั้ง ๒ ผู้มีจักษุบอดนั้น
เหมือนพ่อสามเถิด เมื่อเป็นเช่นนั้น พระองค์จักไปสุคติ”. พระราชา ทรงสดับคำนั้น
แล้ว เสด็จไปยังอาศรม เพื่อบำรุงมารดาบิดาของสามดาบสนั้น ตรัสบอกเรื่องราว
ทั้งหมด เมื่อมารดาบิดาของสามดาบสนั้นกล่าวว่า “มหาราชเจ้า ถ้าอย่างนั้น ขอพระองค์
โปรดนำข้าพระเจ้าทั้ง ๒ ไป ณ ที่นั้นด้วยเถิด” ได้ทรงทำอย่างนั้นแล้ว. มารดาบิดา
ของสามดาบสนั้นมาแล้ว ได้ทำสังจกิริยา ด้วยคาถา ๗ คาถามีอาทิว่า

“พ่อสามนี้ มีปกติประพตฺติกรรมในกาลก่อน ด้วยสัจจะใจ, ด้วย
การกล่าวสัตย์นั้น ขอยาพิษในกายของพ่อสาม จงสฺสฺญหาย”.

.....

ตตถ **สจุเจนาติ** ภูเตน สภาเวเน ฯ **ธมฺมจาริตี** ทสฺกุสลกมฺมปถธมฺมจาริ ฯ

ตตถ (ปเทศุ) “**สจุเจนาติ** (ปทสฺส) “**ภูเตน สภาเวเน**” (อิตติ อตุโถ) ฯ “**ธมฺมจาริตี** (ปทสฺส) “**ทสฺกุสลกมฺมปถธมฺมจาริ**” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**สภาเวเน** ด้วยสภาพ **ภูเตน** อันเป็นจริง” (อิตติ) ดังนี้ **ตตถ (ปเทศุ) “สจุเจเน” (ปทสฺส)** แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “**สจุเจเน**” ดังนี้ ฯ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**ทสฺกุสลกมฺมปถธมฺมจาริ** ผู้ประพฤติซึ่งธรรม คือกุศลกรรมบถ ๑๐ โดยปกติ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**ธมฺมจาริตี**” ว่า “**ธมฺมจาริ**” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “**สจุเจเน**” ความว่า ด้วยสภาพที่เป็นจริง ฯ บทว่า “**ธมฺมจาริตี**” ความว่า ผู้ประพฤติธรรมคือกุศลกรรมบถ ๑๐ โดยปกติ ฯ

.....
 สาโม ปริวตฺติตฺวา นิปชฺชิ ฯ อถ เทวตาปี

“ปพฺพตฺยาหิ คณฺฐมาทเน	จิริ รตฺตํ นิवासินิ
น เม ปิยตโร โภจ	อญฺเอย สามา หิ วิชฺชติ
เอเตน สจฺจวชฺเชน	วิสิํ สามสฺส หมฺยตฺตติ

อาทิกาทิ ทฺวีหิ คาทาทิ สจฺจกิริยํ อกาสิ ฯ ตสฺสา สจฺจกิริยาสานเ สาโม อโรโค หุตฺวา สมฺภูจฺหิ ฯ

สาโม อ.สามดาบส **ปริวตฺติตฺวา นิปชฺชิ** นอนพลิกกลับแล้ว ฯ **อถ** ครั้งนั้น **เทวตาปี** แม้ **อ.เทวดา** **อกาสิ** ได้กระทำแล้ว **สจฺจกิริยํ** ซึ่งสักจกิริยา **คาทาทิ** ด้วยคาทา ท. **ทฺวีหิ ๒** **อาทิกาทิ** เป็นต้น **อิตติ** ว่า

“**อหิ** อ.เรา **นิवासินิ** เป็นผู้อยู่โดยปกติ **ปพฺพเต** ที่ภูเขา **คณฺฐมาทเน** ชื่อว่าคณฺฐมาทน์ **รตฺตํ** ลี้นราตรี **จิริ** อันยาวนาน (**อมฺหิ**) ย่อมเป็น, **โภจ** อ.ใคร **อญฺเอย** อื่น **ปิยตโร** เป็นที่รักกว่า **สามา หิ** กว่าพ่อสามแล **เม** ของเรา **น วิชฺชติ**

ในขณะที่เดียวกันนั้นเที่ยว อิติ ด้วยประการฉะนี้ ๕ ออก ครั้งนั้น โพรีสตโต อ.พระ-
โพรีสตว์ เทเสนโต เมื่อแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม รมฺโย แก่พระราชชา อภาสิ ได้กล่าว
แล้ว คาถา ซึ่งคาถา ท. เทว ๒ อิติ ว่า

“โย มจฺโจ อ.นรชนใด โปสติ ย่อมเลี้ยง มารดา ซึ่งมารดา
วา หรือว่า ปิตริ ซึ่งบิดา ธมฺเมเน โดยธรรม, เทวาปี แม่
อ.เทวดา ท. ดิกิจฺจนฺติ ย่อมแก้ไข ห้ นริ ซึ่งนรชนนั้น
มาตาเปติภริ ผู้เลี้ยงซึ่งมารดาและบิดา ๕

โย มจฺโจ อ.นรชนใด โปสติ ย่อมเลี้ยง มารดา ซึ่งมารดา
วา หรือว่า ปิตริ ซึ่งบิดา ธมฺเมเน โดยธรรม, (ธีรา) อ.นัก-
ปราชญ์ ท. ปสฺสนฺติ ย่อมสรรเสริญ ห้ (นริ) ซึ่งนรชนนั้น
(อิธ โลเก) ในโลกนี้, (โส นโร) อ.นรชนนั้น เปจฺจ ละไปแล้ว
ปโมทติ ย่อมบันเทิง สคฺเค ในสวรรค์” อิติ ดังนี้ ๕

ความอัศจรรย์ทั้งปวง คือ “ความหายโรค ๑ การกลับได้จักขุแห่งมารดาบิดา ๑ อรุณ
ขึ้น ๑ ความที่ชนทั้ง ๔ นั้น ปรากฏในอาศรมด้วยอำนาจภาพของเทพดา ๑ ได้มีใน
ขณะเดียวกัน. ลำดับนั้น พระโพรีสตว์ เมื่อจะแสดงธรรมแก่พระราชชา ได้กล่าวคาถา
ว่า

“นรชนใด เลี้ยงมารดาหรือบิดาโดยธรรม, แม่เทพดาทั้ง
หลาย ก็ย่อมช่วยแก้ไขนรชนผู้เลี้ยงมารดาบิดานั้น.

นรชนใดเลี้ยงมารดาหรือบิดาโดยธรรม, นักปราชญ์ทั้งหลาย
ย่อมสรรเสริญนรชนนั้นในโลกนี้เอง, เขาละไปแล้ว ย่อม
บันเทิงในสวรรค์”.

.....
เอวณฺจ ปน วตฺวา ปฺน “สเจ มหาราช เทวโลกิ คนฺตฺวา ตตฺถ มหฺนตฺ ทิพฺพสมฺปตฺติ
ปริภุญฺชิตฺมุจฺฉสิ, อิมาสฺ ทสฺสุ ธมฺมจฺริยาสุ ปวตฺตสฺสูติ ทสฺเสนโต ทส ราชธมฺม-
จฺริยา คาถา อภาสิ

[๓๑๔]	“ธมฺมํ จร มหาราช	มาตาปิตุสุ ขตฺติย
	อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน	ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสิ ๗
	ธมฺมํ จร มหาราช	ปฺตฺตทาเรสุ ขตฺติย...
	ธมฺมํ จร มหาราช	มิตฺตามจฺเจสุ ขตฺติย...
	ธมฺมํ จร มหาราช	วาหเนสุ พฺลេสุ จ...
	ธมฺมํ จร มหาราช	คาเมสุ นิคเมสุ จ...
	ธมฺมํ จร มหาราช	รฏฺเฐสุ ชนปฺเทสุ จ...
	ธมฺมํ จร มหาราช	สมณฺเษสุ พุราหฺมณฺเษสุ จ...
	ธมฺมํ จร มหาราช	มิกปฺกฺขีสุ ขตฺติย...
	ธมฺมํ จร มหาราช	สุจฺฉินฺโณ สุขมาวโห
	อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน	ราช สคฺคํ คมิสฺสสฺสิ ๗
	ธมฺมํ จร มหาราช	อินฺหา เทวา สพุรฺหุมา
	สุจฺฉินฺณเณ ทิวํ ปตฺตา	มา ธมฺมํ ราช ปามโทติ ๗

จ ปน ก็แล (โพธิสตุโต) อ.พระโพธิสัตว์ วตฺวา ครั้นกล่าวแล้ว เหว่ อย่างนี้ (วตฺวา) กล่าวแล้ว ปฺน อีก อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่มหาราชเจ้า สเจ ถ้าว่า (ตฺวํ) อ.พระองค์ อิจฺฉสิ ย่อมปรารถนา เทวโลกํ คนฺตฺวา ตตฺถ มหนฺตํ ทิพฺพสมฺปตฺติ ปริภุญฺชิตฺตุํ เพื่ออัน เสด็จไป สูเทวโลก แล้วจึงเสวย ซึ่งสมบัติอันเป็นทิพย์ อันใหญ่ ใน เทวโลกนั้นไซ้, (ตฺวํ) อ.พระองค์ ปวตฺตสฺสุ ขอจงประพฤติ ธมฺมจริยาสุ ในธรรม จริยา ท. ทสฺสุ ๑๐ อิมาสฺสุ เหล่านี้” อิติ ดังนี้ ทสฺเสนฺโต เมื่อแสดง อภาสิ ได้กล่าว แล้ว คาถา ซึ่งคาถา ท. ราชธมฺมจริยา อันแสดงซึ่งธรรมจริยา ทส ๑๐ อิติ ว่า

“มหาราช ข้าแต่มหาราชเจ้า ขตฺติย ผู้ทรงเป็นกษัตริย์ (ตฺวํ) อ.พระองค์ จร จงทรงประพฤติ (ธมฺมํ) ซึ่งธรรม มาตาปิตุสุ ในมารดาและบิดา ท., ราช ข้าแต่บพิตร (หิ) ด้วยว่า (ตฺวํ) อ.พระองค์ จริตฺวาน ครั้นทรงประพฤติแล้ว ธมฺมํ ซึ่งธรรม อิธ (โลก) ในโลกนี้ คมิสฺสสฺสิ จักเสด็จไป สคฺคํ สูสวรรค์ ๗

มหาราช ข้าแต่มหาราชเจ้า **ขตุติย** ผู้ทรงเป็นกษัตริย์ (ตุว) อ.พระองค์ จร จงทรงประพฤติ (ธมฺม) ซึ่งธรรม **ปุตตทาเรสุ** ในบุตรและภรรยา ท., **ราช** ข้าแต่บพิตร (หิ) ด้วยว่า (ตุว) อ.พระองค์ **จริตฺวาน** ครั้นทรงประพฤติแล้ว **ธมฺม** ซึ่งธรรม **อิธ (โลก)** ในโลกนี้ **คมิสฺสสิ** จักเสด็จไป **สคฺค** สู่วรรค ๕

มหาราช ข้าแต่มหาราชเจ้า **ขตุติย** ผู้ทรงเป็นกษัตริย์ (ตุว) อ.พระองค์ จร จงทรงประพฤติ (ธมฺม) ซึ่งธรรม **มิตฺตาทมฺเจสุ** ในมิตรและอำมาตย์ ท., **ราช** ข้าแต่บพิตร (หิ) ด้วยว่า (ตุว) อ.พระองค์ **จริตฺวาน** ครั้นทรงประพฤติแล้ว **ธมฺม** ซึ่งธรรม **อิธ (โลก)** ในโลกนี้ **คมิสฺสสิ** จักเสด็จไป **สคฺค** สู่วรรค ๕

มหาราช ข้าแต่มหาราชเจ้า **ขตุติย** ผู้ทรงเป็นกษัตริย์ (ตุว) อ.พระองค์ จร จงทรงประพฤติ (ธมฺม) ซึ่งธรรม **วาทเนสฺสุ** ในสัตว์พาหนะ ท. จ ด้วย **พลเนสฺสุ** ในพลนิกาย ท. จ ด้วย, **ราช** ข้าแต่บพิตร (หิ) ด้วยว่า (ตุว) อ.พระองค์ **จริตฺวาน** ครั้นทรงประพฤติแล้ว **ธมฺม** ซึ่งธรรม **อิธ (โลก)** ในโลกนี้ **คมิสฺสสิ** จักเสด็จไป **สคฺค** สู่วรรค ๕

มหาราช ข้าแต่มหาราชเจ้า **ขตุติย** ผู้ทรงเป็นกษัตริย์ (ตุว) อ.พระองค์ จร จงทรงประพฤติ (ธมฺม) ซึ่งธรรม **คามเอสฺสุ** ในชาวบ้าน ท. จ ด้วย **นิคเมเอสฺสุ** ในชานิกม ท. จ ด้วย, **ราช** ข้าแต่บพิตร (หิ) ด้วยว่า (ตุว) อ.พระองค์ **จริตฺวาน** ครั้นทรงประพฤติแล้ว **ธมฺม** ซึ่งธรรม **อิธ (โลก)** ในโลกนี้ **คมิสฺสสิ** จักเสด็จไป **สคฺค** สู่วรรค ๕

มหาราช ข้าแต่มหาราชเจ้า **ขตุติย** ผู้ทรงเป็นกษัตริย์ (ตุว) อ.พระองค์ จร จงทรงประพฤติ (ธมฺม) ซึ่งธรรม **รฏฺเฐสุ** ในชาวแคว้นแคว้น ท. จ ด้วย **ชนปเทสุ** ในชาวชนบท ท. จ ด้วย, **ราช** ข้าแต่บพิตร (หิ) ด้วยว่า (ตุว) อ.พระองค์

จริตฺวาน ครั้นทรงประพฤติแล้ว ฌมฺมํ ซึ่งธรรม อธิ (โลเก)
ในโลเกนี้ คมิสฺสสสิ จักเสด็จไป สคฺคํ สู้สวรรคค์ ๕

มหาราช ข้าแต่มหาราชเจ้า ขตฺตฺยิ ผู้ทรงเป็นกษัตริย์ (ตุวํ)
อ.พระองค์ จร จงทรงประพฤติ (ฌมฺมํ) ซึ่งธรรม สมณฺเสสุ
ในสมณะ ท. จ ด้วย พุราหฺมณฺเสสุ ในพราหมณ์ ท. จ ด้วย,
ราช ข้าแต่บพิตร (หิ) ด้วยว่า (ตุวํ) อ.พระองค์ จริตฺวาน
ครั้นทรงประพฤติแล้ว ฌมฺมํ ซึ่งธรรม อธิ (โลเก) ในโลเกนี้
คมิสฺสสสิ จักเสด็จไป สคฺคํ สู้สวรรคค์ ๕

มหาราช ข้าแต่มหาราชเจ้า ขตฺตฺยิ ผู้ทรงเป็นกษัตริย์ (ตุวํ)
อ.พระองค์ จร จงทรงประพฤติ (ฌมฺมํ) ซึ่งธรรม มิคฺปกฺขีสุ
ในเนื้อและนก ท., ราช ข้าแต่บพิตร (หิ) ด้วยว่า (ตุวํ)
อ.พระองค์ จริตฺวาน ครั้นทรงประพฤติแล้ว ฌมฺมํ ซึ่งธรรม
อธิ (โลเก) ในโลเกนี้ คมิสฺสสสิ จักเสด็จไป สคฺคํ สู้สวรรคค์ ๕

มหาราช ข้าแต่มหาราชเจ้า ขตฺตฺยิ ผู้ทรงเป็นกษัตริย์ (ตุวํ)
อ.พระองค์ จร จงทรงประพฤติ (ฌมฺมํ) ซึ่งธรรม, ฌมฺโม
อ.ธรรม (ตยา) จิณฺโณ อันพระองค์ประพฤติแล้ว สุชาวโ
เป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น, ราช ข้าแต่
บพิตร (หิ) ด้วยว่า (ตุวํ) อ.พระองค์ จริตฺวาน ครั้นทรง
ประพฤติแล้ว ฌมฺมํ ซึ่งธรรม อธิ (โลเก) ในโลเกนี้ คมิสฺสสสิ
จักเสด็จไป สคฺคํ สู้สวรรคค์ ๕

มหาราช ข้าแต่มหาราชเจ้า ขตฺตฺยิ ผู้ทรงเป็นกษัตริย์ (ตุวํ)
อ.พระองค์ จร จงทรงประพฤติ (ฌมฺมํ) ซึ่งธรรม, เทวา
อ.เทวดา ท. อินฺทฺยา มีพระอินทร์เป็นประธาน สพุรฺหฺมกฺกา
ผู้เป็นไปกับด้วยพรหม ปตฺตฺตา ถึงแล้ว ทิวํ ซึ่งสวรรคค์
(อตฺตฺนา) สุจิณฺเณน (ฌมฺเมเน) เพราะธรรม อันตน ประพฤติ
ดีแล้ว, ราช ข้าแต่บพิตร (ตุวํ) อ.พระองค์ มา ปามโ
อย่าประมาทแล้ว ฌมฺมํ ซึ่งธรรม” อิติ ดังนี้ ๕

ก็แล พระโพธิสัตว์ ครั้นกล่าวอย่างนั้นแล้ว กล่าวอีกว่า “มหาราชเจ้า ถ้าพระองค์ทรง
ปรารถนาจะเสด็จไปสู่เทวโลก เสวยทิพยสมบัติเป็นอันมากในเทวโลกนั้นไซ้, ขอ
พระองค์จงทรงประพฤติในธรรมจรรยา ๑๐ ประการเหล่านี้, เมื่อแสดง จึงได้กล่าว
คาถาอันแสดงธรรมจรรยา ๑๐ ประการว่า

“มหาราชเจ้าผู้กษัตริย์ ขอพระองค์ทรงประพฤติธรรม ในพระ-
มารดาพระบิดา, บพิตร ด้วยว่า พระองค์ครั้นทรงประพฤติ
ธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่สวรรค์.

มหาราชเจ้าผู้กษัตริย์ ขอพระองค์ทรงประพฤติธรรม ในพระ-
โอรสและพระชานา, บพิตร ด้วยว่า พระองค์ครั้นทรงประพฤติ
ธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่สวรรค์.

มหาราชเจ้าผู้กษัตริย์ ขอพระองค์ทรงประพฤติธรรม ในมิตร
และอำมาตย์, บพิตร ด้วยว่า พระองค์ครั้นทรงประพฤติธรรม
ในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่สวรรค์.

มหาราชเจ้าผู้กษัตริย์ ขอพระองค์ทรงประพฤติธรรม ในสัตว์
พาหนะและในหมู่กำลังพล, บพิตร ด้วยว่า พระองค์ครั้นทรง
ประพฤติธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่สวรรค์.

มหาราชเจ้าผู้กษัตริย์ ขอพระองค์ทรงประพฤติธรรม ในชาว-
บ้านและชาวนิคม, บพิตร ด้วยว่า พระองค์ครั้นทรงประพฤติ
ธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่สวรรค์.

มหาราชเจ้าผู้กษัตริย์ ขอพระองค์ทรงประพฤติธรรม ในชาว-
แคว้นแคว้นและชาวชนบท, ราชะ ด้วยว่า พระองค์ครั้นทรง
ประพฤติธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่สวรรค์.

มหาราชเจ้าผู้กษัตริย์ ขอพระองค์ทรงประพฤติธรรมในสมณะ
และพราหมณ์ทั้งหลาย, บพิตร ด้วยว่า พระองค์ครั้นทรง
ประพฤติธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่สวรรค์.

มหาราชเจ้าผู้กษัตริย์ ขอพระองค์ทรงประพาศิทธิธรรมในเนื้อ และนกทั้งหลาย, บพิตร ด้วยว่า พระองค์ครั้งทรงประพาศิทธิธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่สวรรค์.

มหาราชเจ้า ขอพระองค์ทรงประพาศิทธิธรรมเถิด, ด้วยว่า ธรรมที่พระองค์ทรงประพาศิทธิธรรมดีแล้ว นำสุขมาให้, บพิตร พระองค์ครั้งทรงประพาศิทธิธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่สวรรค์.

มหาราชเจ้า ขอพระองค์ทรงประพาศิทธิธรรมเถิด, เทพดาทั้งหลายมีพระอินทร์เป็นประธานพร้อมทั้งพรหม บรรลุทิพย์ได้ เพราะธรรมที่ตนประพาศิแล้ว, บพิตร พระองค์อย่าทรงประมาทธรรมเลย” ดังนี้.

[๓๑๕] ตตฺถ ปจฺมคาคาถาย ๕ **ธมฺมมฺหุตฺติ** มาตาปิตุอุปภูจฺจานธมฺมํ ๕ กาลสฺเสว วุฏฺฏจาย มาตา-
 ปิตูนํ มุโขทกทนฺตกภูจฺจทานมาทึ กตฺวา สพฺพํ สรรีปริหรณํ กโรนฺโต เตสฺส ธมฺมํ
 จรติ นาม ๕

ตตฺถ (คาถาสฺ) ปจฺมคาคาถาย (วินิจฺฉโย ปณฺทิตฺเตน เวทิตฺพุโ) ๕ “**ธมฺมมฺหุตฺติ** (ปทสฺส) “มาตา-
 ปิตุอุปภูจฺจานธมฺมํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ๕ (ราชา) กาลสฺเสว วุฏฺฏจาย มาตาปิตูนํ มุโขทกทนฺตกภูจฺ-
 จานมาทึ (กิจฺจ) กตฺวา สพฺพํ สรรีปริหรณํ กโรนฺโต เตสฺส (มาตาปิตุสฺ) ธมฺมํ จรติ นาม ๕

อตฺโถ อ.เนื้อความ **เอตาสํ คาคาถํ** แห่งคาถา ท. เหล่านั้น (**อฏฺฐกถาจรฺเยน**)
 อันพระอรธกถาจารย์ **วุดฺโต** กล่าวแล้ว **สกุณชาตกวณฺณนายํ** ในอรธกถา-
 แห่งสกุณชาตก **จตฺตาทิสฺสนิปาเต** ในจัตตาทิสฺสนิปาต **เอวํ** อย่างนี้ **อิตฺติ** ว่า “...

(**วินิจฺฉโย**) อ.การวินิจฉัย **ตตฺถ (คาถาสฺ) ปจฺมคาคาถาย** ใน- ในคาถา ท. เหล่านั้น
 หนา -คาถาที่ ๑ (**ปณฺทิตฺเตน**) อันบัณฑิต (**เวทิตฺพุโ**) พึงทราบ ๕

(**อตฺโถ**) อ.อรธ (**อิตฺติ**) ว่า ‘**มาตาปิตุอุปภูจฺจานธมฺมํ** ซึ่งธรรมคือการบำรุง
 ซึ่งมารดาและบิดา’ (**อิตฺติ**) ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท ‘**ธมฺมมฺหุตฺติ** ว่า ‘ธมฺมํ’ ดังนี้ ๕ (ราชา)

อ.พระราชชา วุฏฺจาย เสด็จจุลกษิณแล้ว กาลสุเสว โดยกาลนั้นเทียว กตฺวา ทรงกระทำแล้ว มุโขทกทนต์กฏฺจทานมาที (กิจจ) ซึ่งกิจ มีการให้น้ำบัวนปากและไม้ชำระฟันเป็นต้น มาตาปิตุณฺ แก่มารดาและบิดา ท. กโรฺนุโต ทรงกระทำอยู่ สรีรปริหรณฺ ซึ่งการบริหารซึ่งสรีระ สพฺพํ ทั้งปวง จรติ นาม ชื่อว่ายอมประพฤติ ธมฺมํ ซึ่งธรรม เตสุ (มาตาปิตุสุ) ในมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น ๕

ท่านกล่าวเนื้อความแห่งคาถาเหล่านั้นไว้ในอรรถกถาสกฺกนชาดก ในจัดตาฬิสนิบาดอย่างนี้ว่า

“บรรดาคาถาเหล่านั้น บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยในคาถาที่ ๑.

บทว่า ‘ธมฺมํ’ ได้แก่ ธรรมคือการบำรุงมารดาบิดา. พระราชาเมื่อเสด็จจุลกษิณแต่เข้าตูล์ ทรงทำการบริหารพระสรีระทุกอย่าง ทำการให้น้ำบัวนปากและไม้สีฟันแก่พระมารดาพระบิดา ชื่อว่ายอมทรงประพฤติธรรมในมารดาบิดาเหล่านั้น.

ปุตฺตทาเรสุ ปน ปุตฺตธิตโร ปาปโต นิวาเรตฺวา กลฺยาณ นินฺเวเสนฺโต สิปปิ อุกฺคณฺหาเปนฺโต วยฺยปุตฺตกาเล ปฏฺฐิรูปฺกุลวเสน อาวาหวิวาหํ กโรฺนุโต สมเย จ ฐนํ เทนฺโต ปุตฺเตสุ ธมฺมํ จรติ นาม ๕

ปุตฺตทาเรสุ ปน (ธมฺมสฺส จรณฺ, ราชา) ปุตฺตธิตโร ปาปโต นิวาเรตฺวา (เต ปุตฺตธิตโร) กลฺยาณ (กมฺเม) นินฺเวเสนฺโต สิปปิ อุกฺคณฺหาเปนฺโต วยฺยปุตฺตกาเล ปฏฺฐิรูปฺกุลวเสน อาวาหวิวาหํ กโรฺนุโต สมเย จ ฐนํ เทนฺโต ปุตฺเตสุ ธมฺมํ จรติ นาม ๕

ปน ส่วนว่า (จรณฺ) อ.การประพฤติ (ธมฺมสฺส) ซึ่งธรรม ปุตฺตทาเรสุ ในพระโอรสและพระชายา ท., (ราชา) อ.พระราชชา นิวาเรตฺวา ทรงห้ามแล้ว ปุตฺตธิตโร ซึ่งพระราชโอรสและพระราชธิดา ท. ปาปโต จากบาป (เต ปุตฺตธิตโร) ทรงยังพระราชโอรสและพระราชธิดา ท. เหล่านั้น นินฺเวเสนฺโต ให้ตั้งอยู่ กลฺยาณ (กมฺเม) ในกรรม อันงาม อุกฺคณฺหาเปนฺโต ทรงให้เล่าเรียนอยู่ สิปปิ ซึ่งศิลปะ กโรฺนุโต ทรงกระทำอยู่ อาวาหวิวาหํ ซึ่งอาวาหวิวาหมงคล ปฏฺฐิรูปฺกุลวเสน ด้วยสามารถแห่งตระกูลผู้สมควร วยฺยปุตฺตกาเล ในกาลเป็นที่ถึงแล้วซึ่งวัย จ ด้วย เทนฺโต

ทรงพระราชทานอยู่ **ธัมม์** ซึ่งทรัพย์ **สมเย** ในสมัย **จ** ด้วย **จรติ** นาม **ชื่อว่า** ย่อม
ประพฤติ **ธัมม์** ซึ่งธรรม **ปุตฺเตสุ** ในพระโอรส **ท. ๕**

ส่วนในพระโอรสและพระชายา, พระราชาเมื่อทรงห้ามพระโอรสธิดาจากความชั่ว ให้
ตั้งอยู่ในความดี ให้เล่าเรียนศิลปะ ทรงทำอวาหวิวาหมงคล ด้วยสามารถสกุลอัน
สมควรกัน ในเวลาที่พระโอรสธิดาเจริญวัยแล้ว และทรงมอบทรัพย์ให้ในสมัย **ชื่อว่า**
ย่อมทรงประพฤติธรรมในพระโอรสทั้งหลาย.

ภริยํ สมฺมาเนหฺโต อวิมาเนหฺโต อนตฺติจรฺนฺโต อีสฺสรียํ โวสุสฺสฺเซนฺโต อลงฺการํ
อนุปรฺปนฺโต ทาเรสุ ฐมฺมํ จรฺติ นาม ๕

(ราชา) ภริยํ สมฺมาเนหฺโต อวิมาเนหฺโต อนตฺติจรฺนฺโต อีสฺสรียํ โวสุสฺสฺเซนฺโต อลงฺการํ
อนุปรฺปนฺโต ทาเรสุ ฐมฺมํ จรฺติ นาม ๕

(ราชา) อ.พระราชา **สมฺมาเนหฺโต** เมื่อทรงยกย่อง **อวิมาเนหฺโต** ไม่ทรงดูหมิ่น
อนตฺติจรฺนฺโต ไม่ประพฤติล่วงอยู่ **ภริยํ** ซึ่งพระชายา **โวสุสฺสฺเซนฺโต** ทรงมอบให้อยู่
อีสฺสรียํ ซึ่งความเป็นใหญ่ **อนุปรฺปนฺโต** ทรงตามเพิ่มให้อยู่ **อลงฺการํ** ซึ่งเครื่อง
ประดับ **จรฺติ** นาม **ชื่อว่า** ย่อมประพฤติ **ฐมฺมํ** ซึ่งธรรม **ทาเรสุ** ในพระชายา **ท. ๕**

พระราชา เมื่อทรงยกย่อง ไม่ดูหมิ่น ไม่ประพฤติล่วงพระชายา มอบให้ความเป็นใหญ่
เพิ่มให้เครื่องประดับ **ชื่อว่า** ย่อมทรงประพฤติธรรมในพระชายาทั้งหลาย.

มิตฺตามจฺเจ ปน จตฺตฺติ สงฺคหฺวตฺตฺตฺติ สงฺคณฺหนฺโต อวิสฺวาเทฺนฺโต เตสุ ฐมฺมํ จรฺติ
นาม ๕

(ราชา) มิตฺตามจฺเจ ปน จตฺตฺติ สงฺคหฺวตฺตฺตฺติ สงฺคณฺหนฺโต อวิสฺวาเทฺนฺโต เตสุ (มิตฺตามจฺเจสุ)
ฐมฺมํ จรฺติ นาม ๕

ปน ก็ (ราชา) อ.พระราชา **สงฺคณฺหนฺโต** เมื่อทรงสงเคราะห์ **มิตฺตามจฺเจ** ซึ่ง
มิตรและอำมาตย์ **ท. สงฺคหฺวตฺตฺตฺติ** ด้วยสังคหัตถุ **ท. จตฺตฺติ ๔** **อวิสฺวาเทฺนฺโต**

ไม่ทรงกล่าวให้คลาดเคลื่อนอยู่ **จรติ นาม** ชื่อว่าย่อมประพฤติ **ธมฺม** ซึ่งธรรม **เตสุ** (มิตตามจุเจสุ) ในมิตรและอำมาตย์ ท. เหล่านั้น ๗

ก็พระราชามือทรงสงเคราะห์มิตรและอำมาตย์ทั้งหลาย ด้วยสังคหัตถุ ๔ ไม่ทรงกล่าวให้คลาด ชื่อว่าย่อมทรงประพฤติธรรมในมิตรและอำมาตย์เหล่านั้น.

.....

หตฺถิสฺสาทีนํ วาหนานํ พลกายสุสฺส จ ทาทพฺพยุตฺตกํ เทนุโต สกฺกาโร กโรนุโต
หตฺถิสฺสาทโย มหุลลกกาเล กมฺเมสุ อโยเชนุโต วาหนพฺเลสฺสุ ธมฺมํ จรติ นาม ๗

(ราชา) หตฺถิสฺสาทีนํ วาหนานํ พลกายสุสฺส จ (รณฺญา) ทาทพฺพยุตฺตกํ (วตฺถุ) เทนุโต
สกฺกาโร กโรนุโต หตฺถิสฺสาทโย (วาหน) มหุลลกกาเล กมฺเมสุ อโยเชนุโต วาหนพฺเลสฺสุ
ธมฺมํ จรติ นาม ๗

(ราชา) อ.พระราช **เทนุโต** เมื่อพระราชทาน (รณฺญา) **ทาทพฺพยุตฺตกํ (วตฺถุ)**
ซึ่งวัตถุอันควรแล้วแก่วัตถุอันพระราช ฟังพระราชทาน **วาหนานํ** แก่สัตว์พาหนะ ท.
หตฺถิสฺสาทีนํ มีช้างและม้าเป็นต้น จ ด้วย **พลกายสุสฺส** แก่พลนิกาย จ ด้วย
กโรนุโต เมื่อทรงกระทำ **สกฺกาโร** ซึ่งสักการะ **อโยเชนุโต** ไม่ทรงใช้อยู่ **หตฺถิ-**
อสฺสาทโย (วาหน) ซึ่งสัตว์พาหนะ ท. มีช้างและม้าเป็นต้น **กมฺเมสุ** ในการงาน ท.
มหุลลกกาเล ในกาลแห่งสัตว์เหล่านั้นแก่ **จรติ นาม** ชื่อว่าย่อมประพฤติ **ธมฺม**
ซึ่งธรรม **วาหนพฺเลสฺสุ** ในสัตว์พาหนะและพลนิกาย ท. ๗

พระราชามือพระราชทานสิ่งของที่ควรพระราชทาน ทรงปูนบำเหน็จแก่สัตว์พาหนะ
มีช้างม้าเป็นต้น และหมูกำลังพล ไม่ทรงใช้ช้างม้าเป็นต้น ในการงานทั้งหลาย ใน
เวลาแก่ ชื่อว่าย่อมทรงประพฤติธรรมในสัตว์พาหนะและหมูกำลังพล.

.....

คามนิกมวาสิโน ทณฺฑพฺลีสึ อปีเพนุโต ว คามนิกเมสุ ธมฺมํ จรติ นาม ๗

(ราชา) คามนิกมวาสิโน (ชเน) ทณฺฑพฺลีสึ อปีเพนุโต ว คามนิกเมสุ ธมฺมํ จรติ นาม ๗

(ราชา) อ.พระราช **อปีเพนุโต** ว เมื่อไม่เบียดเบียนอยู่เที่ยว **คามนิกมวาสิโน**

(ชเน) ซึ่งชน ท. ผู้อยู่ในหมู่บ้านและนิคมโดยปกติ ทณฺทพลีหิ ด้วยอาชญาและส่วย ท. จรติ นาม ชื่อว่ายอมประพฤติ ธมฺมํ ซึ่งธรรม คามนิกเมสุ ในชาวบ้านและชานิคม ท. ๗

พระราชามาเมื่อไม่ทรงเบียดเบียนชาวบ้านและชานิคม ด้วยอาชญาและส่วยทั้งหลายเลย ชื่อว่ายอมทรงประพฤติธรรมในชาวบ้านและชานิคม.

.....
รฏฺจญจ ชนปทญจ อการณน กิลเมหฺโต หิตจิตฺตํ อปจฺจุปฏฺจเปหฺโต ตตฺถ อธมฺมํ จรติ นาม ๗ อปีเพหฺโต ปน หิตจิตฺเตน จ ผรหฺโต ตตฺถ ธมฺมํ จรติ นาม ๗

(ราชา) รฏฺจํ จ ชนปทํ จ อการณน กิลเมหฺโต หิตจิตฺตํ อปจฺจุปฏฺจเปหฺโต ตตฺถ (รฏฺจ-ชนปทสฺส) อธมฺมํ จรติ นาม ๗ (ราชา) อปีเพหฺโต ปน หิตจิตฺเตน จ ผรหฺโต ตตฺถ (รฏฺจ-ชนปทสฺส) ธมฺมํ จรติ นาม ๗

(ราชา) อ.พระราชามา รฏฺจํ จ ยังชาวแคว้นแคว้นด้วย ชนปทํ จ ยังชาวชนบทด้วย กิลเมหฺโต ให้ลำบากอยู่ อการณน เพราะเหตุอันไม่สมควร อปจฺจุปฏฺจเปหฺโต ไม่ทรงเข้าไปตั้งไว้เฉพาะอยู่ หิตจิตฺตํ ซึ่งพระราชหฤทัยอันประกอบแล้วด้วยประโยชน์เกื้อกูล จรติ นาม ชื่อว่ายอมประพฤติ ธมฺมํ ซึ่งธรรม ตตฺถ (รฏฺจชนปทสฺส) ในชาวแคว้นแคว้นและชาวชนบท ท. เหล่านั้น ๗ ปน แต่ว่า (ราชา) อ.พระราชามา อปีเพหฺโต เมื่อไม่ทรงเบียดเบียน ผรหฺโต ทรงแผ่ไปอยู่ หิตจิตฺเตน ด้วยพระราชหฤทัยอันประกอบแล้วด้วยประโยชน์เกื้อกูล จรติ นาม ชื่อว่ายอมประพฤติ ธมฺมํ ซึ่งธรรม ตตฺถ (รฏฺจชนปทสฺส) ในชาวแคว้นแคว้นและชาวชนบท ท. เหล่านั้น ๗

พระราชามาเมื่อทรงทำชาวแคว้นแคว้นและชาวชนบทให้ลำบาก เพราะเหตุอันไม่สมควร ไม่ตั้งพระราชหฤทัย อันประกอบด้วยประโยชน์เกื้อกูลไว้ ชื่อว่ายอมทรงประพฤติธรรมในชาวแคว้นแคว้นและชาวชนบทเหล่านั้น. แต่เมื่อไม่ทรงบีบคั้น และทรงแผ่ไปด้วยพระราชหฤทัยอันประกอบด้วยประโยชน์เกื้อกูล ชื่อว่ายอมทรงประพฤติธรรมในชาวแคว้นแคว้นและชาวชนบทเหล่านั้น.

.....

สมณพราหมณานํ จตฺตารอ ปจฺจเย เทนฺโต ว เตสุ ฌมฺมํ จรติ นาม ฯ

(ราชา) สมณพราหมณานํ จตฺตารอ ปจฺจเย เทนฺโต ว เตสุ (สมณพราหมณฺสุ) ฌมฺมํ จรติ นาม ฯ

(ราชา) อ.พระราชชา เทนฺโต ว เมื่อทรงพระราชทานเทียว ปจฺจเย ซึ่งปัจจย ๓. จตฺตารอ ๔ สมณพราหมณานํ แก่สมณะและพราหมณฺ ท. จรติ นาม ชื่อว่า ย่อมประพฤติ ฌมฺมํ ซึ่งธรรม เตสุ (สมณพราหมณฺสุ) ในสมณะและพราหมณฺ ท. เหล่านั้น ฯ

พระราชชา เมื่อพระราชทานปัจจย ๔ แก่สมณะและพราหมณฺทั้งหลายนั้นแหละ ชื่อว่า ย่อมทรงประพฤติธรรมในสมณะและพราหมณฺเหล่านั้น.

สพฺพจตุปฺปทสฺสกุณานํ อภยํ เทนฺโต มิคปฺกฺขีสุ ฌมฺมํ จรติ นาม ฯ

(ราชา) สพฺพจตุปฺปทสฺสกุณานํ อภยํ เทนฺโต มิคปฺกฺขีสุ ฌมฺมํ จรติ นาม ฯ

(ราชา) อ.พระราชชา เทนฺโต เมื่อพระราชทาน อภยํ ซึ่งอภยํ สพฺพจตุปฺปทสฺสกุณานํ แก่สัตว์ตัวมีเท้า ๔ และนกทั้งปวง ท. จรติ นาม ชื่อว่า ย่อมประพฤติ ฌมฺมํ ซึ่งธรรม มิคปฺกฺขีสุ ในเนื้อและนก ท. ฯ

พระราชชา เมื่อพระราชทานอภยํแก่สัตว์ ๔ เท้าและนกทุกจำพวก ชื่อว่า ย่อมทรง ประพฤติธรรมในเนื้อและนกทั้งหลาย.

ธมฺโมติ สมจฺริยธมฺโม สฺจิจฺฌโณ ฯ สุขมาวโหติ ตีสุ กุลสมฺปทาสุ ฌสุ กามสฺสคฺเคสุ สฺขํ อวหาติ ฯ สฺจิจฺฌเณหาติ ภายสฺจฺริตาทีนา อิทฺ สฺสจฺจุ จิณฺเณน ฯ ทิวํ ปตฺตาทติ เทวโลกพฺรหฺมโลกสงฺฆาตํ ทิวํ คตา ตตฺถ ทิวพฺพยสฺสปฏิลาภินอ ชาตา ฯ มา ฌมฺมํ ราช ปมาโทติ ตสฺมา ตวํ มหาราช ชีวิตํ ชนฺโตปิ ฌมฺมํ มา ปมชฺชิตฺติ เอเวเมตาสุ คาทานมตฺโต จตฺตารอพิสนิปาเต สฺสกุณชาตกวนฺณนายนํ วุตฺโต ฯ

‘ธมฺโมติ (ปทสฺส) ‘สมจริยธมฺโม (ปุคฺคเลน) สุจฺฉินฺโณ’ (อิตฺติ อตฺโถ) ๫ ‘สุขฺมาวโหติ (ปทสฺส) ‘ดีสุ กุลสมฺปทาสุ ฉสุ กามสคฺเคสุ สุขํ อวฺหวติ’ (อิตฺติ อตฺโถ) ๫ ‘สุจฺฉินฺณนาติ (ปทสฺส) ‘กายสุจฺฉริตาทินา (สุจฺฉริเตน ปุคฺคเลน) อิธ (โลเก) สุฏฺฐุ จิณฺณน’ (อิตฺติ อตฺโถ) ๫ ‘ทิวํ ปตฺตฺตาติ (ปททวฺยสฺส) ‘เทวโลกพฺรหฺมโลกสงฺฆาตํ ทิวํ คตา ตตฺถ (เทวโลกพฺรหฺมโลก) ทิพฺพย-สฺสปฏฺฐิลากิโน ชาตา’ (อิตฺติ อตฺโถ) ๫ ‘มา ธมฺมํ ราช ปามโหติ (คาถาปาทสฺส) ‘ตสฺมา ตวํ มหาราช ชีวิตํ ชหนฺโตปิ ธมฺมํ มา ปมชฺชช’ (อิตฺติ อตฺโถ)” อิตฺติ เอวํ เอตาสํ คาถานํ อตฺโถ (อฏฺฐกถาจริเยน) จตฺตาทิสฺสนิปาเต สกฺุณชาตกถวณฺณายํ วุตฺโต ๫

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘สมจริยธมฺโม อ.ธรรมคฺือการประพตฺติสมฺมาเสมอ (ปุคฺคเลน) อັນบุคฺคล สุจฺฉินฺโณ ประพตฺติดีแลว’ (อิตฺติ) อังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘ธมฺโมติ ว่า ‘ธมฺโม’ ดังนี้ ๫ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘อวฺหวติ ย่อมนำมา สุขํ ซึ่งความสุข กุลสมฺปทาสุ ในกุลสมฺปทา ท. ดีสุ ๓ กามสคฺเคสุ ในกามสววรรคฺ ท. ฉสุ ๖’ (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘สุขฺมาวโหติ ว่า ‘สุขฺมาวโ’ ดังนี้ ๫ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘กายสุจฺฉริตาทินา (สุจฺฉริเตน) เพราะสุจฺฉริต มีกายสุจฺฉริตเป็นต้น (ปุคฺคเลน) อิธ (โลเก) สุฏฺฐุ จิณฺณน อັນอันบุคฺคล ประพตฺติแลว ด้วยดี ในโลก นี้’ (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘สุจฺฉินฺณนาติ ว่า ‘สุจฺฉินฺณน’ ดังนี้ ๫ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘คตา ถึงแลว ทิวํ ซึ่งสววรรคฺ เทวโลกพฺรหฺมโลกสงฺฆาตํ อັນอัน บันฑติกล่าวแลวว่าเทวโลกและพฺรหฺมโลก ทิพฺพยสฺสปฏฺฐิลากิโน เป็นผู้ใดเฉพาะซึ่ง ยศอันเป็นทิพฺยโดยปกติ ตตฺถ (เทวโลกพฺรหฺมโลก) ในเทวโลกและพฺรหฺมโลกนั้น ชาตา เกิดแลว’ (อิตฺติ) ดังนี้ (ปททวฺยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท ‘ทิวํ ปตฺตฺตาติ ว่า ‘ทิวํ ปตฺตฺตา’ ดังนี้ ๫ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘ตสฺมา เพราะเหตุานั้น มหาราช ข้าแต่มหาราชเจ้า ตวํ อ.พระองค์ ชหนฺโตปิ แม้ทรงสละอยู่ ชีวิตํ ซึ่งพระชนมฺชีพ มา ปมชฺชช อย่าประมาทแลว ธมฺมํ ซึ่งธรรม’ (อิตฺติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาท แห่งคาถา ‘มา ธมฺมํ ราช ปามโหติ ว่า ‘มา ธมฺมํ ราช ปามโ’ ดังนี้” อิตฺติ ดังนี้ ๫

บทว่า ‘ธมฺโม’ ได้แก่ ธรรมคฺือการประพตฺติชอบที่บุคฺคลประพตฺติดีแลว. บทว่า ‘สุข-มาวโ’ ความว่า ย่อมนำความสุขในกุลสมฺปทา ๓ ในกามสววรรคฺ ๖ ขึ้นมาให้. บท ว่า ‘สุจฺฉินฺณน’ ได้แก่ เพราะสุจฺฉริตมีกายสุจฺฉริตเป็นต้น ที่บุคฺคลประพตฺติดีแลวในโลก นี้. สองบทว่า ‘ทิวํ ปตฺตฺตา’ ความว่า บรรลุทิพฺย กล่าวคฺือเทวโลกและพฺรหฺมโลก คฺือ

เป็นผู้ได้ยศอันเป็นทิพย์ในเทวโลกและพรหมโลกนั้น. บาคาถาว่า ‘**มา ธมฺมํ ราช-
ปามโท**’ ความว่า มหาราชาเจ้า เพราะฉะนั้น พระองค์ถึงจะทรงสละพระชนม์ ก็อย่า
ทรงประมาทธรรม”.

.....

ตํ สุตฺวา ราชา ตุมฺหจจิตฺโต ปญฺจสีลํ คเหตุวา โพรสิตตํ วนฺหิตฺวา สกนฺครํ คนฺตฺวา
ทานาทิกํ ปุญฺญํ กตฺวา ปญฺจสีลญฺจ รุกฺขิตฺวา ธมฺเมเน รชฺชํ กาเรตฺวา อายุห-
ปรีโยसानเ สคฺคูปโค อโหสิ ฯ โพรสิตฺโตปิ มาตาปิตฺตฺหิ สหฺฐิ ฌานาภิญญา
นิพฺพตฺเตตฺวา พุรฺหมโลกฺอุปโค ฯ

ราชา อ.พระราชสา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ (วณฺ) ซึ่งคํานั้น ตุมฺหจจิตฺโต ผู้มีพระราช-
หฤทัยยินดีแล้ว คเหตุวา ทรงรับแล้ว ปญฺจสีลํ ซึ่งศีล ๕ วนฺหิตฺวา ทรงไหว้แล้ว
โพรสิตตํ ซึ่งพระโพธิสัตว์ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สกนฺครํ สู่พระนครของพระองค์
กตฺวา ทรงกระทำแล้ว ปุญฺญํ ซึ่งบุญ ทานาทิกํ มีทานเป็นต้น จ ด้วย รุกฺขิตฺวา
ทรงรักษาแล้ว ปญฺจสีลํ ซึ่งศีล ๕ จ ด้วย (ปุคฺคฺล) ทรงยังบุคคล กาเรตฺวา ให้
กระทำแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชสา ธมฺเมเน โดยธรรม สคฺคูปโค เป็นผู้
เข้าถึงซึ่งสวรรค์ อายุหปรีโยसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งอายุ อโหสิ ได้
เป็นแล้ว ฯ โพรสิตฺโตปิ แม้ อ.พระโพธิสัตว์ ฌานาภิญญา ยังฌานและอภิญญา ท.
นิพฺพตฺเตตฺวา ให้บังเกิดแล้ว สหฺฐิ กับ มาตาปิตฺตฺหิ ด้วยมารดาและบิดา ท. พุรฺหม-
โลกฺอุปโค เป็นผู้เข้าถึงซึ่งพรหมโลก (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ฯ

พระราชสาทรงสดับคํานั้นแล้ว มีพระราชหฤทัยยินดี ทรงรับศีล ๕ ทรงไหว้พระโพธิสัตว์
เสด็จไปยังพระนครของพระองค์ ทรงทำบุญมีทานเป็นต้น และทรงรักษาศีล ๕ ทรง
ครองราชสมบัติโดยธรรม ในกาลที่สุดแห่งพระชนมายุ ได้เสด็จเข้าถึงสวรรค์. ฝ่าย
พระโพธิสัตว์ ยังฌานและอภิญญาให้บังเกิดแล้ว เข้าถึงพรหมโลกพร้อมกับมารดา
บิดา.

.....

สุวณฺณสามวตฺถุ ฯ

สุวณฺณสามวตฺถุ อ.เรื่องแห่งสุวรรณสาม (นิมฺนิจิตฺ) จบแล้ว ฯ

จบเรื่องสุวรรณสาม

๖. สุตหฺวตฺถุ

[๓๑๖] อตีเต พาราณสียํ โปธิสตุโต สุตโน นาม ทุคฺคโต หุตฺวา ภาตี กตฺวา มาตาปิตโร
 ไปเสตฺวา ปิตริ กาลกเต มาตโร ไปเสสิ ฯ ตทา พาราณสีราชา มิคจิตฺตโก หุตฺวา
 เอกทิวสํ อรณฺญํ ปวิสิตฺวา “ยสฺส จิตฺตฺวาเนน มิโค ปลายติ, ตสฺส คีวาติ
 อาณาเปสิ ฯ อเถโก เอณมิโค รณฺโณ จิตฺตฺวานํ ปฏิปชฺชิ ฯ ราชา ตํ วิชฺฌิตฺุํ สรํ
 ฌิปี ฯ โส อุกฺคหิตฺมิกมาโย สรํ ฝาสฺสกาภิมุขํ อากจฺจนฺตํ ฌตฺวา ปริวตฺติตฺวา สเรน
 วิทฺุโร วีย หุตฺวา ปติ ฯ ราชา “มิโค เม วิทฺุโรติ คเหตุํ ฐาวิ ฯ มิโค อุกฺกจาย ปลายิ ฯ
 อมจฺจา ราชานํ อวหสีสฺสุ ฯ ราชา ตํ อนุพนฺธิตฺวา ขคฺเคน ทฺุวิชา กตฺวา ทณฺทเก
 ลคฺเคตฺวา กาชํ วนฺโตนฺโต อากจฺจนฺโต อนุตฺรามคฺเค ฆฺวฺรฺกฺขมฺมุเล นิปชฺชิตฺวา อุกฺกจาย
 คนฺตุํ อารภิ ฯ ตสฺมี ฆฺวฺรฺกฺขเช นิพฺพตฺโต มชฺเทโว นาม ยกฺโข “ติฏฺฐ ติฏฺฐ, ภกฺโขสิ
 เมติ ตํ หตฺถे คณฺหิ ฯ ราชา ภีโต “กี อชฺเชว ชาทิสฺสสิ อฺุทาหุ นิพฺพทฺนฺติ ปฺุจฺฉิ ฯ
 “ลภนฺโต นิพฺพทฺ์ ชาทิสฺสามีติ ฯ ราชา “อชฺช อิมํ มิคํ ชาทิตฺวา มํ วิสฺสชฺเชหิ, เสว
 ปฏฺุจาย เอเกกาย ภาตฺตปาติยา สทฺุธี เอเกกํ มนฺุสฺสํ เปเสสฺสามีติ อาห ฯ ยกฺโข
 “เตนฺหิ อปฺปมตฺโต โหหิ, อปฺเปสิตฺทิวเส ตเมว ชาทิสฺสามีติ ปฏฺุญฺณํ คเหตุวา ตํ
 วิสฺสชฺเชสิ ฯ ราชาปิ “อหํ พาราณสีราชา, มยฺหํ อวิชฺชมานกํ นาม นตฺถีติ วตฺวา
 นครํ ปวิสิตฺวา หุตฺยทิวสโต ปฏฺุจาย พนฺุชฺชาคารโต เอเกกํ มนฺุสฺสํ นีหฺราเปตฺวา
 ตํ ภาตฺตปาตี กาหาเปตฺวา ยกฺขสฺส เปเสสิ ฯ ยกฺโข ภาตฺตํ ภาตฺติตฺวา ตํ ชาทิ ฯ
 อปรภาเค พนฺุชฺชาคารเส ฺนฺุสฺสา ฌีณา ฯ ราชา มรณฺภยภีโต สหฺสฺสภณฺุทิกํ
 หตฺถิกฺขนฺุเช จเปตฺวา ภารี จาราเปสิ “ภาตฺตํ คเหตุวา ยกฺขสฺส ทาตุํ สกฺโกนฺโต
 อิมํ คณฺุหาตฺตุติ ฯ ตํ สุตฺวา โปธิสตุโต ตํ สหฺสฺสภณฺุทิกํ คเหตุวา มาตฺุยา ทตฺวา
 ราชานํ อุปฺสงฺกมิตฺวา วนฺุทิตฺวา “ตาต ภาตฺตํ หริสฺสสีติ ปฏฺุโจ “อาม เทวาติ อาห ฯ

“กิณฑเต ลหุรั วุฏฐตีติ ๕ “ตุมหากัง สุวณฺณปาทุกา จ ฉตตญจ ขคคญจ ลหุรั
 วัฏฐตีติ ๕ “กัการณชาติ ๕ “เทว อมนุสฺสา นาม อวรุทฺหตฺถานํ ภายนฺติเยว, ตสฺมา
 อหํ ขคคหฺตโต หุตฺวา ตสฺส สนฺตกาย ภูมียา อฏฺฐจฺตฺวา สุวณฺณปาทุกาสุ จสฺสามิ,
 ตสฺส รุกฺขจฺฉายาย อฏฺฐจฺตฺวา ฉตตจฺฉายาย จสฺสามิ, โส หิ อตฺตโน สนฺตกาย
 ภูมียํ รุกฺขจฺฉายายจ จิตํ ขาทิตุํ ลภตีติ ๕ “ปฺน กิ ลหุรั วุฏฐตีติ ๕ “เทว มาทิสฺส
 นาม ปณฺชิตปฺริสฺส มตฺตติกาปาติยา ลฺลวโภชนํ หริตํ น อนฺจฉวิกํ, ตสฺมา
 ตุมหากัง สุวณฺณปาติปฺริตํ ตุมหากัง ภูมฺชนกภตฺตํ ลหุรั วุฏฐตีติ ๕ ราชฺชา ตํ สพฺพํ
 ทาเปตฺวา ตสฺส เวยฺยาวจฺจกาเร ปฏฺวิปาเทสิ ๕ โโพธิสฺสโต อฺปกรณานิ คาหาเปตฺวา
 ตตฺถ คนฺตฺวา รุกฺขสฺสาวิทุเร มนุสฺเส จเปตฺวา สุวณฺณปาทุกา อารุหิตฺวา เสตจฺฉตฺตํ
 มตฺถเก กตฺวา ภตฺตปาตี คเหตฺวา รุกฺขสมิปปิ คนฺตฺวา อสิตฺถนฺเทน ภตฺตปาตี
 ฐาเรตฺวา ฉายาย ปฺริยนฺเต จิตฺเว ยกฺขสฺส ภตฺตํ อทาสิ ๕ ยกฺโข “อิมํ วญฺเจตฺวา
 ฉายํ ปวิฏฺฐํ ขาทิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา “เอหิ มาณว, อฺโภ มยํ ขาทิสฺสามาติ อาห ๕
 โโพธิสฺสโต “สเจ ตวํ มํ ภกฺขิสฺสสิ, ‘สุตฺโน นาม มาตฺุโปสโก ยกฺเชน ขาทิตฺติ
 โกจิ เต ภิกฺขุ อฺหารนฺโต นาม น ภวิสฺสติ, อถ เต อิตฺโต ปฏฺจาย โภชนํ ทฺลลภํ
 ภวิสฺสติ, อมฺหากํปิ ราชานํ คณฺหิตุํ น ลภิสฺสสิ, กสฺมา ? รุกฺขโต พหิ จิตฺตฺตา
 มมฺปิ ขาทิตุํ น สกฺขิสฺสสิ, อหํ หิ ตว จาเน อฏฺฐจฺตฺวา ปาทุกาสุ ติฏฺฐจามิ, ตว
 รุกฺขจฺฉายาย อฏฺฐจฺตฺวา ฉตตจฺฉายาย ติฏฺฐจามิ, สเจ ปน ตวํ มยา สทฺธิ ยฺชฺฉมิสฺสติ,
 ขคฺเคน ตํ ทฺวิธา จินฺทิสฺสามิ, อหณฺหิ อชฺช เอตฺตตฺถเมว สชฺไซ หุตฺวา อาคโตติ
 อาห ๕ ยกฺโข “ยฺตฺตรูปํ วทตฺยนฺติ ปสนฺนจิตฺโต ภตฺตํ ภูมฺชิตฺวา อาห

“ขคฺคํ ฉตตญจ ปาติญจ คจฺฉเวาทาย มาณว
 โสตฺถิ ปสฺสตุ เต มาตา ตวญจ ปสฺสาหิ มาตฺรณฺติ ๕

โพธิสฺสโต “สมม ตวํ ปุพฺเพปิ ปาปี กตฺวา ยกฺโข ชาโต, อิตฺโต ปฏฺจาย ปาณา
 ติปาตาทินิ มา กรีติ สีเล อานิสฺสํ ทฺลลสิเลย จาทินวํ กเถตฺวา ตํ ปญฺจสีเล
 ปติฏฺฐาเปตฺวา “กิณฑเต อรณฺณวาเสน, เอหีติ ตํ คเหตฺวา ตเมว ขคฺคาทินิ
 คาหาเปตฺวา นครํ อคฺมาสิ ๕ ราชฺชา โโพธิสฺสโต ปจฺจจฺคนฺตฺวา ยกฺขํ นครทฺวาเร
 นิสฺสาเปตฺวา อคฺคภตฺตาทิลากิ กตฺวา นครํ ปวิสิตฺวา โโพธิสฺสโต เสนาปตี กตฺวา
 ตสฺโสวาเท จตฺวา สคฺคฺคฺปโค อโหสิติ ๕ สฺตฺนทฺตฺถ ๕

อดีต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว โพรสัตโต อ.พระโพธิสัตว์ ทุคโต เป็นคนถึงแล้ว ซึ่งยาก สุตโน นาม ชื่อว่าสุตนะ พาราณสี ในเมืองพาราณสี หุตวา เป็น กตวา กระทำแล้ว ภาติ ซึ่งการรับจ้าง ไปเสตวา เลี้ยงดูแล้ว มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและ บิดา ท., ปิตริ ครั้นเมื่อบิดา กาลกเต เป็นผู้มีกัลยาณกรรมแล้ว (สนฺเต) มีอยู่, ไปเสสิ เลี้ยงดูแล้ว มาตริ ซึ่งมารดา ฯ ตทา ในกาลนั้น พาราณสีราชา อ.พระราชา ผู้เป็นใหญ่ในเมืองพาราณสี มิคจิตตโก เป็นผู้มีพระหฤทัยในการล่าซึ่งเนื้อ หุตวา เป็น ปวิสิตวา เสด็จเข้าไปแล้ว อรรถณํ สุปา เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง อาณาเปสิ ทรง รับสั่งแล้ว อิติ ว่า “มิโค อ.เนื้อ ปลายติ ย่อมหนีไป จิตฺตฺวาน ในที่ที่เป็นที่ยืน ยสฺส (บุคฺคฺลสฺส) ของบุคคลใด, คีวา สินใหม่ (โหติ) ย่อมมี ตสฺส (บุคฺคฺลสฺส) แก่บุคคล นั้น” อิติ ดังนี้ ฯ อถ ครั้งนั้น เอณิมิโค อ.เนื้อทราย เอโก ตัวหนึ่ง ปฏิปชฺชิ ดำเนิน ไปแล้ว จิตฺตฺวาน สู่ที่เป็นที่ประทับยืน รณฺโณ ของพระราชา ฯ ราชา อ.พระราชา ขิปิ ชัดไปแล้ว สริ ซึ่งลูกศร วิชฺฌิตุ์ เพื่ออันยิง ตํ (เอณิมิโค) ซึ่งเนื้อทรายนั้น ฯ โส (เอณิมิโค) อ.เนื้อทรายนั้น อุกฺคฺหิตมิตมาโย ผู้มีมารยาอันเรียนเอาแล้ว ฃตฺวา รู้แล้ว สริ ซึ่งลูกศร อาคจฺจนฺตํ อันมาอยู่ ฆาสฺสกาภิมุขํ (จํา) สู่ที่ อันมีหน้าเฉพาะ ต่อซึ่งโครง ปริวตฺติตฺวา เป็นไปรอบแล้ว สเรน วิทฺโธ วิย เป็นผู้ราวกะว่า อันลูกศร แทงแล้ว หุตวา เป็น ปติ ล้มลงแล้ว ฯ ราชา อ.พระราชา (จินเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “มิโค อ.เนื้อ เม อันเรา วิทฺโธ ยิงแล้ว” อิติ ดังนี้ ฐาวิ ทรงวิ่งไปแล้ว คเหตุ เพื่ออันถือเอา ฯ มิโค อ.เนื้อ อฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว ปลายิ หนีไปแล้ว ฯ อมจฺจา อ.อำมาตย์ ท. อวหฺสีสุ หัวเราะเยาะเย้ยแล้ว ราชา นํ ซึ่งพระราชา ฯ ราชา อ.พระราชา อหฺพนฺธิตฺวา ทรงติดตามแล้ว ตํ (เอณิมิโค) ซึ่งเนื้อทรายนั้น กตฺวา ทรงกระทำแล้ว ทฺวิธา ให้เป็นส่วนสอง ขคฺเคน ด้วยพระขรรค์ ลคฺเคตฺวา ทรง คล้องแล้ว ทณฺทเก ที่ท่อนไม้ วหนฺโต ทรงนำมาอยู่ กาชํ ซึ่งหาบ อาคจฺจนฺโต เสด็จมาอยู่ นิปชฺชิตฺวา ทรงบรรทมแล้ว วฏฺฐกฺขมุเล ที่โคนแห่งต้นไม้ อหฺตฺรา- มคฺเค ในระหว่างแห่งหนทาง อฏฺฐาย เสด็จลุกขึ้นแล้ว อารภิ ทรงเริ่มไป คเหตุ เพื่ออันเสด็จไป ฯ ยกฺโข อ.ยักษ์ มคฺคเทโว นาม ชื่อว่ามรรคเทพ นิพฺพตฺโต ผู้บังเกิดแล้ว ตสฺมิ วฏฺฐกฺเข ที่ต้นไม้ที่นั้น คณฺหิ จับแล้ว ตํ (ราชานํ) ซึ่งพระราชา นั้น หตฺเถ ที่พระหัตถ์ (วจนฺ) ด้วยคำ อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.ท่าน ติฏฺฐ จงหยุดอยู่ (ตฺวํ) อ.ท่าน ติฏฺฐ จงหยุดอยู่ (ตฺวํ) อ.ท่าน ภกฺโข เป็นภักษาหาร เม ของเรา อสิ

ยอมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕ ราชชา อ.พระราชชา ภิโต ทรงกลัวแล้ว ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน ขาทิสฺสสิ จักเคี้ยวกิน อชฺช เหว ในวันนี้นั้นเทียว ก็ หรือ อุทาหุ หรือว่า (ตุว) อ.ท่าน (ขาทิสฺสสิ) จักเคี้ยวกิน นิพทุธฺ เนื่องนิตยฺ” อิติ ดังนี้ ๕ (ยกุโข) อ.ยักษฺ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา ลภนุโต เมื่อได้ ขาทิสฺสสามี จักเคี้ยวกิน นิพทุธฺ เนื่องนิตยฺ” อิติ ดังนี้ ๕ ราชชา อ.พระราชชา อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อชฺช ในวันนี้ (ตุว) อ.ท่าน ขาทิตฺวา เคี้ยวกินแล้ว อิมฺ มิคฺ ซึ่งเนื้อนี้ วิสฺสชฺเชหิ จงปล่อย มํ ซึ่งเรา, (อห) อ.เรา เปเสสฺสสามี จักส่งไป มนุสฺสฺ ซึ่งมนุษย์ เอเกกํ คน หนึ่ง ๆ สหฺฐิ กับ ฆตฺตปาตียา ด้วยเถาดแห่งภตฺร เอเกกาย เถาดหนึ่ง ๆ ปฏฺจาย จำเดิม เสว ในวันพรุ่งนี้” อิติ ดังนี้ ๕ ยกุโข อ.ยักษฺ คเหตุวา รับแล้ว ปฏฺญณฺ ซึ่ง ปฏฺญญา (วจนฺ) ด้วยคำ อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุว) อ.ท่าน อปฺปมตฺโต เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว โหหิ จงเป็น, (อห) อ.เรา ขาทิสฺสสามี จักเคี้ยวกิน ตํ เหว ซึ่ง ท่านนั้นเทียว อปฺเปสิตทิวเส ในวันอันท่านไม่ส่งมาแล้ว” อิติ ดังนี้ วิสฺสชฺเชหิ ปล่อยแล้ว ตํ (ราชานํ) ซึ่งพระราชานั้น ๕ ราชชาปิ แม้อ.พระราชชา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อห อ.เรา พาราณสีราชชา เป็นพระราชชาในเมืองพาราณสี (อมฺหิ) ย่อมเป็น, (วตฺถุ) อ.วัตถุ อวิชฺชฺมานกํ นาม ชื่อว่าอันไม่มีอยู่ มยฺหํ ของเรา นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ปวิสิตฺวา เสด็จเข้าไปแล้ว นคฺริ สู้พระนคร (ราชปฺริสฺ) ทรงยังราชบุรุษ นีหฺราเปตฺวา ให้นำออกไปแล้ว มนุสฺสฺ ซึ่งมนุษย์ เอเกกํ คนหนึ่ง ๆ พนฺธนาคารโต จากเรือนจำ ปฏฺจาย จำเดิม ทุตฺยทิวสฺโส แต่เป็นที่ ๒ ตํ (มนุสฺสฺ) ยังมนุษย์นั้น คาหาเปตฺวา ให้ถือเอาแล้ว ฆตฺตปาตี ซึ่งเถาดแห่งภตฺร เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว ยกุชฺสฺส แก่ยักษฺ ๕ ยกุโข อ.ยักษฺ ภูฏชิตฺวา บริโภคแล้ว ฆตฺตํ ซึ่งภตฺร ขาทิ เคี้ยว กินแล้ว ตํ (มนุสฺสฺ) ซึ่งมนุษย์นั้น ๕ อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. พนฺธนาคาเรสุ ในเรือนจำ ท. ชีณา ลิ่นไปแล้ว ๕ ราชชา อ.พระราชชา มรณภยภิโต ผู้ทรงกลัวแล้วจากภัยคือความตาย จเปตฺวา ทรงวางไว้แล้ว สหฺสฺส- ภณฺทิกํ ซึ่งห่ออันมีภตฺรหะหนึ่งพัน หตฺถิกฺขนฺธฺ เบนคอแห่งข้าง เกริ ทรงยังกลอง จาราเปสิ ให้เทียวไปแล้ว (ถาปนเหตุกํ) มีอันให้รู้ว่า อิติ ว่า “(ปฺคุคฺโล) อ.บุคคล สกฺโกนุโต ผู้อาจอยู่ ฆตฺตํ คเหตุวา ยกุชฺสฺส ทาตุํ เพื่ออัน ถือเอา ซึ่งภตฺร แล้วจึง- ให้ แก่ยักษฺ คณฺหาตุ จงถือเอา อิมฺ (สหฺสฺสภณฺทิกํ) ซึ่งห่ออันมีภตฺรหะหนึ่งพันนี้” อิติ ดังนี้เป็นเหตุ ๕ โพธิสฺตฺโต อ.พระโพธิสฺตฺว์ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งคำนั้น

คเหตฺวา ถือเอาแล้ว ตํ สหสฺสภณฺทิกํ ซึ่งห่ออันมีภณฑะหนึ่งพันนั้น ทตฺวา ให้แล้ว มาตฺยา แก่มารดา อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว ราชานํ ซึ่งพระราชา วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว (รณฺญา) ปุณฺโณ ผู้อันพระราชา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ตาท ตูก่อน พ่อ (ตฺวํ) อ.ท่าน หริสฺสสิ จักนำไป ภตฺตํ ซึ่งภัตฺรหรือ” อิติ ดังนี้ อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ อาม พระเจ้าข้า (เอวํ) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ (ราชา) อ.พระราชา (ปุจฺฉ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “กึ เต ลทฺธํ อ.อันอันท่าน ได้ ซึ่งอะไร วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ฯ (โพธิสตุโต) อ.พระโพธิสัตว์ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “(มยา) ตุมฺหากํ สุวณฺณปาทุกา จ ฉตฺตํ จ ขคฺคํ จ ลทฺธํ อ.อัน อันข้าพระองค์ ได้ ซึ่งฉลองพระบาทด้วย ซึ่งเศวตฉัตรด้วย ซึ่งพระขรรค์ด้วย ของพระองค์ วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ฯ (ราชา) อ.พระราชา (ปุจฺฉ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(ตยา อมฺหากํ สุวณฺณปาทุกา จ ฉตฺตํ จ ขคฺคํ จ ลทฺธํ) อ.อัน อันท่าน ได้ ซึ่งฉลองพระบาทด้วย ซึ่งเศวตฉัตรด้วย ซึ่งพระขรรค์ด้วย ของเรา (วฏฺฏติ) ย่อมควร กิการณา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ (โพธิสตุโต) อ.พระโพธิสัตว์ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ อมฺหุสฺसानาม ชื่อ อ.อมนุษย์ ท. ภายนฺติ เอว ย่อมกล้วนนั้นเกี่ยว อาวูหฺตถานํ (ปุคฺคฺลานํ) ต่อบุคคล ท. ผู้มีอาวูหฺนมือ, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อหํ อ.ข้าพระองค์ ขคฺคฺหตฺโถ เป็นผู้พระขรรค์ในมือ หุตฺวา เป็น อฏฺฐตฺวา ไม่ยืนอยู่แล้ว ภูมฺิยา บนภาคพื้น สนฺตกาย อันเป็นของมีอยู่ ตสฺส (ยภฺขสฺส) ของยักษนั้น จสฺสามิ จักยืน สุวณฺณปาทุกาสุ บนฉลองพระบาทอันเป็นวิการแห่งทอง ท. อฏฺฐตฺวา ไม่ยืนอยู่แล้ว รุกฺขจฺจายาย ไตร่มของต้นไม้ ตสฺส (ยภฺขสฺส) ของยักษนั้น จสฺสามิ จักยืน ฉตฺตจฺจายาย ไตร่มของฉัตร, ทิ เพราะว่ โส (ยภฺโข) อ.ยักษนั้น ลภติ ย่อมได้ ขาทิตุํ เพื่ออันเคี้ยวกิน (ปุคฺคฺล) ซึ่งบุคคล จิตํ ผู้ยืนอยู่แล้ว ภูมฺิยํ ที่ภาคพื้น จ ด้วย รุกฺขจฺจายาย ที่เงาของต้นไม้ จ ด้วย สนฺตกาย อันเป็นของมีอยู่ อตฺตโน ของตน” อิติ ดังนี้ ฯ (ราชา) อ.พระราชา (ปุจฺฉ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(ตยา) ปุณ กึ ลทฺธํ อ.อัน อันท่าน ได้ ซึ่งอะไร อีกร วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ฯ (โพธิสตุโต) อ.พระโพธิสัตว์ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ มาทิสฺสฺसानาม ปณฺทิตปฺริสฺสส มตฺติกาปาติยา ลูขโกชนํ หริตุํ อ.อัน อันบุรุษผู้เป็นบัณฑิต ชื่อว่าผู้เชนกับด้วยข้าพระองค์ นำไป ซึ่งโกชนะอันเศร้าหมอง ด้วยเถาอันเป็นวิการ

แห่งดินเหนียว **อนุจจวิกิ** เป็นสิ่งสมควร (**โหติ**) ย่อมเป็น **น** หามิได้, **ตสุมา** เพราะเหตุนั้น (**มยา**) **ตุมหากิ** **สุวรรณปาติปริติ** **ตุมหากิ** **ภุชนภกตติ** **ลทุ** **อ.อัน** **อันข้าพระองค์** ได้ ซึ่งพระกระยาหารอันเป็นเครื่องเสวย ของพระองค์ **อันยัง** ถาดอันเป็นวิหารแห่งทอง ของพระองค์ ให้เต็มแล้ว **วฏฏติ** ย่อมควร” **อิตติ** ดังนี้ ๗ **ราชา** **อ.พระราชา** (**ราชปุริสี**) ทรงยังราชบุรุษ **ทาเปตวา** ให้พระราชทานแล้ว **ติ** (**อุปกรณ**) ซึ่งอุปกรณนั้น **สพพ** ทั้งปวง **เวยยาวจจกเร** (**ปุริเส**) ทรงยังบุรุษ **ท.** ผู้กระทำการชวนชวาย **ปฏิบัติาเทสิ** ให้ถึงเฉพาะแล้ว **ตสุส** (**โพธิสตุตสุส**) แก่พระโพธิสัตว์นั้น ๗ **โพธิสตุโต** **อ.พระโพธิสัตว์** (**บุคคล**) ยังบุคคล **คาหาเปตวา** ให้ถือเอาแล้ว **อุปกรณานิ** ซึ่งอุปกรณ **ท.** **คหุตวา** ไปแล้ว **ตตถ** (**จาเน**) ในที่นั้น **จเปตวา** พักไว้แล้ว **มhusเส** ซึ่งมhusย์ **ท.** **อวิทุเร** ในที่ไม่ไกล **รุกขสสุ** แห่งต้นไม้ **อารุหิตวา** ขึ้นแล้ว **สุวรรณปาทุกา** ซึ่งฉลองพระบาทอันเป็นวิหารแห่งทอง **กตวา** กระทำแล้ว **เสตจจตติ** ซึ่งเสวตจัตต **มตถเก** บนกระหม่อม **คเหตุวา** ถือเอาแล้ว **ภตตปาตี** ซึ่งถาดแห่งภัต **คหุตวา** ไปแล้ว **รุกขสมิปี** สู่ที่ไกลแห่งต้นไม้ **ธาเรตวา** ทรงไว้แล้ว **ภตตปาตี** ซึ่งถาดแห่งภัต **อสิตถุเท** ด้วยปลายแห่งดาบ **จิโต** ยืนอยู่แล้วเที่ยว **ปริยหเต** ในที่สุตรอบ **ฉายาย** แห่งเงา **อทาสิ** ได้ให้แล้ว **ภตติ** ซึ่งภัต **ยภุชสสุ** แก่ยักษ์ ๗ **ยภุช** **อ.ยักษ์** **จินุเตตวา** คิดแล้ว **อิตติ** ว่า “**(อห)** **อ.เรา** **วญเจตวา** ลวงแล้ว **อิม** (**ปุริสี**) ซึ่งบุรุษนี้ **ขาทิสสามิ** จักเคี้ยวกิน (**ปุริสี**) ซึ่งบุรุษ **ปวิฏจ** ผู้เข้าไปแล้ว **ฉาย** สุ่มเงา” **อิตติ** ดังนี้ **อาห** กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า “**มาณ** **ดุก่อนมาณพ** (**ตวิ**) **อ.ท่าน** **เอहि** จงมา, **มย** **อ.เรา** **ท.** **อุโก** ทั้งสอง **ขาทิสสามิ** **จักเคี้ยวกิน**” **อิตติ** ดังนี้ ๗ **โพธิสตุโต** **อ.พระโพธิสัตว์** **อาห** กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า “**สเจ** **ถ้าว่า** **ตวิ** **อ.ท่าน** **ขาทิสสสิ** **จักเคี้ยวกิน** **ม** ซึ่งข้าพเจ้าไซ้, **โกจิ** **อ.ใครๆ** **จินุเตตวา** คิดแล้ว **อิตติ** ว่า ‘**สฺตโน** **นาม** (**ปุริโส**) **อ.บุรุษชื่อว่า** **สฺตนะ** **มาตุโปสโก** **ผู้เลี้ยงซึ่งมารดา** **ยภุเช** **อันยักษ์** **ขาทิโต** **เคี้ยวกินแล้ว**’ **อิตติ** ดังนี้ **อาห** **รโ** **นาม** **ชื่อว่าเป็นผู้นำมาอยู่** **ภิกข** **ซึ่งภิกษา** **เต** **เพื่อท่าน** **น** **ภวิสฺสติ** **จักไม่มี**, **อถ** (**ภาเว**) **ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น** (**สนฺเต**) **มีอยู่**, **โกชน** **อ.โกชนะ** **เต** **ทูลลภ** **เป็นของอัน** **ท่านพึงได้โดยยาก** **ปฏุจาย** **จำเดิม** **อิต** (**กาลโต**) **แต่กาลนี้** **ภวิสฺสติ** **จักเป็น**, (**ตวิ**) **อ.ท่าน** **น** **ลภิสฺสสิ** **จักไม่ได้** **คณฺหิตุ** **เพื่ออันจับ** **ราชาน** **ซึ่งพระราชา** **อมหากิ** **แม้ของข้าพเจ้า** **ท.**, (**ตวิ**) **อ.ท่าน** (**น** **ลภิสฺสสิ**) **จักไม่ได้** (**คณฺหิตุ**) **เพื่ออันจับ**

(ราชานัม) ซึ่งพระราชา (อมุหากปิ) แม่ของข้าพเจ้า ท. กสุม่า เพราะเหตุอะไร ?, (ตุว) อ.ท่าน น สกฺขิสฺสสสิ จักไม่อาจ ขาทิตฺตํ เพื่ออันเคี้ยวกิน มมปิ แม่ซึ่งข้าพเจ้า (มม) รุกฺขโต พหิ จิตตฺตา เพราะความที่ แห่งข้าพเจ้า เป็นผู้ยืนอยู่แล้ว ในภายนอก จากต้นไม้, หิ เพราะว่ อหํ อ.ข้าพเจ้า อฏฺฐจตุวา ไม่ยืนอยู่แล้ว จาเน ในที่ ตว ของท่าน ติฏฺฐจามิ ย่อมยืน ปาทูกาสฺสุ บนฉลองพระบาท ท., (อหํ) อ.ข้าพเจ้า อฏฺฐจตุวา ไม่ยืนอยู่แล้ว รุกฺขจฺจฉายาย ที่เงาของต้นไม้ ตว ของท่าน ติฏฺฐจามิ ย่อมยืน จตฺตจฉายาย ที่เงาของฉัตร, ปน ก็ สเจ ถ้าว่ ตุว อ.ท่าน ยฺยุมิสฺสสสิ จักรบ สทฺธิ กับ มยา ด้วยข้าพเจ้าไซ้, (อหํ) อ.ข้าพเจ้า จินฺหฺทิสฺสามิ จักตัด ตํ ซึ่งท่าน (กตุวา) กระทำ ทฺวิธา โดยส่วนสอง, หิ เพราะว่ อหํ อ.ข้าพเจ้า สชฺชฺช เป็นผู้เตรียม เอตทตฺถํ เหว เพื่อประโยชน์แก่สิ่งนั้นนั้เทียว อชฺช ในวันนี้ หุตฺวา เป็น อาคโต เป็นผู้มาแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ ยกฺโข อ.ยักรั (จินฺเตตฺวา) คิด แล้ว อิติ ว่ “อัย (ปฺริโส) อ.บุรุษนี้ วทติ ย่อมกล่าว ยุตฺตรูปิ (วจนํ) ซึ่งคำ อันมี รูปอันสมควรแล้ว” อิติ ดังนี้ ปสนฺนจิตฺโต ผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว กุญฺชิตฺวา บริโภค แล้ว กตฺตํ ซึ่งภัตฺร อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่

“มาณว ดูก่อนมาณพ (ตุว) อ.ท่าน อาทาย ถือเอาแล้ว ขคฺคํ จ ซึ่งพระขรรค์ด้วย จตฺตํ จ ซึ่งฉัตรด้วย ปาตี จ ซึ่ง ถาดด้วย คจฺจ เหว จงไปนั้นเทียว, มาตา อ.มารดา เต ของท่าน ปสฺสตุ จงเห็น โสตฺถิ ซึ่งความสวัสดิ์ จ ด้วย ตุว อ.ท่าน ปสฺสาหิ จงเห็น มาตริ ซึ่งมารดา จ ด้วย” อิติ ดังนี้ ฯ

โพธิสฺตฺโต อ.พระโพธิสัตว์ (วตุวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่ “สมฺม นนฺะสหาย ตุว อ.ท่าน กตุวา กระทำแล้ว ปาปี ซึ่งบาป ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน ยกฺโข เป็นยักรั ชาโต เกิดแล้ว, (ตุว) อ.ท่าน มา กริ อย่่ากระทำแล้ว ปาณาติปาตาทีนฺิ (ปาปาหิ) ซึ่งบาป ท. มีปาณาติบาตเป็นต้น ปฏฺฐาย จำเดิม อิตฺโต (กาลโต) แต่กาลนี้” อิติ ดังนี้ กเถตฺวา กล่าวแล้ว อาหิสฺสํ ซึ่งอาหิสงส์ สีเล ในศีล จ ด้วย อาทินวํ ซึ่งโทษ หุสฺสีเลฺย ในความเป็นแห่งบุคคลผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว จ ด้วย ตํ (ยกฺขํ) ยังยักรันั้น ปตฺติฏฺฐาเปตฺวา ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ปญฺจสีเล ในศีล ๕ (วตุวา)

กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ก็ (ปโยชน) อ.ประโยชนอะไร อรณฺณวาเสณ ด้วยการอยู่ในป่า เต แก่ท่าน, (ตฺว) อ.ท่าน เอहि จงมา” อิติ ดังนี้ คเหตุวา พาเอาแล้ว ตํ (ยฺกฺข) ซึ่งยักษนั้น ตํ เอว (ยฺกฺข) ยังยักษนั้นนั้นเทียว คาหาเปตฺวา ให้ถือเอาแล้ว ขคฺคาทีนิ (อุปรณานิ) ซึ่งอุปรณฺ ท. มีพระขรรค์เป็นต้น อคฺมาสิ ได้ไปแล้ว นครํ สู่พระนคร ๗ ราชฯ อ.พระราชฯ ปจฺจुकฺคฺนฺตฺวา ทรงต้อนรับแล้ว โปธิสฺตฺตํ ซึ่งพระโพธิสัตว์ ยฺกฺข ยังยักษ นิสิตาเปตฺวา ให้นำแล้ว นครทฺวาเร ไกลประตูแห่งพระนคร กตฺวา ทรงกระทำแล้ว อคฺคกตฺตาทิลากิ ให้เป็นผู้มีลามภิมัถฺรอันเลิศเป็นต้น ปวิสิตฺวา เสด็จเข้าไปแล้ว นครํ สู่พระนคร กตฺวา ทรงกระทำแล้ว โปธิสฺตฺตํ ซึ่งพระโพธิสัตว์ เสนาปติ ให้เป็นเสนาบดี จตฺวา ทรงดำรงอยู่แล้ว โอวาเท ในโอวาท ตสฺส (โปธิสฺตฺตสฺส) ของพระโพธิสัตว์นั้น สคฺคฺโปโค เป็นผู้เข้าถึงซึ่งสวรรคฺ อโหสิ ได้เป็นแล้ว อิติ ดังนี้แล ๗ สุตฺนฺวตฺตฺ อ.เรื่องแห่งพระโพธิสัตว์ชื่อว่าสุตฺนะ (นิฏฺฐิต) จบแล้ว ๗

ในอดีตกาล ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์เป็นคนตกยากชื่อสุตฺนะ ทำการรับจ้าง เลี้ยงมารดาบิดา เมื่อบิดาถึงแก่กรรมแล้ว เลี้ยงมารดา. ในกาลนั้น พระเจ้ากรุงพาราณสี ทรงพอพระราชหฤทัยในการล่าเนื้อ วันหนึ่ง เสด็จเข้าไปป่าแล้ว ทรงบัญชาว่า “เนื้อหนีไปทางที่ที่ผู้ใดยืนอยู่, สินไหมยอมมีแก่ผู้นั้น”. ที่นั้น เนื้อทรายตัวหนึ่ง เดินไปยังที่พระราชฯประทับยืนอยู่. พระราชฯทรงพาดลูกศรเพื่อยิงเนื้อทรายนั้น. มันมีมายาแห่งเนื้ออันเรียนแล้ว รู้ว่าลูกศรพุ่งมาตรงสีข้าง ก็ล้มกลิ้งประหนึ่งว่าถูกยิงด้วยลูกศร. พระราชฯ ทรงเข้าพระราชหฤทัยว่า “เนื้อถูกเรายิงแล้ว” จึงเสด็จวิ่งไปจะจับ. เนื้อลุกขึ้นวิ่งหนีไป. อำมาตย์ทั้งหลายหัวเราะเย้ยพระราชฯ. พระราชฯ ทรงติดตามเนื้อนั้นไป ทรงพันด้วยพระขรรค์ให้เป็น ๒ ท่อนแล้ว คล่องไวที่ไม้ ทรงนำหาบเสด็จหา บรรทมที่โคนต้นไทรในระหว่างทาง ทรงลุกขึ้นแล้ว ก็เริ่มจะเสด็จไป. ยักษชื่อวามชเทพ บังเกิดที่ต้นไทรนั้น จับพระหัตถ์พระองค์ไว้ด้วยขูว่า “หยุดก่อน ! หยุดก่อน ! ท่านเป็นภักษาของเรา”. พระราชฯทรงหวาดกลัว ตรัสถามว่า “ท่านจักกินเฉพาะในวันนี้หรือจักกินเป็นเนืองนิตย์”. ยักษกล่าวว่า “เมื่อได้ ก็จักกินเป็นเนืองนิตย์”. พระราชฯตรัสว่า “ในวันนี้ ท่านจงกินเนื้อนี้ แล้วจงปล่อยข้าพเจ้าไป, พรุ่งนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าจะส่งมนุษย์มาทีละคน พร้อมกับถาดภัตรทีละถาด”. ยักษกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น ท่านจงอย่าลืม, ในวันที่ท่านไม่ส่งมนุษย์และภัตรมา ข้าพเจ้าจักกินท่านทีเดียว” ดังนี้แล้ว รับผิดชอบต่อ

ปล่อยพระราชานั้นไป. ฝ่ายพระราชাত্রัสว่า “ข้าพเจ้าเป็นพระเจ้ากรุงพาราณสี, อะไรๆ ของเรา ชื่อว่าไม่มี ย่อมไม่มี” แล้วเสด็จเข้าสู่พระนคร จำเดิมแต่วันที่ ๒ ให้นำ มนุษย์ออกไปจากเรือนจำทีละคนๆ ให้ถือถาดภัตตรนั้นไปส่งแก่ยักษ์. ยักษ์บริโภคภัตตร แล้วกินมนุษย์นั้น. ในกาลต่อมา พวกมนุษย์ในเรือนจำก็หมด. พระราชาทรงหวาดกลัวแต่ภัยคือความตาย ทรงวางหอกหาปณะพันหนึ่งไว้บนคอช้าง ให้เที่ยวตีกลอง ประกาศว่า “ใครๆ สามารถถือเอาภัตตรให้แก่ยักษ์ได้ จงถือเอาหาปณะพันหนึ่งนี้”. พระโพธิสัตว์สดับคำนั้นแล้ว รับเอาหอกหาปณะพันหนึ่งนั้นแล้ว ให้แก่มารดา เข้าไปเฝ้าพระราชา ถวายบังคมแล้ว อันพระราชাত্রัสถามว่า “พ่อ เจ้าจะนำภัตตรไปหรือ?” จึงกราบทูลว่า “ถูกแล้ว พระเจ้าข้า”. พระราชাত্রัสว่า “เจ้าได้อะไรจึงควร”. พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า “ได้ฉลองพระบาททอง ฉัตร และพระขรรค์ ของพระองค์จึงควร”. พระราชাত্রัสถามว่า “เพราะอะไร?”. พระโพธิสัตว์จึงกราบทูลว่า “พระเจ้าข้า ธรรมดา อมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมกลัวบุคคลผู้มีอาวุธในมือเท่านั้น, เพราะฉะนั้น ข้าพระองค์มีพระขรรค์ในมือ ไม่ยืนอยู่บนพื้นที่ยืนเป็นของมัน จักยืนบนฉลองพระบาททอง, ไม่ยืนในร่มไม้ของมัน จักยืนใต้ร่มฉัตร, เพราะว่า ยักษ์นั้น ย่อมได้เพื่อจะกินบุคคลผู้ยืนอยู่บนพื้นที่และร่มไม้อันเป็นของตน. พระราชา ตรัสถามว่า “เจ้าได้อะไรอีก จึงควร?”. พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า “พระเจ้าข้า การนำโภชนะไป ด้วยถาดดิน ไม่สมควรแก่บุรุษผู้เป็นบัณฑิตชื่อเช่นข้าพระองค์, เพราะฉะนั้น ข้าพระองค์ได้พระกระยาหารสำหรับของพระองค์ เต็มถาดทองจึงควร”. พระราชาให้พระราชทานสิ่งของนั้นทุกอย่าง แล้วมอบคนใช้แก่พระโพธิสัตว์นั้น. พระโพธิสัตว์ให้เขาถือเอาเครื่องอุปการณ์ทั้งหลายไปในสำนักของยักษ์นั้น พักมนุษย์ทั้งหลายในที่ไม้ไผ่กลัดต้นไม้ แล้วสวมฉลองพระบาททอง กั้นเศวตฉัตรเหนือศีรษะ รับภาชนะภัตตรไปยังที่ไม้ไผ่กลัดต้นไม้ เอาปลายดาบคอนถาดภัตตร ยืนอยู่ที่สุดเงาเท่านั้น ได้ให้ภัตตรแก่ยักษ์แล้ว. ยักษ์คิดว่า “เราจักลงบุรุษนี้ แล้วเคี้ยวกินเขาผู้เข้ามาสู่ร่มไม้” ดังนี้แล้ว จึงพูดว่า “เชิญมาเถิด, พ่อมาณพ เราทั้ง ๒ จักกินด้วยกัน”. พระโพธิสัตว์กล่าวว่า “ถ้าท่านจักกินเราไซ้ไร, ใครๆ ก็คิดว่า ‘บุรุษชื่อสุดนะผู้เลี้ยงมารดาถูกยักษ์กินแล้ว’, ชื่อว่าผู้นำภิกษามาเพื่อท่านจักไม่มี, เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านก็จักได้โภชนะโดยยากตั้งแต่บัดนี้ไป, ท่านจักไม่ได้เพื่อจับพระราชาม้าของข้าพเจ้า. เพราะเหตุไร? เพราะเรายืนอยู่นอกต้นไม้ ท่านจักไม่อาจเพื่อจะกินแม่ซึ่งเราได้. เพราะว่าเราไม่ได้ยืนอยู่ในที่ของท่าน ยืนอยู่บนฉลอง

พระบาท, เราไม่ยืนอยู่ในร่มไม้ของท่าน ยืนอยู่ในร่มฉัตร, ก็ถ้าท่านจะต่อสู้กับเราไซ้ไร, เราจักตัดท่านด้วยพระขรรค์ให้เป็น ๒ ท่อน, ด้วยว่า ในวันนี้ เราเตรียมมาเสร็จสรรพ เพื่อเรื่องนี้เท่านั้น”. ยักษ์คิดว่า “บุรุษนี้พูดถูกต้อง” มีจิตเลื่อมใสแล้ว บริโภคภัตแล้ว พูดว่า

“มาณพ ท่านจงถือเอาพระขรรค์ ฉัตร และเถาไปเสียเถิด,
มารดาของท่านจงเห็นความสวัสดิ์, และตัวท่านจงเห็นมารดา”

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า “สหาย แม้ในกาลก่อน ท่านทำบาปไว้ จึงเกิดเป็นยักษ์, ตั้งแต่
นี้ไป อย่าทำบาปทั้งหลายมีปาณาติบาตเป็นต้นเลย” กล่าวอาณิสงสีในศีลและโทษใน
ความเป็นผู้ทุศีล ให้ยักษ์นั้นตั้งอยู่ในศีล ๕ แล้วชักชวนว่า “ท่านจะต้องการอะไรด้วย
การอยู่ในป่า, ท่านมาเถิด” แล้วพ่ายักษ์นั้นไป ให้เขาช่วยถือพระขรรค์เป็นต้น ได้ไป
ยังพระนครแล้ว. พระราชาเสด็จต้อนรับพระโพธิสัตว์ ให้ยักษ์หนึ่งที่ประตูแห่งพระนคร
ทำให้เป็นผู้มีลาภมีภัตอันเลิศเป็นต้น เสด็จเข้าไปสู่พระนครแล้ว ทรงแต่งตั้งให้พระ
โพธิสัตว์เป็นเสนาบดี ทรงตั้งอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์นั้น ได้เข้าถึงสวรรค์แล้ว.
จบเรื่องพระโพธิสัตว์ชื่อว่าสุดนะ.

๗. นนุทียมิตรราชวตถุ

[๓๑๗] อตีเต โกศลรฏเฐ สาเกตเต โกศลราชา มิคจิตตโก อโหสิ ๗ โส มนุสฺसान์
กสิกมฺมาทีนึ กาคุ์ อทตฺวา มนุสฺสปรึวโร เทวสิกั มิควธั อคมาสิ ๗ อเถกทิวสั
มนุสฺสา สนฺนิปตฺติว “ยณฺหนฺ มยึ อณฺชนวณฺ อูยฺยานันฺ ปริกฺขิปีตฺวา ทวารั โยเชตฺวา
อรณฺณโถ มิเค นึหริตฺวา ตตฺถ ปเวเสตฺวา ทวารั ปิทฺทิตฺวา รณฺโณ อาโรเจตฺวา
อตฺตโน กมฺมํ กรเยยามาติ มนฺเตตฺวา อูยฺยานันฺ สขฺเชตฺวา อรณฺณํ ปวิสิตฺวา โยชน-
มตฺตํ จานันฺ ปริกฺขิปีสุ ๗ ตทา โพธิสฺสโต นนุทโย นาม มิโค หุตฺวา เอกสมึ
ขุทฺทกคฺคฺมฺเพ มาตาปีตโร คเหตฺวา วสนฺโถ เต มนุสฺเส ทิสฺวา “อชฺช มยา ชีวิตฺ
ปฺริจฺจชิตฺวา มาตาปีตุนันฺ ชีวิตฺ ทาคุ์ วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺวา “ตุมฺเห เอเกนฺุปาเยน
ชีเวยฺยาถ, อหึ ชีวิตฺ โว ทสฺสามิ, มนุสฺเสหิ คฺคฺมฺเพ ปทฺฐมตฺเตเยว นิกฺขมิสฺสามิ,

อถ เต อิมสฺมี ชุทฺทเก คุมฺเพ เอโกเยว มิโค ภวิสฺสตีติ มณฺญมาณา คุมฺพํ
 อปฺปวิสิตฺวา ตุมฺเห น ปสฺสิสฺสนฺติ, อปฺปมตฺตา โหถาติ มาตาปิตโร ชมาเปตฺวา
 คมนสฺชชฺช หุตฺวา คุมฺเพ ปหฺมมตฺเตเยว ตโต นิภฺขมิตฺวา มิคานมฺนตฺรํ ปาวิสิ ๕
 เตปิ มนุสฺสา ตถาสณฺณินो ว ตํ อปฺปวิสิตฺวา มิคเ อุตฺถยานํ ปเวเสตฺวา รณฺโณ
 อาโรเจตฺวา สกฺกฺจานานิ อคฺมํสุ ๕

อดีต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว โกสลราชา อ.พระราชานามว่าโกศล สาเกต
 ในเมืองสาเกต โกสลราช ในแคว้นแคว้นโกศล มิคจิตตโก เป็นผู้พระราชหฤทัยใน
 การล่าเนื้อ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๕ โส (โกสลราชา) อ.พระราชานามว่าโกศลนั้น
 อทตฺวา ไม่ทรงให้แล้ว กาดู เพื่ออันกระทำ กลสิมมาทีนิ (กมฺมานิ) ซึ่งการงาน ท.
 มีกสิกรรมเป็นต้น มนุสฺसानํ แก่มนุชย์ ท. มนุสฺสปริวาริ ผู้ทรงมีมนุษย์เป็นบริวาร
 อคฺมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว มิควิธึ เพื่ออันล่าซึ่งเนื้อ เทวสิกํ ทุกๆ วัน ๕ อถ ครั้งนั้น
 เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. สหฺนิปิตฺตฺวา ประชุมกันแล้ว มนุเตตฺวา
 ปรีกฺษากันแล้ว อิติ ว่า “ยฺหฺนฺน ใจนหนอ มยํ อ.เรา ท. ปรีกฺชิปิตฺวา ล้อมแล้ว
 อุตฺถยานํ ซึ่งอุตฺถยาน อณฺุชฺชนวํ ชื่อว่าอณฺุชชนวัน โยเชตฺวา ประกอบแล้ว ทฺวารํ ซึ่ง
 ประตู นีหริตฺวา นำออกไปแล้ว มิคเ ซึ่งเนื้อ ท. อรณฺุญโต จากป่า (มิกเ) ยังเนื้อ
 ท. ปเวเสตฺวา ให้เข้าไปแล้ว ตตฺถ (อุตฺถยาน) ในอุตฺถยานนั้น ปิทฺทิตฺวา ปิดแล้ว
 ทฺวารํ ซึ่งประตู อาโรเจตฺวา กราบทูลแล้ว รณฺโณ แก่พระราช กเรยฺยาม พิงกระทำ
 กมฺมํ ซึ่งการงาน อตฺตโน ของตน” อิติ ดังนี้ สชฺเชตฺวา ตระเตรียมแล้ว อุตฺถยานํ
 ซึ่งอุตฺถยาน ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว อรณฺุญํ สูปา ปรีกฺชิปิสฺสุ ล้อมแล้ว จานํ ซึ่งที่
 โยชนมตฺตํ อันมีโยชนเป็นประมาณ ๕ ตทา ในกาลนั้น โพธิสฺสโต อ.พระโพธิสัตว์
 มิโค เป็นเนื้อ นนฺทิกโย นาม ชื่อว่านนทิกยะ หุตฺวา เป็น คเหตุวา พาเอาแล้ว
 มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. วสนฺุโต อยู่อยู่ ชุทฺทกคฺุมฺเพ ที่กอไม้เล็ก ๆ
 เอกสฺมึ กอหนึ่ง ทิสฺวา เห็นแล้ว เต มนุสฺเส ซึ่งมนุษย์ ท. เหล่านั้น จินฺเตตฺวา
 คิดแล้ว อิติ ว่า “อชฺช ในวันนี้ มยา ชีวิตํ ปรีจฺจชิตฺวา มาตาปิตฺตฺนํ ชีวิตํ ทาตุ
 อ.อัน- อันเรา บริจาคแล้ว ซึ่งชีวิต ให้ ซึ่งชีวิต แก่มารดาและบิดา ท. วฏฺฏฺติ ย่อม
 ควร” อิติ ดังนี้ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตุมฺเห อ.ท่าน ท. ชีเวยฺยาถ พึงเป็นอยู่
 เอเกน อุปาเยน ด้วยอุบายอย่างหนึ่ง, อหํ อ.กระผม ทสฺสามิ จักให้ ชีวิตํ ซึ่งชีวิต
 โว แก่ท่าน ท., คุมฺเพ ครั้นเมื่อกอไม้ มนุสฺเสหิ ปหฺมมตฺเต เอว เป็นที่ อันมนุษย์ ท.

สักว่าดีแล้วนั้นเที่ยว (สนฺเต) มีอยู่, (อห) อ.กระผม นิกุมมิสุสามิ จักออกไป, อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, เต (มฺหุสฺสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่านั้น มถฺยมาหา สำคัญอยู่ อิติ ว่า ‘มิโค อ.เนื้อ เอโก เอว ตัวเดียวนั้นเที่ยว คุมฺเพ ที่กอไม้ ขุทฺทเก เล็กๆ อิมสฺมิ นี้ ภวิสฺสติ จักมี’ อิติ ดังนี้ อปฺปวิสฺติวา ไม่เข้าไปแล้ว คุมฺพิ สุกอไม้ น ปสฺสิสฺสนฺติ จักไม่เห็น ตุมฺเห ซึ่งท่าน ท., (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อปฺปมตฺตา เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว โทถ ของจงเป็น” อิติ ดังนี้ มาตาบิดโร ยังมารดาและบิดา ท. ขมาเปตฺวา ให้อดโทษแล้ว คมฺนสฺชฺช เป็นผู้เตรียมเพื่ออัน ไป หุตฺวา เป็น, คุมฺเพ ครั้นเมื่อกอไม้ (มฺหุสฺเสหิ) ปหฺกฺมตฺเต เอว เป็นที่สักว่า อันมนุษย์ ท. ดีแล้วนั้นเที่ยว (สนฺเต) มีอยู่, นิกุมมิตฺวา ออกไปแล้ว ตโต (คุมฺพิโต) จากกอไม้นั้น ปาวิสฺสิ ได้เข้าไปแล้ว อนฺตฺริ สู่ระหว่าง มิคานํ แห่งเนื้อ ท. ๙ เตปิ มฺหุสฺสา อ.มนุษย์ ท. แม้เหล่านั้น ตถาสญฺญิโห ว เป็นผู้มีความสำคัญเหมือนอย่าง นั้นเที่ยว (หุตฺวา) เป็น อปฺปวิสฺติวา ไม่เข้าไปแล้ว ตํ (คุมฺพิ) สุกอไม้นั้น มิเค ยังเนื้อ ท. ปเวเสตฺวา ให้เข้าไปแล้ว อุตฺยานํ สู่อุทยาน อาโรเจตฺวา กราบทูลแล้ว รญฺโถ แก่พระราชชา อคฺมฺสุ ได้ไปแล้ว สกฺกฺจฺจานานิ สู้ที่ของตน ท. ๙

ในอดีตกาล พระเจ้าโกศลในกรุงสาเกต แคว้นโกศล ได้ทรงพอพระราชหฤทัยในการ ล่าเนื้อ. ท้าวเธอไม่ให้พวกมนุษย์ทำกิจทั้งหลายมีกสิกรรมเป็นต้น ทรงมีมนุษย์เป็น บริวาร ได้เสด็จไปล่าเนื้อทุกวัน. ภายหลัง ณ วันหนึ่ง มนุษย์ทั้งหลายประชุมปรึกษากันว่า “ทำไฉนหนอ ? พวกเราพึงล่อมอุทยานอัญชนวัน ดิดประตุไว้ ต้อนเนื้อทั้งหลาย ออกมาจากป่า ให้เข้าไปในอุทยานนั้น แล้วปิดประตูเสีย กราบทูลแต่พระราชชา แล้ว พึ่งทำการงานของตน” ดังนี้แล้ว จัดแจงอุทยานเสร็จแล้ว เข้าไปป่า ล่อมที่มีประมาณ โยชนหนึ่งไว้. ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์เป็นเนื้อชื่อนันทิยะ พามารดาบิดาไปอยู่ในพุ่ม ไม้เล็กๆ พุ่มหนึ่ง เห็นมนุษย์เหล่านั้นแล้ว คิดว่า “ในวันนี้ เราควรสละชีวิต ให้ชีวิตแก่ มารดาบิดา แล้วกล่าวว่า ‘ท่านทั้งหลายพึงเป็นอยู่ด้วยอุบายอย่างหนึ่ง’ ผมจักให้ชีวิต แก่ท่านทั้งหลาย, เมื่อพุ่มไม้พอดูกพวกมนุษย์ฟาดแล้วเท่านั้น ผมจักวิ่งออกไป, เมื่อ เป็นเช่นนั้น, มนุษย์เหล่านั้นสำคัญว่า ‘ในพุ่มไม้เล็กนี้ จักมีเนื้อตัวเดียวเท่านั้น’ จักไม่ เข้ามายังพุ่มไม้ ไม่เห็นท่านทั้ง ๒, ขอท่านทั้ง ๒ จงเป็นผู้ไม่ประมาทเถิด” ให้มารดา บิดาอดโทษแล้ว เตรียมจะวิ่งไป เมื่อพุ่มไม้พอดูกพวกมนุษย์ฟาดแล้วเท่านั้น, ก็ออกจากพุ่มไม้นั้น เข้าไปในระหว่างเนื้อทั้งหลาย. มนุษย์แม้เหล่านั้น ก็มีความสำคัญอย่าง

นั้นเหมือนกัน จึงไม่เข้าไปยังพุ่มไม้ นั้น ต้อนเนื้อทั้งหลายให้เข้าไปยังอุทยานแล้ว กราบทูลแต่พระราชชาติได้ไปสู่ที่อยู่ของตน.

.....
ตโต ปฏุจาย ราชชา สยเมว คนฺตฺวา เอกํ มิคํ วิชฺฌิตฺวา คเหตุวา วา เอติ
เอกทา วา เปเสตฺวา อาหาราเปติ ฯ เต มิกา วารํ ฌปยีสฺสุ ฯ ปตฺตวาโร มิโค
เอกมฺนฺเต ติฏฺฐติ ฯ ตํ วิชฺฌิตฺวา คณฺหาติ ฯ อถกทิวสํ นนฺทียสฺส วาโร ปตฺโต ฯ
ตํ ทิวสญฺจ ราชชา สยเมว คนฺตฺวา วิชฺฌิตฺุ อารภิ ฯ นนฺทियो เมตฺตํ ปฺเรจาริกํ
กตฺวา นิจฺจโล อฏฺฐาสิ ฯ ราชชา ตสฺส เมตฺตทานุภาเวน สรํ วิสฺสชฺเชตฺุ อสกุโกนฺโต
ธนุํ ฉนฺนฺเตตฺวา “อิทํ อจิตฺตํ กสิญฺจทณฺฑมฺปิ ตาว ตว คณฺเ ชานาติ, สจิตฺตโก
มฺนุสฺสภูโตปิ อหํ น ชานามิ, มยฺหํ ขม, อภยฺนฺเต ทมฺมีติ อาห ฯ “มหाराช มยฺหํ
ตาว อภยํ เทสิ, อยมฺปน อญฺยานเ มิคคโณ ก็ กริสฺสตีติ ฯ “เอตฺตสฺวาปิ ทมฺมีติ ฯ
เอวํ มหาสฺตฺโต สพฺเพสํ อรณฺณมิกานํ อากาสคตสกุณานํ ชลจรมจฺจานญฺจ อภยํ
ทาเปตฺวา ราชานํ ปณฺจสีเล ปติฏฺฐาเปตฺวา “มหाराช รณฺณา นาม อคติคมนํ
ปหาย ทส ราชชฺมเม อโกเปนฺเตน ชฺมเมน รชฺชํ กาทเรตฺุ วฏฺฐตีติ วตฺวา ทส
ราชชฺมเม เทเสนฺโต เทว คาถา อภาสิ

- [๓๑๘] “ทานํ สีลํ ปริจฺจาจํ อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ
- อกุโกธํ อวิหีสญฺจ ขนฺตี จ อวิโรธนํ
- อิจฺเจเต กุสเล ชฺมเม จิตฺเต ปสฺสาหิ อตฺตนิ
- ตโต เต ชายเต ปิตี โสมนสฺสญฺจนปฺกนฺติ ฯ

ราชา อ.พระราชชา คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สยํ เหว ด้วยพระองค์เองนั้นเทียว วิชฺฌิตฺวา
ทรงยิงแล้ว มิคํ ซึ่งเนื้อ เอกํ ตัวหนึ่ง คเหตุวา ทรงถือเอาแล้ว เอติ ย่อมมา วา
หรือ วา หรือว่า เอกทา ในกาลบางครั้งว เปเสตฺวา ทรงส่งไปแล้ว (ราชปฺริสฺ)
ทรงยิงราชบุรุษ อาหาราเปติ ย่อมให้นำมา ปฏุจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาล
นั้น ฯ เต มิกา อ.เนื้อ ท. เหล่านั้น ฌปยีสฺสุ ตั้งไว้แล้ว วารํ ซึ่งวาระ ฯ มิโค อ.เนื้อ
ปตฺตวาโร ตัวมีวาระอันถึงแล้ว ติฏฺฐติ ย่อมยืน เอกมฺนฺเต ณ ที่สุดส่วนข้างหนึ่ง ฯ
(ราชา) อ.พระราชชา วิชฺฌิตฺวา ทรงยิงแล้ว ตํ (มิก) ซึ่งเนื้อตัวนั้น คณฺหาติ ย่อม

ทรงถือเอา ๕ อถ ครั้งนั้น เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง วาโร อ.วาระ นนทียสุส ของเนื้อ
 ชื่อว่านันทิยะ ปโตโต ถึงแล้ว ๕ จ ก็ ต่ทิวส์ ในวันนั้น ราชา อ.พระราชา คนดูวา
 เสด็จไปแล้ว สยิ เอว ด้วยพระองค์เองนั้นเที่ยว อารภิ ทรงเริ่มแล้ว วิชฌิตุ
 เพื่ออันยง ๕ นนทियो อ.เนื้อชื่อว่านันทิยะ กตวา กระทำแล้ว เมตตุต ซึ่งเมตตา
 ปุเรจาริก ให้เป็นธรรมชาติเที่ยวไปในที่ข้างหน้า หิจจโกล เป็นสัตว์มีไหวออกแล้ว
 (หุตวา) เป็น อฏฐาสิ ได้ยืนอยู่แล้ว ๕ ราชา อ.พระราชา อสกุโกนโต ไม่ทรง
 อาจอยู่ วิสสุชเชตตุ เพื่ออันปล่อย สริ ซึ่งลูกศร เมตตานุภาเวน ด้วยอานุภาพของ
 เมตตา ตสสุส (นนทียสุส) ของเนื้อชื่อว่านันทิยะนั้น จทเขตตวา ทรงทิ้งแล้ว ธนุ ซึ่ง
 ธนุ อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “กลิงครทณทมิป แม้อ.ท่อนแห่งไม้ อจิตตก อันไม่มี
 จิต อิท นี้ ชานาติ ย่อมรู้ คุณ ซึ่งคุณ ตว ของท่าน ดาว ก่อน, อห อ.เรา มนุสสุ-
 ภูโตปิ แม้ผู้เป็นมนุษย์เป็นแล้ว สจิตตโก ผู้เป็นไปกับด้วยจิต น ชานามิ ย่อมไม่รู้,
 (ตุว) อ.ท่าน ขม จงอดโทษ มยหิ แก่เรา, (อห) อ.เรา ทมมิ ย่อมให้ อภย ซึ่งอภย
 เต แก่ท่าน” อิติ ดังนี้ ๕ (นนทियो) อ.เนื้อชื่อว่านันทิยะ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า
 “มหาราช ข้าแต่มหาบพิตร (ตุว) อ.พระองค์ เทสิ ย่อมให้ อภย ซึ่งอภย มยหิ แก่
 ข้าพระองค์ ดาว ก่อน, ปน ส่วนว่า มิคคโณ อ.หมุแห่งเนื้อ อูยฺยาน ในอุทฺทยาน
 อย นี้ กริสฺสติ จักกระทำ ก็อย่างไร” อิติ ดังนี้ ๕ (ราชา) อ.พระราชา (อาห) ตรัส
 แล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา ทมมิ ย่อมให้ เอตสุสาปิ (มิคคณสุส) แก่หมุแห่งเนื้อ
 แม้นั้น” อิติ ดังนี้ ๕ มหาสตุโต อ.พระมหาสัตว์ (ราชาน) ทูลยังพระราชา ทาเปตวา
 ให้พระราชทานแล้ว อภย ซึ่งอภย อรญฺญมิกานหิ แก่เนื้อในป่า ท. จ ด้วย อากาส-
 คตสกุณานหิ แก่นกตัวบินไปในอากาศ ท. จ ด้วย ชลจรมจฺจานหิ แก่ปลาตัวว่ายไป
 ในน้ำ ท. จ ด้วย สพฺเพสึ ทั้งปวง เอว ด้วยประการฉะนี้ ราชาน ทูลยังพระราชา
 ปติฏฺฐาเปตวา ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ปญฺจสีเล ในศีล ๕ วตฺวา กราบทูลแล้ว อิติ
 ว่า “มหาราช ข้าแต่มหาบพิตร รญฺญา นาม อคตฺติคมหิ ปหาย ทส ราชธมฺเม
 อโกเปนฺเตน ธมฺเมเน รชฺชํ กาเรตุ อ.อัน ชื่ออันพระราชา ผู้ทรงละแล้ว ซึ่งการถึง
 ซึ่งอคติ ยังราชธรรม ท. ๑๐ ไม่ให้กำเริบอยู่ ทรงยังบุคคล ให้กระทำ ซึ่งความเป็นแห่ง
 พระราชา โดยธรรม วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ เทเสนโต เมื่อทรงแสดง ราชธมฺเม
 ซึ่งราชธรรม ท. ทส ๑๐ อภาสิ ได้กล่าวแล้ว คาถา ซึ่งคาถา ท. เทว ๒ อิติ ว่า

๓๑๑๘. “(ตัว) อ.พระองค์ ปสุสาหิ จงพิจารณาเห็น ธมฺเม ซึ่งธรรม
ท. กุสเล อันเป็นกุศล จิตะ อันตั้งอยู่แล้ว อตฺตนิ ในพระองค์
เอเต เหล่านี้ อิติ คือ ‘ทานํ จ ซึ่งทานด้วย สีลํ จ ซึ่งศีล
ด้วย ปริจจาคํ จ ซึ่งการบริจาคด้วย อาชฺชวํ จ ซึ่งความเป็น
แห่งบุคคลผู้ซื้อตรงด้วย มหฺทวํ จ ซึ่งความเป็นแห่งบุคคล
ผู้อ่อนโยนด้วย ตปํ จ ซึ่งความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลสด้วย
อภฺโกธํ จ ซึ่งความไม่โกรธด้วย อวิหีสํ จ ซึ่งความไม่
เบียดเบียนด้วย ขนฺติ จ ซึ่งความอดทนด้วย อวิโรธนํ จ
ซึ่งความไม่ยินร้ายด้วย’, ตโต ในลำดับนั้น ปิติ จ อ.ปิติตัว
โสมนสฺสํ อ.ความโสมนัสด้วย อนุปฺปกํ อันมีใช้น้อย ชายเต
ย่อมเกิด เต แก่พระองค์” อิติ ดังนี้ ฯ

ตั้งแต่วันนั้น พระราชาเสด็จไปยังเนื้อตัวหนึ่งเองที่เดียว แล้วทรงถือมา หรือในกาล
บางที ทรงส่งคนไปให้นำมา. เนื้อเหล่านั้น ตั้งวาระกันแล้ว. เนื้อตัวหนึ่งถึงวาระ ย่อม
ยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง. พระราชาทรงยิงเนื้อตัวนั้นแล้วทรงถือเอา. ภายหลัง ณ วัน
หนึ่ง วาระของเนื้อชิ้นนั้นก็ถึงแล้ว. ก็ในวันนั้น พระราชาเสด็จไปเองที่เดียว ทรงเริ่ม
ที่จะยิงแล้ว, เนื้อนั้นก็จะทำเมตตาให้เป็นเบื่องหน้า ได้ยืนนิ่งอยู่แล้ว. ด้วยอำนาจ
แห่งเมตตาของเนื้อนั้นก็ถึงนั้น พระราชาไม่อาจที่จะปล่อยลูกศรไปได้ ทรงทิ้งธนูแล้ว
ตรัสว่า “ธนูนี้แม้เป็นท่อนไม้ไม่มีจิต ยังรู้คุณของเจ้าก่อน, เราแม้เป็นมนุษย์มีจิต ก็
ไม่รู้รู้คุณของเจ้า, เจ้าจงอดโทษแก่เรา, เราให้อภัยแก่เจ้าละ”. พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า
“มหาราชเจ้า พระองค์พระราชทานอภัยแก่ข้าพระองค์ก่อน, ส่วนหมู่นี้ในอุทยาน
นี้ จักทำอย่างไร?”. พระราชาตรัสว่า “เราให้อภัยแม่แก่หมู่นี้”. พระมหาสัตว์
ให้พระราชพาพระราชทานอภัยแก่สัตว์ทุกจำพวก คือ เนื้อในป่า นกที่บินไปในอากาศ
และปลาที่ว่ายไปในแม่น้ำ แล้วให้พระราชทรงละการถึงอกคต ไม่ทรงยังราชธรรม ๑๐
ให้กำเริบ ครองราชสมบัติโดยธรรม จึงควร” ดังนี้แล้ว เมื่อจะแสดงราชธรรม ๑๐ ได้
กล่าว ๒ คาถาว่า

“ขอพระองค์ จงพิจารณาเห็นธรรมอันเป็นกุศล ซึ่งตั้งอยู่
ในพระองค์ เหล่านี้ คือ ทาน ๑ ศีล ๑ บริจาค ๑ ความเป็น

ผู้ซึ่งตรง ๑ ความเป็นผู้อ่อนโยน ๑ ตบะ ๑ ความไม่โกรธ ๑
ความไม่เบียดเบียน ๑ ความอดทน ๑ ความไม่ยินร้าย ๑
แต่นั้น ปิติและโสมนัสไม่น้อย ย่อมเกิดแก่พระองค์”.

.....

ตตถ สวตถุกา เจตนา ทานํ ๗ ปญจสีลทสสีลานิ สีลํ ๗ เทยฺยธมฺมจฺจาโค
ปริจฺจาโค ๗ อุชฺฐาโว อาชฺชวํ ๗ มุทฺฐาโว มทฺทวํ ๗ อุโปสถกมฺมํ ตโป ๗
เมตฺตปาปฺพุพฺภาโค อุกฺโกโร ๗ กรุณฺปาปฺพุพฺภาโค อวิหีสา ๗ อธิวสนฺ ๗ ขนฺติ ๗
อวิโรโร อวิโรรฺขนฺติ เหวเมตาสํ คาถานมตฺโต มหาหังสชาติกวณฺณนายํ วุตฺโต ๗

(อภฺจกถาจริเยน) “ตตถ (ทสฺสุ ราชธมฺเมสุ) สวตถุกา เจตนา ทานํ ๗ ปญจสีลทสสีลานิ
สีลํ ๗ เทยฺยธมฺมจฺจาโค ปริจฺจาโค ๗ อุชฺฐาโว อาชฺชวํ ๗ มุทฺฐาโว มทฺทวํ ๗ อุโปสถกมฺมํ
ตโป ๗ เมตฺตปาปฺพุพฺภาโค (ธมฺโม) อุกฺโกโร ๗ กรุณฺปาปฺพุพฺภาโค (ธมฺโม) อวิหีสา ๗ อธิวสนฺ
ขนฺติ ๗ อวิโรโร อวิโรรฺขนฺติ เหว เมตาสํ คาถานํ อตฺโต มหาหังสชาติกวณฺณนายํ วุตฺโต ๗

อตฺโต อ.เนื้อความ เหวตาสํ คาถานํ แห่งคาถา ท. เหล่านั้น (อภฺจกถาจริเยน)
อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺโต กล่าวแล้ว มหาหังสชาติกวณฺณนายํ ในอรรถกถา
แห่งมหาหังสชาติก เหว อย่างนี้ อิติ ว่า “ตตถ (ทสฺสุ ราชธมฺเมสุ) สวตถุกา
เจตนา อ.- ในราชธรรม ท. ๑๐ เหล่านั้นหนา -เจตนา อันเป็นไปกับด้วยวัตถุ ทานํ
ชื่อว่าทาน ๗ ปญจสีลทสสีลานิ อ.ศีล ๕ และศีล ๑๐ ท. สีลํ ชื่อว่าศีล ๗ เทยฺย
ธมฺมจ-จาโค อ.การสละซึ่งไทยธรรม ปริจฺจาโค ชื่อว่าปริจาค ๗ อุชฺฐาโว อ.ความ
เป็นแห่งบุคคลผู้ซึ่งตรง อาชฺชวํ ชื่อว่าอาชชวะ ๗ มุทฺฐาโว อ.ความเป็นแห่งบุคคล
ผู้อ่อนโยน มทฺทวํ ชื่อว่ามัททวะ ๗ อุโปสถกมฺมํ อ.อุโปสถกรรม ตโป ชื่อว่าตบะ ๗
(ธมฺโม) อ.ธรรม เมตฺตปาปฺพุพฺภาโค อันมีเมตตาเป็นส่วนในเบื้องต้น อุกฺโกโร ชื่อว่า
อักโกระ ๗ (ธมฺโม) อ.ธรรม กรุณฺปาปฺพุพฺภาโค อันมีกรุณาเป็นส่วนในเบื้องต้น
อวิหีสา ชื่อว่าอวิหิงสา ๗ อธิวสนฺ อ.ความยับยั้ง ขนฺติ ชื่อว่าขันติ ๗ อวิโรโร
อ.ความไม่ยินร้าย อวิโรรฺขนฺติ ชื่อว่าอวิโรรณะ” อิติ ดังนี้ ๗

เนื้อความแห่งคาถาเหล่านั้น ทานกล่าวไว้ในอรรถกถา มหาหังสชาติกอย่างนี้ว่า
“บรรดาธรรม ๑๐ อย่างเหล่านั้น เจตนาพร้อมด้วยวัตถุ ชื่อว่าทาน. ศีล ๕ ศีล ๑๐ ชื่อ

ว่าศีล. การสละไทยธรรม ชื่อว่าบริจาค. ความเป็นผู้ซื่อตรง ชื่อว่าอาชชวะ. ความเป็นผู้อ่อนโยน ชื่อว่ามัททวะ. อุโบสถกรรม ชื่อว่าตบะ. ธรรมอันมีเมตตาเป็นบุรพภาค ชื่อว่าอภิกโรธะ. ธรรมอันมีกรุณาเป็นบุรพภาค ชื่อว่าอวิหิงสา. ความยับยั้ง ชื่อว่าขันติ. ความไม่ยินร้าย ชื่อว่าอวิโรธน”.

.....
 โพริสตุโต รมฺยโณ สนฺติเก กติปาหํ วสิตฺวา นคเร สพฺพสฺตฺตานํ อภยทานปฺปกาสนตฺถํ สุวณฺณเมริณฺจาราเปตฺวา “อปฺปมตฺโต โหหิ มหาราชชาติ วตฺวา มาตา-
 ปิตูนํ ทสฺสนตฺถาย คโตติ ฯ

โพริสตุโต อ.พระโพธิสัตว์ วสิตฺวา อยู่แล้ว กติปาหํ สิ้นวันเล็กน้อย สนฺติเก
 ในสำนัก รมฺยโณ ของพระราชา สุวณฺณเมริ ยังกลองอันเป็นนิการแห่งทอง
 จาราเปตฺวา ให้เที่ยวไปแล้ว อภยทานปฺปกาสนตฺถํ เพื่ออันประกาศซึ่งการให้ซึ่ง
 อภัย สพฺพสฺตฺตานํ แก่สัตว์ทั้งปวง ท. นคเร ในพระนคร วตฺวา กราบทูลแล้ว อิติ
 ว่า “มหาราช ข้าแต่มหาบพิตร (ตัว) อ.พระองค์ อปฺปมตฺโต เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว
 โหหิ ขอจงเป็นเถิด” อิติ ดังนี้ คโต ไปแล้ว ทสฺสนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การเห็น
 มาตาปิตูนํ ซึ่งมารดาและบิดา ท. อิติ ดังนี้แล ฯ

พระโพธิสัตว์ อยู่ในสำนักของพระราชา ๒-๓ วันแล้ว ให้ตีกลองท่องเที่ยวไปใน
 พระนคร เพื่อประกาศอภัยทานแก่สรรพสัตว์ กราบทูลว่า “มหาราชเจ้า ขอพระองค์จง
 เป็นผู้ไม่ประมาทเถิด” ดังนี้แล้ว ไปเพื่อจะต้องการจะเยี่ยมมารดาบิดาแล.

.....
 นนฺทियมิกฺวตฺถุ ฯ

นนฺทियมิกฺวตฺถุ อ.เรื่องแห่งเนื้อชื่อนั้นนทियะ (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ
 จบเรื่องเนื้อนทियะ.

.....

๘. คิซุมวตถุ (๑)

[๓๑๙] อตีเต โพรสิตโต คิซุโฆ หุตฺวา วุฑฺฒ เต ปรีหีนจกฺขุเก มาตาปิตโร คิซุมคฺุหาย จเปตฺวา โคมฺสาคีนิ อหริตฺวา โปเสสิ ๗ ตทา พาราณสีสุสานเน เอโก นิลโย นาม เนสาทอ อนิยมิตฺวา ปาสํ โอฑฺฑเทสิ ๗ โพรสิตโต ตตถ พชฺฉิตฺวา อตฺตโน มาตาปิตโร อนุสฺสริตฺวา “กถํ หุ โข เม มาตาปิตโร ยาเปสฺสนฺติ, มม พนฺธนภาวํปิ อชานนฺตา อนาถา นิปฺจจยา ปพฺพตคฺุหายเมว สฺุสฺสริตฺวา มริสฺสนฺติ มณฺเฑติ มนฺุสฺสภาสาย ปรีเทวิ ๗ ตํ สฺุตฺวา เนสาทอ

[๓๒๐] “ยนฺุ คิซุโฆ โยชนสฺตํ กุณฺปานิ อเวกฺขติ
 กสฺมา ชาลณฺจ ปาสณฺจ อาสชฺชาปิ น พุชฺฉสฺตี อาห ๗

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว โพรสิตโต อ.พระโพธิสัตว์ คิซุโฆ เป็นแร้ง หุตฺวา เป็น จเปตฺวา พักไว้แล้ว มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. ปรีหีนจกฺขุเก ผู้มี จักขุอันเสื่อมรอบแล้ว วุฑฺฒ ผู้แก่แล้ว คิซุมคฺุหาย ในถ้ำของแร้ง อหริตฺวา นำ มาแล้ว โคมฺสาคีนิ (อาหารวตฺถุ) ซึ่งอาหารวตฺถุ ท. มีเนื้อแห่งโคเป็นต้น โปเสสิ เลี้ยงดูแล้ว ๗ ตทา ในกาลนั้น เนสาทอ อ.นายพราน เอโก คนหนึ่ง นิลโย นาม ชื่อว่านิลยะ อนิยมิตฺวา ไม่กำหนดแล้ว โอฑฺฑเทสิ ดักแล้ว ปาสํ ซึ่งบ่วง พาราณสี-สุสาน ในป่าช้าใกล้เมืองพาราณสี ๗ โพรสิตโต อ.พระโพธิสัตว์ พชฺฉิตฺวา ติดแล้ว ตตถ (ปาเส) ที่บ่วงนั้น อนุสฺสริตฺวา ระลึกถึงแล้ว มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. อตฺตโน ของตน ปรีเทวิ คร่ำครวญแล้ว มนฺุสฺสภาสาย ด้วยภาษาของมนุษย์ อิติ ว่า “มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. เม ของเรา (อตฺตภาวํ) ยังอติภาพ ยาเปสฺสนฺติ จักให้เป็นไป กถํ หุ โข อย่างไรก็ตามไหน, (เต มาตาปิตโร) อ.มารดา และบิดา ท. เหล่านั้น อชานนฺตา ไม่รู้อยู่ พนฺธนภาวํ แม้ซึ่งความเป็นอันผูก มม แห่งเรา อนาถา เป็นผู้ไม่มีที่พึ่ง นิปฺจจยา เป็นผู้ที่มีปัจจัยออกแล้ว (หุตฺวา) เป็น สฺุสฺสริตฺวา ชุบผอมแล้ว มริสฺสนฺติ มณฺเฑ เห็นจะจักตาย ปพฺพตคฺุหาย เหว ในถ้ำแห่งภูเขานั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ๗ เนสาทอ อ.นายพราน สฺุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งคำนั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า

๓๒๐. “(โลโก) อ.ชาวโลก (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “คิซุโฆ อ.แร้ง

อเวกฺขติ ย่อมแลเห็น กุณปานี ซึ่งชากศพ ท. โยชนสตํ ลี้น
 ร้อยแห่งโยชนํ ยนฺहु กระทบแล้ว, (ตุว) อ.ท่าน อาสชฺชาปิ
 แม้กระทบแล้ว ชาลํ จ ซึ่งช่ายด้วย ปาสํ จ ซึ่งบ่วงด้วย น
 พุชฺฌสิ ย่อมไม่รู้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร? ๑ อิติ ดังนี้ ๕

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เป็นแร้ง พักมารดาบิดาผู้แก่เฒ่ามีจักขุเสียไว้ในคิณคฺคา
 (ถ้ำแร้ง) นำอาหารวัตุมีเนื้อโคเป็นต้นมาเลี้ยง. ครั้งนั้น พรานคนหนึ่ง ชื่ออนิลยะ ดัก
 บ่วงไว้ในป่าช้าใกล้กรุงพาราณสี มิได้กำหนด (สัตว์ชนิดใด). พระโพธิสัตว์ติดบ่วงนั้น
 หวนระลึกถึงมารดาบิดาของตน รำพันด้วยภาษามนุษย์ว่า “มารดาบิดาของเรา จักยัง
 อติภาพให้เป็นไปได้อย่างไรหนอ เมื่อไม่ทราบแม้ความที่เราเกิดติดบ่วง จักเป็นผู้ไม่มี
 ที่พึ่ง หมดปัจจัย ชะรอยจะชুবดมตายอยู่ในถ้ำแห่งภูเขานั้นเอง”. พรานสดับเสียง
 รำพันนั้นแล้ว จึงกล่าวว่า

“ชาวโลกพูดกันว่า ‘แร้งแลเห็นชากศพได้ไกลถึง ๑๐๐ โยชน’
 ดูกระไรอยู่, เพราะเหตุอะไร เจ้าแม่มาใกล้ช่ายและบ่วงแล้ว ก็
 ไม่รู้?”.

ตตฺถ ยนฺहुติ คิซฺโฆ โยชนสตํ อติกฺกมฺม จิตานิ กุณปานี ปสฺสตีติ ยํ เอตํ โลเกน
 กถียติ, ตยิทํ กถํ, กสฺมา ตฺวํ อิมํ ชาลญจ ปาสญจ อาสชฺชาปิ น พุชฺฌสิ สนฺติกํ
 อาคนฺตฺวาปิ น ชานาสีติ อตุโถ ๕

ตตฺถ (ปะเทศุ) “ยนฺहुติ (ปะทสฺส) “คิซฺโฆ โยชนสตํ อติกฺกมฺม จิตานิ กุณปานี ปสฺสตีติ ยํ
 เอตํ (วจนํ) โลเกน กถียติ, ตํ อิทํ (วจนํ) กถํ (โหติ), กสฺมา ตฺวํ อิมํ ชาลํ จ ปาสํ จ
 อาสชฺชาปิ น พุชฺฌสิ สนฺติกํ อาคนฺตฺวาปิ น ชานาสีติ อตุโถ ๕

อตุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “ยํ เอตํ (วจนํ) อ.คำนั้นใด โลเกน อันชาวโลก กถียติ ย่อม
 กล่าว อิติ ว่า ‘คิซฺโฆ อ.แร้ง ปสฺสตีติ ย่อมเห็น กุณปานี ซึ่งชากศพ ท. อติกฺกมฺม
 โยชนสตํ จิตานิ อันก้าวล่วง ซึ่งร้อยแห่งโยชนํ ตั้งอยู่แล้ว” อิติ ดังนี้, ตํ อิทํ (วจนํ)
 อ.คำนั้นนั้น (โหติ) ย่อมมี กถํ อย่างไร? ตฺวํ อ.ท่าน อาสชฺชาปิ แม้กระทบแล้ว
 ชาลํ จ ซึ่งช่ายด้วย ปาสํ จ ซึ่งบ่วงด้วย อิมํ นี้ น พุชฺฌสิ ย่อมไม่รู้ อาคนฺตฺวาปิ

คือว่า แม่มาแล้ว สุนฺติกั สู้ที่ใกล้ น ชานาสี ย่อมไม่รู้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?
 อิติ ดังนี้ ตตถ (ปเทศุ) “ยหนฺนุติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า
 “ยหนฺนุ” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “ยหนฺนุ” ความว่า คำนี้ใด ชาวโลกพูดกันว่า “แร้งย่อมแล
 เห็นซากศพที่ตั้งอยู่เกิน ๑๐๐ โยชน์ได้” คำนี้นั่น ดูกระไรอยู่, เพราะเหตุอะไร เจ้าแม่
 มาใกล้ซ้ายและบ่วงนี้แล้ว ก็ไม่รู้ คือแม่มาใกล้แล้ว ก็ไม่ทราบ ?”.

.....
 โพรสิสตุโต

“ยทา ปรามโว โหติ โปโส ชีวิตสงฺขเย
 อถ ชาลญจ ปาสญจ อาสชฺชาปิ น พุชฺฌตีติ อาห ฯ

โพรสิสตุโต อ.พระโพธิสัตว์ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“โปโส อ.สัตว์ ปรามโว เป็นผู้มีความเสื่อม ชีวิตสงฺขเย ใน
 เพราะความสิ้นไปแห่งชีวิต โหติ ย่อมมี ยทา ในกาลใด, อถ
 ในกาลนั้น (โส โปโส) อ.สัตว์นั้น อาสชฺชาปิ แม้กระทบแล้ว
 ชาล ญ ซึ่งซ้ายด้วย ปาส ญ ซึ่งบ่วงด้วย น พุชฺฌตีติ ย่อม
 “ไม่รู้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระโพธิสัตว์ กล่าวว่

“ในกาลใด สัตว์มีความเสื่อม ในเพราะจะสิ้นชีวิต, ในกาลนั้น
 แม่มาใกล้ซ้ายและบ่วงแล้ว ก็ไม่รู้”.

.....
 ตตถ ปรามโวติ วินาโส ฯ โปโสติ สตุโต ฯ

ตตถ (ปเทศุ) “ปรามโวติ (ปทสฺส) “วินาโส” (อติ อตุโถ) ฯ โปโสติ สตุโต ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “วินาโส เป็นผู้มีความพินาศ” (อติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทศุ)

“ปราภโวติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “ปราภโว” ดังนี้ ฯ สตุโต
อ.สัตรี โปโสติ ชื่อว่าโปโส ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “ปราภโว” ได้แก่ พินาศ. สัตรี ชื่อว่าโปโส.

.....
เนสาโท ตสฺส ฐมฺมกถํ สุตฺวา “ปณฺหิโต คิซฺมราชา ปริเทวนฺโต น อุตฺตโน ปริเทเวติ
มาตาปิตุณฺ ปริเทเวติ, นายํ มาเรตุํ ยุตฺโตติ ตฺสิตฺวา ปิยจิตฺเตน ปาทโต ปาสํ
โมเจตฺวา

“ภรฺสฺส มาตาปิตโร วุฑฺฒเ คิริทริสเย
มยา ตฺวํ สมฺนุญฺญาโต โสตุถิ ปสฺสาหิ ฅาตเกติ อาห ฯ

เนสาโท อ.นายพราน สุตฺวา ฟังแล้ว ฐมฺมกถํ ซึ่งธรรมกถา ตสฺส (โพธิสตุตสฺส)
ของพระโพธิสัตรี ตฺสิตฺวา ยินดีแล้ว อิติ ว่า “คิซฺมราชา อ.พระยาเร้ง ปณฺหิโต ผู้
ฉลาด ปริเทวนฺโต เมื่อคร่ำครวญ น ปริเทเวติ ย่อมไม่คร่ำครวญ อุตฺตโน เพื่อตน,
ปริเทเวติ ย่อมคร่ำครวญ มาตาปิตุณฺ เพื่อมารดาและบิดา ท., อัยํ (คิซฺมราชา)
อ.พระยาเร้งนี้ ยุตฺโต เป็นสัตรีควรแล้ว มาเรตุํ เพื่ออันให้ตาย (โหติ) ย่อมเป็น น
หามิได้” อิติ ดังนี้ โมเจตฺวา แก่แล้ว ปาสํ ซึ่งบ่วง ปาทโต จากเท้า ปิยจิตฺเตน
ด้วยจิตอันเป็นที่รัก อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“(ตฺวํ) อ.ท่าน ภรฺสฺส จงเลี้ยง มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและ
บิดา ท. วุฑฺฒเ ผู้แก่เฒ่าแล้ว คิริทริสเย ผู้อาศัยอยู่ที่ชอก
เขา, ตฺวํ อ.ท่าน มยา สมฺนุญฺญาโต ผู้อันเราอนุญาติด้วย
ดีแล้ว ปสฺสาหิ จงเห็น โสตุถิ ซึ่งความสวัสดิ ฅาตเก ในหมู่
ญาติ” อิติ ดังนี้ ฯ

พรานฟังธรรมกถาของพระโพธิสัตรีนั้นแล้ว ชอบใจว่า “พระยาเร้งฉลาด เมื่อรำพัน
ก็หารำพันเพื่อตนเองไม่, ย่อมรำพันเพื่อมารดาบิดา, พระยาเร้งนี้ไม่ควรที่เราจะฆ่า”
ดังนี้แล้ว แก่บ่วงออกจากเท้าด้วยจิตรักใคร่แล้ว สั่งว่า

“เจ้าจงเลี้ยงมารดาบิดา ผู้แก่เฒ่า ซึ่งอาศัยอยู่ที่ชอกภูเขา เจ้า

ผู้ซึ่งเราอนุญาตพร้อมแล้ว จงเห็นความสวัสดิ์ในหมู่ญาติเกิด”.

โพธิสตุโต มรณทุกฺขา ปมุตฺโต อนฺุโมทนํ กโรนฺุโต

เอวํ ลุทฺทก นนฺุทสฺสุ สห สพฺุเพหิ ฅาติภิ

ภริสฺสุ มาตาปิตาโร วุทฺุฒे คิริทริสเยติ

วตฺวา มุขปุริ มํสํ อาทาย คนฺุตฺวา มาตาปิตฺุณํ อทาสีติ ฯ สตฺตกนิปาเต ฅิขฺมวตฺตุย

โพธิสตุโต อ.พระโพธิสัตว์ ปมุตฺโต พ้นแล้ว มรณทุกฺขา จากความทุกข์คือความ
ตาย กโรนฺุโต เมื่อกระทำ อนฺุโมทนํ ซึ่งการอนุโมทนา วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“ลุทฺทก ข้าแต่นายพราน (ตฺวํ) อ.ท่าน นนฺุทสฺสุ จงผลิตเพลิน
สห กับ ฅาติภิ ด้วยญาติ ท. สพฺุเพหิ ทั้งปวง เอวํ อย่างนั้น,
(อหํ) อ.ข้าพเจ้า ภริสฺสุ จักเลี้ยง มาตาปิตาโร ซึ่งมารดาและ
บิดา ท. วุทฺุฒे ผู้แก่เฒ่าแล้ว คิริทริสเย ผู้อาศัยอยู่ที่ชอก
เขา” อิติ ดังนี้ ฯ

อาทาย คาบเอาแล้ว มํสํ ซึ่งเนื้อ มุขปุริ อันเต็มปาก คนฺุตฺวา บินไปแล้ว อทาสี
ได้ให้แล้ว มาตาปิตฺุณํ แก่มารดาและบิดา ท. อิติ ดังนี้ ฯ ฅิขฺมวตฺตุย อ.เรื่องแห่งแรง
(อาคตฺ) มาแล้ว สตฺตกนิปาเต ในสัตตกนิบาต ฯ

พระโพธิสัตว์พ้นจากทุกข์คือความตายแล้ว เมื่อจะทำอนุโมทนา จึงกล่าวว่า

“พราน ท่านจงผลิตเพลินพร้อมด้วยญาติทุกคน เหมือนอย่าง
นั้น ข้าพเจ้าจักเลี้ยงมารดาบิดาผู้แก่เฒ่า ซึ่งอาศัยอยู่ที่ชอก
ภูเขา”

ดังนี้แล้ว คาบเนื้อเต็มปากบินไป ได้ให้แก่มารดาบิดาแล้วแล. เรื่องแรงมาในสัตตก-
นิบาต.

๙. คิซุมวตถุ (๒)

[๓๒๑] อตีเต โพรตติโต คิซุมพพเต คิซุโม หุตวา มาตาปิตโร โปเสสิ ๗ เอกทา มหตี วาตวภูจิจิ อโหสิ ๗ คิซุมา ตํ สหิตุํ อสกุโกนุตา พาราณสี คนุตวา ปาการสมิเป ปริชาสมิเป จ สีเตน กมฺปมานา นิสีทิสฺสุ ๗ ตทา พาราณสีเสฏฺฐิจิ นครา นิกฺขมิตฺวา เต คิซุเม กิลมนฺเต ทิสฺวา เอกสมฺมิ จาเน สนฺนิปาเตตฺวา อคฺคิ การาเปตฺวา ปุริเส สฺสุสานํ เปเสตฺวา โคมํสํ ออาหาราเปตฺวา เตสํ ทาเปตฺวา อารกฺขํ ปฏฺจเปสิ ๗ คิซุมา วุปฺสนฺตาย วาตวภูจิจิยา กลลฺสรีรา หุตฺวา ปพฺพตฺเมว คนุตฺวา มนฺตยิสฺสุ “พาราณสี-เสฏฺฐิจินา อมฺหากํ อุปกาโร กโต, กตฺอุปการสฺส จ นาม ปจฺจูปการํ กาทุํ วภูจฺติ, ตสฺมา อิตฺ ปฏฺจาย อมฺहेสุ โย ยํ วตฺถํ วา อารณํ วา ลกฺติ, เตน ตํ เสฏฺฐิจิสฺส เคเห ปาเตตพฺพนฺติ ๗

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว โพรตติโต อ.พระโพธิสัตว์ คิซุโม เป็นแรงแจ้ง คิซุมพพเต ที่ภูเขาร้าง หุตวา เป็น โปเสสิ เลี้ยงดูแล้ว มาตาปิตโร ซึ่งมารดา และบิดา ท. ๗ เอกทา ในคราวหนึ่ง วาตวภูจิจิ อ.ลมและฝน มหตี อันใหญ่ อโหสิ ได้มีแล้ว ๗ คิซุมา อ.แรงแจ้ง ท. อสกุโกนุตา ไม่อาจอยู่ สหิตุํ เพื่ออันอดทน ตํ (วาต-วภูจิจิ) ซึ่งลมและฝนนั้น คนุตวา ไปแล้ว พาราณสี สู่เมืองพาราณสี กมฺปมานา นิสีทิสฺสุ นั่งจับส้นอยู่ สีเตน เพราะความหนาว ปาการสมิเป จ ในที่ใกล้แห่งกำแพง ด้วย ปริชาสมิเป จ ในที่ใกล้คูลน้ำด้วย ๗ ตทา ในกาลนั้น พาราณสีเสฏฺฐิจิ อ.เศรษฐี ผู้อยู่ในเมืองพาราณสี นิกฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว นครา จากพระนคร ทิสฺวา เห็นแล้ว เต คิซุเม ซึ่งแรงแจ้ง ท. เหล่านั้น กิลมนฺเต ตัวลำบากอยู่ (เต คิซุเม) ยังแรงแจ้ง ท. เหล่า นั้น สนฺนิปาเตตฺวา ให้ประชุมกันแล่น เอกสมฺมิ จาเน ในที่แห่งหนึ่ง (บุคคล) ยัง บุคคล การาเปตฺวา ให้กระทำแล้ว อคฺคิ ซึ่งไฟ เปเสตฺวา ส่งไปแล้ว ปุริเส ซึ่งบุรุษ ท. สฺสุสานํ สู่ป่าช้า (ปุริเส) ยังบุรุษ ท. ออาหาราเปตฺวา ให้นำมาแล้ว โคมํสํ ซึ่งเนื้อ ของโค ทาเปตฺวา ให้ให้แล้ว เตสํ (คิซุมา) แก่แรงแจ้ง ท. เหล่า นั้น ปฏฺจเปสิ เริ่มตั้ง ไว้แล้ว อารกฺขํ ซึ่งการอารักขา ๗ คิซุมา อ.แรงแจ้ง ท., วาตวภูจิจิยา ครั้นเมื่อลมและ ฝน วุปฺสนฺตาย เข้าไปสงบแล้ว, กลลฺสรีรา เป็นผู้มีสิริระอันสบาย หุตฺวา เป็นแล้ว คนุตฺวา บินไปแล้ว ปพฺพตํ เอว สู่ภูเขานั้นเทียว มนฺตยิสฺสุ ปรึกษากันแล้ว อิติ ว่า “อุปกาโร อ.อุปการะ พาราณสีเสฏฺฐิจินา อันเศรษฐีผู้อยู่ในเมืองพาราณสี กโต

กระทำแล้ว อุมหากิ แก่เรา ท., จ ก็ (อุมเหติ) กตูปการสฺส นาม (เสฏฺฐิสิสฺส) ปจฺจูปการิ กาคู อ.อัน- อันเรา ท. กระทำ ซึ่งอุปการะตอบ ชื่อ แก่เศรษฐี ผู้มีอุปการะ อันกระทำแล้ว วัฏฺฐติ ย่อมควร, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อุมหฺสฺโย (ปฺคฺคฺโล) อ.- ในเรา ท. หนา -บุคคลใด ลภติ ย่อมได้ วตฺถิ วา ซึ่งผ้าหรือ อากรณฺ วา หรือว่า ซึ่งอากรณฺ ยี่โต, ตํ (วตฺถิ วา อากรณฺ วา) อ.ผ้าหรือ หรือว่า อ.อากรณฺ นั้น เตน (ปฺคฺคฺเลน) อันบุคคลนั้น ปาเตตพฺพิ พึงให้ตกไป เคเห ในเรือน เสฏฺฐิสิสฺส ของ เศรษฐี ปฏฺจาย จำเดิม อิตฺ (กาลโต) แต่กาลนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เป็นแร้ง เลี้ยงมารดาบิดาอยู่ที่คิชฌมบรรพต (ภูเขาแร้ง). ครั้งหนึ่ง ได้มีลมฝนใหญ่. ฝูงแร้งไม่อาจทนลมฝนนั้นได้ จึงบินไปยังกรุงพาราณสี สิ้นสะท้านเพราะความหนาว จับเจ้าอยู่ที่ใกล้กำแพงบ้าง ที่ใกล้คูบ้าง. ครั้งนั้น เศรษฐีกรุงพาราณสี ออกจากพระนครไป พบแร้งเหล่านั้นล่าปากอยู่ จึงให้มันประชุมกัน ณ ที่แห่งหนึ่ง แล้วให้สุมไฟ ส่งคนไปสู่น้ำชำระ ให้นำเนื้อโคมาให้แร้งเหล่านั้นแล้ว เริ่มตั้งกองรักษา. ฝูงแร้ง เมื่อลมฝนหายแล้ว, มีตัวกระปรี้กระเปร่าแล้ว บินไปสู่ภูเขานั้นแล ประชุมกันว่า “เศรษฐีกรุงพาราณสี ทำอุปการะแก่พวกเราแล้ว, ก็พวกเราทำอุปการะตอบแก่ท่านผู้ซึ่งว่ามีอุปการะอันทำแล้ว ย่อมควร, เพราะฉะนั้น ตั้งแต่บัดนี้ บรรดาพวกเรา ผู้ใดได้สิ่งใด จะเป็นผ้าหรืออากรณฺ ผู้นั้นพึงให้สิ่งนั้นตกลงที่เรือนของเศรษฐี”.

เต ตโต ปฏฺจาย มนุสฺसानิ วตฺถากรณานิ อาตเป สุกฺขาเปนฺตานิ ปมาทํ โอลฺเกตฺวา สหสา คเหตุวา เสฏฺฐิสิสฺส เคเห ปาเตนฺติ ฯ เสฏฺฐิสิ คิชฺฌเมหิ อามตฺทาว ฌตฺวา สพฺพานิ ตานิ วิสุํเยว จเปสิ ฯ มนุสฺสา “คิชฺฌมา นครํ วิลุมฺปนฺตีติ รณฺโธ อาโรเจสุ ฯ ราชา คิชฺฌมํ คเหตุตุํ ตตฺถ ตตฺถ ชาลณฺจ ปาสณฺจ โอลฺกฺกาทาเปสิ ฯ โปธิสฺสโต ปาเส พชฺฌมิ ฯ มนุสฺสา ตํ คเหตุวา รณฺโธ ทสฺเสสุ ฯ

เต (คิชฺฌมา) อ.แร้ง ท. เหล่านั้น โอลฺเกตฺวา แลดูแล้ว ปมาทํ ซึ่งความพลั้งเผลอ มนุสฺसानิ ของมนุษย์ ท. วตฺถากรณานิ อาตเป สุกฺขาเปนฺตานิ ผู้ยังผ้าและ อากรณฺ ท. ให้แห้งอยู่ที่แดด คเหตุวา โนบเอาแล้ว สหสา โดยพลัน ปาเตนฺติ ย่อมให้ตกลง เคเห ที่เรือน เสฏฺฐิสิสฺส ของเศรษฐี ปฏฺจาย จำเดิม ตโต (กาลโต)

แต่กาลนั้น ๆ เสฏฐิ อ.เศรษฐิ ญตวา รู้แล้ว (วตถาภรณานัม) คิซุเมหิ อากตภาว
 ซึ่งความที่ แห่งผ้าและอาภรณ์ ท. เป็นของอันแรง ท. นำมาแล้ว จเปสิ เก็บไว้แล้ว
 ตานิ (วตถาภรณานิ) ซึ่งผ้าและอาภรณ์ ท. เหล่านั้น สพุพานิ ทั้งปวง วิสุ เอว
 แผนกหนึ่งนั้นเทียว ๆ มนุสสา อ.มนุสย ท. อาโรเจสุ กราบทูลแล้ว รณโณ
 แก่พระราชชาติติ ว่า “คิซุมา อ.แรง ท. วิลุมปนหติ ย่อมปล้น นครซึ่งพระนคร” ชาติติ
 ดังนี้ ๆ ราชชา อ.พระราชชาติ (ปุคคัล) ทรงยังบุคคล โอททาเปสิ ให้ตักแล้ว ชาล จ
 ซึ่งช่วยด้วย ปาส จ ซึ่งบ่วงด้วย ตตถ ตตถ (จาเน) ในที่นั้น ๆ คเหตุ เพื่ออันจับ
 คิซุม ซึ่งแรง ๆ โปริสโต อ.พระโพธิสัตว์ พชมิ ติดแล้ว ปาเส ที่บ่วง ๆ มนุสสา
 อ.มนุสย ท. คเหตุวา จับแล้ว ต (โปริสโต) ซึ่งพระโพธิสัตว์นั้น ทสเสสุ แสดง
 แล้ว รณโณ แก่พระราชชาติ ๆ

ตั้งแต่นั้นมา ผุ่งแรงเหล่านั้น แลเห็นความเผอเรอของพวกมนุษย์ผู้ตากผ้าและอาภรณ์
 ไว้ที่แดดแล้ว ก็รีบโฉบเอา ให้ตกลงที่บ้านของเศรษฐิ. เศรษฐิทราบว่สิ่งของทั้งหลาย
 มีผ้าเป็นต้น อันแรงทั้งหลายนำมาแล้ว จึงเก็บสิ่งของเหล่านั้นไว้แผนกหนึ่งต่างหาก.
 พวกมนุษย์กราบทูลแต่พระราชชาติว่า “ผุ่งแรงปล้นพระนคร”. พระราชชาติรับสั่งให้ตักช่วย
 และบ่วงในที่นั้น ๆ เพื่อจับแรง. พระโพธิสัตว์ติดบ่วงแล้ว. พวกมนุษย์จับพระโพธิสัตว์
 นั้น แสดงแต่พระราชชาติ.

.....

ราชา ปุจจิตวา ต สพุพ การณ สุตวา ปุน “ยหนุ คิซุโม โยชนสตนุติอาทินา
 นเยน ปุจจิ ๆ คิซุโมปิ “ยทา ปรากโว โหตีติอาทินา ฐมม เทเสตวา ตุฏเจน
 รณณา วิสสชชิต มาตาปิตุน สนติก อคมาสิ ๆ ราชชา มหาเสฏฐิ สพุเพสิ สนตกานิ
 ทาเปสิติ ๆ ทุกนิปาเต คิซุมวตถุ ๆ

ราชา อ.พระราชชาติ ปุจจิตวา ตรัสถามแล้ว สุตวา ทรงสดับแล้ว ต การณ ซึ่งเหตุ
 นั้น สพุพ ทั้งปวง ปุจจิ ตรัสถามแล้ว “ยหนุ คิซุโม โยชนสตนุติอาทินา นเยน
 โดยนัยเป็นต้นว่า “ยหนุ คิซุโม โยชนสตนุ” ดังนี้ ๆ คิซุโมปิ แม้อ.แรง เทเสตวา
 แสดงแล้ว ฐมม ซึ่งธรรม “ยทา ปรากโว โหตีติอาทินา (นเยน) โดยนัยเป็นต้น
 ว่า “ยทา ปรากโว โหตี” ดังนี้ ตุฏเจน รณณา วิสสชชิต ผู้อันพระราชชาติ ผู้ทรง

ยินดีแล้ว ให้ปล่อยแล้ว **อคมาสิ** ได้ไปแล้ว **สนุดิกั** สู่นำนัก **มาตาปิตุ** ของมารดา และบิดา ท. ๗ **ราชา** อ.พระราชชา **มหาเสฏฐิ** ทรงยังมหาเศรษฐี **ทาเปสิ** ให้ให้แล้ว **สนุดกานิ** ซึ่งของอันเป็นของมีอยู่ **สพฺเพสิ (ชานัน)** แก่ชน ท. ทั้งปวง **อิติ** ดังนี้แล ๗ **คิซุมวตถุ** อ.เรื่องแห่งแรง **(อาคต)** มาแล้ว **ทุกนิปาเต** ในทุกนิปาต ๗

พระราชชาตริสตาม ทรงสดับเหตุนี้ทั้งหมดแล้ว ตรัสถามอีกโดยนัยว่า “**ยหนุ คิซุโย โยชนสโต**” ดังนี้เป็นต้น, ฝ่ายแรง ก็แสดงธรรม โดยนัยว่า “**ยถา ปราภโว โหติ**” ดังนี้เป็นต้น อันพระราชชาทรงยินดีปล่อยแล้ว ได้ไปยังสำนักของมารดาบิดา. พระราชา รับสั่งให้มหาเศรษฐีคืนสิ่งของทั้งหลายแก่เจ้าของทุกๆ คนแล. เรื่องแรง มาใน ทุกนิปาต.

๑๐. สุวราชวตถุ

[๓๒๒] **อตีเต** ราชคชนครโต **ปุพฺพุตฺตรภาเค** **สาลินฺทีย** นาม **พฺราหฺมณคาโม** **อโหสิ** ๗ **ตโต** **ปุพฺพุตฺตรภาเค** **มคธฺกเขตฺต** ๗ **ตโต** **ปุพฺพุตฺตรภาเค** **เอกสฺมิ** **सानุพฺพเต** **มหนฺต** **สิมฺพลีวन्ह** ๗ **ตตถ** **อเนกา** **สุวา** **วสนฺติ** ๗ **ตทา** **โพธิสฺสโต** **สกฺกนาภิปฺป** **ปมาณสรีโร** **สุวราชา** **หุตฺวา** **หิมวฺนตโต** **โคจรี** **อาหริตฺวา** **มาตาปิตโร** **โปเสสิ** ๗

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว **พฺราหฺมณคาโม** อ.หมู่บ้านของพราหมณ์ **สาลินฺทีย** นาม ชื่อว่าสาลินทียะ **อโหสิ** ได้มีแล้ว **ปุพฺพุตฺตรภาเค** ในส่วนแห่งทิศตะวันออก และทิศเหนือ **ราชคชนครโต** จากเมืองราชคฤห์ ๗ **มคธฺกเขตฺต** อ.นาของชาวมคธ (อโหสิ) ได้มีแล้ว **ปุพฺพุตฺตรภาเค** ในส่วนแห่งทิศตะวันออกและทิศเหนือ **ตโต** (**พฺราหฺมคามาโต**) จากหมู่บ้านพราหมณ์นั้น ๗ **สิมฺพลีวन्ह** อ.ป่าไม้จัว **มหนฺต** ป่าใหญ่ (อโหสิ) ได้มีแล้ว **सानุพฺพเต** ที่ไหล่แห่งภูเขา **เอกสฺมิ** แห่งหนึ่ง **ปุพฺพุตฺตรภาเค** ในส่วนแห่งทิศตะวันออกและทิศเหนือ **ตโต** (**มคธฺกเขตฺตโต**) จากนาของชาวมคธนั้น ๗ **สุวา** อ.นกแขกเต้า ท. **อเนกา** มีไชนึ่ง **วสนฺติ** ย่อมอยู่ **ตตถ** (**สิมฺพลีวन्ह**) ในป่าแห่งไม้จัวนั้น ๗ **ตทา** ในกาลนั้น **โพธิสฺสโต** อ.พระโพธิสัตว์ **สุวราชา** เป็นพระยานกแขกเต้า **สกฺกนาภิปฺปมาณสรีโร** ตัวมีสรีระมีดุมแห่งเกวียน

เป็นประมาณ หุตวา เป็นแล้ว อหริตวา นำมาแล้ว โคจร ซึ่งอาหาร หิมวหุตโต จากป่าหิมพานต์ ไปเสสิ เลี้ยงดูแล้ว มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. ๗

ในอดีตกาล ในด้านทิศบูรพาและทิศอุดร แต่กรุงราชคฤห์ ได้มีหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อว่าสาลินทียะ, ในด้านทิศบูรพาและทิศอุดร แต่หมู่บ้านชื่อสาลินทียะนั้น เป็นนาของชาวแคว้นมคธ, ในด้านทิศบูรพาและทิศอุดรแต่นาของชาวแคว้นมคธนั้น เป็นป่าไม้จิวใหญ่ ไกลไหลเขาลูกหนึ่ง นกแขกเต้าเป็นอันมาก อยู่ในป่าไม้จิวนั้น. ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ เป็นพระยานกแขกเต้า มีสร้อยประมาณเท่าดมเกวียน นำอาหารมาจากป่าหิมพานต์ เลี้ยงมารดาบิดา.

.....
อเถโก โกลิยโคตโต นาม สาลินทียคามวาสี พุราหฺมโณ สหสฺสกรีสฺมตฺเต เขตฺเต สาลี วปาเปตฺวา เอกํ เขตฺตปาโล จเปสิ ๗ สุวราชา สปริวารโ ตสฺมี เขตฺเต โอตฺริ ๗ เขตฺตปาโล ตหํ ตหํ โอตฺรมาเน สุเว นิวาเรตุํ นาสกฺขิ ๗ เสสา สุวา ยาวทตฺถํ ขาทิตฺวา ตฺจจฺนฺชาว คจฺจฺนฺติ ๗ สุวราชา ปน พหฺนึ สาลิสฺसानิ เอกโต กตฺวา มุเขน คเหตุวา คจฺจฺนฺติ ๗ เขตฺตปาโล คนฺตฺวา พุราหฺมณฺสฺส กเถสิ ๗ “เตนหิ อสฺสวาลานิ วฏฺเฏตฺวา สุวณฺเฑ โอตฺตฺถนฺนฺจฺจาเน ปาสํ โอบุเขตฺวา ตํ ชีวคฺคาหํ คเหตุวา อาเนหิตฺติ ๗ เขตฺตปาโล ตถา กตฺวา สุวราชานํ ลภิตฺวา พุราหฺมณฺสฺส ทสฺเสสิ ๗ พุราหฺมโณ ตํ ทิสฺวา อุปฺปนฺนพลฺวสิเนโห โปทิสฺตตํ องฺเก นิสฺสีทาเปตฺวา “สุว ตฺวํ ยาวทตฺถํ สาลี ขาทิตฺวา ตฺถนฺเขนาทาย คโตสิ, กิณฺนุ เต โภกฺขํ อตฺถิ อุทาทุ เต มยิ เวรํ กตฺนฺติ อาห ๗ ตํ สุตฺวา สุวราชา มนฺุราย มนฺุสฺสวาจาย ปกิณฺณกนิปาเต เกทารชาตเก อิมํ คาถมาห

[๓๒๓] “น เม เวรํ ตยา สทฺธิ โภกฺขํ มยฺหํ น วิชฺชติ
อิตฺถํ มุญฺจามิถํ ทมฺมิ สมนฺฺตโต โภกฺขิสฺมพลฺลี
นิตฺธิปี ตตฺถ นิทฺทามิ เอวํ ชานาหิ โกลิยาติ ๗

อด ครั้งนั้น พุราหฺมโณ อ.พราหมณ์ เอโก คนหนึ่ง โกลิยโคตโต นาม ชื่อว่า โกลิยโคตร สาลินทียคามวาสี ผู้อยู่ในหมู่บ้านชื่อว่าสาลินทียะโดยปกติ (บุคคล) ยังบุคคล วปาเปตฺวา ให้หว่านแล้ว สาลี ซึ่งข้าวสาลี เขตฺเต ในนา สหสฺสกรีส-

มตฺเต อันมีกรีสพินหนึ่งเป็นประมาณ จเปสิ ตั้งไว้แล้ว เขตตปาล์ ซึ่งบุคคลผู้รักษา
 ซึ่งนา เอกิ คนหนึ่ง ๕ สุวราชา อ.พระยานกแขกเต้า สปริวาริ ผู้เป็นไปกับด้วย
 บริวาร โอตริ บินลงแล้ว ตสมิ เขตเต ในนาอัน ๕ เขตตปาลอ. บุคคลผู้รักษาซึ่งนา
 น อสกุขิ ไม่ได้ आजแล้ว นิวาเรตุ เพื่ออันห้าม สุเว ซึ่งนกแขกเต้า ท. โอตรมาเน
 ตัวบินลงอยู่ ตหิ ตหิ (จาเน) ในที่นั้นๆ ๕ เสสา สุวา อ.นกแขกเต้า ท. ที่เหลือ
 ขาติตุวา จิกกินแล้ว ยาวทตฺถึ เพียงใดแต่ความต้องการ ตุจฺจมุขาว มีปากเปลา
 เทียว คจฺจนฺติ ย่อมบินไป ๕ ปน แต่ว่า สุวราชา อ.พระยานกแขกเต้า กตฺวา
 กระทำแล้ว สาลิสฺสาหิ ซึ่งรวงแห้งข้าวสาลี ท. พฺหุหิ มาก เอกโต โดยความเป็น
 อันเดียวกัน คเหตุวา คาบเอาแล้ว มุขฺเขน ด้วยปาก คจฺจติ ย่อมบินไป ๕ เขตต-
 ปาลอ. บุคคลผู้รักษาซึ่งนา คนฺตุวา ไปแล้ว กเถสิ บอกแล้ว พฺราหฺมณฺสฺส แก่
 พราหมณ์ ๕ (พฺราหฺมโณ) อ.พราหมณ์ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่าง
 นั้น (ตฺว) อ.เธอ วฏฺฏเหตุวา ฟันแล้ว อสฺสวาลาหิ ซึ่งขนหางแห้งม้า ท. โอทฺเทตฺวา
 ดักแล้ว ปาส์ ซึ่งบ่วง โอตฺถณฺณฺจฺจาเน ในที่เป็นที่บินลงแล้ว สุวรณฺโณ ของพระยา
 นกแขกเต้า คเหตุวา จับแล้ว ตํ (สุวราชาหฺ) ซึ่งพระยานกแขกเต้า นั้น ชิวคฺคาหํ
 จับเป็น อาเนหิ จงนำมา” อิติ ดังนี้ ๕ เขตตปาลอ. บุคคลผู้รักษาซึ่งนา กตฺวา
 กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ลภิตฺวา ได้แล้ว สุวราชาหฺ ซึ่งพระยานกแขกเต้า
 ทสฺเสสิ แสดงแล้ว พฺราหฺมณฺสฺส แก่พราหมณ์ ๕ พฺราหฺมโณ อ.พราหมณ์ ทิสฺวา
 เห็นแล้ว ตํ (สุวราชาหฺ) ซึ่งพระยานกแขกเต้า นั้น อุปฺปนฺนพฺลวสิเนโห ผู้มีความ
 รักมีกำลังอันเกิดขึ้นแล้ว โพรสิตฺตํ ยังพระโพธิสัตว์ นิสฺสาเปตฺวา ให้นั่งแล้ว องฺเก
 บนตัก อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สุว ตุก่อนนกแขกเต้า ตฺว อ.เจ้า ขาติตุวา จิก
 กินแล้ว สาลิ ซึ่งข้าวสาลี ยาวทตฺถึ เพียงใดแต่ความต้องการ อาทาย คาบเอาแล้ว
 ตฺถฺนฺเตน ด้วยจะงอยปาก คโต เป็นผู้ไปแล้ว อสิ ย่อมเป็น, โกฏฺจํ อ.จาง เต ของ
 เจ้า อตฺถิ มีอยู่ กิณฺหุ หรือหนอ อุทาทฺหุ หรือว่า เวรฺ อ.เวร เต อันเจ้า กตฺ กระทำ
 แล้ว มยฺ โนเรา” อิติ ดังนี้ ๕

สุวราชา อ.พระยานกแขกเต้า สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจฺนํ) ซึ่งคำนั้น อาห กล่าวแล้ว
 อิมํ คาถํ ซึ่งคาถานี้ เกทธารชาตเก ในเกทธารชาตก ปกิณฺณกนิปาเต ในปกิณฺณก-
 นิปาต มนุสฺสวาทาย ด้วยวาจาของมนุษย์ มนุสฺสวาท อันไพเราะ อิติ ว่า

๓๒๓.

“เวรฺ อ.เวร เม ของข้าพเจ้า สทุธิ กับ ตยา ด้วยท่าน น (วิชชติ) ย่อมไม่มี, โกฎฺโจ อ.ฉาง มยฺหิ ของข้าพเจ้า น วิชชติ ย่อมไม่มี, (อหฺ) อ.ข้าพเจ้า สมฺปตฺโต ถึงแล้ว โกฎฺสิมฺพลี ซึ่งโกฎฺสิมฺพลี มุญฺจามิ ย่อมเปลื้อง อึณฺ ซึ่งหนี ทมฺมิ ย่อมให้ อึณฺ ซึ่งหนี นิตฺทามิ ย่อมฝังไว้ นิสฺสิปี แมซึ่ง ขุมทรัพย์ ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น, โกลฺสิย ข้าแต่ท่านโกลฺสิยะ (ตุว) อ.ท่าน ชานาหิ ขอจงรู้ เอรฺ อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พรหมณ์คนหนึ่ง ชื่อโกลฺสิยโคตร เป็นชาวสาลินทียะ ให้หว่านข้าวสาลีในนา ประมาณพันกรีศ ตั้งคนรักษานาไว้คนหนึ่ง. พระยาแขกเต้า พร้อมด้วยบริวาร ลงในนาที่นั้น. คนรักษานาไม่สามารถจะห้ามนกแขกเต้าที่ลงในที่นั้นๆ ได้. ฝูงนกแขกเต้านอกนั้น กินตามต้องการแล้ว ก็บินไปแต่ปากเปล่าๆ. ส่วนพระยานกแขกเต้า ทำรวงข้าวสาลีเป็นอันมากรวมกันเข้าแล้ว เอาปากคาบบินไป. คนรักษานาไปบอกแก่พรหมณ์. พรหมณ์จึงสั่งว่า “ถ้าอย่างนั้น เจ้าจงพ่นขนหางม้า ดักบ่วงไว้ ณ ที่พระยานกแขกเต้าลง จับมันทั้งเป็นนำมา”. คนรักษานาทำดังนั้น ได้พระยานกแขกเต้าแล้ว แสดงแก่พรหมณ์. พรหมณ์เห็นพระยานกแขกเต้าที่นั้นแล้ว เกิดความรักเป็นกำลัง ให้พระโพธิสัตว์จับที่ตักแล้วพูดว่า “นกแขกเต้า เจ้ากินข้าวสาลีตามต้องการแล้ว ยังเอาจะงอยปากคาบไป, ยุงข้าวของเจ้ามีหรือหนอ ? หรือเจ้าทำเวรในข้า”.

พระยานกแขกเต้า ฟังคำถามนั้นแล้ว กล่าวคาถานี้ ในเกทารชาดก ปกิณณกนิบาต ด้วยวาจามนุษย์อันไพเราะว่า

“เวรของข้าพเจ้ากับท่านไม่มี, ยุงข้าวของข้าพเจ้า ก็ไม่มี, ข้าพเจ้าถึงที่โกฎฺสิมฺพลีแล้ว ย่อมเปลื้องหนีบ้าง ให้หนีบ้าง ฝังขุมทรัพย์ไว้ในที่นั้นบ้าง, จงทราบอย่างนี้เถิด ท่านโกลฺสิย-พรหมณ์”.

.....

ตตฺถ อึณฺนฺติ ตว สาลี หริตฺวา อึณฺ มุญฺจามิ เจว อึณฺ ทมฺมิ จ ฯ โกฎฺสิมฺพลินฺติ เอรฺนามกํ สิมฺพลีวณฺ ฯ นิสฺสิปีติ เอกํ ตตฺถ สิมฺพลีวเน อนฺคามิกํ นิสฺสิปี นิตฺทามิ

จเปมิ ฯ

ตตถ (ปเทศ) “อิณฺหติ (ปทสฺส) “ตว สาลี หริตฺวา อิณฺ มุญจามิ เจว อิณฺ ทมฺมิ จ” (อิติ อตฺโถ) ฯ โภกฺกิสิมฺพลินฺหติ (ปทสฺส) “เอวํนามกํ สิมฺพลีวณฺ” (อิติ อตฺโถ) ฯ นิธิปฺติ (ปทสฺส) “เอกํ ตตถ สิมฺพลีวณฺ อนุคามิกํ นิธิมฺปิ นิตฺทามิ จเปมิ” (อิติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “(อหฺ) อ.ข้าพเจ้า หริตฺวา นำไปแล้ว สาลี ซึ่งข้าวสาลี ตว ของท่าน มุญจามิ ย่อมเปลื้อง อิณฺ ซึ่งหนี้ เจว ด้วยนั้นเทียว ทมฺมิ ย่อมให้ อิณฺ ซึ่งหนี้ จ ด้วย” (อิติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทศ) “อิณฺหติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “อิณฺ” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “สิมฺพลีวณฺ ซึ่งป่าแห่ง ไม้จิว เอวํนามกํ อันมีชื่ออย่างนี้” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “โภกฺกิสิมฺพลินฺหติ ว่า “โภกฺกิสิมฺพลี” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “นิตฺทามิ ย่อมฝัง จเปมิ คือ ว่าย่อมเก็บไว้ นิธิมฺปิ แม้ซึ่งขุมทรัพย์ อนุคามิกํ อันไปตามโดยปกติ เอกํ อย่าง หนึ่ง ตตถ สิมฺพลีวณฺ ในป่าแห่งไม้จิวนั้น” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “นิธิปฺติ ว่า “นิธิป” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อิณฺ” ความว่า ข้าพเจ้านำข้าวสาลีของท่านไปแล้ว ย่อม เปลื้องหนี้บ้าง ให้หนี้บ้าง. บทว่า “โภกฺกิสิมฺพลี” ได้แก่ ป่าไม้จิว มีชื่ออย่างนั้น. บทว่า “นิธิป” ความว่า ย่อมฝัง คือ เก็บขุมทรัพย์อันมีปกติติดตามไว้ในที่นั้น คือในป่าไม้จิว อย่างหนึ่ง.

.....
 เหวณฺจ ปน วตฺวา พฺราหฺมณฺณ ปุณฺโณ ตมตฺถํ ปากฺกํ กโรนฺโต อาห

“อชาตปุกฺขา สกฺุณา	ปฺตฺตกา มยฺห โกลิย
เต มํ ภาตา ภริสฺสนฺหติ	ตสฺมา เตสํ อิณฺ ทเท ฯ
มาตา ปิตา จ เม วุฑฺฒา	ชิณฺณกา คตโยพฺพนา
เตสํ ตฺถุณฺแทน หาทฺถุน	มุญฺเจ ปุพฺเพ กตํ อิณฺ ฯ
อณฺเณปิ ตตถ สกฺุณา	ชีณฺปกฺขา สฺทุพฺพลา
เตสํ ปุณฺณตฺถิโก ทมฺมิ	ตํ นิธิ อาหุ ปณฺหิตาติ ฯ

จ ปน ก็แล (สุวรรณชา) อ.พระยานกเขกเต้า วตฺวา ครั้นกล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้
 พุราหฺมณฺน ปุณฺโณ ผู้อันพราหฺมณฺณํถามแล้ว กโรหฺโต เมื่อกระทำ ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อ
 ความนั้น ปากฏฺให้ปรากฏ อาหฺ กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“โกสิย ข้าแต่ท่านโกสิยะ สกฺญา อ.นก ท. ปุตุตฺกา ผู้เป็น
 ลูกน้อย มยฺหิ ของข้าพเจ้า อชาตปฺกฺษา ตัวมีขนปีกอัน
 ไม่เกิดแล้ว สนฺติ มีอยู่, เต (สกฺญา) อ.นก ท. เหล่านั้น
 (มยา) กตฺตา ผู้อันข้าพเจ้าเลี้ยงแล้ว ภริสฺสนฺติ จักเลี้ยง มํ ซึ่ง
 ข้าพเจ้า, ตสฺมา เพราะเหตุนี้ (อหิ) อ.ข้าพเจ้า ทเท พิงให้
 อิณฺ ซึ่งหนี เตสฺ (สกฺยานํ) แก่นก ท. เหล่านั้น ๕

จ อนึ่ง มาตา อ.มารดา ปิตา อ.บิดา เม ของข้าพเจ้า วุฑฺฒา
 แก่แล้ว ชินฺณกา ชราแล้ว คตโยพฺพนา เป็นผู้มีความเป็น-
 หนฺมสาวอันไปแล้ว (โหนฺติ) ย่อมเป็น, (อหิ) อ.ข้าพเจ้า
 หาดฺน นำไปแล้ว (สาลี) ซึ่งข้าวสาลี เตสฺ (มาตาปิตฺุหนฺ)
 เพื่อมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น มุญฺเจ พิงเปลื้อง อิณฺ
 ซึ่งหนี (มาตาปิตฺุหิ) ปุพฺพกตฺ อัน อันมารดาและบิดา ท.
 กระทำแล้วในกาลก่อน ๕

สกฺญา อ.นก ท. อญฺเวยปิ แม่เหล่าอื่น ชินฺนปฺกฺษา ตัวมีขน
 ปีกอันสิ้นไปแล้ว สุกฺพฺพลา ตัวมีกำลังอันโทษประทุษร้าย
 แล้วอย่างยิ่ง (สนฺติ) มีอยู่ ตตฺถ (สิมฺพลีวเน) ที่ป่าแห่งไม้-
 ัจฉนั้น, (อหิ) อ.ข้าพเจ้า ปุญฺญตฺถิโก เป็นผู้มีความต้องการ
 ด้วยบุญ ทมฺมิ ย่อมให้ เตสฺ (สกฺยานํ) แก่นก ท. เหล่านั้น,
 ปญฺชิตา อ.บัณฑิต ท. อาหฺ กล่าวแล้ว ตํ (ปุญฺญกมฺมํ)
 ซึ่งบุญกรรมนั้น นิธิ ว่าเป็นขุมทรัพย์” อิติ ดังนี้ ๕

ก็แล พระยานกเขกเต้าครั้นกล่าวอย่างนั้นแล้ว ถูพราหฺมณฺณํถาม เมื่อจะทำความนั้น
 ให้ปรากฏ จึงกล่าวว่า

“ท่านโกสิยพราหฺมณฺ์ นกทั้งหลายเป็นลูกน้อยของข้าพเจ้า

มีชนปีกยังไม่ออก, นกเหล่านั้น อันข้าพเจ้าเลี้ยงแล้ว จักเลี้ยง
ข้าพเจ้า, เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงให้หนี้แก่นกเหล่านั้น.

อนึ่ง มารดาบิดาของข้าพเจ้าแก่เฒ่า ผ่านความเป็นหนุ่มสาว
แล้ว, ข้าพเจ้านำข้าวสาลีไปด้วยจะงอยปาก เพื่อมารดาบิดา
เหล่านั้น ย่อมเปลื้องหนี้ที่ท่านทำแล้วในก่อน.

นกแม่เหล้าอื่น ซึ่งมีชนปีกเหี้ยนเกรียน ทูพพลภาพสันดี ก็มี
อยู่ในที่นั้น, ข้าพเจ้าต้องการบุญ จึงให้แก่นกเหล่านั้น, บัณฑิต
ทั้งหลาย เรียกบุญกรรมนั้นว่า ‘ขุมทรัพย์’.

.....
ตตถ หาดูนาติ หริตวา ฯ **ตํ นิธินุติ** ตํ ปุณฺณกมฺมํ ปณฺฑิตา อนุคามิกนิธี นาม
กถนุติ ฯ

ตตถ (ปทสฺส) “หาดูนาติ (ปทสฺส) “หริตวา” (อิติ อตฺโถ) ฯ “**ตํ นิธินุติ** (ปทสฺส) “ตํ
ปุณฺณกมฺมํ ปณฺฑิตา อนุคามิกนิธี นาม กถนุติ” (อิติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “หริตวา นำไปแล้ว” (อิติ) ดังนี้ ตตถ (ปทสฺส) “หาดูนาติ
(ปทสฺส) แห่ง-ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “หาดูน” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ)
ว่า “**ปณฺฑิตา** อ.บัณฑิต ท. **กถนุติ** ย่อมกล่าว **ตํ ปุณฺณกมฺมํ** ซึ่งบุญกรรมนั้น
อนุคามิกนิธี นาม ชื่อว่าขุมทรัพย์อันไปตามโดยปกติ” (อิติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส)
แห่งหมวดสองแห่งบท “**ตํ นิธินุติ** ว่า “ตํ นิธิ” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “หาดูน” แปลว่า นำไปแล้ว. สองบทว่า “**ตํ นิธิ**” ความว่า
บัณฑิตทั้งหลาย เรียกว่าบุญกรรมนั้น ชื่อว่าขุมทรัพย์อันมีปกติติดตาม.

.....
ตํ สุตฺวา พุราหฺมโณ ปสนฺนจิตฺโต “อิโต ปฏฺจาย สห ฉาตีหิ นิพฺภโย หุตฺวา สาลี
ภฺยชาติ สพฺพํ เขตฺตํ นิยฺยาเทตฺวา ปาทโต พนฺธํ โมเจสิ ฯ โพรฺสตุโต ปมาณ-
ชานนตฺยา อฏฺฏกริสมตฺตเมว ปฏฺิคฺคเหตฺวา เสสํ ปฺน ตสฺเสว ทตฺวา “อปฺปมตฺโต

โหหิ มหาพราหมณาติ โอวาทำ ทตฺวา สาลิสฺสํ คเหตฺวา มาตาปิตูนํ สนฺติกํ คโต ๗
พฺราหมโณปิ อฏฺฐกริสฺมตฺเต ฅมฺภํ นิชนิตฺวา “อิโต คณฺหฺนฺเต มา วาเรหิตฺติ เขตฺต-
ปาลํ อโวจ ๗ ตโต ปฏฺจาย สุวา ตโตเยว อคฺคฺเหสนฺติ ๗ สุวราชวตฺถุ ๗

พฺราหมโณ อ.พฺราหมณฺ์ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนฺ) ซึ่งคํานั้น ปสนฺนฺจิตฺโต ผู้มีจิต
อันเลื่อมใสแล้ว (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.เจ้า นิพฺภโย เป็นผู้มีภัยออก
แล้ว สห กับ ฅาตีหิ ด้วยฅาติ ท. หุตฺวา เป็นแล้ว ภูฏฺข จงบริโภค สาลิ ซึ่งข้าว
สาลี ปฏฺจาย จำเดิม อิตฺ (กาลโต) แต่กาลนี้” อิติ ดั่งนี้ นิยฺยาเทตฺวา มอภวาย
แล้ว เขตฺตํ ซึ่งนา สพฺพํ ทั้งปวง โมเจสิ แก่แล้ว พนฺธํ ซึ่งเครื่องผูก ปาโท
จากเท้า ๗ โพรฺสฺตฺโต อ.พระโพธิสฺตฺว์ ปฏฺคฺคเหตฺวา รับเอาเฉพาะแล้ว (จํา) ซึ่งที่
อฏฺฐกริสฺมตฺตํ เอว อันมีแปดกริสเป็นประมาณนั้นเทียว ปมาณชานนตาย เพราะ
ความเป็นคืออันรู้ซึ่งประมาณ ทตฺวา ให้แล้ว เสสิ (จํา) ซึ่งที่ที่เหลือ ตสฺส เอว
(พฺราหมณฺ์สฺส) แก่พฺราหมณฺ์นั้นนั้นเทียว ปฺนฺ อิก ทตฺวา ให้แล้ว โอวาทำ ซึ่งโอวาทำ
อิติ ว่า “มหาพฺราหมณฺ์ ข้ำแต่มหาพฺราหมณฺ์ (ตฺวํ) อ.ท่าน อปฺปมตฺโต เป็นผู้ไม่
ประมาทแล้ว โหหิ ขอจงเป็น” อิติ ดั่งนี้ คเหตฺวา คาบเอาแล้ว สาลิสฺสํ ซึ่งรวง
แห้งข้าวสาลี คโต ไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก มาตาปิตูนํ ของมารดาและบิดา ท. ๗
พฺราหมโณปิ แม้อ.พฺราหมณฺ์ นิชนิตฺวา ฟังแล้ว ฅมฺภํ ซึ่งเสา (จํา) ในที่ อฏฺฐ-
กริสฺมตฺเต อันมีกริสแปดเป็นประมาณ อโวจ ได้กล่าวแล้ว เขตฺตปาลํ กะบุคคล
ผู้รักษาซึ่งนา อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.เธอ มา วาเรหิ จงอย่าห้าม (สฺกฺเณ) ซึ่งนก ท.
คณฺหฺนฺเต ตัวถือเอาอยู่ อิตฺ (จํา) จากที่นี้” อิติ ดั่งนี้ ๗ สุวา อ.นกแขกเต้า ท.
อคฺคฺเหสิ ได้ถือเอาแล้ว ตโต เอว (จํา) จากที่นั้นนั้นเทียว ปฏฺจาย จำเดิม
ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น อิติ ดั่งนี้แล ๗ สุวราชวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระยานกแขก
เต้า (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ๗

พฺราหมณฺ์ฟังคํานั้นแล้ว มีจิตใจเลื่อมใส กล่าวว่า “ตั้งแต่นี้ไป เจ้าพร้อมด้วยฅาติ
ทั้งหลาย จงไร้ภัยบริโภคข้าวสาลีเถิด” ดั่งนี้แล้ว มอภนาทั้งหมดให้แล้ว แก่เครื่องผูก
ออกจากเท้า. พระโพธิสฺตฺว์ เพราะความรู้ประมาณ จึงรับเพียง ๘ กริสเท่านั้น คินนา
ที่เหลือให้แก่พฺราหมณฺ์นั้นแลอีกแล้ว ให้โอวาทำว่า “ท่านจงเป็นผู้ไม่ประมาทเถิด ท่าน
มหาพฺราหมณฺ์” คาบรวงข้าวสาลีไปสู้สำนักของมารดาบิดา. ฝ่ายพฺราหมณฺ์ ปักหลักลง

ในนาประมาณ ๘ กรีสแล้ว ได้พูดกะคนรักษานาวาว่า “อย่าห้ามนกทั้งหลายที่คาบเอา ข้าวสาลีแต่เขตนี”. ตั้งแต่นั้น นกแขกเต้าทั้งหลาย ได้คาบเอาแต่เขตนี้นั้นแล้วแล. จบ เรื่องพระยานกแขกเต้า.

๑๑. นาคราชวตถุ

[๓๒๔] อตีเต โพธิสตุโต สพฺพสฺเสโต อสีติหตฺถิสหสฺสปริวาริ นาคราชา หุตฺวา อตฺตโน อนุธฺ มาตริ โปเสนฺโต หิมวฺนตฺปปเทเส วิหาสิ ๗ โส อปรภาเค ยฺยถฺ ปหาย มาตริ คเหตุวา จณฺโฑรณฺ นาม ปพฺพตฺปาหิ คนฺตฺวา เอกํ ปทฺมสฺริ นิสฺสาย จิตฺตํ ปพฺพตฺคฺุหาย มาตริ จเปตฺวา โปเสสิ ๗ อเถโก พาราณสีวาสิ วนจฺรโก สตฺตฺวหํ มคฺคฺมุพฺุโห ปรีเทวมาโน ตํ จานํ ปาปฺุณิ ๗ นาคราชา ตํ การุณฺเยน อตฺตโน ปิฏฺุจฺยํ นิสฺทาเปตฺวา นีหริตฺวา มนุสฺสเปเถ จเปตฺวา นิวตฺติ ๗ โสปี ปาโป พาราณสี คนฺตฺวา รมฺโย อาโรเจสิ ๗ ตทา จ รมฺโย มงฺคฺลหตฺถิ มโต ๗ ราชา เตน สทฺธิ หตฺถาจรฺยํ เปเสตฺวา โพธิสตุตฺ ออาหาราเปตฺวา มงฺคฺลหตฺถิสาลายํ จเปตฺวา นานคฺครสโกชนํ อาทาย คนฺตฺวา ตสฺส ทาเปสิ ๗ โพธิสตุโต “มาตริ วินา โคจฺริ น คณฺหิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา, รมฺยา “คณฺหาหิ นาค กพฺพนฺติ วุตฺเตปิ, ปิณฺุํ อคฺคณฺหนฺโต “อหํ มหาราช อนุธฺ มาตริ โปเสมิ, มยา วินา มยฺหิ มาตา ซีวิตฺกฺขยฺ ปาปฺุณิสฺสตี, ตาย วินา มยฺหิ อิสฺสรฺเยน อตฺุเถ นตฺถิ, อชฺช เม มาตุ โคจฺริ อลภฺนฺตฺยิยา สตฺตโม ทิวโสตี อาห ๗ ตํ สุตฺวา ราชา อาห

“มฺุญจเถตํ มหานาคํ โยยํ ภรตี มาตริ
สมेतฺ มาตรา นาโค สห สพฺเพหิ ฌาติภีติ ๗

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว โพธิสตุโต อ.พระโพธิสัตว์ นาคราชา เป็นพระยา ข้าง สพฺพสฺเสโต ตัวเผือกปลอด อสีติหตฺถิสหสฺสปริวาริ ตัวมีพินแห่งข้างแปด ลีบเป็นประมาณเป็นบริวาร หุตฺวา เป็นแล้ว โปเสนฺโต เลี้ยงดูอยู่ มาตริ ซึ่งมารดา อนุธฺ ผู้บอด อตฺตโน ของตน วิหาสิ อยู่แล้ว หิมวฺนตฺปปเทเส ในหิมวันตประเทศ ๗ อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก โส (โพธิสตุโต) อ.พระโพธิสัตว์นั้น ปหาย

ละแล้ว ยูถิ ซึ่งโฆลง คเหตุวา พาเอาแล้ว มาตริ ซึ่งมารดา คนตุวา ไปแล้ว
 ปพพตปาทิ สู้เชิงแห่งภูเขา จณโฑรณิ นาม ชื่อว่าจณโฑรณะ จเปตวา พักไว้แล้ว
 มาตริ ซึ่งมารดา ปพพตคุหาย ในถ้ำแห่งภูเขา เอกิ ปทุมสริ นิสุสาย จิตาย อัน
 อาตัย ซึ่งสระแห่งดอกประทุม สระหนึ่ง ตั้งอยู่แล้ว โปเสสิ เลี้ยงดูแล้ว ฯ ออก ครั้งนั้น
 วนจรโก อ.บุคคลผู้เที่ยวไปในป่า เอโก คนหนึ่ง พาราณสีวาสิ ผู้อยู่ในเมืองพาราณสี
 โดยปกติ มคคมุพโห ผู้หลงแล้วในหนทาง สตตาทิ ตลอดวันเจ็ด ปรีเทวมานโ
 คร้าครวญอยู่ ปาปุณิ ถึงแล้ว ตัง จาณิ ซึ่งที่นั้น ฯ นาคราชา อ.พระยาช้าง ตัง
 (วนจรกั) ยังบุคคลผู้เที่ยวไปในป่านั้น นิสิตาเปตวา ให้นั่งแล้ว ปิฏจิชยิ บนหลัง
 อตตโน ของตน การุญเณน ด้วยความกรุณา นีหริตวา นำออกไปแล้ว จเปตวา
 พักไว้แล้ว มนุสฺสสเป เหนือถิ่นของมนุษย์ นิวตติ กลับแล้ว ฯ โสปี (วนจรโก)
 อ.บุคคลผู้เที่ยวไปในป่าแม้นั้น ปาโป เป็นคนชั่ว (หุตวา) เป็นแล้ว คนตุวา ไป
 แล้ว พาราณสี สู่เมืองพาราณสี อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว รมุโย แก่พระราชชา ฯ จ
 ก็ ตทา ในกาลนั้น มงฺคลหตฺถิ อ.ช้างมงคล รมุโย ของพระราชชา มโต ล้มแล้ว ฯ
 ราชชา อ.พระราชชา เปเสเตวา ทรงส่งไปแล้ว หตฺถาริจริยิ ซึ่งนายครวญช้าง สทฺธิ
 กับ เตน (วนจรเกน) ด้วยบุคคลผู้เที่ยวไปในป่านั้น อาหาราเปตวา ให้นำมาแล้ว
 โพริสตตฺ ซึ่งพระโพธิสัตว์ จเปตวา พักไว้แล้ว มงฺคลหตฺถิสาลาย ในโรงแห่งช้าง
 มงคล อาทาย ทรงถือเอาแล้ว นานคฺครสโกชนิ ซึ่งโกชนะอันมีรสอันเลิศต่าง ๆ
 คนตุวา เสด็จไปแล้ว (หตฺถาจริยิ) ยังนายครวญช้าง ทาเปสิ ให้พระราชทานแล้ว
 ตสฺส (โพธิสตตสฺส) แก่พระโพธิสัตว์นั้น ฯ โพริสตโต อ.พระโพธิสัตว์ จินฺเตตวา
 คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหิ) อ.เรา วินา เว้น มาตริ ซึ่งมารดา น คณฺหิสฺสามิ จักไม่ถือ
 เอา โคจริ ซึ่งอาหาร” อิติ ดังนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “นาค ดูก่อน
 ช้าง (ตุว) อ.ท่าน คณฺหาหิ จงรับเอา กพฺพิ ซึ่งฟ่อนหญ้า” อิติ ดังนี้ รมุยา อัน
 พระราชชา วุตเตปิ แม้ตรัสแล้ว, อคฺคณฺหนโต ไม่รับเอาอยู่ ปิณฺหุ ซึ่งฟ่อน อาห
 กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่มหาบพิตร อหิ อ.ข้าพระองค์ ไปเสมิ ย่อม
 เลี้ยง มาตริ ซึ่งมารดา อนฺหิ ผู้บอด, มาตา อ.มารดา มยฺหิ ของข้าพระองค์ วินา
 เว้น มยา จากข้าพระองค์ ปาปุณิสฺสติ จักถึง ชีวิตกฺขยิ ซึ่งความสิ้นไปแห่งชีวิต,
 อตฺถิ อ.ความต้องการ อิสฺสรียเณ ด้วยความเป็นแห่งผู้เป็นใหญ่ หตฺถิ ย่อมไม่มี
 มยฺหิ แก่ข้าพระองค์ วินา เว้น ตาย (มาตรา) จากมารดานั้น, อชฺช อ.วันนี้ ทิวโส

เป็นวัน **สตุตโม** ที่ ๗ **มาตุ** แห่ง**มารดา** **เม** ของ**ข้าพระองค์** **อลภนุติยา** ผู้ไม่ได้อยู่ **โคจร** ซึ่ง**อาหาร** (**โหติ**) **ย่อมเป็น**” **อิติ** ดังนี้ ๕ **ราชา** **อ.พระราช** **สุตวา** ทรง**สดับ** แล้ว **ตัม** (**วจนัม**) ซึ่ง**คำนั้น** **อาห** **ตรัสแล้ว** **อิติ** ว่า

“(**ตุมุเห**) **อ.ท่าน** **ท.** **มฤจถ** **จงปล่อย** **ตัม** **มหานาคัม** ซึ่ง-, **โย**
อัย (**หาคราชา**) **อ.พระยา**ข้างนี้**ไต่** **ภรติ** **ย่อมเลี้ยง** **มาตริ**
ซึ่ง**มารดา**, -**พระยา**ข้างนั้น, **นาโค** **อ.ข้าง** **สเมตุ** **จงไป**
พร้อมกับ **มาตรา** **ด้วยมารดา** **สห** กับ **ญาติ** **ด้วยญาติ** **ท.**
สพเพหิ **ทั้งปวง**” **อิติ** ดังนี้ ๕

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เป็นพระยาข้างเผือกปลอด มีช้างประมาณแปดหมื่นเชือก เป็นบริวาร เลี้ยงมารดาผู้ตาบอดของตนอยู่ในป่าหิมพานต์. ในกาลต่อมา พระยาข้างนั้นละโหลง พามารดาไปสู่เชิงภูเขาชื่อจันทรโทรณะ พักมารดาไว้ในถ้ำที่ภูเขา ซึ่งตั้งอยู่ติดสระปทุมสระหนึ่ง เลี้ยงดูแล้ว. ครั้งนั้น พรานชาวกรุงพาราณสีคนหนึ่ง หลงทางสิ้น ๗ วัน คร่ำครวญพลาง ถึงที่นั่นแล้ว. พระยาข้าง ให้เขานั่งบนหลังของตนด้วยความกรุณา นำไปพักไว้ในถ้ำแห่งมนุษย์แล้วจึงกลับ. พรานผู้ชั่วช้าเมื่อนั้น ไปยังกรุงพาราณสีแล้ว กราบทูลแด่พระราช. ก็ในกาลนั้น ช้างมงคลของพระราชล้มแล้ว. พระราชทรงส่งความทุกข์ไปยังพรานนั้น ให้นำพระโพธิสัตว์มาแล้ว ทรงพักไว้ในโรงช้างมงคล ทรงถือของกินอันมีรสเลิศต่าง ๆ ไป ให้พระราชทานแก่พระยาข้างนั้น. พระโพธิสัตว์ คิดว่า “เราเว้นมารดา จักไม่รับอาหาร”, แม้เมื่อพระราชตรัสว่า “พระยาข้าง จงรับฟ่อนหญ้า” ก็ไม่รับฟ่อน ทูลว่า “ขอเดชะ ข้าพระองค์เลี้ยงมารดาผู้ตาบอด, มารดาของข้าพระองค์เว้นข้าพระองค์ จักถึงความสิ้นชีวิต, ข้าพระองค์เว้นมารดานั้นเสีย ก็ไม่มีความต้องการด้วยอิสริยยศ, วันนี้ เป็นวันที่ ๗ แห่งมารดาของข้าพระองค์ ผู้ไม่ได้อาหาร”. พระราชทรงสดับคำนั้นแล้ว ตรัสว่า

“ท่านทั้งหลาย จงปล่อยมหานาคที่เลี้ยงมารดา, ขอมหานาค
จงพร้อมหน้ากับมารดาพร้อมด้วยญาติทั้งหมดเถิด”.

.....

ตตถ โยยหฺตติ โย อยฺ ๗ สเมตฺตติ สมากจฺจตฺ ๗

ตตถ (ปเทศุ) “โยยหฺตติ “โย อยฺ” (อิติ ปทจฺเจโท ปณฺทิตฺเตน เวทิตฺพุโป) ๗ “สเมตฺตติ (ปทสฺส) “สมากจฺจตฺ” (อิติ อตฺถโ) ๗

(ปทจฺเจโท) อ.การตัดซึ่งบท “โย อยฺหฺตติ ว่า “โย อยฺ” ดังนี้ **ตตถ (ปเทศุ) “โยยหฺตติ (ปเท)** ใน- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “โยยฺ” ดังนี้ **(ปณฺทิตฺเตน)** อันบัณฑิต **(เวทิตฺพุโป)** พึงทราบ ๗ **(อตฺถโ)** อ.อรรถ **(อิติ)** ว่า “**สมากจฺจตฺ** จงมาพร้อมกัน” **(อิติ)** ดังนี้ **(ปทสฺส)** แห่งบท “**สเมตฺตติ** ว่า “**สเมตฺ**” ดังนี้ ๗

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “โยยฺ” ตัดบทเป็น โย อยฺ. บทว่า “สเมตฺ” ได้แก่ จงมาพร้อม.

อถ โพรฺสตุโต พฺนุชฺชา มฺตุโต โถกํ รมฺโยเย ทสฺราชชมฺมคากาย ฌมฺมํ เทเสตฺวา “อฺปฺปมตฺโต โหหิ มหาราชชาติ โอวาทํ ทตฺวา มหาชเนน คณฺฐมาลาทีหิ ปฺชิตฺโต นครา นิกฺขมิตฺวา ตทเหว มาตฺ สฺนฺตีกํ ปาปฺถนํ ๗ ราชชา โพรฺสตุตฺสสฺส คฺุณฺเ ปสฺสียิตฺวา ปทฺมสฺรสฺส อวิทฺุเร คามํ มาเปตฺวา นิพทฺฐํ วตฺตํ ปฏฺฐเปตฺวา อปรภาเค โพรฺส- สตุตฺสสฺ มาตริ กาลกตฺาย ตสฺสา สรีริกจฺจํ กาทเรตฺวา กรณฺฑกํ นาม อสฺสมปทํ กตฺวา นครํ คโต ๗ ตสฺมิมฺปนฺภูจฺาเน หิมวฺนฺตฺโต โอตฺริตฺวา ปญฺจสฺตอิสโย วสฺสึ ๗ ราชชา ตํ วตฺตํ เตสํ ทาเปตฺวา โพรฺสตุเต มเต ตปฺปมาณํ สิลาปฏฺิมํ กาทเรตฺวา มหาสฺกการํ กาทเรสิ ๗ ชมฺพทํปวาสิโน อนุสฺวจฺจรํ สฺนฺนิปตฺติตฺวา หตฺถิมหํ นาม อกฺสูติ ๗ นาคราชวตฺถ ๗

อถ ครั้งนั้น โพรฺสตุโต อ.พระโพรฺสตุตฺว มฺตุโต พ้นแล้ว พฺนุชฺชา จากเครื่องผูก เทเสตฺวา แสดงแล้ว ฌมฺมํ ซึ่งธรรม ทสฺราชชมฺมคากาย ด้วยคาถาอันแสดง ราชธรรมสิบประการ รมฺโยเย แก่พระราชชา โถกํ หน้อยหนึ่ง ทตฺวา ให้แล้ว โอวาทํ ซึ่งโอวาท **อิติ** ว่า “**มหาราช** ข้าแต่มหาบพิตร **(ตฺว)** อ.พระองค์ **อฺปฺปมตฺโต** เป็นผู้ ไม่ประมาทแล้ว **โหหิ** ขอจงเป็น” **อิติ** ดังนี้ **มหาชเนน** ปฺชิตฺโต ผู้อันมหาชนบูชาแล้ว **คณฺฐมาลาทีหิ (วตฺถุหิ)** ด้วยวัตถุ ท. มีของหอมและระเบียบเป็นต้น **นิกฺขมิตฺวา** ออกไปแล้ว **นครา** จากพระนคร **ปาปฺถนํ** ถึงแล้ว **สฺนฺตีกํ** สำคัญ **มาตฺ** ของมารดา

ตทเหว ในวันนั้นนั้นเทียว ฯ ราชา อ.พระราชชา ปสีทิตวา ทรงเลื่อมใสแล้ว คุณ
 ในคุณ โภธิสตตสุส ของพระโพธิสัตว์ มาเปตวา ทรงสร้างแล้ว คามิ ซึ่งหมู่บ้าน
 อวิทุเร ในที่ไม่ไกล ปทุมสรสุส แห่งสระแห่งดอกปทุม ปฏุจเปตวา ทรงเริ่มตั้งไว้
 แล้ว วตตัม ซึ่งวัตร นิพทุธึ เนื่องนิตยึ อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก มาตริ
 ครั้นเมื่อมารดา โภธิสตตสุส ของพระโพธิสัตว์ กาลกตาย เป็นผู้มิมีกาละอันกระทำ
 แล้ว (สมานาย) มีอยู่, (ปุคคัล) ทรงยังบุคคล การेतวา ให้กระทำแล้ว สิริริกัจจึ
 ซึ่งกิจด้วยสิริระ ตสุสา (มาตุยา) ของมารดานั้น กตวา ทรงกระทำแล้ว อสุสมปทึ
 ซึ่งอาศรมบท กรณทุทึ นาม ชื่อว่ากรณทกะ คโต เสด็จไปแล้ว นครึ สู้พระนคร ฯ
 ปน ก็ ปญจสตอิสโย อ.ฤษีมีร้อยห้าเป็นประมาณ โอตริตวา ข้ามลงแล้ว หิมานุตโต
 จากป่าหิมพานต์ ตสุมิ จาเน ในที่นั้น วสิสุ อยู่แล้ว ฯ ราชา อ.พระราชชา (ปุคคัล)
 ทรงยังบุคคล ทาเปตวา ให้พระราชทานแล้ว ตัม วตตัม ซึ่งวัตรนั้น เตสิ (อิสิน)
 แก่ฤษี ท. เหล่านั้น, โภธิสตเต ครั้นเมื่อพระโพธิสัตว์ มโต ล้มแล้ว, (ปุคคัล)
 ทรงยังบุคคล การेतวา ให้กระทำแล้ว สิลาปฏิมึ ซึ่งปฏิมาอันสำเร็จแล้วด้วยศิลา
 ตปฺปมาณึ อันมีพระโพธิสัตว์นั้นเป็นประมาณ การเอสึ ให้ทรงกระทำแล้ว มหา
 สกการึ ซึ่งสักการะใหญ่ ฯ ชมฺพุทึปวาสิโน (ชนา) อ.ชน ท. ผู้อยู่ในชมพูทวีป
 โดยปกติ สนฺหิปติตวา ประชุมกันแล้ว อหุสฺวจจฺริ ทุกๆ ปี อกิสฺสุ ได้กระทำแล้ว
 หตฺถิมหึ นาม ชื่อ ซึ่งการฉลองในเพราะช้าง อิติ ดังนี้แล ฯ หนาคราชวตฺถุ อ.เรื่อง
 แห่งพระยาช้าง (นิฏฺฐิตึ) จบแล้ว ฯ

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ พ้นจากเครื่องผูกแล้ว แสดงธรรมแก่พระราชชาหนึ่ง
 ด้วยยกถาว่าด้วยทศราชธรรมแล้ว ถวายโอวาทว่า “ขอเดชะ ขอพระองค์จงเป็นผู้ไม่
 ประมาทเถิด” ผู้อันมหาชนบูชาแล้วด้วยวัตถุทั้งหลายมีของหอมและระเบียบเป็นต้น
 ออกไปจากพระนคร ถึงสำนักของมารดาในวันนั้นเอง. พระราชา ทรงเลื่อมใสในคุณ
 ของพระโพธิสัตว์ รับสั่งให้สร้างบ้าน ณ ที่ใกล้สระปทุม ทรงตั้งวัตรเนื่องนิตยึ. ในกาล
 ต่อมา เมื่อมารดาของพระโพธิสัตว์นั้นล้มลงแล้ว. โปรดเกล้าฯ ให้ทำสิริกัจจมารดา
 ของพระโพธิสัตว์นั้น ทรงทำอาศรมบทชื่อกรณทกะแล้ว เสด็จไปยังพระนคร. ก็ฤษี
 ประมาณ ๕๐๐ ลงจากป่าหิมพานต์ อยู่ ณ ที่นั้น. พระราชาให้พระราชทานวัตรนั้น
 แก่ฤษีเหล่านั้น. เมื่อพระโพธิสัตว์ล้มแล้ว, ให้สร้างรูปมีประมาณเท่าพระโพธิสัตว์นั้น
 แล้วโปรดให้ทำสักการะใหญ่ ชาวชมพูทวีป ได้ประชุมกันทำการฉลองช้างทุกๆ ปีแล.

จบเรื่องพระยาช้าง.

[๓๒๕] เอวนุเต สุวณฺณสามาทย มาตาปิตุโปสนกมุပ္นิสฺสเยน ตโต ตโต ทุกฺขโต
มฺฤจิตฺวา หิตฺสุขํ ปตฺตา, ตสฺมา

เต วีย ทุกฺขโต โมกฺขํ ปฏฺจยฺนฺโต สทา กเร
สมฺปสฺสํ อตฺตโน อตฺถํ พุรฺหมโปสนชุตฺตมํ ฯ

อปัจ มาตาปิตุโปสโก นาม รฎฺเฐ วินาสฺยมาเนปิ อนฺตรายาว ชุจฺจติ ฯ ตตฺริทํ วตฺตุ
เต (โพธิสฺตฺตา) อ.พระโพธิสฺตฺรท. เหล่านี้ สุวณฺณสามาทย มีสุวณฺณสามเป็นต้น
มฺฤจิตฺวา พันแล้ว ตโต ตโต ทุกฺขโต จากทุกฺขนี้ ๆ ปตฺตา ถึงแล้ว หิตฺสุขํ
ซึ่งประโยชน์เกื้อกูลและความสุข มาตาปิตุโปสนกมุပ္นิสฺสเยน เพราะอุปนิสัย
แห่งกรรมคือการเลี้ยงซึ่งมารดาและบิดา เอว ด้วยประการฉะนี้, ตสฺมา เพราะเหตุ
นั้น

(บุคคล) อ.บุคคล ปฏฺจยฺนฺโต เมื่อปรารภนา โมกฺขํ ซึ่ง
ความพ้น ทุกฺขโต จากทุกฺข สมฺปสฺสํ พิจารณาเห็นอยู่ อตฺถํ
ซึ่งประโยชน์ อตฺตโน ของตน กเร พึงกระทำ พุรฺหมโปสนํ
ซึ่งการเลี้ยงซึ่งพรหม อุตฺตมํ อันสูงสุด สทา ในกาลทุกเมื่อ
เต (โพธิสฺตฺตา) วีย รวากะ อ.พระโพธิสฺตฺรท. เหล่านี้ ฯ

อปัจ อีกอย่างหนึ่ง มาตาปิตุโปสโก นาม ชื่อ อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งมารดาและบิดา,
รฎฺเฐ ครั้นเมื่อแวนแคว้น วินาสฺยมาเนปิ แม้ถูกให้พินาศอยู่, ชุจฺจติ ย่อมพ้น
อนฺตรายาว จากอันตรายเที่ยว ฯ อิทํ วตฺตุ อ.เรื่องนี้ ตตฺร (ปพฺเพ) ในข้อนี้ ฯ

พระโพธิสฺตฺรท. เหล่านี้ มีสุวณฺณสามเป็นต้น พันจากทุกฺขนี้ ๆ แล้วประสบประโยชน์
เกื้อกูลและความสุข ด้วยอุปนิสัยแห่งกรรม คือ การเลี้ยงมารดาบิดา ด้วยประการ
ฉะนี้, เพราะฉะนั้น

บุคคลเมื่อปรารภนาความพ้นจากทุกฺข เล็งเห็นประโยชน์ของ

ตน พึ่งทำการเลี้ยงพรหม (คือ มารดาบิดา) อันเป็นกิจสูงสุด
ในกาลทุกเมื่อ เหมือนพระโพธิสัตว์เหล่านั้น.

อีกอย่างหนึ่ง ธรรมดาว่า บุคคลผู้เลี้ยงมารดาบิดา เมื่อแวนแคว้นแม่ถูกศัตรูให้พินาศ
อยู่, ย่อมพ้นจากอันตรายได้จริง. ในข้อนี้ มีเรื่องต่อไปนี่ (เป็นอุทาหรณ์).

๑๒. มาตรฐานสภามวตถุ

[๓๒๖] อตีเต โพธิสตฺโต พาราณสีรัณโย ปุโรหิตปฺตฺโต ชาตทิวเส สพฺเพสฺมาวุธานํ
ปชฺชนโต โชติปาโล นาม อโหสิ ๗ โส อปรภาเค สรภงฺคชาตกวางฺณนายนํ
วุตฺตนเยน รัณโย นานปฺปการํ ฐนฺสิปฺปิ ทสฺเสตฺวา ตโต ปฏฺจาย “สรภงฺโคติ
ปญฺญายิ ๗ โส เอกทิวสํ กญฺจิ อชานาเปตฺวา เอกโกว อรัณญํ ปวิสิตฺวา โคธาวรี-
ตีเร ตีสโยชนิกเก กปิฏฺจวเน สกุกทตฺติเย อสฺสเม อสิปฺพพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา สตฺตเม
ทิวเส ฌานาภิญญา นิพฺพตฺเตสิ ๗

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว โพธิสตฺโต อ.พระโพธิสัตว์ ปุโรหิตปฺตฺโต เป็นบุตร
ของปุโรหิต พาราณสีรัณโย ของพระราชอาเป็นผู้เป็นใหญ่ในเมืองพาราณสี โชติปาโล
นาม เป็นผู้ชื่อว่าโชติปาละ ปชฺชนโต เพราะความรุ่งเรือง อาวุธานํ แห่งอาวุธ ท.
สพฺเพสฺ ทั่วปวง ชาตทิวเส ในวันเป็นที่เกิดแล้ว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗ อปรภาเค
ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก โส (โพธิสตฺโต) อ.พระโพธิสัตว์นั้น ทสฺเสตฺวา แสดงแล้ว
ฐนฺสิปฺปิ ซึ่งคิดปะในเพราะธนู รัณโย แก่พระราชอา วุตฺตนเยน โดยนัยอันถูกกล่าว
แล้ว สรภงฺคชาตกวางฺณนายนํ ในอรรถกถาแห่งสรภงฺคชาตก ปญฺญายิ ปรากฏแล้ว
อติ ว่า “สรภงฺโค อ.สรภงฺคะ” อติ ดังนี้ ปฏฺจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาล
นั้น ๗ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง โส (สรภงฺโค) อ.สรภงฺคะนั้น กญฺจิ อชานาเปตฺวา
ไม่ยังใครๆ ให้รู้แล้ว เอกโกว ผู้ผู้เดียวเที่ยว ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว อรัณญํ สูป่า
ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว อสิปฺพพชฺชํ บวชเป็นฤๅษี อสฺสเม ในอาศรม สกุกทตฺติเย
อันท้าวสักกะพึงประทาน กปิฏฺจวเน ในป่ามะขวิด ตีสโยชนิกเก อันประกอบแล้ว
ด้วยโยชนีสามสิบ โคธาวรีตีเร ที่ฝั่งแห่งแม่น้ำชื่อว่าโคธาวรี ฌานาภิญญา ยังฌาน

และอภิญญา ท. นิพฺพตฺเตสิ ให้บังเกิดแล้ว ทิวเส ในวัน สตุตเม ที่ ๗ ๕

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ เป็นบุตรของปุโรหิตของพระเจ้ากรุงพาราณสี ได้มีนามว่า
โชติपालะ เพราะในวันเกิด อาวุธทุกอย่าง อย่าง ลูกโพล่งขึ้น. ในกาลต่อมา โชติपालะนั้น
แสดงศิลปะประณีตมีประการต่างๆ แต่พระราชบิดา โดยนัยดังกล่าวไว้ในอรรถกถาสรรงค
ชาดก ตั้งแต่นั้น จึงปรากฏชื่อว่าสรงังคะ. ในวันหนึ่ง สรรงังคะโพธิสัตว์นั้น ไม่ให้ใครรู้
เข้าไปป่าแต่ผู้เดียว แล้วบวชเป็นฤๅษี ในอาศรมที่ทำวสัฏกปะระทาน ในสวนมะขวิด มี
เนื้อที่ประมาณ ๓๐ โยชน์ แถบฝั่งแม่น้ำโคธาวารี ทำฌานและอภิญญาให้บังเกิดได้ใน
วันที่ ๗.

.....
 อปรภาเค พาราณสีราชาทโย ราชานโ รฏฺฐวาสิหิ สหฺริ ตสฺส สนฺติเก ปพฺพชฺสี ๕
 กปิฏจอสฺสโม ปริปุริ ๕ อเถโก สรรงคสฺส เขฏฺฐนฺเตวาสิโก กิสฺวจฺโจ นาม วิเวก-
 วาสํ อิจฺจนฺโต ตโต คนฺตฺวา กลิงฺครฏฺฐเจ ทนฺทกัรณฺโณ กุมฺภวตีปุริ นาม นครํ
 นิสฺสาย เสนาปตีนา อุปฺภูจฺโถ ราชฺยุยานเ วิหาสิ ๕ ตทา ทนฺทกัรราชา เอกิสฺสา
 คณิกาย จานนฺตรํ อจฺฉินฺทาเปสิ ๕ สทา ตโต ปฏฺฐาย เตเน เตเน สหฺริ สนฺถํ
 กตฺวา จานนฺตรํ ปริเยสฺमानา เอกทิวสํ ราชฺยุยานํ คนฺตฺวา ตํ ตาปสํ ทิสฺวา
 “อยมเว กาทกณฺเณ ทิฏฺฐโ, อุทกํ อหฺรต, อกฺขิณี โชวิสฺสามิตี ทนฺตกฏฺฐํ ขาทิจฺวา
 ตาปสสฺส สรีเร เขพฺปิณฺทํ ปาเตตฺวา ชฏฺฐามตฺถเก ทนฺตกฏฺฐํ ขิปีตฺวา ขุโขทกมฺปิสฺส
 มตฺถเก สิญฺจิตฺวา นิภฺขมิ ๕

อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก ราชานโ อ.พระราชบิดา ท. พาราณสีราชาทโย
 มีพระราชบิดาผู้เป็นใหญ่ในเมืองพาราณสีเป็นต้น ปพฺพชฺสี บวชแล้ว สนฺติเก ในสำนัก
 ตสฺส (สรรงคสฺส) ของดาบสชื่อว่าสรงังคะนั้น สหฺริ กับ (ชเนหิ) ด้วยชน ท. รฏฺฐ-
 วาสิหิ ผู้อยู่ในแคว้นแคว้นโดยปกติ ๕ กปิฏจอสฺสโม อ.อาศรมในสวนมะขวิด ปริปุริ
 เต็มรอบแล้ว ๕ อถ ครั้งนั้น เขฏฺฐนฺเตวาสิโก อ.อันเตวาสิกผู้เจริญที่สุด สรงคสฺส
 ของดาบสชื่อว่าสรงังคะ เอโก คนหนึ่ง กิสฺวจฺโจ นาม ชื่อว่ากิสวัจจะ อิจฺจนฺโต
 ปรารธนาอยู่ วิเวกวาสํ ซึ่งการอยู่วิเวก คนฺตฺวา ไปแล้ว ตโต (จานโต) จากที่
 นั้น นิสฺสาย อาศัยแล้ว นครํ ซึ่งพระนคร กุมฺภวตีปุริ นาม ชื่อว่ากุมภวตีปุระ
 ทนฺทกัรณฺโณ ของพระราชบิดาพระนามว่าทันทกั กลิงฺครฏฺฐเจ ในแคว้นแคว้นชื่อว่า

กลิงคะ เสนาปติหา อุปฏฺฐิต ผู้อันเสนาบดีบำรุงแล้ว วิหาสิ อยู่แล้ว ราชยุยานะ ในพระราชอุทยาน ฯ ตทา ในกาลนั้น ทนฺทกักราชา อ.พระราชาพระนามว่าทัศนทิกิ (ราชปฺริสฺ) ทรงยังราชบุรุษ อจฺฉินฺทาเปสิ ให้ถอดแล้ว จานฺหฺตรฺ ซึ่งฐานันดร คณิกาย ของหญิงแพศยา เอกิสฺสุสา คนหนึ่ง ฯ สา (คณิกา) อ.หญิงแพศยานั้น กตฺวา กระทำแล้ว สนฺถวฺ ซึ่งความเชยชิด สทฺธิ กับ เตน เตน (ปฺริเสน) ด้วย บุรุษนั้น ๆ ปฏฺฐาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ปรีเยสมานา แสวงหาอยู่ จานฺหฺตรฺ ซึ่งฐานันดร คนตฺวา ไปแล้ว ราชยุยานํ สู่พระราชอุทยาน เอกทิวสฺ ใน วันหนึ่ง ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ ตาปสฺ ซึ่งดาบสนั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “ออย เอว กาศกณฺณี อ.คนกาพกัณณีนี้นั้นเทียว (มยา) อันเรา ทิฏฺฐโจ เห็นแล้ว, (ตฺมุเห) อ.ท่าน ท. อahrt จงนำมา อุทกํ ซึ่งน้ำ, (อหํ) อ.ดิฉัน ไรวิสฺสามิ จักล้าง อกฺขีนิ ซึ่งนัยน์ตา ท.” อิติ ดังนี้ ขาทิตฺวา เคี้ยวแล้ว ทนฺตกฏฺจํ ซึ่งไม้ชำระฟัน เขฬปิณฺฑํ ยังก้อนน้ำลาย ปาเตตฺวา ให้ตกลงแล้ว สรีเร ในสรีระ ตาปสฺสุส ของ ดาบส ขิปิตฺวา ทิ้งแล้ว ทนฺตกฏฺจํ ซึ่งไม้ชำระฟัน ชฎามตฺถเก บนที่สุดแห่งชฎา สิญฺจิตฺวา ราบแล้ว มุโขทกฺมฺปิ แม่ซึ่งน้ำป้วนปาก มตฺถเก บนกระหม่อม อสฺส (ตาปสฺสุส) ของดาบสนั้น นิกฺขมิ ออกไปแล้ว ฯ

ต่อมา พระราชาทั้งหลายมีพระเจ้ากรุงพาราณสีเป็นต้น ก็ทรงผนวชในสำนักของ สรภังคดาบสนั้น พร้อมด้วยชาวแคว้นแคว้น. อาศรมในสวนมะขวิด เต็มแน่นแล้ว. ที่นั่น อันเตวาลิกผู้ใหญ่ของสรภังคดาบสรูปหนึ่งชื่ออกิสฺวจนะ ปรารธนาอยู่สงัด จึงไปจาก ที่นั่น อาศัยพระนครของพระเจ้าทัศนทิกิ ชื่อว่ากุมภวดีปุระ ในกลิงครรัฐ ผู้อันเสนาบดี บำรุงแล้ว อยู่ในพระราชอุทยาน. ครั้งนั้น พระเจ้าทัศนทิกิ รับสั่งให้ถอดฐานันดร ของหญิงแพศยาคนหนึ่ง. ตั้งแต่นั้นมา นางก็ทำความเชยชิดกับบุรุษนั้น ๆ แสวงหา ฐานันดรอยู่ ในวันหนึ่ง ไปยังพระราชอุทยาน พบดาบสนั้น จึงกล่าวว่า “เราพบคน กาพกัณณีนี้อเอง, พวกท่านจงนำน้ำมา, ฉันทจักล้างตาทั้ง ๒” ดังนี้แล้ว เคี้ยวไม้ชำระ ฟัน บ้วนก้อนน้ำลายให้ตกลงที่สรีระของดาบส ทิ้งไม้ชำระฟันลงที่บนชฎา ราบแม่ น้ำ บ้วนปากลงบนศีรษะของดาบสนั้นแล้ว ออกไป.

ตัม ทิวสเมว ราชา ปกตัญญูจानนุตรเมวสุสา ทาเปสิ ๕ सा पुपुपे गतं गुसलं
 निःसुसय लभुञ्जि जाननुत्रं “तापससुसु สรีरे खेषपातनेन लभुञ्जि मण्डितु ๕
 ตโต กติปาหจเจเนน ราชา ปุโรहितสุส जाननुत्रं คณ्हि ๕ โส คณ्हิกัง อุปคनुตวา
 “กิน्हติ กตวา जाननुत्रं ปฏิลภสิตี ปุจจิตวา “อิมं นาม กตวาตี สุตวา ตตถ
 คनुตวา ตเถว กตวา ตทเหว ปกตัญญูจानนุตรं ปฏิลภิ ๕ โสปี ปุณณพเลน ตัม
 ลภิตวา “खेषपातनेन लभुञ्जि मण्डितु ๕ ตโต กติปาหจเจเนน रण्णे पञ्चनो
 कुपि ५ राचा पञ्चनो वृषमित्कामो पुरोहितसुस वञ्चं कहेत्वा सपुपे मनुसुसे
 आणापेसि “ऐतसुसु गुण्णुखण्डिसुसु स्रीरे खेष पातेताति ५ ते सपुपेपि रण्णा सृष्टि
 तเถव अगंसु ५ खेषातिनि तापससुसु सकलस्रीरं अवตुธีसु ५ सेनापति पन सपुपञ्च
 सुनित्वा वेकेन उययानं कनुतवा ตं सपुपं विद्युहित्वा नहापेतवा “गण्णते अयुत्तं
 तेहि गतं, ऐतेसुं गी गविसुसुตีति आह ५ “मय्हं मनोपโทसो नत्ति, तेवता पन
 अतिविय कुत्रा, अितो सत्तमे तिवसे सकलगुञ्जं अरुञ्जं गिरिसुसुति, तसुमा तुवं
 सत्ततทिवसुगण्णत्ते पหिरुञ्जं कञ्जाति ५ โส तता अकालि ५ राचा पन कत्तमतโตयेव
 पञ्चनो वृषमेत्वा पञ्चाकनुतवा नकरं पाविसि ५ ตทเหव तेवता अुकगुञ्जि
 पातेसुं ५ मनुसुसा अत्तमना अहेसुं, गुण्णुखण्डिसुसु अपरत्तकालतो ปणुञ्जाय अमहाกं
 रण्णे वุत्तमेवेव, पञ्चनो वृषमेत्वा आकत्तทिवसेवेव तेवो वुग्गजेति ५ ตतो
 तेवता सुमनपुप्फुञ्जि मासगुञ्जि กहापण्वุञ्जि หत्तถุप्फุคปาหุคคากิตกण्णत्तวुञ्जि
 पातेसुं ๕

ตัมทิวส เอว ในวันนั้นนั้นเทียว ราชา อ.พระราชชา (ราชปุริส) ทรงยังราชบุรุษ
 ทาเปสิ ให้พระราชทานแล้ว ปกตัญญูจानนุตร เอว ซึ่งฐานันดรตามปกตินั้นเทียว
 อสุสา (คณ्हิกาย) แก่หึงงแพศยานั้น ๕ सा (คณ्हิกา) อ.หึงงแพศยานั้น มण्डितุ
 สำคัญแล้ว जाननुत्रं ซึ่งฐานันดร (อตุตนา) ปุพุเพ กตัม गुसलं निःसुसय लभुञ्जि
 อันอันตน อาศัยแล้ว ซึ่งกุศล ในกาลก่อน ได้แล้ว อิติ ว่า “(จाननुตร) อ.ฐานันดร
 (มया) อันเรา ลभुञ्जि ได้แล้ว खेषपातनेน เพราะการยังน้ำลายให้ตกลง สรีरे
 บนสรีระ तापससुसु ของดาบส” อิติ ดังนี้ ๕ ราชา อ.พระราชชา คณ्हิ ทรงยัด
 เอาแล้ว जाननुत्रं ซึ่งฐานันดร ปุโรहितสุส ของปุโรहित กติปาหจเจเนน โดยอัน
 ล่วงไปแห่งวันเล็กน้อย ตโต (ทิวสโต) แต่วันนั้น ๕ โส (ปุโรहित) อ.ปุโรहितนั้น
 อุปคनुตวา เข้าไปหาแล้ว คณ्हิกัง ซึ่งหึงงแพศยา ปุจจิตวา ถามแล้ว อิติ ว่า “(ตุवं)

อ.เชอ กตฺวา กระทำแล้ว กิฺนฺติ ซึ่งอะไร ปฏฺิลภฺสิ ย่อมได้เฉพาะ จานฺหุตรฺ ซึ่ง
 ฐานันฺดร” อิติ ดังนี้ สุตฺวา ฟังแล้ว อิติ ว่า “(อหฺ) อ.ดิฉฺฉัน กตฺวา กระทำแล้ว อิมฺ
 หาม (กมฺม) ซึ่งกรรมชื่อนี้ (ปฏฺิลภามิ) ย่อมได้เฉพาะ (จานฺหุตรฺ) ซึ่งฐานันฺดร”
 อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น กตฺวา กระทำแล้ว ตถา เอว
 เหมือนอย่างนั้นนั้นเทียว ปฏฺิลภิ ได้เฉพาะแล้ว ปกฺติฏฺุจานฺหุตรฺ ซึ่งฐานันฺดรตาม
 ปกติ ตทฺเหว ในวันนั้นนั้นเทียว ฯ โสปี (ปุโรหิต) อ.ปุโรหิตเมื่อนั้น ลภิตฺวา ได้แล้ว
 ตํ (จานฺหุตรฺ) ซึ่งฐานันฺดรนั้น ปุญฺญผลเน เพราะผลแห่งบุญ มณฺยฺยิตฺถ สำคัญแล้ว
 อิติ ว่า “(จานฺหุตรฺ) อ.ฐานันฺดร (มยา) อันเรา ลทฺุธฺ ได้แล้ว เขพฺปาดเนน เพราะ
 การยังน้ำลายให้ตกไป” อิติ ดังนี้ ฯ ปจฺจฺนฺโต อ.ปัจจันตชนบท รมฺโย ของพระ
 ราชา กุปี กำเรียบแล้ว กติปาหจฺจเยน โดยอันล่งไปแห่งวันเล็กน้อย ตโต (ทิวสโต)
 แต่วันนั้น ฯ ราชา อ.พระราช ปจฺจฺนฺโต วุสฺमितฺกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน ยัง
 ปจฺจฺนฺตชนบท ให้เข้าไปสงบ (หุตฺวา) เป็น คเหตุวา ถือเอาแล้ว วจฺหฺ ซึ่งคำ
 ปุโรหิตสฺส ของปุโรหิต อาณาเปสิ ทรงรับสั่งแล้ว มนุสฺเส ซึ่งมนุษย์ ท. สพฺเพ
 ทังปวง อิติ ว่า “(ตฺมุเห) อ.ท่าน ท. เขฬิ ยังน้ำลาย ปาเตถ จงให้ตกไป สรีเร
 บนสรีระ เอตฺสฺส ญฺญชฺฉิลสฺส ของชฺฉิลโกงนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ เต (มนุสฺสา) อ.มนุษย์
 ท. สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง อภิสุ ได้กระทำแล้ว ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั้นเทียว
 สทฺุธิ กับ รมฺญา ด้วยพระราช ฯ เขพฺาทีนิ (อสุจฺนิ) อ.ของไม่สะอาด ท. มีน้ำลาย
 เป็นต้น อวตฺถริสุ ท่วมทับแล้ว สกฺลสฺริ ซึ่งสรีระทั้งสิ้น ตาปสฺสฺส ของดาบส ฯ
 ปน ส่วนว่า เสนาปติ อ.เสนาบดี สฺถิตฺวา ฟังแล้ว สพฺพปจฺฉา ในภายหลังแห่งชน
 ทังปวง คนฺตฺวา ไปแล้ว อูยฺยานํ สฺสูทฺยาน เวเคน โดยเร็ว วิญฺหิตฺวา คຸຍแล้ว ตํ
 (อสุจฺ) ซึ่งของไม่สะอาด สพฺพํ ทังปวง (ตาปสฺ) ยังดาบส นหาเปตฺวา ให้อาบแล้ว
 อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (กมฺม) อ.กรรม อຍุตฺตํ อันไม่
 สมควรแล้ว เตหิ (มนุสฺเสหิ) อันมนุษย์ ท. เหล่านั้น กตฺ กระทำแล้ว, กิ (ผล) อ.ผล
 อะไร ภวิสฺสติ จักมี เอเตสฺ (ชนานํ) แก่ชน ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ฯ (ตาปโส)
 อ.ดาบส (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มโนปโทโส อ.ความประทุษร้ายแห่งใจ มยฺหิ
 ของอาตมา นตฺถิ ย่อมไม่มี, ปน แต่ว่า เทวตา อ.เทวดา ท. กุฑฺธา โกรธแล้ว
 อติวีย เกินเปรียบ, (เทวตา) อ.เทวดา ท. กริสฺสนฺติ จักกระทำ สกฺลรฺญฺจํ ซึ่งแวน
 แคว้นทั้งสิ้น อรฺญฺจํ มิให้เป็นแวนแคว้น ทิวเส ในวัน สตฺตเม ที่ ๗ อิตฺ (ทิวสโต)

แต่วันนี้, ตสฺมา เพราะเหตุนี้ ตฺวํ อ.ท่าน คจฺจน จงไป พหิรฏฺฐํ สู่ภายนอกแห่ง
 แวงแคว้น สดุดทิวสพฺภนฺตเร ในภายในแห่งวันที่ ๗” อิติ ดังนี้ ฯ โส (เสนาปติ)
 อ.เสนาบดีนั้น อกาลิ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ ปน ส่วนว่า ราชา
 อ.พระราชชา คตมตฺโต เอว ผู้สักว่าไปแล้วนั้นเทียว ปจฺจนฺตํ ยังปัจจันตชนบท
 วุปสเมตฺวา ให้เข้าไปสงบแล้ว ปจฺจาคนฺตฺวา กลับมาแล้ว ปาวิสิ ได้เข้าไปแล้ว
 นครํ สู่พระนคร ฯ ตทเหว ในวันนั้นนั้นเทียว เทวตา อ.เทวตา ท. อุทกฏฺฐิ ยัง
 ฝนน้ำ ปาเตสฺสุ ให้ตกแล้ว ฯ มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. อตฺตมฺหา เป็นผู้มีใจเป็นของ
 ตน อิติ ว่า “วฺชฺชติ เอว อ.ความเจริญนั้นเทียว (โหติ) ย่อมมี รณฺโณ แก่พระราชชา
 อมฺหากํ ของเรา ท. ปฏฺฐาย จำเดิม (ภูฏชฺชิลิสฺส อมฺเหหิ) อปรทฺธกาลโต แต่
 กาล แห่งชฺชิลโกง เป็นผู้อื่นเรา ท. ทำลายแล้ว, เทโว อ.ฝน ฏฺฐโร ตกแล้ว ปจฺจนฺตํ
 วุปสเมตฺวา อาคตทิวเส เอว ในวันเป็นที ยังปัจจันตชนบท ให้เข้าไปสงบแล้ว มา
 แล้วนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ อ.เหล่าได้เป็นแล้ว ฯ ตโต ในลำดับนั้น เทวตา อ.เทวตา
 ท. สฺมหนปฺปฺพวฏฺฐิ ยังฝนอันเป็นนิการแห่งดอกมะลิ จ ด้วย มาสกาฏฺฐิ ยังฝนอัน
 เป็นนิการแห่งมาสก จ ด้วย กหาปณวฏฺฐิ ยังฝนอันเป็นนิการแห่งกหาปณะ จ ด้วย
 หตฺถุปคตปาทุปคตาทิกตภณฺทวฏฺฐิ ยังฝนอันเป็นนิการแห่งเครื่องประดับมีเครื่อง
 ประดับมือและเครื่องประดับเท้าเป็นต้น จ ด้วย ปาเตสฺสุ ให้ตกแล้ว ฯ

ในวันนั้นนั่นเอง พระราชาโปรดเกล้า ฯ ให้พระราชทานฐานันดรเดิมนั้นแล แก่หญิง
 แพศยานั้น. นางสำคัญฐานันดรที่ตนได้แล้ว เพราะอาศัยกุศลอันทำไว้ในก่อนว่า “ตน
 ได้แล้ว ด้วยการถ่มน้ำลายให้ตกลงที่สระของดาบส”. โดยกาลล่วงไป ๒-๓ วัน จาก
 วันนั้น พระราชาทรงริบฐานันดรของปุโรหิต. ปุโรหิตนั้น เข้าไปหาหญิงแพศยา ถาม
 ว่า “เธอทำอะไร จึงได้ฐานันดรคืน ?” ได้ฟังว่า “ทำกรรมชื่อนี้ในที่นั้น” ไปทำเหมือน
 อย่างนั้น ก็เผอิญได้ฐานันดรเดิมคืนในวันนั้นเหมือนกัน. แม้อุโรหิตนั้น ได้ฐานันดร
 นั้นด้วยผลบุญแล้ว ก็สำคัญว่า “ได้แล้วเพราะการถ่มน้ำลายให้ตกลง”. โดยกาลล่วงไป
 ๒-๓ วัน จากวันนั้น ปัจจันตชนบทของพระราชชาจลาจล. พระราชามีพระราชประสงค์
 จะปราบปัจจันตชนบทให้ราบคาบ ทรงเชื่อคำของปุโรหิต จึงทรงบังคับมนุษย์ทั้งหมด
 ว่า “พวกท่านจงถ่มน้ำลายให้ตกลงที่สระของชฺชิลโกงนั้น”. มนุษย์เหล่านั้นแม้
 ทั้งหมด พร้อมกับพระราชชา ได้ทำเหมือนอย่างนั้นแล้ว. ของอันน่าเกลียดทั้งหลายมี
 น้ำลายเป็นต้น ลาดทั่วสระของดาบส. ส่วนเสนาบดี ได้สดับ ภายหลังชนทั้งหมด จึง

รีบไปยังอุทยาน เขี้ยวของอันน่าเกลียดทั้งหมดนั้นออกแล้ว ให้ดาบสอาบน้ำแล้ว เรียนว่า “ท่านขอรับ กรรมที่ไม่สมควรอันชนเหล่านั้นทำแล้ว ผลอะไรจักมีแก่ชนเหล่านั้น”. ดาบสกล่าวว่า “ความประทุษร้ายแห่งใจของอาตมา ไม่มี, แต่เทพยดา โกรธหนักมาก, ในวันที่ ๗ แต่วันนี้ไป เทพยดาทั้งหลายจักทำแวนแคว้นทั้งสิ้น มิให้เป็นแวนแคว้น, เพราะฉะนั้น ท่านจงไปภายนอกแวนแคว้นเสียภายใน ๗ วันเถิด”. เสนาบดีนั้นได้ทำอย่างนั้นแล้ว. ส่วนพระราชอาพเสด็จไปถึงเท่านั้น ก็ปราบปัจฉินตชนบทให้ราบคาบได้แล้ว เสด็จกลับเข้าสู่พระนคร. ในวันนั้นเอง เทพยดาทั้งหลาย ให้ฝนน้ำตกลง. พวกมนุษย์ได้มีใจเบิกบานว่า “ตั้งแต่เวลาที่พวกเราทำร้ายต่อขลุ่ยโองแล้ว พระราชาของพวกเราก็มีแต่ทรงพระเจริญถ่ายเดียว, เฉพาะในวันที่พระองค์ทรงปราบปัจฉินตชนบทราบคาบ เสด็จมาแล้ว ฝนก็ตก”. ลำดับนั้น เทพยดาทั้งหลาย ให้ฝนดอกมะลิ ฝนมาสก ฝนกหาปณะ และฝนเครื่องประดับมีเครื่องประดับมือ เครื่องประดับเท้าเป็นต้น ตกลงแล้ว.

.....

โตโต มนุสฺสา อติวีย ตุมฺหิจิตฺตา อุตฺตมทวารจํ นิจฺจาทเรตฺวา รมฺโฆ กตปาเป สมนุญฺญา ชาตา ฯ ตทา เทวตา เอกโตธาราทิอาวฺรุทฺฎฺฐี วิตฺตจฺจิตฺตงฺการวฺฎฺฐี กุฎฺฐาคารปฺปมาณปาสาณวฺฎฺฐี วาลิกาวฺฎฺฐิจฺฉจฺ ปาเตตฺวา อสฺตีหิตฺตพฺพุเพธํ ถลํ อภิสุ ฯ รมฺเจปน อวิณฺสสนฺเตเยว สรภงฺโค ตํ การณํ ฌตฺวา เทว ตฺรณฺตาปเส เปเสตฺวา กิสวจฺฉํ มณฺจสิวิกาย อากาเสน อาหาราเปสิ ฯ เสนาปติ ปน สยเมว นิภฺขมิ ฯ ตสฺมี กมฺเม อสมฺนุญฺญาตานุมนฺ ติริจฺจานานํ ปานีเยติณฺหานิ นาเหสุ ฯ เต เยน ปานีเยติณฺหานิ เตน คจฺจนฺตา อปฺปตฺเตเยว สตฺตเม ทิวเส พหิรฺฎฺฐํ ปตฺตา ฯ

โตโต เพราะเหตุนั้น มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. ตุมฺหิจิตฺตา ผู้มีจิตอันยินดีแล้ว อติวีย เกินเปรียบ นิจฺจาทเรตฺวา เปล่งแล้ว อุตฺตมทวารจํ ซึ่งวาทาแห่งบุคคลผู้มีใจเป็นของตน สมนุญฺญา เป็นผู้รู้ตามด้วยดี รมฺโฆ กตปาเป ในบาป อันพระราช ทรงแกรทแล้ว ชาตา เกิดแล้ว ฯ ตทา ในกาลนั้น เทวตา อ.เทวดา ท. เอกโตธาราทิอาวฺรุทฺฎฺฐี ยังฝนอาวฺรุทฺฐีมีคมข้างเดียวเป็นต้น จ ด้วย วิตฺตจฺจิตฺตงฺการวฺฎฺฐี ยังฝนแห่งถ่านเพลิง อันมีเปลวไฟไปปราศแล้ว จ ด้วย กุฎฺฐาคารปฺปมาณปาสาณวฺฎฺฐี ยังฝนแห่งแผ่นหินมีเรือนยอดเป็นประมาณ จ ด้วย วาลิกาวฺฎฺฐี ยังฝนทราย จ ด้วย ปาเตตฺวา

ให้ตกแล้ว **อกัสฺส** ได้กระทำแล้ว **ถล** ซึ่งที่ดอน **อสีติหตุฏฺพเพร** อันมีศอกแปดสิบเป็น ส่วนสูง ๆ **ปน** ก็ **รฏฺเฐ** ครั้นเมื่อแวนแคว้น **อวิหสฺสหนฺเต** **เอว** ไม่พินาศอยู่นั้นเทียว, **สรภฺโค** อ.ดาบสชื่อว่าสรภังคะ **ยตุวา** รู้แล้ว **ต** การณ์ ซึ่งเหตุนั้น **เปเสตฺวา** ส่งไปแล้ว **ตรุณฺตาปเส** ซึ่งดาบสหนุ่ม **เทว ๒** ท่าน (**เต** **ตาปเส**) ยังดาบส ท. เหล่านั้น **อาหฺราเปสิ** ให้นำมาแล้ว **กิสวจฺฉ** ซึ่งดาบสชื่อว่ากิสวัจฉะ **อาภาเส** ทางอากาศ **มญฺจสิวิกาย** ด้วยวออันเป็นเตียง ๆ **ปน** ส่วนว่า **เสนาปติ** อ.เสนาบดี **นิกฺขมิ** ออกไปแล้ว **สย** **เอว** ด้วยตนเองนั้นเทียว ๆ **ปน** ก็ **ปาหิยติณฺหา** อ.น้ำอัน บุคคลพึงดื่มและหญ้า ท. **น** **อหฺลฺส** ไม่ได้มีแล้ว **ติรจฺฉานา** แก้วสัตรี์ไตรจฉาน ท. **อสมนุญฺญาตานิ** ผู้ไม่รู้ตามด้วยดีแล้ว **ตสมฺมิ** **กมฺเม** ในกรรมนั้น ๆ **เต** (**ติรจฺฉานา**) อ.สัตรี์ไตรจฉาน ท. เหล่านั้น **คจฺฉนฺตา** ไปอยู่ **เตน** (**ทิสภาเค**) ใน-, **ปาหิย- ตินฺหา** อ.น้ำอันบุคคลพึงดื่มและหญ้า ท. (**สนฺติ**) มีอยู่ **เยน** (**ทิสภาเค**) ในส่วน แห่งทิศใด, -ส่วนแห่งทิศนั้น, **ทิวเส** ครั้นเมื่อวัน **สตฺตเม** ที่ ๗ **อปฺปตฺเต** **เอว** ไม่ถึง แล้วนั้นเทียว, **ปตฺตา** ถึงแล้ว **พหฺริฏฺฉ** ซึ่งภายนอกแห่งแวนแคว้น ๆ

เพราะเหตุนั้น พวกมนุษย์จึงดีใจอย่างยิ่ง เปล่งวาจาด้วยใจเบิกบาน มีความคล้อย ตามในบาปอันพระราชาทรงทำแล้ว. ครั้งนั้น เทพยดาทั้งหลาย ให้ฝนอาวุธมีคมข้าง เดียว ฝนถ่านเพลิงอันปราศจากเปลว ฝนแผ่นหินประมาณเท่าเรือนยอด และฝน ทรายตกลงแล้ว ให้ทำแวนแคว้นให้ดอนสูงได้ ๘๐ ศอก. ก็เมื่อแวนแคว้นยังไม่ทัน พินาศ. สรภังคดาบสทราบเหตุนี้ ส่งดาบสรุ่นหนุ่ม ๒ รูปไป ให้นำกิสวัจฉดาบสมา ทางอากาศด้วยวอเตียง. ส่วนเสนาบดี ออกไปตามลำพังเอง. ก็น้ำดื่มและหญ้าสำหรับ สัตรี์ไตรจฉานผู้ไม่คล้อยตามในกรรมนั้น ก็มีได้มี. สัตรี์ไตรจฉานเหล่านั้น จึงไปตาม สถานที่ซึ่งมีน้ำดื่มและหญ้า ยังไม่ทันถึงวันที่ ๗ ก็ถึงภายนอกแวนแคว้น.

.....

เอโก ปน ราโม นาม ปุริโส เทวตาทิ ตโต รฏฺจโต พหิ นีหโฏ ๕ เตน ตีสนิปาเต ชยทิสชาติกวรรณนายิ วุตฺตํ “เอโก กิร พาราณสีวาสิ ราโม นาม มาตุโปสโก มาตาปิตโร ปฏฺิซฺชคฺคนโต โวหารตฺถาย คโต ทณฺทกิริณฺโณ วิชิต กุมฺภวตีปุริ นคฺริ คนฺตุวา นววิเชน วสุเสน สกฺลรฏฺเฐ วินาสิยมาเน มาตาปิตฺนํ คฺุณฺเ สริ ๕ อถ นํ มาตุปฺภูฏานกมฺมสฺส ฝเลน เทวตา โสตุติณฺหา อานยิตฺวา มาตุ อทฺสูติ ๕ ตทญฺเ

ปน สพฺเพปิ วินาสํ ปตฺตาติ ฯ

ปน ก็ ปุริโส อ.บุรุษ เอโก คนหนึ่ง ราโม นาม ชื่อว่าราม เทวดาหิ อันเทวดา ท. นีหโร นำไปแล้ว พหิ ในภายนอก ตโต รฏฺฐโต จากแวนแคว้นนั้น ฯ เตน เพราะเหตุนั้น (วจน) อ.คำ อิติ ว่า “กิริ ได้ยินว่า มาตุโปสโก อ.บุรุษผู้เลี้ยงซึ่งมารดา เอโก คนหนึ่ง พาราณสีวาสิ อยู่ในเมืองพาราณสีโดยปกติ ราโม นาม ชื่อว่าราม ปฏิชคฺคฺหโต ปฏิบัติอยู่ มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. คโต ไปแล้ว โวหารตุถาย เพื่อประโยชน์แก่การค้าขาย คหฺตุวา ไปแล้ว นครํ สุปฺพระนคร กุมฺภวตีปฺริ สุปฺภวตีปุระ วิชิต ในแวนแคว้น ทนฺทกิริยฺโย ของพระราชาพระนามว่าทักษกั, สกฺกรฏฺเจ ครั้นเมื่อแวนแคว้นทั้งสิ้น วสุเสน อันฝน หววิเรน อันมีอย่างแก้ว วินาสฺยมาเน ให้พินาศอยู่, สริ ระลึกถึงแล้ว คุณ ซึ่งคุณ ท. มาตาปิตุหฺ ของมารดาและบิดา ท. ฯ อถ ครั้งนั้น เทวดา อ.เทวดา ท. อานยิตฺวา นำมาแล้ว หนิ (ปุริส) ซึ่งบุรุษนั้น อทฺสุ ได้ให้แล้ว มาตุ แก่มารดา โสตุถินา โดยสวัสดิ ผลเน เพราะผล มาตุปฏฺจฺานกมฺมุสฺส แห่งกรรมคือการบำรุงซึ่งมารดา” อิติ ดังนี้ ฯ ปน ส่วนว่า ตทฺยเ (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าอื่นจากบุรุษนั้น สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง ปตฺตา ถึงแล้ว วินาสํ ซึ่งความพินาศ อิติ ดังนี้แล ฯ

ก็บุรุษคนหนึ่ง ชื่อราม อันเทพยดาทั้งหลายช่วยนำออกไปภายนอกจากแวนแคว้นนั้น. เพราะเหตุนี้ ในอรรถกถาขยทิสชาดก ในติงสนิบาด ท่านจึงกล่าวว่า “ตั้งได้ลำดับมา บุรุษชาวกรุงพาราณสีคนหนึ่ง ชื่อราม เป็นผู้เลี้ยงมารดา บำรุงมารดาบิดาอยู่ ไปเพื่อต้องการค้าขาย ถึงพระนครชื่อกุมภวตีปุระ ในแคว้นของพระเจ้าทักษกัแล้ว เมื่อแวนแคว้นทั้งสิ้นถูกฝน ๙ อย่างให้พินาศไปอยู่ ระลึกถึงคุณของมารดาบิดา. ขณะนั้น เทพยดาทั้งหลายได้นำเขามามอบให้มารดาโดยความสวัสดิ เพราะผลแห่งกรรมคือการบำรุงมารดา”. ส่วนชนเหล่าอื่น นอกจากบุรุษนั้นแม้ทั้งหมด ถึงความพินาศแล้วแล.

.....

มชฺฌิมปญฺณาสเก อุปาสิสุตฺตวณฺณนายญฺเจว สรภงฺคชาตกาวณฺณนายญฺจ มาตุโปสฺก-
รามวตฺถุ ฯ

มาตุโปสกรามวตถุ อ.เรื่องแห่งนายรามผู้เลี้ยงซึ่งมารดา (อาคต) มาแล้ว อุปาลิสฺตุตวณณนาย เจา ในอรรถกถาแห่งอุปาลิสฺตุตรด้วยนั้นเทียว สรภงคชาตก-
วณณนาย จ ในอรรถกถาแห่งสรภังคชาตกด้วย มชฺฌิมปณฺณาสเก ในมชฺฌิม-
ปณฺณาสก ๕

เรื่องรามบุรุษผู้เลี้ยงมารดา มาในอรรถกถาอุปาลิสฺตุตร มชฺฌิมปณฺณาสก และในอรรถ-
กถาสรภังคชาตก.

๑๓. มาตุโปสกุปาสกวตถุ

[๓๒๗] ตสฺมา ปุตุเตน นาม มาตุโปสกุปาสเกน วีย อุปุจฉานกมฺเม ถิริจิตฺเตน ภวิตพฺพ ๕
ยถา จ มาตาปิตโร อุปุจฉาตุ ลเภยฺย, ตถา นนฺทปณฺทิตฺเตน วีย ปฏิปชฺชิตพฺพ ๕

ตสฺมา ปุตุเตน นาม มาตุโปสกุปาสเกน วีย อุปุจฉานกมฺเม ถิริจิตฺเตน ภวิตพฺพ ๕ ยถา จ
(ปุตุโต) มาตาปิตโร อุปุจฉาตุ ลเภยฺย, ตถา (ปุตุเตน อุปุจฉานกมฺม) นนฺทปณฺทิตฺเตน วีย
ปฏิปชฺชิตพฺพ ๕

ตสฺมา เพราะเหตุนั้น ปุตุเตน นาม ชื่ออันบุตร ถิริจิตฺเตน เป็นผู้มีจิตอันมั่นคง
อุปุจฉานกมฺเม ในอุปุจฉานกรรม มาตุโปสกุปาสเกน วีย รวากะอุปาสกผู้เลี้ยง
ซึ่งมารดา ภวิตพฺพ ฟังเป็น ๕ จ หนึ่ง (ปุตุโต) อ.บุตร ลเภยฺย ฟังได้ อุปุจฉาตุ
เพื่ออันบำรุง มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. ยถา ฉนฺไต, (อุปุจฉานกมฺม)
อ.อุปุจฉานกรรม (ปุตุเตน) อันบุตร ปฏิปชฺชิตพฺพ ฟังปฏิบัติ นนฺทปณฺทิตฺเตน วีย
รวากะนั้นทบัณฑิต ตถา ฉนฺน ๕

เพราะฉะนั้น ธรรมดาบุตร ฟังเป็นผู้มีจิตมั่นคงในอุปุจฉานกรรม เหมือนอุปาสกผู้
เลี้ยงมารดา. หนึ่ง บุตรฟังปฏิบัติโดยประการที่จะฟังได้เพื่อบำรุงมารดาบิดาเหมือน
นั้นทบัณฑิต.

สาวตถิยํ กิเรโก อุปาสโก, ปิตริ มเต, มาตุเทวตา หุตฺวา มุขโรฆวนทนต์กฏจ-
 ทานาทินา เจว ยาคุภตตาทินา จ มาตริ ปฏฺิซคฺคตฺติ ๕ มาตา ปนสฺส ปฺนปฺปฺนํ
 วตฺวา, ตสฺมี อนิจฺจนฺเตเยว, กุมาริกํ อหริตฺวา อทาสิ ๕ โส ตาย สทฺธิ สํวสํ
 กปฺเปสิ ๕ สาปิสฺส มาตริ สกฺกจฺจํ อุปฏฺุจฺหิตฺวา อปรภาเค ตํ พหิ นีหฺราเปตฺกามา
 หุตฺวา เอกทิวสํ สามิกํ อหฺ “สามิ ตยิ พหิ คเต, ตว มาตา มํ อุกฺโกสตีตฺติ ๕
 โส ตฺถุหิ อโหสิ ๕ สา ตโต ปฏฺุจาย ยาคุํ ททมาณา อจฺจฺจนฺหํ วา อติสฺตีลํ วา
 อติโลณํ วา อโลณํ วา เทติ, “อมฺม อจฺจฺจนฺหา อติโลณาติ วุตฺเต, สีโตทกํ ปฺุเรตฺวา
 ปฺน “อติสฺตีลลา นิลฺโลณาเยวาทิ วุตฺเต, “อิทาเนว ‘อจฺจฺจนฺหา อติโลณาติ วตฺวา
 ‘อติสฺตีลลา นิลฺโลณาติ วทสิ, โโก ตํ โตเสตฺถุํ สกฺขิสฺสตีตฺติ มหาสทฺทํ กโรติ, นหฺาโน-
 ทกมฺปิ อจฺจฺจนฺหํ กตฺวา ปิฏฺุจฺยํ อาสิณฺจติ, “อจฺจฺจนฺหนฺติ วุตฺเต, สีโตทกํ ปฺุเรตฺวา,
 “อติสฺตีลนฺติ วุตฺเต, “อิทาเนว อจฺจฺจนฺหนฺติ วตฺวา ปฺน ‘อติสฺตีลนฺติ วทสิ, โโก ตว
 อวมานํ สหิตฺถุํ สกฺขิสฺสตีตฺติ อห ๕ เอวํ सा สสฺสุยา สทฺธิ กल्हं กตฺวา สามิกํ อห
 “นาหํ เอวรฺูปาย กาพกณฺณียา สทฺธิ เอกเคเห วสิตฺถุํ สกฺโกมิ, เอตํ พหิ วสาเปหิตี ๕
 โส “ภทฺเท ตวํ ตาว ตฺรฺุณา, ยตฺถ กตฺถจि คนฺตฺวา ซีวิตฺถุํ สกฺโกสิ, มาตา ปน
 เม ทฺุพฺพลา, อหเมวสฺสา ปฏฺุสิรณํ, ตวํ นิทฺขมิตฺวา อตฺตโน กุลํ คจฺฉาติ อห ๕
 सा “สจฺาหํ กุลํ คมิสฺสํ, วิทฺวาสาํ वसन्ती तुทฺขिता ภविसฺसन्ती जिเนตฺตฺวา ภिता
 อคนฺตฺวา ปฺริมนเยเนว สสฺสุํ อาราเชตฺวา ปฏฺุซคฺคตฺติ ๕ อเอกทิวสํ อุปาสโก
 ฆมฺมสฺสวณฺตํ चेตวณํ คนฺตฺวา สตฺถารํ वन्धित्वा เอกมन्तं นิสินฺโน “กี อุปาสก
 ปฺญณฺกมฺเม นปฺปมชฺชสิ, มาตฺูปฏฺุจानกมฺมํ ปฺุเรสีตฺติ ปฺุฏฺุจ “อาม ภาเนตฺติ วตฺวา
 สทฺุพฺ ปรวตฺตี กเถสิ ๕ สตฺถา “อิทานิ ตาว อุปาสก ตสฺสา วจณํ น คณฺหาสิ,
 ปฺุพฺเพ ปเนตฺติสฺสา วจเนน ตว มาตริ นิกฺกทฺุฒิตฺวา มํ นิสฺสาย ตํ ปฺน เคหํ
 อาเนตฺวา ปฏฺุซคฺคสีตฺติ วตฺวา อฏฺุจกนิปาเต กจฺจานีชาตํ กเถตฺวา สจฺจานิ ปกาเสสิ ๕
 สจฺจปริโยसाने อุปาสโก โสตาปฺนโน ๕ มาตฺูโปสกอุปาสกวตฺตุ ๕

สาวตถิยํ กิรฺ เอโก อุปาสโก, ปิตริ มเต, มาตุเทวตา หุตฺวา มุขโรฆวนทนต์กฏจทานาทินา
 (กิจฺเจน) เจว ยาคุภตตาทินา (อาหารวตฺถุณา) จ มาตริ ปฏฺุซคฺคตฺติ ๕ มาตา ปน อสฺส
 (อุปาสกสฺส) ปฺนปฺปฺนํ วตฺวา, ตสฺมี (อุปาสเก) อนิจฺจนฺเต เอว, กุมาริกํ อหริตฺวา อทาสิ ๕
 โส (อุปาสโก) ตาย (กุมาริกาย) สทฺธิ สํวสํ กปฺเปสิ ๕ สาปิ (กุมาริกา) อสฺส (อุปาสกสฺส)
 มาตริ สกฺกจฺจํ อุปฏฺุจฺหิตฺวา อปรภาเค (สามิกํ) ตํ (มาตริ) พหิ นีหฺราเปตฺกามา หุตฺวา

เอกทิวส์ สามิก อ่าห “สามิ ตยิ พหิ คเต, ตว มาตา มํ อุกุโสตีติ ๗ โส (สามิโก) ตุณฺหิ อโหสิ ๗ สา (กุมาริกา) ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย ยาคุํ ททมาณา อจฺจุนฺหํ วา อติสฺตีลํ วา อติโลณํ วา อโลณํ วา (ยาคุํ) เทติ, “อมุม (ยาคุ) อจฺจุนฺหา อติโลณา (โหติ)” อิติ (วจนฺ สสฺสุยา) วุตเต, สฺตีททกํ ปุเรตฺวา, ปุณ “(ยาคุ) อติสฺตีลา นิลโลณา เอว (โหติ)” อิติ (วจนฺ สสฺสุยา) วุตเต, “(ตฺว) อิทานิ เอว ‘(ยาคุ) อจฺจุนฺหา อติโลณา (โหติ)” อิติ วตฺวา ‘(ยาคุ) อติสฺตีลา นิลโลณา (โหติ)” อิติ วทสิ, โก ตํ โตเสตฺตุ สกฺขิสฺสตีติ มหาสทฺทํ กโรติ, นนาโนทกมฺปิ อจฺจุนฺหํ กตฺวา ปิฏฺจยํ อาสิณฺจติ, “(อุทกํ) อจฺจุนฺหํ (โหติ)” อิติ (วจนฺ สสฺสุยา) วุตเต, สฺตีททกํ ปุเรตฺวา, “(อุทกํ) อติสฺตีลํ (โหติ)” อิติ (วจนฺ สสฺสุยา) วุตเต, “(ตฺว) อิทานิ เอว ‘(อุทกํ) อจฺจุนฺหํ (โหติ)” อิติ วตฺวา ปุณ ‘(อุทกํ) อติสฺตีลํ (โหติ)” อิติ วทสิ, โก ตว อวมาณํ สหิตฺตุํ สกฺขิสฺสตีติ อ่าห ๗ เอวํ สา สสฺสุยา สทฺธี กลหํ กตฺวา สามิก อ่าห “น อหํ เอวฺรูปาย กภาพกณฺณยา สทฺธี เอกเคเห วสิตฺตุํ สกฺโกมิ, (ตฺว) เอตํ (มาตฺร) พหิ วสาเปตีติ ๗ โส (สามิโก) “ภทฺเท ตฺวํ ตาว ตฺรณฺา (อสิ), (ตฺว) ยตถ กตถจิ (จาเน) คนฺตฺวา ชีวิตฺตุํ สกฺโกสิ, มาตา ปน เม ทฺพพฺลา (โหติ), อหํ เอว อสฺสา (มาตฺร) ปฏฺิสรณํ (โหติ), ตฺวํ นิกฺขมิตฺวา อตฺตโน กุลํ คจฺจติ อ่าห ๗ สา (กุมาริกา) “สเจ อหํ กุลํ คมิสฺสํ, (อหํ) วิธฺวาสา วสนฺตี ทฺกฺขิตา ภวิสฺสนฺติ จินฺเตตฺวา กิตา อคนฺตฺวา ปฺริมนเยน เอว สสฺสุ อาราเชตฺวา ปฏฺิซคฺคติ ๗ อถ เอกทิวส์ อุปาสโก ฆมฺมสฺสวนตฺถํ เชตฺวานํ คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกมฺนตํ นิสินฺโน (สตฺถารา “ตฺว) ก็ อุปาสก ปุณฺณกมฺเม น ปมฺชฺชสิ, (ตฺว) มาตฺอุปถัมภ์มาตํ ปุเรสฺตีติ ปุฏฺุจ “อาม ภนฺเต (เอว)” อิติ วตฺวา สทฺทํ ปวตฺตี กเถสิ ๗ สตฺถา “(ตฺว) อิทานิ ตาว อุปาสก ตสฺสา (กุมาริกาย) วจนํ น คณฺหาสิ, (ตฺว) ปุพฺเพ ปน เอติสฺสา (กุมาริกาย) วจนฺ ตว มาตฺรํ นิกฺกทฺขิตฺวา มํ นิสฺสาย ตํ ปุณฺ เคหํ อานेतฺวา ปฏฺิซคฺคตีติ วตฺวา อฏฺุจกนฺิปาเต กจฺจานฺิชาตกํ กเถตฺวา สจฺจานฺิ ปกาเสสิ ๗ สจฺจปฺริโยसानเ อุปาสโก โสตาปนฺโน ๗ มาตฺอุปสทฺอุปาสกาวตฺถ ๗

กิริ ได้ยินว่า อุปาสโก อ.อุปาสก เอโก คนหนึ่ง สาวตฺถิยํ ในเมืองสาวัตถี, ปิตริ ครั้นเมื่อบิดา มเต ตายแล้ว, มาตฺทเวตฺตา เป็นผู้มิดมารดาเพียงดั่งเทวดา หุตฺวา เป็น ปฏฺิซคฺคติ ย่อมปรนนิบัติ มาตฺรํ ซึ่งมารดา มุขโรวณทนต์กฏฺุทธานาทินา (กิจฺเจน) เจว ด้วยกิจ มีการให้ซึ่งน้ำเป็นเครื่องล้างซึ่งหน้าและไม้ชำระฟันเป็นต้น ด้วยนั้นเทียว ยาคฺคตฺตาทินา (อาหารวตฺถุณา) จ ด้วยอาหารวตฺถุ มีข้าวยาคุและ ภัตฺรเป็นต้นด้วย ๗ ปน ก็ มาตา อ.มารดา อสฺส (อุปาสกสฺส) ของอุปาสกนั้น วตฺวา กล่าวแล้ว ปุณฺปุณฺํ บ่อยๆ, ตสฺมิ (อุปาสเก) ครั้นเมื่ออุปาสกนั้น อนิจฺจนฺเต

เหว ไม่ปรารถนาอยู่นั้นเทียว, อahrtิวา นำมาแล้ว กุมาริกิ์ ซึ่งนางกุมาริกา
 อทาสี ได้ให้แล้ว ฯ โส (อุปาสโก) อ.อุบาสกนั้น กปฺเปสิ สำเร็จแล้ว สิวาสิ์ ซึ่ง
 การอยู่ร่วม สหุธิ กับ ตาย (กุมาริกาย) ด้วยนางกุมาริกานั้น ฯ สาปี (กุมาริกา)
 อ.นางกุมาริกาแม้นั้น อุปฏฺฐหิตฺวา บำรุงแล้ว สกฺกจฺจํ โดยเคารพ มาตฺริ์ ซึ่งมารดา
 อสฺส (อุปาสกสฺส) ของอุบาสกนั้น (สามิกิ์) ตํ (มาตฺริ์) นีหฺราเปตฺกามา เป็นผู้
 ใคร่เพื่ออัน ยังสามิ์ ให้น้ำออก ซึ่งมารดานั้น พหิ ในภายนอก อปรภาเค ในกาลอัน
 เป็นส่วนอื่นอีก หุตฺวา เป็น อาท กล่าวแล้ว สามิกิ์ กะสามิ์ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง
 อิติ ว่า “สามิ์ ข้าแต่ นาย ตยิ ครั้นเมื่อท่าน คเต ไปแล้ว พหิ ในภายนอก, มาตา
 อ.มารดา ตว ของท่าน อุกโกสติ ย่อมดำ มํ ซึ่งดิฉน” อิติ ดังนี้ ฯ โส (สามิกิ์)
 อ.สามินั้น ตฺยหิ เป็นผู้นึ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ สา (กุมาริกา) อ.นางกุมาริกานั้น
 ททมานา เมื่อให้ ยาคุ ซึ่งข้าวยาคุ เทติ ย่อมให้ (ยาคุ) ซึ่งข้าวยาคุ อจฺจุณฺหํ ภา
 อันร้อนยิ่งหรือ อติสีตลํ ภา หรือว่า อันเย็นยิ่ง อติโลณํ ภา อันเค็มยิ่งหรือ อโลณํ
 ภา หรือว่าอันไม่เค็ม ปฏฺฐาย จําเติม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น, (วจน) ครั้นเมื่อ
 คำ อิติ ว่า “อมฺม ตูก่อนแม่ (ยาคุ) อ.ข้าวยาคุ อจฺจุณฺหา อันร้อนยิ่ง อติโลณา
 อันเค็มยิ่ง” อิติ ดังนี้ (สสฺสุยา) อันแม่ฝั้ว วุตฺเต กล่าวแล้ว, สีโตทกํ ยังน้ำอันเย็น
 ปุเรตฺวา ให้เต็มแล้ว, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(ยาคุ) อ.ข้าวยาคุ อติสีตลา
 อันเย็นยิ่ง นิลฺโลณา เหว อันมีรสเค็มออกแล้วนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ (สสฺสุยา) อัน
 แม่ฝั้ว วุตฺเต กล่าวแล้ว, กโรติ ย่อมกระทำ มหาสทฺทํ ซึ่งเสียงอันใหญ่ อิติ ว่า
 “อิทานิ เหว ในกาลนี้นั้นเทียว (ตฺว) อ.ท่าน วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘(ยาคุ)
 อ.ข้าวยาคุ อจฺจุณฺหา อันร้อนยิ่ง อติโลณา อันเค็มยิ่ง’ อิติ ดังนี้ วทสิ ย่อมกล่าว
 อิติ ว่า ‘(ยาคุ) อ.ข้าวยาคุ อติสีตลา อันเย็นยิ่ง นิลฺโลณา อันมีรสเค็มออกแล้ว’
 อิติ ดังนี้, โก อ.ใคร สกฺขิสฺสติ จักอาจ ตํ โตเสตฺถุ เพื่ออัน ยังท่าน ให้นินดี” อิติ
 ดังนี้, กตฺวา กระทำแล้ว นหาโนทกมฺปิ แม้ซึ่งน้ำเป็นเครื่องอาบ อจฺจุณฺหํ ภา
 ให้ร้อน
 ยิ่ง อาสิณฺจติ ย่อมราด ปิฏฺฐิยํ ที่หลัง, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(อุทกํ) อ.น้ำ
 อจฺจุณฺหํ อันร้อนยิ่ง” อิติ ดังนี้ (สสฺสุยา) อันแม่ฝั้ว วุตฺเต กล่าวแล้ว, สีโตทกํ ยัง
 น้ำอันเย็น ปุเรตฺวา ให้เต็มแล้ว, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(อุทกํ) อ.น้ำ อติ
 สีตลํ อันเย็นยิ่ง” อิติ ดังนี้ (สสฺสุยา) อันแม่ฝั้ว วุตฺเต กล่าวแล้ว, อาท กล่าวแล้ว
 อิติ ว่า “อิทานิ เหว ในกาลนี้นั้นเทียว (ตฺว) อ.ท่าน วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า

(อุทก) อ.น้ำ อจจุณห์ อันร้อนยิ่ง' อิติ ดังนี้ วทสิ ย่อมกล่าว อิติ ว่า (อุทก) อ.น้ำ อติสตีล อันเย็นยิ่ง' อิติ ดังนี้ ปุณ อิก, โก อ.ใคร สกฺขิสฺสติ จักอาจ สหิตุ เพื่ออัน อตกกัน อวมานิ ซึ่งการดูหมิ่น ตวของท่าน" อิติ ดังนี้ ฯ सा (กุมาริกา) อ.นาง กุมาริกานั้น กตฺวา กระทำแล้ว กลหิ ซึ่งความทะเลาะ สทฺธิ กับ สสฺสุยา ด้วยแม่ผัว เหว ออย่างนี้ อาห กล่าวแล้ว สามิกิ กะสามิ อิติ ว่า "อหิ อ.ดิฉัน น สกฺโกมิ ย่อม ไม่อาจ วสิตุ เพื่ออันอยู่ เอกเคเห ในเรือนหลังเดียวกัน สทฺธิ กับ กาทกณฺณยา ด้วยหญิงภาพภักณี เหวรูปาย ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป, (ตุว) อ.ท่าน เอตฺ (ภาพภักณี) ยังหญิงภาพภักณีนัน วสาเปหิ จงให้อยู่ พหิ ในภายนอก" อิติ ดังนี้ ฯ सो (สามิกิ) อ.สามีนัน อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า "ภทฺเท เนนางผู้เจริญ ตุว อ.เธอ ตรุณา เป็นหญิงสาว อสิ ย่อมเป็น ตาว ก่อน, (ตุว) อ.เธอ คนุตฺวา ไปแล้ว ยตฺถ กตฺถจि (จาเน) ในที่ใดที่หนึ่ง สกฺโกสิ ย่อมอาจ ชีวิตุ เพื่ออันเป็นอยู่, ปน ส่วนว่า มาตา อ.มารดา เม ของเรา ทุพฺพลา เป็นผู้มีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว โหติ ย่อมเป็น, อหิ เหว อ.เรานั้นเที่ยว ปฏิสฺสรณิ เป็นที่พึงเฉพาะ อสฺสา (มาตุยา) ของ มารดานัน (โหติ) ย่อมเป็น, ตุว อ.เธอ นิทฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว คจฺจ จงไป กุลฺล สุตฺระกฺกุล อตฺตโน ของตน" อิติ ดังนี้ ฯ सा (กุมาริกา) อ.นางกุมาริกานั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า "สเจ ถ้าวว่า อหิ อ.เรา คมิสฺส จักไป กุลฺล สุตฺระกฺกุลไชริ, (อหิ) อ.เรา วสนฺตึ อยู่อยู่ วิธวาสึ อยู่โดยความเป็นหญิงหม้าย ทุกฺขิตา เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความ ทุกข์ ภวิสฺส จักเป็น" อิติ ดังนี้ ภิตา กลัวแล้ว อคนุตฺวา ไม่ไปแล้ว สสฺสุ ยังแม่ ผัว อาราเธตฺวา ให้อินดีแล้ว ปฏิปคฺคติ ย่อมปรนนิบัติ ปุริมฺนเยน เหว โดยนัย อันมีในก่อนนั้นเที่ยว ฯ อถ ครั้งนั้น เอกทิวสึ ในวันหนึ่ง อุปาสก อ.อุบาสก คนุตฺวา ไปแล้ว เขตฺวณฺ สู่พระวิหารชื่อว่าเขตวัน ฐมฺมสฺสวนตฺถึ เพื่ออันฟังซึ่ง ธรรม วทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถาริ ซึ่งพระศาสดา นิสินฺโน นั้งแล้ว เอกมฺหฺตฺถึ ณ ที่สมควร (สตฺถารา) ปฏฺุโจ ผู้อันพระศาสดาตรัสถามแล้ว อิติ ว่า "อุปาสก ดูก่อนอุบาสก (ตุว) อ.เธอ น ปมชฺชสิ ย่อมไม่ประมาท ปุณฺณกมฺเม ในกรรม อันเป็นบุญ ก็ หรือ, (ตุว) อ.เธอ มาตฺตฺปฏฺุจฺจนกมฺมํ ยังกรรมคือการบำรุงซึ่งมารดา ปุเรสิ ย่อมให้เต็มหรือ" อิติ ดังนี้ วตฺวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า "ภนฺเต ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ อาม พระเจ้าข้า (เอว) อ.อย่างนั้น" อิติ ดังนี้ กเถสิ กราบทูลแล้ว ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทั่ว สทฺพํ ทั้งปวง ฯ สตฺถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว

อิติ ว่า “อุปาสก ดูก่อนอุบาสก (ตุ) อ.เธอ น คณฺหาสิ ย่อมไม่ถือเอา วจฺหนิ ซึ่งคำตสุสา (กุมาริกาย) ของนางกุมาริกานั้น อิทาหิ ในกาลนี้ ตาว ก่อน, ปนฺ แต่ว่า ปุพฺเพ ในกาลก่อน (ตุ) อ.เธอ นิภฺกทฺตฺติวฺวา คร่าออกแล้ว มาตฺริ ซึ่งมารดา ตว ของเธอ วจฺเนน ตามคำ เอตฺติสุสา (กุมาริกาย) ของนางกุมาริกานั้น นิสฺสาย อาศัยแล้ว มํ ซึ่งเรา อาเนตฺวา นำมาแล้ว ตํ (มาตฺริ) ซึ่งมารดานั้น เคหิ สู่เรือน ปุณฺ อีก ปฏฺิซคฺคฺสิ ย่อมปรนนิบัติ” อิติ ดังนี้ กเถตฺวา ตรัสแล้ว กจฺจาณีชาตกํ ซึ่ง กัจจาณีชาตก อฏฺฺจกนิปาเต ในอฏฺฺฐกนิปาต ปกาเสสิ ทรงประกาศแล้ว สจฺจาณี ซึ่ง สัจจะ ท. ๙ สจฺจปรีโยสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งสัจจะ อุปาสโก อ.อุบาสก โสตาปนฺโน เป็นพระโสตาบัน (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ๙ มาตฺุโปสกุปาสกตฺตุอ. เรื่อง แห่งอุบาสกผู้เลี้ยงซึ่งมารดา (นิภฺจิตํ) จบแล้ว ๙

ดังได้สดับมา อุบาสกคนหนึ่ง ในกรุงสาวัตถี เมื่อบิดาตายแล้ว มีมารดาเป็นดุจ เทพยดา ปรนนิบัติมารดาด้วยกิจมีการให้น้ำล้างหน้า และไม้ชำระฟันเป็นต้น และ ด้วยวัตถุมีข้าวยาคุและภัตตรเป็นต้น. ส่วนมารดา พุดแก่เขาบ่อยๆ เมื่อเขาไม่ปรารถนา อยู่หนึ่งเอง ก็ขึ้นนำสตรีนุสาวมาแล้วมอบให้. เขาสำเร็จการอยู่ร่วมกับสตรีนั้น. แม้ สตรีนั้นก็บำรุงมารดาของอุบาสกนั้นโดยเคารพ. ต่อมาสตรีนั้นมีความประสงค์จะให้ สามีนำมารดานั้นออกไปเสียภายนอก ในวันหนึ่ง จึงพุดกะสามีว่า “นาย เมื่อนายไป ภายนอก, มารดาของนายต่ำฉัน”. เขาได้นิ่งเสีย. ตั้งแต่นั้นมา นางเมื่อจะให้ข้าวยาคุ ย่อมให้ข้าวยาคุที่ร้อนจัดหรือเย็นจัด เค็มจัดหรือจืดจัด. เมื่อแม่พุดกล่าวว่า “ร้อนนัก เค็มนัก แม่” ก็เติมน้ำเย็นลงไป เมื่อแม่พุดกล่าวอีกว่า “เย็นนัก ไม่เค็มเลย” ก็ส่งเสียง เอ็ดอึงว่า “เมื่อตะกีนี้เอง พุดว่า ‘ร้อนนัก เค็มนัก’ แล้วยังกล่าวว่า ‘เย็นนัก ไม่เค็มเลย’, ใครจักอาจให้ท่านยินดีได้”, แม้น้ำสำหรับอาบ นางก็ทำให้ร้อนจัด แล้วราดลงที่หลัง, เมื่อแม่พุดกล่าวว่า “ร้อนเกิน” ก็เติมน้ำเย็นลงไป เมื่อแม่พุดกล่าวว่า “เย็นจริง” ก็พุด ว่า “เมื่อตะกีนี้เอง พุดว่า ‘ร้อนเกิน’ แล้วก็ยังกล่าวอีกว่า ‘เย็นจริง’, ใครจักอาจอดทน ความดูหมิ่นของท่านได้”. นางทำการทะเลาะกับแม่พุดอย่างนั้นแล้ว พุดกะสามีว่า “ดิฉันไม่อาจจะอยู่ในเรือนหลังเดียวกับมารดาผู้กาทักถนเห็นปานนี้ได้, ขอนายจงให้ มารดานั้นอยู่เสียภายนอกเถิด”. เขาพุดว่า “นางผู้เจริญ หล่อนยังรุ้นสาว ไปในที่ใดที่ หนึ่งแล้ว ก็อาจเป็นอยู่ได้ก่อน, ส่วนมารดาของฉัน ทุพพลภาพ, ฉันเท่านั้น เป็นที่พึง ของมารดานั้น, หล่อนจงออกไปสู่สกุลของตนเถิด”. นางคิดว่า “ถ้าเราจักไปสู่สกุลไซรั,

อยู่เป็นหญิงหม้าย จักประสบทุกข์” ดังนี้แล้ว กลัว ไม่ไป ประณินบัติให้แม่ผัวชอบใจ โดยนัยก่อนนั้นแล. ภายหลัง ณ วันหนึ่ง อุบาสก ไปสู่พระเชตวัน เพื่อฟังธรรม ถวาย บังคมพระศาสดาแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่สมควร อันพระศาสดาตรัสถามว่า “อุบาสก เธอไม่ ประมาทในบุญกรรม, บำเพ็ญกรรมคือการบำรุงมารดาอยู่หรือ ?” กราบทูลว่า “อย่าง นั้น พระเจ้าข้า” แล้วกราบทูลเรื่องทั้งหมด. พระศาสดาตรัสว่า “อุบาสก เธอไม่เชื่อคำ ของสตรีนั้นในกาลบัดนี้เท่านั้น แต่ในกาลก่อน เธอคร่ำมารดาของเธอออกไป เพราะ คำของสตรีนั้นแล ได้อาศัยเรา จึงนำมารดานั้นกลับมาสู่เรื่อน ประณินบัติอีก” ดังนี้ แล้ว ตรัสกัจจานีชาดก ในอัฐกฐกนิบาต ประกาศสัจจะทั้งหลายแล้ว. ในเวลาจบสัจจะ อุบาสกได้เป็นโสดาบัน. จบเรื่องอุบาสกผู้เลี้ยงมารดา.

๑๔. กจฺจანიเวตฺถุ

[๓๒๘] อตีเต พาราณสีโย เอโก ปุริโส ปิตริ มเต มาตุเทวตา หุตฺวา วุตฺตนเยเนว กจฺจანი นาม มาตริ ปฏฺิซคฺคตฺติ ฯ สพุพฺ ํ วุตฺตตสทิสฺ ํ ตทา โส ภริยาย วจัน คเหตุวา มาตริ อาห “อิโต นิกฺขมฺม ยถารุจิตฺตฺถฺจฺจเน วสาหิตฺติ ํ สา โรทมานา นิกฺขมฺม เอกํ สมิทฺธิ กุลํ นิสฺสาย ภตฺติ กตฺวา ทุกฺเขน ชีวิทํ กปฺเปสิ ํ ตสฺสา นิกฺขนฺตกาเล ปน สฺกนฺติสา คพฺภินิ อปรภาเค ปฺตตํ วิชายิตฺวา สามิกํ อาห “ตว มาตริ เคเห วสนฺติยา ปฺตตํ นาลภี อิทานิ ปฺตฺโต เม ลทฺโธ อิมินา การณฺเน ตสฺสา กापกณฺณภาวํ ชานาหิตฺติ ํ กจฺจანიปี “มม กิร นิกฺกขฺมิตฺตกาเล ปฺตตํ ลภตฺติ สุตฺวา “อทฺธา อิมสฺมี โลกเ ชกฺขฺจฺจปจายนทฺมโม เจว ติวริชฺสุจิริตทฺมโม จ มโต ภวิสฺสติ, สเจ หิ ทฺมโม น มโต ภเวยฺย, มาตริ โปเถตฺวา นิกฺกขฺมิตฺตวา ปฺตตํ น ลภเยย, สฺขํ น ชีเวยฺย, ทฺมมสฺส มตฺกภตฺตํ ทสฺสามิตฺติ จินฺเตตฺวา สฺสุสานํ คนฺตฺวา ตีหิ มนุสฺสสฺสีเสหิ อุทฺทหนํ กตฺวา อคฺคิ ชาเลตฺวา ตณฺฑลํ ไชรฺวิทํ อารภี ํ ตํ ชนฺณเวยว สกฺโก เทวราชา โลกํ โอลเเกนฺโต ตํ ทุกฺขปฺตตํ “ทฺมโม มโตติ สญฺญาย ทฺมมสฺส มตฺกภตฺตํ ทาทุกามํ ทิสฺวา พฺราหฺมณฺวณฺเณน ตํ อุปสงฺกมิตฺวา “น มโต ทฺมโมติ วตฺวา อากาเส จตฺวา “กจฺจანი มา ภายิ, ปฺตฺโต จ เต นตฺตา จ

สุนิสสา จ มมานุภาเวนาคนุตวา ตํ อาทาย คมิสฺสนตฺตีติ วุตฺวา สกฺกฺจฺจฺนเมว คโต ๕
 เตปิ สกฺกฺกานุภาเวน ตสฺสา कुณฺโณ อนุสฺสริตฺวา สฺसानมคฺคํ ปฏิปชฺชิตฺวา ตํ อนุตรา-
 มคฺเค ทิสฺวา ปาเทสฺสุ นิปตฺติตฺวา โทสํ ขมาเปตฺวา เคหํ อาเนตฺวา ตโต ปฏฺจาย
 สมคฺคสํวาสํ วสฺสีสุติ ๕ กจฺจฺจฺนีนวตฺถ ๕

อดีต ในกาลอันเป็นไปล่วงไปแล้ว ปุริโส อ.บุรุษ เอโก คนหนึ่ง พาราณสีย์ ใน
 เมืองพาราณสี ปิตริ ครั้นเมื่อบิดา มเต ตายแล้ว มาตุเทวดา เป็นผู้มีมารดาเพียง
 ดังเทวดา หุตฺวา เป็น ปฏฺชคฺคตฺติ ย่อมปรนนิบัติ มาตริ ซึ่งมารดา กจฺจฺจฺนีนํ นาม
 ชื่อว่ากจฺจฺนีนํ วุตฺตฺนเยน เอว โดยนัยแห่งคำอันข้าพเจ้ากล่าวแล้วนั้นเทียว ๕ สพุพฺ
 (วตฺถ) อ.เรื่องทั้งปวง วุตฺตฺสทิสฺสํ เป็นเช่นกับด้วยคำอันถูกกล่าวแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น ๕
 ตทา ในกาลนั้น โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น คเหตฺวา ถือเอาแล้ว วจฺหํ ซึ่งคำ ภริยาย
 ของภรรยา อาห กล่าวแล้ว มาตริ กะมารดา อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน นิภขมฺม
 ออกไปแล้ว อิตฺ (จฺนโต) จากที่นี้ วสาหิ จงอยู่ ยถารุจิตฺกฺจฺจฺน ในที่เป็นที่
 อันท่านชอบใจแล้วอย่างไร” อิติ ดังนี้ ๕ सा (มาตา) อ.มารดานั้น โรทมานา
 ร้องให้อยู่ นิภขมฺม ออกไปแล้ว นิสฺสาย อาศึยแล้ว กุลํ ซึ่งตระกูล สมิทฺธํ ผู้มั่งคั่ง
 เอกํ ตระกูลหนึ่ง กตฺวา กระทำแล้ว ภตฺติ ซึ่งการรับจ้าง กปฺเปสิ สำเร็จแล้ว ชีวิตฺ
 ซึ่งชีวิต ทุกฺเขน โดยยากลำบาก ๕ ปน ก็ นิภขนฺตกาเล ในกาลเป็นที่ออกไปแล้ว
 ตสฺสา (มาตุยา) แห่งมารดานั้น สุนิสฺสา อ.ลูกสะใภ้ คพฺภินิ เป็นผู้มีการภ
 วิชายิตฺวา คลอดแล้ว ปุตฺตํ ซึ่งบุตร อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก อาห
 กล่าวแล้ว สามิกํ กะสามี อิติ ว่า “มาตริ ครั้นเมื่อมารดา ตว ของท่าน วสนฺตฺติยา
 อยู่อยู่ เคเห ในเรือน, (อห) อ.ดิฉัน น อลภิ ไม่ได้ได้แล้ว ปุตฺตํ ซึ่งบุตร, อิทาหิ
 ในกาลนี้ ปุตฺโต อ.บุตร เม อันดิฉัน ลทฺโธ ได้แล้ว, (ตุว) อ.ท่าน ชานาหิ
 จงรู้ ตสฺสา (มาตุยา) กาฬกณฺณภาวํ ซึ่งความที่ แห่งมารดานั้น เป็นกาฬกณฺณ
 อิมินา การเณน เพราะเหตุนี้” อิติ ดังนี้ ๕ กจฺจฺจฺนีนํ แม อ.นางกจฺจฺนีนํ สุตฺวา
 ฟังแล้ว อิติ ว่า “กิริ ได้ยินว่า (สา สุนิสฺสา) อ.ลูกสะใภ้ นั้น ลภตฺติ ย่อมได้ ปุตฺตํ
 ซึ่งบุตร มม นิภกฺกตฺติกาเล ในกาล แห่งเรา อันบุตร คร่าออกแล้ว” อิติ ดังนี้
 จินฺเตตฺตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “เชฏฺฐาปจายนธมฺโม เจว อ.ธรรมคือความประพฤ
 ติอ่อนน้อมต่อผู้เจริญที่สุดด้วยนั้นเทียว ติวิสฺสุจฺริตฺธมฺโม จ อ.ธรรมคือสุจริตอันมี
 อย่างสามด้วย อิมสฺมึ โลเก ในโลกนี้ มโต เป็นธรรมอันตายแล้ว ภวิสฺสตี จักเป็น

อทฐา แน่แท้, หิ เพราะว่า สเจ ถ้าว่า ธมฺโม อ.ธรรม มโต เป็นธรรมอันตายแล้ว
 ภเวยฺย พึงเป็น น หามีได้ไซ้, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ไปเถตฺวา โบายแล้ว มาตริ ซึ่ง
 มารดา นิกฺกทฺตฺติตฺวา คร่าออกแล้ว น ลภเวยฺย ไม่พึงได้ ปุตฺตํ ซึ่งบุตร, น ชีเวยฺย
 ไม่พึงเป็นอยู่ สุขํ สบาย, (อหํ) อ.เรา ทสฺสามิ จักให้ มตฺกภตฺตํ ซึ่งภัตรเพื่อผู้ตาย
 แล้ว ธมฺมสฺส แก่กรรม” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว สฺสุสานํ สู่ป่าช้า กตฺวา กระทำ
 แล้ว อุตฺทหนํ ซึ่งเตา มนุสฺสสฺสีเสหิ ด้วยศิระษะของมนุษย์ ท. ดีหิ สาม อคฺคิ ยังไฟ
 ชาเลตฺวา ให้โหลงแล้ว อารภิ เริ่มแล้ว โธวิตุํ เพื่ออันล้าง ตณฺฑุลํ ซึ่งข้าวสาร ฯ
 ตํขณฺ์ เหว ในขณะที่นั้นนั้นเทียว สกฺโก อ.ทำวสักกะ เทวราชา ผู้เป็นพระราชาแห่ง
 เทวดา โอโธเกหฺโต ทรงตรวจดูอยู่ โลกํ ซึ่งโลก ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ตํ (กจฺจანი)
 ซึ่งนางกัจจານีนั้น ทฺวขฺบปฺตฺตํ ผู้ถึงแล้วซึ่งทฺวขฺ ทาทูกามํ ผู้ใคร่เพื่ออันให้ มตฺก-
 ภตฺตํ ซึ่งภัตรเพื่อผู้ตายแล้ว ธมฺมสฺส แก่กรรม สญฺญาถ ด้วยความสำคัญ อิติ ว่า
 “ธมฺโม อ.ธรรม มโต ตายแล้ว” อิติ ดังนี้ อฺปสงฺกมิตฺวา เสด็จเข้าไปหาแล้ว ตํ
 (กจฺจანი) ซึ่งนางกัจจานีนั้น พฺรหฺมณฺวณฺณเณน ด้วยเพศแห่งพราหมณ์ วตฺวา ตรัส
 แล้ว อิติ ว่า “ธมฺโม อ.ธรรม มโต ตายแล้ว น หามีได้” อิติ ดังนี้ จตฺวา ดำรง
 อยู่แล้ว อากาเส ในอากาศ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “กจฺจანი ดูก่อนนางกัจจานี
 (ตฺวํ) อ.ท่าน มา ภายิ อ่อย่างกลัวแล้ว, ปุตฺโต อ.บุตร เต ของท่าน จ ด้วย นตฺตา จ
 อ.หลานด้วย สุณิสา จ อ.ลูกสะใภ้ด้วย อาคนฺตฺวา มาแล้ว อาทาย พาเอาแล้ว ตํ
 ซึ่งท่าน คมิสฺสหนฺติ จักไป อานุภาเวน ด้วยอานุภาพ มม ของเรา” อิติ ดังนี้ คโต
 เสด็จไปแล้ว สกฺกฺจანი เหว สู่ที่ของตานั้นนั้นเทียว ฯ เตปิ (ชนา) อ.ชน ท. แม่เหล่านี
 นั้น อฺนุสฺสริตฺวา ระลึกถึงแล้ว คุณฺ์ ซึ่งคุณ ตสฺสา (กจฺจานียา) ของนางกัจจานี
 นั้น สกฺกานุภาเวน ด้วยอานุภาพของทำวสักกะ ปฏฺิพชฺชิตฺวา ดำเนินไปแล้ว
 สฺสุสานมคฺคํ สู่หนทางเป็นที่ไปในป่าช้า ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (กจฺจანი) ซึ่งนางกัจจานี
 นั้น อฺนตฺรามคฺเค ในระหว่างแห่งหนทาง นิปิตฺตฺวา หมอบลงแล้ว ปาเทสฺสุ ที่เท้า
 ท. (ตํ กจฺจანი) ยังนางกัจจานีนั้น ขมาเปตฺวา ให้ออดแล้ว โทสฺ์ ซึ่งโทษ อาเนตฺวา
 นำมาแล้ว เคหํ สู่เรือน วสฺสีสุ อยู่แล้ว สมคฺควาสฺ์ อยู่โดยความพร้อมเพรียงกัน
 ปฏฺุจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น อิติ ดังนี้แล ฯ กจฺจานีวตฺตุ อ.เรื่องแห่ง
 นางกัจจานี (นิกฺกจิตฺ) จบแล้ว ฯ

ในอดีตกาล บุรุษคนหนึ่ง ในกรุงพาราณสี เมื่อบิดาตายแล้ว มีมารดาตั้งเทพดา
 พรณินบีติมารดาชื่อกัจจानी โดยนัยดังกล่าวแล้วนั่นเอง. เรื่องทั้งหมด ก็เหมือนเรื่องที
 กล่าวแล้ว. ครั้งนั้น บุรุษนั้น เชื่อกำของภรรยา พุดกะมารดาว่า “แม่ ออกไปจากที่นี่ จง
 อยู่ในที่ตามที่ชอบใจเถิด”. นางร้องไห้ พลองออกไปอาศัยสกุลมั่งคั่งสกุลหนึ่ง ทำการ
 รับจ้างเลี้ยงชีวิตโดยลำบาก. ก็ในเวลาที่น่างออกไปแล้ว ลูกสะใภ้ตั้งครรภ์ ต่อมาก็
 คลอดบุตร พุดกะสามีว่า “เมื่อมารดาของนายอยู่ในเรือน, ดิฉันไม่ได้บุตร, บัดนี้ ดิฉัน
 ได้บุตรแล้ว, เพราะเหตุนี้ นายจงทราบวามารดาของนายนั้นเป็นกาพกัณณี”. ฝ่าย
 นางกัจจानी ได้ยินว่า “ได้ข่าวว่า ในเวลาที่เรถูกเขาคร่าออกไปแล้ว ลูกสะใภ้ได้บุตร” จึง
 คิดว่า “ธรรมคือความอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ และธรรมคือความสุจริต ๓ อย่างในโลกนี้
 จักเป็นธรรมตายแล้วแน่แท้, เพราะถ้าธรรมไม่พึงตายไซ้, คนโบายคร่ามารดาออกไป
 แล้ว ก็ไม่พึงได้บุตร ไม่พึงอยู่เป็นสุข, เราจักให้มตกภัตรแก่กรรม” ดังนี้แล้ว ไปสู่ป่าช้า
 เอาศีระมะมนุษย์ ๓ ศีระะ ทำก้อนเส้า ติดไฟ เริ่มชวข้าวสาร. ในขณะนั้นนั่นเอง ทำว
 สักกเทวราช ทรงตรวจดูโลก เห็นนางกัจจानीนั้นประสบทุกข์ ประสงค์จะให้มตกภัตร
 แก่กรรม ด้วยสำคัญว่า “ธรรมตายแล้ว” จำแลงเพศเป็นพราหมณ์เข้าไปหานาง ตรัส
 ว่า “ธรรมไม่ตาย” สถิตอยู่ในอากาศ ตรัสว่า “กัจจानी อย่างกลัวเลย บุตรหลานและลูก
 สะใภ้ของท่านจักมาพาท่านกลับไปด้วยอานุกาพของเรา” แล้วเสด็จไปสู่สถานทีของ
 พระองค์นั้นแล. ชนทั้ง ๓ มีบุตรเป็นต้นแม่เหล่านั้น หวนระลึกถึงคุณของนางกัจจानी
 นั้น ด้วยอานุกาพของท้าวสักกะ จึงเดินทางสายทีไปสู่ป่าช้าพบนางในระหว่างทาง
 จึงหมอบลงแทบเท้าทั้ง ๒ ให้นางอดโทษแล้ว นำมาสู่เรือน ตั้งแต่นั้น อยู่ร่วมกันด้วย
 ความพร้อมเพรียงแล. จบเรื่องนางกัจจानी.

๑๕. เทวภาติกวตถุ

[๓๒๙] อตีเต เชฏโฆ โสณปณฺธิโต นาม กนิฏฺโฆ นนฺทปณฺธิโต นามาติ เทว ภาตโร ตาปสา
 มาตาปีตโร โปเสนฺดา หิมวฺตปฺปเทเส วสีสุ ๗ เตสุ เชฏโฆ ปญฺจาภิญญตยา
 ทูรมฺปิ คนฺตวา มรฺุผลํ อหริตฺวา ปจฺฉา เทติ ๗ กนิฏฺโฆ ปน สมฺีเป ยํ วา ตํ วา
 ผลํ อหริตฺวา ปจฺฉมฺิ เทติ ๗ โส เชฏฺเจน “มา เอวํ กรีติ วุฑฺฒิตฺปี วจฺนํ น คนฺหิ ๗

อถ เชฏฐโจ “นนุท ตฺวํ อโนวาทิโย ปณฺหิตานํ วจันํ น กโรสิ, มาตาปิตโร นาม
 เชฏฐจฺจสฺส ภาโร, อหเมว เต ปฏฺยชคฺคิสฺสามิ, มายิธ ตฺวํ วสิ, อณฺณตถถ คจฺฉาหิตี
 อาห ๕ นนฺโท จาตุํ อสฺสโกนฺโต อตฺตโน ปณฺณสาลํ ปวิสิตฺวา กสิณฺ อโปลเกตฺวา
 ตทเหว ฌานาภินฺญา นิพฺพตฺเตตฺวา “อหํ เอกสตรราชาโน คเหตุวา ภาตฺรํ
 ขมาเปตฺวา มาตาปิตโร อุปฺภูจาทุํ ยาจิสฺสามิตี อิทฺธิยา มโนหํ นาม พาราณสี-
 ราชานํ อุปฺสงฺกมิตฺวา “มหาราช อหํ อตฺตโน พเลน สกฺลขมฺพุทฺธิเป รชฺชํ คเหตุวา
 ตุมฺหากํ ทสฺสามิ, อชฺเชว นิกฺขมเถตี อาห ๕ ราชา ตถา อกาสิ ๕ สเจ เสนาย
 อุณฺหํ โหตี นนฺโท ฉายํ กตฺวา สิตํ กโรตี, เทเว วสฺสนฺเต, อุปฺริ วสฺสิตฺตํ น เทตี,
 อุณฺหํ วา สิตํ วา วาตํ วา วาเรตี, มคฺเค ชาณฺฎกาทโย อนฺตรธาเปตฺวา สมํ กสิณ-
 มณฺทลํ วिय กโรตี ๕ โส อากาเส จมฺมขณฺฑํ ปตฺถริตฺวา นิสินฺโน เสนาย ปรีวฺโต
 ปจฺมํ โกสลรฏฺจํ คณฺดฺวา “ยฺยุทฺธํ วา โน เทตฺถ วเส วา วตฺตฺตฺติ ทฺตํ ปาเหสิ ๕
 โกสลราชา กุชฺฉิตฺวา ยฺยุทฺธํ นิกฺขมิ ๕ นนฺโท ทฺวินฺนํ เสนานมนฺตเร อชินจมฺม
 มหนฺตํ กตฺวา ปสาเรตฺวา ชิตฺตํ ชิตฺตํ สรํ สมฺปฏฺยจฺฉิ ๕ เตสฺส เอโกปิ สเรน วิทฺโธ
 นาม นตฺถิ ๕ เต ชีณฺสรา หุตฺวา นิสฺสสาหา อฏฺฐํสฺส ๕ นนฺโท “มา ภายิ, ตว รชฺชํ
 ตเวว ภวิสฺสตี, เกวลํ มโนชฺรณฺโณ วสวตฺตี โหหิตี โกสลราชานํ อาห ๕ โสปิ
 สมฺปฏฺยจฺฉิตฺวา พาราณสีราชานํ ปรีวาเรตฺวา องฺครฏฺจํ อคมาสิ ๕ อิมินา นเยน
 นนฺโท สตฺตาทาหาทิกสตฺตมาสาธิกานิ สตฺต วสฺसानิ สกฺลขมฺพุทฺธิปฺรชฺชํ คเหตุวา
 มโนชฺรณฺโณ ทตฺวา ตํ เอกสตรราชานํ เชฏฐจกํ กตฺวา เต สพฺเพ ราชาโน คเหตุวา
 ภาตฺถ สนฺตํ อากนฺดฺวา ตํ ขมาเปตฺวา มาตาปิตุโปสนํ ยาจิ ๕ โพธิสฺสโตปิ
 ตฺถจฺฉิตฺโต “อิทานิ เต ขมามิ, มาตาปิตุสฺส เอกํ ปฏฺยชคฺคิตุํ ลภิสฺสตี อาห ๕ อถสฺส
 มาตา “ตาท โสณฺปนฺหิต จิรปฺปวฺตฺโต เต กนิฏฺโจ, โส มํ อุปฺภูจาทุ, ตฺวํ ปิตฺรณฺตี
 อาห ๕ โพธิสฺสโต มาตฺถ วจันํ สมฺปฏฺยจฺฉิตฺวา “นนุท ตยา เชฏฐจกโกฏฺฐจาโส ลทฺโธ,
 อปฺปมตฺโต ปฏฺยชคฺเคยฺยาสีตี วตฺวา มาตฺถ คฺคุณํ ปกาเสนฺโต โสณฺนนุทชาตเก เทว
 คาถา อภาสิ

[๓๓๐]	“อนุกรมฺปกา ปติฏฺฐา จ	ปฺพุเพ รสทฺที จ โน
	มคฺโค สคฺคสฺส โลกสฺส	มาตา ตํ วรเต อีสฺ ๕
	ปฺพุเพ รสทฺที โคตฺตี	มาตา ปุณฺณฺปสณฺหิตา
	มคฺโค สคฺคสฺส โลกสฺส	มาตา ตํ วรเต อีสฺตี ๕

อดีต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว ตาปสา อ.ตาปส ท. ภাত্রो ผู้เป็นพี่น้องกัน เทว
 ๒ อิติ คือ เชฏโฐ (ตาปโส) อ.ตาปส ผู้เจริญที่สุด โสณบัณฑิต นาม ชื่อว่า
 โสณบัณฑิต กนิฏโฐ (ตาปโส) อ.ตาปสผู้น้อยที่สุด นนทบัณฑิต นาม ชื่อว่า
 นนทบัณฑิต” ไปเสนาดา เลี้ยงอยู่ มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. วสีสุ อยู่
 แล้ว หิมวัตตปเทศ ในหิมวัตตประเทศ ๗ เตสุ (ตาปเสสุ) เชฏโฐ (ตาปโส)
 อ.-ในตาปส ท. เหล่านั้นหนา-ตาปสผู้เจริญที่สุด คนดูวา ไปแล้ว ทูรมภิ แม่สู่ที่ไกล
 (อตตโน) ปญจาภิญญตาย เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้มื่อภิญญา ๕ อahrtิวา
 นำมาแล้ว มธฺรผล ซึ่งผลไม้อันมีรสอร่อย เทติ ย่อมให้ ปจฺจมา ในภายหลัง ๗ ปน
 ส่วนว่า กนิฏโฐ (ตาปโส) อ.ตาปส ผู้น้อยที่สุด อahrtิวา นำมาแล้ว ผล ซึ่งผล
 ไม้ ยี่ วา ตั วา ไตหรือ หรือว่านั้น สมิเป ในที่ไกล เทติ ย่อมให้ ปจฺจมา ก่อน ๗ โส
 (กนิฏฺจตาปโส) อ.ตาปสผู้น้อยที่สุดนั้น เชฏฺจเน (ตาปเสน) วุตฺโตปิ แม่ผู้อันตาปส
 ผู้เจริญที่สุด กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.เธอ มา กริ อย่อกระทำแล้ว เอว อย่าง
 นี้” อิติ ดังนี้ น คณฺหิ ไม่ถือเอาแล้ว วจฺหํ ซึ่งคำ ๗ อถ ครั้งนั้น เชฏโฐ (ตาปโส)
 อ.ตาปสผู้เจริญที่สุด อาท กล่าวแล้ว อิติ ว่า “นนท ดูก่อนนั้นทะ ตฺว อ.เธอ
 (ปฺคฺคฺเลน) อโนวทโย ผู้อันบุคคล ไม่ฟังกล่าวสอน น กรอสึ ย่อมไม่กระทำ วจฺหํ
 ซึ่งคำ ปญฺทิตานํ ของบัณฑิต ท., มาตาปิตโร นาม ชื่อ อ.มารดาและบิดา ท.
 ภাত্রो เป็นภาระ เชฏฺจสฺส (ปฺคฺคฺตสฺส) ของบุตร ผู้เจริญที่สุด (โหติ) ย่อมเป็น, ตฺว
 อ.เธอ มา วสี อย่ออยู่แล้ว อิศ (จาเน) ในที่นี้, (ตุว) อ.เธอ คจฺจมา หิงไป
 อญฺญตฺถ (จาเน) ในที่อื่น” อิติ ดังนี้ ๗ นนฺโท อ.ตาปสชื่อวานั้นทะ อสฺกฺโกนฺโธ
 ไม่อาจอยู่ จาตุ เพื่ออันดำรงอยู่ ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว ปญฺณสาลํ สุปฺรณศาลา
 อตฺตโน ของตน โอลเกตุวา เฟงแล้ว กสิณฺ ซึ่งกสิณ ฌานาภิญญา ยังฌานและ
 อภิญญา ท. นินฺพตฺเตตุวา ให้บังเกิดแล้ว ตทเหว ในวันนั้นนั้นเกี่ยว (จินฺเตตุวา)
 คิดแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา คเหตุวา พาเอาแล้ว เอกสตราชาโน ซึ่งพระราชาร้อย
 หนึ่ง ท. ภাত্রํ ยังพี่ชาย ขมาเปตุวา ให้อดโทษแล้ว ยาจิสฺสามิ จักขอ อฺปฺภูจาทฺตุ
 เพื่ออันบำรุง มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท.” อิติ ดังนี้ อฺปฺสงฺกมิตฺวา เข้าไป
 ฝ้าแล้ว พาราณสีราชานํ ซึ่งพระราชาผู้เป็นใหญ่ในเมืองพาราณสี มโนชฺ นาม
 พระนามว่ามโนชะ อิทฺฐิยา ด้วยฤทธิ อาท ถวายพระพรแล้ว อิติ ว่า “มหาราช
 ข้าแต่พระมหาบพิตร อหํ อ.อาตมภาพ คเหตุวา พาเอาแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็น

แห่งพระราชา สกชมพุกีเป ในชมพุกีปทั้งสิ้น พลเสน ด้วยกำลัง อดตโน ของ
 ตน ทสฺสามิ จักถวาย ตุมฺหากิ แก่พระองค์, (ตุมฺเห) อ.พระองค์ นิกฺขมถ ของจง
 เสตีจออกไป อชฺช เหว ในวันนั้นน้ันเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ ราชชา อ.พระราชชา อกาสิ ได้
 ทรงกระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ สเจ ถ้าว่า อฺกฺกฺหิ อ.ความร้อน โหติ ย่อม
 มี เสนาย แก่กองทัพไซรั, นนฺโท อ.ดาบสชื่อนั้นทะ กตฺวา กระทำแล้ว ฉาย
 ซึ่งเงา กโรติ ย่อมกระทำ สิตฺ ให้เป็นอากาศอันเย็น, เทเว ครั้นเมื่อฝน วัสสฺสนฺเต
 ตกอยู่, น เทติ ย่อมไม่ให้ วัสสฺสิตุํ เพื่ออันตก อฺปฺริ ในเบื้องบน, วาเรติ ย่อมห้าม
 อฺกฺกฺหิ วา ซึ่งความร้อนหรือ สิตฺ วา หรือว่า ซึ่งความเย็น วาติ วา หรือว่า ซึ่ง
 ลม, ขาณฺกาทโย (หิวเร) ยังสิ่งกีดขวาง ท. มีตอเป็นต้น มคฺเค ในหนทาง อนฺตร-
 ธาเปตฺวา ให้หายไปแล้ว กโรติ ย่อมกระทำ สมนฺ ให้เป็นที่อันเสมอ กลินฺมณฺทลํ
 วีย ราวกะ อ.มณฑลแห่งกลิน ๗ โส (นนฺโท) อ.ดาบสชื่อนั้นทะนั้น ปตฺถริตฺวา
 ปลูกแล้ว จมฺมชฺชนฺทํ ซึ่งท่อนแห่งหนึ่ง อากาเส ในอากาศ นิสฺสิโน นิ่งแล้ว
 เสนาย ปฺริวฺโต ผู้อันกองทัพแวดล้อมแล้ว คนฺตฺวา ไปแล้ว โกสลรฏฺฐํ สู่แวง
 แคว้นชื่อว่าโกศล ปจฺมํ ก่อน ปาเหลสิ ส่งไปแล้ว ทฺตฺติ ซึ่งทุด อิติ ว่า “โกสลราชา
 อ.พระเจ้าโกศล เทตฺ จงให้ ยฺกฺกฺหิ ซึ่งการรบ วา หรือว่า โน เทตฺ จงอย่าให้ วา
 หรือว่า วตฺตตฺ จงเป็นไป วเส ในอำนาจ” อิติ ดังนี้ ฯ โกสลราชา อ.พระเจ้า
 โกศล กุชฺฌิตฺวา ทรงกริ้วแล้ว นิกฺขมิ เสตีจออกไปแล้ว ยฺกฺกฺหิตฺุํ เพื่ออันรบ ๗ นนฺโท
 อ.ดาบสชื่อนั้นทะ ปสาเรตฺวา คลี่ออกแล้ว อชฺฉินฺจมนฺมํ ซึ่งหนังแห่งเสือดาว กตฺวา
 กระทำแล้ว มนฺทํ ให้ใหญ่ อนฺตฺเร ในระหว่าง เสนานํ แห่งกองทัพ ท. ทฺวินฺหํ ๒
 สมฺปฺยฺจฺฉิ รับเอาแล้ว สริ ซึ่งลูกศร (โยเรหิ) ขิตฺตํ ขิตฺตํ อันอันนักรบ ท. ยิงไปแล้ว
 ยิงไปแล้ว ๗ เตสฺ (โยเรสุ) เอโกปิ (โยโร) อ.- ในนักรบ ท. เหล่านั้นหนา -นักรบ
 แม้คนหนึ่ง สเรน วิทฺโร นาม ชื่อว่าเป็นผู้อันลูกศร แทงแล้ว นตฺถิ ย่อมไม่มี ๗
 เต (โยธา) อ.นักรบ ท. เหล่านั้น ขินฺสรา เป็นผู้มิลูกศรสิ้นไปแล้ว หุตฺวา เป็น
 นิสฺสาหา ผู้มีความอดสาหะออกแล้ว อฏฺฐํสุ ได้ยื่นแล้ว ๗ นนฺโท อ.ดาบสชื่
 วนั้นทะ อาห ถวายพระพรแล้ว โกสลราชานํ กะพระเจ้าโกศล อิติ ว่า “(ตฺวํ)
 อ.พระองค์ มา ภาย อย่าทรงกลัวแล้ว, รชฺชํ อ.ความเป็นแห่งพระราชชา ตว ของ
 พระองค์ ภวิสฺสตี จักมี ตว เหว แก่พระองค์นั้นเทียว, (ตฺวํ) อ.พระองค์ วัสวตฺติ
 เป็นผู้เป็นไปในอำนาจ มโนชฺรณฺโย ของพระราชชาพระนามว่ามนะ โหหิ จง

เป็น เกวลี อย่างเดียว” อิติ ดังนี้ ๙ โสปี (โกศลราชา) อ.พระเจ้าโกศลเมื่อนั้น สมปฏิจฉิตวา ทรงรับพร้อมแล้ว ปริวารेतวา ทรงแวดล้อมแล้ว พาราณสีราชาน์ ซึ่งพระราชารู้เป็นใหญ่ในเมืองพาราณสี อคมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว องครภูจฺ์ สู่แคว้น อังคะ ๙ นนโท อ.ดาบสชื่อนั้นทะ คเหตุวา ยึดเอาแล้ว สกชมพฺุที่ปรชชฺ์ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชานในชมพฺุทวิปทั้งสิ้น วสุธานี ลี้นปี ท. สตุต ๗ สตุตทาหา- ริกสตุตมาสาริกานิ อันยิ่งด้วยเดือน ๗ อันยิ่งด้วยวัน ๗ อิมินา นเยน โดยนัย นี้ ทตุวา ถวายแล้ว มโนชรมฺุโย แก่พระราชานพระนามว่ามโนชะ กตุวา กระทำ แล้ว ตํ (มโนชราชาน์) ซึ่งพระราชานพระนามว่ามโนชะนั้น เชฎฺุจกั ให้เป็นพระราชาน ผู้เจริญที่สุด เอกสตราชฺุณ กว่พระราชาร้อยหนึ่ง ท. คเหตุวา พาเอาแล้ว เต ราชาน ซึ่งพระราชาน ท. เหล่านั้น สพฺุเพ ทั้งปวง อาคนตุวา มาแล้ว สนฺุติกั สู่สำนัก ภาคุ ของพี่ชาย ตํ (ภาคฺุ) ยังพี่ชายนั้น ขมาเปตุวา ให้อดโทษแล้ว ยาจิ ขอแล้ว มาตาปีตุโปสน์ ซึ่งการเลี้ยงดูซึ่งมารดาและบิดา ๙ โพธิสตุโตปี แม้อ.พระโพธิสตุตฺ์ ตฺุจฺุจิตโต ผู้มีจิตอันยินดีแล้ว อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อิทานิ ในกาลนี้ (อหฺ) อ.เรา ขมามี ย่อมอดโทษ เต แก่เธอ, (ตุวฺ) อ.เธอ ลภิสฺุสสิ จักได้ ปฏฺุชคฺุคิตุํ เพื่ออันปรนนิบัติ มาตาปีตุสุ เอกํ (ปฺุคฺุลล์) ซึ่ง- ในมารดาและบิดา ท. หนา - บุคฺุคฺุคหนึ่ง” อิติ ดังนี้ ๙ อถ ครั้งนั้น มาตา อ.มารดา อสฺุส (โพธิสตุตสฺุส) ของพระโพธิสตุตฺ์นั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาด โสณปณฺุทิต ดูก่อนลูกโสณ บัณฺุทิต กนฺุญฺุจ อ.น้องชายผู้น้อยที่สุด เต ของเธอ จิรปฺุวตุโย อยู่ปราศจากแล้ว ลี้นกาลนาน, โส (กนฺุญฺุจ) อ.น้องชายผู้น้อยที่สุดนั้น อฺุปฏฺุจาทฺุ จงบารุง มํ ซึ่งเรา, (ตุวฺ) อ.เธอ (อฺุปฏฺุจาทิ) จงบารุง ปิตริ ซึ่งบิดา” อิติ ดังนี้ ๙ โพธิสตุโต อ.พระ- โพธิสตุตฺ์ สมปฏฺุจฉิตวา รับพร้อมแล้ว วจฺุณ ซึ่งคำ มาตุ ของมารดา วตุวา กล่าว แล้ว อิติ ว่า “นนฺุท ดูก่อนนันทะ เชฎฺุจกโกฏฺุจาส อ.ส่วนอันเจริญที่สุด ตยา อันเธอ ลทฺุโร ได้แล้ว, (ตุวฺ) อ.เธอ อปฺุปมตุโต เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว (หตุวา) เป็น ปฏฺุชคฺุคฺุคเยย พิงปรนนิบัติ” อิติ ดังนี้ ปกาเสนฺุโต เมื่อประกาศ คุณ ซึ่งคุณ มาตุ ของมารดา อภาสิ ได้กล่าวแล้ว คาถา ซึ่งคาถา ท. เทว ๒ โสณนนฺุทชาตเก ในโสณนนฺุทชาตก อิติ ว่า

“อิเส ข้าแต่ท่านฤษี (มาตา) อ.มารดา อนฺุกมฺุปกา เป็นผู้
เอ็นดู จ ด้วย ปติฏฺุจา เป็นที่พึ่ง จ ด้วย รสททิ เป็นผู้ให้ซึ่ง

น้านม โน แก่เรา ท. ปุพฺพเพ ในกาลก่อน จ ด้วย มคฺโค เป็น
หนทาง โลกสุส แห่งโลก สคฺคสุส สวรรค์ (โหติ) ย่อมเป็น,
มาตา อ.มารดา วรเต ย่อมเลือก ตํ ซึ่งท่าน.

อิเส ข้าแต่ท่านฤๅษี (มาตา) อ.มารดา รสทที เป็นผู้ให้ซึ่ง
น้านม ปุพฺพเพ ในกาลก่อน โคตตี เป็นผู้คุ้มครอง ปุณฺณุป-
สยฺหิตา เป็นผู้เข้าไปประกอบซึ่งบุญ มคฺโค เป็นหนทาง
โลกสุส แห่งโลก สคฺคสุส สวรรค์ (โหติ) ย่อมเป็น, มาตา
อ.มารดา วรเต ย่อมเลือก ตํ ซึ่งท่าน” อิติ ดังนี้ ฯ

ในอดีตกาล ดาบสพี่น้อง ๒ รูป คือ ผู้พี่ชื่อว่าโสณบัณฑิต ผู้น้องชื่อนันทบัณฑิต
เลี้ยงมารดาบิดาอยู่ในหิมวันตประเทศ. บรรดาดาบส ๒ รูปเหล่านั้น ดาบสผู้เป็นพี่ไป
แม้สู้ที่ไกลได้ เพราะมีอภิญญา ๕ นำผลไม้รสอร่อยมาให้ภายหลัง. ส่วนดาบสผู้น้อง
นำผลไม้อย่างใดอย่างหนึ่งในที่ใกล้มาให้ก่อน. ดาบสผู้น้องนั้น แม้ถูกดาบสผู้พี่กล่าว
ว่า “เธออย่าทำอย่างนั้น” ก็ไม่เชื่อฟังคำ. ลำดับนั้น ดาบสผู้พี่ กล่าวว่า “นันทะ เธออัน
ใครๆ ไม่ควรสั่งสอน ไม่ทำตามตามคำของบัณฑิตทั้งหลาย, ธรรมตามารดาบิดา เป็น
การของพี่, พี่ผู้เดียวจักปรนนิบัติมารดาบิดาเหล่านั้น, เธออย่าอยู่ในที่นี้, จงไปเสียใน
ที่อื่น”. นันทดาบสไม่อาจดำรงอยู่ได้ เข้าสู่บรรณศาลาของตนแล้ว เฟงกสิณ ทำฌาน
และอภิญญาให้บังเกิดได้ในวันนั้นเอง แล้วคิดว่า “เราจักพาพระราชชา ๑๐๑ พระองค์
ให้พี่ชายอดโทษแล้ว ขอเพื่อบำรุงมารดาบิดา” ดังนี้แล้ว เข้าไปเฝ้าพระเจ้ากรุง
พาราณสี พระนามว่ามโนชะ ด้วยฤทธิ์ ทูลว่า “มหาบพิตร อาตมภาพจักยัตราชสมบัติ
ในชมพูทวีปทั้งสิ้นด้วยกำลังของตน แล้วถวายแด่พระองค์, ขอเชิญพระองค์เสด็จออก
ไปในวันนี้ที่เดียว”. พระราชาได้ทรงทำอย่างนั้น. ถ้าความร้อนมีแก่กองทัพ นันทดาบส
ก็ทำร่มแล้วทำให้เย็น, เมื่อฝนตก ก็ไม่ให้ฝนร่วรดเบื้องบน, ห้ามได้ทั้งร้อนทั้งหนาว
ทั้งลม ทำสิ่งกีดขวางมีตอเป็นต้นในหนทางให้หายไป ทำทางให้ราบเรียบเหมือน
มณฑลกลสิณ. นันทดาบสนั้น ลาดแผ่นหนังในอากาศแล้วนั่ง อันกองทัพแวดล้อมแล้ว
ไปสู่แคว้นโกศลก่อน ส่งทูตไปว่า “พระเจ้าโกศลจะให้การรบแก่พวกเราหรือจะยอม
อยู่ในอำนาจเล่า?”. พระเจ้าโกศลกริ้วแล้ว เสด็จออกเพื่อต่อสู้. นันทดาบสซึ่งหนึ่ง
เสีย ทำให้ใหญ่ในระหว่างกองทัพทั้ง ๒ ฝ่าย วัลลुकศรที่นักรบยิงมาแล้วๆ. บรรดา

นักรบเหล่านั้น แม้นคนหนึ่ง ชื่อว่าถูกยิงด้วยลูกศร ไม่มีเลย. นักรบเหล่านั้น มีลูกศรสิ้นแล้ว ก็หมดอดุตสาหะ ได้ยินแฉะอยู่. นันทดาบส ทูลพระเจ้าโกศลว่า “พระองค์อย่าทรงกลัว ราชสมบัติของพระองค์จักคงเป็นของพระองค์อย่างเดิม, แต่ขอพระองค์จงอยู่ในอำนาจของพระเจ้ามโนชะอย่างเดียว”. ฝ่ายพระเจ้าโกศลนั้นทรงรับแล้ว แวดล้อมพระเจ้ากรุงพาราณสี ได้เสด็จไปยังแคว้นอังคะ. โดยนัยนี้ สิ้นเวลา ๗ ปี ๗ เดือนและ ๗ วัน นันทดาบสจึงยึดเอาราชสมบัติในชมพูทวีปทั้งสิ้น ถวายแด่พระเจ้ามโนชะ ได้ทำพระเจ้ามโนชะนั้นให้เป็นหัวหน้าแห่งพระราชชา ๑๐๑ พระองค์แล้ว พาพระราชชาเหล่านั้นทั้งหมดมาสู่สำนักของดาบสผู้พี่ ให้ดาบสผู้พี่นั้นอดโทษแล้ว ขอกการเลี้ยงมารดาบิดา. แม้พระโพธิสัตว์ มีจินยินดีแล้ว พูดยว่า “บัดนี้ พี่อดโทษแก่เธอ, เธอจักได้เพื่อปรณิบัติคนหนึ่งในมารดาบิดา”. ลำดับนั้น มารดา กล่าวแก่พระโพธิสัตว์นั้นว่า “พ่อโสณบัณฑิต น้องของเธอจากไปนาน, น้องของเธอ นั้น จงบำรุงแม่, เธอจงบำรุงบิดา”. พระโพธิสัตว์ รับคำของมารดาแล้ว พูดยว่า “นันทะ ส่วนอันเจริญที่สุด เธอได้แล้ว, เธอพึงเป็นผู้ไม่ประมาท ปรณิบัติเถิด” ดังนี้แล้ว เมื่อจะประกาศคุณของมารดา ได้กล่าว ๒ คาถา ในโสณนันทชาดกว่า

“ฤๅษี มารดาเป็นผู้เอ็นดู เป็นที่พึง ให้น้ำนมแก่เราทั้ง ๒ มาก่อน, และเป็นมรรคาแห่งโลกสวรรค์, มารดาอย่ามเลือกเธอ, ฤๅษี มารดาให้น้ำนมมาก่อน เป็นผู้คุ้มครอง ผู้ประกอบบุญ เป็นมรรคาแห่งโลกสวรรค์, มารดาอย่ามเลือกเธอ”.

.....

ตตถ อหุภุภกาติ มุทุหยา ๫ ปุพเพ รสททีติ ปจเมเว อตตโน ชีรสงฆาตสสุ
รสสุส ทายิกา ๫ วรเตติ มาตา มํ น อิจจติ ตํ อิจจติ ๫ อเสติ อาลปนํ ๫ โภ
นนุททาปสาติ อตุโถ ๫ โคตตีติ โคปายิกา ๫ ปุญญุปสยหิตาติ ปุญญูปนิสสุตา
ปุญญทายิกา ๫

ตตถ (ปทสุ) “อหุภุภกาติ (ปทสุ) “มุทุหยา” (อติ อตุโถ) ๫ “ปุพเพ รสททีติ (ปททวยสุส)
“ปจเมเว อตตโน ชีรสงฆาตสสุ รสสุส ทายิกา” (อติ อตุโถ) ๫ “วรเตติ (ปทสุ) “มาตา
มํ น อิจจติ ตํ อิจจติ” (อติ อตุโถ) ๫ อเสติ (วจน) อาลปนํ (โหติ) ๫ “โภ นนุททาปสาติ
อตุโถ ๫ “โคตตีติ (ปทสุ) “โคปายิกา” (อติ อตุโถ) ๫ “ปุญญุปสยหิตาติ (ปทสุ)

“บุญญุปนินิสฺสิตา บุญญทายิกา” (อิติ อตฺถโถ) ฯ

(อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “มฤทฺถยา เป็นผู้มีหทัยอ่อนโยน” (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสฺสุ) “อนุกรมฺปกาทิ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “อนุกรมฺปกาทิ” ดังนี้ ฯ (อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ทายิกา เป็นผู้ให้ รสสุส ซึ่งรส ขีรสฺงฺขาตฺสฺส อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าน้ำนม อตฺตโน ของตน ปจฺมํ เอว กอนันนํเทียว” (อิติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “ปุพฺเพ รสททิตฺติ ว่า “ปุพฺเพ รสททิตฺติ” ดังนี้ ฯ (อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “มาตา อ.มารดา น อิจฺจติ ย่อมไม่ปรารถนา มํ ซึ่งเรา, (มาตา) อ.มารดา อิจฺจติ ย่อมปรารถนา ตํ ซึ่งท่าน” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “วรเตติ ว่า “วรเต” ดังนี้ ฯ “อิเสติ (วจนฺ) อ.คำว่า “อิเส” อาลปนํ เป็นอาลปนะ (โหติ) ย่อมเป็น ฯ อตฺถโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า “โก นนฺทดาปส ข้าแต่ท่านนั้นทดาบส ผู้เจริญ” อิติ ดังนี้ ฯ (อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “โคปายิกา เป็นผู้คุ้มครอง” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “โคตฺตติ ว่า “โคตฺตติ” ดังนี้ ฯ (อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “บุญญุปนินิสฺสิตา เป็นผู้เข้าไปอาศัยซึ่งบุญ บุญญทายิกา คือว่าเป็นผู้ให้ซึ่งบุญ” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “บุญญุปสญฺหิตาติ ว่า “บุญญุปสญฺหิตา” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อนุกรมฺปกาทิ” ได้แก่ ผู้มีหทัยอ่อนโยน. สองบทว่า “ปุพฺเพ รสททิตฺติ” ได้แก่ ผู้ให้รส กล่าวคือน้ำนมแก่ตนมาก่อนนั้นแหละ. บทว่า “วรเต” ความว่า มารดาไม่ปรารถนาพี่, ปรารถนาเธอ. คำว่า “อิเส” เป็นอาลปนะ, ความว่า “นั้นทดาบสผู้เจริญ”. บทว่า “โคตฺตติ” แปลว่า ผู้คุ้มครอง. บทว่า “บุญญุปสญฺหิตา” ได้แก่ ผู้เข้าไปอาศัยบุญ คือผู้ให้บุญ.

[๓๓๑] อิทานิ สราชิกาย ปริสาย “มาตาปิตุสฺสุ วิปฺปฏิปชฺชนโต อิมํ อหิตํ สมฺมาปฏิปชฺชนโต อิทํ หิตํ ปาปฺณาตฺติติ ทสฺเสนโต อีมา คาถา อภาสิ

เอวํ กิจฺจํภโง โปโส	มาตุ อปริจารโก
มาตริ มิจฺจํ จริตฺวาน	นिरยํ โส อุปฺปชฺชติ ฯ
เอวํ กิจฺจํภโง โปโส	ปิตุ อปริจารโก
ปิตริ มิจฺจํ จริตฺวาน	นिरยํ โส อุปฺปชฺชติ ฯ

ชนมฺปิ ชนคามานํ	นสฺสติ อิติ เม สฺตํ
มาตฺรํ อปริจฺริตฺวาน	กิจจํ วา โส นิคจฺจติ
ฯเปฯ	
ปิตรํ อปริจฺริตฺวาน	ฯเปฯ
อานนฺโท จ ปโมโท จ	สทา หลิตกัิพิตํ
มาตฺรํ ปริจฺริตฺวาน	ลพฺภเมตํ วิชานตา
ฯเปฯ	
ปิตรํ ปริจฺริตฺวาน	ฯเปฯ
ทานญจ ปิยวาจา จ	อตุถจฺริยา จ ยา อิธ
สมานตฺตตา จ ฐมฺเมสฺสุ	ตตุถ ตตุถ ยถารหํ ฯ
เอเต โข สงฺคหา โลเก	รตฺสสานีว ยายโต
เอเต จ สงฺคหา นสฺสุ	น มาตา ปุตุตการณา
ลภเถ มานํ ปุชฺชํ วา	ปีตา วา ปุตุตการณา
ยสฺมา จ สงฺคหา เอเต	สมฺมเวกฺขนฺติ ปณฺหิตา
ตสฺมา มหตฺตํ ปปโปนฺติ	ปาสฺสา จ ภวนฺติ เตติ ฯ

อิทานิ ในกาลนี้ (โพธิสตุโต) อ.พระโพธิสัตว์ ทสฺเสนฺโต เมื่อแสดง ปริสาย
แก่บริษัท สราชิกาย อันเป็นไปกับด้วยพระราชา อิติ ว่า “(ปุคฺคโล) อ.บุคคล
วิปฺปฏิปชฺชนฺโต เมื่อปฏิบัติผิด มาตาปิตุสฺสุ ในมารดาและบิดา ท. (ปาปฺุณาติ) ย่อม
ถึง อิมํ อหิตํ ซึ่งสิ่งอันมิใช่ประโยชน์เกื้อกูลนี้ สมฺมาปฏิปชฺชนฺโต เมื่อปฏิบัติชอบ
ปาปฺุณาติ ย่อมถึง อิหํ หิตํ ซึ่งประโยชน์เกื้อกูลนี้” อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้กล่าวแล้ว
อิมา คาถา ซึ่งคาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“โปโส อ.บุคคล กิจฺจามกฺโข ผู้อันมารดาเลี้ยงแล้วโดยยาก
เอวํ อย่างนี้ อปริจารโก เป็นผู้ไม่ปรนนิบัติ มาตุ ซึ่งมารดา
(โหติ) ย่อมเป็น, โส (โปโส) อ.บุคคลนั้น จริตฺวาน ประพฤติ
แล้ว มิจฺจา ผิด มาตฺริ ในมารดา อฺุปปชฺชติ ย่อมเข้าถึง
นิริยํ ซึ่งนรก ฯ

โปโส อ.บุคคล กิจจามโฏ ผู้อันบิดาเลี้ยงแล้วโดยยาก เอว
 อย่างนี้ อปริจารโก เป็นผู้ไม่ปรนนิบัติ ปิตุ ซึ่งบิดา (โหติ)
 ย่อมเป็น, โส (โปโส) อ.บุคคลนั้น จริตฺวาน ประพฤติแล้ว
 มิจฺฉา ผิด ปิตริ ในบิดา อุปปชฺชติ ย่อมเข้าถึง นิริยม์ ซึ่ง
 นรก ฯ

(วจนฺ) อ.คำ เม อันข้าพเจ้า สุตฺ พังแล้ว อิติ ว่า ‘ธนมฺปิ
 แม้อ.ทรัพย์ ธนทานํ (ชานํ) ของชน ท. ผู้ใครซึ่งทรัพย์
 นสฺสติ ย่อมฉิบหาย วา หรือว่า โส (ปุคฺคฺโล) อ.บุคคลนั้น
 อปริจริตฺวาน ไม่ปรนนิบัติแล้ว มาตริ ซึ่งมารดา นิคฺจฺจติ
 ย่อมถึง กิจฺฉิ ซึ่งความลำบาก’ อิติ ดังนี้ ฯ

ฯลฯ

อปริจริตฺวาน ไม่ปรนนิบัติแล้ว ปิตริ ซึ่งบิดา ฯลฯ

(สุขฺ) อ.ความสุข (ติวิธฺ) อันมีอย่าง ๓ เอตฺ นัน (ปณฺทิตฺเตน)
 อันบัณฑิต วิชานตา ผู้รู้แจ้ง ปริจริตฺวาน ปรนนิบัติแล้ว
 มาตริ ซึ่งมารดา ลพฺภํ พึงได้ อิติ คือ ‘อาหนฺโท จ อ.ความ
 เพลิดเพลินด้วย ปโมโท จ อ.ความบันเทิงด้วย หสฺติกํพิตฺ
 อ.ความร่าเริงสนุกสนาน สทา ในกาลทุกเมื่อ จ ด้วย’

ฯลฯ

ปริจริตฺวาน ปรนนิบัติแล้ว ปิตริ ซึ่งบิดา ฯลฯ

สงฺคหา อ.ธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ ท. เอเต โข เหล่านั้น
 แล อิติ คือ ‘ทานํ จ อ.การให้ด้วย เปยฺยวชฺชํ จ อ.การกล่าว
 คำอันเป็นที่รักด้วย อตฺถจฺริยา อ.การประพฤติซึ่งประโยชน์
 อิธ (โลเก) ในโลกนี้ ยา ไต จ ด้วย, สมานตฺตตา อ.ความ
 ที่แห่งตนเป็นผู้สม่ำเสมอ ธมฺเมสุ ในธรรม ท. ตตฺถ ตตฺถ
 (จาเน) ในที่นั้นๆ ยถารหํ ตามสมควร จ ด้วย (ปวตฺตฺนฺติ)

ย่อมเป็นไป (โลก) ในโลก รทสุส อาณิ อิว เพียงดั่ง อ.ลิม
สลัก แห่งรถ ยายโต กำลังแล่นไปอยู่,

เจ หากว่า เอเต สงคหา อ.ธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ ท.
เหล่านั้น น อสุสุ ไม่พึงมีไชรั, มาตา อ.มารดา น ลภถ
ไม่พึงได้ มานั ซึ่งการนับถือ วา หรือว่า ปุชั ซึ่งการบูชา
ปุตตการณา เพราะเหตุแห่งบุตร, วา หรือว่า ปิตา อ.บิดา
(น ลภถ) ไม่พึงได้ (มานั) ซึ่งการนับถือ (วา) หรือว่า (ปุชั)
ซึ่งการบูชา (ปุตตการณา) เพราะเหตุแห่งบุตร,

จ ก็ ปณฺทิตา อ.บัณฑิต ท. สมมุเวกฺขนฺติ ย่อมพิจารณา
เห็นชอบอยู่ เอเต สงคเห ซึ่งธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ ท.
เหล่านั้น ยสุมา เพราะเหตุใด, ตสุมา เพราะเหตุนั้น เต
(ปณฺทิตา) อ.บัณฑิต ท. เหล่านี้ ปโปปนฺติ ย่อมถึง มหตุตฺ
ซึ่งความเป็นใหญ่ จ ด้วย (ชเนหิ) ปาสฺสา เป็นผู้ อันชน ท.
พึงสรรเสริญ จ ด้วย ภาวนฺติ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

บัดนี้ พระโพธิสัตว์ เมื่อจะแสดงแก่บริษัทพร้อมด้วยพระราชาวา “บุคคล เมื่อปฏิบัติ
ผิดในมารดาบิดา ย่อมประสบผลอันไม่เป็นประโยชน์แก่อกุลนี้, เมื่อปฏิบัติชอบ ย่อม
ประสบผลอันเป็นประโยชน์แก่อกุลนี้” ดังนี้ ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

“บุคคลที่มารดาเลี้ยงมาแล้วโดยยากอย่างนี้ ไม่ปรนนิบัติ
มารดา, เขาประพฤติผิดในมารดา ย่อมเข้าถึงนรก.

บุคคลที่บิดาเลี้ยงมาแล้วโดยยากอย่างนี้ ไม่ปรนนิบัติบิดา,
เขาประพฤติผิดในบิดา ย่อมเข้าถึงนรก.

ข้าพเจ้าได้ฟังมาว่า ‘แม่ทัพย์ของผู้ปรารถนาทัพย์ ย่อม
ฉิบหาย’ บ้าง, ‘เขาไม่ปรนนิบัติมารดา ย่อมประสบความ
ลำบาก’ บ้าง,

‘เขาไม่ปรนนิบัติบิดา...บ้าง,

บัณฑิตผู้รู้แจ้ง ประณินบัณฑิตมารดา ฟังได้สุข ๓ อย่าง คือ “ความ
เพลิดเพลิน ๑ ความบันเทิง ๑ ความร่าเริงสนุกสนานทุกเมื่อ
๑

... ประณินบัณฑิตา...

ธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ คือ “การให้ ๑ การกล่าวคำเป็นที่
ที่รัก ๑ การประพฤติประโยชน์ในโลกนี้ ๑ ความเป็นผู้มีตน
สม่ำเสมอในธรรมทั้งหลายในที่นั้นๆ ตามสมควร ๑ ยังเป็นอยู่ใน
โลก ก็เหมือนลีมส์ลักรถที่กำลังแล่นไป,

ถ้าธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ ไม่ฟังมีไซ้ร, มารดาไม่ฟัง
ได้การนับถือหรือการบูชา เพราะเหตุแห่งบุตร หรือบิดา ก็ไม่
ฟังได้การนับถือหรือการบูชา เพราะเหตุแห่งบุตร,

ก็เพราะบัณฑิตทั้งหลายพิจารณาเห็นชอบซึ่งธรรมเครื่อง
สงเคราะห์เหล่านี้อยู่, เพราะฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้น จึงถึง
ความเป็นใหญ่ และเป็นผู้อันปวงชนพึงสรรเสริญ”.

[๓๓๒] ตตถ กิจจามโฏติ กิจจเนน อามโฏ ปฏิชคฺคิตฺโต ฯ มิจฺฉา จริตฺวานาติ มาตริ
อปฺปฏิชคฺคิตฺวา ฯ ธนฺมปีติ ธนฺกามานํ อุปฺปนฺนธฺนปี มาตริ อปฺปฏิชคฺคณฺตานํ
นสฺสตีติ เม สฺสตี ฯ กิจจํ วาติ อิติ ธนํ วา นสฺสตี ทุกฺขํ วา โส นิคจฺฉนฺตี ฯ
ลพฺภเมตํ วิชานฺตาติ เอตํ อิธโลเก จ เทวโลเก จ อานนฺทาทิสฺสํ มาตริ
ปริจฺจิตฺวาน ปณฺหิตฺเตน ลพฺภํ ฯ สกฺกา ลทฺฐํ ตาทิเสนาติ อตฺถโธ ฯ ทานญฺจาทิ
มาตาปิตูนํ ทานํ ทาทพฺพํ ปิยวจนํ ภณฺตีพฺพํ อุปฺปนฺนกิจฺจสาธนฺวเสน อตฺถโธ
จริตฺพโป เชฏฺฐจาปฺจายนฺธมฺเมสุ ตตถ ตตถ ปริสมชฺฉเม วา รโหคตานํ วา
อภิวาทนาทิวเสน สมานตฺตตา กาทพฺพา น รโห อภิวาทนาทีนํ กตฺวา ปริสตี
น กาทพฺพานิ, สพฺพตฺถ สมานเนนฺว ภวิตพฺพนฺติ ชาตกาวณฺณนา ฯ

ตตถ (ปเทศ) ‘กิจฉาภโฏติ (ปทสฺส) ‘กิจฉเนน (มาตรา) อาภโฏ (มาตรา) ปฏิชคฺคิโต’ (อติ
 อตฺโถ) ๕ ‘มิจฉา จริตฺวานาติ (วจนฺสฺส) ‘มาตฺรํ อปฺปฏิชคฺคิตฺวา’ (อติ อตฺโถ) ๕ ‘ธนฺมปีติ
 (ปทสฺส) ‘ชนกามานํ (ชนานํ) อุปฺปนฺนณฺปิ มาตฺรํ อปฺปฏิชคฺคณฺตานํ นสฺสตีติ (วจนํ) เม สุตํ’
 (อติ อตฺโถ) ๕ ‘กิจฉํ วาติ (ปทสฺส) ‘อิตฺติ ธนํ วา นสฺสตี ทุกฺขํ วา โส (ปฺคฺคโล) นิกจฺฉตี’
 (อติ อตฺโถ) ๕ **ลพฺภเมตํ วิชานตาติ** (คาถาปาทสฺส) ‘เอตํ อิธโลเก จ เทวโลเก จ
 อานนฺทาทิสฺสุชํ มาตฺรํ ปริจฺริตฺวาน ปณฺหิตฺเตน ลพฺภํ’ (อติ อตฺโถ) ๕ ‘สกุภา ลหฺฐํ ตาทิเสน
 (ปฺคฺคเลน) อติ อตฺโถ ๕ ‘**ทานญฺจาติ** (ปทสฺส) ‘(ปฺคฺคเตน) มาตาปิตฺตุนํ ทานํ ทาทพฺพํ, (ปฺคฺคเตน)
 ปิยวจนํ ภณฺตีพฺพํ, (ปฺคฺคเตน) อุปฺปนฺนกิจฺจสาธนฺวเสน อตฺโถ จริตฺพฺโพ, เชฏฺฐาปจายนธฺมเมสฺส
 ตตถ ตตถ ปริสฺมชฺฉเม วา รโหคฺตานํ (มาตาปิตฺตุนํ) วา อภิวาทนาทิวเสน สมานตตฺตา
 กาทพฺพา, น (ปฺคฺคเตน) รโห อภิวาทนาทีนํ (สามีจิกฺมฺมานํ) กตฺวา ปริสฺตี น กาทพฺพานิ,
 (ปฺคฺคเตน) สพฺพตฺถ (จาเนสฺสุ) สมานเนน เอว ภวิตพฺพํ’ (อติ อตฺโถ) ๕ อติ ชาตกาวณฺณนา ๕

ชาตกาวณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งชาตก อติ ว่า “(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘(มาตรา)
 อาภโฏ ผู้อันมารดา เลี้ยงแล้ว (มาตรา) ปฏิชคฺคิโต คือว่าผู้อันมารดาประคับ
 ประคองแล้ว **กิจฉเนน** โดยยาก’ อติ ดังนี้ **ตตถ (ปเทศ) ‘กิจฉาภโฏติ (ปทสฺส)**
 แห่ง- ในบท ท. เหล่านี้หนนา -บทว่า ‘กิจฉาภโฏ’ ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า
 ‘**อปฺปฏิชคฺคิตฺวา** ไม่ปรนนิบัติแล้ว **มาตฺรํ** ซึ่งมารดา’ (อติ) ดังนี้ (วจนฺสฺส) แห่งคำ
 ‘**มิจฉา จริตฺวานาติ** ว่า ‘มิจฉา จริตฺวาน’ อติ ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า
 ‘(วจนํ) อ.คำ เม อันข้าพเจ้า สุตํ ฟังแล้ว อติ ว่า ‘**อุปฺปนฺนณฺปิ** แม้ อ.ทรัพย์อัน
 เกิดขึ้นแล้ว **ธนฺกามานํ (ชนานํ)** แก่ชน ท. ผู้ใคร่ซึ่งทรัพย์ **อปฺปฏิชคฺคณฺตานํ** เมื่อ
 ไม่ปรนนิบัติ **มาตฺรํ** ซึ่งมารดา **นสฺสตี** ย่อมฉิบหาย’ อติ ดังนี้’ (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส)
 แห่งบท ‘**ธนฺมปีติ** ว่า ‘ธนฺมปี’ ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘**ธนํ** อ.ทรัพย์
นสฺสตี ย่อมฉิบหาย วา หรือ, วา หรือว่า **โส (ปฺคฺคโล)** อ.บุคคลนั้น **นิกจฺฉตี** ย่อม
 ถึง **ทุกฺขํ** ซึ่งความทุกข์ อติ ด้วยประการฉะนี้’ (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘**กิจฉํ**
วาติ ว่า ‘กิจฉํ วา’ ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘**อานนฺทาทิสฺสุชํ** อ.ความ
 สุขมีความเพลิดเพลินเป็นต้น **อิธโลเก จ** ในโลกนี้ด้วย **เทวโลเก จ** ในเทวโลก
 ด้วย **เอตํ** นั้น **ปณฺหิตฺเตน** อันบัณฑิต **ปริจฺริตฺวาน** ปรนนิบัติแล้ว **มาตฺรํ** ซึ่งมารดา
ลพฺภํ ฟังได้, **อตฺโถ** อ.อธิบาย อติ ว่า ‘**ตาทิเสน (ปฺคฺคเลน)** อันบุคคล ผู้เช่นนั้น
สกุภา อาจ **ลหฺฐํ** เพื่ออันได้’ อติ ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท

‘ลพุกเมตต์ วิชานตาติ ว่า ‘ลพุกเมตต์ วิชานตา’ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘ทาน์ อ.ทาน (ปุตฺเตน) อ้นบุตร ทาทพพิ ฟังให้ มาตาปิตุห์ แก่มารดาและ บิดา ท., ปิยวณฺ์ อ.คำอันเป็นที่รัก (ปุตฺเตน) อ้นบุตร ภณิตพพิ ฟังกกล่าว, อตฺโถ อ.ประโยชน์ (ปุตฺเตน) อ้นบุตร จริตพพิ ฟังประพฤติ อุปฺปนฺนกิจจสาธนาเสนา ด้วยสามารถแห่งการยังกิจที่เกิดขึ้นแล้วให้สำเร็จ, (ปุตฺตสฺส) สมานตฺตตา อ.ความที่ แห่งบุตร เป็นผู้มีตนสม่าเสมอ เขฎฺฐาปจายนธมฺเมสุ ในธรรมคือความประพฤติ อ่อนน้อมต่อผู้เจริญที่สุด ท. (ปุตฺเตน) อ้นบุตร กาทพฺพา ฟังกระทำ อภิวาทนาทิวเสนา ด้วยสามารถแห่งสามีจิกรรมมีการกราบไหว้เป็นต้น (มาตาปิตุห์) แก่มารดา และบิดา ท. (คตฺตานํ) ผู้ไปแล้ว ตตฺถ ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้นๆ ปริสมชฺเฒ วา คือ ในท่ามกลางแห่งบริษัทหรือ รโหคตฺตานํ วา หรือว่าผู้ไปแล้วในที่ลับ, อภิวาทนาทินิ (สามีจิมฺมาหิ) อ.สามีจิกรรม ท. มีการกราบไหว้เป็นต้น (ปุตฺเตน) อ้นบุตร กตฺวา กระทำแล้ว รโห ในที่ลับ น กาทพฺพานิ ไม่ฟังกระทำ ปริสฺติ ในบริษัท น หามิได้, (ปุตฺเตน) อ้นบุตร สมานเนน เหว เป็นผู้มีตนสมอนั้นเทียว สพฺพตฺถ (จาเนสุ) ในที่ ท. ทั้งปวง ภวิตพพิ ฟังเป็น’ อิตติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘ทานญจฺจติ ว่า ‘ทานญจ’ ดังนี้’ อิตติ ดังนี้ ฯ

อรรถกถาชาดกว่า “บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ‘กิจจมาโต’ ความว่า ผู้อันมารดาเลี้ยงแล้ว คือประดับประคองแล้ว โดยยาก. คำว่า ‘มิจฺจ จริตฺวาน’ คือ ไม่ปรนนิบัติมารดา. บทว่า ‘ธมฺปิ’ ความว่า ข้าพเจ้าได้ฟังมาว่า ‘แม้ทรัพย์ที่เกิดขึ้นแล้ว ของผู้ปรารถนาทรัพย์ เมื่อเขาไม่ปรนนิบัติมารดา ย่อมฉิบหาย’. บทว่า ‘กิจจํ วา’ ความว่า ทรัพย์ ย่อมฉิบหายบ้าง เขาย่อมประสบทุกข์บ้าง ด้วยประการฉะนี้. สองบทว่า ‘ลพุกเมตต์ วิชานตา’ ความว่า บัณฑิตปรนนิบัติมารดาแล้ว ฟังได้สุขมีความเพิลิตเพลินเป็นต้น ในโลกนี้และในเทวโลกนั้น, อธิบายว่า ผู้เช่นนั้นอาจได้. บทว่า ‘ทานญจ’ ความว่า บุตรฟังให้ทานแก่มารดาบิดา ฟังกกล่าวคำอันเป็นที่รัก, ฟังประพฤติประโยชน์ด้วย สามารถช่วยกิจที่เกิดขึ้นให้สำเร็จ ฟังทำความเป็นผู้มีตนสม่าเสมอในธรรมคือความ ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ทั้งหลาย ด้วยสามารถสามีจิกรรมมีการกราบไหว้เป็นต้น แก่มารดาบิดาผู้ไปในที่นั้นๆ คือในท่ามกลางบริษัท หรือในที่ลับ, ทำสามีจิกรรมทั้งหลายมีการกราบไหว้เป็นต้นในที่ลับแล้ว จะมิต้องทำในบริษัทหามิได้, บุตรต้องเป็นผู้ สม่าเสมอในที่ทั้งปวงทีเดียว”.

ตตถ ตตถาติ ตสฺมี ตสฺมี ปุคฺคเล ฯ รทสุสาณิว ยายโตติ ยถา อาณิยา สติเยว
 รโถ ยาทิ อสติ น ยาทิ เอวํ อิเมสุ สงฺคเหสุ สติเยว โลโก วตฺตติ อสติ น
 วตฺตตีติ ลีคาลสุตฺตวณฺณนา ฯ

ตตถ (ปะเทศุ) “ตตถาติ (ปะทสุส) ‘ตสฺมี ตสฺมี ปุคฺคเล’ (อิตติ อตุโถ) ฯ ‘รทสุสาณิว ยายโตติ
 (คาถาปาทสุส) ‘ยถา อาณิยา สติ เอว, รโถ ยาทิ, (อาณิยา) อสติ, (รโถ) น ยาทิ, เอวํ
 อิเมสุ สงฺคเหสุ สติ เอว, โลโก วตฺตติ, (อิเมสุ สงฺคเหสุ) อสติ, (โลโก) น วตฺตติ’ (อิตติ
 อตุโถ)” อิติ ลีคาลสุตฺตวณฺณนา ฯ

ลีคาลสุตฺตวณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งลีคาลสุตฺตร อิติ ว่า “(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า
 ‘ปุคฺคเล ในปุคฺคล ตสฺมี ตสฺมี นั้นๆ’ (อิตติ) ดังนี้ (ปะททวยสุส) แห่งหมวดสองแห่ง
 บท ‘ตตถ ตตถาติ ว่า ‘ตตถ ตตถ’ ดังนี้ ฯ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘อาณิยา
 ครั้นเมื่อลีมสลัก สติ เอว มีอยู่นั้นเทียว, รโถ อ.รท ยาทิ ย่อมไป, (อาณิยา)
 ครั้นเมื่อลีมสลัก อสติ ไม่มีอยู่, (รโถ) อ.รท น ยาทิ ย่อมไม่ไป ยถา ฉนฺไต, อิเมสุ
 สงฺคเหสุ ครั้นเมื่อธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ ท. เหล่านี้ สติ เอว มีอยู่นั้นเทียว, โลโก
 อ.โลก วตฺตติ ย่อมเป็นไป, (อิเมสุ สงฺคเหสุ) ครั้นเมื่อธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ ท.
 เหล่านี้ อสติ ไม่มีอยู่, (โลโก) อ.โลก น วตฺตติ ย่อมไม่เป็นไป” อิติ ดังนี้ ฯ

อรรถกถาลีคาลสุตฺตรว่า “สองบทว่า ‘ตตถ ตตถ’ คือ ในปุคฺคลนั้นๆ. บทคาถาว่า
 ‘รทสุสาณิว ยายโต’ ความว่า เมื่อลีมสลักมีอยู่ รทก็แล่นไปได้, เมื่อลีมสลักไม่มี รท
 ย่อมแล่นไปไม่ได้ ฉนฺไต, เมื่อธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ยังมีอยู่ โลกก็เป็นไป
 ได้, เมื่อธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์เหล่านั้นไม่มี โลกก็เป็นไปไม่ได้ ฉนฺนั”.

ตสฺมี ตสฺมินฺหิติ ตสฺมี ตสฺมี ทานาทีหิ สงฺคเหหิ สงฺคเหตพฺเพ ปุคฺคเล ฯ อกฺขสีส-
 คตาย อาณิยา ฯ ยายโตติ คจฺจโตติ ตมฺมฏีกา ฯ

“ตสฺมี ตสฺมินฺหิติ (ปะททวยสุส) ‘ตสฺมี ตสฺมี ทานาทีหิ สงฺคเหหิ สงฺคเหตพฺเพ ปุคฺคเล’ (อิตติ
 อตุโถ) ฯ อกฺขสีสคตาย อาณิยา ฯ ‘ยายโตติ (ปะทสุส) ‘คจฺจโต’ (อิตติ อตุโถ)” อิติ ตมฺมฏีกา ฯ

ตมฺมฏีกา อ.ฏีกาแห่งลีคาลสุตฺตรนั้น อิติ ว่า “(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘ปุคฺคเล ใน

บุคคล **ตสุมิ ตสุมิ** นั้นๆ **สงฺคเหตุพเพ** ผู้อันบุคคลพึงสงเคราะห์ **สงฺคเหตุ** ด้วย
 ธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ ท. **ทานาทิหิ มีทานเป็นต้น** (อิตติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส)
 แห่งหมวดสองแห่งบท **‘ตสุมิ ตสุมินฺหิ** ว่า ‘ตสุมิ ตสุมิ’ ดังนี้ ๕ **อาณิยา** ครั้นเมื่อลิม
 สลัก **อกฺขสีสคตยา** อันไปแล้วที่หัวแห่งเพลลา ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘**คจฺจโต**
แล่นไปอยู่’ (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท **‘ยายโตติ** ว่า ‘ยายโต’ ดังนี้” อิตติ ดังนี้ ๕

ฎีกาศิลกาสุตตรนั้นว่า “สองบทว่า **‘ตสุมิ ตสุมิ**’ ความว่า ในบุคคลนั้นๆ คือผู้ควร
 สงเคราะห์ ด้วยธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ทั้งหลายมีทานเป็นต้น. เมื่อลิมสลักที่อยู่หัว
 เเพลลา. บทว่า **‘ยายโต’** แปลว่า แล่นไปอยู่.

.....
 เอเต จ **สงฺคหา นสฺสูติ** สเจ เอเต จตฺตารโ สงฺคหา น ภเวยฺยํ ๕ **น มาตา**
ปุตฺตการณาติ ยทิ มาตา เอเต สงฺคเห ปุตฺตสฺส น กรเยย, ปุตฺตการณา มานํ
 วา ปุชฺชํ วา น ลภเยย ๕ **สงฺคหา** เอเตติ อุปโยคจฺเน ปจฺจตฺตํ ๕ **สงฺคเห** เอเตติ
 วา ปาโจ ๕

“เอเต จ **สงฺคหา นสฺสูติ** (คาถาปาทสฺส) “สเจ เอเต จตฺตารโ สงฺคหา น ภเวยฺยํ” (อิตติ
 อตฺโถ) ๕ “**น มาตา ปุตฺตการณาติ** (คาถาปาทสฺส) “ยทิ มาตา เอเต สงฺคเห ปุตฺตสฺส
 น กรเยย, (สา มาตา) ปุตฺตการณา มานํ วา ปุชฺชํ วา น ลภเยย” (อิตติ อตฺโถ) ๕ “**สงฺคหา**
เอเตติ (ปททวย) อุปโยคจฺเน ปจฺจตฺตํ (โหติ) ๕ “**สงฺคเห** เอเตติ วา ปาโจ ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**สเจ** ถ้าว่า **สงฺคหา** อ.ธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ ท.
จตฺตารโ ๔ **เอเต** เหล่านั้น **น ภเวยฺยํ** ‘ไม่พึงมีไชร์’ (อิตติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส)
 แห่งบาทแห่งคาถา “**เอเต จ สงฺคหา นสฺสูติ** ว่า “เอเต จ สงฺคหา นสฺสู” ดังนี้ ๕
 (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**ยทิ** ผิดว่า **มาตา** อ.มารดา **น กรเยย** ไม่พึงกระทำ
เอเต สงฺคเห ซึ่งธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ ท. เหล่านั้น **ปุตฺตสฺส** แก่บุตรไชร์, (สา
 มาตา) อ.มารดานั้น **น ลภเยย** ไม่พึงได้ **มานํ วา** ซึ่งการนับถือหรือ **ปุชฺชํ วา** หรือ
 ว่าซึ่งการบูชา **ปุตฺตการณา** เพราะเหตุแห่งบุตร” อิตติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่ง
 บาทแห่งพระคาถา “**น มาตา ปุตฺตการณาติ** ว่า “**น มาตา ปุตฺตการณา**” ดังนี้ ๕
 “**สงฺคหา เอเตติ** (ปททวย) อ.หมวดสองแห่งบทว่า “**สงฺคหา เอเต**” ดังนี้ **ปจฺจตฺตํ**

เป็นปฐมาวิภัตติ (โหติ) ย่อมลง อุปโยคจเน ในอรรถแห่งทุตติยาวิภัตติ ฯ วา
อีกอย่างหนึ่ง ปาโจ อ.บาลี “สงคเห เอเตติ ว่า “สงคเห เอเต” ดังนี้ ฯ

บาทคาถาว่า “เอเต จ สงคหา นาสสุ” ความว่า ถ้ากรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ ๔
อย่างเหล่านี้ ไม่พึงมีไชร้. บาทคาถาว่า “น มาตา ปุตตการณา” ความว่า ผิดว่า
มารดาไม่พึงทำกรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์เหล่านั้นแก่บุตรไชร้, มารดานั้นก็ไม่ควร
ได้การนับถือหรือการบูชา เพราะเหตุแห่งบุตร. สองบทว่า “สงคหา เอเต” เป็นปฐม
วิภัตติ ลงในอรรถทุตติยาวิภัตติ. อีกอย่างหนึ่ง บาลีว่า “สงคเห เอเต” ดังนี้ก็มี.

[๓๓๓] สิกาลสูตตฎีกายัม “**ปุตตการณาติ** ปุตตนิमितต์ ฯ ปุตตเหตุกณฺหิ ปุตเตน กตตพฺพ
มานนํ วา ปุชา วา ฯ **อุปโยคจเนติ** อุปโยคตฺเถ ฯ วุจฺจตีติ วจนํ อตฺโถ ฯ
อุปโยคจเน วา วตฺตพฺเพ ฯ **ปจฺจตฺตุนฺติ** ปจฺจตฺตวจนฺนฺติ วุตฺตํ ฯ

(ฎีกาจารย์) สิกาลสูตตฎีกายัม “**ปุตตการณาติ** (ปทสฺส) ‘ปุตตนิमितต์’ (อิตติ อตฺโถ) ฯ
ปุตตเหตุกํ หิ ปุตเตน กตตพฺพํ มานนํ วา ปุชา วา ฯ ‘**อุปโยคจเนติ** (ปทสฺส) ‘อุปโยคตฺเถ’
(อิตติ อตฺโถ) ฯ (เตน) วุจฺจตีติ (วิคฺคเหน) วจนํ อตฺโถ ฯ (ภควตา) อุปโยคจเน วา
วตฺตพฺเพ ฯ **ปจฺจตฺตุนฺติ** ปจฺจตฺตวจนฺนฺติ (วจนํ) วุตฺตํ ฯ

(วจนํ) อ.คำ อิตติ ว่า “(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘**ปุตตนิमितต์** มีบุตรเป็นนิमित’ (อิตติ)
ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘**ปุตตการณาติ** ว่า ‘ปุตตการณา’ ดังนี้ ฯ หิ จริงอยู่ มานนํ
วา อ.การนับถือหรือ **ปุชา** วา หรือว่า อ.การบูชา **ปุตตเหตุกํ** มีบุตรเป็นเหตุ
ปุตเตน กตตพฺพํ คือว่า อันบุตร พึ่งกระทำ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า
‘**อุปโยคตฺเถ** ในอรรถทุตติยาวิภัตติ’ (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘**อุปโยคจเนติ**
ว่า ‘อุปโยคจเน’ ดังนี้ ฯ **อตฺโถ** อ.อรรถะ **วจนํ** ชื่อว่าวจนะ (วิคฺคเหน) เพราะ
วิเคราะห์ อิตติ ว่า ‘(เตน) **วุจฺจติ** อันเขา ย่อมกล่าว’ อิตติ ดังนี้ ฯ วา อีกอย่างหนึ่ง
อุปโยคจเน ครั้นเมื่อทุตติยาวิภัตติ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **วตฺตพฺเพ** พึ่ง
ตรัส ฯ **ปจฺจตฺตวจนํ** อ.ปฐมาวิภัตติ **ปจฺจตฺตุนฺติ** ชื่อว่าปัจจัตตะ” อิตติ ดังนี้ (ฎีกา-
จารย์) อันพระฎีกาจารย์ **วุตฺตํ** กล่าวแล้ว **สิกาลสูตตฎีกายัม** ในสิกาลสูตตร ฯ

ในฎีกาสีกาลสูตร ท่านกล่าวว่า “บทว่า ‘**ปุตตการณา**’ คือ มีบุตรเป็นนิमित. จจริงอยู่ มารดาบิดาไม่พึงได้การนับถือหรือการบูชา มีบุตรเป็นเหตุ คืออันบุตรพึงทำ. บทว่า ‘**อุปัโยควจเน**’ แปลว่า ในอรรถกถาวิภักติ. อรรถะ ชื่อว่าวจนะ เพราะวิเคราะห์ว่า ‘**อันชากกล่าว**’. อีกอย่างหนึ่ง (บทว่า ‘**อุปัโยควจเน**’ แปลว่า) ครั้นเมื่อทศทายาวิภักติ อันพระองค์พึงตรัส. ปฐมวิภักติ ชื่อว่าปัจฉิตตะ”.

สมุมเวกฺขนฺตํ สมฺมา เปกฺขนฺติ สมฺมเทว กาทพฺเพ เปกฺขนฺติ ฯ **มหตฺตนฺตํ** เสฏฺฐตฺตํ ฯ **ปาสํสาติ** ปัสฺสนียา ฯ **เอเต** สงฺคเหตุพฺเพ ตตฺถ ตตฺถ ปุคฺคเล ยถารหํ ปวตฺตนฺตํ อเวิ ปัสฺสิตพฺพาติ อธิปฺปาโย ฯ

“**สมุมเวกฺขนฺตํ** (ปทสฺส) “สมฺมา เปกฺขนฺติ สมฺมเทว กาทพฺเพ เปกฺขนฺติ” (อติ อตฺโถ) ฯ “**มหตฺตนฺตํ** (ปทสฺส) “เสฏฺฐตฺตํ” (อติ อตฺโถ) ฯ “**ปาสํสาติ** (ปทสฺส “โลเกน) ปัสฺสนียา” (อติ อตฺโถ) ฯ **เอเต** (ปณฺทิตา ชเนหิ) “สงฺคเหตุพฺเพ ตตฺถ ตตฺถ ปุคฺคเล ยถารหํ ปวตฺตนฺตํ อเวิ ปัสฺสิตพฺพาติ อธิปฺปาโย ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**เปกฺขนฺติ** ย่อมเห็น **สมฺมา** ชอบ **เปกฺขนฺติ** คือว่าย่อมเห็น (**เต สงฺคเหตุ**) ซึ่งธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ ท. เหล่านั้น (**ปุคฺคเลน**) กาทพฺเพ อันอันบุคคล พึงกระทำ **สมฺมา** เหว โดยชอบนั้นเทียว” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**สมุมเวกฺขนฺตํ** ว่า “สมุมเวกฺขนฺติ” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**เสฏฺฐตฺตํ** ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้ประเสริฐที่สุด” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**มหตฺตนฺตํ** ว่า “มหตฺตํ” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “(**โลเกน**) **ปัสฺสนียา** อันชาวโลก พึงสรรเสริญ” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**ปาสํสาติ** ว่า “ปาสํสา” ดังนี้ ฯ **อธิปฺปาโย** อ.อธิบาย อติ ว่า “**เอเต (ปณฺทิตา)** อ.บัณฑิต ท. เหล่านั้น (**ชเนหิ**) อันชน ท. **ปัสฺสิตพฺพา** พึงสรรเสริญ **อเวิ** อย่างนี้ อติ ว่า ‘**ปวตฺตนฺตํ** ย่อมประพฤติ **ปุคฺคเล** ในบุคคล **สงฺคเหตุพฺเพ** ผู้อันบุคคลพึงสงเคราะห์ **ตตฺถ ตตฺถ** นั้น ๆ **ยถารหํ** ตามสมควร’ อติ ดังนี้” อติ ดังนี้ ฯ

บทว่า “**สมุมเวกฺขนฺติ**” ความว่า เห็นชอบอยู่ คือพิจารณาเห็นธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์เหล่านั้น อันบุคคลควรทำโดยชอบที่เตียว. บทว่า “**มหตฺตํ**” คือ ซึ่งความ

เป็นผู้ประเสริฐ. บทว่า “ปาสสา” คือ อังชาวโลกพึงสรรเสริญ, อธิบายว่า “บัณฑิตเหล่านั้น อันปวงชนพึงสรรเสริญอย่างนี้ว่า ‘ย่อมประพฤติในบุคคลที่ควรสงเคราะห์นั้นๆ ตามสมควร’.

.....

ตํ สุตฺวา สปริสา ราชานो ปสนฺนา มหาสฺตฺเตน ปญฺจสีเล ปตฺติฏฺจาเปตฺวา “ทานาทิสฺสุ อปฺปมตฺตา โหถาทิ โอวทิตา ตํ วนฺทิตฺวา สกสกนฺครํ คนฺตฺวา ฌมฺเมน รชฺชํ การेतฺวา เทวโลกฺุปคา ฯ เทวปี ภาตโร ยาวชิวํ มาตาปิตโร อฺุปฏฺจหิตฺวา พุรฺหมโลกฺุปคา ฯ เทวภาติกวตฺตุ ฯ

ราชานอ.พระราชาท. สปริสา ผู้เป็นไปกับด้วยบริษัท สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ (วจนฺ) ซึ่งคํานั้น ปสนฺนา ทรงเลื่อมใสแล้ว มหาสฺตฺเตน ปญฺจสีเล ปตฺติฏฺจาเปตฺวา “ทานาทิสฺสุ (ปุญฺเณสุ) อปฺปมตฺตา โหถาทิ โอวทิตา ผู้อันพระมหาสัตฺว์ให้ตั้งอยู่เฉพะแล้ว ในศีล ๕ กล่าวสอนแล้ว ว่า “อ.ท่านท. เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ในเบญฺท. มีทานเป็นต้น จงเป็นเถิด” ดั่งนี้ วนฺทิตฺวา ทรงไหว้แล้ว ตํ (มหาสฺตฺตํ) ซึ่งพระมหาสัตฺว์นั้น คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สกสกนฺครํ สู่พระนคฺรของตฺนๆ (ปุคฺคฺลํ) ทรงยังบุคคล การेतฺวา ให้กระทำแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชาท. เทวโลกฺุปคา เป็นผู้เข้าถึงซึ่งเทวโลก (อเหตุ) ได้เป็นแล้ว ฯ (ตาปสา) อ.ดาบสท. ภาตโร ผู้พี่น้องชายกันท. เทวปี แม้ ๒ อฺุปฏฺจหิตฺวา บำรุงแล้ว มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดาท. พุรฺหมโลกฺุปคา เป็นผู้เข้าถึงซึ่งพรหมโลก (อเหตุ) ได้เป็นแล้ว ฯ เทวภาติกวตฺตุ อ.เรื่องแห่งดาบสผู้เป็นพี่น้องชายกัน (นิฏฺจิตฺ) จบแล้ว ฯ

พระราชาททั้งหลายพร้อมด้วยบริษัท ทรงสดับคํานั้นแล้ว ทรงเลื่อมใส อันพระมหาสัตฺว์ให้ตั้งอยู่ในเบญฺจศีลแล้ว โอวาทว่า “พระองค์จงเป็นผู้ไม่ประมาทในกุศลทั้งหลายมีทานเป็นต้น” ทรงไหว้พระมหาสัตฺว์นั้นแล้ว เสด็จไปสู่พระนคฺรของตฺนๆ ครองราชสมบัตินโดยธรรมแล้ว เข้าถึงเทวโลก. ดาบสพี่น้องแม้ทั้ง ๒ บำรุงมารดาบิดาตลอดชีวิต เข้าถึงพรหมโลก. จบเรื่องดาบส ๒ พี่น้อง.

.....

[๓๓๔] อิติ ยถาวุตฺตํ มาตาปิตุอุปภูจนํ อธิ ปัสสาทินมวหนโต มงฺคลนฺติ วุจฺจตีติ ฯ

อิติ ยถาวุตฺตํ มาตาปิตุอุปภูจนํ อธิ (โลก) ปัสสาทิน (อิฏฺฐผลานํ) อวหนโต (ภควตา) “มงฺคลนฺติ วุจฺจตีติ ฯ

มาตาปิตุอุปภูจนํ อ.การบำรุงซึ่งมารดาและบิดา **ยถาวุตฺตํ** อันถูกกล่าวแล้ว
อย่างไร (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **วุจฺจติ** ย่อมเรียก “มงฺคลนฺติ” ว่า “เป็น
มงคล” ดังนี้ **อวหนโต** เพราะเป็นเหตุนำมา **ปัสสาทิน (อิฏฺฐผลานํ)** ซึ่งอิฏฐผล ท.
มีการสรรเสริญเป็นต้น **อธิ (โลก)** ในโลกนี้ **อิติ** ด้วยประการฉะนี้ **อิติ** ดังนี้แล ฯ

การบำรุงมารดาบิดาตามที่กล่าวแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “เป็นมงคล” เพราะ
เป็นเหตุนำอิฏฐผลมีการสรรเสริญเป็นต้นมาให้ในโลกนี้ ด้วยประการฉะนี้แล.

.....

ปญฺจวิธอุปภูจน

อปโร นโย ฯ อุปภูจนํ นาม ภรณกิจจกรณกุลวัสฏฺฐปนทนายชฺชารหฺปปฏิปชฺชน-
ทกฺขิณานุปฺปทานวเสน ปญฺจวิธํ อุปภูจนํ ฯ

อปโร นโย อ.นัยอื่นอีก ฯ **อุปภูจนํ** อ.การบำรุง **ปญฺจวิธํ** อันมีอย่าง ๕ **ภรณกิจจ-**
กรณกุลวัสฏฺฐปนทนายชฺชารหฺปปฏิปชฺชนทกฺขิณานุปฺปทานวเสน ด้วยสามารถ
แห่งการเลี้ยง การกระทำซึ่งกิจ การดำรงไว้ซึ่งวงศ์ตระกูล ปฏิบัติสมควรแก่ความเป็น
แห่งทายาท และการตามเพิ่มให้ซึ่งทักษิณา **อุปภูจนํ นาม** ชื่อว่าการบำรุง ฯ

นัยอื่นอีก. การบำรุงมี ๕ อย่าง ด้วยสามารถการเลี้ยง การช่วยทำกิจ ดำรงวงศ์สกุล
ประพฤตินสมควรซึ่งความเป็นผู้รับทรัพย์มรดก และตามเพิ่มให้ซึ่งทักษิณา ชื่อว่าการ
บำรุง.

.....

เตนาห ภควา สีกาลกสฺส นาม คหปติปุตฺตสฺส ฐมฺมํ เทเสนฺโต “ปญฺจหิ โข คหปติปุตฺต จาเนหิ ปุตฺเตน ปฺรตฺติมา ทิสสา มาตาปิตโร ปจฺจุปฺภุจาทพฺพา, ภโต เน ภริสฺสามิ, กิจฺจํ เนสํ ภริสฺสามิ, กุลวํสํ จเปสฺสามิ, ทายชฺชํ ปฏฺิพฺชชามิ, อถวา ปน เนสํ เปตานํ กาลกตานํ ทกฺขิณํ อนุปฺปทสฺสามิ, อิเมหิ โข คหปติปุตฺต ปญฺจหิ จาเนหิ ปุตฺเตน ปฺรตฺติมา ทิสสา มาตาปิตโร ปจฺจุปฺภุจาทพฺพาติ ฯ

เตน เพราะเหตุนี้ ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า เทเสนฺโต เมื่อทรงแสดง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม คหปติปุตฺตสฺส แก่คฤหบดีบุตร สีกาลกสฺส นาม ชื่อว่าสีกาลกะ อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “คหปติปุตฺต ดูก่อนคฤหบดีบุตร ปฺรตฺติมา ทิสสา อ.ทิศเบื้องหน้า มาตาปิตโร คือ อ.มารดาและบิดา ท. ปุตฺเตน อันบุตร ปจฺจุปฺภุจาทพฺพา พึ่งบำรุง จาเนหิ ด้วยฐานะ ท. ปญฺจหิ โข ๕ แล (อหํ) คือ อ.เรา (มาตาปิตฺตุหิ) ภโต ผู้อัน มารดาและบิดา ท. เลี้ยงแล้ว ภริสฺสามิ จักเลี้ยง เน (มาตาปิตโร) ซึ่งมารดาและ บิดา ท. เหล่านั้น, (อหํ) อ.เรา ภริสฺสามิ จักกระทำ กิจฺจํ ซึ่งกิจ เนสํ (มาตา- ปิตฺตฺนํ) ของมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น, (อหํ) อ.เรา จเปสฺสามิ จักดำรงไว้ กุลวํสํ ซึ่งวงศ์แห่งตระกูล, (อหํ) อ.เรา ปฏฺิพฺชชามิ จะปฏิบัติ ทายชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่ง ทายาท, ปน อถวา ก็อีกอย่างหนึ่ง (อหํ) อ.เรา อนุปฺปทสฺสามิ จักตามเพิ่มให้ ทกฺขิณํ ซึ่งทักษิณา เนสํ (มาตาปิตฺตฺนํ) แก่มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น เปตานํ ผู้ละไปแล้ว กาลกตานํ ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว, คหปติปุตฺต ดูก่อนคฤหบดีบุตร ปฺรตฺติมา ทิสสา อ.ทิศเบื้องหน้า มาตาปิตโร คือ อ.มารดาและบิดา ท. ปุตฺเตน อันบุตร ปจฺจุปฺภุจาทพฺพา พึ่งบำรุง จาเนหิ ด้วยฐานะ ท. ปญฺจหิ ๕ อิเมหิ โข เหล่านี้แล” อิติ ดังนี้ ฯ

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่คฤหบดีบุตรชื่อสีกาล กะ จึงตรัสว่า “คฤหบดีบุตร ทิศเบื้องหน้าคือมารดาบิดา อันบุตรควรบำรุงด้วยฐานะ ๕ คือ เราอันท่านเลี้ยงมาแล้ว จักเลี้ยงท่าน ๑ จักทำกิจของท่าน ๑ จักดำรงวงศ์สกุล ๑ จักปฏิบัติซึ่งความเป็นผู้รับทรัพย์มรดก ๑ ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อท่านถึงแก่กรรมล่วง ลับไปแล้ว จักตามเพิ่มให้ซึ่งทักษิณา ๑ คฤหบดีบุตร ทิศเบื้องหน้าคือมารดาบิดา อัน บุตรควรบำรุงด้วยฐานะ ๕ เหล่านี้แล”.

.....

[๓๓๕] ตตถ **จาเนหีติ** เอตถ **ติฏฺฐจติ** เอตถ **ผลํ** ตทายตฺตวฺตฺตติตยาตติ **จําหนํ** เหตุ, เต
 นาหฺจกถายํ “การณฺเหหีติ ๗ อตฺถสริกฺขตยา มาตาปิตฺตุนํ ปุรฺตฺตติมาทิสสาภาโว โหติ ๗
 ตถา หิ เต ปุตฺตทานํ ปุรฺตฺตภาวโต อุกฺการิกภาเวณ ทิสฺนโต อปทิสฺนโต จ ปุรฺตฺตติมา
 ทิสสา ๗ เตนาห “มาตาปิตโร ปุพฺพุกการิตาย ปุรฺตฺตติมา ทิสชาติ เวทิตพฺพาทิ ๗

ตตถ (ปเทสุ) “**จาเนหีติ** เอตถ (ปเท **วินิจฺฉโย** ปณฺทิตฺเตน **เวทิตพฺโพ**) ๗

ติฏฺฐจติ เอตถ (การณ) **ผลํ** (ตฺสฺส ผลฺสฺส) ตทายตฺตวฺตฺตติตยาตติ (เอตํ การณ) **จําหนํ** เหตุ,
 เตน (อฏฺฐกถาจริโย) อาห อฏฺฐกถายํ “การณฺเหหีติ (วจฺหน) ๗ (เตสํ มาตาปิตฺตุนํ) อตฺถสริกฺขตยา
 มาตาปิตฺตุนํ ปุรฺตฺตติมาทิสสาภาโว โหติ ๗ ตถา หิ เต (มาตาปิตโร เตสํ มาตาปิตฺตุนํ) ปุตฺตทานํ
 ปุรฺตฺตภาวโต (เตสํ มาตาปิตฺตุนํ) อุกฺการิกภาเวณ ทิสฺนโต อปทิสฺนโต จ ปุรฺตฺตติมา ทิสสา ๗ เตน
 (ภควา) อาห “มาตาปิตโร (เตสํ มาตาปิตฺตุนํ) ปุพฺพุกการิตาย ปุรฺตฺตติมา ทิสชาติ เวทิตพฺพาทิ ๗

(**วินิจฺฉโย**) อ.การวินิจฉัย **ตตถ (ปเทสุ)** “**จาเนหีติ** **เอตถ (ปเท)** ใน- โนบท ท.
 เหล่านั้นหนา -บทนี้ว่า “จาเนหิ” ดังนี้ (**ปณฺทิตฺเตน**) อันบัณฑิต (**เวทิตพฺโพ**)
 พึงทราบ ๗

ผลํ อ.ผล **ติฏฺฐจติ** ย่อมตั้งอยู่ **เอตถ (การณ)** ในเหตุนั้น (**ตฺสฺส ผลฺสฺส**) **ตทายตฺต-**
วฺตฺตติตยา เพราะความที่ แห่งผลนั้น เป็นไปต่อเนื่องด้วยเหตุนั้น **อิตติ** เพราะเหตุ
 นั้น (**เอตํ การณ**) อ.เหตุ นั้น **จําหนํ** ชื่อว่าฐานะ **เหตุ** คือ อ.เหตุ, **เตน** เพราะเหตุ
 นั้น (**วจฺหน**) อ.คำ **อิตติ** ว่า “การณฺเหหิ เพราะเหตุ ท.” **อิตติ** ดังนี้ (**อฏฺฐกถาจริเยน**)
 อันพระอรรถกถาจารย์ (**วุตฺต**) กล่าวแล้ว **อฏฺฐกถายํ** ในอรรถกถา ๗ **มาตาปิตฺตุนํ**
ปุรฺตฺตติมาทิสสาภาโว อ.ความที่ แห่งมารดาและบิดา ท. เป็นทิศเบื้องหน้า **โหติ** ย่อมมี
 (**เตสํ มาตาปิตฺตุนํ**) **อตฺถสริกฺขตยา** เพราะความที่ แห่งมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น
 เป็นผู้อันบัณฑิตพึงเห็นสมโดยเนื้อความ ๗ **ตถา หิ** จริงเหมือนอย่างนั้น **เต (มาตา-**
ปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น **ปุรฺตฺตติมา ทิสสา** เป็นทิศเบื้องหน้า (**เตสํ**
มาตาปิตฺตุนํ) **ปุรฺตฺตภาวโต** เพราะความที่ แห่งมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น เป็นผู้ตั้ง
 อยู่เบื้องหน้า **ปุตฺตทานํ** แห่งบุตร ท. **ทิสฺนโต** เพราะแสดง จ ด้วย **อปทิสฺนโต** เพราะ
 แสดงอ้าง จ ด้วย (**เตสํ มาตาปิตฺตุนํ**) **อุกฺการิกภาเวณ** โดยความที่ แห่งมารดาและ
 บิดา ท. เหล่านั้น เป็นผู้มีอุปการะ (**โหนติ**) ย่อมเป็น ๗ **เตน** เพราะเหตุ นั้น (**ภควา**)

อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺพา พึงทราบ ‘ปุรตฺถิมา ทิสสา เป็นทิศเบื้องหน้า (เตสํ มาตาปิตูนํ) ปุพฺพุปการิตาย เพราะความที่ แห่งมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น เป็นผู้มียุประการในกาลก่อน’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น ในบทนี้ว่า “จาเนหิ” พึงทราบวินิจฉัยดังนี้.

ผลย่อมตั้งอยู่ในการณ์นั้น เพราะความที่ผลนั้นเป็นไปเนื่องด้วยการณ์นั้น เพราะเหตุนั้น การณ์นั้น ชื่อว่าฐานะ คือเหตุ, เพราะเหตุนั้น ในอรรถกถา ท่านจึงกล่าวว่า “การณฺเหหิ”. ความที่มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า เพราะบัณฑิตเห็นสมกันโดยเนื้อความ. จริงอย่างนั้น มารดาบิดาเหล่านั้น ชื่อว่าทิศเบื้องหน้า เพราะเป็นผู้ตั้งอยู่เบื้องหน้าแห่งบุตรทั้งหลาย และเพราะแสดงคืออ้างโดยความเป็นผู้มีอุปการะ (แก่บุตรทั้งหลาย). เพราะเหตุนั้น พระอรรถกถาจารย์ จึงกล่าวว่า “มารดาบิดา พึงทราบว่า ‘ทิศเบื้องหน้า’ เพราะท่านเป็นผู้มียุประการมาก่อน”.

ภโตติ อหํ อิเมหิ โปสิโต ฯ ตมฺปน ภารณํ ชาตกาลโต ปฏฺจาย สุขฺปจฺจยฺอุปฺสฺหเรณน ทฺกฺขฺปจฺจยฺาปฺหเรณน จ มาตาปิตฺตุหิ ปวตฺติตํ โหติ, ตสฺมา ตํ ทสฺเสตฺตฺมาห ฅณฺเณ ปาเยตฺวา หตฺถปาเท วฑฺฒเตตฺวา มุเชน สิงฺฆาณิกํ อปเนตฺวา นหาเปตฺวา มณฺเฑตฺวา ภริโต ชคฺคิโตติ ฯ เนติ เต มาตาปิตโร มหฺลลเก ปาทโรวณนหาปนยาคุภตฺตทานาทีหิ ภริสฺสํมิ ฯ กิจฺจํ เนสนฺนฺติ อหํ อตฺตโน กิจฺจํ จเปตฺวา มาตาปิตูนํ ราชกฺุลาทีสุ อุปฺปนฺนกิจฺจํ คนฺตฺวา ภริสฺสํมิ ฯ

“ภโตติ (ปทสฺส) “อหํ อิเมหิ (มาตาปิตฺตุหิ) โปสิโต (อเมหิ)” (อิติ อตฺโถ) ฯ ตํ ปน ภารณํ ชาตกาลโต ปฏฺจาย สุขฺปจฺจยฺอุปฺสฺหเรณน ทฺกฺขฺปจฺจยฺาปฺหเรณน จ มาตาปิตฺตุหิ ปวตฺติตํ โหติ, ตสฺมา (อฏฺฐกถาจารย์) ตํ (ภารณํ) ทสฺเสตฺตํ อาห “(อหํ มาตาปิตฺตุหิ) ฅณฺเณ ปาเยตฺวา หตฺถปาเท วฑฺฒเตตฺวา มุเชน สิงฺฆาณิกํ อปเนตฺวา นหาเปตฺวา มณฺเฑตฺวา ภริโต ชคฺคิโต (อเมหิ)” อิติ ฯ “เนติ (ปทสฺส) “(อหํ) เต มาตาปิตโร มหฺลลเก ปาทโรวณนหาปนยาคุภตฺตทานาทีหิ (กิจฺเจหิ) ภริสฺสํมิ” (อิติ อตฺโถ) ฯ “กิจฺจํ เนสนฺนฺติ (ปททฺวยสฺส) “อหํ อตฺตโน กิจฺจํ จเปตฺวา มาตาปิตูนํ ราชกฺุลาทีสุ (จาเนสฺ) อุปฺปนฺนกิจฺจํ คนฺตฺวา ภริสฺสํมิ” (อิติ อตฺโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “อหัง อ.เรา อิมเหติ (มาตาปิตุ) โปสีโต เป็นผู้ อันมารดาและบิดา ท. เลี้ยงแล้ว (อมุหิ) ย่อมเป็น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ภโตติ ว่า “ภโต” ดังนี้ ฯ ปน ก็ ตั ภรณ อ.การเลี้ยงนั้น มาตาปิตุ ปรวตติตัม เป็น กิจ อันมารดาและบิดา ท. ให้เป็นไปทั่วแล้ว สุขปัจจุยอุปสรรคณ ด้วยการนำเข้าไป ซึ่งปัจจัยแห่งความสุข จ ด้วย ทุกุขปัจจุยอุปสรรคณ ด้วยการนำไปปราศซึ่งปัจจัย แห่งความทุกข์ จ ด้วย ปฏุจาย จำเดิม ชาตกาลโต แต่กาลเป็นที่เกิดแล้ว โหติ ย่อมเป็น, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (อฏฺฐกถาจารย์) อ.พระอรรถกถาจารย์ อาท กล่าว แล้ว อิตติ ว่า “(อหัง) อ.เรา (มาตาปิตุ) ภูณํ ปาเยตวา หตฺตปาเท วทฺเตตฺวา มุขเณ สิขฺฆาณิกํ อปฺเหตฺวา นหาเปตฺวา มณฺเฑตฺวา ภริโต ชคฺคิโต เป็นผู้ อัน มารดาและบิดา ท. ให้เต็มแล้ว ซึ่งน้ำนม ยังมีมือและเท้า ท. ให้เจริญ นำไปปราศแล้ว ซึ่ง น้ำมูก ด้วยปาก ให้อาบน้ำแล้ว ตกแต่งแล้ว เลี้ยงดูแล้ว ประคับประคองแล้ว (อมุหิ) ย่อมเป็น” อิตติ ดังนี้ ทสฺเสตฺมํ เพื่ออันแสดง ตั (ภรณ) ซึ่งการเลี้ยงนั้น ฯ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “(อหัง) อ.เรา ภริสฺสฺสามิ จักเลี้ยง เต มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและ บิดา ท. เหล่านั้น มหุลฺลเก ผู้แก่ ปาทโรวหนหาปนยาคุตฺตทานาทิหิ (กิจเจหิ) ด้วยกิจ ท. มีการล้างซึ่งเท้า การให้อาบ การให้ข้าวยาคุและภัตรเป็นต้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เนติ ว่า “เน” ดังนี้ ฯ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “อหัง อ.เรา จเปตฺวา พักไว้แล้ว กิจจํ ซึ่งกิจ อตฺตโน ของตน คนุตฺวา ภริสฺสฺสามิ จักไปกระทำ แล้ว อุปฺปนฺนกิจจํ ซึ่งกิจอันเกิดขึ้นแล้ว ราชกุลาทิสฺสุ (จาเนสฺสุ) ในที่ ท. มีราชสกุล เป็นต้น มาตาปิตุณฺ ของมารดาและบิดา ท.” (อิตติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวด สองแห่งบท “กิจจํ เนสนฺติ ว่า “กิจจํ เนสฺ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ภโต” ความว่า เราอันมารดาบิดาเหล่านี้เลี้ยงมาแล้ว. ก็การเลี้ยงนั้น เป็นกิจ อันมารดาบิดาให้เป็นไปแล้ว ด้วยการนำปัจจัยแห่งสุขเข้าไป และด้วยการนำปัจจัย แห่งทุกข์ออกไป จำเดิมแต่กาลที่บุตรเกิด, เพราะฉะนั้น พระอรรถกถาจารย์ เพื่อจะ แสดงการเลี้ยงนั้น จึงกล่าวว่า “เราเป็นผู้อันมารดาบิดาให้เต็มน้ำนม ยังมีมือและเท้าให้ เจริญ เอาปากดูดน้ำมูก ให้อาบน้ำ แต่งตัว เลี้ยงดู ประคับประคองแล้ว”. บทว่า “เน” ความว่า เราจักเลี้ยงมารดาบิดาเหล่านี้ผู้แก่เฒ่า ด้วยกิจมีการล้างเท้า ให้อาบน้ำ ให้ ข้าวยาคุและภัตรเป็นต้น. สองบทว่า “กิจจํ เนสฺ” ความว่า เราจักพักกิจของตนไว้ แล้ว ไปทำกิจที่เกิดขึ้นในราชสกุลเป็นต้น ของมารดาบิดา.

กุลवंสี จเปสฺสามีติ เอตถ ยสฺมา มาตาปิตูนํ สนฺตกํ เขตฺตาทิ อวินาเสตฺวา รกฺขณํ เตสํ ปรมฺปราย จิตฺติยา การณํ โหติ ยสฺมา จ กุลปฺปเทสาทินา อตฺตนา สทิสํ เอกํ ปุริสํ ฆาเตตฺวา คีวายํ วา หตฺเถ วา พทฺธมณฺีวลยํ หาเรตพฺพนฺติ เอวมาทินา ปวตฺตอธมฺมิกวํสโต มาตาปิตโร อปเนตฺวา ตํ คาหํ วิสฺสชฺษาเปตฺวา หีสาทิวิริตฺติยา ปวตฺเต ธมฺมิกวํเส จปเนน เจว เตหิ ทินฺนทานานุปจฺฉินฺทเนน จ อายตี เตสํ ปรมฺปฺรา หริตา โหติ, ตสฺมา ตมตฺถํ ทสฺเสตฺตุมหา มาตาปิตูนํ สนฺตกํ เขตฺตวตฺตฺถุหิริธมฺมิกวํสฺนทฺธาที อวินาเสตฺวา รกฺขณฺโตปิ มาตาปิตโร อธมฺมิกวํสโต หริตฺวา ธมฺมิกวํเส จเปนฺโตปิ กุลวํเสน อาภตานิ สลากภตฺตาทินิ อนุปจฺฉินฺทิตฺวา ปวตฺเตนฺโตปิ กุลवंสี จเปติ นามาติ ฯ

“กุลवंสี จเปสฺสามีติ เอตถ (จาเน วินิจฺฉโย ปณฺทิตฺเตน เวทิตพฺโพ) ฯ

ยสฺมา มาตาปิตูนํ สนฺตกํ เขตฺตาทิ (ธนฺ) อวินาเสตฺวา รกฺขณํ เตสํ (มาตาปิตูนํ) ปรมฺปราย จิตฺติยา การณํ โหติ ยสฺมา จ กุลปฺปเทสาทินา อตฺตนา สทิสํ เอกํ ปุริสํ ฆาเตตฺวา คีวายํ วา หตฺเถ วา พทฺธมณฺีวลยํ หาเรตพฺพนฺติ เอว อาทินา ปวตฺตอธมฺมิกวํสโต มาตาปิตโร อปเนตฺวา ตํ คาหํ วิสฺสชฺษาเปตฺวา หีสาทิวิริตฺติยา ปวตฺเต ธมฺมิกวํเส จปเนน เจว เตหิ (มาตาปิตฺุหิ) ทินฺนทานานุปจฺฉินฺทเนน จ อายตี เตสํ (มาตาปิตูนํ) ปรมฺปฺรา (ปฺตฺเตน) หริตา โหติ, ตสฺมา (อญฺจกถาจรโย) ตํ อตฺถํ ทสฺเสตฺตุมหา “(ปฺตฺโต) มาตาปิตูนํ สนฺตกํ เขตฺตวตฺตฺถุหิริธมฺมิกวํสฺนทฺธาที (ธนฺ) อวินาเสตฺวา รกฺขณฺโตปิ มาตาปิตโร อธมฺมิกวํสโต หริตฺวา ธมฺมิกวํเส จเปนฺโตปิ กุลวํเสน อาภตานิ สลากภตฺตาทินิ (ทานานิ) อนุปจฺฉินฺทิตฺวา ปวตฺเตนฺโตปิ กุลवंสี จเปติ นามาติ ฯ

(วินิจฺฉโย) อ.การวินิจฉัย เอตถ (จาเน) ในจําณะนี้ “กุลवंสี จเปสฺสามีติ ว่า “กุลवंสี จเปสฺสามิ” ดังนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺโพ พึงทราบ ฯ มาตาปิตูนํ สนฺตกํ เขตฺตาทิ (ธนฺ) อวินาเสตฺวา รกฺขณํ อ.การ ไม่ยังทรัพย์มีนาเป็นต้น อันเป็นของมีอยู่ ของมารดาและบิดา ท. ให้พินาศไป รักษาไว้ การณํ เป็นเหตุ จิตฺติยา แห่งการดำรงอยู่ ปรมฺปราย สืบๆ ไป เตสํ (มาตาปิตูนํ) ของมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น โหติ ย่อมเป็น ยสฺมา เพราะเหตุใด, จ อนึ่ง ปรมฺปฺรา อ.สืบๆ เตสํ (มาตาปิตูนํ) ของมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น อายตี ในกาลต่อไป (ปฺตฺเตน) หริตา เป็นกิริยา อันบุตร นำไปแล้ว กุลปฺปเทสาทินา อตฺตนา สทิสํ เอกํ ปุริสํ

มาเตตวา คีวามิ วา หตเถ วา พุทฺธมณิวัลยํ หาเรตพุพฺพุติ เอวมาทินา
 ปวตฺตอธมฺมิกวํสโต มาตาปิตโร อปเนตฺวา ตํ คาหํ วิสฺสชฺษาเปตฺวา หีสาทิ-
 วิรติยา ปวตฺเต ธมฺมิกวํเส จปเนน เจว ด้วยการ นำไปปราศ ซึ่งมารดาและบิดา
 ท. จากวงศ์อันไม่ประกอบด้วยธรรมอันเป็นไปแล้ว โดยนัยเป็นต้น อย่างนี้ว่า “อ.กำไล
 มณีอันบุคคลผูกไว้แล้ว ที่คอหรือ หรือว่าที่มือ อันเรา ท. ยังบุรุษ คนหนึ่ง ผู้เช่นกับ
 ด้วยตน มีตระกูลและประเทศเป็นต้น ให้ตายแล้ว ฟังให้นำไป” ดังนี้ ให้สละแล้ว ซึ่ง
 การถือเอานั้น ตั้งไว้ ในวงศ์อันประกอบแล้วด้วยธรรม อันเป็นไปแล้ว ด้วยการงดเว้น
 จากอกุศลธรรมมีการเบียดเบียนเป็นต้นด้วยนั้นเทียว เตหิ (มาตาปิตุหิ) ทินุหนานา-
 นุปรุจฺฉินฺทเนน จ ด้วยการไม่เข้าไปตัดซึ่งทาน อันมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น ให้แล้ว
 ด้วย โหติ ย่อมเป็น ยสุมา เพราะเหตุใด, ตสุมา เพราะเหตุนั้น (อฏฺฐกถาจริโย)
 อ.พระอรธกถาจารย์ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ปรุโต) อ.บุตร มาตาปิตุหํ
 สนฺตํ เขตฺตวตฺตฤทฺธิรณฺณสุณฺณาที (ธนํ) อวิหาเสตฺวา รกฺขนฺโตปิ เมื่อไม่ยัง
 ทรัพย์มี นา สวน เงิน และทองเป็นต้น อันเป็นของมีอยู่ ของมารดาและบิดา ท. ให้
 พินาศไปแล้ว รักษาที่ดี มาตาปิตโร อธมฺมิกวํสโต หริตฺวา ธมฺมิกวํเส จเปนฺโตปิ
 เมื่อนำไปแล้ว ซึ่งมารดาและบิดา ท. จากวงศ์อันไม่ประกอบแล้วด้วยธรรม ให้ตั้งอยู่
 ในวงศ์อันประกอบแล้วด้วยธรรมก็ดี กุลวํเสน อาภตานิ สลากภตฺตาทินิ (ทานานิ)
 อนุปรุจฺฉินฺทิตฺวา ปวตฺเตนฺโตปิ เมื่อไม่เข้าไปตัด ซึ่งทาน ท. มีสลากภัตเป็นต้น อัน
 วงศ์แห่งตระกูล นำมาแล้ว แล้วจึงให้เป็นไปก็ดี จเปติ นาม ชื่อว่ายอมตั้งไว้ กุลวํสํ
 ซึ่งวงศ์แห่งตระกูล” อิติ ดังนี้ ทสฺเสตฺถุ เพื่ออันแสดง ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ๗

ในฐานะนี้ว่า “กุลวํสํ จเปสฺสามิ” ฟังทราบวินิจฉัยดังนี้

เพราะเหตุที่การไม่ให้ทรัพย์สมบัติของมารดาบิดามีนาเป็นต้นให้ฉิบหาย รักษาไว้
 เป็นเหตุแห่งการตั้งมั่นสืบ ๆ ไป (แห่งวงศ์สกุล) ของมารดาบิดาเหล่านั้น, อนึ่ง เพราะ
 เหตุที่การสืบต่อไป (แห่งสกุล) ของมารดาบิดาเหล่านั้น ย่อมเป็นอันบุตรนำไปแล้ว
 ด้วยการนำมารดาบิดาออกจากวงศ์ที่ไม่ตั้งอยู่ในธรรมอันเป็นไปโดยนัยเป็นต้นอย่าง
 นี้ว่า “พวกเราฟังฆ่าบุรุษคนหนึ่ง ผู้เสมอกับตนด้วยสมบัติมีสกุลและประเทศเป็นต้น
 แล้ว นำกำไลมณีที่ผูกไว้ที่คอหรือที่มือไป” แล้วให้เลิกละความยึดถืออันเสีย ตั้งไว้ใน
 วงศ์ที่ประพฤติธรรมอันเป็นไปแล้วด้วยการงดเว้นจากอกุศลกรรมมีการเบียดเบียน

เป็นต้น และด้วยการไม่ตัดทอนทานที่มารดาบิดาเหล่านั้นให้แล้ว, เพราะเหตุนั้น พระอรรถกถาจารย์ เพื่อจะแสดงเนื้อความนั้น จึงกล่าวว่า “บุตรไม่ทำสมบัติของ มารดาบิดามีนา เงิน และทองเป็นต้นให้ฉิบหายไป รักษาไว้ก็ดี นำมารดาบิดาไปจาก วงศ์ที่ไม่ตั้งอยู่ในธรรมแล้ว ตั้งไว้ในวงศ์ที่ตั้งอยู่ในธรรมก็ดี ไม่ตัดทอนภัตตรทั้งหลาย มีสลาภภัตรเป็นต้น อันวงศ์สกุลนำมาแล้วให้ไปอยู่ก็ดี ชื่อว่าดำรงวงศ์สกุล”.

.....

ทนายชู้ ปฏิปชฺชามิติ เอตถ ยสฺมา ทายชฺชปปฏิลาภสฺส โยคฺยภาเว ปวตฺตมาโน เอเว ทายชฺช ปฏิปชฺชติ นาม น อิตโร ตสฺมา ตมตฺถํ ทสฺเสตฺตฺมาห มาตาปิตโร อตฺตโน โอวาเท อวตฺตมาเน มิจฺฉาปฏิปนฺเน ทารเก วินิจฺฉยํ ปตฺวา อปฺตฺตเก กโรนฺติ เต ทายชฺชารหา น โหนฺติ โอวาเท วตฺตมาเน ปน กุลสนฺตกสามิเก กโรนฺตีติ ฯ

“ทนายชู้ ปฏิปชฺชามิติ เอตถ (จาเน วินิจฺฉโย ปณฺหิตฺเตน เวทิตฺพุโพ) ฯ

ยสฺมา (ปฺตฺโต) ทายชฺชปปฏิลาภสฺส โยคฺยภาเว ปวตฺตมาโน เอเว ทายชฺช ปฏิปชฺชติ นาม, น อิตโร (ปฺตฺโต ทายชฺช ปฏิปชฺชติ นาม), ตสฺมา (อฏฺฐกถาจริโย) ตํ อตฺถํ ทสฺเสตฺตฺ อหา “มาตาปิตโร อตฺตโน โอวาเท อวตฺตมาเน มิจฺฉาปฏิปนฺเน ทารเก วินิจฺฉยํ ปตฺวา อปฺตฺตเก กโรนฺติ, เต (ปฺตฺตา) ทายชฺชารหา น โหนฺติ, (มาตาปิตโร เต ปฺตฺเต) โอวาเท วตฺตมาเน ปน กุลสนฺตกสามิเก กโรนฺตีติ ฯ

(วินิจฺฉโย) อ.การวินิจฉัย เอตถ (จาเน) ในฐานะนี้ “ทนายชู้ ปฏิปชฺชามิติ ว่า “ทนายชู้ ปฏิปชฺชามิ” ดังนี้ (ปณฺหิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตฺพุโพ ฟังทราบ ฯ

(ปฺตฺโต) อ.บุตร ปวตฺตมาโน เอเว ประพฤติอยู่นั้นเที่ยว โยคฺยภาเว ในความเป็น แห่งบุคคลผู้ควร ทายชฺชปปฏิลาภสฺส แก่การได้เฉพาะซึ่งความเป็นแห่งทายาท ปฏิปชฺชติ นาม ชื่อว่าย่อมปฏิบัติ ทายชฺช ซึ่งความเป็นแห่งทายาท, อิตโร (ปฺตฺโต) อ.บุตรนอกนี้ (ปฏิปชฺชติ นาม) ชื่อว่าย่อมปฏิบัติ (ทนายชู้) ซึ่งความเป็นแห่ง ทายาท น หามิได้ ยสฺมา เพราะเหตุใด, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (อฏฺฐกถาจริโย) อ.พระอรรถกถาจารย์ อหา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. ปตฺวา ถึงแล้ว วินิจฺฉยํ ซึ่งการตัดสิน ทารเก ซึ่งเด็ก ท. อวตฺตมาเน ผู้ไม่เป็นไปอยู่

โอวาเท ในโอวาท **อดตโน** ของตน **มิจจาปฏิปนฺเน** ผู้ปฏิบัติผิดแล้ว **กโรหฺติ** ย่อมกระทำ **อปฺตุตเต** ให้ไม่เป็นบุตร, **เต (ปฺตุตเต)** อ.บุตร ท. เหล่านั้น **ทายชฺชา-**
รหา เป็นผู้ควรแก่ความเป็นแห่งทายาท **โหหฺติ** ย่อมเป็น **น** หามิได้, **ปน** แต่ว่า
(มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. **กโรหฺติ** ย่อมกระทำ **(เต ปฺตุตเต)** ซึ่งบุตร ท.
 เหล่านั้น **วตฺตมาเน** ผู้เป็นไปอยู่ **โอวาเท** ในโอวาท **กุลสนฺตกสามิเก** ให้เป็น
 เจ้าของแห่งทรัพย์อันเป็นของมีอยู่ของตระกูล” **อิติ** ดังนี้ **ทสฺเสตฺถุ** เพื่ออันแสดง
ตํ อดถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ฯ

ในฐานะนี้ว่า “**ทายชฺชํ ปฏิปนฺนํ**” พึงทราบวินิจฉัยดังนี้.

เพราะเหตุที่บุตรประพฤติ โดยความเป็นผู้ควรแก่อันได้รับความเป็นทายาทชื่อว่า
 ปฏิบัติ ความเป็นผู้รับทรัพย์มรดก. บุตรนอกนี้ ไม่ชื่อว่าปฏิบัติความเป็นผู้รับทรัพย์
 มรดก, เพราะฉะนั้น พระอรธกถาจารย์ เพื่อจะแสดงเนื้อความนั้น จึงกล่าวว่า
 “มารดาบิดาถึงความตัดสินเด็กทั้งหลาย ผู้ไม่ประพฤติในโอวาทของตน ปฏิบัติผิดทำ
 ไม่ให้เป็นบุตร, บุตรเหล่านั้น ย่อมไม่ควรแก่ความเป็นทายาท ย่อมทำบุตรทั้งหลาย
 ผู้ประพฤติอยู่ในโอวาท ให้เป็นเจ้าของสมบัติในสกุล”.

ตตถ **วินิจฺฉยมํ ปตฺวาติ** ปฺตุตฺตสฺส จ **วิสฺสชฺชนฺนฺติ** เอวมาคตํ **วินิจฺฉยมํ** อากมฺม ฯ
ทกฺขิณฺนฺติ เตสํ ปตฺติทานํ กตฺวา ตตฺติยทิวสโต ปฏฺจาย ทานํ **อนุปฺปทฺสสามิ** ฯ
 “กิมตฺถนฺติ เจ ฯ “ตํ เตสํ ปาเปตฺถุ” ฯ “กิมฺปนฺตํ ทานํ เปตานํ ปาปฺุณฺนาตีติ ฯ
 น เหตุถ อมฺเหหิ **วตฺตพฺพมตฺถิ** ภควตา เอว พฺยากตตฺตา ฯ

ตตถ (ปเทสุ) “**วินิจฺฉยมํ ปตฺวาติ** (ปททวยสฺส) “**ปฺตุตฺตสฺส จ วิสฺสชฺชนฺนฺติ** เอวํ อากตํ
วินิจฺฉยมํ อากมฺม” (อิติ อดโถ) ฯ “**ทกฺขิณฺนฺติ** (ปทสฺส) “(อหํ) **เตสํ (มาตาปิตฺตุน)** ปตฺติทานํ
 กตฺวา ตตฺติยทิวสโต ปฏฺจาย ทานํ **อนุปฺปทฺสสามิ**” (อิติ อดโถ) ฯ “**กิมตฺถ** (อหํ) **เตสํ**
มาตาปิตฺตุน ปตฺติทานํ **กตฺวา ตตฺติยทิวสโต ปฏฺจาย ทานํ **อนุปฺปทฺสสามิ**”** (อิติ (ปฺจฺฉนา) **เจ**
(สียา) ฯ “**ตํ (ทาน)** **เตสํ (มาตาปิตฺตุน)** **ปาเปตฺถุ** (อหํ) **เตสํ (มาตาปิตฺตุน)** **ปตฺติทานํ** **กตฺวา**
ตตฺติยทิวสโต ปฏฺจาย ทานํ **อนุปฺปทฺสสามิ”** (อิติ **วิสฺสชฺชน**) ฯ “**กํ** **ปน** **เอตํ** **ทาน** (**เตสํ**
มาตาปิตฺตุน) **เปตานํ ปาปฺุณฺนาตีติ (ปฺจฺฉนา)** ฯ **น** **หิ** **เอตถ (ปญฺเห)** **อมฺเหหิ** **วตฺตพฺพ** **อดฺถิ**

(เอตสฺส ปญฺหสฺส) ภควตา เอว พุยาगतตฺตา (วิสุสฺซชฺชน) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “อาคมมฺม ถึงแล้ว วิหิจฺฉยฺม ซึ่งการตัดสิน อาคมตฺม อันมาแล้ว เอว อย่างนี้ อิติ ว่า ‘จ ก็ วิสุสฺซชฺชน อ.การสละ ปุตฺตสฺส ซึ่งบุตร’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ตตฺถ (ปทสฺส) “วิหิจฺฉยฺม ปตฺวาติ ว่า “วิหิจฺฉยฺม ปตฺวา” ดังนี้ ฯ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “(อหํ) อ.เรา กตฺวา กระทำแล้ว ปตฺติทานํ ซึ่งการให้ซึ่งส่วนบุญ เตสํ (มาตาปิตฺตุนํ) แก่มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น อหุปฺปทสฺสามิ จักตามเพิ่มให้ ทานํ ซึ่งทาน ปฏฺจาย จำเดิม ตตฺติทิวสโต แต่วันที่ ๓” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ทกฺขิณฺหนฺติ ว่า “ทกฺขิณฺ” ดังนี้ ฯ เจ หากว่า (ปุจฺฉา) อ.อันถาม อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา (กตฺวา) กระทำแล้ว (ปตฺติทานํ) ซึ่งการให้ซึ่งส่วนบุญ (เตสํ มาตาปิตฺตุนํ) แก่มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น (อหุปฺปทสฺสามิ) จักตามเพิ่มให้ (ทานํ) ซึ่งทาน (ปฏฺจาย) จำเดิม (ตตฺติทิวสโต) แต่วันที่ ๓ กิมตฺถํ เพื่ออะไร ?” (อิติ) ดังนี้ (สฺยิยา) ฟังมีไซรั ฯ (วิสุสฺซชฺชน) อ.อันแก่ (อิติ) ว่า “(อหํ) อ.เรา (กตฺวา) กระทำแล้ว (ปตฺติทานํ) ซึ่งการให้ซึ่งส่วนบุญ (เตสํ มาตาปิตฺตุนํ) แก่มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น (อหุปฺปทสฺสามิ) จักตามเพิ่มให้ (ทานํ) ซึ่งทาน (ปฏฺจาย) จำเดิม (ตตฺติทิวสโต) แต่วันที่ ๓ ตํ (ทานํ) เตสํ (มาตาปิตฺตุนํ) ปาเปตฺตํ เพื่ออัน- ยังกทานนั้น -ให้ถึง แก่มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น” (อิติ) ดังนี้ (สฺยิยา) ฟังมี ฯ (ปุจฺฉา) อ.อันถาม อิติ ว่า “ปน ก็ เอตํ ทานํ อ.ทานนั้น ปาปฺณาติ ย่อมถึง (เตสํ มาตาปิตฺตุนํ) แก่มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น เปตฺตํ ผู้ละไปแล้ว ก็ หรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ หิ ก็ (วิสุสฺซชฺชน) อ.อันแก่ อมฺเหหิ วตฺตพฺพํ เป็นคำ อันข้าพเจ้า ท. ฟังกล่าว เอตฺถ (ปญฺเห) ในปัญหานี้ อตฺถิ มีอยู่ น หามีได้ (เอตสฺส ปญฺหสฺส) ภควตา เอว พุยาगतตฺตา เพราะความที่ แห่งปัญหานั้น เป็นปัญหา อันพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเที่ยว ทรงพยากรณ์แล้ว ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า “วิหิจฺฉยฺม ปตฺวา” ความว่า ถึงการตัดอันมาแล้วอย่างนี้ ‘ก็เราสละบุตรละ’. บทว่า “ทกฺขิณฺ” ความว่า เราจักทำการให้ส่วนบุญแก่มารดาบิดาเหล่านั้น ตามเพิ่มให้ทาน จำเดิมแต่วันที่ ๓. ถ้าคำถามฟังมีว่า “เพื่ออะไร ?” คำตอบฟังมี “เพื่อให้ทานนั้นถึงแก่มารดาบิดาเหล่านั้น”. ถามว่า “ก็ทานนั้น ย่อมถึงแก่มารดาบิดาผู้ล่วงลับไปแล้วหรือ ?” ก็ในปัญหานี้ ข้าพเจ้าไม่จำต้องกล่าวแก่ เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าเอง ทรงพยากรณ์ไว้แล้ว.

ชาณฺสุโสณิสฺสุตฺต

[๓๓๖] เอโก กิร ชาณฺสุโสณิ นาม พุราหฺมโณ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ ปุจฺจติ
 “มยฺมสฺสุ โภ โคตม พุราหฺมณา นาม ทานานิ เทม, สทฺธานิ กโรม, อิหํ ทานํ
 เปตานํ ฌาติสาลโหิตานํ อุปกปฺปตฺตุ, อิหํ ทานํ เปตา ฌาติสาลโหิตา ปรีกฺขณฺชนฺตฺตฺติ
 กจฺจि ตํ โภ โคตม ทานํ เปตานํ ฌาติสาลโหิตานํ อุปกปฺปติ, กจฺจิ เต เปตา
 ฌาติสาลโหิตา ตํ ทานํ ปรีกฺขณฺชนฺตฺติ ๕

“จาเน โข พุราหฺมณ อุปกปฺปติ โน อฏฺฐจาเนติ ๕

“กตมํ ปน โภ โคตม จานํ กตมํ อฏฺฐจฺานนฺติ ๕

อิห พุราหฺมณ เอกจฺโจ ปาณาติปาตี โหติ ๕เปยฺ มิจฺฉาภิภฺจิกโก โหติ, โส กายสฺส
 เกทา ปรมฺมรณา นิรยํ อุปปชฺชติ ๕ โย เนรยิกานํ สตฺตานํ อหฺหารโ, เตน โส
 ตตฺถ ยาเปติ, เตน โส ตตฺถ ติภฺจติ, อิหํปิ โข พุราหฺมณ อฏฺฐจฺานํ, ยตฺถ จิตฺสฺส
 ตํ ทานํ น อุปกปฺปติ ๕

อิห ปน พุราหฺมณ เอกจฺโจ ปาณาติปาตี โหติ ๕เปยฺ ปรมฺมรณา ติรจฺฉานโยนี
 อุปปชฺชติ, โย ติรจฺฉานโยนิกานํ สตฺตานํ อหฺหารโ, เตน โส ตตฺถ ยาเปติ ๕เปย
 น อุปกปฺปติ ๕

อิห ปน พุราหฺมณ เอกจฺโจ ปาณาติปาตา ปฏฺฐิวิโรโต โหติ ๕เปยฺ สมฺมาภิภฺจิกโก
 โหติ โส กายสฺส เกทา ปรมฺมรณา มนุสฺसानํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ, โย มนุสฺसानํ
 อหฺหารโ, เตน โส ตตฺถ ยาเปติ, เตน โส ตตฺถ ติภฺจติ, อิหํปิ โข พุราหฺมณ
 อฏฺฐจฺานํ, ยตฺถ จิตฺสฺส ตํ ทานํ น อุปกปฺปติ ๕

อิห ปน พุราหฺมณ เอกจฺโจ ปาณาติปาตา ปฏฺฐิวิโรโต โหติ ๕เปยฺ ปรมฺมรณา
 เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ, โย เทวานํ อหฺหารโ, เตน โส ตตฺถ ยาเปติ ๕เปย
 น อุปกปฺปติ ๕

อิห ปน พุราหฺมณ เอกจฺโจ ปาณาติปาตี โหติ ๕เปยฺ มิจฺฉาภิภฺจิกโก โหติ, โส
 กายสฺส เกทา ปรมฺมรณา ปิตฺติวิสยํ อุปปชฺชติ, โย ปิตฺติวิสยิกานํ สตฺตานํ
 อหฺหารโ ๕ เตน โส ตตฺถ ยาเปติ, เตน โส ตตฺถ ติภฺจติ, ยํ วา ปนสฺส อิโต

อนุปปเวจฺจนฺติ มิตฺตามจฺจา วา ญาติสาลโหิตา วา เตน โส ตตฺถ ยาเปติ, เตน โส ตตฺถ ติฏฺฐจฺติ, อิํ ไซ พุราหฺมณ จานํ, ยตฺถ จิตฺตสฺส ตํ ทานํ อุปกปฺปตีติ ฯ

สเจ ปน โภ โคตม โส เปโต ญาติสาลโหิตโต ตํ จานํ อนุปปนฺโน โหติ, โภ ตํ ทานํ ปริภุญชฺตีติ ฯ อญฺเฌปิสฺส พุราหฺมณ เปตา ญาติสาลโหิตา ตํ จานํ อุปฺปนฺนา โหนฺติ เต ตํ ทานํ ปริภุญชฺนฺตีติ ฯ

สเจ ปน โภ โคตม โส เจว เปโต ญาติสาลโหิตโต ตํ จานํ อนุปปนฺโน โหติ, อญฺเฌ จสฺส เปตา ญาติสาลโหิตา ตํ จานํ อนุปปนฺนา โหนฺติ, โภ ตํ ทานํ ปริภุญชฺตีติ ฯ

อฏฺฐจฺานํ ไซ เอตํ พุราหฺมณ อนวกาโส, ยนฺตํ จานํ วิวิตฺตํ อสฺส อิมินา ที่เมฆน อทฺฐนา ยทิตํ เปเตหิ ญาติสาลโหิตเอหิ, อปีจ พุราหฺมณ ทายโกปิ อนิปลโลติ ฯ ทสฺกนิปาตงฺคฺตฺตเร ชาณฺสุโสณิสฺสฺสฺตํ ฯ

กิริ ได้ยินว่า พุราหฺมโณ อ.พราหมณ์ เอโก คนหนึ่ง ชาณฺสุโสณิ นาม ชื่อว่า ชาณฺสุโสณิ อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ปุจฺจติ ย่อมทูลถาม เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า “โคตม ข้าแต่พระโคตม โภ ผู้เจริญ มยํ อสฺสุ อ.ข้าพระองค์ ท. แล พุราหฺมณา นาม ชื่อว่าพราหมณ์ เทม ย่อมให้ ทานานิ ซึ่งทาน ท., กโรม ย่อมกระทำ สทฺธานิ ซึ่งบุญอันบุคคลเชื่อแล้วพึงกระทำ ท., (อุทฺทิสาม) ย่อมอุทิศ อิติ ว่า ‘อิํ ทานํ อ.ทานนี้ อุปกปฺปตฺตุ ของจงสำเร็จ ญาติสาลโหิตานํ แก่ญาติสาลโหิต ท. เปตานํ ผู้ล่วงลับไปแล้ว, ญาติสาลโหิตา อ.ญาติสาลโหิต ท. เปตา ผู้ล่วงลับไปแล้ว ปริภุญชฺนฺตฺตุ จงบริโภค อิํ ทานํ ซึ่งทานนี้’ อิติ ดังนี้, โภ โคตม ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ตํ ทานํ อ.ทานนั้น อุปกปฺปติ ย่อมสำเร็จ ญาติสาลโหิตานํ แก่ญาติสาลโหิต ท. เปตานํ ผู้ล่วงลับไปแล้ว กจฺจิ แลหรือ, ญาติสาลโหิตา อ.ญาติสาลโหิต ท. เปตา ผู้ล่วงลับไปแล้ว เต เหล่านั้น ปริภุญชฺนฺติ ย่อมบริโภค ตํ ทานํ ซึ่งทานนั้น กจฺจิ แลหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “พุราหฺมณ ดูก่อนพราหมณ์ (ทานํ) อ.ทาน อุปกปฺปติ ย่อมสำเร็จ จานเ ไซ ในฐานะแล, (ทานํ) อ.ทาน โห (อุปกปฺปติ) ย่อมไม่สำเร็จ อฏฺฐจฺานเ ในที่มีฐานะ” อิติ ดังนี้ ฯ

(พฺรหฺมณ) อ.พฺรหฺมณฺ (ปฺจฺจ) ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “โภ โคตม ข้าแต่พระโคตม ผู้เจริญ จาหน อ.ฐาณะ กตมฺ เป็นไฉน ? อฏฺจาหนฺ อ.ทมิฐฐาณะ กตมฺ เป็นไฉน ?” อิติ ดังนี้ ฯ

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “พฺรหฺมณฺ ดูก่อนพฺรหฺมณฺ เอกจฺโจ (ปฺคฺคโล) อ.บุคคลบางคน อธิ (โลก) ในโลกนี้ ปาณาติปาตี เป็นผู้ยังสัตว์ให้ตกลงไปโดยปกติ โหติ ย่อมเป็น ฯลฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก เป็นผู้มีความเห็นผิด โหติ ย่อมเป็น, โส (ปฺคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อุปฺปชฺชติ ย่อมเข้าถึง นิริยฺ ซึ่งนรกปรํ ในเบื้องหลัง มรณา แต่ความตาย เกทา เพราะการแตก กายสฺส แห่งกาย, อาหาโร อ.อาหาร สตุตฺตํ ของสัตว์ ท. เหนฺยิกานํ ผู้เกิดในนรก โย ใด (อตฺถิ) มีอยู่, โส (สตุตฺโต) อ.สัตว์นั้น (อตฺตภาวํ) ยังอรรถภาพ ยาเปติ ย่อมให้เป็นไป ตตฺถ (นิริเย) ในนรกนั้น เตน (อาหาเรน) ด้วยอาหารนั้น, โส (สตุตฺโต) อ.สัตว์นั้น ติฏฺฐติ ย่อมดำรงอยู่ ตตฺถ (นิริเย) ในนรกนั้น, พฺรหฺมณฺ ดูก่อนพฺรหฺมณฺ ตํ ทาหนํ อ.ทานนั้น น อุปกฺปฺปติ ย่อมไม่สำเร็จ (สตุตฺตสฺส) แก่สัตว์ จิตฺตสฺส ผู้ดำรงอยู่แล้ว ยตฺถ (จาเห) ในฐาณะใด, อิทํปิ โข (จาหนํ) อ.ฐาณะแม้นี้แล อฏฺจาหนํ เป็นทมิฐฐาณะ (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

พฺรหฺมณฺ ดูก่อนพฺรหฺมณฺ เอกจฺโจ (ปฺคฺคโล) อ.บุคคลบางคน อธิ (โลก) ในโลกนี้ ปาณาติปาตี เป็นผู้ยังสัตว์ให้ตกลงไปโดยปกติ โหติ ย่อมเป็น ฯลฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก เป็นผู้มีความเห็นผิด โหติ ย่อมเป็น, โส (ปฺคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อุปฺปชฺชติ ย่อมเข้าถึง ติริจฺฉานโยนิ ซึ่งกำเนิดแห่งสัตว์เดรัจฉาน ปรํ ในเบื้องหลัง มรณา แต่ความตาย เกทา เพราะการแตก กายสฺส แห่งกาย, อาหาโร อ.อาหาร สตุตฺตํ ของสัตว์ ท. ติริจฺฉานโยนิกานํ ผู้เกิดในกำเนิดแห่งสัตว์เดรัจฉาน โย ใด (อตฺถิ) มีอยู่, โส (สตุตฺโต) อ.สัตว์นั้น (อตฺตภาวํ) ยังอรรถภาพ ยาเปติ ย่อมให้เป็นไป ตตฺถ (ติริจฺฉานโยนินิ) ในกำเนิดแห่งสัตว์เดรัจฉานนั้น เตน (อาหาเรน) ด้วยอาหารนั้น, โส (สตุตฺโต) อ.สัตว์นั้น ติฏฺฐติ ย่อมดำรงอยู่ ตตฺถ (ติริจฺฉานโยนินิ) ในกำเนิดแห่งสัตว์เดรัจฉานนั้น, พฺรหฺมณฺ ดูก่อนพฺรหฺมณฺ ตํ ทาหนํ อ.ทานนั้น น อุปกฺปฺปติ ย่อมไม่สำเร็จ (สตุตฺตสฺส) แก่สัตว์ จิตฺตสฺส ผู้ดำรงอยู่แล้ว ยตฺถ (จาเห) ในฐาณะใด, อิทํปิ โข (จาหนํ) อ.ฐาณะแม้นี้แล อฏฺจาหนํ เป็นทมิฐฐาณะ (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

พราหมณ์ ดูก่อนพราหมณ์ ปน ก็ เอกจโจ (ปุคฺคโล) อ.บุคคลบางคน อิธ (โลเก) ในโลกนี้ ปฏิวีโรโต เป็นผู้เว้นเฉพาะแล้ว ปาณาติปาตา จากการยังสัตว์ให้ตกลงไป โหติ ย่อมเป็น ฯลฯ สมมาทิกฺกจิโก เป็นผู้มีความเห็นชอบ โหติ ย่อมเป็น, โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อุปฺปชฺชติ ย่อมเข้าถึง สหพฺยุตฺติ ซึ่งความเป็นแห่งสหายนุสฺसानํ ของมนุษย์ ท. ปรี ในเบื้องหลัง มรณา แต่ความตาย เกทา เพราะการแตก กายสฺส แห่งกาย, อหาโร อ.อาหาร มนุสฺसानํ ของมนุษย์ ท. โย ใด (อตฺถิ) มีอยู่, โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น (อตฺตภาวํ) ยังอรรถภาพ ยาเปติ ย่อมให้เป็นไป ตตฺถ (มนุสฺสโลเก) ในมนุษย์โลกนั้น เตน (อาหาเรน) ด้วยอาหารนั้น, โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ติกฺกจฺติ ย่อมดำรงอยู่ ตตฺถ (มนุสฺสโลเก) ในมนุษย์โลกนั้น เตน (อาหาเรน) ด้วยอาหารนั้น, พราหมณ์ ดูก่อนพราหมณ์ ตํ ทานํ อ.ทานนั้น น อุปกปฺปติ ย่อมไม่สำเร็จ (ปุคฺคลสฺส) แก่บุคคล จิตสฺส ผู้ดำรงอยู่แล้ว ยตฺถ (จาเน) ในฐานะใด, อิทิปิ โข (จาณํ) อ.ฐานะแม้นี้แล อฏฺฐาณํ เป็นที่มีใช้ฐานะ (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

พราหมณ์ ดูก่อนพราหมณ์ ปน ก็ เอกจโจ (ปุคฺคโล) อ.บุคคลบางคน อิธ (โลเก) ในโลกนี้ ปฏิวีโรโต เป็นผู้เว้นเฉพาะแล้ว ปาณาติปาตา จากการยังสัตว์ให้ตกลงไป โหติ ย่อมเป็น ฯลฯ สมมาทิกฺกจิโก เป็นผู้มีความเห็นชอบ โหติ ย่อมเป็น, โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อุปฺปชฺชติ ย่อมเข้าถึง สหพฺยุตฺติ ซึ่งความเป็นแห่งสหายนุสฺसानํ ของเทวดา ท. ปรี ในเบื้องหลัง มรณา แต่ความตาย เกทา เพราะการแตก กายสฺส แห่งกาย, อหาโร อ.อาหาร เทวานํ ของเทวดา ท. โย ใด (อตฺถิ) มีอยู่, โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น (อตฺตภาวํ) ยังอรรถภาพ ยาเปติ ย่อมให้เป็นไป ตตฺถ (เทวโลเก) ในเทวโลกนั้น เตน (อาหาเรน) ด้วยอาหารนั้น, โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ติกฺกจฺติ ย่อมดำรงอยู่ ตตฺถ (เทวโลเก) ในเทวโลกนั้น เตน (อาหาเรน) ด้วยอาหารนั้น, พราหมณ์ ดูก่อนพราหมณ์ ตํ ทานํ อ.ทานนั้น น อุปกปฺปติ ย่อมไม่สำเร็จ (ปุคฺคลสฺส) แก่บุคคล จิตสฺส ผู้ดำรงอยู่แล้ว ยตฺถ (จาเน) ในฐานะใด, อิทิปิ โข (จาณํ) อ.ฐานะแม้นี้แล อฏฺฐาณํ เป็นที่มีใช้ฐานะ (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

พราหมณ์ ดูก่อนพราหมณ์ เอกจโจ (ปุคฺคโล) อ.บุคคลบางคน อิธ (โลก) ในโลกนี้ ปาณาติปาตี เป็นผู้ยังสัตว์ให้ตกลงไปโดยปกติ โทติ ย่อมเป็น ฯลฯ มิจฺฉาทิกฺกุจโก เป็นผู้มีความเห็นผิด โทติ ย่อมเป็น, โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อุปฺปชฺชติ ย่อมเข้าถึง เปตฺติวิสัย ซึ่งเปรตวิสัย ปรี ในเบื้องหลัง มรณา แต่ความตาย เกทา เพราะการแตก กายสฺส แห่งกาย, อาหาโร อ.อาหาร สุตฺตานิ ของสัตว์ ท. เปตฺติ-เวสยิกานํ ผู้เกิดในเปรตวิสัย โย ใด (อตฺถิ) มีอยู่, โส (สฺตฺโต) อ.สัตว์นั้น (อตฺตภาวํ) ยังอัตรภาพ ยาเปติ ย่อมให้เป็นที่ไป ตตฺถ (เปตฺติวิสัย) ในเปรตวิสัยนั้น เตน (อาหาเรน) ด้วยอาหารนั้น, โส (สฺตฺโต) อ.สัตว์นั้น ติกฺกุจติ ย่อมดำรงอยู่ ตตฺถ (เปตฺติวิสัย) ในเปรตวิสัยนั้น, พราหมณ์ ดูก่อนพราหมณ์ ตํ ทานํ อ.ทานนั้น อุปกฺกฺปติ ย่อมสำเร็จ (สฺตฺตสฺส) แก่สัตว์ จิตฺตสฺส ผู้ดำรงอยู่แล้ว ยตฺถ (จาเน) ในฐานะใด, อิทฺปิ โข (จาเน) อ.ฐานะแม้นี้แล จาเน เป็นฐานะ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ดังได้สดับมา พราหมณ์คนหนึ่งชื่อชาณฺดูสโสณิ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ทูลถามอย่างนี้ว่า “พระโคตมผู้เจริญ พวกข้าพระองค์แลเชื่อว่าพราหมณ์ ย่อมให้ทานทั้งหลาย ย่อมทำบุญทั้งหลายที่เชื่อแล้วทำ อุทิสฺวา ‘ขอทานนี้จึงสำเร็จแก่ญาติสาโลหิตทั้งหลายผู้ล่วงลับไปแล้ว, ขอญาติสาโลหิตทั้งหลายผู้ล่วงลับไปแล้ว จงบริโภคทานนี้’ พระโคตมผู้เจริญ ทานนั้น ย่อมสำเร็จแก่ญาติสาโลหิตทั้งหลายผู้ล่วงลับไปแล้วได้แลหรือ ? ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วเหล่านั้น ย่อมบริโภคทานนั้นแลหรือ ?”.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “พราหมณ์ ทานย่อมสำเร็จได้ในฐานะแล, ย่อมไม่สำเร็จในอัฐฐานะ.

พราหมณ์กราบทูลว่า “พระโคตมผู้เจริญ ก็ฐานะเป็นไฉน ? อัฐฐานะ เป็นไฉน ?”.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “พราหมณ์ คนบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มียกติทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป ฯลฯ เป็นผู้มีความเห็นผิด ผู้นั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงนรก, อาหารใดสำหรับสัตว์นรก เขาย่อมยังอัตรภาพให้เป็นที่ไปในนรกนั้น ด้วยอาหารนั้น, เขาดำรงอยู่ได้ในนรกนั้นด้วยอาหารนั้น, พราหมณ์ ทานนั้นย่อมไม่สำเร็จแก่เขาผู้ดำรงอยู่ในฐานะใด, ฐานะแม้นี้แล เป็นอัฐฐานะ.

พราหมณ์ ก็คนบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มียกติทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป ฯลฯ ผู้นั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงกำเนิดสัตว์เดรัจฉาน, อาหารใดสำหรับ สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดในกำเนิดสัตว์เดรัจฉาน, เขาย่อมยังอัตภาพให้เป็นไปในกำเนิด สัตว์เดรัจฉานนั้น ด้วยอาหารนั้น ฯลฯ ฐานะแม่นี้แล เป็นอัฐฐานะ.

พราหมณ์ ก็คนบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ตเว่นจากปาณาติบาต ฯลฯ เป็นผู้มีความเห็น ชอบ, ผู้นั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของมนุษย์ ทั้งหลาย, อาหารใดสำหรับพวกมนุษย์, เขาย่อมยังอัตภาพให้เป็นไปในมนุษย์โลก นั้น ด้วยอาหารนั้น, เขาย่อมดำรงอยู่ในมนุษย์โลกด้วยอาหารนั้น, พราหมณ์ ทานนั้น ย่อมไม่สำเร็จแก่เขาผู้ดำรงอยู่ในฐานะใด, ฐานะแม่นี้แล เป็นอัฐฐานะ.

พราหมณ์ ก็คนบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ตเว่นจากปาณาติบาต ฯลฯ ผู้นั้น เบื้องหน้าแต่ ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งทวยเทพ, อาหารใดสำหรับทวย เทพ, เขาย่อมยังอัตภาพให้เป็นไปในเทวโลกนั้น ด้วยอาหารนั้น ฯลฯ ฐานะแม่นี้แล เป็นอัฐฐานะ.

พราหมณ์ ก็คนบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มียกติทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลง ฯลฯ เป็นผู้มึ ความเห็นผิด, ผู้นั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงเปรตวิสัย, อาหารใด สำหรับสัตว์ผู้เกิดในเปรตวิสัย, เขาย่อมยังอัตภาพนั้นให้เป็นไปในเปรตวิสัยนั้น ด้วย อาหารนั้น, เขาย่อมดำรงอยู่ได้ในเปรตวิสัยนั้นด้วยอาหารนั้น, อีกอย่างหนึ่ง มิตร และอำมาตย์หรือญาติสาโลหิตของเขา ตามสงให้ซึ่งทานใดแต่มนุษย์โลกนี้, เขาย่อม ยังอัตภาพให้เป็นไปในเปรตวิสัยนั้นด้วยทานนั้น, เขาย่อมดำรงอยู่ได้ในเปรตวิสัยนั้น ด้วยทานนั้น, พราหมณ์ ทานนั้น ย่อมสำเร็จแก่เขาผู้ดำรงอยู่ในฐานะใด, ฐานะนี้แล เป็นฐานะ.

พราหมณ์ กราบทูลว่า “พระโคดมผู้เจริญ ก็ถ้าญาติสาโลหิตนั้นผู้ล่วงลับไปแล้ว ไม่เข้า ถึงฐานะนั้นไซ้, ใครจะบริโภคทานนั้น?”.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า “พราหมณ์ ญาติสาโลหิตของเขาแม่เหล่าอื่น ผู้ล่วงลับไป แล้ว เป็นผู้เข้าถึงฐานะนั้น, พวกเขาย่อมบริโภคทานนั้น”.

พราหมณ์ กราบทูลว่า “พระโคตมผู้เจริญ ก็ถ้าญาติสาโลหิตนั้นนั้นแล ผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นผู้ไม่เข้าถึงฐานะนั้น, และญาติสาโลหิตของเขาเหล่าอื่นผู้ล่วงลับไปแล้ว ก็ไม่เข้าถึงฐานะนั้น, ใครจะบริโภคทานนั้น”.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า “พราหมณ์ ฐานะที่จะพึงว่างจากญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยกาลช้านานนี้ เป็นอัฐฐานะแล ไม่ใช่โอกาส, พราหมณ์ อย่างไรเสีย แม้ทายก ก็เป็นผู้ไม่ไร้ผล”.

ชาณุสโสณิสสูตร ในทสกนิบาต อังคุตตรนิกาย.

[๓๓๗] ตตฺถ มยมสฺสูติ เอตฺถ อสฺสูติ นิปาตมตฺตํ ๕ สทฺธานีติ สทฺทหิตฺวา กตฺตพฺพ-
 ปุณฺณานิ ๕ เปตानนฺติ มตฺตานํ ๕ อุกฺกปฺปตฺตติ ปาปฺุณฺณตฺ ๕ จาเนติ โอกาเส ๕
 อฏฺฐจาเนติ อโนกาเส ๕

เนรยิกานํ สุตฺตานํ อหาโร นาม ตตฺถ นิพฺพตฺตนกมฺเมว ๕ เตเนว หิ เต
 ตตฺถ ยาเปนฺติ ๕ ตिरจฺจนโยนิกานํ ปน ตินฺปนฺณนาทิวเสน อหาโร เวทิตฺโพ ๕
 มนุสฺसानํ โอทนฺกมฺมาสาทิวเสน ๕ เทวานํ สุธาโกชนาทิวเสน ๕ ปิตฺติวิสยิกานํ
 เขพฺสิงฺฆาณิกาทิวเสน ๕

ยํ วา ปนฺสฺส อิตฺติ ยํ วาสฺส มิตฺตาทโย อิตฺ ทนฺตนา อนุปฺปเวจฺจนฺติ ๕ ปิตฺติ-
 วิสยิกา เอว หิ ปฺรทตฺตฺปชีวิโน โหนฺติ, น อญฺเฆสํ ปเรหิ ทินฺนํ อุกฺกปฺเปติ ๕

ทายโกปิ อนฺนิปฺผลฺลิตฺติ ยํ สนฺธาย ตํ ทานํ ทินฺนํ, ตสฺส อุกฺกปฺปตฺตฺ วา มา วา,
 ทายเกน น สกฺกา นิปฺผลฺเลน ภฺวิตฺตุํ, ทายโก ตสฺส ทานสฺส วิปากํ ลภฺติเยว ๕
 พฺราหฺมณสฺส หิ เอวํ ทินฺนสฺส ทานสฺส ผลํ ทายโก น ลภฺตีติ ลทฺธิ, ตสฺมา ภควา
 เอวมาหาติ ตพฺพณฺณนानโย ๕

“ตตฺถ (ปฺเทสุ) ‘มยมสฺสูติ เอตฺถ (ปฺเท) ‘อสฺสูติ (วจนฺ) นิปาตมตฺตํ (โหติ) ๕ ‘สทฺธานีติ
 (ปฺทสฺส) ‘สทฺทหิตฺวา กตฺตพฺพปุณฺณานิ’ (อิตฺติ อตฺโถ) ๕ ‘เปตานนฺติ (ปฺทสฺส) ‘มตฺตานํ’ (อิตฺติ
 อตฺโถ) ๕ ‘อุกฺกปฺปตฺตติ (ปฺทสฺส) ‘ปาปฺุณฺณตฺ’ (อิตฺติ อตฺโถ) ๕ ‘จาเนติ (ปฺทสฺส) ‘โอกาเส’ (อิตฺติ
 อตฺโถ) ๕ อฏฺฐจาเนติ (ปฺทสฺส) ‘อโนกาเส’ (อิตฺติ อตฺโถ) ๕

เนรยิกาน์ สุตตาน์ อหาโร นาม ตตถ (นिरये) นิพพุตตณกम्मเ อเว ๕ เตน เหว (กมุเมเน)
 หิ เต (สตตทา อุตตภาว) ตตถ (นिरये) ยาเปนุติ ๕ (ปณฺหิตเตน) ตिरจจนโยนิกาน์ (สตตตาน์)
 ปน ตินปณฺณาทิวเสน อหาโร เวทิตพุโพ ๕ (ปณฺหิตเตน) มนุสฺसान์ โอทนกุมมาสาทิวเสน
 (อหาโร เวทิตพุโพ) ๕ (ปณฺหิตเตน) เทวาน์ สุธาโกชนาทิวเสน (อหาโร เวทิตพุโพ) ๕
 (ปณฺหิตเตน) ปิตติวิสยิกาน์ (สตตตาน์) เขพลิงฆาณิกาทิวเสน (อหาโร เวทิตพุโพ) ๕

“ยั วา ปนสฺส อิตฺติ (ปทาน์) ‘ยั (ทาน์) วา อสฺส (เปตสฺส) มิตตาทโย (ปิยชนา) อิตฺ
 (มนุสฺสโลกโต) ททนต์ตา อนุปปเวจฺจนุติ’ (อิตฺติ อตฺโถ) ๕ ปิตติวิสยิกา เหว (สตตทา) หิ
 พรทตฺตูปชวีโร โหนุติ, น อญฺเฆสฺ (สตตตาน์) ปเรหิ (ปุกฺคเลหิ) ทินฺน (ทาน์) อุปกฺกเปติ ๕

‘ทายโกปิ อนิพฺพลิตฺติ (คาถาปาทสฺส) ‘ทายเกน) ยั (ปุกฺคล) สนฺชาย ตั ทาน์ ทินฺน, (ต
 ทาน์) ตสฺส (ปุกฺคลสฺส) อุปกฺกปฺตฺตุ วา มา (อุปกฺกปฺตฺตุ) วา, ทายเกน น สกฺกา นิพฺพลเณ
 ภวิตฺตุ, ทายโก ตสฺส ทานสฺส วิปากั ลภตฺติเยว ๕ พุราหฺมณสฺส หิ ‘เอว (อุตตนา) ทินฺนสฺส
 ทานสฺส ผลั ทายโก น ลภตฺติติ ลหฺติ, ตสฺมา ภควา เอว อหาติ ตพฺพณฺณนโย ๕

ตพฺพณฺณนโย อ.นัยแห่งอรรถกถาชาณฺสโสณิสฺสูตรนััน อิตฺติ ว่า “อสุสฺสูติ (วจฺห)
 อ.คําวา ‘อสุสฺสู’ ดั่งนััน **เอตฺถ (ปเท)** ในบทนััน ‘มยฺมสฺสูติ’ ว่า ‘มยฺมสฺสู’ ดั่งนััน **นิปาต-**
มตฺตํ เป็นสัักว่านิปาต (โหติ) ย่อมเป็น ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘(ปุกฺคเลเน)
 สทฺทหิตฺวา กตฺตพฺพปฺญญานิ ซึ่งบุญฺญ อันบุคคล เชื่อแล้ว ฟิงฺกระทำ ท.’ (อิตฺติ) ดั่งนััน
 (ปทสฺส) แห่งบท ‘สทฺธานิตี’ ว่า ‘สทฺธานิ’ ดั่งนััน ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘มตฺตาน์
 ผู้ตฺตายแล้ว’ (อิตฺติ) ดั่งนััน (ปทสฺส) แห่งบท ‘เปตฺตานหฺติ’ ว่า ‘เปตฺตาน์’ ดั่งนััน ๕ (อตฺโถ)
 อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘ปาปฺญาตฺ จงถึง’ (อิตฺติ) ดั่งนััน (ปทสฺส) แห่งบท ‘อุปกฺกปฺตฺตฺติ
 ว่า ‘อุปกฺกปฺตฺตฺ’ ดั่งนััน ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘โอภาเส ในโอกาส’ (อิตฺติ) ดั่งนััน
 (ปทสฺส) แห่งบท ‘จาเนตี’ ว่า ‘จาเน’ ดั่งนััน ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘อโนภาเส
 ในที่มิใช่โอกาส’ (อิตฺติ) ดั่งนััน (ปทสฺส) แห่งบท ‘อฏฺฐจาเนตี’ ว่า ‘อฏฺฐจาเน’ ดั่งนััน ๕

นิพพุตตณกम्मเ อเว อ.กรรมอันเป็นเหตุบังเกิด ตตถ (นिरये) ในนรกนัันนัันเทียว
 อหาโร นาม ชื่อว่าอาหาร สุตตตาน์ ของสััตว์ ท. เนรยิกาน์ ผู้เกิดในนรก ๕ หิ
 เพราะวาท เต (สตตทา) อ.สััตว์ ท. เหล่านััน (อุตตภาว) ยังอัตภาพ ยาเปนุติ ย่อม
 ให้เป็นไป ตตถ (นिरये) ในนรกนััน เตน เหว (กมุเมเน) เพราะกรรมนัันนัันเทียว ๕

ปน ส่วนว่า ออาหาร อ.อาหาร ตีรจฉานโยนิกาณ (สตฺตทาน) ของสัตว์ ท. ผู้เกิด แล้วโนก้าเนตแห่งสัตว์เดรัจฉาน (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตฺตฺโพ พึงทราบ ตินฺปณฺณาทิวเสน ด้วยสามารถแห่งอาหารมีหญ้าและใบไม้เป็นต้น ฯ (ออาหาร) อ.อาหาร มนุสฺसानํ ของมนุษย์ ท. (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตฺตฺโพ พึงทราบ โอทนฺกุมฺมาสาทิวเสน ด้วยสามารถแห่งอาหารมีข้าวสุกและขนมกุมมาสเป็นต้น ฯ (ออาหาร) อ.อาหาร เทวานํ ของเทวดา ท. (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต (เวทิตฺตฺโพ) พึงทราบ สุธาโกชนาทิวเสน ด้วยสามารถแห่งอาหารมีสุธาโภชนเป็นต้น ฯ (ออาหาร) อ.อาหาร เปตฺตฺตฺวิสัยิกาณ (สตฺตทาน) ของสัตว์ ท. ผู้เกิดในเปรตวิสัย (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต (เวทิตฺตฺโพ) พึงทราบ เขฬฺสิขฺมาณิกาทิวเสน ด้วยสามารถแห่งอาหาร มีน้ำลายและน้ำมูกเป็นต้น ฯ

(อตฺถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘วา อีกอย่างหนึ่ง มิตฺตาทโย (ปิยชนา) อ.ปิยชน ท. มี มิตรเป็นต้น อสฺส (เปตฺตฺสฺส) ของเปรตนั้น ททฺนฺตา เมื่อให้ ยํ (ทาน) ซึ่งทานใด อิตฺ (มนุสฺสฺสโลกโต) แต่มนุษย์โลกนี้ อนุปฺปเวจฺจนฺติ ชื่อว่าย่อมตามสงให้’ (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทาน) แห่งบท ท. ‘ยํ วา ปนฺสฺส อิตฺติ ว่า ‘ยํ วา ปนฺสฺส อิตฺ’ ดังนี้ ฯ หิ ก็ (สตฺตา) อ.สัตว์ ท. เปตฺตฺตฺวิสัยิกา เอว ผู้เกิดในเปรตวิสัยนั้นเกี่ยว ปฺรทตฺตฺ- ปชฺชีวิโน เป็นผู้เข้าไปอาศัยซึ่งทานอันบุคคลอื่นให้แล้วเป็นอยู่ โทหนฺติ ย่อมเป็น, ปฺเรหิ (ปฺคฺคฺเลหิ) ทินฺนํ (ทาน) อ.ทาน อันอันบุคคล ท. เหล่าอื่น ให้แล้ว อญฺเณสฺ (สตฺตทาน) แก่สัตว์ ท. เหล่าอื่น น อุกฺกปฺปติ ย่อมไม่สำเร็จ ฯ

(อตฺถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘ตํ ทานํ อ.ทานนั้น (ทายเกน) อันทายก สนฺธาย มุง หมายแล้ว ยํ (ปฺคฺคฺล) ซึ่งบุคคลใด ทินฺนํ ถวายแล้ว, (ตํ ทาน) อ.ทานนั้น อุกฺกปฺปตฺ วา จงสำเร็จหรือ มา (อุกฺกปฺปตฺ) วา หรือว่าจะงอย่าสำเร็จ ตสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) แก่ บุคคลนั้น, ทายเกน อันทายก น สกฺกา ไม่อาจ นิปฺพลเณ ภฺวิตฺตุํ เพื่ออัน เป็นผู้ มีผลออกแล้ว เป็น, ทายโก อ.ทายก ลภติ เอว ย่อมได้นั้นเกี่ยว วิปากํ ซึ่งวิปาก ตสฺส (ทานสฺส) แห่งทานนั้น ฯ หิ ก็ ลภฺติ อ.ลภฺติ พุราหฺมณฺสฺส ของพราหมณ์ อิตฺติ ว่า ‘ทายโก อ.ทายก น ลภติ ย่อมไม่ได้ ผล ซึ่งผล ทานสฺส แห่งทาน (อตฺตนา) ทินฺนฺสฺส อันอันตนให้แล้ว เอว อย่างนี้’ อิตฺติ ดังนี้, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาท ตรีสฺแล้ว เอว อย่างนี้’ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสอง

แห่งบท ‘ทายโก อนิप्ผลโต’ ว่า ‘ทายโก อนิप्ผลโต’ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

นัยอันมาในอรรถกถาชาดุกุสโลนิสูตรนั้นว่า “บรรดาบทเหล่านั้น คำว่า ‘อสุสุ’ ในบทว่า ‘มยมมสุสุ’ นี้ เป็นเพียงนิบาต. บทว่า ‘สทฺธานิ’ ได้แก่ บุญที่บุคคลพึงเชื่อแล้วจึงทำ. บทว่า ‘เปตานิ’ ได้แก่ ผู้ตายแล้ว. บทว่า ‘อุปกบฺปตฺ’ ได้แก่ จนถึง. บทว่า ‘จาเน’ ได้แก่ ในโอกาส. บทว่า ‘อฏฺฐจาเน’ ได้แก่ ในที่มีใช้โอกาส.

กรรมเป็นเหตุบังเกิดในนรกนั้นนั่นแหละ ชื่อว่าอาหารของสัตว์ผู้เกิดในนรก. เพราะสัตว์เหล่านั้น ย่อมยังอัตภาพให้เป็นไปในนรกนั้นด้วยกรรมนั้นนั่นแล. ส่วนอาหารของสัตว์ทั้งหลายผู้เกิดในกำเนิดสัตว์เดรัจฉาน พึ่งทราบด้วยสามารถวิตุภูมิหญา และไปไม้เป็นต้น. อาหารของพวกมนุษย์ พึ่งทราบด้วยสามารถข้าวสุกและขนมกุมมาสเป็นต้น. อาหารของทวยเทพทั้งหลาย พึ่งทราบด้วยสามารถสุธาโภชนเป็นต้น. อาหารของสัตว์ทั้งหลายผู้เกิดในเปรตวิสัย พึ่งทราบด้วยสามารถของไม้สะอาดมีน้ำลายและน้ำมูกเป็นต้น.

หลายบทว่า ‘ ยํ วา ปนฺสุส อิตฺโต’ ความว่า อีกอย่างหนึ่ง ปิยชนทั้งหลายมีมิตรเป็นต้นของเขา เมื่อให้ทานใดแต่มนุษย์โลกนี้ ชื่อว่าย่อมตามสงให้. ก็สัตว์ทั้งหลายที่เกิดในเปรตวิสัยนั้นแล ย่อมเป็นเข้าไปอาศัยทานที่คนอื่นให้เป็นอยู่, ทานที่คนเหล่านี้ให้แก่สัตว์เหล่านี้ ย่อมไม่สำเร็จ (แก่เขา).

สองบทว่า ‘ทายโกปิ อนิप्ผลโต’ ความว่า ทานนั้น อันทายกมุ่งหมายผู้ใดให้แล้ว จะสำเร็จก็ตาม ไม่สำเร็จก็ตาม แก่ผู้นั้น, ทายก ก็ไม่อาจเป็นผู้ไร้ผล, ทายกย่อมได้ผลแห่งทานนั้นแน่นอน, ก็พราหมณ์มีลัทธา (ความเชื่อ) ว่า ‘ทายกย่อมไม่ได้ผลแห่งทานที่ให้แล้วอย่างนั้น’ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสอย่างนั้น”.

.....

ติโรกษุทสุตต

[๓๓๘] ยถิ หิ “อิทัง โน ฌาตึนัง โหตุติ วุตเตปิ, เต เปตา ตตถ คนตุวา อนุโมทนต์, ตัง ทานัง เตสั ปาปุณนติ, เต จ สมปตติ ลกนติ ๗ พิมพิสารธมโธ ปุพพณณนติเปเตน เจตถ นิสสนัง ๗

ยถิ หิ “อิทัง (ทานัง) โน ฌาตึนัง โหตุติ (วจน ฌาตึหิ) วุตเตปิ, เต เปตา ตตถ (จانه) คนตุวา อนุโมทนต์, ตัง ทานัง เตสั (เปเตน) ปาปุณนติ, เต (เปเตน) จ สมปตติ ลกนติ ๗ พิมพิสารธมโธ ปุพพณณนติเปเตน จ เจตถ (วตถุมหิ) นิสสนัง (โหติ) ๗

หิ ก็ ยถิ ฌิว่า (วจน) ฌันเมื่อคำ อิติ ว่า “อิทัง (ทานัง) อ.ทานัน โหตุ ของจงสำเร็จ ฌาตึนัง แก่ญาคิ ท. โน ของข้าพเจ้า ท.” อิติ ดังนั้ (ฌาตึหิ) ฌันญาคิ ท. วุตเตปิ แม็กกล่าวแล้ว, เต เปเตน อ.เปเรต ท. เหล่านั้ คนตุวา ไปแล้ว ตตถ (จانه) ในที่ นั้ อนุโมทนต์ ย่อมอนุโมทนาไซรั, ตัง ทานัง อ.ทานัน ปาปุณนติ ย่อมถึง เตสั (เปเตน) แก่เปเรต ท. เหล่านั้ จ ด้วย, เต (เปเตน) อ.เปเรต ท. เหล่านั้ ลกนติ ย่อมได้ สมปตติ ซึ่งสมบัติ จ ด้วย ๗ จ ก็ ปุพพณณนติเปเตน อ.เปเรตผู้เป็นญาคิ ในกาลก่อน ท. พิมพิสารธมโธ ของพระราชาพระนามว่าพิมพิสาร นิสสนัง เป็น อุทาหรณั เจตถ (วตถุมหิ) ในเรื่องนี้ (โหติ) ย่อมเป็น ๗

ก็ฌิว่า เมื่อญาคิทั้งหลาย แม็กกล่าววว่า “ขอทานัน จงสำเร็จแก่หมุญจาคิของข้าพเจ้า”, เปเรตทั้งหลายเหล่านั้ ไปในที่นั้แล้วอนุโมทนาไซรั, ทานัน ย่อมถึงแก่เปเรตเหล่านั้ และเปเรตเหล่านั้ย่อมได้สมบัติ. ก็ในข้อนี้ มีพวกเปเรตผู้เคยเป็นพระญาคิของ พระเจ้าพิมพิสารเป็นอุทาหรณั.

.....
อิโต กิร ทวานวตติกปเป กาสิกนคเร ปุสัส นาม สตุถา อุทปาถิ ๗ ตสส ปิตา ชยเสโน นาม ราชา, สิริมา นาม เทวี มาตา ๗ ตสส กนิฏฐนตโร เวมาตีกา ตโย ราชปุตตา อหะสุ ๗ เตสั ตินนปิ เอโก ฆนุททาคาริก, เอโกว ชนปเท นียุตตกปริส ๗ ตทา ราชปุตตา อตตโน เชฎฐนตโร สตุถารั เตมาสั อุปนุจหิตุ- กามา ราชานั้ ยาจัสสุ ๗ ราชาปี อนุชานิ ๗ เต อตตโน ชนปเท นียุตตกปริสส เลขั เปเสสุ “สตุถุ วิหารั กตวา อมหากั อารอเจหิติ ๗ โส ตถา กตวา

อาโรจาเปสิ ๕ ราชปุตุตา สตุถาริ อตุตโน ชนปทึ เนตุวา วิหาริ นิยุทาเทตุวา “ตุมุเห เอตุตกึ นาม ทานวตุตึ คเหตุวา เทวสิกึ นวุติภิกขุสหัสสปริวารสสุ ภควโต เจว สปริวารานญจ โน สพุพิ ขาทนียโกชนีย สมปาเทถ, อิตโต ปฏุจาย หิ น กิณจึ วกุขามาติ ภณฺทาคาริกญเจว นิยุตุตกปุริสญจ วตุวา สหสสุปฺริเส คเหตุวา ทส สีลานิ สมาทิย กาสายานิ นิวาเสตุวา วิหาระเรยว เตมาสสิ วสิสฺสุ ๕

กิริ ได้ยินว่า สตุถา อ.พระศาสดา ปุสฺโส ชื่อว่าปุสสะ อุทปาที ได้เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว กาสิกนคเร ในกรุงกาสี ทฺวานวุติภุเป ในกัปีที่ ๕๒ อิตโต (ภทฺทกปุโปโต) แต่ภัทร กัปีที่ ๕ ปีตา อ.พระบิดา ตสฺส (สตุถุโน) ของพระศาสดานั้น ราชา เป็นพระราชา ชยเสโน นาม พระนามว่าชัยเสน (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว, มาตา อ.พระมารดา เทวี เป็นพระราชเทวี สิริมา นาม พระนามว่าสิริมา (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว, กนิฏฺฐภาทโร อ.พระกนิษฐภาดา ท. ตสฺส (สตุถุโน) ของพระศาสดานั้น ราชปุตุตา เป็นพระ ราชโอรส เวมาติกา ต่างพระมารดากัน ตโย ๓ พระองค์ อหสิฺสุ ได้เป็นแล้ว ๕ ภณฺทาคาริกอ อ.ขุนคลัง (เตสสิ ราชปุตุตานิ) ของพระราชโอรส ท. เหล่านั้น ตินฺถนปี แม้ ๓ พระองค์ เอโก เป็นคนเดียวกัน (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว, นิยุตุตก- ปุริโส อ.ขุนส่วย ชนปเท ในชนบท เอโกว เป็นคนเดียวกันเทียว (อโหสิ) ได้เป็น แล้ว ๕ ตทา ในกาลนั้น ราชปุตุตา อ.พระราชโอรส ท. อุฏฺฐหิตุกามา เป็นผู้ไคร์ เพื่ออันบารุง สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา เชฏฺฐภাত্রิ ผู้เป็นพระเชษฐภาดา อตุตโน ของพระองค์ เตมาสสิ ตลอดเดือนสาม (หตุวา) เป็น ยาจิสุ ทูลขอแล้ว ราชานํ กะ พระราชา ๕ ราชปิ แม้ อ.พระราชอา นุขานิ ทรงอนุญาตแล้ว ๕ เต (ราชปุตุตา) อ.พระราชโอรส ท. เหล่านั้น เปเสสิฺสุ ทรงส่งไปแล้ว เลขิ ซึ่งพระหัตถเลขา นิยุตุตก- ปุริสสุส แก่ขุนส่วย ชนปเท ในชนบท อตุตโน ของพระองค์ อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน กตุวา กระทำแล้ว วิหาริ ซึ่งวิหาร สตุถุ เพื่อพระศาสดา อาโรเจหิ จงบอก อมุหากึ แก่เรา ท.” อิติ ดังนี้ ๕ โส (นิยุตุตกปุริโส) อ.ขุนส่วย กตุวา กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น (ปุคฺคล) ยังบุคคล อาโรจาเปสิ ให้กราบทูลแล้ว ๕ ราชปุตุตา อ.พระราชโอรส ท. เนตุวา ทรงนำไปแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา ชนปทึ สู้ชนบท อตุตโน ของพระองค์ นิยุทาเทตุวา ทรงมอบถวายแล้ว วิหาริ ซึ่งวิหาร วตุวา รับสั่งแล้ว ภณฺทาคาริกึ เจว กะขุนคลังด้วยนั้นเทียว นิยุตุตกปุริสสิ จ กะขุนส่วย ด้วย อิติ ว่า “ตุมุเห อ.ท่าน ท. คเหตุวา ถือเอาแล้ว ทานวตุตึ ซึ่งค่าใช้จ่ายในทาน

เอตตักิ นาม ชื่ออันมีประมาณเท่านี้ ขาทนียโกชนียิ ยังของอันบุคคลพึงเคี้ยวและ
 ของอันบุคคลพึงบริโภค สพุพิ ทังปวง สมุปาเทถ จงให้ถึงพร้อม ภควโต แก่พระ
 ผู้มีพระภาคเจ้า นวตติภิกขุสหัสสปริวารสุส ผู้มีพันแห่งภิกษุเก่าสิบเป็นประมาณ
 เป็นบริวาร เจว ด้วยนั้นเทียว โน แก่เรา ท. สปริวารานหิ ผู้เป็นไปกับด้วยบริวาร จ
 ด้วย เทวสิกิ ทุกๆ วัน, หิ เพราะว้า (มยิ) อ.เรา ท. น วุขาม จักไม่กล่าว ภิกขุจิ
 (วจนหิ) ซึ่งคำอะไรๆ ปฏุจาย จำเดิม อิตโต (กาลโต) แต่กาลนี้” อิติ ดังนี้ คเหตุว
 ทรงพาเอาแล้ว สหสสุปริเส ซึ่งบุรุษพันหนึ่ง ท. สมาทิย สมาทานแล้ว สีลานหิ
 ซึ่งศีล ท. ทส สิบ นีวาเสตว นุ่งแล้ว กาสายานหิ ซึ่งผ้ากาสาเย ท. วสิสุ อยู่แล้ว
 วิหารเอ เอว ในวิหารนั้นเทียว เตมาสสิ ตลอดเดือนสาม ฯ

ดังได้สดับมา ในกัปที่ ๙๒ แต่ภัทรกัปนี้ พระศาสดาพระนามว่าปุสสะ ทรงอุบัติขึ้นใน
 กรุงกาสิ. พระบิดาของพระองค์เป็นพระราชา พระนามว่าชัยเสน. พระมารดา เป็น
 พระราชเทวีพระนามว่าสิริมา. พระกนิษฐภคินีของพระองค์ เป็นพระราชโอรสต่าง
 มารดากัน ๓ พระองค์. ก็ขุนคลังของพระราชโอรสทั้ง ๓ พระองค์นั้น เป็นคนเดียวกัน,
 ขุนส่วยในชนบท ก็เป็นคนเดียวกันนั้นแหละ. ครั้งนั้น พระราชโอรสทั้งหลาย มีพระ
 ประสงค์จะทรงบำรุงพระศาสดาผู้เป็นพระเชษฐภคินีของพระองค์ตลอดไตรมาส จึง
 ทูลขอพระราชา. แม้พระราชาก็ทรงอนุญาตแล้ว. พระราชโอรสเหล่านั้น ทรงส่งพระ
 หัตถเลข่าไปแก่ขุนส่วยในชนบทของพระองค์ว่า “จงสร้างวิหารสำหรับพระศาสดา จง
 บอกเรา”. เขาจัดการสร้างเสร็จแล้วอย่างนั้น จึงให้คนกราบทูล. พระราชโอรสทั้งหลาย
 ทรงนำเสด็จพระศาสดาไปสู่ชนบทของพระองค์ ทรงมอบถวายวิหารแล้ว รับสั่งกะขุน
 คลังและขุนส่วยว่า “พวกท่านจงรับค่าใช้จ่ายในทาน ชื่อมีประมาณเท่านี้ จัดของคว
 เคี้ยวและของควรฉันทุกอย่างให้พร้อมมูล แก่พระผู้มีพระภาคเจ้าซึ่งมีภิกษุเก่าหมี
 รูปเป็นบริวาร และแก่พวกเราพร้อมทั้งบริวารทุกๆ วัน เพราะตั้งแต่นี้ไป เราจักไม่พ
 อดอะไรๆ” ทรงพามุรุษพันหนึ่งไป ทรงสมาทานศีล ๑๐ ทรงนุ่งผ้ากาสาเย ประทับอยู่ใน
 วิหารนั้นเองตลอดไตรมาส.

.....

โต ปฏุจาย เตหิ อาณตตว ภนุทธาคาริกาทโย วาเรน ทานวตติ คเหตุว ทานหิ
 เทนติ ฯ เตสุ หิ ภนุทธาคาริกอ สมาริโย สพุพิ ปสนโน สกุจจจ อทาสิ ฯ นิยุตตก-

ปุริโสปี ชานปเทหิ เอกาทสหิ ปุริสนหุตหิ สทฐี สกุกจจเมว อทาสี ๕ ตตถ เกจิ
ชานปทา ปฎิหตจิตตทา อหะสุ จตุราสีตีสหสมตตทา ๕ เต ทานสส อนุตรายิ กตวา
เทยฺยธมฺมํ อตตนาปิ ขาทิสฺสุ ปุตตนาปิ อทิสฺสุ ฆตตสาลญจ อคฺคินา ทหีสฺสุ ๕ เต
นิริเย นิพฺพตฺตีสฺสุ ๕ สปริวารา ปน ราชปุตฺตทา เจว ฆณฺฑาทคาริกนียุตตกา จ
สคฺเค ๕

ฆณฺฑาทคาริกาทโย (ชนา) อ.ชน ท. มีขุนคลังเป็นต้น เตหิ (ราชปุตฺเตหิ) อาณตฺตทา
ผู้อันพระราชโอรส ท. เหล่านั้น รับสั่งแล้ว คเหตุวา ถือเอาแล้ว ทานวตฺตํ ซึ่งค่า
ใช้จ่ายในทาน วาเรน ตามวาระ เทนฺตติ ย่อมถวาย ทานํ ซึ่งทาน ปฏฺจาย จำเดิม
ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ๕ ทิ ก็ เตสุ (ชเนสุ) ฆณฺฑาทคาริกอ. - ในชน ท. เหล่า
นั้นหนา -ขุนคลัง สภริโย ผู้เป็นไปกับด้วยภรรยา สทฺโธ เป็นผู้มีศรัทธา ปสนฺโน
เป็นผู้เลื่อมใสแล้ว (หุตฺวา) เป็น อทาสี ได้ถวายแล้ว ทานํ ซึ่งทาน สกุกจจ โดย
เคารพ ๕ นียุตตกปุริโสปี แม้อ.ขุนส่วย อทาสี ได้ถวายแล้ว สกุกจจ เหว โดย
เคารพนั้นเทียว สทฺฐี กับ ปุริสนหุตหิ ด้วยนหุตแห่งบุรุษ ท. เอกาทสหิ สิบเอ็ด
ชานปเทหิ ผู้อยู่ในชนบท ๕ ตตถ (เอกาทสสุ ปุริสนหุตฺเตสุ) เกจิ ชานปทา
(ปุริสา) อ. - ในนหุตแห่งบุรุษ ท. สิบเอ็ด เหล่านี้หนา -บุรุษ ท. ผู้อยู่ในชนบท บาง
พวก จตุราสีตีสหสมตตทา มีพันแปดสิบสี่เป็นประมาณ ปฎิหตจิตตทา เป็นผู้มิจิต
อันความโลภกระทบแล้ว อหะสุ ได้เป็นแล้ว ๕ เต (ปุริสา) อ.บุรุษ ท. เหล่านี้
กตวา กระทำแล้ว อนุตรายิ ซึ่งอันตราย ทานสส แก่ทาน ขาทิสฺสุ เคี้ยวกินแล้ว
เทยฺยธมฺมํ ซึ่งไทยธรรม อตตนาปิ ด้วยตนบ้าง, อทิสฺสุ ได้ให้แล้ว ปุตตนาปิ แก่
บุตร ท. บ้าง จ ด้วย ทหีสฺสุ เผาแล้ว ฆตตสาลํ ซึ่งโรงแห่งภัต อคฺคินา ด้วยไฟ
จ ด้วย ๕ เต (ปุริสา) อ.บุรุษ ท. เหล่านี้ นิพฺพตฺตีสฺสุ บังเกิดแล้ว นิริเย ในนรก ๕
ปน ส่วนว่า ราชปุตฺตทา อ.พระราชโอรส ท. สปริวารา ผู้เป็นไปกับด้วยบริวาร เจว
ด้วยนั้นเทียว ฆณฺฑาทคาริกนียุตตกา อ.บุคคลผู้ประกอบแล้วที่เรือนคลังและผู้เป็น
เสมียน ท. จ ด้วย นิพฺพตฺตีสฺสุ บังเกิดแล้ว สคฺเค ในสวรรค์ ๕

ตั้งแต่นั้นมา ชนทั้งหลายมีขุนคลังเป็นต้น อันพระราชโอรสเหล่านั้นทรงบัญญัติสั่งแล้ว
รับค่าใช้จ่ายในทาน แล้วถวายทานตามวาระ. ก็บรรดาชนเหล่านั้น ขุนคลังพร้อมด้วย
ภรรยา มีศรัทธา เลื่อมใสแล้ว ได้ถวายโดยเคารพ. แม้ขุนส่วยก็ได้ถวายโดยเคารพ

เหมือนกันพร้อมด้วยบุรุษชาวชนบท ๑๑ นหุต. บรรดาบุรุษ ๑๑ นหุตเหล่านั้น บุรุษชาวชนบทบางพวกมีประมาณแปดหมื่นสี่พันคน ได้เป็นผู้มีจิตอันความโลภเป็นต้น กระทบกระถังแล้ว. พวกเขาทำอันตรายแก่ทาน กิณไทยธรรมด้วยตนเองบ้าง ได้ให้แก่พวกลูกๆ บ้าง และเอาไฟเผาโรงภัตตเสีย พวกเขายังเกิดในนรกแล้ว. ส่วนพระราชโอรสทั้งหลายพร้อมทั้งบริวาร ชุนคลัง ชุนส่วย บ้างเกิดในสวรรค์.

.....

เอวํ เตสํ ทูวิन्हํ คณานํ สคฺคโต สคฺคํ นิรยโต นิรยํ อุปฺปชฺชุนฺตานํ, ทฺวานวุติ กปฺปา วิตีวตฺตา ฯ อถ อิมสฺมี กปฺเป กสฺสปพฺพุทฺทกาเล เต ปฏฺิหตจิตฺตา ชนา เปเตสฺสู นิพฺพตฺตา ฯ ตทา มนุสฺสา อตฺตโน ฅาตกปฺเปตานิ มตฺถาย ทานํ ทตฺวา อุกฺกิสฺหติ “อมฺหากํ ฅาตีन्हํ โหตุติ ฯ เต สมฺปตฺตี ลภฺนฺติ ฯ อถ อิเม เปตา ตํ ทิสฺวา กสฺสปพฺพุทฺธํ ปจฺฉินฺสู “กินฺนุ โช ภนฺเต มยฺมปิ เอวฺรูปิ สมฺปตฺตี ลภฺเยยฺยามาติ ฯ “น อิทานิ ลภฺติ, อนาคเต โคตมพฺพุทฺทกาเล ตุมฺหากํ ฅาติ พิมฺพิสาโร นาม ราชา ภวิสฺสติ, โส ตสฺส พฺพุทฺธสฺส ทานํ ทตฺวา ตุมฺหากํ ผลํ อุกฺกิสฺสติ, ตทา ลภฺิสฺสเถติ ฯ

คณานํ เมื่อคณะ ท. ทูวิन्हํ สอง เตสํ (ชานานํ) แห่งชน ท. เหล่านั้น **อุปฺปชฺชุนฺตานํ** เข้าถึงอยู่ **สคฺคํ** ซึ่งสวรรค์ **สคฺคโต** จากสวรรค์ **นิรยํ** สุนรภ **นิรยโต** จากนรก, **กปฺปา** อ. กัป ท. **ทฺวานวุติ** แก้อิธิบสอง **วิตีวตฺตา** เป็นไปล่วงวิเศษแล้ว ฯ **อถ** ครั้งนั้น **ชนา** อ. ชน ท. **ปฏฺิหตจิตฺตา** ผู้มีจิตอันความโลภกระทบแล้ว **เต** เหล่านั้น **นิพฺพตฺตา** บ้างเกิดแล้ว **เปเตสฺสู** ในเปรต ท. **กสฺสปพฺพุทฺทกาเล** ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ **อิมสฺมี** กปฺเป ในกัปนี้ ฯ **ตทา** ในกาลนั้น **มนุสฺสา** อ. มนุษย์ ท. **ทตฺวา** ถวายแล้ว **ทานํ** ซึ่งทาน **อตฺถาย** เพื่อประโยชน์ **ฅาตกปฺเปตานิ** แก่เปรตผู้เป็นญาติ ท. **อตฺตโน** ของตน **อุกฺกิสฺหติ** ย่อมอุทิศ **อิติ** ว่า “(อิทํ ทานํ) อ. ทานนี้ **โหตุ** ขอจงสำเร็จ **ฅาตีन्हํ** แก่ญาติ ท. **อมฺหากํ** ของข้าพเจ้า ท.” **อิติ** ดังนี้ ฯ **เต** (ฅาตกปฺเปตา) อ. เปรตผู้เป็นญาติ ท. เหล่านั้น **ลภฺนฺติ** ย่อมได้ **สมฺปตฺตี** ซึ่งสมบัติ ฯ **อถ** ครั้งนั้น **อิเม** เปตา อ. เปรต ท. เหล่านี้ **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **ตํ** (สมฺปตฺตี) ซึ่งสมบัตินั้น **ปจฺฉินฺสู** ทูลถามแล้ว **กสฺสปพฺพุทฺธํ** ซึ่งพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ **อิติ** ว่า “**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **มยฺมปิ** แม้ อ. ข้าพระองค์ ท. **ลภฺเยยฺยาม** พึงได้

สมปตติ ซึ่งสมบัติ เอวรูป อันมีอย่างนี้เป็นรูป กิณหุ โข อย่างไรหนอแล” อิติ
 ดังนี้ ฯ (กสฺสปพุทฺโธ) อ.พระพุทฺธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า
 “(ตุมฺเห) อ.เจ้า ท. น ลภถ จะไม่ได้ อิทานิ ในกาลนี้, อนาคเต ในกาลอันไม่มาแล้ว
 ญาติ อ.ญาติ ตุมฺหากํ ของเจ้า ท. ราชา เป็นพระราชา พิมฺพิสาโร นาม พระนาม
 ว่าพิมพิสาร ภวิสฺสตี จักเป็น โคตมพุทฺธกาล ในกาลแห่งพระพุทฺธเจ้าพระนามว่า
 โคตม, โส (พิมฺพิสาโร) อ.พระราชาพระนามว่าพิมพิสารนั้น ทตฺวา ถวายแล้ว ทานํ
 ซึ่งทาน ตสฺส พุทฺธสฺส แก่พระพุทฺธเจ้านั้น อุทฺทิสฺสตี จักทรงอุทิศ ผล ซึ่งผล
 ตุมฺหากํ แก่เจ้า ท., ตทา ในกาลนั้น (ตุมฺเห) อ.เจ้า ท. ลภิสฺสถ จักได้” อิติ ดังนี้ ฯ

เมื่อชน ๒ คณะเหล่านั้นจากสวรรค์เข้าถึงสวรรค์ จากนรกเข้าถึงนรกอยู่อย่างนั้น ๙๒
 กัปล่วงไปแล้ว. ครั้นในกาลแห่งพระกัสสปพุทฺธเจ้าในกัปนี้ ชนพวกมีจิตอันความโลภ
 เป็นต้นกระตบกระทั่งแล้วเหล่านั้น บังเกิดในหมู่เปรตแล้ว. ครั้งนั้น พวกมนุษย์ถวาย
 ทาน เพื่อประโยชน์แก่เปรตผู้เป็นญาติของตน อุทฺทิตว่า “ขอทานนี้ จงสำเร็จแก่ญาติทั้ง
 หลายของพวกข้าพเจ้า”. เปรตเหล่านั้น ย่อมได้สมบัติ. ครั้นเปรตพวกนี้เห็นสมบัตินั้น
 แล้ว จึงทูลถามพระกัสสปพุทฺธเจ้าว่า “พระองค์ผู้เจริญ ทำไมหนอ พวกข้าพระองค์จะ
 พึงได้สมบัติเห็นปานนั้นบ้าง?”. พระกัสสปพุทฺธเจ้าตรัสว่า “ในกาลนี้ พวกเจ้ายัง
 ไม่ได้ ในอนาคตกาล ญาติของพวกเจ้าจักเป็นพระราชาพระนามว่าพิมพิสาร ในกาลแห่ง
 โคตมพระพุทฺธเจ้า, พระเจ้าพิมพิสารนั้น จักถวายทานแก่พระพุทฺธเจ้านั้นแล้วทรง
 อุทฺทิตผลแก่พวกเจ้า, ครั้งนั้น พวกเจ้าจึงจักได้”.

.....

เต พิมฺพิสารํ ปจฺจาสิสมานา เอกํ พุทฺธนฺตรํ เขปยีสฺสุ ฯ อิมสฺมี ปน พุทฺธูปปาเท เต
 ตโย ราชปุตฺตา สปริวารา สคฺคโต จิวฺตฺวา มคฺชรฏฺเเจ พุราหฺมณฺกุเล นิพฺพตฺติตฺวา
 อรุเวลกสฺสปาทย ชฺฉีลา อหฺสิ ฯ ภณฺฑาคาริกอ วิสาโข นาม มหาเสฏฺฐิ อโหสิ ฯ
 ภริยา ปนสฺส ฆมฺมทินฺนา นาม เสฏฺฐิจิตฺตา ฯ นิยฺตุตฺกปฺริโส พิมฺพิสาโร ราชา ฯ
 สพุพาปิ อวเสสปรึสา รมฺโย ปริวารา อหฺสิ ฯ อถ สตฺถา สพุพฺพญฺตุํ ปตฺวา
 อนุปฺพุเพน ลฺภฺจิวฺนุยุยานํ คนฺตฺวา ตตฺถ ตทหฺอุปสงฺกมฺนฺตฺเยว ราชานํ พิมฺพิสารํ
 เอกาทสนฺหุเตหิ มาคฺชเกหิ พุราหฺมณคหฺปติเกหิ สทฺธิ โสตาปตฺติมฺเล ปตฺติฏฺจาเปตฺวา
 รมฺญา นิมนฺตีโต ทฺถิตยิวเส ราชเคเห มหาทานํ สมฺปฏฺิจฺฉิ ฯ เต เปตา “อิตานิ

ราชา อมหากั ทานั อุททิสฺสสตี อิทานิ อุททิสฺสสตีตี อาสาย สมฺปริวาเรตฺวา
อฏฺฐจฺสุ ๗ ราชา ทานั ทตฺวา “กตฺถ นุ โข ภควา วิหเรยฺยาตี สตฺถุ วิหารภูษาน-
เมว จินฺเตนฺโต น ตั ทานั กสฺสจฺจิ อุททิสฺสิ ๗ เปตา จินฺนาสา หุตฺวา รตฺตี รมฺโย
นิเวสเน อติวีย ภิสฺนํ วิสฺสรหมํสุ ๗

เต (เปตา) อ.เปรต ท. เหล่านั้น ปจฺจาสิสฺมาหา หวังเฉพาะอยู่ พิมฺพิสารี ซึ่งพระ
ราชาพระนามว่าพิมพิสาร พุทฺธนฺตรํ ยังพุทฺธันตร เอกํ หนึ่ง เขปยีสฺสุให้สิ้นไปแล้ว ๗
ปน ก็ อิมฺสมิ พุทฺธูปฺปาเท ในพุทฺธูปฺปาเท นี้ ราชปฺตฺตา อ.พระราชโอรส ท.
ตโย ๓ พระองค์ เต เหล่านั้น สปฺริวารา ผู้เป็นไปกับด้วยบริวาร จวิตฺวา เคลื่อน
แล้ว สคฺคโต จากสวรรค์ นิพฺพตฺติตฺวา บังเกิดแล้ว พฺราหฺมณฺกุล ในตระกูล
ของพราหมณ์ ชฎิลา เป็นชฎิล อูรฺเวลกสฺสปาทโย มีอูรฺเวลกสฺสปะเป็นต้น อหฺสิ
ได้เป็นแล้ว ๗ ภณฺทาการิกอ. บุรุษผู้ประกอบที่เรือนคลัง มหาเสฏฺฐิ เป็นมหา-
เศรษฐี วิสาโข นาม ชื่อว่าวิสาขะ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗ ปน ส่วนว่า ภริยา อ.ภรรยา
อสุส (ภณฺทาการิกสุส) ของบุรุษผู้ประกอบแล้วที่เรือนคลัง เสฏฺฐิจิธา เป็นธิดา
ของเศรษฐี ฐมฺมทินฺนา นาม ชื่อว่าธम्मทินนา (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ๗ นียุตฺตก-
ปฺริโส อ.บุรุษผู้เป็นนายเสมียน ราชา เป็นพระราชา พิมฺพิสโร พระนามว่าพิมพิสาร
(อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ๗ ปริสา อ.บริษัท ท. อวเสสา ผู้เหลื่อมลง สพฺพาปิ แม้ทั้งปวง
ปริวารา เป็นบริวาร รมฺโย ของพระราชา อหฺสิ ได้เป็นแล้ว ๗ อถ ครั้งนั้น สตฺถา
อ.พระศาสดา ปตฺวา ครั้นทรงบรรลุแล้ว สพฺพญฺตุํ ซึ่งพระสัพพัญญุตญาณ
คฺนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ลกฺขณฺญฺยานํ สู่พระอุทฺธานชื่อว่าลัฏฺฐิวิน อนุปฺพุเพน
โดยลำดับ ราชานํ ทรงยังพระราชา พิมฺพิสารี พระนามว่าพิมพิสาร ตทฺหฺอุป-
สงฺกมฺหฺตํ เอว ผู้เสด็จเข้าไปเฝ้าอยู่ในวันนั้นนั้นเทียว ตตฺถ (ลกฺขณฺญฺยาน) ใน
พระอุทฺธานชื่อว่าลัฏฺฐิวินนั้น ปตฺติฏฺฐาเปตฺวา ให้ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผล
ในโสดาปัตติผล สทฺธิ กับ พฺราหฺมณคหฺปตฺติเกหิ ด้วยพราหมณ์และคฤหบดี ท.
มาครเกหิ ผู้อยู่ในแคว้นมคธ เอกาทสนฺหฺตฺเทหิ ๑๑ นหฺต รมฺญา นิมฺหฺตโต
ผู้อันพระราชาทรงทูลนิมนต์แล้ว สมฺปฏฺิจฺฉิ ทรงรับแล้ว มหาทานํ ซึ่งทานใหญ่
ราชเคเห ที่ราชมณเฑียร ทฺตฺยทิวเส ในวันที่ ๒ ๗ เต เปตา อ.เปรต ท. เหล่านั้น
สมฺปริวาเรตฺวา อฏฺฐจฺสุ ได้ย็นแวดล้อมพร้อมแล้ว อาสาย ด้วยความหวัง อิติ ว่า
“อิทานิ ในกาลนี้ ราชา อ.พระราชา อุทฺทิสฺสสตี จกฺทรงอุทฺต ทานั ซึ่งทาน

อมุหากิ แก่เรา ท., อิทานิ ในกาลนี้ (ราชา) อ.พระราชชา อุททิสฺสฺสติ จักทรงอุทิต (ทานิ) ซึ่งทาน (อมุหากิ) แก่เรา ท.” อิติ ดังนี้ ๗ ราชา อ.พระราชชา ทตุวา ถวาย แล้ว ทานิ ซึ่งทาน จินฺเตนุโต ทรงดำริอยู่ วิหารภูจฺจัน เอว ซึ่งที่เป็นที่ประทับ นั้นเทียว สตุถุ ของพระศาสดา อิติ ว่า “ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า วิหเรยฺย พิงประทับ กตุถ (จาเน) นุ โข ในที่ไหนดนอแล” อิติ ดังนี้ น อุททิสฺสฺส ไม่ทรงอุทิต แล้ว ตํ ทานิ ซึ่งทานนั้น กสฺสจฺจि แก่ใครๆ ๗ เปตา อ.เปรต ท. จินฺนาสา เป็นผู้มีความหวังอันตัดขาดแล้ว หุตฺวา เป็น อภิสุ ใต้กระทำแล้ว วิสฺสรํ ซึ่งเสียงอันพิลึก กิสนกํ อันน่ากลัว อติวิย เกินเปรียบ นิเวสเน ในพระราชานิเวศน์ รญฺเอย ของพระราชชา รตุติ ในเวลากลางคืน ๗

เปรตเหล่านั้นหวังพระเจ้าพิมพิสารอยู่ ยังพุทธันดร ๑ ให้สิ้นไปแล้ว. ก็ในพุทธรูปบาท กาลนี้ พระราชโอรสทั้ง ๓ พระองค์เหล่านั้น พร้อมทั้งบริวาร จุติจากสวรรค์แล้ว บังเกิดในสกุลพราหมณ์แคว้นมคธ ได้เป็นชฎิลมีอุรุเวลกัสสปะเป็นต้น. ขุนคลังได้ เป็นมหาเศรษฐีชื่อว่าวิสาขะ. ส่วนภรรยาของขุนคลังนั้น ได้เป็นธิดาเศรษฐีชื่อธัมมทินนา. ขุนส่วยได้เป็นพระเจ้าพิมพิสาร. บริษัทนอกนั้นแม้ทั้งหมด ได้เป็นบริวารของ พระราชา. ครั้นพระศาสดาทรงบรรลุประสัพพัญญุตญาณแล้ว เสด็จไปสู่อุทยานลัฏฐิวัน โดยลำดับ ทรงทำพระเจ้าพิมพิสารผู้เสด็จเข้าเฝ้าในวันนั้นแล พร้อมทั้งพราหมณ์ และคฤหบดีชาวมคธรวม ๑๑ นหุต ให้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล ในอุทยานนั้น อันพระราชาทรงนิมนต์แล้ว ทรงรับมหาทานในราชมณเฑียรในวันที่ ๒. เปรตเหล่านั้น ได้ยิน ล้อมด้วยหวังว่า “บัดนี้ พระราชาจักทรงอุทิตทานแก่พวกเรา, บัดนี้ พระราชาจักทรง อุทิตทานแก่พวกเรา”. พระราชา ครั้นถวายทานแล้ว มัวแต่ทรงดำริถึงที่ประทับอยู่ ของพระศาสดาว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้า ควรประทับอยู่ ณ ที่ไหนดนอ ?” จึงมิได้ทรง อุทิตทานนั้นแก่ใครๆ. เปรตทั้งหลายหมดหวังแล้ว ในราตรี ได้เปล่งเสียงพิลึกน่ากลัว อย่างยิ่งใกล้พระราชานิเวศน์.

.....

ราชา ปภาตาย รตุติยา สตุถาริ อุปสงกมิตฺวา “เอวรูปุ สทุทมสฺสฺสสิ, ก็ เม ภนฺเต ภวิสฺสตีติ อาห ๗ “มา ภายิ มหาราช, น เต กิณฺจิ ปาปกิ ภวิสฺสตีติ วตุวา สพุพมตุถิ อาโรเจสิ ๗ “อิทานิ ปน เม ภนฺเต ทินฺเน ลภายฺยุนฺติ ๗ “อาม

มหाराชาตี ๗ ราชา สตุถาริ อชฺชตนาย นิมนฺเตตฺวา เคหิ คนฺตฺวา ทานํ สชฺเชตฺวา
กาลํ อาโรจาเปสิ ๗ สตุถา ภิกฺขุสงฺฆปริวฺโต ราชเคหิ คนฺตฺวา นิสิตฺติ ๗

ราชา อ.พระราชา, รตฺติยา ครั้นเมื่อราตรี ปภาตาย สว่างแล้ว, อุปสงฺกมิตฺวา
เข้าไปเฝ้าแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา อาท กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ (อหิ) อ.หม่อมฉัน อสฺโสสิ ได้ฟังแล้ว สทฺทํ ซึ่งเสียง เอวรูปิ อัน
มีอย่างนี้เป็นรูป, ก็ อ.อะไร ภวิสฺสติ จักมี เม แก่หม่อมฉัน” อิติ ดังนี้ ๗ (สตุถา)
อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหाराช ตุก่อนมหาบพิตร (ตฺวิ) อ.พระองค์
มา ภาย ออย่าทรงกลัวแล้ว, ปาปกํ อ.ความเลวร้าย ภิกฺขุจิ อะไรๆ น ภวิสฺสติ จัก
ไม่มี เต แก่พระองค์” อิติ ดังนี้ อาโรเจสิ ตรัสบอกแล้ว สทฺทํ อตฺถิ ซึ่งเนื้อความ
ทั้งปวง ๗ (ราชา) อ.พระราชา (อาท) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ปน ก็ (ทาเน) ครั้นเมื่อทาน เม อันหม่อมฉัน ทินฺเน ถวายแล้ว อิทานิ ใน
กาลนี้, (เต เปตา) อ.เปรต ท. เหล่านั้น ลภฺยฺยํ ฟังได้หรือ” อิติ ดังนี้ ๗ (สตุถา)
อ.พระศาสดา (อาท) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหाराช ตุก่อนมหาบุตร อาม ขอถวาย
พระพร” อิติ ดังนี้ ๗ ราชา อ.พระราชา นิมนฺเตตฺวา ทูลนิมนต์แล้ว สตุถาริ
ซึ่งพระศาสดา อชฺชตนาย เพื่อภัตฺตบริโภคนั้นจะมีในวันนี้ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว
เคหิ สู่พระราชมณเฑียร สชฺเชตฺวา ทรงตระเตรียมแล้ว ทานํ ซึ่งทาน (ปฺคุคฺคํ)
ทรงยังบุคคล อาโรจาเปสิ ให้กราบทูลแล้ว กาลํ ซึ่งกาล ๗ สตุถา อ.พระศาสดา
ภิกฺขุสงฺฆปริวฺโต ผู้อันหมู่แห่งภิกษุแวดล้อมแล้ว คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ราชเคหิ
สู่พระราชมณเฑียร นิสิตฺติ ประทับนั่งแล้ว ๗

เมื่อรุ่งราตรี พระราชา เสด็จเข้าไปเฝ้าพระศาสดา กราบทูลว่า “หม่อมฉันได้สดับเสียง
เห็นปานนี้, เหตุอะไร จักมีแก่หม่อมฉันพระเจ้าข้า ?” พระศาสดา ตรัสว่า “มหาบพิตร
พระองค์อย่าทรงกลัวเลย เหตุเลวทรามอะไรๆ จักไม่มีแก่พระองค์ดอก” ดังนี้แล้ว ตรัส
บอกความทั้งหมด. พระราชากราบทูลว่า “ก็เมื่อหม่อมฉันถวายทานในบัดนี้, เปรต
เหล่านั้นฟังได้รับหรือ พระเจ้าข้า ?”. พระศาสดาตรัสว่า “เจริญพร มหาบพิตร”. พระ
ราชา ทรงนิมนต์พระศาสดา เพื่อเสวยภัตฺตในวันนี้แล้ว เสด็จไปสู่พระราชมณเฑียร
ทรงตระเตรียมทานเสร็จแล้ว รับสั่งให้กราบทูลกาล. พระศาสดา มีภิกษุสงฆ์แวดล้อม
แล้ว เสด็จไปยังพระราชมณเฑียร ประทับนั่งแล้ว.

เตปิ เปตา “อปี นาม อชช ลเภยยามาติ ปุพฺพณฺญาติขฺมฺริ สกขมรสฺสณฺญา
 อาคนฺตฺวา ตีโรกฺขุทฺทาทีสุ อฏฺฐจฺสุ อีสฺสามจฺจฺริยผลํ อนฺุภวฺนฺตฺวา อปฺเปกฺจฺเจ ทีขมฺสฺสุ-
 เกสฺนฺธการวทฺนา สิถิลพฺนฺธนวิลมฺพฺมานกิสฺมฺรฺสกาพฺกนฺคปจฺจฺจฺคา ตตฺถ ตตฺถ จปีต-
 วนทาหทฺทตฺตารุกฺขสฺทิสฺสา อปฺเปกฺจฺเจ ปีปาสารณฺนิมฺมถเนน อุทฺรโต อุฏฺฐาย
 มฺขโต วินิจฺจนฺตฺาย อคฺคิชาลา ย ปริทฺยหฺมานสรีรา อปฺเปกฺจฺเจ สฺสูจิสฺขาณฺมตฺต-
 กณฺฐพิลตฺาย ปพฺพตการกฺจฺจิตฺาย จ ลทฺธาปี ปานโกชนํ ยาวทตฺถํ ภูมฺชิตฺุ
 อสมตฺถตฺาย ขุปฺปีปาสรสฺโต อณฺณํ รสมวิฺนฺทฺมานา อปฺเปกฺจฺเจ อณฺณมณฺณสฺส
 อณฺณเณสํ วา สตฺตฺานํ ปฏฺินฺนคณฺฑพิพฺกมฺขา ปคฺขมฺริตฺรฺหิรฺปฺพพฺลสิกาที ลทฺธา
 อมตฺมิว สายมฺานา ฯ

เตปิ เปตา อ.เปรต ท. แม่เหล่านั้น ปจฺจาสิสฺตีตฺวา หวังเฉพาะแล้ว อิติ ว่า “(มยํ)
 อ.เรา ท. ลเภยยาม พึงได้ อชช ในวันนี้ อปี นาม บ้าง” อิติ ดังนี้ อาคนฺตฺวา มา
 แล้ว ปุพฺพณฺญาติขฺมฺริ สู่เรือนของญาติในกาลก่อน สกขมรสฺสณฺญา ด้วยความสำคัญ
 ว่าเป็นเรือนของตน อฏฺฐจฺสุ ได้ยี่นแล้ว ตีโรกฺขุทฺทาทีสุ (จาเนสฺ) ในที่ ท. มีภายนอก
 แห่งฝาเรือนเป็นต้น อนฺุภวฺนฺตฺวา เสวยอยู่ อีสฺสามจฺจฺริยผลํ ซึ่งผลแห่งความริษยา
 และความตระหนี่ อปฺเปกฺจฺเจ บางพวก ทีขมฺสฺสุเกสฺนฺธการวทฺนา มีหนวดและผม
 อันยาวและหน้าอันดำ สิถิลพฺนฺธนวิลมฺพฺมานกิสฺมฺรฺสกาพฺกนฺคปจฺจฺจฺคา มีเส้นเอ็น
 อันหย่อนและมีอวัยวะใหญ่่น้อยห้อยย้อยอยู่ ผอม หยาบ และดำ ตตฺถ ตตฺถ จปีต
 วนทาหทฺทตฺตารุกฺขสฺทิสฺสา เป็นเช่นกับด้วยต้นตาลอันไฟป่าไม่แล้วอันตั้งอยู่แล้ว
 ในที่นั้นๆ (โหนฺติ) ย่อมเป็น, อปฺเปกฺจฺเจ บางพวก ปีปาสารณฺนิมฺมถเนน อุทฺรโต
 อุฏฺฐาย มฺขโต วินิจฺจนฺตฺาย อคฺคิชาลา ย ปริทฺยหฺมานสรีรา เป็นผู้มึสรีระ อัน
 เปลวแห่งไฟ อันตั้งขึ้นแล้ว จากท้อง เพราะการสีแห่งไม้สีไฟคือความกระหาย แลบ
 ออกอยู่ จากปาก เผาอยู่, อปฺเปกฺจฺเจ บางพวก อวิฺนฺทฺมานา ไม่ประสบอยู่ รสํ ซึ่ง
 รส อณฺณํ อย่างอื่น ขุปฺปีปาสรสฺโต จากรสคือความหิวกระหาย (อตฺตโน) ลทฺธาปี
 ปานโกชนํ ยาวทตฺถํ ภูมฺชิตฺุ อสมตฺถตฺาย เพราะความที่ แห่งตน แม่ได้แล้ว เป็น
 ผู้ไม่สามารถ เพื่ออันบริโภค ซึ่งน้ำและโภชนะ ตามความต้องการ (อตฺตโน) สฺสูจิสฺ-
 ขาณฺมตฺตกณฺฐพิลตฺาย จ เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้มึรู่แห่งคอสักว่าปลาย
 เข็มด้วย (อตฺตโน) ปพฺพตการกฺจฺจิตฺาย จ เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้มึท้องมี
 อากาโรเพียงตั้งภูเขาด้วย, อปฺเปกฺจฺเจ บางพวก ลทฺธา ได้แล้ว ปคฺขมฺริตฺรฺหิรฺปฺพพ-

ลสิกาที (อสุจี) ซึ่งของไม่สะอาด มีเลือด หนอง และไขข้อเป็นต้นอันไหลออกแล้ว
 ปกิหนคณทพิพมฺขา จากปากฝีและต่อมอันแตกแล้ว อญญมญฺยสฺส ของกันและ
 กัน วา หรือว่า สตุตํ ของสัตว์ ท. อญฺเฆสฺส เหล่าอื่น สายมาหา ลัมเลียอยู่
 อมตํ อิว เพียงตั้ง ซึ่งน้ำอมฤต ฯ

พวกเปรตแม่เหล่านั้น หวังอยู่ว่า “วันนี้ พวกเราพึ่งได้บ้างเป็นแน่” ดังนี้แล้ว มาสู่เรือน
 ของญาติในกาลก่อน ด้วยสำคัญว่าเรือนของตน ได้ยินอยู่ ณ ที่ทั้งหลายมีภายนอกฝา
 เรือนเป็นต้น, เปรตเหล่านั้น เสวยผลแห่งความริษยาและความตระหนี่อยู่ บางพวกมี
 หนวดและผมรุ่มร่าม มีหน้าดำ มีเส้นเอ็นหย่อน และอวัยวะน้อยใหญ่ห้อยย้อย ผอม
 หยาบ และดำ เหมือนกับต้นตาลที่ถูกไฟป่าไหม้แล้ว ตั้งอยู่ ณ ที่นั้นๆ, บางพวกมี
 สรีระอันเปลวเพลิงตั้งขึ้นแต่ท้อง เพราะการสีแห่งไม้สีไฟคือความกระหายแล้วแลบ
 ออกจากปากเผาะอยู่, บางพวก ไม่ได้รสอย่างอื่น จากรสคือความหิวกระหาย เพราะ
 แม่ได้ (น้ำและโภชนะ) แล้ว ก็เป็นผู้ไม่สามารถบริโภคน้ำและโภชนะได้ตามต้องการ
 เพราะความที่ตนเป็นผู้มีช่องคอประมาณเท่าปลายเข็ม และเพราะเป็นผู้มีท้องมี
 อากาศจุกจุกเขา, บางพวก ได้ของสกปรกมีเลือด หนอง และไขข้อเป็นต้น อันไหลออก
 จากปาก (แผล) ฝี และต่อมซึ่งแตกแล้วของกันและกัน หรือของสัตว์เหล่าอื่น ลัมเลีย
 อยู่ปานตั้งน้ำอมฤต.

.....

สตฺธา ตธา อกาสิ ยธา เต สพุเพว อติวีย ทฺททสิกวิรูปฺภยานกสรีรา รมฺโย
 ปากฺกฺวา อหฺลฺสุ ฯ ราชฯ ทฺกฺชิโนทกํ เทนฺโต “อิทํ เม ฃาตีฬํ โหตุติ อฺทฺทิสึ ฯ
 ตํขณฺณเฆว เตสํ เปตานํ ปทุมสฺตฺยณฺนา โปกฺขรณฺโณ นิพฺพตฺตีสฺสุ ฯ เต ตตฺถ
 นหาตฺวา จ ปิวิตฺวา จ ปฺฏิปฺปสฺสทฺรทฺธกิลมฺถปิปาสา สฺวณฺณวณฺณนา ชาตา ฯ
 ราชฯ ยาคฺชชฺชกโกชฺชนานิ ทตฺวา อฺทฺทิสึ ฯ ตํ ขณฺณเฆว เตสํ ทิพฺพยาคฺชชฺชก-
 โภชฺชนานิ นิพฺพตฺตีสฺสุ ฯ เต ตานิ ปรีกฺฤชฺชิตฺวา ปีนินฺทฺริยา อหฺลฺสุ ฯ ราชฯ วตฺถ-
 เสนาสฺซานิ ทตฺวา อฺทฺทิสึ ฯ เตสํ ทิพฺพวตฺถยฺยานปฺปาสาทปฺจจตฺถรณฺเสยฺยาที-
 อลงฺการวิชัย นิพฺพตฺตา ฯ สา จ เตสํ สมฺปตฺติ, ยธา สพุพา ว ปากฺกฺวา โหติ,
 ตธา สตฺธา อธิฏฺฐาติ ฯ ราชฯ ตํ ทิสฺวา อติวีย อตฺตมโน อโหสิ ฯ

เต (เปตา) อ.เปรต ท. เหล่านั้น สพฺพเวท ทั้งปวงเทียว ทุทฺทสิทวิรูปภายายนสรีรา ผู้มีรูปอันแปลกอันบุคคลเห็นได้โดยยากและมีสรีระอันน่ากลัว อติวิย เกินเปรียบ ปากฎา เป็นผู้ปรากฏแล้ว รญฺโฆ แก่พระราชชา อหฺลฺสฺ ได้เป็นแล้ว ยถา โดยประการใด, สตุถา อ.พระศาสดา อกาสิ ได้ทรงกระแล้ว ตถา โดยประการนั้น ๆ ราชชา อ.พระราชชา เทนฺโต เมื่อถวาย ทกฺขิโณทกฺ ซึ่งน้ำเพื่อทักษิณา อุทฺทสิท ทรวงอุทิส แล้ว อิติ ว่า “อิทฺ (ทาน) อ.ทานนี้ โหตุ จงสำเร็จ ญาตีหฺ แก่ญาติ ท. เม ของข้าพเจ้า” อิติ ดังนี้ ๆ ตฺขณฺ เหว ในขณะที่นั้นนั้นเทียว โปกฺขรณฺโย อ.สระโบกขรณฺ ท. ปทุมสญฺจนฺหา อันดาตาดษด้วยดอกปทุม นินฺพุตฺตีสฺ บังเกิดแล้ว เตสฺ เปตานฺ เพื่อเปรต ท. เหล่านั้น ๆ เต (เปตา) อ.เปรต ท. เหล่านั้น นหาตฺวา จ อาบแล้วด้วย ปิวิตฺวา จ ดื่มแล้วด้วย ตตุถ (โปกฺขรณฺย) ในสระโบกขรณฺนั้น ปฏิปฺปสฺสทฺร-ทรตฺกิลมถปิปาสา ผู้มีความกระวนกระวาย ความลำบาก และความกระหายอันสงบระงับแล้ว สุวณฺณวณฺณา เป็นผู้วรรณะเพียงดังวรรณะแห่งทอง ชาตา เกิดแล้ว ๆ ราชชา อ.พระราชชา ทตฺวา ถวายแล้ว ยาคฺขชฺชกโกชนาหิ ซึ่งข้าวยาคุ ของอันบุคคลพึงเคี้ยว และโกชนะ ท. อุทฺทสิท ทรวงอุทิสแล้ว ๆ ตฺขณฺ เหว ในขณะที่นั้นนั้นเทียว ทิทฺพยาคุชฺชกโกชนาหิ อ.ข้าวยาคุ ของอันบุคคลพึงเคี้ยว และโกชนะอันเป็นทิพย์ ท. นินฺพุตฺตีสฺ บังเกิดแล้ว เตสฺ (เปตาน) เพื่อเปรต ท. เหล่านั้น ๆ เต (เปตา) อ.เปรต ท. เหล่านั้น ปริภุญฺชิตฺวา บริโภคแล้ว ตาหิ (ทิทฺพยาคุชฺชกโกชนาหิ) ซึ่งข้าวยาคุ ของอันบุคคลพึงเคี้ยว และโกชนะอันเป็นทิพย์ ท. เหล่านั้น ปินฺนุทฺริยา เป็นผู้มียินทรีย์อันอิม อหฺลฺสฺ ได้เป็นแล้ว ๆ ราชชา อ.พระราชชา ทตฺวา ทรงถวายแล้ว วตฺถเสนาสนาหิ ซึ่งผ้าและเสนาสนะ ท. อุทฺทสิท ทรวงอุทิสแล้ว ๆ ทิทฺพวตฺถยานปฺ-ปาสาทปจฺจตุรณฺเสยฺยาทิลองการวิธโย อ.เครื่องอลังการวิธมี ผ้า ยาน ปราสาท ผ้าเป็นเครื่องลาด และที่เป็นที่นอนอันเป็นทิพย์เป็นต้น ท. นินฺพุตฺตา บังเกิดแล้ว เตสฺ (เปตาน) แก่เปรต ท. เหล่านั้น ๆ จ กิฺ สา (สมฺปตฺติ) อ.สมบัตินั้น เตสฺ (เปตาน) ของเปรต ท. เหล่านั้น สพฺพาวท ทั้งปวงเทียว ปากฎา เป็นของปรากฏแล้ว โหติ ย่อมเป็น ยถา โดยประการใด, สตุถา อ.พระศาสดา อธิฏฺฐาติ ย่อมทรงอธิบาย ตถา โดยประการนั้น ๆ ราชชา อ.พระราชชา ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ตฺ (สมฺปตฺติ) ซึ่งสมบัตินั้น อตฺตมโน เป็นผู้พระทัยเป็นของพระองค์ อติวิย อย่างยิ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๆ

พระศาสดา ได้ทรงทำโดยประการที่เปเรตเหล่านั้นทั้งหมด ซึ่งมีรูปอันแปลก ไม่น่า
 ดู และมีสีระอันน่ากลัวอย่างยิ่ง ได้ปรากฏแล้วแต่พระราชา. พระราชา เมื่อจะถวาย
 ทักซิโณทก ทรงอุทิสว่า “ขอทานนี้ จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า”. ในขณะที่
 นั้นเอง สระโบกขรณีที่คารดาษด้วยพุ่มชาติ บังเกิดเพื่อเปเรตเหล่านั้นแล้ว. เปเรต
 เหล่านั้น อาบและดื่มในสระโบกขรณีนั้น มีความกระวนกระวาย ความลำบาก และ
 ความระหายนะประจักษ์แล้ว มีวรรณะเพียงดังทองคำ. พระราชา ถวายข้าวยาคุ ของ
 เคี้ยว และของบริโภคทั้งหลายแล้ว ทรงอุทิสให้. ข้าวยาคุ ของเคี้ยว และบริโภคทั้ง
 หลายอันเป็นทิพย์ บังเกิดเพื่อเปเรตเหล่านั้นในขณะนั้นเหมือนกัน. เปเรตเหล่านั้น
 บริโภคอาหารวัตถุมีข้าวยาคุเป็นต้นเหล่านั้นแล้ว ได้มีอินทรีย์กระปรี้กระเปร่าแล้ว.
 พระราชา ถวายผ้าและเสนาสนะแล้ว ทรงอุทิสให้. เครื่องอลังการวิธีทั้งหลายมีผ้า ยาน
 พาหนะ ปราสาท ผ้าปูที่นอน และที่นอนอันเป็นทิพย์เป็นต้น บังเกิดเพื่อเปเรตเหล่านั้น
 แล้ว. ก็สมบัตินั้นทั้งหมดนั้นแล ของเปเรตเหล่านั้น ย่อมปรากฏได้โดยประการใด พระ
 ศาสดาทรงอธิบายโดยประการนั้น. พระราชาทอดพระเนตรเห็นสมบัตินั้นแล้ว ได้มี
 พระราชหฤทัยเบิกบานอย่างยิ่ง.

.....
 อถ สตุถา ภูตตาวี รณโย อนุโมทนํ กโรนุโต เปตานิ อาคนุตฺวา ตตฺถ ตตฺถ
 จิตฺตาวํ ทสฺเสนุโต ปจฺมํ คาถมาห

[๓๓๓] “ติโรกฺขุเทสุ ติฏฺฐนฺติ สนฺธิสิงฆาฏฺเฐ จ
 ทวารพาหาสุ ติฏฺฐนฺติ อาคนุตฺวาน สกํ ฆรณฺติ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา ภูตตาวี เสวยแล้ว กโรนุโต เมื่อทรงกระทำ
 อนุโมทนํ ซึ่งการอนุโมทนา รณโย แก่พระราชา ทสฺเสนุโต เมื่อทรงแสดง เปตานิ
 อาคนุตฺวา ตตฺถ ตตฺถ (จาเน) จิตฺตาวํ ซึ่งความที่ แห่งเปเรต ท. เป็นผู้ มาแล้ว
 ยินแล้ว ในที่นั้นๆ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา ปจฺมํ ที่หนึ่ง อิติ ว่า

“(เปตา) อ.เปเรต ท. อาคนุตฺวาน มาแล้ว ฆริ์ สู่เรือน สกํ
 อันเป็นของตน ติฏฺฐนฺติ ย่อมยืน ติโรกฺขุเทสุ ที่ภายนอก
 แห่งฝาเรือน ท. จ ด้วย สนฺธิสิงฆาฏฺเฐ จ ที่ทาง ๔ แพร่ง

และ ๓ แพร่งด้วย **ติฏฺจนฺติ** ย่อมยืน **ทวารพาหาสุ** ที่บาน
แห่งประตู ท. จ ด้วย” อิติ ดังนี้ ฯ

ลำดับนั้น พระศาสดา เสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว เมื่อจะทรงทำอนุโมทนา เมื่อจะ
ทรงแสดงความที่เปเรตทั้งหลายมายืนอยู่ในที่นั้นๆ แต่พระราชา จึงตรัสคาถาที่ ๑ ว่า

“เปเรตเหล่านั้นพากันมาสู่เรือนของตนๆ ยืนอยู่ ณ ภายนอก
ฝาเรือนข้าง ที่ทาง ๔ แพร่ง และ ๓ แพร่งข้าง ที่บานประตู
ข้าง”.

ตตถ **ติโรกฺขทุเทสุติ** เคหปฺปาการกฺขทุทานํ ปรรภาเคสุ พหิฏฺฐจาเนสุ **ติฏฺจนฺติ** จานํ
กปฺเปเนติ ฯ **สนฺธิสังฆาฏฺเฐสุติ** เอตถ **สนฺธิโยติ** จตุกฺโกณฺรจฺฉาโย วุจฺจนฺติ
ขรสนฺธิภิตฺติสนฺธิอาโลกสนฺธิโย จาปิ, **สังฆาฏฺโกติ** ติโกณฺรจฺฉา ฯ **ทวารพาหาสุติ**
นคฺรทวารขรทวารานํ พาหา นิสฺสาย **ติฏฺจนฺติ** ฯ **สํ ฆรฺนฺติ** เอตถ สํ ฆรํ นาม
ปฺพุพฺพณฺณชาติขรมฺปิ อตฺตโน สามิกภาเวน อชฺฉาวตฺตฺพุพฺพ ฆรมฺปิ ตทฺถมฺปิ ฯ
ยสฺมา เต สกขรสนฺณาย อาคจฺจนฺติ, ตสฺมา เอวมาห ฯ

ตตถ (ปเทสุ) “**ติโรกฺขทุเทสุติ** (ปทสฺส “เต เปตา) เคหปฺปาการกฺขทุทานํ ปรรภาเคสุ พหิฏฺฐจาเนสุ
ติฏฺจนฺติ จานํ กปฺเปเนติ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ “**สนฺธิสังฆาฏฺเฐสุติ** เอตถ (ปเท วินิจฺฉโย ปณฺหิตฺเตน
เวทิตฺตฺโพ) ฯ (ภควตา) “**สนฺธิโยติ** จตุกฺโกณฺรจฺฉาโย (จ) วุจฺจนฺติ ขรสนฺธิภิตฺติสนฺธิอาโลก-
สนฺธิโย จาปิ, (ภควตา) “**สังฆาฏฺโกติ** ติโกณฺรจฺฉา (วุจฺจนฺติ) ฯ “**ทวารพาหาสุติ** (ปทสฺส)
“นคฺรทวารขรทวารานํ พาหา นิสฺสาย **ติฏฺจนฺติ**” (อิตติ อตฺโถ) ฯ “**สํ ฆรฺนฺติ** เอตถ (ปททฺวเย)
สํ ฆรํ นาม ปฺพุพฺพณฺณชาติขรมฺปิ อตฺตโน สามิกภาเวน (อตฺตนา) อชฺฉาวตฺตฺพุพฺพ ฆรมฺปิ
ตทฺถมฺปิ (ฆร) ฯ ยสฺมา เต (เปตา) สกขรสนฺณาย อาคจฺจนฺติ, ตสฺมา (ภควา) เอว อาท ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “(เต เปตา) อ.เปเรต ท. เหล่านั้น **ติฏฺจนฺติ** ย่อมยืนอยู่
กปฺเปเนติ คือว่ายอมสำเร็จ **จานํ** ซึ่งการยืน **พหิฏฺฐจาเนสุ** ในที่ภายนอก ท. **ปรรภาเคสุ**
อันเป็นส่วนอื่น **เคหปฺปาการกฺขทุทานํ** แห่งกำแพงและฝาแห่งเรือน ท.” (อิตติ)
ดังนี้ **ตตถ (ปเทสุ)** “**ติโรกฺขทุเทสุติ (ปทสฺส)** แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า
“**ติโรกฺขทุเทสุ**” ดังนี้ ฯ (วินิจฺฉโย) อ.การวินิจฉัย **เอตถ (ปเท)** ในบทนี้ “**สนฺธิ-**

สิงฆาฏเกสูติ ว่า “สนฺธิสิงฆาฏเกสุ” ดังนี้ (ปญฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ จตุกกโณรจฺจาโย อ.ตรอกอันมีมุข ๔ ท. (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุจฺจนฺติ ย่อมตรัสเรียก สนฺธิโยติ ว่าสนฺธิ, ขรสนฺธิภิตฺติสนฺธิอาโลกสนฺธิโยจายปิ แม้ อ.ที่ต่อแห่งเรือน ที่ต่อแห่งฝาเรือน และที่ต่อแห่งหน้าต่าง ท. ด้วย (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุจฺจนฺติ ย่อมตรัสเรียก สนฺธิโยติ ว่าสนฺธิ, ติโกณรจฺจา อ.ตรอกอันมีมุข ๓ ท. (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า (วุจฺจนฺติ) ย่อมตรัสเรียก สิงฆาฏโกติ ว่าสิงฆาฏก ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “นิสฺสาย ติฏฺฐนฺติ ย่อมยืนอาศัย พาหา ซึ่งพาหา ท. นครทวารขรทวารานํ ของประตูพระนครและประตูเรือน ท.” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ทวารพาหาสูติ ว่า “ทวารพาหาสุ” ดังนี้ ฯ ปุพฺพญฺญาติขรมฺปิ แม้ อ.เรือนของญาติในกาลก่อน ขรมฺปิ แม้ อ.เรือน (อตฺตนา) อชฺฐมาวุตฺถปุพฺพํ อันอันตนอยู่ครอบครองในกาลก่อน อตฺตโน สามิกภาเวน โดยความที่ แห่งตน เป็นเจ้าของ ตทฺถขมฺปิ (ขมฺริ) อ.เรือน แม้ทั้ง ๒ นั้น ขมฺริ นาม ชื่อ อ.เรือน สกํ อันเป็นของตน เอตฺถ (ปททฺเวเย) ในหมวดสองแห่งบทนี้ “สกํ ขรนฺติ ว่า “สกํ ขมฺริ” ดังนี้ ฯ เต (เปตา) อ.เปรต ท. เหล่านั้น อาคจฺจนฺติ ย่อมมา สกขรสนฺญาต ด้วยความสำคัญว่าเป็นเรือนของตน ยสฺมา เพราะเหตุใด, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว เหวํ อย่างนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “ติโรกฺขทฺเตสุ” ความว่า เปรตเหล่านั้น ยืนอยู่ คือสำเร็จการยืนอยู่ ณ ที่ภายนอกทั้งหลายอันเป็นส่วนอื่นแห่งกำแพงและฝาเรือน. ในบทว่า “สนฺธิสิงฆาฏเกสุ” นี้ พึงทราบวินิจฉัยดังนี้. ตรอกมีมุข ๔ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “สนฺธิ” แม้ที่ต่อแห่งเรือน ที่ต่อแห่งฝาเรือนและที่ต่อแห่งหน้าต่าง พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ตรัสว่า “สนฺธิ”, ตรอกมีมุข ๓ ชื่อว่าสิงฆาฏก. บทว่า “ทวารพาหาสุ” ความว่า ยืนพึงพาหาประตูพระนครและประตูเรือน. เรือนของญาติในกาลก่อนก็ดี เรือนที่เคยอยู่อาศัยมาแล้ว ด้วยความที่ตนเป็นเจ้าของก็ดี เรือนทั้ง ๒ ประเภทนั้นก็ดี ชื่อว่าเรือนของตน ในสองบทว่า “สกํ ขมฺริ” นี้. เพราะเหตุที่เปรตเหล่านั้นมาด้วยความสำคัญว่าเรือนของตนๆ, ฉะนั้น พระองค์จึงตรัสอย่างนั้น.

.....

[๓๔๐] อิทานิ สตุถา พหุมุหิปี อนุนปานาติมฺหิ สนฺเต “อปี นาม อมุเห อุทฺทิสฺส กิณฺจิทฺทชฺชุนฺติ ฌาตึนํ ปจฺจาสิสนฺตานํ วิจฺรตํ เตสํ เตสํ เปตานํ เตหิ กตฺสฺส อติกฺกุกฺวิปากกมฺมสฺส ปจฺจเยน กสฺสจฺจ ฌาติโน อนุสฺสรณมตฺตสฺสาปี อภาวํ ทสฺเสนฺโต ทุติยํ คาถมาห

“ปหูเต อนุนปานมุหิ ขชฺชโกชฺเช อุปฺภูจฺจเต
น เตสํ โกจฺจ สฺรติ สตุตฺตานํ กมฺมปจฺจยาตี ๕

อิทานิ ในกาลนี้ สตุถา อ.พระศาสดา, อนุนปานาติมฺหิ (อาหารวตฺถมุหิ) ครั้นเมื่ออาหารวตฺถ มีข้าวและน้ำเป็นต้น พหุมุหิ แม้มาก สนฺเต มีอยู่, ทสฺเสนฺโต เมื่อทรงแสดง อภาวํ ซึ่งความไม่มี กสฺสจฺจ ฌาติโน แห่งญาติคนใครๆ อนุสฺสรณมตฺตสฺสาปี แม้ผู้สักว่าระลึกถึง เตสํ เตสํ เปตานํ ซึ่งเปรต ท. เหล่านั้นๆ ปจฺจาสิสนฺตานํ วิจฺรตํ ผู้ที่เี่ยวหวังเฉพาะอยู่ ฌาตึนํ ต่อญาติ ท. อิติ ว่า “(ญาติโย) อ.ญาติ ท. ทชฺชฺพิงให้ กิณฺจิทฺทชฺชฺ ซึ่งอะไรๆ อุทฺทิสฺส อุทฺทิส อมุเห ซึ่งเรา ท. อปี นาม บ้างหนอ” อิตฺตํนี้ ปจฺจเยน เพราะปัจจัย อติกฺกุกฺวิปากกมฺมสฺส แห่งกรรมอันมีวิปากอันเผ็ดร้อนยิ่ง เตหิ (เปเตหิ) กตฺสฺส อัน อันเปรต ท. เหล่านั้น กระทำแล้ว อาห ตรีสฺแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา ทุติยํ ที่ ๒ อิติ ว่า

“อนุนปานมุหิ ครั้นเมื่อข้าวและน้ำ ปหูเต เป็นของมาก (สนฺเต) มีอยู่, ขชฺชโกชฺเช ครั้นเมื่อของอันบุคคลพึงเคี้ยว และของอันบุคคลพึงบริโภค (ฌาติคณฺเห) อันหมู่แห่งญาติ อุปฺภูจฺจเต เข้าไปตั้งไว้แล้ว, โกจฺจ (ญาติ) อ.ญาติใครๆ เตสํ (เปตานํ) ของเปรต ท. เหล่านั้น น สฺรติ ย่อมไม่ระลึกถึง สตุตฺตานํ กมฺมปจฺจยา เพราะกรรม ของสัตว์ ท. เป็นปัจจัย” อิตฺตํนี้ ๕

ในบัดนี้ พระศาสดา เมื่อจะทรงแสดงความที่ญาติคนใครๆ ในเมื่อข้าวและน้ำเป็นต้นแม้มาก ไม่มีสักว่าความระลึกถึงเปรตเหล่านั้นๆ ผู้ที่เี่ยวหวังต่อญาติทั้งหลายว่า “ญาติทั้งหลาย พึงให้อะไรๆ อุทฺทิสฺส พวกเราบ้างหนอ” เพราะปัจจัยแห่งกรรมอันมีผลเผ็ดร้อนอย่างยิ่งที่เปรตเหล่านั้นทำแล้ว จึงตรีสฺคาถาที่ ๒ ว่า

“เมื่อข้าวและน้ำมีมาก เมื่อของเคี้ยวและของควรรบริโภคอัน
 หมูญาติเข้าไปตั้งไว้แล้ว ญาติคนใดๆ ของเปรตเหล่านั้น ย่อม
 ไม่ระลึกรู้ เพราะกรรมของสัตว์ทั้งหลายเป็นปัจจัย”.

ตตถ ปหุเตติ อนปฺปกเ พหุํหิ ๗ พการสฺส หิ ปกาโร ๗ อหฺนปานมฺหิตี อสิเต
 จ ปิตะ จ ๗ ขชฺชโกชฺเชติ ขายิตะ จ สายิตะ จ ๗ อฺปฏฺจิตะติ อฺปคมฺม จิตะ
 สชฺชิตะ ปฏฺยิตฺเต ๗

ตตถ (ปเทสฺ) “ปหุเตติ อนปฺปกเ พหุํหิ” (อิตฺติ อตุโถ) ๗ พการสฺส หิ ปกาโร (โหติ) ๗
 “อหฺนปานมฺหิตี อสิเต จ ปิตะ จ” (อิตฺติ อตุโถ) ๗ “ขชฺชโกชฺเชติ ขายิตะ จ สายิตะ จ
 (สนฺเต) อิตฺติ อตุโถ) ๗ “อฺปฏฺจิตะติ (ฌาติคณฺเณ) อฺปคมฺม จิตะ สชฺชิตะ ปฏฺยิตฺเต” (อิตฺติ
 อตุโถ) ๗

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “อนปฺปกเ เป็นของไม่น้อย พหุํหิ คือว่าเป็นของมาก”
 (อิตฺติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทสฺ) “ปหุเตติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บท
 ว่า “ปหุเต” ดังนี้ ๗ หิ เพราะว่า ปกาโร อ.การแปลงเป็น ปอักษร พการสฺส แห่ง
 ปอักษร (โหติ) ย่อมมี ๗ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “อสิเต จ ครั้นเมื่อของอัน
 บุคคลกินแล้วด้วย ปิตะ จ ครั้นเมื่อของอันบุคคลดื่มแล้วด้วย (สนฺเต) มีอยู่” (อิตฺติ)
 ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อหฺนปานมฺหิตี ว่า “อหฺนปานมฺหิ” ดังนี้ ๗ (อตุโถ) อ.อรรถ
 (อิตฺติ) ว่า “ขายิตะ จ ครั้นเมื่อของอันบุคคลเคี้ยวแล้วด้วย สายิตะ จ ครั้นเมื่อของ
 อันบุคคลลิ้มแล้วด้วย (สนฺเต) มีอยู่” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ขชฺชโกชฺเชติ
 ว่า “ขชฺชโกชฺเช” ดังนี้ ๗ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “(ฌาติคณฺเณ) อฺปคมฺม
 จิตะ อันหมู่แห่งญาติ เข้าไปตั้งไว้แล้ว สชฺชิตะ คือว่าจัดแจงแล้ว ปฏฺยิตฺเต คือว่า
 ตระเตรียมไว้แล้ว” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อฺปฏฺจิตะติ ว่า “อฺปฏฺจิตะ” ดังนี้ ๗

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “ปหุเต” ได้แก่ ไม่น้อย คือ มาก. เพราะท่านอาเทศ พ
 อักษรให้เป็น ป อักษร. บทว่า “อหฺนปานมฺหิ” ได้แก่ เมื่อของกินและของดื่ม. บทว่า
 “ขชฺชโกชฺเช” ได้แก่ เมื่อของเคี้ยวและของลิ้ม. บทว่า “อฺปฏฺจิตะ” คือ อันหมู่ญาติ
 เข้าไปตั้งไว้แล้ว คือจัดแจงไว้แล้ว ได้แก่ ตระเตรียมไว้.

โกจิติ เตสํ ปิตติวิสยุปปนุหานํ สตุตทานํ มาตา วา ปิตา วา ปุตฺโต วา น สรติ ๕
กึการณา ๕ กมุมปจฺจยา อตุตทา กตสฺส อนฺนปानปฺปฏฺฐิเสธนาทึเภทสฺส กทริย-
กมุมสฺส การณภาวโต ๕ ตณฺหิ เตสํ กมุมํ ญาตีนํ สริตุํ น เทตีติ ๕

“โกจิติ (ปทสฺส) “เตสํ ปิตติวิสยุปปนุหานํ สตุตทานํ มาตา วา ปิตา วา ปุตฺโต วา น สรติ”
(อติ อตุโถ) ๕ “กึการณา (เตสํ ปิตติวิสยุปปนุหานํ สตุตทานํ มาตา วา ปิตา วา ปุตฺโต วา
น สรติ” อติ ปุจฺจา) ๕ “กมุมปจฺจยา อตุตทา กตสฺส อนฺนปานปฺปฏฺฐิเสธนาทึเภทสฺส
กทริยกมุมสฺส การณภาวโต (เตสํ ปิตติวิสยุปปนุหานํ สตุตทานํ มาตา วา ปิตา วา ปุตฺโต วา
น สรติ” อติ วิสฺสชฺชน) ๕ ตํ หิ เตสํ (สตุตทานํ) กมุมํ ญาตีนํ สริตุํ น เทตีติ ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “มาตา วา อ.มารดาหรือ ปิตา วา หรือว่า อ.บิดา ปุตฺโต
วา หรือว่า อ.บุตร สตุตทานํ ของสัตว์ ท. ปิตติวิสยุปปนุหานํ ผู้เข้าถึงแล้วซึ่งความ
เป็นแห่งเปรตวิสัย เตสํ เหล่านั้น น สรติ ย่อมไม่ระลึกถึง” อติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง
บท “โกจิติ ว่า “โกจิ” ดังนี้ ๕ (ปุจฺจา) อ.อันถาม (อติ) ว่า “(มาตา วา) อ.มารดา
หรือ (ปิตา วา) หรือว่า อ.บิดา (ปุตฺโต วา) หรือว่า อ.บุตร (สตุตทานํ) ของสัตว์ ท.
(ปิตติวิสยุปปนุหานํ) ผู้เข้าถึงซึ่งความเป็นแห่งเปรตวิสัย (เตสํ) เหล่านั้น (น สรติ)
ย่อมไม่ระลึกถึง กึการณา เพราะเหตุอะไร ?” (อติ) ดังนี้ ๕ (วิสฺสชฺชน) อ.อันแก้
(อติ) ว่า “(มาตา วา) อ.มารดาหรือ (ปิตา วา) หรือว่า อ.บิดา (ปุตฺโต วา) หรือ
ว่า อ.บุตร (สตุตทานํ) ของสัตว์ ท. (ปิตติวิสยุปปนุหานํ) ผู้เข้าถึงแล้วซึ่งความเป็น
แห่งเปรตวิสัย (เตสํ) เหล่านั้น (น สรติ) ย่อมไม่ระลึกถึง กมุมปจฺจยา เพราะ
กรรมเป็นปัจจัย อตุตทา กตสฺส อนฺนปานปฺปฏฺฐิเสธนาทึเภทสฺส กทริยกมุมสฺส
การณภาวโต คือว่า เพราะความที่ แห่งกรรมคือความตระหนี่ อันมีการห้ามซึ่งข้าว
และน้ำเป็นต้นเป็นประเภท อันอันตนกระทำแล้ว เป็นเหตุ” (อติ) ดังนี้ ๕ หิ จริงอยู่
ตํ กมุมํ อ.กรรมนั้น เตสํ (สตุตทานํ) ของสัตว์ ท. เหล่านั้น น เทตีติ ย่อมไม่ให้ สริตุํ
เพื่ออันระลึกถึง ญาตีนํ แก่ญาติ ท. อติ ดังนี้แล ๕

บทว่า “โกจิ” ความว่า มารดาก็ดี บิดาก็ดี บุตรก็ดี ของสัตว์เหล่านั้น คือ ผู้เข้าถึงเปรต
วิสัย ย่อมไม่ระลึกถึง. ถามว่า “เพราะเหตุอะไร ?”. แก้วว่า “เพราะกรรมเป็นปัจจัย คือ
เพราะกรรมคือความตระหนี่มีอันห้ามซึ่งข้าวและน้ำเป็นต้นเป็นประเภทอันตนทำแล้ว
เป็นเหตุ. จริงอยู่ กรรมนั้น ของสัตว์เหล่านั้น ย่อมไม่ให้ญาติทั้งหลายระลึกถึง ดังนี้แล.

[๓๔๑] อิทานิ รณฺญา เปเต ฆาตเก อุกฺกิสฺส ทินฺนํ ทานํ ปัสฺสนุโต ตติยํ คาถมาห

“เอวํ ททฺหติ ฆาตึนํ เย โหนฺติ อนุกมฺปกา
 สฺจึ ปรณฺตีตํ กาลเณ กปฺปิยํ ปานโกชนนฺติ ฯ

อิทานิ ในกาลนี้ (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ปัสสนุโต เมื่อทรงสรรเสริญ ทานํ ซึ่งทาน รณฺญา อุกฺกิสฺส ทินฺนํ อันอันพระราชธาตวายุทิสแล้ว ฆาตเก ซึ่งญาติ ท. เปเต ผู้ล่วงลับไปแล้ว อาห ตรีสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา ตติยํ ที่ ๓ อิติ ว่า

“เย (ชหา) อ.ชน ท. เหล่าใด อนุกมฺปกา เป็นผู้อนุเคราะห์ โหนฺติ ย่อมเป็น, (เต ชหา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ททฺหติ ย่อมให้ ปานโกชนํ ซึ่งน้ำและโกชนะ สฺจึ อันสะอาด ปรณฺตีตํ อันประณีต กปฺปิยํ อันสมควร กาลเณ ตามกาล ฆาตึนํ เพื่อญาติ ท. เอวํ อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ในบัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อทรงสรรเสริญทานที่พระราชธาตวายุทิสให้ญาติทั้งหลายผู้ล่วงลับไปแล้ว จึงตรัสคาถาที่ ๓ ว่า

“ชนเหล่าใดเป็นผู้อนุเคราะห์ ชนเหล่านั้นย่อมให้น้ำและ
 โกชนะอันสะอาด ประณีต สมควรตามกาล เพื่อญาติทั้งหลาย
 เหมือนอย่างนั้น”.

.....
 ตตฺถ เอวฺหฺนฺติ ยถา ตยา มหาราช ทินฺนํ เอวํ ฯ ททฺหติตี เหนฺติ อิํ โน ฆาตึนํ
 โหตุติ อุกฺกิสฺนฺติ นิยฺยาเทฺนฺติ เต ปุตุตาทโย ฯ ฆาตึนฺนฺติ ปิตฺติวิสฺยุปฺนฺนํ
 ฆาตกานํ ฯ เยติ เย เกจิ ปุตุตธีตฺฐาตโร ชนา ฯ อนุกมฺปกาทิ อตฺถกามา
 หิเตสิโน ฯ สฺจึนฺติ สฺกฺุํ มโนหรํ ฐมฺมิกํ ฐมฺมลทฺุํ ฯ

ตตฺถ (ปทสฺสุ) “เอวฺหฺนฺติ (ปทสฺสุ) “ยถา ตยา มหาราช ทินฺนํ, เอวํ” (อิติ อตฺโถ) ฯ “ททฺหติตี (ปทสฺสุ) “เหนฺติ ‘อิํ (ทานํ) โน ฆาตึนํ โหตุติ อุกฺกิสฺนฺติ นิยฺยาเทฺนฺติ เต ปุตุตาทโย (ปิยชนา” อิติ อตฺโถ) ฯ “ฆาตึนฺนฺติ (ปทสฺสุ) “ปิตฺติวิสฺยุปฺนฺนํ ฆาตกานํ” (อิติ อตฺโถ) ฯ “เยติ (ปทสฺสุ) “เย เกจิ ปุตุตธีตฺฐาตโร ชนา” (อิติ อตฺโถ) ฯ “อนุกมฺปกาทิ (ปทสฺสุ)

“อตุกกามา หิตะสิโน” (อิตติ อตุโถ) ๫ “สุจินฺติ (ปทสฺส) “สุทฺธํ มโนหรํ ฐมฺมิกํ ฐมฺมลทฺธํ” (อิตติ อตุโถ) ๫

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “มหาราช ตุก่อนมหาบพิตร (ทาน์) อ.ทาน ตยา อัน พระองค์ ทินฺห์ ถวายแล้ว ยถา ฉันใด, (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น (ททฺทฺติ) ย่อม ให้ (ปานโกชน) ซึ่งน้ำและโกชนะ (สุจฺ) อันสะอาด (ปณฺตี) อันประณีต (กปฺปิย) อันสมควร (กาเลน) ตามกาล (ฉาตี) เพื่อญาติ ท. เอว ฉันนั้น” (อิตติ) ดังนี้ ตตุถ (ปทสฺส) “เอวฺนฺติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “เอว” ดังนี้ ๫ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “เต ปตุตทาทย (ปิยชนา) อ.ปิยชน ท. มีบุตรเป็นต้น เหล่านั้น เทนฺติ ย่อมให้ อุกฺทิสฺนฺติ คือว่าย่อมอุทิศ นียฺยาเทนฺติ คือว่าย่อมมอบ ให้ อิตติ ว่า ‘อิทฺ (ทาน์) อ.ทานนี้ โทตุ จงสำเร็จ ฉาตี) แก่ญาติ ท. โน ของเรา ท.’ อิตติ ดังนี้” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เทนฺตีติ ว่า “เทนฺติ” ดังนี้ ๫ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ฉาตี) เพื่อญาติ ท. เปตุตฺติวิสฺยุปฺนฺหานํ ผู้เข้าถึงแล้วซึ่งเปรต วิสฺย” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ฉาตี) เหวติ ว่า “ฉาตี) ดังนี้ ๫ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ชนา อ.ชน ท. ปตุตฺติวิสฺยุปฺนฺหานํ ผู้เป็นบุตรธิดา และพี่น้องชาย เย เกจิ เหล่าใดเหล่าหนึ่ง” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เยติ ว่า “เย” ดังนี้ ๫ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “อตุกกามา เป็นผู้ใคร่ซึ่งประโยชน์เกื้อกูล หิตะสิโน คือว่าเป็น ผู้แสวงหาซึ่งประโยชน์เกื้อกูล” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อนุกฺมฺปกาทิ ว่า “อนุกฺมฺปกาทิ” ดังนี้ ๫ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “สุทฺธํ อันหมดจดแล้ว มโนหรํ คือว่าอันน่าไปซึ่งใจ ฐมฺมิกํ คือว่าอันประกอบแล้วด้วยธรรม ฐมฺมลทฺธํ คือว่าอันได้ มาแล้วโดยธรรม” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สุจินฺติ ว่า “สุจฺ” ดังนี้ ๫

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “เอว” ได้แก่ อย่างที่พระองค์ถวายแล้ว มหาบพิตร. บทว่า “ททฺทฺติ” ความว่า ปิยชนมีบุตรเป็นต้นเหล่านั้น ย่อมให้ คืออุทิศ มอบให้ว่า ‘ทานนี้ จงสำเร็จแก่หมู่ญาติของเรา’. บทว่า “ฉาตี)” ได้แก่ หมู่ญาติผู้เข้าถึงเปรตวิสัย. บท ว่า “เย” ได้แก่ ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง คือบุตรธิดาและพี่น้องชาย. บทว่า “อนุกฺมฺปกาทิ” ได้แก่ ผู้มุ่งประโยชน์ คือแสวงหาประโยชน์เกื้อกูล. บทว่า “สุจฺ” ได้แก่ อันหมดจด คือ ชอบใจ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยชอบธรรม.

.....

ปณิตนุติ อุตตมัม เสฏฺฐัง ฯ **กาเลนาติ** เปตานัง ติโรกฺขุทฺทาทีสุ อาคนฺตฺวา จิตกาเล ทกฺขิณฺเวยฺยานัง วา ปรีโภคโยคฺยกาเล ฯ **กปฺปิยนุติ** อนฺุจฺฉวิกิํ ปฏฺฐิรूपิํ อริยานัง ปรีโภคการ्हัง ฯ **ปานโกชนนุติ** ปานญจ โภชนญจ ฯ อิธ ปานโกชนมฺุเขน สพฺพิปิ เทยฺยธมฺมํ วทตี ฯ

“**ปณิตนุติ** (ปทสฺส) “อุตตมัม เสฏฺฐัง” (อิตติ อตฺโถ) ฯ “**กาเลนาติ** (ปทสฺส) “เปตานัง ติโรกฺขุทฺทาทีสุ (จาเนสฺสุ) อาคนฺตฺวา จิตกาเล ทกฺขิณฺเวยฺยานัง วา ปรีโภคโยคฺยกาเล” (อิตติ อตฺโถ) ฯ “**กปฺปิยนุติ** (ปทสฺส) “อนฺุจฺฉวิกิํ ปฏฺฐิรूपิํ อริยานัง ปรีโภคการ्हัง” (อิตติ อตฺโถ) ฯ “**ปานโกชนนุติ** (ปทสฺส) “ปานัง จ โภชนัง จ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ (ภควา) อิธ (ตติยคาถายั) ปานโกชนมฺุเขน สพฺพิปิ เทยฺยธมฺมํ วทตี ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**อุตตมัม** อันยอดเยี่ยม **เสฏฺฐัง** คือว่าอันประเสริฐที่สุด” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**ปณิตนุติ** ว่า “**ปณิตํ**” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**เปตานัง ติโรกฺขุทฺทาทีสุ (จาเนสฺสุ) อาคนฺตฺวา จิตกาเล** ในกาลเป็นที่มาแล้ว ยืนแล้ว ในที่ ท. มีภายนอกแห่งฝาเรือนเป็นต้น แห่งเปรต ท. วา หรือว่า **ทกฺขิณฺเวยฺยานัง ปรีโภคโยคฺยกาเล** ในกาลแห่งความเป็นผู้ควรบริโภค แห่งทักษิณฺเวยฺยบุคคล ท.” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**กาเลนาติ** ว่า “กาเลน” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**อนฺุจฺฉวิกิํ** อันสมควร **ปฏฺฐิรूपิํ** คือว่าอันเหมาะสม **ปรีโภคการ्हัง** คือว่าอันสมควร แก่การบริโภค **อริยานัง** ของพระอริยเจ้า ท.” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**กปฺปิยนุติ** ว่า “**กปฺปิย**” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**ปานัง จ** ซึ่งน้ำดื่มด้วย **โภชนัง จ** ซึ่งโภชนะด้วย” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**ปานโกชนนุติ** ว่า “**ปานโกชน**” ดังนี้ ฯ (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า **วทตี** ย่อมตรัส **เทยฺยธมฺมํ** ซึ่งไทยธรรม **सพฺพิปิ** แม้ทั้งปวง **ปานโกชนมฺุเขน** ด้วย मुख แห่งน้ำดื่มและโภชนะ **อิธ (ตติยคาถายั)** ในคาถาที่ ๓ นี้ ฯ

บทว่า “**ปณิตํ**” ได้แก่ อันยอดเยี่ยม คือประเสริฐ. บทว่า “**กาเลน**” ได้แก่ ในกาลที่เปรตทั้งหลาย มายืนอยู่ในที่ทั้งหลายมีภายนอกฝาเรือนเป็นต้น หรือในกาลควรบริโภคของพระทักษิณฺเวยฺยบุคคลทั้งหลาย. บทว่า “**กปฺปิย**” ได้แก่ อันควร คือเหมาะสม สมควรแก่การบริโภคของพระอริยะทั้งหลาย. บทว่า “**ปานโกชน**” ได้แก่ น้ำดื่มและของบริโภค. ในคาถาที่ ๓ นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไทยธรรมแม้ทุกอย่างด้วย

หัวข้อคือน้ำและโภชนะ.

[๓๔๒] อิทานิ เยน ปกาเรน ทินฺนํ เตสํ ทินฺนํ โหติ, ตํ ทสฺเสนโต จตุตถคากาย ปุพฺพพหฺม-
มาห

“อิทํ โว ฌาตินํ โหตุ สฺขิตา โหนตุ ฌาตโยติ ฯ

อิทานิ (ภควา), เยน ปกาเรน (ปุคฺคเลน) ทินฺนํ (ทานํ) เตสํ (เปตานํ ปุคฺคเลน) ทินฺนํ โหติ,
ตํ (ทานํ) ทสฺเสนโต จตุตถคากาย ปุพฺพพหฺม อาม

“อิทํ โว (ทานํ) ฌาตินํ โหตุ, สฺขิตา โหนตุ ฌาตโยติ ฯ

อิทานิ ในกาลนี้ (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ทสฺเสนโต เมื่อทรงแสดง ตํ (ทานํ)
ซึ่ง-, (ปุคฺคเลน) ทินฺนํ (ทานํ) อ.ทาน อันอันบุคคลให้แล้ว เยน ปกาเรน โดย
ประการใด (ปุคฺคเลน) ทินฺนํ เป็นทานอันบุคคลให้แล้ว เตสํ (เปตานํ) แก่เปรต ท.
เหล่านั้น โหติ ย่อมเป็น, -ทานนั้น อาม ตรัสแล้ว ปุพฺพพหฺม ซึ่งกึ่งในเบื้องต้นแรก
จตุตถคากาย ของคากาที่ ๔ อิติ ว่า

“อิทํ (ทานํ) โว อ.ทานนี้แล โหตุ ขอจงสำเร็จ ฌาตินํ แก่
ญาติ ท., ฌาตโย อ.ญาติ ท. สฺขิตา เป็นผู้มีความสุข โหนตุ
ขอจงเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงแสดงประการที่ทานอันพระราชากวายเป็นแล้ว เป็น
อันพระราชทานแก่เปรตเหล่านั้น จึงตรัสครั้งเบื้องต้นแห่งคากาที่ ๔ ว่า

“ขอทานนี้แล จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลาย, ขอญาติทั้งหลาย
จงเป็นผู้มีความสุขเถิด”.

ตตถ อิทนฺติ เทยฺยธมฺมนิทสฺสนํ ฯ โวติ นิปาตมตฺตํ ฯ โหนติปี ปจฺนติ ฯ อมฺหากนฺ-
ตยตุเถ ฯ

ตตถ (ปเทศ) “อิทฺหุติ (ปท) เทยยธมฺมนิทฺสสนฺ (โหติ) ฯ “โเวติ (วจน) นิปาตมตฺตํ (โหติ) ฯ (เกจิ อัจฉริยา) “โนติปิ ปจฺนฺติ ฯ “อมฺหากํ” อิติ อตฺโถ ฯ

ตตถ (ปเทศ) “อิทฺหุติ (ปท) อ.- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “อิทฺ” นี้ เทยย-
ธมฺมนิทฺสสนฺ เป็นบทชี้แจงซึ่งไทยธรรม (โหติ) ย่อมเป็น ฯ “โเวติ (วจน) อ. คำว่า “โเว”
นิปาตมตฺตํ เป็นคำสักว่านิบาต (โหติ) ย่อมเป็น ฯ (เกจิ อัจฉริยา) อ. อาจารย์ ท.
บางพวก ปจฺนฺติ ย่อมกล่าว “โนติปิ ว่า “โน” ดังนี้บ้าง ฯ อตฺโถ อ. เนื้อความ อิติ
ว่า “อมฺหากํ ของเรา ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อิทฺ” เป็นคำชี้แจงถึงไทยธรรม. คำว่า “โเว” เป็นเพ็ญ
นิบาต. อาจารย์บางพวกกล่าวว่า “โน” ดังนี้ก็มิ. ความว่า “ของเราทั้งหลาย”.

.....
ฅาตินฺหุติ ปิตฺติวิสยฺอุปฺนฺนํ ฅาตกานํ โหตุ ฯ สุขิตาติ เต ปิตฺติวิสยฺอุปฺนฺนา
ฅาตโย อิทฺ ปจฺจฺนฺกวณฺตา สุขฺปฺตฺตา ฯ

“ฅาตินฺหุติ (ปทสฺ) “ปิตฺติวิสยฺอุปฺนฺนํ ฅาตกานํ โหตุ” (อติ อตฺโถ) ฯ “สุขิตาติ (ปทสฺ)
“เต ปิตฺติวิสยฺอุปฺนฺนา ฅาตโย อิทฺ (ทาน) ปจฺจฺนฺกวณฺตา สุขฺปฺตฺตา (โหนตุ) อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถ (อติ) ว่า “โหตุ จงสำเร็จ ฅาตกานํ แก่ญาติ ท. ปิตฺติวิสยฺอุป-
ปฺนฺนํ ผู้เข้าถึงแล้วซึ่งเปรตวิสัย” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺ) แห่งบท “ฅาตินฺหุติ ว่า
“ฅาติน” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ. อรรถ (อติ) ว่า “ฅาตโย อ. ญาติ ท. ปิตฺติวิสยฺอุปฺนฺนา
ผู้เข้าถึงแล้วซึ่งเปรตวิสัย เต เหล่านั้น ปจฺจฺนฺกวณฺตา เสวยอยู่ อิทฺ (ทาน) ซึ่งทาน
นี้ สุขฺปฺตฺตา เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความสุข (โหนตุ) จงเป็น” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺ)
แห่งบท “สุขิตาติ ว่า “สุขิตา” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ฅาติน” ความว่า จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายผู้เข้าถึงเปรตวิสัย. บทว่า
“สุขิตา” ความว่า ขอญาติทั้งหลายผู้เข้าถึงเปรตวิสัยเหล่านั้น จงเสวยทานนี้ เป็นสุข
เถิด.

.....

[๓๔๓] อิทานิ ยสฺมา “อิหิ โน ฆาตีหิ โหตุติ วุตฺเตปิ, น อญฺเณน กตํ กมฺมํ อญฺยสฺส ผลทํ โหติ, เกวลนฺตุ ตถา อุกฺทิสฺส ทิยฺยมานกํ วตฺถุํ เปตานํ กุสลกมฺมสฺส ปจฺจโย โหติ, ตสฺมา ยถา เตสํ ตสฺมีเยว อุกฺทิสฺส ทิยฺยมาเน วตฺถุสฺมี ตํขณฺเณ ผลนิพฺพตฺตํ กุสลกมฺมํ โหติ, ตํ ทสฺเสนฺโต จตฺตถาย ปจฺจิมขุณฺโณ ปญฺจมาย จ ปุพฺพขุณฺโณมาห

“เต จ ตตฺถ สมากนฺตฺวา ฆาตีเปตา สมากตา
 ปหฺมุเต อนฺนปानมฺหิ สกุกจฺจํ อนฺุโมทเรติ ฯ

อิทานิ ยสฺมา “อิหิ (ทานิ) โน ฆาตีหิ โหตุติ (วจฺเณ ทายเกน) วุตฺเตปิ, น อญฺเณน (ปุคฺคเลน) กตํ กมฺมํ อญฺยสฺส (ปุคฺคลสฺส) ผลทํ โหติ, เกวลํ ตฺ (ปุคฺคเลน) ตถา อุกฺทิสฺส ทิยฺยมานกํ วตฺถุํ เปตานํ กุสลกมฺมสฺส ปจฺจโย โหติ, ตสฺมา (ภควา), ยถา เตสํ (เปตานํ) ตสฺมี เอว (ปุคฺคเลน) อุกฺทิสฺส ทิยฺยมาเน วตฺถุสฺมี ตํขณฺเณ ผลนิพฺพตฺตํ กุสลกมฺมํ โหติ, (เอว) ตํ (กุสลกมฺมํ) ทสฺเสนฺโต จตฺตถาย (คาถาย จ) ปจฺจิมขุณฺโณ ปญฺจมาย (คาถาย) จ ปุพฺพขุณฺโณ อาห

“เต จ ตตฺถ (ทานภูจฺจาเน) สมากนฺตฺวา ฆาตีเปตา สมากตา,
 ปหฺมุเต (สนฺเต) อนฺนปानมฺหิ, สกุกจฺจํ อนฺุโมทเรติ ฯ

อิทานิ ในกาลนี้ (วจฺเณ) ครั้งเมื่อคำ อิติ ว่า “อิหิ (ทานิ) อ.ทานนี้ โหตุ ของจงสำเร็จ ฆาตีหิ แก่ฆาติ ท. โน ของเราท.” อิติ ดังนี้ (ทายเกน) อันทายก วุตฺเตปิ แม้กล่าว แล้ว, กมฺมํ อ.กรรม อญฺเณ (ปุคฺคเลน) กตํ อันอันบุคคลอื่นกระทำแล้ว ผลทํ เป็นกรรมอันให้ซึ่งผล อญฺยสฺส (ปุคฺคลสฺส) แก่บุคคลอื่น โหติ ย่อมเป็น น หามิได้, ตฺ ส่วนว่า วตฺถุํ อ.วัตถุ (ปุคฺคเลน) ตถา อุกฺทิสฺส ทิยฺยมานกํ อันอันบุคคลอุทิส ให้อยู่ เหมือนอย่างนั้น ปจฺจโย เป็นปัจจัย กุสลกมฺมสฺส แห่งกุศลกรรม เปตานํ ของเปรต ท. โหติ ย่อมเป็น เกวลํ อย่างเดียว ยสฺมา เพราะเหตุใด, ตสฺมา เพราะ เหตุนั้น (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ทสฺเสนฺโต เมื่อทรงแสดง ตํ (กุสลกมฺมํ) ซึ่ง-, ตสฺมี เอว วตฺถุสฺมี ครั้งเมื่อวัตถุนั้นนั้นเทียว (ปุคฺคเลน) อันบุคคล อุกฺทิสฺส ทิยฺยมาเน อุทิสให้อยู่ เตสํ (เปตานํ) แก่เปรต ท. เหล่านั้น, กุสลกมฺมํ อ.กุศลกรรม ผลนิพฺพตฺตํ อันยังผลให้บังเกิด ตํขณฺเณ ในขณะนั้น โหติ ย่อมมี ยถา จันใด, -กุศลกรรมนั้น (เอว) ฉะนั้น อาห ตรัสแล้ว ปจฺจิมขุณฺโณ ซึ่งกึ่งอันมีในภายหลัง

จตุตถาย (คาถาย) แห่งคาถาที่ ๔ จ ด้วย ปุพฺพทนต์ ซึ่งกึ่งเบื้องต้นแรก ปญฺจมาย (คาถาย) แห่งคาถาที่ ๕ จ ด้วย อิติ ว่า

“จ ก็ เต ฌาติปฺเปตา อ.ญฺาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ท. เหล่านั้น
 สมาคนฺตฺวา มาพร้อมกันแล้ว สมาคตา ประชุมกันแล้ว
 ตตฺถ (ทานุฏฺจาเน) ในที่เป็นที่ถวายนั้น, อนฺนปानมฺหิ ครั้น
 เมื่อข้าวและน้ำ ปหฺมุเต เป็นของมาก (สนฺมุเต) มีอยู่ อนุโมทเร
 ย่อมอนุโมทนา สกฺกจฺจํ โดยเคารพ” อิติ ดังนี้ ฯ

บัดนี้ เพราะเหตุที่แม้เมื่อทายกกล่าวว่า “ขอทานนี้ จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของเรา
 ทั้งหมดเถิด”, กรรมอันคนอื่นทำแล้ว ย่อมให้ผลแก่คนอื่น ก็หาไม่, แต่ว่าวัตถุที่เขา
 อุทิศให้อย่างนั้น ย่อมเป็นปัจจัยแห่งกุศลกรรมของพวกเปรตโดยสิ้นเชิง, เพราะฉะนั้น
 พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงแสดงประการที่กุศลกรรมจะยังผลให้บังเกิดในขณะ
 นั้น ในเมื่อวัตถุนั้นนั้นแล เขาอุทิศให้แก่เปรตเหล่านั้น จึงตรัสครั้งหลังแห่งคาถาที่ ๔
 และครั้งแรกแห่งคาถาที่ ๕ ว่า

“ก็ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วเหล่านั้น มาประชุมร่วมกัน ในที่ถวายน
 ทานนั้นแล้ว อนุโมทนาโดยเคารพ ในเมื่อข้าวและน้ำมีมากมี
 อยู่”.

ตตฺถ เต ฌาติปฺเปตาติ สมฺพนฺโห ฯ ตตฺถาติ ยตฺถ ตํ ทานํ ทิยฺยติ ตตฺถ ฯ
 สมาคนฺตฺวาติ สมฺนตฺโต อากนฺตฺวา สโมชาย เอกชณฺเฑ หุตฺวาติ อตฺโถ ฯ
 สมาคตาติ อิเม โน ฌาตโย อมฺหากํ อตฺถาย ทานํ อุทฺทิสฺสสนฺตีติ เอตทตฺถํ
 สมฺมา อาคตา หุตฺวาติ อตฺโถ ฯ อนฺนปानมฺหิติ ตสฺมี อตฺตโน อุทฺทิสฺส ทิยฺยมาเน
 ปหฺมุเต อนฺนปानมฺหิ ฯ สกฺกจฺจํ อนฺุโมทเรติ กมฺมผลํ อภิสฺสทฺทหนฺตฺวา จิตฺการํ
 อวิชฺหนฺตฺวา อวิกฺขิตฺตจิตฺตฺวา จ หุตฺวา อิทํ โน ทานํ หิตาย สุขาย โหตุติ โมทฺหติ
 อนฺุโมทฺหติ ปิตฺติโสมนฺสฺสชาติตา โหนฺติ ฯ

ตตฺถ (ปเทสฺ) “เต ฌาติปฺเปตาติ (ปททฺวยํ) สมฺพนฺโห (โหติ) ฯ “ตตฺถาติ (ปทสฺส
 “ปฺคฺคเลน) ยตฺถ (จาเน) ตํ ทานํ ทิยฺยติ, (เต ฌาติปฺเปตา) ตตฺถ (จาเน สมาคนฺตฺวา

สมาคตา” อิติ อตฺโถ) ๫ “สมาคนุตฺวาติ (ปทสฺส) “สมนฺตโต อากนฺตฺวา สโมชาย เอกขุณฺณํ
 หุตฺวาติ อตฺโถ ๫ “สมาคตาติ (ปทสฺส) “อิเม โน ฌาตโย อมฺหากํ อตฺถาย ทานํ
 อุกฺกทิสฺสนฺตํ อตฺ อตฺถํ สมนฺมา อากตา หุตฺวาติ อตฺโถ ๫ “อนฺนปानมฺหิตี (ปทสฺส
 “ปุกฺคเลน) ตสฺมี อตฺตโน อุกฺกทิสฺส ทิยฺยมาเน ปหฺมุเต อนฺนปानมฺหิ (สนฺเต) อิติ อตฺโถ) ๫
 “สกุจฺจํ อนฺุโมทเรติ (คาถาปาทสฺส) “(ฌาติปฺเปตา) กมฺมผลํ อภิสฺสทฺทหนฺตา จิตฺติการํ
 อวิขหนฺตา อวิกฺขิตฺตจิตฺตา จ หุตฺวา ‘อิทํ โน ทานํ หิตาย สุขาย โหตุติ โมทนฺติ อนฺุโมทนฺติ
 ปิตฺติสฺมนสฺสชาตา โหนฺติ” (อิติ อตฺโถ) ๫

ตตฺถ (ปทสฺส) “เต ฌาติปฺเปตาติ (ปททฺวํ) อ.- ในบท ท. เหล่านี้หนานา-หมวดสอง
 แห่งบทว่า “เต ฌาติปฺเปตา” ดังนี้ สมฺพหุโร เป็นบทสัมพันธกัน (โหติ) ย่อมเป็น ๫
 (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ตํ ทานํ อ.ทานนํ (ปุกฺคเลน) อันบุคคล ทิยฺยติ ย่อม
 ให้ ยตฺถ (จาเน) ในที่ใด, (เต ฌาติปฺเปตา) อ.ฌาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ท. เหล่านี้
 (สมาคนุตฺวา) มาพร้อมกันแล้ว (สมาคตา) ประชุมกันแล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่
 นั้น” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ตตฺถาติ ว่า “ตตฺถ” ดังนี้ ๫ อตฺโถ อ.อรรถ
 อิติ ว่า “อากนฺตฺวา มาแล้ว สมนฺตโต ในที่โดยรอบ สโมชาย คือว่าประชุมกันแล้ว
 เอกขุณฺณํ คือว่าเป็นโดยความเป็นอันเดียวกัน หุตฺวา เป็น” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง
 บท “สมาคนุตฺวาติ ว่า “สมาคนุตฺวา” ดังนี้ ๫ อตฺโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “อากตา เป็น
 ผู้มาแล้ว สมนฺมา ด้วยดี เอตฺตถฺถํ เพื่อประโยชน์แก่สิ่งนี้ อิติ ว่า ‘อิเม โน ฌาตโย
 อ.ฌาติ ท. ของเรา ท. เหล่านี้ อุกฺกทิสฺสนฺตํ จักฺกทิสฺส ทานํ ซึ่งทาน อตฺถาย เพื่อ
 ประโยชน์ อมฺหากํ แก่เรา ท.’ อิติ ดังนี้ หุตฺวา เป็น” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
 “สมาคตาติ ว่า “สมาคตา” ดังนี้ ๫ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “อนฺนปानมฺหิ ครั้ง
 เมื่อข้าวและน้ำ (ปุกฺคเลน) ตสฺมี อตฺตโน อุกฺกทิสฺส ทิยฺยมาเน อันบุคคล ให้อยู่
 อุกฺกทิสฺส เพื่อตน นั้น ปหฺมุเต เป็นของมาก (สนฺเต) มีอยู่” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
 “อนฺนปानมฺหิตี ว่า “อนฺนปानมฺหิ” ดังนี้ ๫ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “(ฌาติปฺ-
 เปตา) อ.ฌาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ท. อภิสฺสทฺทหนฺตา เชื้อยังอยู่ กมฺมผลํ ซึ่งกรรมและ
 ผลแห่งกรรม จ ด้วย อวิขหนฺตา ไม่ละอยู่ จิตฺติการํ ซึ่งการทำความยำเกรง จ ด้วย
 อวิกฺขิตฺตจิตฺตา ผู้มีจิตไม่ฟุ้งซ่านแล้ว หุตฺวา เป็น จ ด้วย โมทนฺติ ย่อมบันเทิง
 อนฺุโมทนฺติ คือว่าย่อมอนฺุโมทนา ปิตฺติสฺมนสฺสชาตา เป็นผู้มีปิตฺติและสฺมนสฺสอันเกิด
 แล้ว อิติ ว่า ‘อิทํ โน ทานํ อ.ทาน ของเรา ท. นี้ โหตุ จมฺมี หิตาย เพื่อประโยชน์

เกื้อกูล สุขาย เพื่อความสุข’ อิติ ดังนี้ โหนฺติ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสุส) แห่งบาทแห่งคาถา “สกุจจํ อนุโมทเรติ ว่า “สกุจจํ อนุโมทเร” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า “เต ญาติปุเปตา” เป็นบทสัมพันธ์กัน. ความว่า มาโดยรอบ คือประชุมกัน ได้แก่ เป็นอันเดียวกัน. บทว่า “สมาคตา” ความว่า เป็นผู้มาพร้อมกัน เพื่อประโยชน์นี้ว่า ‘ญาติของเราเหล่านี้ จักอุทิศทานเพื่อประโยชน์แก่พวกเรา’. บทว่า “อนุหนปานมฺหิ” ความว่า ในเมื่อข้าวและน้ำ อันญาติทั้งหลาย อุทิศให้แก่ตนนั้น มีมาก. บาทคาถาว่า “สกุจจํ อนุโมทเร” ความว่า ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วทั้งหลาย เชื้อมั่นกรรมและผลของกรรม ไม่ละการทำความยำเกรง และมีจิตใจไม่ฟุ้งซ่าน ย่อมบันเทิง คืออนุโมทนา ได้แก่ เป็นผู้เกิดปีติและโสมนัสว่า ‘ขอทานของเรานี้ จงมีเพื่อประโยชน์สุข’.

[๓๔๔] อิทานิ ญาติเก นิสฺสาย นิพฺพตฺตกุสลกมฺมผลํ ปจฺจनुโกฺหนฺตานิ เตสํ ญาติมารพฺภ โถมฺนาการํ ทสฺเสนฺโต ปญฺจมา ย ปจฺฉิมทฺตํ จฏฺฐาย จ ปุพฺพทฺตมาห

“จิริ ชีวนฺตฺ โน ญาติี เยสํ เหตุ ลภาม เส
อมฺหากญจ กตา ปุชา ทายกา จ อนิปปฺผลาติ ฯ

อิทานิ ในกาลนี้ (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ทสฺเสนฺโต เมื่อทรงแสดง โถมฺนาการํ ซึ่งอาการคือการชมเชย อารพฺภ ปรารภ ญาติี ซึ่งญาติี เตสํ (เปตานิ) ของเปรต ท. เหล่านั้น ปจฺจनुโกฺหนฺตานิ ผู้เสวยอยู่ ญาติเก นิสฺสาย นิพฺพตฺตกุสลกมฺมผลํ ซึ่งผลแห่งกรรมอันเป็นกุศล อันอาศัย ซึ่งญาติี ท. แล้วจึงบังเกิดแล้ว อาห ตรีส แล้ว ปจฺฉิมทฺตํ ซึ่งกึ่งแห่งคาถาอันมีในภายหลัง ปญฺจมา ย (คาถาย) แห่งคาถาที่ ๕ จ ด้วย ปุพฺพทฺตํ ซึ่งกึ่งในเบื้องต้นแรก จฏฺฐาย (คาถาย) แห่งคาถาที่ ๖ จ ด้วย อิติ ว่า

“(มยฺ) อ.เรา ท. ลภามฺหเส ย่อมได้ (สมฺปตฺติ) ซึ่งสมบัติ เหตุ เพราะเหตุ เยสํ (ญาติิน) แห่งญาติี ท. เหล่าใด, (เต) ญาติี อ.ญาติี ท. เหล่านั้น โน ของเรา ท. ชีวนฺตฺ จงเป็นอยู่ จิริ ตลอดกาลนาน, ปุชา อ.การบูชา (ญาติีหิ) อันญาติี ท.

กตา กระทำแล้ว อมฺหากิ แก่เรา ท. จ ด้วย, ทายกา
อ.ทายก ท. อนิปฺผลา เป็นผู้ไม่ปราศจากผล (โหนฺติ) ย่อม
เป็น จ ด้วย” อิติ ดังนี้ ฯ

บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงแสดงอาการคือการชมเชย ปรรายญาติของ
เปรตเหล่านั้น ผู้เสวยผลกรรมอันเป็นกุศลที่อาศัยญาติๆ แล้วบังเกิดขึ้น ตรีสครั้งหลัง
ของคาถาที่ ๕ และครั้งแรกของคาถาที่ ๖ ว่า

“เราได้สมบัติเพราะเหตุแห่งญาติเหล่าใด, ขอญาติเหล่านั้น
ของเรา จงเป็นอยู่ตลอดกาลนาน การบูชาเรา เป็นอันญาติทั้ง
หลายทำแล้ว และทายก ก็เป็นผู้ไม่ไร้ผล”.

ตตถ จิริ ชีวนฺตฺติ จิริ ชีวิน ทิฆายุกา โหนฺตุ ฯ โน ฌาตีติ อมฺหากิ ฌาตกา ฯ
เหตุติ เยสึ การณา เย นิสฺสาย ฯ ลภาม เสติ อีทิสฺ สมฺปตฺตี ปฏฺิลภาม ฯ
อตุตนา ตํขณฺ ปฏฺิลทฺธสมฺปตฺตี อปทิสฺนฺดา เทเต เอวํ ภณฺนฺติ ฯ เปตานญฺหิ
“อตุตโน อนฺุโมทเนน ทายกานํ อุกฺุเทเสน ทกฺุขิเณยฺยสมฺปทาย จาติ ตีหิ องฺเคหิ
ทกฺุขิณา ตํขณฺญเวยว ผลนฺิพฺพตฺตกา โหติ ฯ ตตถ ทายกา วิเสสเหตุ ฯ

ตตถ (ปเทสุ) “จิริ ชีวนฺตฺติ (ปททวยสฺส) “จิริ ชีวิน ทิฆายุกา โหนฺตุ” (อติ อตุโถ) ฯ “โน
ฌาตีติ (ปททวยสฺส) อมฺหากิ ฌาตกา” (อติ อตุโถ) ฯ “เหตุติ (ปทสฺส) “เยสึ การณา เย
นิสฺสาย” (อติ อตุโถ) ฯ “ลภาม เสติ (ปทสฺส “มยํ) อีทิสฺ สมฺปตฺตี ปฏฺิลภาม” (อติ อตุโถ) ฯ
อตุตนา ตํขณฺ ปฏฺิลทฺธสมฺปตฺตี อปทิสฺนฺดา หิ เอเต (เปตา) เอวํ ภณฺนฺติ ฯ เปตานํ หิ
“อตุตโน อนฺุโมทเนน ทายกานํ อุกฺุเทเสน ทกฺุขิเณยฺยสมฺปทาย จาติ ตีหิ องฺเคหิ ทกฺุขิณา
ตํขณฺ เอว ผลนฺิพฺพตฺตกา โหติ ฯ ตตถ (ตีสุ เหตุสุ) ทายกา วิเสสเหตุ (โหติ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรธ (อติ) ว่า “ชีวิน เป็นอยู่ จิริ ตลอดกาลนาน ทิฆายุกา คือว่าเป็นผู้
มีอายุยืน โหนฺตุ ของจงเป็น” (อติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทสุ) “จิริ ชีวนฺตฺติ (ปททวยสฺส)
แห่ง- ไนบท ท. เหล่านั้นหนา -หมวดสองแห่งบทว่า “จิริ ชีวนฺตุ” ดังนี้ ฯ (อตุโถ)
อ.อรรธ (อติ) ว่า “ฌาตกา อ.ญาติ ท. อมฺหากิ ของเรา ท.” (อติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส)
แห่งหมวดสองแห่งบท “โน ฌาตีติ ว่า “โน ฌาตี” ดังนี้ ฯ (อตุโถ) อ.อรรธ (อติ)

ว่า “การณา เพราะเหตุ เยสั (ฌาตีฬ) แห่งฌาติ ท. เหล่าใด นิสุสาย คือว่าอาศัย แล้ว เย (ฌาติโย) ซึ่งฌาติ ท. เหล่าใด” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เหตุติ ว่า “เหตุ” ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “(มย) อ.เรา ท. ปฏิลภาม ย่อมได้เฉพาะ อิทธิ สมนฺตติ ซึ่งสมบัตติ อันเช่นนี้” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ลภาม เสติ ว่า “ลภาม เส” ดังนี้ ๕ หิ ก็ เอเต (เปตา) อ.เปรต ท. เหล่านั้น อปทิสนฺตทา แสดงอ้าง อยู่ อตฺตนา ปฏิลทฺธสมนฺตติ ซึ่งสมบัตติ อันตน ได้เฉพาะแล้ว ตฺขณฺ ในขณะนั้น ภณฺนุติ ย่อมกล่าว เอว อยางนี้ ๕ หิ จริงอยู่ ทกฺขิณา อ.ทักขิณา ผลนิพฺพตฺตกา เป็นทักขิณาอันยังผลให้บังเกิด ตฺขณฺ เอว ในขณะนั้นนั้นเทียว เปตานิ แก่เปรต ท. โหติ ย่อมมี องฺคเหติ เพราะองคฺ ท. ตีหิ ๓ อิติ คือ “อตฺตโน อฺนุโมทเนน จ เพราะการอนุโมทนา แห่งตน ด้วย ทายกานิ อฺกฺุเทเสน จ เพราะการอุทิส แห่ง ทายก ท. ด้วย ทกฺขิเณยฺยสมนฺตทาย จ เพราะความถึงพร้อมแห่งทักขิไณยบุคคล ด้วย” ๕ ตตฺถ (ตีสุ เหตุสุ) ทายกา อ.- ในเหตุ ท. ๓ อยางเหล่านั้นนา -ทายก ท. วิเสสเหตุ เป็นเหตุพิเศษ (โหติ) ย่อมเป็น ๕

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า “จิริ ชีวนฺตฺ” ความว่า จงเป็นอยู่ตลอดกาลนาน คือ เป็นผู้มียายุยืน. สองบทว่า “โน ฌาตี” แปลว่า หมูญาติของเรา. บทว่า “เหตุ” ได้แก่ เพราะเหตุแห่งฌาติเหล่าใด คืออาศัยฌาติเหล่าใด. บทว่า “ลภาม เส” ความว่า เรา ได้สมบัตติ เช่นนี้. ก็เปรตเหล่านั้น เมื่ออ้างสมบัตติอันตนได้แล้วในขณะนั้น จึงกล่าวอย่าง นั้น. จริงอยู่ ทักขิณาจะยังผลให้บังเกิดในขณะนั้นนั่นเองแก่เปรตทั้งหลายได้ ก็เพราะ องคฺ ๓ อยาง คือ “เพราะการอนุโมทนาแห่งตน ๑ เพราะการอุทิสแห่งทายกทั้งหลาย ๑ เพราะความถึงพร้อมแห่งทักขิไณยบุคคล ๑”. บรรดาเหตุ ๓ อยางเหล่านั้น ทายก เป็นเหตุพิเศษ.

.....

เตนาหฺสุ “เยสั เหตุ ลภาม เสติ ๕ กตาทิ อิหิ โน ฌาตีฬ โหตุติ เอวํ อิมิ ทานํ อฺกฺุทิสนฺตเตหิ ทายเกหิ กตาทิ เต ทายกา จ อนิปฺผลา ยสฺมี สนฺตนาเน ปริจฺจาคมยํ กมฺมํ นิพฺพตฺตํ ตสฺส ตตฺถเอว ผลทานโต ๕

เตน (เต เปตา) อาหฺสุ “เยสั เหตุ ลภาม เสติ ๕ “กตาทิ (ปทสฺส) “อิหิ (ทาน) โน ฌาตีฬ โหตุติ เอวํ อิมิ ทานํ อฺกฺุทิสนฺตเตหิ ทายเกหิ กตาทิ, เต ทายกา จ อนิปฺผลา (โหนฺติ), ยสฺมี

สนฺตฺวาน ปริจจาคมย์ กมฺมํ นิพฺพตฺตํ, (กมฺมํ) ตสฺส (ปฺกฺคฺลสฺส) ตตฺถเวว (สนฺตฺวาน) ผลทานโต (นิพฺพตฺตํ) ฯ

เตน เพราะเหตุนั้น (เต เปตา) อ.เปรต ท. เหล่านั้น อาหํสุ กล่าวแล้ว “เยสํ เหตุ ลภาม เสติ ว่า “เยสํ เหตุ ลภาม เส” ดังนี้ เป็นต้น ฯ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ทายเกหิ อันทายก ท. อุทฺทิสฺนฺเตหิ ผู้เมื่ออุทิส อิมํ ทานํ ซึ่งทานนี้ เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า ‘อิทํ (ทาน) อ.ทานนี้ โหตุ ของจงสำเร็จ ญาตีหิ แก่ญาติ ท. โน ของเรา ท.’ อิติ ดังนี้ กตา กระทำแล้ว จ ด้วย เต ทายกา อ.ทายก ท. เหล่านั้น อนิพฺผลา เป็นผู้ไม่ปราศจากผล (โหนฺติ) ย่อมเป็น จ ด้วย, กมฺมํ อ.กรรม ปริจจาคมย์ อันสำเร็จแล้วด้วยการบริจาค นิพฺพตฺตํ บังเกิดแล้ว ยสฺมี สนฺตฺวาน ในสันดานใด, (กมฺมํ) อ.กรรม (นิพฺพตฺตํ) บังเกิดแล้ว ผลทานโต เพราะการให้ซึ่งผล ตตฺถ เอว (สนฺตฺวาน) ในสันดานนั้นนั้นเทียว ตสฺส (ปฺกฺคฺลสฺส) ของบุคคลนั้น” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “กตาติ ว่า “กตา” ดังนี้ ฯ

เพราะเหตุนั้น เปรตเหล่านั้น จึงกล่าวว่า “เยสํ เหตุ ลภาม เส” ดังนี้ เป็นต้น. บทว่า “กตา” ความว่า อันทายกทั้งหลายเมื่ออุทิสทานนี้เป็นอย่างนี้ว่า “ขอทานนี้ จง สำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของเรา” ชื่อว่าทำแล้วและทายกเหล่านั้น ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ไร้ผล เพราะกรรมให้ผลในสันดาน เป็นที่บังเกิดแห่งกรรมอันสำเร็จด้วยการบริจาค.

[๓๔๕] อิทานิ ปิตฺติวิสยฺอุปฺนฺนํ ตตฺถ อณฺณสฺส กสิโครกฺขาทิโน สมฺปตฺติปฺปฏฺฐิลาภ- การณฺสฺส อภาวํ อิตฺโต ทินฺเนน ยาปนภาวญฺจ ทสฺเสนฺโต จฺญฺจาย ปจฺจิมฯฯเพน สทฺธิ สตฺตมํ คาถมาห

“น हि ตตฺถ กสิ อตฺถิ โครกฺขเขตฺถ น วิชฺชติ
วณฺชชา ตาทิสี นตฺถิ หิริญฺเณน กยาภยํ
อิตฺโต ทินฺเนน ยาเปนฺติ เปตา กาลคตา ตหินฺติ ฯ

(ภควา) อิทานิ ปิตฺติวิสยฺอุปฺนฺนํ (สตฺตานํ) ตตฺถ (เปตฺติวิสเย) อณฺณสฺส กสิโครกฺขาทิโน สมฺปตฺติปฺปฏฺฐิลาภการณฺสฺส อภาวํ (จ ทายเกน) อิตฺโต (มนุสฺสโลกโต) ทินฺเนน (ทาเนน อตฺตภาวสฺส) ยาปนภาวํ จ ทสฺเสนฺโต จฺญฺจาย ปจฺจิมฯฯเพน สทฺธิ สตฺตมํ คาถํ อาห

“น หิ ตตถ (เปตติวิสเย) กสิ อตถิ, โครกฺขา เอตถ (เปตติวิสเย) น วิชฺชติ,
 วณฺชิชฺชา ตาทิสี นตถิ, หิรัณฺเณน กยาถยํ (นตถิ),
 (ทายเกน) อิโต (มนุสฺสโลกโต) ทินฺเนน (ทาเนน อตฺตภาวํ) ยาเปนฺติ
 เปตา กาลคตา (สตฺตา) ตหิ (เปตติวิสเย)” อิติ ฯ

อิทานิ ในกาลนี้ (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ทสฺเสหฺนุโต เมื่อทรงแสดง อภาวํ
 ซึ่งความไม่มี สมฺปตฺติปฺปฏิลาภการณสฺส แห่งเหตุแห่งการได้เฉพาะซึ่งสมบัติ
 กสิโครกฺขาทินฺ โมกสิกรรมและโครักขกรรมเป็นต้น อญฺญสฺส อย่างอื่น ตตถ
 (เปตติวิสเย) ในเปรตวิสัยนั้น จ ด้วย (อตฺตภาวสฺส) ยาปนภาวํ ซึ่งความเป็น
 คืออันยังอัตภาพให้เป็นไป (ทายเกน) อิโต (มนุสฺสโลกโต) ทินฺเนน (ทาเนน)
 ด้วยทาน อันทายก ให้แล้ว จากมนุษย์โลกนี้ จ ด้วย (สตฺตาทนํ) แห่งสัตว์ ท. เปตติ-
 วิสยฺอุปนุหานํ ผู้เข้าถึงแล้วซึ่งเปรตวิสัย อาห ตรัสแล้ว คาถิ ซึ่งคาถา สตฺตมํ
 ที่ ๗ สทฺธิ กับ ปจฺจิมทฺเตเนน ด้วยกึ่งอันมีในเบื้องหลัง จฏฺฐาย (คาถาย) แห่ง
 คาถาที่ ๖ อิติ ว่า

“หิ กิ กสิ อ.กสิกรรม น อตถิ ย่อมไม่มี ตตถ (เปตติวิสเย)
 ในเปรตวิสัยนั้น, โครกฺโข อ.โครักขกรรม น วิชฺชติ ย่อมไม่มี
 เอตถ (เปตติวิสเย) ในเปรตวิสัยนั้น, วณฺชิชฺช-
 กรรม ตาทิสี อันเช่นนั้น นตถิ ย่อมไม่มี, กยาถยํ อ.การ
 ซื้อและการขาย หิรัณฺเณน ด้วยเงิน (นตถิ) ย่อมไม่มี,
 (สตฺตา) อ.สัตว์ ท. เปตา ผู้ล่วงลับแล้ว กาลคตา ผู้มีกาละ
 อันกระทำแล้ว (อตฺตภาวํ) ยังอัตภาพ ยาเปนฺติ ย่อมให้เป็น
 ไป ตหิ (เปตติวิสเย) ในเปรตวิสัยนั้น (ทายเกน) อิโต
 (มนุสฺสโลกโต) ทินฺเนน (ทาเนน) ด้วยทาน อันทายก
 ให้แล้ว จากมนุษย์โลกนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงแสดงความไม่มีแห่งเหตุเป็นเครื่องได้สมบัติ มี
 กสิกรรมและโครักขกรรมเป็นต้นอย่างอื่น ในเปรตวิสัยนั้น และความเป็นคือการยัง
 อัตภาพให้เป็นไปด้วยทานที่เขาให้แล้วแต่มนุษย์โลกนี้ ของเหล่าสัตว์ผู้เข้าถึงเปรต
 วิสัย จึงตรัสคาถาที่ ๗ กับครึ่งหลังของคาถาที่ ๖ ว่า

“ก็ในเปรตวิสัยนั้น ไม่มีกสิกรรม, โครกขกรรมในเปรตวิสัยนั้น ก็ไม่มี. วนิชชกรรมเช่นนั้น ก็ไม่มี, การซื้อขายด้วยเงิน ก็ไม่มี, สัตว์ทั้งหลายผู้ถึงกาละล่วงลับไปแล้ว ย่อมยังอัตภาพให้เป็นไปในเปรตวิสัยนั้น ด้วยทานอันเขาให้แล้วแต่มนุษย์โลกนี้”.

.....

ตตถ น หิ ตตถาติ มหาราช ตสฺมี ปิตติวิสเย กสิกมฺมํ น หิ อตฺถิ ฯ โครกฺเขตฺถาติ
 เอตสฺมี ปิตติวิสเย คาโว รกฺขิตฺวา ปณฺจโครสฺวิกฺกเยน ชีวนกมฺมสงฺฆาตา โครกฺขาปิ
 น วิชฺชติ ฯ ยํ นิสฺสาย เปตา สมฺปตฺตี ปฏฺลิภเยยฺยํ ตํ กสิโครกฺขกมฺมมฺปิ นตฺถิติ
 อตฺถโถ ฯ ตาทิสฺสีติ ยาหิสฺสํ นิสฺสาย เต สมฺปตฺตี ปฏฺลิภเยยฺยํ ตาทิสฺสี วนิชฺชาปิ นตฺถิ ฯ
 กยาถนุติ ยาหิสฺสํ นิสฺสาย เต สมฺปตฺตี ปฏฺลิภเยยฺยํ ตาทิสฺสี หิริธฺมเยน กหาปเณน
 กยวิกฺกยมฺปิ นตฺถิ ฯ ยาเปหฺนุติติ อิตฺโต ฌาตีหิ วา มิตฺตามจฺเจหิ วา ทินฺเนน
 อตฺตภาวํ คเมหฺนุติ ปวตฺเตนุติ ฯ เปตาติ ปิตติวิสยฺอุปฺปนฺนา สตฺตา ฯ กาลคตาติ
 อตฺตโน มรณกาเลน คตา ฯ กาลกตาติ วา ปาโจะ ฯ กตกาธา กตมรณชาติ อตฺถโถ ฯ
 ตหิหนฺติ ตสฺมี ปิตติวิสเย ฯ

ตตถ (ปเทศุ) “น หิ ตตถาติ (ปทสฺส) “มหาราช ตสฺมี ปิตติวิสเย กสิกมฺมํ น หิ อตฺถิ” (อิตติ
 อตฺถโถ) ฯ “โครกฺเขตฺถาติ (ปทสฺส) “เอตสฺมี ปิตติวิสเย คาโว รกฺขิตฺวา ปณฺจโครสฺวิกฺกเยน
 ชีวนกมฺมสงฺฆาตา โครกฺขาปิ น วิชฺชติ” (อิตติ อตฺถโถ) ฯ “ยํ (กสิโครกฺขกมฺมํ) นิสฺสาย เปตา
 สมฺปตฺตี ปฏฺลิภเยยฺยํ, ตํ กสิโครกฺขกมฺมมฺปิ นตฺถิติ อตฺถโถ ฯ “ตาทิสฺสีติ (ปทสฺส) “ยาหิสฺสํ
 (วนิชฺช) นิสฺสาย เต (เปตา) สมฺปตฺตี ปฏฺลิภเยยฺยํ, ตาทิสฺสี วนิชฺชาปิ นตฺถิ” (อิตติ อตฺถโถ) ฯ
 “กยาถนุติ (ปทสฺส) “ยาหิสฺสํ (กยวิกฺกย) นิสฺสาย เต (เปตา) สมฺปตฺตี ปฏฺลิภเยยฺยํ, ตาทิสฺสี
 หิริธฺมเยน กหาปเณน กยวิกฺกยมฺปิ นตฺถิ” (อิตติ อตฺถโถ) ฯ “ยาเปหฺนุติติ (ปทสฺส) “อิตฺโต (มณฺุสฺส-
 โลกโถ) ฌาตีหิ วา มิตฺตามจฺเจหิ วา ทินฺเนน (ทาเนน) อตฺตภาวํ คเมหฺนุติ ปวตฺเตนุติ” (อิตติ
 อตฺถโถ) ฯ “เปตาติ (ปทสฺส) “ปิตติวิสยฺอุปฺปนฺนา สตฺตา” (อิตติ อตฺถโถ) ฯ “กาลคตาติ (ปทสฺส)
 “อตฺตโน มรณกาเลน คตา” (อิตติ อตฺถโถ) ฯ “กาลกตาติ วา ปาโจะ ฯ “กตกาธา กตมรณชาติ
 อตฺถโถ ฯ “ตหิหนฺติ (ปทสฺส) “ตสฺมี ปิตติวิสเย” (อิตติ อตฺถโถ) ฯ

(อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร กสิกมฺมํ อ.กสิกรรม ตสฺมี
 ปิตติวิสเย ในเปรตวิสัยนั้น น หิ อตฺถิ ย่อมไม่มีแล” (อิตติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทศุ)

“น หิ ตตฺถาติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “น หิ ตตฺถ” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “โครกฺขาปิ แม อ.การเลี้ยงซึ่งโค ชีวนกมฺมสงฺฆาตา อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่ากรรมเป็นเครื่องเลี้ยงชีพ คาโว รกฺขิตฺวา ปญฺจโครส-วิกฺกเยน ด้วยการ เลี้ยง ซึ่งโค ท. แล้วจึงขายซึ่งรสแห่งโคห้า เอตฺสฺมี ปิตฺติวิสเย ในเปรตวิสัยนั้น น วิชฺชติ ย่อมไม่มี” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “โครกฺเขตฺถาติ ว่า “โครกฺเขตฺถ” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อธิบาย อิติ ว่า “เปตา อ.เปรต ท. นิสฺสาย อาศัย แล้ว ยํ (กสิโครกฺขกมฺม) ซึ่งกสิกรรมและโครักษกรรมใด ปฏฺิลเกยฺยํ ฟังได้เฉพาะ สมฺปตฺติ ซึ่งสมบัติ, ตํ กสิโครกฺขกมฺมมฺปิ แม อ.กสิกรรมและโครักษกรรมนั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “เต (เปตา) อ.เปรต ท. เหล่านั้น นิสฺสาย อาศัยแล้ว ยาทิสฺ (วณฺชิชฺ) ซึ่งวณฺชิชกรรม อันเช่นใด ปฏฺิลเกยฺยํ ฟังได้เฉพาะ สมฺปตฺติ ซึ่งสมบัติ, วณฺชิชฺขาปิ แม อ.วณฺชิชกรรม ตาทิสฺ อันเช่นนั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ตาทิสฺติ ว่า “ตาทิสฺ” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “เต (เปตา) อ.เปรต ท. เหล่านั้น นิสฺสาย อาศัยแล้ว ยาทิสฺ (กยวิกฺกย) ซึ่งการซื้อและการขาย อันเช่นใด ปฏฺิลเกยฺยํ ฟังได้เฉพาะ สมฺปตฺติ ซึ่งสมบัติ, กยวิกฺกยมฺปิ แม อ.การซื้อและการขาย หิริญฺเยน ด้วยเงิน กหาปเณน ด้วยกหาปณะ ตาทิสฺ อันเช่นนั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “กยากยฺนติ ว่า “กยากย” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “อตฺตภาวํ ยังอัตฺตภาพ คเมนฺติ ย่อมให้ดำเนินไป ปวตฺเตนฺติ คือว่ายอมให้เป็นไป ญาตีหิ วา มิตฺตตฺตา-มจฺเจหิ วา ทินฺเนน (ทาเนน) ด้วยทาน อันอันญาติ ท. หรือ หรือว่าอันมิตรและ อำมาตย์ ท. ให้แล้ว อิตฺโต (มนุสฺสโลกโต) จากมนุษย์โลกนี้” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ยาเปนฺตฺติติ ว่า “ยาเปนฺติ” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “สตฺตา อ.สัตว์ ท. เปตฺติวิสยฺอุปฺปนฺหา ผู้เข้าถึงแล้วซึ่งเปรตวิสัย” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เปตาติ ว่า “เปตา” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “คตา ผู้ถึงแล้ว มรณกาลเณ โดยกาลเป็นที่ตาย อตฺตโน ของตน” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “กาลคตาติ ว่า “กาลคตา” ดังนี้ ฯ วา อีกอย่างหนึ่ง ปาโ จ อ.บาลี “กาลกตาติ ว่า “กาลกตา” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อธิบาย อิติ ว่า “กตกาสา ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว กตมรณา คือว่าผู้มีมรณะอันกระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ตฺสฺมี เปตฺติวิสเย ในเปรตวิสัยนั้น” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ตฺหฺนติ ว่า “ตฺหฺ”

ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “**น หิ ตตถ**” ความว่า มหาบพิตร ก็ในเปรตวิสัยนั้น ไม่มีกสิกรรม. คำว่า “**โครกฺเขตถ**” ความว่า ในเปรตวิสัยนั้น แม้โครักขากกล่าวคือกรรมเครื่องเลี้ยงชีพด้วยการรักษาโคทั้งหลายแล้ว ขายปัญจโครส ก็ไม่มี. อธิบายว่า “พวกเปรตอาศัยกสิกรรมและโครักขกรรมใด ฟังได้สมบัติ, แม้กสิกรรมและโครักขกรรมนั้น ก็ไม่มี”. บทว่า “**ตาทิสี**” ความว่า เปรตเหล่านั้น อาศัยยวณิซกรรมเช่นใด ฟังได้สมบัติ, แม้วยวณิซกรรมเช่นนั้น ก็ไม่มี. บทว่า “**กยากย**” ความว่า เปรตเหล่านั้น อาศัยการซื้อขายเช่นใด ฟังได้สมบัติ, แม้การซื้อขายด้วยเงินคือด้วยกหาปณะเช่นนั้น ก็ไม่มี. บทว่า “**ยาเปหุติ**” ความว่า ย่อมยังอัตภาพให้ดำเนินไป คือให้เป็นไป ด้วยทานอันญาติทั้งหลาย หรือมิตรและอำมาตย์ทั้งหลายให้แล้วแต่มนุษย์โลกนี้. บทว่า “**เปตา**” ได้แก่ สัตว์ทั้งหลายผู้เข้าถึงเปรตวิสัย. บทว่า “**กาลกตา**” ได้แก่ ผู้ไปแล้วโดยมรณกาลของตน. บาลีว่า “**กาลกตา**” ดังนี้ก็มี. เนื้อความว่า “มีกาละอันทำแล้ว คือมีมรณะอันทำแล้ว”. บทว่า “**ตหิ**” ได้แก่ ในเปรตวิสัยนั้น.

[๓๔๖] อิทานิ ยถาวุตฺตมตฺถํ ทวีหิ อุปมาหิ ปกาเสนฺโต คาทาทูยมาห

“อุหนฺเต อุทกํ วุฏฺฐํ	ยถา นินฺนํ ปวตฺตติ
เอวเมว อีโต ทินฺนํ	เปตานํ อุปกปฺปติ ฯ
ยถา วาริวหา ปุรา	ปริปุเรนฺติ สาคร์
เอวเมว อีโต ทินฺนํ	เปตานํ อุปกปฺปตฺติติ ฯ

(ภควา) อิทานิ ยถาวุตฺตํ อตฺถํ ทวีหิ อุปมาหิ ปกาเสนฺโต คาทาทูย อาม

“อุหนฺเต อุทกํ วุฏฺฐํ	ยถา นินฺนํ ปวตฺตติ
เอวเมว อีโต (โลกโต ปุคฺคเลน)	ตินฺนํ (ทานํ) เปตานํ อุปกปฺปติ ฯ
ยถา วาริวหา ปุรา (หุตฺวา)	ปริปุเรนฺติ สาคร์
เอวเมว อีโต (โลกโต ปุคฺคเลน)	ตินฺนํ (ทานํ) เปตานํ อุปกปฺปตฺติติ ฯ

อิทานิ ในกาลนี้ (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ปกาเสหฺโต เมื่อทรงประกาศ อตุถิ
ซึ่งเนื้อความ ยถาวุตฺตํ อันถูกกล่าวแล้วอย่างไร อุปมาหิ ด้วยอุปมา ท. ทวีหิ ๒
อาห ตรีสแลแล้ว คาถาทวยํ ซึ่งหมวดสองแห่งพระคาถา อิติ ว่า

“อุทกํ อ.น้ำ วุฏฺฐิ ตกแล้ว อุหนฺเต ในที่ดอน ปวตฺตติ ย่อม
ไหลไป นินฺหํ สู้ที่ลุ่ม ยถา จันไต, (บุคคลเลน) ทินฺหํ (ทาน)
อ.ทาน อันอันบุคคล ถวายแล้ว อิตโต (โลกโต) แต่โลกนี้
อุปกปฺปติ ย่อมสำเร็จ เปตานิ แก่เปรต ท. เอวเมว จันนั้น
นั้นเทียว ฯ

วาริวหา อ.ห้วงน้ำ ท. ปุรา เป็นห้วงน้ำอันเต็ม (หตุวา)
เป็นแล้ว สาคริ ยังสาคร ปริปุเรหฺติ ย่อมให้เต็มรอบ ยถา
จันไต, (บุคคลเลน) ทินฺหํ (ทาน) อ.ทาน อันอันบุคคล ถวาย
แล้ว อิตโต (โลกโต) แต่โลกนี้ อุปกปฺปติ ย่อมสำเร็จ เปตานิ
แก่เปรต ท. เอวเมว จันนั้นนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความตามที่ตรัสไว้แล้ว ด้วยอุปมา
๒ ข้อ จึงตรัส ๒ คาถาว่า

“น้ำฝนตกบนที่ดอน ย่อมไหลสู่ที่ลุ่ม จันไต, ทานที่บุคคลให้
แล้วแต่โลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลาย จันนั้นเหมือนกัน.
ห้วยน้ำที่เต็ม ย่อมยังสาครให้เต็มเปี่ยมได้ จันไต, ทานที่
บุคคลให้แล้วแต่โลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลายจันนั้น
เหมือนกัน”.

.....
ตตฺถ อุหนฺเตติ ฤเล อุตฺสเท ภูมิกาคะ ฯ วุฏฺฐนฺติ เมฆเหหิ อภิวุฏฺฐิ อุทกํ ฯ นินฺหํ
ปวตฺตติติ นินฺหํ ภูมิกาคํ คจฺจติ ปาปฺณาติ ฯ อุปกปฺปติติ นิพฺพตฺตติ ภาตฺตภาวติ
ผลฺลปฺปติยา วินิยฺชติ ฯ นินฺหํมิว หิ อุทกปฺปวตฺตติยา จานํ เปตโลโก ทานฺอุป-
กปฺปนาย, เตนานห ภควา “อิทํ โข พุราหฺมณ จานํ, ยตฺถ จิตฺตฺส ตํ ทานํ

อุปกปป์ตตีติ ๕ วาริวหาติ มหานครุโซ ๕ ปุราติ กนฺทรปทรสาขปสาขกุสุพุม-
มหากุสุพุมเกหิ โอคพิเตน อุทเกน ปุรา หุตฺวา ๕

ตตถ (ปเทศุ) “อุหนฺเตติ (ปทสฺส) “เถเล อุสฺสเท ภูมิกาคะ” (อิติ อตฺโถ) ๕ “วฺฏฺจนฺติ (ปทสฺส)
“เมเมหิ อภิวิฏฺฐจฺ อุกก” (อิติ อตฺโถ) ๕ “นินฺนํ ปวตฺตตีติ (ปททวยสฺส) “นินฺนํ ภูมิกาคํ คจฺจติ
ปาปฺณชาติ” (อิติ อตฺโถ) ๕ “อุปกปป์ตตีติ (ปทสฺส) “นิพฺพตฺตติ ภาตฺทวติ ผลฺปฺตฺตติยา วินิยฺชฺชติ”
(อิติ อตฺโถ) ๕ นินฺนํ อิว หิ อุทกปฺวตฺตติยา จานํ เปตโลโก ทานฺอุปกปป์นาย (จานํ โหติ), เตน
อาห ภควา “อิทฺ โข (จานํ) พฺราหฺมณ จานํ (โหติ), ยตถ (จานเ) จิตฺตฺส (ปฺกคฺลสฺส) ตํ ทานํ
อุปกปป์ตตีติ ๕ “วาริวหาติ (ปทสฺส) “มหานครุโซ” (อิติ อตฺโถ) ๕ “ปุราติ (ปทสฺส) “กนฺทรปทร-
สาขปสาขกุสุพุมมหากุสุพุมเกหิ โอคพิเตน อุทเกน ปุรา หุตฺวา” (อิติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “เถเล บนทฺที่ตอน ภูมิกาคะ คือว่าบนภูมิกาคะ อุสฺสเท อัน
สูง” (อิติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทศุ) “อุหนฺเตติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -
บทว่า “อุหนฺเต” ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “อุกกํ อ.น้ำ เมเมหิ อภิวิฏฺฐจฺ
อัน อันเมฆ ท. ให้ตกแล้ว” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “วฺฏฺจนฺติ ว่า “วฺฏฺจฺ” ดังนี้ ๕
(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “คจฺจติ ย่อมไหลไป ปาปฺณชาติ คือว่าย่อมบ่าไป
ภูมิกาคํ สฺภูมิกาคะ นินฺนํ อันลุ่ม” (อิติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสอง
แห่งบท “นินฺนํ ปวตฺตตีติ ว่า “นินฺนํ ปวตฺตติ” ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า
“นิพฺพตฺตติ ย่อมบังเกิด ปาตฺทวติ คือว่าย่อมมีปรากฏ วินิยฺชฺชติ คือว่าย่อมไม่พราก
ผลฺปฺตฺตติยา จากการเกิดขึ้นแห่งผล, หิ ด้วยว่า เปตโลโก อ.เปตโลก จานํ เป็น
ที่ตั้ง ทานฺอุปกปป์นาย แห่งการสำเร็จแห่งทาน นินฺนํ อิว เพียงดัง อ.ที่ลุ่ม (จานํ)
เป็นที่ตั้ง อุทกปฺวตฺตติยา แห่งการไหลไปแห่งน้ำ (โหติ) ย่อมเป็น, เตน เพราะ
เหตุนั้น (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “พฺราหฺมณ ตุกอน
พฺราหฺมณํ ตํ ทานํ อ.ทานนั้น อุปกปป์ติ ย่อมสำเร็จ (ปฺกคฺลสฺส) แก่บุคคล จิตฺตฺส
ผู้ดำรงอยู่แล้ว ยตถ (จานเ) ในฐานะใด, อิทฺ โข (จานํ) อ.ฐานะนี้แล จานํ เป็น
ฐานะ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อุปกปป์ตตีติ ว่า
“อุปกปป์ติ” ดังนี้ ๕ มหานครุโซ อ.แม่น้ำใหญ่ ท. วาริวหาติ ชื่อว่าห้วงน้ำ ๕ (อตฺโถ)
อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ปุรา เป็นห้วงน้ำอันเต็ม อุทเกน ด้วยน้ำ โอคพิเตน อันไหลบ่า
มาแล้ว กนฺทรปทรสาขปสาขกุสุพุมมหากุสุพุมเกหิ จากลำธาร ระแหง ห้วย คลอง

หนอง และบึง ท. หุตฺวา เป็นแล้ว” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปุราติ ว่า “ปุรา”
 ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อุหนฺเต” ได้แก่ บนที่ดอน คือบนภูมิภาคอันสูง. บทว่า
 “วฺภูจฺ” ได้แก่ น้ำอันเมฆทั้งหลายให้ตกลงแล้ว. สองบทว่า “นิหนฺ ปวตฺตติ” ความ
 ว่า ย่อมไหลไป คือป่าไปสู่ภูมิภาคอันลุ่ม. บทว่า “อุปฺกปฺปติ” ได้แก่ ย่อมบังเกิด คือ
 ปรากฏ ได้แก่ไม่ปรากฏจากการเกิดผล, ด้วยว่า เปตโลก เป็นที่ตั้งแห่งการสำเร็จแห่ง
 ทาน เหมือนที่ลุ่มเป็นที่ตั้งแห่งการไหลไปแห่งน้ำ. เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า
 จึงตรัสว่า “พราหมณ์ ทานนั้น ย่อมสำเร็จแก่สัตว์ผู้ดำรงอยู่ในฐานะใด, ฐานะนี้แล เป็น
 ฐานะ”. มหานที ชื่อว่าห้วงน้ำ. บทว่า “ปุรา” ได้แก่ เต็มด้วยน้ำที่ไหลปามาจากลำธาร
 ะแห่ง ห้วย คลอง หนอง และบึง.

[๓๔๗] ยสฺมา เปตา อิโต กิณฺจิ ลจฺจมาติ อาสาภิกฺกตา ฉาตีนิ ฆริ อาคนฺตฺวาปิ
 “อิทํ นาม โน เทถาติ ยาจิตฺตํ น สกฺโกนฺหติ, ตสฺมา “เตสํ อิมานิ อนุสฺสรณฺวตฺถุณิ
 อนุสฺสรณฺโต กุลฺปฺตฺโต ทกฺขิณฺ ทชฺชาติ ทสฺเสนฺโต ทสมํ คาถมาห

“อทาสิ เม อกาสิ เม ฉาติ มิตฺตา สขา จ เม
 เปตานํ ทกฺขิณฺ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรณฺติ ๕

เปตา อ.เปรต ท. อาสาภิกฺกตา ผู้อันความหวังครอบงำแล้ว อิติ ว่า “(มยฺ) อ.เรา ท.
 ลจฺจมา จักได้ กิณฺจิ ซึ่งอะไรๆ อิโต (เคหโต) จากเรือนนี้” อิติ ดังนี้ อาคนฺตฺวาปิ
 แม้มาแล้ว ฆริ สู่เรือน ฉาตีนิ แห่งญาติ ท. น สกฺโกนฺหติ ย่อมไม่อาจ ยาจิตฺตํ เพื่อ
 อันขอ อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. เทถ ของจงให้ อิทํ นาม (วตฺถุ) ซึ่งวัตถุชื่อนี้
 โน แก่ข้าพเจ้า ท.” อิติ ดังนี้ ยสฺมา เพราะเหตุใด, ตสฺมา เพราะเหตุนี้ (ภควา)
 อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ทสฺเสนฺโต เมื่อทรงแสดง อิติ ว่า “กุลฺปฺตฺโต อ.กุลบุตร
 อนุสฺสรณฺโต ผู้ระลึกถึงอยู่ อนุสฺสรณฺวตฺถุณิ ซึ่งวัตถุอันเป็นเครื่องระลึกถึง ท.
 อิมานิ เหล่านี้ ทชฺชา พึงให้ ทกฺขิณฺ ซึ่งทักษิณา เตสํ (เปตานํ) แก่เปรต ท.
 เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา ทสมํ ที่ ๑๐ อิติ ว่า

“(กุลปุตโต) อ.กุลบุตร อนุสุสรณ์ เมื่อระลึกถึง (ชเหนทิ) กต (อุปการ) ซึ่งอุปการะ อันอันชน ท. กระทำแล้ว ปุพเพ ใน กาลก่อน อิติ ว่า (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อทาสี ได้ให้ แล้ว เม แก่เรา, (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อทาสี ได้กระทำ แล้ว เม แก่เรา, (เต ปุคฺคลา) อ.บุคคล ท. เหล่านั้น ญาติ- มิตฺตา เป็นญาติและมิตร จ ด้วย สขา เป็นเพื่อน จ ด้วย เม ของเรา (โหนฺติ) ย่อมเป็น’ (อิตฺ) ดังนี้, (โส กุลปุตฺโต) อ.กุลบุตรนั้น ทชฺชา พึงให้ ทกฺขิณฺ์ ซึ่งทักษิณา เปตานิ แก่เปรต ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

เพราะเหตุที่เปรตทั้งหลายอันความหวังครอบงำแล้วว่า “เราจักได้อะไรๆ จากเรือนนี้” แม้มายังเรือนของพวกญาติแล้ว ก็ไม่อาจขอว่า “ขอพวกท่านจงให้วัตถุชิ้นนี้ แก่พวก ข้าพเจ้า” ได้ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงแสดงว่า “กุลบุตรเมื่อหวน ระลึกถึงวัตถุเป็นเครื่องหวนระลึกถึงเหล่านี้ พึงให้ทักษิณาแก่เปรตเหล่านั้น” จึงตรัส คาถาที่ ๑๐ ว่า

“กุลบุตร เมื่อหวนระลึกถึงอุปการะอันท่านทำแล้วในก่อนว่า ‘ผู้นั้นได้ให้สิ่งนี้แก่เรา, ได้ช่วยทำกิจนี้ของเรา, พวกนั้นได้เป็น ญาติ มิตรและเพื่อนของเรา, พึงให้ทักษิณาเพื่อท่านผู้ล่วงลับ ไปแล้ว”.

.....

ตตฺถ ทกฺขิณฺ์ ทชฺชาติ อิทํ นาม เม ธนํ วา ธณฺณํ วา อทาสีติ จ อิทํ นาม เม กิจฺจํ อทาสีติ จ อมฺุ เม มาติโต วา ปิติโต วา สมฺพทฺชตฺตา ญาติีติ จ สินฺหเวสฺน ตาณสมฺตตฺตยา มิตฺตา อิติ จ อสุโก เม สหปฺสุกฺกิปโก สขาติ จ เอรํ สพฺพํ ปุพฺเพ กตํ อนุสุสรณ์ อนุสุสรณฺโต กุลปุตฺโต เปตานิ ทานํ ททฺเหยย นียยาทฺเหยยาติ อตฺโต ฯ ทกฺขิณา ทชฺชาติ วา ปาโจ ฯ ตตฺถ ททิตพฺพาติ ทชฺชา ฯ กา สา ฯ เปตานิ ทกฺขิณา ฯ เกณ ฯ “อทาสี เมติอาทินา นเยน ปุพฺเพ กตํ อนุสุสรณ์, “อนุสุสรตาติ อตฺโต ฯ กรณตฺเถ หิ อิทํ ปจฺจตฺตวจนฺนติ ฯ

ตตถ (ปะเทสุ) “**ทกฺขิณํ ทชฺชาติ (ปะททฺวยสฺส) (โส ปุคฺคโล) อิหํ นาม เม ฐนํ วา ฐณฺณํ วา** อทาสีติ จ “(โส ปุคฺคโล) อิหํ นาม เม กิจจํ อทาสีติ จ “**อมฺ (ปุคฺคโล อสฺสกุสฺส ปุคฺคลสฺส) เม มาตีโต วา ปิตีโต วา สมฺพทฺฐตฺตา ฅาติ (โหติ)”** อิติ จ “(อสฺสกา ปุคฺคลา เตสํ ปุคฺคลานํ) สิเนหฺวเสน ตาณสมฺตถตาย (เม) มิตฺตา (โหนฺติ)” อิติ จ “**อสฺสโก (ปุคฺคโล) เม สหปฺสูกีฬโก** สขา (โหติ)” อิติ จ **เอวํ สพฺพํ ปุพฺเพ (ชเนหิ) กตํ (อุปการํ) อนุสฺสรํ อนุสฺสรนฺโต กุลปฺตุโต** เปตานิ ทานํ ททฺเยย นิยฺยาเทยฺยาติ อตฺถโ ๗ “**ทกฺขิณา ทชฺชาติ วา ปาโจ ๗ ตตถ (“ทชฺชาติ** ปเท วิคฺคโห ปณฺทิตฺเตน เวทิตฺตพฺโพ) ๗ (ยา สมฺปตฺติ ปุคฺคเลน) ททิตฺตพฺพาติ (สา สมฺปตฺติ) ทชฺชา ๗ “**กา สา (สมฺปตฺติ) ปุจฺฉา) ๗ (“สา สมฺปตฺติ) เปตานิ ทกฺขิณา” (วิสฺสชฺชน) ๗** “(ทกฺขิณา) เกณ (ทชฺชา) อิติ ปุจฺฉา) ๗ “(กุลปฺตุโต) **อทาสี เมตีอาทินา นยฺเณ ปุพฺเพ (ชเนหิ) กตํ (อุปการํ) อนุสฺสรํ (วิสฺสชฺชน), “อนุสฺสรตา (กุลปฺตุเตน)”** อิติ อตฺถโ ๗ **กรณตฺเถ หิ อิหํ (“อนุสฺสรนฺติ ปทํ) ปจฺจตฺตวจฺนํ (โหติ)”** อิติ ๗

(อตฺถโ) อ.อรรธ (อิติ) ว่า “**กุลปฺตุโต อ.กุลบุตฺร อนุสฺสรํ** เมื่อระลึกถึง **อนุสฺสรนฺโต** คือว่าเมื่อตามระลึกถึง **(ชเนหิ) กตํ (อุปการํ)** ซึ่งอุปการะ อันอันชน ท. กระทำแล้ว **ปุพฺเพ** ในกาลก่อน **สพฺพํ** ทั้งปวง **เอวํ** อย่างนี้ **อิติ** ว่า **(โส ปุคฺคโล) อ.บุคคล** นั้น **อทาสี** ได้ให้แล้ว **ฐนํ วา** ซึ่งทรัพย์หรือ **ฐณฺณํ วา** หรือว่าซึ่งข้าวเปลือก **อิหํ นาม** ชื่อนี้ **เม** แก่เรา’ **อิติ** ดังนี้ จ ด้วย **อิติ** ว่า **(โส ปุคฺคโล) อ.บุคคล** นั้น **อทาสี** ได้กระทำแล้ว **กิจจํ** ซึ่งกิจ **อิหํ นาม** ชื่อนี้ **เม** แก่เรา’ **อิติ** ดังนี้ จ ด้วย **อิติ** ว่า **‘อมฺ (ปุคฺคโล) อ.บุคคล** นั้น **ฅาติ** เป็นญาติ **เม** ของเรา **(อสฺสกุสฺส ปุคฺคลสฺส) มาตีโต วา ปิตีโต วา สมฺพทฺฐตฺตา** เพราะความที่ แห่งบุคคลนั้น เกี่ยวข้องแล้ว ข้าง ฝ่ายมารดาหรือ หรือว่าข้างฝ่ายบิดา **(โหติ) ย่อมเป็น’** **อิติ** ดังนี้ จ ด้วย **อิติ** ว่า **(อสฺสกา ปุคฺคลา) อ.บุคคล** ท. เหล่านั้น **มิตฺตา** เป็นมิตร **(เม) ของเรา (เตสํ ปุคฺคลานํ) ตาณสมฺตถตาย** เพราะความที่ แห่งบุคคล ท. เหล่านั้น เป็นผู้สามารถเพื่ออัน ด้านทาน **สิเนหฺวเสน** ด้วยสามารถแห่งความรัก **(โหนฺติ) ย่อมเป็น’** **อิติ** ดังนี้ จ ด้วย **อิติ** ว่า **‘อสฺสโก (ปุคฺคโล) อ.บุคคล** นั้น **สขา** เป็นเพื่อน **สหปฺสูกีฬโก** ผู้เล่นซึ่งผู้ร่วมกัน **เม** ของเรา **(โหติ) ย่อมเป็น’** **อิติ** ดังนี้ จ ด้วย **ททฺเยย** พึงให้ **นิยฺยาเทยฺย** คือว่าพึงมอบให้ **ทานํ** ซึ่งทาน **เปตานิ** แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ท.” **อิติ** ดังนี้ **ตตถ (ปะเทสุ) “ทกฺขิณํ ทชฺชาติ (ปะททฺวยสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้น** หนา -หมวดสองแห่งบทว่า “**ทกฺขิณํ ทชฺชา**” ดังนี้ ๗ **วา** อีกอย่างหนึ่ง **ปาโจ** อ.บาลี

“ทกฺขิณา ทชฺชาติ ว่า “ทกฺขิณา ทชฺชา” ดังนี้ ๗ (วิคฺคโห) อ.วิเคราะห์ ตตฺถ (“ทชฺชาติ ปเท) ในบทว่า “ทชฺชา” ดังนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺโพ พึงทราบ ๗ (ยา สมฺปตฺติ) อ.สมบัติใด (ปฺคฺคฺเลน) อันบุคคล ททิตพฺพา พึงให้อิติ เพราะเหตุนั้น (สา สมฺปตฺติ) อ.สมบัตินั้น ทชฺชา ชื่อว่าทชฺชา ๗ (ปฺจฺจา) อ.อันทาม (อิตฺติ) ว่า “สา (สมฺปตฺติ) อ.สมบัตินั้น กา คืออะไร ?” (อิตฺติ) ดังนี้ ๗ (วิสฺสชฺชนฺ) อ.อันแก่ (อิตฺติ) ว่า “(สา สมฺปตฺติ) อ.สมบัตินั้น ทกฺขิณา คือ อ.ทกฺขิณา เปตํ เพื่อผู้ล่วงลับไปแล้ว ท.” (อิตฺติ) ดังนี้ ๗ (ปฺจฺจา) อ.อันทาม (อิตฺติ) ว่า “(ทกฺขิณา) อ.ทกฺขิณา เกน อันใคร (ทชฺชา) พึงให้ ?” (อิตฺติ) ดังนี้ ๗ (วิสฺสชฺชนฺ) อ.อันแก่ (อิตฺติ) ว่า “(กฺลปฺตฺโต) อันกฺลปฺตฺร อหุสฺสรํ ผู้ระลึกถึงอยู่, อตฺโถ อ.อธิบาย อิตฺติ ว่า “(กฺลปฺตฺเตน) อันกฺลปฺตฺร อหุสฺสรตา ผู้ตามระลึกถึงอยู่ (ชเนหิ) กตฺ (อุปการํ) ซึ่งอุปการะ อันอันชน ท. กระทำแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน นเยน โดยนัย อิตฺติอาทินา เป็นต้นว่า (โส ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคลนั้น อทาสิ ได้ให้แล้ว เม แก่เรา’ อิตฺติ ดังนี้ ๗ หิ ก็ อิทํ (“อหุสฺสรนฺติ (ปทํ) อ.บทว่า “อหุสฺสรํ” ดังนี้ ปจฺจตฺตวจนฺ เป็นปฐมาวิภตฺติ (โหติ) ย่อมลง กรณตฺเถ ในอรรถแห่งตติยาวิภตฺติ ๗

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า “ทกฺขิณํ ทชฺชา” ความว่า กฺลปฺตฺรเมื่อหวนระลึก คือตามระลึกถึงอุปการะอันท่านทำแล้วในกาลก่อนทั้งหมดดอย่างนี้ว่า ‘ผู้นั้น ได้ให้ทรัพย์หรือข้าวเปลือกชื่อนี้แก่เรา’ ว่า ‘ผู้นั้น ได้ช่วยทำกิจชื่อนี้ของเรา’ ว่า ‘คนโน้น ชื่อว่าเป็นญาติของเรา เพราะเป็นผู้เนื่องกันข้างมารดาหรือข้างบิดา’, ว่า ‘คนโน้น ชื่อว่าเป็นมิตร เพราะเป็นผู้สามารถช่วยต้านทาน ด้วยสามารถความรัก’ และว่า ‘คนโน้น เป็นเพื่อนเล่นผู้ร่วมกันของเรา’ พึงให้ คือพึงมอบให้ท่านเพื่อท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว. บาลีว่า “ทกฺขิณา ทชฺชา” ดังนี้ ก็มี. ในบทว่า “ทชฺชา” นั้น พึงทราบวิเคราะห์ดังนี้. สมบัติใด อันเขาพึงให้ เพราะเหตุนั้น สมบัตินั้น ชื่อว่าทชฺชา. ทามว่า “สมบัติอันเขา พึงให้ นั้น คืออะไร ?”. แก้วว่า “สมบัติอันเขาพึงให้ นั้น คือ ทกฺขิณาเพื่อท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว”. ทกฺขิณานั้น ใครพึงให้ ? อันกฺลปฺตฺรผู้หวนระลึก, อธิบายว่า “ผู้ตามระลึกถึงอุปการะอันท่านทำแล้วในกาลก่อน โดยนัยว่า “ผู้นั้น ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา” ดังนี้ เป็นต้น. ก็ บทว่า “อหุสฺสรํ” นี้ เป็นปฐมาวิภตฺติ ลงในอรรถตติยาวิภตฺติ ดังนี้แล.

[๓๔๘] “เย ปน สตุตา ฌาติมรณน รุณฺณโสกาทีปฺราเอว หุตฺวา ติฏฺฐนฺติ น เตสํ อตุถาย กิณฺจิ เทนฺติ, เตสํ ตํ รุณฺณโสกาที เกวลํ อตุตฺปริตาปนเมว โหติ, น ตํ เปตานํ กิณฺจิ อตุถํ สาเรตีติ ทสฺเสนฺโต เอกาทสมํ คาถมาห

“น หิ รุณฺณํ วา โสโก วา ยา วญฺญา ปรีเทวนา
น ตํ เปตสฺส อตุถาย เอวํ ติฏฺฐนฺติ ฌาตโยติ ฯ

(สตุตา) อ.พระศาสดา ทสฺเสนฺโต เมื่อทรงแสดง อิติ ว่า “ปน ก็ เย สตุตา อ.สัตว์ ท. เหล่าใด รุณฺณโสกาทีปฺรา เอว เป็นผู้มีความทุกข์มีการร้องไห้และความเศร้าโศก เป็นต้นเป็นเบื้องหน้านั้นเทียว ฌาติมรณน เพราะการตายแห่งญาติ หุตฺวา เป็น ติฏฺฐนฺติ ย่อมดำรงอยู่ น เทนฺติ ย่อมไม่ให้ กิณฺจิ ซึ่งอะไรๆ อตุถาย เพื่อประโยชน์ เตสํ (ฌาตินํ) แก่ญาติ ท. เหล่านั้น, ตํ รุณฺณโสกาที (ทุกข์) อ.ความทุกข์มีการร้องไห้และความเศร้าโศก เป็นต้นนั้น เตสํ (สตุตานํ) ของสัตว์ ท. เหล่านั้น อตุต-ปริตาปนํ เอว เป็นเหตุยังตนให้เดือดร้อนนั้นเทียว เกวลํ อย่างเดียว โหติ ย่อม เป็น, ตํ (รุณฺณโสกาที ทุกข์) อ.ความทุกข์มีการร้องไห้และความเศร้าโศก เป็นต้น นั้น อตุถํ ยังประโยชน์ กิณฺจิ อะไรๆ สาเรติ ย่อมให้สำเร็จ เปตานํ (ฌาตินํ) แก่ญาติ ท. ผู้ล่วงลับไปแล้ว น หามีได้” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา เอกาทสมํ ที่ ๑๑ อิติ ว่า

“รุณฺณํ วา อ.การร้องไห้หรือ โสโก วา หรือว่า อ.ความเศร้า โศก วา หรือว่า ปรีเทวนา อ.ความคร่ำครวญ อญฺญา อย่าง อื่น ยา ใด (เกนฺจิ) อันใครๆ น หิ กาดพฺพา ไม่พึงกระทำ นั้นเทียว, (หิ) เพราะว่า ตํ (รุณฺณโสกาทีทุกข์) อ.ความทุกข์มีการร้องไห้และความเศร้าโศก เป็นต้นนั้น (โหติ) ย่อมมี อตุถาย เพื่อประโยชน์ (ฌาตกสฺส) แก่ญาติ เปตสฺส ผู้ล่วงลับไปแล้ว น หามีได้, ฌาตโย อ.ญาติ ท. ติฏฺฐนฺติ ย่อม ดำรงอยู่ เอวํ อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา เมื่อจะทรงแสดงว่า “ก็สัตว์เหล่าใด มัวแต่เป็นผู้มีทุกข์ มีความร้องไห้และความเศร้าโศก เพราะญาติตายไป เป็นต้น เป็นเบื้องหน้าอยู่นั้นแล ไม่ให้อะไรๆ เพื่อ

ประโยชน์แก่ญาติเหล่านั้น, ความทุกข์มีการร้องไห้และความเศร้าโศกเป็นต้นนั้นของ
สัตว์เหล่านั้น ย่อมเป็นเหตุให้ตนเดือดร้อนอย่างเดียวกันนั้น, การร้องไห้เป็นต้นนั้น
หาใช่ประโยชน์สักหน่อยหนึ่งให้สำเร็จแก่หมู่ญาติผู้ละไปแล้วไม่” ดังนี้ จึงตรัสคาถาที่
๑๑ ว่า

“การร้องไห้ก็ดี ความเศร้าโศกก็ดี การคร่ำครวญอย่างอื่นใด
ก็ดี ใครๆ ไม่ควรทำโดยแท้ เพราะการร้องไห้เป็นต้นนั้น ไม่
สำเร็จประโยชน์แก่ญาติผู้ละไปแล้ว ญาติทั้งหลายย่อมดำรง
อยู่อย่างนั้น”.

.....
ตตถ รุณฺณนฺติ รุทํ อสฺสุโมจํ ๗ น หิ กาทพฺพนฺติ วจนเสโส ๗ โสโกติ
โสจนา จิตฺตสนฺดาโป อนฺโต นิชฺฌานํ ๗ ยา วณฺณาทิ ยา วา รุณฺณโสเกหิ อณฺเณ ๗
ปริเทวนาทิ ฌาติพฺยสเนน มุฏฺฐสฺส ลาลปนา กหํ เอกปฺตฺตกาติอาทินา
วาจาวิปฺปลาโป ๗ โสปี น กาทพฺโพติ อตุโถ ๗ สพฺพตฺถ วาสทฺโท วิกปฺปโต ๗
น ตํ เปตฺตสฺส อตฺถายาติ ยสฺมา ตํ รุณฺณาภิ สพฺพํ กาลกตฺตสฺส อุปการาย น
โหติ, ตสฺมา น หิ ตํ กาทพฺพํ ๗ ตถา หิ เอวํ ติฏฺฐนฺติ ฌาตโย ๗ อวิทฺทฺสนฺติ
อริปฺปาโย ๗

ตตถ (คาถาย) “รุณฺณนฺติ รุทํ (ขนาน) อสฺสุโมจํ ๗ “น หิ กาทพฺพนฺติ วจนเสโส (ปณฺธิเตน
สมฺพนฺธิตฺตพฺโพ) ๗ โสโกติ โสจนา จิตฺตสนฺดาโป อนฺโต นิชฺฌานํ ๗ “ยา วณฺณาทิ (ปททวยสฺส)
“ยา วา รุณฺณโสเกหิ อณฺเณ” (อิติ อตุโถ) ๗ ปริเทวนาทิ ฌาติพฺยสเนน มุฏฺฐสฺส (ขนสฺส)
ลาลปนา “(ตุว) กหํ (จาเน คจฺฉิ) เอกปฺตฺตกาติอาทินา (นยเน) วาจาวิปฺปลาโป ๗ “โสปี
(วาจาวิปฺปลาโป เกนจิ) น กาทพฺโพติ อตุโถ ๗ สพฺพตฺถ (ปะเทสุ) วาสทฺโท วิกปฺปโต
(โหติ) ๗ “น ตํ เปตฺตสฺส อตฺถายาติ (คาถาปาทสฺส) “ยสฺมา ตํ รุณฺณาภิ สพฺพํ (กิริย)
กาลกตฺตสฺส (ปฺคคฺลสฺส) อุปการาย น โหติ, ตสฺมา น หิ ตํ (รุณฺณาภิ กิริย เกนจิ)
กาทพฺพํ ๗ ตถา หิ เอวํ ติฏฺฐนฺติ ฌาตโย ๗ “อวิทฺทฺสนฺติ อริปฺปาโย ๗

อสฺสุโมจํ อ.การปล่อยซึ่งน้ำตา รุทํ (ขนาน) ของชน ท. ผู้ร้องไห้ อยู่ “รุณฺณนฺติ
ชื่อว่าการร้องไห้ ตตถ (คาถาย) ในคานานั้น ๗ วจนเสโส อ.คำที่เหลือ “น หิ

กาตพฺพหฺติ ว่า “น หิ กาตพฺพ” ดังนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต สมฺพนฺธิตพฺโพ พิงส์มฺพันท์ ๕ โสจนา อ.ความเศร้า จิตฺตสนฺหฺตาโป คือว่า อ.ความแห้งแห้งจิต นิชฺฌมาณํ คือว่า อ.ความเหี้ยมเกรียมม อหนฺโต ในภายใน โสโกติ ชื่อว่าความเศร้าโศก ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “วา หรือว่า อญฺญา อันอื่น รุณฺณโสเกหิ จากการร้องไห้และ ความเศร้าโศก ท. ยา ไต” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “ยา วญฺญาติ ว่า “ยา วญฺญา” ดังนี้ ๕ ลาลปนา อ.การรำพัน วาจาวิปฺปลาโป คือว่า อ.ความพรั่นเพื่อด้วยวาจา (นเยน) โดยนัย อิตฺติอาทินา เป็นต้นว่า “เอกปฺตฺตก ตุกฺกอนบฺตรนํน้อยคนเดี๋ยว (ตฺวํ) อ.เจ้า (คจฺฉิ) ไปแล้ว กหํ (จาเน) ในที่ไหน” อิตฺติ ดังนี้ (ขนฺสฺส) ของชน ฃาติพฺยสเนน มุญฺจสฺส ผู้ อันความเลื่อมแห่งญาติ ถูกต้อง แล้ว ปรีเทวนาติ ชื่อว่าความคร่ำครวญ ๕ (อตฺโถ) อ.อธิบาย อิตฺติ ว่า “โสปี (วาจา-วิปฺปลาโป) อ.ความพรั่นเพื่อด้วยวาจาเมื่อนั้น (เกนจิ) อันใครๆ น กาตพฺโพ ไม่ พิงส์กระทำ” อิตฺติ ดังนี้ ๕ วาสทฺโท อ.วาศัพท์ สพฺพตฺถ (ปเทสฺ) ในบท ท. ทั้งปวง วิกฺขปฺตฺโถ มีอรรถวิกฺกปปะ (โหติ) ย่อมเป็น ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ตํ รุณฺณาทฺธิ (กิริยํ) อ.กิริยามีการร้องไห้เป็นต้นนั้น สพฺพํ ทั้งปวง น โหติ ย่อมไม่มี อุปการาย เพื่อเป็นอุปการะ (ปฺคฺคฺลสฺส) แก่บุคคล กาลกตฺสฺส ผู้มีกาละอันกระทำ แล้ว ยสฺมา เพราะเหตุใด, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น ตํ (รุณฺณาทฺธิ กิริยํ) อ.กิริยามีการ ร้องไห้เป็นต้นนั้น (เกนจิ) อันใครๆ น หิ กาตพฺพ ไม่พิงส์ทำนั้นเที๋ยว” (อิตฺติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคาถา “น ตํ เปตสฺส อตฺถายาติ ว่า “น ตํ เปตสฺส อตฺถาย” ดังนี้ ๕ ตถา หิ จริงเหมือนอย่างนั้น ฃาติโย อ.ญาติ ท. ติฏฺฐนฺติ ย่อมดำรงอยู่ เหว่ อย่างนั้น ๕ อธิปฺปาโย อ.อธิบาย อิตฺติ ว่า “อวิทฺทสฺสโน เป็นผู้ไม่รู้ แจ้ง” อิตฺติ ดังนี้ ๕

การไหลออกแห่งน้ำตาของชนผู้ร้องไห้อยู่ทั้งหลาย ชื่อว่าการร้องไห้ ในคาถานั้น. บัณฑิตพิงส์มฺพันท์คำที่เหลื่อว่า “น หิ กาตพฺพ”. ความเศร้า คือความแห้งจิต ได้แก่ ความเหี้ยมเกรียมภายใน ชื่อว่าความเศร้าโศก. สองบทว่า “ยา วญฺญา” ได้แก่ อื่น ไตจากการร้องไห้และความเศร้าโศกก็ดี. การรำพัน คือความพรั่นเพื่อด้วยวาจา โดย นัยว่า “บฺตรนํน้อยคนเดี๋ยว เจ้าไป ณ ที่แห่งใด” ดังนี้ เป็นต้น ของบุคคลผู้อันความเลื่อม แห่งญาติถูกต้องแล้ว ชื่อว่าความคร่ำครวญ. อธิบายว่า “ความพรั่นเพื่อด้วยวาจา เมื่อนั้น อันใครๆ ไม่ควรทำ. วา ศัพท์ ในบททั้งปวง มีอรรถวิกฺกปปะ (ไม่แน่นอน).

บาทคาถาว่า “**น ตี เปตสฺส อุตถาย**” ความว่า เพราะเหตุที่การร้องให้เป็นต้นนั้น ทั้งหมด ย่อมไม่เป็นไปเพื่ออุปการะแก่บุคคลผู้ทำกาละแล้ว เพราะฉะนั้น การร้องให้เป็นต้นนั้น อันใครๆ ไม่ควรทำเลย, จริงเหมือนอย่างนั้น ญาติทั้งหลายย่อมดำรงอยู่ อย่างนั้น, อธิบายว่า “**หาญแจ้งไม่**”.

[๓๔๙] เอรุ รุณฺณาทีโณ นีรุตถกตํ ทสฺเสตฺวา อิหानी รณฺญา ทินฺนทกฺขิณาย สาทฺถกตํ
ทสฺเสนฺโต ทฺวาทสมํ คาทมาห

“อญฺจ โข ทกฺขิณา ทินฺนา สงฺฆมฺหิ สฺปติภฺจิตา
ทีฆรตฺตํ หิตายสฺส จานโส อุปกฺปตฺตีติ ฯ

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า **ทสฺเสตฺวา** ครั้นทรงแสดงแล้ว **รุณฺณาทีโณ (กิริยสฺส) นีรุตถกตํ** ซึ่งความที่ แห่งกิริยา มีการร้องให้เป็นต้น เป็นสิ่งมีประโยชน์ ออกแล้ว **ทสฺเสนฺโต** เมื่อทรงแสดง **रणฺญา ทินฺนทกฺขิณาย สาทฺถกตํ** ซึ่งความ ที่ แห่งทักษิณา อันพระราชา ถวายแล้ว เป็นของเป็นไปกับด้วยประโยชน์ **อาห ตรัส** แล้ว **คาถํ** ซึ่งคาถา **ทฺวาทสมํ** ที่ ๑๒ **อิติ** ว่า

“จ แต่ว่า **อญฺ โข ทกฺขิณา** อ.ทักษิณานี้แล **रणฺญา ทินฺนา**
อันอันพระราชาถวายแล้ว **สฺปติภฺจิตา** ทรงตั้งไว้ดีแล้ว
สงฺฆมฺหิ ในพระสงฆ์ **อุปกฺปตฺติ** ย่อมสำเร็จ **จานโส** โดย
ฐานะ **หิตาย** เพื่อประโยชน์เกื้อกูล **อสฺส (ชนสฺส)** แก่ชนนั้น
ทีฆรตฺตํ ตลอดราตรีอันยาวนาน” **อิติ** ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นทรงแสดงความที่การร้องให้เป็นต้น เป็นการหาประโยชน์ มิได้ ด้วยประการฉะนี้ บัดนี้ เมื่อจะทรงแสดงความที่ทักษิณาอันพระราชาถวายแล้ว มีประโยชน์ จึงตรัสคาถาที่ ๑๒ ว่า

“แต่ทักษิณานี้แล อันพระองค์ถวายแล้ว ชื่อว่าตั้งไว้ดีแล้วใน
พระสงฆ์ ย่อมสำเร็จโดยฐานะเพื่อประโยชน์แก่ชนนั้นตลอด
กาลนาน”.

ตตถ **อายนฺติ** รณฺญา ตทา ทินฺนทานํ ปจฺจกฺขโต ทสฺเสนฺโต วทติ ฯ จสทฺโท พฺยติเรเก ฯ เตน ยถา รุณฺณาภิ เปตสฺส กสฺสจฺจิ อตฺถาย น โหติ, น เอมยํ, อยมฺปน ทกฺขิณา ที่ฆรตฺตํ หิตายสฺสาติ วกฺขมานเมว วิเสสํ ไชเตติ ฯ **ไชติ** อวธารणे ฯ **ทกฺขิณา ทินฺนาติ** มหาราช ตยา อชฺช อตฺตโน ฌาติคณํ อุกฺกิสฺส ทินฺนํ ทานํ ฯ ยสฺมา สงฺฆโฆ อนฺุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺส ตสฺมา สงฺฆมฺหิ สฺสฺปิฏฺฐิจิตฺตา ฯ **หิตายสฺสาติ** อสฺส เปตชนสฺส ที่ฆรตฺตํ จิรํ กาลํ หิตตฺถาย ฯ **จานโส อุปกฺปฺตฺติ** ตํชนฺณเมว โหติ สมฺปชฺชติ ผลติ ฯ น จิเรนาติ วุตฺตํ โหติ ฯ

(ภควา) ตตถ (คาถาย) “**อายนฺติ** (วจนฺน) รณฺญา ตทา ทินฺนทานํ ปจฺจกฺขโต ทสฺเสนฺโต วทติ ฯ จสทฺโท พฺยติเรเก (วตฺตติ) ฯ (ภควา) เตน (จสทฺเทน) “ยถา รุณฺณาภิ (กิริยํ) เปตสฺส กสฺสจฺจิ อตฺถาย น โหติ, น เอมํ อยมํ (ทกฺขิณา เปตสฺส กสฺสจฺจิ อตฺถาย โหติ), อยมํ ปน ทกฺขิณา ที่ฆรตฺตํ หิตาย อสฺส (ชนสฺส โหติ)” อิติ วกฺขมานํ เอว วิเสสํ ไชเตติ ฯ “**ไชติ** (สทฺโท) อวธารणे (วตฺตติ) ฯ “**ทกฺขิณา ทินฺนาติ** (ปทฺทวยสฺส) “มหาราช ตยา อชฺช อตฺตโน ฌาติคณํ อุกฺกิสฺส ทินฺนํ ทานํ” (อิติ อตฺถโถ) ฯ ยสฺมา สงฺฆโฆ อนฺุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺส (โหติ), ตสฺมา (ทกฺขิณา ตยา) สงฺฆมฺหิ สฺสฺปิฏฺฐิจิตฺตา ฯ “**หิตายสฺสาติ** (ปทฺทสฺส) “อสฺส (ชนสฺส) เปตชนสฺส ที่ฆรตฺตํ จิรํ กาลํ หิตตฺถาย” (อิติ อตฺถโถ) ฯ “**จานโส อุปกฺปฺตฺติ** (คาถาปาทสฺส) ตํชนฺณํ เอว โหติ สมฺปชฺชติ ผลติ” (อิติ อตฺถโถ) ฯ “น จิเรนาติ (วจนํ ภควตา) วุตฺตํ โหติ ฯ

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า **ทสฺเสนฺโต** เมื่อทรงแสดง รณฺญา ตทา ทินฺนทานํ ซึ่งทาน อันพระราชฯ ทรงถวายแล้ว ในกาลนั้น **ปจฺจกฺขโต** โดยประจักษ์ **วทติ** ย่อมตรัส “**อายนฺติ** (วจนฺน) ด้วยคำว่า “อยมํ” ดังนี้ **ตตถ (คาถาย)** ในคานานั้น ฯ **จสทฺโท** อ.จศัพท์ (วตฺตติ) ย่อมเป็นไป **พฺยติเรเก** ในพยติเรกะ ฯ (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า **ไชเตติ** ย่อมทรงส่ง วิเสสํ ซึ่งความต่างกัน **วกฺขมานํ** เอว อันจะกล่าวนั้นเทียว **อิติ** ว่า “**รุณฺณาภิ (กิริยํ)** อ.กิริยามีการร้องให้เป็นต้น **น โหติ** ย่อมไม่มี **อตฺถาย** เพื่อประโยชน์ **กสฺสจฺจิ** แก่ใครๆ **เปตสฺส** ผู้ล่วงลับไปแล้ว **ยถา** ฉันท, **อยมํ (ทกฺขิณา)** อ.ทักษิณานี้ (**น โหติ**) ย่อมไม่มี (**อตฺถาย**) เพื่อประโยชน์ (**กสฺสจฺจิ**) แก่ใครๆ (**เปตสฺส**) ผู้ล่วงลับไปแล้ว **เอวํ** ฉันทนั้น **น** ห้ามได้, **ปน** แต่ว่า **อยมํ ทกฺขิณา** อ.ทักษิณานี้ (**โหติ**) ย่อมมี **หิตาย** เพื่อประโยชน์เกื้อกูล **อสฺส (ชนสฺส)**

แก่ชนนั้น **ทิมรตต์** ตลอดราตรีอันยาวนาน” อิติ ดังนี้ **เตน (จสทุเทน)** ด้วย จศัพท์ นั้น ๫ **“โฆติ (สทุโท)** อ.ศัพท์ว่า “โฆ” (**วตุตติ**) ย่อมเป็นไป อวารธเน ในอรรถ อวารธนะ ๫ (**อตฺโถ**) อ.อรรถ (**อิติ**) ว่า “**มหาราช** ดูก่อนมหาบพิตร **ตยา อชฺช** **อตฺตโน ฌาติคณฺ** **อุทฺทิสฺส ทินฺหนํ ทานํ** อ.ทาน อันอันพระองค์ถวายแล้ว **อุทิส** ซึ่งหมู่แห่งญาติ ของพระองค์ ในวันนี้” (**อิติ**) ดังนี้ (**ปททวยสฺส**) แห่งหมวดสองแห่ง บท **“ทกฺขินฺนา ทินฺนาติ** ว่า “ทกฺขินฺนา ทินฺนา” ดังนี้ ๫ **สฺงฺโฆ** อ.พระสงฆ์ **ปฺญญกฺ-** **เขตฺตํ** เป็นนาบุญ **อนฺุตฺตรํ** อันยอดเยี่ยม **โลกสฺส** ของโลก (**โหติ**) ย่อมเป็น **ยสฺมา** เพราะเหตุใด, **ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น (**ทกฺขินฺนา**) อ.ทกฺขินฺนา (**ตยา**) อันพระองค์ **สฺพติฏฺฐิตา** ชื่อว่าตั้งไว้ดีแล้ว **สฺงฺฆมฺหิ** ในพระสงฆ์ ๫ (**อตฺโถ**) อ.อรรถ (**อิติ**) ว่า “**หิตตฺถาย** เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและประโยชน์ **อสฺส (ชนสฺส)** แก่ชนนั้น **เปตฺชนสฺส** คือว่าแก่ชนผู้ล่วงลับไปแล้ว **ทิมรตต์** ตลอดราตรีอันยาวนาน **จิรํ กาลํ** คือว่าตลอด กาลอันยาวนาน” (**อิติ**) ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท **“หิตายสฺสาติ** ว่า “**หิตายสฺส**” ดังนี้ ๫ (**อตฺโถ**) อ.อรรถ (**อิติ**) ว่า “**โหติ** ย่อมมี **สฺมฺปชฺชติ** คือว่าย่อมถึงพร้อม **ผลติ** คือว่า ย่อมผลัดผล **ตฺขณฺ** เหว ในขณะนั้นนั้นเกี่ยว” (**อิติ**) ดังนี้ (**ปททวยสฺส**) แห่งหมวด สองแห่งบท **“จฺานโส อฺปกปฺปตีติ** ว่า “**จฺานโส อฺปกปฺปตี**” ดังนี้ ๫ (**วจฺนํ**) อ.คำ อิติ ว่า “**น จิเรน** โดยกาลไม่นาน” อิติ ดังนี้ (**ภควตา**) **วฺตุตฺตํ** เป็นคำอธิบายอันพระผู้มี พระภาคเจ้าตรัสแล้ว **โหติ** ย่อมเป็น ๫

พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงแสดงทานที่พระราชาทรงถวายแล้วในครั้งนั้น โดย ประจักษ์ จึงตรัสด้วยคำว่า “**อโย**” ในคานานั้น, จศัพท์ ย่อมเป็นไปในอรรถพยติเรก โชตก. ด้วย จศัพท์นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงส่งความแปลกกันที่จะตรัสว่า “การ ร้องให้เป็นต้น หาเป็นประโยชน์สักน้อยหนึ่งแก่ชนผู้ละไปแล้วไม่ ฉนฺใด, ทกฺขินฺนํ นี้ จะไม่มีประโยชน์แก่ชนผู้ละไปแล้วนั้น ฉนฺนั้น หามิได้. ทกฺขินฺนํ ย่อมมีประโยชน์แก่ ชนผู้ละไปแล้วนั้นสิ้นกาลนาน” ดังนี้. ศัพท์ว่า “**โฆ**” เป็นไปในอรรถอวารธนะ.

.....

ยถา หิ ตฺขณฺณเฆว ปฏฺิภานฺตํ จฺานโส เจตํ ตถาคตํ ปฏฺิภาตํตี วุจฺจติ เวมิธาปิ ตฺขณฺณเฆว อฺปกปฺปนฺตี จฺานโส อฺปกปฺปตีติ วฺตุตฺตา ๫ ยํ วา จฺานํ อิหํ โฆ พุราหฺมณ จฺานํ ยตฺถ จิตฺสฺส ตํ ทานํ อฺปกปฺปตีติ วฺตุตฺตํ ตตฺถ ขุปฺปิปาสิกวณฺต-

ปรทตตูปชีวีนิชฌามตณฺหิกาภิเกทภินฺเ จาเน อุปกปฺปนฺตี “จาเนโส อุปกปฺปตีติ วุตฺตา ยถา กหาปณฺ เทนฺโต กหาปณฺ โส เทตีติ โลเก วุจฺจติ ฯ อิมสฺมิมฺจ อตฺถวิกปฺเป **อุปกปฺปตีติ** ปาตุภาวติ นิพฺพตฺตตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ

ยถา หิ (ปญฺหพฺยากรณฺ) ตํขณฺ เอว ปฏฺิภนฺตํ (ภควตา) “จาเนโส จ เอตํ (ปญฺหพฺยากรณฺ) ตถาคตํ ปฏฺิภาตตีติ วุจฺจติ, เอวํ (ทกฺขิณา) อึช อปิ (คาถายํ) ตํขณฺ เอว อุปกปฺปนฺตี (ภควตา) “จาเนโส อุปกปฺปตีติ วุตฺตา ฯ ยํ วา จาณํ (ภควตา) “อิทํ โช (จาณํ) พุราหุณฺณ จาณํ (โหติ), ยตฺถ (จาเน) จิตฺตสฺส (สตฺตสฺส) ตํ ทาณํ อุปกปฺปตีติ วุตฺตํ, (ทกฺขิณา) ตตฺถ ขุปฺปิปาสิกวณฺตปรทตตูปชีวีนิชฌามตณฺหิกาภิเกทภินฺเ จาเน อุปกปฺปนฺตี (ภควตา) “จาเนโส อุปกปฺปตีติ วุตฺตา, ยถา (ปฺคฺคฺโล) กหาปณฺ เทนฺโต กหาปณฺ (ชเนหิ) “โส (ปฺคฺคฺโล) เทตีติ โลเก วุจฺจติ ฯ อิมสฺมิมฺ จ อตฺถวิกปฺเป “**อุปกปฺปตีติ** (ปทสฺส) “ปาตุภาวติ” (อิติ อตฺโถ), “นิพฺพตฺตตีติ (วณฺ ภควตา) วุตฺตํ โหติ ฯ

หิ เหมือนอย่างว่า (ปญฺหพฺยากรณฺ) อ.การพยากรณ์ซึ่งปัญหา **ปฏฺิภนฺตํ** แจ่มแจ้ง แล้ว **ตํขณฺ เอว** ในขณะที่นั้นนั้นเทียว (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **วุจฺจติ** ย่อมตรัส **อิติ** ว่า “จ ก็ **เอตํ (ปญฺหพฺยากรณฺ)** อ.การพยากรณ์ซึ่งปัญหานั้น **ปฏฺิภาตตีติ** ย่อมแจ่มแจ้ง **ตถาคตํ** ในญาณของพระตถาคต **จาเนโส โดยฐานะ**” **อิติ** ดังนี้ **ยถา** ฉนฺไต, (ทกฺขิณา) อ.ทักขิณา **อุปกปฺปนฺตี** สำเร็จอยู่ **ตํขณฺ เอว** ในขณะที่นั้นนั้นเทียว (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **วุตฺตา** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า “**อุปกปฺปตีติ** ย่อมสำเร็จ **จาเนโส โดยฐานะ**” **อิติ** ดังนี้ **อึช อปิ (คาถายํ)** ในคาถาแม้ **เอวํ** ฉนฺตํ ฯ วา อีกอย่างหนึ่ง **ยํ จาณํ** อ.ฐานะใด (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **วุตฺตํ** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า “**พุราหุณฺณ** ดูก่อนพราหมณ์ **ตํ ทาณํ** อ.ทานนั้น **อุปกปฺปตีติ** ย่อมสำเร็จ (สตฺตสฺส) แก่สัตว์ **จิตฺตสฺส** ผู้ดำรงอยู่แล้ว **ยตฺถ (จาเน)** ในฐานะใด, **อิทํ โช (จาณํ)** อ.ฐานะนี้แล **จาณํ** เป็นฐานะ (โหติ) ย่อมเป็น” **อิติ** ดังนี้, (ทกฺขิณา) อ.ทักขิณา **อุปกปฺปนฺตี** สำเร็จอยู่ **ตตฺถ จาเน** ในฐานะนั้น **ขุปฺปิปาสิกวณฺตปรทตตูปชีวีนิชฌามตณฺหิกาภิเกทภินฺเ** อันต่างแล้วโดยประเภทแห่งเปรตมีขุปฺปิปาสิกวณฺตเปรต ปรทตตูปชีวีเปรต และนิชฌามตณฺหิกเปรตเป็นต้น (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **วุตฺตา** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า “**อุปกปฺปตีติ** ย่อมสำเร็จ **จาเนโส โดยฐานะ**” **อิติ** ดังนี้, **ยถา (ปฺคฺคฺโล)** ราวกะ อ.บุคคล **เทนฺโต** ให้อยู่ **กหาปณฺ** ซึ่งกหาปณะ

(ชเนหิ) อั้นชน ท. วุจฺจติ ย่อมกล่าว โลก ในโลก อิติ ว่า “โส (บุคฺคฺโล) อ.บุคคล นั้น เทติ ย่อมให้ กหาปณฺ์ ซึ่งกหาปณะ” อิติ ดังนี้ ฯ จ ก็ (อตฺตฺโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “ปาตฺตฺวาติ ย่อมมีปรากฏ” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อุปฺกปฺปตีติ ว่า “อุปฺกปฺปตี” ดังนี้ (อิมสฺมึ อตฺตฺวิกฺกฺเป) ในอตฺตฺวิกฺกฺปนี, (วจฺห) อ.คำ อิติ ว่า “นิพฺพตฺตตีติ ย่อมบังเกิด” อิติ ดังนี้ (ภควตา) วุตฺตํ เป็นคำอธิบายอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ

เหมือนอย่างว่า การพยากรณ์ปัญหา ย่อมแจ่มแจ้งในขณะนั้นนั่นเอง พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมตรัสว่า “ก็การพยากรณ์ปัญหานั้น ย่อมแจ่มแจ้งในพระญาณของพระตถาคต โดยฐานะ” ดังนี้ ฉนฺใด, แมในคาถานี้ ทักขิณา สำเร็จอยู่ในขณะนั้น พระองค์ตรัสแล้วว่า “ย่อมสำเร็จโดยฐานะ” ดังนี้ ฉนฺนั้น. อีกอย่างหนึ่ง ฐานะใด อันพระองค์ตรัสว่า “พราหมณ์ ทานนั้น ย่อมสำเร็จแก่สัตว์ผู้ดำรงอยู่ในฐานะใด, ฐานะนี้แล เป็นฐานะ”, ทักขิณา สำเร็จอยู่ในฐานะนั้น ต่างโดยฐานะแห่งเปรตมีขุปฺปาสิกวันตเปรต ปรทตฺตฺตฺวีเปรต และนิชฌามตฺตฺตฺทิกเปรตเป็นต้น พระองค์ตรัสว่า “ย่อมสำเร็จโดยฐานะ” ดังนี้ เหมือนบุคคลผู้ให้กหาปณะอยู่ เหล่าชนย่อมกล่าวกันในโลกว่า “บุคคลนั้น ให้กหาปณะ” ดังนี้ ฉนฺนั้น. ก็ในอรรถวิกฺกฺปนี บทว่า “อุปฺกปฺปตี” ได้แก่ ย่อมมีปรากฏ, มีคำอธิบายว่า “ย่อมบังเกิด” ดังนี้.

[๓๕๐] อิทานิ สตฺถา ยถาภุจฺจคุณฺเหิ ราชาหํ ปสฺสนฺโต โอสานคาถมาห

“โส ฌาติธมฺโม จ อยํ นิสฺสฺสึโต
 เปตานิ ปุชา จ กตา อุพารา
 พลญจ ภิกฺขุณฺนมฺหุปฺปทินฺนํ
 ตุมฺเหหิ ปุณฺณํ ปสฺสุตํ อนปฺปกนฺตึ ฯ

[๓๕๐] อิทานิ สตฺถา ยถาภุจฺจคุณฺเหิ ราชาหํ ปสฺสนฺโต โอสานคาถํ อาห

“โส ฌาติธมฺโม จ อยํ (ตุมฺเหหิ) นิสฺสฺสึโต
 เปตานิ (ชนานํ) ปุชา จ (ตุมฺเหหิ) กตา อุพารา

พลั จ ภิกขุณี (ตุมเหติ) อนุปปทินัน

ตุมเหติ ปุญญํ ปสุตํ อนุปปกนติ ฯ

อิทานิ ในกาลนี้ สตุธา อ.พระศาสดา **ปัสสนุโต** เมื่อทรงสรรเสริญ **ราชานํ** ซึ่งพระราชา **ยถากุจจุณเหติ** ด้วยพระคุณตามที่เป็นจริง ท. **อาห** ตรัสแล้ว **โอสานคาถํ** ซึ่งคาถาอันเป็นที่สิ้นสุด **อิติ** ว่า

“**โส** **อัย** **ญาติธมโม** อ.ญาติธรรมนี้นั้น **(ตุมเหติ)** **อัน**พระองค์ **นิทสุสิโต** ทรงแสดงแล้ว **จ** ด้วย, **ปุชา** อ.การบูชา **เปตานํ** **(ชานานํ)** เพื่อชน ท. ผู้ล่วงลับไปแล้ว **(ตุมเหติ)** **อัน**พระองค์ **กตา** ทรงกระทำแล้ว **อุพารา** อย่างโอพาร **จ** ด้วย, **พลั** อ.กำลัง **ภิกขุณี** ของภิกษุ ท. **(ตุมเหติ)** **อัน**พระองค์ **อนุปปทินัน** ทรงตามเพิ่มให้แล้ว **จ** ด้วย, **ปุญญํ** อ.บุญ **อนุปปกํ** อันมิใช่น้อย **ตุมเหติ** **อัน**พระองค์ **ปสุตํ** ทรงชวนชวายเป็นแล้ว” **อิติ** ดังนี้ ฯ

บัดนี้ พระศาสดา เมื่อจะทรงสรรเสริญพระราชาด้วยพระคุณตามที่เป็นจริง จึงตรัสคาถาสุดท้ายว่า

“ญาติธรรมนี้นั้น เป็นอันพระองค์ทรงเผยออกแล้ว การบูชาเพื่อชนผู้ละไปแล้ว อันพระองค์ทรงทำแล้วอย่างโอพาร และกำลังของภิกษุทั้งหลาย อันพระองค์ทรงตามเพิ่มให้แล้ว บุญมิใช่น้อย ชื่อว่าอันพระองค์ทรงชวนชวายเป็นแล้ว”.

.....
ตตถ **ญาติธมโม**ติ **ญาตี**หิ **ญาตี**นํ **กตตพพกิจจกรณ** ฯ **นิทสุสิโต**ติ **ตุม**เหติปิ **เอว**-**เมว** **ญาตี**นํ **ญาตี**หิ **กตตพพกิจจกรณ**ณ **ญาติธมโม** **ปริปุเรตพโพ** **น** **นिरตถ**เกณ **รुณณาทินา** **อตต**า **ปริตา**เปตพโพติ **เอว** **มหารา**ช **ตุม**เหติ **อิม**ํ **ทก**ชิณํ **เท**น**เต**หิ **นิทสุสิโต** **นิทสุ**สนํ **พหุ**นฺนํ **ช**นา**น**ํ **ปา**ก^ฏํ **ก**โต ฯ **อุ**พ**ารา**ติ **ผี**ตา **สมิ**ท**ฐา** **เป**ตา**น**ํ **ปุ**ช**า** **ตุม**เห**ติ** **เต** **ทิ**พ**ุ**พ**สม**ป**ต**ตี **อ**ธิ**ค**เม**น**ุ**เต**หิ **ก**ตา ฯ **พ**ล**น**ุ**ติ** **ภ**ิก**ขุ**ณิ **ก**าย**พล**ั **ตุม**เห**ติ** **พ**ุ**ท**ฐ**ป**ม**ุ**ขิ **สง**ฆิ **อน**น**ป**า**นา**ท**ิน**า **ส**น**ต**ป**เ**น**เต**หิ **อน**ุ**ป**ป**ท**ิ**น**ัน ฯ **ป**ส**ุ**ต**น**ุ**ติ**

อุปจิตฺ ตุมฺเหหิ อนุกมฺปาทีคุณฺปริวาริ จาคเจตฺนํ นิพฺพตฺเตนฺเตหีติ ฯ

ตตฺถ (คากาย) “**ฌาติธมฺโมติ** ฌาตีหิ ฌาตีนํ กตฺตพฺพกิจฺจกรณํ ฯ “**นิทฺสฺสีโตติ** (ปทสฺส) “**ตุมฺเหหิ**ปิ เอวํ เอว ฌาตีนํ ฌาตีหิ กตฺตพฺพกิจฺจกรณเณ ฌาติธมฺโม ปริปุเรตพฺโป น นีรตฺถเกณ รุณฺณาทินา (กิริเยน) อตฺตา ปริตาเปตพฺโพติ เอวํ มหาราช ตุมฺเหหิ อิมํ ทกฺขิณํ เทนฺเตหิ นิทฺสฺสีโต นิทฺสฺสนํ พหุณฺนํ ชนานํ ปากฺกํ กโต” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ “**อุฬาราทิ** (ปทสฺส) “**ผีตา** สมิทฺธา เปตานํ ปุชฺชา ตุมฺเหหิ เต (เปเต) ทิพฺพสมฺปตฺตี อธิคเมนฺเตหิ กตา” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ “**พลนฺติ** (ปทสฺส) “**ภิกฺขุณฺ** กายพลํ ตุมฺเหหิ พุทฺธปฺปมฺขํ สงฺฆํ อนุหนฺพานาทินา (อาหาเรณ) สนฺตปฺเปเนเตหิ อนุปฺปทินนํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ “**ปสฺสูนฺติ** (ปทสฺส) “(ปุณฺณ) อุปจิตฺ ตุมฺเหหิ อนุกมฺปาทีคุณฺปริวาริ จาคเจตฺนํ นิพฺพตฺเตนฺเตหีติ (อตฺโถ) ฯ

ฌาตีหิ กตฺตพฺพกิจฺจกรณํ อ.การกระทำซึ่งกิจ อันญาตี ท. ฟังกระทำ **ฌาตีนํ** เพื่อญาตี ท. “**ฌาติธมฺโมติ** ชื่อว่าฌาติธรรม **ตตฺถ (คากาย)** ในคากายนั้น ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “**มหาราช** ดูก่อนมหาบพิตร **ฌาติธมฺโม** อ.ฌาติธรรม **ตุมฺเหหิ** อันพระองค์ **เทนฺเตหิ** ผู้เมื่อถวาย **อิมํ ทกฺขิณํ** ซึ่งทักษิณานี้ **นิทฺสฺสีโต** ทรงเผยออกแล้ว **กโต** คือว่าทรงกระทำแล้ว **นิทฺสฺสนํ** ให้เป็นตัวอย่าง **ปากฺกํ** คือว่าให้ปรากฏ **ชนานํ** แก่ชน ท. **พหุณฺนํ** มาก **เอวํ** อย่างนี้ **อิตฺติ** ว่า ‘**ฌาติธมฺโม** อ.ฌาติธรรม **ตุมฺเหหิ**ปิ แม้อันพระองค์ **ปริปุเรตพฺโป** ฟังให้เต็มรอบ **ฌาตีหิ กตฺตพฺพกิจฺจกรณเณ** ด้วยการกระทำซึ่งกิจ อันญาตี ท. ฟังกระทำ **ฌาตีนํ** เพื่อญาตี ท. **เอวเมว** อย่างนั้นนั่นเทียว, **อตฺตา** อ.ตน (**ตุมฺเหหิ**) อันพระองค์ **ปริตาเปตพฺโป** ไม่ฟังให้เต็มรอบโดยรอบ **รุณฺณาทินา (กิริเยน)** ด้วยกิริยา มีการร้องให้เป็นต้น **นีรตฺถเกณ** อันมีประโยชน์ออกแล้ว’ **อิตฺติ** ดังนี้” **อิตฺติ** ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**นิทฺสฺสีโตติ** ว่า “**นิทฺสฺสีโต**” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “**ปุชฺชา** อ.การบูชา **เปตานํ (ชนานํ)** เพื่อชน ท. ผู้ล่วงลับไปแล้ว **ผีตา** สมบูรณ์แล้ว **สมิทฺธา** คือว่าสำเร็จแล้ว **ตุมฺเหหิ** คือว่า อันพระองค์ **เต (เปเต)** ทิพฺพสมฺปตฺตี **อธิคเมนฺเตหิ** ผู้ยังปรารถ ท. เหล่านั้น ให้บรรลู่ ซึ่งสมบัติอันเป็นทิพย์ **กตา** ชื่อว่ากระทำแล้ว” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**อุฬาราทิ** ว่า “**อุฬารา**” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “**กายพลํ** อ.กำลังแห่งกาย **ภิกฺขุณฺ** ของภิกษุ ท. **ตุมฺเหหิ** อันพระองค์ **พุทฺธปฺปมฺขํ** สงฺฆํ **อนุหนฺพานาทินา (อาหาเรณ)** สนฺตปฺเปเนเตหิ ผู้ทรงยังพระสงฆ์ มีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข ให้อิมํหน้า

ด้วยอาหาร มีข้าวและน้ำเป็นต้น **อนุปฺปทินฺหนํ** ชื่อว่าตามเพิ่มให้แล้ว” (**อิติ**) ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท **“พลฺลํ** ติว่า “พลฺลํ” ดังนี้ ฯ (**อตฺโถ**) อ.อรรถ **อิติ** ว่า **“(ปฺกฺกมฺ) อ.บุญ ตุมฺเหติ** อันพระองค์ **อนุภุมฺปาทิกุณฺปรีวาริ** จาคเจตฺนํ **นิพฺพตฺเตนฺเต** ติ ผู้ยังเจตนาเครื่องบริจาคน มีคุณมีการอนุเคราะห์เป็นต้นเป็นบริวารให้บังเกิดอยู่ **อุปฺจติ** ชื่อว่าเข้าไปสั่งสมไว้แล้ว” **อิติ** ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท **“ปฺสฺตฺนฺติ** ติว่า “ปฺสฺตฺ” ดังนี้ ฯ

การทำกิจอันญาติทั้งหลายพึงทำ เพื่อญาติทั้งหลาย ชื่อว่าญาติธรรม ในคานานั้น. บทว่า **“นิทฺสฺสิโต”** ความว่า มหาบพิตร ญาติธรรม อันพระองค์เมื่อถวายทักษิณานี้ ชื่อว่าทรงเผยออกแล้ว คือทำตัวให้เป็นตัวอย่าง ได้แก่ให้ปรากฏแก่ชนหมู่มาแล้ว อย่างนี้ว่า “ญาติธรรม แม้อันพระองค์พึงให้บริบูรณ์ ด้วยการทำกิจอันญาติทั้งหลาย พึงทำเพื่อหมู่ญาติอย่างนั้นนั่นแล ไม่พึงทำตนให้เดือดร้อนด้วยการร้องให้เป็นต้น อันหาประโยชน์มิได้”. บทว่า **“อุฬารํ”** ความว่า การบูชา เพื่อเหล่าชนผู้ล่วงลับไปแล้ว สมบูรณ์ คือสำเร็จ ได้แก่ อันพระองค์ยังเปรตชนเหล่านั้นให้บรรลุกิทยสมบัติ ชื่อว่า ทรงทำแล้ว. บทว่า **“พลฺลํ”** ความว่า กำลังกายของภิกษุทั้งหลาย อันพระองค์ผู้ทรงยัง สงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ให้อิมหันต์ด้วยอาหารมีข้าวและน้ำเป็นต้น ชื่อว่าตามเพิ่มให้. บทว่า **“ปฺสฺตฺ”** ความว่า บุญ อันพระองค์ผู้ยังเจตนาเครื่องบริจาคน มีคุณ มีการอนุเคราะห์เป็นต้น เป็นบริวารให้บังเกิด ชื่อว่าสั่งสมไว้แล้ว.

[๓๕๑] อิมาย คากาย เทสนํ ปรีโยสาเปสิ ฯ เทสนาวसानะ ปิตฺติวิสยฺปปตฺติยา อาทีนฺว-
 สฺวณฺณนเนน สฺวิคฺคานํ โยนิโส ปทหนฺตานํ จตุราสีติยา ปาณสทฺสฺสานํ ฌมฺมาภิสฺสมโย
 อโหสิ ฯ พุติยทิวสโต ยาว สตฺตมทิวสา สตฺถา เทวมนุสฺสฺสานํ อิมเมว ตีโรกฺกฺกฺท-
 เทสนํ กเถสิ ฯ ตาทิโส เอว ฌมฺมาภิสฺสมโย ฯ อิจฺเจตา เทรส คากา เปตฺวตฺตุมฺหิ
 ตีโรกฺกฺกฺทเปตฺวตฺตุนฺติ ขุทฺทกปาเจ ตีโรกฺกฺกฺทสฺตฺตุนฺติ นามเน สงฺคีตา ฯ

(สตฺถา) อิมาย คากาย เทสนํ ปรีโยสาเปสิ ฯ เทสนาวसानะ ปิตฺติวิสยฺปปตฺติยา อาทีนฺว-
 สฺวณฺณนเนน สฺวิคฺคานํ โยนิโส ปทหนฺตานํ จตุราสีติยา ปาณสทฺสฺสานํ ฌมฺมาภิสฺสมโย อโหสิ ฯ
 พุติยทิวสโต ยาว สตฺตมทิวสา สตฺถา เทวมนุสฺสฺสานํ อิมเมว ตีโรกฺกฺกฺทเทสนํ กเถสิ ฯ
 ตาทิโส เอว ฌมฺมาภิสฺสมโย (อโหสิ) ฯ **อิติ** (ฌมฺมสงฺคาหกาจรียเนน) เอตา เทรส คากา เปตฺวตฺตุมฺหิ
 ตีโรกฺกฺกฺทเปตฺวตฺตุนฺติ ขุทฺทกปาเจ “ตีโรกฺกฺกฺทสฺตฺตุนฺติ นามเน สงฺคีตา ฯ

(สดถา) อ.พระศาสดา เทสน์ ทรงยังเทศนา ปรีโยสาเปติ ย่อมให้จบลง อิมาย
 คาถาย ด้วยคาถานี้ ๫ เทสนาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งเทศนา ธมฺมา
 ภิสมโย อ.การตรัสรู้ซึ่งธรรม อโหสิ ได้มีแล้ว ปาณสทฺสูสาณํ แก่พันแห่งสัตว์ ท.
 จตุราสีติยา แปดสิบสี่ สํวิคฺคานํ ผู้สังเวชแล้ว อาทินสํวณฺณเนน เพราะการ
 พรรณนาซึ่งโทษ ปิตฺติวิสยฺปปตฺติยา แห่งการเข้าถึงซึ่งเปรตวิสัย ปทหนฺตานํ
 ผู้เริ่มตั้งความเพียรอยู่ โยนิโส โดยแยกกาย ๫ สดถา อ.พระศาสดา กเถสิ ตรัส
 แล้ว อิมํ เอว ติโรกฺขทฺทเทสนํ ซึ่งติโรกฺขทฺทเทศนานั้นนั้นเทียว เทวมหฺสูสาณํ แก่
 เทวดาและมนุษย์ ท. ทุตฺติยทิวสโต แต่วันที่ ๒ ยาว เพียงใด สดฺตมทิวสวา แต่วัน
 ที่ ๗ ๫ ธมฺมาภิสมโย อ.การตรัสรู้ซึ่งธรรม ตาทิโส เอว อันเช่นนั้นนั้นเทียว (อโหสิ)
 ได้มีแล้ว ๫ คาถา อ.คาถา ท. เตรส ๑๓ เอตา เหล่านี้ (ธมฺมสงฺคาหกาจริเยน)
 อันพระธรรมสังคาหกาจารย์ สงฺคีตา ร้อยกรองไว้แล้ว นามเน โดยชื่อ “ติโรกฺขทฺท-
 สดฺตทฺหฺติ ว่า “ติโรกฺขทฺทสฺสูตร” ดังนี้ ขุทฺทกปาเจ ในขุทฺทกปาฐะ ติโรกฺขทฺทเปต-
 วตฺถุมฺหิ ในติโรกฺขทฺทเปตวตฺถุ เปตวตฺถุมฺหิ ในเปตวตฺถุ อิติ ด้วยประการฉะนี้ ๫

พระศาสดา ทรงยังเทศนาให้จบลงด้วยคาถานี้แล้ว. ในเวลาจบเทศนา สัตว์แปดหมื่น
 สี่พันผู้สังเวชแล้ว เพราะการพรรณนาถึงโทษแห่งการเข้าถึงเปรตวิสัย เริ่มตั้งความ
 เพียรโดยแยกกาย ได้บรรลุธรรมแล้ว. พระศาสดา ตรัสติโรกฺขทฺทสฺสูตรนี้แล แก่เทพยดา
 และมนุษย์ทั้งหลาย แต่วันที่ ๒ จนถึงวันที่ ๗. การบรรลุธรรมได้มีเช่นนั้นเหมือนกัน.
 คาถา ๑๓ คาถาเหล่านี้ พระธรรมสังคาหกาจารย์ ร้อยกรองไว้ในเปตวตฺถุ โดยชื่อว่า
 ติโรกฺขทฺทเปตวตฺถุ ในขุทฺทกปาฐะ โดยชื่อว่าติโรกฺขทฺทสฺสูตร ด้วยประการฉะนี้.

.....
 ติโรกฺขทฺทสฺสูตํ ๫

ติโรกฺขทฺทสฺสูตํ อ.ติโรกฺขทฺทสฺสูตร (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ๫

จบติโรกฺขทฺทสฺสูตร.

๑๖. ปิฎฐธีตลิกเปตวตถุ

[๓๕๒] เอวมิธ เจว สีกาลสฺสุเต จ “ญาติเปตํ อุทฺทิสฺส ทานํ ทาทพฺพนฺติ วฺตุตํ ๗
 ปุณฺณตฺถิกเณ ปน ญาติี วา โหนฺตุ มา วา ยงฺกิมฺจิ อุทฺทิสฺส ทาทพฺพเมว อนาถ-
 ปิณฺฑิกาทินา มหาชเนน วีย ๗

เอวํ (ภควตา) อิธ (ติโรกฺขทฺสฺสุเต) เจว สีกาลสฺสุเต จ “(ปุคฺคเลน) ญาติเปตํ อุทฺทิสฺส
 ทานํ ทาทพฺพนฺติ (วจนํ) วฺตุตํ ๗ (ทานํ) ปุณฺณตฺถิกเณ (ปุคฺคเลน) ปน “(เต ชนา) ญาติี วา
 โหนฺตุ มา (เต ชนา ญาติี โหนฺตุ) วา” (อิตฺติ จินฺเตตฺวา) ยงฺกิมฺจิ (ปุคฺคลํ) อุทฺทิสฺส ทาทพฺพํ
 เอว อนาถปิณฺฑิกาทินา มหาชเนน วีย ๗

(วจนํ) อ.คํ อิตฺติ วา “ทานํ อ.ทาน (ปุคฺคเลน) อํนํบุคฺคล ทาทพฺพํ พึ่งให้ อุทฺทิสฺส
 อุทฺทิสฺส ญาติเปตํ ซึ่งญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว” อิตฺติ ดั่งนี้ (ภควตา) อํนํพระผู้มีพระภาค
 เจ้า วฺตุตํ ตรัสแล้ว อิธ (ติโรกฺขทฺสฺสุเต) เจว ในติโรกฺขทฺสฺสุตรนี้ด้วยนั้นเกี่ยว
 สิงฺคาลกสฺสุเต จ ในสิงฺคาลกสฺสุตรด้วย เอวํ ด้วยประการฉะนี้ ๗ ปน แต่ว (ทานํ)
 อ.ทาน ปุณฺณตฺถิกเณ (ปุคฺคเลน) อํนํบุคฺคล ผู้มีความต้องการด้วยบุญ (จินฺเตตฺวา)
 คิดแล้ว อิตฺติ วา “(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ ญาติ เป็นญาติ โหนฺตุ จงเป็น วา
 หรือ วา หรือว (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ (ญาติ) เป็นญาติ มา (โหนฺตุ) จงอย่า
 เป็น” อิตฺติ ดั่งนี้ ทาทพฺพํ เอว พึ่งให้นั้นเกี่ยว อุทฺทิสฺส อุทฺทิสฺส ยงฺกิมฺจิ (ปุคฺคลํ) ซึ่ง
 บุคฺคลใดบุคฺคลหนึ่ง มหาชเนน วีย รวากะมหาชน อนาถปิณฺฑิกาทินา มีเศรษฺฐี
 ชื่อว่าอนาถปิณฺฑิกะเป็นต้น ๗

พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ในติโรกฺขทฺสฺสุตรนี้ และในสิงฺคาลสฺสุตรว่า “บุคฺคลควรให้ทาน
 อุทฺทิสฺสญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว” ด้วยประการฉะนี้. แต่บุคฺคลผู้ต้องการบุญ ไม่ควรคิดว่า
 “ชนเหล่านี้ เป็นญาติหรือว่าไม่เป็นญาติ” ควรให้อุทฺทิสฺสผู้ใดผู้หนึ่งโดยแท้ พึ่งเป็นดุจ
 มหาชนมีอนาถปิณฺฑิกเศรษฺฐีเป็นต้น.

.....

อนาถปิณฺฑิกสฺส กิร ธีตฺฐิตาย ทาริกาย ชาตี ปิฎฺฐเจเน ธีตฺถิกํ กตฺวา อทาสี อิมํ
 คเหตุว กิพฺสฺสุติ ๗ ทาริกา ตตฺถ ธีตฺฐสมฺณํ อุปฺปาเทตฺวา กิพฺติ ๗ อถสฺสา
 เอกทิวสํ กิพฺนฺติยา ตํ ปมาเทน ปติตฺวา กิขฺชิตฺ ๗ ทาริกา “มม ธีตา มตาติ ปโรทิตฺ ๗

ตทา สตถา เคเห นิสินโน อโหสิ ๗ เสฏฐิปี สตถุ สมเป นิสีทิ ๗ ชาติ โธหนุตติ
 ทาริกิ คเหตุวา เสฏฐิสส สนติกิ คนตวา ตมตถิ อารอเจสิ ๗ เสฏฐิ ตัง องเก
 นิสีทาเปตวา “ตว ชีตฺถุ ทานํ ทสสามีติ สยญาเปตวา ตมตถิ สตถุ อารอเจตวา
 “ภนฺเต มม นตฺตฺถุ ชีตฺถิ ปิฏฺฐจชีตฺถิกิ อุกฺกิสส ทานํ ทาทุกาโม, ตุมฺเห ปญจสต-
 ปริวารา สุวตนาย อธิวาเสถาติ อาห ๗ สตถา อธิวาเสตฺวา ทุตฺติยทิวเส ตตฺถ
 คนตฺวา ฆตฺตทิกิจฺจ กตฺวา อนฺโนมทนํ กโรนฺโต อีมา คาถา อภาสิ

[๓๕๓] “ยงฺกิญจารมมณิ กตฺวา ทชฺชา ทานมมจฺจริ
 ปุพฺเพ เปเตว อารพฺภ อถวา วตฺถุเทวตา
 จตฺตาโร ว มหาราเช โลกปาเล ยสสฺสิโน
 กุเวरणฺจ ฆตฺรภูจฺจ วิรูปกฺขํ วิรูปพฺหํ ๗
 เต เจว ปุชิตา โหนฺติ ทายกา จ อนิปฺผลา ๗
 น หิ รุณฺณํ วา โสโก วา ยา วณฺณา ปรีเทวนา
 น ตัง เปตสฺส อตฺถาย เหวํ ติฏฺฐนฺติ ฌาตโย ๗
 อยณฺจ โข ทกฺขินา ทินฺนา สงฺฆมฺหิ สฺสฺติฏฺฐิตา
 ทีฆรตฺตํ หิตายสฺส จานโส อุกฺกปฺปตีติ ๗

กิริ ได้ยินว่า ชาติ อ.หญิงแม่นม ทาริกาย ของเด็กหญิง ชีตฺถุชิตาย ผู้เป็นธิดาของ
 ธิดา อนาถปิณฑิกสฺส ของเศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ กตฺวา กระทำแล้ว ชีตฺถุชิต
 ซึ่งตูกตา ปิฏฺฐเจน ด้วยแบ่ง อทาสี ได้ให้แล้ว (วจเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “(ตฺว) อ.หนุ
 คเหตุวา ถือเอาแล้ว อิมํ (ชิตฺถิกิ) ซึ่งตูกตานี้ กิพฺสฺสุ จงเล่น” อิติ ดังนี้ ๗ ทาริกา
 อ.เด็กหญิง ชีตฺถุสณฺณิ ยังสัญญาว่าเป็นธิดา อุกฺกปาเทตฺวา ให้เกิดขึ้นแล้ว ตตฺถ
 (ชิตฺถิกิ) ในตูกตานั้น กิพฺติ ย่อมเล่น ๗ อถ ครั้งนั้น อสฺส (ทาริกาย) เมื่อเด็ก
 หญิงนั้น กิพฺนฺติยา เล่นอยู่ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ตัง ชีตฺถิกิ อ.ตูกตานั้น ปตฺติวา
 หล่นแล้ว กิพฺชฺชิตฺถิ แดกแล้ว ปมาเทน เพราะความพลั้งเผลอ ๗ ทาริกา อ.เด็กหญิง
 ปโรทิติ ร้องให้แล้ว อิติ ว่า “ชิตฺตา อ.ลูกสาว มม ของหนู มตฺตา ตายแล้ว” อิติ ดังนี้ ๗
 ตทา ในกาลนั้น สตถา อ.พระศาสดา นิสินโน เป็นผู้ประทับนั่งแล้ว เคเห ในเรือน
 อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗ เสฏฐิปี แม้อ.เศรษฐี นิสีทิ นั่งแล้ว สมเป ในที่ใกล้ สตถุ แห่ง

พระศาสดา ฯ ธาติ อ.หญิงแม่นม คเหตวา อุ้มเอาแล้ว ทาริกิ์ ซึ่งเด็กหญิง โรทนต์ ผู้ร้องไห้อยู่ คนตวา ไปแล้ว สหติกิ์ ผู้สำนัก เสฏฺฐิสิส ของเศรษฐี อาโรเจสิ บอกแล้ว ตํ อตฺถิ์ ซึ่งเนื้อความนั้น ฯ เสฏฺฐิ อ.เศรษฐี ตํ (ทาริกิ์) ยังเด็กหญิงนั้น นิสิทาเปตวา ให้นั่งแล้ว องเก บนตัก (ตํ ทาริกิ์) ยังเด็กหญิงนั้น สญฺญาเปตวา ให้นิยอมแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.ตา ทสฺสามิ จักถวย ทานํ ซึ่งทาน ธิตฺถุ แก่ธิดา ตว ของหนู” อิติ ดังนี้ อาโรเจตวา กราบทูลแล้ว ตํ อตฺถิ์ ซึ่งเนื้อความนั้น สตฺถุ แก่พระศาสดา อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (อหํ) อ.ข้าพระองค์ ทาดุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันถวย ทานํ ซึ่งทาน อุทฺทิสฺส อุทิสฺส ปิฏฺฐธิตฺถิ์ ซึ่งตุ๊กตาแบ่ง ธิตฺริ ผู้เป็นลูกสาว นตฺตฺ ของหลาน มม ของข้าพระองค์ (อมฺหิ) ย่อมเป็น, ตุมฺเห อ.พระองค์ ปญฺจสตปรีวารา ผู้มีร้อยห้าแห่งภิกษุเป็น บริวาร (นิมฺนฺตฺนํ) ยังค่านิมนต์ อธิวาเสถ ของจงให้อยู่ทับ สุวตนาย เพื่อภัตต บริโภคอันจะมีในวันพรุ่งนี้” อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถา อ.พระศาสดา (นิมฺนฺตฺนํ) ยัง ค่านิมนต์ อธิวาเสตวา ให้อยู่ทับแล้ว คนตวา ไปแล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น ทุตฺยทิวเส ในวันที่ ๒ กตฺวา ทรงกระทำแล้ว กตฺตฺกิจฺจํ ซึ่งกิจด้วยภัตต กโรนฺโต เมื่อทรงกระทำ อนฺุโมทฺนํ ซึ่งการอนุโมทนา อภาสิ ได้ตรัสแล้ว อิมา คาถา ซึ่งพระ คาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“อมจฺจรี (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ผู้ไม่มีความตระหนี่ กตฺวา
 กระทำแล้ว ยงฺกิญฺจิ (กมฺมํ) ซึ่งกรรม อย่างใดอย่างหนึ่ง
 อารมฺมณํ ให้เป็นอารมณ์ อารพฺภ ปรรภแล้ว เปเตว
 (ชเน) ซึ่งชน ท. ผู้ล่วงลับไปแล้วเทียว ปุพฺเพ ในกาลก่อน จ
 ด้วย วตฺถุเทวตา ซึ่งวัตถุเทพดา ท. จ ด้วย อถวา หรือ
 ว่า มหาราเช ซึ่งท้าวมหาราช ท. โลกปาเล ผู้ท้าวกัลกบาล
 ยสฺสสิโน ผู้มียศ จตฺตาโร สี กุเวรี คือซึ่งท้าวกุเวร จ ด้วย
 ธตฺตฺจฺจํ จ คือซึ่งท้าวจตฺตฺจ จ ด้วย วิรูปฺกฺขํ คือซึ่งวิรูปกษัตริย์
 จ ด้วย วิรูปฺหฺกํ คือซึ่งท้าววิรูปหก จ ด้วย จ ด้วย ทชฺชา
 ฟิงถวย ทานํ ซึ่งทาน ฯ

เต (ปุพฺพชนวตฺถุเทวตาทโย ชนา) อ.ชน ท. มีบุรพชนและ

วัตถุเทพดาเป็นต้น เหล่านั้น (ชเหนติ) ปุชิตา เป็นผู้อันชน
ท. บุษาลแล้ว โหนฺติ ย่อมเป็น เจว ด้วยนั้นเทียว, ทายกา
อ. ทายก ท. อนิพฺผลา เป็นผู้ที่มีผลออกแล้วหามีได้ (โหนฺติ)
ย่อมเป็น จ ด้วย ฯ

รฺกฺษณฺ วา อ. การร้องไห้หรือ โสโก วา หรือว่า อ. ความเศร้า
โศก วา หรือว่า ปริเทวนา อ. ความคร่ำครวญ อญฺญา อย่าง
อื่น ยา ไค (เกนจิ) อันใครๆ น หิ กาดพฺพา ไม่พึงกระทำ
นั้นเทียว, (หิ) เพราะว่า ตํ (รฺกฺษณฺโสกาทุกฺขํ) อ. ความ
ทุกข์มีการร้องไห้และความเศร้าโศกเป็นต้นนั้น (โหติ) ย่อมมี
อตุถาย เพื่อประโยชน์ (ฃาตกสฺส) แก่ญาติ เปตสฺส ผู้ล่วง
ลับไปแล้ว น หามีได้, ฃาตโย อ. ญาติ ท. ติฏฺฐนฺติ ย่อม
ดำรงอยู่ เหว อย่างนั้น ฯ

จ แต่ว่า อยฺ โข ทกฺขิณา อ. ทักขิณานี้แล รญฺญา ทินฺหา
อันอันพระราชากวายแล้ว สฺปติฏฺฐิตา ทรงตั้งไว้ดีแล้ว
สํมฺหิ ในพระสงฆ์ อุปกปฺปติ ย่อมสำเร็จ ฃานโส โดยฐานะ
หิตาย เพื่อประโยชน์แก่อกุล อสฺส (ชนสฺส) แก่ชนนั้น ทิฆ-
รตฺตํ ตลอดราตรีอันยาวนาน” อิติ ดังนี้ ฯ

ดังได้สดับมา หึงผีเลี้ยงของเด็กหึง หลานหึงของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เอาแบ่ง
ทำเป็นตุ๊กตาแล้ว ได้ให้ด้วยกล่าวว่า หนูจถือเอาตุ๊กตานี้เล่น”. เด็กหึงทำความ
สำคัญในตุ๊กตานี้ว่าเป็นธิดาให้เกิดขึ้นแล้ว เล่นอยู่. ครั้นภายหลัง ฃ วันหนึ่ง เมื่อ
เขาเล่นอยู่, ตุ๊กตานี้พลัดตกแตก เพราะความพลั้งเผลอ. เด็กหึงร้องไห้ว่า “ลูกของ
หนูตายเสียแล้ว”. ครั้งนั้น พระศาสดา ได้ประทับนั่งอยู่ในเรือน. แม่เศรษฐี ก็นั่งในที่
ใกล้พระศาสดา. หึงผีเลี้ยงอุ้มเด็กหึงซึ่งกำลังร้องไห้ ไปยังสำนักของเศรษฐี บอก
เนื้อความนั้นแล้ว. เศรษฐีให้เด็กหึงนั้นนั่งบนตัก ปลอดภัยว่า “ตาจักถวายทานเพื่อ
ธิดาของหนู” ดังนี้แล้ว กราบทูลเนื้อความนั้นแต่พระศาสดา แล้วกราบทูลว่า “พระเจ้า
ข้า ข้าพระองค์ประสงค์จะถวายทานอุทิศตุ๊กตาแบ่ง ซึ่งเป็นธิดาของหลานหึงของข้า
พระองค์, ขอพระองค์มีภิกษุ ๕๐๐ รูปเป็นบริวาร โปรดทรงรับเพื่อภัตในวันพรุ่งนี้”.

พระศาสดา ทรงรับแล้ว ในวันที่ ๒ เสด็จไปเรือนั้น ทรงทำภักติกเสร็จแล้ว เมื่อจะ
ทรงทำอนุโมทนา ได้ตรัสคาถาเหล่านี้ว่า

“บุคคลผู้ไม่มีความตระหนี่ ทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้เป็น
อารมณ์ บรรดาบุรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว วัตถุเทพดา หรือท้าว
มหาราชโลกบาลผู้มียศทั้ง ๔ คือ “ท้าวกุเวร ๑ ท้าวธตรฐ ๑
ท้าววิรูปักษ์ ๑ ท้าววิรุพหก ๑” แล้วพึงถวายทาน.

บุรพชนและวัตถุเทพดาเป็นต้นเหล่านั้น ย่อมเป็นผู้อันเขา
บูชาแล้ว และเขาผู้เป็นทายกย่อมไม่ไร้ผล.

การร้องให้ ความเศร้าโศก หรือการคร่ำครวญอย่างอื่นใด
ใครๆ ไม่ควรทำโดยแท้ เพราะการร้องให้เป็นต้นนั้น ไม่เป็น
ไปเพื่อประโยชน์แก่ชนผู้ล่วงลับไปแล้ว ญาติทั้งหลาย ก็คง
ดำรงอยู่อย่างนั้น.

แต่ทักษิณานี้แล อันบุคคลให้แล้ว ชื่อว่าตั้งไว้ดีแล้วในพระ
สงฆ์ ย่อมสำเร็จโดยฐานะเพื่อประโยชน์แก่ชนนั้น ตลอดกาล
นาน”.

ตตถ ยงฺกิญฺจารมฺมณํ กตฺวาติ มงฺคลาทีสุ อณฺณตฺรํ ยงฺกิญฺจิ อารพฺภ อุกฺทิสฺส ๗
ทชฺชาติ ททฺเยย ๗ อมจฺจรีติ อตฺตโน สมฺปตฺติยา ปเรหิ สาธารณภาวาสหน
ลกฺขณสฺส มจฺเจรสฺส อภาวโต อมจฺจรี ๗ ปริจฺจาตสีโล มจฺจริยโลภาทิจิตฺตมลฺ
ทฺรโต กตฺวา ทานํ ททฺเยยาคิ อธิปฺปาโย ๗ ปุพฺเพ เปเตว อารพฺภาคิ ปุพฺเพก
มาตาปิตโร วา อุกฺทิสฺส ๗ วตฺตฺเทวตาคิ ฆรวตฺตฺถาทีสุ อธิวตฺถา เทวตา อารพฺภ ๗
“อถฺวาติ อิมินา “อณฺเณปิ เทวมนุสฺสาคิเก ยเ เกจิ อารพฺภ ทานํ ททฺเยยาคิ
ทสฺเสติ ๗ ตตถ เทเวสุ ตาว เอกจฺเจ ปากฺกฺเห เทเว ทสฺเสนฺโต “จตฺตาโร
มหาราชติ วตฺวา ปุณฺ เต นามโต คณฺหนฺโต “กุเวรฺนฺตฺอิทิมาท ๗ ตตถ
“กุเวรฺนฺตฺิ เวสฺสวณฺ ๗ ๕ตฺรญฺจฺนฺตฺอิทิมินิ เสสานํ ตินฺณํ โลกปาลานํ นามานิ ๗
เต เจว ปุชฺชิตาคิ เต จ มหาราชานอ ปุพฺเพเตวตฺตฺเทวตาคิ จ อุกฺทิสฺนกริยาย

ปฏิมานิตา โหนติ ฯ **อนิผลลาติ** เย ทานํ เทนฺติ เต ทายกา จ ปเรสฺส อุกฺกิสฺสน-
มตฺเตน น นิผลลา อตฺตโน ทานผลสฺส ภาคินฺ เอว โหนติ ฯ **น หิ รุณฺณํ** วา
โสโก วาติ คาคาทวํ ติโรกฺุทฺสฺสฺเต วุตฺตนเยน เวทิตพฺพํ ฯ

ตตถ (ปเทศุ) “**ยงฺกิญฺจารมฺมณฺ** กตฺวาติ (คาคาปาทสฺส) “**มงฺคลาทิสฺ** (เหตุสุ) **อณฺณตฺริ** (เหตุ) **ยงฺกิญฺจิ** อารพฺภ อุกฺกิสฺส” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ “**ทชฺชาติ** (ปทสฺส) “**ทเทยฺย**” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ “**อมจฺฉริติ** (ปทสฺส) “**อตฺตโน** สมฺปตฺติยา ปเรหิ (ชเนหิ) สาธารณภาวาสหฺนลฺกฺขณสฺส มจฺฉเรสฺส อภาวโต **อมจฺฉริ**” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ “**ปริจฺจาคสีโล** มจฺฉริยโลภาทิจิตฺตมลฺ ทูโรโต กตฺวา ทานํ ทเทยฺยาติ อธิปฺปาโย ฯ “**ปฺพุพฺเพ** เปเตว **อารพฺภาทิ** (คาคาปาทสฺส) “**ปฺพุพฺเพ** มาตาปิตโร วา อุกฺกิสฺส” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ “**วตฺตุเทวตาติ** (ปทสฺส) “**ชฺรวตฺตุอาทิสฺ** (จาเนสุ) **อริวตฺตา** เทวตา อารพฺภ” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ (ภควา) “**อถฺวาติ** อิมินา (วจเนน ปุคฺคโล) **อณฺณเป** เทวมนุสฺสชาติเก **เย** เกจิ (ชเน) อารพฺภ ทานํ ทเทยฺยาติ **ทสฺเสติ** ฯ (ภควา) **ตตถ** เทเวสุ ตาว **เอกจฺเจ** ปากฺเฏ เทเว **ทสฺเสนโต** “**จตฺตาโร** **มหาราเชติ** **วตฺวา** **ปฺน** **เต** (เทเว) **นาม** **โต** **คณฺหนโต** “**กฺุเวรฺนฺติอาทิ** (วจเน) **อาห** ฯ **ตตถ** (ปเทศุ) “**กฺุเวรฺนฺติ** (ปทสฺส) “**เวสฺสวณฺ**” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ **ฉตฺตฺรฺกฺุณฺนฺติอาทินิ** (ปทานิ) **เสสฺสานํ** **ติณฺณํ** **โลกปาลานํ** **นามานิ** (โหนติ) ฯ “**เต** **เจว** **ปฺุชิตาติ** (ปททวยสฺส) “**เต** **จ** **มหาราชาโน** **ปฺพุพฺเพ** **เปเตว** **วตฺตุเทวตาโย** **จ** **อุกฺกิสฺสนกิริยา** (ชเนหิ) **ปฏิมานิตา** **โหนติ**” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ “**อนิผลลาติ** (ปทสฺส) “**เย** (ทายกา) **ทานํ** **เทนฺติ**, **เต** **ทายกา** **จ** **ปเรสฺส** (ชานนํ) **อุกฺกิสฺสนมตฺเตน** (การณฺน) **น** **นิผลลา** (โหนติ) **อตฺตโน** **ทานผลสฺส** **ภาคินฺ** **เอว** **โหนติ**” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ “**น** **หิ** **รุณฺณํ** **วา** **โสโก** **วาติ** **คาคาทวํ** (ปณฺชิตฺเตน **ภควตา**) **ติโรกฺุทฺสฺสฺเต** **วุตฺตนเยน** **เวทิตพฺพํ** ฯ

(อตฺโถ) **อ.อรรถ (อิตฺติ)** ว่า “**อารพฺภ อุกฺกิสฺส** **ปรารภ** **อุกฺกิสฺส** แล้ว **มงฺคลาทิสฺ** (เหตุสุ) **อณฺณตฺริ** (เหตุ) ซึ่ง- ในเหตุ **ท.** มีมงฺคลเป็นต้นหนา -เหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง **ยงฺกิญฺจิ** ชื่อว่าอย่างใดอย่างหนึ่ง” (อิตฺติ) **ดั่งนี้** **ตตถ (ปเทศุ)** “**ยงฺกิญฺจารมฺมณฺ** **กตฺวาติ** (คาคาปาทสฺส) **แห่ง-** ในบท **ท.** เหล่านี้หนา -บาทแห่งคาคาว่า “**ยงฺกิญฺจารมฺมณฺ** **กตฺวา**” **ดั่งนี้** ฯ (อตฺโถ) **อ.อรรถ (อิตฺติ)** ว่า “**ทเทยฺย** **พึงให้**” (อิตฺติ) **ดั่งนี้** (ปทสฺส) **แห่ง** **บท** “**ทชฺชาติ** **ว่า** “**ทชฺชา**” **ดั่งนี้** ฯ (อตฺโถ) **อ.อรรถ (อิตฺติ)** ว่า “**อมจฺฉริ** **ชื่อว่า** **อมจฺฉริ** **อภาวโต** **เพราะ** **ความ** **ไม่มี** **มจฺฉเรสฺส** **แห่ง** **ความ** **ตระหนี่** **อตฺตโน** **สมฺปตฺติยา** **ปเรหิ** (ชเนหิ) **สาธารณภาวาสหฺนลฺกฺขณสฺส** **อัน** **มี** **ความ** **ไม่** **อดทน** **ซึ่ง** **ความ** **ที่** **แห่ง**

สมบัติ ของตน เป็นของสาธารณะ ด้วยชน ท. เหล่าอื่น เป็นลักษณะ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อมจฺฉริติ ว่า “อมจฺฉริ” ดังนี้ ๕ อธิปฺปาโย อ.อธิบาย อิตติ ว่า “ปริจฺจาศสิโล ผู้มีการบริจาคเป็นปกติ กตฺวา กระทำแล้ว มจฺฉริยโลภาทิจิตฺตมลฺลํ ซึ่งมลทินแห่งจิตมีมัจฉริยะและโลภเป็นต้น ทูโรโต ให้ห่างไกล ททฺเหยย พิงฺถวาย ทานํ ซึ่งทาน” อิตติ ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “อุทฺทิสฺส เจาะจง มาตา-ปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. ปุพฺพเก ผู้เป็นบุรพชน วา หรือ” (อิตติ) ดังนี้ (คาถา-ปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคาถา “ปุพฺเพ เปเตว อารพฺภติ ว่า “ปุพฺเพ เปเตว อารพฺภ” ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “อารพฺภ ปรารภแล้ว เทวตา ซึ่งเทวดา ท. อธิวตฺถา ผู้สิงอยู่แล้ว ฆรวตฺถุอาทิสฺ (จาเนสฺสุ) ในที่ ท. มีที่แห่งเรือนเป็นต้น ๕ (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ทสฺเสติ ย่อมทรงแสดง อิตติ ว่า “(ปุคฺคฺโล) อ.บุคคล อารพฺภ ปรารภแล้ว เย เกจิ (ชเน) ซึ่งชน ท. เหล่าใดเหล่าหนึ่ง เทวมนุสฺสชาติเก มีเทวดาและมนุษย์เป็นต้น อญฺเฌปี แม่เหล่าอื่น ททฺเหยย พิงฺถวาย ทานํ ซึ่งทาน” อิตติ ดังนี้ “อถฺวาติ อิมินา (วจนฺ) ด้วยคำนี้ว่า “อถฺวา” ดังนี้ ๕ (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ทสฺเสนฺโต เมื่อทรงแสดง ตตฺถ เทเวสฺสุ ดาว เอกจฺเจ ปากฏฺเทเว ซึ่ง- ในเทวดา ท. เหล่านั้นหนา -เทวดา ท. ผู้ปรากฏแล้ว บางพวก ก่อน วตฺวา ตรัสแล้ว “จตฺตาโรว มหาราเชติ ว่า “จตฺตาโรว มหาราเช” ดังนี้ คณฺหนฺโต เมื่อทรงถือเอา เต (เทเว) ซึ่งเทวดา ท. เหล่านั้น นามโต โดยชื่อ ปุณฺ อิก อาห ตรัสแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ “กุเวรฺนฺติอาทึ เป็นต้นว่า “กุเวรฺ” ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “เวสฺสวณฺ์ ซึ่งท้าวเวสสวณฺ์” (อิตติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปทสฺส) “กุเวรฺนฺติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “กุเวรฺ” ดังนี้ ๕ (ปทานิ) อ.บท ท. “ธตฺตฺถจฺนฺติ-อาทึนิ เป็นต้นว่า “ธตฺตฺถจฺ” ดังนี้ นามานิ เป็นชื่อ โลกपालานํ ของท้าวโลกบาล ท. ตินฺณํ สาม เสสานํ ที่เหลือ (โหนฺติ) ย่อมเป็น ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “เต มหาราชาโน อ.ท้าวมหาราช ท. เหล่านั้น จ ด้วย ปุพฺพเปเตวตฺถุเทวตาโย อ.บุรพ-ชนผู้ล่วงลับไปแล้วและวัตถุเทพดา ท. จ ด้วย (ชเนหิ) ปฏฺิมาหิตา เป็นผู้อันชน ท. นับถือแล้ว อุทฺทิสฺนฺกิริยาย ด้วยกิริยาคือการอุทิศ โหนฺติ ย่อมเป็น” (อิตติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “เต เจว ปุชฺิตาติ ว่า “เต เจว ปุชฺิตา” ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “เย (ทายกา) อ.ทายก ท. เหล่าใด เทนฺติ ย่อมถวาย ทานํ ซึ่งทาน, เต ทายกา อ.ทายก ท. เหล่านั้น นิปฺผลา เป็นผู้ที่มีผลออกแล้ว

อุทฺทิสนมตฺเตน (การณ) เพราะเหตุสักว่าการอุทิส ปเรสฺ (ชานา) แก่ชน ท. เหล่าอื่น (โหนติ) ย่อมเป็น น หามิได้ ภาคิโน เอว เป็นผู้มีส่วนนั้นเทียว ทาน-ผลสุส แห่งผลแห่งทาน อุตฺตโน ของตน โหนติ ย่อมเป็น” (อติ) ดังนี้ (ปทสุส) แห่งบท “อนิปฺผลาติ ว่า “อนิปฺผลา” ดังนี้ ฯ คาถาทุวยํ อ.หมวดสองแห่งคาถา “น หิ รุณฺณํ วา โสโก วาติ ว่า “น หิ รุณฺณํ วา โสโก วา” ดังนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺพํ ฟิงฺทราบ วุตฺตฺนเยน โดยนัยอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้แล้ว ติโรกฺุทฺทสุตฺเต ในติโรกฺุทฺทสุตฺต ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทคาถาว่า “ยํ กิจฺจํจรมฺมณํ กตฺวา” ความว่า ปรารภ คือ เจาะจงเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ในบรรดาเหตุทั้งหลายมีมงคลเป็นต้น ชื่อว่าการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง. บทว่า “ทชฺชา” แปลว่า ฟิงให้. บทว่า “อมจฺฉริ” ความว่า ชื่อว่าอมจฺฉริ เพราะไม่มีความตระหนี่อันมีความไม่อดทนความที่สมบัติของตนสาธารณ์ด้วยชนเหล่าอื่นเป็นลักษณะ. อธิบายว่า “ผู้มีปกติบริจาค ทำมลทินแห่งจิต มีมจฺฉริยะและโลกเป็นต้นให้ห่างไกลแล้ว ฟิงถวายทาน. บทคาถาว่า “ปฺพฺเพ เปเตว อารพฺภ” ความว่า เจาะจงมารดาบิดาผู้เป็นบุรพชนหรือ. บทว่า “วตฺถุเทวตา” ความว่า “ปรารภ เทพดาผู้สถิตอยู่ในที่ทั้งหลายมีที่เรือนเป็นต้น. ด้วยคำว่า “อถฺวา” นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงว่า “บุคคลฟิงปรารภชนพวกใดพวกหนึ่ง มีเทพดาและมนุษย์เป็นต้นแม้เหล่าอื่นถวายทาน. บรรดาเทพดาเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงแสดงเทพดาที่ปรากฏบางพวกก่อน ตรัสว่า “จตฺตาโร ว มหาราช” แล้ว เมื่อจะทรงระบุเทพดาเหล่านั้นโดยชื่ออีก จึงตรัสว่า “กุเวริ” ดังนี้เป็นต้น. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “กุเวริ” ได้แก่ ท้าวเวสสวัณ. บทว่า “ธตฺตฺรภฺจ” เป็นต้น เป็นชื่อของ ท้าวโลกบาลทั้ง ๓ ที่เหลือ. สองบทว่า “เต เจว ปุชิตา” ความว่า ท้าวมหาราชและบุรพชนผู้ล่วงลับไปแล้ว และวตฺถุเทวตาเหล่านั้น ย่อมเป็นผู้อันเขานับถือแล้วด้วย กิริยาคือการอุทิส. บทว่า “อนิปฺผลา” ความว่า และเขาผู้ทายกผู้ถวายทาน ย่อมเป็นผู้ไม่ไร้ผล คือเป็นผู้มีส่วนแห่งผลทานของตนนั้นแล ด้วยกิจมาตรวาการอุทิสแก่ชนเหล่าอื่น. สองคาถาว่า “น หิ รุณฺณํ วา โสโก วา” ดังนี้เป็นต้น บัณฑิตฟิงทราบ โดยนัยแห่งคำที่กล่าวไว้แล้วในติโรกฺุทฺทสุตฺต.

[๓๕๔] ปิฎฐจรีตลิกเปตวตถุวณณนายนตุ ตยจ จานโส อุปกปฺปติ ตํขณณเวย นิปฺพชฺชติ, น กาลนฺตเรติ อตุโถ ๗ อยฺยหิ ตตฺถ ฐมฺมตา, ยํ เปเต อุกฺกิสฺส ทาเน ทินฺเน เปตา เจ อนฺุโมทฺนฺติ, ตาวเทว ตสฺส ผเลน เปตา ภูฏชฺนฺตีติ วุตฺตํ ๗

(อภฺจกถาจริเยน) ปิฎฐจรีตลิกเปตวตถุวณณนาย ตู “ตํ (ทานํ) จ จานโส อุปกปฺปติ ตํขณณเวย นิปฺพชฺชติ, ‘น กาลนฺตเร (นิปฺพชฺชติ)’ อิติ อตุโถ ๗ อยํ (ตาวเทว ตสฺส ทานสฺส ผเลน ภูฏติ) หิ ตตฺถ (อุกฺกิสฺส ทินฺนทานสฺส นิปฺพตฺติยํ) ฐมฺมตา (โหติ), ยํ (ปุคฺคเลน) เปเต อุกฺกิสฺส ทาเน ทินฺเน, เปตา เจ อนฺุโมทฺนฺติ, ตาวเทว ตสฺส (ทานสฺส) ผเลน เปตา ภูฏชฺนฺตีติ (วจนํ) วุตฺตํ ๗

ตุ ส่วนว่า (วจนํ) อ.คำ อิติ ว่า “จ ก็ ตํ (ทานํ) อ.ทานนั้น อุปกปฺปติ ย่อมสำเร็จ จานโส โดยฐานะ นิปฺพชฺชติ คือว่าย่อมผลัดผล ตํขณณเวย ในขณะที่นั้นนั้นเทียว, อตุโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า “(นิปฺพชฺชติ) ย่อมผลัดผล กาลนฺตเร ในกาลอื่น น หามีได้” อิติ ดังนี้ ๗ หิ จริงอยู่ ทาเน ครั้นเมื่อทาน (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ทินฺเน ถวาย แล้ว อุกฺกิสฺส อุทิส เปเต ซึ่งเปรต ท. เจ หากว่า เปตา อ.เปรต ท. อนฺุโมทฺนฺติ ย่อมอนุโมทนาไซ้, เปตา อ.เปรต ท. ภูฏชฺนฺติ จะบริโภค ผเลน ด้วยผล ตสฺส (ทานสฺส) แห่งทานนั้น ตาวเทว ในขณะที่นั้นนั้นเทียว ยํ ใด, อยํ (ตาวเทว ตสฺส ทานสฺส ผเลน ภูฏติ) อ.การบริโภค ด้วยผล แห่งทานนั้น ในขณะนั้นนั้นเทียว ฐมฺมตา เป็นธรรมดา ตตฺถ (อุกฺกิสฺส ทินฺนทานสฺส นิปฺพตฺติยํ) ในความสำเร็จ แห่งทาน อันบุคคลถวายอุทิสแล้วนี้ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (อภฺจกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว ปิฎฐจรีตลิกเปตวตถุวณณนาย ในอรรถกถาแห่งปิฎฐจรีตลิกเปตวตถุ ๗

ส่วนในอรรถกถापิฎฐจรีตลิกวตฺถุ ท่านกล่าวว่า “ก็ทานนั้น ย่อมสำเร็จโดยฐานะ คือ ย่อมผลัดผลในขณะนั้นนั้นเอง”, อธิบายว่า “ไม่ใช่ในกาลอื่น”. จริงอยู่ ข้อที่เมื่อเขา ถวายทานอุทิสพวกเปรต ถ้าพวกเปรตอนุโมทนา พวกเปรตก็ได้บริโภค ด้วยผลของ ทานนั้นในทันใดนั้นเอง นี้เป็นธรรมดาในเรื่องความสำเร็จแห่งทานที่เขาอุทิสให้

.....

เอวํ สตุถา ธมฺมํ เทเสตฺวา มหาชนํ เปเต อุกฺกิสฺส ทานาภิริตมานสํ กตฺวา
 อุกฺกจายาสนา ปกฺกามิ ฯ ปุณฺทิวเส เสฏฺฐิภริยา อวเสสญฺญาตกา จ เสฏฺฐิ
 อนุวตฺตนฺติ ฯ เอวํ เต มาสมตฺตํ มหาทานํ ปวตฺเตสฺสุ ฯ สตุถา รญฺญา ปเสนทินา
 “กสฺมา ภาเน ภิภฺช มาสมตฺตํ มม ฆริ นาคมีสุติ ปุญฺโจ ตมตฺถํ อาจิกฺขิ ฯ ราชาปิ
 เสฏฺฐิ อนุวตฺตนฺโต มหาทานํ ปวตฺเตสิ ฯ นาคราปิ ตํ อนุวตฺตนฺตา มาสมตฺตํ
 มหาทานํ ปวตฺเตสฺสุ ฯ เอวํ เทวมาสํ ปิฏฺฐจฺฉิตฺติกมฺลํ มหาทานํ ปวตฺตตีติ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา เทเสตฺวา ครั้นทรงแสดงแล้ว ธมฺมํ ซึ่งธรรม เอวํ อย่างนี้
 กตฺวา ทรงกระทำแล้ว มหาชนํ ซึ่งมหาชน ทานาภิริตมานสํ ให้เป็นผู้มีจิตอันยินดี
 ยิ่งแล้วในทาน อุกฺกิสฺส อุกฺกิสฺส เปเต ซึ่งเปรต ท. อุกฺกจา ยลุกขึ้นแล้ว อาสนา จาก
 อาสนะ ปกฺกามิ เสด็จหลีกไปแล้ว ฯ ปุณฺทิวเส ในวันรุ่งขึ้น เสฏฺฐิภริยา อ.ภรรยา
 ของเศรษฐี จ ด้วย อวเสสญฺญาตกา อ.ญาติผู้เหลื่อลง ท. จ ด้วย อนุวตฺตนฺติ
 ย่อมประพุดติดตาม เสฏฺฐิ ซึ่งเศรษฐี ฯ เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น มหาทานํ ยัง
 มหาทาน ปวตฺเตสฺสุ ให้เป็นไปทั่วแล้ว มาสมตฺตํ (กาล) ตลอดกาล สักว่าเดือน เอวํ
 ด้วยประการฉะนี้ ฯ สตุถา อ.พระศาสดา รญฺญา ปเสนทินา ปุญฺโจ ผู้อันพระราช
 พระนามว่าปเสนทิทูลถามแล้ว อิติ ว่า “ภาเน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิภฺช อ.ภิภช
 ท. น อาคมีสุ ไม่มาแล้ว ฆริ สู้เรื่อน มม ของหม่อมฉัน มาสมตฺตํ (กาล) สิ้นกาล
 สักว่าเดือน กสฺมา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ อาจิกฺขิ ตรัสบอกแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่ง
 เนื้อความนั้น ฯ ราชาปิ แม้ อ.พระราช อนุวตฺตนฺโต เมื่อทรงประพุดติดตาม เสฏฺฐิ
 ซึ่งเศรษฐี มหาทานํ ทรงยังมหาทาน ปวตฺเตสิ ให้เป็นไปทั่วแล้ว ฯ นาคราปิ
 แม้ อ.ชาวเมือง ท. อนุวตฺตนฺตา เมื่อประพุดติดตาม ตํ (ราชาน) ซึ่งพระราชานั้น
 มหาทานํ ยังมหาทาน ปวตฺเตสฺสุ ให้เป็นไปทั่วแล้ว มาสมตฺตํ (กาล) สิ้นกาล สักว่า
 เดือน ฯ มหาทานํ อ.มหาทาน ปิฏฺฐจฺฉิตฺติกมฺลํ อันมีตักดาแบ่งเป็นมูล ปวตฺตติ
 ย่อมเป็นไปทั่ว เทวมาสํ สิ้นเดือนสอง เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้แล ฯ

พระศาสดา ครั้นทรงแสดงธรรมอย่างนั้นแล้ว ทรงทำมหาชนให้มีจิตยินดียิ่งในทาน
 อุกฺกิสฺสพวกเปรตแล้ว ทรงลุกจากอาสนะ เสด็จหลีกไป. ในวันรุ่งขึ้น ภรรยาของเศรษฐี
 และพวกญาตินอกนั้น ก็ประพุดติดตามเศรษฐี พวกเขาบำเพ็ญทานให้เป็นไปอย่างนั้น
 ประมาณหนึ่งเดือน. พระศาสดา อันพระเจ้าปเสนทิทูลถามว่า “พระเจ้าข้า เพราะเหตุ

อะไร ภิภษุทั้งหลาย จึงไม่มาสู่เรือนของหม่อมฉัน ตลอดเวลาประมาณหนึ่งเดือน ?”
 ตรีสบอกเนื้อความนั้นแล้ว. แม้พระราชฯ เมื่อทรงประพฤติตามเศรษฐี ทรงบำเพ็ญ
 มหาทานให้เป็นไปแล้ว. ฝ่ายชาวเมือง เมื่อประพฤติตามพระราชฯ นั้น ก็บำเพ็ญมหา
 ทานให้เป็นไปประมาณหนึ่งเดือน. มหาทานอันมีตุ๊กตาแบ่งเป็นมุล ย่อมเป็นไปอย่าง
 นั้น สิ้น ๒ เดือนแล.

.....
 ปิฏฐธิตลิกเปตวตฤ ๗

ปิฏฐธิตลิกเปตวตฤ อ.เรื่องแห่งปิฏฐธิตรลิกเปต (นิฏฐิต) จบแล้ว ๗
 จบเรื่องปิฏฐธิตลิกเปต.

๑๗. อุปาสกาวตฤ

[๓๕๕] อิติ เปตานปี อนุโมทนาเจตนา ตัขณั ผลทายินี, ปเคว มนุสสานั ๗ ตตริมานิ
 วตฤนิ ๗

อิติ เปตานปี อนุโมทนาเจตนา ตัขณั ผลทายินี (โหติ), ปเคว มนุสสานั (อนุโมทนาเจตนา
 ตัขณั ผลทายินี โหติ) ๗ ตตริ (ปพเพ) อิมานิ วตฤนิ ๗

อนุโมทนาเจตนา อ.เจตนาเป็นเครื่องอนุโมทนา เปตานปี แม่ของเปตท. ผล-
 ทายินี เป็นคุณชาติให้ซึ่งผล ตัขณั ในขณะนั้น (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ด้วยประการ
 ฉะนี้, ปเคว จะป่วยกล่าวไปโย (อนุโมทนาเจตนา) อ.เจตนาเป็นเครื่องอนุโมทนา
 มนุสสานั ของมนุษย์ ท. (ผลทายินี) เป็นคุณชาติให้ซึ่งผล (ตัขณั) ในขณะนั้น
 (โหติ) ย่อมเป็น ๗ อิมานิ วตฤนิ อ.เรื่อง ท. เหล่านี้ ตตริ (ปพเพ) ในข้อนั้น ๗

เจตนาเป็นเครื่องอนุโมทนาแม่ของเปตททั้งหลาย ย่อมเป็นคุณชาติให้ผลในขณะนั้น
 ได้ จะป่วยกล่าวไปโยถึงเจตนาเครื่องอนุโมทนาของมนุษย์ทั้งหลายเล่า ? ในข้อนั้น
 มีเรื่องเหล่านี้ (เป็นอุทาหรณ์).

กสฺสปพุทฺธกาเล กิเรโก โสตาปนฺโน อุปาสโก เอเกน นหาปิตกฺกมฺพิกเณ สทฺธิ
 นาวํ อภิรุทฺธิ ฯ นาวา สตฺตเม ทิวเส สมฺพุทฺทมชฺเฒ ภิขฺชฺธิ ฯ เตปิ เทว เอกสฺมึ ผลเก
 นิปฺนฺนา เอกํ ทีปํ ปตฺตา ฯ ตตฺถ นหาปิต สกฺุณฺเ มาเรตฺวา ปจิตฺวา ขาทนฺโต
 อุปาสกสฺสาปิ เทติ ฯ อุปาสโก “อลํ มยฺหนฺติ อขาทิตฺวา “อิมสฺมึ จาเน จเปตฺวา
 ตีณิ สรณานิ อญฺญา มยฺหํ ปติฏฺจา นตฺถิตฺติ จินฺเตสิ ฯ ตสฺเสวํ รตนตฺตยสฺส คฺุณฺ
 อนุสฺสรนฺตสฺส, ตสฺมึ ทีเป นิพฺพตฺโต นาคราชา อตฺตโน สรีริ สตฺตรตฺนปฺริ มหานาวํ
 กตฺวา มาเปสิ ฯ สมฺพุทฺทเทวตา นิยามโก หุตฺวา นาวาย จตฺวา “อตฺถิ ชมฺพุทฺธิป-
 คมิกาติ อุกฺโขเสสิ ฯ อุปาสโก “มยฺ คมิสฺสามาติ วตฺวา “เอहि, นาวํ อภิรุทฺธาติ
 วุตฺเต, อภิรุทฺหนฺโต นหาปิตํ ปกฺโกสิ ฯ เทวตา “เอตฺสฺส สีลคฺุณฺจาโร นตฺถิ,
 ตสฺมา เอโส อิมํ นาวํ อภิรุทฺธิตฺุ น ยุตฺโตติ อาห ฯ อุปาสโก “โหดุ, อหํ อตฺตนา
 ทินฺนทานโต รกฺขิตฺสีลโต ภาวิตภาวนาโต จ เอตฺสฺส ปตฺตี ทมฺมีติ อาห ฯ
 นหาปิต “อนฺุโมทามฺมีติ อาห ฯ ตทา เทวตา ตํ นาวาย ปติฏฺจาเปตฺวา ตํ นาวํ
 พาราณสี เนตฺวา ทฺวินฺนมฺปิ เตสํ เคเห ธนํ ปติฏฺจาเปตฺวา สกฺวิมานเมว อคฺมาสิ ฯ

กิริ ได้ยินว่า กสฺสปพุทฺธกาเล ในกาลแห่งพระพุทฺธเจ้าพระนามว่ากัสนปะ อุปาสโก
 อ.อุบาสก โสตาปนฺโน ผู้เป็นพระโสดาบันฺ เอโก คนหนึ่ง อภิรุทฺธิ ขึ้นเฉพาะแล้ว
 นาวํ สู่เรือ สทฺธิ กับ นหาปิตกฺกมฺพิกเณ ด้วยกฺกมฺพิผู้เป็นช่างกัลบก เอเกน คน
 หนึ่ง ฯ นาวา อ.เรือ ภิขฺชฺธิ อับปางแล้ว สมฺพุทฺทมชฺเฒ ในท่ามกลางแห่งมหาสมุทร
 ทิวเส ในวัน สตฺตเม ที่ ๗ ฯ (ขนา) อ.ชน ท. เทว ๒ เตปิ แม่เหล่านั้ นิปฺนฺนา
 นอนแล้ว ผลเก บนแผ่นดินกระดาน เอกสฺมึ แผ่นหนึ่ง ปตฺตา ถึงแล้ว ทีปํ ซึ่งเกาะ ฯ
 ตตฺถ (ขเนสฺ) นหาปิต อ.- ในชน ท. เหล่านั้หนา -ช่างกัลบก สกฺุณฺเ ยังนก ท.
 มาเรตฺวา ให้ตายแล้ว ปจิตฺวา ปั้งแล้ว ขาทนฺโต เคี้ยวกินอยู่ เทติ ย่อมให้
 อุปาสกสฺสาปิ แม่แก่อุบาสก ฯ อุปาสโก อ.อุบาสก (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อลํ
 อ.อย่าเลย มยฺหํ แก่กระผม” อิติ ดั่งนี้ อขาทิตฺวา ไม่เคี้ยวกินแล้ว จินฺเตสิ คิดแล้ว
 อิติ ว่า “ปติฏฺจา อ.ที่พึง มยฺหํ ของเรา อญฺญา อย่างอื่น จเปตฺวา เว้น สรณานิ
 ซึ่งสรณะ ท. ตีณิ ๓ อิมสฺมึ จาเน ในที่นี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดั่งนี้ ฯ ตสฺส
 (อุปาสกสฺส) เมื่ออุบาสกนั้น อนุสฺสรนฺตสฺส ระลึกถึงอยู่ คฺุณฺ ซึ่งคฺุณ ท. รตนตฺ-
 ตยสฺส ของพระรัตนตรัย เอวํ อย่างนี้, นาคราชา อ.พญานาค นิพฺพตฺโต ตัวบังเกิด
 แล้ว ตสฺมึ ทีเป ที่เกาะนั้น มาเปสิ เนรมิตแล้ว สรีริ ซึ่งสรีระ อตฺตโน ของตน

กตวา กระทำ มหานาหว ให้เป็นเรือใหญ่ สตุตตรตนปุริ อันเต็มด้วยรัตนะ ๗ ๗
 สมุททุกเทวดา อ.เทวดาผู้อยู่ในมหาสมุทร นิชยามโก เป็นนายท้ายเรือ หุตวา เป็น
 จตวา ดำรงอยู่แล้ว นาวาย ที่เรือ อุกุโฆเสสิ ปาวร้องแล้ว อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท.
 ชมพูทีปคมิกา ผู้จะไปสู่ชมพูทวีป อตถิ มีอยู่หรือ ?” อิติ ดังนี้ ๗ อุปาสโก อ.อุปาสก
 วตวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มยฺ อ.เรา ท. คมิสุสาม จักไป” อิติ ดังนี้, (วเจ) ครั้น
 เมื่อคำ อิติ ว่า “(ตุวิ) อ.ท่าน เอหิ จงมา, (ตุวิ) อ.ท่าน อภิรุท จงขึ้นเฉพาะ
 นาวา สูเรือ” อิติ ดังนี้ (เทวดาย) อันเทวดา วุตเต กล่าวแล้ว, อภิรุทหุโต เมื่อขึ้น
 ปกุกุสิ ร้องเรียกแล้ว นหาปิตฺ ซึ่งช่างกลบก ๗ เทวดา อ.เทวดา อาท กล่าวแล้ว
 อิติ ว่า “สีลคณาจาโร อ.คุณคือศีลและอาจารย์ เอตสุส (ปุริสสุส) ของบุรุษนั้น
 นตถิ ย่อมไม่มี, ตสุมา เพราะเหตุนั้น เอโส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น น ยุตโต ไม่ควรแล้ว
 อภิรุทิตุ เพื่ออันขึ้นเฉพาะ อิมํ นาวา สูเรือนี้” อิติ ดังนี้ ๗ อุปาสโก อ.อุปาสก อาท
 กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(เอตํ การณํ) อ.เหตุนี้ โทตุ จกยกไว้, อหํ อ.กระผม ทมฺมิ
 ย่อมให้ ปตฺติ ซึ่งส่วนบุญ เอตสุส (ปุริสสุส) แก่บุรุษนั้น อตฺตนา ทินฺนทานโต
 จากทาน อันตน ให้แล้ว จ ด้วย (อตฺตนา) รกฺขิตสีลโต จากศีล อันตน รักษาแล้ว
 จ ด้วย (อตฺตนา) ภาวิตภาวนาโต จากภาวนา อันตน ให้เจริญแล้ว จ ด้วย” อิติ
 ดังนี้ ๗ นหาปิตฺ อ.ช่างกลบก อาท กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.กระผม อนุโมทามิ
 ย่อมอนุโมทนา” อิติ ดังนี้ ๗ ตทา ในกาลนั้น เทวดา อ.เทวดา ตํ (นหาปิตฺ) ยังช่าง
 กลบกนั้น ปติฏฐาเปตฺวา ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว นาวาย บนเรือ เหตุวา นำไปแล้ว
 ตํ นาวา ซึ่งเรือนั้น พาราณสี สูเมืองพาราณสี ฌนฺยังทรัพย์ ปติฏฐาเปตฺวา ให้ตั้ง
 อยู่เฉพาะแล้ว เคเห ในเรือน เตสํ (ชนา) ของชน ท. เหล่านั้น ทฺวิหฺนฺมุปี แม้ทั้ง
 สอง อคมาสิ ได้ไปแล้ว สกวิมานํ เอว สฺวิมานของตานั้นเทียว ๗

ดังได้สดับมา ในกาลแห่งพระกัสสปพุทธเจ้า มีอุปาสกโสดาบันผู้หนึ่ง ลงเรือไปพร้อม
 กับภูกุมพีช่างกลบกคนหนึ่ง. ในวันที่ ๗ เรืออับปางในท่ามกลางสมุทร. เขาทั้ง ๒ นอน
 บนแผ่นกระดานแผ่นหนึ่ง ไปถึงเกาะๆ หนึ่ง. ในคน ๒ คนเหล่านั้น ช่างกลบก ผ่านก
 แล้วปิ้งกิน ให้แม่แก่อุปาสกบ้าง. อุปาสกกล่าวว่า “ผมไม่เอาหรอก” ไม่กินแล้ว คิดว่า
 “ในที่นี่ เว้นพระไตรสรณะเสียแล้ว ที่พึ่งอย่างอื่นของเรา ก็ไม่มี”. เมื่อเขากำลังระลึก
 ถึงพระรัตนตรัยอยู่อย่างนั้น, พระยานาคที่บังเกิดที่เกาะนั้น เนรมิตรสระของตัวเอง
 ให้เป็นเรือลำใหญ่ เต็มด้วยรัตนะ ๗ ประการ เทพยดาประจำสมุทรเป็นนายเรือ สถิต

อยู่ในเรือ โฆษณาว่า “คนที่ต้องการไปชมพุกทวิปมีไหม ?”. อุบาสกบอกว่า “ข้าพเจ้า
ทั้งหลายจักไป”. เมื่อเทพยดาพูดว่า “ท่านจงลงมาเรือ” กำลังลง จึงเรียกช่างกัลบกมา.
เทพยดากล่าวว่า “คนนั้น ไม่มีคุณคือศีลและอาจารย์, เพราะฉะนั้น คนนั้น จึงไม่ควร
ลงเรือลำนี้”. อุบาสกกล่าวว่า “เอาเถอะ ข้าพเจ้าให้ส่วนบุญจากทานอันข้าพเจ้าให้แล้ว
จากศีลอันข้าพเจ้ารักษาแล้ว และจากภาวนาอันข้าพเจ้าอบรมแล้ว แก่คนนั้น”. ช่าง
กัลบกกล่าวว่า “ข้าพเจ้าขออนุโมทนา”. ครั้งนั้น เทพยดา ให้เขาดำรงอยู่ในเรือแล้ว
นำเรือนั้นไปสู่กรุงพาราณสี ตั้งทรัพย์ไว้ในเรือนของเขาทั้ง ๒ แล้ว ได้ไปสู่วิมานของ
ตนที่เดียว.

.....
ทุกนิပါတสูส จตุตถวรรค สีสานิสสังชาตกถณณนายํ อุปาสกวัตถุ ฯ

อุปาสกวัตถุ อ.เรื่องแห่งอุบาสก (ภาคต่อ) มาแล้ว สีสานิสสังชาตกถณณนายํ ใน
อรรถกถาแห่งสีสานิสสังชาตก จตุตถวรรค ในจตุตถวรรค ทุกนิပါတสูส แห่ง
ทุกนิบาต ฯ

เรื่องอุบาสกมาในอรรถกถาสีสานิสสังชาตก จตุตถวรรค แห่งทุกนิบาต.

.....

๑๘. สงฺขพฺรหฺมณวตถุ

[๓๕๖] อตีเต พาราณสี โมพินี นาม อโหสิ ฯ ตทา โพธิสตฺโต โมพินีนคเร สงฺโข นาม
พฺรหฺมโณ หุตฺวา นาวาย โวหารตฺถาย คจฺจนฺโต อนฺตรามคฺเค เอกํ จณฺท-
วาทาตเป องฺการสทิสํ อุณฺหฺวาลุกํ มทฺทิตฺวา อากจฺจนฺตํ ปจฺเจกพฺพุทฺธิํ ทิสฺวา
ปฺญญกฺเขตฺตํ เม อากตฺนฺติ ตฺถุจฺจิตฺโต ฆนฺเต อีมา อุปาหนา อารุหฺ จตฺตํ
มตฺถเก กตฺวา คจฺจถาติ จตฺตฺปาหนํ ทตฺวา ปฏฺณํ คนฺตฺวา นาวิ อภิรุหิ ฯ นาวา
สฺตฺตเม ทิวเส ภิชฺชิ ฯ โพธิสตฺโต เอกํ อุปฏฺจากปฺริสํ คเหตุวา สกฺลสรีริ เตเลน
มกฺขิตฺวา สปิปีนา สทฺธิํ สกฺขรจฺจนฺเน ยวาทตฺถํ ขาทิตฺวา ตมฺปิ ขาทาเปตฺวา
เตน สทฺธิํ กฺุปกสฺส ยฺญจิมตฺถกํ อภิรุหฺ อุปฺปตฺติตฺวา อุสภมตฺถเก ปตฺติตฺวา สมฺพุทฺ

ตริตุมารภิ ๗ ตสฺส ตรณฺตสฺเสว สตฺต ทิวสา คตา ๗ ตทา สมฺพุทฺทกฺขิกา มณฺนิเมฆลา
 นาม เทวธิดา โพรสิสฺตํ อุทฺธิริตฺตูกามา สตฺตฺรตฺนปฺปรี รตฺนมยํ นาวํ มาเปตฺวา ตํ
 อาโรเปตฺวา นาวาย ปติภฺจจาเปตฺวา อุปัฏฺฐากํ น โอลฺเกสิ ๗ โพรสิสฺตโต อตฺตโน
 กตฺตกลฺยาณโต ตสฺส ปตฺตี อทาสิ ๗ โส ตํ อนุโมทิตฺ ๗ ตทา เทวตา ตํ นาวาย
 ปติภฺจจาเปตฺวา ตํ นาวํ โมพิเนนฺครํ เนตฺวา โพรสิสฺตตสฺส เคเห ฐนํ ปติภฺจจาเปตฺวา
 สกฺวิมานเมว อคฺมาสิตฺ ๗ ทสฺกนิปาเต สขฺยพฺุราหฺมณชาตกาวณฺณนํ นํ วุตฺตํ ๗

อดีตในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว พาราณสี อ.กรุงพาราณสี โมพิณี นาม มีชื่อว่าโมพิณี
 อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗ ตทา ในกาลนั้น โพรสิสฺตโต อ.พระโพธิสัตว์ พุราหฺมโณ เป็น
 พราหฺมณฺ์ สงฺโข นาม ชื่อว่าสังฆะ โมพิเนนฺครในกรุงโมพิณี หุตฺวา เป็น คจฺจนฺโต
 เมื่อไป โวหารตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การค้าขาย นาวาย ทางเรือ ทิสฺวา เห็น
 แล้ว ปจฺเจกพฺุทฺธิ ซึ่งพระปัจเจกพฺุทฺธเจ้า เอกํ รูปหนึ่ง จณฺทฺวาตาดเป อยฺคาร-
 สทิสฺ อุกฺทฺหวาลุกํ มทฺทิตฺวา อาคจฺจนฺตํ ผู้เหยียบแล้ว ซึ่งทรายอันร้อน อันเช่นกับ
 ด้วยถ่านเพลิง ที่ลมและแดดอันแรงกล้า มาอยู่ อยฺตรามคฺเค ในระหว่างแห่งหนทาง
 ตฺถุจฺจิตฺโต ผู้มีจิตอันยินดีแล้ว อดี ว่า “ปฺญญกฺเขตฺตํ อ.บุญเขต เม ของเรา
 อาคตฺ มาแล้ว” อดี ดังนี้ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อดี ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
 (ตฺมฺเห) อ.ท่าน อารุยฺห ขึ้นแล้ว อิมํ อุปาหนา สฺรองเท้า ท. เหล่านี้ กตฺวา กระทำ
 แล้ว จตฺตํ ซึ่งรม มตฺถเก บนกระหม่อม คจฺจถ จงไป” อดี ดังนี้ ทตฺวา ถวายแล้ว
 จตฺตฺปาหนํ ซึ่งรมและรองเท้า คนฺตฺวา ไปแล้ว ปญฺ्हํ สฺฐํทํ อภิรุทฺธิ ขึ้นเฉพาะแล้ว
 นาวํ สฺฐํเรือ ๗ นาวา อ.เรือ กิขฺชิ แดกแล้ว สตฺตเม ทิวเส ในวันที่ ๗ ๗ โพรสิสฺตโต
 อ.พระโพธิสัตว์ คเหตุวา พาเอาแล้ว อุปฺภูจฺจากปฺุริสฺ ซึ่งบุรุษผู้เป็นอุปัฏฺฐาก เอกํ
 คนหนึ่ง มกฺขิตฺวา ทาแล้ว สกฺลสฺรีริ ซึ่งสรีระทั้งสิ้น เตเลน ด้วยน้ำมัน ขาทิตฺวา
 เคี้ยวกินแล้ว สกฺขรจฺจนฺณํ ซึ่งผงแห่งน้ำตาลกรวด สทฺธิ กับ สปฺปีหา ด้วยเนยใส
 ยาวทตฺถํ เพียงใดแต่ความต้องการ ตมฺปิ (อุปฺภูจฺจากปฺุริสฺ) ยังบุรุษผู้เป็นอุปัฏฺฐาก
 แม่นั้น ขาทาเปตฺวา ให้เคี้ยวกินแล้ว อภิรุยฺห ขึ้นเฉพาะแล้ว ยญฺจิมตฺถกํ สฺฐํปฺลายน
 แห่งไม้ กุปกฺสฺส แห่งเสากระโดง สทฺธิ กับ เตน (อุปฺภูจฺจากปฺุริเสน) ด้วยบุรุษ
 ผู้เป็นอุปัฏฺฐากนั้น อุปฺปิตฺตฺวา เหาะขึ้นแล้ว ปิตฺตฺวา ตกลงแล้ว อฺุสภมตฺถเก ใน
 ที่สุดแห่งอุสภะ อารภิ เริ่มแล้ว ตริตฺตุ เพื่ออันข้าม สมฺพุทฺธิ ซึ่งมหาสมฺพุทฺท ๗ ตสฺส
 (โพรสิสฺตตสฺส) เมื่อพระโพธิสัตว์นั้น ตรณฺตสฺส เอว ข้ามอยู่นั้นเทียว, ทิวสา อ.วัน

ท. สุตต ๗ คดา ไปแล้ว ฯ ตทา ในกาลนั้น เทวธิดา อ.เทพธิดา มณิเมขลา นาม ชื่อว่ามณิเมขลา สมุทฺทกรุกขิกา ผู้รักษาซึ่งมหาสมุทฺท อูทฺทริตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันยกขึ้น โภธิสุตฺต ซึ่งพระโพธิสัตว์ มาเปตฺวา เนมิตแล้ว นาวี ซึ่งเรือรตตมยฺ อันสำเร็จแล้วด้วยรัตนะ สดฺตรตฺนปฺปรี อันเต็มด้วยรัตนะ ๗ อาโรเปตฺวา ยกขึ้นแล้ว ตฺ (โภธิสุตฺต) ซึ่งพระโพธิสัตว์นั้น (ตฺ โภธิสุตฺต) ยังพระโพธิสัตว์นั้น ปตฺติฏฺจาเปตฺวา ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว นาวาย ในเรือ น โอลเกสิ ไม่แลดูแล้ว อุปฺภูจกั ซึ่งอุปฺภูจกั ฯ โภธิสุตฺโต อ.พระโพธิสัตว์ อทาสิ ได้ให้แล้ว ปตฺติ ซึ่งส่วนบุญ ตสฺส (อุปฺภูจกัปฺริสฺส) แก่บุรุษผู้เป็นอุปฺภูจกันั้น อตฺตโน กตฺกฺลยาณโต จากความดี อันตน กระทำแล้ว ตทา ในกาลนั้น เทวตา อ.เทวดา ตฺ (อุปฺภูจกัปฺริสฺ) ยังบุรุษผู้อุปฺภูจกันั้น ปตฺติฏฺจาเปตฺวา ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว นาวาย ในเรือ เหนตฺวา นำไปแล้ว ตฺ นาวี ซึ่งเรือนั้น โมพิหนิคริ สุกฺรุงโมพิหนิ ธนฺ ยังทรัพย์ ปตฺติฏฺจาเปตฺวา ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว เคเห ในเรือน โภธิสุตฺตสฺส ของพระโพธิสัตว์ อคฺมาสิ ได้ไปแล้ว สกฺวิมานํ เอว สฺวิมานของตณฺนั้นเทียว ฯ (อิทํ วตฺตฺ) อ.เรื่องนี้ (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว สงฺขพฺุราหฺมณชาตก-วณฺณนํ ในอรรถกถาแห่งสังฆพฺุราหฺมณชาตก ทสฺกนฺิปาเต ในทสฺกนฺิปาต ฯ

ในอดีตกาล กรุงพาราณสี ได้มีนามว่ากรุงโมพิหนิ. ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ เป็นพราหมณ์ ชื่อว่าสังฆะ ในกรุงโมพิหนิ ไปเพื่อต้องการค้าขายทางเรือ พบพระปัจเจกพุทธเจ้ารูปหนึ่ง ในระหว่างทาง ซึ่งทรงเหยียบบทรายร้อนเช่นถ่านเพลิง เพราะลมและแดดแรง กล้ามาอยู่ มีจิตยินดีว่า “บุญเขตของเรามาแล้ว” จึงเรียนว่า “ท่านเจ้าข้า ขอทำจงสวม รองเท้าเหล่านี้ กันร่มไป” แล้วถวายร่มและรองเท้า ไปสู่ท่าเรือแล้วลงเรือ. ในวันที่ ๗ เรืออับปาง. พระโพธิสัตว์พาบุรุษผู้เป็นอุปฺภูจกัคนหนึ่งไป เอน้ำมันทาทั่วศีรษะแล้ว กินน้ำตาลกรวดผงกับเนยใส จนพอแก่ความต้องการแล้ว ให้บุรุษผู้เป็นอุปฺภูจกันั้น กินบ้างแล้ว ปืนขึ้นปลายไม้เสากระโดงกับบุรุษผู้เป็นอุปฺภูจกันั้น กระโดดขึ้นไปตก ณ ที่สุดประมาณอุสสกะ ๑ เริ่มที่จะข้ามสมุทฺท. เมื่อเขากำลังข้ามอยู่นั้นแล ล่วงไปได้ ๗ วัน. ครั้งนั้น เทพธิดานามว่ามณิเมขลา ผู้รักษาสมุทฺท ปรารธนาจะช่วยพระโพธิสัตว์ จึงเนรมิตเรือสำเร็จด้วยรัตนะ อันเต็มด้วยรัตนะ ๗ ประการ แล้วอุ้มพระโพธิสัตว์นั้น ให้ดำรงอยู่บนเรือ มิได้แลเหลียวถึงอุปฺภูจกัเลย, พระโพธิสัตว์ได้ให้ส่วนบุญจาก กัลยาณกรรมอันตนทำแล้วแก่เขา. เขาอนุโมทนาส่วนบุญนั้นแล้ว. ครั้งนั้น เทพดา

ก็ให้อุปัฏฐากนั้นดำรงอยู่บนเรือ นำเรื่อนั้นไปสู่กรุงโมพินี แล้วจัดทรัพย์ให้ตั้งอยู่ในเรือนของพระโพธิสัตว์แล้ว ได้ไปยังวิมานของตนที่เดียว. เรื่องนี้ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาสังขพราหมณชาดก ทสกนิบาต.

๑๙. ตีโลกวิชยวตถุ

[๓๕๗] ตสฺมา สยํ ปตฺติทานวฺหยํ ปุณฺณกิริยํ อุปจินฺนเตน ปเรสฺสจ ปตฺตตานุโมทวฺหยํ ปุณฺณกิริยํ ชเนนเตน กุลปฺตฺเตน เปเต อุทฺทิสฺส ทานํ กตฺตพฺพเมว, อตฺตโน ปกฺติยา วา ยงฺกิญฺจิ ปุณฺณํ กตฺวา ปเรสฺสํ ปตฺติ อุทฺทิสฺสิตพฺพาว โปธิสฺสตุฏฺฐเตน ตีโลกวิชเยน นาม จกฺกวตฺตตินา รณฺฎา วีย ๕

ตสฺมา เพราะเหตุนั้น ทานํ อ.ทาน กุลปฺตฺเตน อันกุลบุตร สยํ ปตฺติทานวฺหยํ ปุณฺณกิริยํ อุปจินฺนเตน ผู้เมื่อสั่งสมอยู่ ซึ่งการกระทำซึ่งบุญ อันชื่อว่าปตฺติทาน ด้วยตนเอง จ ด้วย ปเรสฺสํ ปตฺตตานุโมทวฺหยํ ปุณฺณกิริยํ ชเนนเตน ผู้ยังการกระทำซึ่งบุญ อันชื่อว่าปตฺตตานุโมทนา ให้เกิดขึ้นอยู่ แก่ชน ท. เหล่าอื่น จ ด้วย กตฺตพฺพเมว ฝิ่งกระทำนั้นเทียว อุทฺทิสฺส อุทิส เปเต ซึ่งเปรต ท., วา อีกอย่างหนึ่ง ปตฺติ อ.ส่วนบุญ (กุลปฺตฺเตน) อันกุลบุตร กตฺวา กระทำแล้ว ยงฺกิญฺจิ ปุณฺณํ ซึ่งบุญอย่างใดอย่างหนึ่ง ปกฺติยา ตามปกติ อตฺตโน ของตน อุทฺทิสฺสิตพฺพาว ฝิ่งอุทิส เทียว รณฺฎา วีย รวากะพระราชา จกฺกวตฺตตินา ผู้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ตีโลกวิชเยน นาม พระนามว่าตีโลกวิชัย โปธิสฺสตุฏฺฐเตน ผู้เป็นพระโพธิสัตว์เป็นแล้ว ๕

เพราะฉะนั้น กุลบุตร เมื่อจะสั่งสมบุญกิริยาอันชื่อว่าปตฺติทานเอง และจะยังบุญกิริยาอันชื่อว่าปตฺตตานุโมทนา ให้เกิดแก่ชนเหล่าอื่น ฝิ่งทำทานอุทิสเปรตทั้งหลายโดยแท้. อีกอย่างหนึ่ง ทำบุญอย่างใดอย่างหนึ่งตามปกติของตนแล้ว ฝิ่งอุทิสส่วนบุญแก่ชนเหล่าอื่นแล เหมือนพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่าตีโลกวิชัย ผู้เป็นพระโพธิสัตว์.

โส กิร อุตตนา กตํ ปุญฺญสมฺปตฺติ สฺมาทเปฺนฺโต พุทฺธาปทานे จตฺสุโส คาถา
อภาสิ

[๓๕๘] “ยงฺกิญฺจิ กุสลํ กมฺมํ กตฺตพฺพํ กิริยํ มม
กาเยน วาจา मनฺสา ติทฺเส สุกตํ กตํ ๕
เย สตฺตฺตา สญฺญิโน อตฺถิ เย จ สตฺตฺตา อสญฺญิโน
กตํ ปุญฺญผลํ มยฺหํ สพฺเพ ภาคิ ภาวนฺตุ เต ๕
เย ตํ กตํ สุวิทฺตํ ทินฺนํ ปุญฺญผลํ มยา
เย จ ตตฺถ น ชานนฺติ เทวา คนฺตฺวา นิเวทฺยํ
สพฺเพ โลกมฺหิ เย สตฺตฺตา ชีวนฺตฺหารเหตุกา
มนุญฺญํ โภชนํ สพฺเพ ลภนฺตุ มม เจตฺสาติ ๕

กิร ได้ยินว่า โส (ติโลกวิชัย) อ.พระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่าติโลกวิชัยนั้น (ชเน)
สมาทเปนฺโต เมื่อทรงยังชน ท. ให้ถือเอา ปุญฺญสมฺปตฺติ ซึ่งความถึงพร้อมแห่งบุญ
อุตตนา กตํ อันอันตนกระทำแล้ว อภาสิ ได้ตรัสแล้ว คาถา ซึ่งคาถา ท. จตฺสุโส
๔ พุทฺธาปทานे ในพุทฺธาปทาน อิติ ว่า

“กมฺมํ อ.กรรม กุสลํ อันเป็นกุศล ยงฺกิญฺจิ อย่างใดอย่างหนึ่ง
กิริยํ เป็นกิริยา (ปุคฺคฺเลน) กตฺตพฺพํ อันอันบุคคลพึงกระทำ
กาเยน ทางกาย วาจา मनฺสา ทางวาจาและทางใจ สุกตํ
อันเป็นเหตุไป ติทฺเส ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มม อันข้าพเจ้า
กตํ กระทำแล้ว,

เย สตฺตฺตา อ.สัตว์ ท. เหล่าใด สญฺญิโน มีสัญญา อตฺถิ มีอยู่
จ ด้วย เย สตฺตฺตา อ.สัตว์ ท. เหล่าใด อสญฺญิโน ไม่มีสัญญา
อตฺถิ มีอยู่ จ ด้วย, เต (สตฺตฺตา) อ.สัตว์ ท. เหล่านั้น สพฺเพ
ทั้งปวง ภาคิ เป็นผู้มีส่วน ปุญฺญผลํ ซึ่งผลแห่งบุญ มยฺหํ
กตํ อันอันข้าพเจ้ากระทำแล้ว ภาวนฺตุ จจะเป็น,

(ปุญฺญผลํ) อ.ผลแห่งบุญ ตํ (มยา) กตํ อันอันข้าพเจ้า

กระทำแล้วนั้น **เยหิ (สตฺเตหิ) อันสัตว์ ท. เหล่าใด สุวิทิต์ ฐั**
ชัตแล้ว, ปุญฺญผล อ.ผลแห่งบุญ มยา อันข้าพเจ้า ทินฺนํ ให้
แล้ว (เตสั สตฺตานํ) แก่สัตว์ ท. เหล่านั้น, จ ส่วนว่า ตตฺถ
(สตฺเตสุ) เย (สตฺตา) อ.-ในสัตว์ ท. เหล่านั้นหนา -สัตว์ ท.
เหล่าใด น ชานนฺติ ย่อมไม่รู้ เทวา อ.เทพดา ท. คนฺตุวา
ไปแล้ว นิเวทฺยํ พิงประกาศ (เตสั สตฺตานํ) แก่สัตว์ ท.
เหล่านั้น ๕

เย สตฺตา อ.สัตว์ ท. เหล่าใด สพฺเพ ทังปวง โลกมฺหิ ใน
โลก อาหารเหตุกา มีอาหารเป็นเหตุ ชีวนฺติ ย่อมเป็นอยู่,
(เต สตฺตา) อ.สัตว์ ท. เหล่านั้น สพฺเพ ทังปวง ลภนฺตุ จงได้
โภชนํ ซึ่งโภชนะ มนุญฺญํ อันเป็นที่ฟูแห่งใจ เจตฺสา ตาม
ความคิด มม ของข้าพเจ้า” อิติ ดังนี้ ๕

ดังได้สดับมา พระเจ้าจักรพรรดิโลกวิชัยนั้น เมื่อจะทรงยังชนทั้งหลายให้ถือเอาบุญ
 สมบัติอันพระองค์ทรงทำแล้ว จึงได้ตรัส ๔ คาถาในพุทธาปทานว่า

“กุศลกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นกิริยาอันจะพึงทำทางกาย
 วาจา และใจ อันเป็นเหตุให้ถึงสุคติในเทพชั้นไตรทศ ข้าพเจ้า
 ทำแล้ว.

สัตว์เหล่าใด มีสัญญา มีอยู่ และสัตว์เหล่าใด ไม่มีสัญญา มีอยู่
 ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมด จงเป็นผู้มีส่วนเสวยผลบุญที่ข้าพเจ้า
 ทำแล้วเกิด.

บุญที่ข้าพเจ้าทำแล้วนั้น อันสัตว์เหล่าใดรู้ชัตแล้ว ขอสัตว์
 เหล่านั้น จงเป็นผู้มีส่วนเสวยผลบุญที่ข้าพเจ้าให้แล้ว, ส่วน
 บรรดาสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่าใด ไม่รู้, ขอทวยเทพดา พิงไป
 ประกาศแก่สัตว์เหล่านั้น.

สัตว์เหล่าใดทั้งหมดในโลก มีอาหารเป็นเหตุเป็นอยู่, ขอสัตว์
 เหล่านั้นทั้งหมด จงได้โภชนะที่ขอบใจตามความคิดของ

ข้าพเจ้าเกิด”.

[๓๕๙] ตตถ มมาติ มยา ฯ กาเยน วาจา मनसाติ तीहि ทฺวาเรहि กตฺตพฺพํ ยงฺกิญฺจि
 กุสลกมฺมํ กุสลสงฺขาตํ กิริยํ อตฺถิ ฯ ติทฺเสติ ตาวตีสฺวาเน ฯ สฺคตฺนฺติ สฺคตฺติ-
 อฺปฺปชฺชนารหํ ฯ ตํ สพฺพํ มยา กตฺนฺติ อตฺถิ ฯ โส กิรฺ ติโลกวิชยราชตฺตภาวโต
 จวิตฺวา ตาวตีสฺเสสุ อฺปฺปชฺชิสฺสติ เตเนตํ วุตฺตํ ฯ สญฺญินฺ อตฺถิตฺติ มนุสฺสาติ วา
 เทวาติ วา พุรฺหฺมาติ วา นามชฺเวยยา เย สตฺตา สนฺติ ฯ อสญฺญินฺติ สญฺญา-
 วิริทฺตา อสญฺญิสตฺตา เย จ สตฺตา สนฺติ ฯ มยฺहनฺติ มยา กตํ ปุณฺณผลํ เต
 สพฺเพ ภาคิ ภาวนฺตุ ปุณฺณภาควนฺตา อนฺุภาวนฺตฺติ อตฺถิ ฯ เยติ เยहि สตฺเตहि
 ตํ มยา กตํ ปุณฺณํ สุวิทฺตํ สฺมฺจฺจ ฆาตํ โหติ เต มยา ทินฺนํ ปุณฺณผลํ ภาคิ
 อนฺุภาวนฺตุ ฯ เย จ ตตฺถาติ เตสุ เย ปนฺ สตฺตา น ตํ มยา กตํ ปุณฺณํ ชานฺนฺติ ฯ
 นิเวทยฺนฺติ อสุโก อิตฺถนฺนามํ ปุณฺณํ กตฺวา ตุมฺหากํ ปตฺตี อทาสฺติ เทวา
 คนฺตฺวา เตสํ ชานาเปยฺยํ อารोเจยฺยํ วา ฯ ชีวนฺตฺอาหารเหตุภาติ โลกมฺหิ เย สพฺเพ
 สตฺตา อาหารภูจฺติกา อาหารนิสฺสิตา ชีวนฺติ ฯ สพฺเพติ เต สพฺเพ สตฺตา ฯ
 เจตฺสาติ มม จิตฺเตน ปุณฺณทฺริยา มนุญฺณํ โภชนํ ลภนฺตฺติ อตฺถิ อปทาน-
 วณฺณนानโย ฯ

ตตถ (ปเทศุ) “มมาติ (ปทสฺส) ‘มยา’ (อิตฺติ อตฺถิ) ฯ ‘กาเยน วาจา मनसाติ (คาถาปาทสฺส)
 ‘ตีहि ทฺวาเรहि (ปฺคฺคเลน) กตฺตพฺพํ ยงฺกิญฺจิ กุสลกมฺมํ กุสลสงฺขาตํ กิริยํ อตฺถิ’ (อิตฺติ อตฺถิ) ฯ
 ‘ติทฺเสติ (ปทสฺส) ‘ตาวตีสฺวาเน’ (อิตฺติ อตฺถิ) ฯ ‘สฺคตฺนฺติ (ปทสฺส) ‘สฺคตฺติอฺปฺปชฺชนารหํ ฯ
 ‘ตํ สพฺพํ (กุสลกมฺมํ) มยา กตฺนฺติ อตฺถิ ฯ โส (ราชา) กิรฺ ติโลกวิชยราชตฺตภาวโต จวิตฺวา
 ตาวตีสฺเสสุ อฺปฺปชฺชิสฺสติ, เตเน เอตํ (‘สฺคตฺนฺติ วจันฺ ติโลกวิชเยน) วุตฺตํ ฯ ‘สญฺญินฺ อตฺถิตฺติ
 (ปททฺวยสฺส) ‘มนุสฺสาติ วา เทวาติ วา พุรฺหฺมาติ วา นามชฺเวยยา เย สตฺตา สนฺติ’ (อิตฺติ
 อตฺถิ) ฯ ‘อสญฺญินฺติ (ปทสฺส) ‘สญฺญาวิริทฺตา อสญฺญิสตฺตา เย จ สตฺตา สนฺติ’ (อิตฺติ อตฺถิ) ฯ
 ‘มยฺहनฺติ (ปทสฺส) ‘มยา กตํ ปุณฺณผลํ เต สพฺเพ (สตฺตา) ภาคิ ภาวนฺตุ ปุณฺณภาควนฺตา
 อนฺุภาวนฺตฺติ อตฺถิ ฯ ‘เยติ เยहि สตฺเตहि ตํ มยา กตํ ปุณฺณํ สุวิทฺตํ (เยहि สตฺเตहि) สฺมฺจฺจ ฆาตํ
 โหติ, เต (สตฺตา) มยา ทินฺนํ ปุณฺณผลํ ภาคิ (หฺตฺวา) อนฺุภาวนฺตุ’ (อิตฺติ อตฺถิ) ฯ ‘เย จ
 ตตฺถาติ (ปททฺวยสฺส) ‘เตสุ (สตฺเตสุ) เย ปนฺ สตฺตา น ตํ มยา กตํ ปุณฺณํ ชานฺนฺติ’ (อิตฺติ

อตฺโถ) ๕ ‘**นิเวทญฺหนฺติ** (ปทสฺส) ‘อสุโก (ปฺคุคฺคโล) อิตถนฺนามํ ปุณฺณํ กตฺวา ตุมฺหากํ ปตฺติ อทาสีติ เทวา คนฺตฺวา (เต สตฺเต) เตสฺ (สฺตฺตานํ) ชานาเปยฺยํ อารโเจยฺยํ วา’ (อติ อตฺโถ) ๕ ‘**ชีวนฺตาทารเหตุกาติ** (คาถาปาทสฺส) ‘โลกมฺหิ เย สพฺเพ สตฺตา อาหารภูจิติกา อาหารนิสฺสิตา (หุตฺวา) ชีวนฺติ’ (อติ อตฺโถ) ๕ ‘**สพฺเพติ** (ปทสฺส) ‘เต สพฺเพ สตฺตา’ (อติ อตฺโถ) ๕ **เจตฺสาติ** (ปทสฺส) ‘มม จิตฺเตน ปุณฺณิทธิยา มนฺณณํ โภชนํ ลภนฺตุติ อตฺโถติ อปทานวณฺณนानโย ๕

อปทานวณฺณนानโย อ.นัยแห่งอรรถกถาอปาทาน **อติ** ว่า “(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘**มยา อันข้าพเจ้า**’ (อติ) **ดั่งนี้ ตตฺถ (ปทสฺส) “มมาติ (ปทสฺส) แห่ง-** ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “มม” **ดั่งนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘กุสลกมฺมํ** อ.กุศลกรรม **ยงฺกิญฺจิ** อย่างใดอย่างหนึ่ง **กิริยํ** เป็นกิริยา **กุสลสงฺขาตํ** อันอันบัณฑิตกกล่าวแล้วว่ากุศล (ปฺคุคฺคเลน) **กตฺตพฺพํ** อันอันบุคคลพึงกระทำ **ทฺวาเรหิ** ด้วยทวาร ท. **ตีหิ ๓ อตฺถิ** มีอยู่’ (อติ) **ดั่งนี้ คาถาปาทสฺส** แห่งบาทแห่งคาถา “**กาเยน วาจา- มนฺสาติ** ว่า “กาเยน วาจา-มนฺสา” **ดั่งนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘ดาวตีสภฺวเน** ในภพชื่อว่าดาวตีส’ (อติ) **ดั่งนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ติทเสติ** ว่า “ติทเส” **ดั่งนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘สุคฺติอุปฺปชฺชนารหํ** อันควรแก่การเกิดในสวรรค์’ (อติ) **ดั่งนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สุคฺตฺนฺติ** ว่า “สุคฺตํ” **ดั่งนี้ ๕ อตฺโถ อ.อธิบาย อติ** ว่า “**ตํ (กุสลกมฺมํ)** อ.กุศลกรรมนั้น **สพฺพํ** ทั้งปวง **มยา อันข้าพเจ้า** **กตํ** กระทำแล้ว” **อติ** **ดั่งนี้ ๕ กิร** ได้ยินว่า **โส (ราชา)** อ.พระราชานั้น **จวิตฺวา** เคลื่อนแล้ว **ติโลก- วิชยราชตฺตภาวโต** จากอัทธภาพของพระเจ้าติโลกวิชัยนั้น **อุปฺปชฺชิสฺสตี** จักบังเกิด **ดาวตีสเสสุ** ในเทวดาชั้นดาวตีส ท., **เตน** เพราะเหตุนั้น **เอตํ (“สุคฺตฺนฺติ** **วจฺนํ)** อ.คำว่า “สุคฺตํ” **ดั่งนี้ (ติโลกวิชเยน)** อันพระเจ้าติโลกวิชัย **วุตฺตํ** ตรัสแล้ว ๕ **(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘เย สตฺตา** อ.สัตว์ ท. เหล่าใด **นามธฺเยยฺยา** ผู้อันบุคคลพึงเรียก **‘มนุสฺสาติ** วา ว่า ‘อ.มนุษย์ ท.’ **ดั่งนี้หรือ ‘เทวาติ** วา หรือว่า ว่า ‘อ.เทพดา ท.’ **ดั่งนี้ ‘พฺรหฺมาติ** วา หรือว่า ว่า ‘อ.พรหม ท.’ **ดั่งนี้ สฺนฺติ** มีอยู่” (อติ) **ดั่งนี้ (ปททฺวยสฺส)** แห่งหมวดสองแห่งบท “**สญฺญิโน อตฺถิติ** ว่า “สญฺญิโน อตฺถิ” **ดั่งนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘เย สตฺตา** อ.สัตว์ ท. เหล่าใด **สญฺญาวิริทิตา** เป็นผู้เว้นแล้วจาก **สญฺญา** **อสญฺยิสฺตฺตา** คือว่าเป็นสัตว์ไม่มีสญฺญา **สนฺติ** มีอยู่ **จ** ด้วย” (ปทสฺส) แห่งบท “**อสญฺยิโนติ** ว่า “อสญฺยิโน” **ดั่งนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘ปุณฺณผลํ** อ.ผล

แห่งบุญ มยา อันข้าพเจ้า กตฺ กระทำแล้ว, เต (สตฺตา) อ.สัตฺว์ ท. เหล่านั้น สพฺเพ
 ทั้งปวง ภาคี เป็นผู้มีส่วน กวหนฺตุ จงเป็น” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “มยฺหนฺติ
 ว่า “มยฺหํ” ดังนี้ ๕ อตฺโถ อ.อริบาย อิติ ว่า “ปฺญญภาควหนฺตา เป็นผู้มีส่วนแห่งบุญ
 อนุภวหนฺตุ จงเสวย” อิติ ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า ‘ปฺญญํ อ.บุญ ตํ มยา
 กตฺ อันอันข้าพเจ้า กระทำแล้วนั้น เยหิ สตฺเตหิ อันสัตฺว์ ท. เหล่าใด สุวิทฺตํ รู้ชัด
 ดีแล้ว (เยหิ สตฺเตหิ) ฌาตํ คือว่าเป็นสภาพ อันสัตฺว์ ท. เหล่าใดรู้แล้ว สุญฺจํ ด้วยดี
 โหติ ย่อมเป็น, เต (สตฺตา) อ.สัตฺว์ ท. เหล่านั้น ภาคี เป็นผู้มีส่วน (หุตฺวา) เป็น
 อนุภวหนฺตุ จงเสวย ปฺญญผลํ ซึ่งผลแห่งบุญ มยา ทินฺหนํ อันอันข้าพเจ้า ให้แล้ว”
 (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เยติ ว่า “เย” ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า ‘ปน
 ก็ เตสุ (สตฺเตสุ) เย สตฺตา อ.- ในสัตฺว์ ท. เหล่านั้นหนา -สัตฺว์ ท. เหล่าใด น
 ชานหนฺติ ย่อมไม่รู้ ปฺญญํ ซึ่งบุญ ตํ มยา กตฺ อันอันข้าพเจ้ากระทำแล้วนั้น” (อิติ)
 ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “เย จ ตตฺถาติ ว่า “เย จ ตตฺถ” ดังนี้ ๕
 (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า ‘เทวา อ.เทพดา ท. คนฺตุวา ไปแล้ว (เต สตฺเต)
 ยิงสัตฺว์ ท. เหล่านั้น ชานาเปยฺยํ ฟิงให้รู้ วา หรือว่า อาโรเจยฺยํ ฟิงบอก เตสํ
 (สตฺตานํ) แก่สัตฺว์ ท. เหล่านั้น อิติ ว่า ‘อสุโก (ปฺคุคฺโล) อ.บุคคลโน้น กตฺวา
 กระทำแล้ว ปฺญญํ ซึ่งบุญ อิตฺถนฺหนามํ อันมีชื่ออย่างนี้ อทาสิ ได้ให้แล้ว ปตฺติ ซึ่ง
 ส่วนบุญ ตุมฺหากํ แก่ท่าน ท.’ อิติ ดังนี้” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “นิเวทฺยฺหนฺติ
 ว่า “นิเวทฺยํ” ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า ‘เย สตฺตา อ.สัตฺว์ ท. เหล่าใด สพฺเพ
 ทั้งปวง โลก ในโลก อาหารภูจฺจิตฺกา เป็นผู้ดำรงอยู่เพราะอาหาร อาหารนิสฺสิตา
 เป็นผู้อาศัยแล้วซึ่งอาหาร (หุตฺวา) เป็น ชีวนฺติ ย่อมเป็นอยู่” (อิติ) ดังนี้ (คาถา-
 ปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคาถา “ชีวนฺตอาหารเหตุกาติ ว่า “ชีวนฺตอาหารเหตุกา” ดังนี้ ๕
 (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า ‘เต สตฺตา อ.สัตฺว์ ท. เหล่านั้น สพฺเพ ทั้งปวง” (อิติ)
 ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สพฺเพติ ว่า “สพฺเพ” ดังนี้ ๕ อตฺโถ อ.อรรถ อิติ ว่า
 ‘ลกหนฺตุ จงได้ โภชนํ ซึ่งโภชนะ มนุญฺญํ อันเป็นที่ฟูแห่งใจ จิตฺเตน ด้วยความคิด
 ปฺญญทิธิยา ด้วยความสำเร็จแห่งบุญ มม ของข้าพเจ้า’ อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
 “เจตฺสาติ ว่า “เจตฺสา” ดังนี้ ๕

นัยอันมาในอรรถกถาอุปทานว่า “บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ‘มม’ แปลว่า อันข้าพเจ้า.
 บาทคาถาว่า ‘กาเยน วาจา मनसा’ ความว่า กุศลกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นกิริยา

กล่าวคือกุศลอันพึงทำด้วยไตรทวาร มีอยู่. บทว่า 'ตัทเส' ได้แก่ ภพดาวดึงส์. บทว่า 'สุคต' ได้แก่ อันควรแก่การเกิดขึ้นในสุคติ, อธิบายว่า 'กุศลกรรมทั้งหมดนั้น อันข้าพเจ้าทำแล้ว'. ได้ยินว่า ท้าวเธอจตุจากอัทธภาพแห่งพระเจ้าจักรพรรดิโลกวิชัยแล้ว จักเกิดขึ้นในหมู่เทพดาชั้นดาวดึงส์. เพราะเหตุนั้น พระองค์ จึงตรัสคำว่า 'สุคต' นั้น. สองบทว่า 'สญฺญิโน อตฺถิ' ความว่า สัตว์เหล่าใด ทรงนามว่ามนุษย์ เทพดา หรือพรหม มีอยู่. บทว่า 'มยฺหิ' ความว่า สัตว์เหล่านั้นทั้งหมด จงเป็นผู้มีส่วนเสวยผลบุญที่ข้าพเจ้าทำแล้ว, อธิบายว่า 'จงมีส่วนแห่งบุญเสวยเถิด'. บทว่า 'เย' ความว่า บุญที่ข้าพเจ้าทำแล้วนั้น อันสัตว์เหล่าใดรู้ชัดแล้ว คือรู้ดีแล้ว, สัตว์เหล่านั้น จงมีส่วนเสวยผลบุญที่ข้าพเจ้าให้แล้วเถิด. สองบทว่า 'เย จ ตตฺถ' ความว่า ส่วนบรรดาสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่าใด ไม่รู้บุญที่ข้าพเจ้าทำแล้วนั้น. บทว่า 'นิเวทฺยฺ' ความว่า ขอทวยเทพดาพึงไป (ประกาศ) ให้สัตว์ทั้งหลายทราบ หรือพึงบอกแก่สัตว์เหล่านั้นว่า 'คนโน้นทำบุญชื่อนี้แล้ว ได้ให้ส่วนบุญแก่พวกท่าน'. บาทคาถาว่า 'ชีวิตุตาหารเหตุกา' ความว่า สัตว์เหล่านั้นทั้งหมดในโลก ดำรงอยู่ได้เพราะอาหาร คืออาศัยอาหารเป็นอยู่. บทว่า 'สพฺเพ' ได้แก่ สัตว์เหล่านั้นทั้งหมด. บทว่า 'เจตฺสา' ความว่า จงได้โภชนะที่ชอบใจ ตามความคิดหรือตามบุญฤทธิ์ของข้าพเจ้า.

อาทียสุตฺต

[๓๖๐] เอรุ ลีกาลสุตฺเต มาตาปิตุโน กาลกตานมตฺถาย ทกฺขิณฺเอยฺสส ทาทพฺพทานํ วุตฺตํ
น เตสํ พฺลิกมฺมวเสน ๙ กิณฺจาปี น วุตฺตํ กาลกตานนฺตุ พฺลิกมฺมมฺปิ กาทํ วฏฺฏติ ๙
เตนาห ปณฺจกฺงคฺตฺตเร อาทียสุตฺเต อนาถปิณฺฑิกํ โอิวทฺนโต ภควา

“ภุตฺตา โภคา ภตา ภจฺจา วิติณฺณา อาปทา สุ เม
อุทฺชคฺคา ทกฺขิณฺนา ทินฺนา อโถ ปณฺจ พฺลึ กตา ๙
อุปฏฺฐิจฺตา สีลวณฺโต สญฺญตา พุรฺหมจฺาริโน
ยทตฺถํ โภคมิจฺเจยฺย ปณฺฑิโต ชฺรมาวสํ
โส อตฺถโต เม อนฺุปฺตฺโต กตํ อนนฺุตฺตปิยํ

เอตํ อนุสสรํ มจฺโจ

อริยธมฺเม จิโต นโร

อิเชว นํ ปัสฺสนฺติ

เปจฺจ สกฺเค ปโมทตีติ ฯ

(ภควตา) เอวํ ลีคาลสฺสฺเต มาตาปิตฺตฺนํ กาลกตानมตฺถาย ทกฺขิณฺเญยฺสฺส (ปฺคฺคเลน) ทาทพฺพ-
ทานํ วฺตุตฺตํ, (ภควตา) น เตสฺสํ (มาตาปิตฺตฺนํ) พลิกมฺวเสน (ทกฺขิณฺเญยฺสฺส ปฺคฺคเลน ทาทพฺพ-
ทานํ วฺตุตฺตํ) ฯ (ภควตา) กิณฺจาปี (กาลกตानํ มาตาปิตฺตฺนํ พลิกมฺวเสน ทกฺขิณฺเญยฺสฺส
ปฺคฺคเลน ทาทพฺพทานํ) น วฺตุตฺตํ, (ปฺคฺคเตน) กาลกตानํ (มาตาปิตฺตฺนํ) ตฺถ พลิกมฺมมฺปิ กาคฺคํ
วภูฏฺติติ ฯ เตน อาท ปรยจกฺงคฺคฺตฺตเร อาทิยสฺสฺเต อนาถปิณฺฑิกํ โวทฺหโต ภควา

“(มยา) ภฺตุตา โภคา, (มยา) ภตา ภจฺจา, วิติณฺณา อาปทา สฺ เม,
อฺทฺธคฺคา ทกฺขิณฺา (มยา) ทินฺนา, อโถ ปรยจ พลี (มยา) กตา ฯ
(มยา) อฺปฺภูจिता ลีลวฺนฺโต (ปฺคฺคลา) สณฺณตา พฺรหฺมจาริโน,
ยทตฺถํ โภคํ อิจฺเจยฺย ปณฺฑิโต ชฺรมาวสฺ,
โส อตฺโถ เม อนฺุปรฺตฺโต, (มยา) กตํ อนฺุทฺตาปียํ (กมฺมํ)
เอตํ (อตฺถํ) อนุสสรํ มจฺโจ อริยธมฺเม จิโต นโร
(เทวา) อิเชว (โลเก) นํ (นรํ) ปัสฺสนฺติ, (โส นโร) เปจฺจ สกฺเค ปโมทตีติ ฯ

(ปฺคฺคเลน) ทาทพฺพทานํ อ.ทาน อํนฺุคฺคล พิงฺให้ **ทกฺขิณฺเญยฺสฺส** แก่พระ
ทกฺขิณฺเญยฺคฺคล **อตฺถาย** เพื่อประโยชน์ **มาตาปิตฺตฺนํ** แก่มารดาและบิดา ท. **กาลกตानํ**
ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว **(ภควตา)** อํนฺุพระผู้มีพระภาคเจ้า **วฺตุตฺตํ** ตรัสแล้ว
ลีคาลสฺสฺเต ในลีคาลสฺสฺตร **เอวํ** ด้วยประการฉะนี้, **(ปฺคฺคเลน ทาทพฺพทานํ)**
อ.ทาน อํนฺุคฺคล พิงฺให้ **(ทกฺขิณฺเญยฺสฺส)** แก่พระทกฺขิณฺเญยฺคฺคล **(ภควตา)** อํนฺุพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า **(วฺตุตฺตํ)** ตรัสแล้ว **พลิกมฺวเสน** ด้วยสามารถแห่งพลีกรรม **เตสฺส**
(มาตาปิตฺตฺนํ) แก่มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น **(กาลกตानํ)** ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว
น หามิได้ ฯ **(ปฺคฺคเลน ทาทพฺพทานํ)** อ.ทาน อํนฺุคฺคล พิงฺให้ **(ทกฺขิณฺเญยฺสฺส)** แก่
พระทกฺขิณฺเญยฺคฺคล **(ภควตา)** อํนฺุพระผู้มีพระภาคเจ้า **(วฺตุตฺตํ)** ตรัสแล้ว **พลิกมฺม-**
วเสน ด้วยสามารถแห่งพลีกรรม **เตสฺส (มาตาปิตฺตฺนํ)** แก่มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น
(กาลกตानํ) ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว น หามิได้ **กิณฺจาปี** แม้ก็จริง, **ตฺถ** ถึงอย่างนั้น
(ปฺคฺคเตน) กาลกตानํ (มาตาปิตฺตฺนํ) พลิกมฺมมฺปิ กาคฺคํ อ.อํนฺุ อํนฺุบุตร กระทำ แม้

ซึ่งพิธีกรรม แก่มารดาและบิดา ท. ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว วฏฺฏติ ย่อมควร ฯ เตน
 เพราะเหตุนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า โอวทหนฺโต เมื่อตรัสสอน อนาถปิณฑิกั
 ซึ่งเศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ อาห ตรัสแล้ว อาทียสฺสุดเต ในอาทียสูตร ปญฺจกฺ-
 กุตฺตเร ในปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกาย อิติ ว่า

“นโร อ.นรชน มจฺโจ ผู้เป็นสัตว์ผู้จะตาย อหุสฺสุรํ เมื่อระลึก
 ถึง เอตํ (อตถ) ซึ่งประโยชน์นี้ อิติ ว่า โภคา อ.โภคะ ท.
 (มยา)อันเรา กุตฺตาบริโภคแล้ว, ภจฺจาอ.บุคคลผู้ควรเลี้ยงท.
 (มยา) อันเรา ภตา เลี้ยงแล้ว, อาปทา อ.อันตราย ท.
 เม อันเรา วิติณฺณา ข้ามพ้นแล้ว, ทกฺขิณา อ.ทักษิณา
 อุตฺตคฺคา อันมีผลในเบื้องบน (มยา) อันเรา ทินฺหา ให้แล้ว,
 อโถ อนึ่ง พลี อ.พลี ท. ปญฺจ ๕ (มยา) อันเรา กตา กระทำ
 แล้ว, สีลวหนฺโต (ปุคฺคลา) อ.บุคคล ท. ผู้มีศีล สญฺญตา ผู้
 สำรวมแล้ว พุรฺหมจฺจาริโน ผู้ประพฤติซึ่งพรหมจรรย์โดยปกติ
 (มยา) อันเรา อุปฺภูจฺจิตา บำรุงแล้ว, ปณฺทิตฺโต อ.บัณฑิต
 ชรมาวสํ ผู้อยู่ครองในเรือน อิจฺเจยฺย ฟิงปรารธนา โภคํ ซึ่ง
 โภคะ ยทตฺถ เพื่อประโยชน์อันใด, โส อตโถ อ.ประโยชน์นั้น
 เม อันเรา อหุปฺปตฺโต ถึงแล้วโดยลำดับ, (กมฺม) อ.กรรม
 อหนฺตฺตปิยํ อันไม่ยังตนให้เดือดร้อนในภายหลัง (มยา) อัน
 เรา กตํ กระทำแล้ว’ อิติ ดังนี้ จิตฺตํ ตั้งอยู่แล้ว อริยธฺมฺเม
 ในอริยธรรม, (เทวา) อ.เทพดา ท. ปสฺสฺสนฺติ ย่อมสรรเสริญ
 หนํ (นร) ซึ่งนรชนนั้น อีธฺ เอว (โลก) ในโลกนี้, (โส นโร)
 อ.นรชนนั้น เปจฺจ ละไปแล้ว ปโมทติ ย่อมบันเทิง สคฺเค
 ในสวรรค์” อิติ ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสทานที่บุคคลพึงให้แก่พระทักษิณียบบุคคล เพื่อประโยชน์แก่มารดาบิดาผู้ทำกาละแล้ว ไว้ในสีกาลกสูตรด้วยประการฉะนี้, หาได้ตรัสด้วยสามารถ
 การทำพิธีกรรมเพื่อมารดาบิดาเหล่านั้นไม่, แม้ไม่ตรัสด้วยสามารถทำพิธีกรรมก็จริง,
 ถึงอย่างนั้น บุตรจะทำแม้พิธีกรรมเพื่อมารดาบิดาผู้ทำกาละแล้ว ก็ควร. เพราะเหตุ

นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงโอวาทอนาถบิณฑิกเศรษฐี จึงตรัสไว้อาทิสสูตร ในปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า

“นรชนผู้จะต้องตายเป็นธรรมดา เมื่อระลึกถึงประโยชน์นี้ ว่า ‘โภคทรัพย์ทั้งหลาย เราบริโภคแล้ว, คนที่ควรเลี้ยงทั้งหลาย เราก็เลี้ยงแล้ว, อันตรายทั้งหลาย เราก็ผ่านพ้นแล้ว แล, ทักษิณที่มีผลในเบื้องบน เราก็ให้แล้ว, อนึ่ง พลี ๕ อย่าง เราก็ทำแล้ว, ท่านผู้มีศีลทั้งหลาย ผู้ส่ำรวมแล้ว ผู้ประพฤติ พรหมจรรย์ เราก็บำรุงแล้ว, บัณฑิตผู้ครองเรือน ฟังปรารภนา โภคทรัพย์เพื่อประโยชน์อันใด, ประโยชน์อันนั้น เราก็บริบูรณ์แล้ว, กรรมที่ไม่ทำตนให้เดือดร้อนในภายหลัง เราก็ทำแล้ว’ ดังนี้ ตั้งอยู่ในอริยธรรม, ทวยเทพดา ย่อมสรรเสริญเขาในโลก นี้แล, เขาจะไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์”.

[๓๖๑] ตตถ ภูตฺตาดิ มยา ปริภุชชิตา โภคา ฯ ภจฺจาติ มาตาปีตุปฺตตทาทาสกมฺมกร-
สงฺฆาตา มิตฺตามจฺสงฺฆาตา จ ภริตพฺพคฺคฺลา มยา ภตา ภริตา โปสิตา ฯ
อาปทา สฺฐติ เอตฺถ สุกาโร นิปาตมตฺตํ ฯ อคฺคิอุทฺทราชโจรอปฺปิยทายาทโต อุปฺปนฺนา
อาปทา อีติโย เม วิติณฺณา มยา โภเคหิ วาริตา ตาสํ มคฺคปิทฺหเนน วาริตาดิ
วฺตุตฺตํ โหติ ฯ อคฺคิอาทิตโต อุปฺปนฺนาสุ อาปทาสฺ, อาทิตฺตเคหนิพฺพปาปนาทิน-
มตฺถาย ฐนปริจฺจาคํ กโรนฺโต หิ โภเคหิ ตาสํ มคฺคํ ปิทฺหติ วาเรติ นาม ฯ
อุทฺธคฺคาติ จกฺกามสคฺคสงฺฆาตาสุ อุปรุปริภุชฺชิสฺส ผลทานวเสน อุทฺธมคฺคมสฺสาติ
อุทฺธคฺคา ฯ กมฺมสฺส หิ ผลํ อคฺคํ นาม, ตเมตฺถ อุทฺธคามิทธิ อุทฺธมคฺคมสฺสาติ
วฺตุตฺตํ ฯ ทินฺหาติ มยา โภเคหิ ทินฺหา ฯ ปญฺจ พลฺลิตฺติ ปญฺจวิธา พลโย มยา
โภเคหิ กตา ฯ

ตตถ (ปเทศ) “ภูตฺตาดิ (ปทสฺส) “มยา ปริภุชชิตา โภคา” (อิติ อตฺถ) ฯ “ภจฺจาติ (ปทสฺส)
“มาตาปีตุปฺตตทาทาสกมฺมกรสงฺฆาตา มิตฺตามจฺสงฺฆาตา จ ภริตพฺพคฺคฺลา มยา ภตา
ภริตา โปสิตา ” (อิติ อตฺถ) ฯ “อาปทา สฺฐติ เอตฺถ (ปเท) สุกาโร นิปาตมตฺตํ (โหติ) ฯ
“อคฺคิอุทฺทราชโจรอปฺปิยทายาทโต อุปฺปนฺนา อาปทา อีติโย เม วิติณฺณา มยา โภเคหิ

วาริตา ตาส์ (อาปทาน์) มคฺคปิทหนน วาริตาติ (วจนฺ ภควตา) วุตฺตํ โหติ ฯ อคฺคิอาทิตโต (เหตุโต) อุปฺปนฺนาสุ อาปทาสุ, (ปุคฺคโล) อาทิตฺตเคหนิพฺพาปนาทินฺ (การณาน์) อตฺถาย ฐนปริจจาคํ ภโรนโต หิ โภเคหิ ตาส์ (อาปทาน์) มคฺคํ ปิทหติ วาเรติ นาม ฯ “อุทฺธคฺคาติ (ปเท วิคฺคโห ปณฺฑิตฺเตน เวทิตฺตฺวา) ฯ ฉกฺกามสคฺคสงฺฆาตาสฺ อฺปรุปรุภฺมึสุ ผลทานวเสน อุทฺธํ อคฺคํ อสฺสา (ทกฺขิณฺยา อตฺถิ) อิติ (สา ทกฺขิณฺยา) อุทฺธคฺคา ฯ กมฺมสฺส หิ ผลํ อคฺคํ นาม, ตํ (อคฺคํ) เอตฺถ (ทกฺขิณฺยา) อุทฺธคฺคามิ (โหติ) อิติ “อุทฺธมคฺคมสฺสาติ (วจนฺ มยา) วุตฺตํ ฯ “ทินฺนาติ (ปทสฺส) “มยา โภเคหิ ทินฺนา ฯ “ปญฺจ พลฺลิตฺติ (ปททฺวยสฺส) “ปญฺจวิธา พลโย มยา โภเคหิ กตา” (อิตฺติ อตฺถโ) ฯ

(อตฺถโ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “โภคา อ.โภคะ ท. มยา อันเรา ปรีภุชิตา บริโภค แล้ว” (อิตฺติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปทสฺส) “ภุชิตาติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหา -บทว่า “ภุชิตา” ดังนี้ ฯ (อตฺถโ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ภริตพฺพปุคฺคลา อ.บุคฺคผลผู้อื่น เราพึงเลี้ยง ท. มาตาปิตุปุตฺตทารทาสกมฺมกรสงฺฆาตา อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่า มารดา บิดา บุตร ภรรยา ทาส และกรรมกร จ ด้วย มิตุตามจฺจสงฺฆาตา อันอัน บัณฑิตกล่าวแล้วว่ามิตรและอำมาตย์ จ ด้วย มยา อันเรา กตา เลี้ยงแล้ว ภริตา คือว่าอดหนุนแล้ว โปสิตา คือว่าชุบเลี้ยงแล้ว” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ภจฺจาติ ว่า “ภจฺจา” ดังนี้ ฯ สฺกาโร อ.สฺกักร “อาปทา สฺติ เอตฺถ (ปเท) ในบท นี้ว่า “อาปทา สฺ” ดังนี้ นิปาตมตฺตํ เป็นสักรว่านิบาต (โหติ) ย่อมเป็น ฯ (วจนฺ) อ.คำ อิตฺติ ว่า “อาปทา อ.อันตราย ท. อิตฺติโย คือว่า อ.เสนียดจัญไร ท. อุปฺปนฺนา อัน เกิดแล้ว อคฺคิอุทฺทราชโจรอปฺปิยทายาทโต จากไฟ น้ำ พระราชา โจร และบุคฺคผล ผู้เป็นทายาทผู้ไม่เป็นที่รัก ท. เม อันเรา วิตฺถุณา ชำมพันแล้ว มยา คือว่าอันเรา วาริตา ปิดแล้ว วาริตา คือว่าห้ามแล้ว มคฺคปิทหนน ด้วยการปิดซึ่งทาง ตาส์ (อาปทาน์) แห่งอันตราย ท. เหล่านั้น โภเคหิ ด้วยโภคะ ท.” อิตฺติ ดังนี้ (ภควตา) วุตฺตํ เป็นคำอธิบายอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ หิ จจริงอยู่ อาปทาสุ ครั้นเมื่ออันตราย ท. อุปฺปนฺนาสุ เกิดขึ้นแล้ว อคฺคิอาทิตโต (เหตุโต) แต่ เหตุ ท. มีไฟเป็นต้น, (ปุคฺคโล) อ.บุคฺคผล ภโรนโต เมื่อกระทำ ฐนปริจจาคํ ซึ่งการ บริจาคซึ่งทรัพย์ อตฺถาย เพื่อประโยชน์ อาทิตฺตเคหนิพฺพาปนาทินฺ (การณาน์) แก่เหตุ ท. มีการยังเรือนอันไฟติดทั่วแล้วให้ดับเป็นต้น ปิทหติ ชื่อว่าย่อมปิด วาเรติ นาม คือว่าชื่อว่าย่อมห้าม มคฺคํ ซึ่งทาง ตาส์ (อาปทาน์) แห่งอันตราย ท. เหล่า

นั้น โภเคหิ ด้วยโภคะ ท. ๗ (วิคฺคโห) อ.วิเคราะห์ “อุทฺธคฺคาติ (ปเท) ในบทว่า “อุทฺธคฺคา” ดังนี้ (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตฺตฺวิโป พิงฺทราบ ๗ อคฺคํ อ.ผล อสฺสา (ทกฺขิณาย) แห่งทักษิณานั้น อุทฺธํ ในเบื้องบน ผลทานวเสน ด้วยสามารถ แห่งการให้ซึ่งผล อปุรฺปริณฺมิตฺตํ ในภูมิในเบื้องบนๆ จกฺกามสคฺคสงฺฆาตาสฺส อันอัน บัณฑิตกล่าวแล้วว่ากามสวรรณค์ ๖ (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา ทกฺขิณาย) อ.ทักษิณานั้น อุทฺธคฺคา ชื่อว่ามีผลในเบื้องบน ๗ ทิ ก็ ผลํ อ.ผล กมฺมสฺส แห่ง กรรม อคฺคํ นาม ชื่อว่าอัคคะ, ตํ (อคฺคํ) อ.ผลนั้น เอตฺถ (ทกฺขิณาย) ในทักษิณานี้ อุทฺธคามิ เป็นผลอันไปในเบื้องบนโดยปกติ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนั้น (วจนฺ) อ.คำ “อุทฺธมคฺคสฺสาติ ว่า “อุทฺธมคฺคสฺส” ดังนี้ (มยา) อันข้าพเจ้า วุตฺตํ กล่าวแล้ว ๗ (อตฺถโ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “มยา อันเรา ทินฺหา ให้แล้ว โภเคหิ ด้วย โภคะ ท.” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ทินฺหาติ ว่า “ทินฺหา” ดังนี้ ๗ (อตฺถโ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “พลโย อ.พลี ท. ปญฺจวิธา อันมีอย่าง ๕ มยา อันข้าพเจ้า กตา กระทำแล้ว โภเคหิ ด้วยโภคะ ท.” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “ปญฺจ พลีติ ว่า “ปญฺจ พลี” ดังนี้ ๗

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “ภฺตุตฺตา” ความว่า โภคะทั้งหลาย เราบริโภคนั้นแล้ว. บทว่า “ภจฺจา” ความว่า บุคคลที่ควรเลี้ยง คือมารดาบิดา บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร และมิตรอำมาตย์ เราก็ก็นเลี้ยง คืออุดหนุน ได้แก่ชบเลี้ยงแล้ว. สฺ อักษร ในบทว่า “อาปาสา สฺ” นี้ เป็นเพียงนิบาต. มีคำอธิบายว่า “อันตรายทั้งหลาย คือเสนียดจัญไรทั้งหลาย อันเกิดแต่ไฟ น้ำ พระราชา โจร และบุคคลผู้รับมรดกผู้ไม่เป็นที่รักกัน เราก็ผ่านพ้นแล้ว คือเราได้ปิดแล้ว ได้แก่ห้ามด้วยการปิดทางแห่งอันตรายเหล่านั้น ด้วย โภคะทั้งหลาย”. จริงอยู่ เมื่ออันตรายทั้งหลายเกิดขึ้นแก่ไฟเป็นต้น, บุคคลเมื่อทำการ บริจาคทรัพย์เพื่อประโยชน์แก่ทางแห่งอันตรายเหล่านั้น ด้วยโภคะทั้งหลาย. บทว่า “อุทฺธคฺคา” พิงฺทราบวิเคราะห์ดังนี้. ผลแห่งทักษิณานั้น ในเบื้องบน ด้วยสามารถ การให้ผลในภูมิสูงๆ ขึ้นไป กล่าวคือกามาสวรรณค์ ๖ ชั้น เพราะเหตุนั้น ทักษิณานั้น ชื่อว่ามีผลในเบื้องบน. ก็ผลแห่งกรรม ชื่อว่าอัคคะ. ผลนั้นให้ทักษิณานี้มีปกติไปใน เบื้องบน เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า “อุทฺธมคฺคสฺสา”. บทว่า “ทินฺหา” ได้แก่ เราให้แล้ว ด้วยโภคะทั้งหลาย. สองบทว่า “ปญฺจ พลี” ความว่า พลี ๕ อย่าง เราทำ แล้วด้วยโภคะทั้งหลาย.

[๓๖๒] วุตตมฺเจตํ จุณฺณียปเท “ปฺน จปรํ คหปติ อริยสาวโก อุฏฺฐานวิริยาธิคเตหิ โภเคหิ พาทาพลปฺริจิตฺเตหิ เสทาวกฺขิตฺเตหิ ฐมฺมิเกหิ ฐมฺมลทฺเธหิ ปญฺจ พลี กตฺตา โหติ ฌาติพลี อติถิพลี ปุพฺพเปตพลี ราชพลี เทวตาพลินฺหิตี ฯ

(ภควตา) วุตตํ จ เอตํ (วจนํ) จุณฺณียปเท “ปฺน จ ปรํ (ปพฺพํ) คหปติ อริยสาวโก อุฏฺฐานวิริยาธิคเตหิ โภเคหิ พาทาพลปฺริจิตฺเตหิ เสทาวกฺขิตฺเตหิ ฐมฺมิเกหิ ฐมฺมลทฺเธหิ ปญฺจ พลี กตฺตา โหติ ฌาติพลี อติถิพลี ปุพฺพเปตพลี ราชพลี เทวตาพลินฺหิตี ฯ

จ จริงอยู่ **เอตํ (วจนํ)** อ.คำนี้ **อิติ** ว่า “**คหปติ** ดูก่อนคฤหบดี **จ** ก็ **ปรํ (ปพฺพํ)** อ.ข้ออื่นอีก **ปฺน** อีก, **อริยสาวโก** อ.อริยสาวก **กตฺตา** เป็นผู้กระทำ **พลี** ซึ่งพลี **ท. ปญฺจ ๕ ฌาติพลี** คือซึ่งฌาติพลี **อติถิพลี** คือซึ่งอติถิพลี **ปุพฺพเปตพลี** คือซึ่งบุพพเปตพลี **ราชพลี** คือซึ่งราชพลี **เทวตาพลี** คือซึ่งเทวตาพลี **โภเคหิ** ด้วยโภคะ **ท. อุฏฺฐานวิริยาธิคเตหิ** อันอันตนได้แล้วด้วยความเพียรคือความหมั่น **พาทาพลปฺริจิตฺเตหิ** รวบรวมไว้แล้วด้วยกำลังแห่งแขน **เสทาวกฺขิตฺเตหิ** อันอันตนให้เหงื่อไหล ไช้มนให้เกิดขึ้น **ฐมฺมิเกหิ** อันประกอบแล้วด้วยธรรม **ฐมฺมลทฺเธหิ** อันอันตนได้แล้ว โดยธรรม” **อติ** ดังนี้ **(ภควตา)** อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **วุตตํ** ตรัสแล้ว **จุณฺณียปเท** ในจุณฺณียปท ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสคำนี้ไว้ในจุณฺณียปทว่า “คฤหบดี ก็ข้ออื่นยังมีอยู่อีก, อริยสาวก ย่อมเป็นผู้ทำพลี ๕ อย่าง คือ ฌาติพลี (สงเคราะห์ญาติ) อติถิพลี (สงเคราะห์แขก) บุพพเปตพลี (ทำบุญอุทิศผู้ตาย) ราชพลี (เสียภาษีอากรแก่ราชการ) เทวตาพลี (ทำบุญอุทิศเทวดา) ด้วยโภคะทั้งหลายที่ตนได้มาด้วยความเพียร คือความหมั่น รวบรวมไว้ด้วยกำลังแขน อันตนให้เหงื่อไหล ไช้มนให้เกิดขึ้นอันชอบธรรม ได้มาโดยธรรม”.

[๓๖๓] อุฏฺฐานวิริยาธิคเตหิติ อุฏฺฐานสงฺขาเตน วิริเยน อธิคเตหิ ฯ พาทาพลปฺริจิตฺเตหิติ พาทุพฺพเลน สญฺจิตฺเตหิ ฯ เสทาวกฺขิตฺเตหิติ เสทํ อวกฺขิเปตฺวา อวกฺขิเปตฺวา อุปฺปาทิตฺเตหิ ฯ ฐมฺมิเกหิติ ฐมฺมยฺตุเตหิ ฯ ฐมฺมลทฺเธหิติ ทสฺสกุสลฐมฺมํ ปรีปฺปูเรตฺวา ลทฺเธหิ ฯ ฌาติพลินฺหิติ ฌาตฺกานํ พลี ฯ อติถิพลินฺหิติ อากนฺตฺกพลี ฯ ปุพฺพเปตพลินฺหิติ

ปรโลกคตानं ฌาตกาณं พลีฯ **ราชพลินฺหิติ** รมฺโฌ กตตพฺพยุดตํ พลีฯ **เทวตาพลินฺหิติ**
เทวตานํ กตตพฺพพลีฯ สพฺพเมตํ เตสํ เตสํ ยถานุจฺฉวิกฺวเสน ทาทพฺพทานสฺส
อริวจนฺหิติ ตพฺพณฺณนา ฯ

“**อุฏฺฐานวิริยาธิตเตหิติ** (ปทสฺส) “อุฏฺฐานสงฺขาเตน วิริเยน อธิคเตหิ” (อิตติ อตุโถ) ฯ
“**พาทพฺพลปริจฺจิตเตหิติ** (ปทสฺส) “พาทพฺพเลน สมฺมจิตเตหิ” (อิตติ อตุโถ) ฯ “**เสทาวกฺขิตฺเตหิติ**
(ปทสฺส) “เสทํ อวฺกฺขิเปตฺวา อวฺกฺขิเปตฺวา อฺปฺปาทิเตหิ” (อิตติ อตุโถ) ฯ “**ธมฺมิเกหิติ** (ปทสฺส)
“ธมฺมยุดเตหิ” (อิตติ อตุโถ) ฯ “**ธมฺมลทฺเธหิติ** (ปทสฺส) “ทสฺสกฺสธมฺมํ ปริปฺปูเรตฺวา ลทฺเธหิ”
(อิตติ อตุโถ) ฯ “**ฌาติพลินฺหิติ** (ปทสฺส) “ฌาตกาณํ พลี” (อิตติ อตุโถ) ฯ “**อติถิพลินฺหิติ** (ปทสฺส)
“อาคฺคฺคฺทพฺพลี” (อิตติ อตุโถ) ฯ “**ปฺพพฺเปตพลินฺหิติ** (ปทสฺส) “ปรโลกคตानํ ฌาตกาณํ พลี” (อิตติ
อตุโถ) ฯ “**ราชพลินฺหิติ** (ปทสฺส) “รมฺโฌ กตตพฺพยุดตํ พลี” (อิตติ อตุโถ) ฯ “**เทวตาพลินฺหิติ**
(ปทสฺส) “เทวตานํ กตตพฺพพลี” (อิตติ อตุโถ) ฯ สพฺพํ เมตํ (‘พลินฺหิติ วจนํ) เตสํ เตสํ (มนุสฺสา-
มนุสฺसानํ) ยถานุจฺฉวิกฺวเสน (ปฺคฺคฺเลน) ทาทพฺพทานสฺส อริวจนํ (โหติ)” อิตติ ตพฺพณฺณนา ฯ

ตพฺพณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งจฺณณียบทนั้น อิตติ ว่า “(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า
(‘อตุตฺตนา) อธิคเตหิ อันอันตนได้แล้ว วิริเยน ด้วยความเพียร **อุฏฺฐานสงฺขาเตน**
อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าความหมั่น’ (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘**อุฏฺฐานวิริยา**
ธิตเตหิติ ว่า ‘อุฏฺฐานวิริยาธิตเตหิ’ ดังนี้ ฯ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘(อตุตฺตนา)
สมฺมจิตเตหิ อันอันตนรวบรวมแล้ว **พาทพฺพเลน** ด้วยกำลังแห่งแขน’ (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส)
แห่งบท ‘**พาทพฺพลปริจฺจิตเตหิติ** ว่า ‘พาทพฺพลปริจฺจิตเตหิ’ ดังนี้ ฯ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ)
ว่า ‘(อตุตฺตนา) **เสทํ อวฺกฺขิเปตฺวา อวฺกฺขิเปตฺวา อฺปฺปาทิเตหิ** อันอันตน ยังเห็งอ
ให้ไหลแล้วๆ ให้เกิดขึ้นแล้ว’ (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘**เสทาวกฺขิตฺเตหิติ** ว่า
(‘เสทาวกฺขิตฺเตหิ’ ดังนี้ ฯ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘**ธมฺมยุดเตหิ** อันประกอบแล้ว
ด้วยธรรม’ (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘**ธมฺมิเกหิติ** ว่า ‘ธมฺมิเกหิ’ ดังนี้ ฯ (อตุโถ)
อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘(อตุตฺตนา) **ทสฺสกฺสธมฺมํ ปริปฺปูเรตฺวา ลทฺเธหิ** อันอันตน ยังกุศล
ธรรม ๑๐ ให้เต็มรอบแล้ว ได้แล้ว’ (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘**ธมฺมลทฺเธหิติ** ว่า
(‘ธมฺมลทฺเธหิ’ ดังนี้ ฯ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘**พลี** ซึ่งพลี **ฌาตกาณํ** แก่ญาติ ท.’
(อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘**ฌาติพลินฺหิติ** ว่า ‘ฌาติพลี’ ดังนี้ ฯ (อตุโถ) อ.อรรถ
(อิตติ) ว่า ‘**อาคฺคฺคฺทพฺพลี** ซึ่งพลีแก่แขก’ (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘**อติถิพลินฺหิติ**

ว่า ‘อดีติพลี’ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า ‘พลี ซึ่งพลี ฅาตกานํ แก่ฅวาทิ ท. ปรโลกคตานํ ผู้ไปแล้วสู่โลกอื่น’ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘ปุพฺพเปตพลินฺหิตี ว่า ‘ปุพฺพเปตพลี’ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า ‘พลี ซึ่งพลี กตตพฺพยุตฺตํ อันควร แล้วแก่ความเป็นพลีอันตนพึงกระทำ รณฺโณ แก่พระราชา’ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง บท ‘ราชพลินฺหิตี ว่า ‘ราชพลี’ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า ‘กตตพฺพพลี ซึ่ง พลีอันตนพึงกระทำ เทวตานํ แก่เทวดา ท.’ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘เทวดา พลินฺหิตี ว่า ‘เทวดาพลี’ ดังนี้ ฯ เอตํ (‘พลินฺหิตี วจัน’) อ.คํ่าว่า ‘พลี’ ดังนี้ นั้น สพฺพํ ทั้ง ปวง อธิวจัน เป็นชื่อ (ปุคฺคเลน) ทาตพฺพทานสฺส ของทานอันบุคคลพึงให้ เตสํ เตสํ (มณฺุสฺสามณฺุสฺสานํ) แก่มนุชฺชและอมนุชฺช ท. เหล่า นั้น ๆ ยถานุจฺฉวิกวิเสณ ด้วยสามารถแห่งทานตามสมควร (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

อรรถกถาจุณณียบทนั้นว่า “บทว่า ‘อฏฺฐานวิริยาธิคเตหิ’ ได้แก่ อันตนได้มาแล้วด้วยความเพียร กล่าวคือความหมั่น. บทว่า ‘พาหาพลปริจฺเจเตหิ’ ได้แก่ อันตนรวบรวม ด้วยกำลังแขน. บทว่า ‘เสทาวกฺขิตฺเตเตหิ’ ได้แก่ อันตนยังเหงื่อให้ไหลแล้ว ๆ ให้เกิดขึ้น. บทว่า ‘ธมฺมุณีเกหิ’ ได้แก่ อันประกอบด้วยธรรม. บทว่า ‘ลทฺธธมฺเมหิ’ ได้แก่ อันตนบำเพ็ญกุศลธรรม ๑๐ ประการแล้วจึงได้. บทว่า ‘ฅวาทิพลี’ ได้แก่ การสงเคราะห์ หมู่ฅวาทิ. บทว่า ‘อดีติพลี’ ได้แก่ การต้อนรับแขก. บทว่า ‘ปุพฺพเพกตพลี’ ได้แก่ การทำบุญอุทิศเหล่าฅวาทิผู้ไปสู่ปรโลก. บทว่า ‘ราชพลี’ ได้แก่ การเสียภาษีอากรที่ควร ทำแก่พระราชา. บทว่า ‘เทวดาพลี’ ได้แก่ การทำบุญอุทิศที่ควรทำแก่เทวดาทั้ง หลาย. คํ่าว่า ‘พลี’ ทั้งหมดนี้ เป็นชื่อแห่งทานที่บุคคลพึงให้แก่มนุชฺชและอมนุชฺช เหล่า นั้น ๆ ด้วยสามารถทานตามสมควร”.

[๓๖๔] อุกฺกุจฺจิตาติ มยา โภเคหิ อุกฺกุจฺจิตา ฯ ยทตฺถนฺหิตี สยํ ปริกฺกุชฺชนาทีโน ยสฺส อตฺถสฺส ฯ สมฺปทานวจัน ฯ ยํ อตฺถํ ปโยชนํ กาทฺถนฺหิตี วา อตฺโถ ฯ ฆรมาวสฺนฺหิตี ฆรราวาสํ วสฺนฺโต ฯ อนนฺุตตาปฺยนฺหิตี ตสฺส อตฺถสฺส กรณฺโต อนฺุตตาปรหิตํ กมฺมํ มยา กตํ ฯ เอตฺถนฺหิตี อิจฺเจตํ กุตฺตทา โภคาคติอาทีนา วุตฺตมตฺถํ อนฺุสฺสรํ อนฺุสฺสรนฺุโต มจฺโจ อฺุปาสกปุคฺคโล ฯ อริยธมฺเมติ ปญฺจสีลธมฺเม ปติกฺกุจฺจโต ฯ ปญฺจสีลณฺุหิ อริยานํ กนฺตตฺตทา ปฺยตฺตทา อริยธมฺโม นาม ฯ ภวนฺุตรคตทาปี หิ อริยา ตํ น วิชฺชนฺหิตี ฯ

อิหํ วุตฺตํ โหติ “ตุมหาทีเสน นาม คหปติ อุปาสเคน โภเค อาทียนุเตน ‘อหํ
 อิมเหิ โภเคहि อุตตานญเจว มาตาปีตูปุตฺตทาทาสกมฺมกรโปริเส จ สุขิตे
 กริสฺสามีติ จ ‘मितฺตามจฺเจ สุขิตे กริสฺสามีติ จ ‘อคฺยาทีหิ อุปฺปนฺนาสุ อาปทาสู
 โภเคहि ตาสํ มคฺคํ ปิทฺหิตฺวา อุตตานํ โสตุถิ กริสฺสามีติ จ ‘ธมฺมิกสมณพฺรหฺมณฺเส
 อุกฺคคิกํ ทกฺขิณํ ปติฏฺฐเปสฺสามีติ จ อิมเหิ โภเคहि ปญฺจ พลี กริสฺสามีติ จ
 ปญฺจहि การณฺเหิ โภคา อาทาทพฺพา ๕ เวนฺนเตน อาทินฺนโภเคน ยทตฺถํ โภคา
 อิจฺฉิตา, ตทตฺถํ กโรนฺเตน วิปฺปฏิสารถฺขโณ อนฺตฺวาโป ปหียติ ๕ ปหีนานฺตฺวาปสฺส จ
 สीलฺมปิ วิสฺซุชฺฉติ ๕ เวนฺนจ นํ ปฏฺฐิพฺชฺชนฺตํ เทวปิ ปสฺสนฺติ เปจฺจ โส สคฺเค
 ปโมทตีติ ๕

“อุปฺปฏิจฺฉิตาติ (ปทสฺส) “มยา โภเคहि อุปฺปฏิจฺฉิตา” (อิติ อตฺถโ) ๕ “ยทตฺถนฺติ (ปทสฺส) “สยํ
 ปริกฺขณฺนาทีโน ยสฺส อตฺถสฺส” (อิติ อตฺถโ) ๕ (“ยทตฺถนฺติ ปทํ) สมฺปทานวจนํ (โหติ) ๕
 “ยํ อตฺถํ ปโยชนํ กาทฺถนฺติ วา อตฺถโ ๕ “ธมฺมวสฺสนฺติ (ปทสฺส) “ธมฺมวสฺสํ วสฺสนฺโต” (อิติ
 อตฺถโ) ๕ “อนฺตฺวาปิยฺนฺติ (ปทสฺส) “ตสฺส อตฺถสฺส กรณฺโต อนฺตฺวาปรหิตํ กมฺมํ มยา กตํ”
 (อิติ อตฺถโ) ๕ “เอตฺนฺติ (ปทสฺส) “(ภควตา) อิติ เอตํ “ภฺตฺวา โภคฺคาตีอาทินา (นเยน) วุตฺตํ
 อตฺถํ อนฺตฺสฺสรํ อนฺตฺสฺสรนฺโต มจฺโจ อุปาสกปฺคฺคโล” (อิติ อตฺถโ) ๕ “อริยธฺมเมติ (ปทสฺส)
 “ปญฺจสีลธฺมเม ปติฏฺฐิจฺฉิต” (อิติ อตฺถโ) ๕ ปญฺจสีลํ หิ (ตสฺส ปญฺจสีลสฺส) อริยานํ กนฺตตฺตา
 (ตสฺส ปญฺจสีลสฺส อริยานํ) ปิยตฺตา อริยธฺมโม นาม ๕ ภวฺนตรคตฺวาปิ หิ อริยา ตํ (ปญฺจสีลํ)
 น วิชฺชนฺติ ๕ อิหํ (อตฺถรูปํ ภควตา) วุตฺตํ โหติ “ตุมหาทีเสน นาม คหปติ อุปาสเคน โภเค
 อาทียนุเตน ‘อหํ อิมเหิ โภเคहि อุตตานญเจว มาตาปีตูปุตฺตทาทาสกมฺมกรโปริเส จ สุขิตे
 กริสฺสามีติ จ ‘(อหํ) มิตฺตามจฺเจ สุขิตे กริสฺสามีติ จ ‘อคฺยาทีหิ (วตฺถุหิ) อุปฺปนฺนาสุ
 อาปทาสู, (อหํ) โภเคहि ตาสํ (อาปทานํ) มคฺคํ ปิทฺหิตฺวา อุตตานํ โสตุถิ กริสฺสามีติ จ
 ‘(อหํ) ธมฺมิกสมณพฺรหฺมณฺเส อุกฺคคิกํ ทกฺขิณํ ปติฏฺฐเปสฺสามีติ จ ‘(อหํ) อิมเหิ โภเคहि
 ปญฺจ พลี กริสฺสามีติ จ ปญฺจहि การณฺเหิ โภคา อาทาทพฺพา ๕ เวํ เตน อาทินฺนโภเคน
 ยทตฺถํ โภคา (อตฺตนา) อิจฺฉิตา, ตทตฺถํ กโรนฺเตน (อุปาสเคน) วิปฺปฏิสารถฺขโณ อนฺตฺวาโป
 ปหียติ ๕ ปหีนานฺตฺวาปสฺส (อุปาสกสฺส) จ สीलฺมปิ วิสฺซุชฺฉติ ๕ เวํ จ นํ ปฏฺฐิพฺชฺชนฺตํ (อุปาสกํ)
 เทวปิ ปสฺสนฺติ เปจฺจ โส สคฺเค ปโมทตีติ ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “มยา อันเรา อุปฏฐิตา บำรุงแล้ว โภเคหิ ด้วยโภคะ ท.” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อุปฏฐิตาติ ว่า “อุปฏฐิตา” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ยสฺส อตฺถสฺส เพื่อประโยชน์ใด สยํ ปริภุญชนาทโน มีการบริโภคด้วยตนเองเป็นต้น” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ยทตฺถนฺติ ว่า “ยทตฺถ” ดังนี้ ฯ (อิทํ “ยทตฺถนฺติ ปทํ) อ.บทว่า “ยทตฺถ” ดังนี้นี้ สมฺปทานวจนํ เป็นจตุตถตีวิภตฺติ (โหติ) ย่อมเป็น ฯ ภา อีกอย่างหนึ่ง อตฺโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “กาตุํ เพื่ออันกระทำ ยํ อตฺถํ ซึ่งอรรถะ ปโยชนํ คือ ซึ่งประโยชน์ใด” อิติ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “วสนฺโต เมื่ออยู่” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ฆรมาวสนฺติ ว่า “ฆรมาวส” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “กมฺมํ อ.กรรม อนฺุตตาปรหิตํ อันเว้นแล้วจากความเดือดร้อนในภายหลัง กรรมโต เพราะการกระทำ ตสฺส อตฺถสฺส ซึ่งประโยชน์นั้น มยา อันเรา กตํ กระทำแล้ว” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อนฺุตตาปิยนฺติ ว่า “อนฺุตตาปิย” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “อุปาสกปกฺคฺคฺโล อ.บุคคลผู้เป็นอุपाสก มจฺโจ ผู้เป็นสัตว์ผู้จะตาย อนฺุสฺสริ เมื่อระลึกถึง อนฺุสฺสรนฺโต คือว่าเมื่อหวนระลึกถึง เอตํ อตฺถํ ซึ่งประโยชน์นั้น (ภควตา) วุตฺตํ คือว่าอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว “ภุตฺตา โภคาอิติอาทินา (นเยน) โดยนัย เป็นต้นว่า “ภุตฺตา โภคา” ดังนี้ อิติ ด้วยประการฉะนี้” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เอตฺนฺติ ว่า “เอตํ” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ปตฺถิจฺจโต ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ปญฺจสีลธมฺเม ในธรรมคือศีล ๕” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อริยธมฺเมติ ว่า “อริยธมฺเม” ดังนี้ ฯ หิ จริยังอยู่ ปญฺจสีลํ อ.ศีล ๕ อริยธมฺโม นาม ชื่อว่าอริยธรรม (ตสฺส ปญฺจสีลสฺส) อริยานํ กนฺตตฺตา เพราะความที่ แห่งศีล ๕ นั้น เป็นธรรม อันพระอริยะ ท. รักใคร่แล้ว (ตสฺส ปญฺจสีลสฺส อริยานํ ปิยตฺตา เพราะความที่ แห่งศีล ๕ นั้น เป็นที่รักของพระอริยเจ้า ท. ฯ หิ ก็ อริยา อ.พระอริยเจ้า ท. ภวนฺตรคตฺตาปิ แม้ไปแล้วสู่ภพอื่น น วิชฺชนฺติ ย่อมไม่ละ ตํ (ปญฺจสีลํ) ซึ่งศีล ๕ นั้น ฯ อิทํ (อตฺถรูปํ) อ.เนื้อความนี้ อิติ ว่า “คหฺปติ ตุก่อนคฤหบดี โภคา อ.โภคะ ท. อุปาสเกน อันอุपाสก ตุมฺหาทิสฺเสน นาม ชื่อว่าผู้เช้่นกับด้วยท่าน อาทियนฺเตน ผู้เมื่อถือเอา โภเค ซึ่ง โภคะ ท. อาทาทพฺพา พึงถือเอา การณฺหิ ด้วยเหตุ ท. ปญฺจหิ ๕ อิติ คือ “อหํ อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ อตฺตानํ เจว ซึ่งตนด้วยนั้นเทียว มาตาปิตุปุตฺตททา- ทาสกมฺมกรโปริเส จ ซึ่งมารดา บิดา บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร และบุรุษ ท. สุขิเต

ให้เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความสุข อิเมหิ โภเคหิ ด้วยโภคะ ท. เหล่านี้” อิติ ดังนี้ จ ด้วย อิติ ว่า “(อห) อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ มิตุตามจฺเจ ซึ่งมิตรและอำมาตย์ ท. สุขิเต ให้เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความสุข” อิติ ดังนี้ จ ด้วย อิติ ว่า “อาปทาสฺ ครันเมื่อ อันตราย ท. อุปฺปนฺหาสุ เกิดขึ้นแล้ว อคฺยาก็หิ (วตฺถุหิ) จากวตฺถุ ท. มีไฟเป็นต้น, (อห) อ.เรา ปิทฺหิตฺวา ปิดแล้ว มคฺคํ ซึ่งหนทาง ตาสฺ (อาปทาน) แห่งอันตราย ท. เหล่านี้ โภเคหิ ด้วยโภคะ ท. กริสฺสามิ จักกระทำ อตฺตานํ ซึ่งตน โสตุถิ ให้เป็นผู้สวัสดิ” อิติ ดังนี้ จ ด้วย อิติ ว่า “(อห) อ.เรา ปติฏฺฐเปสฺสามิ จักตั้งไว้เฉพาะ ทกฺขิณํ ซึ่งทกฺขิณา อุทฺธคฺคิกํ อันมีผลในเบื้องบน ฐมฺมิกสมณพฺรหฺมณฺเสสุ ใน สมณะและพรหฺมณฺผู้ประกอบแล้วด้วยธรรม ท.” อิติ ดังนี้ จ ด้วย อิติ ว่า “(อห) อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ พลี ซึ่งพลี ท. ปญฺจ ๕ อิเมหิ โภเคหิ ด้วยโภคะ ท. เหล่านี้” อิติ ดังนี้ จ ด้วย โภคา อ.โภคะ ท. (อตฺตนา) อันตน อิจฺฉิตฺตา ปรรณนา แล้ว ยํ อตฺถํ ซึ่งประโยชน์ใด เตน อาทินฺนโภเคน ด้วยโภคะอันตนถือเอาแล้ว นั้น เหวํ อย่างนี้, อนฺหุตฺตาโป อ.ความเดือดร้อนในภายหลัง วิปฺปฏิสฺสารลฺกฺขโณ อันมีความเดือดร้อนใจเป็นเป็นลักษณะ (อุปาสเกน) อันอุบาสก กโรนฺเตน ผู้กระทำอยู่ ตํ อตฺถํ ซึ่งประโยชน์นั้น ปหฺยติ ย่อมละ จ ด้วย โข สิลมฺปิ แม้อ.ศีล (อุปาสกสฺส) ของอุบาสก ปหฺินานฺตฺตาปสฺส ผู้มีความเดือดร้อนในภายหลังอันละได้แล้ว วิสฺสุชฺฉตฺติ ย่อมหมดจด จ ด้วย โข จ อนึ่ง เทวาปิ แม้อ.เทพดา ท. ปสฺสฺสนฺหติ ย่อมสรรเสริญ หํ (บุคฺคล) ซึ่งบุคคลนั้น ปฏิปชฺชนฺตํ ผู้ปฏิบัติอยู่ เหวํ อย่างนี้, โส (บุคฺคโล) อ.บุคคล นั้น เปจฺจ ละไปแล้ว ปโมทติ ย่อมบันเทิง สคฺเค ในสวรรค์” อิติ ดังนี้ โข

บทว่า “อุปฺภูจิตฺตา” ความว่า อันเราบำรุงด้วยโภคะทั้งหลาย. บทว่า “ยทตฺถํ” ได้แก่ เพื่อประโยชน์อันใด มีการบริโภคเองเป็นต้น. บทว่า “ยทตฺถํ” นี้ เป็นจตุตถวิภคฺติ, อีกอย่างหนึ่ง ความว่า “เพื่อจะทำอรรถะ คือประโยชน์ใด. สองบทว่า “ฆรมาวสฺ” ได้แก่ อยู่ครองเรือน. บทว่า “อนฺหุตฺตาปิย” ความว่า กรรมที่ชื่อว่าเว้นจากความ เดือดร้อน เพราะทำประโยชน์นั้น อันเราทำแล้ว. บทว่า “เอตํ” ความว่า บุคคลผู้เป็น อุบาสก ซึ่งจะต้องตายเป็นธรรมดา เมื่อระลึก คือนึกถึงประโยชน์นี้ คือที่อันพระผู้มี พระภาคเจ้าตรัสแล้วโดยนัยว่า “ภฺุตฺตา โภคา” เป็นต้น ด้วยประการฉะนี้. บท ว่า “อริยธฺมฺเม” ได้แก่ ตั้งอยู่แล้วในธรรมคือศีล ๕. แท้จริง ศีล ๕ ชื่อว่าอริยธรรม เพราะเป็นธรรมที่พระอริยะทั้งหลายรักใคร่ คือเพราะเป็นที่รักของพระอริยะทั้งหลาย.

ก็พระอริยะทั้งหลาย แม้ไปสู่ภพอื่น ก็ไม่ละศีล ๕ นั้น. มีคำที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอธิบายไว้ดังนี้ว่า “คฤหบดี อุบสกผู้เซ่นทาน เมื่อจะถือเอาโภคะทั้งหลาย ฟังถือเอาโภคะทั้งหลาย ด้วยเหตุ ๕ อย่าง คือ ‘เราจักทำตนและมารดาบิดา บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร และบุรุษทั้งหลาย ให้ได้รับความสุข ด้วยโภคะเหล่านี้’ ดังนี้ อย่างหนึ่ง, ‘เราจักทำมิตรอำมาตย์ทั้งหลาย ให้ได้รับความสุข ด้วยโภคะเหล่านี้’ ดังนี้ อย่างหนึ่ง, ‘เมื่ออันตรายทั้งหลายเกิดขึ้นจากวัตถุทั้งหลายมีไฟเป็นต้น เราจักปิดทางแห่งอันตรายเหล่านั้น ด้วยโภคะทั้งหลายแล้ว ทำตนให้สวัสดิ’ ดังนี้ อย่างหนึ่ง, ‘เราจักตั้งทักษิณาอันมีผลในเบ็องบน ในสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติธรรมทั้งหลาย ด้วยโภคะเหล่านี้’ ดังนี้ อย่างหนึ่ง, ‘เราจักทำพิธีกรรม ๕ อย่าง ด้วยโภคะเหล่านี้’ ดังนี้ อย่างหนึ่ง. อุบาสกนั้น มีโภคะอันถือเอาแล้วอย่างนี้ เมื่อทำประโยชน์ที่ตนปรารถนา โภคะทั้งหลายชื่อว่าย่อมละความเดือดร้อนอันมีวิปฏิกสารเป็นลักษณะเสียได้. และแม้ศีลของอุบาสกผู้ละความเดือดร้อนได้แล้ว ย่อมหมดจด. อนึ่ง แม้ทวยเทพก็สรรเสริญเขาผู้ปฏิบัติอยู่อย่างนั้น, เขาจะไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์แล.

.....

ตสฺมา อิมํ สุขโตวาทมนุสฺสรตา คหฺภูเจเน กาลกตญฺญาตกาณํ พลิกมฺมมฺปิ ปาณาติปาตาทิวริเหเน กตฺตพฺพเมวาติ ฯ

ตสฺมา เพราะเหตุฉะนั้น **พลิกมฺมมฺปิ** แม้ อ.พิธีกรรม **คหฺภูเจเน** อันคฤหัสถ์ **อนุสฺสรตา** ผู้ระลึกถึงอยู่ **อิมํ สุขโตวาท** ซึ่งโอวาทของพระสุคตนี้ **กตฺตพฺพ** เหว ฟังกระทำนั้น เทียว **กาลกตญฺญาตกาณํ** แก่ญาติผู้มีกาละอันกระทำแล้ว **ปาณาติปาตาทิวริเหเน** ด้วยการเว้นจากอกุศลธรรมมีปาณาติบาตเป็นต้น ฯ

เพราะฉะนั้น คฤหัสถ์ผู้ระลึกถึงโอวาทของพระสุคตนี้อยู่ จึงควรทำแม้พิธีกรรมเพื่อห่มญาติผู้ทำกาละแล้ว ด้วยการเว้นจากปาณาติบาตเป็นต้นโดยแท้แล.

.....

ปณจวิธทีฎฐธมมิกहित

[๓๖๕] อิติ ภรณาทีอุปปุจจาณํ ปาปนินวารณกถยาณนิเวสนสิปปสิกขาปนปฏิรูปทาสโยชน-
ทายชชทานวเสน ปณจวิธทีฎฐธมมิกहितเหตุโต มงฺคลํ ๗

อิติ เพราะเหตุนี้ ภรณาทีอุปปุจจาณํ อ.การบำรุงมีการเลี้ยงเป็นต้น มงฺคลํ ชื่อว่า
เป็นมงคล ปณจวิธทีฎฐธมมิกहितเหตุโต เพราะเป็นเหตุแห่งประโยชน์เกื้อกูลอัน
เป็นไปในธรรมอันสัตว์เห็นแล้วอันมีอย่าง ๕ ปาปนินวารณกถยาณนิเวสนสิปป-
สิกขาปนปฏิรูปทาสโยชนทายชชทานวเสน ด้วยสามารถแห่งการห้ามจากความ
ชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษาศิลปะ ประกอบด้วยดีด้วยภรรยาผู้เหมาะสม และการ
ให้ซึ่งความเป็นแห่งทายาท (โหติ) ย่อมเป็น ๗

ดังนั้น การบำรุงมีการเลี้ยงเป็นต้น ชื่อว่าเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุแห่งประโยชน์
เกื้อกูลในปัจจุบัน ๕ อย่าง ด้วยสามารถการห้ามจากความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้
ศึกษาศิลปะ จัดการด้วยภรรยาที่สมควร และให้ทรัพย์มรดก.

.....
เตน วุตตํ “อิมเหิ โข คหปติปุตฺต ปณจหิ จาเนหิ ปุตฺเตน ปฺรตฺติมา ทิสา
มาตาปิตโร ปจฺจุปฺภูจิตา ปณจหิ จาเนหิ ปุตฺตํ อนุกมฺปนฺนติ, ปาปา นิวาเรณฺติ,
กถยาณ นิวาเสณฺติ, สิปปํ สิกขาเปณฺติ, ปฏิรูปเณ ทาเรณ สโยเชณฺติ, สมเย
ทายชชํ นิยฺยาเทณฺติ, อิมเหิ โข คหปติปุตฺต ๗เปฯ อนุกมฺปนฺนตีติ ๗

เตน (ภควตา) วุตตํ “อิมเหิ โข คหปติปุตฺต ปณจหิ จาเนหิ ปุตฺเตน ปฺรตฺติมา ทิสา
มาตาปิตโร ปจฺจุปฺภูจิตา ปณจหิ จาเนหิ ปุตฺตํ อนุกมฺปนฺนติ, ปาปา นิวาเรณฺติ, (ปุตฺตํ)
กถยาณ นิวาเสณฺติ, (ปุตฺตํ) สิปปํ สิกขาเปณฺติ, ปฏิรูปเณ ทาเรณ สโยเชณฺติ, สมเย
ทายชชํ นิยฺยาเทณฺติ, อิมเหิ โข คหปติปุตฺต ปณจหิ จาเนหิ ปุตฺเตน ปฺรตฺติมา ทิสา
มาตาปิตโร ปจฺจุปฺภูจิตา ปณจหิ จาเนหิ ปุตฺตํ อนุกมฺปนฺนตีติ (วจนํ) ๗

เตน เพราะเหตุนี้ (วจนํ) อ.คำ อิติ ว่า “คหปติปุตฺต ตุก่อนคฤหบดีบุตร ปฺรตฺติมา
ทิสา อ.ทิศเบื้องหน้า มาตาปิตโร คือ อ.มารดาและบิดา ท. ปุตฺเตน อันบุตร
ปจฺจุปฺภูจิตา บำรุงแล้ว จาเนหิ ด้วยฐานะ ท. ปณจหิ ๕ อิมเหิ โข เหล่านี้แล

อนุกรมปฏิบัติ ย่อมอนุเคราะห์ **ปุตต์** ซึ่งบุตร **จาเนหิ** ด้วยฐานะ **ท. ปญจหิ ๕, นิวาเรหติ** คือยอมห้าม **ปาปา** จากความชั่ว, (**ปุตต์**) ยังบุตร **นิเวเสนติ** ย่อมให้ตั้งอยู่ **กल्याณ** ในความดี, (**ปุตต์**) ยังบุตร **สิกขาเปหติ** ย่อมให้ศึกษา **สิปปิ** ซึ่งศิลปะ, **สโยเซนหติ** ย่อมประกอบด้วยดี **ทาเรน** ด้วยภรรยา **ปฏิรูปเน** ผู้เหมาะสม, **นียยาเทหติ** ย่อมมอบให้ **ทายชช** ซึ่งความเป็นแห่งทายาท **สมเย** ในสมัย, **คหปติปุตต์** ดูก่อนคฤหบดีบุตร **ปรตถิมา** ทิศา อ.ทิศเบื้องหน้า **มาตาปิตโร** คือ อ.มารดาและบิดา **ท. ปุตเตน** อันบุตร **ปัจจุปฏิธิตา** บำรุงแล้ว **จาเนหิ** ด้วยฐานะ **ท. ปญจหิ ๕** **อิเมหิ โข** เหล่านี้แล **อนุกรมปฏิบัติ** ย่อมอนุเคราะห์ **ปุตต์** ซึ่งบุตร **จาเนหิ** ด้วยฐานะ **ท. ปญจหิ ๕** **อิเมหิ** เหล่านี้” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า “คฤหบดีบุตร ทิศเบื้องหน้าคือมารดา บิดา อันบุตรบำรุงแล้วด้วยฐานะ ๕ เหล่านี้แล ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยฐานะ ๕ คือ ย่อมห้ามจากความชั่ว ๑ ให้ตั้งอยู่ในความดี ๑ ให้ศึกษาศิลปะ ๑ จัดการด้วยภรรยาที่สมควร ๑ และมอบทรัพย์มรดกให้ในสมัย ๑. คฤหบดีบุตร ทิศเบื้องหน้าคือมารดา บิดา อันบุตรบำรุงแล้วด้วยฐานะ ๕ เหล่านี้ ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยฐานะ ๕ เหล่านี้แล”.

[๓๖๖] ตตถ **ปาปา นิวาเรหตีติ** **เอตถ** **ปาปโต** **นิวารณ** **นาม** **อนาคตวิสัย** ฯ **สมปตฺต-**
วตฺตุโตปิ **หิ** **นิวารณ** **วีตีกุเม** **อนาคเต** **เอว** **ลียา** **น** **วตฺตมาน** **นิพพตฺติตา** **ปน**
ปาปกิริยา **ครหณมตฺตปฏิการา** ฯ **เตน** **อฏฺฐกถาย** “**ปาณาติปาตา** **ทิน** **ทิกฺขจฺจมมิก-**
สมปรายิกมา **ทิน** **ว** **ตฺวา** **ตาต** **มา** **เอว** **รूप** **กรตี** **นิวาเรหติ** **กตมปิ** **ครหณตีติ**
วุตฺติ ฯ

ตตถ (จาเนสฺ) “**ปาปา นิวาเรหตีติ** **เอตถ** (ปัจเจ จาเน วินิจฺฉโย ปณฺหิตฺเตน เวทิตฺตฺโพ) ฯ
ปาปโต **นิวารณ** **นาม** **อนาคตวิสัย** (โหติ) ฯ **สมปตฺตวตฺตุโตปิ** **หิ** **นิวารณ**, **วีตีกุเม** **อนาคเต** **เอว**,
ลียา, **น** (นิวารณ, วีตีกุเม) **วตฺตมาน**, (ลียา), (ปุตฺเตน) **นิพพตฺติตา** **ปน** **ปาปกิริยา** **ครหณ-**
มตฺตปฏิการา (โหติ) ฯ **เตน** (อฏฺฐกถาจฺริเยน) **อฏฺฐกถาย** “(มาตาปิตโร) **ปาณาติปาตา** **ทิน**
(ปาปชฺชมาน) **ทิกฺขจฺจมมิกสมปรายิก** **อาทิน** **ว** **ตฺวา** ‘**ตาต** (ตฺว) **มา** **เอว** **รूप** (กมฺม) **กรตี**
นิวาเรหติ (ปุตฺเตน) **กตมปิ** (ปาปกมฺม) **ครหณตีติ** (วจน) **วุตฺติ** ฯ

(วิวินิจฉัย) อ.การวินิจฉัย ตตถ (จาเนส) “ปาปา นีวาเรนฺตีติ เอตถ (ปฐเม จาเน) ใน-ในฐานะ ท. เหล่านั้น-ฐานะที่ ๑ นี้ว่า “ปาปา นีวาเรนฺตีติ” ดังนี้ (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตฺตฺพุโพ พึงทราบฯ นีวารณํ นาม ชื่อว่า อ.การห้าม ปาปโต จากความชั่ว อนาคตวิสัย มีอนาคตเป็นอารมณ์ (โหติ) ย่อมเป็นฯ ทิ เพราะฯ นีวารณํ อ.การห้าม สมฺปตฺตฺวตฺตฺตฺโปิ แม้จากวัตถุอันถึงพร้อมแล้ว, วิตฺตฺกฺกเม ครั้นเมื่อวิตกกมฺเอนาคต เหว ยังไม่มาแล้วนั้นทึยว, สึยา พึงมี, (นีวารณํ) อ.การห้าม, วิตฺตฺกฺกเม ครั้นเมื่อวิตกกมฺเ วัตฺตฺมาเน เป็นไปอยู่, สึยา พึงมี น หามิได้, ปน แต่ฯ ปาป-กิริยา อ.การกระทำซึ่งความชั่ว (ปฺตฺเตน) นีพฺพตฺตฺติตา อันอันบุตรให้บังเกิดแล้ว ครอบมตฺตฺตฺปฏิการา มีกิริยาสักว่าการตีเตียนเป็นเครื่องตอบแทน (โหติ) ย่อมเป็น, เตน เพราะเหตุนั้น วจฺหนํ อ.คำ อิติ ว่า “(มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. วัตฺวา กล่าวแล้ว อาทิหนํ ซึ่งโทษ ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปยาริกํ อันเป็นไปในทิฏฺฐธมฺมและ สัมปรายภพ (ปาปธมฺมาหํ) แห่งบาปธรรม ท. ปาณาติปาตาทํ มีปาณาติบาต เป็นต้น นีวาเรนฺตีติ ย่อมห้าม อิติ ว่า ‘ตตฺตฺตฺกฺกอนพฺโ (ตฺวํ) อ.เจ้า มา กรือยากระทำแล้ว เหวรูป (กมฺม) ซึ่งกรรม อันมีอย่างนี้เป็นรูป’ อิติ ดังนี้ ครอบมตฺตฺตฺยเตียน (ปฺตฺเตน) กตฺมฺปิ (ปาปกมฺม) ซึ่งบาปกรรม แม้อัน อันบุตร กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ (อฏฺฐกถาจารย์) อันพระอรรถกถาจารย์ วัตฺตฺติ กล่าวแล้ว อฏฺฐกถาย ในอรรถกถาฯ

บรรดาฐานะทั้ง ๕ เหล่านั้น ในฐานะที่ ๑ นี้ว่า “ปาปา นีวาเรนฺตีติ” บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยดังนี้.

ชื่อว่าการห้ามจากความชั่วมีอนาคต เป็นอารมณ์. เพราะการห้ามแม้จากวัตถุที่ ประจวบเข้า พึงมีได้ทั้งเมื่อวิตกกมฺเยังเป็นอนาคตที่เตียว. ไม่พึงมี ในเมื่อวิตกกมฺเ ยังกำลังเป็นไปอยู่, แต่การทำความชั่ว อันบุตรให้บังเกิดแล้ว มีกิริยาสักว่าการ ตีเตียนเป็นเครื่องตอบแทน, เพราะเหตุนี้ ในอรรถกถา ท่านจึงกล่าวว่า “มารดาบิดา กล่าวโทษอันเป็นไปในปัจจุบันและสัมปรายภพแห่งบาปธรรมทั้งหลายมีปาณาติบาต เป็นต้นแล้ว ห้ามว่า ‘พ่อคุณ เจ้าอย่าทำบาปกรรมเห็นปานนี้เลยนะ’ ดังนี้ ย่อมตีเตียน แม้บาปกรรมที่บุตรทำแล้ว”.

.....

[๓๖๗] กลุยาณ นีเวเสนหุตติ อนาถปิณฑโก วย กสฺสปพุทฺธกาเล มิตฺตวินฺทกฺกสฺส มาตา วย จ ลญฺจํ ทตฺวาปิ สีสฺสมาทานาทิสฺสุ นีเวเสนหติ ปติฏฺฐาเปนฺหติ ฯ

“กลุยาณ นีเวเสนหุตติ (ทฺติเย จาเน วินิจฺฉโย ปณฺหิตฺเตน เวทิตฺตพฺโพ) ฯ (มาตาปิตโร) อนาถปิณฑโก วย กสฺสปพุทฺธกาเล มิตฺตวินฺทกฺกสฺส มาตา วย จ ลญฺจํ ทตฺวาปิ (ปฺตฺตํ) สีสฺสมาทานาทิสฺสุ (กฺกสฺลกฺกฺจฺเจสฺสุ) นีเวเสนหติ ปติฏฺฐาเปนฺหติ ฯ

(วินิจฺฉโย) อ.การวินิจฉัย (ทฺติเย จาเน) ในฐานะที่ ๒ “กลุยาณ นีเวเสนหุตติ” ว่า “กลุยาณ นีเวเสนหติ” ดังนี้ (ปณฺหิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตฺตพฺโพ พึงทราบ ฯ (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. ทตฺวาปิ แม่ให้แล้ว ลญฺจํ ซึ่งค่าจ้าง (ปฺตฺตํ) ยังบุตร นีเวเสนหติ ย่อมให้ตั้งอยู่ ปติฏฺฐาเปนฺหติ คือว่าย่อมให้ดำรงอยู่เฉพาะ สีสฺส- สมาทานาทิสฺสุ (กฺกสฺลกฺกฺจฺเจสฺสุ) ในกิจอันเป็นกุศล ท. มีการสมทานซึ่งศีลเป็นต้น อนาถปิณฑโก วย รวากะ อ.เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ จ ด้วย มาตา วย รวากะ อ.มารดา มิตฺตวินฺทกฺกสฺส ของนายมิตตวินทฺกะ กสฺสปพุทฺธกาเล ในกาลแห่ง พระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ จ ด้วย ฯ

ในฐานะที่ ๒ ว่า “กลุยาณ นีเวเสนหติ” ดังนี้ บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยดังนี้. มารดาบิดาแม่ให้รางวัลแล้ว ยังบุตรให้ตั้งอยู่ คือให้ดำรงอยู่ในกุศลกิจทั้งหลายมีการ สมทานศีลเป็นต้น เหมือนอนาถปิณฑิกเศรษฐี และมารดาของมิตตวินทฺกะ ในกาล ของพระกัสสปพุทธเจ้า.

๒๐. กาฬกุมารวตฺถุ

[๓๖๘] อนาถปิณฑโก กิร อตฺตโน ปฺตฺตํ พุทฺธทสฺสนธฺมมฺสฺสวณฺสงฺฆเวยฺยาวจฺจกมฺมานิ อกโรหนฺตํ กาฬํ นาม กุมารํ วาเรตฺถํ อสฺสโกโหนฺโต “ตาต ตฺวํ อุโปสฺสติกโก หุตฺวา วิหารเ ธมฺมํ สุตฺวา เอหิ, กหาปณฺสตํ เต ทสฺสามิตฺติ อาห ฯ โส ธนฺโลเภณ อุโปสฺสติกโก หุตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา ธมฺมสฺสวเนน อนตฺถิโก หุตฺวา ผาสุกฺกฺจาเน สฺปิตฺวา ปาโต เคหํ คนฺตฺวา กหาปณฺสตํ อลภนฺโต ฆตฺตํ อภฺยชิตฺวา ลภนฺโตว ภูณฺชติ ฯ ปุณฺเก-

ทิวส์ เสฎฐิ “ตาด สตุถุ สนฺติเก เอกํ ฌมฺปทํ อุกฺคณฺหิตฺวา เอหิ, กหาปณฺสหฺสฺส เต ทสฺสามิตฺ ๗ โส เอกเมว ปทํ อุกฺคณฺหิตฺวา ปลายิตฺตุมิจฺฉติ ๗ สตุถา ตสฺส อสฺลฺลกฺขณาการํ อกาสิ ๗ โส ตํ ปทํ อสฺลฺลกฺขเฑว “อุปฺริ ปทํ อุกฺคณฺหิตฺสฺสามิตฺ จตฺวา สฺุณฺนฺโตว โสตาปนฺโน หุตฺวา ปฺนทิวเส สตุถารา สทฺธิเยว เคหํ อาคณฺดฺวา สตุถุ ปฺรโต ทินฺนตฺตา ลชฺชิตฺ ปิตฺรา ทินฺนมฺปิ สหฺสฺสภณฺฑิกํ คเหตฺุ น อิจฺฉติ ๗

กิริ ได้ยินว่า **อนาถปิณฑิก** อ.เศรษฐิชื่อว่าอนาถบิณฑิกะ **อสภโกนโต** ไม่อาจอยู่
 ว่าจะตุ เพื่ออันห้าม **กุมาริ** ซึ่งเด็กหนุ่ม **กาฬิ** นาม ชื่อว่ากาฬะ **ปุตฺตํ** ผู้เป็นบุตร
 อภิโรนฺตํ ผู้ไม่กระทำอยู่ **พุทฺททสฺสนธมฺมสฺสวณฺสํ** เวยฺยาวจฺจกมฺมาหิ ซึ่งการ
 ฝึาซึ่งพระพุทฺธเจ้า ซึ่งการฟังซึ่งธรรม การกระทำซึ่งการชวนชวายแก่สงฆ์ ท. **อาห**
 กล่าวแล้ว **อิตฺติ** ว่า “ตาด ดูก่อนลูก **ตฺวํ** อ.เชอ **อุโปสฺถิก** เป็นผู้รักษาซึ่งอุโปสธ
 หุตฺวา เป็น **สตุถวา** ฟังแล้ว **ธมฺมํ** ซึ่งธรรม **วิหาเร** ในวิหาร **เอหิ** จงมา, **(อหํ)**
 อ.เรา **ทสฺสามิ** จักให้ **กหาปณฺสตํ** ซึ่งร้อยแห่งกหาปณะ **เต** แก่เธอ” **อิตฺติ** ดังนี้ ๗
โส (กาฬิ) อ.นายกาฬะนั้น **อุโปสฺถิก** เป็นผู้รักษาซึ่งอุโปสธ **ธนฺโลเกณ** เพราะ
 ความโลภในทรัพย์ **หุตฺวา** เป็น **คณฺดฺวา** ไปแล้ว **วิหารํ** สู่วิหาร **อนตฺถิก** เป็นผู้
 ไม่มีความต้องการ **ธมฺมสฺสวเน** ด้วยการฟังซึ่งธรรม **หุตฺวา** เป็น **สฺปิตฺวา** หลับ
 แล้ว **ผาสฺกฺกฺจาเน** ในที่เป็นที่ผาสุก **คณฺดฺวา** ไปแล้ว **เคหํ** สู่เรือน **ปาโต** ในเวลา
 เข้า **อลภฺนฺโต** เมื่อไม่ได้ **กหาปณฺสตํ** ซึ่งร้อยแห่งกหาปณะ **อภฺยชิตฺวา** ไม่บริโภค
 แล้ว **ภตฺตํ** ซึ่งภัต **ลภฺนฺโตว** เมื่อได้เที่ยว **ภฺยชติ** ย่อมบริโภค ๗ **ปฺนทิวส์** ใน
 วันรุ่งขึ้น **เสฎฐิ** อ.เศรษฐิ **(อาห)** กล่าวแล้ว **อิตฺติ** ว่า “ตาด ดูก่อนพ่อ **(ตฺวํ)** อ.เชอ
อุคฺคณฺหิตฺวา เรียนเอาแล้ว **ฌมฺปทํ** ซึ่งบทแห่งธรรม **เอกํ** บทหนึ่ง **สนฺติเก** ใน
 สำนัก **สตุถุ** ของพระศาสดา **เอหิ** จงมา, **(อหํ)** อ.เรา **ทสฺสามิ** จักให้ **กหาปณ-**
สหฺสฺสํ ซึ่งพันแห่งกหาปณะ **เต** แก่เธอ” **อิตฺติ** ดังนี้ ๗ **โส (กาฬิ)** อ.นายกาฬะนั้น
อสฺลฺลกฺขเฑว กำหนดไม่ได้แล้ว **ตํ ปทํ** ซึ่งบทนั้น **จตฺวา** ดำรงอยู่แล้ว **(จินฺตเนน)**
 ด้วยอันคิด **อิตฺติ** ว่า “**(อหํ)** อ.เรา **อุคฺคณฺหิตฺสฺสามิ** จักเรียนเอา **ปทํ** ซึ่งบท **อุปฺริ** ใน
 เบื้องบน” **อิตฺติ** ดังนี้ **สฺุณฺนฺโตว** ฟังอยู่เที่ยว **โสตาปนฺโน** เป็นพระโสตาบัน **หุตฺวา**
 เป็น **อาคณฺดฺวา** มาแล้ว **เคหํ** สู่เรือน **สทฺธิ** เอว กับ **สตุถารา** ด้วยพระศาสดา
 นั้นเที่ยว **ปฺนทิวเส** ในวันรุ่งขึ้น **ลชฺชิต** ละอายแล้ว **(ตสฺส กหาปณฺสส ปิตฺรา)**
สตุถุ ปฺรโต **ทินฺนตฺตา** เพราะความที่ แห่งกหาปณะนั้น เป็นของอันบิดา ให้แล้ว ใน

ที่ข้างพระพักตร์ ของพระศาสดา **น อัจฉติ** ย่อมไม่ปรารถนา **คเหตุ** เพื่ออันถือเอา **สหสฺสภณฺทิกิ** ซึ่งห่ออันมีภณฺทะหนึ่งพัน **ปิตรา ทินฺนมปิ** แม้อันอันบิดาให้แล้ว ฯ

ดังได้สดับมา อนาถบิณฑิกเศรษฐีไม่อาจจะห้ามเด็กหนุ่มชื่อกาพะผู้เป็นบุตรของตน ซึ่งไม่ทำกรรมคือการเฝ้าพระพุทธรเจ้า การฟังธรรม และการชวนชวายกิจของสงฆ์ จึงพูดว่า “ลูก เจ้าจงเป็นผู้รักษาอุโบสถ ฟังธรรมในวิหารแล้วมา, พ่อจักให้ทรัพย์ ๑๐๐ กหาปณะแก่เจ้า”. เพราะความโลภในทรัพย์ เขาจึงเป็นผู้รักษาอุโบสถ ไปสู่วิหาร เป็นผู้ไม่มีความต้องการด้วยการฟังธรรม หลับอยู่ในที่ผาสุกแล้วกลับไปบ้านแต่เช้าตรู่ เมื่อไม่ได้ทรัพย์ ๑๐๐ กหาปณะ ก็ไม่ยอมบริโภคมัตถ เมื่อได้เท่านั้น จึงบริโภค. ในวันรุ่งขึ้น เศรษฐีพูดว่า “ลูก เจ้าจงเรียนบทธรรมบทหนึ่งในสำนักของพระศาสดาได้แล้วจึงมา, พ่อจักให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ กหาปณะแก่เจ้า”. เขาปรารถนาจะเรียนบทเดียวเท่านั้น แล้วหนีไป. พระศาสดาได้ทรงทำอาการที่เขาจะกำหนดไม่ได้. เขากำหนดบทนั้นไม่ได้ จึงคิดว่า “เราจักเรียนบทข้างหน้า” ยืนฟังอยู่ เป็นพระโสดาบันแล้ว ในวันรุ่งขึ้น กลับมายังเรือนพร้อมกับพระศาสดาที่เดียว นึกละเอียดใจ เพราะเศรษฐีให้ทรัพย์ข้างหน้าพระศาสดา ไม่ปรารถนาจะรับห่อทรัพย์ ๑,๐๐๐ กหาปณะ แม้ที่บิดาให้แล้ว.

.....
 ฌมฺมปทสฺส โลกวคฺเค **“ปจฺพฺยา เอกฺรชฺเชนาติ** คาถาวณฺณนายมาคตํ กาทฺถกุมารวตฺถุ ฯ

กาฬกุมารวตฺถุ อ.เรื่องแห่งกุมารชื่อว่ากาพะ **อาคตํ** มาแล้ว **คาถาวณฺณนาย** ในอรรถกถาแห่งคาถา **“ปจฺพฺยา เอกฺรชฺเชนาติ** ว่า “ปจฺพฺยา เอกฺรชฺเชน” ดังนี้เป็นต้น **โลกวคฺเค** ในโลกวรรค **ฌมฺมปทสฺส** แห่งธรรมบท ฯ

เรื่องกาฬกุมาร มาในอรรถกถาคาถาว่า **“ปจฺพฺยา เอกฺรชฺเชน”** ดังนี้เป็นต้น ในโลกวรรค ธรรมบท.

.....
 [๓๖๙] มิถตฺวินฺทฺทุกฺสฺส มาตาปี “ตาท มยา ทูลฺลภํ มนุสฺสตฺตํ ลหุํ, ทานํ เทหิ, สีลํ ฏกฺข, อุโปสถกมฺมํ กร, ฌมฺมํ สุณฺนาติ วตฺวา “อมฺม น มยฺหํ ทานาที่หิ อตฺถโธ, มา มํ

กัญจิ อวจ, อหิ ยถากมมัม คมิสฺสนุติ วุตฺเต, “ตาท อชฺช อุโปสถิกโก หุตฺวา วิหารเส
 สพฺพรตฺตี ฌมมํ สุตฺวา เอหิ, สหสฺสํ เต ทสฺสามิติ อาห ๗ มิตฺตวินฺทโกปิ ฌนโลเกน
 อุโปสถิกโก หุตฺวา วิหารเส ทิวสํ วิดีนาเมตฺวา รตฺตี, ยถา เอกํ ฌมมปทํปี กณฺณ
 น ปหฺรติ, ตถา เอกปฺปเทเส นินฺทายิตฺวา ปาโตว เคหํ อคมาสิ ๗ มาตา ปนสฺส
 “อชฺช เม ปฺตุโต ฌมมํ สุตฺวา ฌมมกติกตฺเถรํ อานยิสฺสตีติ ยาคุภตฺตาทินิ
 ปฏฺฐิยาเทตฺวา ตสฺสาคมนมคฺคํ โอโลเกนฺตี ตํ เอกมาคตํ ทิสฺวา “ตาท ฌมมกติกโก
 เต น อานีโตติ อาห ๗ โส “น มยหิ ฌมมกติกเณ อตฺถเถติ วตฺวา สหสฺสภณฺฑทิกํ
 อลภนฺโต ภตฺตํ อภฺยชิตฺวา ลภนฺโตว ภฺยชิ ๗ โส อปรภาเค นาวาย โวหาร
 กโรนฺโต เหฏฺฐจา วุตฺตนเยน มนุสฺเสหิ สมฺพุทฺธิภูเจ วิสฺสชฺชิตฺโต อุพฺพเม
 คจฺจนฺโต เอกทิวสํ กตสฺส ทิฏฺฐจฺจมเวทนียภฺตสฺส อุโปสถกมฺมสฺส นิสฺสนฺเท
 ปฏฺฐิปาฏฺฐิยา ผลิกวิมานเ จตฺสโส เวมานิกปฺเปติโย รชตฺวิมานเ อฏฺฐ มณฺวิมานเ
 โสฬส กนกวิมานเ ทวตฺตีส เปติโย ทิสฺวา ตาหิ สทฺธิ ทิพฺพสมฺปตฺตี อนฺภวิ ๗
 จตฺพุทฺวารชาตกวณฺณนายมาคตํ วตฺถ ๗

มาตาปี แม้อ.มารดา มิตฺตวินฺทกฺสฺส ของนายมิตฺตวินฺทกฺะ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ
 ว่า “ตาท ดูก่อนลูก มนุสฺสตฺตํ อ.ความเป็นแห่งมนุษย์ พุทฺธภํ อันบุคคลพึงได้โดย
 ยาก ตยา อันเธอ ลทฺธํ ได้แล้ว, (ตฺว) อ.เธอ เทหิ จงให้ ทานํ ซึ่งทาน, รกฺข จ
 รักษา สิลล์ ซึ่งศีล, กร จงกระทำ อุโปสถกมฺมํ ซึ่งอุโปสถกรรม, สุณ จงฟัง ฌมมํ
 ซึ่งธรรม” อิติ ดังนี้, (วจฺเห) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “อมฺม ข้าแต่แม่ อตฺถอ อ.ความ
 ต้องการ ทานาทิหิ (ปฺญญกมฺเมหิ) ด้วยบุญกรรม ท. ทานาทิหิ มีทานเป็นต้น น
 (อตฺถิ) ย่อมไม่มี มยหิ แก่กระผม, (ตฺว) อ.ท่าน มา อวจ อย่าได้กล่าวแล้ว กัญจิ
 (วจฺน) ซึ่งคำอะไรๆ มํ กระผม, อหิ อ.กระผม คมิสฺส จกฺไป ยถากมฺมํ ตาม
 กรรม” อิติ ดังนี้ (มิตฺตวินฺทกเณ) อันนายมิตฺตวินฺทกฺะ วุตฺเต กล่าวแล้ว, อาห
 กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาท ดูก่อนลูก อชฺช ในวันนี้ (ตฺว) อ.เธอ อุโปสถิกโก เป็นผู้
 รักษาซึ่งอุโปสถ หุตฺวา เป็น สุตฺวา ฟังแล้ว ฌมมํ ซึ่งธรรม สพฺพรตฺตี ตลอดราตรี
 ทั้งปวง วิหารเในวิหาร เอหิ จงมา, (อหิ) อ.เรา ทสฺสามิ จกฺให้ สหสฺสํ ซึ่งพันแห่ง
 ทรัพย์ เเต แก่เธอ” อิติ ดังนี้ ๗ มิตฺตวินฺทโกปิ แม้อ.นายมิตฺตวินฺทกฺะ อุโปสถิกโก
 เป็นผู้รักษาซึ่งอุโปสถ ฌนโลเกน เพราะความโลภในทรัพย์ หุตฺวา เป็น ทิวสํ ยัง
 วัน วิดีนาเมตฺวา ให้น้อมไปล่วงวิเศษแล้ว วิหารเในวิหาร, นินฺทายิตฺวา ประพฤติ

หลับแล้ว เอกปฺปเทเส ในประเทศแห่งหนึ่ง ตถา โดย-, ฐมฺมปทํปี แม อ.บพแห่ง
 ธรรม เอกํ บพหนึ่ง น ปหฺรติ ย่อมไม่กระทบ กณฺณํ ซึ่งหู ยถา โดยประการใด,
 -ประการนั้น อคฺมาสิ ได้ไปแล้ว เคหํ สู่เรือน ปาโธว ในเวลาเช้าเทียว ฯ ปน ก็
 มาตา อ.มารดา อสฺส (มิตฺตวิหฺนุทฺส) ของนายมิตตวิหฺนุทฺส (จินฺเตตฺวา) คิด
 แล้ว อิติ ว่า “อชฺช ในวันนี้ ปุตฺโต อ.บุตร เม ของเรา สุตฺวา ฟังแล้ว ฐมฺมํ ซึ่ง
 ธรรม อานยิสฺสติ จักนำมา ฐมฺมกถิกตฺเถรํ ซึ่งพระเถระผู้เป็นพระธรรมกถิก” อิติ
 ดั่งนี้ ปฏฺยิยาเทตฺวา จัดแจงแล้ว ยาคุกตฺตาทีนํ (อาหารวตฺถุณิ) ซึ่งอาหารวตฺถุ ท.
 มีข้าวยาและภัตเป็นต้น โอลเกนฺตี แลดูอยู่ อาคมนมคฺคํ ซึ่งหนทางเป็นที่มา
 ตสฺส (มิตฺตวิหฺนุทฺส) ของนายมิตตวิหฺนุทฺส ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (มิตฺตวิหฺนุทฺส)
 ซึ่งนายมิตตวิหฺนุทฺส นั้น อาคตํ ผู้มาแล้ว เอกํ คนเดียว อาท กล่าวแล้ว อิติ ว่า
 “ตาด ดูก่อนลูก ฐมฺมกถิกอ อ.พระธรรมกถิก เต อันเธอ น อานีโต ไม่นำมาแล้ว
 หรือ?” อิติ ดั่งนี้ ฯ โส (มิตฺตวิหฺนุทฺส) อ.นายมิตตวิหฺนุทฺส นั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ
 ว่า “อตฺถอ อ.ความต้องการ ฐมฺมกถิกน ด้วยพระธรรมกถิก น (อตฺถ) ย่อมไม่มี
 มยฺหํ แก่กรรม” อิติ ดั่งนี้ อลภนฺโต เมื่อไม่ได้ สหสฺสภณฺทิกํ ซึ่งห่ออันมีภณฺทะ
 หนึ่งพัน อภฺยชิตฺวา ไม่บริโภคนแล้ว ภตฺตํ ซึ่งภัต ภนฺโตว เมื่อได้เทียว ภฺยชิ
 บริโภคนแล้ว ฯ อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก โส (มิตฺตวิหฺนุทฺส) อ.นายมิตต-
 วิหฺนุทฺส นั้น กโรนฺโต เมื่อกระทำ โวหารํ ซึ่งการค้าขาย นาวาย ทางเรือ มนุสฺเสหิ
 วิสฺสชฺชิตฺโต ผู้อันมนุษย์ ท. สละแล้ว สมฺมทฺตปิฏฺเจ บนหลังแห่งมหาสมฺมทฺร วุตฺตนเยน
 โดยนัยอันข้าพเจ้ากล่าวแล้ว เหฏฺฐา ในภายใต้ คจฺจนฺโต ไปอยู่ อุพฺพมฺปน ด้วยแพ
 ทิสฺวา เห็นแล้ว เวมานิกปฺเปติโย ซึ่งนางเวมานิกเปรต ท. จตฺสฺโส ๔ ผลิกวิมาน
 ในวิมานอันเป็นวิหารแห่งแก้วผลึก เปติโย ซึ่งนางเปรต ท. อฏฺฐจ ๘ รชตวิมาน
 ในวิมานอันเป็นวิหารแห่งเงิน เปติโย ซึ่งนางเปรต ท. โสฬส ๑๖ มณฺวิมาน ใน
 วิมานอันเป็นวิหารแห่งแก้วมณี เปติโย ซึ่งนางเปรต ท. ทวตฺตีส ๓๒ กนฺกวิมาน
 ในวิมานอันเป็นวิหารแห่งทอง ปฏฺยิปาฏฺยิยา ตามลำดับ นิสฺสนฺเทน เพราะวิบากอัน
 เป็นเครื่องไหลออก อุโปสถกมฺมสฺส แห่งอุโปสถกรรม ทิฏฺฐธมฺมเวทนียภูตสฺส อัน
 สัตว์พึงเสวยในทิฏฺฐธรรมเป็นแล้ว (มิตฺตวิหฺนุทฺส) กตสฺส อันอันนายมิตตวิหฺนุทฺส
 กระทำแล้ว เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง อนุกฺวิ เสวยแล้ว ทิพฺพสมฺปตฺตี ซึ่งสมบัติอันเป็น
 ทิพย์ สทฺธิ กับ ตาหิ (เปตาหิ) ด้วยนางเปรต ท. เหล่านั้น ฯ วตฺถุ อ.เรื่อง อาคตํ

มาแล้ว จตุทวารชาตกวางุณนาย ในอรรถกถาแห่งจตุทวารชาตก ฯ

แม้มารดาของนายมิตวินทุกะ ก็กล่าวว่า “ลูก ความเป็นมนุษย์ได้ยาก เจ้าก็ได้แล้ว, เจ้าจงให้ทาน รักษาศีล ทำอุโบสถกรรม ฟังธรรม”, เมื่อเขากล่าวว่า “แม่ ผมไม่มีความต้องการด้วยบุญกรรมมีทานเป็นต้น, แม่อย่าได้กล่าวอะไรๆ กะผมเลย, ผมจักไปตามกรรม”, จึงกล่าวว่า “ลูก วันนี้ เจ้าจงเป็นผู้รักษาอุโบสถ ฟังธรรมในวิหารตลอดคืนยืนรุ่งแล้วจึงมา, แม่จักให้ทรัพย์แก่เจ้าหนึ่งพัน”. แม่นายมิตวินทุกะ เพราะความโลภในทรัพย์ จึงรักษาอุโบสถ ยังกลางวันให้ล่องไปในวิหาร, แม้มัทธรมบทหนึ่งไม่กระทบหูได้โดยประการใด, ก็นอนหลับในประเทศแห่งหนึ่งโดยประการนั้นในราตรี, แล้วได้ไปสู່บ้านแต่เช้าตรู่. ส่วนมารดาของเขา คิดว่า “วันนี้ บุตรของเราฟังธรรมแล้ว จักนำพระธรรมกถึกมา” จึงจัดของฉันมีข้าวยาและภัตเป็นต้นไว้ มองดูทางมาของเขา เห็นเขามาผู้เดียว จึงกล่าวว่า “ลูก เจ้าไม่นำพระธรรมกถึกมาดอกหรือ?”. เขาตอบว่า “ผมไม่มีความต้องการด้วยพระธรรมกถึก” เมื่อไม่ได้ห่อทรัพย์พันหนึ่ง ก็ไม่บริโภคน้ำภัต เมื่อได้เท่านั้น จึงบริโภค. ในเวลาต่อมา เขาทำการค้าขายทางเรือ ถูกพวกมนุษย์ปล่อยบนหลังสมุทร โดยนัยที่กล่าวแล้วในหนหลัง ไปด้วยแพ วันหนึ่ง เห็นนางเวมานิกเปรต ๔ นาง ในวิมานแก้วผลึก ๘ นาง ในวิมานเงิน ๑๖ นาง ในวิมานแก้วมณี นางเปรต ๓๒ นาง ในวิมานทอง ตามลำดับ เพราะผลแห่งอุโบสถกรรม อันมีผลที่สัตว์พึงเสวยในภวิภูตธรรมซึ่งเขาทำแล้ว เสวยทิพยสมบัติกับนางเปรตเหล่านั้น. เรื่องมาในอรรถกถาจตุทวารชาตก.

เอวํ ปุตตสฺसानุกมฺบาย เต ปุตฺตํ กลฺยาณ นินฺเวเสนฺหิตี ฯ

เต (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น **ปุตฺตํ** ยังบุตร **นินฺเวเสนฺหิตี** ย่อมให้ตั้งอยู่ **กลฺยาณ** ในความดี **อนุกมฺบาย** เพื่ออนุเคราะห์ **ปุตฺตสฺส** แก่บุตร **เอวํ** ด้วยประการฉะนี้ ฯ

มารดาบิดาทั้ง ๒ เหล่านั้น ยังบุตรให้ตั้งอยู่ในความดี ด้วยความอนุเคราะห์บุตร ด้วยประการฉะนี้.

.....

[๓๗๐] **สิปปนุติ** อตตโน โอวาเท จิตภาวึ ฌตฺวา วัสนาคตฺ มุทฺธาคณฺหาทิสิปฺปี
 สิกฺขาเปฺนฺติ ฯ มุทฺธาคณฺหาทิสิปฺปีนํนตฺตํ อญฺญตฺถ วุตฺตํ ฯ ตถา ทิ มุทฺธาติ
 อํคฺคฺลิตฺตํ สญฺญํ จเปตฺวา หตฺถมฺุทฺธา คณฺหา ฯ คณฺหาติ อจฺฉิทฺตคณฺหา ฯ
สงฺขยานนุติ ปิณฺฑคณฺหา ยาย เขตฺตํ โอลฺเกตฺวา อิธ เอตฺตโก วิหิ ภวิสฺสตีติ
 รุกฺขํ โอลฺเกตฺวา อิธ เอตฺตกาณิ ผลานิ ภวิสฺสตีติ อากาสํ โอลฺเกตฺวา อิเม
 อากาเส สกฺกนา เอตฺตกา นาม ภวิสฺสตีติ ชานนุตีติ มหาทฺุทฺทคณฺหา
 วนฺณนํ วุตฺตํ ฯ

“**สิปปนุติ** (เอตถ ตติเย จาเน วินิจฺฉโย ปณฺทิตฺเตน เวทิตฺตํ) ฯ

(มาตาปิตโร ปุตฺตสฺส) อตตโน โอวาเท จิตภาวึ ฌตฺวา (ปุตฺตํ) วัสนาคตฺ มุทฺธาคณฺหาทิสิปฺปี
 สิกฺขาเปฺนฺติ ฯ มุทฺธาคณฺหาทิสิปฺปีนํนตฺตํ ตฺ (อาจฺริเยน) อญฺญตฺถ (คณฺเ) วุตฺตํ ฯ (อญฺจกา-
 จฺริเยน) “ตถา ทิ ‘มุทฺธาติ อํคฺคฺลิตฺตํ สญฺญํ จเปตฺวา หตฺถมฺุทฺธา คณฺหา ฯ คณฺหาติ
 อจฺฉิทฺตคณฺหา ฯ (ชนา ‘สา คณฺหา) **สงฺขยานนุติ** ปิณฺฑคณฺหา, ยาย (คณฺหา) เขตฺตํ
 โอลฺเกตฺวา ‘อิธ (เขตฺเต) เอตฺตโก วิหิ ภวิสฺสตีติ (ชานนุติ), รุกฺขํ โอลฺเกตฺวา ‘อิธ (รุกฺเข)
 เอตฺตกาณิ ผลานิ ภวิสฺสตีติ (ชานนุติ), อากาสํ โอลฺเกตฺวา ‘อิเม อากาเส สกฺกนา เอตฺตกา
 นาม ภวิสฺสตีติ ชานนุตีติ (วณฺ) มหาทฺุทฺทคณฺหา วนฺณนํ วุตฺตํ ฯ

(วินิจฺฉโย) อ.การวินิจฉัย (เอตถ ตติเย จาเน) ในฐานะนี้ “**สิปปนุติ** ว่า “สิปป”
 ดังนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตฺตํ พึงทราบ ฯ

(มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. ฌตฺวา รู้แล้ว (ปุตฺตสฺส) อตตโน โอวาเท
 จิตภาวึ ซึ่งความที่ แห่งบุตร เป็นผู้ดำรงอยู่แล้ว ในโอวาท ของตน (ปุตฺตํ) ยังบุตร
 สิกฺขาเปฺนฺติ ย่อมให้ศึกษา มุทฺธาคณฺหาทิสิปฺปี ซึ่งศิลปะมีมุทธาและคณหาเป็นต้น
 วัสนาคตฺ อันเป็นไปตามซึ่งวงศ์ ฯ ตฺ ก็ มุทฺธาคณฺหาทิสิปฺปีนํนตฺตํ อ.ความที่แห่ง
 ศิลปะมีมุทธาและคณหาเป็นต้นเป็นต่าง ๆ (อาจฺริเยน) อันอาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว
 อญฺญตฺถ (คณฺเ) ในคัมภีร์อื่น ฯ ตถา ทิ จริงเหมือนอย่างนั้น (วณฺ) อ.คำ อิติ ว่า
 “อํคฺคฺลิตฺตํ สญฺญํ จเปตฺวา หตฺถมฺุทฺธา คณฺหา อ.การ ตั้งไว้ ซึ่งสัญญา ที่
 ข้อแห่งนิ้วมือ ท. แล้วจึงนับ ด้วยปลายแห่งนิ้วมือ มุทฺธาติ ชื่อว่ามุทธา ฯ อจฺฉิทฺต-
 คณฺหา อ.การนับไม่ขาดสาย คณฺหา ชื่อว่าคณหา ฯ (ชนา) อ.ชน ท. โอลฺเกตฺวา
 แลดูแล้ว เขตฺตํ ซึ่งนา (ชานนุติ) ย่อมรู้ อิติ ว่า ‘วิหิ อ.ข้าวเปลือก เอตฺตโก

มีประมาณเท่านี้ ภวิสฺสตี จักมี อธิ (เขตเต) ในนหานี้' อิติ ดังนี้ โอลิเกตวา แลดูแล้ว รุกฺขํ ซึ่งต้นไม้ (ชานหฺต) ย่อมรู้ อิติ ว่า 'ผลานิ อ.ผลไม้ ท. เขตตกาหิ มีประมาณเท่านี้ ภวิสฺสหฺตตี จักมี อธิ (รุกฺข) บนต้นไม้' อิติ ดังนี้ โอลิเกตวา แลดูแล้ว อากาสํ ซึ่งอากาศ ชานหฺตติ ย่อมรู้ อิติ ว่า 'สฺกฺุณา อ.นก ท. อากาเส ในอากาศ อิเม เหล่านี้ เขตตกา นาม ชื่อมีประมาณเท่านี้ ภวิสฺสหฺตตี จักเป็น' อิติ ดังนี้ ยาย (คณนาย) ด้วยการนับใจ, (สา คณนา) อ.การนับนั้น ปิณฺฑทคณนา ชื่อว่าการนับประมวล "สงฺขยานหฺตติ ชื่อว่าสังขยาน" อิติ ดังนี้ (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว มหาทฺฤกฺขทฺฤกฺขหฺตฺตวณฺณนายํ ในอรรถกถา แห่งมหาทฺฤกฺขทฺฤกฺขหฺตฺตวณฺณ

ในฐานะที่ ๓ ว่า "สิปฺปิ" นี้ บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัย ดังนี้.

มารดาบิดาทราบว่าบุตรตั้งอยู่ในโอวาทของตนแล้ว จึงให้ศึกษาศิลปะมีมุททาและคณนาเป็นต้น อันเป็นไปตามวงศ์. ก็ความเป็นต่างๆ กันแห่งศิลปะ มีมุททาและคณนาเป็นต้น ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์อื่น. จริงเหมือนอย่างนั้น ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถา มหาทฺฤกฺขทฺฤกฺขหฺตฺตวณฺณว่า "การตั้งสัญญาไว้ ที่ข้อนิ้วมือ แล้วนับด้วยปลายนิ้วมือ ชื่อว่ามุททา. การนับไม่ขาดสาย ชื่อว่าคณนา. การนับประมวล ที่ชนทั้งหลายแลดูแล้ว ย่อมทราบได้ว่า 'ในนหานี้ จักมีข้าวเปลือกประมาณเท่านี้' แลดูต้นไม้แล้ว ย่อมทราบได้ว่า 'ต้นไม้จักมีผลประมาณเท่านี้' แลดูอากาศแล้ว ย่อมทราบได้ว่า 'นกในอากาศ เหล่านี้ จักมีชื่อประมาณเท่านี้', ชื่อว่าสังขยาน".

[๓๗๑] สญฺญํ จเปตฺวาติ อิมสฺมึ องฺคฺลฺปิพฺเพ คหิตฺเต สตํ โหติ อิมสฺมึ สหสฺสสฺนฺตฺติอาทินา สญฺญํ กตฺวา คณนา ๫ อจฺฉิทฺทคณนาติ เอกํ เทวตฺติอาทินวฺนฺตฺติวิธินา นีรฺนฺตรคณนา ๫ ปิณฺฑทคณนาติ สกฺลนปฏฺฐปฺปาทนาทินา ปิณฺฑทิกคณนา ๫ เตนาหฺ เขตฺตํ โอลิเกตฺวาติอาทินฺตติ ตฺมฺมฺฎีกา ๫

"สญฺญํ จเปตฺวาติ (ปททฺวยสฺส) 'อิมสฺมึ องฺคฺลฺปิพฺเพ คหิตฺเต สตํ โหติ อิมสฺมึ สหสฺสสฺนฺตฺติอาทินา สญฺญํ กตฺวา คณนา' (อิติ อตฺถ) ๫ 'อจฺฉิทฺทคณนาติ 'เอกํ เทวตฺติอาทินวฺนฺตฺติวิธินา นีรฺนฺตรคณนา ๫ 'ปิณฺฑทคณนาติ สกฺลนปฏฺฐปฺปาทนาทินา ปิณฺฑทิกคณนา ๫ เตน (อฏฺฐกถาจริโย) อาห

‘เขตต์ โอโลเกตวาตืออาที (วจน)’ อิติ ตฎฎีกา ฯ

ตฎฎีกา อ.ฎีกาแห่งมหาทุกขขันธสูตรนั้น อิติ ว่า “(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า ‘อิมสฺมึ อังคฺลุปพุเพ คหิตเต สตฺ โหติ อิมสฺมึ สหสฺสสฺหุตฺตืออาทินา สญฺญํ กตฺวา คณหา อ.การ กระทำ ซึ่งสัญญา โดยนัย เป็นต้นว่า ‘ครั้นเมื่อข้อแห่งนิ้วมือนี้ อันเรา จับแล้ว, อ.ร้อย ย่อมมี, ครั้นเมื่อข้อแห่งนิ้วมือนี้ อันเรา จับแล้ว, อ.พัน ย่อมมี’ ดังนี้ แล้วจึงนับ” (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “สญฺญํ จเปตฺวาติ ว่า “สญฺญํ จเปตฺวา” ดังนี้ ฯ **นिरฺนฺตรคณหา** อ.การนับมีระหว่างออกแล้ว **เอกํ เทวตฺตืออาทินวตฺตฺวิธินา** ด้วยวิธีมีหนึ่ง สอง ดังนี้ เป็นต้นมีเก้าเป็นที่สุด **อจฺฉิทฺทคณหาติ** ชื่อว่าอจฉิททคณหา ฯ **ปิณฺฑทฺคณหา** อ.การนับเป็นหมวด **สกลนปฏฺฐุปาทนาทินา (วิธินา)** ด้วยวิธีมีบวกและคูณ เป็นต้น **ปิณฺฑทคณหาติ** ชื่อว่าปิณฑทคณหา ฯ **เตน** เพราะเหตุ นั้น **(อฏฺฐกถาจรฺโย)** อ.พระอรรถกถาจารย์ **อาห** กล่าวแล้ว **(วจน)** ซึ่งคำ ‘เขตต์ โอโลเกตวาตืออาที เป็นต้นว่า ‘เขตต์ โอโลเกตฺวา’ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ฎีกามหาทุกขขันธสูตรนั้นว่า “สองบทว่า ‘สญฺญํ จเปตฺวา’ ความว่า การทำสัญญา โดยนัยว่า ‘เมื่อเราจับข้อนิ้วมือนี้แล้ว เป็น ๑๐๐, เมื่อเราจับข้อนิ้วมือนี้ เป็นพันหนึ่ง’ ดังนี้ เป็นต้น แล้วนับ. การนับเป็นลำดับไปด้วยวิธีมี ๑,๒ เป็นต้น มี ๙ เป็นที่สุด ชื่อว่า **อจฺฉิทฺทคณหา**. การนับเป็นหมวดด้วยวิธีมีบวกและคูณ เป็นต้น ชื่อว่า **ปิณฺฑทคณหา**. เพราะเหตุ นั้น พระอรรถกถาจารย์ จึงกล่าวคำเป็นต้นว่า ‘เขตต์ โอโลเกตฺวา’ ดังนี้.

.....
มฺุฑธาติ หตฺถมฺุฑธาคณหา ฯ **คณหาติ** อจฺฉิทฺทกาทิคณหาติ โอมสฺวาทสิกฺขาปทวณฺณนา ฯ

โอมสฺวาทสิกฺขาปทวณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งโอมสวาทสิกขาบท อิติ ว่า “**หตฺถมฺุฑธาคณหา** อ.การนับด้วยปลายนิ้วมือ **มฺุฑธาติ** ชื่อว่ามฺุฑธา ฯ **อจฺฉิทฺทกาทิคณหา** อ.การนับมีการนับไม่ขาดสาย เป็นต้น **คณหาติ** ชื่อว่าคณหา” อิติ ดังนี้ ฯ

อรรถกถาโอมสวาทสิกขาบทว่า “การนับด้วยปลายนิ้วมือ ชื่อว่ามฺุฑธา. การนับมีการนับไม่ขาดสาย เป็นต้น ชื่อว่าคณหา”.

“**หตถมุตฺธาคนหาติ** องฺคุลิสงฺโกปเนน คณนา ปาสิกมิลกฺขกาทโย วिय ๙ นวนฺตวเสน คณนา อจฺฉิทฺทคณนา ๙ อาทิสทฺเทน สกฺลนปฏฺฐปฺปาทนไวตฺถนภาคหฺรธาทิวเสน ปวตฺตทา ปิณฺฑทคณนา คหิตา ๙ ยสฺส สา ปคฺคณา โหติ, โส รุกฺขมฺปิ ทิสฺวา ‘เอตฺตกาณี เอตฺถ ปณฺณานีติ ชานาตีติ ตมฺมฏฺฐิกา ๙

“**หตถมุตฺธาคนหาติ** องฺคุลิสงฺโกปเนน คณนา ปาสิกมิลกฺขกาทโย (ชนา) วिय ๙ นวนฺตวเสน คณนา อจฺฉิทฺทคณนา ๙ (อฏฺฐกถาจรฺเยน) อาทิสทฺเทน สกฺลนปฏฺฐปฺปาทนไวตฺถนภาคหฺรธาทิวเสน ปวตฺตทา ปิณฺฑทคณนา คหิตา ๙ ยสฺส (ปฺคฺคลสฺส) สา (ปิณฺฑทคณนา) ปคฺคณา โหติ, โส (ปฺคฺคโล) รุกฺขมฺปิ ทิสฺวา ‘เอตฺตกาณี เอตฺถ (รุกฺเข) ปณฺณานีติ ชานาตีติ ตมฺมฏฺฐิกา ๙

ตมฺมฏฺฐิกา อ.ฏฺฐิกาแห่งโอมสฺวาทสิทฺทชาบทนั้น อิติ ว่า “**คณนา** อ.การนับ **องฺคุลิสงฺโกปเนน** ด้วยการงอนิ้วมือเข้า **ปาสิกมิลกฺขกาทโย (ชนา)** วिय ราวกะ อ.ชน ท. ชาวปาสิกะและมีลักขะเป็นต้น **หตถมุตฺธาคนหาติ** ชื่อว่าหตถมุตฺธาคนหา ๙ **คณนา** อ.การนับ **นวนฺตวเสน** ด้วยสามารถแห่งวิธีมี ๙ เป็นที่สุด **อจฺฉิทฺทคณนา** ชื่อว่าอจฺฉิทฺทคณนา ๙ **ปิณฺฑทคณนา** อ.การนับประมวล **ปวตฺตทา** อันเป็นไปแล้ว **สกฺลนปฏฺฐปฺปาทนไวตฺถนภาคหฺรธาทิวเสน** ด้วยสามารถแห่งวิธีมีการบวก คุณ ลบ และหารเป็นต้น **(อฏฺฐกถาจรฺเยน)** อันพระอรธกถาจารย์ **คหิตา** ถือเอาแล้ว **อาทิสทฺเทน** ด้วยอาทิสัพท ๙ **สา (ปิณฺฑทคณนา)** อ.การนับประมวลนั้น **ยสฺส (ปฺคฺคลสฺส)** แห่งบุคคลใด **ปคฺคณา** เป็นของคล้องแคล้ว **โหติ** ย่อมเป็น, **โส (ปฺคฺคโล)** อ.บุคคลนั้น **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **รุกฺขมฺปิ** แม้ซึ่งต้นไม้ **ชานาติ** ย่อมรู้ **อิติ** ว่า ‘**ปณฺณานี** อ.ใบไม้ ท. **เอตฺถ (รุกฺเข)** ที่ต้นไม้ **เอตฺตกาณี** มีประมาณเท่านี้’ **อิติ** ดังนี้” **อิติ** ดังนี้ ๙

ฏฺฐิกาโอมสฺวาทสิทฺทชาบทนั้นว่า “การนับด้วยการงอนิ้วมือเข้าเหมือนชนทั้งหลายมีชนชาวปาสิกะ และมีลักขะเป็นต้น ชื่อว่าหตถมุตฺธาคนหา. การนับด้วยสามารถวิธีมี ๙ เป็นต้นที่สุด ชื่อว่าอจฺฉิทฺทคณนา. การนับประมวล อันเป็นไปด้วยสามารถวิธีมีบวก คุณ ลบ และหารเป็นต้น ทำนถือเอาด้วย อาทิสัพท. การนับประมวลนั้น สำหรับผู้ใดคล้องแคล้ว ผู้นั้น แม้เห็นต้นไม้ ก็ทราบได้ว่า ‘ต้นไม้ มีใบประมาณเท่านี้’.

มฤตยู อัจฉริยคุณนา ฯ คณนาติ ปิณฑคณนาติ อังคุตตรวณณนาโนโย ฯ

อังคุตตรวณณนาโนโย อ.นัยแห่งอรรถกถาอังคุตตรนิกาย อิติ ว่า “**อัจฉริยคุณนา** อ.การนับไม่ขาดสาย **มฤตยู** ชื่อว่ามฤตยู ฯ **ปิณฑคณนา** อ.การนับประมวล **คณนาติ** ชื่อว่าคณนา” (อิตติ) ดังนี้ ฯ

นัยอันมาในอรรถกถาอังคุตตรนิกายว่า “การนับไม่ขาดสาย ชื่อว่ามฤตยู ฯ การนับประมวล ชื่อว่าคณนา” ฯ

มฤตยูติ ว่า อังคุลิปพเพสุ สยญัม จเปตฺวา หตฺถมฤตฺทาย คณนา ฯ เอกํ เทว ตีณฺตีอาทิวเสน อัจฉริยคุณนาติ ตมฺภิกฺกา ฯ

ตมฺภิกฺกา อ.ภิกฺกาแห่งอังคุตตรนิกายนั้น อิติ ว่า “**วา** อีกอย่างหนึ่ง **อังคุลิปพเพสุ** **สยญัม** **จเปตฺวา** **หตฺถมฤตฺทาย** **คณนา** อ.การ ตั้งไว้ ซึ่งสัญญา ที่ข้อนิ้วมือ ท. แล้ว จึงนับ ด้วยปลายแห่งนิ้วมือ **มฤตยูติ** ชื่อว่ามฤตยู ฯ **อัจฉริยคุณนา** อ.การนับไม่ขาดสาย **เอกํ เทว ตีณฺตีอาทิวเสน** ด้วยสามารถแห่งวิธีมี หนึ่ง, สอง, สาม เป็นต้น คณนาติ ชื่อว่าคณนา” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกฺกาอังคุตตรนิกายนั้นว่า “อีกอย่างหนึ่ง การตั้งสัญญาไว้ที่ข้อนิ้วมือทั้งหลายแล้วนับ ด้วยปลายนิ้วมือ ชื่อว่ามฤตยู. การนับไม่ขาดสายด้วยสามารถวิธีมี ๑,๒,๓ เป็นต้น ชื่อว่าคณนา”.

ตตฺถ วินเย วิสุํ ตสฺสา อนาคตตฺตา อัจฉริยทาทิตฺติ อาทิสทฺโท ปิณฑนํ คเหตุํ ปกฺขิตฺโต ฯ

ตตฺถ (โอมสวาทสิกขาปเท) วินเย วิสุํ ตสฺสา (ปิณฑนิกาย) อนาคตตฺตา “อัจฉริยทาทิตฺติ (ปเท) อาทิสทฺโท (อภฺจกถาจริเยน) ปิณฑนํ คเหตุํ ปกฺขิตฺโต ฯ

อาทิสทฺโท อ.อาทิตฺตฺพท์ “อัจฉริยทาทิตฺติ (ปเท) ว่า “อัจฉริยทาทิ” ดังนี้ (อภฺจกถา-จริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ **ปกฺขิตฺโต** ใส่ไว้แล้ว **ตตฺถ (โอมสวาทสิกขาปเท)** ในโอมสวาทสิกขาปทนั้น **คเหตุํ** เพื่ออันถือเอา **ปิณฑนํ** ซึ่งการนับประมวล **วินเย วิสุํ ตสฺสา (ปิณฑนิกาย) อนาคตตฺตา** เพราะความที่ แห่งการนับประมวลนั้น ไม่มา

แล้ว ในวินัย แผนกหนึ่ง ๆ

ด้วย อาทิสัพท ในบทว่า “**อจุณฑุทกาติ**” พระอรรถกถาจารย์ใส่เข้าไปในอรรถกถา โอมสวาทสิกขาบทนั้น ก็เพื่อถือเอาการนับประมวล เพราะการนับประมวลนั้น ไม่ได้ มาในพระวินัยแผนกหนึ่ง.

.....

เอวํ วุตตปฺปการํ มาตาปิตโร อนวชฺชเมว สิบฺปํ สิกฺขาเปนฺติ ฯ

มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. (บุตฺตํ) ยังบุตร สิกฺขาเปนฺติ ย่อมให้ศึกษา สิบฺปํ ซึ่งศีลปะ **อนวชฺชํ** เอว อันหาโทษมิได้นั้นเทียว วุตตปฺปการํ อันมีประการอันถูกกล่าวแล้ว เอวํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

มารดาบิดา ยังบุตรให้ศึกษาแต่ศีลปะอันหาโทษมิได้เท่านั้น มีประการดังกล่าวแล้ว ด้วยประการฉะนี้.

.....

[๓๗๒] ปฏฺฐิรฺูปเหาติ กุลสีลรูปโกคปริวาราทิหิ อนฺฐุเปน อนฺจฺฉวิเกน ทาเรน ฯ

“ปฏฺฐิรฺูปเหาติ (เอตถ จตฺตเถ จาเน วินิจฺฉโย ปณฺหิตฺเตน เวทิตพฺโพ) ฯ

กุลสีลรูปโกคปริวาราทิหิ (จาเนหิ) อนฺฐุเปน อนฺจฺฉวิเกน ทาเรน ฯ

(วินิจฺฉโย) อ.วินิจฉัย “ปฏฺฐิรฺูปเหาติ (เอตถ จตฺตเถ จาเน) ในฐานะที่ ๔ นี้ว่า “ปฏฺฐิรฺูปเหาติ” ดังนี้ (ปณฺหิตฺเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) ฟังทราบ ฯ

ทาเรน ด้วยภรรยา อนฺฐุเปน ผู้สมควร อนฺจฺฉวิเกน คือว่าผู้คู่ควร กุลสีลรูปโกคปริวาราทิหิ (จาเนหิ) ด้วยฐานะ ท. มีตระกูล ศีล รูป โภคทรัพย์ และบริวาร เป็นต้น ฯ

ในฐานะที่ ๔ ว่า “ปฏฺฐิรฺูปเหาติ” บัณฑิตฟังทราบวินิจฉัยดังนี้.

ด้วยภรรยาที่เหมาะสม คือคู่ควรกันด้วยสกุล มารยาท รูป โภคะ และบริวาร เป็นต้น.

.....

[๓๗๓] สมเย ทายชฺชํ นียฺยาเทฺหฺตึติ สมเย ฐนํ เทฺหฺติ ๗ ตตฺถ จ นิจฺจสมฺมโย กาลสมฺมโยติ เทฺว สมฺยา ๗ ตตฺถ นิจฺจภูโต สมฺมโย นิจฺจสมฺมโย อภินฺนุทฺตกาโล ๗ อภินฺนุทฺโต หิ อยํ นิจฺจสทฺโท นิจฺจปฺปหํสีโตตฺตยาทีสุ วีย ๗ ยุตฺตปฺปตฺตกาโล เอว สมฺมโย กาลสมฺมโย ๗ ตตฺถ อฏฺฐจาย สมฺมฏฺฐจาย อิมํ คณฺห อยฺนฺเต ปรีพฺพโย โหตุ, อิมินา กุสลํ กโรหีติ เทฺหฺตา นิจฺจสมฺมเย เทฺหฺติ นาม ๗ สีฆาจฺปนอวาทวิวาทาหิสมฺมเย เทฺหฺตา กาลสมฺมเย เทฺหฺติ นาม ๗ เอตฺถ สีฆาจฺปนํ ทารกกาเล, อวาทวิวาทํ ปุตฺตธึตฺถนํ โยพฺพนปตฺตกาเล ๗ อปีจ ปจฺฉิมกาเล มรณฺมณฺเจ นินฺนุสฺส อิมินา กุสลํ กโรหีติ เทฺหฺตาปิ สมฺมเย เทฺหฺติ นาม ๗ อิติ ภรณาทิวเสน เต อุปฺภูจฺหนฺโต ปาปนิวารณาหิหิตํ ปฏฺลิภฺติ, ตสฺมา เต ตถาปิ อุปฺภูจฺตพฺพา ว ๗

“สมเย ทายชฺชํ นียฺยาเทฺหฺตึติ (ปญฺจเม จาเน วินิจฺฉโย ปณฺทิตฺเตน เวทิตพฺโพ) ๗

(มาตาปิตโร) สมเย ฐนํ เทฺหฺติ ๗ ตตฺถ (“สมเยติ วจเน) จ “นิจฺจสมฺมโย กาลสมฺมโยติ เทฺว สมฺยา ๗ ตตฺถ (ทฺวีสุ สมเยสุ) นิจฺจภูโต สมฺมโย นิจฺจสมฺมโย อภินฺนุทฺตกาโล ๗ อภินฺนุทฺโต หิ อยํ นิจฺจสทฺโท “(ขุโร นหาปีเตน) นิจฺจปฺปหํสีโตตฺตยาทีสุ (ปโยเคสุ) วีย ๗ ยุตฺตปฺปตฺตกาโล เอว สมฺมโย กาลสมฺมโย ๗ (มาตาปิตโร) ตตฺถ (ทฺวีสุ สมเยสุ “ตฺวํ) อฏฺฐจาย สมฺมฏฺฐจาย อิมํ (โกคํ) คณฺห, อยํ (โกโค) เต ปรีพฺพโย โหตุ, (ตฺวํ) อิมินา (โกเคน) กุสลํ กโรหีติ เทฺหฺตา นิจฺจสมฺมเย เทฺหฺติ นาม ๗ (มาตาปิตโร) สีฆาจฺปนอวาทวิวาทาหิสมฺมเย เทฺหฺตา กาลสมฺมเย เทฺหฺติ นาม ๗ เอตฺถ (สมเยสุ) สีฆาจฺปนํ ทารกกาเล (โหติ), อวาทวิวาทํ ปุตฺตธึตฺถนํ โยพฺพนปตฺตกาเล (โหติ) ๗ อปีจ (มาตาปิตโร) ปจฺฉิมกาเล มรณฺมณฺเจ นินฺนุสฺส (ปุตฺตสฺส) “(ตฺวํ) อิมินา (โกเคน) กุสลํ กโรหีติ เทฺหฺตาปิ สมฺมเย เทฺหฺติ นาม ๗ อิติ (ปุตฺโต) ภรณาทิวเสน เต (มาตาปิตโร) อุปฺภูจฺหนฺโต ปาปนิวารณาหิหิตํ ปฏฺลิภฺติ, ตสฺมา เต (มาตาปิตโร ปุตฺเตน) ตถาปิ อุปฺภูจฺตพฺพา ว ๗

(วินิจฺฉโย) อ.วินิจฺฉย (ปญฺจเม จาเน) ในฐานะที่ ๕ “สมเย ทายชฺชํ นียฺยาเทฺหฺตึติ ว่า “สมเย ทายชฺชํ นียฺยาเทฺหฺติ” ดังนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อັນบັນทิต เวทิตพฺโพ พึง ทราบ ๗

(มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เทฺหฺติ ย่อมให้ ฐนํ ซึ่งทรัพย์ สมเย ในสมัย ๗ จ ก็ สมฺยา อ.สมัย ท. เทฺว ๒ อิติ คือ “นิจฺจสมฺมโย อ.นิจฺจสมฺมัย กาลสมฺมโย อ.กาล

สมัย” ตตถ (“สมเยติ วจเน) ในคำว่า “สมเย” ดังนี้ นั้น ๙ ตตถ (ทวิสุ สมเยสุ) **นิจจภูโต สมโย** อ.- ในสมัย ท. ๒ เหล่านี้ นหนา -สมัย อันเป็นนิตย์ **นิจจสมโย** ชื่อว่า **นิจจสมัย อภินุททกาโล** คือ อ.กาลเป็นที่กระทำเนื่องๆ ๙ **หิ ก็ อัย นิจจสทโท** อ.นิจจศัพท์นี้ **อภินุทโท** มีอรรถว่าเนื่องๆ **นิจจปฺปหฺสิโตตยาทีสุ (ปโยเคสุ)** **วिय** **ราวกะ** ในประโยค ท. เป็นต้นว่า “อ.มีตโกน อันข้างกัลบก สะบัดแล้วเป็นนิตย์” ดังนี้ ๙ **สมโย อ.สมัย ยุตตปฺตตกาโล** **เอว** คือ อ.กาลอันสมควรอันถึงแล้วนั้น เกี่ยว **กาลสมโย** ชื่อว่า **กาลสมัย ๙ (มาตาปีโตร)** อ.มารดาและบิดา ท. **เทหุตตา** เมื่อให้ **อิติ** ว่า “(ตฺว) อ.เจ้า **อุฏฺฏาย** ลูกขึ้นแล้ว **สมฺภูฏาย** ลูกขึ้นพร้อมแล้ว **คณฺห** จงถือเอา **อิมํ (โกคํ)** ซึ่งโกคะนี้, **อัย (โกโค)** อ.โกคะนี้ **ปริพฺพโย** เป็นเสบียง **เต** ของเจ้า **โหตุ** จงเป็น, (ตฺว) อ.เจ้า **กโรหิ** จงกระทำ **กฺุสฺลํ** ซึ่งกฺุสฺล **อิมินา (โกเคน)** ด้วยโกคะนี้” **อิติ** ดังนี้ **เทหุตติ** **นาม** ชื่อว่ายอมให้ **ตตถ (ทวิสุ สมเยสุ)** **นิจจสมเย** ใน- ในสมัย ท. ๒ เหล่านี้ นหนา -นิจจสมัย ๙ **(มาตาปีโตร)** อ.มารดาและบิดา ท. **เทหุตตา** เมื่อให้ **สิขา** ปรนอวาทวิวาหาทิสมาเย ในสมัยมีสมัยเป็นที่ตั้งไว้ซึ่งจุก สมัยอวาทมงคล และวิวาหมงคล เป็นต้น **เทหุตติ** **นาม** ชื่อว่ายอมให้ **กาลสมเย** ในกาลสมัย ๙ **เอตฺถ (สมเยสุ)** **สิขา** ปรน อ.- ในสมัย ท. เหล่านี้ นหนา -การตั้งไว้ซึ่งจุก **(โหติ)** ย่อมมี **ทารกกาเล** ในกาลเป็นเด็ก, **อวาทวิวาหํ** อ.อวาทมงคลและวิวาหมงคล **(โหติ)** ย่อมมี **โยพฺพยปตฺตกาเล** ในกาลเป็นที่ถึงแล้วซึ่งความเป็นหนุ่มสาว **ปฺตฺตธีตฺถนํ** แห่งบุตรและธิดา ท., **อปีจ** อีกอย่างหนึ่ง **(มาตาปีโตร)** อ.มารดาและบิดา ท. **เทหุตตา** **ปิ** แม้เมื่อให้ **(ปฺตฺตสฺส)** แก่บุตร **นิปนฺนสฺส** ผู้นอนแล้ว **มรณมญฺเจ** บนเตียงเป็นที่ตาย **ปจฺจิมกาเล** ในกาลอันมีในภายหลัง **อิติ** ว่า “(ตฺว) อ.เจ้า **กโรหิ** จงกระทำ **กฺุสฺลํ** ซึ่งกฺุสฺล **อิมินา (โกเคน)** ด้วยโกคะนี้” **อิติ** ดังนี้ **เทหุตติ** **นาม** ชื่อว่ายอมให้ **สมเย** ในสมัย ๙ **(ปฺตฺโต)** อ.บุตร **อุฏฺฏจหนฺโต** เมื่อบํารุง **เต (มาตาปีโตร)** ซึ่งมารดาและบิดา ท. เหล่านี้ นหนา **ภรณาทิวเสน** ด้วยสามารถแห่งกิจมีการเลี้ยง เป็นต้น **ปฏฺิลภติ** ย่อมได้เฉพาะ **ปาปนฺวารณาทิหิตํ** ซึ่งประโยชน์ก็อูกูลมีการห้ามจากความชั่ว เป็นต้น **อิติ** ด้วยประการฉะนี้, **ตสฺมา** เพราะเหตุนี้ **เต (มาตาปีโตร)** อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านี้ นหนา **(ปฺตฺเตน)** **อณฺบุตร** **อุฏฺฏจาทพฺพา** **ว** **พฺิง** บํารุงเกี่ยว **ตถา** **ปิ** แม้เหมือนอย่างนั้น ๙

ในฐานะที่ ๕ ว่า “สมเย ทายชฺชํ นียยาเทหฺติ” บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยดังนี้.

มารดาบิดา ย่อมให้ทรัพย์ในสมัย. ก็ในคำว่า “สมเย” นั้น สมัยมี ๒ คือ นิจจสมัย ๑
 กาลสมัย ๑. บรรดาสมัยทั้ง ๒ เหล่านี้ สมัยเป็นนิตย์ ชื่อว่านิจจสมัย คือกาลเป็นที่
 ทำเนื่องๆ. ก็ **นิจจศัพท์**นี้ มีอรรถว่าเนื่องๆ ดุจ **นิจจศัพท์** ในประโยคทั้งหลายมีว่า
 “มีโคณ อันช่างกัลบกสบัดเป็นนิตย์”, สมัยคือกาลอันสมควรซึ่งมาถึงแล้ว ชื่อว่ากาล
 สมัย. มารดาบิดาเมื่อให้อิวาทว่า “เจ้าจงลุกขึ้น ชมกเขม้นถือเอาโภคะนี้” ชื่อว่าให้ใน
 นิจจสมัย ในบรรดาสมัยทั้ง ๒ เหล่านี้. เมื่อให้ในสมัยมีสมัยไว้จุก สมัยอวาทมงคล
 และวิวาหมงคลเป็นต้น ชื่อว่าให้ในกาลสมัย. ในกาลสมัยเหล่านั้น การไว้จุก ย่อมมี
 ในเวลาเป็นเด็ก, อวาทมงคลและวิวาหมงคล ย่อมมีในเวลาทีบุตรธิดาถึงความเป็
 นหนุ่มสาว. อีกอย่างหนึ่ง มารดาบิดา แม้เมื่อให้อิวาทแก่บุตรผู้อนบนเตียงเป็นที่ตาย
 ในปัจฉิมกาลว่า “เจ้าจงทำกุศลด้วยโภคะนี้” ชื่อว่าให้ในสมัย. บุตรบำรุงมารดาบิดาทั้ง
 ๒ เหล่านี้ได้อยู่ ด้วยสามารถฐานะมีการเลี้ยงเป็นต้น ย่อมกลับได้ประโยชน์เกื้อกูลมี
 การห้ามจากความชั่วเป็นต้น ด้วยประการฉะนี้. เพราะฉะนั้น มารดาบิดาทั้ง ๒ เหล่า
 นั้น อันบุตรควรบำรุงแม้อย่างนั้นโดยแท้.

[๓๗๔] มาตาปิตโรปิ ทิ ภรณาทินิ จานานิ สมฺปสฺสฺสฺตา ปุตุตฺตํ ปฏฺฐเจฺนฺติ ๗ เตนนาห ภควา
 ปญฺจกงฺคฺตุตเร ปุตุตฺตสฺสุตฺเต ภิกฺขุณฺโณ ฐมฺมํ เทเสฺนฺโต

“ปญจ จานานิ สมฺปสฺสฺ	ปุตุตฺตํ อิจฺจนฺติ ปณฺทิตา
ภโต วา โน ภริสฺสฺติ	กิจฺจํ วา โน ภริสฺสฺติ
กุลวฺโส จิรํ ติฏฺฐเจ	ทายชฺชํ ปฏฺฐิพฺชชฺติ
อถ วา ปน เปตานิ	ทกฺขิณํ อนฺุปฺปทสฺสฺติ
จานาเนตานิ สมฺปสฺสฺ	ปุตุตฺตํ อิจฺจนฺติ ปณฺทิตา ๗
ตสฺมา สฺนฺโต สฺปฺปริสา	กตณฺณ กตเวทินอ
ภรณฺติ มาตาปิตโร	ปุพฺพเพ กตมฺนุสฺสรํ
กโรนฺติ เนสํ กิจฺจานิ	ยถาตํ ปุพฺพการินํ

โอราทการี ภตโปสี กุลวสิ อหาปยั
 สทุโธ สีเลน สมปนโน ปุตโต โหติ ปัสสิโยติ ฯ

หิ จริงอยู่ มาตาปิตโรปิ แม อ.มารดาและบิดา ท. สมปสนุตา เมื่อเห็น จานาหิ ซึ่งฐานะ ท. ภรณาทีหิ มีการเลี้ยงเป็นต้น ปญฺเจหุติ ย่อมปรารภณา ปุตตํ ซึ่งบุตร ฯ เตน เพราะเหตุนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า เทเสนฺโต เมื่อทรงแสดง ธรรม์ ซึ่งธรรม ภิกฺขุณฺ्ह์ แก่ภิกษุ ท. อาห ตรัสแล้ว (อิมา คาถาโย) ซึ่งคาถา ท. เหล่านี้ ปุตตสฺสฺเต ในปุตตสฺสฺตร ปญฺจกฺกฺคฺตฺเต ในปญฺจกนิบาต อังคฺตฺตรนิกาย อิติ ว่า

“ปณฺฑิตา อ.บัณฑิต ท. สมปสฺสํ เมื่อเห็น จานาหิ ซึ่งฐานะ ท. ปญฺจ หํ อิติ คือ “(ปุตโต) อ.บุตร (อมเหติ) ภโต ผู้ อันเรา ท. เลี้ยงแล้ว ภริสฺสฺติ จักเลี้ยง โน ซึ่งเรา ท. วา หรือ วา หรือว่า ภริสฺสฺติ จักกระทำ กิจจํ ซึ่งกิจ โน ของ เรา ท., กุลวสิ อ.วงศ์แห่งตระกูล ตัญฺเจ พึงดำรงอยู่ จิริ สิ้นกาลนาน, (ปุตโต) อ.บุตร ปฏิปชฺชติ จะปฏิบัติ ทายชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้ควรรับทรัพย์มรดก, ปน ก็ อถ วา อีกอย่างหนึ่ง (ปุตโต) อ.บุตร อนุปรปทสฺสฺติ จักตามเพิ่มให้ ทกฺขิณฺ्ह์ ซึ่งทักษิณา (อมฺหากํ) แก่เรา ท. เปตานํ ผู้ล่วงลับ ไปแล้ว” อิจฺฉหุติ ย่อมปรารภณา ปุตตํ ซึ่งบุตร ฯ

ปณฺฑิตา อ.บัณฑิต ท. สมปสฺสํ เมื่อเห็น เอตานิ จานาหิ ซึ่งฐานะ ท. เหล่านี้ อิจฺฉหุติ ย่อมปรารภณา ปุตตํ ซึ่งบุตร, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (ปุตตา) อ.บุตร ท. สนฺโต ผู้สงบ สปรุริสา ผู้เป็นสัตบุรุษ กตญฺญ ผู้เป็นผู้ซึ่งอุปการะ อันมารดาและบิดา ท. กระทำแล้ว กตเวทินฺโห ผู้เป็นผู้รู้ ซึ่งอุปการะแล้วกระทำตอบแทน อนุสฺสรํ เมื่อระลึกถึง (อุปการํ) ซึ่งอุปการะ (มาตาปิตฺุหิ) กตํ อันอันมารดา และบิดา ท. กระทำแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน ภรหุติ ย่อม เลี้ยง มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. ภโรหุติ ย่อมกระทำ กิจจาหิ ซึ่งกิจ ท. เหนสิ (มาตาปิตฺุณฺ्ह์) ของมารดาและบิดา ท.

เหล่านั้น ยถาต์ (กตัญญูกตเวทิน) ราวกะ อ.กตัญญูกตเวทิน-
บุคคล ท. (กโรหิตา) กระทำอยู่ (กิจจาหิ) ซึ่งกิจ ท. (ชานาห)
ของชน ท. ปุพพการิน ผู้เป็นบุรพการี ฯ

ปุตุโต อ.บุตร โอวาทการี ผู้กระทำซึ่งโอวาทโดยปกติ
กตโปสี ผู้เลี้ยงซึ่งมารดาและบิดาผู้เลี้ยงแล้ว กุลวสิ อหาปยั
ผู้ไม่ ยังวงศ์แห่งตระกูล ให้เสื่อมไปอยู่ สทฺโร ผู้มีศรัทธา
สมฺปนฺโน ผู้ถึงพร้อมแล้ว สีเลน ด้วยศีล (ปณฺทิตฺเตน)
ปสฺสิโย เป็นผู้อันบัณฑิต พึงสรรเสริญ โหติ ย่อมเป็น” อิติ
ดังนี้ ฯ

แท้จริง แม้มารดาบิดา เมื่อเห็นฐานะทั้งหลายมีการเลี้ยงเป็นต้น จึงปรารถนาบุตร.
เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย จึงตรัส ใน
ปุตตสูตร ปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกาย ว่า

“บัณฑิตทั้งหลาย เมื่อเห็นฐานะ ๕ คือ บุตร อันเราเลี้ยงแล้ว
จึงเลี้ยงเรา ๑ จักช่วยทำกิจของเรา ๑ วงศ์ตระกูลพึงดำรงอยู่
ได้นาน ๑ บุตรจะปฏิบัติความเป็นทนาย ๑ อีกอย่างหนึ่ง จัก
ตามเพิ่มให้ทักษิณาแก่เราผู้ล่วงลับไปแล้ว จึงปรารถนาบุตร.

บัณฑิตทั้งหลาย เมื่อเห็นฐานะ ๕ เหล่านี้ จึงปรารถนาบุตร.
เพราะฉะนั้น บุตรทั้งหลายผู้สงบ เป็นสัตบุรุษ ผู้กตัญญู
กตเวที เมื่อหวนระลึกถึงอุปการะที่ท่านทำแล้วในก่อน ย่อม
เลี้ยงมารดาบิดา ช่วยทำกิจทั้งหลายของท่าน เหมือนกตัญญู
กตเวทีบุคคล ช่วยทำกิจของบุรพการีชนทั้งหลาย ฉะนั้น.

บุตรผู้ทำตามโอวาท เลี้ยงท่านผู้เลี้ยงมาแล้ว ไม่ทำวงศ์ตระกูล
ให้เสื่อม มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเป็นผู้นำสรรเสริญ”.

.....

[๓๗๕] ตตถ ภาโต วา โนติ อมเหหิ ถณฺณปายนหตฺถปาทวทฺตนาทีหิ ภาโต ปฏฺชคฺคิโต อมฺเห มหฺลลกกาเล ปาทโรวณฺณหาปนยาคุตฺตทานาทีหิ ภริสฺสติ ฯ กิจจํ วา โนติ อตฺตโน กมฺมํ จเปตฺวา อมฺหากํ ราชกฺุลาทีสุ อฺุปฺปนฺนํ กิจจํ คนฺตฺวา ภริสฺสติ ฯ กุลฺวโรสฺติ อมฺหากํ สนฺตํ เขตฺตวตฺตุมฺหิรณฺณสฺวณฺณนาที อวินาเสตฺวา รกฺขนฺเต ปฺุตฺเต กุลฺวโร จิรํ ติฏฺฐเจยฺย ฯ จสฺสตีติ อตฺโถ ฯ อมฺเหหิ วา ปวตฺติตานิ สลาภกตฺตาทินิ อณฺุปจฺฉินฺหิตฺวา ปวตฺติสฺสติ, เอวํปิ โน กุลฺวโร จิรํ จสฺสติ ฯ ทายชฺชนฺติ กุลฺวสา- นฺุรฺรฺพาย ปฏฺิปตฺติยา อตฺตानํ ทายชฺชาร्हํ กโรนฺุโต อมฺหากํ ทายชฺชํ ปฏฺิปชฺชติ ฯ ทกฺขิณฺนฺติ ปตฺติทานํ กตฺวา ตตฺยทิวสโต ปฏฺุจาย ทานํ อณฺุปฺปทสฺสติ ฯ อิมสฺมี จาเน มาตาปิตฺุสุ สมมาปฏฺิปตฺติยา สนฺุโต สปฺุริสาติ เวทิตพฺพา ฯ ปฺุพฺเพ กตมณฺุสฺสรนฺติ มาตาปิตฺุหิ ปจฺมตรํ กตํ คฺุณฺ อณฺุสฺสรนฺตา ฯ โอวาทกาโรติ มาตาปิตฺุหิ ทินฺนสฺส โอวาทสฺส กตฺตา ฯ ภตโปสฺสีติ เยหิ ภาโต เตสํ โปสโก ฯ ปสฺสีโยติ ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม มหาชเนน ปสฺสีตพฺโพ โหตีติ ตพฺพณฺณนา ฯ

ตตถ (ปเทศุ) “ภาโต วา โนติ (ปททฺยสฺส) ‘อมฺเหหิ ถณฺณปายนหตฺถปาทวทฺตนาทีหิ (อฺุปถมฺภเนหิ) ภาโต ปฏฺชคฺคิโต อมฺเห (อมฺหากํ) มหฺลลกกาเล ปาทโรวณฺณหาปนยาคุตฺต- ทานาทีหิ (กิจฺเจหิ) ภริสฺสติ’ (อิตฺิ อตฺโถ) ฯ ‘กิจจํ วา โนติ (ปททฺยสฺส) ‘อตฺตโน กมฺมํ จเปตฺวา อมฺหากํ ราชกฺุลาทีสุ (จาเนสุ) อฺุปฺปนฺนํ กิจจํ คนฺตฺวา ภริสฺสติ’ (อิตฺิ อตฺโถ) ฯ ‘กุลฺวโรสฺติ (ปทสฺส) ‘อมฺหากํ สนฺตํ เขตฺตวตฺตุมฺหิรณฺณสฺวณฺณนาที (สมปตฺตี) อวินาเสตฺวา รกฺขนฺเต ปฺุตฺเต กุลฺวโร จิรํ ติฏฺฐเจยฺย’ (อิตฺิ อตฺโถ) ฯ จสฺสตีติ อตฺโถ ฯ (ปฺุตฺโต) อมฺเหหิ วา ปวตฺติตานิ สลาภกตฺตาทินิ (ภตฺตานิ) อณฺุปจฺฉินฺหิตฺวา ปวตฺติสฺสติ, เอวํปิ โน กุลฺวโร จิรํ จสฺสติ ฯ ‘ทายชฺชนฺติ (ปทสฺส ‘ปฺุตฺโต) กุลฺวสา- นฺุรฺรฺพาย ปฏฺิปตฺติยา อตฺตानํ ทายชฺชาร्हํ กโรนฺุโต อมฺหากํ ทายชฺชํ ปฏฺิปชฺชติ’ (อิตฺิ อตฺโถ) ฯ ‘ทกฺขิณฺนฺติ (ปทสฺส ‘ปฺุตฺโต) ปตฺติทานํ กตฺวา ตตฺยทิวสโต ปฏฺุจาย ทานํ อณฺุปฺปทสฺสติ’ (อิตฺิ อตฺโถ) ฯ (ปฺุตฺตา ปณฺุเทเน) อิมสฺมี จาเน มาตาปิตฺุสุ สมมาปฏฺิปตฺติยา ‘สนฺุโต สปฺุริสาติ เวทิตพฺพา ฯ ‘ปฺุพฺเพ กตมณฺุสฺสรนฺติ (คาธาปาทสฺส) ‘มาตาปิตฺุหิ ปจฺมตรํ กตํ คฺุณฺ อณฺุสฺสรนฺตา’ (อิตฺิ อตฺโถ) ฯ ‘โอวาทกาโรติ (ปทสฺส) ‘มาตาปิตฺุหิ ทินฺนสฺส โอวาทสฺส กตฺตา’ (อิตฺิ อตฺโถ) ฯ ‘ภตโปสฺสีติ (ปทสฺส ‘ปฺุตฺโต) เยหิ (มาตาปิตฺุหิ) ภาโต เตสํ (มาตาปิตฺุณ) โปสโก’ (อิตฺิ อตฺโถ) ฯ ‘ปสฺสีโยติ (ปทสฺส ‘ปฺุตฺโต) ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม มหาชเนน ปสฺสีตพฺโพ โหติ’ (อิตฺิ อตฺโถ)” อิตฺิ ตพฺพณฺณนา ฯ

ตพพณฺณา อ.อรรธกถาแห่งปุตตสูตฺรนั้น อิติ ว่า “(อตุโถ) อ.อรรธ (อิติ) ว่า ‘(ปุตฺโต) อ.บุตฺร อมฺเหติ ภโต ผู้อันเรา ท. เลี้ยงแล้ว ปฏิษฺศติ คือว่า ประคับประคองแล้ว ถณฺมปายนหตฺถปาทวทฺธนาทีหิ (อุปถมฺภเนหิ) ด้วยการอุปถัมภ์ ท. มีการให้ดื่มซึ่งนม และการยังมีมือและเท้าให้เจริญเป็นต้น ภริสฺสติ จักเลี้ยง อมฺเห ซึ่งเรา ท. (อมฺหากํ) มหฺลลกาลเ ในกาล แห่งเรา ท. เป็นคนแก่ ปาทโรวณฺหาปนฺยาคุตฺตทานาทีหิ (กิจฺเจหิ) ด้วยกิจ ท. มีการล้างซึ่งเท้า การให้อาบ และการให้ซึ่งข้าวยาคุและภัตฺรเป็นต้น’ (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสฺ) ‘ภโต วา โนติ (ปททฺวยสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -หฺมวดสองแห่งบท ว่า ‘ภโต วา โน’ ดังนี้ ๕ (อตุโถ) อ.อรรธ (อิติ) ว่า ‘(ปุตฺโต) อ.บุตฺร รฺเปตฺวา พักไว้แล้ว กมฺมํ ซึ่งการงาน อตฺตโน ของตน คนฺตฺวา ไปแล้ว ภริสฺสติ จักกระทำ กิจจํ ซึ่งกิจ อุปฺปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว ราชกฺุลาทีสฺ (จาเนสฺ) ในที่ ท. มีราชตระกูลเป็นต้น อมฺหากํ ของเรา ท.’ (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหฺมวดสองแห่งบท ‘กิจจํ วา โนติ ว่า ‘กิจจํ วา โน’ ดังนี้ ๕ (อตุโถ) อ.อรรธ (อิติ) ว่า ‘ปุตฺเต ครั้นเมื่อบุตฺร อมฺหากํ สนฺตํ เขตฺตวตฺตฺถุหิรณฺย-สฺวณฺณาที (สมฺปตฺตี) อวินาเสตฺวา รกฺขนฺเต ไม่ยังสมบัติ มีนา สวาน เงิน และทองเป็นต้น อันเป็นของมีอยู่ ของเรา ท. ให้พินาศไป รักษาอยู่ กุลวโส อ.วงศฺ แห่งตระกูล ติฏฺเฐยฺย พิงดํารงอยู่ จิริ สันกาลนาน’ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘กุลวโสติ ว่า ‘กุลวโส’ ดังนี้ ๕ วา อีกอย่างหนึ่ง (ปุตฺโต) อ.บุตฺร อหฺนฺจจินฺหิตฺวา ไม่เข้าไปตัดแล้ว สลากภตฺตาทินิ (ภตฺตานิ) ซึ่งภัตฺร ท. มีสลากภัตฺรเป็นต้น อมฺเหติ ปวตฺตติ อัน อันเรา ท. ให้เป็นไปแล้ว ปวตฺตติสฺสติ จักให้เป็นไป, กุลวโส อ.วงศฺ แห่งตระกูล โน ของเรา ท. จสฺสติ จักตั้งอยู่ จิริ สันกาลนาน เอวฺปิ แม้ด้วยประการฉะนี้ ๕ (อตุโถ) อ.อรรธ (อิติ) ว่า ‘(ปุตฺโต) อ.บุตฺร กโรนฺโต เมื่อกระทำ อตฺตานิ ซึ่งตน ทายชฺชารหิ ให้เป็นผู้สมควรเพื่อความเป็นแห่งบุคคลผู้รับทรัพย์มรดก ปฏิปตฺติยา ด้วยการปฏิบัติ กุลวฺสาหรูปราย อันสมควรแก่วงศ์ตระกูล ปฏิปชฺชติ ย่อมปฏิบัติ ทายชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้รับทรัพย์มรดก อมฺหากํ ของเรา ท.’ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘ทายชฺชนฺติ ว่า ‘ทายชฺช’ ดังนี้ ๕ (อตุโถ) อ.อรรธ (อิติ) ว่า ‘(ปุตฺโต) อ.บุตฺร กตฺวา กระทำแล้ว ปตฺติทานํ ซึ่งการให้ซึ่งส่วนบุญ อหฺนฺปทสฺสติ จักตามเพิ่มให้ ทานํ ซึ่งทาน ปฏฺุจาย จำเดิม ตตฺติยทิวสโต แต่วันที่ ๓’ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘ทกฺขินฺนฺติ ว่า ‘ทกฺขินฺน’ ดังนี้ ๕ (ปุตฺตา) อ.บุตฺร ท. (ปณฺทิตฺเตน)

อันบัณฑิต เวทิตพฺพา พิงฺทราบ ‘สนฺโต สปรุสชาติ’ ว่าเป็นผู้สงบ เป็นสัตบุรุษ’
 ดังนี้ สมุมาปฏิปัตติยา เพราะการปฏิบัติชอบ มาตาปิตุสฺ ในมารดาและบิดา ท.
 อิมสฺมี จาเน ในที่นี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘อนุสฺสรนฺตา เมื่อระลึกถึง คุณ
 ซึ่งคุณ มาตาปิตุหิ กตฺ อัน อันมารดาและบิดา ท. กระทำแล้ว ปจฺมตฺริ ก่อนกว่า’
 (อิตติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา ‘ปฺพุเพ กตฺมนุสฺสรนฺติ’ ว่า
 ‘ปฺพุเพ กตฺมนุสฺสร’ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘กตฺตา ผู้กระทำ โอวาทสฺส
 ซึ่งโอวาท มาตาปิตุหิ ทินฺนสฺส อัน อันมารดาและบิดา ท. ให้แล้ว’ (อิตติ) ดังนี้
 (ปทสฺส) แห่งบท ‘โอวาทการิตฺติ’ ว่า ‘โอวาทการี’ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ)
 ว่า ‘(ปฺตุโต) อ.บุตร เยหิ (มาตาปิตุหิ) ผู้อันมารดาและบิดา ท. เหล่าใด เลี้ยงแล้ว
 โปสฺโก เป็นผู้เลี้ยง เตสฺ (มาตาปิตุณฺ) ซึ่งมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น (โหติ) ย่อม
 เป็น’ (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘ภตโปสฺสิติ’ ว่า ‘ภตโปสี’ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ
 (อิตติ) ว่า ‘(ปฺตุโต) อ.บุตร มหาชเนน ปสฺสิตพฺโพ เป็นผู้ อันมหาชน พิงฺสรรเสริญ
 ธรรมเม ในธรรม ทิฏฺฐเจว อันสัตว์เห็นแล้วเทียว’ (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
 ‘ปสฺสิโยติ’ ว่า ‘ปสฺสิโย’ ดังนี้” อิตติ ดังนี้ ฯ

อรรถกถาปุตตสฺสูตรนั้นว่า “บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า ‘ภโต วา โห’ ความว่า บุตร
 อันเราเลี้ยงแล้ว คือประคับประคองแล้ว ด้วยการอุปถัมภ์ทั้งหลายมิให้ตีมน้ำนม ยัง
 มือและทำให้เจริญเป็นต้น จักเลี้ยงเรา ในเวลาที่เราเป็นคนแก่ ด้วยกิจทั้งหลายมีการ
 ล้างเท้า การให้อาบน้ำ ให้ข้าวยาสูบและภัตเป็นต้น. สองบทว่า ‘กิจจํ วา โห’ ความ
 ว่า บุตรจักพักการงานของตนไว้แล้ว ไปทำกิจของเรา อันเกิดขึ้นแล้วในที่ต่างๆ มี
 ราชสกุลเป็นต้น. บทว่า ‘กุลวโส’ ความว่า เมื่อบุตรรักษาสมบัติของเรา มีนา สวน เงิน
 และทองเป็นต้นไว้ ไม่ให้เสียหายอยู่. วงศ์ตระกูลพึงดำรงอยู่, อธิบายว่า จักตั้งอยู่สิ้น
 กาลนาน, อีกอย่างหนึ่ง บุตรจักไม่ตัดทอนภัตทั้งหลายมีสลาภภัตเป็นต้น อันเราให้
 เป็นไปแล้ว คงเป็นไป, วงศ์ตระกูลของเรา จักตั้งมั่นสิ้นกาลนาน แม้ด้วยอาการอย่างนี้.
 บทว่า ‘ทายชฺช’ ความว่า บุตรเมื่อทำตนให้เป็นผู้สมควรแก่ความเป็นทายาท ด้วย
 การปฏิบัติสมควรแก่วงศ์ตระกูล ชื่อว่าย่อมปฏิบัติความเป็นผู้รับทรัพย์มรดกของเรา.
 บทว่า ‘ทกุชิตฺถ’ ความว่า บุตรจักทำปัดตีทานแล้ว ตามเพิ่มให้ทานจำเดิมแต่วันที่ ๓.
 ในที่นี้ บุตรทั้งหลาย พิงฺทราบว่าผู้สงบ เป็นสัตบุรุษ เพราะการปฏิบัติชอบในมารดา
 บิดา. บาทคาถาว่า ‘ปฺพุเพ กตฺมนุสฺสร’ ความว่า เมื่อระลึกถึงคุณอันมารดาบิดา

ทำก่อนกว่า. บทว่า ‘โหว๓ท๓กร๓’ ได้แก๓ ผู้ทำโหว๓ท๓อันม๓ร๓ด๓บิ๓ด๓ให้ไว้แล้ว. บทว่า ‘ภ๓ต๓โป๓สี’ ได้แก๓ ผู้เลี้ยงม๓ร๓ด๓บิ๓ด๓ ซึ่งเลี้ยง๓น๓มาแล้ว. บทว่า ‘ป๓ส๓สิ๓โย’ ๓ว๓ม๓ว่า บ๓ด๓ร๓ ย่อมเป็นผู๓อันม๓ห๓ช๓น๓ค๓ว๓ร๓สร๓ร๓เส๓ริ๓ญ๓ใน๓ป๓จ๓จ๓บ๓น๓โดย๓แท๓”.

.....

มาตาศิปตฤๅพ๓จ๓นภ๓ ๗

มาตาศิปตฤๅพ๓จ๓นภ๓ อ.๓ว๓จ๓เป็น๓ค๓ร๓อง๓กล๓ว๓ซึ่ง๓การ๓บ๓ร๓จ๓ซึ่ง๓ม๓ร๓ด๓และ๓บิ๓ด๓

(น๓ภ๓จ๓ต๓) จ๓บ๓แล้ว

จ๓บ๓ภ๓ท๓ว๓ว่า๓ด๓้วย๓ร๓อง๓การ๓บ๓ร๓จ๓ม๓ร๓ด๓และ๓บิ๓ด๓

—————
—————

๑๒-๑๓. ปุตุตถการสงคหกถา

ปุตุตถการสงคหกถา อ.วาทาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งการสงเคราะห์ซึ่งบุตรและภรรยา

(มยา) อันข้าพเจ้า วุจเต จะกล่าว ๗

กถาว่าด้วยเรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยา

ตโยปุตุต

[๓๗๖] ปุตุตทา นาม ตโย โหนฺติ ๗ เตนหาห ตโยเม ภิกฺขเว ปุตุตทา สหฺโต สํวิชฺชมาณา
โลกสฺมี ๗ กตเม ตโย ๗ อติชาโต อหฺชาโต อวชาโตติ ๗

ปุตุตทา นาม ตโย โหนฺติ ๗ เตน (ภควา อาห “ตโย อิมะ ภิกฺขเว ปุตุตทา สหฺโต สํวิชฺชมาณา
โลกสฺมี ๗ กตเม ตโย (ปุตุตทา) ๗ “อติชาโต อหฺชาโต อวชาโตติ (ตโย ปุตุตทา) ๗

ปุตุตทา นาม ชื่อ อ.บุตร ท. ตโย มี ๓ จำพวก โหนฺติ ย่อมมี ๗ เตน เพราะเหตุนี้
(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ตูก่อนภิกษุ ท.
ปุตุตทา อ.บุตร ท. ตโย ๓ จำพวก อิมะ เหล่านี้ สหฺโต มีอยู่ สํวิชฺชมาณา ปรากฏอยู่
โลกสฺมี ในโลก ๗ (ปุตุตทา) อ.บุตร ท. ตโย ๓ จำพวก กตเม เหล่าไหน ? (ปุตุตทา)
อ.บุตร ท. (ตโย) ๓ จำพวก อิติ คือ “อติชาโต อ.อติชาตบุตร อหฺชาโต อ.อหฺชาต
บุตร อวชาโต อ.อวชาตบุตร” ๗

ธรรมดาว่าบุตรมี ๓ จำพวก. เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้ง
หลาย บุตร ๓ จำพวกเหล่านี้ มีปรากฏอยู่ในโลก, ๓ จำพวก เป็นไฉน ? ๓ จำพวก
คือ “อติชาตบุตร ๑ อหฺชาตบุตร ๑ อวชาตบุตร ๑”

กถญจ ภิกฺขเว ปุตุโต อติชาโต โหติ ๗

ภิกฺขเว ตูก่อนภิกษุ ท. จ ก็ ปุตุโต อ.บุตร อติชาโต เป็นอติชาต โหติ ย่อมเป็น
กถั อย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ก็ อติชาติบุตร เป็นอย่างไร ?

อิธ ภิกษเว ปุตตสุส มาตาปิตโร โหนฺติ น พุทฺธํ สรณํ คตา น ฌมฺมํ สรณํ คตา น สงฺฆํ สรณํ คตา ปาณาติปาตา อปฺปฏิวิริตา อทินฺนาทานา กาเมสุ มิจฺจจาธา มุสฺสาวาธา สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจานา อปฺปฏิวิริตา ทุสฺสีลา ปาปชฺชมา, ปุตฺโต จ เนสํ โหติ พุทฺธํ สรณํ คโต ฌมฺมํ สรณํ คโต สงฺฆํ สรณํ คโต ปาณาติปาตา ปฏิวิริโต ฯเปฯ สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจานา ปฏิวิริโต สีลวา กุลยาณธมฺโม, เอวํ โข ภิกษเว ปุตฺโต อติชาโต โหติ ฯ

ภิกษเว ตุก่อนภิกษุ ท. มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. ปุตตสุส ของบุตร อิธ (โลก) ในโลกนี้ คตา เป็นผู้ถึงแล้ว พุทฺธํ ซึ่งพระพุทฺธเจ้า สรณํ ว่าเป็นสรณะ โหนฺติ ย่อมเป็น น หามิได้ คตา เป็นผู้ถึงแล้ว ฌมฺมํ ซึ่งพระธรรม สรณํ ว่าเป็นสรณะ (โหนฺติ) ย่อมเป็น น หามิได้ คตา เป็นผู้ถึงแล้ว สงฺฆํ ซึ่งพระสงฆ์ สรณํ ว่าเป็นสรณะ (โหนฺติ) ย่อมเป็น น หามิได้ อปฺปฏิวิริตา เป็นผู้ไม่งดเว้นเฉพาะแล้ว ปาณาติปาตา จากปาณาติบาต อปฺปฏิวิริตา เป็นผู้ไม่งดเว้นเฉพาะแล้ว อทินฺนาทานา จากอทินนาทาน มิจฺจจาธา จากมิจฺจจาธ กาเมสุ ในกาม ท. มุสฺสาวาธา จากมุสฺสาวาธา สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจานา จากการดื่มซึ่งสุรา เมรยและของมีนเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ทุสฺสีลา เป็นผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว ปาปชฺชมา เป็นผู้มิชฺชธรรมอันชั่ว (โหนฺติ) ย่อมเป็น, จ ส่วนว่า ปุตฺโต อ.บุตร เนสํ (มาตาปิตุณ) ของมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น คโต เป็นผู้ถึงแล้ว พุทฺธํ ซึ่งพระพุทฺธเจ้า สรณํ ว่าเป็นสรณะ โหติ ย่อมเป็น คโต เป็นผู้ถึงแล้ว ฌมฺมํ ซึ่งพระธรรม สรณํ ว่าเป็นสรณะ (โหนฺติ) ย่อมเป็น คโต เป็นผู้ถึงแล้ว สงฺฆํ ซึ่งพระสงฆ์ สรณํ ว่าเป็นสรณะ (โหนฺติ) ย่อมเป็น ปฏิวิริโต เป็นผู้งดเว้นเฉพาะแล้ว ปาณาติปาตา จากปาณาติบาต ปฏิวิริโต เป็นผู้งดเว้นเฉพาะแล้ว อทินฺนาทานา จากอทินนาทาน มิจฺจจาธา จากมิจฺจจาธ กาเมสุ ในกาม ท. มุสฺสาวาธา จากมุสฺสาวาธา สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจานา จากการดื่มซึ่งสุรา เมรยและของมีนเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท สีลวา เป็นผู้มีศีล กุลยาณธมฺโม เป็นผู้มิชฺชธรรมอันงาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น, ภิกษเว ตุก่อนภิกษุ ท. จ ก็ ปุตฺโต อ.บุตร อติชาโต เป็นอติชาติ โหติ ย่อมเป็น เอวํ โข อย่างนี้แล ฯ

ภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาของบุตรในโลกนี้ ไม่ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ไม่ถึงพระ
 ธรรมเป็นสรณะ ไม่ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ ไม่งดเว้นจากปาณาติบาต อทินนาทาน
 กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาท, ไม่งดเว้นจากสุราเมรัยและของมีนเมา อันเป็นที่ตั้งแห่ง
 ความประมาท, เป็นผู้ทุศีล มีบาปกรรม, ส่วนบุตรของเขา ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ
 ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ งดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ งดเว้น
 จากสุราเมรัยและของมีนเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีศีล มีกัลยาณธรรม,
 ภิกษุทั้งหลาย อติชาตบุตรอย่างนี้แล.

.....

กถณฺจ ภิกฺขเว ปุตุโต อุนฺชาโต โหติ ฯ

ภิกษุเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ ก็ ปุตุโต อ.บุตร อุนชาโต เป็นอนุชาต โหติ ย่อมเป็น
 กถ์ อย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ก็ อนุชาตบุตร เป็นอย่างไร ?

.....

อิธ ภิกษุเว ปุตุตฺตสฺส มาตาปิโตร โหนฺติ พุทฺธํ สรณํ คตา ฯเปฯ สีลวนฺโต กฺลฺยาณ-
 ธรรมมา ปุตุโต จ เนสํ โหติ พุทฺธํ สรณํ คโต ฯเปฯ สีลวา กฺลฺยาณธมฺโม, เอวํ โข
 ภิกษุเว ปุตุโต อุนฺชาโต โหติ ฯ

ภิกษุเว ดูก่อนภิกษุ ท. มาตาปิโตร อ.มารดาและบิดา ท. ปุตุตฺตสฺส ของบุตร อิธ
 (โลก) ในโลกนี้ คตา เป็นผู้ถึงแล้ว พุทฺธํ ซึ่งพระพุทธเจ้า สรณํ ว่าเป็นสรณะ โหนฺติ
 ย่อมเป็น คตา เป็นผู้ถึงแล้ว ธรรมํ ซึ่งพระธรรม สรณํ ว่าเป็นสรณะ (โหนฺติ)
 ย่อมเป็น คตา เป็นผู้ถึงแล้ว สงฺฆํ ซึ่งพระสงฆ์ สรณํ ว่าเป็นสรณะ (โหนฺติ) ย่อม
 เป็น ปฏิวิรตา เป็นผู้งดเว้นเฉพาะแล้ว ปาณาติปาตา จากปาณาติบาต ปฏิวิรตา
 เป็นผู้งดเว้นเฉพาะแล้ว อทินนาทานา จากอทินนาทาน มิฉฉาจาจา จากมิฉฉาจาร
 กาเมสุ ในกาม ท. มุสาวาทา จากมุสาวาท สุราเมรยมฺชฺชปมาทญฺจาณา จากการ
 ดื่มซึ่งสุรา เมรัยและของมีนเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท สีลวนฺโต เป็นผู้ที่มีศีล
 กฺลฺยาณธมฺมา เป็นผู้ที่มีธรรมอันงาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น, จ ส่วนว่า ปุตุโต อ.บุตร

เนสส์ (มาตาปิตุหน์) ของมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น คโต เป็นผู้ถึงแล้ว พุทฺธั ซึ่ง พระพุทธเจ้า สรณั ว่าเป็นสรณะ โหติ ย่อมเป็น คโต เป็นผู้ถึงแล้ว ธมฺมั ซึ่งพระ ธรรม สรณั ว่าเป็นสรณะ (โหติ) ย่อมเป็น คโต เป็นผู้ถึงแล้ว สัมมั ซึ่งพระสงฆ์ สรณั ว่าเป็นสรณะ (โหติ) ย่อมเป็น ปฏิวิโรโต เป็นผู้งดเว้นเฉพาะแล้ว ปาณา- ติปาตา จากปาณาติบาต ปฏิวิโรโต เป็นผู้งดเว้นเฉพาะแล้ว อทินฺนาทานา จาก อทินนาทาน มิจฺฉาจจารา จากมิจฉาจาร กาเมสุ ในกาม ท. มุสาวาทา จากมุสา- วาท สุราเมรยมชฺชุปมาทภูจฺจนา จากการดื่มซึ่งสุรา เมรยและของมีนเมาอันเป็นที่ ตั้งแห่งความประมาท สีลวา เป็นผู้มศีล กลฺยาณธมฺโม เป็นผู้มศีลธรรมอันงาม (โหติ) ย่อมเป็น, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ ก็ ปุตุโต อ.บุตร อวชาโต เป็นอวชาต โหติ ย่อมเป็น เอวํ โข อย่างนี้แล ฯ

ภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาของบุตรในโลกนี้ ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระ ธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ งดเว้นจากปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสมิจฉาจาร มุสาวาท งดเว้นจากสุราเมรยและของมีนเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความ ประมาท, เป็นผู้มศีล มีกัลยาณธรรม, ส่วนบุตรของเขา ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ถึง พระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ งดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ งดเว้นจาก สุราเมรยและของมีนเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีศีล มีกัลยาณธรรม, ภิกษุ ทั้งหลาย อวชาตบุตรอย่างนี้แล.

กถญจ ภิกฺขเว ปุตุโต อวชาโต โหติ ฯ

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จ ก็ ปุตุโต อ.บุตร อวชาโต เป็นอวชาต โหติ ย่อมเป็น กถํ อย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ก็ อวชาตบุตร เป็นอย่างไร ?

อิธ ภิกฺขเว ปุตุตฺตสฺส มาตาปิตโร โหนฺติ พุทฺธั สรณั คตา ฯเปฯ สีลวฺนุโต กลฺยาณ- ธมฺโม ปุตุโต จ เนสํ โหติ น พุทฺธั สรณั คโต ฯเปฯ ทุสฺสีโล ปาปธมฺโม, เอวํ

โฆ ภิกขเว ปุตุโต อวชาโต โหติ ฯ

ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. **ปุตุตสฺส** ของบุตร **อิธ (โลก)** ในโลกนี้ **คตา** เป็นผู้ถึงแล้ว **พทุธั** ซึ่งพระพุทฺธเจ้า **สรณั** ว่าเป็นสรณะ **(โหนฺติ)** ย่อมเป็น **คตา** เป็นผู้ถึงแล้ว **ธมฺมึ** ซึ่งพระธรรม **สรณั** ว่าเป็นสรณะ **(โหนฺติ)** ย่อมเป็น **คตา** เป็นผู้ถึงแล้ว **สังฺฆึ** ซึ่งพระสงฆ์ **สรณั** ว่าเป็นสรณะ **(โหนฺติ)** ย่อมเป็น **ปฏิวิรตา** เป็นผู้ตเว้นเฉพาะแล้ว **ปาณาติปาตา** จากปาณาติบาต **ปฏิวิรตา** เป็นผู้ตเว้นเฉพาะแล้ว **อทินฺนาทานา** จากอทินนาทาน **มิจฺจาคารา** จากมิจจาคารกาเมสุ ในกาม ท. **มุสฺวาทา** จากมุสวาทา **สุราเมรยมชฺชุปมาทฏฺฏาณา** จากการดื่มซึ่งสุรา เมรัยและของมีนเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท **สีลฺวาโถ** เป็นผู้มีศีล **กฺลฺยาณธมฺมา** เป็นผู้มีธรรมอันงาม **(โหนฺติ)** ย่อมเป็น, จ ส่วนว่า **ปุตุโต** อ.บุตร **เหสฺสึ (มาตาปิตฺตฺวึ)** ของมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น **คโต** เป็นผู้ถึงแล้ว **พทุธั** ซึ่งพระพุทฺธเจ้า **สรณั** ว่าเป็นสรณะ **โหติ** ย่อมเป็น **น** หามิได้ **คโต** เป็นผู้ถึงแล้ว **ธมฺมึ** ซึ่งพระธรรม **สรณั** ว่าเป็นสรณะ **(โหติ)** ย่อมเป็น **น** หามิได้ **คโต** เป็นผู้ถึงแล้ว **สังฺฆึ** ซึ่งพระสงฆ์ **สรณั** ว่าเป็นสรณะ **(โหติ)** ย่อมเป็น **น** หามิได้ **อปฺปฏิวิรโต** เป็นผู้ไม่ตเว้นเฉพาะแล้ว **ปาณาติปาตา** จากปาณาติบาต **อปฺปฏิวิรโต** เป็นผู้ไม่ตเว้นเฉพาะแล้ว **อทินฺนาทานา** จากอทินนาทาน **มิจฺจาคารา** จากมิจจาคารกาเมสุ ในกาม ท. **มุสฺวาทา** จากมุสวาทา **สุราเมรยมชฺชุปมาทฏฺฏาณา** จากการดื่มซึ่งสุรา เมรัยและของมีนเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท **ทฺสฺสึโล** เป็นผู้มีศีล **อันโทษฺประทุษฺร้ายแล้ว** **ปาปธมฺโม** เป็นผู้มีธรรมอันชั่ว **(โหติ)** ย่อมเป็น, **ภิกขเว** ดูก่อนภิกษุ ท. **จ** ก็ **ปุตุโต** อ.บุตร **อวชาโต** เป็นอวชาต **โหติ** ย่อมเป็น **เอว โฆ** อย่างนี้แล ฯ

ภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาของบุตรในโลกนี้ ถึงพระพุทฺธเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ งดเว้นจากปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจจาคาร มุสวาทา งดเว้นจากสุราเมรัยและของมีนเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม, ส่วนบุตรของเขา ไม่ถึงพระพุทฺธเจ้าเป็นสรณะ ไม่ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ไม่ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ ไม่งดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ไม่งดเว้นจากสุราเมรัยและของมีนเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความ

ประมาท เป็นผู้ทุศีล มีบาปกรรม, ภิภษุทั้งหลาย อวชาตบุตรอย่างนี้แล.

.....

อิเม โข ภิกขเว ตโย ปุตฺตา สนฺโต สํวิชฺชมาณา โลกสฺมินฺติ ฯ

“อติชาติ อนุชาติ	ปุตฺตมิจฺจนฺติ ปณฺทิตา
อวชาติ น อิจฺจนฺติ	โย โหติ กุลคนฺธโน
เอเต โข ปุตฺตา โลกสฺมี	เย ภวนฺติ อุปาสกา
สทฺธา สีเลน สมฺปฺนฺนา	วทญฺญ วิตมจฺจรา
จฺนโทวพฺภมฺนา มุตฺโต	ปริสาสุ วิโรจเรติ ฯ

ภิกขเว ดูก่อนภิภษุ ท. ปุตฺตา อ.บุตร ท. ตโย ๓ อิเม โข เหล่านี้แล สนฺโต มีอยู่
สํวิชฺชมาณา มีปรากฏอยู่ โลกสฺมี ในโลก” อิติ ดังนี้ ฯ

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า (อโวจ) ได้ตรัสแล้ว (อิมํ อตฺถํ) ซึ่งเนื้อความนี้
(อาห) ตรัสแล้ว (อิมํ คาถาวจฺหนํ) ซึ่งคำอันเป็นคาถานี้ (เอตสฺมี อตฺถเอ) ในเนื้อ
ความนั้น อิติว่า

“ปณฺทิตา อ.บัณฑิต ท. อิจฺจนฺติ ย่อมปรารถนา ปุตฺตํ ซึ่ง
บุตร อติชาติ ผู้เป็นอภิชาติ อนุชาติ ผู้เป็นอนุชาติ, โย
(ปุตฺโต) อ.บุตรใด กุลคนฺธโน เป็นผู้ตัดซึ่งตระกูล โหติ ย่อม
เป็น, (ปณฺทิตา) อ.บัณฑิต ท. น อิจฺจนฺติ ย่อมไม่ปรารถนา
(ปุตฺตํ) ซึ่งบุตร อวชาติ ผู้เป็นอวชาติ (ตํ) นั้น ฯ เอเต โข
ปุตฺตา อ.บุตร ท. เหล่านี้แล (สํวิชฺชนฺติ) ย่อมมีอยู่ โลกสฺมี
ในโลก ฯ

เย (ปุตฺตา) อ.บุตร ท. เหล่าใด อุปาสกา เป็นอุปาสก สทฺธา
มีศรัทธา สมฺปฺนฺนา เป็นผู้ถึงพร้อมแล้ว สีเลน ด้วยศีล
วทญฺญ เป็นผู้รู้ซึ่งถ้อยคำ วิตมจฺจรา เป็นผู้มีความตระหนี่
ไปปราศแล้ว (โหนฺติ) ย่อมเป็น, (เต ปุตฺตา) อ.บุตร ท.
เหล่านี้ วิโรจเร ย่อมรุ่งโรจน์ ปริสาสุ ในบริษัท ท. จฺนโท

อิว เพียงดัง อ.พระจันทร์ มุตโต พันแล้ว อพุกขมา จาก
ก่อนแห่งเมฆ (วิโรจนโต) รุ่งโรจน์อยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุทั้งหลาย บุตร ๓ จำพวกเหล่านี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก”.

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว จึงตรัสคำเป็นคาถานี้ในความข้อนั้น ดังนี้
ว่า

“บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมปรารถนาอติชาติบุตร อนุชาติบุตร ไม่
ปรารถนาอวชาติบุตรผู้ตัดสกุล, บุตรเหล่านี้แล มีอยู่ในโลก.
บุตรเหล่าใด เป็นอุบาสก มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล รู้ถ้อยคำ
ปราศจากความตระหนี่, บุตรเหล่านั้น ย่อมไฟโรจน์ในบริษัท
ทั้งหลาย เหมือนพระจันทร์พ้นจากก้อนเมฆ ไฟโรจน์อยู่”

.....
อิติวุตตเก ตโยปุตุตตสุตต์ ฯ

ตโยปุตุตตสุตต์ อ.ตโยปุตุตตสุตฺร (อาคตฺ) มาแล้ว อิติวุตตเก ในอิติวุตตเก ฯ

ตโยปุตุตตสุตฺรมาในอิติวุตตเก.
.....

[๓๗๗] ปุตุตาติ อตฺรชา โอรสปุตุตา ทินฺนกาทโยปิ วา ฯ อติชาโตติ อตฺตโน คุณฺเห
มาตาปิตโร อติกุกมิตฺวา ชาโต, ‘เตหิ อธิกคุณฺติ อตฺโต ฯ อนุชาโตติ คุณฺเห
มาตาปิตฺตุนฺ อนฺรุโป หุตฺวา ชาโต, ‘เตหิ สมานคุณฺติ อตฺโต ฯ อวชาโตติ คุณฺเห
มาตาปิตฺตุนฺ อสโม หุตฺวา ชาโต, ‘เตหิ นิหีนคุณฺติ อตฺโต ฯ เยหิ ปน คุณฺเห
ปุตุโต มาตาปิตฺตุนฺ อธิโก สมานो หีนो จ โหติ, เต วิภชิตฺวา ทสฺเสตฺถุ “กถญจ
ภิกฺขเวตฺยาทิมานฺห ฯ

ตตฺถ อปฺปฏิวิริตาติ สมานสมปฺตฺตวิริตฺตินฺนภาเวน นปฺปฏิวิริตา ฯ ทุสฺสีลาติ
ตโตเอว ปญฺจสิลฺมตฺตสฺสาปิ อภาเวน นิสฺสีลา ฯ ปาปธมฺมาติ ลามกธมฺมา
หีนานฺจารา ฯ ปฏฺวิโรตฺติ สิฏฺขาปทสมานาเนน วิโรตฺ อารกา จิตฺ ฯ เอส นโย

สหพตถ ๕ **สีลวาติ** ยถาวุตตปณจสีลวา ๕ **กल्याณธมฺโม**ติ สุนทรธมฺโม สรณคมนา-
ปรีทีปิกาย ทิฏฐิจสมฺปตติยา สมฺปนฺนบฺปณฺโณติ อตฺถโก ๕ โย ปน ปุตฺโต มาตาปิตฺตฺสู
อสฺสทฺเตสฺสุ ทฺสฺสีเลสฺสุ จ สยฺปิ ตาทิโส, โสปี อวชาโตเยวาทิ เวทิตพฺโพ ๕

อสฺสทฺธิยาทโย หิ อิทฺ อวชาตภาวสฺส ลกฺขณฺเ วุตฺตา, เต จ ตสฺมี สํวิชนฺติ ๕
มาตาปิตโร ปน อุปาทาย ปุตฺตสฺส อติชตาทิกาวโ วุจฺจติ ๕ **กฺลคฺนฺธโน**ติ กฺลจ-
เฉทโก กฺลวินาสโก ๕ เฉทนตฺถเ เหตุถ คณฺธสทฺโท อุปลคฺนฺธปจฺจตฺติกาติอาทิสฺสุ
วีย ๕ **โลกสฺมินฺ**ติ เอเต อติชตาทโย ปุตฺตา เอว อิมสฺมี สตฺตโลเก ปุตฺตา นาม ๕
น อิตฺ วินมฺุตฺโต อตฺถิ ๕ อิมฺสฺ ปน เย สรณคมนาสมฺปตฺติยา อุปาสกา ภวฺนฺติ
กมฺมสฺส กตฺตณฺณาณฺน กมฺมสฺส โกวิทา เต จ ปณฺหิตา ปณฺณวฺนฺโต ปณฺจสีล-
ทสฺสีเลน สมฺปนฺนา ปรีปฺณฺณา ๕ ยาจกานํ วจนํ ชานนฺติ เตสํ มุขาการทสฺสเนเนว
อตฺถํ ชานนฺตีติ วทณฺญ ๕ เตสํ วา เทหีติ วจนํ สุตฺวา อิมํ ปุพฺเพ ทานํ อทฺตฺวา
เอวํ ภูตา, มยา ปน น เอวํ ภวิตพฺพนฺติ เตสํ ปรีจฺจาเคน ตทตฺถํ ชานนฺตีติ
วทณฺญ ๕ ปณฺหิตานํ วา กมฺมสฺส กตาทิปกํ วจนํ ชานนฺตีติ วทณฺญ ๕ ปทณฺญติ
จ ปจฺนฺติ ๕ ‘ปทานิยา ปรีจฺจาคสีลาติ อตฺถโก ๕ **อพฺภมฺนา**ติ อพฺภสจฺจวาทา
จนา เมฆปฏฺลา วา มุตฺโต จนฺโท วีย อุปาสกาทิปรีสาสฺสุ ชตฺติยาปรีสาสฺสุ จ
วิโรจเร วิราเชนฺติ โสภนฺตีติ ตพฺพณฺณนายนโย ๕

ปุตฺตาทิ อตฺตรา (ปุตฺตา) โอรสปุตฺตา (ปเรหิ ปุคฺคเลหิ) ทินฺนกาทโยปิ (ปุตฺตา) วา ๕
อติชตาติ (ปุตฺโต) อตฺตโน คฺเณหิ มาตาปิตโร อติกฺกมิตฺวา ชาโต, ‘เตหิ (มาตาปิตฺตฺหิ)
อริคฺคฺโนติ อตฺถโก ๕ **อนุชตา**ติ (ปุตฺโต) คฺเณหิ มาตาปิตฺตฺนํ อนฺรุโป หุตฺวา ชาโต, ‘เตหิ
(มาตาปิตฺตฺหิ) สมานคฺคฺโนติ อตฺถโก ๕ **อวชตา**ติ (ปุตฺโต) คฺเณหิ มาตาปิตฺตฺนํ อสโม หุตฺวา
ชาโต, ‘เตหิ (มาตาปิตฺตฺหิ) นินฺนคฺคฺโนติ อตฺถโก ๕ เยหิ ปน คฺเณหิ ปุตฺโต มาตาปิตฺตฺนํ อริโก
สมานํ หีนํ จ โหติ, (ภควา) เต (คฺเณ) วิภชิตฺวา ทสฺเสตฺถุ “**กถญจ ภิกฺขเว**ตฺยาที (วจนํ)
อาห ๕

ตตฺถ (ปเทสฺ) ‘**อปฺปฏิวิรตา**ติ (ปทสฺส) ‘สมาทานสมฺปตฺตวิรตีนมภาเวน นปฺปฏิวิรตา’ (อิตฺติ
อตฺถโก) ๕ ‘**ทฺสฺสีลา**ติ (ปทสฺส) ‘ตโต เอว (สมาทานสมฺปตฺตวิรตีเน อภาวโต) ปณฺจสีลมตฺตสฺสาปิ
(คฺณฺสฺส) อภาเวน นิสฺสีลา’ (อิตฺติ อตฺถโก) ๕ ‘**ปาปธมฺมา**ติ (ปทสฺส) ‘ลามกธมฺมา หีนอาจารย์’
(อิตฺติ อตฺถโก) ๕ ‘**ปฏฺวิโร**ติ (ปทสฺส) ‘สิกฺขาปทสมาทาเนน วิโรโต อารกา จิตฺ’ (อิตฺติ อตฺถโก) ๕

เอส นโย สพุพตถ (ปเทศ) ๫ 'สีลวาทิ (ปทสฺส) 'ยถาวุตตปณฺจสีลวา' (อิติ อตฺโถ) ๫ 'กฺลฺยฆณฺธมฺโหมติ (ปทสฺส) 'สุนฺทรธมฺโหม สรณคณนปรีตีปีกาย ทิฏฺฐิจิสฺมปฺตติยา สมฺปนฺนปฺปณฺโณติ อตฺโถ ๫ โย ปน ปุตุโต, มาตาปิตฺุสฺส อสฺสทฺเรสฺส ทฺสฺสีเลสฺส จ (สนฺเตสฺส), สยฺปิ ตาทิโส (โหติ), โสปี (ปุตุโต ปณฺฑิตฺเณ) 'อวชาโต เอว' อิติ เวทิตฺพฺโพ ๫

อสฺสทฺธิยาทโย (อธมฺมา) หิ (ภควตา) อิธ (ตโยปุตุตฺตฺสฺสฺเต) อวชาตภาวสฺส ลกฺขณฺเณ วุตฺตา, เต (อสฺสทฺธิยาทโย อธมฺมา) จ ตสฺมี (อวชาตปุตุเต) สฺวีชฺชนฺติ ๫ (ภควตา) มาตาปิตโร ปน อฺปาทาย ปุตุตฺสฺส อติชตาทาภาโว วุจฺจติ ๫ 'กฺลฺคณฺธโนติ (ปทสฺส) 'กฺลฺจฺเจทโก กฺลฺวินาสโก' (อิติ อตฺโถ) ๫ เจทนตฺโถ หิ เอตฺถ ('กฺลฺคณฺธโนติ ปเท) คณฺธสฺทฺโท 'อฺปฺปลคณฺธปจฺจตฺติกาติ-อาทิสฺส (ปโยเคสฺส) วีย ๫ 'โลกสฺมฺโนติ' เอเต อติชตาทาโย ปุตุตา เอว อิมสฺมี สตฺตโลเก ปุตุตา นาม ๫ น อิตฺ (ปุตุโต) วินิมฺตฺโต (ปุตุโต) อตฺติ ๫ อิมฺสฺ (ปุตุเตสฺส) ปน เย (ปุตุตา) สรณคณนสมฺปฺตติยา อฺปาสกา ภวานฺติ กมฺมสฺสกาตฺตณฺณาณฺน กมฺมสฺส โกวิทา, เต (ปุตุตา) จ ปณฺฑิตา ปณฺณวฺนฺโต ปณฺจสีลทสฺสีเลน สมฺปนฺนา ปรีปฺณฺณา (โหนฺติ) ๫ (เย ปุตุตา) ยาจกานํ วจนํ ชานนฺติ เตสํ (ยาจกานํ) มฺุขาการทสฺสเนน เอว อตฺถํ ชานนฺตีติ (เต ปุตุตา) วทณฺญ ๫ (เย ปุตุตา) เตสํ (ยาจกานํ) วา '(ตฺวํ) เทหีติ วจนํ สฺตุวา 'อิมฺ (ชนา) ปุพุเพ ทานํ อทฺวา เอวํ ภูตา (โหนฺติ), มยา ปน น เอวํ ภวิตฺพฺพฺนฺติ (จินฺเตตฺวา) เตสํ (ยาจกานํ) ปรีจฺจาเคน ตํ อตฺถํ ชานนฺตีติ (เต ปุตุตา) วทณฺญ ๫ (เย ปุตุตา) ปณฺฑิตานํ วา กมฺมสฺสกาทาทีปํ วจนํ ชานนฺตีติ (เต ปุตุตา) วทณฺญ ๫ (เกจि อางริยา) 'ปทณฺญติ จ ปจฺนฺติ ๫ 'ปทานิยา ปรีจฺจาจสีลาติ อตฺโถ ๫ 'อพฺภฆนาติ (ปทสฺส) '(เต ปุตุตา) อพฺภฆษาตา ขณา เมฆปฏฺฐลา วา มฺุตฺโต จนฺโท (วิโรจนฺโต) วีย อฺปาสกาทิปรีสาสฺส ขตฺติยาปรีสาสฺส จ วิโรจเร วิราชนฺติ โสภนฺติ' (อิติ อตฺโถ)" อิติ ตพฺพณฺณนาโนโย ๫

ตพฺพณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งตโยปุตุตฺตฺสฺสฺตรนั้น **อิติ** ว่า "อฺตฺรชา (ปุตุตา) อ.บฺตฺร ท. ผู้เกิดแล้วแต่ตน **โอรสปุตุตา** อ.บฺตฺรผู้เกิดแต่อก **วา** หรือว่า (ปเรหิ ปุคฺคฺเลหิ) **ทินนกาทโยปี (ปุตุตา)** อ.บฺตฺร ท. แม้มีบฺตฺร อันบุคคล ท. เหล่าอื่นให้แล้ว **ปุตุตฺตติ** ชื่อว่าบฺตฺร ๫ (ปุตุโต) อ.บฺตฺร **อติกฺกมิตฺวา** **ชาโต** ผู้เกิดก้าวล่วงแล้ว **มาตาปิตโร** ซึ่งมารดาและบิดา ท. **คฺุณฺเหหิ** ด้วยคุณ ท. **อตฺตโน** ของตน, **อตฺโถ** อ.อธิบาย **อิติ** ว่า '**อริคฺคฺุณฺ** ผู้มีคุณอันยิ่ง **เตหิ (มาตาปิตฺุหิ)** กว่ามารดาและบิดา ท. เหล่านั้น' **อิติ** ดังนี้ **อติชตาตฺติ** ชื่อว่าอติชตาตฺบฺตฺร ๫ (ปุตุโต) อ.บฺตฺร **คฺุณฺเหหิ** มาตาปิตฺุหนํ

อนุรูป หุตวา ชาโต ผู้เกิดเป็นผู้สมควร แก่มารดาและบิดา ท. ด้วยคุณ ท. เป็น, อตุโถ อ.อริบาย อิติ ว่า 'สมานคุณุณ ผู้มีคุณอันเสมอ เตหิ (มาตาปิตุหิ) ด้วยมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น' อิติ ดังนี้ อนุชาโตติ ชื่อว่าอนุชาตบุตร ๗ (ปุตุโต) อ.บุตร คุณเหหิ มาตาปิตุหุ อสโม หุตวา ชาโต ผู้เกิดเป็นผู้ไม่เสมอ ด้วยมารดาและบิดา ท. ด้วยคุณ ท. เป็น, อตุโถ อ.อริบาย อิติ ว่า 'นินินคุณุณ ผู้มีคุณอันเลวกว่า เตหิ (มาตาปิตุหิ) กว่ามารดาและบิดา ท. เหล่านั้น' อิติ ดังนี้ อวชาโตติ ชื่อว่าอวชาตบุตร ๗ ปน ก็ ปุตุโต อ.บุตร อริโก เป็นผู้ยิ่ง จ ด้วย समाโน เป็นผู้เสมอ จ ด้วย หินโน เป็นผู้เลว จ ด้วย มาตาปิตุหุ กว่ามารดาและบิดา ท. เยหิ คุณเหหิ ด้วยคุณ ท. เหล่าใด โหติ ย่อมเป็น, (ภควา) อ.พระผู้มีภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว (วจน) ซึ่งพระดำรัส 'กถญจ ภิกขเวตยาหิ เป็นต้นว่า 'กถญจ ภิกขเว' ดังนี้ เป็นต้น เต (คุณุณ) วิภชิตวา ทสฺเสตุ เพื่ออัน ทรงจำแนก แล้วจึงแสดง ซึ่งคุณ ท. เหล่านั้น ๗

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า 'น ปฏิวริตา ผู้ไม่ดเว้นแล้ว อภาเวน เพราะความไม่มีสมาทานสมุปัตตวิริตินิ แห่งสมาทานวิริติและสัมปัตตวิริติ ท.' (อิติ) ดังนี้ ตตุถ (ปเทศุ) 'อปปฏิวริตาติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า 'อปปฏิวริตา' ดังนี้ ๗ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า 'นีสฺสีลา ผู้มีศีลออกแล้ว อภาเวน เพราะความไม่มี (คุณุณ) แห่งคุณุณ ปญจสีลมตฺตสฺสาปิ แม้สักว่าศีล ๕ ตโต เอว (สมาทาน-สมุปัตตวิริตินิ อภาวโต) เพราะความไม่มี แห่งสมาทานวิริติและสัมปัตตวิริติ ท. นั้นนั่นเทียว' (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท 'ทฺสฺสีลาติ ว่า 'ทฺสฺสีลา' ดังนี้ ๗ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า 'ลามกธมฺมา ผู้มีธรรมอันลามก หินาจारा คือว่าผู้มีอาจารย์อันทราม' (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท 'ปาปธมฺมาติ ว่า 'ปาปธมฺมา' ดังนี้ ๗ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า 'วิโรโต ผู้เว้นแล้ว จิโต คือว่าผู้ดำรงอยู่แล้ว อารกา ห่างไกล สิกขาปทสมาทาเนน จากการสมาทานสิกขาบท' (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท 'ปฏิวริโตติ ว่า 'ปฏิวริโต' ดังนี้ ๗ นโย อ.นัย สพฺพตฺถ (ปเทศุ) ในบท ท. ทั้งปวง เอโส นี้ ๗ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า 'ยถาวุตฺตปญจสีลวา ผู้มีศีล ๕ อันถูกกล่าวแล้วอย่างไร' (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท 'สีลวาติ ว่า 'สีลวา' ดังนี้ ๗ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า 'สุนุทฺธธมฺโม ผู้มีธรรมอันดี, อตุโถ อ.อริบาย อิติ ว่า 'สมุปนฺนปฺปญฺโณ คือว่าผู้มีปัญญาอันถึงพร้อมแล้ว ทิฏฺฐิสมุปัตตติยา เพราะความถึงพร้อมแห่งทิฏฐิ

สรณคมนปริทีปิกาย อันแสดงซึ่งการถึงซึ่งสรณะ' อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท 'กลุยาณธมฺโมติ ว่า 'กลุยาณธมฺโม' ดังนี้ ๗ ปน ก็ โย ปุตุโต อ.บุตรโต, มาตา-
 ปิตุสฺส ครั้นเมื่อมารดาและบิดา ท. อสฺสทุเรสฺส เป็นผู้ไม่มีศรัทธา จ ด้วย ทุสฺสีเลสฺส
 เป็นผู้ไม่มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว จ ด้วย (สนฺเตสฺส) มีอยู่, ตาทิสฺส เป็นผู้เช่น
 นั้น สยปี แม้ด้วยตนเอง (โหติ) ย่อมเป็น, โสปี (ปุตุโต) อ.บุตรนั้น (ปณฺทิตฺเตน)
 อันบัณฑิต เวทิตุโพ พิงทราบ 'อวชาโต เอวาติ ว่าเป็นอวชาตบุตรนั้นเทียว'
 ดังนี้ ๗

หิ เพราะว่า อสฺสทุริยาทโย (อธมฺมา) อ.อธรรม ท. มีอัสสทริยะเป็นต้น (ภควตา)
 อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตา ตรัสแล้ว ลกฺขणे ในลักษณะ อวชาตภาวสฺส
 แห่งความเป็นแห่งอวชาตบุตร อธิ (ตโยปุตุตฺตสฺสฺเต) ในตโยปุตุตฺตสฺสฺตรนี้, จ ก็ เต
 (อสฺสทุริยาทโย อธมฺมา) อ.อธรรม ท. มีอัสสทริยะเป็นต้น เหล่านั้น สวิชฺชนฺติ ย่อม
 มีปรากฏ ตสฺมี (อวชาตปุตุเต) ในอวชาตบุตรนั้น ๗ ปน ก็ ปุตุตฺตสฺส อติชาตาทิ-
 ภาโว อ.ความที่แห่งบุตร มีอภิชาตบุตรเป็นต้น (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า
 วุจฺจติ ย่อมตรัสเรียก อุปาทาย เพราะเข้าไปเทียบเคียง มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและ
 บิดา ท. ๗ (อตฺถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า 'กุลฺจฺเจทโก ผู้ตัดซึ่งตระกูล กุลฺวินาสโก คือ
 ว่าผู้ยังตระกูลให้พินาศ' (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท 'กุลคฺนฺธโนติ ว่า 'กุลคฺนฺธโน'
 ดังนี้ ๗ หิ ก็ คฺนฺธสฺสทฺโท อ.คฺนฺธศัพทฺ เอตฺถ ('กุลคฺนฺธโนติ ปเท) ในบทว่า
 'กุลคฺนฺธโน' ดังนี้นี้ เจทนตฺถิ มีอรรถว่าตัด (ปโยเคสฺส) วिय ราวกะในประโยค ท.
 อิติอาทิสฺส เป็นต้นว่า 'อุปฺพลคฺนฺธปรจฺจตฺถิกกา อ.ข้าศึกผู้ตัดซึ่งหัวใจเพียงดังดอก
 อูบล' อิติ ดังนี้ ๗ (อตฺถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า 'เอเต ปุตุตา เอว อ.บุตร ท. เหล่า
 นั้นนั้นเทียว อติชาตาทโย มีอติชาตบุตรเป็นต้น ปุตุตา นาม ชื่อว่าบุตร อิมสฺมี
 สตฺตโลเก ในสัตวโลกนี้' (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท 'โลกสฺมินฺหฺติ ว่า 'โลกสฺมี'
 ดังนี้ ๗ (ปุตุโต) อ.บุตร วินฺมุตฺโต ผู้พ้นวิเศษแล้ว อิตฺโต (ปุตุโต) จากบุตรเหล่านั้น
 น อตฺถิ ย่อมไม่มี ๗ ปน ก็ อิมสฺ (ปุตุเตสฺส) เย (ปุตุตา) อ.-ในบุตร ท. เหล่านี้หนา
 -บุตร ท. เหล่าใด อุปาสกา ชื่อว่าเป็นอุบาสก สรณคมนสมฺปตฺติยา เพราะความถึง
 พร้อมด้วยสรณคมน์ โกวิทา เป็นผู้ฉลาด กมฺมสฺส ในกรรม กมฺมสฺสกตญฺญาเณน
 ด้วยญาณเป็นเครื่องรู้ซึ่งความที่แห่งสัตว์มีกรรมเป็นของ ๆ ตน ภาวนฺติ ย่อมเป็น, จ
 ก็ เต (ปุตุตา) อ.บุตร ท. เหล่านั้น ปณฺทิตา เป็นบัณฑิต ปญฺญวณฺโต คือว่า

เป็นผู้มีปัญญา **สมฺปนฺนา** เป็นผู้ถึงพร้อมแล้ว **ปริปฺพณฺนา** คือว่าเป็นผู้เต็มรอบแล้ว **ปญฺจสีลทสสีเลน** ด้วยศีล ๕ และศีล ๑๐ (**โหนฺติ**) ย่อมเป็น ฯ (**เย ปฺตุตฺตา**) อ.บุตฺร ท. เหล่าใด **ชานฺนฺติ** ย่อมรู้ **วจนํ** ซึ่งคำ **ยาจกานํ** ของยาจก ท. **ชานฺนฺติ** คือว่าย่อมทราบ **อตุถํ** ซึ่งความต้องการ **เตสํ (ยาจกานํ)** ของยาจก ท. เหล่านั้น **มุขาการทสฺสเนน** เออด้วยการเห็นซึ่งอาการแห่งหน้านั้นเทียว **อิตฺติ** เพราะเหตุนั้น (**เต ปฺตุตฺตา**) อ.บุตฺร ท. เหล่านั้น **วทญฺญู** ชื่อว่าวาทญฺญู ฯ **วา** อีกอย่างหนึ่ง (**เย ปฺตุตฺตา**) อ.บุตฺร ท. เหล่าใด **สุตฺวา** ฟังแล้ว **วจนํ** ซึ่งคำ **อิตฺติ** ว่า '(ตุวํ) อ.ท่าน **เทหิ** ของจงให้' **อิตฺติ** ดังนี้ **เตสํ (ยาจกานํ)** ของยาจก ท. เหล่านั้น (**จิหนฺเตตฺวา**) คิดแล้ว **อิตฺติ** ว่า 'อิม (**ชนา**) อ.ชน ท. เหล่านี้ **อทฺตฺวา** ไม่ให้แล้ว **ทานํ** ซึ่งทาน **ปฺพเพ** ในกาลก่อน **ภูตฺตา** เป็นผู้เป็นแล้ว **เอวํ** อย่างนี้ (**โหนฺติ**) ย่อมเป็น, **ปน** ส่วนว่า **มยา** อันเรา **น** ภวิตพฺพํ ไม่พึงเป็น **เอวํ** อย่างนี้' **อิตฺติ** ดังนี้ **ชานฺนฺติ** ย่อมทราบ **ตํ อตุถํ** ซึ่งความต้องการนั้น **ปริจฺจาเคน** ด้วยการบริจาค **เตสํ (ยาจกานํ)** แก่ยาจก ท. เหล่านั้น **อิตฺติ** เพราะเหตุ นั้น (**เต ปฺตุตฺตา**) อ.บุตฺร ท. เหล่านั้น **วทญฺญู** ชื่อว่าวาทญฺญู ฯ **วา** อีกอย่างหนึ่ง (**เย ปฺตุตฺตา**) อ.บุตฺร ท. เหล่าใด **ชานฺนฺติ** ย่อมทราบ **วจนํ** ซึ่งคำ **กมฺมสฺสกตาทิที่ปกํ** อันแสดงซึ่งคุณมีความที่แห่งสัตว์เป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตนเป็นต้น **ปญฺชิตานํ** ของบัณฑิต ท. **อิตฺติ** เพราะเหตุ นั้น (**เต ปฺตุตฺตา**) อ.บุตฺร ท. เหล่านั้น **วทญฺญู** ชื่อว่าวาทญฺญู ฯ **จ** ก็ (**เกจิ อัจจริยา**) อ.อาจารย์ ท. บางพวก **ปจฺนฺติ** ย่อมสวด '**ปทญฺญูติ** ว่า '**ปทญฺญู**' ดังนี้ ฯ **อตุถโ** อ.อธิบาย **อิตฺติ** ว่า '**ปทานิยา** ผู้มีการมอบให้เสมอ **ปริจฺจาตสสีลา** คือว่าผู้มีการบริจาคเป็นปกติ' **อิตฺติ** ดังนี้ ฯ (**อตุถโ**) อ.อรรถ (**อิตฺติ**) ว่า '**เต ปฺตุตฺตา**) อ.บุตฺร ท. เหล่านั้น **วิโรจเร** ย่อมรุ่งโรจน์ **วิราเชนฺติ** คือว่าย่อมรุ่งเรือง **โสภนฺติ** คือว่าย่อมงาม **อุปาสกาทิปริสาสุ** ในบริษัทมีอุปาสกเป็นต้น ท. **จ** ด้วย **ขตฺติยาทิปริสาสุ** ในบริษัทมีกษัตริย์เป็นต้น ท. **จ** ด้วย **จนฺโท** **วिय** ราวกะ อ.พระจันทร์ **มุตฺโต** อันพ้นแล้ว **ขฺมา** จากก้อน **อพฺภสฺสขาทา** อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าเมฆ **วา** หรือว่า **เมฆปฏฺฐลา** จากกลีบแห่งเมฆ (**วิโรจฺนฺโต**) รุ่งโรจน์อยู่' **อิตฺติ** ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท '**อพฺภขฺมาติ** ว่า 'อพฺภขฺมา' ดังนี้' **อิตฺติ** ดังนี้ ฯ

นัยอันมาในอรรถกถาตโยปุตตสูตรนั้นว่า "บุตรผู้เกิดแต่ตน บุตรผู้เกิดแต่อก หรือแม่ บุตรผู้ที่เขาให้เป็นต้น ชื่อว่าบุตร. บุตรผู้เกิดก้ำวล่วงมารดาบิดาด้วยคุณทั้งหลายของตน, อธิบายว่า 'มีคุณยิ่งกว่ามารดาบิดาเหล่านั้น' ชื่อว่าอติชาติบุตร. บุตรผู้เกิดพอ

สมควรแก่มารดาบิดาด้วยคุณทั้งหลาย, อธิบายว่า 'มีคุณเสมอด้วยมารดาบิดาเหล่านั้น' ชื่อว่าอนุชาตบุตร. บุตรผู้เกิดไม่เสมอกับมารดาบิดาด้วยคุณทั้งหลาย, อธิบายว่า 'มีคุณต่อยกกว่ามารดาบิดาเหล่านั้น' ชื่อว่าอวชาตบุตร. ก็บุตร ย่อมเป็นผู้ยิ่งกว่า เสมอกัน และต่อยกกว่ามารดาบิดา ด้วยคุณเหล่าใด, พระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อจะทรงจำแนกคุณเหล่านั้นแสดง จึงตรัสคำว่า "กถญจ ภิกขเว" ดังนี้ เป็นต้น.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า 'อปปปฏิวิรตา' ได้แก่ ผู้ชื่อว่าไม่จดเว้น เพราะไม่มีสมาทานวิริติและสัมปัตตวิริติ. บทว่า 'ทุสสีลา' ได้แก่ ผู้ชื่อว่าไม่มีศีล เพราะไม่มีคุณแม้สักกาศีล ๕ เพราะไม่มีสมาทานวิริติและสัมปัตตวิริตินั้นนั้นแหละ. บทว่า 'ปาปธมฺมา' ได้แก่ ผู้มีธรรมอันชั่ว คือมีอาจารย์เลวทราม. บทว่า 'ปฏิวิโรโต' ได้แก่ ชื่อว่าผู้จดเว้น คือผู้ตั้งอยู่ห่างไกล เพราะสมาทานสิกขาบท. ในทุกๆ บทที่เหลือ ก็เช่นนี้. บทว่า 'สีลวา' ได้แก่ ผู้มีศีล ๕ ตามที่กล่าวแล้ว. บทว่า 'กल्याณธมฺโม' ได้แก่ ผู้มีธรรมดี, อธิบายว่า 'ชื่อว่าผู้มีปัญญาถึงพร้อมแล้ว เพราะความถึงพร้อมด้วยทิวัญญ อันแสดงการถึงสรณะ. ก็บุตรใด เมื่อมารดาบิดา เป็นผู้ไม่มีศรัทธา และไม่มีศีล แมตตนเอง ก็เป็นผู้เช่นนั้น, บุตรแม่นั้น บัณฑิตพึงทราบว่าเป็นอวชาตบุตรทีเดียว.

เพราะอธรรมทั้งหลายมีอสังขยะเป็นต้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ในลักษณะแห่งความเป็นอวชาตบุตรในโตโยตตสูตรนี้, ก็อธรรมมีอสังขยะเป็นต้นเหล่านั้น ย่อมมีพร้อมในอวชาตบุตรนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสความที่บุตรเป็นผู้ชื่อว่าอติชาตบุตรเป็นต้น เพราะเทียบเคียงมารดาบิดา. บทว่า 'กุลคฺนฺธโน' แปลว่า ผู้ตัดสกุล คือผู้ยังสกุลให้พินาศ. ก็ คฺนฺธ ศัพท์ ในบทว่า 'กุลคฺนฺธโน' นี้ มีอรรถว่าการตัด ดุจ คฺนฺธ ศัพท์ในประโยคทั้งหลายมีว่า 'อุปฺพลคฺนฺธปจฺจตฺติกา' เป็นต้น. บทว่า 'โลกสฺมึ' ความว่า บุตรเหล่านั้น มีอติชาตบุตรเป็นต้นนั้นแล ชื่อว่าบุตร ในสัตวโลกนี้. บุตรพ้นจากบุตร ๓ จำพวกนี้ ย่อมไม่มี. ก็บรรดาบุตร ๓ จำพวกเหล่านี้ บุตรเหล่าใด ชื่อว่าเป็นอุบาสก เพราะถึงพร้อมด้วยสรณคมน์ เป็นผู้ฉลาดในกรรมด้วยญาณเครื่องรู้ความที่สัตว์มีกรรมเป็นของๆ ตน, ก็บุตรเหล่านั้น เป็นบัณฑิต คือมีปัญญา ถึงพร้อม คือบริบูรณ์ด้วยศีล ๕ ศีล ๑๐. บุตรเหล่าใด รู้คำพูดของพวกยาจก คือทราบความต้องการของยากเหล่านั้น ด้วยการเห็นอาการแห่งหน้าเท่านั้น เพราะเหตุนั้น บุตรเหล่านั้น ชื่อว่าทัญญู. อีกอย่างหนึ่ง บุตรเหล่าใด ได้ยินคำพูดของยาจกเหล่านั้นว่า 'โปรด

ให้' แล้วคิดว่า 'พวกชนเหล่านี้ ไม่ให้ทานในกาลก่อน จึงเป็นผู้แบบนี้, ส่วนเราไม่ควรเป็นอย่างนี้' ดังนี้แล้ว ย่อมทราบความต้องการนั้น ด้วยการบริจาคแก่ยาจกเหล่านั้น เพราะเหตุนั้น บุตรเหล่านั้น ชื่อว่าวาทัญญู. อีกอย่างหนึ่ง บุตรเหล่าใด ย่อมทราบคำพูด อันแสดงคุณ มีความที่สัตว์เป็นผู้มีกรรมเป็นของๆ ตนเป็นต้น ของบัณฑิตทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น บุตรเหล่านั้น ชื่อว่าวาทัญญู. อาจารย์บางพวกกล่าวว่า 'ปทัญญู' ก็มี. ความว่า 'ผู้มอบให้เสมอ คือผู้มีปกติบริจาค'. บทว่า 'อพุภขนา' ความว่า บุตรเหล่านั้น ย่อมไฟโรจน์ คือรุ่งเรือง ได้แก่งดงามในบริษัททั้งหลายมีอุบาสกบริษัทเป็นต้น และในบริษัททั้งหลายมีชัตตยบริษัทเป็นต้น เหมือนพระจันทร์พ้นจากก้อนกล่าวคือหมอก หรือจากกลีบเมฆ ไฟโรจน์อยู่".

อปรตโยปุตต

[๓๗๘] ตโย หิ ปุตฺตา, น หิ อญฺเอย อตฺถิ อนฺเตวาสี ทินฺนโก อตฺรโชติ ตีสฺนิปาเต ปณฺทรกชาตกपालิ ฯ

"ตโย หิ ปุตฺตา (สนฺติ), น หิ อญฺเอย (ปุตฺโต) อตฺถิ อนฺเตวาสี (ปุตฺโต) ทินฺนโก (ปุตฺโต) อตฺรโช (ปุตฺโต)" อิติ ตีสฺนิปาเต ปณฺทรกชาตกपालิ ฯ

ปณฺทรกชาตกपालิ อ.บาลีแห่งปณฺทรกชาตก ตีสฺนิปาเต ในติงสนิปาต อิติ ว่า "หิ ก็ ปุตฺตา อ.บุตร ท. ตโย สาม (สนฺติ) มีอยู่, อญฺเอย (ปุตฺโต) อ.บุตรอื่น อนฺเตวาสี (ปุตฺโต) คือ อ.บุตรผู้อยู่ในภายในโดยปกติ ทินฺนโก (ปุตฺโต) คือ อ.บุตรผู้อันชน ท. เหล่าอื่นให้แล้ว อตฺรโช (ปุตฺโต) คือ อ.บุตรผู้เกิดแล้วแต่ตน น หิ อตฺถิ ย่อมไม่มี นั่นเทียว" อิติ ดังนี้ ฯ

บาลีปณฺทรกชาตก ในติงสนิปาตว่า "ก็บุตรมี ๓ จำพวก บุตรอื่นไม่มีเลย, คือ บุตรผู้มีปกติอยู่ภายใน บุตรที่เขาให้ บุตรที่เกิดแต่ตน".

อญโฆติ อญโฆ จตุตฺโถ ปุตุโต นาม นตฺถิ ฯ **อนฺเตวาสิติ** สิปปิ วา อุกฺคณฺหนโต
ปญฺหิ วา สฺกนฺหนโต สนฺติเก วุตฺโถ ฯ **ทินฺนโกติ** อยฺนเต ปุตุโต โหตุติ ปเรหิ
ทินฺนโติ ตพฺพณฺณนา ฯ

“อญโฆติ (ปทสฺส) ‘อญโฆ จตุตฺโถ ปุตุโต นาม นตฺถิ’ (อิติ อตฺโถ) ฯ ‘อนฺเตวาสิติ
(ปทสฺส) ‘(ปุตุโต) สิปปิ วา อุกฺคณฺหนโต ปญฺหิ วา สฺกนฺหนโต สนฺติเก วุตฺโถ’ (อิติ อตฺโถ) ฯ
‘ทินฺนโกติ (ปทสฺส) ‘อัย (ปุคฺคโล) เต ปุตุโต โหตุติ ปเรหิ (ชเนหิ) ทินฺนโ’ (อิติ อตฺโถ)”
อิติ ตพฺพณฺณนา ฯ

ตพฺพณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งปัทมทกชาดกนั้น **อิติ** ว่า “(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า
‘ปุตุโต นาม ชื่อ อ.บุตร อญโฆ อื่น จตุตฺโถ คือว่าคนที่ ๔ นตฺถิ ย่อมไม่มี’ (อิติ)
ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘อญโฆติ ว่า ‘อญโฆ’ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า
‘(ปุตุโต) อ.บุตร อุกฺคณฺหนโต ผู้เรียนเอาอยู่ **สิปปิ** ซึ่งศิลปะ วา หรือ วา หรือว่า
สฺกนฺหนโต ผู้ฟังอยู่ ปญฺหิ ซึ่งปัญหา วุตฺโถ อยู่แล้ว สนฺติเก ในสำนัก’ (อิติ) ดังนี้
(ปทสฺส) แห่งบท ‘อนฺเตวาสิติ ว่า ‘อนฺเตวาสิ’ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า
‘(ปุตุโต) อ.บุตร ปเรหิ (ชเนหิ) ทินฺนโ ผู้อันชน ท. เหล่าอื่น ให้แล้ว **อิติ** ว่า ‘อัย
(ปุคฺคโล) อ.บุคคฺลนี้ ปุตุโต เป็นบุตร เต ของท่าน โหตุ จงเป็น’ **อิติ** ดังนี้’ (อิติ)
ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘ทินฺนโกติ ว่า ‘ทินฺนโก’ ดังนี้” **อิติ** ดังนี้ ฯ

อรรถกถापัทมทกชาดกนั้นว่า “บทว่า ‘อญโฆ’ ความว่า ชื่อว่าบุตรอื่น คือจำพวกที่ ๔
ย่อมไม่มี. บทว่า ‘อนฺเตวาสิ’ ได้แก่ บุตรผู้เรียนศิลปะบ้าง ฟังปัญหาบ้าง อยู่ในสำนัก.
บทว่า ‘ทินฺนโก’ ได้แก่ บุตรที่คนเหล่าอื่นให้แล้ว ด้วยกล่าวว่า ‘ผู้นี้ จงเป็นบุตรของ
ท่าน’.

จตุพฺพิชปุตุต

[๓๗๗] ปุตุโต จ นามส อตฺโรชฺ เขตฺโรชฺ อนฺเตวาสิโก ทินฺนโกติ จตุพฺพิชฺ ๕ ตตฺถ
อตฺตานํ ปฏิจฺจ ชาโต อตฺโรชฺ นาม ๕ สยณปิฎฺเจ ปลฺลงฺเก อูเรติ เอวมาทิสฺสุ

นิพพตโต **เขตรโซ** นาม ๙ สนฺติเก สิปฺปคฺคณฺหนโก **อนฺเตวาสิโก** นาม ๙
 โปสวานตฺถาย **ทินฺโน** **ทินฺนโก** นามาติ เอกนิปาเต กฺกุจฺหารกษาทกวางฺณณา ๙

“ปฺตฺโต จ นาม เอโส ‘อฺตรโซ (ปฺตฺโต) **เขตรโซ** (ปฺตฺโต) **อนฺเตวาสิโก** (ปฺตฺโต) **ทินฺนโก**
 (ปฺตฺโต)’ อิติ จตฺตฺพิโร ๙ ตตฺถ (จตฺตฺพิเรสุ ปฺตฺเตสุ) อตฺตํ ปฏิจฺจ ชาโต (ปฺตฺโต) **อฺตรโซ**
 นาม ๙ ‘สยฺนปฺปิฏฺเจ ปลฺลงฺเก อฺเรติ เอวํ อาทิสฺ (จาเนสุ) **นิพพตโต** (ปฺตฺโต) **เขตรโซ** นาม ๙
 สนฺติเก สิปฺปคฺคณฺหนโก (ปฺตฺโต) **อนฺเตวาสิโก** นาม ๙ (ปเรหิ ชเนหิ) โปสวานตฺถาย **ทินฺโน**
 (ปฺตฺโต) **ทินฺนโก** นามาติ เอกนิปาเต กฺกุจฺหารกษาทกวางฺณณา ๙

กฺกุจฺหารกษาทกวางฺณณา อ.อรรธกถาแห่งกัฏฐหารกษาดก **เอกนิปาเต** ในเอก
 นิบาต อิติ ว่า “จ ก็ เอโส **ปฺตฺโต** นาม ชื่อ อ.บุดรนั้น **จตฺตฺพิโร** มีอย่าง ๔ อิติ
 คือ ‘**อฺตรโซ (ปฺตฺโต)** อ.บุดรผู้เกิดแล้วแต่ตน **เขตรโซ (ปฺตฺโต)** อ.บุดรผู้เกิดแล้วใน
 เขต **อนฺเตวาสิโก (ปฺตฺโต)** อ.บุดรผู้อยู่ในภายในเป็นปกติ **ทินฺนโก (ปฺตฺโต)** อ.บุดร
 ผู้อันชน ท. เหล่าอื่นให้แล้ว” (โหติ) ย่อมมี ๙ ตตฺถ (จตฺตฺพิเรสุ ปฺตฺเตสุ) อตฺตํ
ปฏิจฺจ ชาโต (ปฺตฺโต) อ.- ในบุดร ท. ผู้มีอย่าง ๔ เหล่านั้นหนา -บุดร ผู้อาศัยแล้ว
 ซึ่งตน เกิด **อฺตรโซ** นาม ชื่อว่าบุดรผู้เกิดแล้วแต่ตน ๙ (ปฺตฺโต) อ.บุดร **นิพพตโต**
 ผู้บังเกิดแล้ว (จาเนสุ) ในที่ ท. **อาทิสฺ** เป็นต้น **เอวํ** อย่างนี้ อิติ คือ ‘สยฺนปฺปิฏฺเจ
 บนหลังแห่งที่เป็นที่นอน **ปลฺลงฺเก** บนบัลลังก์ **อฺเร** ที่อก’ อิติ ดังนี้ **เขตรโซ** นาม
 ชื่อว่าบุดรผู้เกิดแล้วในเขต ๙ (ปฺตฺโต) อ.บุดร **สิปฺปคฺคณฺหนโก** ผู้เรียนเอาซึ่งศิลปะ
สนฺติเก ในสำนัก **อนฺเตวาสิโก** นาม ชื่อว่าบุดรผู้อยู่ในภายในเป็นปกติ ๙ (ปฺตฺโต)
 อ.บุดร (ปเรหิ ชเนหิ) **ทินฺโน** ผู้อันชน ท. เหล่าอื่นให้แล้ว **โปสวานตฺถาย** เพื่อ
 ประโยชน์แก่การพอกเลี้ยง **ทินฺนโก** นาม ชื่อว่าบุดรผู้อันชน ท. เหล่าอื่น ให้แล้ว”
 อิติ ดังนี้ ๙

อรรธกถากัฏฐหารกษาดก ในเอกนิบาตว่า “ก็ชื่อว่าบุดรนี้ มี ๔ จำพวก คือ ‘บุดรอาศัย
 ตนเกิด บุดรเกิดในเขต บุดรผู้มีปกติอยู่ภายใน บุดรที่เขาให้’. บรรดาบุดร ๔ จำพวก
 เหล่านั้น บุดรผู้อาศัยตนเกิด ชื่อว่าอฺตรชะ, บุดรผู้เกิดในที่ทั้งหลาย คือบนหลังที่นอน
 บนบัลลังก์ ที่อก เป็นต้น ชื่อว่าเขตรชะ, บุดรผู้เรียนศิลปะในสำนัก ชื่อว่าอนฺเตวาสิก.
 บุดรที่เขาให้เพื่อต้องการให้เลี้ยงดู ชื่อว่าทินนกะ”.

อิธ ปน อติชาตาทิเภทภินุณา อตฺรชาว ลพฺภนฺติ ฯ เตนาหฺมฺจกถายํ อตฺตนา
ชาตปุตุตทาปิ ฐิตโรปิ ปุตุตทาเตวว สงฺขยํ คจฺจนฺตํอิติ ฯ

(ปณฺฑิตฺเตน) อิธ (มฺงฺคลกถายํ) ปน อติชาตาทิเภทภินุณา อตฺรชาว (ปุตุตทา) ลพฺภนฺติ ฯ เตน
(อภฺจกถาจริโย) อาห อภฺจกถายํ “อตฺตนา ชาตปุตุตทาปิ ฐิตโรปิ ‘ปุตุตทา’ อิติ เอว สงฺขยํ
คจฺจนฺตํอิติ ฯ

ปน แต่วว่า อตฺรชาว (ปุตุตทา) อ.บุตฺร ท. ผู้เกิดแล้วแต่ตนเทียว อติชาตาทิเภท-
ภินุณา ผู้ต่างแล้วโดยประเภทแห่งบุตฺรมิอติชาตบุตฺรเป็นต้น (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต
ลพฺภนฺติ ย่อมได้ อิธ (มฺงฺคลกถายํ) ในมฺงคลกถานี้ ฯ เตน เพราะเหตุนั้น (อภฺจ-
กถาจริโย) อ.พระอรรถกถาจารย์ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อตฺตนา ชาตปุตุตทาปิ
อ.บุตฺรผู้เกิดแล้ว ท. แต่ตน กิติ ฐิตโรปิ อ.ธิดา ท. กิติ คจฺจนฺติ ย่อมถึง สงฺขยํ ซึ่ง
การนับ ‘ปุตุตทา’ อิติ เอว ว่าเป็นบุตฺรดังนี้แหละเทียว” อิติ ดังนี้ อภฺจกถายํ ในอรรถ
กถา ฯ

แต่ในมฺงคลกถานี้ บัณฑิตย่อมได้แต่บุตฺรที่อาศัยตนเกิด อันต่างโดยประเภทมีอติชาต-
บุตฺรเป็นต้น. เพราะเหตุนี้ พระอรรถกถาจารย์ จึงกล่าวไว้ในอรรถกถาว่า “บุตฺรก็
ธิดาก็ดี ซึ่งเกิดแต่ตน ย่อมถึงการนับว่า ‘บุตฺร’ ทั้งนั้น”.

.....

วิสติภริยา

[๓๘๐] ทารา นาม วิสติ ภริยา “มาตฺรฺกฺขิตฺตา ปิตฺรฺกฺขิตฺตา มาตาปิตฺรฺกฺขิตฺตา ภาตฺรฺกฺขิตฺตา
ภคินีรฺกฺขิตฺตา ฌาตฺรฺกฺขิตฺตา โคตฺตฺรฺกฺขิตฺตา ฆมฺมรฺกฺขิตฺตา สารกฺษา สปริทณฺหา ธนฺกํกิตฺตา
จฺนฺทวาสินี โภควาสินี ปฏฺวาสินี โอบปตฺตกิตฺติ โอบภฺจุมพฺภฺญา ทาสี จ ภริยา จ
กมฺมการี จ ภริยา จ ฐชาหฺมฺวา มุหฺตฺติกาทิ เอวํ สณฺจจฺริตฺตวิภงฺเก วุตฺตทา ฯ

ทารา นาม (อุปาสิตฺเถเรณ) วิสติ ภริยา “มาตฺรฺกฺขิตฺตา (อิตฺถิ) ปิตฺรฺกฺขิตฺตา (อิตฺถิ) มาตาปิตฺรฺกฺขิตฺตา
(อิตฺถิ) ภาตฺรฺกฺขิตฺตา (อิตฺถิ) ภคินีรฺกฺขิตฺตา (อิตฺถิ) ฌาตฺรฺกฺขิตฺตา (อิตฺถิ) โคตฺตฺรฺกฺขิตฺตา (อิตฺถิ)
ฆมฺมรฺกฺขิตฺตา (อิตฺถิ) สารกฺษา (อิตฺถิ) สปริทณฺหา (อิตฺถิ) ธนฺกํกิตฺตา (อิตฺถิ) จฺนฺทวาสินี (อิตฺถิ)

โกควาสินี (อิตถิ) ปฏวาสินี (อิตถิ) โอทปตตกินี (อิตถิ) โอบฏจุมพฏา ทาสี จ ภริยา จ (อิตถิ) กมมการี จ ภริยา จ (อิตถิ) ธชาหฏา (อิตถิ) มุหุตติกา (อิตถิ) อิติ เอว สญจริตต-
วิภงฺเก วุตฺตา ฯ

ภริยา อ.ภรรยา ท. **วิสติ ๒๐ (อุปาลิตฺเถเรน)** อันพระอุบาลีผู้เถระ **วุตฺตา** กล่าว
แล้ว **สญจริตตวิภงฺเก** ในวิภังค์แห่งสญจริตตสิกขาบท **เอว** อย่างนี้ **อิติ** ว่า “**มาตุ-**
รฺกฺษิตา (อิตถิ) อ.หญิงผู้อันมารดารักษาแล้ว **ปีตุรฺกฺษิตา (อิตถิ)** อ.หญิงผู้อันบิดา
รักษาแล้ว **มาตาปีตุรฺกฺษิตา (อิตถิ)** อ.หญิงผู้อันมารดาและบิดารักษาแล้ว **ภาตุ-**
รฺกฺษิตา (อิตถิ) อ.หญิงผู้อันพี่น้องชายรักษาแล้ว **ภคินีรฺกฺษิตา (อิตถิ)** อ.หญิงผู้อันพี่
น้องหญิงรักษาแล้ว **ญาติรฺกฺษิตา (อิตถิ)** อ.หญิงผู้อันญาติรักษาแล้ว **โคตฺตฺรฺกฺษิตา**
(อิตถิ) อ.หญิงผู้อันโคตรรักษาแล้ว **ธมฺมรฺกฺษิตา (อิตถิ)** อ.หญิงผู้อันธรรมรักษาแล้ว
สาร์กฺษา (อิตถิ) อ.หญิงผู้เป็นไปกับการอารักขา **สปริทฺนฺทา (อิตถิ)** อ.หญิง
ผู้เป็นไปกับการอาชญาารอบ **ธนฺกฺกิตา (อิตถิ)** อ.หญิงผู้อันบุรุษซื้อแล้วด้วยทรัพย์
จนฺทวาสินี (อิตถิ) อ.หญิงผู้อยู่ด้วยความพอใจ **โกควาสินี (อิตถิ)** อ.หญิงผู้ด้วย
โกคะ **ปฏวาสินี (อิตถิ)** อ.หญิงผู้อยู่ด้วยแผ่นผ้า **โอทปตตกินี (อิตถิ)** อ.หญิงผู้จุ่ม
นิ้วมือในภาชนะน้ำ **โอบฏจุมพฏา (อิตถิ)** อ.หญิงผู้มีเทริดอันบุรุษนำลงแล้ว **ทาสี**
จ ภริยา จ (อิตถิ) อ.หญิงผู้เป็นนางทาสีด้วย ผู้เป็นภรรยาด้วย **กมมการี จ ภริยา**
จ (อิตถิ) อ.หญิงผู้เป็นผู้กระทำการงานด้วย ผู้เป็นภรรยาด้วย **ธชาหฏา (อิตถิ)**
อ.หญิงผู้อันชงนำมาแล้ว **มุหุตติกา (อิตถิ)** อ.หญิงผู้อันบุรุษอยู่ร่วมสังคาลครุหนึ่ง”
อิติ ดังนี้ **ทารา นาม** ชื่อว่าภรรยา ฯ

ภรรยา ๒๐ จำพวก พระอุบาลีเถระกล่าวไว้ในวิภังค์แห่งสญจริตตสิกขาบทอย่างนี้ว่า
“สตรีที่มารดารักษา สตรีที่บิดารักษา สตรีที่มารดาบิดารักษา สตรีที่พี่น้องชายรักษา
สตรีที่พี่น้องหญิงรักษา สตรีที่ญาติรักษา สตรีที่โคตรรักษา สตรีที่ธรรมรักษา สตรีที่มี
อารักขา สตรีที่มีอาชญาารอบ สตรีที่ซื้อด้วยทรัพย์ สตรีที่อยู่ด้วยความพอใจ สตรีที่
อยู่ด้วยโกคะ สตรีที่อยู่ด้วยแผ่นผ้า สตรีที่จุ่มนิ้วมือในภาชนะน้ำ สตรีที่บุรุษปลงเทริด
ลง สตรีที่เป็นทั้งนางทาสีทั้งภรรยา สตรีเป็นทั้งผู้ทำการงานทั้งภรรยา สตรีที่ชงนำมา
สตรีที่บุรุษอยู่ร่วมเพียงครุหนึ่ง” ชื่อว่าภรรยา.

[๓๘๑] ตตถ **มาตุรกฺขิตาติ** มาตรา รกฺขิตา ยถา ปุริเสน สํวาสํ น กปฺเปติ เอวํ มาตรา รกฺขิตา ฯ เตนสฺส ปทภาชเนปิ วุตฺตํ มาตา รกฺขติ โคเปติ **อิสฺสรียํ** กาทเรติ วสํ วตฺเตตฺตีติ ฯ

ตตถ **รกฺขตีติ** กตฺถจि คนฺตุํ น เทติ ฯ **โคเปตีติ** ยถา อญฺเฆ น ปสฺสนฺติ, เอวํ คฺคุตฺตญฺ्ञาเน จเปติ ฯ **อิสฺสรียํ กาทเรตีติ** เสริวิหารมสฺสา นิสฺเสนฺตี อภิภาวิตฺวา วตฺตติ ฯ **วสํ วตฺเตตฺตีติ** อิํ กโรหิ อิํ มา อกาสิตี เอวํ อตฺตโน วสํ ตสฺสา อฺปริ วตฺเตติ ฯ เอเตนฺุปาเยน ปิตฺุรกฺขิตาทโยปิ ฆาตพฺพา ฯ **โคตฺตํ** วา ฆมฺโม วา น รกฺขติ ฯ สโคตฺเตหิ ปน สหฆมฺมิเกหิ จ เอกํ สตฺถารํ อฺทฺทิสฺส ปพฺพชิตฺเทหิ เอกคณฺปริยาปนฺเนหิ จ รกฺขิตา โคตฺตรกฺขิตา ฆมฺมรกฺขิตาติ วุจฺจติ ฯ สห อารกฺเขน สารกฺขา ฯ สห ปรีทณฺเฑน สปรีทณฺฺทาทิ ตพฺพณฺฺณนา ฯ

ตตถ (ปทฺเส) “**มาตุรกฺขิตาติ** (ปทฺส) ‘มาตรา รกฺขิตา (อิติ) ยถา ปุริเสน สํวาสํ น กปฺเปติ เอวํ มาตรา รกฺขิตา’ (อิติ อตฺโถ) ฯ เตน (อฺปาลิตฺเถเรน) อสฺส (สญฺจริตตสิกฺขาปท-วิภงฺคสฺส) ปทภาชเนปิ วุตฺตํ ‘มาตา รกฺขติ โคเปติ **อิสฺสรียํ** กาทเรติ วสํ วตฺเตตฺตีติ (วจนฺ) ฯ

ตตถ (ปทฺเส) ‘**รกฺขตีติ** (ปทฺส) ‘กตฺถจิ (จาเน) คนฺตุํ น เทติ’ (อิติ อตฺโถ) ฯ **โคเปตีติ** (ปทฺส) ‘ยถา อญฺเฆ (ปุริสา) น ปสฺสนฺติ, เอวํ (มาตา) คฺคุตฺตญฺ्ञาเน จเปติ’ (อิติ อตฺโถ) ฯ ‘**อิสฺสรียํ กาทเรตีติ** (ปทฺทวยฺส) ‘เสริวิหารํ อสฺสา (อิติ) นิสฺเสนฺตี อภิภาวิตฺวา วตฺตติ’ (อิติ อตฺโถ) ฯ ‘**วสํ วตฺเตตฺตีติ** (ปทฺทวยฺส ‘ตฺวํ) อิํ (กมฺม) กโรหิ, (ตฺวํ) อิํ (กมฺม) มา อกาสิตี เอวํ อตฺตโน วสํ ตสฺสา (อิติ) อฺปริ วตฺเตติ’ (อิติ อตฺโถ) ฯ (ปณฺชิตฺเตน) เอเตน อฺปาเยน ปิตฺุรกฺขิตาทโยปิ (อิติ) ฆาตพฺพา ฯ **โคตฺตํ** วา ฆมฺโม วา น รกฺขติ ฯ (ภควตา อิติ) สโคตฺเตหิ (ชเนหิ) ปน สหฆมฺมิเกหิ (ชเนหิ) จ เอกํ สตฺถารํ อฺทฺทิสฺส ปพฺพชิตฺเทหิ (จ) เอกคณฺปริยาปนฺเนหิ จ รกฺขิตา ‘โคตฺตรกฺขิตา ฆมฺมรกฺขิตาติ วุจฺจติ ฯ (อิติ) สห อารกฺเขน (วตฺตติ) สารกฺขา ฯ (อิติ) สห ปรีทณฺเฑน (วตฺตติ) สปรีทณฺฺทาทิ ตพฺพณฺฺณนา ฯ

ตพฺพณฺฺณนา อ.อรรถกถาแห่งวิภังค์แห่งสังญจริตตสิกฺขาบทนั้น **อิติ** ว่า “(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า ‘(อิติ) อ.หญิง **มาตรา รกฺขิตา** ผู้อันมารดาร์क्षाแล้ว **มาตรา รกฺขิตา** คือว่าผู้อันมารดาร์क्षाแล้ว **เอวํ** โดย-, (สา อิติ) อ.หญิงนั้น **น กปฺเปติ** จะไม่สำเร็จ **สํวาสํ** ซึ่งการอยู่ร่วม **ปุริเสน** กับด้วยบุรุษ **ยถา** โดยประการใด, - ประการนั้น’ (อิติ) ดังนี้ **ตตถ (ปทฺเส) ‘มาตุรกฺขิตาติ (ปทฺส)** แห่ง- ในบท ท.

เหล่านั้นหนา -บทว่า 'มาตุรกุชิตา' ดังนี้ ๕ **เตน** เพราะเหตุนั้น (**วจน**) อ.คำ **อิตติ** ว่า 'มาตา อ.มารดา **รกุชติ** ย่อมรักษา **โคเปติ** ย่อมคุ้มครอง **อิสฺสรียิ** **กาเรติ** ยังตน ย่อมให้กระทำ ซึ่งความเป็นใหญ่ **วส** ยังอำนาจ **วตุเตติ** ย่อมให้เป็นไป' **อิตติ** ดังนี้ (**อุपालิตฺเถเรน**) อันพระอุบาลีผู้เถระ **วตุต** กล่าวแล้ว **ปทภาษเนปิ** แม้ในปทภาษนะ **อสุส** (**สญฺจริตฺตสิกฺขาปทวิภฺงคฺสฺส**) แห่งวิภังค์แห่งสัจฺจริตฺตสิกฺขาปทนั้น ๕

(**อตฺโถ**) อ.อรรถ (**อิตติ**) ว่า '**น** **เทติ** ย่อมไม่ให้ **คนฺตุ** เพื่ออันไป **กตฺถจิ** (**จาเน**) ใน ที่ไหนๆ' (**อิตติ**) ดังนี้ **ตตฺถ** (**ปทสฺสุ**) '**รกุชตีติ** (**ปทสฺส**) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้น หนา -บทว่า 'รกุชติ' ดังนี้ ๕ (**อตฺโถ**) อ.อรรถ (**อิตติ**) ว่า '**อญฺเ** (**ปุริสา**) อ.บุรุษ ท. เหล่าอื่น **น** **ปฺสฺสนฺหฺติ** จะไม่เห็น **ยถา** โดยประการใด, (**มาตา**) อ.มารดา **จเปติ** ย่อมกักไว้ **คฺตุตฺถฺจฺจาเน** ในที่เป็นที่คุ้มครองแล้ว **เอว** โดยประการนั้น' (**อิตติ**) ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท '**โคเปตีติ** ว่า '**โคเปติ**' ดังนี้ ๕ (**อตฺโถ**) อ.อรรถ (**อิตติ**) ว่า '**นิเสเรนฺตี** ห้ามอยู่ **เสริวิหาริ** ซึ่งการอยู่อย่างเสรี **อสุสา** (**อิตฺถิยา**) แห่งหญิงนั้น **อภิกฺวิตฺวา** **ปวตฺตติ** ย่อมประพฤติข่มขี้' (**อิตติ**) ดังนี้ (**ปททฺวยสฺส**) แห่งหมวดสอง แห่งบท '**อิสฺสรียิ** **กาเรตีติ** ว่า '**อิสฺสรียิ** **กาเรติ**' ดังนี้ ๕ (**อตฺโถ**) อ.อรรถ (**อิตติ**) ว่า '**วส** ยังอำนาจ **อตฺตโน** ของตน **วตุเตติ** ย่อมให้เป็นไป **อุปริ** ในเบื้องบน **ตฺสฺสา** (**อิตฺถิยา**) ของหญิงนั้น **เอว** อย่างนี้ **อิตติ** ว่า '**(ตุว)** อ.เจ้า **กโรหิ** จงกระทำ **อิท** (**กมฺม**) ซึ่งกรรมนี้, **(ตุว)** อ.ท่าน **มา** **อกาสิ** อย่าได้กระทำแล้ว **อิท** (**กมฺม**) ซึ่งกรรม นี้' **อิตติ** ดังนี้' (**อิตติ**) ดังนี้ (**ปททฺวยสฺส**) แห่งหมวดสองแห่งบท '**วส** **วตุเตตีติ** ว่า '**วส** **วตุเตติ**' ดังนี้ ๕ (**อิตฺถิโย**) อ.หญิง ท. **ปิตรกุชิตาทโยปิ** แม้มีหญิงผู้อันบิดารักษาแล้ว เป็นต้น (**ปณฺฑิตฺเตน**) อันบัณฑิต **ฉาตพฺพา** **พิงฺทราบ** **เอเตน** **อุปาเยน** ด้วยอุบาย นี้ ๕ **โคตฺต** วา อ.โคตรหรือ **ธมฺโม** วา หรือว่า อ.ธรรม **น** **รกุชติ** ย่อมไม่รักษา ๕ **ปน** แต่ ว่า (**อิตฺถิ**) อ.หญิง **สโคตฺเตหิ** (**ชเนหิ จ**) **สทฺธมฺมิเกหิ** (**ชเนหิ**) **จ** **เอก** **สตฺถาริ** **อุทฺทิสฺส** **ปพฺพชิตฺเทหิ** (**จ**) **เอกคณฺปริยาปนฺเนหิ** **จ** **ผู้อันชน** ท. **ผู้มีโคตร** อันเสมอกันด้วย **อันชน** ท. **ผู้ประพฤติซึ่งธรรมร่วมกัน** ด้วย **คือว่า** **ผู้บวชอุทิศแล้ว** ซึ่ง **พระศาสดา** **เดียวกันด้วย** **ผู้นับเนื่องแล้วในขณะเดียวกันด้วย** **รักษาแล้ว** (**ภควตา**) **อันพระผู้มีพระภาคเจ้า** **วฺจฺจติ** ย่อมตรัสเรียก **อิตติ** ว่า '**โคตฺตรกุชิตา** (**อิตฺถิ**) **หญิง** **ผู้อันโคตรรักษา** **ธมฺมรกุชิตา** (**อิตฺถิ**) **หญิงผู้อันธรรมรักษา**' **อิตติ** ดังนี้ ๕ (**อิตฺถิ**) อ.หญิง (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **สห** กับ **อารกฺุเขน** ด้วยการอารักขา **สาร์กฺุขา** ชื่อว่า

หญิงผู้เป็นไปกับด้วยการอารักขา ฯ (อิตถิ) อ.หญิง (วตตติ) ย่อมเป็นไป สห กับ
ปรีทณฺเทน ด้วยอาชญาครอบ สปรีทณฺทา ชื่อว่าหญิงผู้เป็นไปกับด้วยอาชญา” อิติ
ดังนี้ ฯ

อรรถกถาวิภังค์แห่งสังญจิริตตสิกขาบทนั้นว่า “บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ‘มาตุรกุชิตา’
ได้แก่ สตรีที่มารดารักษา คือมารดารักษาโดยประการที่จะสำเร็จการอยู่ร่วมกับบุรุษ
ไม่ได้. เพราะเหตุนั้น แม้ในบทภาชนะแห่งสังญจิริตตสิกขาบทนั้น พระอุบาลีเถระ จึง
กล่าวว่า ‘มารดา ย่อมรักษา คุ่มครอง ยังตนให้ทำความเป็นใหญ่ ยังอำนาจให้เป็นไป’.
บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ‘รกุชติ’ ความว่า ย่อมไม่ให้ไปในที่ไหนๆ. บทว่า ‘โคเปติ’
ความว่า ย่อมกักไว้ในที่คุ่มครองโดยประการที่บุรุษเหล่าอื่นจะไม่เห็น. สองบทว่า
‘อิสฺสรียํ กาวเรติ’ ความว่า ห้ามการอยู่ตามอำเภอใจแห่งสตรีนั้น ประพฤติข่มขืน.
สองบทว่า ‘วสํ วตฺเตติ’ ความว่า ยังอำนาจของตนให้เป็นไปในเบื้องบนแห่งสตรี
นั้นอย่างนี้ว่า ‘เธอจงทำสิ่งนี้, อย่าได้ทำสิ่งนี้’. แม้สตรีทั้งหลายมีสตรีที่บิดารักษา
เป็นต้น บัณฑิตพึงทราบโดยนัยนั้น. โคตรหรือธรรม ย่อมรักษาไม่ได้. แต่ว่า สตรีอัน
ชนผู้มีโคตรเสมอกัน และอันชนผู้ประพฤติธรรมร่วมกัน คือชนผู้บวชอุทิศพระศาสนา
พระองค์เดียวกัน และชนผู้นับเนื่องในคณะเดียวกันรักษาแล้ว ท่านเรียกว่า ‘สตรีผู้อัน
โคตรรักษา สตรีผู้อันธรรมรักษา’. สตรีเป็นไปกับด้วยการอารักขา ชื่อว่าสตรีมีอารักขา.
สตรีเป็นไปกับด้วยอาชญาครอบ ชื่อว่าสตรีมีอาชญาครอบ”.

[๓๘๒] เสริวิหารนฺติ สจฺจนฺทจารํ ฯ วสนฺติ อาณํ ฯ โคตฺตฺนฺติ โคตมโคตฺตาทิกํ โคตฺตํ ฯ
ธมฺโมติ ปณฺทฺรณฺคปริพฺพชกาทีนํ เตสํ เตสํ วา กุลานํ ธมฺโม ฯ โคตฺตฺวานฺเตสฺสุ
โคตฺตสทฺโท ธมฺมจาร์ิสฺสุ จ ธมฺมสทฺโท วตฺตตีติ อาห สโคตฺเตหีติอาที ฯ

ตตฺถ สโคตฺเตหีติ สมานโคตฺเตหิ เอกํสชาเตหีติ อตฺถ โย สหธมฺมิเกหีติ เอกสฺส
สตุถุ สาสเน สหจิริตพฺพชเมหิ สมานกุลธมฺเมหิ วา ฯ เตเนวาท เอกํ สตุถฺวารนฺติ
อาที ฯ ตตฺถ เอกํ สตุถฺวารํ อุกฺทิสฺส ปพฺพชิตฺเตหีติ อิมินา ปณฺทฺรณฺคปริพฺพชกาทโย
วตฺตทา ฯ เอกคณฺปริยาปนฺเนหีติ มาลาการาทิเอกคณฺปริยาปนฺเนหีติ ตมฺมิกาทิ ฯ

“เสริวิหารนฺติ (ปทสฺส) ‘สจฺจนฺทจาร์’ (อิตฺติ อตฺโถ) ๕ ‘วสนฺนฺติ (ปทสฺส) ‘อาณ’ (อิตฺติ อตฺโถ) ๕
 ‘โคตฺตนฺนฺติ (ปทสฺส) ‘โคตฺมโคตฺตาทิกํ โคตฺต’ (อิตฺติ อตฺโถ) ๕ ‘ธมฺโมติ ปณฺทฺรํคปริพฺพชกาทีนํ
 (ชนานํ) เตสํ เตสํ วา กุลานํ ธมฺโม ๕ โคตฺตวณฺเตสฺสุ (ชเนสฺสุ) โคตฺตสทฺโท ธมฺมจาร์สฺสุ จ (วตฺตติ)
 ธมฺมสทฺโท วตฺตตีติ (อฏฺฐกถาจารย์) อาห ‘สโคตฺเตหีติอาที (วจนํ) ๕

ตตฺถ (ปทสฺส) ‘สโคตฺเตหีติ (ปทสฺส) ‘สมานโคตฺเตหี เอกวฺสชาเตหีติ อตฺโถ ๕ ‘สทฺธมฺมิเกหีติ
 (ปทสฺส) ‘เอกสฺส สตฺถุ สาสเน สทฺจริตพฺพธมฺเมหิ สมานกุลธมฺเมหิ วา’ (อิตฺติ อตฺโถ) ๕ เตน
 (อฏฺฐกถาจารย์) อาห ‘เอกํ สตฺถารนฺติอาที (วจนํ) ๕ (อฏฺฐกถาจารย์) ตตฺถ (วจนฺ) ‘เอกํ
 สตฺถารํ อุกฺทิสฺส ปพฺพชิตฺเตหีติ อิมินา (วจนน) ปณฺทฺรํคปริพฺพชกาทีนํ (ชนา) วุตฺตา ๕
 ‘เอกคณฺปริยาปนฺเนหีติ (ปทสฺส) ‘มาลาการาทิเอกคณฺปริยาปนฺเนหิ (ชเนหิ)’ (อิตฺติ อตฺโถ)”
 อิตฺติ ตฎฎีกา ๕

ตฎฎีกา อ.ฎีกาแห่งวิภังค์แห่งสังยุตตสิกขาบทนั้น อิติ ว่า “(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ)
 ว่า ‘สจฺจนฺทจาร์ การเที่ยวไปตามความพอใจของตน’ (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
 ‘เสริวิหารนฺติ ว่า ‘เสริวิหารี’ ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘อาณ ยังอาชญา’
 (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘วสนฺนฺติ ว่า ‘วส’ ดังนี้ ๕ โคตฺตํ อ.โคตร โคตฺม-
 โคตฺตาทิกํ มีโคตฺมโคตรเป็นต้น โคตฺตนฺนฺติ ชื่อว่าโคตร ๕ ธมฺโม อ.ธรรม ปณฺทฺรํค-
 ปริพฺพชกาทีนํ (ชนานํ) ของชน ท. มีชนผู้หนึ่งผ้าขาวและปริพาชกเป็นต้น วา
 หรือว่า เตสํ เตสํ กุลานํ แห่งตระกูลนั้นๆ ธมฺโมติ ชื่อว่าธรรม ๕ โคตฺตสทฺโท
 อ.โคตฺตศัพท์ (วตฺตติ) ย่อมเป็นไป โคตฺตวณฺเตสฺสุ (ชเนสฺสุ) ในชน ท. ผู้มีโคตร จ
 ด้วย, ธมฺมสทฺโท อ.ธมฺมศัพท์ วตฺตติ ย่อมเป็นไป ธมฺมจาร์สฺสุ (ชเนสฺสุ) ในชน ท.
 ผู้ประพฤติซึ่งธรรมโดยปกติ จ ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น (อฏฺฐกถาจารย์) อ.พระ-
 อรรถกถาจารย์ อาห กล่าวแล้ว (วจนํ) ซึ่งคำ ‘สโคตฺเตหีติ ว่า ‘สโคตฺเตหี’ ดังนี้ ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘สมานโคตฺเตหี ผู้มีโคตรอันเสมอกัน, อตฺโถ อ.อธิบาย
 อิติ ว่า ‘เอกวฺสชาเตหิ ผู้เกิดในวงศ์เดียวกัน’ อิติ ดังนี้’ อิติ ดังนี้ ตตฺถ (ปทสฺส)
 ‘สโคตฺเตหีติ ว่า ‘สโคตฺเตหี’ ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘สทฺจริตพฺพ-
 ธมฺเมหิ ผู้มีธรรมอันบุคคลพึงประพฤติร่วมกัน สาสเน ในศาสนา สตฺถุ ของพระ-
 ศาสตา เอกสฺส พระองค์เดียวกัน วา หรือว่า สมานกุลธมฺเมหิ ผู้มีธรรมแห่งสกุล
 ที่เสมอกัน’ (ปทสฺส) แห่งบท ‘สทฺธมฺมิเกหีติ ว่า ‘สทฺธมฺมิเกหิ’ ดังนี้ ๕ เตน เอว

เพราะเหตุที่นั่นนึ่งเทียว (อฏฐกถาจารย์) อ.พระอรรถกถาจารย์ อาห กล่าวแล้ว (วจน) ซึ่งคำ 'เอก สตุถารนุติอาที เป็นต้นว่า 'เอก สตุถาร' ดังนี้ ๕ **ปณฺทรวงค-ปริพาชกาทโย (ชนา)** อ.ชน ท. มีชนผู้นั่งห่มผ้าขาวและปริพาชก เป็นต้น (อฏฐกถาจารย์) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺตา กล่าวแล้ว **ตตฺถ (วจนสุ)** 'เอก สตุถาร อุกุทิสฺส ปพฺพชิตฺเตหิ อิมินา (วจนเน) ด้วย- ในคำ ท. เหล่านั้นหนา - คำนี้ว่า 'เอก สตุถาร อุกุทิสฺส ปพฺพชิตฺเตหิ' ดังนี้ ๕ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า 'มาลาการาทิเอกคณปริยาปนฺเนหิ (ชเนหิ) อันชน ท. ผู้นับเนื่องแล้วในขณะเดียวกันมีบุคคลผู้กระทำซึ่งระเบียบ เป็นต้น' (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท 'เอกคณ-ปริยาปนฺเนหิตี ว่า 'เอกคณปริยาปนฺเนหิ' ดังนี้" อิตติ ดังนี้ ๕

ฎีกาวิภังค์แห่งสังญจิริตตสิกขาบทนั้นว่า "บทว่า 'เสริวิหาร' ได้แก่ การเที่ยวไปตามความพอใจของตน. บทว่า 'วส' ได้แก่ ยังอาชญา. โคตรมีโคตมโคตร เป็นต้น ชื่อว่า โคตร. ธรรมแห่งชนทั้งหลายมีชนผู้นั่งห่มผ้าขาวและปริพาชก เป็นต้น หรือแห่งสกุลนั้นๆ ชื่อว่า ธรรม. โคตต ศัพท์ ย่อมเป็นไปในชนผู้มีโคตรทั้งหลาย และ ฐมฺม ศัพท์ ย่อมเป็นไปในชนผู้มีปกติประพฤติธรรมทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ พระอรรถกถาจารย์จึงกล่าวคำว่า 'สโคตฺเตหิ' เป็นต้น. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า 'สโคตฺเตหิ' ได้แก่ ผู้มีโคตรเสมอกัน, อธิบายว่า 'ผู้เกิดในวงศ์เดียวกัน'. บทว่า 'สหฐมฺมิเกหิ' ความว่า ผู้มีธรรมอันพึงประพฤติร่วมกันในศาสนาของพระศาสดาพระองค์เดียวกัน หรือผู้มีธรรมแห่งสกุลที่เสมอกัน. เพราะเหตุนี้แล พระอรรถกถาจารย์ จึงกล่าวคำว่า 'เอก สตุถาร' ดังนี้ เป็นต้น. ในคำเหล่านั้น ด้วยคำนี้ว่า 'เอก สตุถาร อุกุทิสฺส ปพฺพชิตฺเตหิ' พระอรรถกถาจารย์กล่าวถึงชนทั้งหลายมีชนผู้นั่งห่มผ้าขาวและปริพาชก เป็นต้น. บทว่า 'เอกคณปริยาปนฺเนหิ' ได้แก่ อันชนผู้นับเนื่องในขณะเดียวกันมีช่างดอกไม้ เป็นต้น".

.....

สโคตฺเตหิ รุกฺขิตา โคตฺตรุกฺขิตา, สหฐมฺเมหิ รุกฺขิตา ฐมฺมรุกฺขิตา, สสุสามิกาสารุกฺขา, ยสุสา คมเน รณฺญา ทณฺโฑ จปิโต, สปริทณฺฑาทิ สงคฺติสุตฺตสมฺมาทิกฺกุจฺสุตฺตฎีกา ๕

“สโคตเตหิ (ชเนหิ) รุกขिता (อิตถิ) โคตตรุกขिता, สหรมเมหิ (ชเนหิ) รุกขिता (อิตถิ) รมมรุกขिता, สสสามิกา (อิตถิ) สารกฺขา, ยสฺสา (อิตถิยา) คมเน รณฺญา ทณฺโห จปีโต, (สา อิตถิ) สปริทณฺทาติ สงคีตีสุตตสมมาทิกฺกิสฺสูตตฎีกา ฯ

สงคีตีสุตตสมมาทิกฺกิสฺสูตตฎีกา อ.ฎีกาแห่งสังคีตีสูตตรและสัมมาทิกฺกิสฺสูตตร อิติ ว่า “(อิตถิ) อ.หณฺิง สโคตเตหิ (ชเนหิ) รุกขिता ผู้อันชน ท. ผู้มีโคตรอันเสมอกัน โคตตรุกขिता ชื่อว่าโคตตรุกขिता, (อิตถิ) อ.หณฺิง สหรมเมหิ (ชเนหิ) รุกขिता ผู้อันชน ท. ผู้มีธรรมร่วมกัน รักษาแล้ว รมมรุกขिता ชื่อว่ารมมรุกขिता, (อิตถิ) อ.หณฺิง สสสามิกา ผู้เป็นไปกับด้วยสามี สารกฺขา ชื่อว่าสารกฺขา, ทณฺโห อ.อาชณฺญา รณฺญา อันพระราชา จปีโต ทรงตั้งไว้แล้ว คมเน ในเพราะการถึง ยสฺสา (อิตถิยา) ซึ่งหณฺิงใจ, (สา อิตถิ) อ.หณฺิงนั้น สปริทณฺทา ชื่อว่าสปริทณฺทา” อิติ ดังนี้ ฯ

ฎีกาสังคีตีสูตตรและสัมมาทิกฺกิสฺสูตตรว่า “สตรีนันชนผู้มีโคตรเสมอกันรักษาแล้ว ชื่อว่า โคตตรุกขिता, สตรีนันชนผู้มีธรรมร่วมกันรักษาแล้ว ชื่อว่ารมมรุกขिता, สตรีนันชน ชื่อว่าสารกฺขา, พระราชาทรงตั้งอาชณฺญาไว้ในเพราะละเมตสตรีนใจ, สตรีนัน ชื่อว่า สปริทณฺทา”.

[๓๘๓] อปฺเปเน วา พหฺุณา วา ชเนเน กิตฺตา ธนุกิตฺตา ฯ ยสฺมา ปน สา น ชนุกิตฺตมตฺตฺตา เอว ภริยา, สํวาสตฺถาย ปน กิตฺตตฺตา ภริยา, ตสฺมาสฺส นินฺทุเทเส ‘ชเนเน กิณฺธิตฺวา วาเสตฺติ วุตฺตํ ฯ ฉนฺเทน อตฺตโน รุจฺจยา วสตีติ จนฺทฺวาสิเน ฯ ยสฺมา ปน สา น อตฺตโน ฉนฺทมตฺเตเนว ภริยา โหติ, ปุริเสน ปน สมฺปฏฺิจฺฉิตฺตตฺตา, ตสฺมาสฺส นินฺทุเทเส ‘ปิโย ปิยํ วาเสตฺติ วุตฺตํ ฯ โภเคน วสตีติ โภควาสิเน ฯ อุกฺกุขล- มุสลาทิกฺขรฺปรกรณฺ ลภิตฺวา ภริยาภาวํ อุปคฺจฉนฺติยา ชนปทิตฺติยา เอตมชิวจณฺ ฯ

ปฏฺเณ วสตีติ ปฏฺววาสิเน ฯ นินฺวาสนมตฺตํ วา ปารุปนมตฺตํ วา ลภิตฺวา ภริยาภาวํ อุปคฺจฉนฺติยา ทลิตฺทิตฺติยา เอตมชิวจณฺ ฯ โอทปตฺตกนฺธิติ อุกฺกนฺนํ เอกิสฺสา อุกฺกปาฎิยา หตฺเต โอตฺตาเรตฺวา “อิทํ อุกฺกํ วิย สํสฺฐจฺจา อภชฺชชา โหถาติ วตฺวา ปรีคฺคหิตฺตาเยตํ นามํ ฯ

โอบกฐิ โอบโรปีตัง จุมพฏมสฺสชาติ **โอบกฐิจุมพฏา** กฐุจหาริกาทีนम्मถฺยตฺรา ฯ ยสฺสา
 สีสโต จุมพฏิ โอบโรเปตฺวา ฆเร วาเสตี ตสฺสา เอตัง นามัง ฯ **ทาสี จาติ** อตฺตโน-
 เวย ทาสี จ โหตี ภริยา จ ฯ **กมฺมการี** นาม ยา เคเห ภติยา กมมํ กโรตี
 ตาย สทฺธิ โกจิ ฆรราวาสัง กปฺเปตี, อตฺตโน ภริยาย อนตฺถิโก หุตฺวา อยํ วุจฺจตี
กมฺมการี จ ภริยา จาติ ฯ ฐชน อาหฺวา ฐชาหฺวา ฯ อสฺสิตทฺชชาย เสนาย
 คนฺตฺวา ปรวิสยํ วิลุมฺปีตฺวา อานีตาตี วุตฺตัง โหตี ฯ ตัง โกจิ ภริยํ กโรตี อยํ
 ฐชาหฺวา นาม ฯ ยา มุหุตฺตมตฺเต ปฏฺวิสิตพฺพา सा **มุหุตฺติกา** ตังชนิกาตี อตฺถิถตี
 สยจฺริตฺตวณฺณนानโย ฯ

(ปุริเสน) อปฺเปเน วา พหฺนา วา ฐเนน กีตา (อิตฺถิ) **ธนฺกกีตา** ฯ ยสฺมา ปน सा (อิตฺถิ) น
 ฐนฺกกีตมตฺตา เอว ภริยา (โหตี, सा इत्थि) ตสฺสา อิตฺถิยา ปุริเสน) สฺवासตฺถาย ปน กีตตฺตา
 ภริยา, ตสฺมา (อุปาลิตฺเถเรน) อสฺส (‘ฐนฺกกีตาตี ปทสฺส) นิทฺเทเส ‘(ปุริโส) ฐเนน กีตฺติวา
 วาเสตีตี (วจนฺ) วุตฺตัง ฯ (ยา इत्थि) ฉนฺเทน อตฺตโน รุจฺยา วสตีตี (सा इत्थि) **ฉนฺทवासินี** ฯ
 ยสฺมา ปน सा (อิตฺถิ) น อตฺตโน ฉนฺทมตฺเตน เอว (การณฺน) ภริยา โหตี, (सा इत्थि
 ตสฺสา อิตฺถิยา) ปุริเสน ปน สมฺปฏฺิจฉิตตฺตา (ภริยา โหตี), ตสฺมา (อุปาลิตฺเถเรน) อสฺส
 (‘ฉนฺทवासินีตี ปทสฺส) นิทฺเทเส **ปิโย ปิยํ วาเสตีตี** (วจนฺ) วุตฺตัง ฯ (ยา इत्थि) โภเคน วสตีตี
 (सा इत्थि) **โภควาสินี** ฯ อุกฺกขลฺมสฺลาทิมฺรฺปนฺกรณํ ลภิตฺวา ภริยาภาวํ อุกฺคจฺฉนฺติยา
 ฐนปทิตฺถิยา เอตัง (‘โภควาสินีตี วจนฺ) อธิวจนฺ (โหตี) ฯ

(ยา इत्थि) ปญฺเณน วสตีตี (सा इत्थि) **ปญฺवासินี** ฯ นิवासนฺมตฺตํ วา ปารฺปนฺมตฺตํ วา (วตฺถุ)
 ลภิตฺวา ภริยาภาวํ อุกฺคจฺฉนฺติยา ทลิตฺทิตฺถิยา เอตัง (‘ปญฺवासินีตี วจนฺ) อธิวจนฺ (โหตี) ฯ
‘โอบปตฺตกีนีตี (วจนฺ ฉาตีหิ) อุกฺกนฺ (ชนานํ) เอกิสฺสา อุกฺกปาฏฺิยา หตฺเถ โอบตาเรตฺวา
 ‘(ตุมฺเห) อิทํ อุกฺกํ วิย สํสฺฐจฺา อภฺชชา โหถาตี วตฺวา ปรีคฺคหิตฺตาย (อิตฺถิยา) เอตัง นาม
 (โหตี) ฯ

(ปุริเสน) โอบกฐิ โอบโรปีตัง จุมพฏิ อสฺสา (อิตฺถิยา) อิติ (सा इत्थि) **โอบกฐิจุมพฏา** กฐุจ-
 หาริกาทีน (อิตฺถินฺ) อถฺยตฺรา (อิตฺถิ) ฯ (ปุริโส) ยสฺสา (อิตฺถิยา) สีสโต จุมพฏิ โอบโรเปตฺวา
 ฆเร วาเสตี, ตสฺสา (อิตฺถิยา) เอตัง (‘โอบกฐิจุมพฏาตี วจนฺ) นาม (โหตี) ฯ **‘ทาสี จาติ** (ปทสฺส)
 ‘(อิตฺถิ) อตฺตโน เวย ทาสี จ โหตี ภริยา จ’ (อิตฺติ อตฺถิ) ฯ (सा इत्थि) **กมฺมการี** นาม,
 ยา (อิตฺถิ) เคเห ภติยา กมมํ กโรตี, ตาย (อิตฺถิยา) สทฺธิ โกจิ (ปุริโส) ฆรราวาสัง กปฺเปตี

อดตโน ภริยาย อนตติโก หุตวา, อัย (อิตถิ อุปาลิตเถเรน) วุตตติ ‘กมุฏการี จ ภริยา จ (อิตถิ)’ อิติ ๗ ฐเซน อาหญา (อิตถิ) ฐฮาญา ๗ ‘(อิตถิ) อุตติตทฐาย เสนาย คนุตวา ปรวิสัย วิลุมปีตวา อานิตาติ (วจน อูปาลิตเถเรน) วุตตติ โหติ ๗ ตัง (อิตถิ) โกจิ (ปุริโส) ภริย กโรติ, อัย (อิตถิ) ฐฮาญา นาม ๗ ยา (อิตถิ ปุริเสน) มุหุตตมตเต (กาล) ปฏิวสิตพพา, ฐา (อิตถิ) มุหุตติกา, ‘ตังณิกา (อิตถิ)’ อิติ อตเถติ สมจริตตวณณานโย ๗

สมจริตตวณณานโย อ.นัยแห่งอรรถกถาแห่งสังญจริตตสิกขาบท อิติ ว่า “(อิตถิ) อ.หญิง (ปุริเสน) กิตา ผู้อันบุรุษซื้อแล้ว ฐเนน ด้วยทรัพย์ อปุเปเน วา น้อยบ้าง พหุณา วา มากบ้าง ฐนุกิตา ชื่อว่าชนุกิตา ๗ ปน ก็ ฐา (อิตถิ) อ.หญิงนั้น ฐนุกิตมตตวา เอว ผู้สักว่าอันบุรุษซื้อแล้วด้วยทรัพย์นั้นเทียว ภริยา ชื่อว่าเป็น ภรรยา (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้, ปน แต่วา (ฐา อิตถิ) อ.หญิงนั้น ภริยา ชื่อว่าเป็นภรรยา (ตสฺสา อิตถิยา ปุริเสน) กิตตตวา เพราะความที่ แห่งหญิงนั้น เป็นผู้ อันบุรุษซื้อแล้ว สฺวาสดถาย เพื่อประโยชน์แก่การอยู่ร่วม (โหติ) ย่อมเป็น, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (วจน) อ.คำ อิติ ว่า ‘(ปุริโส) อ.บุรุษ กิณิตวา ซื้อแล้ว ฐเนน ด้วย ทรัพย์ วาเสติ ย่อมให้อยู่’ อิติ ดังนี้ (อุปาลิตเถเรน) อันพระอุบาลีผู้เถระ วุตตติ กล่าวแล้ว นินทเทเส นินทเทเส ตสฺส (ฐนุกิตาติ ปทสฺส) แห่งบทว่า ‘ชนุกิตา’ ดังนี้ ๗ (ยา อิตถิ) อ.หญิงใด วสติ ย่อมอยู่ จนฺเทเน ด้วยความพอใจ รุจिया คือว่าด้วยความยินดี อดตโน ของตน อิติ เพราะเหตุนั้น (ฐา อิตถิ) อ.หญิงนั้น จนฺทวาสนี ชื่อว่าจนฺทวาสนี ๗ ปน แต่วา ฐา (อิตถิ) อ.หญิงนั้น ภริยา เป็นภรรยา (การณ) เพราะเหตุ จนฺทมตเตเน เอว สักว่าความพอใจ อดตโน ของตนนั้น เทียว โหติ ย่อมเป็น น หามิได้, ปน แต่วา (ฐา อิตถิ) อ.หญิงนั้น (ภริยา) เป็น ภรรยา (โหติ) ย่อมเป็น (ตสฺสา อิตถิยา) ปุริเสน สมปฏิจจิตตตวา เพราะความ ที่ แห่งหญิงนั้น เป็นผู้อันบุรุษ รับริองเฉพาะแล้ว, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (วจน) อ.คำ อิติ ว่า ‘ปิโย อ.บุรุษผู้เป็นที่รัก ปิย ยังหญิงผู้เป็นที่รัก วาเสติ ย่อมให้อยู่’ อิติ ดังนี้ (อุปาลิตเถเรน) อันพระอุบาลีผู้เถระ วุตตติ กล่าวแล้ว นินทเทเส นินทเทเส ตสฺส (จนฺทวาสนีติ ปทสฺส) แห่งบทว่า ‘จนฺทวาสนี’ ดังนี้ ๗ (ยา อิตถิ) อ.หญิง ใด วสติ ย่อมอยู่ โภเคน ด้วยโภคะ อิติ เพราะเหตุนั้น (ฐา อิตถิ) อ.หญิงนั้น โภควาสนี ชื่อว่าโภควาสนี ๗ เอตัง (โภควาสนีติ วจน) อ.คำว่า ‘โภควาสนี’ นั้น อธิวจน เป็นชื่อ ชนปทิตถิยา ของหญิงในชนบท อุกุกขลมุสลาทิมรุปรกณ

ลภิตวา ภริยาภาวํ อุปคจจนุตติยา ผู้ได้ ซึ่งอุปกรรมมีเรือนมีครกและสากเป็นต้น แล้วจึงเข้าถึงอยู่ ซึ่งความเป็นแห่งภรรยา (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

(ยา อิตถิ) อ.หญิงใด วสติ ย่อมอยู่ ปฏเณ ด้วยแผ่นผ้า อิติ เพราะเหตุนั้น (สา อิตถิ) อ.หญิงนั้น ปฏวาสนิ ชื่อว่าปฏวาสนิ ฯ เอตํ (‘ปฏวาสนินิตี วจน’) อ.คำว่า ‘ปฏวาสนิ’ นั้น อธิวจนํ เป็นชื่อ ทลิตุทิตติยา ของหญิงผู้ขัดสน นิवासนมตตํ วา ปารุปนมตตํ วา (วตถุ) ลภิตวา ภริยาภาวํ อุปคจจนุตติยา ผู้ได้ ซึ่งวัตถุสักว่า ผ้าเป็นเครื่องนุ่งหรือ หรือว่าสักว่าเป็นเครื่องห่ม แล้วจึงเข้าถึงอยู่ ซึ่งความเป็นแห่งภรรยา (โหติ) ย่อมเป็น ฯ เอตํ ‘โอทปตตกนิตี (วจน)’ อ.คำว่า ‘โอทปตตกนิ’ ดังนี้ นั้น นามํ เป็นชื่อ (อิตถิยา) ของหญิง (ฉาตีหิ) อุกินัน (ชานัน) เอภิสสา อุกก- ปาภิยา หตเถ โอตาเรตวา (‘ตุมุเห) อิทํ อุกกํวีย สัสสุจา อภชชา โหถาติ วตวา ปริคคหิตาย ผู้อันญาติ ท. ยังมีอ ท. ของชน ท. ทั้งสอง ให้ข้ามลงแล้ว ในถาด แห่งน้ำ ถาดเดียวกัน กล่าววว่า ‘อ.เธอ ท. เป็นผู้เกี่ยวข้องกัน เป็นผู้ไม่แตกกัน รวากะ อ.น้ำนี้ จงเป็นเถิด’ ดังนี้ แล้วจึงกำหนดถือเอา (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

จุมพฏํ อ.เทริด อสสุสา (อิตถิยา) ของหญิงใด (ปุริเสน) อันบุรุษ โภภฏํ นำลงแล้ว โอโรปิตํ ปลงลงแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (สา อิตถิ) อ.หญิงนั้น โภภฏจุมพฏา ชื่อ ว่าโอภฏจุมพฏา, กฏจหาริกาทีนํ (อิตถิน) อณฺณตรา (อิตถิ) อ.- แห่งหญิง ท. มี หญิงนำไปซึ่งพื้นเป็นต้นหนา -หญิงคนใดคนหนึ่ง ฯ (ปุริโส) อ.บุรุษ โอโรเปตวา ปลงลงแล้ว จุมพฏํ ซึ่งเทริด สีสโต จากศีระษะ ยสสุสา (อิตถิยา) ของหญิงใด วาเสติ ย่อมให้อยู่ ฆเร ในเรือน, เอตํ (‘โอภฏจุมพฏาตี วจน’) อ.คำว่า ‘โอภฏ- จุมพฏา’ ดังนี้ นั้น นามํ เป็นชื่อ ตสสุสา (อิตถิยา) ของหญิงนั้น (โหติ) ย่อมเป็น ฯ (อตฺถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า (‘อิตถิ) อ.หญิง ทาสี จ เป็นนางทาสีด้วย ภริยา จ เป็น ภรรยาด้วย อตฺตโน เอว ของตนนั้นเทียว โหติ ย่อมเป็น’ (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง บท ‘ทาสี จาติ ว่า ‘ทาสี จ’ ดังนี้ ฯ ยา (อิตถิ) อ.หญิงใด กโรติ ย่อมกระทำ กมฺม ซึ่งกรรม ภติยา ด้วยค่าจ้าง เคเห ในเรือน, (สา อิตถิ) อ.หญิงนั้น กมฺมการี นาม ชื่อว่าหญิงผู้กระทำซึ่งการงาน, โกจิ (ปุริโส) อ.บุรุษใดๆ อนตฺถิโก เป็นผู้ไม่มีความ ต้องการ ภริยาย ด้วยภรรยา หุตวา เป็น กปฺเปติ ย่อมสำเร็จ ฆราวาส ซึ่งการอยู่ในเรือน สทฺธิ กับ ตาย (กมฺมการิยา อิตถิยา) ด้วยหญิง ผู้กระทำซึ่งการงานนั้น,

อัย (อิตถิ) อ.หญิงนี้ (อุปาลิตฺเถเรน) อันพระอุบาลีผู้เถระ วุจฺจติ ย่อมเรียก อิติ ว่า ‘กมุฏการี จ หญิงผู้กระทำซึ่งการงานด้วย ภริยา จ ผู้เป็นภรรยาด้วย’ อิติ ดังนี้ ๗ (อิตถิ) อ.หญิง ฐเซน อาหฺวฺยา อันอันธงนำมาแล้ว ฐชาหฺวฺยา ชื่อว่าฐชาหฺวฺยา. (วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า ‘(อิตถิ) อ.หญิง อสุสิตฺทุชฺชาย เสนาย คนตฺวา ปรวิสัย วิลุมฺปิตฺวา อาเนิตา อันกองทัพ อันมีธงอันยกขึ้นแล้ว ไปแล้ว ปล้นแล้ว ซึ่งเขตแดนของพระราชอาณานิคม นำมาแล้ว’ อิติ ดังนี้ (อุปาลิตฺเถเรน) วุจฺจติ เป็นคำอธิบาย อันพระอุบาลีผู้เถระ กล่าวแล้ว โหติ ย่อมเป็น ๗ โภจ (ปุริโส) อ.บุรุษใดๆ กโรติ ย่อมกระทำ ตํ (อิตถิ) ซึ่งหญิงนั้น ภริยํ ให้เป็นภรรยา, อัย (อิตถิ) อ.หญิงนี้ ฐชาหฺวฺยา นาม ชื่อว่า ฐชาหฺวฺยา. ยา (อิตถิ) อ.หญิงใด (ปุริเสน) อันบุรุษ ปฏฺวิสิตฺพุพา พึงอยู่เฉพาะ มุหฺตฺตมตฺเต (กาล) ในกาล สักว่าชั่วครู่, सा (อิตถิ) อ.หญิงนั้น มุหฺตฺตติกา ชื่อว่า มุหฺตฺตติกา, อตฺโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า ‘ตฺขณิกา (อิตถิ) อ.หญิง ผู้อันบุรุษพึงอยู่สิ้น กาลชั่วขณะ’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ๗

นัยอันมาในอรรถกถาสัจจวิธานตติกาขบพว่า “สตรีที่เขาซื้อมาด้วยทรัพย์น้อยบ้าง มาก บ้าง ชื่อว่าธนกุกิตา. ก็เพราะสตรีนั้น เพียงเขาซื้อมาด้วยทรัพย์เท่านั้น ยังไม่ชื่อว่าภรรยา. แต่ที่ชื่อว่าภรรยา ก็เพราะเป็นผู้ที่เขาซื้อมาเพื่อประโยชน์แก่การอยู่รวม เพราะฉะนั้น ในนิทเทศแห่งบทว่า ‘ธนกุกิตา’ นั้น พระอุบาลีเถระจึงกล่าวว่า ‘บุรุษซื้อมาด้วยทรัพย์แล้วให้อยู่’. สตรีใด ย่อมอยู่ด้วยความพอใจ คือด้วยความยินดีของตน เพราะเหตุนั้น สตรีนั้น ชื่อว่าฉนฺทฺวาสินี. แต่เพราะเหตุที่สตรีนั้น ย่อมเป็นภรรยา ด้วยเหตุสักว่าความพอใจของตนฝ่ายเดียวก็หาไม่ แต่ชื่อว่าเป็นภรรยา เพราะเป็นผู้ อันบุรุษรับรองแล้ว เพราะฉะนั้น ในนิทเทศแห่งบทว่า ‘ฉนฺทฺวาสินี’ นั้น พระอุบาลีเถระ จึงกล่าวว่า ‘บุรุษที่รัก ย่อมยังสตรีที่รักให้อยู่’. สตรีใด ย่อมอยู่ด้วยโภคะ เพราะเหตุนั้น สตรีนั้น ชื่อว่าโภควาสินี. คำว่า ‘โภควาสินี’ นั้น เป็นชื่อของสตรีในชนบท ผู้ได้อุปการณแห่งเรือนมีครกสากเป็นต้น แล้วเข้าถึงความเป็นภรรยา.

สตรีใด ย่อมอยู่ด้วยแผ่นผ้า เพราะเหตุนั้น สตรีนั้น ชื่อว่าปฏฺวาสินี. คำว่า ‘ปฏฺวาสินี’ นั้น เป็นชื่อของสตรีเข็ญใจ ผู้ได้วัตถุเพียงผ้านุ่งหรือผ้าห่มแล้วเข้าถึงความเป็นภรรยา. คำว่า ‘โอทปตฺติกินี’ นั้น เป็นชื่อของสตรีผู้ที่หมูญาติยังมีมือของคู่บ่าวสาวให้จุ่มลงในถาดน้ำถาดเดียวกัน แล้วกล่าวว่า ‘เธอทั้ง ๒ จงปรองดอง ไม่แตกกัน

ดูจนน้ำนี้เกิด' ดังนี้แล้ว กำหนดถือเอา.

เทริด ของสตรีนั้น อันบุรุษนำลง คือปลงลงแล้ว เพราะเหตุนั้น สตรีนั้น ชื่อว่า**โภกต-
จุมพฏา** คือ บรรดาสตรีทั้งหลายมีสตรีหาบพินเป็นต้นคนใดคนหนึ่ง. คำว่า '**โภกต-
จุมพฏา**' นั้น เป็นชื่อของสตรีผู้ที่บุรุษยกเทริดลงจากศีรษะแล้วให้อยู่ในเรือน. บทว่า
'**ทาสี จ**' ได้แก่ สตรีเป็นทั้งทาสีเป็นทั้งภรรยาของตนเอง. สตรีผู้ทำงานในเรือน
เพื่อค่าจ้าง ชื่อว่าสตรีทำการงาน, บุรุษบางคนไม่มีความต้องการด้วยภรรยาของ
ตน สำเร็จการครองเรือนกับสตรีนั้น สตรีนี้ ท่านเรียกว่า 'สตรีผู้ทำการงานด้วย เป็น
ภรรยาด้วย'. สตรีผู้อันธงนำมาแล้ว ชื่อว่า**ธชาหฎา**, มีคำอธิบายว่า 'สตรี อันธงทัพ
ผู้ยกธงขึ้นแล้ว ไปโจมตีเขตแดนปรปักษ์แล้วนำมา'. บุรุษบางคน ทำสตรีนั้นให้เป็น
ภรรยา, สตรีนี้ ชื่อว่า**ธชาหฎา**. สตรีที่บุรุษพึงอยู่ร่วมในกาลเพียงครั้งหนึ่ง ชื่อว่า
มธุตติกา, อธิบายว่า 'สตรีที่บุรุษอยู่ร่วมในขณะนั้น'.

[๓๘๔] **ธเนน กิตาติ** ภริยาภาวตุถิ ธเนน กิตา ๕ เตนานห ยสฺมา ปนาติอาที ๕ **โภเคนาติ**
โภคเหตุ ๕ โภคตุถฺยหิ วสนฺตี "**โภควาสินีติ** วุจฺจติ ๕ **ลภิตฺวาติ** โย นํ วาเสติ
ตสฺส หตฺถโต ลภิตฺวา ๕ อุทกปตฺตํ อามเสตฺวา คหิตา **โธทปตฺตกนี** ๕ เตนานห
อุภินฺนฺนฺติอาที ๕ **ธเชน อาหฎาติ** เอตฺถ ธชโยคโต เสนาว ธชสทฺเทน วุตฺตา ๕
"อุสฺสิตฺทชฺชาย เสนาย อาหฎาติ วุตฺตํ โหติ ๕ เตนานห อุสฺสิตฺทชฺชายาติอาทีนฺติ
ตมฺภูฏีกา ๕

"**ธเนน กิตาติ** (ปททวยสฺส 'ปฺริเสน) ภริยาภาวตุถิ ธเนน กิตา' (อิติ อตฺโถ) ๕ เตน
(อฏฺฐกถาจริโย) อาห 'ยสฺมา ปนาติอาที (วจนฺ) ๕ **โภเคนาติ** (ปทสฺส) 'โภคเหตุ' (อิติ
อตฺโถ) ๕ (อิติ) โภคตุถิ หิ วสนฺตี (อฏฺฐกถาจริเยน) '**โภควาสินีติ** วุจฺจติ ๕ '**ลภิตฺวาติ**
(ปทสฺส) 'โย (ปฺริโส) นํ (อิติ) วาเสติ, ตสฺส (ปฺริสฺส) หตฺถโต ลภิตฺวา' (อิติ อตฺโถ) ๕ (อิติ
ปฺริเสน) อุทกปตฺตํ อามเสตฺวา คหิตา **โธทปตฺตกนี** ๕ เตน (อฏฺฐกถาจริโย) อาห 'อุภินฺนฺนฺติ
อาที (วจนฺ) ๕ **ธเชน อาหฎาติ** เอตฺถ (วจนฺ อฏฺฐกถาจริเยน) ธชโยคโต เสนาว ธชสทฺเทน
วุตฺตา ๕ 'อุสฺสิตฺทชฺชาย เสนาย อาหฎาติ (วจนฺ อฏฺฐกถาจริเยน) วุตฺตํ โหติ ๕ เตน
(อฏฺฐกถาจริโย) อาห 'อุสฺสิตฺทชฺชายาติอาที (วจนฺ)" อิติ ตมฺภูฏีกา ๕

ตฎฎีกา อ.ฎีกาแห่งสัตถุจรีตตสิกขาบทนั้น อิติ ว่า “(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘(อิตติ) อ.หญิง (ปุริเสน) กิตา ผู้อันบุรุษซื้อแล้ว ธเนน ด้วยทรัพย์ ภริยาภาวตถุ เพื่อความเป็นแห่งภรรยา’ (อิตติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท ‘ธเนน กิตาติ ว่า ‘ธเนน กิตา’ ดังนี้ ฯ เตน เพราะเหตุนั้น (อฏฐกถาจริโย) อ.อรรถกถาจารย์ อาห กล่าวแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ ‘ยสฺมา ปนาตืออาที เป็นต้นว่า ‘ยสฺมา ปน’ ดังนี้ ฯ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘โภคเหตุ เพราะเหตุแห่งโภคะ’ (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘โภเคนาติ ว่า ‘โภเคน’ ดังนี้ ฯ หิ จริยังอยู่ (อิตติ) อ.หญิง วสนฺตี ผู้อยู่อยู่ โภคตถุ เพื่อโภคะ (อฏฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุจฺจติ ย่อมเรียก ‘โภควาสินีติ ว่า ‘โภควาสินี’ ดังนี้ ฯ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘โย (ปุริโส) อ.บุรุษ ไต หนฺ (อิตติ) ยังหญิงนั้น วาเสติ ย่อมให้อยู่, ลกิตฺวา ได้แล้ว หตฺถโต จากมือ ตสฺส (ปุริสสฺส) ของบุรุษนั้น’ (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘ลกิตฺวาติ ว่า ‘ลกิตฺวา’ ดังนี้ ฯ (อิตติ) อ.หญิง (ปุริเสน) อุกทปตฺตํ อามเสตฺวา คหิตา ผู้อันบุรุษ จับ แล้ว ซึ่งถาดแห่งนี้ ถือเอาแล้ว โอทปตฺตกนิ ซึ่งว่าโอทปตฺตกนิ ฯ เตน เพราะ เหตุนั้น (อฏฐกถาจริโย) อ.พระอรรถกถาจารย์ อาห กล่าวแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ ‘อุภินฺนฺตืออาที เป็นต้นว่า ‘อุภินฺน’ ดังนี้ ฯ เสนาว อ.กองทัพเทียว (อฏฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺตา กล่าวแล้ว ธชชฺทเทน ด้วยชศศัพท์ ธชโยคโต เพราะ ประกอบด้วยชง เอตฺถ (วจนฺ) ในคำนี้ ‘ธเชน อาหฺวาติ ว่า ‘ธเชน อาหฺวา’ ดังนี้ ฯ (วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า ‘(อิตติ) อ.หญิง อุตฺติตฺทชชาย เสนาย อาหฺวา ผู้อันกองทัพ อันมีชงอันยกขึ้นแล้ว นำมาแล้ว’ อิติ ดังนี้ (อฏฐกถาจริเยน) วุตฺตํ เป็นคำอธิบาย อันพระอรรถกถาจารย์ กล่าวแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ เตน เพราะเหตุนั้น (อฏฐกถา- จริโย) อ.พระอรรถกถาจารย์ อาห กล่าวแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ ‘อุตฺติตฺทชชายาติอาที เป็นต้นว่า ‘อุตฺติตฺทชชาย’ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ฎีกาสัตถุจรีตตสิกขาบทนั้นว่า “สองบทว่า ‘ธเนน กิตา’ ได้แก่ สตรีอันบุรุษซื้อมาแล้ว ด้วยทรัพย์ เพื่อความเป็นภรรยา เพราะเหตุนั้น พระอรรถกถาจารย์ จึงกล่าวคำว่า ‘ยสฺมา ปน’ เป็นต้น. บทว่า ‘โภเคน’ ได้แก่ เพราะโภคะเป็นเหตุ. จริยังอยู่ สตรีผู้อยู่ เพื่อโภคะ ท่านเรียกว่า ‘โภควาสินี’. บทว่า ‘ลกิตฺวา’ ได้แก่ ได้จากมือของบุรุษผู้ให้ สตรีนั้นอยู่. สตรีที่บุรุษจับถาดน้ำแล้วถือเอา ชื่อว่าโอทปตฺตกนิ. เพราะเหตุนี้ พระ อรรถกถาจารย์ จึงกล่าวว่า ‘อุภินฺน’ เป็นต้น. ในคำว่า ‘ธเชน อาหฺวา’ นี้ พระอรรถ-

กถาจารย์กล่าวกองทัพนั้นแลด้วย ธช ศัพท์ เพราะประกอบด้วยชง. มีคำอธิบายว่า 'สตรีอันกองทัพผู้ยกธงขึ้นแล้วนำมา'. เพราะเหตุนั้น พระอรรถกถาจารย์ จึงกล่าวคำว่า 'อุสสิตทุชชาย' เป็นต้น.

ดา สพฺพปาปี ภริยา อิธ ทาราตี วุตฺตทา ๕ เตนาหฺมจฺจกถายํ ทาราตี วิสฺตียา ภริยานํ ยา กาจิ ภริยาตี ๕

ดา สพฺพปาปี ภริยา อิธ (มฺงฺคเล ภควตา) “ทาราตี วุตฺตทา ๕ เตน (อหฺมจฺจกถาจริโย) อาห อหฺมจฺจกถายํ “ทาราตี วิสฺตียา ภริยานํ ยา กาจิ ภริยาตี ๕

ดา ภริยา อ.ภรรยา ท. เหล่านั้น **สพฺพปาปี** แม่ทั้งปวง (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตทา ตรัสแล้ว “ทาราตี ว่า “ทาระ” อิธ (มฺงฺคเล) ในมงคลนี้ ๕ เตน เพราะเหตุนั้น (อหฺมจฺจกถาจริโย) อ.พระอรรถกถาจารย์ อาห กล่าวแล้ว อหฺมจฺจกถายํ ในอรรถกถา อิติ ว่า “วิสฺตียา ภริยานํ ยา กาจิ ภริยา อ.- แห่งภรรยา ท. ๒๐ หนว-ภรรยาคนใดคนหนึ่ง ทาราตี ชื่อว่าทาระ” อิติ ดังนี้ ๕

ภรรยาเหล่านั้นแม่ทั้งหมด พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ทาระ” ในมงคลข้อนี้. เพราะเหตุนั้น พระอรรถกถาจารย์ จึงกล่าวว่า “บรรดาภรรยา ๒๐ จำพวก ภรรยาคนใดคนหนึ่ง ชื่อว่าทาระ”.

[๓๘๕] ปุตุตฺตา จ ทารา จ ปุตุตฺตทาริ ๕ ตสฺส จ, ตตฺถ ปุตุตฺตานํ สงฺคโห นาม ปาปนิวารณาทีหิ อูปการกรณํ, ตํ เหฏฺฐจา วุตฺตเมว ๕ ทารานํ สงฺคโห นาม สมฺมานนาทีหิ อูปการกรณํ ๕

ปุตุตฺตา จ ทารา จ ปุตุตฺตทาริ ๕ ตสฺส (ปุตุตฺตทารสฺส) จ, ตตฺถ (ปุตุตฺตทาเร) ปุตุตฺตานํ สงฺคโห นาม ปาปนิวารณาทีหิ (จาเนหิ) อูปการกรณํ, ตํ (ปุตุตฺตสงฺคหณํ มยา) เหฏฺฐจา วุตฺตํ เอว ๕ ทารานํ สงฺคโห นาม สมฺมานนาทีหิ (จาเนหิ) อูปการกรณํ ๕

ปุตุตฺตา จ อ.บุตร ท. ด้วย ทารา จ อ.ภรรยา ท. ด้วย **ปุตุตฺตทาริ** ชื่อว่าปุตุตฺตทาร ๕ **ตสฺส (ปุตุตฺตทารสฺส) จ** ซึ่งบุตรและภรยานั้นด้วย ๕ **อูปการกรณํ** อ.การกระทำ

ซึ่งอุปการะ ปาปนิवारณาทีหิ (จาเนหิ) ด้วยฐานะ ท. มีการห้ามจากความชั่วเป็นต้น สงคโห นาม ชื่อว่าการสงเคราะห์ ตตถ (ปุตฺตทวาร) ปุตฺตาทํ ซึ่ง- ใน บุตรและภรรยา นั่นหน้า -ภรรยา ท., ตํ (ปุตฺตสงคฺคหณ) อ. การสงเคราะห์ซึ่งบุตรนั้น (มยา) อันข้าพเจ้า วุตฺตํ กล่าวแล้ว เหฏฺฐา ในภายใต้ ฯ อุปการกรณ อ. การกระทำซึ่งอุปการะ สมุมาณนาทีหิ (จาเนหิ) ด้วยฐานะ ท. มีการนับถือเป็นต้น สงคโห นาม ชื่อว่าการสงเคราะห์ ทารานํ ซึ่งภรรยา ท. ฯ

บุตรและภรรยา ชื่อว่าปุตฺตทวาร. บุตรและภรยานั้น. บรรดาบุตรและภรยานั้น การทำอุปการะด้วยฐานะทั้งหลายมีการห้ามจากความชั่วเป็นต้น ชื่อว่าการสงเคราะห์ บุตร. การสงเคราะห์บุตรนั้น ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหนหลังแล้วแล. การทำอุปการะ ด้วยฐานะทั้งหลายมีการนับถือเป็นต้น ชื่อว่าการสงเคราะห์ภรรยา.

.....

เตนาห ภควา “ปญฺจหิ โข คหปติปุตฺต จาเนหิ สามิเกน ปจฺจิมมา ทิสสา ภริยา ปจฺจูปฏฺฐาตพฺพา สมุมาณนาย อวิมานนาย อนตฺติจริยาย อิสฺสรียไวสฺสคฺเคน อลงฺการานุปฺปาทาเนน, อิเมหิ โข คหปติปุตฺต ปญฺจหิ จาเนหิ ฯเปฯ ปจฺจูปฏฺฐาตพฺพาทิ ฯ

เตน เพราะเหตุนั้น ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “คหปติ- ปุตฺต ตุก่อนคฤหบดีบุตร ปจฺจิมมา ทิสสา อ. ทิศเบื้องหลัง ภริยา คือ อ. ภรรยา สามิเกน อันสามี ปจฺจูปฏฺฐาตพฺพา พึ่งบำรุง จาเนหิ ด้วยฐานะ ท. ปญฺจหิ โข ๕ แล สมุมาณนาย คือ ด้วยการนับถือ อวิมานนาย ด้วยการไม่ดูหมิ่น อนตฺติจริยาย ด้วยการไม่ประพฤตินอกใจ อิสฺสรียไวสฺสคฺเคน ด้วยการสละให้ซึ่งความเป็นใหญ่ อลงฺการานุปฺปาทาเนน ด้วยการตามมอบให้ซึ่งเครื่องประดับ, คหปติปุตฺต ตุก่อน คฤหบดีบุตร ปจฺจิมมา ทิสสา อ. ทิศเบื้องหลัง ภริยา คือ อ. ภรรยา สามิเกน อันสามี ปจฺจูปฏฺฐาตพฺพา พึ่งบำรุง จาเนหิ ด้วยฐานะ ท. ปญฺจหิ ๕ อิเมหิ โข เหล่านี้แล” อิติ ดังนี้ ฯ

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า “คฤหบดีบุตร ทิศเบื้องหลังคือภรรยา อันสามีพึ่งบำรุงด้วยฐานะ ๕ คือ “ด้วยการนับถือ ๑ ด้วยการไม่ดูหมิ่น ๑ ด้วยการไม่

ประพุดตินอกใจ ๑ ด้วยการมอบความเป็นใหญ่ให้ ๑ ด้วยการเพิ่มให้เครื่องประดับ ๑, คฤหบดีบุตร ทิศเบื้องหลังคือภรรยา อันสามีพึงบำรุงด้วยฐานะ ๕ เหล่านี้แล”.

[๓๘๖] ตตถ ปุตุตทารา ปิฎฺฐิจิโต อนุพฺพนฺธวเสน ปจฺจิมมา ทิสฺสาติ เวทิตพฺพา ฯ

ตตถ (จสฺ ทิสฺสาสุ ปณฺฑิตฺเตน) ปุตุตทารา ปิฎฺฐิจิโต อนุพฺพนฺธวเสน “ปจฺจิมมา ทิสฺสาติ เวทิตพฺพา ฯ

ตตถ (จสฺ ทิสฺสาสุ) ปุตุตทารา อ.- ในทิส ท. ๖ เหล่านี้หนา -บุตรและภรรยา ท. (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺพา พึงทราบ “ปจฺจิมมา ทิสฺสาติ ว่าเป็นทิศเบื้องหลัง อนุพฺพนฺธวเสน ด้วยสามารถแห่งการติดตามไป ปิฎฺฐิจิโต ในที่ข้างหลัง ฯ

บรรดาทิศ ๖ เหล่านี้ บุตรและภรรยา บัณฑิตพึงทราบว่า “ทิศเบื้องหลัง” ด้วยสามารถการติดตามไปข้างหลัง.

สมฺมานนํหาชาติ เอตฺถ สมฺมานนา นาม สมฺภาวนา ฯ สา “อตฺถจิริยาลกฺขณา ทานลกฺขณา ปิยวจนลกฺขณา จาติ ติริธา ฯ ตตถ อิตฺธา เทว จตฺตฺถปญฺจมฺภุจฺจาเนหฺเว สงฺคหิตา ฯ ตสฺมา ปิยวจนลกฺขณํ สมฺภาวนํ ทสฺเสตฺถุ “เทวมาเต ติสฺสฺมาเตติ เอวํ สมฺภาวิตกถากถเนนาติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ฯ

“สมฺมานนํหาชาติ เอตฺถ (วินิจฺฉโย ปณฺฑิตฺเตน เวทิตพฺโพ) ฯ สมฺมานนา นาม สมฺภาวนา ฯ สา (สมฺภาวนา) “อตฺถจิริยาลกฺขณา ทานลกฺขณา ปิยวจนลกฺขณา จาติ ติริธา (โหติ) ฯ ตตถ (ติริธาสุ สมฺภาวนาสุ) อิตฺธา เทว (สมฺภาวนา อฏฺฐกถาจริเยน) จตฺตฺถปญฺจมฺภุจฺจาเนหฺเว สงฺคหิตา ฯ ตสฺมา ปิยวจนลกฺขณํ สมฺภาวนํ ทสฺเสตฺถุ “เทวมาเต ติสฺสฺมาเตติ เอวํ สมฺภาวิตกถากถเนนาติ (วจนํ อฏฺฐกถาจริเยน) อฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ฯ

(วินิจฺฉโย)อ.การวินิจฉัย เอตฺถ (จาเน)ในฐานะนี้ “สมฺมานนํหาชาติ ว่า “สมฺมานนํหา” ดังนี้ (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺโพ พึงทราบ ฯ สมฺภาวนา อ.การยกย่อง สมฺมานนา นาม ชื่อว่าการนับถือ ฯ สา (สมฺภาวนา) อ.การยกย่องนั้น ติริธา มี

อย่าง ๓ อิติ คือ “อตุถจริยาลกฺขณา จ มีการประพตฺติซึ่งประโยชน์เป็นลักษณะ ด้วย ทานลกฺขณา จ มีการให้เป็นลักษณะด้วย ปิยวจนลกฺขณา จ มีการพูดซึ่งคำอันเป็นที่รักเป็นลักษณะด้วย” (โหติ) ย่อมมี ๕ ตตุถ ตวิธาสุ (สมุภาวนาสุ) อิตรา เทว (สมุภาวนา) อ.- ในการยกย่อง ท. อันมีอย่าง ๓ เหล่านั้นหนา -การยกย่อง ๒ นอกนี้ (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ สงฺคหิตา สงฺเคราะห์เอาแล้ว จตุตถปญฺจมฏฺฐาเนหิ เอว ด้วยฐานะที่ ๔ และที่ ๕ ท. เหล่านั้น ๕ ตสฺมา เพราะเหตุนี้ (วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า “สมุภาวิตกถากถเนน ด้วยการกล่าวซึ่งคำยกย่อง เอว อย่างนี้ อิติ ว่า ‘เทวมาเต เนมะแม่เทพ ติสฺสฺมาเต เนมะแม่ติสสะ’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว อฏฺฐกถายํ ในอรรถกถา ทสฺเสตฺถุ เพื่ออันแสดง สมุภาวนํ ซึ่งการยกย่อง ปิยวจนลกฺขณํ อันมีการกล่าวคำอันเป็นที่รักเป็นลักษณะ ๕

ในฐานะนี้ว่า “สมุมานนาย” บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยดังนี้. การยกย่อง ชื่อว่าการนับถือ. การยกย่องนั้น มี ๓ อย่าง คือ มีการประพตฺติประโยชน์เป็นลักษณะ ๑ มีการให้เป็นลักษณะ ๑ มีการกล่าวถ้อยคำอันน่ารักเป็นลักษณะ ๑ ในการยกย่อง ๓ อย่างนั้น ๒ อย่างนอกนี้ ท่านสงฺเคราะห์ด้วยฐานะที่ ๔ และที่ ๕ นั้นแล. เพราะฉะนั้น พระอรรถกถาจารย์ เพื่อจะแสดงการยกย่องมีการกล่าวถ้อยคำอันน่ารักเป็นลักษณะ จึงกล่าวไว้ในอรรถกถาว่า “ด้วยการกล่าวถ้อยคำยกย่องอย่างนี้ว่า ‘เนมะแม่เทพ เนมะแม่ติสสะ’.

อวิมานนายาติ เอตถ วิคตา มานนา วิมานนา, น วิมานนา อวิมานนา, วิมานนาย อกรณฺ ๕ เตนฏฺฐกถายํ “ยถา ทาสกมฺมกราทโย โปเถตฺวา วิเหเจตฺวา กเถนฺติ, เอวํ ปิเปตฺวา วิมานेतฺวา อกถเนนาติ วุตฺตํ ๕ สามิเกน หิ วิมานิตํ อิตฺถิชนํ สพุโป ปริชโน วิมานเตยฺว ๕

อวิมานนายาติ เอตถ (วินิจฉัยโย ปณฺฑิตฺเตน เวทิตพุโป) ๕ วิคตา มานนา วิมานนา, น วิมานนา อวิมานนา, วิมานนาย อกรณฺ ๕ เตน (อฏฺฐกถาจริเยน) อฏฺฐกถายํ “ยถา (สามิกา) ทาสกมฺมกราทโย (ชน) โปเถตฺวา วิเหเจตฺวา กเถนฺติ, เอวํ ปิเปตฺวา วิมานेतฺวา อกถเนนาติ (วจนฺ) วุตฺตํ ๕ สามิเกน หิ วิมานิตํ อิตฺถิชนํ สพุโป ปริชโน วิมานเตยฺว ๕

(วิจิจโย) อ.การวิจิจโย **เอตถ (จาเน)** ในฐานะนี้ “อวิมานนายาติ ว่า “อวิมานนาย”
 ดังนี้ (ปณฺฑิตเณ) อันบัณฑิต เวทิตพฺโพ พึงทราบ ฯ **มานหา** อ.การนับถือ
 วิตตา ไปปราศแล้ว **วิมานหา** ชื่อว่าการดูหมิ่น, **วิมานหา** อ.การดูหมิ่น **ห** หามีได้
 อวิมานหา ชื่อว่าการไม่ดูหมิ่น, **อกรรม** อ.การไม่กระทำ **วิมานนาย** ซึ่งการดูหมิ่น ฯ
เตน เพราะเหตุนั้น (วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า “(สามิกา) อ.เจ้านาย ท. ไปเถตฺวา
 โบายแล้ว **วิเหเจตฺวา** เบียดเบียนแล้ว **ทาสกมฺมกราทโย (ชเน)** ซึ่งชน ท. มีทาส
 และกรรมกรเป็นต้น **กเถนฺติ** ย่อมกล่าว **ยถา ฉนฺโต,** **ปีเพตฺวา** **วิมานเตตฺวา**
อกถเนน ด้วยการไม่เบียดเบียนแล้ว **ไม่ดูหมิ่นแล้ว** กล่าว **เอวํ ฉนฺนํ**” **อิติ** ดังนี้
 (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ **วุตฺตํ** กล่าวแล้ว **อฏฺฐกถายํ** ในอรรถกถา ฯ
 หิ จริจโย **ปริชโน** อ.ชนผู้เป็นบริวาร **สพฺโพ** ทั้งปวง **วิมานเตติ** **เอว** ย่อมดูหมิ่นนั้น
 เทียว **อิตฺถิชนํ** ซึ่งชนคือหญิง **สามิกเณ** **วิมานิตํ** ผู้อันสามีดูหมิ่นแล้ว ฯ

ในฐานะนี้ว่า “อวิมานนาย” บัณฑิตพึงทราบวิจิจโยดังนี้. ความนับถือไปปราศแล้ว
 ชื่อว่าการดูหมิ่น. การดูหมิ่น หามีได้ ชื่อว่าการไม่ดูหมิ่น คือไม่ทำการดูหมิ่น. เพราะ
 เหตุนั้น ในอรรถกถา ท่านจึงกล่าวว่า “ด้วยการไม่กล่าวเบียดเบียนดูหมิ่น อย่างที่คน
 ทั้งหลายทปฏิบัติ เบียดเบียนทาสและกรรมกรเป็นต้นว่ากล่าว ฉะนั้น”. ด้วยว่า ชนข้าง
 เคียงทั้งหมด ย่อมดูหมิ่นชนคือหญิงที่ถูกสามีดูหมิ่นแล้วโดยแท้.

.....
 อนติจริยาयाति ตํ อติกุกมิตฺวา พหิ อญฺญาय อิตฺถิยา สทฺธิํ ปริจฺรฺนโต ตํ อติจฺรติ
 นาม ตํ อตฺตโน คิหิณี อติมณฺญิตฺวา อคเณตฺวา วตฺตโนโต ตถา อกรรมเณ ฯ

“อนติจริยาयाติ (เอตถ วิจิจโย ปณฺฑิตเณ เวทิตพฺโพ) ฯ (สามิโก) ตํ (ภริยํ) อติกุกมิตฺวา
 พหิ อญฺญาय อิตฺถิยา สทฺธิํ ปริจฺรฺนโต ตํ (ภริยํ) อติจฺรติ นาม ตํ อตฺตโน คิหิณี
 อติมณฺญิตฺวา อคเณตฺวา วตฺตโนโต ตถา อกรรมเณ ฯ

(วิจิจโย) อ.การวิจิจโย (เอตถ **จาเน**) ในฐานะนี้ “อนติจริยาयाติ ว่า
 “อนติจริยา” ดังนี้ (ปณฺฑิตเณ) อันบัณฑิต เวทิตพฺโพ พึงทราบ ฯ (สามิโก) อ.สามี
 อติกุกมิตฺวา ล้วงเกินแล้ว **ตํ (ภริยํ)** ซึ่งภรรยา นั้น **ปริจฺรฺนโต** บำเรออยู่ **สทฺธิ**
 กับ **อญฺญา** **อิตฺถิยา** ด้วยหญิงอื่น **อติจฺรติ** **นาม** ชื่อว่ายอมประพฤติล่วงเกิน

ตํ (ภริย) ซึ่งภรรยา นั้น ตํ อตตโน คิหิณี อติมญญิตวา อคณตวา วตตนโต เพราะประพฤติกุหมิน ไม่นำพาแล้ว ซึ่งหญิงแม่เรือน ของตน นั้น อกรณน เพราะ การไม่กระทำ ตถา เหมือนอย่างนั้น ๕

ในฐานะนี้ว่า “อนติจริยาย” บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยดังนี้. สามील่งเกินภรรยา นั้น แล้ว บำเรอกับสตรีอื่นภายนอก ชื่อว่าประพฤตินอกใจภรรยา นั้น เพราะประพฤติกุหมิน ไม่นำพาสตรีแม่เรือนของตนนั้น ด้วยการไม่ทำอย่างนั้น.

อิสฺสรียโวสฺสคฺเคนาติ อิตฺถิโย หิ มหาลตาสทิสฺมปิ อาภรณํ ลภิตฺวา ภตฺตํ วิจาเรตุํ อลภมาณา กุชฺฌนฺติ, กฏฺจจฺจุํ หตฺเถ จเปตฺวา “ตว รุจฺจยา กโรหิตฺติ ภตฺตเคเห วิสฺสฏฺเฐ, สพฺพํ อิสฺสรียํ วิสฺสฏฺจํ นาม โหติ, เอรํ กรณนาติ อตฺถิ ๕

“อิสฺสรียโวสฺสคฺเคนาติ (ปทสฺส) “อิตฺถิโย หิ มหาลตาสทิสฺมปิ อาภรณํ ลภิตฺวา ภตฺตํ วิจาเรตุํ อลภมาณา กุชฺฌนฺติ, (สามิเกน) กฏฺจจฺจุํ หตฺเถ จเปตฺวา “(ตว) ตว รุจฺจยา กโรหิตฺติ (วตฺวา) ภตฺตเคเห วิสฺสฏฺเฐ, สพฺพํ อิสฺสรียํ (สามิเกน) วิสฺสฏฺจํ นาม โหติ, เอรํ กรณนาติ อตฺถิ ๕

อตฺถิ อ.อรรถ อิติ ว่า “หิ ก็ อิตฺถิโย อ.หญิง ท. ลภิตฺวา ได้แล้ว อาภรณํ ซึ่งอาภรณํ มหาลตาสทิสฺมปิ แม้อันเช่นกับด้วยเครื่องประดับชื่อว่ามหาลดา อภลมาณา เมื่อไม่ได้ วิจาเรตุํ เพื่ออันจัดแจง ภตฺตํ ซึ่งภัตฺร กุชฺฌนฺติ ย่อมโกรธ, ภตฺตเคเห ครั้นเมื่อเรือนแห่งภัตฺร (สามิเกน) อันสามิ จเปตฺวา วางไว้แล้ว กฏฺจจฺจุํ ซึ่งทัพพี หตฺเถ ในมือ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตว) อ.เธอ กโรหิ จงกระทำ รุจฺจยา ตามความชอบใจ ตว ของเธอ” อิติ ดังนี้ วิสฺสฏฺเฐ สละแล้ว, อิสฺสรียํ อ.ความเป็นใหญ่ สพฺพํ ทั้งปวง (สามิเกน) วิสฺสฏฺจํ นาม ชื่อว่าเป็นของอันสามิสละแล้ว โหติ ย่อมเป็น, กรณน ด้วยการกระทำ เอรํ อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อิสฺสรียโวสฺสคฺเคนาติ ว่า “อิสฺสรียโวสฺสคฺเคน” ดังนี้ ๕

บทว่า “อิสฺสรียโวสฺสคฺเคน” ความว่า ก็สตรีทั้งหลาย ได้เครื่องประดับแม้อันเช่นกับเครื่องประดับชื่อมหาลดาแล้ว เมื่อไม่ได้จัดภัตฺร ย่อมโกรธ, เมื่อสามิวางทัพพีไว้ในมือแล้ว มอบเรือนครวให้ด้วยกล่าวว่า “เธอจงทำตามชอบใจของเธอเถิด”, ความเป็นใหญ่ทุกๆ อย่าง ย่อมเป็นอันชื่อว่าสามิมอบให้แล้ว, ด้วยการทำอย่างนั้น.

เคเห เอว จตุวา วิจาเรตพพมปิ หิ กสิวณิซซาทิกมมัม กุสิตติยา ภาโร น โหติ,
 สามิกสเสว ภาโร, ตโต อาภตัม สัปเตยยมปน ดาย สุกุตตัม กตุวา จเปตพพัม โหติ ฯ
 ตสฺมา ยาทิสฺส อิสฺสรียโวสฺสคฺคโค คิหิณียา อนุจฺฉวิโก ตัม ทสฺเสนฺโต ภาตฺตเคเห
 วิสฺสฏฺเฐติ อาห ฯ เอวณฺหิ ตสฺมี วิสฺสฏฺเฐ สพฺพัม อิสฺสรียัม วิสฺสฏฺฐัง นาม โหตีติ
 เอตา มณฺณนฺตีติ อธิปฺปาโย ฯ

(สามิเกน) เคเห เอว จตุวา วิจาเรตพพมปิ หิ กสิวณิซซาทิกมมัม กุสิตติยา ภาโร น โหติ,
 สามิกสเสว ภาโร (โหติ), ตโต (กมฺมโต สามิเกน) อาภตัม สัปเตยยัม ปน ดาย (ภริยาย)
 สุกุตตัม กตุวา จเปตพพัม โหติ ฯ ตสฺมา (อภฺจกถาจริโย), ยาทิสฺส อิสฺสรียโวสฺสคฺคโค คิหิณียา
 อนุจฺฉวิโก (โหติ), ตัม (อิสฺสรียโวสฺสคฺค) ทสฺเสนฺโต “ภาตฺตเคเห วิสฺสฏฺเฐติ อาห ฯ “เอว (ภาเว
 สนฺเต) หิ ‘ตสฺมี (อิสฺสรียัม สามิเกน) วิสฺสฏฺเฐ, สพฺพัม อิสฺสรียัม (สามิเกน) วิสฺสฏฺฐัง นาม โหตีติ
 เอตา (คิหิณิโย) มณฺณนฺตีติ อธิปฺปาโย ฯ

หิ ก็ กสิวณิซซาทิกมมัม อ.การงานมีกสิกรรมและวณิชชกรรมเป็นต้น (สามิเกน)
 เคเห เอว จตุวา วิจาเรตพพมปิ แม้อันสามิ ตั้งไว้แล้ว ในเรื่อนั้นเทียว พึงจัดแจง
 ภาโร เป็นภาระ กุสิตติยา ของกุลสตรี โหติ ย่อมเป็น น หามิได้, ภาโร เป็น
 ภาระ สามิกสเสว เอว ของสามินั้นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น, ปน แต่ว่า สัปเตยยัม
 อ.สมบัติ (สามิเกน) อาภตัม อันอันสามินามาแล้ว ตโต (กมฺมโต) แต่การงานนั้น
 ดาย (ภริยาย) สุกุตตัม กตุวา จเปตพพัม เป็นของ อันภรรยา นั้น พึงเก็บ กระทำให้
 เป็นของอันตนคุ้มครองดีแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ ตสฺมา เพราะเหตุ นั้น (อภฺจกถา-
 จริโย) อ.พระอรรถกถาจารย์ ทสฺเสนฺโต เมื่อแสดง ตัม (อิสฺสรียโวสฺสคฺค) ซึ่ง-,
 อิสฺสรียโวสฺสคฺคโค อ.การสละลงซึ่งความเป็นใหญ่ ยาทิสฺส อันเช่นใด อนุจฺฉวิโก
 เป็นของสมควรร คิหิณียา แก่หญิงผู้เป็นภทิสฺส (โหติ) ย่อมเป็น, -การสละลงซึ่ง
 ความเป็นใหญ่นั้น อาห กล่าวแล้ว “ภาตฺตเคเห วิสฺสฏฺเฐติ ว่า “ภาตฺตเคเห วิสฺสฏฺเฐ”
 ดังนี้ ฯ อธิปฺปาโย อ.อธิบาย อิติ ว่า “หิ ก็ เอว (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น
 (สนฺเต) มีอยู่, เอตา (คิหิณิโย) อ.หญิงแม่เรื่อน ท. เหล่านั้น มณฺณนฺติ ย่อมสำคัญ
 อิติ ว่า ‘ตสฺมี (อิสฺสรีย) ครั้นเมื่อความเป็นใหญ่นั้น (สามิเกน) อันสามิ วิสฺสฏฺเฐ
 สละแล้ว, อิสฺสรียัม อ.ความเป็นใหญ่ สพฺพัม ทั้งปวง (สามิเกน) วิสฺสฏฺฐัง นาม ชื่อว่า
 เป็นอันสามิสละแล้ว โหติ ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ก็การทำงานมีกสิกรรมและวาณิชกรรมเป็นต้น แม้ที่สามีตั้งอยู่ในเรือนนั้นแลพึงจัด ย่อมไม่เป็นภาระของกุลสตรี, เป็นภาระของสามีผู้เดียว, แต่สมบัติที่สามีหามาได้แต่การทำงานนั้น ย่อมเป็นของอันภรรยา นั้น จะต้องเก็บทำเป็นอันคุ้มครองด้วยดี. เพราะฉะนั้น พระอรรถกถาจารย์ เมื่อจะแสดงการมอบความเป็นใหญ่อันสมควรแก่สตรีแม่เรือน จึงกล่าวว่า “ภตตเคเห วิสสุฏฺเฐ” ดังนี้. อธิบายว่า “ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น สตรีแม่เรือนเหล่านั้น ย่อมสำคัญว่า “เมื่อเรือนนั้นอันสามีมอบให้แล้ว, ความเป็นใหญ่ทุกๆ อย่าง ย่อมชื่อว่าเป็นอันสามีมอบให้แล้ว”.

.....

อลงการานุப்புทาเนนาติ เอตถ อิติโย นาม ปุตฺตลาเภณ วีย มหคฺชวิปฺลาลงการลาเภนาปิ น สนฺตุสฺสนฺเตวาติ ตาสํ โตสนํ อการณํ ตสฺมา วิภวานุรูปเมว อลงการทานํ ยุตฺตฺนฺติ อาห อตฺตโน วิภวานุรูปเณ อลงการทาเนนาติ ฯ

“อลงการานุப்புทาเนนาติ เอตถ (วินิจฺฉโย ปณฺหิตฺเตน เวทิตฺตฺโพ) ฯ อิติโย นาม ปุตฺตลาเภณ วีย มหคฺชวิปฺลาลงการลาเภนาปิ น สนฺตุสฺสนฺติ เอว อิติ ตาสํ (อิตฺถินํ) โตสนํ อการณํ (โหติ), ตสฺมา วิภวานุรูป เอว อลงการทานํ ยุตฺตํ อิติ (อฏฺฐกถาจารีโย) อาห “อตฺตโน วิภวานุรูปเณ อลงการทาเนนาติ ฯ

(วินิจฺฉโย) อ.การวินิจฉัย เอตถ (จาเน) ในฐานะนี้ “อลงการานุப்புทาเนนาติ ว่า “อลงการานุப்புทาเนน” ดังนี้ (ปณฺหิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตฺตฺโพ พึงทราบ ฯ อิติโย นาม ชื่อ อ.หญิง ท. น สนฺตุสฺสนฺติ เอว ย่อมไม่ยินดีนั้นเทียว มหคฺชวิปฺลาลงการลาเภนาปิ แม้ด้วยการได้ซึ่งเครื่องประดับอันไพบุลย์มีค่ามาก ปุตฺตลาเภณ วีย ราวกะได้ซึ่งบุตร อิติ เพราะเหตุนั้น ตาสํ (อิตฺถินํ) โตสนํ อ.การ ยังหญิง ท. เหล่านั้น ให้ยินดี อการณํ ไม่เป็นเหตุ (โหติ) ย่อมเป็น, ตสฺมา เพราะเหตุ นั้น อลงการทานํ อ.การให้ซึ่งเครื่องประดับ วิภวานุรูป เอว อันสมควรแก่สมบัติ นั้นเทียว ยุตฺตํ ควรแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (อฏฺฐกถาจารีโย) อ.พระอรรถกถาจารย์ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อลงการทาเนน ด้วยการให้ซึ่งเครื่องประดับ วิภวานุรูปเณ อันสมควรแก่สมบัติ อตฺตโน ของตน” อิติ ดังนี้ ฯ

ในฐานะนี้ว่า “อลงุการานุปปทาเนน” บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยดังนี้. ธรรมดาว่าสตรีทั้งหลาย ย่อมไม่ยินดีแม้ด้วยการได้เครื่องประดับอันไพบุลย์มีค่ามากเหมือนการได้บุตรเลย เพราะเหตุนั้น การยังสตรีเหล่านั้นให้ยินดี จึงไม่ใช่เหตุ. เพราะฉะนั้น การให้เครื่องประดับอันสมควรแก่สมบัตินั้นแล ควรแล้ว เพราะเหตุนั้น พระอรรถกถาจารย์ จึงกล่าวว่า “ด้วยการให้เครื่องประดับอันสมควรแก่สมบัติของตน”.

[๓๘๗] ยทิปิ มาติกาญ “**ปจฺจิมมา ทิสสา ปุตุตทารา เวทิตพฺพาติ วุตฺตํ, ปุตุตสฺงคฺโห ปน “ปาปา นีวาเรณฺตฺติอาทินา ทสฺสิโต, ตสฺมา ปุตุตวเสน นินฺทเทสํ อกตฺวา ทารสงฺฆาตกริยาวเสนเว กโตติ ทฏฺฐพฺโพ ๕**

ยทิปิ (ภควตา) มาติกาญ “**ปจฺจิมมา ทิสสา ปุตุตทารา เวทิตพฺพาติ (วจนฺ) วุตฺตํ, (ภควตา) ปุตุตสฺงคฺโห ปน “ปาปา นีวาเรณฺตฺติอาทินา (วจนเนน) ทสฺสิโต, ตสฺมา (ปณฺทิตเนน ปุตุตสฺงคฺโห “ภควตา) ปุตุตวเสน นินฺทเทสํ อกตฺวา ทารสงฺฆาตกริยาวเสน เหว กโตติ ทฏฺฐพฺโพ ๕**

(วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า “**ปุตุตทารา อ.บุตรและภรรยา ท. (ปณฺทิตเนน) อันบัณฑิต เวทิตพฺพา พึงทราบ ปจฺจิมมา ทิสสา ว่าเป็นทิศเบื้องหลัง” อิติ ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว มาติกาญ ในมาติกา ยทิปิ แม้ก็จริง, ปน ถึงอย่างนั้น ปุตุตสฺงคฺโห อ.การสงเคราะห์บุตร (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า (วจนเนน) ด้วยคำ ‘ปาปา นีวาเรณฺตฺติอาทินา เป็นต้นว่า ‘ปาปา นีวาเรณฺตฺติ’ ดังนี้, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (ปุตุตสฺงคฺโห) อ.การสงเคราะห์ซึ่งบุตร (ปณฺทิตเนน) อัน บัณฑิต ทฏฺฐพฺโพ พึงเห็น อิติ ว่า “(ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า อกตฺวา ไม่ทรงกระทำแล้ว นินฺทเทสํ ซึ่งนินทเทส ปุตุตวเสน ด้วยสามารถแห่งบุตร กโต ทรงกระทำแล้ว ทารสงฺฆาตกริยาวเสน เหว ด้วยสามารถแห่งภรรยาอันบัณฑิต กล่าวแล้วว่าทาระนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ๕**

ในมาติกา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “บุตรและภรรยา บัณฑิตพึงทราบว่าเป็นทิศเบื้องหลัง” แม้ก็จริง, ถึงอย่างนั้น การสงเคราะห์บุตร พระองค์ก็ทรงแสดงแล้วด้วยคำ ว่า “ปาปา นีวาเรณฺตฺติ” เป็นต้น. เพราะฉะนั้น การสงเคราะห์บุตรนั้น บัณฑิตพึงเห็นว่า

“พระองค์ไม่ทรงทำนิตเทศด้วยสามารถบุตร ทรงทำด้วยสามารถภรรยา กล่าวคือ ทาระอย่างเดียว”.

.....

เตเนว ลีคาลภูิกาย “อิติ ภควา ปจฉิมมา ทิสสา ปุตตทวาราทิ อุทฺทิสิตฺวาปิ ทารวเสนเนว ปจฉิมํ ทิสํ วิสฺสชฺชเชสิ, น ปุตฺตวเสน ๗ กสฺมา ๗ ปุตฺตา หิ ทารกกาเล อตฺตโน มาตฺรํ อนุคฺคณฺหนเตเนว อนุคฺคหิตา โหนฺติ อนุภุมฺปิตา ๗ วิญญตฺมปุตฺตกาเล ปน ยถา เต ปิตฺรา อนุคฺคเหตุพฺพา, สุวํ วิธิ ปาปา นีวาเรณฺตีติอาทินา ปจฺมทิสาวาเร ทสฺสิโต เอวาทิ กิ ปฺน วิสฺสชฺชเนนาติ วุตฺตํ ๗

เตเนว ลีคาลภูิกาย “อิติ ภควา ‘ปจฉิมมา ทิสสา (โหนฺติ) ปุตตทวาราทิ อุทฺทิสิตฺวาปิ ทารวเสน เหว ปจฉิมํ ทิสํ วิสฺสชฺชเชสิ, น ปุตฺตวเสน (วิสฺสชฺชเชสิ) ๗ (ภควา) กสฺมา ทารวเสน เหว ปจฉิมํ ทิสํ วิสฺสชฺชเชสิ, น ปุตฺตวเสน วิสฺสชฺชเชสิ’ ปุจฺจา) ๗ ‘ปุตฺตา หิ (ปิตฺรา) ทารกกาเล อตฺตโน มาตฺรํ อนุคฺคณฺหนเตเนว อนุคฺคหิตา โหนฺติ อนุภุมฺปิตา ๗ วิญญตฺม ปุตตกาเล ปน ยถา เต (ปุตฺตา) ปิตฺรา อนุคฺคเหตุพฺพา, โส อํ วิธิ (ภควตา) ‘ปาปา นีวาเรณฺตีติอาทินา (นเยน) ปจฺมทิสาวาเร ทสฺสิโต เหว อิติ กิ (ปโยชน) ปฺน วิสฺสชฺชเนน’ (อิติ วิสฺสชฺชช)” อิติ (วจน) วุตฺตํ ๗

เตน เหว เพราะเหตุนี้ที่เกี่ยว (วจน) อ.คำ อิติ ว่า “อิติ เพราะเหตุนี้ ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อุทฺทิสิตฺวาปิ แม้ทรงอุเทศ อิติ ว่า ‘ปุตตทวาร อ.บุตรและ ภรรยา ท. ปจฉิมมา ทิสสา เป็นทิศเบื้องหลัง (โหนฺติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ วิสฺสชฺชเชสิ ทรงวิชันมาแล้ว ปจฉิมํ ทิสํ ซึ่งทิศเบื้องหลัง ทารวเสน เหว ด้วยสามารถแห่ง ภรรยานั้นที่เกี่ยว, (วิสฺสชฺชเชสิ) ทรงวิชันมาแล้ว ปุตฺตวเสน ด้วยสามารถแห่งบุตร น หามิได้ ๗ (ปุจฺจา) อ.อันถาม (อิติ) ว่า ‘(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า วิสฺสชฺชเชสิ ทรงวิชันมาแล้ว ปจฉิมํ ทิสํ ซึ่งทิศเบื้องหลัง ทารวเสน เหว ด้วยสามารถแห่ง ภรรยานั้นที่เกี่ยว, (วิสฺสชฺชเชสิ) ทรงวิชันมาแล้ว ปุตฺตวเสน ด้วยสามารถแห่งบุตร น หามิได้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?’ (อิติ) ดังนี้ ๗ (วิสฺสชฺชช) อ.อันแก่ อิติ ว่า ‘หิ เพราะว่า ปุตฺตา อ.บุตร ท. ทารกกาเล อตฺตโน มาตฺรํ อนุคฺคณฺหนเตเนว เหว (ปิตฺรา) อนุคฺคหิตา เป็นผู้อันบิดา ผู้มีอนุเคราะห์ ซึ่งมารดา ของตน ในกาลที่แห่ง

ตนเป็นเด็กนั้นเที่ยว อนุเคราะห์แล้ว อนุกรมบิดา เป็นผู้เอ็นดูแล้ว โหนฺติ ย่อมเป็น ๗
 ปน ส่วนว่า เต (ปุตุตทา) อ.บุตร ท. เหล่านั้น ปิตรา อันบิดา อนุคฺคเหตุพพา
 พึงอนุเคราะห์ วิญญุตฺติ ปตุตทกาล ในกาลเป็นที่ถึงแล้วซึ่งความเป็นแห่งผู้รู้เดียงสา
 ยถา ด้วยวิธีใด, โส อัย วิธิ อ.วิธีนี้นั้น (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า ทสฺสิโต
 เอว ทรงแสดงแล้วนั้นเที่ยว ปจฺมทิสาวาเร ในวาระแห่งทิศแรก (นเยน) โดยนัย
 ‘ปาปา นีวาเรนฺตฺติอาทินา เป็นต้นว่า ‘ปาปา นีวาเรนฺติ’ ดังนี้ อิติ เพราะเหตุนั้น
 ก็ (ปโยชนํ) อ.ประโยชน์อะไร วิสฺสชฺชเนน ด้วยการแก้ ปน อีก’ (อิตฺติ) ดังนี้”
 อิติ ดังนี้ (ภิกฺกาจริเยน) อันพระภิกฺกาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว สิงคาลกภิกฺกายํ ในภิกฺกา
 แห่งสิงคาลกสูตร ๗

เพราะเหตุนี้แล ในภิกฺกาสิงคาลกสูตร ท่านจึงกล่าวว่า “เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า
 แม้ทรงอุเทศว่า ‘บุตรและภรรยา เป็นทิศเบื้องหลัง’ ทรงวิชันนาทิศเบื้องหลัง ด้วย
 สามารถภรรยาอย่างเตียว, หาวิชันนาด้วยสามารถบุตรไม่, ถาถามว่า ‘เพราะเหตุอะไร?’
 แก้วว่า ‘เพราะเหตุว่า บุตรทั้งหลาย ย่อมเป็นมีอันบิดาผู้เมื่อนุเคราะห์มารดาของตน
 ในเวลาที่ตนเป็นเด็กนั้นแล ชื่อว่าอนุเคราะห์ เอ็นดูแล้ว, ส่วนในเวลาทีบุตรถึงความ
 เป็นผู้รู้เดียงสาแล้ว บิดาพึงอนุเคราะห์บุตรเหล่านั้นด้วยวิธีใด, วิธีนี้นั้น พระผู้มีพระ-
 ภาคเจ้า ก็ทรงแสดงแล้วในวาระแห่งทิศแรก โดยนัยว่า “ปาปา นีวาเรนฺติ” เป็นต้น
 เพราะเหตุนี้ ประโยชน์อะไรด้วยการวิชันนาอีก”.

อิธ อฏฺฐกถาไปตฺถเก ตู “ปจฺฉิมา ทิสา ปุตุตทารา เวทิตพฺพาติ เอตฺถ อุกฺทิกฺกัจ
 ปุตุตทารํ ภริยาสทฺเทน สงฺคณฺหิตฺวาติ ลีขิตฺ ๗ ตตฺถ ปุตุตทสทฺโท ปมาทเลโข ๗ ทารํ
 ภริยาสทฺเทนาคยตฺถโย ยุชฺชติ ๗ ปุตุตทารา ปน ปิฏฺฐิจิโต อนุพฺนฺธนฺวเสน ปจฺฉิมา
 ทิสาคี เวทิตพฺพา ๗

(อฏฺฐกถาจริเยน) อิธ (มจฺจเล) อฏฺฐกถาไปตฺถเก ตู “(ภควา) ‘ปจฺฉิมา ทิสา ปุตุตทารา
 เวทิตพฺพาติ เอตฺถ (มาติกาย) อุกฺทิกฺกัจ ปุตุตทารํ ภริยาสทฺเทน สงฺคณฺหิตฺวาติ (วจนํ)
 ลีขิตฺ ๗ ตตฺถ (“ปุตุตทารนฺติ วจน) ปุตุตทสทฺโท ปมาทเลโข (โหติ) ๗ “ทารํ ภริยาสทฺเทน
 (สงฺคณฺหิตฺวา)” อิติ อตฺถโย ยุชฺชติ ๗ ปุตุตทารา ปน (ปณฺทิตฺเตน) ปิฏฺฐิจิโต อนุพฺนฺธนฺวเสน
 “ปจฺฉิมา ทิสาคี เวทิตพฺพา ๗

ดู ส่วนว่า (วจน) อ.คำ อิติ ว่า “(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า สงคณหิตวา ทรงสงเคราะห์ ปุตุตทาร์ ซึ่งบุตรและภรรยา อุททิฏฐัจ ฉันถูกแสดงแล้ว เอตถ (มาติกาย) ในมาติกานี้ ‘ปัจฉิมา ทิสา ปุตุตทารา เวทิตพพาติ ว่า ‘ปัจฉิมา ทิสา ปุตุตทารา เวทิตพพา’ ดังนี้ ภริยาสทฺเทน ด้วยภริยาศัพท (อฏฺฐกถาจริเยหิ) อันพระอรรถกถาจารย์ ท. ลิขิต เขียนไว้แล้ว อฏฺฐกถาไปตถเก ในคัมภีร์อรรถกถา อิธ (มงฺคเล) ในมงคลข้อนี้ ๆ ปุตุตสทฺโท อ.ปุตุตศัพท ตตถ (“ปุตุตทารนฺหวจน) ในคำว่า “ปุตุตทาร์” ดังนี้ นั้น ปมาทเลโข เป็นการเขียนด้วยความพลั้งเผลอ (โหติ) ย่อมเป็น ๆ อตฺถอ อ.เนื้อความ อิติ ว่า “(สงคณหิตวา) สงเคราะห์แล้ว ทาร์ ซึ่งภรรยา ภริยาสทฺเทน ด้วยภริยาศัพท” อิติ ดังนี้ ยุชฺชติ ย่อมควร ๆ ปน ก็ ปุตุตทารา อ.บุตรและภรรยา ท. (ปณฺฑิตเณ) อันบัณฑิต เวทิตพพา พิงทราบ ปจฺฉิมา ทิสาติ ว่าเป็นทิศเบื้องหลัง อนุพนฺธนวเสน ด้วยสามารถแห่งการติดตามไป ปิฏฺฐิโต ข้างหลัง ๆ

ส่วนในคัมภีร์อรรถกถาในมงคลข้อนี้ พระอรรถกถาจารย์ทั้งหลายเขียนไว้ว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงสงเคราะห์บุตรและภรรยา ที่ทรงยกขึ้นแสดงในมาติกานี้ว่า ‘ปัจฉิมา ทิสา ปุตุตทารา เวทิตพพา’ นี้ ด้วย ภริยาศัพท”. ปุตุตศัพท ในคำว่า “ปุตุตทาร์” นั้น ท่านเขียนด้วยความพลั้งเผลอ, ความว่า “ทรงสงเคราะห์ภรรยา ด้วย ภริยาศัพท” ดังนี้ จึงจะถูก. ก็บุตรและภรรยา บัณฑิตพึงทราบว่าเป็นทิศเบื้องหลัง ด้วยสามารถ การติดตามไปเบื้องหลัง.

[๓๘๘] อิติ สมมานนาทีหิ สงฺคโห สฺสฺวิหิตกมฺมฺนตฺตาทีทิกฺุจฺจมฺมิทฺเตตฺเต มงฺคลํ ฯ

อิติ สมมานนาทีหิ (จาเนหิ) สงฺคโห สฺสฺวิหิตกมฺมฺนตฺตาทีทิกฺุจฺจมฺมิทฺเตตฺเต มงฺคลํ (โหติ) ฯ

อิติ เพราะเหตุ นั้น สงฺคโห อ.การสงเคราะห์ สมมานนาทีหิ (จาเนหิ) ด้วยฐานะ ท. มีการนับถือเป็นต้น มงฺคลํ เป็นมงคล สฺสฺวิหิตกมฺมฺนตฺตาทีทิกฺุจฺจมฺมิทฺเตตฺเต เพราะเป็นเหตุแห่งประโยชน์เกี่ยวกัลอันเป็นไปในทิฏฐธรรมมีความเป็นแห่งบุคคลผู้มีการงานอันจัดแจงดีแล้วเป็นต้น (โหติ) ย่อมเป็น ๆ

ดังนั้น การสงเคราะห์ด้วยฐานะทั้งหลายมีความนับถือเป็นต้น จึงชื่อว่าเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุแห่งประโยชน์เกื้อกูลอันเป็นไปในทิฏฐธรรม มีความเป็นผู้จัดการงานดีเป็นต้น.

.....

เตนหา “อิเมหิ โข คหปติปุตุต ปญจหิ จาเนหิ สามิเกน ปจจิมมา ทิสสา ภริยา ปจจุปฏุจिता ปญจหิ จาเนหิ สามิกั อนุกมฺปติ สฺสูวิทิตกมฺมุนฺดา จ โหติ สฺสูงคหิต-
 ปรินหา จ อนติจาริณี จ สมฺภตญจ อนฺรฺกฺขติ ทกฺขา จ โหติ อนลสา สพฺพกิจฺเจสุ
 อิเมหิ โข คหปติปุตุต ฯเปฯ อนุกมฺปตีติ ฯ

เตน เพราะเหตุนั้น (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “คหปติ-
 ปุตุต ตุก่อนคฤหบดีบุตร ปจจิมมา ทิสสา อ.ทิศเบื้องหลัง ภริยา คือ อ.ภรรยา
 สามิเกน อันสามี ปจจุปฏุจिता บำรุงแล้ว จาเนหิ ด้วยฐานะ ท. ปญจหิ ๕
 อิเมหิ โข เหล่านี้แล อนุกมฺปติ ย่อมอนุเคราะห์ สามิกั ซึ่งสามี จาเนหิ ด้วยฐานะ
 ท. ปญจหิ ๕ สฺสูวิทิตกมฺมุนฺดา เป็นผู้มีการงานอันจัดแจงดีแล้ว โหติ ย่อมเป็น จ
 ด้วย, สฺสูงคหิตปรินหา เป็นผู้มิชนผู้เป็นบริวารอันสงเคราะห์ดีแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น
 จ ด้วย อนติจาริณี เป็นผู้ไม่ประพฤตินอกใจ (โหติ) ย่อมเป็น จ ด้วย อนฺรฺกฺขติ
 ย่อมตามรักษา (สามิเกน) สมฺภตํ (ธนั) ซึ่งทรัพย์อันสามีนำมาด้วยดี ทกฺขา เป็น
 ผู้ขยัน อนลสา เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน สพฺพกิจฺเจสุ ในกิจทั้งปวง ท. โหติ ย่อมเป็น
 จ ด้วย, คหปติปุตุต ตุก่อนคฤหบดีบุตร ปจจิมมา ทิสสา อ.ทิศเบื้องหลัง ภริยา คือ
 อ.ภรรยา สามิเกน อันสามี ปจจุปฏุจिता บำรุงแล้ว จาเนหิ ด้วยฐานะ ท. ปญจหิ
 ๕ อิเมหิ โข เหล่านี้แล อนุกมฺปติ ย่อมอนุเคราะห์ สามิกั ซึ่งสามี จาเนหิ ด้วย
 ฐานะ ท. ปญจหิ ๕ อิเมหิ โข เหล่านี้แล” อิติ ดังนี้ ฯ

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า “คฤหบดีบุตร ทิศเบื้องหลังคือภรรยา
 อันสามีบำรุงด้วยฐานะ ๕ อย่างเหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยฐานะ ๕ อย่าง คือ
 เป็นผู้จัดการงานดี ๑ เป็นผู้สงเคราะห์ชนผู้เป็นบริวารดี ๑ เป็นผู้ไม่ประพฤตินอกใจ ๑
 รักษาทรัพย์ที่สามีนำมาแล้ว ๑ เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง ๑,
 คฤหบดีบุตร ทิศเบื้องหลังคือภรรยา อันสามีบำรุงด้วยฐานะ ๕ อย่างเหล่านี้แล ย่อม
 อนุเคราะห์สามีด้วยฐานะ ๕ อย่างเหล่านี้แล”.

[๓๘๙] ตตถ **สุสัวิทกมฺมนฺดาติ** เอตถ กุลิตฺติยา สัวิทาทพฺพกมฺมนฺดา นาม อาหาร-
สมฺปาททวิจารปฺปการา ฯ เตนฺ อฏฺฐกถายั “ยาคุมฺตตฺปนฺกาลาทีนึ อนตฺกมิตฺวา
ตสฺส ตสฺส สาธุกั กรณฺน สฺสุจฺจ สัวิทกมฺมนฺดาติ วุตฺตํ ฯ

ตตถ (จาเนสฺ) “**สุสัวิทกมฺมนฺดาติ** เอตถ (จาเน วินิจฺฉโย ปณฺทิตฺเตน เวทิตฺตพฺโ) ฯ
กุลิตฺติยา สัวิทาทพฺพกมฺมนฺดา นาม อาหารสมฺปาททวิจารปฺปการา ฯ เตนฺ (อฏฺฐกถาจรียเณ)
อฏฺฐกถายั “ยาคุมฺตตฺปนฺกาลาทีนึ (การณานึ) อนตฺกมิตฺวา ตสฺส ตสฺส (กิจฺจสฺส) สาธุกั
กรณฺน สฺสุจฺจ สัวิทกมฺมนฺดาติ (วจนั) วุตฺตํ ฯ

(วินิจฉโย) อ.วินิจฉัย **ตตถ (จาเนสฺ) “สุสัวิทกมฺมนฺดาติ** เอตถ (จาเน) ใน-
ในฐานะ ท. เหล่านั้นหนา -ฐานะนี้ว่า “สุสัวิทกมฺมนฺดา” ดังนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต
เวทิตฺตพฺโ พึงทราบ ฯ อาหารสมฺปาททวิจารปฺปการา อ.วิธีแห่งการยังอาหารให้
ถึงพร้อมและการตรวจตรา กุลิตฺติยา สัวิทาทพฺพกมฺมนฺดา นาม ชื่อว่าการทำงาน
อันหญิงในตระกูล พึงจัดทำ ฯ เตนฺ เพราะเหตุนี้ (วจนั) อ.คำ อิติ ว่า “**สุสัวิท-**
กมฺมนฺดา ผู้มีงานอันจัดแจงแล้ว **สฺสุจฺจ** ด้วยดี **ยาคุมฺตตฺปนฺกาลาทีนึ**
(การณานึ) **อนตฺกมิตฺวา ตสฺส ตสฺส (กิจฺจสฺส) สาธุกั กรณฺน** ด้วยการ ไม่ก้าว
ล่วง ซึ่งเหตุ ท. มีกาลเป็นที่หุงซึ่งข้าวยาคุและภัตรเป็นต้น แล้วจึงกระทำ ซึ่งกิจนั้นๆ
ให้ดี” อิติ ดังนี้ (อฏฺฐกถาจรียเณ) อันพระอรรถกถาจารย์ **วุตฺตํ** กล่าวแล้ว **อฏฺฐ-**
กถายั ในอรรถกถา ฯ

ในบรรดาฐานะ ๕ อย่างเหล่านั้น ในฐานะนี้ว่า “**สุสัวิทกมฺมนฺดา**” บัณฑิตพึงทราบ
วินิจฉัยดังนี้. วิธีแห่งการจัดอาหารและการตรวจตรา ชื่อว่าการทำงานอันสตรีในสกุลพึง
จัด. เพราะเหตุนี้ พระอรรถกถาจารย์ จึงกล่าวไว้ในอรรถกถาว่า “เป็นผู้จัดการงาน
ด้วยดีแล้ว ด้วยไม่ให้ล่วงเวลาแห่งการหุงต้มข้าวยาคุและภัตรเป็นต้น ทำกิจนั้นๆ ให้
ดี”.

.....
สฺสุญฺคหิตปรีชานาติ เอตถ ยสฺมา เคหสามินิยา อนฺโตเคหชนो निजमेव
सङ्कहेत्तपुपो, तसुमा न सो षिचरिपुपेत्तो च षिच पन प्रिचिनो नाम सामिगसुस जेव
उत्तनो ज षातिचिनो, सो यदारहं पियवजनेहि जेव गोचननानातीहि ज अणुयत्तो

ตตฤถเว อุปลนุสนุส ปณณการุสส ฉณทิวสาทีสุ เปเสตพพิยภณเทหิ จ ตาย
 สงคเหตุพโพติ ทสเสตุมาห สมนานาทีหิ เจว ปหิณกเปสนาทีหิ จ สงคหิต-
 ปรัชนาติ ฯ

สุสงคหิตปรัชนาติ เอตุถ (จาเน วินิจโย ปณฺทิตน เวทิตพโพ) ฯ (อฏฺฐกถาจริโย)
 “ยสุมา เคหสามินิยา อนฺโตเคหชน นิจจฺ เอว สงคเหตุพโพ, ตสุมา น โส (อนฺโตเคหชน
 อฏฺฐกถาจริเยน) อิธ (ปาเจ) อธิปฺเปโต ฯ อิธ (จาเน) ปน ปรัชโน นาม สามิกสุส เจว
 อตุตโน จ ฆาติชน, โส (ปรัชโน) ยถารหํ ปิยวจนเหติ เจว โภชนทานาทีหิ (วตฺถุหิ) จ
 อญฺญโต (จानโต) ตตฤถ เอว (จาเน) อุปลนุสนุส ปณณการุสส ฉณทิวสาทีสุ (ทิวเสสุ
 เคหสามินิยา) เปเสตพพิยภณเทหิ จ ตาย (เคหสามินิยา) สงคเหตุพโพติ ทสเสตุ อหา
 “สมานนาทีหิ (จาเนหิ) เจว ปหิณกเปสนาทีหิ (สงคหวิธีหิ) จ สงคหิตปรัชนาติ ฯ

(วินิจโย) อ.วินิจโย “สุสงคหิตปรัชนาติ เอตุถ (จาเน) ในฐานะนี้ว่า “สุสงคหิต-
 ปรัชนา” ดังนี้ (ปณฺทิตน) อันบัณฑิต เวทิตพโพ พึงทราบ ฯ (อฏฺฐกถาจริโย)
 อ.พระอรรถกถาจารย์ อหา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สงคหิตปรัชนา เป็นผู้มิชนผู้เป็น
 บริวารอันสงเคราะห์ดีแล้ว สมานนาทีหิ (จาเนหิ) จ ด้วยฐานะ ท. มีการนับถือ
 เป็นต้นด้วย ปหิณกเปสนาทีหิ (สงคหวิธีหิ) จ ด้วยสังคหวิธี ท. มีการส่งซึ่งของฝาก
 ไปให้เป็นต้นด้วย” อิติ ดังนี้ ทสเสตุ เพื่ออันแสดง อิติ ว่า “อนฺโตเคหชน อ.ชน
 ในภายในแห่งเรือน เคหสามินิยา อันหญิงแม่เรือน สงคเหตุพโพ พึงสงเคราะห์
 นิจจฺ เอว เป็นนิจนั้นเกี่ยว ยสุมา เพราะเหตุใด, ตสุมา เพราะเหตุนั้น โส (อนฺโต-
 เคหชน) อ.ชนในภายในแห่งเรือนนั้น (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์
 น อธิปฺเปโต ไม่ประสงค์เอาแล้ว อิธ (ปาเจ) ในปาฐะนี้ ฯ ปน ส่วนว่า ฆาติชน
 อ.ชนผู้เป็นญาติ สามิกสุส เจว ของสามีด้วยนั้นเกี่ยว อตุตโน จ ของตนด้วย
 ปรัชโน นาม ชื่อว่าชนผู้เป็นบริวาร อิธ (จาเน) ในฐานะนี้, โส (ปรัชโน) อ.ชนผู้
 เป็นบริวารนั้น ตาย (เคหสามินิยา) อันหญิงแม่เรือน สงคเหตุพโพ พึงสงเคราะห์
 ปิยวจนเหติ เจว ด้วยคำอันเป็นที่รักด้วยนั้นเกี่ยว โภชนทานาทีหิ (วตฺถุหิ) จ ด้วย
 วัตถุ ท. มีการให้ซึ่งโภชนะ เป็นต้นด้วย อญฺญโต (จานโต) ตตฤถ (จาเน) เอว
 อุปลนุสนุส ปณณการุสส ฉณทิวสาทีสุ (ทิวเสสุ เคหสามินิยา) เปเสตพพิ-
 ยภณเทหิ จ ด้วยสิ่งของอันเป็นที่รักอันหญิงแม่เรือนพึงส่งไป ในวัน ท. มีวัน

แห่งมหรสพเป็นต้น เพื่อเป็นบรรณาการ อันเกิดขึ้นแล้ว ในที่นั้นนั่นเอง จากที่อื่น ยถารหิ ตามสมควร” อิติ ดังนี้ ฯ

ในฐานะนี้ว่า “**สุสงคหิตปริชนา**” บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยดังนี้. พระอรรถกถาจารย์ กล่าวว่่า “เป็นผู้สงเคราะห์ชนผู้เป็นบริวาร ด้วยฐานะทั้งหลายมีความนับถือเป็นต้น และด้วยสังคหวิธีมีสงของฝากไปให้เป็นต้น” เพื่อแสดงว่่า “เพราะเหตุที่ชนภายใน เรือน อันสตรีแม่เรือนพึงสงเคราะห์เป็นนิตยโดยแท้, เพราะฉะนั้น ชนภายในเรือน นั้น ท่านจึงไม่ประสงค์เอาในฐานะนี้. ส่วนชนผู้เป็นญาติของสามีและของตน ชื่อว่่า ปริชน ในฐานะนี้. ชนผู้เป็นบริวารนั้น อันสตรีแม่เรือนพึงสงเคราะห์ด้วยกล่าวว่่าจาอัน ไพเราะ ด้วยให้โภชนะเป็นต้น และด้วยสงสิ่งของเป็นที่รักไปให้ในวันมหรสพเป็นต้น เพื่อเป็นบรรณาการอันเกิดขึ้นในที่นั้นเอง จากที่อื่น ตามสมควร”.

.....
อนติจาริณีติ สามีกั มุญจิตฺวา อญญั มนสาปิ น ปฏฺเจติ ฯ **สมฺภตฺนฺติ** กสิ-
วณฺชิชฺชาทีนึ กตฺวา อาภตฺรณั พาทฺริโต อนฺโตเคหั ปเวสิตฺรณนฺตฺยตฺโต ฯ

อนติจาริณีติ (เอตฺถ จาเน วิวินิจฉัยโย ปณฺทิตฺเตน เวทิตฺตฺโพ) ฯ (ภริยา) สามีกั มุญจิตฺวา
อญญั มนสาปิ น ปฏฺเจติ ฯ “**สมฺภตฺนฺติ** (เอตฺถ จาเน วิวินิจฉัยโย ปณฺทิตฺเตน เวทิตฺตฺโพ) ฯ
กสิวณฺชิชฺชาทีนึ (กมฺมานิ) กตฺวา อาภตฺรณั” (อิตฺติ อตฺโต), “(สามีเกน) พาทฺริโต อนฺโตเคหั
ปเวสิตฺรณั” อิตฺติ อตฺโต ฯ

(วินิจฉัยโย) อ.วินิจฉัย “**อนติจาริณีติ (เอตฺถ จาเน)** ในฐานะนี้ว่่า “อนติจาริณี” ดังนี้
(**ปณฺทิตฺเตน**) อันบัณฑิต เวทิตฺตฺโพ พึงทราบ ฯ (ภริยา) อ.ภรรยา มุญจิตฺวา ปล่อย
แล้ว **สามีกั** ซึ่งสามี **น ปฏฺเจติ** ย่อมไม่ปรารถนา **อญญั (ปริสั)** ซึ่งบุรุษอื่น **มน
สาปิ** แม้ด้วยใจ ฯ (วินิจฉัยโย) อ.วินิจฉัย “**สมฺภตฺนฺติ (เอตฺถ จาเน)** ในฐานะนี้ว่่า
“สมภต” ดังนี้ (**ปณฺทิตฺเตน**) อันบัณฑิต เวทิตฺตฺโพ พึงทราบ ฯ (**สามีเกน**) กสิ-
วณฺชิชฺชาทีนึ (กมฺมานิ) กตฺวา อาภตฺรณั ซึ่งทรัพย์ อันสามี กระทำแล้ว ซึ่งการงาน ท.
มีกสิกรรมและวณฺชิชกรรมเป็นต้น นำมาแล้ว, **อตฺโต** อ.อธิบาย **อิตฺติ** ว่่า “(**สามีเกน**)
พาทฺริโต อนฺโตเคหั ปเวสิตฺรณั ซึ่งทรัพย์ อันสามี ให้เข้าไปแล้ว สู่ภายในแห่งเรือน
จากภายนอก” อิตฺติ ดังนี้ ฯ

ในฐานะนี้ว่า “อดีตจาริณี” บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยดังนี้. ภรรยาไม่ละทิ้งสามีแล้ว
 प्ररารถนาบุรุษอื่นแม้ด้วยใจ. ในฐานะนี้ว่า “สมภต” บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยดังนี้.
 ทรัพย์ที่สามีทำกรารงานมีกสิกรรมและพานิชกรรมเป็นต้น นำมาแล้ว, อธิบายว่า
 “ทรัพย์ที่สามีให้เข้าไปสู่ภายในเรือนจากภายนอก”.

ทกฺขชาติ เอตถ คิหิณียา นาม ปจम्มํ อาหารสมฺปาทเน โกสลลํ อิจฺฉิตพฺพํ, ตตถ
 จ ยุตฺตปฺปยุตฺตตา ตโต สามีกสฺส อิตฺถิชนายตฺเตสฺส กิจฺจากิจฺเจสฺส ตโต ปุตุตฺตานํ
 ปริชนสฺส จ กตฺตพฺพกิจฺเจสฺส ๕ เตนฺนฏฺจกถายํ ยาคุภตฺตสมฺปาทนาทิสฺส เจกา นิปฺภนฺตติ
 วุตฺตํ ๕

“ทกฺขชาติ เอตถ (จาเน วินิจฺฉโย ปณฺทิตฺเตน เวทิตฺตพฺโพ) ๕ คิหิณียา นาม ปจम्มํ อาหารสมฺปาทเน
 โกสลลํ อิจฺฉิตพฺพํ, ตตถ (อาหารสมฺปาทเน) จ (ตาย คิหิณียา) ยุตฺตปฺปยุตฺตตา (คิหิณียา
 อิจฺฉิตพฺพาท), ตโต สามีกสฺส อิตฺถิชนายตฺเตสฺส กิจฺจากิจฺเจสฺส (ตาย คิหิณียา ยุตฺตปฺปยุตฺตตา
 คิหิณียา อิจฺฉิตพฺพาท), ตโต (อตฺตนา) ปุตุตฺตานํ ปริชนสฺส จ กตฺตพฺพกิจฺเจสฺส (ตาย คิหิณียา
 ยุตฺตปฺปยุตฺตตา คิหิณียา อิจฺฉิตพฺพาท) ๕ เตน (อฏฺจกถาจรียเนน) อฏฺจกถายํ “ยาคุภตฺต-
 สมฺปาทนาทิสฺส (กิจฺเจสฺส) เจกา นิปฺภนฺตติ (วจฺน) วุตฺตํ ๕

(วินิจฉัยโย) อ.วินิจฉัย “ทกฺขชาติ เอตถ (จาเน) ในฐานะนี้ว่า “ทกฺข” ดังนี้
 (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตฺตพฺโพ พึงทราบ ๕ โกสลลํ อ.ความเป็นผู้บุคคลผู้ฉลาด
 อาหารสมฺปาทเน ในการยังอาหารให้ถึงพร้อม คิหิณียา นาม ชื่อว่าอันหญิงแม่
 เรือน อิจฺฉิตพฺพํ พึงปรารถนา ปจम्มํ ก่อน, จ หนึ่ง (ตาย คิหิณียา) ยุตฺตปฺ-
 ปยุตฺตตา อ.ความที่ แห่งหญิงแม่เรือนนั้น เป็นผู้ทั้งประกอบแล้วทั้งชวนชวายเป็นแล้ว
 ตตถ (อาหารสมฺปาทเน) ในการยังอาหารให้ถึงพร้อมนั้น (คิหิณียา) อันหญิง
 แม่เรือน (อิจฺฉิตพฺพาท) พึงปรารถนา, ตโต ต่อจากนั้น (ตาย คิหิณียา ยุตฺตปฺ-
 ปยุตฺตตา) อ.ความที่ แห่งหญิงแม่เรือนนั้น เป็นผู้ทั้งประกอบแล้วทั้งชวนชวายเป็นแล้ว
 กิจฺจากิจฺเจสฺส ในกิจน้อยใหญ่ ท. อิตฺถิชนายตฺเตสฺส อันเกี่ยวกับชนคือหญิง สามีกสฺส
 ของสามี (คิหิณียา) อันหญิงแม่เรือน (อิจฺฉิตพฺพาท) พึงปรารถนา, ตโต ต่อจากนั้น
 (ตาย คิหิณียา ยุตฺตปฺปยุตฺตตา) อ.ความที่ แห่งหญิงแม่เรือนนั้น เป็นผู้ทั้งประกอบ
 แล้วทั้งชวนชวายเป็นแล้ว (อตฺตนา) กตฺตพฺพกิจฺเจสฺส ในกิจ อันตน พึงกระทำ ท.

ปุตตานัม แก่บุตร ท. จ ด้วย **ปรีชนสุส** แก่ชนผู้เป็นบริวาร จ ด้วย (**คิหิเนีย**)
 อ้นหญิงแม่เรือน (**อิจฺฉิตพฺพา**) ฟิงปรารธนา ฯ **เตน** เพราะเหตุนั้น (**วจนั**) อ.คำ
 อิติ ว่า “**เจกา** เป็นผู้ฉลาด **นิปฺพณา** เป็นผู้ละเอียดอ่อน **ยาคุภตฺตสมฺปาทนาทีสุ**
 (**กิจฺเจสุ**) ในกิจ ท. มีการยังข้าวยาคุและภัตรให้ถึงพร้อมเป็นต้น” อิติ ดังนี้ (**อฏฺฐ-**
กถาจริเยน) อ้นพระอรรถกถาจารย์ **วุตฺตํ** กล่าวแล้ว **อฏฺฐกถาย** ในอรรถกถา ฯ

ในฐานะนี้ว่า “**ทกฺขา**” บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยดังนี้. ชื่อว่าสตรีแม่เรือนฟิงปรารธนา
 ความเป็นผู้ฉลาดในการตกแต่งอาหารก่อน, และฟิงปรารธนาความประกอบขบ
 ขวายในการตกแต่งอาหารนั้น, แต่่นั้น ฟิงปรารธนาความประกอบขบขวายในกิจ
 น้อยใหญ่ อันเกี่ยวกับชนคือสตรีของสามี, แต่่นั้น ฟิงปรารธนาความประกอบและ
 ขวขวายในกิจอันควรทำแก่บุตรและชนผู้เป็นบริวาร. เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าว
 ไว้ในอรรถกถาว่า “เป็นผู้ฉลาด ละเอียดละออในกิจมีการตกแต่งข้าวยาคุและภัตร
 เป็นต้น”.

.....
อนลสาติ นิกฺโกสชฺชา ฯ **ตเมว** นิกฺโกสชฺชตํ **พฺยติเรกโต** **อนฺวยโต** **จ** **วิภาเวตุ-**
มฏฺฐกถาย “**ยถา** **อญฺญา** **กฺุสีตา** **นินฺนุญฺจาเน** **นินฺนุหนาว** **โหนฺติ** **จิตฺฐฺจาเน** **จิตาว,**
เอวํ **อหฺตุวา** **วิปฺผริเกน** **จิตฺเตน** **สพฺพกิจฺจานิ** **นินฺนุทาเทตีติ** **วุตฺตํ** ฯ

“**อนลสาติ** (**ปทสฺส**) “**นิกฺโกสชฺชา**” (**อิตติ** **อตฺโถ**) ฯ (**อฏฺฐกถาจริเยน**) **ตํ** **เอว** **นิกฺโกสชฺชตํ**
พฺยติเรกโต **อนฺวยโต** **จ** **วิภาเวตุ** **อฏฺฐกถาย** “**ยถา** **อญฺญา** (**อิตฺถิ**) **กฺุสีตา** **นินฺนุญฺจาเน**
นินฺนุหนาว **โหนฺติ** **จิตฺฐฺจาเน** **จิตาว,** **เอวํ** (**ภริยา**) **อหฺตุวา** **วิปฺผริเกน** **จิตฺเตน** **สพฺพกิจฺจานิ**
นินฺนุทาเทตีติ (**วจนั**) **วุตฺตํ** ฯ

(**อตฺโถ**) **อ.อรรถ** (**อิตติ**) ว่า “**นิกฺโกสชฺชา** เป็นผู้มีความเกียจคร้านออกไปแล้ว” (**อิตติ**)
 ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**อนลสาติ** ว่า “**อนลสา**” ดังนี้ ฯ (**วจนั**) **อ.คำ** **อิตติ** ว่า
 “**อญฺญา** (**อิตฺถิ**) **อ.หญิงอื่น** **กฺุสีตา** ผู้เกียจคร้าน **นินฺนุหนาว** เป็นผู้นั่งแล้วเทียว
นินฺนุญฺจาเน ในที่เป็นที่นั่งแล้ว **โหนฺติ** ย่อมเป็น **จิตาว** เป็นผู้ยืนแล้วเทียว
จิตฺฐฺจาเน ในที่เป็นที่ยืนแล้ว (**โหนฺติ**) ย่อมเป็น **ยถา** ฉนั้นใด, (**ภริยา**) **อ.ภรรยา**
อหฺตุวา ไม่เป็นแล้ว **เอวํ** ฉนั้นนั้น **จิตฺเตน** มีจิต **วิปฺผริเกน** อันเบิกบาน **สพฺพ-**

กิจจานิ ยังกิจทั้งปวง ท. นิปฺพาเทติ ย่อมให้สำเร็จ” อิติ ดังนี้ (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว อฏฺฐกถายํ ในอรรถกถา ตํ เอว นิกุโกสชฺชตํ พฺยติเรกโต อหฺวยโต จ วิภาเวตุํ เพื่ออัน ยังความที่แห่งบุคคล ผู้มีความเกียจคร้านไปปราศแล้วนั้นนั้นเทียว ให้แจ่มแจ้ง โดยอรรถอันตรงกันข้าม ด้วย โดยอรรถอันคล้ายตามด้วย ฯ

บทว่า “อนลสา” ความว่า ปราศจากความเกียจคร้าน. ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาว่า “สตรีอื่นผู้เกียจคร้าน เป็นผู้หนึ่งแฉะในที่ ๆ หนึ่ง ยืนแฉะในที่ ๆ หนึ่ง ยืน ฉนฺได, ภรรยา ไม่เป็นฉนฺไดนั้น มีจิตเบิกบาน ยังกิจทั้งมวลให้สำเร็จ” เพื่อจะแสดงความเป็นผู้ปราศจากความเกียจคร้านนั้นนั้นแล โดยอรรถอันตรงกันข้ามและโดยอรรถอันคล้ายตาม.

[๓๙๐] อปโร นโย สงฺคโหติ ฐมฺมิกาหิ ทานปิยวาทฺตจฺริยาหิ สงฺคหณฺ ๕ เสยฺยถิ ๕ อูโปสฺสทิวเสสฺส ปรีพฺพยทานํ นกฺขตฺตทิวเส นกฺขตฺตทสฺสาปนํ มงฺคฺลทิวเส มงฺคฺลกรณฺ ฐิฏฺฐฐมฺมิกสมฺปฺรายนฺ เกสฺส อตฺเตสฺส โอวาทานุสฺสาสนนฺติ ๕ ตํ ปุพฺพพนฺเยเนว ฐิฏฺฐฐมฺมิกหิตเหตุโต จ ฐมฺมิกตฺตา สมฺปฺรายนฺกหิตเหตุโต จ เทวตาทิปิ นมฺสฺสนิยภาวเหตุโต จ มงฺคฺลนฺติ เวทิตพฺพํ ๕

อปโร นโย, สงฺคโหติ ฐมฺมิกาหิ ทานปิยวาทฺตจฺริยาหิ สงฺคหณฺ ๕ เสยฺยถา อิทํ (สงฺคหณฺ) ๕ “อูโปสฺสทิวเสสฺส ปรีพฺพยทานํ นกฺขตฺตทิวเส นกฺขตฺตทสฺสาปนํ มงฺคฺลทิวเส มงฺคฺลกรณฺ ฐิฏฺฐฐมฺมิกสมฺปฺรายนฺ เกสฺส อตฺเตสฺส โอวาทานุสฺสาสนนฺติ (อิทํ สงฺคหณฺ) ๕ ตํ (สงฺคหณฺ ปณฺธุติเตน) ปุพฺพพนฺเยเนว ฐิฏฺฐฐมฺมิกหิตเหตุโต จ (ตสฺส สงฺคหณฺสฺส) ฐมฺมิกตฺตา สมฺปฺรายนฺกหิตเหตุโต จ เทวตาทิปิ (ตสฺส สงฺคหณฺสฺส) นมฺสฺสนิยภาวเหตุโต จ ‘มงฺคฺลนฺติ เวทิตพฺพํ ๕

อปโร นโย อ.นัยอื่นอีก, สงฺคหณฺ อ.การสงฺเคราะห์ ทานปิยวาทฺตจฺริยาหิ ด้วยการให้ การกล่าวถ้อยคำไพเราะ และการะประพฤติประโยชน์ ท. ฐมฺมิกาหิ อันประกอบแล้วด้วยธรรม สงฺคโหติ ชื่อว่าการสงฺเคราะห์ ๕ อิทํ (สงฺคหณฺ) อ.การสงฺเคราะห์นี้ เสยฺยถา เป็นไฉน ? (อิทํ สงฺคหณฺ) อ.การสงฺเคราะห์นี้ อิติ คือ “ปรีพฺพยทานํ อ.การให้ซึ่งเสยฺย อูโปสฺสทิวเสสฺส ในวันอุโปสฺสท. นกฺขตฺตทสฺสาปนํ อ.การให้ดูซึ่งนักษัตร นกฺขตฺตทิวเส ในวันแห่งนักษัตร มงฺคฺลกรณฺ อ.กระทำซึ่ง

มงคล มงคลทิวเส ในวันแห่งมงคล โอวาทานุสาสน์ อ.การกล่าวสอนและการพร่ำสอน อตฺถสฺ ในประโยชน์ ท. ทัฏฐธมฺมิกสมฺปรายิกสฺ อันเป็นไปในทัฏฐธมฺมและสัมปรายิกภพ” ๕ ตํ (สงฺคหณฺ) อ.การสงเคราะห์นั้น (ปญฺทิตฺถ) อันบัณฑิตเวทิตพฺพํ ฟังทราบ มงคลนฺติ ว่าเป็นมงคล ทัฏฐธมฺมิกहितเหตุโต จ เพราะเป็นเหตุแห่งประโยชน์เกื้อกูลอันเป็นไปในทัฏฐธมฺมด้วย สมฺปรายิกहितเหตุโต เพราะเป็นเหตุแห่งประโยชน์เกื้อกูลอันเป็นไปในสัมปรายภพ (ตสฺส สงฺคหณสฺส) ธมฺมิกตฺตา เพราะความที่ แห่งการสงเคราะห์นั้น เป็นกิจอันประกอบแล้วด้วยธรรม จ ด้วย (ตสฺส สงฺคหณสฺส) เทวตาหิปี นมสฺสนิยภาวเหตุโต จ เพราะเป็นเหตุแห่งความที่แห่งการสงเคราะห์นั้น เป็นกิจแม้อันเทวดา ท. ฟังนอบน้อมด้วย ปุพฺพพณฺเยน เหวโดยนัยก่อนนั้นเทียว ๕

อีกนัยหนึ่ง การสงเคราะห์ด้วยการให้ การกล่าวถ้อยคำไพเราะ และการประพฤติประโยชน์ที่เป็นธรรม ชื่อว่าการสงเคราะห์. การสงเคราะห์เป็นไฉน ? คือ การให้เสียเปรียบในวันอุโบสถ การให้ดูนักษัตรฤกษ์ในวันนักษัตรฤกษ์ การทำมงคลให้ในวันมงคล การแนะนำและพร่ำสอนในประโยชน์ทั้งหลาย อันเป็นไปในทัฏฐธมฺมและเป็นไปในสัมปรายภพ. การสงเคราะห์นั้น ฟังทราบว่าเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุแห่งประโยชน์เกื้อกูลอันเป็นไปในสัมปรายภพ เหตุการสงเคราะห์นั้นเป็นธรรม และเพราะเป็นเหตุแห่งความเป็นผู้แม้อันเทวดาทั้งหลายฟังนอบน้อม โดยนัยก่อนนั้นแล.

[๓๕๑] ตถา หิ สกฺโก เทวราชา อุตฺตยานํ คนฺตูกาโม เวชยนฺตปฺปาสาทา โอโรหนฺโต อญฺชลิ กตฺวา ทส ทิสฺวา นมสฺสตี ๕ ตํ ทิสฺวา มาตฺลิ เทว กํ นาม ตฺวํ นมสฺสตีตี ปุจฺฉิ ๕ โส ตสฺส กเถนฺโต สกฺกสฺยตฺตสฺส ทุตฺติยวคฺเค ปจฺมสกฺกนมสฺสนสฺสฺเต อิมิ คาทมาห

“เย คหฺนฺวา ปุญฺญกรฺา สีลวฺนฺโต อฺปาสกา
ธมฺเมน ทาริ โปเสนฺติ เต นมสฺสามิ มาตฺลิตฺติ ๕

ตถา หิ จริงเหมือนอย่างนั้น สกฺโก อ.ท้าวสักกะ เทวราชา ผู้เป็นพระราชาของเทวดา คนฺตูกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเสด็จไป อุตฺตยานํ สู่อุทยาน (หุตฺวา) เป็นโอโรหนฺโต เมื่อเสด็จลง เวชยนฺตปฺปาสาทา จากปราสาทชื่อว่าเวชยันต์ กตฺวา ทรง

กระทำแล้ว **อัญชลี** ซึ่งอัญชลี **นมสุสติ** ย่อมนอบน้อม **ทิสา** ซึ่งทิส ท. ทส ๑๐ ๗
มาตลี อ.เทพบุตรชื่อว่ามาตลี **ทิสวา** เห็นแล้ว **ตํ (กิริย)** ซึ่งกิริยานั้น **ปุจฺฉิ** ทูลถาม
 แล้ว **อิติ** ว่า “**เทว** ข้าแต่เทพ **ตฺวํ** อ.พระองค์ **นมสุสสิ** ย่อมนอบน้อม **กํ** **นาม**
ชื่อซึ่งใคร” **อิติ** ดังนี้ ๗ **โส (สกุโก)** อ.ทำวสักกะ **กณฺโฑ** เมื่อตรัส **ตสฺส**
(มาตลิสฺส) แก่เทพบุตรชื่อว่ามาตลีนั้น **อาห** ตรัสแล้ว **อิมํ** **คาถํ** ซึ่งคาถานี้
ปจฺมสกุณนมฺสนฺนสฺสฺสฺส ในปฐมสักกนัมสนฺนสฺสฺสฺส ในทุดิยาวรรค **สกุณ-**
สํยุตฺตสฺส แห่งสักกสังยุต **อิติ** ว่า

“**มาตลี** ดูก่อนมาตลี **เย** **คหฺภูจา** อ.คฤหัสถ์ ท. เหล่าใด
ปุญฺญกร ผู้กระทำซึ่งบุญ **สีลวฺโฑ** ผู้มีศีล **อุปาสก** ผู้เป็น
 อุปาสก **โปเสนฺตฺติ** ย่อมเลี้ยงดู **ทาร์** ซึ่งภรรยา **ธมฺเมห** โดย
 ธรรม, **(อห)** อ.เรา **นมฺสฺสามิ** ย่อมนอบน้อม **เต (คหฺภูเจ)**
 ซึ่งคฤหัสถ์ ท. เหล่านั้น” **อิติ** ดังนี้ ๗

จริงอย่างนั้น ทำวสักกเทวราช มีพระประสงค์จะเสด็จไปสู่อุทยาน เสด็จลงจากเวช-
 ยันตปราสาท ทรงทำอัญชลีนอบน้อมทิสทั้ง ๑๐, พระมาตลีเห็นอาการอย่างนั้นแล้ว
 ทูลถามว่า “ข้าแต่เทพเจ้า พระองค์ทรงนอบน้อมใคร ? ทำวสักกะนั้น เมื่อจะตรัสแก่
 มาตลีเทพบุตรนั้น จึงตรัสคาถานี้ในปฐมสักกนัมสนฺนสฺสฺส ในทุดิยาวรรค สักกสังยุตว่า

“**มาตลี** คฤหัสถ์เหล่าใด ทำบุญ มีศีล เป็นอุปาสก เลี้ยงภรรยา
 โดยธรรม, เรานอบน้อมคฤหัสถ์เหล่านั้น”.

.....
 ตตฺถ “**ปุญฺญกร** จตุปจฺจยทานํ กุสุมฺภสมฺนปฺปชา ที่ปสฺสชฺชชฺชนนฺติเอวมาทิปุญฺญ-
 กรา ๗ **สีลวฺโฑ** ตติ อุปาสกตฺเต ปติภฺจาย ปณฺจหิปี ทสฺหิปี สีเลหิ สมฺนฺนาคตา ๗
ธมฺเมห **ทาร์** **โปเสนฺตฺติ** อุมฺมจฺกนินฺทนาทีนึ อกฺตฺวา ธมฺมิเกหิ กสิโครฺกฺข-
 วณฺชฺชาทีหิ ปุตุตทาร์ โปเสนฺตฺติ ตพฺพณฺณนา ๗

ตตฺถ (ปเทสุ) “**ปุญฺญกร** (ปทสฺส) ‘จตุปจฺจยทานํ กุสุมฺภสมฺนปฺปชา ที่ปสฺสชฺชชฺชนนฺติ เอว
 มาทิปุญฺญกร’ (อิติ อตฺโถ) ๗ ‘**สีลวฺโฑ** (ปทสฺส) ‘อุปาสกตฺเต ปติภฺจาย ปณฺจหิปี ทสฺหิปี
 สีเลหิ สมฺนฺนาคตา’ (อิติ อตฺโถ) ๗ ‘**ธมฺเมห** **ทาร์** **โปเสนฺตฺติ** (คาถาปาทสฺส) ‘อุมฺมจฺกนินฺทนาทีนึ

(ทุจจริตานิ) ออกตวา ฐมมิเกหิ กสิโครกขวณิชาชาติหิ (กมุเมหิ) ปุตตทาร์ โปเสนฺติ’ (อิตติ อตุโถ)” อิตติ ตพพณฺณนา ฯ

ตพพณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งปฐมสังกนัมสสนสูตรนั้น อิติ ว่า “(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘อาทิปุณฺณกรรฺา ผู้กระทำซึ่งบุญเป็นต้น เหว่ อย่างนี้ อิติ ว่า ‘จตุปัจจย-ทานํ อ.การให้ซึ่งปัจจัย ๔ กุสุมฺกกุสมนฺปุชา อ.การบูชาด้วยดอกคำและดอกมะลิ ที่ปสทสฺสชลนํ อ.การยังพันแห่งประทีปให้โพลง’ อิติ ดังนี้’ (อิตติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปะเทศฺ) ‘ปุณฺณกรรฺาติ (ปะทสฺ) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า ‘ปุณฺณกรรฺา’ ดังนี้ ฯ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘ปะติฏฺจาย ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว อุปาสกตฺเต ในความเป็นแห่งอุปาสก สมฺนฺนาคตา ผู้มาตามพร้อมแล้ว สีเลหิ ด้วยศีล ท. ปญฺจหิปี ๕ บ้าง ทสฺหิปี ๑๐ บ้าง’ (อิตติ) ดังนี้ (ปะทสฺ) แห่งบท ‘สีลวฺนฺโตติ ว่า ‘สีลวฺนฺโต’ ดังนี้ ฯ (อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘ออกตวา ไม่กระทำแล้ว อุมฺมฺกณฺนฺทนาทีหิ (ทุจจริตานิ) ซึ่งทุจจริต ท. มีการทำลายซึ่งอุโมงค์เป็นต้น โปเสนฺติ ย่อมเลี้ยงดู ปุตตทาร์ ซึ่งบุตรและภรรยา กสิโครกขวณิชาชาติหิ (กมุเมหิ) ด้วยการงาน ท. มีกสิกรรม โครักขกรรม และวณิชากรรมเป็นต้น ฐมฺมิเกหิ อันประกอบแล้วด้วยธรรม’ (อิตติ) ดังนี้ (คาถาปะทสฺ) แห่งบาทแห่งคาถา ‘ฐมฺเมน ทาร์ โปเสนฺติติ ว่า ‘ฐมฺเมน ทาร์ โปเสนฺติ’ ดังนี้” อิตติ ดังนี้ ฯ

อรรถกถापฐมสังกนัมสสนสูตรนั้นว่า “บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ‘ปุณฺณกรรฺา’ ได้แก่ ผู้ทำบุญเป็นต้นอย่างนี้ว่า ‘ให้ปัจจัย ๔ บูชาด้วยดอกคำและดอกมะลิ และตามประทีป พันหนึ่ง. บทว่า ‘สีลวฺนฺโต’ คือ ตั้งอยู่ในความเป็นอุปาสก ประกอบด้วยศีล ๕ บ้าง ศีล ๑๐ บ้าง. บาทคาถาว่า ‘ฐมฺเมน ทาร์ โปเสนฺติ’ ความว่า ไม่ทำการทุจจริตทั้งหลาย มีชุตฺอุโมงค์เป็นต้น เลี้ยงดูบุตรภรรยาด้วยการงานทั้งหลาย มีกสิกรรม โครักขกรรม และพาณิชากรรมเป็นต้น ที่เป็นธรรม”.

.....

เอวมาทีติ อาทิสทฺเทน อวเสสปุณฺณกิริยาวตฺถุณี สงฺคณฺหาติ ฯ นิจฺจสีลวเสน ปญฺจหิ นิยมสีลวเสน ทสฺหิ ฯ ปิสทฺเทน ตโต กติปะเยหิ อุโปสถสีลวเสน อฏฺฐหิตี ทสฺเสติ ฯ ฐมฺมิเกหิตี ฐมฺมโต อนปะคเตหิ ฉาเยหิตี ตฏฺฐิกฺกา ฯ

(อฏฺฐกถาจารย์) “**เอวมมาทีติ** อาทิสทฺเทเน อวเสสปัญญกิริยาวตฺถุณี สงฺคณฺหาติ ฯ นิจฺจสีลวเสน ปญฺจหิ นิยมสีลวเสน ทสฺหิ ฯ (อฏฺฐกถาจารย์) ปิสทฺเทเน ‘**ตโต** (ทสฺสีลโต) กติปเยหิ อฺโปสฺถ- สีลวเสน อฏฺฐหิ (สีเลหิ)’ อิติ ทสฺเสติ ฯ ‘**ธมฺมิเกหีติ** (ปทสฺส) ‘ธมฺมโต อนปคเตหิ ฅาเยหิ’ (อติ อตฺโถ)” อิติ ตฎฺฐีกา ฯ

ตฎฺฐีกา อ.ฎีกาแห่งปฐมสังกนัมสนสูตรนั้น อิติ ว่า “(อฏฺฐกถาจารย์) อ.พระอรรถกถาจารย์ **สงฺคณฺหาติ** ย่อมสงเคราะห์ **อวเสสปัญญกิริยาวตฺถุณี** ซึ่งวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งการทำซึ่งบุญอันเหลือลง **อาทิสทฺเทเน** ด้วยอาทิสัพพ **เอวมมาทีติ** (ปเท) ในบทว่า ‘เอวมมาที’ ดังนี้ ฯ **ปญฺจหิ** (สีเลหิ) ด้วยศีล ท. ๕ **นิจฺจสีลวเสน** ด้วยสามารถแห่งนิจศีล **ทสฺหิ** (สีเลหิ) ด้วยศีล ท. ๑๐ **นิยมสีลวเสน** ด้วยสามารถแห่งนิยมศีล ฯ (อฏฺฐกถาจารย์) อ.พระอรรถกถาจารย์ **ทสฺเสติ** ย่อมแสดง อิติ ว่า ‘**อฏฺฐหิ** (สีเลหิ) ด้วยศีล ท. ๘ **อฺโปสฺถสีลวเสน** ด้วยสามารถแห่งอฺโปสฺถศีล **กติกิปเยหิ** อันเล็กน้อย **ตโต** (ทสฺสีลโต) กว่าศีล ๑๐ นั้น’ อิติ ดังนี้ **ปิสทฺเทเน** ด้วยปิตัพพ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘**อนปคเตหิ** ไม่ไปปราศแล้ว **ธมฺมโต** จากธรรม **ฅาเยหิ** คือว่าอันเป็นธรรม’ (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘**ธมฺมิเกหีติ** ว่า ‘ธมฺมิเกหิ’ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ฎีกापฐมสังกนัมสนสูตรนั้นว่า “พระอรรถกถาจารย์ สงเคราะห์วัตถุเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญที่เหลือ ด้วย อาทิสัพพ ในบทว่า “เอวมมาที” ดังนี้. ด้วยศีล ๕ ด้วยสามารถนิจศีล, ด้วยศีล ๑๐ ด้วยสามารถนิยมศีล. พระอรรถกถาจารย์แสดง ด้วย ปิตัพพว่า ‘ด้วยศีล ๘ ด้วยสามารถอฺโปสฺถศีล น้อยกว่าศีล ๑๐ นั้น’. บทว่า ‘**ธมฺมิเกหิ**’ ได้แก่ ‘ไม่ไปปราศจากธรรม คือเป็นธรรม’.

[๓๕๒] ตํ สุตฺวา มาตลฺลิ เตปิ นมฺสฺสนฺโต อิมํ คาถมาห

“เสฏฺฐจา หิ กิร โลกสฺมี ยะ ตฺวํ สกฺก นมฺสฺสสิ

อหํปิ เต นมฺสฺสามิ ยะ นมฺสฺสสิ วาสวาทิ ฯ

มาตลฺลิ อ.เทพบุตรชื่อว่ามาตลฺลิ สุตฺวา ฟังแล้ว **ตํ** (วจนํ) ซึ่งคำนั้น **นมฺสฺสนฺโต** เมื่อนอบน้อม **เตปิ** (คหฺนุเจ) ซึ่งศฤหัสถ์ ท. แม้เหล่านั้น **อาห** กล่าวแล้ว **อิมํ** คาถํ

ซึ่งคาถานี้ อิติ ว่า

“สกุ ข้ำแต่ท้าวสักกะ กิร ได้ยินว่า ตู๋ อ.พระองค์ นมฺสฺสสิ
 ย่อมมอบน้อม เย (คหฺภูเจ) ซึ่งคฤหัสถ์ ท. เหล่าใด, (เต
 คหฺภูจา) อ.คฤหัสถ์ ท. เหล่านั้น เสฏฺฐา หิ เป็นผู้ประเสริฐ
 ที่สุดแล โลกสฺมี ในโลก (โหนฺติ) ย่อมเป็น, วาสว ข้ำแต่
 ท้าววาสวะ (ตฺว) อ.พระองค์ นมฺสฺสสิ ย่อมมอบน้อม เย
 (คหฺภูเจ) ซึ่งคฤหัสถ์ ท. เหล่าใด, อหฺปิ แม้อ.ข้าพระองค์
 นมฺสฺสามิ ย่อมมอบน้อม เต (คหฺภูเจ) ซึ่งคฤหัสถ์ ท. เหล่า
 นั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

มาตลีเทพบุตรลำดับค่านั้นแล้ว มอบน้อมคฤหัสถ์แม่เหล่านี้อยู่ กล่าวคาถานี้ว่า

“ข้ำแต่ท้าวสักกะ พระองค์ทรงมอบน้อมคฤหัสถ์เหล่าใด,
 เขาว่าคฤหัสถ์เหล่านั้น เป็นผู้ประเสริฐในโลก, ข้ำแต่ท้าว-
 วาสวะ พระองค์ทรงมอบน้อมคฤหัสถ์เหล่าใด แม้อ.ข้าพระองค์
 ก็มอบน้อมคฤหัสถ์เหล่านั้น”.

.....
 อยเมตถ สงฺเขโป, วิตุถาโร สุตฺเต โอลเกตพุโพ ฯ อิติ ปุตฺตทวารุสฺส สงฺคโ
 ทเวตทาหิ นมฺสฺสนียภาวเหตุโต มงฺคลนฺติ ฯ

อัย เอตถ (มงฺคลตฺถทีปนี) สงฺเขโป, วิตุถาโร (ปณฺฑิตฺเตน) สุตฺเต โอลเกตพุโพ ฯ อิติ
 ปุตฺตทวารุสฺส สงฺคโ ทเวตทาหิ นมฺสฺสนียภาวเหตุโต มงฺคล (โหติ) อิติ ฯ

สงฺเขโป อ.ความสังเขป เอตถ (มงฺคลตฺถทีปนี) ในมังคลัตถทีปนีนี้ อัย นี้,
 วิตุถาโร อ.ความพิสดาร (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต โอลเกตพุโพ ฟังตรวจดู สุตฺเต
 ในพระสูตร ฯ สงฺคโ อ.การสงเคราะห์ ปุตฺตทวารุสฺส ซึ่งบุตรและภรรยา มงฺคล
 ชื่อว่าเป็นมงคล ทเวตทาหิ นมฺสฺสนียภาวเหตุโต เพราะเป็นเหตุแห่งความเป็นแห่ง
 ความที่การสงเคราะห์นั้น เป็นกิริยา อันเทวดา ท. ฟังมอบน้อม (โหติ) ย่อมเป็น อิติ
 ด้วยประการฉะนี้ อิติ ดังนี้แล ฯ

ความสังเขปในมังคลัตถที่ป็นนี้ มีเพียงเท่านี้. ส่วนความพิสดาร บัณฑิตพึงตรวจดูในพระสูตร. การสงเคราะห์บุตรและภรรยา ชื่อว่าเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุแห่งความเป็นผู้อันเทพดาทั้งหลาย พึงนอบน้อม ด้วยประการฉะนี้.

[๓๙๓] ตตถ ปุตุตา มาตาปิตูนํ คหปตคฺคิ นาม มาตาปิตโร ปน ปุตุตานํ อาหุเนยฺยคฺคิ นาม ๕ เตนหา ภควา สตุตทงฺคฺคฺตเร ทุตฺติยคฺคิสฺสฺสฺเต อุกฺคตสฺสริรพฺราหฺมณสฺส ฌมฺมํ เทเสนโต

“กตโม จ พฺราหฺมณ อาหุเนยฺยคฺคิ ๕ อิธ พฺราหฺมณ ยสฺส เต โหนฺติ มาตาติ วา ปิตาติ วา, อयํ วุจฺจติ พฺราหฺมณ อาหุเนยฺยคฺคิ ๕ ตํ กิสฺส เหตุ ๕ อโต หยํ พฺราหฺมณ อาหุโต สมฺภวโต, ตสฺมายํ พฺราหฺมณ อาหุเนยฺยคฺคิ สกฺกตฺวา ครุกฺตฺวา มาเนตฺวา ปฺปูเชตฺวา สมฺมา สุขํ ปฺริหริตพฺโพ ๕

กตโม จ พฺราหฺมณ คหปตคฺคิ ๕ อิธ พฺราหฺมณ ยสฺส เต โหนฺติ ปุตุตาติ วา ทาราติ วา ทาสาติ วา เปสฺสาติ วา อยํ วุจฺจติ พฺราหฺมณ คหปตคฺคิ ๕ ตสฺมายํ พฺราหฺมณ คหปตคฺคิ สกฺกตฺวา ๕เปฯ ปฺริหริตพฺโพติ ๕

ตตถ (มาตาปิตุปุตุเตสุ) ปุตุตา อ.- ในมารดาบิดาและบุตร ท. เหล่านั้นหนา-บุตร ท. คหปตคฺคิ นาม ชื่อว่า อ.คหปตคฺคิ มาตาปิตูนํ ของมารดาและบิดา ท., ปน ส่วนว่า มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. อาหุเนยฺยคฺคิ นาม ชื่อว่า อ.อาหุไนยคฺคิ ปุตุตานํ ของบุตร ท. ๕ เตน เพราะเหตุนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า เทเสนโต เมื่อทรงแสดง ฌมฺมํ ซึ่งธรรม อุกฺคตสฺสริรพฺราหฺมณสฺส แก่อุคฺคตสฺสริรพฺราหฺมณํ อาหุ ตรีสแล้ว ทุตฺติยคฺคิสฺสฺสฺเต ในทุตฺติยคฺคิสฺสฺสฺสฺส สตุตทงฺคฺคฺตเร ในสัตตกนิบาต อังคฺตตรนิกาย อิติ ว่า

“พฺราหฺมณ ดูก่อนพฺราหฺมณ จ ก็ อาหุเนยฺยคฺคิ อ.ไฟคืออาหุไนยบุคคล กตโม เป็นไฉน ? พฺราหฺมณ ดูก่อนพฺราหฺมณ เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อิติ คือ ‘มาตา อ.มารดา’ อิติ ดังนี้ วา หรือ วา หรือว่า อิติ คือ ‘ปิตา อ.บิดา’ อิติ ดังนี้ ยสฺส (อคฺคิสฺส) แห่งไฟใด (โหนฺติ) ย่อมมี อิธ (โลก) ในโลกนี้, พฺราหฺมณ ดูก่อนพฺราหฺมณ อยํ (อคฺคิ) อ.ไฟนี้ (มยา) อันเรา วุจฺจติ ย่อมเรียก อาหุเนยฺยคฺคิ

ว่าเป็นไฟคืออาหุไนยบุคคล ๗ ตั (ปพฺพ) อ.ข้อนั้น กิสุส เหตุ เพราะเหตุอะไร ? พุราหุมน ดูก่อนพราหมณ์ หิ เพราะว่ อัย (ชโน) อ.ชนนี้ อาหุโต มาแล้ว สมภูโต เกิดแล้ว อโต (มาตาปิตโต) แต่มารดาและบิดานี้ ๗ พุราหุมน ดูก่อนพราหมณ์ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อัย อาหุเนยฺยคฺคิ อ.ไฟคืออาหุไนยบุคคลนี้ (ปุตฺเตน) อัน บุตร สกฺกตฺวา สักการะแล้ว ครุกตฺวา เคารพแล้ว มาเนตฺวา นับถือแล้ว ปุเชตฺวา บูชาแล้ว ปรีหริตฺพุโพ พึงบริหาร สุข ให้เป็นสุข สมฺมา โดยชอบ ๗

พุราหุมน ดูก่อนพราหมณ์ จ ก็ อาหุเนยฺยคฺคิ อ.ไฟคืออาหุไนยบุคคล กตโม เป็นไฉน ? พุราหุมน ดูก่อนพราหมณ์ เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อิติ คือ ‘ปุตฺตา อ.บุตร ท.’ อิติ ดังนี้ วา หรือ วา หรือว่า อิติ คือ ‘ทารา อ.ภรรยา ท.’ อิติ ดังนี้ วา หรือ อิติ คือ ‘ทาสา อ.ทาส ท.’ อิติ ดังนี้ วา หรือว่า อิติ คือ ‘เปสุสา อ.คนใช้ ท.’ อิติ ดังนี้ วา หรือว่า อิติ คือ ‘กมฺมกรฺ อ.กรรมกร ท.’ อิติ ดังนี้ ยสฺส (อคฺคิสฺส) แห่งไฟใด (โหนฺติ) ย่อมมี อิธ (โลก) ในโลกนี้, พุราหุมน ดูก่อนพราหมณ์ อัย (อคฺคิ) อ.ไฟนี้ (มยา) อันเรา วุจฺจติ ย่อมเรียก อาหุเนยฺยคฺคิ ว่าเป็นไฟคืออาหุไนยบุคคล ๗ ตั (ปพฺพ) อ.ข้อนั้น กิสุส เหตุ เพราะเหตุอะไร ? พุราหุมน ดูก่อนพราหมณ์ หิ เพราะว่ อัย (ชโน) อ.ชนนี้ อาหุโต มาแล้ว สมภูโต เกิดแล้ว อโต (มาตาปิตโต) แต่มารดาและบิดานี้ ๗ พุราหุมน ดูก่อนพราหมณ์ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อัย อาหุเนยฺยคฺคิ อ.ไฟคืออาหุไนยบุคคลนี้ (ปุตฺเตน) อัน บุตร สกฺกตฺวา สักการะแล้ว ครุกตฺวา เคารพแล้ว มาเนตฺวา นับถือแล้ว ปุเชตฺวา บูชาแล้ว ปรีหริตฺพุโพ พึงบริหาร สุข ให้เป็นสุข สมฺมา โดยชอบ” อิติ ดังนี้ ๗

บรรดามารดาบิดาและบุตรเหล่านั้น บุตรทั้งหลาย ชื่อว่าคหปตฺตคฺคิ ของมารดาบิดา, ส่วนมารดาบิดา ชื่อว่าอาหุไนยคฺคิ ของบุตรทั้งหลาย. เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค เจ้า เมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่อุคคตสรีรพราหมณ์ จึงตรัสไว้ในทุติยคคิสฺสูตร ในสัตตก- นิบาต อังคุตตรนิกายว่า “พราหมณ์ ก็อาหุไนยคฺคิเป็นไฉน ? พราหมณ์ ในโลกนี้ ชน เหล่านั้นใด ย่อมชื่อว่ามารดาบ้าง บิดาบ้าง ของบุตรนั้น, พราหมณ์ ชนคือมารดา บิดานี้ เราเรียกว่าอาหุไนยคฺคิ. ข้อนั้นเป็นเหตุแห่งอะไร ? พราหมณ์ เพราะว่าชนนี้ มาแล้ว เกิดแล้วแต่มารดาบิดานี้, พราหมณ์ เพราะฉะนั้น อาหุไนยคฺคินี้ อันบุตรควร สักการะ เคารพ นับถือ บูชา บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ. พราหมณ์ ก็คหปตฺตคฺคิเป็น

ไฉน ? พรหมมณฺเฑ ในโลกนี้ ชนเหล่านั้นใด ย่อมชื่อว่าบุตฺรบ้าง ภรรยาบ้าง ทาสบ้าง คนใช้บ้าง ของมารดาบิดานั้น, พรหมมณฺเฑ หมู่ชนมีบุตฺรและภรรยาเป็นต้นนี้ เราเรียกว่าคหปັคคิ. พรหมมณฺเฑ เพราะฉะนั้น คหปັคคินี้ อันมารดาบิดาควรสักการะ ฯลฯ บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ”.

[๓๙๔] ตตฺถ อโตะ หยฺหนฺติ อโตะ หิ มาตาปิตฺโต อโย ๕ อาหุโตะติ อากโตะ ๕ สมฺภูโตะติ
อุปฺปนฺโนติ ตพฺพณฺณนา ๕

ตตฺถ (ปเทศุ) “อโตะ หยฺหนฺติ (ปททวยสฺส) ‘อโตะ หิ มาตาปิตฺโต อโย’ (อิตฺติ อติโถ) ๕ ‘อาหุโตะติ (ปทสฺส) ‘อากโตะ’ (อิตฺติ อติโถ) ๕ ‘สมฺภูโตะติ (ปทสฺส) ‘อุปฺปนฺโน’ (อิตฺติ อติโถ)” อิตฺติ ตพฺพณฺณนา ๕

ตพฺพณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งทุติยัคคิสุตฺรนั้น อิตฺติ ว่า “(อติโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘หิ ก็ อโย (ชโน) อ.ชนนี้ (อาหุโตะ) มาแล้ว อโตะ มาตาปิตฺโต จากมารดาและบิดา นี้’ (อิตฺติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทศุ) ‘อโตะ หยฺหนฺติ (ปททวยสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้น หนา-หมวดสองแห่งบท ว่า ‘อโตะ หย’ ดังนี้ ๕ (อติโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘อากโตะ มาแล้ว’ (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘อาหุโตะติ ว่า ‘อาหุโตะ’ ดังนี้ ๕ (อติโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘อุปฺปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว’ (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘สมฺภูโตะติ ว่า ‘สมฺภูโตะ’ ดังนี้” อิตฺติ ดังนี้ ๕

อรรถกถาทุติยัคคิสุตฺรนั้นว่า “บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า ‘อโตะ หย’ ความว่า ชนนี้ มาแล้วจากมารดาและบิดา. บทว่า ‘อาหุโตะ’ แปลว่า มาแล้ว. บทว่า ‘สมฺภูโตะ’ แปลว่า เกิดขึ้นแล้ว

เตสุ วิปฏิปชฺชมานา ปุตุตา นิรยาทีสุ นิพฺพตฺตุนฺติ, ตสฺมา กิณฺจาปิ มาตาปิตโร น อนุทฺทหนฺติ, อนุทฺทหนฺสฺส ปน ปจฺจยา โหณฺติ, อิตฺติ อนุทฺทหนฺตฺเถเนว อาหุเนยฺยคฺคิตฺติ วุจฺจนฺตีติ ตตฺถเภาว ปจฺมคฺคิสุตฺตวณฺณนา ๕

เตสุ (มาตาปิตฺตฺส) วิปฏิปชฺชมานา ปุตุตา นิรยาทีสุ (อปาเยสุ) นิพฺพตฺตุนฺติ, ตสฺมา กิณฺจาปิ

มาตาปิตโร น อนุทหนฺติ, (เต มาตาปิตโร) อนุทหนฺสฺส ปน ปจฺจยา โหนฺติ, อิติ (มาตาปิตโร ภควตา) อนุทหนฺตฺเถน เอว ‘อาหุเนยฺยคฺคิตฺติ วุจฺจนฺตีติ ตตฺถ เอว (สฺตตฺถกฺกฺคฺตฺตฺเร) ปจฺมคฺคิ- สฺตฺตฺตฺวณฺณนา ฯ

ปจฺมคฺคิ- สฺตฺตฺตฺวณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งปฐมคฺคิ- สฺตฺตฺตฺเร **ตตฺถ เอว (สฺตตฺถกฺกฺคฺตฺตฺเร)** ใน สัตตกนิบาต อังคฺตฺตฺรนิกายนั้นนั้นเทียว อิติ ว่า “**ปฺตฺตา** อ.บฺตฺร ท. **วิปฏิปชฺชมานา** ผู้ปฏิบัติผิดอยู่ **เตสฺ (มาตาปิตฺตฺ)** ในมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น **นิพฺพตฺตฺนฺติ** ย่อม บังเกิด **นิรยาทีสฺ (อปาเยสฺ)** ในอบายภูมิต. มีนรกเป็นต้น, **ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น **มาตาปิตโร** อ.มารดาและบิดา ท. **น อนุทหนฺติ** ย่อมไม่ตามเผา **กิฏฺจาปี** แม้ก็จริง, **ปน** ถึงอย่างนั้น **(เต มาตาปิตโร)** อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น **ปจฺจยา** เป็น ปัจจัย **อนุทหนฺสฺส** แห่งการตามเผา **โหนฺติ** ย่อมเป็น, **(มาตาปิตโร)** อ.มารดาและ บิดา ท. **(ภควตา)** อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **วุจฺจนฺติ** ย่อมตรัสเรียก ‘อาหุเนยฺยคฺคิตฺติ’ ว่า ‘ไฟคืออาหุไนยบุคคล’ ดังนี้ **อนุทหนฺตฺเถน เอว** เพราะอรรถว่าการตามเผา นั้น เทียว อิติ ด้วยประการฉะนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

อรรถกถาปฐมคฺคิ- สฺตฺตฺตฺเร ในสัตตกนิบาต อังคฺตฺตฺรนิกายนั้นนั้นแล้ว “บฺตฺรทั้งหลาย ปฏิบัติผิดในมารดาบิดาเหล่านั้น ย่อมบังเกิดในอบายทั้งหลายมีนรกเป็นต้น, เพราะ ฉะนั้น มารดาบิดา ย่อมไม่ตามเผา แม้ก็จริง, ถึงอย่างนั้น ก็ย่อมเป็นปัจจัยแห่งการ ตามเผา, มารดาบิดา พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสเรียกว่า ‘อาหุไนยคฺคิ’ เพราะอรรถว่า ตามเผา นั้นแล้ว ด้วยประการฉะนี้”.

.....
 อาทเรน หุณฺโณ ปฺชฺชนํ อาหุณฺ สกฺกาโรติ ปจฺมคฺคิ- สฺตฺตฺตฺวณฺณนา ฯ

ปจฺมคฺคิ- สฺตฺตฺตฺวณฺณนา อ.ฎีกาแห่งปฐมคฺคิ- สฺตฺตฺตฺเร อิติ ว่า “**หุณฺโณ** อ.ของค้ำับ **ปฺชฺชนํ** คือ อ.ของบูชา **อาทเรน** โดยเอื้อเพื่อ **อาหุณฺ** ชื่อว่าอาหุณะ **สกฺกาโร** คือ อ.สักการะ” อิติ ดังนี้ ฯ

ฎีกาปฐมคฺคิ- สฺตฺตฺตฺเรว่า “ของค้ำับ คือของบูชาโดยเอื้อเพื่อ ชื่อว่าอาหุณะ ได้แก่ สักการะ”

อาหุณี อรหุณี ออาหุเนยยา ฯ มาตาปิตโร หิ ปุตุตทานัง พหุการตาย อาหุณี
 อรหุณี ปจฺมคฺคิสฺสตุตฺตวณฺณนา ฯ

“(เย ชนา) อาหุณี อรหุณี (เต ชนา) อาหุเนยยา ฯ มาตาปิตโร หิ (อตฺตโน) ปุตุตทานัง
 พหุการตาย อาหุณี อรหุณี ปจฺมคฺคิสฺสตุตฺตวณฺณนา ฯ

ปจฺมคฺคิสฺสตุตฺตวณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งปฐมคฺคิสฺสุตฺร อิติ ว่า “(เย ชนา) อ.ชน ท.
 เหล่าใด **อรหุณี** ย่อมควร **อาหุณี** ซึ่งของค้ำับ อิติ เพราะเหตุ นั้น (เต ชนา)
 อ.ชน ท. เหล่า นั้น **อาหุเนยยา** ชื่อว่าอาหุไนย ฯ หิ จริงอยู่ มาตาปิตโร อ.มารดา
 และบิดา ท. **อรหุณี** ย่อมควร **อาหุณี** ซึ่งของค้ำับ (อตฺตโน) **ปุตุตทานัง พหุการตาย**
 เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้ มีอุปการะมาก แก่บุตร ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

อรรถกถาปฐมคฺคิสฺสุตฺรว่า “ชนเหล่าใด ย่อมควรซึ่งของค้ำับ เพราะเหตุ นั้น ชนเหล่า
 นั้น ชื่อว่าอาหุไนย. แท้จริง มารดาบิดา ย่อมควรซึ่งของค้ำับ เพราะเป็นผู้ มีอุปการะ
 มาก แก่บุตรทั้งหลาย”.

คหปตคฺคิตฺติ อัยฺ ปุตุตทวาราทิกโณ ฯ ยสฺมา คหปติ วिय เคหสามิโก วिय หุตฺวา
 อคฺคติ วิจฺรติ, ตสฺมา คหปตคฺคิตฺติ วุจฺจตีติ ทฺติยคฺคิสฺสตุตฺตวณฺณนา ฯ

“**คหปตคฺคิตฺติ** (ปทสฺส) ‘อัยฺ ปุตุตทวาราทิกโณ’ (อิติ อตฺโถ) ฯ ยสฺมา (โส ปุตุตทวาราทิกโณ)
 คหปติ วिय เคหสามิโก วिय หุตฺวา อคฺคติ วิจฺรติ, ตสฺมา (โส ปุตุตทวาราทิกโณ ภควตา)
 ‘คหปตคฺคิตฺติ วุจฺจตีติ ทฺติยคฺคิสฺสตุตฺตวณฺณนา ฯ

ทฺติยคฺคิสฺสตุตฺตวณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งทฺติยคฺคิสฺสุตฺร อิติ ว่า “(อตฺโถ) อ.อรรถ
 (อิติ) ว่า ‘อัยฺ **ปุตุตทวาราทิกโณ** อ.หมู่แห่งชนมีบุตรและภรรยาเป็นต้นนี้’ (อิติ) ดังนี้
 (ปทสฺส) แห่งบท ‘**คหปตคฺคิตฺติ** ว่า ‘คหปตคฺคิ’ ดังนี้ ฯ (โส ปุตุตทวาราทิกโณ) อ.หมู่
 แห่งชนมีบุตรและภรรยาเป็นต้นนั้น **คหปติ** วिय เป็นราวกะว่าคฤหบดี **เคหสามิโก**
วिय คือว่าเป็นราวกะว่าเจ้าของแห่งเรือน **หุตฺวา** เป็น **อคฺคติ** ย่อมไป **วิจฺรติ** คือว่า
 ย่อมเที่ยวไป, **ตสฺมา** เพราะเหตุ นั้น (โส ปุตุตทวาราทิกโณ) อ.หมู่แห่งชนมีบุตร
 และภรรยาเป็นต้นนั้น (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **วุจฺจติ** ย่อมตรัสเรียก

คหปตคคิตี ว่า ‘คหปตคคิ’ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

อรรถกถาทุติยคคิสุตตราว่า “บพว่า ‘คหปตคคิ’ ได้แก่ หมู่ชนมีบุตรและภรรยาเป็นต้นนี้. เพราะเหตุที่หมู่ชนมีบุตรและภรรยาเป็นต้นนั้น เป็นดุจคฤหบดี คือดุจเจ้าของเรือน ย่อมไป คือย่อมเที่ยวไป, เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงเรียกว่า ‘คหปตคคิ’

[๓๙๕] “สตติเม ภิกขเว อคฺคิ ฯ กตเม สตฺต ฯ ราคคฺคิ โทสคฺคิ โมหคฺคิ อาหุเนยฺยคฺคิ ทกฺขิณฺเนยฺยคฺคิ คหปตคฺคิ กฏฺจคฺคิ, อิเม โข ภิกขเว สตฺต อคฺคิตฺติ เอวํ อวิภชิตฺวา เทสิตปจฺมคฺคิสฺสฺตฺตวณฺณนาณํ” “คหปตคคิตี ปน เคหสามิโก วุจฺจติ ฯ โส มาตุคามสฺส สยนฺวตฺถาลงฺการาทิอนุปฺปทาเนน พหุปกฺกาโร, ตํ อติจฺรฺนโต มาตุคาม นิริยาทีสุ นีพฺพตฺตติ, ตสฺมา โสปี ปริมนฺเยเนว อนุทฺหนตฺเถน คหปตคคิตี วุตฺโตติ วุตฺตํ ฯ

(อภฺจกถาจริเยน) “สตฺต อิเม ภิกขเว อคฺคิ ฯ กตเม สตฺต (อคฺคิ) ฯ ราคคฺคิ โทสคฺคิ โมหคฺคิ อาหุเนยฺยคฺคิ ทกฺขิณฺเนยฺยคฺคิ คหปตคฺคิ กฏฺจคฺคิ, อิเม โข ภิกขเว สตฺต อคฺคิตฺติ เอวํ (ภควตา) อวิภชิตฺวา เทสิตปจฺมคฺคิสฺสฺตฺตวณฺณนาณํ ตฺว (ภควตา) ‘คหปตคคิตี ปน เคหสามิโก วุจฺจติ ฯ โส (เคหสามิโก) มาตุคามสฺส สยนฺวตฺถาลงฺการาทิอนุปฺปทาเนน พหุปกฺกาโร (โหติ), ตํ (เคหสามิกํ) อติจฺรฺนโต มาตุคาม นิริยาทีสุ (อปฺาเยสุ) นีพฺพตฺตติ, ตสฺมา โสปี (เคหสามิโก) ปริมนฺเยน เอว อนุทฺหนตฺเถน (ภควตา) ‘คหปตคคิตี วุตฺโตติ (วจนฺ) วุตฺตํ ฯ

ดู ส่วนว่า (วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า “ปน ก็ เคหสามิโก อ.เจ้าของแห่งเรือน (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุจฺจติ ย่อมตรัสเรียก คหปตคคิตี ว่า ‘คหปตคคิ’ ดังนี้, โส (เคหสามิโก) อ.เจ้าของแห่งเรือนนั้น พหุปกฺกาโร ชื่อว่ามีอุปการะมาก มาตุคามสฺส แก่มาตุคาม สยนฺวตฺถาลงฺการาทิอนุปฺปทาเนน เพราะตามมอบให้ซึ่งวัตถุมีที่เป็นที่นอน ผ้า และเครื่องประดับเป็นต้น (โหติ) ย่อมเป็น, มาตุคาม อ.มาตุคาม อติจฺรฺนโต ผู้ประพฤตินอกใจอยู่ ตํ (เคหสามิกํ) ซึ่งเจ้าของแห่งเรือนนั้น นีพฺพตฺตติ ย่อมบังเกิด นิริยาทีสุ (อปฺาเยสุ) ในอบายภูมิต. มีนรกเป็นต้น, ตสฺมา เพราะเหตุ นั้น โสปี (เคหสามิโก) อ.เจ้าของแห่งเรือนนั้น (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺโต ตรีสแล้ว ‘คหปตคคิตี ว่า ‘คหปตคคิ’ ดังนี้ อนุทฺหนตฺเถน เพราะอรรถว่า

ตามเภา ปุริมนเยน เอว โดยนัยอันมีในก่อนนั้นเที่ยว” อิติ ดังนี้ (อฏฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตต์ กล่าวแล้ว (ภควตา) อวิภชิตฺวา เทสิตปรมคฺคิสฺสุตฺต-
วณฺณนายํ ในอรรถกถาแห่งปฐมคคิสฺสุตฺตอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจำแนกแสดงแล้ว
เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกฺษุ ท. อคฺคิ อ.ไฟ ท. สุตฺต ๗ อิเม เหล่านี้,
(อคฺคิ) อ.ไฟ ท. สุตฺต ๗ กตเม เป็นไฉน? ราคคฺคิ อ.ไฟคือราคะ โทสคฺคิ อ.ไฟคือ
โทสะ โมหคฺคิ อ.ไฟคือโมหะ อาหุเนยฺยคฺคิ อ.ไฟคืออาหุไนยบุคคล ทกฺขิเนยฺยคฺคิ
อ.ไฟคือทกฺขิไนยบุคคล คหปตคฺคิ อ.ไฟคือคฤหบดี กฏฺฐคฺคิ อ.ไฟอันเกิดแต่ไม้,
ภิกฺขเว ดูก่อนภิกฺษุ ท. อคฺคิ อ.ไฟ ท. สุตฺต ๗ อิเม โข เหล่านี้แล” อิติ ดังนี้ ฯ

ส่วนในอรรถกถापฐมคคิสฺสุตฺต ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจำแนกแสดงอย่างนี้ว่า “ภิกฺษุ
ทั้งหลาย ไฟ ๗ อย่างเหล่านี้, ไฟ ๗ อย่างเป็นไฉน? คือ ไฟคือราคะ ไฟคือโมหะ
ไฟคืออาหุไนย ไฟคือทกฺขิไนย ไฟคือคฤหบดี ไฟอันเกิดแต่ไม้, ภิกฺษุทั้งหลาย ไฟ
๗ อย่างเหล่านี้แล, ท่านกล่าวไว้ว่า “ก็เจ้าของเรือน พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสเรียกว่า
คหปตคคิ. เจ้าของเรือนนั้น ชื่อว่ามีอุปการะมากแก่มาตุคาม เพราะมอบให้วัตถุมี
ที่นอน ผ้า และเครื่องประดับเป็นต้น, มาตุคาม เมื่อประพฤตินอกใจเจ้าของเรือนนั้น
ย่อมบังเกิดในอบายภูมิมีนรกเป็นต้น, เพราะฉะนั้น เจ้าของเรือนเมื่อนั้น พระผู้มีพระ
ภาคเจ้า จึงตรัสว่า ‘คหปตคคิ’ เพราะอรรถว่าตามเภา โดยนัยก่อนนั้นแล”.

๑. อติจารินิตถิวตถุ

[๓๙๖] สงฺคีตีสฺสุตฺตวณฺณนายมปิ ตเถว วตฺวา ปฺน วุตฺตํ “กสฺสปพฺพทฺชกาลเ สโตปาปนุสฺส
อุปาสกสฺส ภริยา อติจารํ จรติ ฯ โส ตํ ปจฺจกฺขโต ทิสฺวา กสฺมา เอวํ กโรสฺสึติ
อาห ฯ सा ‘สจําห์ เอวรूपํ กโรมิ, อयं มํ สุนฺโข วิลุम्ปมาโน ขาทตฺตุติ วตฺวา กาลं
กตฺวา กณฺณมฺกฺกทฺทเห เวมานิกปฺเปตี หุตฺวา นิพฺพตฺตา ทิवा สมฺปตฺตี อนุภวตี
รตฺตี ทุกฺขํ ฯ พาราณสีราชา มิควธํ จรฺนโต อรณฺณํ ปวิสิตฺวา อนุปฺพเพน
กณฺณมฺกฺกทฺทหํ สมฺปตฺโต ตาย สทฺธิ สมฺปตฺตี อนุภวตี ฯ सा ตํ วญฺเจตฺวา รตฺตี
ทุกฺขํ อนุภวตี ฯ โส ญตฺวา ‘กตฺถ นฺุ โข คจฺจตีติ ปิฏฺฐิตโต ปิฏฺฐิตโต คนฺตฺวา

อวิหุเร จิโต กณฺณมฺมฺนุททโทโต นิภฺขมิตฺวา ตํ ‘ปฏฺฐปฏฺฐนฺติ ขาทมานํ เอกํ สุนฺขํ
 ทิสฺวา อสิฺนทา เทวธา ฉินฺหิ ๕ เทว อหฺเสสุ ๕ ปฺนุ ฉินฺหา จตฺตารโ ๕ ปฺนุ ฉินฺหา
 อฏฺฐ ๕ ปฺนุ ฉินฺหา โสฬส อหฺเสสุ ๕ สา ‘กึ กโรสิ สามิฺติ อาห ๕ โส ‘กิมิฺหนฺติ
 อาห ๕ สา ‘เอวํ อกตฺวา เขพฺปิณฺทํ ภูมียํ นฺุฏฺฐหิตฺวา ปาเทน ฆํสาหิฺติ อาห ๕
 โส ตถา อกาสิ ๕ สุนฺขา อนฺตรธาเยสุ ๕ ตํ ทิวสํ ตสฺสา กมฺมํ ฆิณฺ ๕ ราชา
 วิปฺปฏิสาร์ หุตฺวา คนฺตุํ อารทฺโร ๕ สา ‘มยฺหํ สามิ กมฺมํ ฆิณฺ มา อคมาสิฺติ
 อาห ๕ ราชา อสฺสุตฺวาว คโตติ ๕

(อฏฺฐจกถาจริเยน) สงฺคีติสฺสุดฺตวณฺณนายมฺปิ ตเถว วตฺวา ปฺนุ วุตฺตํ “กสฺสปพฺพุทฺทกาเล โสตาปนฺนสฺส
 อฺุปาสกสฺส ภริยา อติจาริ จรติ ๕ โส (อฺุปาสโก) ตํ (ภริยํ) ปจฺจกฺขโต ทิสฺวา ‘(ตฺวํ) กสฺมา เอวํ
 กโรสิฺติ อาห ๕ สา (ภริยา) ‘สเจ อหํ เอวรूपํ (กมฺมํ) กโรมิ, อยํ มํ สุนฺโข วิลฺลุมฺปมาโน ขาทตฺตติ
 วตฺวา กาลิ กตฺวา กณฺณมฺมฺนุททเท เวมานิกฺปเปตี หุตฺวา นิพฺพตฺตา ทิวา สมฺปตฺตี อฺุภวติ
 รตฺตี ทุกฺขํ (อฺุภว) ๕ พาราณสีราชา มิควรํ จรฺนโต อรณฺณํ ปวิสิฺตฺวา อฺุพฺพเพน
 กณฺณมฺมฺนุทททํ สมฺปโต ตาย (เวมานิกฺปเปติยา) สทฺธิ สมฺปตฺตี อฺุภว ๕ สา (เวมานิกฺปเปตี)
 ตํ (ราชานํ) วมฺเจตฺวา รตฺตี ทุกฺขํ อฺุภวติ ๕ โส (ราชา) ฅตฺวา ‘(สา อิตฺถิ) กตฺถ (จาเน) นฺุ
 โข คจฺจตีติ (จินฺเตตฺวา) ปิฏฺฐจิโต ปิฏฺฐจิโต คนฺตฺวา อวิหุเร จิโต กณฺณมฺมฺนุททโทโต นิภฺขมิตฺวา
 ตํ (อิตฺถิ) ‘ปฏฺฐปฏฺฐนฺติ ขาทมานํ เอกํ สุนฺขํ ทิสฺวา อสิฺนทา เทวธา ฉินฺหิ ๕ (สุนฺขา) เทว
 อหฺเสสุ ๕ (สุนฺขา) ปฺนุ (รณฺณ) ฉินฺหา จตฺตารโ (อหฺเสสุ) ๕ (สุนฺขา) ปฺนุ (รณฺณ) ฉินฺหา อฏฺฐ
 (อหฺเสสุ) ๕ (สุนฺขา) ปฺนุ (รณฺณ) ฉินฺหา โสฬส อหฺเสสุ ๕ สา (อิตฺถิ) ‘(ตฺวํ) กึ กโรสิ สามิฺติ
 อาห ๕ โส (ราชา) ‘กึ อิทํ (การณํ) อิติ อาห ๕ สา (อิตฺถิ) ‘(ตฺวํ) เอวํ อกตฺวา เขพฺปิณฺทํ
 ภูมียํ นฺุฏฺฐหิตฺวา ปาเทน ฆํสาหิฺติ อาห ๕ โส (ราชา) ตถา อกาสิ ๕ สุนฺขา อนฺตรธาเยสุ ๕
 ตํ ทิวสํ ตสฺสา (อิตฺถิยา) กมฺมํ ฆิณฺ ๕ ราชา วิปฺปฏิสาร์ หุตฺวา คนฺตุํ อารทฺโร ๕ สา (อิตฺถิ)
 ‘มยฺหํ สามิ กมฺมํ ฆิณฺ, (ตฺวํ) มา อคมาสิฺติ อาห ๕ ราชา อสฺสุตฺวาว คโตติ (วจน) ๕

(วจน) อ.คำ อิติ ว่า “กสฺสปพฺพุทฺทกาเล ในกาลแห่งพระพุทฺธเจ้าพระนามว่ากัสนฺปะ
 ภริยา อ.ภรรยา อฺุปาสกสฺส ของอฺุปาสก โสตาปนฺนสฺส ผู้เป็นพระโสตาบัน จรติ
 ย่อมประพฤติ อติจาริ ประพฤตินอกใจ ๕ โส (อฺุปาสโก) อ.อฺุปาสกนั้น ทิสฺวา เห็น
 แล้ว ตํ (ภริยํ) ซึ่งภรรยานั้น ปจฺจกฺขโต โดยประจักษ์ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า
 ‘(ตฺวํ) อ.เธอ กโรสิ ย่อมกระทำ เอวํ อย่างนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?’ อิติ ดังนี้ ๕

สา (ภริยา) อ.ภรรยา นั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า 'สเจ ถ้าว่า อหิ อ.ดิฉัน กโรมิ ย่อมกระทำ (กมฺม) ซึ่งกรรม เอวรูป อันมีอย่างนี้เป็นรูปไซ้, อยิ สุนฺโข อ.สุนัข นี้ วิลุมฺปมาโน ยื้อแย่งอยู่ ขาทตุ จงกัต มํ ซึ่งดิฉัน' อิติ ดังนี้ กตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ เวมานิกปุเปตี เป็นนางเวมานิกเปรด กณฺณมฺมุทฺทเท ไกล้สระชื่อ ว่ากัณณมฺมุทฺทะ หุตฺวา เป็น นิพฺพตฺตา บังเกิดแล้ว อณุภาติ เสวยแล้ว สมฺปตฺตี ซึ่งสมบัติ ทิวา ในเวลากลางวัน (อณุภาวิ) เสวยแล้ว ทุกฺขิ ซึ่งความทุกข์ รตฺตี ในเวลากลางคืน, พาราณสีราชา อ.พระราชามีเป็นใหญ่ในเมืองพาราณสี จรฺหโต เสด็จเที่ยวไปอยู่ มิควรํ ล่าเนื้อ ปวิสิตฺวา เสด็จเข้าไปแล้ว อรณฺญํ สูปา สมฺปตฺโต เสด็จถึงพร้อมแล้ว กณฺณมฺมุทฺททํ ซึ่งสระชื่อว่ากัณณมฺมุทฺทะ อณุปุพฺเพน โดย ลำดับ อณุภาติ ย่อมเสวย สมฺปตฺตี ซึ่งสมบัติ สทฺธิ กับ ตาย (เวมานิกปุเปติยา) ด้วยนางเวมานิกเปรดนั้น, สา (เวมานิกปุเปตี) อ.นางเวมานิกเปรดนั้น วญฺเจตฺวา ลงแล้ว ตํ (ราชานํ) ซึ่งพระราชานั้น อณุภาติ ย่อมเสวย ทุกฺขิ ซึ่งความทุกข์ รตฺตี ในเวลากลางคืน, โส (ราชา) อ.พระราชานั้น ฆตฺวา ทรงทราบแล้ว (จินฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า '(สา อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น คจฺจติ ย่อมไป กตฺถ (จาเน) หุ โข ในที่ไหนหนอแล' อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ปิฎฺฐิจฺโต ปิฎฺฐิจฺโต ในที่ข้างหลังๆ จิโต ประทับยืนแล้ว อวิทฺุเร ในที่ไม่ไกล ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว สุนฺขํ ซึ่งสุนัข เอกิ ตัวหนึ่ง กณฺณมฺมุทฺททโต นิภฺขมิตฺวา ตํ (อิตฺถิ) 'ปฏฺฐนฺนฺติ ขาทมานํ ตัว ออกจากสระชื่อว่ากัณณมฺมุทฺทะ แล้วจึงกัตอยู่ ซึ่งหญิงนั้น ว่า 'ปฏฺฐะ ปฏฺฐะ' ดังนี้ จินฺทิ ทรงตัดแล้ว เทวธา ให้มีส่วน ๒ อสิฺนา ด้วยดาบ, (สุนฺขา) อ.สุนัข ท. เทว ๒ ตัว อเหฺสฺสุ ได้มีแล้ว, (สุนฺขา) อ.สุนัข ท. (รณฺญา) จินฺนา ตัวอันพระราชาทรงตัด แล้ว ปฺุน อิก จตฺตาโร เป็นสุนัข ๔ ตัว (อเหฺสฺสุ) ได้เป็นแล้ว, (สุนฺขา) อ.สุนัข ท. (รณฺญา) จินฺนา ตัวอันพระราชาทรงตัดแล้ว ปฺุน อิก อฏฺฐ เป็นสุนัข ๘ ตัว (อเหฺสฺสุ) ได้เป็นแล้ว, (สุนฺขา) อ.สุนัข ท. (รณฺญา) จินฺนา ตัวอันพระราชาทรงตัดแล้ว ปฺุน อิก โสฬส เป็นสุนัข ๑๖ ตัว (อเหฺสฺสุ) ได้เป็นแล้ว, สา (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า 'สามิ ข้าแต่พระสวามี (ตฺว) อ.พระองค์ กโรสิ ย่อมกระทำ ก็ ซึ่งอะไร' อิติ ดังนี้, โส (ราชา) อ.พระราชานั้น อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า 'อิทํ (การณํ) อ.เหตุนี้ ก็ อะไร' อิติ ดังนี้, สา (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า '(ตฺว) อ.พระองค์ ออกตฺวา ไม่ทรงกระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้ นุฏฺฐหิตฺวา ทรง

ถ่มแล้ว **เขพบิณฑุ** ซึ่งก้อนแห้งน้ำลาย **ภูมิมิ** ที่ภาคพื้น **หิสาหิ** จงขยี้ **ปาเทน** ด้วยพระบาท' **อิตติ** ดังนี้, **โส (ราชา)** อ.พระราชา **อกาสิ** ได้ทรงกระทำแล้ว **ตถา** เหมือนอย่างนั้น, **สุนขา** อ.สุนัข ท. **อนตรธายิสู** หายไปแล้ว, **ตทิวส** ในวันนั้น **กมม** อ.กรรม **ตสสา (อิตถิยา)** ของหญิงนั้น **ขิณ** สิ้นไปแล้ว, **ราชา** อ.พระราชา **วิปปฏิสारी** ทรงเป็นผู้มีความเดือดร้อนพระทัย **หุตวา** เป็น **อารทุโร** ทรงปรารภแล้ว **คนตุ** เพื่ออันเสด็จไป, **สา (อิตถิ)** อ.หญิงนั้น **อาท** กราบทูลแล้ว **อิตติ** ว่า 'สามิ ข้าแต่พระสวามี **กมม** อ.กรรม **มยหิ** ของดิฉัน **ขิณ** สิ้นไปแล้ว, **(ตุว)** อ.พระองค์ มา **อคมาสิ** อย่าได้เสด็จไปแล้ว' **อิตติ** ดังนี้, **ราชา** อ.พระราชา **อสสุตวาว** ไม่ทรงสดับแล้วเทียว **โคโต** เสด็จไปแล้ว" **อิตติ** ดังนี้ (**อฏฐกถาจริเยน**) อันพระอรรถกถาจารย์ **วตุวา** กล่าวแล้ว **ตถา** เอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว **วตุตติ** กล่าวแล้ว **ปุน** อีก **สงคิตติสุตตวณณนายมปิ** แม้ในอรรถกถาแห่งสังคิตติสูตร ฯ

แม้ในอรรถกถาสังคิตติสูตร ท่านกล่าวอย่างนั้นเหมือนกัน แล้วกล่าวอีกว่า "ในกาลแห่งพระกัสสปพุทธเจ้า ภรรยาของอุบาสกผู้เป็นโสดาบัน ประพฤตินอกใจ. เขาเห็นภรรยา นั้น โดยประจักษ์ จึงกล่าวว่า 'เพราะเหตุอะไร เธอจึงทำอย่างนั้น?', นางกล่าวว่า 'ถ้าดิฉันทำกรรมเห็นปานนี้ไซ้, ขอสุนัขตัวนี้ จงยื้อแย่งกัดดิฉัน' ดังนี้ เสียชีวิตแล้ว บังเกิดเป็นนางเวมานิกเปรต ไกล่สระชื้อกณณมุนทะ กลางวันเสวยสมบัติ, กลางคืนเสวยทุกข์. พระเจ้ากรุงพาราณสี เมื่อเสด็จไปล่าเนื้อ เสด็จเข้าป่า ถึงสระกณณมุนทะ โดยลำดับ เสวยสมบัติกับนางเวมานิกเปรตนั้น. นางลวงท้าวเธอ เสวยทุกข์ในกลางคืน. ท้าวเธอทรงทราบแล้ว ทรงดำริว่า 'นางนี้ไป ณ ที่ไหนหนอ?' จึงเสด็จไปข้างหลังๆ ประทับยืนอยู่ในที่ไม่ไกล ทรงเห็นสุนัขตัวหนึ่งออกจากสระกณณมุนทะ กัดนางดัง 'ปฏะ ปฏะ' จึงใช้ดาบตัดสุนัขขาดออกเป็น ๒ ท่อน. สุนัขได้เป็น ๒ ตัว. สุนัขที่พระราชาทรงตัดอีก ได้เป็น ๔ ตัว. ทรงตัดอีก ได้เป็น ๘ ตัว. ทรงตัดอีก ได้เป็น ๑๖ ตัว. นางทูลว่า 'ข้าแต่พระสวามี พระองค์ทรงทำอะไร?'. ท้าวเธอตรัสว่า 'เรื่องนี้ เป็นอย่างไร?' นางทูลว่า 'ขอพระองค์จงอย่าทรงทำอย่างนั้น จงทรงถ่มก้อนพระเขพะลงบนพื้นดิน แล้วทรงใช้พระบาทขยี้เถิด'. ท้าวเธอได้ทรงทำอย่างนั้น. สุนัขทั้งหลาย หายไปแล้ว. วันนั้น กรรมของนางสิ้นไปแล้ว. พระราชาทรงมีวิปฏิสสาร เริ่มจะเสด็จไป. นางทูลว่า 'ข้าแต่พระสวามี กรรมของหม่อมฉันสิ้นแล้ว, ขอพระองค์จงอย่าได้เสด็จไปเลย'. พระราชา มิได้ทรงฟังเลย เสด็จไปแล้ว".

[๓๙๗] โสติ เคหสามิโก ภตฺตา ฯ ปริมนเยเนวาทิ อนุทหนสฺส ปจฺจยตฺตา ฯ อติจารนฺติ สามิกํ อติกกมิตฺวา จรณํ มิจฺฉาจารย์ ฯ รตฺตี ทุกฺขนฺติ อตฺตโน ปาปกมฺมานุกาว- สมฺภูจฺติเตน สุนฺเขน ขาทิตพฺพตฺตา ทุกฺขํ ฯ วฏฺเฏเจตฺวาติ ตํ อชานาเปตฺวา ว วรรณญาณคฺมณํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ปฏฺฐปฏฺฐนฺติ ปฏฺฐปฏฺฐํ กตฺวา ฯ อนุรวนิตสฺสสนฺนฺเหตํ ฯ นฺภูจฺโยโค หิ กิรยํ ตสฺส สุนฺชนตฺรธานสฺส, ยทิทํ เขพฺปิณฺทํ ภูมียํ นฺภูจฺหิตฺวา ปาเทน ฌมฺสนํ ฯ เตน วุตฺตํ โส ตถา อกาลิ ฯ สุนฺชา อนุตฺรธายีสฺสูติ ตมฺภฺวีกา ฯ

“โสติ (ปทสฺส) ‘เคหสามิโก ภตฺตา’ (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ ‘ปริมนเยเนวาทิ (ปทสฺส ‘ตสฺส กมฺมสฺส) อนุทหนสฺส ปจฺจยตฺตา’ (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ ‘อติจารนฺติ (ปทสฺส) ‘สามิกํ อติกกมิตฺวา จรณํ มิจฺฉา- จารย์’ (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ ‘รตฺตี ทุกฺขนฺติ (ปททวยสฺส) ‘อตฺตโน ปาปกมฺมานุกาวสมฺภูจฺติเตน สุนฺเขน ขาทิตพฺพตฺตา ทุกฺขํ’ (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ ‘วฏฺเฏเจตฺวาติ (ปทํ อฏฺฐกถาจรฺเยน) ตํ อชานาเปตฺวา ว วรรณญาณคฺมณํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ‘ปฏฺฐปฏฺฐนฺติ (ปทสฺส) ‘ปฏฺฐปฏฺฐํ กตฺวา’ (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ อนุรว- นิตสฺสนํ หิ เอตํ (‘ปฏฺฐปฏฺฐนฺติ ปทํ โหติ) ฯ นฺภูจฺโยโค หิ กิร ยํ ตสฺส สุนฺชนตฺรธานสฺส (โหติ), ยํ อิทํ เขพฺปิณฺทํ ภูมียํ นฺภูจฺหิตฺวา ปาเทน ฌมฺสนํ ฯ เตน (อฏฺฐกถาจรฺเยน) วุตฺตํ ‘โส (ราชา) ตถา อกาลิ ฯ สุนฺชา อนุตฺรธายีสฺสู’ (วจนฺ)” อิตฺติ ตมฺภฺวีกา ฯ

ตมฺภฺวีกา อ.ภฺวีกาแห่งสังคีตีสุตฺรนั้น อิตฺติ ว่า “(อตฺโถ) อ.อรรธ อิตฺติ ว่า ‘เคหสามิโก อ.เจ้าของแห่งเรือน ภตฺตา คือว่า อ.สามิผู้เลี้ยง’ (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘โสติ ว่า ‘โส’ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรธ อิตฺติ ว่า ‘(ตสฺส กมฺมสฺส) ปจฺจยตฺตา เพราะความ ที่แห่งกรรมนั้น เป็นปัจจัย อนุทหนสฺส แห่งการตามเผา’ (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง บท ‘ปริมนเยเนวาทิ ว่า ‘ปริมนเยเนว’ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรธ อิตฺติ ว่า ‘สามิกํ อติกกมิตฺวา จรณํ อ.การประพฤติก้าวล่วงซึ่งสามิ มิจฺฉาจารย์ คือ อ.การประพฤติ ผิด’ (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘อติจารนฺติ ว่า ‘อติจารย์’ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรธ อิตฺติ ว่า ‘ทุกฺขํ ชื่อว่าซึ่งความทุกฺขํ อตฺตโน ปาปกมฺมานุกาวสมฺภูจฺติเตน สุนฺเขน ขาทิตพฺพตฺตา เพราะความที่แห่งตน เป็นผู้อันสุนฺข ด้วตั้งขึ้นพร้อมแล้วด้วยอานุกาพ แห่งกรรมชั่ว ฟังกัถกิน’ (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘รตฺตี ทุกฺขนฺติ ว่า ‘รตฺตี ทุกฺขํ’ ดังนี้ ฯ ‘วฏฺเฏเจตฺวาติ (ปทํ) อ.บทว่า ‘วฏฺเฏเจตฺวา’ ดังนี้ (อฏฺฐกถาจรฺเยน) อันพระอรรธ- กถาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว สนฺธาย หมายถึงเอา ตํ อชานาเปตฺวา ว วรรณญาณ- คฺมณํ ซึ่งการ ไม่ยังพระราชนัน ให้ทรงทราบแล้วเทียว ไปสู่ที่เป็นที่กระทำ ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า ‘กตฺวา กระทำแล้ว ปฏฺพณฺ์ ซึ่งเสียงปฏฺะ ปฏฺะ’ (อิตฺติ) ดั่งนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘ปฏฺพณฺฺติ ว่า ‘ปฏฺพณฺฺ์’ ดั่งนี้ ๗ หิ จริงอยู่ เอตฺ (‘ปฏฺพณฺฺติ ปทฺ’) อ.บทว่า ‘ปฏฺพณฺฺ์’ ดั่งนี้ อหฺรฺวณฺิทสฺสนฺิ เป็นเครื่องแสดงการร่ำร้อง (โหติ) ย่อมเป็น ๗ หิ จริงอยู่ กิร ได้ยินว่า ยํ อิทฺิ เขฬิณฺฺทํ ภูมฺิยํ ญฺุจฺหิตฺฺวา ปาเทณ ฌฺิสณฺิ อ.การ ถมฺ ซึ่งก่อนแห่งน้ำลาย บนภาคพื้น แล้วจึงขยี้ ด้วยเท้า นี้ใด, อยํ ญฺุจฺโยโค อ.การ ประกอบในการถมฺนี้ (โหติ) ย่อมมี ตสฺส สุนฺขนฺฺตฺรธาณสฺส เพื่อความหายไประหว่าง สุนฺขนั้น ๗ เตน เพราะเหตุนั้น (วจณฺิ) อ.คำ (อิตฺติ) ว่า ‘โส (ราชา) อ.พระราชานั้น อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น, สุนฺขา อ.สุนฺข ท. อนฺฺตฺรธาณฺิสุ หายไประหว่าง’ (อิตฺติ) ดั่งนี้ (อญฺุจฺกถาจรฺเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว” อิติ ดั่งนี้ ๗

ฎีกาสังคีติสูตรว่า “บทว่า ‘โส’ ได้แก่ ผู้เป็นเจ้าของเรือน คือภักดา. บทว่า ‘ปริมฺนเยเนว’ ความว่า เพราะเป็นปัจจัยแห่งการตามเผา. บทว่า ‘อติจารี’ ได้แก่ ประพตฺตินอกใจสามี คือประพตฺติผิด. สองบทว่า ‘รตฺติ ทฺุขฺ’ ความว่า ชื่อว่าทฺุขฺ เพราะความเป็นผู้ถูกสุนฺข อันปรากฏขึ้นด้วยอานุภาพแห่งบาปกรรมของตนพึงกัดกิน. บทว่า ‘วญฺเจตฺวา’ ท่านกล่าวหมายเอาการไม่ให้พระราชานั้นทรงทราบแล้ว ไปสู่ที่ท่า. บทว่า ‘ปฏฺพณฺฺ์’ ได้แก่ ทำเสียงดั่งปฏฺะปฏฺะ. บทว่า ‘ปฏฺพณฺฺ์’ นั้น เป็นเครื่องแสดงการร่ำร้อง. นัยว่า ก็การประกอบในอันถมฺ (ก่อนเขฬะ) เพื่อความหายไประหว่างสุนฺขนั้น ก็คือการถมฺก่อนเขฬะลงบนพื้นดินแล้วขยี้ด้วยเท้า. เพราะเหตุนี้ พระอรรถกถาจารย์ จึงกล่าวว่า ‘ท้าวเธอได้ทรงทำอย่างนั้น, สุนฺขทั้งหลาย ก็หายไประหว่าง’.

.....

อติจาริณฺิตฺถิวตฺถุ ๗

อติจาริณฺิตฺถิวตฺถุ อ.เรื่องแห่งหญิงผู้ประพตฺตินอกใจ (นฺิญฺุจฺติ) จบแล้ว ๗

จบเรื่องผู้หญิงประพตฺตินอกใจ.

.....

[๓๙๘] อิหํ ปจฺมคฺคิสุตฺตฎฺฐิกายมฺปิ สงฺคีติสุตฺตวณฺณนาฎฺฐิกานํ เอกโต กรณฺวเสนาคตํ ๕
 เปตฺวตฺถุมฺหิ กณฺณมฺมุทฺทปฺเปตฺวตฺถุวณฺณนาณํ วิตุถารโต อาคตํ อีสกํ วิสทิสํ ๕
 ตตฺถ หิ ราชา อยเมติสฺสา ปจฺจามิตฺโต ภาวิสฺสตีติ วิสปีเตน อุสุนา วิชฺฌิตฺวา
 สุนฺขํ ชีวิตา โวรโรเปสฺสีติ อากตฺนฺติ, ตสฺมา สงฺคีติสุตฺตปจฺมคฺคิสุตฺตวณฺณนาณเยน
 เคหสามิโก ทารุสฺส คหปตฺคฺคิ นาม ๕ ทุตฺติยคฺคิสุตฺตวณฺณนาณเยน ปุตุตฺทารา
 เคหสามิกสฺส คหปตฺคฺคิ นามาติ นิฏฺฐจฺเจตฺถ คนฺตพฺพนฺติ ๕

อิหํ (วตฺถุ) ปจฺมคฺคิสุตฺตฎฺฐิกายมฺปิ สงฺคีติสุตฺตวณฺณนาฎฺฐิกานํ เอกโต กรณฺวเสน อาคตํ ๕
 (อิหํ วตฺถุ) เปตฺวตฺถุมฺหิ กณฺณมฺมุทฺทปฺเปตฺวตฺถุวณฺณนาณํ ตู วิตุถารโต อาคตํ อีสกํ วิสทิสํ
 (โหติ) ๕ ตตฺถ (กณฺณมฺมุทฺทปฺเปตฺวตฺถุวณฺณนาณํ) หิ (อิหํ วตฺถุ) “ราชา ‘อัย (สุนฺโข)
 เอติสฺสา (อิตฺถิยา) ปจฺจามิตฺโต ภาวิสฺสตีติ (จินฺเตตฺวา) วิสปีเตน อุสุนา วิชฺฌิตฺวา สุนฺขํ ชีวิตา
 โวรโรเปสฺสีติ อากตฺนฺติ, ตสฺมา (ปณฺทฺธิเตน) “สงฺคีติสุตฺตปจฺมคฺคิสุตฺตวณฺณนาณเยน เคหสามิโก
 ทารุสฺส คหปตฺคฺคิ นาม ๕ ทุตฺติยคฺคิสุตฺตวณฺณนาณเยน ปุตุตฺทารา เคหสามิกสฺส คหปตฺคฺคิ
 นามาติ นิฏฺฐจฺเจตฺถ (วตฺถุมฺหิ) คนฺตพฺพนฺติ ๕

อิหํ (วตฺถุ) อ.เรื่องนั้ อาคตํ มาแล้ว ปจฺมคฺคิสุตฺตฎฺฐิกายมฺปิ แม้ในฎฺฐิกาแห่งปจฺจมคฺคิ
 สุตฺร สงฺคีติสุตฺตวณฺณนาฎฺฐิกายํ ในอรรคกถาและฎฺฐิกาแห่งสงฺคีติสุตฺร กรณฺวเสน
 ด้วยสามารถแห่งการกระทำ เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน ๕ ตู ส่วนว่า (อิหํ
 วตฺถุ) อ.เรื่องนั้ อาคตํ มาแล้ว กณฺณมฺมุทฺทปฺเปตฺวตฺถุวณฺณนาณํ ในอรรคกถาแห่ง
 กณฺณมฺมุทฺทปฺเปตฺวตฺถุ เปตฺวตฺถุมฺหิ ในเปตฺวตฺถุ วิตุถารโต โดยพิสดาร วิสทิสํ เป็น
 เรื่องอันแปลกกัน อีสกํ นิดหน้อย (โหติ) ย่อมเป็น ๕ หิ ก็ (อิหํ วตฺถุ) อ.เรื่องนั้
 อาคตํ มาแล้ว ตตฺถ (กณฺณมฺมุทฺทปฺเปตฺวตฺถุวณฺณนาณํ) ในอรรคกถาแห่งกณฺณ-
 มฺมุทฺทปฺเปตฺวตฺถุนั้น อิติ ว่า “ราชา อ.พระราชา (จินฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า
 ‘อัย (สุนฺโข) อ.สุนฺขตัวนี้ ปจฺจามิตฺโต เป็นศัตรู เอติสฺสา (อิตฺถิยา) ของหญิงนั้น
 ภาวิสฺสตี จักเป็น’ อิติ ดังนี้ วิชฺฌิตฺวา ทรงยิงแล้ว อุสุนา ด้วยลูกศร วิสปีเตน
 อันอาบแล้วด้วยยาพิษ โวรโรเปสฺสี ทรงปลงลงแล้ว สุนฺขํ ซึ่งสุนฺข ชีวิตา จากชีวิต
 อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (ปณฺทฺธิเตน) อันบัณฑิต คนฺตพฺพํ ฟังถึง
 นิฏฺฐจฺเจตฺถ ซึ่งการตกลงใจ เอตฺถ (วตฺถุมฺหิ) ในเรื่องนั้ อิติ ว่า ‘เคหสามิโก อ.เจ้าของแห่ง
 เรือน คหปตฺคฺคิ นาม ชื่อว่าคหปตฺคฺคิ ทารุสฺส ของภรรยา สงฺคีติสุตฺตปจฺมคฺคิ-

สุดตวณณหานเยน โดยนัยแห่งอรรถกถาแห่งสังคีติสูตรและปฐมัคคิสูตร ฯ **ปุตต-
ทารา** อ.บุตรและภรรยา ท. **คหปตคคิ** นาม ชื่อว่าคหปตคคิ **เคหสามิกสุส** ของ
เจ้าของแห่งเรือน **ทุดิยคคิสุดตวณณหานเยน** โดยนัยแห่งอรรถกถาแห่งทุดิยัคคิ-
สูตร’ **อิติ ดังนี้”** **อิติ ดังนี้แล** ฯ

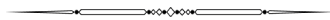
เรื่องนี้ มาทั้งในฎีกาปฐมัคคิสูตร ทั้งในอรรถกถาและฎีกาสังคีติสูตร ด้วยสามารถแห่ง
การทำโดยอย่างเดียวกัน. ส่วนที่มาในอรรถกถากัณณมฺุณตฺเพตวตฺถุ ในเปตวตฺถุโดย
พิสดาร มีแปลกกันนิดหน่อย. ก็ที่แปลกกันในอรรถกถากัณณมฺุณตฺเพตวตฺถุนั้นมาว่า
“พระราชา ทรงดำริว่า ‘สุนัขตัวนี้ จักเป็นศัตรูของสตรีนั้น’ ดังนี้ แล้วทรงยิงด้วยลูกศร
อันกำซาบด้วยยาพิษ ปลงสุนัขจากชีวิตแล้ว”, เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ บัณฑิตพึงถึง
ความตกลงกันว่า “โดยนัยอันมาในอรรถกถาสังคีติสูตรและปฐมัคคิสูตร เจ้าของเรือน
ชื่อว่าคหปตคคิ ของภรรยา, โดยนัยอันมาในอรรถกถาทุดิยัคคิสูตร บุตรและภรรยา
ชื่อว่าคหปตคคิ ของเจ้าของเรือน” ดังนี้แล.

.....
ปุตตทาสงคหกถา ฯ

ปุตตทาสงคหกถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งการสงเคราะห์ซึ่งบุตรและภรรยา

(**นิฎฐิตา**) จบแล้ว ฯ

จบกถาว่าด้วยเรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยา

๑๔. อนากุลกมฺมเหตุกา

อนากุลกมฺมเหตุกา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งการงานอันไม่อากุล

(มยา) อันข้าพเจ้า วุจเต จะกล่าว ๗

กล่าวด้วยเรื่องการงานอันไม่อากุล

[๓๙๙] กมฺมเหตุา นาม กสิโครกฺขวณิซฺชาทโยติ อธิ วุตฺตํ ๗

“กมฺมเหตุา นาม กสิโครกฺขวณิซฺชาทโย (ชีวิตุปายา)” อิติ (วจนฺ อฏฺฐกถาจริเยน) อธิ (มจฺจล-
สฺสุตฺตวณฺณนาย) วุตฺตํ ๗

(วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า “กสิโครกฺขวณิซฺชาทโย (ชีวิตุปายา) อ.อุบายเครื่องเลี้ยงชีวิต ท.
มีกสิกรรม โครกกรรม และวณิซกรรมเป็นต้น กมฺมเหตุา นาม ชื่อว่าการงาน”
อิติ ดังนี้ (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว อธิ (มจฺจล-
สฺสุตฺตวณฺณนาย) ในอรรถกถาแห่งมจฺจลสฺสุตฺตนี้ ๗

ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถามจฺจลสฺสุตฺตนี้ว่า “อุบายเป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตมีกสิกรรม โครก-
กรรม และพาณิซกรรมเป็นต้น ชื่อว่าการงาน”.

.....
กสิติ กสิกมฺมํ ๗ วณิซฺชาติ ชงฺฆวณิซฺชสกฺกฺวณิซฺชาทิ วณิซฺชปโป ๗ โครกฺขนฺหฺติ
อตุตโน วา ปเรสฺส วา คาโว รกฺขิตฺวา ปญฺจโครสฺวิกกเยน ชีวนกมฺมหนฺติ มฺล-
ปณฺณาสเก มหาทฺกฺขกฺขนฺหฺสฺสุตฺตวณฺณนา ๗

“กสิติ กสิกมฺมํ ๗ วณิซฺชาติ ชงฺฆวณิซฺชสกฺกฺวณิซฺชาทิ วณิซฺชปโป ๗ โครกฺขนฺหฺติ อตุตโน วา
ปเรสฺส (ชนานฺ) วา คาโว รกฺขิตฺวา ปญฺจโครสฺวิกกเยน ชีวนกมฺมหนฺติ มฺลปณฺณาสเก
มหาทฺกฺขกฺขนฺหฺสฺสุตฺตวณฺณนา ๗

มหาทฺกฺขกฺขนฺหฺสฺสุตฺตวณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งมหาทฺกฺขกฺขนฺหฺสฺสุตฺต มฺลปณฺณาสเก
ในมฺลปณฺณาสกํ อิติ ว่า “กสิกมฺมํ อ.กรรมคือการใช้ กสิติ ชื่อว่ากสิกรรม ๗

วณิชชปโต อ.ทางแห่งการค้าขาย ชงฆวณิชชสกฎวณิชชชาติ มีการค้าขายด้วย
 แข้งและการค้าขายด้วยเกวียนเป็นต้น วณิชชชาติ ชื่อว่าพาณิชกรรม ๫ **ชีวณกมฺม**
 อ.กรรมคือการเป็นอยู่ **อตฺตโน** **วา** **ปเรสฺ** (**ชหานํ**) **วา** **คาโว** **รกุชิตฺวา** **ปญฺจ-**
โครสฺวิกฺกเยน ด้วยการ รักษา ซึ่งโค ท. ของตน หรือ หรือว่า ของชน ท. เหล่าอื่น
 แล้วจึงขายซึ่งรสแห่งโค ๕ **โครกฺขหนฺติ** ชื่อว่าโครักษกรรม” **อิตติ** ดังนี้ ๫

อรรถกถามหาทุคค์ขันธสูตร ในมูลปัณณาสก์ว่า “กรรมคือการใด ชื่อว่ากสิกรรม.
 ทางแห่งการค้าขายมีการค้าขายด้วยแข้ง และการค้าขายด้วยเกวียนเป็นต้น ชื่อว่า
 พาณิชกรรม. กรรมคือการเป็นอยู่ด้วยการรักษาโคของตนหรือของชนเหล่าอื่น แล้ว
 ขายปัญจโครส ชื่อว่าโครักษกรรม”.

กสนํ กสิตฺติ กสิคฺคหณฺเณน สฬฺโพ กสิปฏฺวิพฺพุโร ชีวิตฺตฺปาโย คหิตฺตติ อาห กสิตฺติ
 กสิกมฺมนฺติ ๫ **ชงฆวณิชชชาติ** ชงฆสตุถฺวเสณ วณิชชมาห ๫ **สกฎวณิชชชาติ**
 สกฎสตุถฺวเสณ ๫ อาทิสทฺเทน นาวาวณิชชชาติวเสณ สํโวหาโร ๫ **วณิชชปโต**ติ
 วณิชชชมคฺโค ทานคฺคหณฺวเสณ สํโวหาโรติ อตฺตโนติ ตฎฺฎีกา ๫

“กสนํ กสิตฺติ (สตถารา) กสิคฺคหณฺเณน สฬฺโพ กสิปฏฺวิพฺพุโร ชีวิตฺตฺปาโย คหิตฺตติ (อฎฺฐกถาจารย์)
 อาห ‘กสิตฺติ กสิกมฺมนฺติ ๫ (อฎฺฐกถาจารย์) **‘ชงฆวณิชชชาติ** (ปเทณ) ชงฆสตุถฺวเสณ วณิชช
 อาห ๫ (อฎฺฐกถาจารย์) **‘สกฎวณิชชชาติ** (ปเทณ) สกฎสตุถฺวเสณ (วณิชช อาห) ๫ (ปณฺฑิตฺเตน)
 อาทิสทฺเทน นาวาวณิชชชาติวเสณ สํโวหาโร (สงฺคณฺหิตฺตฺพฺโพ) ๫ **วณิชชปโต**ติ วณิชชชมคฺโค,
 ‘(ปณฺฑิตฺเตน) ทานคฺคหณฺวเสณ สํโวหาโร (สงฺคณฺหิตฺตฺพฺโพ’ อิตติ อตฺตโน)” อิตติ อตฺตโนติ ตฎฺฎีกา ๫

ตฎฺฎีกา อ.ฎีกาแห่งมหาทุคค์ขันธสูตรนั้น **อิตติ** ว่า “**กสนํ** อ.การใด **กสิ** ชื่อว่ากสิ
อิตติ เพราะเหตุนั้น **ชีวิตฺตฺปาโย** อ.อุบายเป็นเครื่องเลี้ยงชีวิต **กสิปฏฺวิพฺพุโร** อันเนื่อง
 แล้วด้วยการใด **สฬฺโพ** ทั้งปวง (**สตถารา**) อันพระศาสดา **คหิตฺโต** ทรงถือเอาแล้ว
กสิคฺคหณฺเณน ด้วยกสิศัพท์ **อิตติ** เพราะเหตุนั้น (**อฎฺฐกถาจารย์**) อ.พระอรรถกถา-
 จารย์ **อาห** กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า ‘**กสิกมฺม** อ.กรรมคือการใด **กสิตฺติ** ชื่อว่ากสิกรรม’
อิตติ ดังนี้ ๫ (**อฎฺฐกถาจารย์**) อ.พระอรรถกถาจารย์ **อาห** กล่าวแล้ว **วณิชช** ซึ่งการ
 ค้าขาย **ชงฆสตุถฺวเสณ** ด้วยสามารถแห่งหมู่แห่งพ่อค้าผู้ไปด้วยแข้ง **‘ชงฆวณิชชชาติ**

(ปเทน) ด้วยบทว่า ‘ซงฺฆวณฺชิชา’ ดังนี้ ฯ (อฏฺฐกถาจรฺโย) อ.พระอรรถกถาจารย์ (อาห) กล่าวแล้ว สกฺกฺวุสตุถวเสน ด้วยสามารถแห่งหมู่แห่งพ่อค้าเกวียน ‘สกฺกฺวุวณฺชิชาทิ (ปเทน) ด้วยบทว่า ‘สกฺกฺวุวณฺชิชา’ ดังนี้ ฯ สํโหวหาโร อ.การซื้อขายนาวาวณฺชิชาทิวเสน ด้วยสามารถแห่งการซื้อขายมีการค้าขายทางเรือเป็นต้น (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต (สงฺคณฺหิตพฺโพ) พึงสงเคราะห์ อาทิสทุเทน ด้วย อาทิศัพท์ ฯ วณฺชิชฺชมคฺโค อ.ทางแห่งการค้าขาย วณฺชิชฺชปโถติ ชื่อว่าวณฺชิชฺชปถ, อตุโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า ‘สํโหวหาโร อ.การค้าขาย (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต (สงฺคณฺหิตพฺโพ) พึงสงเคราะห์ ทานคฺคคหณวเสน ด้วยสามารถแห่งการให้และการรับ” อิติ ดังนี้ ฯ

ฎีกามหาทุกษัฑกษัตริษฺฐตรณัณว่า “การไถ ชื่อว่ากสิ เพราะเหตุนี้ อุบายเป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตอันเนื่องด้วยการไถทั้งหมด พระศาสดาทรงถือเอาด้วย กสิศัพท์ เพราะเหตุนี้ พระอรรถกถาจารย์จึงกล่าวว่า ‘กรรมคือการไถ ชื่อว่ากสิกรรม. ท่านกล่าวการค้าขาย ด้วยสามารถหมู่พ่อค้าผู้ไปด้วยแข็ง ด้วยบทว่า ‘ซงฺฆวณฺชิชา’. กล่าวการค้าขายด้วยสามารถพ่อค้าผู้ไปด้วยเกวียน ด้วยบทว่า ‘สกฺกฺวุวณฺชิชา’. การซื้อขายด้วยสามารถการค้าขายทางเรือเป็นต้น บัณฑิตพึงสงเคราะห์ด้วย อาทิศัพท์. ทางการค้าขาย ชื่อว่าวณฺชิชฺชปถ, อธิบายว่า ‘การซื้อขาย บัณฑิตพึงสงเคราะห์ด้วยสามารถการให้และการรับ”.

[๔๐๐] มชฺฌิมปณฺณาสเก วาเสฏฺฐสฺสุเต ปน กสิฏฺฐาเน โครกฺขา อาคตา ฯ ภควตา วุตฺตํ หิ ตตฺถ

“โย หิ โภจิ มนุสฺเสสุ โครกฺขํ อฺปชีวติ
 เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ กสฺสโก โส น พฺราหฺมโณติ ฯ

มชฺฌิมปณฺณาสเก วาเสฏฺฐสฺสุเต ปน กสิฏฺฐาเน โครกฺขา อาคตา ฯ ภควตา วุตฺตํ หิ ตตฺถ (วาเสฏฺฐสฺสุเต)

“(ทว่า) ‘โย หิ โภจิ (มนุสฺโส) มนุสฺเสสุ โครกฺขํ อฺปชีวติ’ (อิติ)
 เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, กสฺสโก (โหติ) โส (มนุสฺโส) น พฺราหฺมโณ (โหติ)” อิติ (วจนั) ฯ

ปน แต่ว่า โครกฺขา อ.โครกฺขศัพทฺ อาคตา มาแล้ว กสิฏฺฐาเน ในที่แห่งกสิศัพทฺ
วาเสฏฺฐสุตฺเต ในวาเสฏฺฐสุตฺต มชฺฌิมปณฺณาสเก ในมชฺฌิมปณฺณาสกฺ ๗ ที จริงฺอยู่
(วจนฺ) อ.พระดำรัส อิติ ว่า

“วาเสฏฺฐ คุก่อนวาเสฏฺฐะ (ตฺว) อ.ท่าน ชานาหิ จงรู้ เอรวิ
อย่างนี้ (อิตฺติ) ว่า ‘โย ที โกจิ (มนุสฺโส) มนุสฺเสสุ อ.- ใน
มนุชฺยํ ท. หนา -มนุชฺยํคนใดคนหนึ่งแล โครกฺขํ อุปชฺวัตติ
ย้อมเข้าไปอาศัย ซึ่งโครกฺขกรรม เป็นอยู่’ (อิตฺติ) ดังนี้, โส
(มนุสฺโส) อ.มนุชฺยํนั้น กสฺสโก เป็นชาวนา (โหติ) ย้อมเป็น
พฺราหฺมโณ เป็นพฺราหฺมณฺ (โหติ) ย้อมเป็น น งามิได้” อิติ
ดังนี้

ภควตา อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว ตตฺถ (วาเสฏฺฐสุตฺเต) ในวาเสฏฺฐ-
สุตฺตนั้น ๗

แต่ในวาเสฏฺฐสุตฺต ในมชฺฌิมปณฺณาสกฺ โครกฺข ศัพทฺ มาในที่แห่ง กสิ ศัพทฺ. สมจริงตั้ง
พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในวาเสฏฺฐสุตฺตนั้นว่า

“วาเสฏฺฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ‘ในหมู่มนุชฺย มนุชฺยํผู้ใดผู้หนึ่ง
ย้อมอาศัยโครกฺขกรรมเลี้ยงชีวิต, มนุชฺยํนั้น เป็นชาวนา หาใช่
เป็นพฺราหฺมณฺไม’.

โครกฺขนฺติ เขตฺตรกฺขํ ๗ กสิกมฺมฺนฺติ วุตฺตํ โหติ ๗ โคติ ที ปจฺวิยา นามํ, ตสฺมา
เอวมาหาตี ตพฺพณฺณนา ๗

“โครกฺขนฺติ (ปทสฺส) ‘เขตฺตรกฺขํ’ (อิตฺติ อตฺถโถ) ๗ ‘กสิกมฺมฺนฺติ (วจนฺ ภควตา) วุตฺตํ โหติ ๗
‘โคติ (วจนฺ) ที ปจฺวิยา นามํ (โหติ), ตสฺมา (ภควา) เอรวิ อาห” อิติ ตพฺพณฺณนา ๗

ตพฺพณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งวาเสฏฺฐสุตฺตนั้น อิติ ว่า “(อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ)
ว่า ‘เขตฺตรกฺขํ ซึ่ง.การรักษาซึ่งนา’ (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘โครกฺขนฺติ ว่า
‘โครกฺขํ’ ดังนี้ ๗ (วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า ‘กสิกมฺมํ อ.กรรมคือการไถ’ อิติ ดังนี้

(ภควตา) วุตติ เป็นคำอธิบายอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ
 หิ เพราะว่า ‘โคติ (วจนฺ) อ. คำว่า ‘โค’ ดังนี้ นามํ เป็นชื่อ ว่า ปจวียา ของแผ่นดิน
 (โหติ) ย่อมเป็น, ตสฺมา เพราะเหตุ นั้น (ภควา) อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัส
 แล้ว เอวํ อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

อรรถกถาวาเสฏฐสูตฺรํ นั้นว่า “บทว่า ‘โครกฺขํ’ ได้แก่ การรักษา. มีคำที่พระผู้มีพระ
 ภาคเจ้าตรัสอธิบายไว้ว่า ‘กสิกรรม’. เพราะคำว่า ‘โค’ เป็นชื่อของแผ่นดิน, เพราะ
 ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสอย่างนี้”.

.....
 สามณฺณโจทฺหา วิเสสนิวิญฺจา โหตีติ อาห โครกฺขนฺติ เขตฺตรกฺขนฺติ ฯ เตนานฺห โคติ
 หิ ปจวียา นามนฺติ ตถฺฎฎีกา ฯ

“สามณณโจทหา วิเสสนิวิญจา โหตีติ (อฏฺฐกถาจารย์) อาห ‘โครกฺขนฺติ (ปทสฺส) ‘เขตฺตรกฺขํ’
 (อิตติ อตฺโถ)’ อิติ ฯ เตน (อฏฺฐกถาจารย์) อาห ‘โคติ (วจนฺ) หิ ปจวียา นามํ (โหติ อิติ)’
 อิติ ตถฺฎฎีกา ฯ

ตถฺฎฎีกา อ. ฎฎีกาแห่งวาเสฏฐสูตฺรํ นั้น อิติ ว่า “สามณณโจทหา อ. การท้วงความที่
 โครกฺขคัพฺพ์และกสิคัพฺพ์มีอรรถเสมอกัน วิเสสนิวิญฺจา เป็นกิริยาตั้งลงแล้วโดยแปลก
 กัน โหติ ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุ นั้น (อฏฺฐกถาจารย์) อ. พระอรรถกถาจารย์ อาห
 กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘(อตฺโถ) อ. อรรถ (อิตติ) ว่า ‘เขตฺตรกฺขํ ซึ่งการรักษาซึ่งนา’ (อิตติ)
 ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘โครกฺขนฺติ ว่า ‘โครกฺขํ’ ดังนี้ ฯ เตน เพราะเหตุ นั้น (อฏฺฐ
 กถาจารย์) อ. พระอรรถกถาจารย์ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘หิ เพราะว่า โคติ (วจนฺ)
 อ. คำว่า ‘โค’ ดังนี้ นามํ เป็นชื่อ ปจวียา ของแผ่นดิน (โหติ) ย่อมเป็น’ (อิตติ) ดังนี้”
 อิติ ดังนี้ ฯ

ฎฎีกาวาเสฏฐสูตฺรํ นั้นว่า “การท้วงความที่โครกฺขคัพฺพ์และกสิคัพฺพ์ มีอรรถเสมอกัน
 เป็นกิริยาซึ่งตั้งลงโดยแปลกกัน เพราะเหตุ นั้น พระอรรถกถาจารย์ จึงกล่าวว่า ‘บทว่า
 ‘โครกฺขํ’ ได้แก่ การรักษา’. เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ‘เพราะคำว่า ‘โค’ เป็นชื่อ
 ของแผ่นดิน”.

ตสฺมา ยตถ ทวยํ เอกโต อาคตํ, ตตฺถ กสิโต อญฺญา โครุขฯ, ยตถ โครุขฯว, สฯ ปกรณโต ฅาตพฺพา ฯ

ตสฺมา ยตถ (จาเน) ทวยํ เอกโต อาคตํ, (ปณฺทิตฺเตน) ตตฺถ (จาเน) กสิโต อญฺญา โครุขฯ (ฅาตพฺพา), ยตถ (จาเน) โครุขฯ ว (อาคตา), สฯ (โครุขฯ ปณฺทิตฺเตน) ปกรณโต ฅาตพฺพา ฯ

ตสฺมา เพราะเหตุ นั้น ทวยํ อ.หมวดสอง โครุขกสิสทุทานํ แห่งโครุขศัพฺทและ กสิศัพฺท ท. อาคตํ มาแล้ว เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน ยตถ (จาเน) ในที่ใด, โครุขฯ อ.โครุขศัพฺท (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต ฅาตพฺพา ฟังรู้ อญฺญา ว่า เป็นอย่างอื่น กสิโต จากกสิกรรม ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น, โครุขฯว อ.โครุขศัพฺท เทียว (อาคตา) มาแล้ว ยตถ (จาเน) ในที่ใด, สฯ (โครุขฯ) อ.โครุขศัพฺทนั้น (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต ฅาตพฺพา ฟังรู้ ปกรณโต โดยการกระทำทั่วไป ฯ

เพราะฉะนั้น โครุขศัพฺท และ กสิศัพฺท ทั้ง ๒ มารวมกันในที่ใด, ในที่นั้น โครุขศัพฺท บัณฑิตฟังรู้ว่าเป็นอย่างอื่นจากกสิศัพฺท. โครุขศัพฺทเท่านั้น มาในที่ใด, ในที่นั้น โครุขศัพฺท บัณฑิตฟังรู้โดยการกระทำไป.

[๔๐๑] กาลาติกฺกมนาทึ ปน เตสํ อากุลภาโว นาม ฯ

กาลาติกฺกมนาทึ (การณ) ปน เตสํ (กมฺมหนฺตาน) อากุลภาโว นาม (โหติ) ฯ

ปน ก็ กาลาติกฺกมนาทึ (การณ) อ.เหตุ มีการก้าวล่วงซึ่งกาลเป็นต้น เตสํ (กมฺมหนฺตาน) อากุลภาโว นาม ชื่อว่าความที่ แห่งการงาน ท. เหล่านั้น เป็นการงาน อันอากุล (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

ก็ เหตุมีการล่วงเลยเวลาเป็นต้น ชื่อว่าความที่ การงานเหล่านั้นอากุล.

เตนญฺจกถายํ “กาลญฺญตฺตาย ปฏฺฐึปรการิตาย อนลสฺตาย อุกฺขานวิริยสมฺปทาย อพฺยสนียตฺตาย จ กาลาติกฺกมนอปปฏฺฐึปรการณอรณสิถิลกรณาทึอากุลภาววิริหิตาติ

วุดตํ ๕ ตตถ โย กตตพพกาลํ อหาเปตฺวา กมฺมํ กโรติ, โส กาลญฺญุ นาม ๕
 ลภิตพพชนสฺส ปฏฺฐึปํ กโรนฺโต ปน ปฏฺฐึปการี นาม ๕ อีทิสฺส ทิ ชนํ วินฺทติ ๕
 เตนาห ภควา ยกฺขสํยุตฺเต อาพวกยกฺขสฺส ฃมฺมํ เทเสนฺโต

[๔๐๒] “ปฏฺฐึปการี ฐฺรฺวา อฏฺฐาตา วินฺทเต ชนฺนติ ๕

เตน (อฏฺฐกถาจริเยน) อฏฺฐกถายํ “(อตฺตโน) กาลญฺญุตาย (อตฺตโน) ปฏฺฐึปการิตาย (อตฺตโน)
 อนลสตาย อฏฺฐานวิริยสมฺปทาย (กมฺมุนตสฺส) อพฺยสนฺนียตาย จ กาลาติกฺกมฺนอปปฏฺฐึปกรณ-
 อกรณสิถิลกรณาทิอากุลภาววิริหิตาติ (วจนฺ) วุดตํ ๕ ตตถ (การณฺสุ) โย (ปุคฺคโล อตฺตนา)
 กตตพพกาลํ อหาเปตฺวา กมฺมํ กโรติ, โส (ปุคฺคโล) กาลญฺญุ นาม (โหติ) ๕ (ปุคฺคโล
 อตฺตนา) ลภิตพพชนสฺส ปฏฺฐึปํ (กมฺมํ) กโรนฺโต ปน ปฏฺฐึปการี นาม (โหติ) ๕ อีทิสฺส
 (ปุคฺคโล) ทิ ชนํ วินฺทติ ๕ เตน อาห ภควา ยกฺขสํยุตฺเต อาพวกยกฺขสฺส ฃมฺมํ เทเสนฺโต

[๔๐๒] “(ปุคฺคโล) ปฏฺฐึปการี ฐฺรฺวา อฏฺฐาตา วินฺทเต ชนฺนติ ๕

เตน เพราะเหตุนี้ (วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า “กมฺมุนตฺตา อ.การงาน ท. กาลาติกฺกมฺน-
 อปปฏฺฐึปกรณอกรณสิถิลกรณาทิอากุลภาววิริหิตา อันเว้นแล้วจากความที่แห่ง
 การงานอันอากุลมีการก้าวล่วงซึ่งกาล การกระทำซึ่งการงานอันไม่สมควร การไม่
 กระทำ และการกระทำอันย่อหย่อนเป็นต้น (อตฺตโน) กาลญฺญุตาย เพราะความที่
 แห่งตน เป็นผู้รู้ซึ่งกาล จ ด้วย (อตฺตโน) ปฏฺฐึปการิตาย เพราะความที่ แห่งตน
 เป็นผู้กระทำซึ่งการงานอันสมควรโดยปกติ จ ด้วย (อตฺตโน) อนลสตาย เพราะ
 ความที่ แห่งตน เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน จ ด้วย อฏฺฐานวิริยสมฺปทาย เพราะความถึง
 พร้อมด้วยความเพียรเป็นเหตุลุกขึ้น จ ด้วย (กมฺมุนตสฺส) อพฺยสนฺนียตาย เพราะ
 ความที่ แห่งการงาน ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมเสีย จ ด้วย” อิติ ดังนี้ (อฏฺฐกถา-
 จริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุดตํ กล่าวแล้ว อฏฺฐกถายํ ในอรรถกถา ๕ โย
 (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด (อตฺตนา) กตตพพกมฺมํ อหาเปตฺวา ไม่ยังการงานอันตนพึง
 กระทำให้เสื่อมไปแล้ว กโรติ ย่อมกระทำ กมฺมํ ซึ่งการงาน, โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคล
 นั้น ตตถ (การณฺสุ) กาลญฺญุ นาม ชื่อว่าเป็น- ในเหตุ ท. เหล่านั้นหนา -ผู้รู้ซึ่ง
 กาล (โหติ) ย่อมเป็น ๕ ปน อนึ่ง (ปุคฺคโล) อ.บุคคล กโรนฺโต ผู้กระทำอยู่ (กมฺมํ)
 ซึ่งการงาน ปฏฺฐึปํ อันสมควร (อตฺตนา) ลภิตพพชนสฺส แห่งทรัพย์อันตนพึงได้
 ปฏฺฐึปการี นาม ชื่อว่าเป็นผู้กระทำซึ่งการงานอันสมควรโดยปกติ (โหติ) ย่อมเป็น ๕

หิ ด้วยว่า (บุคคล) อ.บุคคล อีทิส ผู้เช่นนี้ วินุทติ ย่อมได้รับ ฌ ซึ่งทรัพย์ ฯ
 เตน เพราะเหตุนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า เทเสนโต เมื่อทรงแสดง ฌมม
 ซึ่งธรรม อาพวกยภุขสุส แก่อาพวกยภุขี ยภุขสยุดเต ในยภุขสังยุต อาห ตรัส
 แล้ว อิติ ว่า

“(บุคคล) อ.บุคคล ฐรวา ผู้มีฐระ อุฏจาตา ผู้หมั่นเป็นเหตุ
 ลุกขึ้น ปฏิรูปการี ผู้กระทำซึ่งการงานอันสมควรโดยปกติ
 วินุทเต ย่อมได้รับ ฌ ซึ่งทรัพย์” อิติ ดังนี้ ฯ

ในอรรถกถา ท่านจึงกล่าวว่า “การทำงานทั้งหลาย ชื่อว่าเว้นจากความเป็นการทำงาน
 อากุลมีการล่วงเวลา การทำไม่สมควร การไม่ทำ และการทำย่อหย่อนเป็นต้น เพราะ
 ความที่บุคคลเป็นผู้รู้จักกาลเวลา เป็นผู้ทำสมควร เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน ความถึงพร้อม
 ด้วยความเพียรคือความหมั่น และเพราะความที่การทำงานไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม
 เสีย”. ในเหตุทั้งหลายมีความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาเป็นต้นนั้น ผู้ใดไม่ยังกาลที่ตนที่พึง
 ทำให้เสื่อมเสียไปแล้วทำการงาน ผู้นั้น ชื่อว่าผู้รู้จักกาลเวลา. อนึ่ง ผู้ทำ (การงาน)
 ให้สมควรแก่ทรัพย์ที่ตนพึงได้ ชื่อว่าผู้ทำสมควร. ด้วยว่า บุคคลผู้เช่นนี้ ย่อมประสบ
 ทรัพย์ เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่อาพวกยภุขี จึง
 ตรัสไว้ในยภุขสังยุตว่า

“บุคคลผู้มีฐระ ผู้หมั่นเป็นเหตุลุกขึ้น ผู้ทำสมควร ย่อมหา
 ทรัพย์ได้”.

.....
 ตตถ เทสกาลาทีนิ อหาเปตวา โลกียสุส โลกุตตรสุส วา ฌนสุส ปฏิรูปี อธิคมุพายี
 กโรตีติ ปฏิรูปการี ฯ ฐรวาติ เจตสิกวิริยวเสน อนิกฺขิตตฺฐโร ฯ

อุฏจาตาทิ

โย จ สีตณฺจ อุณฺหณฺจ ตินา ภียโย น มณฺณตีติอาทีนา นเยน
 กายิกวิริยวเสน อุฏฺจานสมฺปนฺโน อสิถิลปรกฺกโม ฯ วินุทเต ฌนฺหฺติ เอกมุสิกาย น
 จิรฺสฺเสว จตฺสฺสตสฺสสุสฺสงฺขยํ จูปกนฺนฺเตวาสี วีย โลกียฌนณฺจ มหฺลลกมฺมหาติสุสฺสฺสฺสโร

วีย โลกุตตรชนญจ ลภตีติ ตพพณณนา ฯ

ตตถ (คาถายทุฒ) วินิจฺฉโย ปณฺหิตฺเตน เวทิตพฺโพ ฯ (โย ปุคฺคโล) เทสกาลาทีนฺ (โอภาสานิ) อหาเปตฺวา โลกียสฺส โลกุตตรสฺส วา ชนสฺส ปฏฺฐูปํ อธิคมฺพายํ กโรตีติ (โส ปุคฺคโล) ปฏฺฐูปการี ฯ ‘ธฺรฺวาทิ (ปทสฺส) ‘เจตสิกวิริยวเสน อนิกฺขิตตฺตฺธโร’ (อติ อตฺโถ) ฯ

‘อุฏฺฐาตาทิ (ปทสฺส)

‘โย จ (ปุคฺคโล) สีตํ จ อุณฺ्हํ จ ติณฺนา ภียโย น มณฺณตีติอาทินา นเยน กายิกวิริยวเสน อุฏฺฐานสมฺปนฺโน อสิถิลปรกฺกโม’ (อติ อตฺโถ) ฯ ‘วิทุเท ธนฺนฺติ (ปททวยสฺส) ‘เอกมฺมุสิกาย นจิรสฺเสว จตฺตฺสตสทสฺสสงฺขยํ (ลภนฺโต) จุปกนฺตฺเววาสี วีย โลกียชนํ จ มหฺลลภ-มหาติสฺสตฺเตโร วีย โลกุตตรชนํ จ ลภตี’ (อติ อตฺโถ)” อติ ตพพณณนา ฯ

ตพพณณนา อ.อรรถกถาแห่งยักขสังยุตนั้น อติ ว่า “(วินิจฺฉโย) อ.การวินิจฉัย ตตถ (คาถายทุฒ) ในกึ่งแห่งคาถานั้น (ปณฺหิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺโพ พึงทราบ ฯ (โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด เทสกาลาทีนฺ (โอภาสานิ) อหาเปตฺวา ไม่ยังโอกาส ท. มีสถานที่และกาลเป็นต้นให้เสื่อมไปแล้ว กโรตี ย่อมกระทำ อธิคมฺพายํ ซึ่งอุบายเป็นเครื่องบรรลู่ ปฏฺฐูปํ อันสมควร ธนฺนฺติ แก่ทรัพย์ โลกียสฺส อันเป็นโลกียะ วา หรือว่า โลกุตตรสฺส อันเป็นโลกุตตระ อติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ปฏฺฐูปการี ชื่อว่าผู้กระทำซึ่งการงานอันสมควรโดยปกติ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘อนิกฺขิตตฺตฺธโร ผู้มีธุระอันไม่ทอดทิ้งแล้ว เจตสิกวิริยวเสน ด้วยสามารถแห่งความเพียรอันเป็นไปทางจิต’ (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘ธฺรฺวาทิ ว่า ‘ธฺรฺวา’ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘อุฏฺฐานสมฺปนฺโน ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยความเพียรเป็นเหตุ ลูกขึ้น อสิถิลปรกฺกโม มีความบากบั่นไม่ย่อหย่อน กายิกวิริยวเสน ด้วยสามารถแห่งความเพียรอันเป็นไปทางกาย นเยน โดยนัย อติอาทินา เป็นต้นว่า

‘โย จ (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใดแล น มณฺณตีติ ย่อมไม่สำคัญ
 สีตํ จ ซึ่งความหนาวด้วย อุณฺ्हํ จ ซึ่งความร้อนด้วย ภียโย
 ยิง ติณฺนา กวาทญฺ้า’ อติ ดังนี้’

อิตติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘อุฏฺฐาตาติ ว่า ‘อุฏฺฐาตา’ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘(โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ลกฺติ ย่อมได้ โลกิยธฺนํ ซึ่งทรัพย์อันเป็นโลกิยะ จุพฺภนฺเตวาสี วีย ราวกะ อ.คนใช้ของเศรษฐีชื่อว่าจุพภะ (ลกนฺโต) ผู้ได้อยู่ จตฺตฺสฺสทสฺสสฺสขฺยํ ซึ่งทรัพย์อันบุคคลพึงนับว่าแสนสี่ นจิริสฺเสว โดยกาลไม่นานนั้น เทียว เอกมุสิกาย ด้วยหนุตัวหนึ่ง จ ด้วย โลกุตฺตรธฺนํ ซึ่งทรัพย์อันเป็นโลกุตระ มหุลลคมหาติสฺสตุเถโร วีย ราวกะ อ.พระมหาติสสะผู้แก่ผู้เถระ จ ด้วย’ (อิตติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท ‘วิญฺหเต ธนฺนฺติ ว่า ‘วิญฺหเต ธน’ ดังนี้ ฯ

อรรถกถายักขสังยุตฺตํนั้นว่า “ในครั้งกาลนั้น บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยดังนี้. บุคคล ชื่อว่าเป็นผู้ทำสมควร เพราะไม่ยังโอกาสมีประเทศและกาลเป็นต้นให้เสื่อม ทำสมควรคือให้เป็นอุบายแก่การบรรลุทรัพย์อันเป็นโลกิยะหรือโลกุตฺตระ. บทว่า ‘ธฺรฺว’ ได้แก่ผู้มีธฺระอันไม่ทอดทิ้ง ด้วยสามารถความเพียรที่เป็นไปทางจิต.

บทว่า ‘อุฏฺฐาตา’ ความว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยความหมั่น มีความบากบั่น ไม่ย่อหย่อน ด้วยสามารถความเพียรอันเป็นไปทางกาย โดยนัยว่า

‘ผู้ใด ไม่สำคัญความหนาวและความร้อนยิ่งไปกว่าหญ้า’ ดังนี้
เป็นต้น.

สองบทว่า ‘วิญฺหเต ธน’ ความว่า ผู้นั้น ย่อมได้โลกิยทรัพย์ ดุจคนใช้ของจุพภเศรษฐี ได้ทรัพย์นับได้สี่แสนชั่วคราวไม่นาน เพราะหนุเพียงตัวเดียว และย่อมได้โลกุตฺตรทรัพย์ ดุจพระมหาติสสะเถระผู้แก่เฒ่า”.

[๔๐๓] เทสกาลาทีนิ อหาเปตฺวาติ ยสฺมี เทเส ยสฺมี กาลे สภาควยาทีเก นิสฺสาย สกฺิจจํ ตีเรตพฺพํ, ตานิ เทสกาลาทีนิ อนตฺติกฺกมิตฺวา อตฺตโน วุชฺฐี อิจฺจนฺเตน ‘อัย นาม เทโส, ยตฺถาหํ เอตฺรหิ วสामी, อัย กาลो, อิเม เม มิตฺตา, อิเม เม สหายา, อหฺมจฺ เอทีโส ชาตฺกฺลปฺปเทสพฺลโภคปริวาราทึหิ, สกฺิจจํ อิทานิ อารทฺทพฺพํ, อิทานิ นารทฺทพฺพนฺติ สพฺพํ อุปปริกฺขิตฺวา ปฏิปชฺชิตพฺพํ ฯ เหวํ ปฏิปชฺชนฺโต หิ โลกิยสฺส ธนสฺส ปฏิรูปาธิคมฺปาโย กโรติ นาม ฯ โลกุตฺตรสฺส ปน สิลวิโสธนาทิวเสน เวทิตพฺโพ ฯ วทิตพฺพภาเวน ชฺโร วียาติ ชฺโร ภาโร ฯ อึช ปน ชฺโร สมฺปคฺคหฺโต

ตทุทฐรณน ชุโร วิริยํ ๕ โส สาทิสโย เอตสฺส อตถิติ ชุรวา ๕

อฏฺฐาตาติ ปเทน กายิกวิริยสฺส วุจฺจมานตฺตา เจตสิกวิริยวเสนาติ วิเสสํติ ๕
อนิกฺขิตตฺตฺตฺโร ทรอยหภาวโต ๕ อสิถิลปรกฺกโม อนลสภาวโต ๕ นจิริสฺเสวาติ จาตุมฺ-
มาสพฺภนฺตเรเวว ๕

จตฺตฺสฺสตสฺสสฺสขฺยฺนฺตติ กากณิกฏฺฐกหาปณโสฬสฺสหาปณจตฺตฺตฺสฺสติกหาปณสฺสสฺส-
หฺรณกฺกเมน เทว สตสฺสสฺสฺสฺสฺสฺส จูพกมหาเสฏฺฐิโน ธีตฺถ ลากวเสน เทว สตสฺสสฺสฺสฺสฺสฺส เอิว
จตฺตฺสฺสตสฺสสฺสขฺยฺนฺตติ ฐนํ เอกมฺมุสิกมฺมุเลน ยถา จูพกนฺตเววาสี เอิว อญฺโฆปิ
ปฏฺฐิรฺูปการี ชุรวา อฏฺฐาตา วินฺทเต ฐนฺตติ ตมฺมุฏฺฐิกา ๕

“เทสกาลาทีนํ อหาเปตฺวาติ (เอตถ วจเน วินิจฺจโย ปณฺตฺติเตน เวทิตฺตฺตฺตฺตฺ) ๕ (ปฺกฺคฺเลน)
ยสฺมี เทเส ยสฺมี กाले สภาควยาทีเก (ชเน) นิสฺสาย สกฺิจจํ ตีเรตฺตฺตฺตฺ, (ปฺกฺคฺเลน) ตานิ
เทสกาลาทีนํ (โอภาสานิ) อนตฺตฺกมิตฺตฺวา อตฺตโน วุฑฺฒิ อิจฺจนฺเตน ‘อโย นาม (โส) เทโส,
ยตถ (เทเส) หํ เอตฺรหิ วสามิ, อโย กาลो, อิม (ชนา) เม มิตฺตฺตา (โหนตฺติ), อิม (ชนา) เม
สหยา (โหนตฺติ), อหํ จ เอทิสฺ (อมฺหิ) ชาตฺตฺกฺลปฺเทสฺสพฺลโภคปริวาราทิหิ (การณฺเหหิ), (มยา)
สกฺิจจํ อิทานิ อารทฺตฺตฺตฺ, (มยา สกฺิจจํ) อิทานิ น อารทฺตฺตฺตฺตฺ สพฺพํ (สกฺิจจํ) อฺปฺปฺริกฺขิตฺตฺวา
ปฏฺฐิปรฺชิตฺตฺตฺ ๕ (ปฺกฺคฺโล) เอิว ปฏฺฐิปรฺชชฺนโต หิ โลกฺิยสฺส ฐนฺสฺส ปฏฺฐิปรฺชชฺนปฺปายํ กโรติ
นาม ๕ (ปณฺตฺติเตน) โลกฺุตฺตรสฺส ปน (ฐนฺสฺส ปฏฺฐิปรฺชชฺนปฺปาย) สิลวิโสชฺชนาทิวเสน
เวทิตฺตฺตฺตฺ ๕ (ภาโร ตสฺส ฐรฺสฺส ปฺกฺคฺลสฺส) วหิตฺตฺตฺตฺตฺวเณ ชุโร วิยาติ ชุโร ภาโร ๕ อิช
(‘ชุรวาติ ปเท) ปน ฐุโร สมฺปคฺคฺโต (ปฺกฺคฺลสฺส) ตทุทฐรณน ชุโร วิริยํ ๕ โส สาทิสโย (ชุโร)
เอตสฺส (ปฺกฺคฺลสฺส) อตถิติ (เอโส ปฺกฺคฺโล) ชุรวา ๕

(อฏฺฐกถาจรฺเยน) ‘อฏฺฐาตาติ ปเทน (ภควตฺตา) กายิกวิริยสฺส วุจฺจมานตฺตา ‘เจตสิกวิริยวเสนาติ
(วจเน) วิเสสํติ ๕ (ปฺกฺคฺโล) อนิกฺขิตตฺตฺตฺโร (ตสฺส ปฺกฺคฺลสฺส) ทรอยหภาวโต ๕ (ปฺกฺคฺโล) อสิถิล-
ปรกฺกโม (ตสฺส ปฺกฺคฺลสฺส) อนลสภาวโต ๕ ‘นจิริสฺเสวาติ (ปทสฺส) ‘จาตุมฺมาสพฺภนฺตเร เอิว’
(อิติ อตฺถ) ๕

‘จตฺตฺสฺสตสฺสสฺสขฺยฺนฺตติ (ปทสฺส) ‘กากณิกฏฺฐกหาปณโสฬสฺสหาปณจตฺตฺตฺสฺสติกหาปณสฺสสฺส-
หฺรณกฺกเมน เทว สตสฺสสฺสฺสฺสฺส จูพกมหาเสฏฺฐิโน ธีตฺถ ลากวเสน เทว สตสฺสสฺสฺสฺสฺส เอิว
จตฺตฺสฺสตสฺสสฺสขฺยฺนฺตติ ฐนํ เอกมฺมุสิกมฺมุเลน ยถา จูพกนฺตเววาสี (วินฺทเต), เอิว อญฺโฆปิ (ปฺกฺคฺโล)

ปฏิรูปการี ฐรวา อุจจาตา วินุทเต ธนั' อิติ อตฺโถ)" อิติ ตมฺภิกฺกา ฯ

ตมฺภิกฺกา อ.ภิกฺกาแห่งยักขสังยุตนั้น อิติ ว่า "(**วินิจฺฉโย**) อ.การวินิจฉัย '**เทสกาลาทีนิ** อหาเปตฺวาติ (**เอตฺถ วจฺเ**) ในคำนี้ว่า 'เทสกาลาทีนิ อหาเปตฺวา' ดังนี้ (**ปญฺทิตฺเตน**) อันบัณฑิต (**เวทิตฺตฺโป**) ฟังทราบ ฯ **สกิจจํ** อ.กิจของตน (**ปฺคฺคฺเลน**) อันบุคคล **นิสฺสาย** อาศัยแล้ว **สภาคฺวยาทิกเ** (**ชเ**) ซึ่งชน ท. มีผู้มีวัยอันเสมอกันเป็นต้น **ตีเรตฺตพฺพํ** ฟังพิจารณา **ยสฺมี** เทเส ในประเทศใด **ยสฺมี** กाल ในกาลใด, **สพฺพํ** (**สกิจจํ**) อ.กิจของตนทั้งปวง (**ปฺคฺคฺเลน**) อันบุคคล **ตานิ** เทสกาลาทีนิ (**โอภาสานิ**) อนตฺถิกมิตฺวา **อตฺตโน** วุฑฺฒิ อิจฺฉนฺเตน ผู้ไม่ก้าวล่วงแล้ว ซึ่งโอกาส ท. มีประเทศ และกาลเป็นต้นเหล่านั้น **ปรารธนา**อยู่ ซึ่งความเจริญ แก่ตน **อุปปริกฺขิตฺวา** พิจารณา แล้ว **อิติ** ว่า 'อหํ อ.เรา **วสามิ** ย่อมอยู่ **เอตฺรหิ** ในกาลนี้ **ยตฺถ** (**เทเส**) ในประเทศใด, (**โส**) **เทโส** อ.ประเทศนั้น **อโย** นาม ชื่อนี้, **อโย** กาลิ อ.กาลนี้, **อิเม** (**ชนา**) อ.ชน ท. เหล่านี้ **มิตฺตา** เป็นมิตร **เม** ของเรา (**โหนฺติ**) ย่อมเป็น, **อิเม** (**ชนา**) อ.ชน ท. เหล่านี้ **สหายา** เป็นสหาย **เม** ของเรา (**โหนฺติ**) ย่อมเป็น, **จ** อนึ่ง **อหํ** อ.เรา **เอทิสฺ** เป็นผู้เช่นนี้ **ชาติกุลปฺปเทสพฺลโภคปริวาราทิ** (**การณฺหิ**) ด้วยเหตุ ท. มีชาติ ตระกูล ประเทศ กำลัง โภคะ และบริวารเป็นต้น (**อมฺหิ**) ย่อมเป็น, **สกิจจํ** อ.กิจของตน (**มยา**) อันเรา **อารทฺธพฺพํ** ฟังปรารภ **อิทานิ** ในกาลนี้, (**สกิจจํ**) อ.กิจของตน (**มยา**) อันเรา **น** **อารทฺธพฺพํ** ไม่ฟังปรารภ **อิทานิ** ในกาลนี้' อิติ ดังนี้ **ปฏฺิพฺชชิตฺตพฺพํ** ฟังดำเนินไป ฯ **หิ** ด้วยว่า (**ปฺคฺคฺโล**) อ.บุคคล **ปฏฺิพฺชชฺนโต** เมื่อปฏิบัติ **เอว** อย่างนี้ **กโรติ** นาม ชื่อว่าย่อมกระทำ **อธฺคฺมฺปาโย** ซึ่งอุบายเป็นเหตุบรรลฺล **ปฏฺิรूपิ** อันสมควร **ธนฺสฺส** แก่ทรัพย์ **โลกิยฺสฺส** อันเป็นโลกิยะ ฯ **ปน** ส่วนว่า (**อธฺคฺมฺปาโย**) อ.อุบายเป็นเหตุบรรลฺล (**ปฏฺิรूपิ**) อันสมควร (**ธนฺสฺส**) แก่ทรัพย์ **โลกุตฺตรสฺส** อันเป็นโลกุตฺระ (**ปญฺทิตฺเตน**) อันบัณฑิต **เวทิตฺตฺโป** ฟังทราบ **สีล-วิโสธนาทิวเสน** ด้วยสามารถแห่งเหตุมีการยังศีลให้หมดจดวิเศษเป็นต้น ฯ (**ภาโร**) อ.ภาระ **ฐโร** **วีย** รวากะ อ.แอก (**ตสฺส** **ภารสฺส** **ปฺคฺคฺเลน**) **วหิตฺตพฺพภาเว** เพราะความที่ แห่งภาระนั้น เป็นของ อันบุคคล ฟังนำไป **อิติ** เพราะเหตุนั้น **ฐโร** ชื่อว่าภาระ **ภาโร** คือ อ.ภาระ ฯ **ปน** แต่ว่า **วิริยิ** อ.ความเพียร **ฐโร** ชื่อว่าภาระ **ตทฺุทธฺธณ** เพราะเป็นเครื่องช่วยซึ่งธุระนั้น (**ปฺคฺคฺลสฺส**) ของบุคคล **สมฺปคฺคฺหโต** ผู้ประคับประคองอยู่ **ฐโร** ซึ่งธุระ **อิธ** ('**ฐรวาติ** **ปเท**) ในบทว่า 'ฐรวา' ดังนี้ ฯ **โส** **สาติสโย**

(ธูโร) อ.ธูระอันมียั้งนั้น อตุถิ มีอยู่ เอตสุส (บุคคลสุส) แก่บุคคลนั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (เอโส บุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ธูรวา ชื่อว่าผู้มีธูระ ๫

(วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า ‘เจตสิกวิริยวเสน ด้วยสามารถแห่งความเพียรอันเป็นไปทางจิต’ อิติ ดังนี้ (อฏฺฐจกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วิเสสิตฺ ทำให้แปลกแล้ว กายิกวิริยสุส (ภควตา) วุจฺจมานตฺตา เพราะความที่ แห่งความเพียรอันเป็นไปทางกาย เป็นกิริยา อันพระผู้มีพระภาคเจ้า จะตรัส ปเทน ด้วยบท ‘อฏฺฐจตาติ ว่า ‘อฏฺฐจตา’ ดังนี้ ๫ (บุคฺคโล) อ.บุคคล อนิกฺขิตตฺธูโร ผู้มีธูระอันไม่ทอดทิ้งแล้ว (ตฺสฺส บุคฺคฺลสุส) โธรยฺหภาวโต เพราะความที่แห่งบุคคลเป็นผู้นำไปธูระ ๫ (บุคฺคโล) อ.บุคคล อสิถิลปรกุกโม ผู้มีความบากบั่นอันไม่ย่อหย่อน (ตฺสฺส บุคฺคฺลสุส) อนลสฺภาวโต เพราะความที่แห่งบุคคลนั้นเป็นผู้ไม่มีความเกียจคร้าน ๫ (อตฺถโ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า ‘จาตุมฺมาสพฺพหฺตฺเร เอว ในภายในแห่งเดือน ๔ นั้นเทียว’ (อิติ) ดังนี้ (ปทฺสฺส) แห่งบท ‘นจิริสฺเสวาติ ว่า ‘นจิริสฺเสว’ ดังนี้ ๫

(อตฺถโ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า ‘จฺฐพฺกนฺเตวาสี อ.คนใช้ของเศรษฐีชื่อว่าจฺฐพฺกะ (วินฺทเต) ย่อมได้รับ (ธฺ) ซึ่งทรัพย์ จตฺสฺสตฺสทฺสฺสสงฺขยํ อันบุคคลพึงนับว่าแสนสี่ เอกมฺมุสิกมฺมุเลน ด้วยต้นทุนคือหนุตัวหนึ่ง เอว อย่างนี้ อิติ คือ ‘สฺตสฺสทฺสฺสทานิ ซึ่งแสน ท. เทว ๒ กากณิกฏฺฐกหาปณโสฬสฺสกหาปณจตฺตฺพิสฺตติกหาปณสทฺสฺสทฺรณกุกเมน โดยลำดับแห่งการนำไปซึ่งกากณิกหนึ่ง ๘ กหาปณะ ๑๖ กหาปณะ ๒๔ กหาปณะ และพันกหาปณะ สฺตสฺสทฺสฺสทานิ ซึ่งแสน ท. เทว สอง ลากวเสน ด้วยสามารถแห่งการได้ ธิตฺ ซึ่งธิดา จฺฐพฺกมฺมหาเสฏฺฐจฺโหน ของมหาเศรษฐีชื่อว่าจฺฐพฺกะ’ ยถา จันฺไต, อญฺโฆปี (บุคฺคโล) อ.บุคคลแม่อื่น ปฏฺฐิรูปการี ผู้กระทำซึ่งการงานอันสมควร โดยปกติ ธูรวา ผู้มีธูระ อฏฺฐจตา ผู้ขยันเป็นเหตุลุกขึ้น วินฺทเต ย่อมได้รับ ธฺ ซึ่งทรัพย์ เอว จันฺตฺนํ’ (อิติ) ดังนี้ (ปทฺสฺส) แห่งบท ‘จตฺสฺสตฺสทฺสฺสสงฺขยฺนฺติ ว่า ‘จตฺสฺสตฺสทฺสฺสสงฺขยํ’ ดังนี้’ อิติ ดังนี้ ๫

ฎีกายักขสังยุตฺตํนั้นว่า “ในคำว่า ‘เทศกาลาทีนิ อหาเปตฺวา’ เป็นต้น บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยดังนี้. ในประเทศใด ในกาลใด บุคคลอาศัยชนผู้มีวัยเสมอกันเป็นต้นแล้ว พึงพิจารณากิจของตน บุคคลผู้ปรารถนาความเจริญแก่ตน ไม่ล่วงเลยประเทศและกาล เป็นต้นเหล่านั้น พิจารณากิจของตนทั้งสิ้นว่า ‘ประเทศที่เราอยู่ในบัดนี้ ชื่อนี้, กาลนี้,

ชนเหล่านี้เป็นมิตรของเรา, ชนเหล่านี้เป็นสหายของเรา, เราเป็นผู้เช่นนี้ ด้วยชาติสกุล ประเทศ กำลัง โภคะ และบริวารเป็นต้น, บัดนี้ เราควรเริ่มกิจของตน, บัดนี้ เรายังไม่ควรเริ่มกิจของตน' ดังนี้แล้ว ฟังดำเนินการ. ด้วยว่า บุคคลเมื่อปฏิบัติเช่นนี้ ชื่อว่าทำสมควร คือเหมาะแก่การจะได้โลกียทรัพย์. ส่วนอุบายอันเหมาะแก่การจะได้โลกุตตรทรัพย์ ฟังทราบด้วยสามารถเหตุมีการชำระศีลเป็นต้น. ที่ชื่อว่าฐานะ เพราะเป็นดังแอก โดยความเป็นของอันบุคคลพึงนำไป ได้แก่ภาระ. แต่ในบทว่า 'ธรรวา' นี้ ความเพียร ชื่อว่าฐานะ เพราะเป็นเครื่องช่วยฐานะนั้นของผู้รับฐานะอยู่, ฐานะอันดียั้งนั้น มีแก่บุคคลนั้น เพราะเหตุนี้ บุคคลนั้น ชื่อว่าผู้มีฐานะ.

พระอรรถกถาจารย์กล่าวให้แปลออกไปว่า 'ด้วยอำนาจแห่งความเพียรทงใจ' เพราะความเพียรทางกาย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอยู่ด้วยบทว่า 'อุฏฺฐาตา'. บุคคล ชื่อว่ามีฐานะไม่ทอดทิ้ง เพราะความเป็นผู้เอาฐานะ. ชื่อว่ามีความบากบั่นไม่ย่อหย่อน เพราะความเป็นผู้ไม่เกียจคร้าน. บทว่า 'นจิรสฺเสว' ได้แก่ ในภายใน ๔ เดือนเท่านั้น.

บทว่า 'จตุสฺสตสฺสสฺสงฺขย' ความว่า คนใช้ของจุฬกเศรษฐี ได้ทรัพย์นับได้สี่แสน ด้วยต้นทุนคือหนูตัวเดียว โดยการนับอย่างนี้ คือ สองแสน โดยลำดับแห่งการผนวก (เข้าตั้งแต่) กากณิกหนึ่ง ๘ กหาปณะ ๑๖ กหาปณะ ๒๔ กหาปณะ และพันกหาปณะ (และอีก) สองแสน ด้วยสามารถการได้ธิดาของจุฬกมหาเศรษฐี ฉันทิ, แม้บุคคลอื่นผู้ทำสมควร มีฐานะ หมั้น ย่อมหาทรัพย์ได้ ฉันทิ."

.....
 ตตฺริมานิ วตฺถุณี ฯ

อิมานิ วตฺถุณี อ.เรื่อง ท. เหล่านี้ ตตร (ปพฺเพ) ในข้อนั้น ฯ

ในข้อนั้น มีเรื่องเหล่านี้ (เป็นอุทาหรณ์).

.....

๑. จุฬิกนเตवासีกวตถุ

[๔๐๔] อตีเต พาราณสียํ โพรสิตโต จุฬโก นาม เสฏฺฐิ หุตฺวา สพฺพนิมิตฺตณฺญ อโหสิ ๗ โส เอกทิวสํ ราชูปฏฺฐานํ คจฺจนโต อนฺตรวีถิยํ มตฺมุสิกํ ทิสฺวา ตํขณํ นกฺขตฺตํ สมานेतฺวา “สกฺกา จกฺขุมตา กุลปฺตฺเตน อิมํ มุสิกํ คเหตฺุวา ทารภณํ กาทุํ กมฺมหนฺตํ จ ปโยเชตฺตุนฺติ อาห ๗ ตํ สุตฺวา ตสฺสนฺเตवासี อณฺตโร ทฺกคตฺปริโส ตํ คเหตฺุวา อาปณฺเ วิพารสฺสตุถาย ทตฺวา กากณิกํ ลภิตฺวา ตาย กากณิกาย ฝานิ ตํ กิณฺติว ปานียฆฺฏํ คเหตฺุวา อรณฺญโต อากจฺจนฺตานํ มาลาการานํ ฝานิตฺตญจ ปานียญจ อทาสี ๗ เต ตสฺส เอเกกํ ปุปฺพมฺมุจฺจि อทฺสุ ๗ โส ปุปฺพมฺมุเลน ฝานิ ตํ กิณฺติว ปานียฆฺฏํ คเหตฺุวา ปุณทิวเส ปุปฺพารามเมว คโต ๗ ตํ ทิวสํ มาลาการา ตสฺส อทฺสุโวจิตเก ปุปฺพคจฺเจ อทฺสุ ๗ โส นจิริสฺเสว อิมินา อุปาเยน อฏฺจ กหาปณฺเ ลภี ๗

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว โพรสิตโต อ.พระโพธิสัตว์ เสฏฺฐิ เป็นเศรษฐี จุฬโก นาม ชื่อว่าจุฬิกะ พาราณสียํ ในเมืองพาราณสี หุตฺวา เป็น สพฺพนิมิตฺตณฺญ เป็น ผู้ซึ่งนิมิตทั้งปวง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง โส (จุฬโก) อ.เศรษฐี ชื่อว่าจุฬิกะนั้น คจฺจนโต เมื่อไป ราชูปฏฺฐานํ สถานที่เป็นที่บำรุงของพระราชา ทิสฺวา เห็นแล้ว มตฺมุสิกํ ซึ่งหนุตัวตายแล้ว อนฺตรวีถิยํ ในระหว่างแห่งถนน สมานेतฺวา ตรวจดูแล้ว นกฺขตฺตํ ซึ่งนักษัตร ตํขณํ ในขณะนั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “กุล- ปฺตฺเตน อ้นกุลบุตร จกฺขุมตา ผู้มีจักษุ สกฺกา อาจ อิมํ มุสิกํ คเหตฺุวา ทารภณํ กาทุํ เพื่ออัน ถือเอา ซึ่งหนุนี้ แล้วจึงกระทำ ซึ่งการเลี้ยงซึ่งภรรยา จ ด้วย ปโยเชตฺตํ เพื่ออันประกอบ กมฺมหนฺตํ ซึ่งการงาน จ ด้วย” อิติ ดังนี้ ๗ ทฺกคตฺปริโส อ.บุรุษผู้ ถึงแล้วซึ่งยาก อณฺตโร คนใดคนหนึ่ง อนฺเตวาสี ผู้เป็นคนรับใช้ ตสฺส (จุฬิกสฺส) ของเศรษฐีชื่อว่าจุฬิกะนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งคำนั้น คเหตฺุวา ถือเอา แล้ว ตํ (มุสิกํ) ซึ่งหนุนั้น ทตฺวา ให้แล้ว อตฺถาย เพื่อประโยชน์ วิพารสฺส แก่แมว อาปณฺเ ที่ร้านตลาด ลภิตฺวา ได้แล้ว กากณิกํ ซึ่งกากณิกหนึ่ง กิณฺติว ชื่อ แล้ว ฝานิตํ ซึ่งน้ำอ้อย ตาย กากณิกาย ด้วยกากณิกนั้น คเหตฺุวา ถือเอาแล้ว ปานียฆฺฏํ ซึ่งหม้อแห่งน้ำอันบุคคลพึงดื่ม อทาสี ได้ให้แล้ว ฝานิตํ จ ซึ่งน้ำอ้อยด้วย ปานีย จ ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่มด้วย มาลาการานํ แก่บุคคลผู้กระทำซึ่งระเบียบ ท.

อาคจฺจนฺตนาหํ ผู้มาอยู่ อรณฺยโต จากป่า ๗ เต (มาลาการา) อ.บุคคลผู้กระทำซึ่ง
 ระเบียบ ท. เหล่านั้น อทฺสุ ได้ให้แล้ว ปุพฺพมฺมุจฺจิ ซึ่งกำแหงดอกไม้ เอเกกํ กำหนึ่ง ๆ
 ตสฺส (ปริสฺสส) แก่บุรุษนั้น ๗ โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น ก็ณฺตวา ชื่อแล้ว ผาณฺติตํ ซึ่ง
 น้ำอ้อย ปุพฺพมฺมุเลน ด้วยมูลค่าแห่งดอกไม้ คเหตุวา ถือเอาแล้ว ปาหิยฺมกฺกํ ซึ่งหม้อ
 แห่งน้ำอันบุคคลพึงดื่ม คโต ไปแล้ว ปุพฺพมารามํ เอว สู้สวนแห่งดอกไม้โน้นเกี่ยว
 ปุณทิวเส ในวันรุ่งขึ้น ๗ ตทิวสํ ในวันนั้น มาลาการา อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งระเบียบ
 ท. อทฺสุ ได้ให้แล้ว ปุพฺพผคจฺเจ ซึ่งพุ่มแห่งดอกไม้ ท. อทฺทโวจิตฺเท อันตนเก็บ
 แล้วกึ่งหนึ่ง ตสฺส (ปริสฺสส) แก่บุรุษนั้น ๗ โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น ลภิ ได้แล้ว
 กหาปณฺเ ซึ่งกหาปณะ ท. อฏฺฐ ๘ อิมินา อุปาเยน ด้วยอุบายนี้ หจิริสฺเสว โดย
 กาลไม่นานนั้นเกี่ยว ๗

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เป็นเศรษฐีชื่อว่าจุกกะ ในกรุงพาราณสี ได้เป็นผู้รื้อมิตทั้ง
 ปวง. วันหนึ่ง ท่านจุกกะเศรษฐีนั้น ไปยังราชสำนัก พบหนูตายตัวหนึ่งในระหว่างถนน
 ตรวจสอบดูดาวนักษัตรในขณะนั้นแล้ว กล่าวว่า “กุลบุตรผู้มีจักขุ ถือเอาหนูตัวนี้แล้ว
 อาจเลี้ยงดูภรรยา และประกอบกิจการงานได้”. บุรุษเขี้ยวใจคนหนึ่ง เป็นคนใช้ของท่าน
 เศรษฐีนั้น ได้ยินคำนั้น จึงถือเอาหนูนั้น จำหน่ายในตลาด เพื่อประโยชน์แก่แมว ได้
 ทรัพย์กาคณิกหนึ่ง ชื่อน้ำอ้อยด้วยทรัพย์กาคณิกหนึ่งนั้น ถือเอาหม้อน้ำดื่มไป ได้ให้
 น้ำอ้อยและน้ำดื่มแก่พวกช่างจัดดอกไม้ซึ่งกำลังมาจากป่า. พวกช่างจัดดอกไม้เหล่านี้นั้น
 ได้ให้ดอกไม้คนละกำแก่เขา. เขาชื่อน้ำอ้อยด้วยมูลค่าคือดอกไม้ ถือเอาหม้อน้ำ
 ดื่ม ไปยังสวนดอกไม้ในวันรุ่งขึ้น. วันนั้น พวกช่างจัดดอกไม้ ได้ให้พุ่มดอกไม้ซึ่งเก็บ
 ได้ครึ่งหนึ่งแก่เขา. เขาได้ทรัพย์ ๘ กหาปณะโดยอุบายนี้ ต่อกาลไม่นานเลย.

.....

ปุเนกฺสมิ วาตวฺภูจฺจิทิวเส ราชฺยุยานเ พหู สุกฺขทณฺฑทกา จ สาขา จ ปลาสมฺยจ
 วาเตน ปตีสฺสุ ๗ อุยฺยานปาโล ฉทฺเทตฺตุ นาสกฺขิ ๗ โส ตตฺถ คนฺตวา “สเจ อิมานิ
 ทารุพฺพณฺณานิ มยฺหิ ทสฺสสิ, นีหริสฺสามิตี อาห ๗ อุยฺยานปาโล ตสฺส อทาสิ ๗
 โส ทารกานํ เกพิมณฺฑลํ คนฺตวา ผาณฺติตํ ทตฺวา มุหฺตฺเตน ตานิ นีหฺราเปตฺวา
 อุยฺยานทฺวาเร ราสี กาเรสิ ๗ ตทา ราชกฺุมภกาโร กุลาลภาชฺชานํ ปจฺนตฺถาย
 ตสฺส โสฬส กหาปณฺเ จาภฺวิอาทีนิ ภาชฺชานานิ จ ทตฺวา ตานิ คณฺหิ ๗ เอวมฺสฺส

จตุพพิสติ กหาปณานิ ชาตานิ ฯ โส นครทวารสมิเป ปาเนียจภูมิ จเปตวา
 ปณจสตติณหารเก ปาเนียน อุปภูจิติ ฯ “ตุวั สมม อมหากัม พหุปการโ, กิณเต
 กโรมาติ ฯ โส “มยหัม กิจเจ อุปนเน, กริสฺสธาติ วตฺวา อิตฺ จิตฺ จ วิจรนฺโต
 ชลถลปถกมฺมิกวาณิเชหิ สหฺริ มิตฺตสนฺถวํ อกาสิ ฯ อเถโก ถลปถกมฺมิโก “เสว
 อสฺสวาณิชโก ปณจ อสฺสสตานิ คเหตุวา อาคมิสฺสตีติ อาจิกฺขิ ฯ ตํ สุตฺวา โส
 ตินหารเก อาห “อชฺช มยหัม เอเกกัม ตินกลาปํ เทถ, มยา จ ตินเณ อวิกฺกิตฺเต,
 มา วิกฺกิตฺถาติ ฯ เต “สาธฺฐติ วตฺวา ปณจ ตินกลาปสตานิ ตสฺส ฆเร ปาตยีสฺสุ ฯ
 อสฺสวาณิโช อณฺณตฺถ ตินเณ อลภิตฺวา ตสฺส สหฺสฺสํ ทตฺวา ตินเณ คณฺหิ ฯ ตโต
 กติปาหจฺเจเนนสฺส ชลปถกมฺมิโก ปฏฺฐนฺนหิ นาวา อาคตาติ อาจิกฺขิ ฯ โส อภูจฺหิ
 กหาปณเหิ สพฺพปวิวารสมฺปนฺนํ ตาวากาลิกํ รถํ คเหตุวา มหฺนฺเตน ยเสน ปฏฺฐนฺ
 คนฺตฺวา เอกํ องฺคฺลิมุทฺทิกํ นาวาย สจฺจการํ ทตฺวา อนฺโตสลาถยํ นิสฺสีทิ ฯ

วาทวภูจิติวเส ในวันแห่งลมและฝน เอกสมิ วันหนึ่ง ปุณ อิก สุขขทณฺทกา จ
 อ.ท่อนแม่แห่ง ท. ด้วย สาขา จ อ.กิ่งไม้ ท. ด้วย ปลาสลิม จ อ.ไปไม้ด้วย พหุ มาก
 ราชุຍຍာเน ในพระราชอุทยาน ปตีสฺสุ ร่วงลงแล้ว วาเตน เพราะลม ฯ อูຍຍာเนปาล
 อ.บุคคลผู้รักษาซึ่งอุทยาน น อสฺกฺขิ ไม่ได้ आजแล้ว จทฺเทตฺตุ เพื่ออันทั้ง ฯ โส
 (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว ตตฺถ (อูຍຍာเน) ที่อุทยานนั้น อาห กล่าว
 แล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าวา (ตุวั) อ.ท่าน ทสฺสสิ จักให้ อิมานิ ทารุปณฺณานิ ซึ่งพิน
 และไปไม้ ท. เหล่านี้ มยหัม แก่กระผมไซรั, (อหฺ) อ.กระผม นีหริสฺสามิ จักนำออก
 ไป” อิติ ดังนี้ ฯ อูຍຍာเนปาล อ.บุคคลผู้รักษาซึ่งอุทยาน อทาสิ ได้ให้แล้ว ตสฺส
 (ปุริสฺส) แก่บุรุษนั้น ฯ โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว เกพิมณฺทลํ
 สฺสูสนามเป็นที่เล่น ทารกานํ ของเด็กชาย ท. ทตฺวา ให้แล้ว ผาณฺตี ซึ่งน้ำอ้อย
 (เต ทารเก) ยังเด็กชาย ท. เหล่านั้น นีหราเปตฺวา ให้นำออกไปแล้ว ตานิ (ทารุ-
 ปณฺณานิ) ซึ่งพินและไปไม้ ท. เหล่านั้น มฺหฺนฺเตน โดยกาลชั่วคราว การสิ ให้กระทำ
 แล้ว ราสิ ให้เป็นกอง อูຍຍာเนทฺวาเร ไกล่ประตฺวแห่งอุทยาน ฯ ตทา ในกาลนั้น
 ราชกฺุมภกาโร อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อของพระราชา ทตฺวา ให้แล้ว กหาปณ
 ซึ่งกหาปณะ ท. โสฬส ๑๖ จ ด้วย ภาชานานิ ซึ่งภาชนะ ท. จาฏฺฐิอาทินิ มีตุ้ม
 เป็นต้น จ ด้วย ตสฺส (ปุริสฺส) แก่บุรุษนั้น ปจฺนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การ
 เผา กุลาภาชานานิ ซึ่งภาชนะอันเป็นนวิการแห่งดินเหนียว ท. คณฺหิ ถือเอาแล้ว

ตานี (ทารุณุณานี) ซึ่งพินและไปไม้ ท. เหล่านั้น ๕ กหาปณานี อ.กหาปณะ ท.
 จตุพพิสติ ๒๔ ชาตานี เกิดแล้ว อสุส (ปฺริสสุส) แก่บุรุษนั้น เอวี่ ด้วยประการ
 ฉะนี้ ๕ โส (ปฺริโส) อ.บุรุษนั้น จเปตวา วางไว้แล้ว ปาหิยจาฏฐิ ซึ่งหม้อแห่งน้ำ
 อันบุคคลพึงดื่ม นครทวารสมิเป ในที่ใกล้แห่งประตูแห่งพระนคร อุပ္ภูจฺหิ บำรุง
 แล้ว ปญฺจสตติณหารเก ซึ่งบุคคลผู้นำไปซึ่งหย้าผู้มีรอยเท้าเป็นประมาณ ท.
 ปาหิเยน ด้วยน้ำอันบุคคลพึงดื่ม ๕ (เต ตินหารกา) อ.บุคคลผู้นำไปซึ่งหย้า ท.
 เหล่านั้น (อาหฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สมุม แนะสหาย ตฺวํ อ.ท่าน พหุปการโ เป็น
 ผู้มีอุปการะมาก อมฺหากํ แก่เรา ท. (อสิ) ย่อมเป็น, (มยฺ) อ.เรา ท. กโรม จะกระทำ
 ก็ ซึ่งอะไร เต แก่ท่าน” อิติ ดังนี้ ๕ โส (ปฺริโส) อ.บุรุษนั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ
 ว่า “กิจฺเจ ครั้นเมื่อกิจ มยฺหํ ของข้าพเจ้า อุปฺปนฺเน เกิดขึ้นแล้ว, (ตฺมุเห) อ.ท่าน
 ท. กริสฺสถ จักกระทำ” อิติ ดังนี้ วิจฺรหฺโต เทียวไปอยู่ อิตฺ (ปฺสุสโต) จ อิตฺ
 (ปฺสุสโต) จ ข้างนี้ด้วย ข้างนี้ด้วย โอกาสิ ได้กระทำแล้ว มิตฺตสนฺถวํ ซึ่งความสนิท
 สนมเป็นมิตร สทฺธิ กับ ชลฺลปถกมฺมิกวาณิเชหิ ด้วยพ่อค้าผู้ประกอบแล้วด้วย
 การงานในทางน้ำและทางบก ท. ๕ อด ครั้งนั้น ถลปถกมฺมิโก อ.บุคคลผู้ประกอบ
 แล้วด้วยการทำงานทางบก เอโก คนหนึ่ง อาจิกฺขิ บอกแล้ว อิติ ว่า “เสว ในวันพรุ่ง นี้
 อสุสวาณิโช อ.พ่อค้าม้า คเหตุวา พาเอาแล้ว อสุสสตานี ซึ่งรอยแห่งม้า ท.
 ปญฺจ ๕ อาคมิสฺสติ จักมา” อิติ ดังนี้ ๕ โส (ปฺริโส) อ.บุรุษนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว
 ตํ (วจนฺ) ซึ่งคำนั้น อาห กล่าวแล้ว ตินหารเก กะบุคคลผู้นำไปซึ่งหย้า ท. อิติ
 ว่า “อชฺช ในวันนี้ (ตฺมุเห) อ.ท่าน ท. เทถ ขอจงให้ ตินฺกลาปฺ ซึ่งพอนแห่งหย้า
 เอเกกํ พอนหนึ่งๆ มยฺหํ แก่ข้าพเจ้า, จ อนึ่ง ตินฺเ ครั้นเมื่อหย้า มยา อันข้าพเจ้า
 อวิกฺกิตฺเต ไม่ขายแล้ว, (ตฺมุเห) อ.ท่าน ท. มา วิกฺกิตฺถ ขอจงอย่าขาย” อิติ
 ดังนี้ ๕ เต (ตินหารกา) อ.บุคคลผู้นำไปซึ่งหย้า ท. เหล่านั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ
 ว่า “สาธฺ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ ตินฺกลาปฺสตานี ยังรอยแห่งกำแห่งหย้า ท. ปญฺจ ๕
 ปาตยิสฺสุ ให้ตกไปแล้ว ฆเร ที่เรือน ตสฺส (ปฺริสสุส) ของบุรุษนั้น ๕ อสุสวาณิโช
 อ.พ่อค้าม้า อลภิตฺวา ไม่ได้แล้ว ตินฺ ซึ่งหย้า อญฺจตฺถ (จาเน) ในที่อื่น ทตฺวา ให้
 แล้ว สหฺสฺส ซึ่งพันแห่งทรัพย์ ตสฺส (ปฺริสสุส) แก่บุรุษนั้น คณฺหิ ถือเอาแล้ว ตินฺ
 ซึ่งหย้า ๕ ตโต ในลำดับนั้น ชลปถกมฺมิโก อ.บุคคลผู้ประกอบแล้วด้วยการทำงานทาง
 น้ำ อาจิกฺขิ บอกแล้ว อสุส (ปฺริสสุส) แก่บุรุษนั้น กติปาหฺจฺเยน โดยอันล่วง

ไปแห่งวันเล็กน้อย อิติ ว่า “นาวา อ.เรือ อาคตา มาแล้ว ปฏฺญนฺมฺหิ ที่ท่า” อิติ
 ดังนี้ ฯ โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น คเหตุวา เข้าแล้ว รถ ซึ่งรถ ตาวกาลิก เป็นของยิม
 สพุพปริวารสมฺปนฺนํ อันถึงพร้อมแล้วด้วยบริวารทั้งปวง กหาปณฺเหติ ด้วยกหาปณะ
 ท. อฏฺฐจฺหิ ๘ คนตฺวา ไปแล้ว ปฏฺญนฺ สู้ท่า ยเสณ ด้วยยศ มหฺนฺเตน อันใหญ่
 ทตฺวา ให้แล้ว องฺคุลิมฺพุทฺทิกํ ซึ่งแหวนที่นิ้วมือ เอกํ วงหนึ่ง สจฺจการํ ให้เป็นเครื่อง
 มัดจำ นาวาย แก่เรือ นิสฺสิทฺติ นิ่งแล้ว อนฺโตะสาลาย ในภายในแห่งศาลา ฯ

ในวันมีลมและฝนอีกวันหนึ่ง ไม้แห้ง กิ่งไม้ และใบไม้แก่เป็นอันมากในราชอุทยาน
 ร่วงหล่นลงเพราะลม. คนเฝ้าอุทยานไม่อาจจะขนไปทิ้งได้. เขาไปในที่นั้น กล่าวว่า
 “ถ้าท่านจักให้ฟันและใบไม้เหล่านั้นแก่ข้าพเจ้าไซ้, ข้าพเจ้าจักนำออกไป”. คนเฝ้า
 อุทยานได้ให้แก่เขาแล้ว. เขาไปยังสนามเล่นของเด็กๆ ให้นำอ้อยแล้วให้ช่วย
 ขนฟันออกไปโดยครู่เดียว แล้วให้ทำเป็นกองไว้ที่ประตูอุทยาน. ครั้งนั้น ช่างหม้อ
 หลวงให้ทรัพย์ ๑๖ กหาปณะและภาชนะมีตุ่มเป็นต้นแก่เขา ถือเอาฟันเหล่านั้น เพื่อ
 ประโยชน์แก่การเผาภาชนะดิน. ทรัพย์ ๒๔ กหาปณะเกิดแก่เขาด้วยอาการอย่างนี้.
 เขาตั้งตุ่มน้ำดื่มไว้ใกล้ประตูพระนคร บำรุงพวกคนชนหน้า ๕๐๐ คนด้วยน้ำดื่ม. คน
 ชนหน้าเหล่านั้น กล่าวว่า “สหาย ท่านมีอุปการะมากแก่พวกเรา, พวกเราจะทำอะไร
 แก่ท่าน”. เขากล่าวว่า “ท่านทั้งหลายจักช่วยทำ ในเมื่อกิจของกระผมเกิดขึ้น” แล้ว
 พิจารณาดูทางโน้นทางนี้ ได้ทำความสนิทสนมเป็นมิตรกับพ่อค้าผู้ประกอบการงาน
 ทั้งทางน้ำทั้งทางบก. ครั้งนั้น พ่อค้าผู้ประกอบการงานทางบก บอกว่า “พຽງนี้ พ่อค้า
 ม้าจักนำม้ามา ๕๐๐ ตัว”. เขาฟังคำนั้นแล้ว กล่าวว่ากะพวกคนชนหน้าว่า “วันนี้ ขอพวก
 ท่านจงให้ฟอนหน้าแก่กระผมคนละฟอน และเมื่อกระผมยังไม่ได้ขายหน้า ขอพวก
 ท่านจงอย่าขาย”. พวกคนชนหน้า กล่าวว่า “ได้ครับ” แล้วได้ให้ฟอนหน้า ๕๐๐ ฟอน
 กองไว้ใกล้เรือนของบุรุษเขี้ยวใจนั้น. พ่อค้าม้าไม่ได้หน้าจากที่อื่น ก็ให้ทรัพย์พันหนึ่ง
 แก่เขา แล้วรับเอาหน้าไป. แต่ขึ้นมา โดยล่วงไป ๒-๓ วัน พ่อค้าผู้ประกอบการงาน
 ทางน้ำ บอกว่า “เรือมาจอดที่ท่าแล้ว”. เขาเช่ารถเช่าพร้อมทั้งมวลงบริวาร ด้วยทรัพย์
 ๘ กหาปณะ ไปยังท่าเรือด้วยยศใหญ่ ให้แหวนวงหนึ่งเป็นมัดจำแก่ (นาย) เรือแล้ว
 นิ่งอยู่ที่ภายในศาลา.

เอกนิปาตงคฺตฺตฺรฎฺฎีกายํ **สจฺจการฺหนฺติ** สจฺจภาวาวหการํ อตฺตนา คหิตฺเต ภาณฺฑเฑ
อญฺเฌสฺสํ น ทาทพฺพนฺติ วตฺวา ทาทพฺพลญฺจฺนฺติ วุตฺตํ ๕

(ฎฺฎีกาจริเยน) เอกนิปาตงคฺตฺตฺรฎฺฎีกายํ “**สจฺจการฺหนฺติ** (ปทสฺส) ‘สจฺจภาวาวหการํ (ปฺคฺคฺเลน)
อตฺตนา คหิตฺเต ภาณฺฑเฑ, (ตยา ภาณฺฑํ) อญฺเฌสฺสํ (ชนานํ) น ทาทพฺพนฺติ วตฺวา ทาทพฺพลญฺจฺ
(อิตฺติ อตฺโถ)” ติ (วจนฺ) วุตฺตํ ๕

(วจนฺ) อ.คำ อิตฺติว่า “(อตฺโถ) อ.อรรถ อิตฺติว่า ‘สจฺจภาวาวหการํ ให้เป็นการกระทำ
อันนำมาซึ่งความเป็นแห่งสัตย์ (ปฺคฺคฺเลน) ‘อตฺตนา คหิตฺเต ภาณฺฑเฑ, (ตยา ภาณฺฑํ)
อญฺเฌสฺสํ (ชนานํ) น ทาทพฺพนฺติ วตฺวา ทาทพฺพลญฺจฺ คือว่า ซึ่งสินจ้าง อันบุคคล
กล่าวว่ ‘ครั้นเมื่อภักทฺจะ อันตน ถือเอาแล้ว, อ.ภักทฺจะ อันท่าน ท. ไม่พึงให้ แก่ชน ท.
เหล่าอื่น’ ดังนี้ พึงให้’ (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘สจฺจการฺหนฺติ ว่า ‘สจฺจการ’ ดังนี้’
อิตฺติ ดังนี้ (ฎฺฎีกาจริเยน) อันพระฎฺฎีกาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว เอกนิปาตงคฺตฺตฺร
ฎฺฎีกายํ ในฎฺฎีกาแห่งเอกนิบาต อังคฺตฺตฺรนิกาย ๕

ในฎฺฎีกาเอกนิบาต อังคฺตฺตฺรนิกาย ท่านกล่าวไว้ว่า “บทว่า ‘สจฺจการ’ ได้แก่ การทำที่
นำความเป็นสัตย์มา คือสินจ้างที่บุคคลกล่าวว่ ‘เมื่อตนถือเอาภักทฺแล้ว ไม่พึงให้
(จำหน่ายสินค้า) แก่ชนเหล่าอื่น’ พึงให้”.

.....
ตทา สตมตฺตฺตา วาณิชา อาคนฺตฺวา ตสฺส “เอเกโก เอเกกํ สหสฺสหนฺติ สตสหสฺสํ
ทตฺวา เตน สทฺธิ นาวาย ปตฺติกา หุตฺวา ปฺน ตสฺส สตสหสฺสเมว ทตฺวา สพฺพํ
นาวาย ภาณฺฑํ อคฺคฺเหลฺสุ ๕ โส เทว สตสหสฺसानิ คเหตุว “มยา กตมฺญฺนา
ภวิตพฺพนฺติ เอกํ สตสหสฺสํ จฺพกเสฏฺฐิสิสฺส ทตฺวา ตํ สพฺพํ ปวตฺตี กเถสิ ๕ เสฏฺฐิ
“นทานิ เอวรूपํ ทารกํ มม เปสนกมฺมํ กาทํ วฏฺฐิตฺติ ตสฺส อตฺตโน ฐิตฺโร อทาสิ ๕
โส เสฏฺฐิสิสฺส อจฺจเยน เสฏฺฐิจฺจฺจานํ ปฏฺฐิลภิ ๕ เอว อฏฺฐาตา โลภियธฺนํ วินฺทติ ๕

ตทาในกาลนั้น วาณิชา อ.พ่อค้า ท. สตมตฺตฺตา มีร้อยเป็นประมาณ อาคนฺตฺวา มา
แล้ว ทตฺวา ให้แล้ว สตสหสฺสํ ซึ่งแสนแห่งทรัพย์ อิตฺติ คือ “เอเกโก (วาณิไซ) อ.พ่อค้า
คนหนึ่ง (อทาสิ) ได้ให้แล้ว สหสฺสํ ซึ่งพันแห่งทรัพย์ เอกํ หนึ่ง” อิตฺติ ดังนี้ ตสฺส
(ปฺริสฺส) แก่บุรุษนั้น ปตฺติกา เป็นผู้เดินทาง นาวาย ทางเรือ สทฺธิ กับ เตน

(ปุริเสน) ด้วยบุรุษนั้น หุตวา เป็น ทตวา ให้แล้ว สตสหัสส์ เอว ซึ่งแสนแห่ง
 ทรัพย์นั้นเทียว ตสฺส (ปุริสสฺส) แก่บุรุษนั้น ปุณ อิก อคฺคเหสุ ใต้ถือเอาแล้ว
 ภณฺทํ ซึ่งภักทะ นาวาย บนเรือ สพฺพํ ทั้งปวง ฯ โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น คเหตวา
 ถือเอาแล้ว สตสหัสฺसानิ ซึ่งแสนแห่งทรัพย์ ท. เทว ๒ (จินฺเตตวา) คิดแล้ว อิติ
 ว่า “มยา อันเรา กตญฺญา เป็นผู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นกระทำแล้ว ภวิตพฺพํ
 พึงเป็น” อิติ ดังนี้ ทตวา ให้แล้ว สตสหัสฺสํ ซึ่งแสนแห่งทรัพย์ เอกํ หนึ่ง จุพฺก-
 เสฏฺฐิสฺส แก่เศรษฐีชื่อว่าจุพกะ กเถสิ บอกแล้ว ปวตฺติ ซึ่งความเป็นไปทั่ว สพฺพํ
 ทั้งปวง ตํ นั้น ฯ เสฏฺฐิ อ.เศรษฐี (จินฺเตตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อิทาหิ เอวรूप
 ทารกํ มม เปสนกมฺมํ กาคู อ.อันอันเรา กระทำ ซึ่งเด็กชาย ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป ให้
 เป็นผู้กระทำซึ่งการรับใช้ แก่เรา น วฏฺฏติ ย่อมไม่สมควร อิทาหิ ในกาลนี้” อิติ
 ดังนี้ อทาสิ ใต้ให้แล้ว ธีตรํ ซึ่งธิดา อตฺตโน ของตน ตสฺส (ปุริสสฺส) แก่บุรุษนั้น ฯ
 โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น ปฏฺลิภิ ใต้เฉพาะแล้ว เสฏฺฐิจฺฉานํ ซึ่งตำแหน่งแห่งเศรษฐี
 อจฺจเยน โดยกาลอันล่วงไป เสฏฺฐิสฺส แห่งเศรษฐี ฯ อฏฺฐาตา (ปุคฺคโล) อ.บุคคล
 ผู้หมั้น วิหฺตติ ย่อมประสพ โลภฺยธฺนํ ซึ่งทรัพย์อันเป็นโลกียะ เอว ด้วยประการ
 ฉะนี้ ฯ

ครั้งนั้น พ่อค้าประมาณ ๑๐๐ คน มาแล้ว ใต้ให้ทรัพย์แสนหนึ่งแก่เขา คือ คนละหนึ่ง
 พัน เดินทางทางเรือร่วมกันเขา แล้วให้ทรัพย์อีกแสนหนึ่งแก่เขา ใต้รับเอาสินค้า
 ทั้งหมดในเรือ. เขารับเอาทรัพย์สองแสนไป ให้ทรัพย์แสนหนึ่งแก่จุพกเศรษฐี ด้วยคิด
 ว่า “เราควรเป็นคนกตัญญู” ดังนี้แล้ว บอกเรื่องที่เป็นมาทั้งหมด. ท่านเศรษฐี คิดว่า
 “บัดนี้ ไม่ควรที่เราจะให้เด็กชายผู้เห็นปานนี้ทำการรับใช้เรา” ใต้ยกธิดาของตนให้แก่
 เขา. บุรุษเข็ญใจนั้น ใต้รับตำแหน่งเศรษฐี โดยกาลล่วงไปแห่งท่านเศรษฐี. บุคคลผู้
 หมั้น ทำสมควร ย่อมได้โลกียทรัพย์ ด้วยประการฉะนี้.

.....

เอกนิปาตสฺส ปจฺมวคฺเค จุพฺกเสฏฺฐิชาตวณฺณนายณฺจ เอกนิปาตงฺคฺตฺตวณฺณนายณฺจ
 อปฺปมาทวคฺควณฺณนายณฺจ จุพฺกนฺเตวาลิกวตฺถุ ฯ

จุพฺกนฺเตวาลิกวตฺถุ อ.เรื่องแห่งคนใช้ของเศรษฐีชื่อว่าจุพกะ (อาคตฺ) มาแล้ว จุพฺก-

เสฏฐิชาตกวางุณนาย ในอรรถกถาแห่งจุฬกเสฏฐิชาตก ปฐมวคฺเค ในปฐมวรรค เอกนิပါတสฺส แห่งเอกนิบาท จ ด้วย เอกนิပါတงคฺคตฺตรวณฺณนาย จ ในอรรถกถา แห่งเอกนิบาท อังคตฺตรนิกายด้วย อปฺปมาทวคฺควณฺณนาย จ ในอรรถกถาแห่ง อปฺปมาทวรรคด้วย ฯ

เรื่องคนใช้ทำนจุฬกเสฏฐิ มาในอรรถกถาจจุฬกเสฏฐิชาตก ในปฐมวรรค เอกนิบาท ในอรรถกถาเอกนิบาท อังคตฺตรนิกาย และในอรรถกถาอปฺปมาทวรรค.

๒. มหุลลคมมหาตีสฺสตุเถรวตฺถ

[๔๐๕] มหุลลคมมหาตีสฺสตุเถโร กิร ตีหิ อิริยาปเถหิ วิหริสฺสามีติ วตฺตํ กตฺวา ถีนมิทฺธา คมนเวลาย ปฺลาลจุมฺพุกํ เตเมตฺวา สีเส กตฺวา คลปฺปมาณํ อุทกํ ปวิสิตฺวา ถีน มิทฺธํ ปฏฺวิพาหนฺโต ทฺวาทสฺหิ วสุเสหิ อรหตฺตํ ปาปฺุณิ ฯ อาพวกสฺสุตฺตวณฺณนายมิท ํ วตฺถุ ฯ

กิร ได้ยินว่า มหุลลคมมหาตีสฺสตุเถโร อ.พระมหาตีสสผู้เฒ่าผู้เฒ่า กตฺวา กระทำ แล้ว วตฺตํ ซึ่งวัตร อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา วิหริสฺสามิ จักเป็นอยู่ อิริยาปเถหิ ด้วย อิริยาบถ ท. ตีหิ ๓” อิติ ดังนี้ ปฺลาลจุมฺพุกํ ยังเทริดอันเป็นวิการแห่งฟาง เต เมตฺวา ให้เปียกแล้ว ถีนมิทฺธา คมนเวลาย ในเวลาเป็นขึ้นมาแห่งถีนมิทฺธา กตฺวา กระทำแล้ว สีเส บนศีรษะ ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว อุทกํ สู่ น้ำ คลปฺปมาณํ อันมี คอเป็นประมาณ ปฏฺวิพาหนฺโต ห้ามอยู่ ถีนมิทฺธํ ซึ่งถีนมิทฺธา ปาปฺุณิ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ วสุเสหิ โดยปี ท. ทฺวาทสฺหิ ๑๒ ฯ อิท ํ วตฺถุ อ.เรื่องนี้ (อาคตํ) มาแล้ว อาพวกสฺสุตฺตวณฺณนาย ในอรรถกถาแห่งอาพว กสฺสุตร ฯ

ดังได้สดับมา พระมหาตีสสผู้เฒ่าผู้เฒ่า ทำชั้ววัตรว่า “เราจักอยู่ด้วยอิริยาบถ ๓ (เว้นการนอน)” ในเวลาที่ถีนมิทฺธาครองง่า ทำเทริดฟางให้เปียกน้ำทำไว้บนศีรษะ แชน้ำประมาณเพียงคอ ห้ามถีนมิทฺธาอยู่ ได้บรรลุพระอรหันต์โดย ๑๒ ปี. เรื่องนี้มาใน อรรถกถาอาพวกสฺสุตร.

[๔๐๖] โย ปน สกลทิวสภาคํ สุปีตฺวา กมฺมเหตุ น กโรติ รตฺติมฺหิ เต กาทูํ น อฏฺฐหติ นิจฺจกาลํ สุรามตฺโต อิตฺถิอาทิสฺส จ โสณฺโฑ โหติ, โส อตฺตโน อลสตาย กมฺมเหตุ อากุเล กโรติ ฯ กมฺมเหตุานมกรณเมว หิ เตสํ อากุละตฺตํ นาม ฯ ตาทิสฺส จ ฆรราวาสํ สณฺหเปตฺตํ น สกฺโกติเยว ฯ

โย (ปุคฺคโล) ปน สกลทิวสภาคํ สุปีตฺวา กมฺมเหตุ น กโรติ รตฺติมฺหิ เต (กมฺมเหตุ) กาทูํ น อฏฺฐหติ นิจฺจกาลํ สุรามตฺโต อิตฺถิอาทิสฺส (โสณฺฑេสฺส) จ โสณฺโฑ โหติ, โส (ปุคฺคโล) อตฺตโน อลสตาย กมฺมเหตุ อากุเล กโรติ ฯ กมฺมเหตุานมกรณเมว หิ เตสํ (กมฺมเหตุานํ) อากุละตฺตํ นาม (โหติ) ฯ ตาทิสฺส (ปุคฺคโล) จ ฆรราวาสํ สณฺหเปตฺตํ น สกฺโกติเยว ฯ

ปน หนึ่ง โย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด สุปีตฺวา หลับแล้ว สกลทิวสภาคํ ตลอดส่วนแห่งวันทั้งสิ้น น กโรติ ย่อมไม่กระทำ กมฺมเหตุ ซึ่งการงาน ท. น อฏฺฐหติ ย่อมไม่ลุกขึ้น กาทูํ เพื่ออันกระทำ เต (กมฺมเหตุ) ซึ่งการงาน ท. เหล่านั้น รตฺติมฺหิ ในเวลากลางคืน สุรามตฺโต เป็นผู้เมาแล้วซึ่งสุรา นิจฺจกาลํ ตลอดกาลเนื่องนิตย์ จ ด้วย โสณฺโฑ เป็นนักร้อง อิตฺถิอาทิสฺส (โสณฺฑេสฺส) ในนักร้อง ท. มีนักร้องหญิงเป็นต้น จ ด้วย โหติ ย่อมเป็น, โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น กโรติ ย่อมกระทำ กมฺมเหตุ ซึ่งการงาน ท. อากุเล ให้อากุล อตฺตโน อลสตาย เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้เกียจคร้าน ฯ หิ จริงอยู่ อกรณํ เอว อ.การไม่ทำนั้นเทียว กมฺมเหตุานํ ซึ่งการงาน ท. เตสํ (กมฺมเหตุานํ) อากุละตฺตํ นาม ชื่อว่าเป็นความที่ แห่งการงาน ท. เหล่านั้น เป็นการงานอันอากุล (โหติ) ย่อมเป็น ฯ จ หนึ่ง ตาทิสฺส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลผู้เช่นนั้น น สกฺโกติ เอว ย่อมไม่อาจจะดำรงการครองเรือนอยู่ได้ ฆรราวาสํ ซึ่งการอยู่ในเรือน ฯ

หนึ่ง บุคคลใด หลับตลอดทั้งวัน ไม่ทำการงาน แม้ในกลางคืน ก็ไม่ลุกขึ้นทำการงานนั้น เป็นผู้เมาสุราเป็นนิตย์ เป็นนักร้องหญิงเป็นต้น, บุคคลผู้นั้น ย่อมทำการงานให้อากุล เพราะความที่ตนเป็นคนเกียจคร้าน. จริงอยู่ การไม่ทำงานนั่นเอง ชื่อว่าความที่ การงานเหล่านั้นอากุล. และบุคคลผู้เช่นนั้น ย่อมไม่อาจจะดำรงการครองเรือนอยู่ได้.

.....

เตนาห ภควา สีกาลสูตเต

“น ทิวาโสปปสีเลน รตตี อฏฺฏจานเทสฺสีนา
 นิจฺจํ มตฺเตน โสณฺฑเณ สกฺกา อาวสิตฺตุํ ฆรณฺติ ฯ

เตน เพราะเหตุนั้น (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว สีกาลสูตเต
 ในสีกาลสูตร อิติ ว่า

“(บุคคลเณ) อันบุคคล ทิวาโสปปสีเลน ผู้หลับในเวลากลาง
 วันเป็นปกติ อฏฺฏจานเทสฺสีนา ผู้เกียจซึ่งการลุกขึ้น รตตี ใน
 เวลากลางคืน มตฺเตน ผู้เมาแล้ว นิจฺจํ เป็นนิตยํ โสณฺฑเณ
 ผู้เป็นนักเลง น สกฺกา ไม่อาจ อาวสิตฺตุํ เพื่ออันอยู่ ฆร
 ในเรือน” อิติ ดังนี้ ฯ

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสไว้ในสีกาลสูตรว่า

“ผู้หลับในกลางวันเป็นปกติ เกลียจการลุกขึ้นในกลางคืน เมา
 เป็นนิตยํ เป็นนักเลง ไม่อาจครองเรือนได้เลย”.

[๔๐๗] ตตฺถ รตตี อฏฺฏจานเทสฺสีนาติ รตตี อนฏฺฏจานสีเลนนาติ ตพฺพณฺณนา ฯ

ตตฺถ (ปเทสุ) “รตตี อฏฺฏจานเทสฺสีนาติ (คาถาปาทสฺส) “รตตี อนฏฺฏจานสีเลน’ (อติ อตฺโถ)”
 อิติ ตพฺพณฺณนา ฯ

ตพฺพณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งสีกาลสูตรนั้น อิติ ว่า “(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘รตตี
 อนฏฺฏจานสีเลน ผู้มีลุกขึ้น ในเวลากลางคืน เป็นปกติ’ (อติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสุ)
 ‘รตตี อฏฺฏจานเทสฺสีนาติ (คาถาปาทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านี้หนนา -บาทแห่ง
 พระคาถาว่า ‘รตตี อฏฺฏจานเทสฺสีนา’ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

อรรถกถาสีกาลสูตรนั้นว่า “บรรดาบทเหล่านี้ บาทคาถาว่า ‘รตตี อฏฺฏจานเทสฺสีนา’
 ได้แก่ ผู้ไม่ลุกขึ้นในกลางคืนเป็นปกติ”.

สุริเย อนุคฺคเต เอว กมฺมุนเต อนารภฺโนโต รตฺตี อนุฏฺจานสีโลติ ตมฺมฏิกฺกา ฯ

“สุริเย อนุคฺคเต เอว, (โส ปุคฺคโล) กมฺมุนเต อนารภฺโนโต รตฺตี อนุฏฺจานสีโลติ ตมฺมฏิกฺกา ฯ

ตมฺมฏิกฺกา อ.ฏิกฺกาแห่งสิคาลสูตรนั้น **อิตติ** ว่า “สุริเย ครั้นเมื่อพระอาทิตย์ อนุคฺคเต เอว ไม่ขึ้นแล้วนั้นเทียว, (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น **อนารภฺโนโต** ไม่เริ่มอยู่ **กมฺมุนเต** ซึ่งการงาน ท. **รตฺตี อนุฏฺจานสีโล** ผู้มีอันไม่ลุกขึ้น ในเวลากลางคืน เป็นปกติ” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

ฏิกาสสิคาลสูตรนั้นว่า “เมื่อพระอาทิตย์ยังไม่ขึ้นเลย ก็ไม่เริ่มการงาน ในกลางคืน ก็ไม่ลุกขึ้นเป็นปกติ”.

นิจฺจํ มตฺเตนาติ นิจฺจกาลี สุรรมทตฺเตน ฯ **โสณฺเฑนาติ** อิตฺถิอาทิสฺสุ โสณฺเฑน ฯ
 อฏฺจกถาจริเยน หิ โสณฺเฑนาติ อิตฺถิสฺสนฺหา ภตฺตโสณฺเฑนา ปฺวาโสณฺเฑนา มฺลโสณฺเฑนา ฯ
ปิปาสาติ ปานโสณฺเฑนาติ เอว จุณฺณียปทาธิกาเร วุตฺตํ, ตสฺมา น กิณฺจิจิ อิชฺ วุตฺตํ ฯ

“**นิจฺจํ มตฺเตนาติ** (ปททวยสฺส) “นิจฺจกาลี สุรรมทตฺเตน” (อิตติ อตฺโถ) ฯ “**โสณฺเฑนาติ** (ปทสฺส) “อิตฺถิอาทิสฺสุ (ปุคฺคเลสฺสุ) โสณฺเฑน” (อิตติ อตฺโถ) ฯ อฏฺจกถาจริเยน หิ (วจนฺ) “**โสณฺเฑนาติ** อิตฺถิสฺสนฺหา ภตฺตโสณฺเฑนา ปฺวาโสณฺเฑนา มฺลโสณฺเฑนา ฯ **ปิปาสาติ** ปานโสณฺเฑนาติ เอว จุณฺณียปทาธิกาเร วุตฺตํ, ตสฺมา (อฏฺจกถาจริเยน) น กิณฺจิจิ (วจนฺ) อิชฺ (จาเน) วุตฺตํ ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตติ) ว่า “**สุรรมทตฺเตน** ผู้มาแล้วด้วยความเมาคือสุรา **นิจฺจกาลี** ตลอดกาลเป็นนิตย” **อิตติ** ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “**นิจฺจํ มตฺเตนาติ** ว่า “นิจฺจํ มตฺเตน” ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตติ) ว่า “**โสณฺเฑน** ผู้เป็นนักเลง **อิตฺถิอาทิสฺสุ (ปุคฺคเลสฺสุ)** ในบุคคล ท. มีหญิงเป็นต้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**โสณฺเฑนาติ** ว่า “โสณฺเฑน” ดังนี้ ฯ หิ จริยังอยู่ (วจนฺ) อ.คำ อฏฺจกถาจริเยน อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว **จุณฺณียปทาธิกาเร** ในอธิการแห่งจุณฺณียบท เอว อย่างนี้ **อิตติ** ว่า “**อิตฺถิสฺสนฺหา** อ.นักเลงในหญิง **ภตฺตโสณฺเฑนา** อ.นักเลงในภัทร **ปฺวาโสณฺเฑนา** อ.นักเลงในขนม **มฺลโสณฺเฑนา** อ.นักเลงง่า **โสณฺเฑนาติ** ชื่อว่าโสณฺเฑนา ฯ **ปานโสณฺเฑนา** อ.นักเลงดื่ม **ปิปาสาติ** ชื่อว่าปิปาสา” **อิตติ** ดังนี้,

ตสฺมา เพราะเหตุนั้น กิณฺจิ (วจนฺ) อ.คำอะไรๆ (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว อิธ (จาเน) ในที่นี้ ๕

สองบทว่า “นิจฺจํ มตฺเตน” ความว่า ผู้เมื่อด้วยน้ำเมาคือสุราตลอดกาลเป็นนิตย์. บทว่า “โสณฺททา” ความว่า ผู้เป็นนักเลงหญิงเป็นต้น. จริงอยู่ พระอรรถกถาจารย์ก็กล่าวไว้ในอริการแห่งจุนฺถินยบทอย่างนี้ว่า “บทว่า ‘โสณฺททา’ ได้แก่ นักเลงหญิง นักเลงภักฺตร นักเลงขนม นักเลงเงา. บทว่า ‘ปิปาสา’ ได้แก่ นักเลงดื่ม”. เพราะฉะนั้น ในที่นี้จึงมิได้กล่าวคำอะไรๆ ไว้.

.....

อิตฺถิโสณฺททาติ อิตฺถิสฺสุ โสณฺททา อิตฺถิสฺสมโภคนิมิตฺตํ อาตปฺปนกา, ตถา ภตฺต-
โสณฺททาทยเ วทิตพฺพา ๕ ปิปาสาติ อฺปรุปริสฺสุราปิปาสา ๕ เตนหา ปานโสณฺททาติ
ตฎฺฎีกา ๕

“อิตฺถิโสณฺททาติ อิตฺถิสฺสุ โสณฺททา อิตฺถิสฺสมโภคนิมิตฺตํ อาตปฺปนกา, (ปณฺทิตฺเตน) ตถา
ภตฺตโสณฺททาทย (โสณฺททา) เวทิตพฺพา ๕ “ปิปาสาติ (ปทสฺส) “อฺปรุปริสฺสุราปิปาสา” (อิตฺติ
อตุโถ) ๕ เตน (อฏฺฐกถาจริโย) อาห ‘ปานโสณฺททา’ (อิตฺติ) อิตฺติ ตฎฺฎีกา ๕

ตฎฺฎีกา อ.ฎีกาแห่งจุนฺถินยบทนั้น อิตฺติ ว่า “(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘โสณฺททา
อ.นักเลง อิตฺถิสฺสุ ในหญิง ท. อาตปฺปนกา คือผู้เดือดร้อน อิตฺถิสฺสมโภคนิมิตฺตํ มี
การสมโภคกับหญิงเป็นเหตุ, ภตฺตโสณฺททาทย (โสณฺททา) อ.นักเลง ท. มีนักเลงภักฺตร
เป็นต้น (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺพา พิงทราบ ตถา เหมือนอย่างนั้น ๕
(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า ‘อฺปรุปริสฺสุราปิปาสา อ.ผู้กระหายในการดื่มซึ่งสุรายิ่งๆ
ขึ้น’ (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘ปิปาสาติ ว่า ‘ปิปาสา’ ดังนี้ ๕ เตน เพราะเหตุ
นั้น (อฏฺฐกถาจริโย) อ.พระอรรถกถาจารย์ อาห กล่าวแล้ว ‘ปิปาสา นักเลงดื่ม’
อิตฺติ ดังนี้” อิตฺติ ดังนี้ ๕

ฎีกาจุนฺถินยบทนั้นว่า “บทว่า ‘อิตฺถิโสณฺททา’ ความว่า นักเลงหญิงทั้งหลาย คือผู้เดือด
ร้อนมีการสมโภคกับหญิงเป็นเหตุ. นักเลงภักฺตรเป็นต้น ก็พึงทราบอย่างนั้น. บทว่า
‘ปิปาสา’ ได้แก่ ผู้กระหายในการดื่มสุรายิ่งๆ ขึ้น, เพราะเหตุนั้น พระอรรถกถาจารย์
จึงกล่าวว่า ‘นักเลงดื่ม’.

๓. กุสัตมาณวตถุ

[๔๐๘] ตสฺมา ขรเมสนฺเตน คิหิณา นินฺทาทราเมน โสณฺฑเฑน จ น ภวิตพฺพ ๗ ตาทิสฺส หิ
ทุกฺขํ ปปฺโปติ ๗ ตตฺริมานิ วตถุณิ ๗

ตสฺมา เพราะเหตุ นั้น คิหิณา อันคฤหัสถ์ ขรเมสนฺเตน ผู้ยู่ครองในเรือน นินฺทาทรา-
ราเมน จ เป็นผู้ยุดีในการนอนด้วย โสณฺฑเฑน จ เป็นนั้กเลงด้วย น ภวิตพฺพ ไม่
พึงเป็น ๗ หิ เพราะว่า ตาทิสฺส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลผู้เช่นนั้น ปปฺโปติ ย่อมถึง ทุกฺขํ
ซึ่งความทุกข์ ๗ อิมานิ วตถุณิ อ.เรื่อง ท. เหล่านี้ ตตฺร (ปพฺพ) ในข้อนั้น ๗

เพราะฉะนั้น คฤหัสถ์ผู้ยู่ครองเรือน ไม่ควรเป็นผู้ชอบหลับ และเป็นนั้กเลง. เพราะผู้
เป็นเช่นนั้น ย่อมได้รับความทุกข์. ในข้อนั้น มีเรื่องเหล่านี้ (เป็นอุทาหรณ์).

.....
อตีเต ตกฺกสิลา ยํ ทิสปาโมกฺขาจริยสฺส เอโก อนฺเตवासิโก กุสัโต โหติ นินฺทาทราโม ๗
โส เอกทิวสํ อญฺเฆหิ มาณเวหิ สทฺธิ ทารุณมตฺถาย อรณฺณํ คนฺตฺวา มหฺนตํ
วรุณรฺกฺขํ ทิสฺวา “สุกฺขรฺกฺโข เอโสติ สณฺณาย “มฺหุตฺตํ ตาว นินฺทายิตฺวา ปจฺฉา
คฺhesฺสามีติ สยิตฺวา กากจฺจมาโน นินฺทํ โอกฺกมิ ๗ อิตเร ทารุณิ คฺhesฺตฺวา
คจฺจนฺตฺวา ตํ ปาเทน ปิฏฺจียํ ปฺหริตฺวา อคมฺสฺ ๗ โส อฏฺฏาย อกฺขิณิ ปุณฺณจิตฺวา
อวิคตนิทฺโท วรุณรฺกฺขํ อารุยฺห อตฺตโน อภิมุขํ สาขํ อากกฺขมิตฺวา ภณฺชนโต
ภิชฺชิตฺวา อฏฺฏจิตโกฏฺฐิยา อกฺขิณิ ภินฺทาเปตฺวา เอเกน หตฺถेณ ตํ ปิชาย เอเกน
หตฺถेณ อลฺลทารุณิ คฺhesฺตฺวา รฺกฺขโต โอรุยฺห เวเคน คามํ อคมาสิ ๗ เอกนิปาตสฺส
อฏฺฏจฺมวคฺเค วรุณชาตกวนฺณนํ ยํ กุสัตมาณวตถุ ๗

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว อนฺเตवासิโก อ.อันเตवासิก เอโก คนหนึ่ง ทิสปา-
ปาโมกฺขาจริยสฺส ของอาจารย์ผู้ทิสปาโมกข์ ตกฺกสิลา ยํ ในเมืองตักกสิลา กุสัโต
เป็นผู้เกียจคร้าน นินฺทาทราโม เป็นผู้ยุดีในการนอน โหติ ย่อมเป็น ๗ เอกทิวสํ
ในวันหนึ่ง โส (อนฺเตवासิโก) อ.อันเตวาสิกนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว อรณฺณํ สู่ป่า
อตฺถาย เพื่อประโยชน์ ทารุณํ แก่พิน ท. สทฺธิ กับ มาณเวหิ ด้วยมาณพ ท.
อญฺเฆหิ เหล่าอื่น ทิสฺวา เห็นแล้ว วรุณรฺกฺขํ ซึ่งต้นกุ่ม มหฺนตํ ต้นใหญ่ (จินฺเตตฺวา)
คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา นินฺทายิตฺวา ประพฤติหลับแล้ว มฺหุตฺตํ สิ้นกาลครู่

หนึ่ง ดาว ก่อน คเสสุสามิ จักถือเอา ปจฺจํา ในภายหลัง” อิติ ดังนี้ สญฺญา ยด้วย
 ความสำคัญ อิติ ว่า “เอโส (รุกฺโข) อ.ตันไม้ั้น สุกฺขรุกฺโข เป็นตันไม้แห่ง (โหติ)
 ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ สยิตฺวา กากจฺจมาโน นอนกรนอนอยู่แล้ว โอกุมมิ ก้าวลงแล้ว
 นินฺทํ สู่ความหลับ ฯ อิตฺเร (มาณฺวา) อ.มาณพ ท. นอกนี้ คเหตฺุวา ถือเอาแล้ว
 ทารุณี ซึ่งพิน ท. คจฺจนฺตา ไปอยู่ ปหริตฺวา ตะแล้ว ตํ (อนฺเตวาลิกํ) ซึ่งอันเต-
 วาลิกนั้น ปิฏฺจยํ ที่หลัง ปาเทน ด้วยเท้า อคมฺสฺ ได้ไปแล้ว ฯ โส (อนฺเตวาลิก)
 อ.อันเตวาลิกนั้น อฏฺจาย ลุกขึ้นแล้ว ปญฺจิตฺวา ขยี้แล้ว อกฺขิณี ซึ่งนัยน์ตา ท.
 อวิคตฺนินฺโท ผู้มีความหลับอันไม่ไปปราศแล้ว อารุหฺ ขึ้นแล้ว วรฺณรูกฺโข สู่ตันกุ่ม
 อากทฺติตฺวา ดิ่งมาแล้ว สาขํ ซึ่งกิ่ง อภิมุขํ อันมีหน้าเฉพาะ อตฺตโน ของตน
 ภยฺชนฺโต หักอยู่ ภิชฺชิตฺวา อฏฺจิตฺโกภฺยิยา ยังที่สุดแห่งกิ่งอันหักแล้วตั้งขึ้นแล้ว
 ภินฺทาเปตฺวา ให้ดำแล้ว อกฺขิณี ซึ่งนัยน์ตา ท. ปิธาย ปิดแล้ว ตํ (อกฺขิ) ซึ่งนัยน์ตา
 นั้น หตฺเถน ด้วยมือ เอเกน ข้างหนึ่ง คเหตฺุวา ถือเอาแล้ว อลฺลทารุณี ซึ่งพิน
 อันสท ท. หตฺเถน ด้วยมือ เอเกน ข้างหนึ่ง โอรุหฺ ลงแล้ว รุกฺขโต จากตันไม้
 อคมฺสฺ ได้ไปแล้ว คามํ สู่หมู่บ้าน เวเคน โดยเร็ว ฯ กุสฺตีตฺมาณวตฺตุ อ.เรื่องแห่ง
 มาณพผู้เกียจคร้าน (อาคตํ) มาแล้ว วรฺณชาตกฺวณฺณนายํ ในอรรถกถาแห่งวรฺณ-
 ชาตก อฏฺจมวคฺเค ในอัฐฐมวรรค เอกกนินฺปาตสฺส แห่งเอกกนินฺปาต ฯ

ในอดีตกาล อันเตวาลิกของอาจารย์ทศปาโมกข์คนหนึ่ง ในกรุงตักกสิลา เป็นผู้
 เกียจคร้าน ชอบหลับ. ในวันหนึ่ง เขาไปป่าเพื่อต้องการพิน พร้อมกับมาณพเหล่าอื่น
 เห็นไม้กุ่มต้นใหญ่ สำคัญว่า “นั่น ต้นไม้แห่ง” คิดว่า “เราหลับสักครู่ก่อน แล้วจึงจะถือ
 เอาภายหลัง” นอนกรนอน หยั่งลงสู่ความหลับ. มาณพนอกนี้ ถือเอาพินไป ได้เอาเท้า
 ตะเขาที่หลังแล้วไป. เขาลุกขึ้น ขยี้นัยน์ตา ยังไม่หายง่วง ขึ้นตันกุ่ม ดิ่งกิ่งที่อยู่ข้าง
 หน้าของตนมาหัก ยังที่สุดแห่งกิ่งที่หักแล้วตั้งขึ้น ให้ดำนัยน์ตาเข้าแล้ว เอามือข้าง
 หนึ่งปิดนัยน์ตานั้น อีกข้างหนึ่งหอบพินเปียก ลงจากตันไม้ ไปยังบ้านโดยเร็ว. เรื่อง
 มาณพผู้เกียจคร้าน มาในอรรถกถาวรฺณชาตก ในอัฐฐมวรรค เอกนินฺปาต.

๔. สุราโสณทวตถุ

[๔๐๙] อตีเต พาราณสียํ เอโก ปญจสีลรทขสฺส พุราหฺมณกุลสฺส ปุตุโต มาณโว สมเวยฺหิ ตฺรฺณธฺตเตหิ สทฺธิ วิจฺรณสีโล อโหสิ ๗ โส เตสฺสุ สฺริ ปิวฺนเตสฺสุ สยํ น ปิวิ ๗ ธฺตฺตา “อัย สฺริ อปิวฺนโต อมฺหากํ สฺรามูลํ น เทตฺติ อฺปาเยน นํ สฺริ ปาเยตฺตฺกามา จณทิวเส อฺยฺยาเน ปทฺมินิปตฺเตสฺสุ ตฺธิณํ สฺริ พนฺธิตฺวา ปานกาเล มาณวสฺส ชีริ ทาเปตฺวา “ไปกฺขรมธฺมํ อหฺรธาติ ปฺริเสหิ อหฺรทาเปตฺวา ปทฺมินิปตฺตปฺภฺมํ เหมจฺจาจิทฺทํ กตฺวา มุเข จเปสฺสุ ๗ มาณโว ตํ ไปกฺขรมธฺมณฺเวย ยาจิตฺวา ปิวิตฺวา มํสญฺจ ขาทิตฺวา มตฺโต อโหสิ ๗ “เนตํ ไปกฺขรมธฺมํ, สฺรา เอสาติ ๗ “เอตฺตํ มธฺมรฺสํ น ชานี, อหฺรธ โภ สฺรฺนฺติ ๗ “ชีณา สฺราติ ๗ โส เตสฺสุ องฺคฺลิมฺทฺทิกํ ทตฺวา เตหิ อานีตํ สฺริ เตหิ สทฺธิ ปิวิตฺวา มตฺโต เกหํ คนฺตฺวา นิปชฺชิ ๗ ปิตา นํ ปฺนปฺปฺนํ นีวาเรนฺโตปิ นีวาเรตฺถํ อสฺกโกนฺโต วินิจฺจยํ เนตฺวา อปฺตฺตํ กตฺวา นีหฺราเปสิ ๗ เอวํ สนฺเตปิ โส สฺราปานโต อวิรมิตฺวาว กมฺมฺนฺเต อกตฺวา อปรภาเค กปาลหฺตฺโต ภิกฺขาย จรฺนฺโต ปฺรทฺทฺทํ นิสฺสาย กาลมกาสิ ๗ มหาสฺตฺโสสมฺชาตกฺวณฺณนายํ สฺราโสณทวตฺถุ ๗

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว มาณโว อ.มาณพ ปุตุโต ผู้เป็นบุตร พุราหฺมณ-
 กุลสฺส ของตระกูลแห่งพราหฺมณ ปญจสีลรทขสฺส ผู้รักษาซึ่งศีล ๕ เอโก คนหนึ่ง
 พาราณสียํ ในเมืองพาราณสี สมเวยฺหิ ตฺรฺณธฺตเตหิ สทฺธิ วิจฺรณสีโล เป็นผู้ผู้มีอัน
 เกี่ยวไป กับ ด้วยนักร้องหนุ่ม ท. ผู้มีวัยอันเสมอกัน เป็นปกติ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗
 โส (มาณโว) อ.มาณพนั้น, เตสฺสุ (ตฺรฺณธฺตเตสฺสุ) ครั้งเมื่อนักร้องหนุ่ม ท. เหล่านั้น
 ปิวฺนเตสฺสุ ตีมอยู่ สฺริ ซึ่งสุรา, น ปิวิ ไม่ได้ดื่มแล้ว สยํ ด้วยตนเอง ๗ ธฺตฺตา อ.นักร้อง ท.
 (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อัย (มาณโว) อ.มาณพนี้ อปิวฺนโต เมื่อไม่ได้ดื่ม สฺริ
 ซึ่งสุรา น เทติ จะไม่ให้ สฺรามูลํ ซึ่งมูลค่าแห่งสุรา อมฺหากํ แก่เรา ท.” อิติ ดังนี้ นํ
 (มาณวํ) สฺริ ปาเยตฺตฺกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน ยังมาณพนั้น ให้ดื่ม ซึ่งสุรา (หฺตฺวา)
 เป็น พนฺธิตฺวา ผูกแล้ว สฺริ ซึ่งสุรา ตฺธิณํ อย่างแรง ปทฺมินิปตฺเตสฺสุ ในใบแห่ง
 ประทุม ท. อฺยฺยาเน ในสวน จณทิวเส ในวันแห่งมหรสพ (ปฺคฺคฺลํ) ยังบุคคล
 ทาเปตฺวา ให้ให้แล้ว ชีริ ซึ่งน้ำนม มาณวสฺส แก่มาณพ ปานกาเล ในกาลเป็น
 ที่ดื่ม ปฺริเสหิ ยังบุรุษ ท. อหฺรทาเปตฺวา ให้นำมาแล้ว (วจฺเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า

“(ตุมุเห) อ.ท่าน ท. อาหารถ จงนำมา โปกุขรมธู ซึ่งน้ำหวานแห่งไบบัว” อิติ ดังนี้ กตวา กระทำแล้ว ปทุมิหิปัตตปฏัก ซึ่งห่อแห่งไบแห่งประทุม เหฏฐจาจิททำ ให้มีรูใน ภายใต้ จเปสฺสู วางไว้แล้ว มุเข ที่ปาก ๗ มาณโว อ.มาณพ ยาจิตวา ขอแล้ว ตํ (สุริ) ซึ่งสุรานั้น โปกุขรมธูสญฺญาย ด้วยความสำคัญว่าน้ำหวานแห่งไบบัว ปิวิตวา ตีมแล้ว จ ด้วย ขาทิตวา เคี้ยวกินแล้ว มิสฺ จ ซึ่งเนื้อด้วย มตุโต เป็นผู้เมาแล้ว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗ (ธุดตา) อ.นักเลง ท. อาหฺสฺ กกล่าวแล้ว อิติ ว่า “เอตํ (ปาน) อ.น้ำนั้น โปกุขรมธู เป็นน้ำหวานแห่งไบบัว (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้, เอสา (ปานชาติ) อ.น้ำนั้น สุรา เป็นสุรา (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๗ (โส มาณโว) อ.มาณพนั้น (อาท) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อหฺ) อ.เรา น ขานี้ ไม่รู้แล้ว มธูรสฺ ซึ่ง รสอันหวาน เอตตํกํ อันมีประมาณเท่านี้, โภ ดูก่อนท่านผู้เจริญ (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. อาหารถ จงนำมา สุริ ซึ่งสุรา” อิติ ดังนี้ ๗ (ธุดตา) อ.นักเลง ท. (อาหฺสฺ) กล่าว แล้ว อิติ ว่า “สุรา อ.สุรา ขีณา หมดแล้ว” อิติ ดังนี้ ๗ (โส (माणโว) อ.มาณพนั้น ทตวา ให้แล้ว องฺคุลิมุทฺทิกํ ซึ่งแหวนที่นิ้วมือ เตสฺ (ธุดตาน) แก่นักเลง ท. เหล่านั้น ปิวิตวา ตีมแล้ว สุริ ซึ่งสุรา เตหิ (ธุดเตหิ) อาหิตํ อันอันนักเลง ท. เหล่านั้น นำ มาแล้ว สทฺธิ กับ เตหิ (ธุดเตหิ) ด้วยนักเลง ท. เหล่านั้น มตุโต เมาแล้ว คนฺตวา ไปแล้ว เคหฺ สฺเรือน นิปชฺช นอนแล้ว ๗ ปีตา อ.บิดา นีวาเรหฺโตปิ แม้ห้ามอยู่ หิ (माणว) ซึ่งมาณพนั้น ปุหฺปฺปุหฺ บ่อยๆ อสฺกฺโกหฺโต เมื่อไม่อาจ นีวาเรตุ เพื่ออัน ห้าม เนตฺวา นำไปแล้ว วิหิจฺฉยฺ สฺที่ เป็นที่วินิจฉัย กตวา กระทำแล้ว อปฺตตํกํ ให้ เป็นผู้มีไชบุตร (ปุคฺคฺล) ยังบุคคล นีหฺราเปสิ ให้นำออกแล้ว ๗ เอวฺ (ภาเว) ครั้น เมื่อความเป็นอย่างนี้ สหฺเตปิ แม้มีอยู่, โส (माणโว) อ.มาณพนั้น อวิรมิตฺวา วไม่ งดเว้นแล้วเทียว สุราปานโต จากการตีมซึ่งสุรา ออกตวา ไม่กระทำแล้ว กมฺมฺนฺเต ซึ่งการงาน ท. กपालหฺตฺโต ผู้มีกระเบื้องในมือ จรฺนฺโต เทียวไปอยู่ ภิกฺขาย เพื่อ อันขอ นิสฺสาย อาศัยแล้ว ปฺรกฺกฺทฺ ซึ่งฝาแห่งเรือนของบุคคลอื่น อกาสิ ได้กระทำ แล้ว กาลํ ซึ่งกาละ อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก ๗ สุราโสณฺทวตฺตุ อ.เรื่อง แห่งนักเลงสุรา (อาคต) มาแล้ว มหาสฺตฺโสสมชาติกวนฺณนาย ในอรรถกถาแห่ง มหาสฺตฺโสสมชาติก ๗

ในอดีตกาล ในกรุงพาราณสี มาณพคนหนึ่ง เป็นบุตรของสกุลพราหมณ์ผู้รักษาศีล ๕ ได้เทียวไปกับนักเลงหนุ่มรุ่นเดียวกันเป็นปกติ. เมื่อนักเลงเหล่านั้นดื่มสุรา เขาเองไม่

ดิม. นังเลงทั้งหลายคิดว่า “มาณพนี้ ไม่ดีมีสุรา จะไม่ให้ค่าสุราแก่พวกเรา” ต้องการจะออกอุบายให้เขาดีมีสุรา ในวันมหรสพ ได้ห่อสุราอย่างแรงไว้ในใบบัวในสวน เวลาดีมีให้เติมน้ำนมแก่มาณพ แล้วให้บุรุษทั้งหลายนำมาด้วยกล่าวว่า “ท่านทั้งหลาย จงนำน้ำหวานแห่งใบบัวมา” ทำห่อใบบัวให้เป็นช่องที่กายใต้ วางไว้ที่ปาก. มาณพขอสุรานั้น ด้วยสำคัญว่า น้ำหวานแห่งใบบัว ดีมีและเคี้ยวกินเนื้อ ได้เป็นผู้เมาแล้ว. มาณพทั้งหลาย บอกว่า “น้ำนั้น หาใช้น้ำหวานแห่งใบบัวไม่, นั่นคือสุรา”. เขากล่าวว่า “เราไม่รู้รสอันหวานถึงเพียงนี้เลย, ผู้เจริญ ท่านทั้งหลาย จงนำสุรามานะ”. มาณพทั้งหลาย บอกว่า “สุราหมดแล้ว”. เขาให้แหวนแก่นักเลงสุราเหล่านั้น ดีมีสุราที่ชนพวกนั้นนำมาพร้อมกับเขา เมาไปยังเรือน นอนแล้ว. บิดาแม่ห้ามเขาบ่อยๆ ก็ไม่อาจะห้ามได้ นำเขาไปยังศาล ทำเขาไม่ให้เป็นบุตร แล้วให้ไล่ออก. แม้เมื่อเป็นอย่างนี้ เขาก็หวังดีการดีมีสุราไม่ ไม่ทำการงาน. ในเวลาต่อมา เขามีมือถือภาชนะสำหรับขอทานเที่ยวภิกขาจารอาศัยฝ่าเรือนของคนอื่นทำกาลกิริยาแล้ว. เรื่องนักเลงสุรา มาในอรรถกถา มหาสุตโตสมชาดก.

[๔๑๐] โย ปน อติสิตาทีนิ อปทิสิตวา กมฺมุนเต น กโรติ ๕ กถํ ๕ มนุสฺเสหิ กาลสุเสว วุฏฺฐาย “เอถ โภ, กมฺมุนตํ คจฺจามาติ วุตฺเต, “อติสิตนฺตาว, อฏฺฐีนี ภิชฺชนฺติ, คจฺจถ ตุมฺเห, ปจฺจา ซานิสฺสามีติ อคฺคิ ตเปนฺโต นิสฺสินฺโน กมฺมุนเต กาทํ น คจฺจติ ๕ อติอุณฺหาทีสุปี เอสฺว นโย ๕ โส อตฺตโน อลสฺตาย กมฺมุนเต อากุเล กโรติ นาม ๕ ตาทิสฺสึ หิ โภคโต ปริหายติ ๕

โย (ปุคฺคโล) ปน อติสิตาทีนิ (การณานิ) อปทิสิตวา กมฺมุนเต น กโรติ ๕ “กถํ (โย ปุคฺคโล) ปน อติสิตาทีนิ การณานิ อปทิสิตวา กมฺมุนเต น กโรติ” ปจฺจา) ๕ “มนุสฺเสหิ กาลสุเสว วุฏฺฐาย (ตุมฺเห) เอถ โภ, (มยํ) กมฺมุนตํ คจฺจามาติ (วจเน) วุตฺเต, (โส ปุคฺคโล) “(อิทํ เวลาชาติ) อติสิตํ ตาว (โหติ), อฏฺฐีนี ภิชฺชนฺติ, คจฺจถ ตุมฺเห, (อหํ) ปจฺจา ซานิสฺสามีติ (วตฺวา) อคฺคิ ตเปนฺโต นิสฺสินฺโน กมฺมุนเต กาทํ น คจฺจติ” (อิติ วิสฺสชฺชน) ๕ อติอุณฺหาทีสุปี (การณฺสฺ) เอสฺว เหว นโย ๕ โส (ปุคฺคโล) อตฺตโน อลสฺตาย กมฺมุนเต อากุเล กโรติ นาม ๕ ตาทิสฺสึ (ปุคฺคโล) หิ โภคโต ปริหายติ ๕

ปน หนึ่ง โย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด อปทิสิตฺวา อังแล้ว อตีสิตาทีนฺ (การณานฺ) ซึ่งเหตุ ท. มีความหนาวนักเป็นต้น น กโรติ ย่อมไม่กระทำ กมฺมหนฺเต ซึ่งการงาน ท. ๗ (ปุจฺฉา) อ.อันถาม อิติ ว่า “(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด (อปทิสิตฺวา) อังแล้ว (อตีสิตาทีนฺ การณานฺ) ซึ่งเหตุ ท. มีความหนาวนักเป็นต้น (น กโรติ) ย่อมไม่กระทำ (กมฺมหนฺเต) ซึ่งการงาน ท. ถ้า อย่างไร ?” อิติ ดังนี้ ๗ (วิสุสฺซชนฺ) อ.อันแก้ (อิตฺ) ว่า “(วจฺเห) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า ‘โภ ดูก่อนท่านผู้เจริญ (ตฺมฺเห) อ.ท่าน ท. เอถ จงมา, (มยฺ) อ.เรา ท. คจฺฉาม จะไป (กาตุํ) เพื่ออันทำ กมฺมหนฺตํ ซึ่งการงาน’ อิติ ดังนี้ มนุสฺเสหิ อันมนุษย์ ท. วุฏฺฏาย ลุกขึ้นแล้ว กาลสฺเสว โดยกาลนั้น เทียว วุตฺเต กล่าวแล้ว, (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น (อาท) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อิทฺ เวลชาชาติ) อ.เวลานี้ อตีสิตํ เป็นเวลาหนาวนัก (โหติ) ย่อมเป็น ดาว ก่อน, อฏฺฐิณี อ.กระดุก ท. ภิชฺชนฺติ จะแตก, ตฺมฺเห อ.ท่าน ท. คจฺฉถ จงไป, (อทฺ) อ.กระผม ชานิสฺสามิ จักรู้ ปจฺฉา ในภายหลัง’ อิติ ดังนี้ ตเปนฺโต นิสินฺโน นิ่งผิงอยู่แล้ว อคฺคิ ซึ่งไฟ น คจฺฉติ ย่อมไม่ไป กาตุํ เพื่ออันกระทำ กมฺมหนฺเต ซึ่งการงาน ท.” อิติ ดังนี้ ๗ นโย อ.นัย อติอฺนฺหาทีสุปี (การณฺสุ) ในเหตุ ท. แม้มีร้อนนักเป็นต้น เอโส เอว นี้นั้นเทียว ๗ โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น กโรติ นาม ชื่อว่าย่อมไม่กระทำ กมฺมหนฺเต ซึ่งการงาน ท. อากุเล ให้อากุล อตฺตโน อลสตาย เพราะความที่ แห้ง ดน เป็นผู้เกียจคร้าน ๗ หิ เพราะว่า ตาทิสฺ (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ผู้เช่นนั้น ปริหายติ ย่อมเสื่อมรอบ โภคโต จากโภคะ ๗

อนึ่ง บุคคลใด อ้างว่าหนาวนักเป็นต้น แล้วไม่ทำการงาน. ถามว่า “อ้างว่าอย่างไร ?”. แก้วว่า “เมื่อมนุษย์ทั้งหลายลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ กล่าวว่า ‘ผู้เจริญ เชิญท่านทั้งหลายมาเถิด, กระดุกจะแตก, ท่านทั้งหลายไปเถิด, เราจักรู้ภายหลัง’ นิ่งผิงไฟอยู่ ไม่ไปทำการงาน”. นัยแม้ในข้ออ้างมีร้อนนักเป็นต้น ก็เช่นเดียวกัน. บุคคลผู้นั้น ชื่อว่าทำการงาน ให้อากุล เพราะความที่ตนเกียจคร้าน. จริงอยู่ บุคคลผู้เช่นนั้น ย่อมเสื่อมจากโภคะ.

.....

เตนาห ภควา อตีสิตนฺติ กมฺมํ น กโรติ อติอฺนฺหนฺติ อตีสายนฺติ อติปาโตติ อติจฺฉาโตติ อติปิปาสีโตติ กมฺมํ น กโรติ ตสฺส เอวํ กิจฺจาปเทศพหุลสฺส วิหฺรโต อนุปฺปนฺนา เจว โภคา นุปฺปชฺชนฺติ อุปฺปนฺนา จ โภคา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺตีติ ๗

เตน อาห ภควา “(โย ปุคฺคโล) ‘(อิหิ เวลชาชาติ) อติสตีติ (โหติ)’ อิติ (วตฺวา) กมฺมํ น กโรติ,
 (โย ปุคฺคโล) ‘(อิหิ เวลชาชาติ) อติอุณฺหํ (โหติ)’ อิติ (วตฺวา) ‘(อิหิ เวลชาชาติ) อติสายํ (โหติ)’
 อิติ (วตฺวา ‘อัย เวลชาชาติ) อติปาโต (โหติ)’ อิติ (วตฺวา ‘อหํ) อติจฺฉาโต (โหมิ)’ อิติ (วตฺวา
 ‘อหํ) อติปิปาสิโต (โหมิ)’ อิติ กมฺมํ น กโรติ, ตสฺส (ปุคฺคลสฺส) เอวํ กิจฺจาปเทสพหุสฺส
 วิหโรโต, อนุปปนฺนา เจว โภคา อนุปปชฺชนฺติ, อุปปนฺนา จ โภคา ปริกฺขยํ คจฺจนฺตีติ ฯ

เตน เพราะเหตุนี้ ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(โย
 ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘(อิหิ เวลชาชาติ) อ.เวลานี้ อติสตีติ
 เป็นเวลาหนาวหนัก (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ น กโรติ ย่อมไม่กระทำ กมฺมํ ซึ่ง
 การงาน, (โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘(อิหิ เวลชาชาติ)
 อ.เวลานี้ อติอุณฺหํ เป็นเวลาร้อนหนัก (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ อิติ ว่า ‘(อิหิ
 เวลชาชาติ) อ.เวลานี้ อติสายํ เป็นเวลาเย็นหนัก (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ อิติ
 ว่า ‘(อัย เวลชาชาติ) อ.เวลานี้ อติปาโต เป็นเวลาเช้านัก (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ
 ดังนี้ อิติ ว่า ‘(อหํ) อ.ข้าพเจ้า อติจฺฉาโต เป็นผู้หิวหนัก (โหมิ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้
 อิติ ว่า ‘(อหํ) อ.ข้าพเจ้า อติปิปาสิโต เป็นเวลากระหายหนัก (โหมิ) ย่อมเป็น’ อิติ
 ดังนี้ น กโรติ ย่อมไม่กระทำ กมฺมํ ซึ่งการงาน, ตสฺส (ปุคฺคลสฺส) เมื่อบุคคลนั้น
 กิจฺจาปเทสพหุสฺส ผู้มากไปด้วยการอ้างซึ่งกิจ เอวํ อย่างนี้ วิหโรโต อยู่อยู่, โภคา
 อ.โภคะ ท. อนุปปนฺนา อันไม่เกิดขึ้นแล้ว น อุปปชฺชนฺติ ย่อมไม่เกิดขึ้น เจว ด้วย
 นั้นเทียว, โภคา อ.โภคะ ท. อุปปนฺนา อันเกิดขึ้นแล้ว คจฺจนฺติ ย่อมถึง ปริกฺขยํ
 ซึ่งความสิ้นไปรอบ จ ด้วย” อิติ ดังนี้ ฯ

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า “บุคคลใดไม่ทำการงานด้วยอ้างว่า
 ‘หนาวหนัก ร้อนหนัก เย็นหนัก เช้านัก หิวหนัก’ แล้วไม่ทำการงาน อ้างว่า ‘กระหายหนัก’,
 เมื่อบุคคลนั้นมากไปด้วยการอ้างกิจอย่างนั้นอยู่ โภคะทั้งหลายที่ยังไม่เกิดขึ้น ย่อมไม่
 เกิดขึ้น และโภคะทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมถึงความสิ้นไป”.

.....

ดาทิสเ หิ ธนานิ อติกุมนฺติ ฯ เตนานห ภควา

- [๔๑๑] “อติสํ อติอุณฺหํ อติสายมิทํ อหุ
อิติ วิสสุฏฺฐจกมฺมนฺเต อตุถา อจฺเจนฺติ มาณเวติ ฯ

ดาทิสเ (ปุคฺคฺล) หิ ธนานิ อติกุมนฺติ ฯ เตน อาห ภควา

- [๔๑๑] “(อิทํ เวลาชาติํ อติสํ (อหุ), (อิทํ เวลาชาติํ อติอุณฺหํ (อหุ),
อติสายํ อิทํ (เวลาชาติํ) อหุ’
อิติ (วจนฺ) วิสสุฏฺฐจกมฺมนฺเต อตุถา อจฺเจนฺติ มาณเวติ ฯ

หิ จริยังอยู่ ธนานิ อ.ทรัพย์ ท. อติกุมนฺติ ย่อมก้าวล่วง ดาทิสเ (ปุคฺคฺล) ซึ่ง
บุคคล ท. ผู้เช่นนั้น ฯ เตน เพราะเหตุนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัส
แล้ว อิติ ว่า

“อตุถา อ.ประโยชน์ ท. อจฺเจนฺติ ย่อมล่วงเลย มาณเว
ซึ่งมาณพ ท. วิสสุฏฺฐจกมฺมนฺเต ผู้มีการงานอันสละแล้ว
(วจนฺ) ด้วยคำ อิติ ว่า “อิทํ (เวลาชาติํ) อ.เวลานี้ อติสํ
เป็นเวลาอันหนวยิ่ง อหุ ได้เป็นแล้ว, (อิทํ เวลาชาติํ)
อ.เวลานี้ อติอุณฺหํ เป็นเวลาอันร้อนยิ่ง อหุ ได้เป็นแล้ว,
(อิทํ เวลาชาติํ) อ.เวลานี้ อติสายํ เป็นเวลาเย็นยิ่ง อหุ ได้
เป็นแล้ว’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

แท้จริง ทรัพย์ทั้งหลายย่อมล่วงเลยบุคคลผู้เช่นนั้น. เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค
เจ้า จึงตรัสว่า

“ประโยชน์ทั้งหลาย ย่อมล่วงเลยมาณพผู้สละการงาน ด้วย
อ้างกิจอย่างนี้ว่า ‘เวลานี้ หนวยนัก เวลานี้ ร้อนนัก เวลานี้ เย็น
นัก”.

.....

ตตถ อติสายมิมิ อหุติ อิหิ อติสายํ ชาตนุติ เย เอวํ วตฺวา กมฺมํ น กโรนุติ ฯ
 อิติ วิสฺสฏฺฐจกมฺมนฺเตติ เอวํ วตฺวา ปริจฺจตฺตกมฺมนฺเต ฯ อตฺถา อจฺเจนฺติ มาณเวติ
 เอวรฺูเป ปุคฺคฺเล อตฺถา อติภุสภกมฺมนฺติ เตสฺส น ติฏฺฐนฺตํติ ตพฺพณฺณนา ฯ

“ตตถ (ปเทสฺ) ‘อติสายมิมิ อหุติ (คาถาปาทสฺส) ‘อิหิ (เวลาชาติ) อติสายํ ชาตนุติ เย (ชนา)
 เอวํ วตฺวา กมฺมํ น กโรนุติ’ (อติ อตฺโถ) ฯ ‘อิติ วิสฺสฏฺฐจกมฺมนฺเตติ (คาถาปาทสฺส) ‘เอวํ
 วตฺวา ปริจฺจตฺตกมฺมนฺเต’ (อติ อตฺโถ) ฯ ‘อตฺถา อจฺเจนฺติ มาณเวติ (คาถาปาทสฺส) ‘เอวรฺูเป
 ปุคฺคฺเล อตฺถา อติภุสภกมฺมนฺติ เตสฺส (ปุคฺคฺเลสฺ) น ติฏฺฐนฺตํติ’ (อติ อตฺโถ)” อิติ ตพฺพณฺณนา ฯ

ตพฺพณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งสิคาลสูตรนั้น อิติ ว่า “(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘เย
 (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วตฺวา กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า ‘(อิหิ เวลาชาติ)
 อ.เวลานี้ อติสายํ เป็นเวลาเย็นยิ่งนัก ชาติ เกิดแล้ว’ อิติ ดังนี้เป็นต้น น กโรนุติ
 ย่อมไม่กระทำ กมฺมํ ซึ่งการงาน’ (อติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทสฺ) ‘อติสายมิมิ อหุติ
 (คาถาปาทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บาทแห่งพระคาถาว่า ‘อติสายมิมิ
 อหุ’ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า ‘เอวํ วตฺวา ปริจฺจตฺตกมฺมนฺเต ผู้กล่าว
 อย่างนั้น แล้วสละการงาน’ (อติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคาถา ‘อติ
 วิสฺสฏฺฐจกมฺมนฺเตติ ว่า ‘อติ วิสฺสฏฺฐจกมฺมนฺเต’ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า
 ‘อตฺถา อ.ประโยชน์ ท. อติภุสภกมฺมนฺติ ย่อมล่วงเลย ปุคฺคฺเล ซึ่งบุคคล ท. เอวรฺูเป
 ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป น ติฏฺฐนฺตํติ ย่อมไม่ตั้งอยู่ เตสฺส (ปุคฺคฺเลสฺ) ในบุคคล ท. เหล่านั้น’
 (อติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคาถา ‘อตฺถา อจฺเจนฺติ มาณเวติ ว่า
 ‘อตฺถา อจฺเจนฺติ มาณเว’ ดังนี้ ฯ

อรรถกถาสิคาลสูตรนั้นว่า “บรรดาบทเหล่านั้น บาทคาถาว่า ‘อติสายมิมิ อหุ’ ความ
 ว่า บุคคลใดกล่าวอย่างนี้ว่า ‘เวลานี้ เป็นเวลาเย็นยิ่งแล้ว’ ดังนี้เป็นต้น แล้วไม่ทำการ
 งาน. บาทคาถาว่า ‘อติ วิสฺสฏฺฐจกมฺมนฺเต’ ได้แก่ ผู้กล่าวอย่างนั้นแล้วสละการงาน
 เสีย. บาทคาถาว่า ‘อตฺถา อจฺเจนฺติ มาณเว’ ความว่า ประโยชน์ทั้งหลาย ย่อมล่วง
 เลยบุคคลผู้เห็นปานนี้ คือ ย่อมไม่ตั้งอยู่ในบุคคลเหล่านั้น”.

.....

อตถาติ ฌานานิ ฯ อติกกมเหตุติ อปคจจนุติ ฯ อถวา อตถาติ กิจจานิ ฯ
 อติกกมเหตุติ อติกกนุตกาลานิ โหนุติ ฯ เตสํ อติกกโมปิ อตถโต ฌานัน เอว
 อติกกโมติ ตมฺภีกา ฯ

“อตถาติ ฌานานิ ฯ ‘อติกกมเหตุติ (ปทสฺส) ‘อปคจจนุติ’ (อิตติ อตฺโถ) ฯ อถวา อตถาติ
 กิจจานิ ฯ ‘อติกกมเหตุติ (ปทสฺส) ‘อติกกนุตกาลานิ โหนุติ’ (อิตติ อตฺโถ) ฯ เตสํ (กิจจานัน)
 อติกกโมปิ อตถโต ฌานัน เอว อติกกโมติ ตมฺภีกา ฯ

ตมฺภีกา อ.ภีกาแห่งสิคาลสูตรนั้น อิติ ว่า “ฌานานิ อ.ทรัพย์ ท. อตถาติ ชื่อว่า
 ประโยชน์ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘อปคจจนุติ ย่อมไปปราศ’ (อิตติ) ดังนี้
 (ปทสฺส) แห่งบท ‘อติกกมเหตุติ ว่า ‘อติกกมเหตุ’ ดังนี้ ฯ อถวา อีกอย่างหนึ่ง กิจจานิ
 อ.กิจ ท. อตถาติ ชื่อว่าประโยชน์ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า ‘อติกกนุตกาลานิ
 เป็นกาลอันก้าวล่วงแล้ว โหนุติ ย่อมเป็น’ (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ‘อติกกมเหตุติ
 ว่า ‘อติกกมเหตุ’ ดังนี้ ฯ อติกกโมปิ แม้ อ.การก้าวล่วงไป เตสํ (กิจจานัน) แห่งกิจ ท.
 เหล่านั้น อตถโต โดยเนื้อความ อติกกโม คือ อ.การก้าวล่วงไป ฌานัน เอว แห่ง
 ทรัพย์ ท. นั้นเที่ยว” อิติ ดังนี้ ฯ

ภีกาสิคาลสูตรนั้นว่า “ทรัพย์ทั้งหลาย ชื่อว่าประโยชน์. บทว่า ‘อติกกมเหตุ’ ได้แก่
 ย่อมปราศจากไป. อีกอย่างหนึ่ง กิจทั้งหลาย ชื่อว่าประโยชน์. บทว่า ‘อติกกมเหตุ’
 ได้แก่ ล่วงกาลเสียแล้ว. แม้การล่วงไปแห่งกิจเหล่านั้น โดยเนื้อความ ก็คือการล่วงไป
 แห่งทรัพย์ทั้งหลายนั่นเอง”.

[๔๑๒] โย ปน สีตาทินิ อคณตฺวา อตฺตโน อนลสตาย กมฺมนฺเต อากุเล น กโรติ, โส
 มหนฺตํ ฌนํ อุปฺปาเทตฺวา สุขํ วินฺทติ ฯ อหฺมมาสกราชาทโย เจตฺถ นิตฺสสนํ ฯ

โย (บุคคลโล) ปน สีตาทินิ (ทุกขานิ) อคณตฺวา อตฺตโน อนลสตาย กมฺมนฺเต อากุเล น
 กโรติ, โส (บุคคลโล) มหนฺตํ ฌนํ อุปฺปาเทตฺวา สุขํ วินฺทติ ฯ อหฺมมาสกราชาทโย (ชนา) จ
 เอตฺถ (วตฺถุมหิ) นิตฺสสนํ (โหติ) ฯ

ปน อนึ่ง โย (บุคคลโล) อ.บุคคลใด อคณตฺวา ไม่คำนึงถึงแล้ว สีตาทินิ (ทุกขานิ)

ซึ่งความทุกข์ ท. มีความหนาวเป็นต้น น กโรติ ย่อมไม่กระทำ **ภมุนเต** ซึ่งการงาน ท. **อากุล** ให้**อากุล** **อดุตโน** **อนลสตาย** เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน, **โส (บุคฺคโล)** อ.บุคคลนั้น **ธน์** ยังทรัพย์ **มหนุตํ** อันใหญ่ **อุปาเตตวา** ให้เกิดขึ้นแล้ว **วิหฺตติ** ย่อมประสพ **สุขํ** ซึ่งความสุข ๆ จ ก็ **อฑฺฒมาสกรราชาทโย (ชนา)** อ.ชน ท. มีพระราชานามว่าอฑฺฒมาสกเป็นต้น **นิทฺสูสนํ** เป็นอุทาหรณ์ **เอตถ (วตฺถุมฺหิ)** ในเรื่องนี้ **(โหนฺติ)** ย่อมเป็น ๆ

อนึ่ง บุคคลใด ไม่คำนึงถึงความหนาวเป็นต้น ย่อมไม่ทำการงานให้**อากุล** เพราะความที่ตนไม่เกียจคร้าน, บุคคลนั้นทำทรัพย์เป็นอันมากให้เกิดขึ้น ย่อมประสพสุข. ก็ในเรื่องนี้ มีพระเจ้าอฑฺฒมาสกเป็นต้น เป็นอุทาหรณ์.

.....

๕. อฑฺฒมาสกราชวตฺถุ

[๔๑๓] อตีเต พาราณสียา อุตฺตรทวารวาสี เอโก ภติโก อโหสิ ฯ โส อุทกภตฺตี กตฺวา ลหฺฐํ อฑฺฒมาสกํ ปาการิฏฺฐกาย อนุตเร จเปตฺวา ภตฺตี กโรนฺโต ทกฺขินทฺวารํ ปตฺวา ตตฺถ อุทกภตฺตีเมว กตฺวา ชีวมานาย กปณฺตีติยา สทฺฐิํ สํวาสํ กปฺเปสิ ฯ ตายปี อฑฺฒมาสโกว ลหฺฐํ ฯ อเถกสมฺมึ ฉณทิวเส सा तं आह “सामि नकरे च्छेन वतฺตति, सजे गिณฺจि อตฺถิ, มยम्ปิ ก็เพຍယာมาติ ฯ โส “อฑฺฒมาสโก เม อตฺถิ, โส อุตฺตรทวารे อิฏฺฐกนฺตเร จปิโต, อิตฺโต ทฺวาทสโยชนนฺเต เม นิชานํ, ตว ปน หตฺถे กิณฺจि อตฺถิตฺติ आह ฯ सा “अत्थि सामि अฑ्ठमासโกति वत्त्वा “त्व अฑ्ठमासโก मम अฑ्ठमासโกति मासโก होति ततो ऐगेन गोण्णजासेन मालं ऐगेन कन्ธं ऐगेन सुं คहेตฺวา ก็พิสสาม คจจฺจ ตว สนฺตํ อหฺราติ आह ฯ โส หนฺจจฺจฺจฺจฺจฺจ คายนฺโตว ปกฺกามิ ฯ โส हि नाकप्लो च योชนानि อติภฺกมฺม มชฺฌนฺตีเก วิตฺถจฺจิตฺตฺตฺตฺตฺตฺต- มิว อุณฺหวาลุกํ มทฺทนฺโต ราชจฺจจฺจ จปาปฺณิ ฯ ตทา อุทโย นาม พาราณสีราชา วาตปาเน จิโต ตํ ตถา คจจฺจจฺจ ทิสฺวา “กินฺนุ โข เอส เอวรูปํ อาตปํ อคเณตฺวา หนฺจจฺจฺจฺจฺจ คายนฺโต คจจฺจติ ปุจฺจิสฺสามิ นนฺติ จินฺเตตฺวา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา ปุจฺจิ ฯ โส สพฺพํ ปวตฺตี กเถตฺวา “เทว ภริยาย กถํ อนุสฺสรนฺตํ มํ กามาตปํ ตปติ,

น สุริยชาติไปติ อาห ๕ “เกณ การณณ อาตปปี อคณตฺวา ตุญฺโจ คายสีติ ๕ “เทว
 ตํ นิธานํ อาเนตฺวา ตาย สทฺธี อภิรมิสฺสามีติ อิมินา การณณ ตุญฺโจ คายามีติ ๕
 “กั ตว นิธานํ สตสฺสสมตฺตํ อตฺถีติ ๕ “นตฺถิ เทวาทิ ๕ ราชา ปฏิปาฏิยา
 หาเปตฺวา “เอโก มาสโกติ ปุจฺฉิ ๕ “นตฺถิ เทวาทิ ๕ “อฑฺฒมาสโกติ ๕ “อาม
 เทวาทิ ๕ “เตนฺหิ โภ ปุริส เวรฺรูเป อาตเป ตตฺถ มาคมิ, อหนฺเต อฑฺฒมาสกํ
 ทสฺสามีติ ๕ “เทว ตุมฺเหหิ ทินฺนํ คณฺหนฺโตปิ อิตฺรํ น นาเสสฺสามิ, มม คมนํ
 อหาเปตฺวา ตํ คณฺหิสฺสามีติ ๕ ราชา ปฏิปาฏิยา วฑฺฒตฺวา “โภ ปุริส นิวตฺต
 มาสกํ เทว มาสเก ๕เป ๕ โภภูิสตํ อปริมิตฺชนํ ทสฺสามีติ วตฺวา, ตสฺมี ตเถว
 วทฺหนฺเต, เสฏฺฐิจฺจุจฺจานาทีหิ จานฺนุตเรหิ ปโลเกตฺวา, ตสฺมี ตเถว วทฺหนฺเต,
 “อฺปฺอฑฺฒรชฺชํ เต ทสฺสามีติ วตฺวา, ตสฺมี สมฺปฏฺฐิจฺจนฺเต, “คจฺจถ มม สหายกสฺส
 เกสมสฺสุํ หาเรตฺวา นหาเปตฺวา อลงฺกริตฺวา อาเนถาติ อาณาเปสิ ๕ อมจฺจา
 ตถา กตฺวา อาเนสุํ ๕ ราชา รชฺชํ ทฺวิธา ภินฺทิตฺวา ตสฺส อฺปฺอฑฺฒรชฺชํ อทาสิ ๕
 โส อฑฺฒมาสกราชา นาม อโหสิ ๕ อฏฺฐกนิปาเต คจฺจมาลชาตกวณฺณนํ
 อฑฺฒมาสกราชวตฺถ ๕

อดีต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว ฤดีโก อ.บุคคลผู้กระทำการรับจ้าง เอโก คน
 หนึ่ง อุตฺตรทวารวาสี ผู้อยู่ใกล้ประตูทิศเหนือโดยปกติ พาราณสียา แห่งเมือง
 พาราณสี อโหสิ ได้มีแล้ว ๕ โส (ฤดีโก) อ.บุคคลผู้กระทำการรับจ้างนั้น จเปตฺวา
 เก็บไว้แล้ว อฑฺฒมาสกํ ซึ่งกึ่งแห่งมาสก (อตฺตนา) อุกกภตฺติ กตฺวา ลทฺธํ อันอัน
 ดน กระทำแล้ว ซึ่งการรับจ้างในเพราะการนำไปซึ่งน้ำ ได้แล้ว อหนฺตเร ในระหว่าง
 ปาการิภูจฺกาย แห่งอิฐที่กำแพง กโรนฺโต กระทำอยู่ ฤดี ซึ่งการรับจ้าง ปตฺวา ถึง
 แล้ว ทกฺขินทวารํ ซึ่งประตูทิศใต้ กปฺเปสิ สำเร็จแล้ว สํวาสํ ซึ่งการอยู่ร่วม สทฺธี
 กับ กปฺณิตฺถิยา ด้วยหญิงผู้กำพร้า ตตฺถ (จาเน) อุกกภตฺติ เอว กตฺวา ชิวมานาย
 ผู้กระทำการรับจ้างในเพราะการนำไปซึ่งน้ำนั้นเที่ยว แล้วจึงเป็นอยู่อยู่ในที่นั้น ๕
 อฑฺฒมาสโกว อ.กึ่งแห่งมาสกเที่ยว ตายปี (อิตฺถิยา) อันหญิงแม่นั้น ลทฺธโร ได้
 แล้ว ๕ อถ ครั้งนั้น เอกสฺมี ฉณทิวเส ในวันแห่งมหรสพวันหนึ่ง สา (อิตฺถิ)
 อ.หญิงนั้น อาห กล่าวแล้ว ตํ (สามิกํ) กะสามีนั้น อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่นาย จโณ
 อ.มหรสพ วตฺตติ ย่อมเป็นไป นครในพระนคร, สเจ ถ้าวว่า กิณฺจ (ธน) อ.ทรัพย์
 ะไรๆ อตฺถิ มีอยู่ไซ้ร, มยฺมปิ แม้อ.เรา ท. ก็เพຍยาม ฟังเล่น” อิติ ดังนี้ ๕ โส

(สามิโก) อ.สามีนั่น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อทุฒมาสโก อ.กึ่งแห่งมาสก เม ของเรา อตุถิ มีอยู่, โส (อทุฒมาสโก) อ.กึ่งแห่งมาสกนั้น (มยา) อันเรา จปีโต เก็บไว้แล้ว อิกฺจนฺตเร ในระหว่างแห่งอิฐ อุตฺตรทฺวาเร ที่ประตูกิศเหนือ, นิธานํ อ.ที่เป็นที่เก็บ เม ของเรา (อตุถิ) มีอยู่ ทฺวาทสโยชนนฺต ในที่สุดแห่งโยชนลิบสอง อีโต (จานโต) แต่ที่นี้, ปน ก็ กิณฺจ (ธนํ) อ.ทรัพย์อะไรๆ หตุเถ ในมือ ตว ของเธอ อตุถิ มีอยู่หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

สา (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย อทุฒมาสโก อ.กึ่งแห่งมาสก อตุถิ มีอยู่” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อทุฒมาสโก อ.กึ่งแห่งมาสก ตว ของท่าน อทุฒมาสโก อ.กึ่งแห่งมาสก มม ของดิฉัน มาสโก เป็นหนึ่งมาสก โหติ ย่อมเป็น อิติ ด้วยประการฉะนี้, (มยํ) อ.เรา ท. คเหตุวา ถือเอาแล้ว มาลํ ซึ่งระเบียบ เอเกน โกฏฺฐาเสน ด้วยส่วนหนึ่ง คณฺธิ์ ซึ่งของหอม เอเกน (โกฏฺฐาเสน) ด้วยส่วนหนึ่ง สุริ ซึ่งสุรา เอเกน (โกฏฺฐาเสน) ด้วยส่วนหนึ่ง ตโต (ธนโต) จากทรัพย์นั้น ก็พิสสาม จักเล่น, (ตฺวํ) อ.ท่าน คจฺฉ จงไป, (ตฺวํ) อ.ท่าน อาหาร จงนำมา สนฺตํ ซึ่งทรัพย์อันเป็นของมีอยู่ ตว ของท่าน” อิติ ดังนี้ ฯ

โส (สามิโก) อ.สามีนั่น ภูจฺตฺถุโจ ทั้งรำเริงแล้วทั้งดีใจแล้ว คายนฺโตว ชับอยู่เที่ยว ปกฺกามิ หลีกไปแล้ว ฯ

หิ ก็ โส (สามิโก) อ.สามีนั่น นาคพโล ผู้มีกำลังเพียงตั้งช้าง อติกกฺมม ก้าวล่วงแล้ว โยชนานิ สันโยชนํ ท. ฉ ๖ มทฺทนฺโต เหยียบอยู่ อุนฺหฺวาลุกํ ซึ่งทรายอันร้อน วิตจฺฉิตฺตฺคารสนฺตํ อิว เพียงตั้ง อันบุคคลลาดแล้วด้วยถ่านเพลิงอันมีเถ้าไปปราศแล้ว มชฺฌนฺตฺเท ในเวลาอันมีในท่ามกลาง ปาปฺถฺนิ ถึงแล้ว ราชจฺคเณ ที่เนินแห่งพระราชฯ ตทา ในกาลนั้น พาราณสีราชา อ.พระราชฯผู้เป็นใหญ่ในเมืองพาราณสี อุกโย นาม พระนามว่าอุทฺย จิโต ประทับยืนแล้ว วาตปาเน ที่พระบัญชร ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ตํ (ปฺริสํ) ซึ่งบุรุษนั้น คจฺฉนฺตํ ผู้ไปอยู่ ตถา เหมือนอย่างนั้น จินฺเตตฺวา ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “เอโส (ปฺริโส) อ.บุรุษนั้น อคเณตฺวา ไม่คำหนึ่งถึงแล้ว อาตปํ ซึ่งแดด เอวรูปํ อันมีอย่างนี้เป็นรูป ภูจฺตฺถุโจ ผู้ทั้งรำเริงแล้วทั้งใจดีแล้ว คายนฺโต ชับอยู่ คจฺฉิตฺตฺ ย่อมไป, (อหํ) อ.เรา ปุจฺฉิสฺสามิ จักถาม นํ (ปฺริสํ) ซึ่งบุรุษนั้น” อิติ ดังนี้ (ราชปฺริสํ) ทรงยังราชบุรุษ ปกฺโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว ตํ (ปฺริสํ) ซึ่งบุรุษนั้น ปุจฺฉิตฺตฺธโรถามแล้ว ฯ

โส (ปฺริโส) อ.บุรุษนั้น กเถตฺวา กราบทูลแล้ว ปวตฺตฺติ ซึ่งความเป็นไป สพฺพํ ทั้งปวง อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติ

เทพ กามาตโป อ.ความเร่าร้อนเพราะอาศัยซึ่งกาม **ตปติ** ย่อมแผดเผา **ม** ซึ่งข้า
 พระพุทธเจ้า **อนุสฺสรนฺต** ผู้ระลึกถึงอยู่ **ภถ** ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว **ภริยาย** ของ
 ภรรยา, **สุริยาตโป** อ.ความเร่าร้อนอาศัยพระอาทิตย์ **น ตปติ** ย่อมไม่แผดเผา” **อติ**
 ดังนี้ ๕ (ราชา) อ.พระราชชา **(ปุจฺฉิ)** ตรัสถามแล้ว **อติ** ว่า “**(ตฺว)** อ.เจ้า **อคณฺตฺวา**
 ไม่ค้ำนั่งถึงแล้ว **อาตป** ซึ่งแดด **ตฺฏฺโห** ใจดีแล้ว **คายน** ย่อมขับ **เกน** การเณน
 เพราะเหตุอะไร?” **อติ** ดังนี้ ๕ **(โส ปุริโส)** อ.บุรุษนั้น **อาห** กราบทูลแล้ว **อติ** ว่า
 “**เทว** ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ **(อห)** อ.ข้าพระพุทธเจ้า **(จินฺเตตฺวา)** คิดแล้ว **อติ**
 ว่า **(อห)** อ.เรา **อาเนตฺวา** นำมาแล้ว **ต** **(ธน)** ซึ่งทรัพย์นั้น **อภิมิสฺสามิ** จักยินดี
 ยิ่ง **สทุธิ** กับ **ตาย** **(ภริยาย)** ด้วยภรยานั้น” **อติ** ดังนี้ **ตฺฏฺโห** ดีใจแล้ว **คายน**
 ย่อมขับ **อิมินา** การเณน เพราะเหตุนี้” **อติ** ดังนี้ ๕ (ราชา) อ.พระราชชา **(ปุจฺฉิ)**
 ตรัสถามแล้ว **อติ** ว่า “**สตสฺหสฺสมตฺต** **(ธน)** อ.ทรัพย์ มีแสนเป็นประมาณ **ต**
นิธาน อันอันเจ้าฝังไว้ **อตฺถิ** มีอยู่ **ก** หรือ?” **อติ** ดังนี้ ๕ **(โส ปุริโส)** อ.บุรุษนั้น
(อาห) กราบทูลแล้ว **อติ** ว่า “**เทว** ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ **(สตสฺหสฺสมตฺต** **ธน)**
 อ.ทรัพย์ มีแสนเป็นประมาณ **(มยา นิธาน)** อันอันข้าพระพุทธเจ้าฝังไว้ **นตฺถิ** ย่อม
 ไม่มี” **อติ** ดังนี้ ๕ **ราชา** อ.พระราชชา **(ธน)** ยังทรัพย์ **หาเปตฺวา** ให้ลดลงแล้ว
ปฏิปาฏิยา ตามลำดับ **ปุจฺฉิ** ตรัสถามแล้ว **อติ** ว่า “**มาสโก** อ.มาสก **เอโก** หนึ่ง
(อตฺถิ) มีอยู่หรือ” **อติ** ดังนี้ ๕ **(โส ปุริโส)** อ.บุรุษนั้น **(อาห)** กราบทูลแล้ว **อติ**
 ว่า “**เทว** ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ **(มาสโก)** อ.มาสก **(เอโก)** หนึ่ง **นตฺถิ** ย่อม
 ไม่มี” **อติ** ดังนี้ ๕ (ราชา) อ.พระราชชา **(ปุจฺฉิ)** ตรัสถามแล้ว **อติ** ว่า “**อฑฺฒมาสโก**
 อ.กึ่งแห่งมาสก **(อตฺถิ)** มีอยู่หรือ” **อติ** ดังนี้ ๕ **(โส ปุริโส)** อ.บุรุษนั้น **(อาห)**
 กราบทูลแล้ว **อติ** ว่า “**เทว** ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ **อาม** พระเจ้าข้า” **อติ** ดังนี้ ๕
(ราชา) อ.พระราชชา **(อาห)** ตรัสแล้ว **อติ** ว่า “**ปุริส** ตูก่อนบุรุษ **โก** ผู้เจริญ
เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น **(ตฺว)** อ.เจ้า **มา** คมียาไปแล้ว **ตตฺถ** **(จาเน)** ในที่นั้น **อาตเป**
 ในแดด **เอวรฺุเป** อันมีอย่างนี้เป็นรูป, **อห** อ.เรา **ทสฺสามิ** จักให้ **อฑฺฒมาสก** ซึ่งกึ่ง
 แห่งมาสก **เต** แก่เจ้า” **อติ** ดังนี้ ๕ **(โส ปุริโส)** อ.บุรุษนั้น **อาห** กราบทูลแล้ว **อติ**
 ว่า “**เทว** ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ **(อห)** อ.ข้าพระพุทธเจ้า **คณฺหนฺโตปิ** แม้รับ
 เอาอยู่ **(อฑฺฒมาสก)** ซึ่งกึ่งแห่งมาสก **ตฺมุเหฺหิ** **ทินฺน** อันอันพระองค์พระราชทาน
 แล้ว **อติริ** **(อฑฺฒมาสก)** **น** **นาเสสฺสามิ** จักไม่ยังกึ่งแห่งมาสกนอกนี้ให้ฉิบหายไป,

(อห) อ.ข้าพระพุทธเจ้า มม คมน อหาเปตวา ไม่ยังการไป ของข้าพระพุทธเจ้า ให้
 งดไปแล้ว **คณหิสสามิ** จักถือเอา **ต** (อชุตมาสก) ซึ่งกึ่งแห่งมาสกนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ
 ราชา อ.พระราช (ธ) ทรงยังทรัพย์ **วทุเตตวา** ให้เจริญแล้ว **ปฏิบัติ** ปาฏิยา ตาม
 ลำดับ **วตวา** ตรัสแล้ว อิติ ว่า “**โก ปริส** ดูก่อนบุรุษผู้เจริญ (ต) อ.เจ้า **นิวัตต** จง
 กลับ, (อห) อ.เรา **ทสสามิ** จักให้ **มาสก** ซึ่งมาสก **เทว มาสเก** ซึ่งมาสก ท. สอง
 ฯลฯ **โกฏิส** ซึ่งร้อยแห่งโกฏิ **อปริมิตธ** ซึ่งทรัพย์อันหาประมาณมิได้” อิติ ดังนี้,
ตสมิ (ปฺริเส) ครั้นเมื่อบุรุษนั้น **วทเหตุ** กล่าวแล้ว **ตถา เอว** เหมือนอย่างนั้นนั้น
 เทียว, **ปโลเกตวา** ทรงหลอกล่อแล้ว **จानเหตุเรหิ** ด้วยตำแหน่ง ท. **เสฏฐิจฺจนาทิ** หิ
 มีตำแหน่งแห่งเศรษฐีเป็นต้น, **ตสมิ (ปฺริเส)** ครั้นเมื่อบุรุษนั้น **วทเหตุ** กล่าวแล้ว
ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั้นเทียว, **วตวา** ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา **ทสสามิ**
 จักให้ **อุปทุตฺรชฺช** ซึ่งความเป็นแห่งพระราชานันเข้าไปด้วยทั้งกึ่ง **เต** แก่เจ้า” อิติ
 ดังนี้, **ตสมิ (ปฺริเส)** ครั้นเมื่อบุรุษนั้น **สมปฺฏิจฺจนเหตุ** รับพร้อมอยู่, **อาณาเปสิ** ทรง
 รับสั่งแล้ว อิติ ว่า “(ตฺมุเห) อ.ท่าน ท. **คจฺจน** จงไป, (ตฺมุเห) อ.ท่าน ท. **เกสมสฺสุ**
 ยังผมและหนวด **สหายกสฺส** แห่งสหาย มม ของเรา **หาเรตวา** ให้นำไปแล้ว
นหาเปตวา ให้อาบแล้ว **อลงฺกิริตวา** ประดับแล้ว **อาเนถ** จงนำมา” อิติ ดังนี้ ฯ
อมจฺจา อ.อำมาตย์ ท. **กตวา** กระทำแล้ว **ตถา** เหมือนอย่างนั้น **อาเนสุ** นำมา
 แล้ว ฯ **ราชา** อ.พระราช **ภินฺทิตวา** ทรงแบ่งแล้ว **รชฺช** ซึ่งความเป็นแห่งพระราช
ทฺวิธา โดยส่วนสอง **อทาสิ** ได้พระราชทานแล้ว **อุปทุตฺรชฺช** ซึ่งความเป็นแห่งพระ
 ราชานันเข้าไปด้วยทั้งกึ่ง **ตสฺส (ปฺริสสฺส)** แก่บุรุษนั้น ฯ **โส (ปฺริโส)** อ.บุรุษนั้น
อชุตมาสก ราชานัน **นาม** เป็นพระราชานันว่าอชุตมาสก **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว ฯ
อชุตมาสก ราชานัน **อ.เรื่อง** แห่งพระราชานันว่าอชุตมาสก (**อาคต**) มาแล้ว
คจฺจน มาชดกถา **กถุณนาย** ในอรรถกถาแห่งคจฺจนมาชดก **อฏฺฐกนิปาเต** ในอฏฺฐก
 นิปาต ฯ

ในอดีตกาล มีคนรับจ้างคนหนึ่ง อยู่ใกล้ประตูด้านทิศอุดรแห่งกรุงพาราณสี. เขาเก็บ
 ทรัพย์ครึ่งมาสกที่ทำการรับจ้างตักน้ำได้มาไว้ ในระหว่างแผ่นอิฐแห่งกำแพง ทำการ
 รับจ้างอยู่ถึงประตูด้านทักษิณ สำเร็จการอยู่ร่วมกับสตรีกำพร้าผู้ทำการรับจ้างตักน้ำ
 เป็นอยู่ในที่นั้น. แม้นางก็ได้ทรัพย์ครึ่งมาสกเหมือนกัน. ครั้นถึงวันมีมหรสพวันหนึ่ง
 นางกล่าวกับสามีว่า “นาย มหรสพกำลังดำเนินไปในพระนคร ถ้าทรัพย์อะไรๆ มีอยู่,

แม้พวกเรา ก็ฟังเล่น”. สามีกกล่าวว่า “ผมมีทรัพย์สินอยู่ครึ่งมาสก ผมเก็บมันไว้ในระหว่าง แผ่นอิฐ ใกล้ประตูด้านทิศอุดร ที่ฝังทรัพย์สินของผมอยู่ในที่สุด ๑๒ โยชน์ จากที่นี่, ก็ทรัพย์สินอะไรๆ ในมือของเธอ มีอยู่หรือ?”. นางกล่าวตอบว่า “นาย ทรัพย์สินครึ่งมาสกของ ดิฉันมีอยู่” ดังนี้แล้ว กล่าวว่า “ทรัพย์สินของพี่ ครึ่งมาสก ของดิฉันครึ่งมาสก รวมเป็นหนึ่งมาสก เราจักถือเอาดอกไม้ด้วยทรัพย์สินส่วนหนึ่ง ของหอมด้วยทรัพย์สินส่วนหนึ่ง สุราด้วยทรัพย์สินส่วนหนึ่ง จากทรัพย์สินมาสกหนึ่งนั้น แล้วจึงเล่น, นายจงไปนำทรัพย์สินอันมีอยู่ของพี่มา”. เขายินดีและรำเริง ร้องเพลงพลางหลีกไป. ก็เขามีกำลังตั้งช้าง ล่วงหนทาง ๖ โยชน์ เหยียบทรายอันร้อนระอุจลาลได้ด้วยถ่านเพลิงที่ปราศจากถ้ำ ในเวลาเที่ยง บรรลุถึงพระลานหลวง. ครั้งนั้น พระเจ้ากรุงพาราณสีพระนามว่าอุทัย ประทับยืนอยู่ที่พระบัญชา ทอดพระเนตรเห็นเขาเดินไปอย่างนั้น ทรงดำริว่า “ทำไมหนอ เจ้าคนนี้ ไม่คำนึงถึงแดดเห็นปานนั้น ยินดีและรำเริงร้องเพลงพลางหลีกไป, เราจักถามเขาดู” แล้วรับสั่งให้เรียกบุรุษนั้นมาถาม. เขากราบทูลเรื่องนั้นทั้งหมดแล้ว ทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ความเร่าร้อนอาศัยยาม ย่อมแผดเผาข้าพระพุทธเจ้า ผู้ระลึกถึงถ้อยคำของภรรยา, ความเร่าร้อนอาศัยพระอาทิตย์ หาแผดเผาข้าพระพุทธเจ้าได้ไม่”. พระราชาตรัสถามว่า “เพราะอะไร เจ้าจึงไม่คำนึงถึงแดด ยินดีแล้วร้องเพลงอยู่?”. เขาจึงกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ข้าพระพุทธเจ้าคิดว่า ‘เราจักนำทรัพย์สินที่เก็บไว้นั้นมาแล้ว จักอภิรมย์กับภรรยาฉัน’ เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้า จึงรำเริง ร้องเพลงอยู่”. พระราชาตรัสถามว่า “ทรัพย์สินที่ฝังไว้ของเจ้า มีประมาณถึงแสนหรือ?”. เขากราบทูลว่า “หาไม่ได้ พระเจ้าข้า”. พระราชาลดลงโดยลำดับ ตรัสถามว่า “ทรัพย์สินของเจ้ามีประมาณมาสกหนึ่งหรือ?”. เขากราบทูลว่า “หาไม่ได้ พระเจ้าข้า”. พระราชาตรัสถามว่า “มีครึ่งมาสกหรือ?”. เขากราบทูลว่า “อย่างนั้น พระเจ้าข้า”. พระราชาตรัสว่า “บุรุษผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้น เจ้าอย่าไปในที่นั้น ในแดดเห็นปานนี้, เราจะให้ทรัพย์สินครึ่งมาสกแก่เจ้า”. บุรุษนั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ข้าพระพุทธเจ้าแม้รับเอาทรัพย์สินที่พระองค์พระราชทานแล้ว ก็จักไม่ทำทรัพย์สินนอกนี้ให้ฉิบหาย, ข้าพระพุทธเจ้าจักไม่ลดละการไปของข้าพระพุทธเจ้า จักถือเอาทรัพย์สินนั้นให้ได้”. พระราชาทรงเพิ่มโดยลำดับ ตรัสว่า “บุรุษผู้เจริญ เจ้าจงกลับเรา จักให้ทรัพย์สิน ๑ มาสก ๒ มาสก ฯลฯ ทรัพย์สิน ๑๐๐ โกฏิ ทรัพย์สินอันกำหนดไม่ได้” ดังนี้แล้ว, เมื่อบุรุษนั้นกล่าวอยู่อย่างนั้นนั้นแหละ, จึงทรงประเล้าประโลมด้วยฐานันดร

ศักดิ์มีตำแหน่งเศรษฐีเป็นต้น. เมื่อเขายังกล่าวอยู่อย่างนั้น ตรัสว่า “เราจักให้ราช-
สมบัติครึ่งหนึ่งแก่เจ้า” เมื่อเขารับรอง ทรงบัญชาสั่งว่า “ท่านทั้งหลายจงไปปลงผม
และหนวดของสหายของเรา ให้อาบน้ำแล้วประดับประदानามา”. อำมาตย์ทั้งหลาย
ทำอย่างนั้นแล้วนำมา. พระราชาทรงแบ่งราชสมบัติเป็น ๒ ส่วน ได้พระราชทานราช-
สมบัติครึ่งหนึ่งแก่เขา. เขาจึงได้นามว่าพระเจ้าอัทธมาสก. เรื่องพระเจ้าอัทธมาสก
มาในอรรถกถาภังคมาลชาดก อัฐกนิบาต.

[๔๑๔] ตทณฺวตฺถุ **ขนฺตีติ** ปเท อาวิภวิสฺสติ ๗ เตนนาห

“โย จ สีตญจ อุณฺหญจ ติถนา ภियโย น มณฺยติ
กริ ปุริสกิจฺจานิ โส สุขา น วิหายตีติ ๗

ตทณฺวตฺถุ “**ขนฺตีติ** ปเท อาวิภวิสฺสติ ๗ เตน (ภควา) อาห

“โย จ (บุคฺคโล) สีตํ จ อุนฺหํ จ ติถนา ภियโย น มณฺยติ
กริ ปุริสกิจฺจานิ, โส (บุคฺคโล) สุขา น วิหายตีติ ๗

ตทณฺวตฺถุ อ.เรื่องอื่นจากนั้น **อาวิภวิสฺสติ** จักมีแจ้ง **ปเท** ในบท “**ขนฺตีติ** ว่า
“**ขนฺตี**” ดังนี้ ๗ **เตน** เพราะเหตุนั้น (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า **อาห** ตรัสแล้ว
อิติ ว่า

“จ ก็ **โย (บุคฺคโล)** อ.บุคคลใด **กริ** กระทำอยู่ **ปุริสกิจฺจานิ**
ซึ่งกิจของบุรุษ **น มณฺยติ** ย่อมไม่สำคัญ **สีตํ จ** ซึ่งหนาว
ด้วย **อุนฺหํ จ** ซึ่งร้อนด้วย **ภियโย** โดยยิ่ง **ติถนา** กว่าหญ้า,
โส (บุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น **น วิหายติ** ย่อมไม่เสื่อม **สุขา**
จากสุข” **อิติ** ดังนี้ ๗

เรื่องอื่นจากนั้น จักมีแจ้งในบทว่า “**ขนฺตี**” เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัส
ว่า

“ก็บุคคลใด เมื่อทำกิจแห่งบุรุษ ไม่สำคัญหนาวและร้อนยิ่งไป

กว่าหญ้า บุคคลนั้น ย่อมไม่เสื่อมไปจากสุข”.

ตตถ ตินา ภิโยติ ตินโตปิ อุตฺตริหฺนุติ สีคาลวณฺณนา ฯ ตินา ภิโย น มณฺยตีติ
ติณฺ วิย ปริภวนฺโต อภิภุยุย วตฺตตีติ อตฺถโถติ อาพวกสฺตตฺฏีกา ฯ

ตตถ (ปะเทศุ) “ตินา ภิโยติ (ปะททวยสฺส) ‘ตินโตปิ อุตฺตริ’ (อิติ อตฺถโถ)” อิติ สีคาลวณฺณนา ฯ
“ตินา ภิโย น มณฺยตีติ (คาคาปาทสฺส) ‘ติณฺ วิย ปริภวนฺโต อภิภุยุย วตฺตตีติ อตฺถโถติ
อาพวกสฺตตฺฏีกา ฯ

สีคาลวณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งสีคาลสูตร อิติ ว่า “(อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า
‘อุตฺตริ อันยิ่ง ตินโตปิ แม้กว่าหญ้า’ (อิติ) ดังนี้ ตตถ (ปะเทศุ) ‘ตินา ภิโยติ
(ปะททวยสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -หมวตฺสองแห่งบทว่า ‘ตินา ภิโย’
ดังนี้ ฯ อาพวกสฺตตฺฏีกา อ.ฏีกาแห่งอาพวกสูตร อิติ ว่า “อตฺถโถ อ.อรรถ อิติ ว่า
‘ปริภวนฺโต ดูหมิ่นอยู่ ตินฺ วิย รวากะ อ.หญ้า อภิภุยุย ครอบงำแล้ว วตฺตติ ย่อม
เป็นไป’ อิติ ดังนี้ (คาคาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคาคา ‘ตินา ภิโย น มณฺยตีติ
ว่า ‘ตินา ภิโย น มณฺยตีติ’ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

อรรถกถาสีคาลสูตรว่า “บรรดาบทเหล่านั้น คำว่า ‘ตินา ภิโย’ ความว่า ให้ยิ่งแม้
กว่าหญ้า”. ฏีกาอาพวกสูตรว่า “บาทคาคาว่า ‘ตินา ภิโย น มณฺยตีติ’ ความว่า
ดูหมิ่นอยู่ดูจหญ้า ครอบงำเสีย เป็นไปอยู่”.

โส สุขา น วิหายตีติ โส ปฺริโส สุขํ น ชหติ สุขสมฺมจฺเจว โหตีติ สีคาล-
วณฺณนา ฯ

“โส สุขา น วิหายตีติ (คาคาปาทสฺส) ‘โส ปฺริโส สุขํ น ชหติ สุขสมฺมจฺเจว โหติ’ (อิติ
อตฺถโถ)” อิติ สีคาลวณฺณนา ฯ

สีคาลวณฺณนา อ.อรรถกถาแห่งสีคาลสูตร อิติ ว่า “(อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า ‘โส
ปฺริโส อ.บุรุษนั้น น ชหติ ย่อมไม่ละ สุขํ ซึ่งความสุข สุขสมฺมจฺเจว เอว คือว่าเป็นผู้
พร้อมพร้อมด้วยความสุข โหติ ย่อมเป็น’ (อิติ) ดังนี้ (คาคาปาทสฺส) แห่งบาทแห่ง
คาคา ‘โส สุขา น วิหายตีติ ว่า ‘โส สุขา น วิหายตีติ’ ดังนี้ ฯ

อรรถกถาสีกาลสูตรว่า “บาทคาถาว่า ‘โส สุขา น วิหายติ’ ความว่า บุรุษนั้น ย่อมไม่ละสุข คือพรั่งพร้อมด้วยสุขนั่นเอง”.

[๔๑๕] ตสฺมา ขรเมสนฺเตน สีตาทินิ อคเณตฺวา อนุปฺพุเพน โภโค อุปฺจินิตฺพุโพ ๗ เอวํ กรโต หิ โภคา พหุ โหนฺติ ๗ เตนาห

“โภเค สหฺรมาณสฺส ฆมรฺสฺเสว อิริยโต

โภคสฺส นิจยํ ยนฺติ วมฺมิโกวฺปจฺยตีติ ๗

ตสฺมา ขรเมสนฺเตน (ปุคฺคเลน) สีตาทินิ (ทุภฺขานิ) อคเณตฺวา อนุปฺพุเพน โภโค อุปฺจินิตฺพุโพ ๗ เอวํ กรโต (ปุคฺคลสฺส) หิ โภคา พหุ โหนฺติ ๗ เตน (ภควา) อาห

“(ปุคฺคลสฺส) โภเค สหฺรมาณสฺส ฆมรฺสฺส อิว อิริยโต

โภคา อสฺส (ปุคฺคลสฺส) นิจยํ ยนฺติ วมฺมิโก อิว (อุปฺจิกาหิ) อุปฺจฺยตีติ ๗

ตสฺมา เพราะเหตุ นั้น โภโค อ.โภคะ ขรเมสนฺเตน (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ผู้ อยู่ในเรือน อคเณตฺวา ไม่คำนึงถึงแล้ว สีตาทินิ (ทุภฺขานิ) ซึ่งความลำบาก ท. มีหนาวเป็นต้น อุปฺจินิตฺพุโพ พึงสั่งสม อนุปฺพุเพน ตามลำดับ ๗ หิ ด้วยว่า โภคา อ.โภคะ ท. กรโต (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลผู้กระทำอยู่ เอวํ อย่างนี้ พหุ เป็นของมาก โหนฺติ ย่อมเป็น ๗ เตน เพราะเหตุ นั้น (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า

“(ปุคฺคลสฺส) เมื่อบุคคล สหฺรมาณสฺส รวบรวมอยู่ โภเค ซึ่ง โภคะ ท. อิริยโต เพิ่มขึ้นอยู่ ฆมรฺสฺส อิว เพียงดังแมลงผึ้ง, โภคา อ.โภคะ ท. อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น ยนฺติ ย่อมถึง นิจยํ ซึ่งการพอกพูน วมฺมิโก อิว เพียงดัง อ.จอมปลวก (อุปฺจิกาหิ) อันปลวก ท. อุปฺจฺยติ ย่อมก่อเพิ่มพูน” อิติ ดังนี้ ๗

เพราะฉะนั้น บุคคลผู้อยู่ครองเรือน อย่าคำนึงถึงหนาวเป็นต้น แล้วพึงสั่งสมโภคทรัพย์ไว้โดยลำดับ. ด้วยว่า เมื่อบุคคลทำอย่างนั้น โภคะย่อมมีมาก, เพราะเหตุ นั้น พระผู้มี

พระภาคเจ้า จึงตรัสว่า

“เมื่อบุคคลรวบรวมโภคทรัพย์ทั้งหลาย เพิ่มขึ้นอยู่ดุจแมลง
ผึ้ง โภคทรัพย์ทั้งหลายของเขา ย่อมถึงความพอกพูน ดุจจอม
ปลวก อันปลวกทั้งหลายก่อเพิ่มขึ้นอยู่”.

ตตถ สัหฺรมาณสฺสาติ อตฺตตานมฺปิ ปรมฺปิ อปีเพตฺวา ฐมฺเมณ โภเค สมฺปิณฺฑเทณตฺสฺส
ราสี กโรนฺตสฺส ๕ ฆมฺรสฺเสว อิริยโตติ ยถา ฆมโร ปฺุปฺพานํ วนฺณคณฺฐํ อหฺเรยฺ
ตฺถนฺเทนปิ ปกฺเขหิปี รชฺ อหฺริตฺวา อนฺุพฺพเพน จกฺกปฺปมาณํ มรฺุปฺภฺลํ กโรติ,
เอวํ อนฺุพฺพเพน มหฺนตํ โภคฺราสี กโรนฺตสฺส ๕ โภคฺสฺส นิจยํ ยนฺุตีติ ตฺสฺส โภคา
นิจยํ คจฺจนฺติ อนฺุพฺพเพน อุปจิกฺกาหิ สํวทฺถิมฺมาโน วมฺมิโก วีย ๕ เตนหาท วมฺมิโก-
วฺุปจียตีติ ๕ ยถา วมฺมิโก อุปจียติ, เอวํ นิจยํ ยนฺุตีติ อตฺโถติ ตพฺพณฺณนา ๕

ตตถ (ปเทสุ) “สัหฺรมาณสฺสาติ (ปทสฺส) ‘อตฺตตานมฺปิ ปรมฺปิ อปีเพตฺวา ฐมฺเมณ โภเค
สมฺปิณฺฑเทณตฺสฺส ราสี กโรนฺตสฺส’ (อิตติ อตฺโถ) ๕ ‘ฆมฺรสฺเสว อิริยโตติ (คาถาปาทสฺส) ‘ยถา
ฆมโร ปฺุปฺพานํ วนฺณคณฺฐํ อหฺเรยฺ ตฺถนฺเทนปิ ปกฺเขหิปี รชฺ อหฺริตฺวา อนฺุพฺพเพน จกฺกปฺ-
ปมาณํ มรฺุปฺภฺลํ กโรติ, เอวํ อนฺุพฺพเพน มหฺนตํ โภคฺราสี กโรนฺตสฺส’ (อิตติ อตฺโถ) ๕ ‘โภคฺสฺส
นิจยํ ยนฺุตีติ (คาถาปาทสฺส) ‘ตฺสฺส (ปุคฺคสฺส) โภคา นิจยํ คจฺจนฺติ อนฺุพฺพเพน อุปจิกฺกาหิ
สํวทฺถิมฺมาโน วมฺมิโก วีย’ (อิตติ อตฺโถ) ๕ เตน (ภควา) อาท ‘วมฺมิโกวฺุปจียตีติ ๕ ‘ยถา
วมฺมิโก (อุปจิกฺกาหิ) อุปจียติ, เอวํ (โภคา) นิจยํ ยนฺุตีติ อตฺโถติ ตพฺพณฺณนา ๕

ตพฺพณฺณนา อ.อรรธกถาแห่งลึกาลสูตฺรนั้น อิติ ว่า “(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตติ) ว่า
‘อตฺตตานมฺปิ ปรมฺปิ อปีเพตฺวา ฐมฺเมณ โภเค สมฺปิณฺฑเทณตฺสฺส ราสี กโรนฺตสฺส
ผู้ไม่เบียดเบียนแล้ว แม้ซึ่งตน แม้ซึ่งบุคคลอื่น รวบรวมอยู่ ซึ่งโภคะ ท. คือว่ากระทำ
อยู่ ให้เป็นกอง โดยธรรม’ (อิตติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทสุ) ‘สัหฺรมาณสฺสาติ (ปทสฺส)
แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า ‘สัหฺรมาณสฺส’ ดังนี้ ๕ (อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตติ)
ว่า ‘ฆมโร อ.แมลงผึ้ง อหฺเรยฺ ไม่เบียดเบียนอยู่ วนฺณคณฺฐํ ซึ่งสีและกลิ่น
ปฺุปฺพานํ ของดอกไม้ ท. อหฺริตฺวา นำมาแล้ว รชฺ ซึ่งเกสร ตฺถนฺเทนปิ ด้วยจะงอย
ปากบ้าง ปกฺเขหิปี ด้วยปีก ท. บ้าง กโรติ ย่อมกระทำ มรฺุปฺภฺลํ ซึ่งรวงแห่งผึ้ง

จกุกปฺปมาณํ อันมีลือเป็นประมาณ **อณุปุพฺเพน** โดยลำดับ ยถา ฉันไต, **กโรหุตสฺส** ผู้กระทำอยู่ **โกคราสี** ซึ่งกองแห่งโกคะ **มหนฺตํ** กองใหญ่ **อณุปุพฺเพน** โดยลำดับ **เอวํ ฉันนัณ** (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคาถา ‘**ภมรสฺเสว อิริยโต**ติ ว่า ‘ภมรสฺเสว อิริยโต’ ดังนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า ‘**โกคา** อ.โกคะ ท. **ตสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส)** ของบุคคลนั้น **คจฺจนฺตํ** ย่อมถึง **นิจยํ** ซึ่งการสั่งสม **วมฺมิโก** วีย รวากะ อ.จอมปลวก **อุปฺจิกาทิ** **สํวทฺตฺตฺยมาโน** อัน อันตัวปลวก ท. ให้เจริญอยู่ **อณุปุพฺเพน** โดยลำดับ’ (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคาถา ‘**โกคสฺส นิจยํ ยนฺตฺติ**ติ ว่า ‘**โกคสฺส นิจยํ ยนฺตฺติ**’ ดังนี้ ฯ **เตน** เพราะเหตุนั้น (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า **อาห** ตรัสแล้ว ‘**วมฺมิโกวฺปจฺยตี**ติ ว่า ‘**วมฺมิโกวฺปจฺยตี**’ ดังนี้ ฯ **อตฺโถ** อ.อธิบาย อิติ ว่า ‘**วมฺมิโก** อ.จอมปลวก (**อุปฺจิกาทิ**) อันปลวก ท. **วฺปจฺยตี** ย่อมก่อขึ้น ยถา ฉันไต, (**โกคา**) อ.โกคะ ท. **ยนฺตฺติ** ย่อมถึง **นิจยํ** ซึ่งการพอกพูน **เอวํ ฉันนัณ**’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

อรรถกถาสีกาลสูตรนั้นว่า “บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ‘**สํหฺรมาณสฺส**’ ความว่า ผู้ไม่เบียดเบียนทั้งตนเอง ทั้งผู้อื่น รวบรวมโภคทรัพย์ คือ ทำให้เป็นกองโดยธรรม.บาทคาถาว่า ‘**ภมรสฺเสว อิริยโต**’ ความว่า ทำกองโกคะใหญ่โดยลำดับ เหมือนแมลงผึ้งไม่เบียดเบียนสีและกลืนดอกไม้ นำเกสรไปด้วยจะงอยปากบ้าง ด้วยปีกบ้าง ทำรวงผึ้งประมาณเท่าลือโดยลำดับ ฉะนั้น. บาทคาถาว่า ‘**โกคสฺส นิจยํ ยนฺตฺติ**’ ความว่า โภคะของเขา ย่อมถึงการพอกพูน จุจจอมปลวก อันตัวปลวกทั้งหลายช่วยกันพอกพูนโดยลำดับ. เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า ‘**วมฺมิโกวฺปจฺยตี**’, อธิบายว่า ‘**ย่อมถึงการพอกพูน เหมือนจอมปลวก อันตัวปลวกช่วยกันก่อเพิ่มขึ้น ฉะนั้น**’.

ภมรสฺเสว อิริยโตติ เอเตเนวสฺส **โกคสํหฺรณํ** ฐมฺมิกํ **ฅาณฺนเปตฺนฺติ** ทสฺเสนฺโต อตฺตทานมฺปิตฺตอาทิมาย ฯ **ราสี** **กโรหุตสฺส**สาติ ยถาสฺส **ชนฺชณฺณยาทิกโกชาตํ** สมฺปิณฺฑิตํ **ราสี**ภูตํ **ติฏฺฐตี** **เอวํ** **อิริยโต** **อายุหนฺตสฺส** ฯ **จกุกปฺปมาณฺตํ** **รตฺจกุกปฺปมาณํ** ฯ **นิจยฺนฺตํ** **วฺจฺจตี** **ปริวฺจฺจตี** ฯ **โกคา** **สนฺนิจยํ** **ยนฺตฺติ** **เกจิ** **ปจฺจนฺตฺติ** **ตมฺมฺมฺกาทิ** ฯ

“(อฏฺฐกถาจริโย) ‘**ภมรสฺเสว อิริยโต**ติ เอเตเน **เอว** (คาถาปาเทเน) ‘**อสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส)** **โกคสํหฺรณํ** ฐมฺมิกํ **ฅาณฺนเปตํ** (โหตี) อิติ **ทสฺเสนฺโต** ‘**อตฺตทานมฺปิตฺตอาทิม** (วจน) **อาห** ฯ ‘**ราสี**

ภโรหุตสฺสาติ (ปททวยสฺส) ‘ยถา อสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) ธนธณฺญาทีโภคชาตํ สมฺปิณฺหิตํ ราสีภูตํ
ติฏฺฐจฺติ, เอวํ (ปฺคฺคฺลสฺส) อิริยโต อายุหนตฺสฺส’ (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ ‘จกฺกปฺปมาณฺหฺติ (ปทสฺส)
‘รตฺจกฺกปฺปมาณฺ’ (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ ‘นิจฺยหนฺติ (ปทสฺส) ‘วฺทฺทฺมึ ปรีวฺทฺทฺมึ’ (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ ‘โภคา
สนฺนิจยํ ยนฺตีติ เกจฺจ (อาจฺริยา) ปจฺนฺตีติ ตฏฺฐิกฺกา ฯ

ตฏฺฐิกฺกา อ.ฏิกฺกาแห่งสิคาลสฺสฺตรนั้น อิตฺติ ว่า “(อฏฺฐกฺกถาจฺริโย) อ.พระอรรคกถาจารย์
ทสฺเสหนฺโต เมื่อจะแสดง อิตฺติ ว่า ‘โภคสฺสฺหณฺ’ อ.การรวบรวมซึ่งโภคะ อสฺส
(ปฺคฺคฺลสฺส) ของบุคคลนั้น ธมฺมิกํ เป็นสิ่งประกอบด้วยธรรม ฅาณฺุเปตํ คือว่าเป็น
สิ่งเข้าถึงซึ่งฅญาณ (โหติ) ย่อมเป็น’ อิตฺติ ดั่งนี้ เอเตน เอว (คาถาปาเทน) ด้วย
บาทแห่งคาถานั้นนั้นเกี่ยว ‘ภมฺรสฺเสว อิริยโตติ ว่า ‘ภมฺรสฺเสว อิริยโต’ ดั่งนี้ อาท
กล่าวแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ ‘อตฺตฺานมฺปิติอาทํ เป็นต้นว่า ‘อตฺตฺานมฺปิ’ ดั่งนี้ ฯ (อตฺโถ)
อ.อรรค (อิตฺติ) ว่า ‘ธนธณฺญาทีโภคชาตํ อ.โภคะมีทรัพย์และข้าวเปลือกเป็นต้น อสฺส
(ปฺคฺคฺลสฺส) สมฺปิณฺหิตํ อันอันบุคคลนั้น รวบรวมแล้ว ราสีภูตํ อันเป็นกองเป็นแล้ว
ติฏฺฐจฺติ ย่อมตั้งอยู่ ยถา โดยประการใด, (ปฺคฺคฺลสฺส) เมื่อบุคคล อิริยโต เพิ่มพูน
อยู่ อายุหนตฺสฺส คือว่ารวบรวมอยู่ เอวํ โดยประการนั้น’ (อิตฺติ) ดั่งนี้ (ปททวยสฺส)
แห่งหมวดสองแห่งบท ‘ราสี ภโรหุตสฺสาติ ว่า ‘ราสี ภโรหุตสฺส’ ดั่งนี้ ฯ (อตฺโถ)
อ.อรรค (อิตฺติ) ว่า ‘รตฺจกฺกปฺปมาณฺ มีล้อแห่งรถเป็นประมาณ’ (อิตฺติ) ดั่งนี้ (ปทสฺส)
แห่งบท ‘จกฺกปฺปมาณฺหฺติ ว่า ‘จกฺกปฺปมาณฺ’ ดั่งนี้ ฯ (อตฺโถ) อ.อรรค (อิตฺติ) ว่า
‘วฺทฺทฺมึ ซึ่งความเจริญ ปรีวฺทฺทฺมึ คือว่าซึ่งความพอกพูน’ (อิตฺติ) ดั่งนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
‘นิจฺยหนฺติ ว่า ‘นิจยํ’ ดั่งนี้ ฯ เกจฺจ (อาจฺริยา) อ.อาจารย์ ท. บางพวก ปจฺนฺติ ย่อม
กล่าว ‘โภคา สนฺนิจยํ ยนฺตีติ ว่า ‘โภคา สนฺนิจยํ ยนฺติ’ ดั่งนี้” อิตฺติ ดั่งนี้ ฯ

ฏิกฺกาสิคาลสฺสฺตรนั้นว่า “พระอรรคกถาจารย์ เมื่อจะแสดงว่า ‘การสั่งสมโภคะของบุคคล
ผู้นั้น ประกอบด้วยธรรม คือเข้าถึงฅญาณ ด้วยบาทคาถานี้ว่า ‘ภมฺรสฺเสว อิริยโต’ จึง
กล่าวคำว่า ‘อตฺตฺานมฺปิ’ เป็นต้น. สองบทว่า ‘ราสี ภโรหุตสฺส’ ความว่า ผู้เพิ่มพูน
คือรวบรวมโดยประการที่โภคทรัพย์มีทรัพย์และข้าวเปลือกเป็นต้น ของเขาจะเป็น
ก่อน คือเป็นกองตั้งอยู่. บทว่า ‘จกฺกปฺปมาณฺ’ ได้แก่ ประมาณเท่าล้อรถ. บทว่า
‘นิจยํ’ ได้แก่ความเจริญ คือความเพิ่มพูน. อาจารย์บางพวก กล่าวว่า ‘โภคา สนฺนิจยํ
ยนฺติ’ ดั่งนี้”.

๖. เมณฑกเสฏฐิวัตถุ

[๔๑๖] ตตถ กสิภมมํ สมมาปโยชิตํ อุกยโลกหิตาวหํ โหติ ฯ ตตฺรึทํ วตฺถุ ฯ

ตตถ (กมเมสุ) กสิภมมํ (ปุคฺคเลน) สมมาปโยชิตํ อุกยโลกหิตาวหํ โหติ ฯ ตตฺร (ปพฺเพ) อิทํ วตฺถุ ฯ

ตตถ (กมเมสุ) กสิภมมกํ อ.- ในการงาน ท. เหล่านั้นหนา -กสิภมม (ปุคฺคเลน) **สมมาปโยชิตํ** อันอันบุคคลประกอบชอบแล้ว **อุกยโลกหิตาวหํ** เป็นเหตุนำมาซึ่งประโยชน์เกื้อกูลในโลกทั้งสอง **โหติ** ย่อมเป็น ฯ **อิทํ วตฺถุ** อ.เรื่องนี่ **ตตฺร (ปพฺเพ)** ในข้อนั้น ฯ

บรรดาการงานเหล่านั้น กสิภมมที่บุคคลประกอบชอบแล้ว ย่อมนำประโยชน์มาในโลกทั้ง ๒. ในข้อนั้น มีเรื่องนี้ (เป็นอุทาหรณ์).

.....
 อตีเต พาราณสียํ เอโก เสฏฐิ ราชูปฏฺฐานํ คจฺจนโต ปุโรหิตํ ทิสฺวา นกฺขตฺตํ ปุจฺจิตฺวา “อิโต ติณฺณํ วสฺसानมจฺเจน สกฺลชมฺพุทฺธิเป ฉาตกภยํ ภวิสฺสตีติ สุตฺวา พหุํ กสิภมมํ กาเรตฺวา อหฺตเตพฺसान โภจฺจสฺตานิ กาเรสิ ฯ

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว **เสฏฐิ** อ.เศรษฐี **เอโก** คนหนึ่ง **พาราณสี** ในเมืองพาราณสี **คจฺจนโต** เมื่อไป **ราชูปฏฺฐานํ** สถานที่บารุงของพระราชา **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **ปุโรหิตํ** ซึ่งปุโรหิต **ปุจฺจิตฺวา** ถามแล้ว **นกฺขตฺตํ** ซึ่งนักษัตรฤกษ์ **สุตฺวา** ฟังแล้ว **อติ** ว่า “**ฉาตกภยํ** อ.ภัยคือความหว **ภวิสฺสตี** จักมี **สกฺลชมฺพุทฺธิเป** ในชมพูทวีปทั้งสิ้น **อจฺเจน** โดยอันล่วงไป **วสฺसानํ** แห่งปี ท. **ติณฺณํ ๓** **อิโต (วสฺสโต)** แต่ปีนี้” **อติ** ดังนี้ **(ปุคฺคล)** ยังบุคคล **กาเรตฺวา** ให้กระทำแล้ว **กสิภมมํ** ซึ่งกสิภมม **พหุํ** มาก **(ปุคฺคล)** ยังบุคคล **โภจฺจสฺตานิ** ซึ่งร้อยแห่งฉาง ท. **อหฺตเตพฺसानํ** ลีบสามทั้งกิ่ง ฯ

ในอดีตกาล ในกรุงพาราณสี เศรษฐีคนหนึ่ง ไปสู่ที่บารุงพระราชา พบปุโรหิต ถามถึงนักษัตรฤกษ์ ทราบว่า ‘โดยล่วงไป ๓ ปี จากปีนี้ ฉาตกภย จะมีทั่วชมพูทวีป เกณฑ์ให้คนทำงาน ทำกสิภมมเป็นอันมากแล้วให้ทำฉาง ๑,๒๕๐ หลัง.

เสลสุตตวณฺณนายํ “อหุณฺณานิ เตพฺสานิ อหุณฺณเตพฺสานิ ทฺวาทสฺสทานิ ปญฺญาสมฺมจาทิ
อตุโถ วุตฺโต ๗

(อฏฺฐกถาจริเยน) เสลสุตตวณฺณนายํ “อหุณฺณานิ เตพฺสานิ อหุณฺณเตพฺสานิ ทฺวาทสฺสทานิ
ปญฺญาสํ จาทิ อตุโถ วุตฺโต ๗

อตุโถ อ.เนื้อความ อิติ ว่า “เตพฺสานิ อ.สิบสาม ท. อหุณฺณานิ ทั้งกึ่ง อหุณฺณเตพฺสานิ
ชื่อว่าสิบสามทั้งกึ่ง ทฺวาทสฺสทานิ คือ อ.ร้อยสิบสอง ท. จ ด้วย ปญฺญาสํ จ อ.ห้า
สิบด้วย” อิติ ดังนี้ (อฏฺฐกถาจริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ วุตฺโต กล่าวแล้ว
เสลสุตตวณฺณนายํ ในอรรถกถาแห่งเสลสูตร ๗

ในอรรถกถาเสลสูตร ท่านกล่าวเนื้อความว่า “สิบสามร้อยทั้งกึ่ง ชื่อสิบสามร้อยทั้งกึ่ง
คือ ๑,๒๐๐ และ ๕๐”.

โส ตานิ เจว จาฎิอาทีนิจ วิหีนํ ปุเรตฺวา ตทวเสเส อาวาญฺเฐสุ นิชฺนิตฺวา
ตทวเสเส มตฺติกาย สหฺริ มหฺทิตฺวา ภัตฺตโย ลิมฺปาเปตฺวา, ภยกาเล สมฺปตฺเต,
โกฏฺฐจาฎิอาทีสุ นินฺทิตฺถเย ชีเณ, “คจฺจถ ตาตา ยถากามํ ชีวนฺตุติ อาห ๗
มนุสฺสา ยถากามํ ปกฺกมึสุ ๗

โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น ตานิ (โกฏฺฐานิ) เจว ยังฉาง ท. เหล่านั้นด้วยนั้นเที่ยว
จาฎิอาทีนิจ (ภาชนานิ) จ ยังภาชนะ ท. มีตุ่มเป็นต้นด้วย ปุเรตฺวา ให้เต็มแล้ว
วิหีนํ ด้วยข้าวเปลือก ท. นิชฺนิตฺวา ขุดแล้ว ตทวเสเส (วิหโย) ซึ่งข้าวเปลือก ท.
อันเหลือลงจากนั้น อาวาญฺเฐสุ ในหลุม ท. มหฺทิตฺวา ขยำแล้ว สหฺริ กับ มตฺติกาย
ด้วยดินเหนียว (ปุกฺคัล) ยังบุคคล ลิมฺปาเปตฺวา ให้ฉาบทาแล้ว ภัตฺตโย ซึ่ง
ฝาเรือน ท., ภยกาเล ครั้นเมื่อกาลแห่งภัย สมฺปตฺเต ถึงพร้อมแล้ว, (อตุตฺตนา)
นินฺทิตฺถเย ครั้นเมื่อข้าวเปลือกอันตนเก็บไว้แล้ว โกฏฺฐจาฎิอาทีสุ (จาเนสุ) ในที่ ท.
มีฉางและตุ่มเป็นต้น ชีเณ ลีนไปแล้ว, อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุมุเห) อ.ท่าน
ท. คจฺจถ จงไป, ตาตา อ.พ่อและแม่ ท. ชีวนฺตุ จงเป็นอยู่ ยถากามํ ตามความ
ปรารถนา” อิติ ดังนี้ ๗ มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. ปกฺกมึสุ หลีกไปแล้ว ยถากามํ ตาม
ความปรารถนา ๗

ท่านเศรษฐีนั้น บรรจุนางเหล่านั้นและตุ้มเป็นตัน ด้วยข้าวเปลือก ผังส่วนที่เหลือเหล่านั้นไว้ในหลุม ขยำส่วนที่เหลือจากนั้นด้วยดินเหนียว ให้ทาฝาเรือน เมื่อเวลาภัยมาถึงเมื่อข้าวเปลือกที่เก็บไว้ในฉางและตุ้มเป็นตันหมดแล้ว กล่าวว่ “พ่อเอ๋ย พวกเจ้าจงไปเป็นอยู่ตามปรารถนาเถิด”. มนุษย์ทั้งหลาย หลีกไปตามปรารถนาแล้ว.

.....

เคเห ปน “เสฏฐิ จ ภริยา จ ปุตโต จ สุนิสสา จ ปุณฺโณ นาม ทาโส จาติ ปญจชนา อวเสสา อหสิฺ ๕ เต อวาเวสฺส ฌณฺเณ ชีเณ ภิตฺติมตฺติกํ เตเมตฺวา ตโต ลทฺธฌณฺเณ ยาปยีสฺ ๕ เสฏฐิภริยา ปน ภิตฺติปฺปเทเสสฺ อวสิฏฺฐมตฺติกํ เตเมตฺวา อทฺฒาพฺหํ วิหิ ลภิตฺวา โภฏฺเฏตฺวา เอกํ ตณฺฑุลนาฬิ ลภิตฺวา โจรภเยน ตํ ฆฏฺเฏ ปกฺขิปิตฺวา ภูมียํ นิชนิตฺวา เอกทิวสํ เสฏฐินา ราชฺฐปฏฺจานํ คนฺตฺวา ปจฺจาตเตน “ฉาโตสฺมิ, ภทฺเท อตฺถิ ภิจฺฉิตฺติ วุตฺเต, ตํ นิหริตฺวา ภตฺตํ ปจิตฺวา ปญจ โภฏฺจาสกตฺวา เอกํ โภฏฺจาสํ เสฏฐิสฺส อุปฺนาเมสิ ๕ ตสฺมี ชเณ เอโก ปจฺเจกพฺพุโธ นิโรธา วุฏฺฏาย ทิพฺพจกฺขฺนา โอลเณโต สกฺลชมฺพุทฺธิเป ฉาตกภยํ อุปฺปนฺนํ เสฏฐิเคเห จ ปญฺจนฺนํ ชนानํ นาฬิโกทโน ปกฺโก เต ปญฺจปี สทฺธา มยฺหยจ สงฺคหํ กริสฺสนฺตีติ ฉตฺวา คนฺธมาทนโต อาคนฺตฺวา เตสํ อตฺตานํ ทสฺเสสิ ๕ เต สพฺเพ สกฺสกภตฺต- โภฏฺจาสํ ทตฺวา “ภนฺเต อิตโต ปฏฺจาย เอวรูปํ ฉาตกภยํ น ปสฺเสยฺยามาติ วตฺวา อิจฺฉิตานฺรูปํ ปฏฺจณฺ อกํสฺ ๕

ปน ก็ ชนา อ.ชน ท. ปญจ ๕ อิติ คือ “เสฏฐิ จ อ.เศรษฐีด้วย ภริยา จ อ.ภรรยาด้วย ปุตโต จ อ.บุตรด้วย สุนิสสา จ อ.ลูกสะใภ้ด้วย ทาโส จ อ.ทาสด้วย” อวเสสา เป็นชนเหลือลง อหสิฺ ได้มีแล้ว เคเห ในเรือน ๕ เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ฌณฺเณ ครั้นเมื่อข้าวเปลือก อวาเวสฺส ที่หลุม ท. ชีเณ ลีนไปแล้ว ภิตฺติมตฺติกํ ยังดินเหนียวที่ฝาเรือน เตเมตฺวา ให้เปียกแล้ว (อตฺตภาวํ) ยังอัฐภาพ ยาปยีสฺ ให้เป็นไปแล้ว ลทฺธฌณฺเณ ด้วยข้าวเปลือกอันตนได้แล้ว ตโต (มตฺติกาโต) จากดินเหนียวนั้น ๕ ปน ส่วนว่า เสฏฐิภริยา อ.ภรรยาของเศรษฐี อวสิฏฺฐมตฺติกํ ยังดินเหนียวอันเหลือลงแล้ว ภิตฺติปฺปเทเสสฺ ในส่วนแห่งฝาเรือน ท. เตเมตฺวา ให้เปียกแล้ว ลภิตฺวา ได้แล้ว วิหิ ซึ่งข้าวเปลือก อทฺฒาพฺหํ กิ่งอาพหะ โภฏฺเฏตฺวา ซ่อมแล้ว ลภิตฺวา ได้แล้ว ตณฺฑุลนาฬิ ซึ่งทะนานแห่งข้าวสาร เอกํ ทะนานหนึ่ง

ปกขิปิตวา ใส่เข้าไปแล้ว ตัม (ตณฺหุล) ซึ่งข่าวสารนั้น ขมฏ ในหม้อ นิชหิตวา
 ผิงไว้แล้ว ภูมิมิ ในแผ่นดิน โจรภเยน เพราะความกลัวแต่โจร, (วจเณ) ครั้นเมื่อ
 คำ อิติ ว่า “ภทฺเท แนะนางผู้เจริญ (อห) อ.เรา ฉาโต เป็นผู้หิวแล้ว อสฺมิ ย่อม
 เป็น, กิณฺจ (อาหารวัตถุ) อ.อาหารวัตถุอะไรๆ อดฤถิ มีอยู่หรือ” อิติ ดังนี้ เสฏฺฐินา
 อันเศรษฐี ราชูปฏฺฐาณํ คนุตฺวา ปจฺจาคเตน ผู้ไปแล้ว สู่ที่เป็นที่บำรุงของพระ
 ราชา กลับมาแล้ว วุตฺเต กล่าวแล้ว เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง, นีหริตฺวา นำออกแล้ว
 ตัม (ตณฺหุล) ซึ่งข่าวสารนั้น ปจิตฺวา หุงแล้ว ภตฺตํ ซึ่งข้าวสวย กตฺวา กระทำ
 แล้ว โภจฺจาเส ให้เป็นส่วน ท. ปญฺจ ๕ อุปนาเมสิ น้อมเข้าไปใกล้แล้ว โภจฺจาสิ
 ซึ่งส่วน เอกํ ส่วนหนึ่ง เสฏฺฐิสฺส แก่เศรษฐี ๗ ตสฺมิ ขณฺเ ในขณะนั้น ปจฺเจก-
 พุทฺโธ อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า เอโก องค์หนึ่ง วุฏฺฏาย ออกแล้ว นิโรธา จากนิโรธ
 โอลิเกนฺโต ตรวจฺดูอยู่ ทิพฺพจกฺขุณา ด้วยจักขุอันเป็นทิพย์ ฃตฺวา รู้แล้ว อิติ
 ว่า “ฉาตกภฺยํ อ.ภัยคือความหิว อุปฺปนฺหิ เกิดขึ้นแล้ว สกฺลชมฺพุทฺธิเป ในชมพูทวีป
 ทั้งสิ้น, จ ก็ นาฬิโกทโน อ.ข้าวสุกแห่งข่าวสารทะนานหนึ่ง (ภริยาย) อันภรรยา
 ปกฺโก หุงแล้ว ชนาหํ เพื่อชน ท. ปญฺจหนํ ๕ เสฏฺฐิเคเห ในเรือนของเศรษฐี,
 เต ปญฺจปี (ชนา) อ.ชน ท. แม่ ๕ เหล่านั้น สทฺธา เป็นผู้มีศรัทธา (หุตฺวา) เป็น
 กริสฺสหนฺติ จักกระทำ สงฺคหํ ซึ่งการสงเคราะห์ มยฺหิ แก่เรา จ ด้วย” อิติ ดังนี้
 อาคนุตฺวา มาแล้ว คนฺธมาทนฺโต จากภูเขาคันธมาถ์ ทสฺเสสิ แสดงแล้ว
 อดฺตนาหํ ซึ่งตน เตสํ (ชนาหํ) แก่ชน ท. เหล่านั้น ๗ เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น
 สพฺเพ ทั้งปวง ทตฺวา ถวายแล้ว สกฺสภกตฺตโภจฺจาสิ ซึ่งส่วนแห่งภัตตรของ
 ตนๆ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (มย) อ.ข้าพเจ้า ท.
 ห ปสฺเสยฺยาม ไม่พึงเห็น ฉาตกภฺยํ ซึ่งภัยคือความหิว เอวรูปี อันมีอย่างนี้เป็นรูป
 ปฏฺฐาย จำเดิม อิตฺ (กาลโต) แต่กาลนี้” อิติ ดังนี้ อภิสุ ใต้กระทำแล้ว ปฏฺฐนํ
 ซึ่งความปรารถนา อิจฺฉิตานรูปี อันสมควรแก่ความปรารถนาอันตนปรารถนาแล้ว ๗

ก็ในเรือน มีชน ๕ คนที่เหลืออยู่ คือ เศรษฐี, ภรรยา, บุตร, สะใภ้ และทาสชื่อปฺณณะ.
 ชนเหล่านั้น เมื่อข้าวเปลือกในหลุมหมดไปแล้ว ทำดินเหนียวที่ฝาเรือนให้เปียกแล้ว
 ยังอัตภาพให้เป็นไป ด้วยข้าวเปลือกที่ได้จากดินเหนียวนั้น. ส่วนภรรยาของท่าน
 เศรษฐี ทำดินเหนียวที่เหลือในที่แห่งฝาเรือนให้เปียก ใต้ข้าวเปลือกครึ่งอาพหกะ
 แล้วซ่อม ใต้ข่าวสารทะนานหนึ่ง ใส่ข่าวสารนั้นไว้ในหม้อ ผิงไว้ในแผ่นดินเพราะกลัว

โจร, ในวันหนึ่ง เมื่อเศรษฐีไปสุราษฎร์สำนักกลับมาแล้ว กล่าวว่า “นางผู้เจริญ ฉันหิว มีอะไรบ้าง?”, จึงนำข้าวสารนั้นออกมาหุงภัตตร แบ่งเป็น ๕ ส่วน น้อมส่วนหนึ่งให้แก่ เศรษฐี. ในขณะที่นั้น พระปัจเจกพุทธเจ้ารูปหนึ่ง ออกจากนิโรธ ตรวจดูด้วยทิพยจักขุ รู้ว่า “ฉาดกภัยเกิดขึ้นทั่วชมพูทวีป และข้าวสุกแห่งสารทนานหนึ่ง เขาหุงแล้วเพื่อ ชน ๕ คนในเรือนของเศรษฐี เขาแม่ทั้ง ๕ คนมีศรัทธา จักทำการสงเคราะห์เรา” จึงมาจากภูเขาคันธมาทน์ แสดงตนแก่เขา. ชนเหล่านั้นทั้งหมด ถวายส่วนแห่งภัตตร ของตนๆ กล่าวว่า “ท่านเจ้าข้า ตั้งแต่ไป ข้าพเจ้าทั้งหลายไม่พียงเห็นฉาดกภัยเช่นนี้” แล้วได้ทำความปรารถนาตามสมควรแก่ความปรารถนา.

.....

เตสฺ หิ เสฏฺฐี “อิโต ปุญฺจาย สกถชมพูทีปवासिन् पीचण्डम् ทาตุ สมตฺโถ ภเวยฺย, สหตุถา กมฺมํ กตฺวา น ชีเวยฺย, อหุณเตพสโกฏฺฐสถานิ โสธาเปตฺวา สีสํ นหาคฺวา เตสํ ทฺวารे นิสีทิตฺวา อุทฺธํ โอลือกิตกฺขณเวยว รตฺตสาลิธารา ปติตฺวา สพฺพโกฏฺฐเจ ปฺปุเรยฺย, นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตภูจฺฉาเนเวว อยเมว ภริยา, อยเมว ปฺตุโต, อยเมว สุณิสฺสา, อยเมว ทาโสติ ปฺภูเจสิ ๗

หิ ก็ เตสฺ (ชเนสฺ) เสฏฺฐี อ.- ในชน ท. เหล่านั้นหนา -เศรษฐี ปุญฺเจสิ ปรารถนาแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.ข้าพเจ้า สมตฺโถ เป็นผู้สามารถ ทาตุ เพื่ออันให้ พีชณฺฑมฺ ซึ่งพีช และข้าวเปลือก (ชนาหํ) แก่ชน ท. สกถชมพูทีปวาสिन् ผู้อยู่ในชมพูทวีปทั้งสิ้นโดย ปกติ ภเวยฺย พึงเป็น ปุญฺจาย จำเดิม อิโต (กาลโต) แต่กาลนี้, (อหํ) อ.ข้าพเจ้า สหตุถา กมฺมํ กตฺวา น ชีเวยฺย ไม่พียงกระทำ ซึ่งการงาน ด้วยมือของตน แล้ว จึงเป็นอยู่, รตฺตสาลิธารา อ.สายแห่งข้าวสาลีแดง ท. ปติตฺวา ตกลงแล้ว สพฺพโกฏฺฐเจ ยังฉางทั้งปวง ท. ปฺปุเรยฺย พึงให้เต็ม อหุณเตพสโกฏฺฐสถานิ โสธาเปตฺวา สีสํ นหาคฺวา เตสํ ทฺวารे นิสีทิตฺวา อุทฺธํ โอลือกิตกฺขณ เวยว ในขณะที่เป็นที่ อันตน ยังบุคคล ให้ชำระแล้ว ซึ่งร้อยแห่งฉางสิบสามทั้งกึ่ง ท. อาบแล้ว ซึ่งศึรชะ นัง แล้ว ที่ประตู แห่งฉาง ท. เหล่านั้น แลดูแล้ว ในเบื้องบนนั้นเทียว, อยํ เอว (ภริยา) อ.ภรรยาที่นั้นเทียว ภริยา เป็นภรรยา (โหตุ) จงเป็น, อยํ เอว (ปฺตุโต) อ.บุตรนี้ นั้นเทียว ปฺตุโต เป็นบุตร (โหตุ) จงเป็น, อยํ เอว (สุณิสฺสา) อ.ลูกสะใภ้ที่นั้นเทียว สุณิสฺสา เป็นลูกสะใภ้ (โหตุ) จงเป็น, อยํ เอว (ทาโส) อ.ทาสที่นั้นเทียว ทาโส

เป็นทาส (โหด) ของจงเป็น นีพุตตนิพุตตฎจาเน เอว ในที่ที่เป็นที่ทั้งบังเกิดแล้ว ทั้งบังเกิดแล้วนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

ก็บรรดาชนเหล่านั้น เศรษฐี ประรณาวา “ตั้งแต่นี้ไป ข้าพเจ้าพึงสามารถจะให้พืช และข้าวเปลือกแก่ชาวชมพูทวีปทั้งสิ้น ไม่พึงทำการงานด้วยมือของตนเป็นอยู่ สาย แห่งข้าวสาาลีแดง พึ่งตกลงเต็มฉางทั้งหมด ในขณะที่ข้าพเจ้าให้ชำระฉาง ๑,๒๕๐ หลัง อาบศิระชะ นึ่งที่ประตุนางเหล่านั้น แล้วแหงนดู ณ เบื้องบน, ผู้นี้เท่านั้น จงเป็น ภรรยา, ผู้นี้เท่านั้น จงเป็นบุตร, ผู้นี้เท่านั้น จงเป็นสะใภ้, ผู้นี้เท่านั้น จงเป็นทาส ใน ที่ๆ ข้าพเจ้าเกิดแล้วๆ”.

ภริยา “อฑฒาพหุทสาาลี เม ปุโรโต กตวา สกลชมพูทีปวาสินี ฆตตี เทนุติยาปิ, ยาวาหี น อฏฐหามิ, ตาว คหิตคคหิตฎจาณั ปุริตเมว โหดุ, อิเมเยว เม สามิก- ปุตตสุณิสาทาสาติ ปฏูเจสิ ฯ

ภริยา อ.ภรรยา ปฏูเจสิ ประรณาลแล้ว อิติ ว่า “เม เมื่อข้าพเจ้า กตวา กระทำ แล้ว อฑฒาพหุทสาาลี ซึ่งข้าวสาาลีกิ่งอาพหกะ ปุโรโต ในที่ข้างหน้า เทนุติยาปิ แม่ ให้อยู่ ฆตตี ซึ่งภัตร สกลชมพูทีปวาสินี (ชนาน) แกชน ท. ผู้อยู่ในชมพูทวีปทั้งสิ้น โดยปกติ, (อห) อ.ดิฉัน น อฏฐหามิ ยอมไม่ลุกขึ้น ยาว เพียงใด, (มยา) คหิต- คหิตฎจาณั อ.ที่อันดิฉันทั้งถือเอาแล้วทั้งถือเอาแล้ว ปุริตี เอว เป็นที่อันเต็มแล้ว นั้นเทียว โหดุ จงเป็น ตาว เพียงนั้น, อิเม เอว (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้มันเทียว สามิกปุตตสุณิสาทาสา เป็นสามี บุตร ลูกสะใภ้ และทาส เม ของข้าพเจ้า (โหนดุ) ของจงเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ภรรยา ประรณาวา “เมื่อข้าพเจ้าทำข้าวสาาลีครึ่งอาพหกะไว้เบื้องหน้า ให้ภัตรแก่ ชาวชมพูทวีปทั้งสิ้น ข้าพเจ้ายังไม่ลุกขึ้นเพียงใด ที่ซึ่งข้าพเจ้าถือเอาแล้วๆ จงเต็มอยู่ เพียงนั้น, ชนเหล่านี้เท่านั้น จงเป็นสามี บุตร สะใภ้ และทาสของข้าพเจ้า”.

ปุตุโต “เอกั เม สหสสตถวิกั คเหตุวา สกลขมุพทุที่ปวาสิณั ธนั เทนุตสุสาปิ, ถวิกา
ปริปฺถุณฺหาว โหตุ, อิเมเยว เม มาตาปิตุภริยาทาสาติ ปฏฺเจสิ ๕

ปุตุโต อ.บุดร ปฏฺเจสิ ปรรธนาแล้ว อิติ ว่า “เม เมื่อข้าพเจ้า คเหตุวา ถือเอา
แล้ว สหสสตถวิกั ซึ่งถุขแห่งทรัพย์พัน เอกั พันหนึ่ง เทนุตสุสาปิ แม้ให้ยู่ ธนั
ซึ่งทรัพย์ (ชนาห) แก่ชน ท. สกลขมุพทุที่ปวาสิณั ผู้ยู่ในขมุพทุทวีปทั้งสิ้นโดยปกติ,
ถวิกา อ.ถุข ปริปฺถุณฺหาว เป็นถุขอันเต็มรอบแล้วเทียว โหตุ ของจงเป็น, อิเม เอว
(ชนา) อ.ชน ท. เหล่านันั้นเทียว มาตาปิตุภริยาทาสา เป็นมารดา บิดา ภรรยา และ
ทาส เม ของข้าพเจ้า (โหนตุ) ของจงเป็น” อิติ ดังนั ๕

บุดร ปรรธนาว่า “เมื่อข้าพเจ้าถือเอาถุขทรัพย์พันหนึ่ง แม้ให้ทรัพย์แก่ชาวขมุพทุทวีป
ทั้งสิ้น ถุขทรัพย์จงเต็มยู่, ชนเหล่านัเทานั้น จงเป็นมารดาบิดา ภรรยา และทาสของ
ข้าพเจ้า”.

.....
สุณิสสา “เอกั เม ธณฺญปิฏกั ปฺรโต กตุวา สกลขมุพทุที่ปวาสิณั พืชธณฺญั เทนุตติยาปิ,
ชัณฺภาโว มา ปญฺญาปิ, อิเมเยว เม มาตาปิตุสามีทาสาติ ปฏฺเจสิ ๕

สุณิสสา อ.ลูกสะไ้ ปฏฺเจสิ ปรรธนาแล้ว อิติ ว่า “เม เมื่อข้าพเจ้า กตุวา กระทำ
แล้ว ธณฺญปิฏกั ซึ่งกระบุงแห่งข้าวเปลือก เอกั กระบุงหนึ่ง ปฺรโต ในที่ข้างหน้า
เทนุตติยาปิ แม้ให้ยู่ พืชธณฺญั ซึ่งพืชและข้าวเปลือก (ชนาห) แก่ชน ท. สกล-
ขมุพทุที่ปวาสิณั ผู้ยู่ในขมุพทุทวีปทั้งสิ้นโดยปกติ, (พืชธณฺญสุส) ชัณฺภาโว อ.ความ
ที่ แห่งพืชและข้าวเปลือก เป็นของสิ้นไปแล้ว มา ปญฺญาปิ อย่าปราภฏแล้ว, อิเม
เอว (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านันั้นเทียว มาตาปิตุสามีทาสา เป็นมารดา บิดา สามี
และทาส เม ของข้าพเจ้า (โหนตุ) ของจงเป็น” อิติ ดังนั ๕

สะไ้ ปรรธนาว่า “เมื่อข้าพเจ้าทำกระบุงข้าวเปลือกไว้เบื้องหน้า ให้พืชและข้าว
เปลือกแก่ชาวขมุพทุทวีปทั้งสิ้น ความที่พืชและข้าวเปลือกสิ้นไป อย่าปราภฏเลย, ชน
เหล่านัเทานั้น จงเป็นมารดา บิดา สามี และทาสของข้าพเจ้า”.

.....

ทาส “กสนุตสฺส เม อิตฺติ ติสฺโส อิตฺติ ติสฺโส มชฺเฌ เอกาติ ทารูมพณมตฺตา
 สตุตฺติ สิตาโย คจฺจนฺตฺติ อิมเฌว เม สามิกา โหนฺตฺติ ปฏฺเจสิ ๗ กามณฺเฌส ตํ ทิวสฺ
 เสนาปติฏฺจานํ ปฏฺเจตฺวา ลทฺฐํ สกฺโกติ, สามิเกสฺ ปน สินเฌน เหวเมส ปฏฺเจสิ ๗

ทาส อ.ทาส ปฏฺเจสิ ปรารธนาแล้ว อิติ ว่า “เม เมื่อเรา กสนุตสฺส ไถอยู่, สิตาโย
 อ.รอยไถ ท. สตุต ๗ ทารูมพณมตฺตา อันมีรางไม้เป็นประมาณ อิติ คือ
 ‘(สิตาโย) อ.รอยไถ ท. ติสฺโส ๓ อิตฺติ (ปสฺสโต) ข้างนี้ (สิตาโย) อ.รอยไถ ท.
 ติสฺโส ๓ อิตฺติ (ปสฺสโต) ข้างนี้ (สิตา) อ.รอยไถ เอกา หนึ่ง มชฺเฌ ในท่ามกลาง’
 คจฺจนฺตฺติ จงไป, อิมเฌ เหว (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้หน้ทึยว สามิกา เป็นเจ้านาย
 เม ของข้าพเจ้า โหนฺตฺติ ขอจงเป็น” อิติ ดังนี้ ๗ จ จจริงอยู่ เอโส (ทาส) อ.ทาสนั้น
 ปฏฺเจตฺวา ปรารธนาแล้ว เสนาปติฏฺจานํ ซึ่งตำแหน่งแห่งเสนาบดี สกฺโกติ ย่อม
 อาจ ลทฺฐํ เพื่ออันได้ ตํทิวสฺ ในวันนั้น กามํ โดยแท้, ปน แต่ว่า เอโส (ทาส)
 อ.ทาสนั้น ปฏฺเจสิ ปรารธนาแล้ว เหว อย่างนี้ สินเฌน เพราะความรัก สามิเกสฺ
 ในเจ้านาย ท. ๗

ทาส ปรารธนาว่า “เมื่อข้าพเจ้าไถอยู่ รอยไถ ๗ รอย ประมาณเท่ารางไม้ คือ ข้าง
 นี้ ๓ รอย ข้างนี้ ๓ รอย ตรงกลาง ๑ รอย จงไป, ชนเหล่านี้เท่านั้น จงเป็นนายของ
 ข้าพเจ้า”. วันนั้น ทาสนั้น อาจจะปรารธนาตำแหน่งเสนาบดีแล้วได้ ก็จริง, ถึงอย่าง
 นั้น เขาปรารธนาอย่างนี้ เพราะยังรักในนายทั้งหลาย.

.....
 ปจฺเจกพุทฺโธ สพุเพสฺปิ วจฺนาวสานเฌ “เอวํ โหตุตฺติ วตฺวา ปจฺเจกพุทฺธคาถาหิ
 อนุโมทฺนํ กตฺวา “อิมเฌ มํ ปสฺสนฺตฺติ อธิฏฺจาย คนฺตฺวา ตํ ภตฺตํ อตฺตโน อาณฺภาเวน
 ปญฺจนฺนํ ปจฺเจกพุทฺธสฺตานํ ปโหนกํ กตฺวา สํวิภชฺชิตฺติ ๗ เตปิ นํ โอลเฌนฺตา อฏฺฐํ ๗
 อถ เสฏฺฐิภริยา “ภตฺตํ ชีณฺนติ อุกฺขลํ โหวิตฺวา ปิทฺติตฺวา จเปสิ ๗ เสฏฺฐิภริยา ชิมฺจฉาย
 ปิพิโต นิทฺทายิตฺวา ปพุชฺฌิตฺวา “อหํ ภทฺเท อติวิย ฉาโตมฺหิ, อตฺถิ นุ โข อุกฺขลียา
 ฌามกสิตฺถานํติ อาห ๗ สา อฏฺฐํ ๗ คนฺตฺวา อุกฺขลํ วิวริ ๗ ตาวเทว อุกฺขลํ สุมน-
 มกุลสทิสวณฺณสฺส ภตฺตสฺส ปริปุริ ๗ สา ตํ ทิสฺวา “อฏฺฐํเจหิ สามิ, ภูยชฺชสฺสุตฺติ วตฺวา
 ทฺวิณฺนํ ปิตาปุตฺตานํ ภตฺตํ ทตฺวา, เตสฺ ภตฺวา อฏฺฐํเจสฺ, สฺสนิสาย สทฺธิ ภูยชฺชิตฺวา

ปฺกณฺณสฺส ภตฺตํ อทาสี ฯ คหิตคคหิตฎฺฎจฺฉานํ น ชียติ กฏฺฏจฺฉนา สกึ คหิตฎฺฎจฺฉานเมว
ปฏฺณายติ ฯ ตํทิวสเมว โภฏฺฏจาทโย ปุพฺพเพ ปุริตฺตนิยาเมเนว ปุริสฺสุ ฯ

ปจฺเจกพฺพุโร อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า **วตฺวา** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**เอวํ (ตุเมเหติ)**
ปตฺถิตปตฺถนา อ.ความปรารถนา อันท่าน ท. ปรารถนาแล้ว อย่างนี้ **โหดุ** ของ
สำเร็จ” **อิติ** ดังนี้ **วจนาวสาเน** ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งคำ **สพฺเพสปี (ชนา)**
ของชน ท. แม่ทั้งปวง **กตฺวา** กระทำแล้ว **อนุโมทณฺ** ซึ่งการอนุโมทนา **ปจฺเจกพฺพุท-**
คาถา ด้วยคาถาของพระปัจเจกพุทธเจ้า ท. **อริฎฺฎจาย** อธิษฐานแล้ว **อิติ** ว่า “**อิเม**
(ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ **ปสฺสนฺตุ** ของงเห็น **มํ** ซึ่งเรา” **อิติ** ดังนี้ **คนฺตฺวา** ไป
แล้ว **สํวิภจฺ** แบ่งแล้ว **ตํ ภตฺตํ** ซึ่งภักตรนั้น **กตฺวา** กระทำ **ปโหนกํ** ให้เพียงพอ
ปจฺเจกพฺพุทฺสตานํ แก่ร้อยแห่งพระปัจเจกพุทธเจ้า ท. **ปญฺจนฺ** ๕ **อาณูภาเว**
ด้วยอาณูภาพ **อตฺตโน** ของตน ฯ **เตปิ (ชนา)** อ.ชน ท. แม่เหล่านั้น **โโอลเกหฺตา**
อฏฺฏจฺสุ ได้ยื่นแลดูอยู่แล้ว **นํ (ปจฺเจกพฺพุทฺ)** ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ฯ **เสฎฺฎิกริยา**
อ.ภรรยาของเศรษฐี (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว **อิติ** ว่า “**ภตฺตํ** อ.ภักตร **ชีนํ** สิ้นไปแล้ว” **อิติ**
ดังนี้ **โรวิตฺวา** ล้างแล้ว **อุกฺขลํ** ซึ่งหม้อข้าว **ปิทฺทิตฺวา** ปิดแล้ว **จเปสิ** วางไว้แล้ว ฯ
เสฎฺฎิปี แม่ อ.เศรษฐี **ชจฺจาย** **ปีหิตํ** ผู้อันความหิวบีบคั้นแล้ว **นิตฺททายิตฺวา**
ประพุดติหลับแล้ว **ปพฺพชฺฉิตฺวา** ตื่นแล้ว **อาห** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**ภทฺเท** เนะ
นางผู้เจริญ **อหํ** อ.เรา **จาทํ** เป็นผู้หิวแล้ว **อตฺตวิย** เกินเปรียบ **อมฺหิ** ย่อมเป็น,
ฌามกสิตฺถา อ.เมล็ดข้าวอันไฟไหม้แล้ว ท. **อุกฺขลียา** ในหม้อข้าว **อตฺถิ** หู **โ**
มียุหรือหนอแล” **อิติ** ดังนี้ ฯ **สา (ภริยา)** อ.ภรยานั้น **อุฏฺฏจาย** ลุกขึ้นแล้ว **คนฺตฺวา**
ไปแล้ว **วิริ** เปิดแล้ว **อุกฺขลํ** ซึ่งหม้อข้าว ฯ **อุกฺขลํ** อ.หม้อข้าว **ปริปริ** เต็มรอบ
แล้ว **ภตฺตสฺส** ด้วยภักตร **สุมฺนมกฺลสทิสวณฺณสฺส** อันมีสีเพียงดั่งสีแห่งดอกมะลิตูม
ดาวเทว ในขณะนั้นนั้นเทียว ฯ **สา (ภริยา)** อ.ภรยานั้น **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **ตํ (ภตฺตํ)**
ซึ่งภักตรนั้น **อาห** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**สามี** ข้าแต่ นาย (ตฺวํ) อ.ท่าน **อุฏฺฏเจ** ิจ
ลุกขึ้น, (ตฺวํ) อ.ท่าน **ภุชฺชสฺสุ** จงบริโภค” **อิติ** ดังนี้ **ทตฺวา** ให้แล้ว **ภตฺตํ** ซึ่งภักตร
ปีตาปุตฺตานํ แก่บิดาและบุตร ท. **ทฺวิหฺ** ทั้งสอง, **เตสุ (ปีตาปุตฺเตสุ)** ครั้นเมื่อบิดา
และบุตร ท. เหล่านั้น **ภตฺวา** บริโภคแล้ว **อุฏฺฏิตฺเตสุ** ลุกขึ้นแล้ว, **ภุชฺชิตฺวา** บริโภค
แล้ว **สทฺธิ** กับ **สฺถิสาย** ด้วยลูกสะใภ้ **อทาสี** ได้ให้แล้ว **ภตฺตํ** ซึ่งภักตร **ปฺกณฺณสฺส**
แก่นายปฺกณะ ฯ (**ตาย ภริยาย**) **คหิตคคหิตฎฺฎจฺฉานํ** อ.ที่เป็นที่อันภรยานั้นทั้งถือ

เอาแล้วทั้งถือเอาแล้ว น ชียติ ย่อมไม่สิ้นไป ฯ (ตาย ภริยาย) คหิตฎฐานํ เอว
 อ.ที่เป็นที่อันภรรยา นั้นถือเอาแล้ว สกิ คราวเดียว กฏจจุณา ด้วยทัพพี ปญญาติ
 ย่อมปรากฏ ฯ ตํทิวส์ เอว ในวันนั้นนั้นเทียว โกฎฐาทโย (ภาค) อ.ส่วน ท. มีฉาง
 เป็นต้น ปุริสุ เต็มแล้ว ปุริตนิยามเณ เอว โดยทำนองอันเต็มแล้วนั้นเทียว ปุพเพ
 ในกาลก่อน ฯ

ในที่สุดแห่งคำของคนแม่ทั้งหมด พระปัจเจกพุทธเจ้า กล่าวว่า “จงเป็นเช่นนั้นเถิด”
 แล้วทำอนุโมทนาด้วยคาถาของพระปัจเจกพุทธเจ้า อธิษฐานว่า “คนเหล่านี้จงเห็น
 เรา” แล้วไปแบ่งภัตรนั้นให้พอแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๕๐๐ รูป ด้วยอานุภาพของ
 ตน. แม้ชนเหล่านั้น ได้ยืนแลดูท่านอยู่. ครั้งนั้น ภรรยาของท่านเศรษฐี คิดว่า “ภัตร
 หหมดแล้ว” ล้างหม้อปิดเก็บไว้แล้ว. แม้เศรษฐี ถูกความหิวเบียดเบียนหลับแล้ว ตื่น
 ขึ้น กล่าวว่า “นางผู้เจริญ ฉันหิวเหลือเกิน ข้าวตังในหม้อมีอยู่หรือ ?”. นางลุกขึ้นไป
 เปิดหม้อข้าว. ในทันใดนั้นเอง หม้อข้าวก็เต็มด้วยข้าวมีสีเช่นดอกมะลิตูม. นางเห็น
 ข้าวนั้นแล้ว กล่าวว่า “นาย เชิญลุกขึ้น บริโภคเถิด” แล้วให้ภัตรแก่บิดาและบุตรทั้ง ๒
 เมื่อชนเหล่านั้นบริโภคเสร็จแล้วลุกขึ้น (ตน)บริโภคพร้อมกับสะใภ้ ได้ให้ภัตรแก่นาย
 ปุณณะ. ที่ซึ่งเขาคิดเอาแล้วๆ ไม่หมดไปเลย, ที่ซึ่งเขาคิดเอาด้วยทัพพีคราวเดียว
 เท่านั้น ปรากฏอยู่. วันนั้นนั้นเอง ฉางเป็นต้น เต็มโดยทำนองที่เคยเต็มมาแล้ว.

.....
 ตโต เสฏฐี สกลชมพุทฺธิปวาสิโน พีชชณฺณํ อทาสี ฯ โส ตโต จูโต เทวโลเก
 นิพฺพตฺติตฺวา สุกฺตียํ สัสนฺโนโต อิทานิ ภาทฺทียนคเร เมณฑกเสฏฺฐี ชาโต ฯ
 ภริยาปิสุส มหาโกคกุเล นิพฺพตฺติ ฯ ตสฺสา วามหตฺถปาทตเลสุ ปทุมลกฺขณํ อิตเรสุ
 จนฺทลกฺขณํ ชาตํ, เตนสฺสา จนฺทปทุมมาติ นามํ ชาตํ ฯ สา วยปฺปตฺตา เมณฑกสฺส
 เคหํ คตา ฯ ปุตฺตสฺสุนิสาทาสาปิ เตสํ ปุตฺตสฺสุนิสาทาสาเยว อหสิํ ฯ ตตฺถ ปุตฺโต
 ธนญฺชโย นาม วิสาขาย ปิตา, สฺสุนิสา สุมนเทวี นาม วิสาขาย มาตา ฯ เต
 สพฺเพปิ อตฺตโน ปุณฺณํ วิมฺสนฺติ ฯ ตํ สพฺพํ ยถาปฏฺจิตเมว สมิชฺชติ ฯ

ตโต ในลำดับนั้น เสฏฐี อ.เศรษฐี อทาสี ได้ให้แล้ว พีชชณฺณํ ซึ่งพีชและข้าวเปลือก
 (ขนาน) แก่ชนท. สกลชมพุทฺธิปวาสิโน ผู้อยู่ในชมพูทวีปทั้งสิ้นโดยปกติ ฯ โส (เสฏฐี)
 อ.เศรษฐีนั้น จูโต เคลื่อนแล้ว ตโต (อตฺตภาวโต) จากอัฐภาพนั้น นิพฺพตฺติตฺวา

บังเกิดแล้ว เทวโลเก ในเทวโลก สัสนหโต ท่องเที่ยวไปอยู่ สุดติย์ ในสุดติ
 เมณฑกสฏฐิ เป็นเศรษฐิชื่อว่าเมณฑกทะ ภทฺทียนคเร ในเมืองชื่อว่าภทฺทียะ อิทาหิ
 ในกาลนี้ ชาโต เกิดแล้ว ฯ ภริยาปิ แม่ อ.ภรรยา อสฺส (เสฏฐิฐิส) ของเศรษฐิ
 นั้น นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว มหาภคฺกุเล ในตระกูลผู้มีโภคะมาก ฯ ปทุมลฺกฺขณฺ
 อ.ลักษณะเพียงดังดอกประทุม ชาดฺ เกิดแล้ว วามหตฺถปาทเลสุ ที่พื้นแห่งมือและ
 เท้าข้างซ้าย ท., จนฺทลฺกฺขณฺ อ.ลักษณะเพียงดังดวงจันทร์ ชาดฺ เกิดแล้ว อิตเรสุ
 (ทฺขินฺหตฺถปาทเลสุ) ในพื้นแห่งมือและเท้าข้างขวา ท. นอกนี้, เตน เพราะเหตุ
 นั้น (วจฺห) อ.คำ อิติ ว่า “จนฺทปทฺมา อ.นางจันทปทฺมา” อิติ ดังนี้ นาม เป็นชื่อ
 อสฺสา (ภริยา) ของภริยานั้น ชาดฺ เกิดแล้ว ฯ สา (จนฺทปทฺมา) อ.นางจันทปทฺมา
 นั้น วยปฺปตฺตา ผู้ถึงแล้วซึ่งวัย คตา ไปแล้ว เคหํ สู่เรือน เมณฑกสฺส ของเศรษฐิ
 ชื่อว่าเมณฑกทะ ฯ ปุตฺตสฺถินิสาทาสาปิ แม่ อ.บุตร ลูกสะใภ้ และทาส ท. ปุตฺตสฺถินิสาทา
 ทาสา เอว เป็นบุตร ลูกสะใภ้ และทาสนั้นเทียว เตสฺ (ชนาห) ของชน ท. เหล่านั้น
 อหฺลํ ได้เป็นแล้ว ฯ ตตฺถ (ชเนสฺ) อ.- ในชน ท. เหล่านั้นหนา -บุตร ธนญฺชโย
 นาม ชื่อว่าธัญชัย ปิตา เป็นบิดา วิสาขาย ของนางวิสาขา (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว,
 สฺถินิสา อ.ลูกสะใภ้ สุมฺเทวี นาม ชื่อว่าสุมเทวี มาตา เป็นมารดา วิสาขาย ของ
 นางวิสาขา (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ฯ เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น สพฺเพปิ แม่ทั้งหมด
 วิมฺสนฺติ ย่อมพิจารณา ปุญฺญํ ซึ่งบุญ อตฺตโน ของตน ฯ ตํ (ปุญฺญํ) อ.บุญนั้น
 สพฺพํ ทั้งหมด สมฺชฺชติ ย่อมสำเร็จ ยถาปญฺจติ เอว ตามความปรารถนานั้นเทียว ฯ

ครั้งนั้น เศรษฐิ ได้ให้พี่และข้าวเปลือกแก่ชาวชมพูทวีปทั้งสิ้น. เขาจตุติจากมนุษย์โลก
 นั้น ไปบังเกิดในเทวโลก ท่องเที่ยวไปในสุดติ บัดนี้ เกิดเป็นเมณฑกเศรษฐิ ในภทฺทียน-
 นคร. แม่ภรรยาของเขา ก็บังเกิดในสกุลที่มีโภคะมาก, ลายดอกปทุมเกิดที่ฝ่ามือ
 ฝ่าเท้าเบื้องซ้ายของนาง ลายจันทร์เกิดที่ฝ่าเท้าอีกข้างหนึ่ง เพราะเหตุนั้น นางจึงได้
 ชื่อว่าจันทปทฺมา. นางเจริญวัยแล้ว ก็ไปสู่เรือนของท่านเมณฑกเศรษฐิ. แม่บุตร สะใภ้
 และทาส ก็ได้เป็นบุตร สะใภ้ และทาสของเขา. บรรดาชนเหล่านั้น บุตรชื่อธัญชัย
 เป็นบิดาของนางวิสาขา, สะใภ้ ชื่อสุมเทวี เป็นมารดาของนางวิสาขา. ชนเหล่านั้น
 ทั้งหมด พิจารณาบุญของตนอยู่. บุญทั้งปวงนั้น สำเร็จตามที่ได้ปรารถนาไว้แล้ว.

.....

ธมฺมปทสฺส มลวคฺเค “สุทฺสฺสํ วชฺชมณฺเณสนฺหิตฺติ คาถาวณฺณนํหาญํ เมณฺหทกเสฏฺฐจิวตฺตํ ๗
เมณฺหทกเสฏฺฐจิวตฺตํ ๑. เรื่องแห่งเศรษฐีชื่อว่าเมณฑกะ(อาคตฺ)มาแล้ว คาถาวณฺณนํหาญํ
 ในอรรถกถาแห่งคาถา “สุทฺสฺสํ วชฺชมณฺเณสนฺหิตฺติ” ว่า “สุทฺสฺสํ วชฺชมณฺเณสฺ” ดังนี้
 มลวคฺเค ในมลวรรค **ธมฺมปทสฺส** แห่งธรรมบท ๗

เรื่องเมณฑกเศรษฐี มาในอรรถกถาแห่งคาถาว่า “สุทฺสฺสํ วชฺชมณฺเณสฺ” ในมลวรรค
 แห่งธรรมบท.

[๔๑๗] เอวมิเมสฺ สมฺมาปโยชิตํ กสิกกมฺมํ อุกฺขยโลกหิตาวหํ โหติ ๗ เอส นโย ตทิตฺตรกฺกเมสฺ ๗
 อุกฺขยโลกหิตาวหนโต เจเต กมฺมหนฺตา มงฺคลํ นาม ๗

เอวํ อิมสฺ (ชานนํ ปุคฺคเลน) สมฺมาปโยชิตํ กสิกกมฺมํ อุกฺขยโลกหิตาวหํ โหติ ๗ เอส นโย
 ตทิตฺตรกฺกเมสฺ ๗ อุกฺขยโลกหิตาวหนโต จ เอเต กมฺมหนฺตา มงฺคลํ นาม (โหติ) ๗

กสิกกมฺมํ อ.กสิกรรม **(ปุคฺคเลน)** **สมฺมาปโยชิตํ** อันอันบุคคลประกอบโดยชอบแล้ว
อุกฺขยโลกหิตาวหํ เป็นเหตุนำมาซึ่งประโยชน์เกื้อกูลในโลกทั้ง ๒ **อิมสฺ** ชานนํ
 แก่ชน ท. เหล่านี้ **โหติ** ย่อมเป็น **อิติ** ด้วยประการฉะนี้ ๗ **นโย** อ.นัย **ตทิตฺตรกฺกเมสฺ**
 ในกรรมนอกจากกสิกรรมนี้ นั่น **เอส** นั่น ๗ **จ** ก็ **เอเต** **กมฺมหนฺตา** อ.การงาน ท.
 เหล่านั้น **มงฺคลํ นาม** ชื่อว่าเป็นมงคล **อุกฺขยโลกหิตาวหนโต** เพราะเป็นเหตุนำมา
 ซึ่งประโยชน์เกื้อกูลในโลกทั้ง ๒ (**โหติ**) ย่อมเป็น ๗

กสิกรรมที่บุคคลประกอบแล้วโดยชอบ เป็นเหตุนำประโยชน์เกื้อกูลมาให้ในโลกทั้ง ๒
 แก่ชนเหล่านี้ ด้วยประการฉะนี้. ในกรรมนอกจากกสิกรรมนั้น ก็นัยนี้. ก็การงานเหล่านี้
 นั้น ชื่อว่าเป็นมงคล เพราะนำประโยชน์เกื้อกูลมาให้ในโลกทั้ง ๒.

อฏฺฐจกถายนฺตํ เอเต อตฺตโน วา ปุตฺตทวารสฺส วา กมฺมการานํ วา พฺยตฺตตาย เอวํ
 ปโยชิตา ทิฏฺฐเจว ธมฺเม ธนธณฺณวฺชฺชปฏิบัติปฏฺฐิลาภเหตุโต มงฺคลนฺติ วุตฺตาทิ เอตฺตก-
 เมว วุตฺตํ ๗ ปรโลกहितปฏิบัติลาภเหตุตา ปน เตสํ อตฺถเถว ๗

(อภฺจกถาจริเยน) อภฺจกถายํ ตู “(ภควตา) เอเต (กมฺมฺนฺตา) อตฺตโน วา ปุตฺตทวารสฺส วา
กมฺมการานํ วา พฺยตฺตาย เอรํ (ปฺคฺคฺเลน) ปโยชิตา ทิฏฺฐเจว ธมฺเม ธนธมฺมวฺชฺฐิปปฎฺฐิลาภ-
เหตุโต ‘มฺงคฺลนฺติ วุตฺตาทิ เอตฺตํ เอร (วจนํ) วุตฺตํ ฯ ปฺรโลกฺหิตปฺปฎฺฐิลาภเหตุตา ปน เตสํ
(กมฺมฺนฺตานํ) อตฺถิ เอร ฯ

ตุ ส่วนว่า (วจนํ) อ.คำ **เอตฺตํ เอร** อันมีประมาณเท่านี้แน่นอนเกี่ยว **อิตฺติ** ว่า “**เอเต (กมฺมฺนฺตา)** อ.การงาน ท. เหล่านี้ **(ปฺคฺคฺเลน) ปโยชิตา** อันอันบุคคลประกอบแล้ว **เอว** อย่างนี้ **อตฺตโน วา ปุตฺตทวารสฺส วา** **กมฺมการานํ วา พฺยตฺตาย** เพราะความ
ที่ แห่งตน หรือ หรือว่า แห่งบุตรและธิดา หรือว่ากรรมกร ท. เป็นผู้ฉลาด **(ภควตา)**
อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **วุตฺตา** ตรัสแล้ว **‘มฺงคฺลนฺติ** ว่าเป็นมงคล **ธนธมฺมวฺชฺฐิปป-**
ปฎฺฐิลาภเหตุโต เพราะเป็นเหตุแห่งการได้เฉพาะซึ่งความเจริญแห่งทรัพย์และข้าว
เปลือก **ธมฺเม** ในธรรม **ทิฏฺฐเจว** อันอันสัตว์เห็นแล้วนั้นเกี่ยว” **อิตฺติ** ดังนี้ **(อภฺจกถา-**
จริเยน) อันพระอรรถกถาจารย์ **วุตฺตํ** กล่าวแล้ว **อภฺจกถายํ** ในอรรถกถา ฯ **ปน** ก็
เตสํ (กมฺมฺนฺตานํ) ปฺรโลกฺหิตปฺปฎฺฐิลาภเหตุตา อ.ความที่ แห่งการงาน ท. เหล่านี้
เป็นเหตุแห่งการได้เฉพาะซึ่งประโยชน์เกื้อกูลในโลกอื่น **อตฺถิ เอร** มีอยู่นั้นเกี่ยว ฯ

ส่วนในอรรถกถา ท่านกล่าวคำเพียงนี้เท่านั้นว่า “การงานเหล่านี้ ซึ่งบุคคลประกอบ
ได้อย่างนี้ ก็เพราะตน บุตรและภรรยาหรือกรรมกรเป็นผู้ฉลาด พระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสว่า “เป็นมงคล” เพราะเป็นเหตุแห่งการได้ความเจริญแห่งทรัพย์ และข้าวเปลือก
ในทิฏฐธรรมเทียว”. ก็ความที่การงานเหล่านี้เป็นเหตุแห่งการได้ประโยชน์ในโลก
มีอยู่แท้.

.....

จตุตถคาถายตฺถสฺรูป

เอวมิมายปิ คาถาย “มาตาปีตฺตูปฺปฺจฺจานํ ปุตฺตทวารสฺงคฺโห อนาภฺลกมฺมฺนฺตาติ มฺงคฺล-
จตุกํ วุตฺตํ ฯ อิทมฺปิ ปจฺยวตฺตนฺติ ฯ

(ภควตา) เอร อิมายปิ คาถาย “มาตาปีตฺตูปฺปฺจฺจานํ ปุตฺตทวารสฺงคฺโห อนาภฺลกมฺมฺนฺตาติ มฺงคฺล-
จตุกํ วุตฺตํ ฯ อิทมฺปิ (วุตฺตํ) ปจฺยวตฺตํ (โหติ) อิตฺติ ฯ

มงคลจตุกกั อ.หมวดสี่แห่งมงคล อิติ คือ “**มาตาปิตุอุปภูฐาน** อ.การบำรุง
ซึ่งมารดาและบิดา **ปุตตทวารสงคโห** อ.การสงเคราะห์ซึ่งบุตรและภรรยา **อนากุล-
กมฺมหนตา** อ.การงานอันไม่อากุล” (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า **วุตฺตํ** ตรัส
แล้ว **อิมายปิ คาถาย** ด้วยคาถา **แม่นี้ เอว** ด้วยประการฉะนี้ ฯ **อิทฺมปิ (วุตฺตํ)**
อ.คาถาแม่นี้ **ปจฺยวาทตํ** ชื่อว่าเป็นปจฺยวาทฺร (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้แล ฯ

มงคล ๔ ประการ คือ “การบำรุงมารดาบิดา การสงเคราะห์บุตรและภรรยา การงาน
ไม่อากุล” พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสด้วยคาถาแม่นี้ ด้วยประการฉะนี้. แม้คำเป็นคาถานี้
ก็ชื่อว่าปจฺยวาทฺรแล.

.....
จตุตถคาถายตฺถวณฺณา ฯ

อตฺถวณฺณา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความ **จตุตถคาถาย** แห่งคาถาที่ ๔

(**นิกฺขิตา**) จบแล้ว ฯ

จบพรรณนาเนื้อความแห่งคาถาที่ ๔

